

# პიტა ბუარიძე

კუბლიცისტური  
ნანერების ყრებული

ცნობილი ფაქტია, რომ მწერალი—პუბლიცისტი, კიტა ბუაჩიძე თავისი ბასრი კალმით ყოველთვის იდგა მოვლენების შუაგულში. არ დარჩენილა თითქმის არცერთი საჭირობოროტო საკითხი, რომელიც საქართველოს და ქართველ ხალხს ეხებოდა, გულთან ახლოს არ მიეტანა და არ გამომხაურებოდა. მას ყოველთვის და ყველა საკითხთან დაკავშირებით გააჩნდა საკუთარი გაბედული, მართალი და პრინციპული მოქალაქეობრივი პოზიცია, რომლის დაფიქსირება ხდებოდა დროულად—რეალური მოვლენების კვალდაკვალ.

წინამდებარე „კრებულში“ თავმოყრილია მწერლის სხვადასხვა გამოცემებში და სხვადასხვა წლებში (1933-2009) გამოქვეყნებული თავის დროზე საკმაოდ გახმაურებული და მკითხველისათვის კარგად ნაცნობი პუბლიცისტური წერილები, აგრეთვე დღემდე უცნობი გამოუქვეყნებელი პირადი წერილებიც და ზოგიერთი სხვა სიახლე.

„კრებულში“ თავმოყრილი წერილები გამოირჩევა თემატიკის მრავალფეროვნებით და დღემდე არ კარგავს აქტუალურობას.

კიტა ბუაჩიძის პუბლიცისტური წერილები ასე სრულად, ერთ ნიგნში ჯერ არ გამოქვეყნებულა. ამგვარად, მკითხველს საშუალება ეძლევა უკეთ შეიმეცნოს ამ უნიჭიერესი მწერლის შემოქმედება.

## **შემდგენელი**

თინათინ ბარამიძე

## **რედაქტორი**

ნოდარ ტაბიძე

## **მხატვარი**

გოგი წერეთელი

© თ.ბარამიძე, 2013

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“, 2013

თბილისი, 0179, 0. ჯაჰანგირის გამზ. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30  
E-mail: universal@internet.ge

ISBN 978-9941-17-924-2



ეძღვნება  
ყიფს დეჟიძის  
100 – წლის  
საოცრილო ოსწილს

## შ ე მ დ გ ე ნ ე ლ ი ს ბ ა ნ

ქართველ მკითხველს კარგად ახსოვს მწერალი-პუბლიცისტი კიტა ბუაჩიძე და მისი გახმაურებული პუბლიცისტური წერილები. ქართველ მკითხველს ახსოვს და ჯეროვნად აფასებს მის გაბედულად, პრინციპულად და დროულად ნათქვამ მართალ სიტყვას.

ქართველი მკითხველი დღემდე ღრმა პატივისცემითაა გამსჭვალული საკუთარი ხელწერის მქონე მწერალ-პუბლიცისტი კიტა ბუაჩიძისადმი; მის სხარტად ნათქვამ და ლამაზი სტილით დაწერილ ქმნილებებისადმი, რომელიც ყოველთვის იქმნებოდა საკითხის ღრმად შესწავლის საფუძველზე, დიდი სიყვარულითა და სასოებით, ამავე დროს, დიდი გულისტკივილით, რადგან ეს ყოველივე, ეხებოდა მისთვის სათაყვანებელ საქართველოს და ქართველი ხალხის ცხოვრების ნაკლოვან მხარეებს და მოვლენებს.

„ეს არის ღვთისნიერი ერისკაცის მღუღარე ცრემლებიც, გაფრთხილებაც, მოწოდებაც, ნათელი გზის ჩვენებაც, უბვანო შვილთა შეჩვენებაც და სრულიად საქართველოს დედოფარის საბანბაშო აბუშუნება“ — ამგვარად შეაფასა კიტა ბუაჩიძის პუბლიცისტური ქმნილებანი მხცოვანმა მწერალმა ბიორბი ალავერდიაშვილმა.

ბატონი კიტას სიცოცხლის ბოლო წლების სურვილი იყო — მის გამოუქვეყნებელ ქმნილებებს — ეხილა დღის შუეი, რაც, სამწუხაროდ განუხორციელებელი დარჩა.

ჩვენი მცდელობა იყო აღგვესრულებინა მწერლის ბოლო სურვილი, შთაგონების ნყარო, თვით კიტას პიროვნება გახლდათ. წიგნზე მუშაობის პროცესში, არ გვტოვებდა შეგრძნება იმისა, რომ ყოველივე, მისი კარნახით და უშუალო მონაწილეობით კეთდებოდა... საერთო ძალისხმევის შედეგად, დღეისათვის, მწერლის სამმა წიგნმა — „იხილა დღის შუეი“, რომლებიც, შესაბამისად ეძღვნება კიტა ბუაჩიძის 90, 95, და 100 წლის საიუბილეო თარიღებს: ესენია,

1. „ხალხის მტრის ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე (1929-1979 წწ.)“.

„სეზანი“, 2003, რედაქტორი — ბ-ნი თამაზ კვაჭანტირაძე.

სპონსორი — ქალაქის მერი — ბ-ნი ივანე ზოდელავა.

2. „რჩეული თხზულებანი“, „ეროვნული მწერლობა“, 2009, რედაქტორები — ბ-ნები თამაზ კვაჭანტირაძე და ნოდარ ტაბიძე.

დამფინანსებელი — საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის საქართველოს საეპისკოპოსოსი ფონდი.

3. „პუბლიცისტური ნაწარმების კრებული“, „უნივერსალი“, 2013, რედაქტორი — ბ-ნი ნოდარ ტაბიძე.

გამოცემულია სუბსიდირების გარეშე. ამ კეთილშობილური გადანაცვტილებისა და ნდობისათვის — დიდ მადლობას მივაგებთ გამომცემლობა „უნივერსალის“ ხელმძღვანელობას, იმედით, რომ დამფინანსებელი გამორჩდება.

წინამდებარე „კრებული“ თავმოყრილია ბატონი კიტას, სხვადასხვა წლებში და გამოცემებში დაბეჭდილი პუბლიცისტური წერილები და გამოცემულია „პუბლიცისტური ნაწარმების კრებული“ სახით.

ვფიქრობთ, რომ წიგნი შეასრულებს თავის მაღალ დანიშნულებას, უპირველესად, ახალგაზრდების აღზრდის საქმეში.

ახალმა თაობამ კიტა ბუაჩიძის მაგალითზე შეიძლება ისწავლოს — როგორ უნდა იცხოვრონ, როგორი მრწამსით და იდეებით უნდა იღვანონ, როგორ უნდა შეებრძოლონ ცხოვრებისეულ დარტყმებს და სიძნელებებს და ბოლოს, როგორ უანგაროდ, თავდავიწყებით და პატრიოტული შემართებით უნდა ემსახურონ თავის ქვეყანას, თავის ხალხს...

„პუბლიცისტური წერილები“ შეიძლება თვალსაჩინო მაგალითი გახდეს დამწყები მწერლებისათვის, მათთვის, ვინც აპირებს ლიტერატურული კრიტიკის დარგში მოღვა-

ნეობას ან აქვს სურვილი დაეუფლოს პოლემიკის ოსტატობას. ამ მხრივ, მათ სამსახურს გაუწევს „კრემლში“ წარმოდგენილი პოლემიკური ხასიათის წერილები, რომლებშიც ბატონი კიტა პოლემიკის წარმართვის დიდოსტატად გვევლინება.

„კრემლს“ წინ უძღვის ბატონ ნოდარ ტაბიძის ამომწურავი - „ზღვრულზე სათქმელი“, აგრეთვე შესანიშნავად, რომანტიკულ სტილში დაწერილი „მოკლე ბიოგრაფიული მონაცემები“ (სურათებითურთ).

ვსარგებლობ შემთხვევით და უღრმესი მადლობა მინდა მოვახსენო ბატონ ნოდარს, ნიგნის რედაქტირებისა და იმ დიდსულოვანი თანადგომისათვის, რაც მან გასწია წინამდებარე „კრემლის“ გამოცემის საქმეში.

„კრემლი“ შეიქმნა ორი კარისხან:

პირველი შემოღა – ბამოქვეყნებული პუბლიცისტური წერილები (1933-2009 წწ.).

მეორეში წარმოდგენილია – ბამოქვეყნებული პირადი წერილები (1980-1997 წწ.).

ორივე კარი ეთმობა, როგორც ქართულ, ასევე რუსულენოვან წერილებს.

ეროვნულ არქივში მოპოვებული პუბლიცისტური წერილების გარკვეული ნაწილი (25%-მდე) – კრებულში არ შეგვიტანია, ნაწილი – მასალის სიმრავლესთან დაკავშირებით ვერ დაიტია ნიგნის ფორმატმა, ზოგიც, სხვა საპატიო მიზეზების გამო...

აქვე მინდა უღრმესი მადლობა მოვახსენო ეროვნული არქივის დირექტორს — ქონ თეონა იაშვილს, აგრეთვე, შესაბამისი განყოფილების ჯგუფის ხელმძღვანელს ქონ მარინა სხირტლაძეს და მის გულისყურიან თანამშრომლებს.

ვჩქარობთ, ცნობისმოყვარე მკითხველს ვაუწყოთ, რომ „კრემლში“ შევიდა მწერლის ცნობილი ბესტსელერები (რომლებიც თავის დროზე გამოვიდა 100-120 ათასიანი ტირაჟით და რამდენიმე კვირაში გაქრა ნიგნის თაროებიდან) – „ღია ბარათი“ (იგივე „შავი ნიგნი“) და „Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву...“, აგრეთვე ფართო საზოგადოებისათვის ნაკლებად ცნობილი პუბლიცისტური წერილების მთელი სერია – „შავზე შავი წიგნიდან“ და სხვა...

აქვე დავსძენ, რომ ბატონ კიტასთვის დამახასიათებელია ვრცელი, ყოველმხრივ დასაბუთებული წერილები, თუმცა შიგადაშიგ ჩვეულებრივი ფორმატის ქმნილებებსაც იხილავთ.

წერილებში ხშირად შეხვდებით ავტორისეულ ე. წ. „მინაწერებს“ (ძველი, ახალი), რომლებიც შეიძლება შეგხვდეთ ტექსტის ნებისმიერ ნაწილში, ასე განსაჯეთ, წერილი ზოგჯერ იწყება „მინაწერით“, რაც მკითხველს არ უნდა ეუცხოვოს, რადგან ეს ბატონ კიტას ხელწერის თავისებურებას წარმოადგენს.

მკითხველს აგრეთვე არ უნდა ეუცხოვოს, რომ გამოქვეყნებულ პუბლიცისტურ წერილებს – ორ-ორი თარიღი უზის: ერთი თავში, რომელიც გამოქვეყნების თარიღია, ხოლო ბოლოში – წერილის დაწერის თარიღი.

ზოგ შემთხვევაში ყურადღებას იპყრობს ამ ორ თარიღს შორის დროის დიდი შუალედი. მაგალითისთვის მოვიყვანოთ „ღია ბარათი“, რომელიც დაიწერა – 1979 წელს, ხოლო გამოიცა – 1990 წელს. იგივე ითქმის „შავზე შავი წიგნი“ თავმოყრილ პუბლიცისტურ წერილებზე. ცოტა ნაკლები დროის შუალედი ამორებს – „Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву...“ს – იგი დაიწერა – 1986, ხოლო გამოქვეყნდა – 1989 წელს.

ყოველივე აიხსნება იმით, რომ იმუამინდელი წყობის პირობებში მსგავსი „ანტისახელმწიფოებრივი“ ლიტერატურის გამოცემა აკრძალული იყო, მაგრამ კ. ბუაჩიძის წერილების თავისებურება კიდევ ისაა, რომ ისინი თაროზე მიძინებული არ რჩებოდნენ, არალეგალურად დასტამბული ან ხელნაბეჭდის სახით სწრაფად ვრცელდებოდა და დიდი ინტერესითაც იკითხებოდა.

აღსანიშნავია, რომ „კრემლში“ პირველად ქვეყნდება მწერლის ღმერთი ბამოქვეყნებული პირადი წერილები (კარი მეორე). ყოველი მათგანი განუმეორებელია, როგორც ხელწერით, ისე შინაარსობრივად და, რაც მთავარია, მწერლის ცხოვრების ნაწილს წარმოადგენს.

ყურადღებას იპყრობს ის ფაქტი, რომ ზოგჯერ აღნიშნულ წერილებში სრულად არ არის წარმოდგენილი ადრესატის გვარი, სახელი, მამის სახელი, ვინაობა (ეხება რუსულ წერილებს). მკითხველმა ეს შეცდომად არ უნდა მიიჩნიოს, რადგან ჩვენ ყოველივე მოგვყავს იმგვარად, როგორც პირველწყაროშია აღნიშნული.

წინამდებარე „კრებულში“ პირველად ქვეყნდება აბრეშვი კ. ბუაჩიძის პირად არქივში დაცული დღემდე ჩვენთვის უცნობი მასალები, რომელთაც მკითხველი, ვფიქრობთ, სასიამოვნო მოულოდნელობად აღიქვამს. ამ მასალიდან ცნობილი ხდება, რომ:

ბატონი კიტა 1956 წლიდან საკავშირო მწერალთა კავშირის წევრი ყოფილა; რომ 1961 წელს მიენიჭა ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწის საპატიო წოდება. და ბოლოს, იგი 1960 წელს კომპოზიტორ სანდრო მირიანაშვილის დაჯილდოებული სიმღერის თანაავტორია. მკითხველს საშუალება ექნება გაეცნოს აღნიშნული სიმღერის ტექსტს და მუსიკის ნოტებს, რომელთაც ეთმობა „კრებულის“ ბოლო გვერდები.

ასეთ ამალღებულ მუსიკალურ ნოტზე მთავრდება წიგნი.

ასე რომ, კვირფასო მკითხველო! თქვენ გელით ბევრი სასიამოვნო წუთები კიტა ბუაჩიძის კუბლიცისტურ მნიშვნელობთან შეხვედრისა...

ვიმედოვნებთ, რომ იგი, კვლავინდებურად, დიდ სიხარულთან და აღმაფრენასთან ერთად, მოგანიჭებთ დიდ სულიერ მხნეობასაც.

ამგვარად, ბატონი კიტას ყველა დაუსტამბავი ქმნილებანი გამოქვეყნებულია.

დიდება უფალს, რომ შეგვაძლევინა ამ საპატიო მოვალეობის შესრულება.

მწერალი რომ მოსწრებოდა დღევანდელ დღეს, იტყოდა, არაერთ უნაპირო, გულწრფელ და სწორუპოვარ მადლობას ყველა, მათ მიმართ, ვინც გულთან ახლოს მიიტანა და ყურადღება არ მოაკლო წიგნის გამოცემის საქმეს: რედაქტორებისადმი, სპონსორებისადმი, გამომცემლებისადმი და სხვ.

სასიამოვნო მოვალეობად მიიჩნევდა მადლობა გადაეხადა უახლოესი მეგობრებისადმი — ბ-ნების ვახტანგ დონაძის, ჯუშუბერ კოპალიანის, რევაზ კვიციანიძისა და ქონ ლუარა ბორღიშვილისადმი — დიდი მოამაგეობისათვის.

ყველა ზემოაღნიშნული პიროვნებებისადმი ღრმა პატივისცემით და გულწრფელი მადლიერების გრძნობით —

თინათინ ბარამიძე

## ზ ლ უ რ ბ ლ ზ ე    ს ა თ ქ მ ე ლ ი

წინამდებარე კრებულში თავმოყრილია სხვადასხვა დროს გამოქვეყნებული სტატიები (ზოგიც დაუსტამბავი). ასე რომ, მკითხველს საშუალება ეძლევა თვალი გაადევნოს კიტა ბუაჩიძის შემოქმედებით გზას და მთლიანობაში აღიქვას მისი ნაღვანი მთელი სიძლიერითა და ხიბლით.

ჩვენ უკვე თამამად შეგვიძლია ვიმსჯელოთ „შავი წიგნის“ შექმნის წინაპირობებზე, ასტაფიევის წინააღმდეგ მიმართული მამხილებელი წერილის შენაკადთა წყაროებზე და მწერლის პალიტრის ფერადოვნებაზე.

სტატიები თემატურად ნაირგვარია.

კ. ბუაჩიძე ყურადღებას ამახვილებს უმნიშვნელოვანეს საკითხებზე. მას ძლიერ აღელვებს ეროვნული პრობლემები. კერძოდ ის, რომ ქართველობა სუსტად მრავლდება; ანუხებს ის, რომ მეურნეობის წამყვანი დარგები ჩამკვდარია; აფიქრებს ის, რომ დისციპლინა-წესრიგი მოისუსტებს და ა. შ.

შედარებით მცირე მასშტაბის ყოფით მოვლენებზეც მსჯელობს. მაგალითად, თბილისში, მრგვალ ბაღთან მიწისქვეშა გადასასვლელის პროექტის შედგენაზე და სხვა.

რაც მთავარია, პუბლიცისტი ვითარებისა და ფაქტების კონსტანტაციით არ იფარგლება. მდგომარეობის გაუმჯობესების გზებს ეძებს და ვარიანტებსაც გვთავაზობს.

მწერალი ძალუმად ამჟღავნებს საფუძვლიან განათლებას, თვალსაწიერის სიფართოვეს და პრინციპულობას.

ამ მხრივ ფრიად საყურადღებოა 1937 წელს „საბჭოთა ხელოვნებაში“ გამოქვეყნებული რეცენზია „კლასიკოსისა და ისტორიული სინამდვილის გამყალბებელი ფილმი“. მასში მკაცრად არის გაკრიტიკებული რეჟისორ სიკო დოლიძის „დარიკო“.

როგორც კ. ბუაჩიძე წერს, „სცენარისტ-რეჟისორმა ვერ შეძლო მოეცა დარიკოს სახე ღრმად, მუდმივ ვითარებაში, ყოველმხრივ. ამიტომაც ძნელი დასაჯერებელი ხდება, რომ სათუთი განცდების მქონე ქალიშვილი სრულიად მოულოდნელად ტყეში გაიჭრა, თოფ-იარაღი აისხა და წარმოიდგინეთ, რაზმის ხელმძღვანელიც კი გახდა.“

კრიტიკოსის აზრით, ფილმის „ყველა მთავარ ეპიზოდს ხშირად უბრალო გამართლებაც კი აკლია“, „ტრაფარეტული და ნაკლებ მოტივირებული ამბები სურათში მრავლადაა“. ამ აზრს პუბლიცისტი მოტანილი ფაქტებით ამაგრებს და მკითხველი ადვილად გადაყავს საკუთარ პოზიციასზე.

რამდენადაც წიგნში პირადი ბარათები ჭარბობს, ამდენად გარკვეულად ადვილდება მათი მოქცევა ერთ შემფასებლურ რკალში და საერთო ნიშნებზე დაყრდნობით ლოგიკური დასკვნების გამოტანა.

ხაზგასმით უნდა ითქვას, რომ მოცემულ შემთხვევაში მოკითხვის ბარათებთან როდი გვაქვს საქმე. ჯერ ერთი, ადრესატები ფრიად გამორჩეული პიროვნებები ბრძანდებიან, ჩვენი ყოფისთვის ტონის მომცემნი. მეორეც, ამ ბარათებში წინ არის წამოწეული ისეთი საკითხები, რომელთა მოგვარებაზე ბევრი რამ არის დამოკიდებული.

საანალიზო მასალებში ერთი მეტად მნიშვნელოვანი ასპექტი იჩენს თავს. ეს არის შეხშიანების ფორმა, თხოვნა ძალზე შორს დგას მუდარისაგან, ამიტომ იქნებ უპირიანი იყოს, მას პირობითად თხოვნა-რეკომენდაცია ვუწოდოთ.

კ. ბუაჩიძე კი არ ეაჯება მავანსა და მავანს, რომ დადგას მისი პიესა ან დაუბეჭდოს წერილი, არამედ ასაბუთებს, რამდენად სასარგებლო იქნებოდა ეს საზოგადოებისთვის. მსჯელობა ლოგიკურია, მოხმობილი არგუმენტები საფუძვლიანი. მოსალოდნელი შედეგის განჭვრეტა ამ წერილებს დიდ ძალას ანიჭებს.

პირად ბარათებში საკმაოდ არის მითითებები. მაგალითად, ერთი გაზეთის რედაქტორს ურჩევს, მოერიდოს სიტყვა „უდიდესის“ ხშირ და გაუმართლებელ ხმარებას.

„ნაკლებად გეხმაროთ აგრეთვე „საოცარი“, „გასაოცარი“, „შესანიშნავი“, „შეუდარებელი“, „უბადლო“ და, საერთოდ, ამ რანგის ერთ დროს ღირებულ, ახლა კი გაკაპეიკებული ეპითეტები...“ მართლაც, უხერხულია, ითქვას „სპილო გარდაიცვალა“ და ა. შ.

ამ რეკომენდაციებიდან თავიდათავია არა იმდენად ცალკეული გამოთქმების კინისა თუ ვარგისიანობის ჩვენება, არამედ გაბატონებული ტენდენციის წინააღმდეგ საერთო გალაშქრება.

წიგნში, მართალია, კრიტიკა მძლავრობს, მაგრამ ამასთანავე შესამჩნევი ადგილი ეთმობა ადრესატთა მოქალაქეობრივი სიმამაცისა და პროფესიული ოსტატობის ჩვენებას. მიზნის მისაღწევად ყველაზე ეფექტური მაგალითებია მოხმობილი. საილუსტრაციოდ გამოდგება ნერილი გურამ ბათიაშვილს. დავესესხოთ შესავალს. „ვიდრე თქვენ რედაქტორად გიხილავდით, „თეატრალური მოამბე“ უფრო კულტურის სამინისტროს იმ კედლის გაზეთს წააგავდა, ჩვეულებრივ, პირველ მაისს, შვიდ ნოემბერს და ზოგ ბედნიერ წელიწადს, რვა მარტსაც გამოაკრავენ ხოლმე.

ახლა კი „თეატრალური მოამბე“ სრულებითაც აღარ ჰგავს „კედლის ჟურნალს“, მას ცოცხალი ორგანიზმის ნიშანწყალი დაეტყო და მე პირადად მასში მოთავსებულ მასალებს — არა ყველას, ცხადია, — გულისყურით ვკითხულობ ხოლმე.

თქვენ, როგორც რედაქტორი, განსაკუთრებით მას შემდეგ ამაღლდით ჩემს თვალში, როცა ვახტანგ ტაბლიაშვილის მოგონებებში სულის შემხუთველი სტრიქონები ამოვიკითხე იმის ირგვლივ, თუ როგორ ღორულად... ბოდიში, უმადურად მოექცნენ კოტე მარჯანიშვილს მისივე აღზრდილ-დაფრთიანებული, მის მიერვე საქვეყნო ასპარეზზე გამოყვანილი მსახიობები, ფართო საზოგადოებისათვის აქამდე წმინდანების სამოსელში რომ იყვნენ გახვეულნი...“

პუბლიკაციებში კარგად ჩანს კიტა ბუაჩიძის ის თვისება, რომელიც საყოველთაო აღტაცებას იწვევს. მხედველობაში მაქვს გაჭირვებულებისათვის ხელის განწვდენა. ცნობილია, რომ დიდი შრომისა და შინაგანი წვის შედეგად გამოცემული წიგნის ჰონორარს იგი ღარიბებსა და მრავალშვილიან ოჯახებს ურიგებდა. ამის დამამტკიცებელი ერთი ფაქტი წინამდებარე კრებულშიც გვხვდება.

გამომცემლობა „სამშობლოს“ მკინძავს თენგიზ თომაძეს ასე ეხმიანება: „ჩემო თენგიზ! გვიან გავიგე შენს ოჯახზე დამტყდარი უბედურების ამბავი, ამიტომ მოხდა, რომ იმ შავ დღეებში ვერ მოგიხახულე და ვერ მოგისამძიმრე.

ჩემი „შავი წიგნის“ ჰონორარიდან გიგზავნი ათას მანეთს ობლად დარჩენილი ორი ღლაპი შვილიშვილის აღზრდისათვის დასახმარებლად.

მოგილოცავ ახალ, 1990 წელს და გისურვებდი მომავალში მარტო სიხარული ყოფილიყო შენი და შენი მეუღლის, შენი შვილებისა და შვილიშვილების თანამგზავრი!“

საგულისხმოა, რომ კ. ბუაჩიძე სხვებისაგანაც მოითხოვს ამ პრინციპით ცხოვრებას — „ქმნას სიკეთისას“.

1987 წელს საქართველოს მწერალთა კავშირის გამგეობის თავმჯდომარეს გ. ციციშვილს თხოვს, კომერციულ ამხანაგობაში შეიყვანოს ინგილო ლუდმილა ტარტარაშვილი, რომელიც ქმარ-შვილით შეხიზნულია ერთ პატარა ნაქირავებ ოთახში.

ძალზე საყურადღებოა ამ წერილის ტონი, კატეგორიულობაზე დაფუძნებული დასაბუთება.

„მე ჩინებულად ვიცი, ჩვენი დროის ამ ცხოვრებაში არაფერს არ წარმოვადგენ და, მაშასადამე, არც ოდესმე რამეში დაგჭირდებით, თქვენ კი მე, ჩვენი ქვეყანა ისეა აწყობილი, როგორც თანამდებობის პირი, ბევრ რამეში დამჭირდებით, და მაინც, თუ თქვენ ამ გადაწყვეტილებას არ შეცვლით იმ ერთი საწყალი ინგილო ქალის სასარგებლოდ, — არასოდეს თავს არ დაგიკრავთ და ხელს არ ჩამოგართმევთ.

მე, რასაკვირველია, ისიც ვიცი, რომ ჩვენი დროისათვის ამ ჩემი სულელური საქციელით არც არაფერი დაგაკლდებათ, მაგრამ ქართველი კაცისა და ქართველი მწერლის რეპუტაციას, თუკი მას საერთოდ უფრთხილდებით, არც არაფერს კარგს შემატებს“.

აღნიშნულ თემასთან დაკავშირებით, მრავლისმთქმელია „დიდად პატივცემულო ბატონო ქურდებო“. კ. ბუაჩიძისათვის დამახასიათებელი სტილი, თხრობის მისეული მანერა ამ შემთხვევაშიც კარგად ვლინდება.

პუბლიცისტი აფრთხილებს ქურდებს, შეცდომაში არ შეიყვანოს იმ ფაქტებმა, რომ სხვებს ვეხმარები: მილიონერი არ ვარ, ამიტომაც ნუ შემოამტვრევთ ჩემი ოროთახიანი ბინის ფანერა-აკრულ კარს, გარდა წიგნებისა და გაზეთებისა, ვერაფერს იპოვით.

საანალიზო მასალებში მძლავრობს სატირულ-იუმორისტული ფერები. ეს ბუნებრივად უნდა მივიჩნიოთ, თუ გავითვალისწინებთ თემის ხასიათს, პრობლემათა სიმწვავეს და ავტორის მხატვრულ-პუბლიცისტურ ოსტატობას.

დაცინვა ნაირგვარი ფორმით იჩენს თავს. ერთ შემთხვევაში წინ იწევს ფორმა-შინაარსის დაპირისპირება, მეორე შემთხვევაში ეპითეტ-მეტაფორებს ენიჭებათ უმთავრესი ფუნქცია. ცხადია, არ შეიძლება ინდეფერენტული დარჩე იმ პიროვნებისადმი, რომელსაც სატირიკოსი „პარტიულ ვირად“ იხსენიებს.

რადგან პუბლიცისტურ ოსტატობაზე ჩამოვარდა სიტყვა, იმასაც დავსძენ, რომ კ. ბუაჩიძის საყვარელი ხერხია შეპირისპირება, ამ გზით, მართლაც, რელიეფურად მჟღავნდება ობიექტის თვისება.

მწერალი მიუთითებს, რომ საქართველოში სათანადო მომთხროვნელობა-სიმკაცრეს ვერ იჩინენ წესრიგის დამრღვევთა, ვთქვათ, დებოშიორთა, მთვრალ შოფერთა თუ სხვათა მიმართ. „ნორვეგიაში კი ერთხელ მსუბუქად ნალვინევი ტახტის მემკვიდრე არ დაინდეს და როგორც გადაკრულს საპრობილეში უკრეს თავი“.

ფაქტობრივად მთელი წიგნი პოლემიკურია. კამათი კი ბუნებრივად დაბავს ყურადღებას.

ავტორი ხშირად მიმართავს არა მხოლოდ პერსონაჟებს, არამედ მკითხველებსაც, ეს ამდაფრებს სიტუაციას. ამ გზით უკეთ აღიქმება პუბლიცისტის ძირითადი ჩანაფიქრი.

ხაზგასმით უნდა ითქვას, რომ კრებულში შეტანილი მასალების მოპოვება, არქივის მტვრისგან განთავისუფლება და სისტემატიზაცია არცთუ იოლი რამ არის. ამ საქმის მოგვარება იკისრა ქალბატონმა თინათინ ბარამიძე – ბუაჩიძემ და დიდი რუდუნების შემდეგ სასურველ შედეგსაც მიაღწია.

ნოდარ ტაბიძე.

## მოკლე ბიოგრაფიული მონაცემები (სურათებითურთ)

ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო შ ი ლ ა მ ა ზ ს ა ც ხ ო ვ რ ი ს ს რ ა გ ა მ ო ლ ე ვ ს : ზოგს ახალდაბა ჰქვია, ზოგს ძველი სენაკი, ზოგს ცხრამუხა და ზოგს ფოლადაური, ზოგს ნატახტარი და ზოგს წინწყარო...

მათ შორის ერთ-ერთი უმშვენიერესია ზემო იმერეთის სოფელი ფარცხნალი, ხარაგოულიდან ორიოდე კილომეტრით დაშორებული.

მთა-გორებს შეფენილი კოპნია ეზოები უზარმაზარი კაკლის ხეებითა და მოზუბუნე ცაცხვებით... აივნები ისე გადმოშვერილა, თითქოს ხელის ჩამორთმევას აპირებენ: – მობრძანდით, ჩემო ბატონო, დამილოცეთ ფუძე და ჭურ-მარანი.

...და ყვივის მამალი, ამოდის კვამლი.

ოცდახუთი წლის წინათ ვენჯიე ფარცხნალს და მოვიხიბლე. მაშინ გალაკტიონზე წიგნს ვწერდი და მგოსნის ნაფეხურებს დავეძებდი. ახალგაზრდა პოეტი ხომ ერთხანს მასწავლებლად მუშაობდა აქ. უყვარდა გლეხებთან ყოფნა, ისმენდა შაირებს და აფიქსირებდა ზეპირსიტყვიერების ნიმუშებს. კახორის მთაზეც არაერთხელ ასულა სალოცავად.

...გაგანია ზაფხული იყო მაშინ. ბარში მზე ქვას ადნობდა, ფარცხნალში კი, მუხის ჩეროში, პერანგის ზედა ღილსაც ვიკრავდი.

სალამობით დიდხანს ვიჯექი ჯიხველას ნაპირზე და სმენას ვძაბავდი. განუმეორებელი ხმა აქვს ამ პანია მდინარეს. დაბალი ტემპით მღერის. ხანდახან ჩაიკისკისებს კიდეც, როცა ლოდს შეეთამაშება.

ავიჩქე, მაგნიტოფონზე უნდა ჩავინერო ჯიხველას სიმღერამეთქი და მეგობარი ბერდია ბუაჩიძე ქუთაისს ვაფრინე ზემგრძნობიარე ფირის ჩამოსატანად.

რატომ გავიხსენე ეს ამბავი?

სწორედ აქ დაიბადა და ყრმობის წლები გაატარა კიტაბუაჩიძემ. ამგვარ გარემოში გაზრდილი კაცი არ შეიძლება მოკლებული იყოს პოეტურ გზნებას.

მთა არის და პური არსობისა ფრიადი გარჯით მოიპოვება.

ჰოდა, ყალიბდება მხნე, შეუპოვარი პიროვნება, რომელსაც მხარში ამოდგომა არ ესწავლება და სიცოცხლის ტკობითაც გამორჩეულია.

დაიბადა 1914 წელს, ღვთისმშობლის დაბადების დღეს, მღვდლის ოჯახში.

იყო უზომო სიხარული, მაგრამ არა გრიალი ზარებისა. იყო მილოცვები, მაგრამ არა აფორიაქება სოფლისა... გასაგებიცაა – მეცხრე შვილი გახლდათ.

ოჯახში უფროს - უმცროსობის ტრადიციული წესი ბატონობდა. ყველამ იცოდა თავისი ადგილი... მშობლებისადმი საგანგებო მოკრძალება სუფევდა.

მამა – მიხეილი მომთხოვნი და მკაცრი ცვახლდათ, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ყმანვილს წიგნისადმი უგულისყურობას შენიშნავდა. მჭერმეტყველობითაც გაუთქვამს სახელი. ქორწილებში იმიტომაც პატიჟებდნენ, დაგვამშვენებსო. ამაყობდა ნაგრამით. მისი უკანასკნელი სიტყვები მეუღლისადმი: „ნუ გეშინია, კარგ შვილებს გიტოვებ“.

ოჯახი დედის – ეკატერინე აბაშიძის მხრებზე იდგა. ნაღდა და თოხს ჯერ კიდევ იმ დროს დაუმეგობრდა, როცა ქალის ყანაში მუშაობა სამარცხვინოდ ითვლებოდა, მით უმეტეს, რომ მღვდლის ცოლი იყო; დილით, შუადღისას და საღამოთი მუდამ ცეცხლის პირთან ტრიალებდა – ბუხარში ათი ათასობით მჭადი ექნებოდა გამოცხობილი... ჭურებსაც ის რეცხავდა და ვენახსაც ის სხლავდა... იანვრის გრძელ ღამეს სოფელში, ქონში, მარტომარტო ათენებდა, შეეძლო კუკუნახ ღამით ტყეში წასულიყო – არ შეეშინებოდა.

ფრთიანი ფრაზებით საუბარი უყვარდა; შაირებსაც თხზავდა თურმე. საფიცარი ვაჟის –ბენიტოს დაღუპვა ასე დაუტირებია: სტალინმა ძერასავით წამართვა შვილიო.

კარის მეზობელი ასე დაუხასიათებია: ცხვირი ხუთი დღის მთვარეს მიუგავს – ნამგალივითაა...

ახლა ამ ამონაკვნესს დავუგდოთ ყური: „მუცლის მოშლა ჩემ დროს დიდ ცოდვად ითვლებოდა, ახლა კი თოთოებს ჩხერიმელაში ყრის სოლოს ლენა, ბაბულას გუგულა კი – ფეხისალაგში. ამისთვის ისწავლეს ექიმობა?!“

ამასაც დასძენდა: მშობიარობა ქალის ტანმთელობას უხდებაო.

კიტა ბუაჩიძეს შეეძლო გაემეორებინა პოეტის სიტყვები: „მე მქონდა ძალიან კარგი, უდარ-



დელი ბავშვობა“.

ეს იყო სილალის ხანა, ბუნებასთან შერწყმის დღეები. ეზო-ეზო, შუკა-შუკა დარბოდა და ვერ გრძნობდა დაღლას. უყვარდა ღვრილოდან თევზის გამოყვანა. ჭოლოკსაც მარჯვედ ხმარობდა, ესროდა ვაშლებით დახუნძლულ ტოტებს. ჩაცუცქედებოდა ბრონეულის ბურქთან და თვალს არ ამორებდა ნაყოფს. ცოტა, კიდეც ცოტა და მუშტის ოდენა ბრონეულს კანი უხმაუროდ უსკდებოდა, იხლიჩებოდა ნაყოფი და წითელ კბილებს აელვარებდა. უკვირდა პატარას. ახლო-მახლო არავინაა და ეს როგორ ხდებაო.

ყველაფერს გონებაში იბეჭდა ვედა, სალამოს კი მშობლებს კითხვებით არ ასვენებდა.

დედა არ უჯავრდებოდა ცელქობისათვის – მძინარ-ყვინთია ბავშვი უნიჭო გამოვაო. ძალზე ბედნიერი იყო, როცა ქალაქიდან უფროსი ძმა ბენიტო (მირიანი), ჩამოდიოდა. მოისვამდა გვერდით და მოჩვენებითი სიმკაცრით ჰკითხავდა, – აბა, რა ნაიკითხე? ჰოდა, ინყებოდა მოხერხებული ნაცარქექიისა და დევების ბრძოლის ამბავი.

მერე ბენიტო ოკეანეში ჩაკარგულ კუნძულზე გარიყული რობინზონის თავგადასავალს აცოცხლებდა. მეორე დღეს კიტა ტოლებში ზუსტად იმეორებდა ძმის მონათხრობს და ბიჭებიც პირდაღებულნი უსმენდნენ.

გამორჩევით უყვარდა უფროსი ძმა. მის გზას კი მაინც არ გაჰყვავ, პირიქით, დაუპირისპირდა. ბენიტო პროლეტარული მწერლობის ერთ-ერთი თავკაცი იყო საქართველოში. 1931-1932 წლებში მოსკოვში მუშაობდა პროლეტარული მწერლობის ასოციაციის საკავშირო გაერთიანების მდივნად. ერთხანს თბილისის უნივერსიტეტის ლიტერატურული ფაკულტეტის დეკანიც გახლდათ. ოცდაჩვიდმეტმა წელმა იმსხვერპლა.

პატარა კიტას ძალზე მოსწონდა სკოლა. გატაცებული იყო ქართულით, ისტორიით, გეოგრაფიით. მათემატიკას კი ვერა და ვერ აულო ალლო. შედეგმაც მოგვიანებით იჩინა თავი.

ბუნებამ, ოჯახმა, ნიგნებმა ძალუმა დიმოქმედეს ნიჭიერ ბიჭზე. ცხრა წლისა ლექსების წერას იწყებს და საგულდაგულოდ მალავს კარადის ქვეშ. მოგვიანებით, როცა ის საერთო რვეული გადაფურცლა, გულს შემოეყარა. „რითმისა და რიტმის მხრივ (აზრი ხომ რაღა სახსენებელია!) ისინი სულ უბრალო, პრიმიტიული ლექსებისაგანაც კი ისე შორს იყვნენ დაცილებული, როგორც იუპიტერი დედამიწისაგან“.

ზედმეტად ხომ არ მკაცრობს ბატონი კიტა?

ჩანს ვარჯიშს ამაოდ არ ჩაუვლია. 1937 წელს გაზეთ „მუშის“ „ლიტერატურულ ფურცელში“ იბეჭდება მისი პირველი ლექსი. მაშინ ცამეტი წლისა იყო.

მონაფეობის დროს სატირულ-იუმორისტულ ჟურნალ „ტარტაროზში“ გამოქვეყნდა რამდენიმე პროზაული ნაწარმოები. ამას მოჰყვა სკეტჩები და კომედია „აურიე რგოლი“.

1936 წელს სტუდენტი ხდება. მაშინ უნივერსიტეტში მისაღები გამოცდები სპეციალობის მიუხედავად, მათემატიკაშიაც ტარდებოდა. ამიტომაც გართულდა საქმე. მეგობრების წყალობით დაბრკოლება გადაილახა და ფიზკულტურის ფაკულტეტზე ჩაირიცხა. მერე ევროპის ლიტერატურისა და ენების ფაკულტეტზე გადავიდა (გერმანულის განხრით).

სტუდენტობის წლებში ეწვია დიდი გრძნობა, – რუსული ფაკულტეტის სტუდენტმა გაიტაცა.

„...მთელი ხუთი წლის განმავლობაში საოცრად მიყვარდა, თუმცა მას არათუ ახლოს ვიცნობდი, – როგორი იყო მისი ხმის ტემბრი, ესეც კი არ ვიცოდი: შემეძლო ხოლმე გამეცნო, მაგრამ ამას დამდულრულივით გავურბოდი, ერთი იმიტომ, რომ პიესის დადგმას და „სახელის განთქმას“ ველოდებოდი, რომ მის წინაშე ღირსეულად წარმდგარიყავი. მეორეც იმიტომ, რომ ვშიშობდი, გაცნობის შემდეგ ვაითუ ილუზიები დამემსხვრეს – ისეთი არ აღმოჩნდეს, როგორი წარმოდგენაც შევიქმენი მასზე გაუცნობლად-მეთქი“.

ამ შემთხვევაშიაც ორიგინალურია კიტა ბუაჩიძე.

არსებითი მაინც ის არის, რომ უნივერსიტეტმა ხელი შეუწყო ახალგაზრდა დრამატურგის დაოსტატებას, მისი ნიჭის განფენას.

ისიც უნდა ითქვას, რომ უნივერსიტეტში ავინროვებდნენ როგორც ხალხის მტრის ოჯახის წარმომადგენელს. ბენიტო უკვე დახვრეტილია, ხოლო უფროსი და თინა სასჯელს იხდის.

ბატონი კიტა მაინც მხნედაა, შემოქმედებითი წინსვლა აშკარაა, იკვთება საოცნებო პერსპექტივები.

1941 წელს კ. მარჯანიშვილის სახელობის თეატრში დაიდგა კ. ბუაჩიძის „მკაცრი ქალიშვილები“. როგორც პიერ კობახიძე ბრძანებს, „ასეთი წარმატებით ჩვენს თეატრში, მარჯანიშვილის სიკვდილის შემდეგ, არცერთი სპექტაკლი არ წასულაო“.

კ. ბუაჩიძეს გადაჭარბებულად მიაჩნია ეს შეფასება, მაგრამ არც იმას უარყოფს, რომ რეჟისორ ბორის გამრეკელის ნამუშევარი მრავალმხრივ საყურადღებოა.

1942 წლის 24 ოქტომბერს კ. ბუაჩიძე დააპატიმრეს, როგორც ხალხის მტერი.

ნუ გაიკვირვებთ. მსგავსი რამ იშვიათი როდი იყო მაშინ. წიგნში „ხალხის მტრის ჩანაწერები“ ნახევარი საუკუნის მანძილზე“ ასეთი ამბავია მოთხრობილი: „მემწვანილე მანველოვმა სიზმარი ნახა, თითქოს ჰიტლერის პირად თვითმფრინავში იჯდა. ეს მან თავის დოსტებს უამბო. ერთ მათგანს მისი ფული ემართა და, რომ მევალე თავიდან მოეცილებინა, „მეგობარი“ დააბეზულა. მანველოვი მსწრაფლ გასკანჩეს... უბრალო და უნიგნური კაცი იყო, ნაყარაჩოლელარი, კამერაში მყოფნი დიდ პოლიტიკოსებად მიიჩნია, და შერცხვა ამ ხნის კაცი რაღაც სიზმრისათვის ზის!.. ადგა და, როცა კამერაში ასე თუ ისე მოშინაურდა, თავისი ისტორია შეაფერადა: ამდენი და ამდენი ყუთი ნაგანი ეზოში მაქვს ჩაფლული, კაკლის ხის ქვეშო. რომელიღაც პატიმარმა, ჩეკისტების თვალში „კაი კაცად“ რომ გამოჩენილიყო, ეს ამბავი ზევით აიტანა. მანველოვი დილის 3 საათზე „ააბრძანეს ზევით“ და დაჰკითხეს. იუარა. მერე დაზილეს, – მაინც იუარა. რამდენიმე დღის შემდეგ, ღამით, ეზო მისი თანდასწრებით გადათხარეს – ვერაფერი იპოვეს; ალბათ სადმე სხვაგან აქვს ჩამარხულიო და ცემეს, სიკვდილის პირას მიიყვანეს... ახლა კი ცოცხალ-მკვდარმა, სულ პირნიმინდად დაფქვა ტყუილები და, მისი ჩვენებით, „თანამზრახველებიც“ დაიჭირეს – ფირუზა, ვანუა და სხვები. „დაუმტკიცეს“ ტერორისტობა და დახვრიტეს“.

ციხეში წარმოუდგენელი სისასტიკე და განუკითხაობა მეფობდა. დაკითხვის დროს ძველებურ გრამაფონზე უკრავდნენ, რათა პატიმრის შემზარავი კვილი ჩაეხმოთ.

კ. ბუაჩიძე ჯერ თბილისის საპყრობილეში იჯდა. მერე ბაქოს მეხუთე კოლონია. კვლავ საქართველო. საკანში დასაწოლი ადგილი არ არის. ქურდების ტერორი. შიმშილისაგან გასავათება. კიდევ უფრო დიდი უბედურებაა ეტაპირება. საბარგო მატარებელში შეყრილთ სუნთქვა უჭირთ. ათასგვარი დამცირება.

1949 წლის 23 ივნისს სასჯელის ვადა ამოიწურა. ბუაჩიძე ტოვებს ავჭალის კოლონიას. მაგრამ სრული თავისუფლება მაინც შორსაა. ყოველდღიურმა თვალთვალმა შეიძლება თვითმკვლელობამდე მიიყვანოს კაცი.

აქ ისიც უნდა ითქვას, რომ ავჭალის კოლონიაში გაუცვნიან სანდომიანი ინჟინერი ქალი, ჯვარიც დაუწერიან და მალე ქვეყანას მოევლინა ვახტანგ ბუაჩიძე, რომელსაც მამის პრინციპულობა და სიკეთე დაენათლა.

1953 წელს ქალაქიდან გასახლებას უპირებენ. ხან სად იმალება და ხან სად. ამ დროს მისი პიესა „ვარდი ასფურცლოვანი“ დიდი წარმატებით იდგმება მარჯანიშვილის თეატრში. ვერიკო ანჯაფარიძე, აკაკი კვანტალიანი და სანდრო ჟორჯოლიანი საგანგებოდ ეწვივნენ შინსახკომის მინისტრს – დაგვიტოვეთ ეს ნიჭიერი დრამატურგი თბილისშიო. ცივად გამოისტუმრეს.

სტალინის სიკვდილმა პირდაპირ სულზე მომისწრო, წერს კ. ბუაჩიძე – ამნისტია გამოცხადდა და შეკრული ლეიბ-საბანი გავხსენიო.

აქედან მოყოლებული ბატონი კიტა მოსკოვის ხშირი სტუმარი გახდა, ხოლო 1960-1985 წწ მოსკოვის ბინადარი ხდება (შიგადაშიგ სტუმრობს საქართველოს) ახლო ურთიერთობა აქვს იქაურ თეატრალბთან, ლებულობს მოხანნილეობას სერიოზულ დისკუსიებში. სხვათა შორის, იგი არა მხოლოდ ბრწყინვალედ უბნობდა, არამედ საუკეთესოდ წერდა რუსულად.

აქვე იდგმებოდა პიესები და აქტიურ მონაწილეობას იღებდა მათ გასცენიურებაში.

აქვე გამოიცა პიესების კრებული – 1957, 1965, 1972, 1980 წლებში.

კ. ბუაჩიძე გულგრილი მოთხოვნილი როდია. იგი კარგად ხედავს კომუნისტური რეჟიმის საცეცებს, ღრმად წვდება მოვლენებს, ძალზე მტკივნეულად განიცდის უსამართლობას და ამიშვლებს ბოროტების იმპერიის არსს, მისი მესაჭეების კაცთმოძულეობას.

ყურადღება მივაქციოთ შემდეგ ფაქტს: სათანადო ორგანოები მის გადაბირებას ცდილობენ, ფარულ აგენტობას სთავაზობენ. უსასტიკესი უარი და საპასუხო დარტყმები. რეპრესიების გაგრძელება. ძნელი არ არის ვიფიქროთ და დავასკვნათ, რომ ანალოგიურ დანოლას სხვებზეც იჩენდნენ. და როგორ ფიქრობთ, ყველა გაუძლებდა უმძიმეს წნეხს?

განაადვილია იცხოვროს პატიოსანმა კაცმა სიცრუეზე აგებულ სახელმწიფოში.

სხვებისა რა მოგახსენო, კ. ბუაჩიძეს აღმოაჩნდა ჯავშანი და ზღაპრული ტევრიც, სადაც აფარებს თავს. ეს შემოქმედებაა, ეს დრამატურგიაა... და ითხზება კარგზე კარგი ნაწარმოებები. მათ ნამდვილად შეიძლება ვუნოდოთ „მართალი წიგნები“.

ვერვიხსენებთუნდაც ერთ კალმოსანს, რომელსაც ასე პერმანენტუ-

ლად და პირდაპირ დაეხასიათებოს აღზევებული მოხელენი. აქა-იქ ნამდვილად იგრძნობა გადაჭარბება. მიჭირს პუბლიცისტის ზოგიერთი დებულების გაზიარება; მაგრამ მთავარი ეს როდია. საერთო პათოსი მხარდაჭერას იმსახურებს. ძირითადი ხაზი მისაღებია, ალტაცების მომგვრელიც კი.

ცხოვრებამ მკაცრი გამოცდა ჩაუტარა. ამიტომაც ყველას როდი უხსნის გულს. საკუთარი თავის ფასიც კარგად იცის.

დიდებულისა ძმოც აკრავს: ალექსანდრე პაპავა, დავით კვიციანიშვილი, აკაკი განერელია, ივანე იმნაძე და სხვ. ხან პეროვსკაიას ქუჩაზე იმართება მეგობრული შეხვედრები, ხან კიდევ ჭავჭავაძის ოცდაოთხში. ალტაცებულა ალექსანდრე პაპავას თამადაობით. მისი სადღეგრძელოები ქართული სულისა და ვაჟკაცობის ამღერებააო. იხილება ვანო იმნაძის დეკლამაციით. ამ ინიჟინერმა შექსპირის თითქმის ყველა სონეტი ზეპირად იცის.

დრო უსწრაფესად გარბის. რაც შეიძლება მეტის შექმნა უნდა, უნდა მოასწროს. მუყაითად შრომობს. მის ბინაში, ირ. აბაშიძის ოთხში, გვიანობამდე არ ქრება შუქი.

თითქოს მარტოა, თუმცა მწერლობა ხომ საყდარია, სადაც განცალკევებული ლოცვით მრავალსაც ესაუბრები.

როგორ მუშაობდა? ვიდრე მაგიდას მიუჯდებოდა, ფრაზებს, სიტუაციებს, მთელ სცენასაც კი ნათლად აყალიბებდა. მარჯვე ფორმას უძებნიდა. მერე უცვლელად გადაჰქონდა ქალაქდზე. თხზვის ეს მანერა ციხეში სრულყო. იქ ფანქრის ნატეხის შეტანაც კი შეუძლებელი იყო. ამიტომაც შეთხზვა-მუშაობის ეს პროცესი ყველაზე მეტად გაითავისა.

გამახვილებული ჰქონდა ხედვის და სმენის უნარი. ცდილობდა ბევრი რამ დაეფიქსირებია. ვინ იცის, სად და როგორ გამოგადგებო. მის უბის წიგნში ხშირია ამგვარი მინიშნებები: „სიუჟეტისათვის“, „კინოსათვის“, „პიესისათვის“.

მოხელის ქუდი არასდროს დაუხურავს. ბიზნესიც ეუცხოვებოდა. სხვადასხვა მაქინაციით თავის გატანაზე კი ფიქრიც ზედმეტი იყო.

მაშ როგორ არსებობდა? განა არსებული პენსიით თავს გაიტანდა კაცი?

მცირედით კმაყოფილდებოდა. ეს მცირედი ჰონორარი იყო.

ცხოვრობდა მოკრძალებულად. არ ეტანებოდა ზიზილ-პიპილოებს. არასდროს უცდია მთელი ღამით რესტორნის „დახურვა“.

უჭირდა წიგნის გამოცემა. დახმარება თხოვა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივანს, უშედეგოდ.

იყო ცალკეული გამონათებები. მხედველობაში მაქვს ჰონორარი, ქისის ოდნავ დამძიმება. ამ შემთხვევაშიაც სხვაზე ზრუნვა იწევდა წინ. საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტია, სოფელ ხორშაში (სენაკის რაიონი) მცხოვრებ ღვამიჩავეებს თითქმის მთლიანად გადაურიცხა ახალმიღებული ჰონორარი, რათა ამ ათშვილიან ოჯახს ორსართულიანი სახლი აეგო.

ეს სულის ძახილი იყო და არა ყელყელობისათვის გამიზნული შესტი. კიტა ბუაჩიძე თავისი ხალხის ცხოვრებით ცხოვრობდა. საქართველოს ბზარი უპირველესად მის გულზე გადიოდა.

მიიწეოდნენ დღეები სავსე მზითა და ღრუბლებით.

1994 წელს ბატონი კიტას ორი ქალბატონი ეწვია. ერთ მათგანს – ლუარა გორდიევიჩის – ჟურნალისტსა და თბილისის კოლორიტს – კარგად იცნობს, მეგობრის მეუღლის დისნულია. მეორეს – მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორს, პროფესორ თინათინ ბარამიძეს პირველად ხვდება. საუბარი აენყო. თურმე რა კარგად იცნობს ქალბატონი თინა მის შემოქმედებას. მსჯელობს გაბედულად და დამარწმუნებლად. ღიმილიც ხომ ორიგინალური და სათნო აქვს? კიდევ რამდენიმე შეხვედრა და ბატონი კიტა გამიჯნურებულია. ჯვარიც მალე დაინერეს.

ქალი უადვილებს ყოფითი საკითხების მოგვარებას, შემოქმედებით ცეცხლს უღვივებს მწერალს, ყოველმხრივ მზრუნველობს.

ბატონი კიტას გარდაცვალების შემდეგ ქალბატონი თინათინი თითქმის მთლიანად გადაერთო მეუღლის ნაწერების შეკრება-რედაქტირება-გამოცემის საქმეზე. 2003 წელს დაისტამბა „ხალხის მტრის ჩანაწერები...“, 2009-ში — „რჩეული თხზულებანი“ ხოლო მიმდინარე 2013 წელს — წინამდებარე „პუბლიცისტური ნაწერების კრებული“. ამ საქმეში დიდია ქალბატონი თინათინის წვლილი. ახლა მის სამუშაო მაგიდაზე გაშლილია ფურცლები და კ. ბუაჩიძის თხზულებათა შვიდტომეულის გეგმა ზუსტდება.

სიკვდილს კარზე დაკაკუნება არ უყვარს – დაუკითხავად შემოდის. ისიც სიმართლეა, რომ ანდერძს კაცი არ მოუკლავს.

და აი, კიტა ბუაჩიძეც იბარებს: „მოსკოვში სიკვდილის შემთხვევაში, ვითხოვ უეჭველად აქვე დამასაფლავონ, უბრალოდ და შეუმჩნეველად. დაბეჯითებით ვითხოვ, თბილისში წასვენების და იქ გასვენების კომედიას ამაცდინონ; ამაცდინონ აგრეთვე საქართველოს

მწერალთა კავშირის ნეკროლოგისაგან, რომელსაც ისინი სიხარულით დაწერენ სევდიანი სიტყვებით“.

1969 წელს ამ ანდერძს შემდეგ „პუნქტსაც“ უმატებს: „თუკი 40-50 წლის შემდეგ ჩემი კომედიების ხსენება კიდევ იქნება საქართველოში, ჩემს მოსაგონებლად – თბილისში, ლუნაჩარსკისა და ძნელადის ქუჩების კუთხეში (იმ ხანად მისი საცხოვრებელი ადგილი) მდებარე ავტობუსის გაჩერებას დაერქვას „კ. ბუაჩიძის გაჩერება“. მოგვიანებით ანდერძი ორჯერ შეცვალა.

გ ა რ დ ა ი ც ვ ა ლ ა 2 0 0 0 წ ლ ი ს 1 2 ი ა ნ ვ ა რ ს , გამოასვენეს მწერალთა კავშირიდან, დაკრძალეს დიდუბის პანთეონში. იმ დღეს ნამდვილად იყო კაცურ კაცთა უხმაურო გლოვა.

ნოდარ ტაბიძე



ერთი წლის კიტა ბუაჩიძე (მეცხრე შვილი ოჯახში)



კიტას მშობლები: მამა — მიხეილ ბუაჩიძე და დედა — ეკატერინე აბაშიძე. 1895 წ.



კიტა ბუაჩიძე თბილისის მე-14 შრომის  
სკოლის მოსწავლე. 1930 წ.





კიტა ბუაჩიძე ყრმობის მეგობართან  
კოტე ჩხეიძესთან ერთად (შემდგომში  
ცნობილ არქიტექტორთან)



კიტა თსუ-ს დასავლეთ ევრო-  
პის ლიტერატურისა და ენების  
ფაკულტეტის (გერმანული  
განხრით) სტუდენტი. 1936 წ.





მიხეილ ბუაჩიძის ოჯახი: შვილები — გიორგი, ბენიტო, შოთა და თინა  
(არ არიან — დედა ეკატერინე, შვილები — ნუცა, ოლია, ვასო და  
კიტა) თბილისი, 1928 წ.



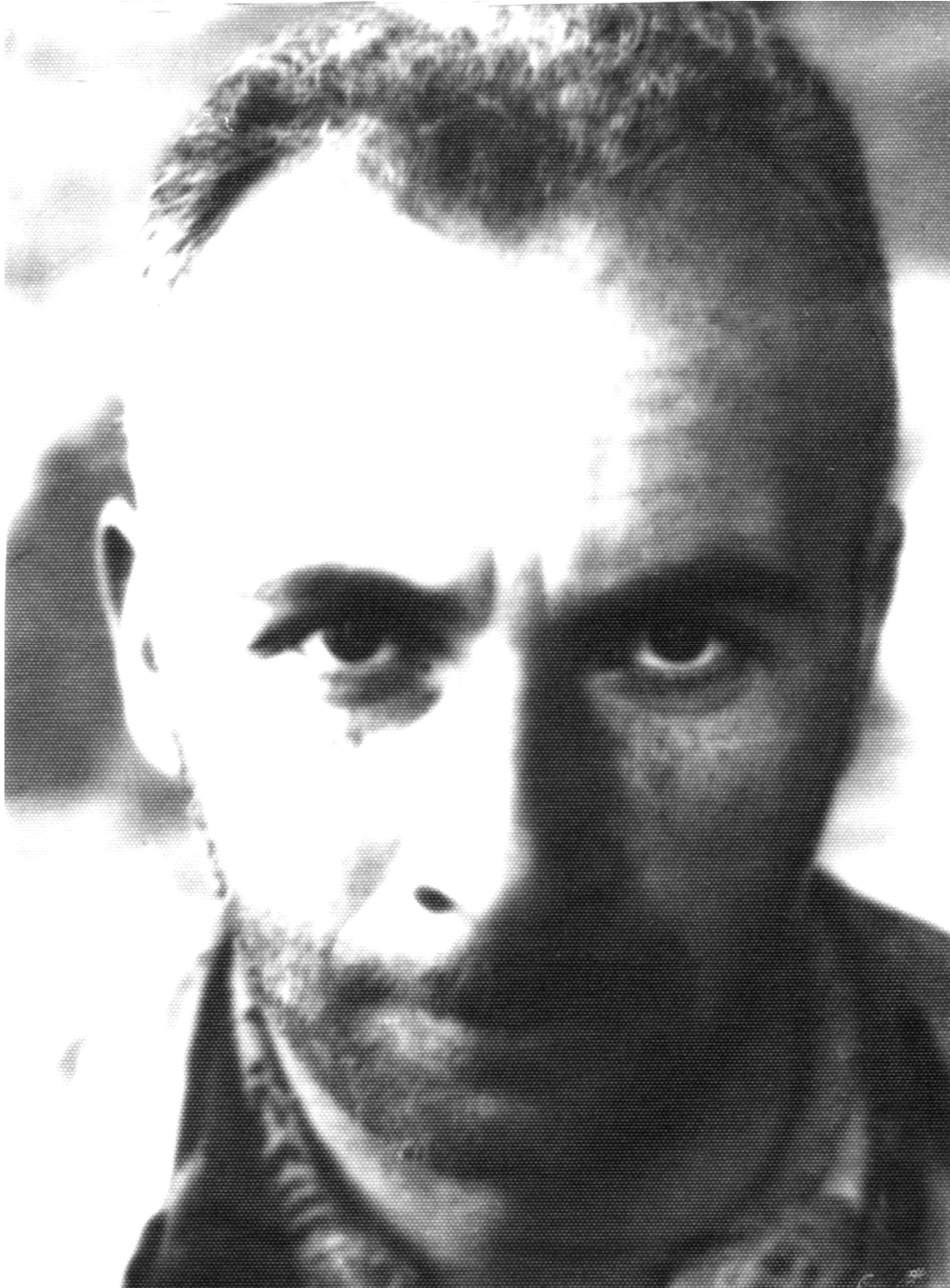
კიტა ბუაჩიძის ძმა—ბენიტო (მირიანი) ბუაჩიძე, 1925წ.წ



ბენიტოს შვილი ლეო ბუაჩიძე დედასთან ერთად 1962 წ.



ავჭალის კოლონიაში სხედან: არჩილ სარაული და კიტა  
ბუაჩიძე. დგანან: ვლადიმერ მგელაძე და ოთარ გზირიშვილი.  
1948 წ.



კიტა ბუაჩიძე შვიდწლიანი პათიმრობის ბოლო დღეებში  
— 1949 წლის იანვარი.



მამა-შვილი კიტა და ვახტანგ ბუაჩიძეები. 1968 წ.



კიტა ბუაჩიძე დედასთან ერთად. თბილისი, 1970 წ.



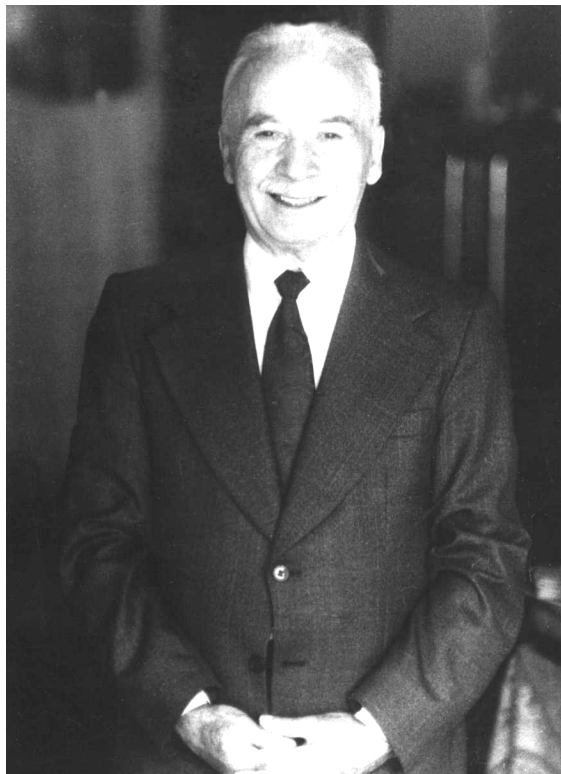
ივეტა ბუაჩიძე — კიტას ძმის გიორგის შვილი და კიტას დიდი მოამაგე (მოსკოვის ახალი ამბების და ბეჭდვითი სიტყვის სააგენტოს ჟურნალისტი, 60-იანი წლებიდან საქართველოს მკვიდრი, საქ. მინისტრთა საბჭოს რეფერენტი)



კიტა ბუაჩიძე მოსკოვში მოლ-  
ვანობის პერიოდში. 1976 წ.



კიტა ბუაჩიძე მრავალშვილიან ოჯახთან ერთად



1988 წელი





კიტა ბუაჩიძე მეუღლესთან თინათინ ბარამიძესთან ერთად



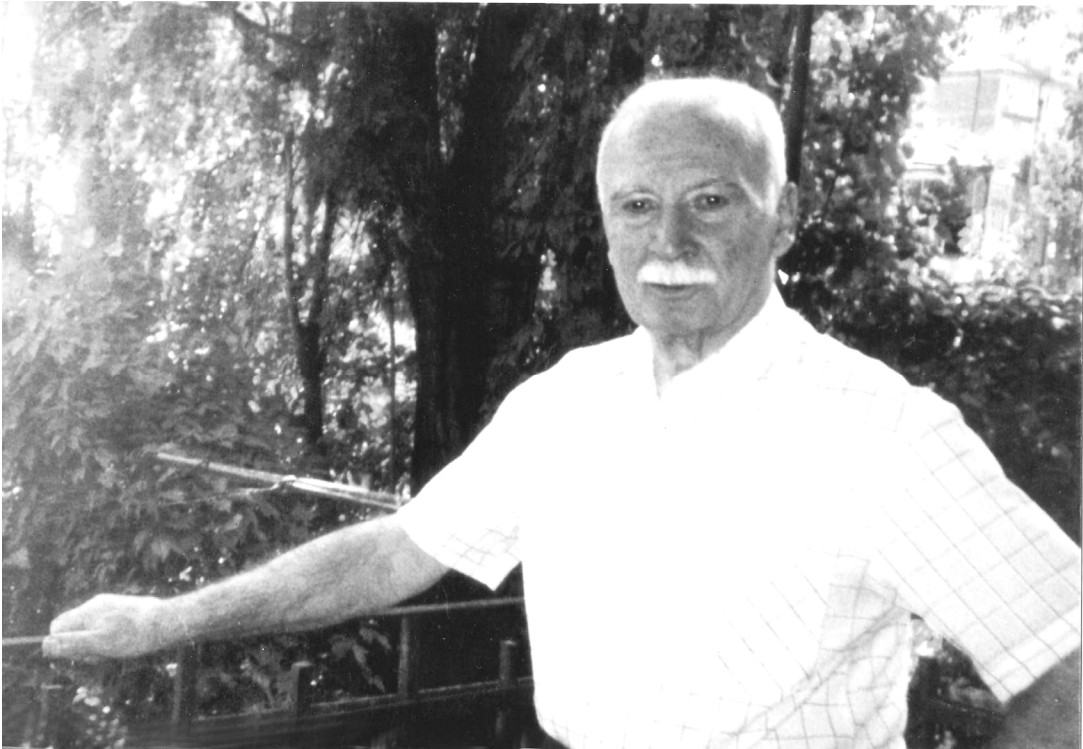
თ. ბარამიძის ოჯახში სხედან გიზო ნიშნიანიძე, კიტა ბუაჩიძე, თინათინ ბარამიძე. დგანან: მარინე ჯიქია, ლუარა გორდიევიჩი, ქეთი მითაიშვილი



კიტა ბუაჩიძე რძალთან ლიკასთან ერთად



ვახტანგ ბუაჩიძის ოჯახი: მეუღლე ლიკა და შვილი ნია



კიტა ბუაჩიძე 1999 წ.



# ჰენრი I

გამოქვეყნებული  
პუბლიცისტიური  
წერილები



## კინო ბავშვებს

ჟურნალი „საბჭოთა ხელოვნება“ 23 ივლისი, 1933 წელი

ცნობილია, რომ ხელოვნების ყველა დარგს შორის კინემატოგრაფია ყველაზე უფრო მასობრივი ხელოვნებაა და მისი ზემოქმედებითი ძალა განუზომელია. ცნობილია აგრეთვე ისიც, რომ კინოს დიდი აღმზრდელი მნიშვნელობა აქვს საერთოდ და განსაკუთრებით კი ბავშვთა აღზრდის სისტემაში.

კინო მისთვის უაღრესად დამახასიათებელი დინამიკით, მრავალფეროვანი სანახაობებით, უშუალო ცოცხალი სახეებით, ფანტასტიური ტექნიკური შესაძლებლობებით უკიდურესად იზიდავს ბავშვებს და, ახდენს რა მათზე სათანადო შთაბეჭდილებასა და ზეგავლენას, ხდება მათი მოუმნიფებელი გონების და ფსიქიკის ერთი ძლიერი ორგანიზატორი.

ბურჟუაზიამ დროულად და ადრინად შეაფასა კინემატოგრაფია, როგორც საუკეთესო ფაქტორი მილიონიანი მასების და განსაკუთრებით მოზარდი თაობის ფსიქიკაში კაპიტალისტური იდეოლოგიის დამკვიდრებისა. მთელ რიგ კაპიტალისტურ ქვეყნებში არსებობს სპეციალური საბავშვო კინოორგანიზაციები, რომლებიც სახელმწიფოს დოტაციით, კათოლიკური და სხვა რელიგიური ეკლესიის „წმინდა მამების“ მზრუნველობის და ზედამხედველობის ქვეშ უშვებენ ფილმებს, რომლებიც პათეტიკური ტონით მოუწოდებენ მოზარდ თაობას „სამშობლოს“ დაცვისაკენ თითქმის მოსალოდნელი „ბარბაროსი“ ბოლშევიკების თავდასხმისაგან, კლასობრივი ჰარმონიისაკენ, ბურჟუაზიული „უწმინდესი“ მორალის შენახვისაკენ და სხვ. ეს ფილმები საერთო ჯამში მხოლოდ ერთ მიზანს ისახავენ: კაპიტალისტური სისტემის გახანგრძლივებას; იმის დამტკიცებას, რომ კაპიტალიზმი „ნებაა უფლის“, რომ ის „ღვთისაგან არის მოვლენილი“. უნდა შევნიშნოთ, რომ ამ სურათების უმრავლესობა იმდენად ოსტატურად და შემპარავად არის გაკეთებული, რომ კაპიტალის „სოციალურ დაკვეთას“ საკმაოდ კარგად ასრულებს.

კინო მოზარდი თაობის კომუნისტურად აღზრდის უძლიერესი იარაღია; ეს გარემოება არაერთხელ ყოფილა ხაზგასმით აღნიშნული საბჭოთა საზოგადოებრიობისა და პრესის მიერ, მაგრამ ჩვენში დღესაც საბავშვო კინემატოგრაფიის ფრონტი, სამწუხაროდ, თითქმის მივიწყებულია და მიგდებული უბანია. საბჭოთა ბავშვებს, რომლებსაც აქვთ ძირითადად უთუოდ კარგი და ზოგან კი პირველხარისხოვანი საბავშვო თეატრები, რომლებსაც აქვთ თავისი საბავშვო ლიტერატურა, გადაჭრით შეიძლება ითქვას, რომ მათ თითქმის არ გააჩნიათ თავისი კინემატოგრაფია.

მთელი კავშირის კინომაყურებელთა კულტურული რიცხვის ერთი მესამედი მოზარდ თაობაზე მოდის. ეს იმას ნიშნავს, რომ დროა, საბავშვო ფილმების წარმოება ბოლშევიკური ტემპით გამოვიდეს ქრონიკული გარღვევების ჩიხიდან და მით გავანთავისუფლოთ საბავშვო ეკრანი საზღვარგარეთული ხალტურისგან. ამისათვის უპირველეს ყოვლისა საჭიროა, დაგმოიხილი და უკუგდებული იქნეს ის ოპორტუნისტული, ყოვლად დაუშვებელი დამოკიდებულება საბავშვო სურათების წარმოების მიმართ, რომელსაც იჩენენ საბჭოთა კავშირის ზოგიერთი კინოფაბრიკები და კერძოდ კი საქსახკინმრეწვი. შემთხვევითი არ არის ის მოვლენა, რომ სახკინმრეწვს გასულ სანარმო წელში არც ერთი საბავშვო ფილმი არ დაუდგამს და როგორც ჩანს, არც მიმდინარე წელში აპირებს.“ თავის მართლება იმით, რომ თითქოს არ არის სცენარები, ცოტა არ იყოს, სასაცილო ამბავია. მზამზარეულად და მექანიკურად სცენარები არ დალაგდება კინოფაბრიკის პორთფელში, თვითდინებაზე მინდობილი საქმე შორს ვერ წავა. საჭიროა რეალური, კონკრეტული ზომების მიღება, საჭიროა სათანადო ინიციატივა, რომ კინოფაბრიკა საბავშვო სცენარებით უზრუნველყოფილ იქნეს, მაგრამ მართო სცენარი სურათის შექმნის საკითხს კიდევ არ სწყვეტს. საინტერესო ფაქტია: ახლო ხანში სახკინმრეწვში იყო შემთხვევა მეტად აქტუალურ თემაზე საბავშვო სცენარის შექმნის ცდისა, მაგრამ ის მიფუჩეჩებული იქნა იმ მოტივით, რომ არ არის ფირი, დამდგმელი რეჟისორი. გვიკვირს, რატომ მაინცდამაინც საბავშვო სურათისათვის აღარ არის ფირი? ეს შემთხვევით იმით ხომ არ აიხსნება, რომ საბავშვო კინო, ზოგიერთების აზრით, მესამეხარისხოვანი ხელოვნებაა და არ ღირს ფირის დახარჯვა მასზე. რაც შეეხება იმ გარემოებას რომ არ არის საბავშვო ფილმების კვალიფიციური დამდგმელი-რეჟისორი, ეს ერთადავად მართალია, მართალია და ამაში ბრალი თვით კინოორგანიზაციების ხელმძღვანელთ მიუძ-

ღვით. რამდენადაც მათ წესად აქვთ გახდილი, რომ საბავშვო დადგმები მისცენ ან „დიდ ტილოების“ მეტად საეჭვო „ოსტატებს“, ანდა ჯერ კიდევ გამოუცდელ ახალგაზრდა რეჟისორებს. ამიტომ არის, რომ შედეგად ვლელულობთ უმწეო ხალტურის, შინაგან დამაჯერებლობას მოკლებულ პროდუქციას.

დღემდე გამოშვებული საბავშვო ფილმების უმეტესობას აკლია ბავშვური სილაღე, აკლია ახალგაზრდული სიცოცხლე. მშრალი დიდაქტიკა, უშინაარსო სქემატიზმი, პირნავარდნილი ავანგარდიზმი - აი, რით ხასიათდება ზოგი მათგანი. ასეთ სურათებში თითქმის ახლად ფეხამდგარი ბავშვებიც კი ნაჩვენებია, როგორც დამთავრებული, ყველაფრის მცოდნე და ყოველმხრივ შეგნებული ბრძენები; ისინი თავს იტყვენ ხოლმე ესპანეთის რევოლუციის პრობლემებზე, ერთის ხელის დაკვრით და სულის შებერვით გიგანტ ქარხნებში სპობენ გარღვევებს, ბანაკობის დროს სოფლად თვალის დახამხამებაში ამყარებენ სოციალიზმს და სხვ.

ცეკას 23 აპრილის დადგენილებამ შემდგომი განვითარების სწორი გზა მისცა ხელოვნების ყველა დარგს, მათ შორის კინომატოგრაფიასაც. აქედან საბავშვო კინომ სათანადო დასკვნები უნდა გამოიტანოს. მან გადაჭრით უნდა აიღოს გეზი დიდი საბავშვო კინემატოგრაფიის შექმნისკენ. საბავშვო კინოს თემატიკა უაღრესად უნდა გამრავალფეროვანდეს. ჩვენის აზრით, მთავარი ყურადღება „სათავგადასავლო“ და სასკოლო თემატიკას უნდა მიექცეს. ბოლშევიკური პარტიის გმირული ისტორია დაუშრეტელ მასალებს იძლევა წარმტაცი სათავგადასავლო ფილმების შესაქმნელად. ამას, სხვათა შორის, დიდი აღმზრდელობითი მნიშვნელობაც აქვს. დღემდე მივიწყებული სასკოლო თემატიკა თავის უფლებებში უნდა აღდგეს; ბრძოლა პოლიტექნიზაციისათვის, სწავლის ხარისხისათვის, სასკოლო დისციპლინისათვის და სხვა აქტუალური თემები პირველ რიგში უნდა იქნენ გადატანილი ფორზე. ბავშვებს უნდა მიექცეს ძლიერ დაჭიმულ სიუჟეტური სურათები; გართობის და კომიკურობის ელემენტები მათში ჭარბათ უნდა იქნეს შეტანილი.

უდავოა, როგორც ნ. კრუპსკაია ამბობს, მაღალხარისხოვანი, სრულფასიანი მხატვრული ფილმი უფრო მეტ ზეგავლენას ახდენს ბავშვებზე, ვიდრე პიონერაზმი. ამას უნდა მიექცეს ყურადღება- საბავშვო სურათების წარმოება გაყინული ნერტილიდან უნდა დაიძრას.

სიტყვა სახკინმრენვს ეკუთვნის!



## **შენიშვნები ენის პრობლემის შესახებ ხმოვან კინოში**

**ჟურნალი „საბჭოთა ხელოვნება“, №2, 1935 წელი**

„ყველა ხელოვნებათა შორის ჩვენთვის ყველაზე უმნიშვნელოვანესი კინოა“ - ასეთი შეფასება მისცა ლენინმა კინემატოგრაფიას ჯერ კიდევ მაშინ, როცა საბჭოთა კინო ჩასახვის პროცესში იმყოფებოდა.

ლენინის გენიამ ადვილად აულო ალლო კინემატოგრაფიის განუსაზღვრელ შესაძლებლობას საერთოდ და, კერძოდ, მის დიდ მნიშვნელობას მასების ინტერნაციონალურად აღზრდის საქმეში.

კინო, ეს თამამად შეიძლება ითქვას, ბეჭდვითი სიტყვის შემდეგ ყველაზე უფრო მახვილი, ყველაზე უფრო მოქნილი და საიმედო იარაღია, რომლითაც პარტია და მთავრობა ესაუბრება ათეულ მილიონებს და ახდენს მათზე საჭირო ზეგავლენას („ჩაპაევის“ მაგალითი).

კინო თავისი შინაგანი ბუნებით ყველაზე უფრო მასობრივი ხელოვნებაა. მისი მხატვრული და ტექნიკური შესაძლებლობანი განუსაზღვრელია.

მუნჯი ფილმი ერთნაირად გასაგებია ყველასათვის. ამასვე ვერ ვიტყვით მოლაპარაკე - ხმოვან ფილმზე.

კინო გამდიდრდა რა ხმით, სიტყვით, მუსიკით, ნაწილობრივ დაკარგა შინაგანი რიტმი, მოკვეთილი შესტი, ამ სიტყვების ფართო გაგებით. ხმოვან კინოში საპატიო ადგილი დაიჭირა



სიტყვამ. ამით ხმოვანი კინო დაუახლოვდა და დაუნათესავდა თეატრს; სწორედ აქ უნდა ვეძიოთ თეატრისა და ხმოვანი კინოს მეტოქეობა. უკანასკნელს საბჭოთა ქვეყანაში, სადაც ხელოვნების ყველა სახე თანაბრად ჰყვავის და აღორძინების გზით მიიმართება, ნათლად ვერ ვგრძნობთ, მაგრამ დასავლეთში, სადაც მთელი ხელოვნება გამოუვალ კრიზისშია მოქცეული და კატასტროფიულ დეგრადაციას განიცდის, თეატრისა და ხმოვანი კინოს კონკურენციას მწვავე ხასიათი აქვს მიღებული.

თუ წინათ მუხჯ კინოს მოქმედების მთელი სიმძიმე გადაჰქონდა მოძრაობაზე, შესტზე, მიმიკაზე, ახლა ხმოვანი კინო, სარგებლობს რა თითქმის განუსაზღვრელი შესაძლებლობებით ცოცხალი სიტყვის გამოყენების მხრივ, ნაწილობრივ ლაპარაკში ახურდავენს მოქმედებას.

„აიდგა“ რა ენა მუხჯმა კინომ, მან ამით დაჰკარგა ერთი თავისი სპეციფიური უპირატესობა: მდუმარება. ჩვენი დროის უნიჭიერესი ადამიანი, შესანიშნავი კინემატოგრაფისტი ჩარლი ჩაპლინი სწორედ სიმუხჯეს სთვლის კინოხელოვნების უდიდეს მხარედ.

ჩაპლინი ხმოვანი კინოს პირველ წლებში მუხჯი კინოს ერთგული იყო, მაგრამ შემდეგ კონკურენციამ და მხოლოდ კონკურენციამ აიძულა ის, ქედი მოეხარა დოლარის წინაშე და ნაწილობრივ მაინც გადასულიყო თავისი ფილმების გახმოვანებაზე.

„კინოს თავისებური სილამაზე მის სიტყვებშია“, - ამბობს ჩაპლინი და თავის შედეგებს ისე ახმოვანებს (მუსიკალურად აფორმებს), რომ მასში ერთ სიტყვასაც არ აჭაჭანებს. მართალია, ჩვენ დაწვრილებით არ ვიცით, თუ როგორი მეთოდით მუშაობს ამჟამად ჩაპლინი, მაგრამ ერთი რამ ისედაც ნათელია: თუ მან თავის წინანდელ პრინციპებს უღალატა, ამას ის ჩაიდენდა მხოლოდ და მხოლოდ კაპიტალისტური ანარქიის ბაზაზე აღმოცენებული მგლური კონკურენციის გამო. ჩაპლინი, ისე, როგორც ბურჟუაზიული კინოს ყველა სხვა „ქურუმი“, უწინარეს ყოვლისა კომერსანტია და მხოლოდ ამის შემდეგ ხელოვანი.

ჩაპლინი, მსგავსად მუხჯი კინოს სხვა პატრიოტებისა, დარდობს, რომ ეკრანმა ამეტყველების შემდეგ მილიონობით დაჰკარგა მაყურებელი. უდავო ფაქტია! იბადება კითხვა: რა არის ამის მიზეზი? რატომ მოხდა ეს?! იმიტომ ხომ არაა, რომ მეტყველი ფილმი მუხჯ ფილმზე დაბალია ღირსებით? ოდნავადაც არა.

ხმოვანი ფილმი სრულიადაც არ არის ახალი მოვლენა ხელოვნებაში, როგორც ამას ზოგიერთები ფიქრობენ. დღევანდელზე – ძლიერ ორთქლმავალზე არ შეიძლება ითქვას, რომ ის სრულიად ახალი მოვლენაა ტექნიკაში. დღევანდელი ორთქლმავალი თანდათანობით გაუმჯობესების ნაყოფია. მისი უახლოესი წინაპარი ჯორჯ სტეფენსონის „სათამაშო“ ლოკომოტივია. ასეთივე პარალელის გატარება შეიძლება მუხჯსა და ხმოვან კინოს შორის. უკანასკნელი პირდაპირ მუხჯი კინოდან წარმოიშვა და ახლაც მის მიერ დროთა განმავლობაში დაგროვილი გამოცდილებით იკვებება. უგამოსახულებოდ ჩვენ ვერ წარმოგვიდგენია არც მუხჯი და არც მეტყველი კინო. მოძრავი გამოსახულება ან გამობატულება (изображение) საერთოდ კინემატოგრაფიის ის უძირითადესი საფუძველია, რომლითაც ის ხელოვნების სხვა დარგებისგან ასე მკვეთრად განსხვავდება. ამგვარად მეტყველი კინო არ არის „სრულიად ახალი მოვლენა“ ხელოვნებაში; მეტყველი კინო გაცილებით მაღალ ხარისხში აყვანილი, სრულყოფილი მუხჯი კინოა.

თავის ბუნებით ხმოვანი კინო სინთეტიური ხელოვნებაა, მასში ორგანიულად არის შეკავშირებული დრამატურგია, მუსიკა, მხატვრობა. მეტყველი კინო, უთუოდ, ბევრად უფრო მაღლა დგას, ვიდრე მისი ტყუპი მუხჯი ძმა, მაგრამ მიუხედავად ასეთი დიდი უპირატესობისა, მოლაპარაკე ფილმს არ გააჩნია საერთაშორისო ბაზარი; მეტყველი ფილმი მასობრივად ვერ სცილდება იმ ქვეყნის საზღვრებს, სადაც წარმოიშვა, და თუ სცილდება, ნაკლები წარმატებით სარგებლობს. ასე მაგ. „უკრაინფილმის“ ყოველმხრივ შესანიშნავი ფილმი „კოლიივშჩინა“ მოსკოვის ეკრანებს მხოლოდ რამდენიმე დღით შერჩა, მაშინ, როდესაც „კოლიივშჩინა“ უკრაინაში ითვლება ფართო მასების ერთ-ერთ საყვარელ ფილმად. იგივე მდგომარეობაა გახმოვანებული ფილმის, „ნეიტან ბეკერის დაბრუნების“ მიმართ.

რით აიხსნება ასეთი მოვლენები?

ენის არცოდნა სურათს ხდის გაუგებარსა, და რაც გაუგებარია და მიუწვდომელი, ის მაყურებლისათვის აბსოლუტურად მიუღებელია. ხავსმოდებული ქეშმარიტებაა, რომ მაყურებელს არ უყვარს თავის მტვრევა იმის გასაგებად, თუ რა ხდება სცენაზე ან ეკრანზე. მაყურებელი მოითხოვს მზა-მზარეულს. ის შედის „ხელოვნების ტაძარში“ არა იმიტომ, რომ იქ მათემატიკური

ფორმულები გადაჭრას, არამედ — რომ დაისვენოს, გაერთოს. მაყურებელი თანახმაა, შეიჭრას ცხოვრების კუნჭულებში იმ პირობით, თუ გზის განათება თვით მას არ მოუხდება.

იქნებოდა შეცდომა, გვეფიქრა, რომ თითქოს ენის პრობლემა მეტყველ კინოში მხოლოდ პატარა ერებს ანუხებს. ამერიკელები, თუმცა ინგლისური დღესდღეობით ყველაზე უფრო მეტად გავრცელებული ენაა მსოფლიოში, დაჟინებით ფიქრობენ იმის შესახებ, თუ რა გზით გადასჭრან ენის საკითხი, რომ ამით ამერიკულ ხმოვან ფილმს კვლავინდებური ბატონობა მოუპოვონ საერთაშორისო კინობაზარზე. ამ მხრივ მათ მიერ ჩატარებული ექსპერიმენტები მაინცა და მაინც დიდი ყურადღების ღირსნი არ არიან; ჰოლივუდი ზოგიერთ განსაკუთრებით საინტერესო ფილმს იღებს რამდენიმე ვარიანტით: გარდა ინგლისურისა, ფრანგულ, გერმანულ და სხვათა ენებზე; ეს დამოკიდებულია იმაზე, თუ რომელი ქვეყნიდან არის მოსალოდნელი დაკვეთა. საჭიროდ მიგვაჩნია, აღინიშნოს შემდეგი: სხვადასხვა ვარიანტებში თამაშობენ სხვადასხვა ეროვნების აქტიორები: ფრანგულში — ფრანგები, შვედურში — შვედები და ასე შემდეგ. ამით ამერიკელები აღწევენ ენის ერთიანობას, მის კულტურას და სინამდის. მაგრამ ხმოვანი ფილმის „გაინტერნაციონალების“ ასეთი მეთოდი არ შეიძლება ჩაითვალოს უნაკლოდ და სრულყოფილად: ის გარდა იმისა, რომ მოითხოვს აუარებელ თანხებს, საბოლოო ანგარიშში არ წარმოადგენს რაიმე მნიშვნელოვან ნაბიჯს წინ; ამით ხმოვანი კინო ვერ გამოდის ინტერნაციონალობის ფართო ასპარეზზე: ამერიკული ფილმის შვედური ვარიანტი გასაგებია მხოლოდ შვედებისათვის (და სკანდინავიის სხვა ეროვნებათა მცირე გამონაკლისისათვის), მაგრამ სიამელებისათვის ის არაფრის მთქმელი არ არის.

ენის საკითხი განსაკუთრებით მწვავედ დგას საბჭოთა კინემატოგრაფიის ნაციონალური ორგანიზაციების წინაშე. ჩვენში კინო უწინარეს ყოვლისა მასების კომუნისტურად აღზრდის ძლიერი იარაღია. ჩვენი საზრუნავი საგანია არა მარტო ის, რომ სურათმა მასზე დახარჯული ხარჯები აანაზღაუროს, არამედ ღრმად რომ შეიჭრას ფართო მასებში და მათ შეგნებაში სათანადო კვალი დასტოვოს. უკანასკნელის მიღწევა კი შეიძლება მხოლოდ და მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ სურათი მთლიანად გასაგებია მაყურებლისათვის, სამწუხაროდ, ხმოვანი კინოს განვითარების დღევანდელ ეტაპზე ქართული მეტყველი ფილმი გასაგები არ არის უკრაინელისათვის და უკრაინული მეტყველი ფილმი — ქართველისათვის.

ენის მიხედვით ხმოვანი სურათის გამოშვება რამდენიმე ვარიანტად ჩვენ მიგვაჩნია არა გამართლებულად, როდესაც ეგ. ნინოშვილის გურული „ყაზახები“ ლაპარაკობენ ეკრანზე წმინდა და ლიტერატურული რუსული ენით, ეს არის უხეში სიყალბე; რაც სიყალბეა, ის არ შეიძლება იყოს ნამდვილი სრულსისხლოვანი ხელოვნება. შეიძლება სთქვან, რომ ეს არის პირობითობა, მაგრამ ასე ურცხვად გაშიშვლებული პირობითობის თუნდაც მცირე ხნით დაჯერება შეუძლებელი ხდება.

საქ. სახკინმრეწვის მიერ გამოშვებული ხმოვანი ფილმები იმის სანიმუშო მაგალითს იძლევიან, თუ როგორ არ უნდა იქნეს გამოყენებული ენა მეტყველ კინოში. ენის აღრევა, რომლითაც ცოტათი თუ ბევრად თანაბრად მოიკოჭლებენ როგორც „მასკარადი“, ისე „არშაულა“ და „ჯვაროსნები“, საჭიროა და აუცილებელი, რომ დროულად იქნეს დაგმობილი. ენის აღრევა - ეს არის ყველაზე უფრო უკულტურო ხერხი, რომლითაც სურათის ავტორები ცდილობენ, გახადონ ესა თუ ის ნაწარმოები გასაგები სხვადასხვა ეროვნების მაყურებლისათვის. რას ვგულისხმობთ ჩვენ ენის აღრევად? ვილაპარაკოთ მაგალითებით. ენის აღრევაა, როცა მაგალითად რეჟისორი დ. რონდელი — „არშაულა“ — ში მოხვევს გლეხს სამ სიტყვას ათქმევინებს ქართულად, დამახასიათებელი მოხვევური დიალექტით და ორს — ისეთი რუსულით, რომლის წყობას, გამოთქმას, აქცენტს, ალბათ რუსული ენისა და ლიტერატურის პროფესორსაც კი შეეხარბება; მაგრამ ენის აღრევა არ არის, როცა მაგალითად რეჟისორი დ. რონდელი „არშაულა“-ში („ადამიანები და საქმენი“) ამერიკელ სპეციალისტს მთელ სურათში ალაპარაკებს ინგლისურად (მის ნალაპარაკებს სთარგმნის სიუჟეტში ოსტატურად შეყვანილი მდივანი ქალი). ენის აღრევაა, როცა მაგალითად რეჟისორი ჭიაურელი - „უკანასკნელ მასკარადში“ დიდი ბრიტანეთის იმპერიალიზმის წარმომადგენელს ალაპარაკებს შესანიშნავი სუფთა რუსულით; მაგრამ ენის აღრევა არ არის, როცა ლენინგრაძელი კინორეჟისორი ბერსენევი „ანენკოვშიჩინაში“ ფრანგ ინტერვენტ გენერალს ალაპარაკებს ფრანგულად, თუმცა ის (გენერალი) დრო გამოშვებით სასაცილოდ ამტვრევს კიდევ რუსულს.

ჩვენ არ ვამბობთ, რომ ენის სინმინდის დაცვის მიზნით ფილმში ერთ რომელიმე ენას მიეცეს ბატონობის მონოპოლია. ენის სინმინდის ასეთი დაცვა მისი აღრევისაგან იქნებოდა სინამდვილის განგებ და უხეში დამახინჯება; დამახინჯებული სინამდვილე კი არ ივარგებს სოციალისტური რეალიზმის მეთოდით გაკეთებული კინოფილმის (ისე, როგორც ხელოვნების სხვა დარგის ნაწარმოების) საფუძვლად.

გაექცე მრავალენიანობას, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ნალენჯიხელი კოლმეურნე რიაზანელი გლეხის ენით და კილოთი ალაპარაკო და პირიქით.

ტყუილუბრალოდ ფიქრობენ ზოგიერთები, თითქოს აბსოლუტურად შეუძლებელი იყოს ნაციონალურ ენაზე ისეთი დიდი გაქანების მქონე ხმოვანი ფილმების შექმნა, რომლებიც მისანვდომი იქნება არამკვიდრი მაყურებლისთვისაც. ვერტოვის „სამი სიმღერა ლენინზე“, როგორც ეს გამოცდილებამ გვიჩვენა, ერთნაირად გასაგებია რუსულის და მით უმეტეს თურქულ-უზბეკური ენების არმცოდნე ინგლისელ მწერალ ჰერბერტ უელსისათვის და მოსკოვის ჩვეულებრივი ინდუსტრიალური საწარმოს რიგითი მუშისათვის. „სამი სიმღერა ლენინზე“, რომელიც ერთსა და იმავე დროს ღრმად არის გამსჭვალული უმძაფრესი დრამატიზმით და ძლიერი ოპტიმიზმით, წარმოადგენს საუცხოო ნიმუშს იმისას, თუ როგორ უნდა დამუშავდეს ნაციონალური მასალის პრიზმაში გადატეხილი ინტერნაციონალური თემატიკა, რომ ის იოლი გასაგები გახდეს სხვადასხვა ეროვნების მაყურებელთათვის.

ცდები, რომ ხმოვან ფილმში გაეუქმებინათ სრულიად წარწერები, შეიძლება ჩაითვალოს ახლა მთლიანად და საბოლოოდ დამარცხებულად.

ჩვენ არ ვამბობთ, რომ ხმოვანმა კინომ მთელი სიმძიმე გადაიტანოს ტიტრებზე, რათა ამით ნაწილობრივ მაინც მოიპოვოს მუნჯი კინოს ინტერნაციონალობა. ამგვარი ზომის მიღება იქნებოდა ბრიყული, უხეირო გამოსვლა გაჭირვებული მდგომარეობიდან. ისმება კითხვა: მაშ, რა გზას მიმართოს ნაციონალურმა ხმოვანმა კინომ, რომ გახდეს გასაგები? ჩვენის აზრით, ამისათვის უწინარეს ყოვლისა საჭიროა: მაღალხარისხოვანი დრამატურგიული მასალა, ლაპარაკის დაყვანა მინიმუმამდე, სიმძიმის ცენტრის გადატანა სიტყვიდან მოქმედებაზე, განმარტებითი ტიტრების ზომიერი გამოყენება.



## კლასიკოსისა და ისტორიული სინამდვილის გამყალბებული ფილმი

ჟურნალი „საბჭოთა ხელოვნება“, №2, 1937 წელი

ეგ. ნინოშვილი მე-19 საუკუნის ქართველ მწერალთა შორის ყველაზე უფრო საინტერესოა კინემატოგრაფიისათვის. კინემატოგრაფიულობა ამ შემთხვევაში ჩვენ ერთობ ვინრო გაგებით გვესმის: ეს არის ამა თუ იმ ნაწარმოების კინოეკრანზე გადატანის შესაძლებლობა. მთავარი ისაა, რომ ნინოშვილი სიუჟეტის საუცხოო ოსტატია. ის ცხოვრებიდან უშუალოდ იღებდა ამბებსა და მოვლენებს და ორგანულად აერთიანებდა მათ ერთ მთლიან სიუჟეტურ რკალში. ნინოშვილის თითქმის ყველა მოთხრობა ჩინებულ მასალას იძლევა კარგი ფილმის შესაქმნელად. რეჟისორს ხელთ აქვს მზა სიუჟეტი, რომელიც არავითარ „იდეოლოგიურ შესწორებას“ არ მოითხოვს მის მხრივ, თუკი ის (სიუჟეტი) გაიშლება, რასაკვირველია, იმ სამოქმედო არეში და იმ დროის მონაკვეთში, რომელშიაც ვითარდება თვით მოთხრობა. ნინოშვილი ფეხდაფეხ მისდევდა ცხოვრებას. ის თავისი დროის ყველაზე უფრო თანადროული მწერალი იყო. ნინოშვილმა საშინელ შემადრწუნებელ ფერებში ასახა 80-იანი წლების გურული გლეხობის ცხოვრების სიდუხჭირე. ამდენად, ეგ. ნინოშვილის, როგორც რევოლუციონერი მწერლის, როლი გასული საუკუნის მეორე ნახევრის ქართულ ლიტერატურაში დაუფასებელია.

ცხადია, ეს აზრი არც ახალია და არც სადავო. და თუ მას ახლა ჩვენ მაინც აღვნიშნავთ, მხოლოდ იმიტომ, რომ ფილმ „დარიკოს“ ავტორ-რეჟისორს ერთ-ერთი რეცენზენტი დამსახურებად უთვლიდა იმას, რომ მან (დოლიძემ) რ ე ვ ო ლ უ ც ი უ რ ი ს უ ლ ი შ თ ა ბ ე რ ა ნ ი ნ ო

შ ვ ი ლ ს ო (!) ეს ყოველად უხეში და მავნე აზრია, რა თქმა უნდა, აღმოცენებული ნინოშვილის შემოქმედების და მისი სამოღვაწეო დროის სრულ უცოდინარობაზე. ბრალდება ნინოშვილის მიმართ, რომ ის თითქოს გულმშვიდად აღწერდა გურიის გლეხობის გაძალდებულ ცხოვრებას და თითქოს არ უჩვენებდა ამ მდგომარეობიდან თავის დაღწევის გზებს, საფუძველს მოკლებულია და მას ისტორიული გამართლება არ გააჩნია. ამა თუ იმ მწერლის შემოქმედების მექანიკური მონყვეტა იმ დროიდან, რომელშიაც მწერლის შემოქმედება ვითარდება, არ არის საკითხისადმი მარქსისტული მიდგომა. ნინოშვილის თითქმის ყველა მოთხრობის ფონად აღებულია 80-იანი წლები. ეს ხანა რუსეთის იმდროინდელი იმპერიისათვის ხასიათდება რეაქციის განსაკუთრებული სუსხით, რაც გამონვეულია იმპერატორ ალექსანდრე მეორის მოკვლით და პროგრესულ ინტელიგენციაში „საშიში“ ნაროდნიკული იდეების ჩასახვით და გავრცელებით. დასავლეთ საქართველოში ამ დროს შავი ზღვის სანაპირო ქალაქიდან (ფოთი, ბათუმი) სამრეწველო კაპიტალის პირველი სიო უბერავს; მუშები, როგორც კლასი, ჯერჯერობით მხოლოდ ჩამოყალიბების პროცესში იმყოფებიან. ეს მუშები თავისი შინაგანი ბუნებით ისევე გლეხებია, აკი ისინი სოფელთან ოდნავადაც არ სწყვეტენ კავშირს და ერთი ხელის გულის ოდენა მინას არჩევენ იმ „ზაოდს“, სადაც დროებით მოსულან გროშების საშოვნელად, რომ შემდეგ ეს გროშები ისევე თავიანთ ღატაკ სოფლის მეურნეობას მოახმარონ. მათ შორის მათ კლასობრივ ორგანიზებულებზე ლაპარაკი ჯერ ზედმეტია, რადგან კიდევ არ გააჩნიათ თავისი ავანგარდი, თავისი პარტია, რომელიც წარმართავდა მშრომელი ხალხის ბრძოლას მყვლეფელების და ცარიზმის წინააღმდეგ. ამგვარად, ნინოშვილის მოთხრობათა გმირების მოქმედების დროს არა თუ სოფელში, არამედ ქალაქშიც არ არსებობდა ის მაორგანიზებელი ძალა, რომელსაც შეეძლო, სათავეში ჩასდგომოდა უმაგალითო გასაჭირის უღლის ქვეშ მგმინავი ხალხის აღშფოთებას, რომელიც მასობრივ აგრესიულ ხასიათს არ ატარებდა მხოლოდ იმიტომ, რომ ხალხს ხელმძღვანელი წინამძღოლი არ ჰყავდა. ნინოშვილი სწორედ ამ პერიოდის ამსახველი მწერალია. მის ნაწარმოებში ჩვენ ვხვდებით მკვეთრად გამოხატულ პროტესტებს, მიმართულს არსებული წყობილების წინააღმდეგ.

როდესაც ვუცქერით და ვისმენთ ფილმ „დარიკოს“ და შემდეგ ვიგონებთ ნინოშვილის იმ მოთხრობებს, რომელთა მიხედვითაც არის გაკეთებული ეს სურათი, ჩვენს წინაშე თავისთავად ისმება ერთი პრინციპული მნიშვნელობის საკითხი: ეს არის ლიტერატურული ნაწარმოების ეკრანზე გადატანა. არაერთხელ თქმულა და დაწერილა, რომ ფილმის სიუჟეტური შენების ბუნება საფუძვლიანად განსხვავდება მოთხრობის ან რომანის სიუჟეტური აღნაგობისაგან. ამიტომაც ლიტერატურული ნაწარმოები ეკრანიზაციის დროს მნიშვნელოვან ცვლილებებს განიცდის, ხშირად ისეთსაც კი, რომ ფილმი მახინჯი აჩრდილია იმ ნაწარმოებისა, რომლის მიხედვითაც არის იგი გაკეთებული. მთავარი საქმე აქ ის კი არ არის, რომ ლიტერატურულ ნაწარმოებს ბრმად კვალზე მისდით და უამრავი მასალა, რომელიც მასშია მოთავსებული, უსისტემოდ ეკრანზე გადაიტანო, არამედ საქმე ისაა, რომ ნაწარმოების დედააზრი მართებულად გაიგო და ის მაღალხარისხოვანი ფილმის მეშვეობით მილიონ მაყურებლამდე დაიყვანო. ლიტერატურულ ნაწარმოებთა ეკრანიზაციის საუცხოო ნიმუშად დღესაც შეიძლება დასახელებულ იქნეს: „დედა“, „ელისო“, რომლებიც 10 წელია უკვე, რაც დაიდგა. რეჟისორმა ვ. პუდოვკინმა და სცენარისტმა ნ. ზარხიმ გორკის მოზრდილი რომანიდან მხოლოდ მთავარი იდეა აიღეს და ეს იდეა ისე გაშალეს, რომ ამით მათ რომანის სულისთვის არ უღალატინათ და შესანიშნავი ფილმი მოგვცეს. იმავე ხანებში რეჟისორმა ნ. შენგელაიამ ყაზბეგის პატარა მოთხრობიდან შეძლო ისეთი სურათის გაკეთება, რომელიც საკმაოდ ამომწურავ წარმოდგენას იძლევა ცარიზმის კოლონიალურ, დაპყრობით პოლიტიკაზე. შენგელაიამ გააფართოვა ყაზბეგის „ელისოს“ სამოქმედო ჩარჩო, მან პიროვნული მელოდრამა პატარა ერის ტრაგედიამდე აიყვანა მეფის თვითმპყრობელობის პირობებში.

ახლა ვიკითხოთ, როგორ მოიქცა რეჟისორი ს. დოლიძე? რამდენად ღრმად და მართებული მისი მიდგომა ნინოშვილის ძვირფასი მემკვიდრეობის მიმართ.

დოლიძემ თავისი ფილმის საფუძველად ნინოშვილის ორი ცნობილი მოთხრობა აიღო: „სიმონა“ და „მოსე მწერალი“. რადგან მოუხერხებელი და ნაკლებ საინტერესო გამოვიდოდა ფილმში სამი დამოუკიდებელი სიუჟეტური ხაზის არსებობა (ერთი მხრივ, ქეთევანა და მისი შვილები, მეორე მხრივ, ბაბალე და მისი შვილები, მესამე მხრივ, დავით დროიძე თავის შვილებით), დოლიძემ ყოველგვარი მძიმე ოპერაციის გარეშე იოლად შესძლო ქეთევანას შვილები ბაბალესათვის მიეკუთვნებინა, ქეთევანას და ბაბალეს ღვიძლი შვილები კი სამოქმედო არიდან სრულებით

გაერიცხა. ამგვარმა „შეჯვარებამ“ შედარებით უმტკივნეულოდ ჩაიარა, რადგან ის ეგ. ნინოშვილის ზემოაღნიშნული მოთხოვნების არსს არ ცვლიდა, სამაგიეროდ, მათ ერთ მთლიან სიუჟეტში აერთიანებდა. სამწუხაროდ, დოლიძე ნინოშვილის მხოლოდ ამ „ნვრილმანი რემონტით“ არ დაკმაყოფილდა, მან მოინდომა რევოლუციონერი მწერლის შემოქმედების კიდევ უფრო მეტად „გარეოლუციურება“. ამ მიზნით, „სიმონას“ და „მოსე მწერლის“ სამოქმედო ფონი 80-იანი წლებიდან 1905 წლის რევოლუციის წინა წლებში გადმოიტანა. ეს ის დროა, როცა დასავლეთ საქართველოს სამრეწველო ცენტრში მუშათა კლასი უკვე ძლიერ ორგანიზებულ ძალას წარმოადგენს; ეს ის დროა, როცა ამხანაგ სტალინის ხელით დაწერილი მგზნებარე, ბრძოლისაკენ მომზადებული პროკლამაციები ვრცელდება არა მხოლოდ ბათუმის მუშებს შორის, არამედ გურიაშიც და სხვაგანაც. ჩვენ ვიცით, რომ 1902 წ. ბათუმის ამბებმა „უდიდესი გამარეოლუციურებელი გავლენა მოახდინეს საქართველოს სოფელზე (დასავლეთ საქართველო)“. ლ. ბერია: „ამიერ-კავკასიის ბოლშევიკური ორგანიზაციების ისტორიის საკითხისათვის“, გვ. 40. გურიის გლეხობა იმ ხანებში რევოლუციური იდეებით იყო აღფრთოვანებული და მზად იყო, ამ იდეებისათვის იარაღით ხელში ებრძოლა. 1905 წელმა ეს იმედეები სავსებით გაამართლა; მაშინ საქართველოს მთელ რიგ რაიონებში, „მეტადრე გურიაში (ოზურგეთის მაზრა), გლეხთა დიდი შეიარაღებული აჯანყების ორგანოები ახორციელებდნენ მემამულეთა მიწების ხელში ჩაგდებას, ყოველგვარი გადასახადის გაუქმებას, მემამულეთა, სამღვდელოების და მთავრობის დაწესებულებათა ბოიკოტს“ (ლ. ბერია).

რეჟისორი ს. დოლიძე ფილმით „დარიკო“ თუმცა ერთგვარ პრეტენზიებს აცხადებს პირველი რევოლუციის წინააღმდეგ გაურიაში, მაგრამ (ეს ამთავითვე უნდა ითქვას) ის ამ ამოცანას ვერ სძლევს და შედეგად ვლტულობით სურათს, რომელიც არ იძლევა წარმოდგენას იმდროინდელ რევოლუციურ გურიაზე.

„დარიკოს“ ავტორ-რეჟისორმა ეგ. ნინოშვილის ვითომ პრიმიტიული სიუჟეტი გაართულა, დახლართა, მაგრამ ნამდვილად კი თავის მიერ უსისტემოდ დახლართულ სიუჟეტურ ძაფებში ისე უიმედოდ გაება, რომ შემდეგ თავის დასაძვრენად არა ერთსა და ორ გულუბრყვილო ხერხს მიმართა, რომელთა შესახებ ქვემოთ გვექნება ლაპარაკი.

ფილმის მთავარ გმირს, დარიკოს აბსოლუტურად არავითარი საერთო არ აქვს ნინოშვილის დარიკოსთან. ამბობენ, ნინოშვილის დარიკო პასიური ქალია, დოლიძის კი აქტიური; ზოგიერთები სწორედ ამაში ხედავენ ნინოშვილის „გარეოლუციურებას“ და დოლიძის ფილმის დიდ ღირსებას, მაგრამ თუ ოდნავ მაინც ჩავუკვირდებით, დავინახავთ, რომ ეს ღირსება მოსაჩვენარია. დარიკო, ჯერ ერთი, არ არის ტიპური ხასიათი ტიპურ გარემოში; დარიკო არა თუ ტიპურია, არამედ ერთეული მოვლენაც არ არის; ყოველ შემთხვევაში, თვით ფილმი ამას გვიმტკიცებს; ფილმი „დარიკო“ ვერ გვაჯერებს, რომ შეიძლება ყოფილიყვნენ ამგვარი ქალები. ფილმში დარიკო, დღიდან მისი ყაჩაღად გავარდნისა, უჰაერო სივრცეშია გამოკიდული. არ არის მართალი ის, რომ თითქოს დოლიძის დარიკო რევოლუციონერი ქალი იყოს. მისი „რევოლუციონერობა“ შემთხვევითი და საეჭვო ხასიათისაა: ტიტკოს მისი გაუპატიურება რომ არ დაეპირებინა და მას კაცი არ შემოკვდომოდა, ტყეში არ გავარდებოდა, მიუჯდებოდა კერიას და, უკეთეს შემთხვევაში, სიმონას დაუცდიდა, უცუდეს შემთხვევაში ხელმეორედ გათხოვდებოდა და აკვანს დაარწევდა. ამგვარად, დარიკოს გარეოლუციონერებას სოციალური მოტივი როდი უდევს საფუძვლად, არამედ ვიწრო პირადი. თვით ნახტომი რომანტიული ქალიშვილობიდან თავზეხელაღებულ „რევოლუციონერამდე“ არაბუნებრივი და დაუჯერებელია, მაგრამ ერთი ნუთით სიტყვა „რევოლუციონერს“ წინწკლები ჩამოვაცალოთ და ვიკითხოთ, რა რევოლუციურ საქმეებს სჩადის რევოლუციონერი დარიკო? ნამდვილს, წმინდა რევოლუციურს – არავითარს. მას ჰყავს რაზმი, მართალია, მაგრამ რა გარკვეულ მიზნებს ემსახურება ეს რაზმი, კაცმა არ იცის. ხომ ცხადია, რომ მეფის მოხელეებისათვის ტანსაცმლის გახდა დიდი რევოლუციონური საქმე არ არის, ეს ტაკი-მასხარაობაა და როგორც ყოველგვარი ტაკი-მასხარაობა იდეას და გარკვეულ სასარგებლო აზრს მოკლებული. დარიკოს შემდეგი „რევოლუციონური“ ნაბიჯი ტიტკოს მოკვლაა. ეს მეტად საეჭვო ღირსების „რევოლუციონური“ საქციელია: პირადი შურისძიება რევოლუციის ნამდვილ საქმეს, რასაკვირველია, არაფერს მატებს. თვით ეს ფაქტი მოწმობს იმას, რომ დარიკო, როგორც რევოლუციონერი, ფილმის მთელ მანძილზე არ იზრდება, არ ყალიბდება, მთელ რიგ მის მოქმედებას არა აქვს ლოგიკური გამართლება: მაგ., ის პირველი შეხვედრისას არ კლავს ტიტკოს იმ მოტივით, რომ ხელისუფლება ამის გამო ჯავრს უდანაშაულო სო-

ფელზე იყრისო, მაგრამ შემდეგში დარიკო ტიტკოს მაინც კლავს, თუმცა ისეთივე შედეგია მოსალოდნელი, როგორც წინათ (ეს გარემოება შეიძლება იმითაც აიხსნას, რომ სცენარისტ-რეჟისორმა დარიკოს მიერ ტიტკოს მოკვლა ფინალისთვის შემოინახა, როგორც მომგებიანი აპოთეოზი).

სცენარისტ-რეჟისორმა ვერ შეძლო, მოეცა დარიკოს სახე ღრმად, მუდმივ ვითარებაში, ყოველმხრივ. ამიტომაც ძნელი დასაჯერებელი ხდება, რომ სათუთი განცდების მქონე ქალიშვილი სრულიად მოულოდნელად ტყეში გაიჭრა, თოფ-იარაღი აისხა და, წარმოიდგინეთ, რაზმის ხელმძღვანელიც კი გახდა. დარიკო, ალბათ, ჰიპნოტიური, ზებუნებრივი ძალის პატრონია, ასე იოლად ვაჟკაცთა რაზმის ნებისყოფას ტიკინასავით რომ იმორჩილებს! განა სჭირდება მტკიცება იმას, რომ ცხოვრებაში ასე უბრალოდ, ასე წყნარად, წინააღმდეგობას მოკლებული ბრძოლების გარეშე არაფერი არ ხდება? ცხოვრების სინამდვილე უფრო მეტი სიძნელეებით და დაბრკოლებებით არის მოცული, ვიდრე ეს ამხ. დოლიძეს ჰგონია. მაგრამ უფრო სამწუხარო ის არის, რომ დოლიძე საერთოდ ცხოვრებას ფერადი სათვალეებით უცქერის: მის წინანდელ ფილმში („უკანასკნელი ჯვაროსნები“) კოლმეურნეობა ხევისურეთში ყალიბდება თითქმის ხელის მოწერით... სეპარატორი საუკუნებრივი ტრადიციებისა და ჩვევების ერთი ხელის დაკვრით უარმყოფელის როლში გამოდის...

„დარიკოს“ ყველა მთავარ ეპიზოდს ხშირად უბრალო გამართლებაც კი აკლია; აი, თუნდაც ავიღოთ დარიკოს პატიმრობიდან გაქცევა. დარიკოს რატომღაც თვით ციხეში არ დაკითხავენ. დავეუშვათ ერთი წუთით, რომ მეფის ჩინოვნიკები ამ შემთხვევაში მეტისმეტად კაცთმოყვარენი აღმოჩნდნენ; შეებრალათ ახალგაზრდა ლამაზი ქალი, ციხის აშშორებული ჰაერით რომ სუნთქავს და, უფრო ხილდებიან რა თვალის ჩინივით მის ჯანმრთელობას, გამოატარეს ის ღია ჰაერზე, მიჰყავთ დასაკითხად დიდი დამნაშავე, კაცის მკვლეელი და მას ერთადერთ მცველად მოჰყვება პირტიტველა ყმანვილი, რომელიც უფრო დაბალი ჩინოსნის კანცელარიის მწერლუკას წააგავს: მას ერთ ხელში... საქმეების „პაპკა“ უჭირავს, მეორე ხელი კი ჩამოშვებული აქვს ხმაღზე.. აი, ისინი მიდიან... მცველი, რ ა ს ა კ ვ ი რ ვ ე ლ ი ა , ნახევრად სულელია. ის, რ ა ს ა კ ვ ი რ ვ ე ლ ი ა , ვერ ხედავს მის ცხვირწინ როგორ იხრება დარიკო და სილას ავლებს ხელს... ორიოდ წამი და დარიკო მცველს სახეში სილას აყრის და გარბის... მცველი მისდევს, მაგრამ მას, რ ა ს ა კ ვ ი რ ვ ე ლ ი ა , ფეხი უცდება, მაგრამ არ ეცემა, მხოლოდ წაბორძიკდება, ყვირის და ახლა დარიკოს საიდანღაც სხვა შეიარაღებული ჯარისკაცებიც დაედევნებიან, მაგრამ „გვიანია“: დარიკო, მართალია, არც ცას ჩაუყლაპავს და არც მიწას შეუჭამია, მან მხოლოდ ბურქს შეაფარა თავი, მაგრამ მისი მონახვა, რ ა ს ა კ ვ ი რ ვ ე ლ ი ა , შეუძლებელი ამბავია... ამის მომდევნო ეპიზოდი, ისე, როგორც წინა ეპიზოდი, „რ ა ს ა კ ვ ი რ ვ ე ლ ი ა ს“ პრინციპზეა აგებული: თავიდან ფეხებამდე შეიარაღებულ ურიადნიკს და ჩაფარს მიჰყავთ ბანრით გაკრული პატიმარი. როცა მდინარეს შუა მიაღწიეს, ურიადნიკს, რ ა ს ა კ ვ ი რ ვ ე ლ ი ა , მაინცდამაინც მაშინ მოუნდა თუთუნის მოწევა (უკეთ, ეს მოუნდა რეჟისორს მხოლოდ იმიტომ, რომ ერთი წუთის შემდეგ ურიადნიკი ჩაფრითურთ წყალში ჩაყვინთვით გაეპამპულეზინა). ურიადნიკმა ის-ის იყო, ქისა ამოიღო, რომ ამ დროს საიდანღაც ქალის ხმა გაისმა: „ხელები ასწიეთ“... ჭარმაგი ურიადნიკი და მისი მხლებელი დაფრთხნენ, მათ არც კი მოუხედნიათ ისე ასწიეს ხელები და იარაღზე ხელი მაშინაც არ გაუკრავთ, როცა მახლობლად, ნაპირზე დარიკო დაინახეს... ჯოხით ხელში!.. კინემატოგრაფიის გარიჟრაჟისთვის დამახასიათებელი ამგვარი უდღეური ამერიკანიზმები „დარიკოში“ ობოლი მარგალიტებივით უხვად არის მიმოფენილი. აი, კიდევ ერთი ასეთი „მარგალიტთაგანი“: დიდის ამალით და მცველებით მოდის სოფლის გაშლილ შარა-გზაზე მაზრის უფროსი... ტიტკოც აქ არის, მოსე მწერალიც (ეს უკანასკნელი საპამპულო საგნადაა აქ საჭირო). მოულოდნელად მათ დარიკო თავისი ათიოდე რაზმელით თავს დაესხმის და მისი ორი სტანდარტული სიტყვა საკმარისია იმისათვის, რომ მაზრის ხელისუფალნი შიშით ლამის მიწაში ჩაძვრნენ, ერთიც არ გაისროლონ და ამოდენა შეიარაღებულმა ხალხმა აბსოლუტურად იოტის ოდენა წინააღმდეგობაც არ გასწიონ. ამავე ეპიზოდში სცენარისტ-რეჟისორის მეტად ღარიბი ესთეტიკური ფანტაზია აიძულებს 18 წლის, თოვლის ფიფქივით წმინდა დარიკოს ტანსაცმელი გაახდევინოს მამაკაცებს მტრის ბანაკიდან და მათ დამჭენარ და ბანჯგვლიან სხეულს თვალი შეავლოს. პატიმრების „ბუნტიც“ ერთი სულის შებერვით მოპოვებული გამარჯვების შთაბეჭდილებას ტოვებს; ისე გამოდის, რომ თითქოს საეტაპო მატარებელს ციმბირში მხოლოდ ორიოდ მცველი აცილებს (მათი უფროსი, რა თქმა უნდა, დეგენერატია), ვაგონების კარები რაზითაა გადაკეტილი და საკმა-

რისია, პატიმრებმა უბრალო აურზაური ასტეხონ, რომ კატორღა თავიდან აიცილონ და თავისუფლება დაიბრუნონ.

ყოველივე ის, რაც ზემოთ ავწერეთ, მონმობს არა მხოლოდ „დარიკოს“ სცენარის დიდ სისუსტეს, მთელი რიგი საპასუხისმგებლო, საკვანძო ეპიზოდების მეტად გულუბრყვილო ხერხებით შეკვრას და გახსნას, ის მონმობს უფრო მეტს: რეჟისორი ს. დოლიძე ნებით თუ უნებლიეთ გამოდის ისტორიული სიმართლის გამყალბებლის როლში. თუ „დარიკოს“ მიხედვით ვიმსჯელებთ ჩვენი ისტორიული წარსულის შესახებ, იმთავითვე შემცდარ დებულებას გამოვიტანთ, რომ მეფის თვითმპყრობელობა თითქოს დაფუძნებული იყო უნიათო მოხელეებზე, რომ სისხლიანი ცარიზმის მსახურნი სხვა არა იყვნენ რა, თუ არა ბრიყვნი, უძღურნი, მხდალნი... განა საჭიროა იმის მტკიცება, რომ ეს სინამდვილეს არ შეეფერება? ცარიზმი საერთოდ, და კერძოდ მიმდინარე საუკუნის დამდეგს, ასე სუსტი და უთავო რომ ყოფილიყო, მაშინ 1905 წლის რევოლუცია მარცხით არ დამთავრდებოდა. პროლეტარიატმა და რევოლუციურმა გლეხობამ ზღვა სისხლი დააქციეს, მილიონი მსხვერპლი გაიღეს იმისათვის, რომ რუსეთის თვითმპყრობელობა, მემამულეთა და კაპიტალისტების ბატონობა დაემხოთ ჩვენს ქვეყანაში. საუბედუროდ „დარიკოში“ ამის მიკროსკოპული ნიშნებიც არ ჩანს. ამ ფილმის 8 ნაწილის მანძილზე არაერთხელ განისმის თოფების ბათქა-ბუთქი, მეფის ჯარის მთელი ასეული უტევს ოციოდე რაზმელს, მაგრამ ჯარი, თითქოს „პუგაჩებით“ იყოს შეიარაღებული, ერთ რაზმელსაც ვერ ახვედრებს არა თუ სასიკვდილო, არამედ ჭრილობის მომყენებელ ტყვიასაც. მთელ სურათში მებრძოლი ხალხის ბანაკიდან მხოლოდ ერთი ადამიანი (გიგოია) კვდება და ისიც ბუნებრივი სიკვდილით – ჭლეკით. შეხლა-შემოხლა, თავდასხმები, შეტაკება და ბრძოლები „დარიკოში“ ზედმეტად მრავალია, მაგრამ ყველაფერი ეს მოცემულია მსუბუქი ოპერეტკის სტილით. კლასობრივი მტრის ყველა წარმომადგენელს, გარდა დავით დროიძისა, ვოდვეილური იერი გადაკრავს. ისტორიის სანაგვეზე გადადებული მტრის გაბიზრუება, გამასხარავება და „გაბახება“ არცთუ ისე ძნელი საქმეა; ცხადია, პრისტავის და მოსე მწერლის მოთავსება შეიძლებოდა არა თუ საღორეში, უფრო უარეს ადგილასაც, მაგრამ ვიკითხოთ, რა აქვს ამას საერთო ნამდვილ ხელოვნებასთან? მტრის ძლიერების განგებ დაკნინება და დამცირება ობიექტურად ამცირებს აგრეთვე იმ გმირ მებრძოლესაც, რომლებმაც სინამდვილეში სიცოცხლე შესწირეს კაცობრიობისათვის უკეთესი, მზიური მომავლის მოპოვების საქმეს. მეფის დინასტია რომ ისეთ „გმირებზე“ ყოფილიყო დაყრდნობილი, როგორც იხინი „დარიკოშია“ ნაჩვენები (მაზრის უფროსი, ურიადნიკი, პრისტავი, საეტაპო მატარებლის გამყოლი, ტიტკო და სხვ.), მაშინ რომანოვები განა ტახტს სამასი წლის განმავლობაში შეინარჩუნებდნენ?!

ჩვენ ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ „დარიკო“ ჰაერში გამოკიდებული „რევოლუციონერია“, რომ ის, როგორც მებრძოლი ქალი, ბუტაფორიულ შთაბეჭდილებას ახდენს. დარიკო „გარევოლუციონერების“ შემდეგ ისეა წარმოდგენილი, რომ მას პირადი ცხოვრება არ გააჩნია; ჩაიცვა მან შარვალი და მორჩა, ის უკვე ქალების სიიდან ამოიშალა. ფილმში არის ერთად ერთი კარგი შტრიხი: დარიკო რაზმელის ტანსაცმელს აკერებს. საერთოდ სურათი და, კერძოდ, დარიკოს სახე გაცილებით ბევრს მოიგებდა, რომ დოლიძეს სწორედ ეს ხაზი გაეძლიერებინა და ეჩვენებინა დარიკო არა მხოლოდ ცხენზე მჯდომი და თოფის მსროლელი. მაგრამ, როგორც ჩანს, დოლიძისთვის ძნელი აღმოჩნდა დარიკოს შინაგანი ბუნების მრავალფეროვნების გამომჟღავნება და მთელი სიმძიმე გარეგანი მხარეების ჩვენებაზე გადაიტანა. ცხადია, აჩვენო ქალი, რომელიც ცხენს მიაჭენებს, ეს იოლია, მაგრამ აჩვენო ქალის სულიერი განწყობილება, რომელსაც საქორწინო ლეჩაქი თავს გადაახიეს – ეს არის ხელოვანის ქვეშაირიტი შემოქმედება, რაც აკლია ამ სურათს.

დარიკოს რაზმი ერთფეროვან მასად არის წარმოდგენილი. რაზმელები, სამწუხაროდ, ერთმანეთში ისე არიან გათქვეფილი, რომ არც ერთი მათგანი მაცურებლის მესხიერებაში არ რჩება სულ მცირედი ხნითაც კი. არსად არ არის ახსნილი დრამატურგიულად, თუ როგორ გახდა დარიკო რაზმის მეთაურად. ამიტომ არის, რომ რაზმელების დამოკიდებულება დარიკოსადმი არსად არ ჩანს. შემდეგ უნდა შევნიშნოთ, რომ მოლაღატე, რომელიც ძარცვა-გლეჯასაც ეწევა დარიკოს სახელით, ძალზე გაცვეთილი და შტამპით მოსილია. თანაც ის არავითარ სიუჟეტურ დატვირთვას არ ასრულებს. შეიძლება სურათიდან მთლიანად იქნას ამოღებული ის და მისი ნამოქმედარის შედეგი (ე.ი. დარიკოს მიერ მისი მოკვლა) – ამით ფილმის სიუჟეტური არქიტექტონიკა არ დაირღვევა. დოლიძეს ამ მოლაღატის გამოყვანა, ცხადია, უნდოდა იმიტომ, რათა ხაზი გაესვა იმ გარემოებისათვის, რომ დარიკო მისი სახელით მოვაჭრე მძარცველებს არ ინდობს. გან-

ზრახვას თავისთავად არა უშავს რა, მაგრამ თვით განზრახვის განაღდება ძველია, ტრაფარეტულია. ამგვარი ხასიათის ეპიზოდი, დაწყებული ბარსკის „არსენადან“ და „ალიმიდან“, ვიდრე „დუბროვსკამდე“, შეიძლება მოინახოს ყოველ ფილმში, რომელიც კი „პატიოსანი ყაჩაღის“ თავგადასავალს ასახავს.

ტრაფარეტული და საერთოდ ნაკლებად მოტივირებული ამბები სურათში მრავლად; თუნდაც მარტო დასაწყისი რად ღირს! მოპირდაპირე მხრიდან მოდიან დარიკო და სიმონა, მათ ერთმანეთი დაინახეს და გაოცებულად შეჰკვივლეს: „დარიკო“... „სიმონა“... ისინი შუა შარაზე ჩაეკონნენ და კოცნიდნენ ერთმანეთს (მოიგონეთ ნინოშვილის დარიკო, რომელიც ნიშნობის შემდეგაც სიმონას მორცხვობით თვალსაც ვერ უსწორებდა). დავითი ღობეს მოადგა და მან მოალერსე ქალ-ვაჟის დანახვაზე, რა თქმა უნდა, დამცინავად ჩაიხიბოდა. სიმონა დავითს ლევანის წერილს გადასცემს. ლევანმა მ ა ი ნ ც დ ა მ ა ი ნ ც სიმონას გამოატანა მამისადმი წერილი, რომელშიაც სწერს, რომ სიმონას მინის ნაჭერი იყიდე ქარხნის ასაშენებლად. როგორც ვხედავთ, სიუჟეტური ექსპოზიცია ვერ არის ხეირიანი; კონფლიქტს თავისთავად უკვე დამპალი საძირკველი უდევს საფუძვლად: რაღაც ქარხნის აშენების არარეალურობას რომ თავი დავანებოთ, დავითმა და მისმა შვილმა რაღაც მ ა ი ნ ც დ ა მ ა ი ნ ც სიმონას მინის ნაჭერი ამოიჩემეს?.. როგორ, თვით დავით დროიძეს ცოტა საამისო მინები ექნებოდა? ნინოშვილის მოთხრობაში სიმონასა და დროიძეს შორის მინის ყიდვა-გაყიდვის ნიადაგზე როდი ისახება მტრობა! ნინოშვილმა ბევრად უფრო მეტად დამაჯერებელი სიტუაციებით ახსნა დროიძის მიერ სიმონას შეძულება, მაგრამ დოლიძემ რატომღაც უკუაგდო მწერლის გზა და თვით შეაკონინა კონფლიქტი. შემდეგ ცუდად მოტივირებულია სიმონას სალდათობის თავიდან აცილების ამბები; ყოვლად დაუჯერებელია, რადგან რეალობას მოკლებულია დავითისა და მოსეს მოქმედება. ისინი თვით აწყობენ სიყალბის გზით სიმონას ჯარიდან გათავისუფლების საქმეს და შემდეგ თვითონვე ასმენენ ძალადის ოჯახს სიყალბის ჩადენაში. ნინოშვილი თავის მოთხრობაში („მოსე მწერალი“) ასე გულუბრყვილოდ როდი აგვიწერს ამ ამბავს: მოსეს შიში შეიპყრობს, როცა გაიგებს, რომ მთავრობა სიყალბის კვალს წაანყდა; იმ მიზნით, რომ თავისი თავი ამ ბინძური საქმიდან როგორმე დაიძვრინოს, მოსე ათასგვარ ხრიკებს მიმართავს; მას დანაშაულის მთელი სიმძიმე, რაც დაკავშირებულია სიყალბის ჩადენის ტექნიკურ მხარესთან, მელაკუდურად სხვებზე, სრულიად უდანაშაულო ხალხზე გადააქვს. დოლიძის „დარიკოში“ კი ეს ეპიზოდი, რომელიც არსებითად სიუჟეტის დედაღერძია, იოლად არის გადაჭრილი: მოსე და დავითი სიყალბეს სჩადიან, ე.ი. წყალში ყელამდე შედიან, მაგრამ ნაპირზე „წყლიდან მშრალი ამოდიან“. კი, მაგრამ... ისმება კითხვა: ყალბი მონშობა ხომ მოსეს უნდა შეედგინა და მასვე უნდა დაერტყა ბეჭედი? და როცა ხელისუფლება საქმის ძიებას დაიწყებდა, განა ამ მხარეს ყურადღებას არ მიაქცევდნენ? სინამდვილეში (და ნინოშვილს სწორედ ასე აქვს) ყურადღებას, რასაკვირველია, მიაქცევდნენ, რაც გაქნილსა და გაიძვერა მოსე მწერალს არ შეიძლება არ სცოდნოდა. მაგრამ კინოსურათის ავტორი ამ „უმნიშვნელო წვრილმანზე“ ფიქრით თავს არ ინუხებს და ამჯობინებს, შავი მატერია თეთრი ძაფით კეროს.

საერთოდ, უკვე ამთავითვე შეიძლება იმ დასკვნის გამოტანა, რომ იქ, სადაც დოლიძე ნინოშვილს ღალატობს და თავისებურად „აღწერს“ ოთხმოციანი წლების გურული გლეხის ცხოვრებას – მარცხს განიცდის.

ყოველი დიდი კინოოსტატი უთუოდ კრიტიკულად უნდა მიუდგეს ლიტერატურული ნაწარმოების ღირსებებს, მაგრამ არა ისე, რომ ეს ღირსებები თავისი ინტერპრეტაციით დაამციროს და მწერლის მიერ უკვე გაკვალული მეტი წინააღმდეგობის გზის ნაცვლად აირჩიოს ნაკლები წინააღმდეგობის გზით სვლა. დოლიძემ მთელი თავის შემოქმედებითი ენერგია იაფფასიანი გარეგანი ეფექტების მშრალი დემონსტრაციისაკენ წარმართა და არ სცადა, ღრმად ჩასწვდომოდა, არ სცადა, სწორად მოეცა ნინოშვილის გმირები, რომლებსაც ჩვენი მკითხველი ისე კარგად იცნობს, რომ სიყალბეს მათ შესახებ იოლად გამოიცნობს. ამ მხრივ განვიხილოთ ზერელედ, თუნდაც მოსე მწერალი. ნინოშვილის მოსე და რეჟისორ დოლიძის მოსე - მონწილემდეგე პოლუსებზე მყოფი ტიპებია. ნინოშვილის მოსე – ფლიდი და გაიძვერა, ცხოვრების ზედაპირზე ბნელი გზით ამოტივტივებული ადამიანია. ეს ცხვრის ქურქში გახვეული აფთარი ათასგვარ მამაძაღლობაშია გამოჯაგნილი, შეუძლებლის შემძლეა, მაგრამ თავის დაფასებაც ღირსეულად იცის: ქრთამს მოითხოვს. გლეხები, ერთის შეხედვით, ამ წვრილფეხა ბიუროკრატიში მოსისხლე მტერს ხედავენ და უკვე პირველ გაცნობისთანავე იმდენად იჯავრებენ, რომ მოსე მოსალოდნე-



ლი მოკვლის შიშით ერთ სოფელში დიდხანს არ ჩერდება და სოფლიდან სოფლად „მოგზაურობს“. რეჟისორმა დოლიძემ ნინოშვილის მოსე მწერალი გააშარჟა, გააპამბულა, რითაც შეამცირა მაყურებლის თვალში ის სისაძაგლე, რითაც მწერლის მოსეა დახასიათებული; შარჟს მაყურებელი საერთოდ ყოველთვის ლმობიერად იღებს და ამიტომაც მივიღეთ ის სავალალო შედეგი, რომ კინოსურათის მოსემ საბჭოთა მაყურებელში ერთგვარი „მონონება“ დაიმსახურა. რეჟისორ დოლიძის შეცდომა კიდევ უფრო მეტად გააღრმავა ს. ჟორჟოლიანის თამაშმა;<sup>1</sup> საამისოდ რეჟისორმა წააქეზა. თავისთავად დოლიძე მაშინ შეცდა, როცა მოსე მწერლის სახე გახსნა, როგორც ხასიათის კომედია და მოსეს შინაგანი ბუნება, მისი გაიდვერული „მე“ დაიჩრდილა ჭარბი კომედიური მდგომარეობით, რომელშიაც მოაქცია რეჟისორმა კომიკური მოსე მწერალი. ნინოშვილის მოსე არავითარ შემთხვევაში არ არის კომედიური და, მით უფრო, კომიკური ტიპი, როგორც ეს რეჟისორ დოლიძეს ჰგონია. ეგნატე ნინოშვილის მოსე მწერალი გაქნილი, გაიდვერა, უმძიმეს გასაჭირში მყოფი გლეხების შეგნებული და ჭკვიანი მტერია.

მსახიობს რომ თავისი მხატვრული ტაქტით და მაღალი ოსტატობით შეუძლია ხშირად მარცხისაგან დაიხსნას რეჟისორი, ამის დამადასტურებელია რესპ. დამსახურებული მსახიობის შ. ლამბაშიძის მაგალითი. „დარიკოს“ სცენარის ავტორი შეეცადა, დავით დროიძისათვის მოეხვია ყაჩაღობა, კაცის მკვლელობა (მოსეს და დავით დროიძის შელაპარაკება სურათის დასაწყისში) და ამ ნიადაგზე წარმოშობილად დაესახა მისი სიმდიდრე. დოლიძემ აქაც უღალატა ნინოშვილს და დაამახინჯა სინამდვილე. ნინოშვილი დროიძეს ნაყაჩაღარად და კაცის მკვლელად როდი გვიხატავს? აკი გლეხობის კულაკური ფენისათვის ამ გზით გამდიდრება სრულებითაც არ იყო დამახასიათებელი; ნინოშვილის დავით დროიძე სავაჭრო კაპიტალიზმის ტიპური შვილია, მან თავისი სიმდიდრე შეიძინა თანამესოფლეთა დაუნდობელი ექსპლოატაციით და თაღლითობით, რაც ყოველ ვაჭრობას თან ახლავს. ლამბაშიძე მთელი ფილმის მანძილზე ცდილობს, არ გადაუხვიოს ნინოშვილის ტექსტს და განასახიეროს – კულაკი დროიძე არა ისე, როგორც ეს ყაჩაღობით ფეხზე წამომდგარ ადამიანს შეეფერება. სამწუხაროდ, სცენარის სუსტმა მხარეებმა მსახიობს არ მისცა შესაძლებლობა, მოქმედებაში, კონკრეტული ფაქტებით ეჩვენებინა დროიძის, როგორც სოფლის ნურბელის, ექსპლუატატორის მტაცებლური სახე; დოლიძემ, პირიქით, რასაკვირველია, აქაც წინააღმდეგ ნინოშვილისა, დავითი ზედმეტი, გადაჭარბებული გულკეთილობით, მართალია, ცრუ, მაგრამ მაინც გულკეთილობით, დააჯილდოვა; დროიძე დაუფასებელ სამსახურს, თითქმის მამობას უწევს ძალადის ოჯახს: აქ ხარებს ათხოვებს, იქ სიმონას ქორწილს ღვინით ამარაგებს და სხვ. ამიტომ, მეორე მხრივ, საოცარია, რატომ უნდა ანთხევდეს ბოლმას სიმონა დავითის წინააღმდეგ? სურათიდან არ ჩანს, რომ სიმონამ იცის, „რა შვილიცაა“ დროიძე. და თუ იცის, მით უარესი, მაშინ საკითხავია, რატომ ითხრის საკუთარი ხელით საფლავს, რატომ ღებულობს დავითის უსასყიდლო სამსახურს, რომელიც სინამდვილეში დ ა ნ ა ე ლ თ ა საჩუქრის მსგავსია? საერთოდ, სიმონა, როგორც მთლიანი სახე, ვერ არის რიგიანად გამოძერწილი. ბევრი მისი მოქმედება გაუმართლებელია, უცნაურია, ასე ვთქვათ, არა გონებრივი განსჯის შედეგია, არამედ აფექტის, ზედმეტი და არასაჭირო ტემპერამენტის ნაყოფი. ჩვენი აზრით, ეს უნდა აიხსნას რეჟისორ დოლიძის არსებითად არასწორი შეხედულებით გმირობისა და გმირულობის (ჰეროიკის) სფეროში. „დარიკოს“ მისი ავტორი გმირულ მოთხრობას უწოდებს. ნამდვილად კი „დარიკოს“ გმირულის ბევრი არაფერი სცხია. გმირულობა შეიძლება დაიბადოს იქ, სადაც სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლა სწარმოებს ორ მონინააღმდეგე ძლიერ ძალას შორის; გმირების ლაჩრებთან ბრძოლას არ შეუძლია ჰეროიკის მოცემა.

„დარიკოში“ ნამდვილი გმირები არა გვყავს და, მაშასადამე, არც ჰეროიკა შეიძლება რომ გვექონდეს; დარიკო, როგორც ეს ზემოთ არაერთხელ აღვნიშნეთ, ოპერეტულ-ვოდევილური ყალიბის გმირია; სიმონას გმირობაზე კი ლაპარაკიც ზედმეტია: ჭურჭლის მტვრევა, მაგიდაზე გადახტომა და მუშტით ჩხუბი ძალიან შორსაა რევოლუციური გმირობისაგან. ამგვარი ყაიდის „გმირული საქციელი“, რასაკვირველია, უთუოდ მოხიბლავს არაკვალიფიციურ მაყურებელს, მაგრამ მისი ასეთი აღტყინება კიდევ არ მონიშნავს იმას, რომ სურათმა საჭირო იდეოლოგიური და კულტურულ-აღმზრდელობითი როლი შეასრულა. ნუ დავივინწყებთ, რომ იგივე მაყურებელი ასეთივე ტრიუმფალურ მიღებას მოუწყობს „ნეტარხსენებულ“ ამერიკულ ფილმებს „ტარზანია-

დას“ სერიიდან (თავის დროზე ხომ კიდევ უწყობდა!). ხოლო ჩვენი საბჭოთა ახალგაზრდობა და კულტურული მაცურებელი ყალბ „გმირულობას“ არ დაიჯერებს.

„დარიკოს“ ბევრი რამ აკლია იმისათვის, რომ იგი ჩაითვალოს ნამდვილი ხელოვნების მაღალხარისხოვან ნაწარმოებად. კინოსტატობის ის დონე, რომლის სიმალღეზედაც ასულია „დარიკო“, საბჭოთა კინემატოგრაფიამ ძირითადად, კარგა ხანია, უკან ჩამოიჭოვა.

„დარიკოს“ წარმატების მიზეზი მასობრივ მაცურებელთა შორის მდგომარეობს, ერთი მხრივ, ყალბ ჰეროიკულ მდგომარეობათა გარეგან ეფექტებში და, მეორე მხრივ, მასში, რომ „დარიკო“ ძალზე გადატვირთულია მუსიკალური მასალით და თითქმის მთელი ფილმის დემონსტრაციის განმავლობაში შეუძლია, დაატკბოს მაცურებლის სმენა. მაცურებელთა ამგვარი ხერხით მონადირებას ჩვეულებრივ მიმართავენ მაშინ, როცა ფილმის შინაარსობრივი მხარე სუსტია და ცდილობენ სურათი მუსიკის ხარჯზე გაიტანონ. „დარიკოში“ ბევრს მღერიან, ხშირად ისეთ ადგილას, სადაც კარგად თქმული სიტყვა უფრო საჭიროა. ვაგონში „ნანა“ ჩვენ უადგილოდ არ მიგვაჩნია, მაგრამ „ნანა“ იმ სახით, როგორც ეს ფილმშია, უეჭველად ყალბია და არაბუნებრივი. რაც მთავარია, „ნანა“ უაღრესად გაჭიანურებულია. თვით სიმღერის შესრულება გვაფიქრებინებს, რომ მას მღერის არა ცხოვრებისაგან გატანჯული მოხუცი დედა, არამედ ოპერის მსახიობი; აქ „ნანა“ უნდა სრულდებოდეს ცრემლებით შეზავებულ მოთქმა-გოდებით და არა საოპერო არიის მსგავსად.

„ნანასთან“ დაკავშირებით ჩვენ გვაგონდება კიდევ ერთი სადავო საკითხი: ვაგონში ბაბაღე და გიგოია ლაპარაკობენ ქართულად. არის აგრეთვე სხვა შემხვევებიც, როცა რატომღაც ათიოდე სიტყვას რომ რუსულად იტყვიან, ერთს ან ორს ქართულად გამოურევენ; მოსე მწერალი ერთ ადგილას მაინცდამაინც ქართულად იგინება („ჟულიკიც ხარ და მამაძაღლიც“). რა მიზნით მიმართავს რეჟისორი დოლიძე ამ ხერხს, გაუგებარია. ყოველ შემთხვევაში ამგვარი „ხერხი“ გაუმართლებელია და ის არავითარ შემთხვევაში არ უწყობს ხელს სურათის მხატვრულ ერთიანობას და მისი ათვისების საქმეს. „დარიკოს“ მოქმედ გმირთა დიდმა უმრავლესობამ არ იცის რუსული; მათი ლაპარაკი წმინდა რუსულ ენაზე, ცხადია, პირობითია და სავსებით დასაშვები, მაგრამ ეს პირობითობა უხეშად ირღვევა, როცა მაგ., ბაბაღე ხან-ქართულად ლაპარაკობს და ხან-რუსულად: ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, რომ მან ქართულთან ერთად რუსულიც იცის და თავისი აზრების გამოსახატავად ხან რუსულს მიმართავს და ხან ქართულს. ამგვარი შერეული გახმოვანება სჩვევია სხვა ქართულ ფილმებსაც, რაც, ბოლოს და ბოლოს დროა, დაგმობილ იქნას, რადგან ის არავითარი მხატვრული ღირებულების მქონე არ არის.

თუ რაიმე გამარჯვებაზე ვილაპარაკებთ, „დარიკოს“ მიხედვით, ეს გამარჯვება მსახიობთამარ ციციშვილს და ოპერატორ შ. აფაქიძეს უნდა მივაკუთვნოთ. ციციშვილისთვის დარიკოს როლი დებიუტია არა მხოლოდ კინოში, არამედ საერთოდ ხელოვნების ფრონტზე. ციციშვილმა რამდენიმედ შეძლო, ხორცი შეესხა, სიცოცხლის სული შთაებერა დოლიძის დარიკოსათვის, რომლის სახე მეტწილად ყალბია, რადგან ცხოვრების სინამდვილეს ლალატობს. სამწუხაროდ, ძალზე სუსტმა სცენარმა ციციშვილს არ მისცა საშუალება, სრულად გამოემჟღავნებინა თავისი არტისტული ნიჭის ყველა მხარე: მას თითქმის მუდამ ისეთ სამოქმედო არეში უხდება ყოფნა, რომელიც დაკავშირებულია ან გაქცევა-დადევნებასთან, ან ცხენზე ჯდომასა და თოფის სროლასთან. ამგვარი ხასიათის ამბები დაკავშირებული მოძრაობის გარეგან მხარეებთან, საერთოდ ნაკლებად აძლევს მსახიობს არტისტული ზრდისა და თავის გამოჩენის შესაძლებლობას.

ოპერატორმა აფაქიძემ „დარიკოში“ თავი დააღწია სტილთა აღრევას, ეკლექტიზმს, რაც მის წინანდელ ნამუშევრებს ახასიათებდა (მაგ., „უჟმური“). აფაქიძემ შეძლო დარიკოსთვის მოენახა ერთიანი სტილი: მან ცარიზმის შავბნელი ხანა ასახა მუქ-ბნელი ფერებით, მაგრამ ეს იმგვარად, რომ ეკრანზე კუმტად ჩამონოლილი ფონი არ ჩრდილავს ადამიანს, უკანასკნელი მუდამ წინა პლანზეა წამოწეული. საბჭოთა კინო ადრინდელ წლებში საშინელ ექსპლოატაციას უწევდა ღრუბლებს, თითქმის ყოველი რეჟისორი იყენებდა მათ იმისათვის, რომ გმირების სულიერ განწყობილებას მეტი ემოციური ზეგავლენა მოეხდინა მაცურებელზე. დოლიძემ „დარიკოში“ კვლავ მიმართა ღრუბლებს, მაგრამ ისინი აფაქიძემ ისეთი ახლებური ოსტატობით გადაიღო, რომ შტამში არ მიგვიღია.

და ა ს კ ვ ნ ა: ფილმი „დარიკო“ ამახინჯებს ეგ. ნინოშვილის შემოქმედებას, რეჟისორმა ს. დოლიძემ, ქართული რევოლუციური მწერლობის კლასიკოსთან თანაავტორობით გატაცებულმა, არ სცადა, ღრმად ჩასწვდომოდა ნინოშვილის მოთხრობათა სულს და ამჯობინა, ნინოშვილის

სახეები და გმირები ყირაზე დაეყენებინა. აქედან მივიღეთ ის შედეგი, რომ ფილმი „დარიკო“ აყალბებს ისტორიულ სინამდვილეს და არ იძლევა სწორ წარმოდგენას 1905 წლის რევოლუციის წინა დღეზე გურიაში; ფილმში აბსოლუტურად არ ჩანს თუნდაც შორეული გამოძახილი იმ უდიდესი მუშაობისა, რომელსაც ამხანაგი სტალინი აწარმოებდა იმ ხანებში ბათუმსა და საერთოდ დასავლეთ საქართველოში. 1905 წლის რევოლუციის წინა დღეს დასავლეთ საქართველოს სოფელი და განსაკუთრებით გურია არ იყო მონყვეტილი რევოლუციური მოძრაობის საერთო განვითარებას; ბოლშევიკების აგიტატორები და პროპაგანდისტები თესდნენ ცარიზმის წინააღმდეგ ორგანიზებული ბრძოლის თესლს. „დარიკოში“ კი ამის აჩრდილიც არ ჩანს. „დარიკო“ საერთო ჯამში ამცირებს, აკნინებს და აუფერულებს პროლეტარიატისა და რევოლუციური გლეხობის გმირულ ბრძოლას მეფის თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ, რადგან ეს ფილმი მტრის ბანაკს ყოველგვარ თავის გამოვლინებაში გვიხატავს უძლურად და ტაკიმახსრულად.

საერთოდ, „დარიკო“, როგორც კინო-ხელოვნების ნაწარმოები, დგას დაბალ დონეზე. ს. დოლიძემ ამ ფილმით ცხადყო, რომ მან კიდევ ბევრი უნდა იმუშაოს იმისათვის, რომ სავსებით დაეუფლოს ფილმის დრამატურგიულ მხარეს, როგორც სცენარისტი, და ფილმის გამომსახველობით მხარეს, როგორც ნამდვილი ოსტატი, რეჟისორი.



## რუსთაველი

### გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, 3 მარტი, 1984 წელი

ჩვენი საუკუნის ოციან წლებში მსოფლიო სახელი მოიხვეჭა ჩინელმა მსახიობმა მეი ლან-თანმა.

ასეთ დიდ პოპულარობას არა მარტო მის უბადლო ნიჭს მიაწერდნენ, ჩინური გვარების პირობაზე, ამბობდნენ მაშინ, მეი ლან-თანს ასე იოლად წარმოსათქმელი და ადვილად დასახსომებელი გვარი რომ აქვს, ამის ერთი მთავარი მიზეზთაგანი ესეც არისო.

ამ ათიოდე წლის წინათ ჩვენს ქვეყანაში საქვეყნოდ ცნობილ ფიროსმანს (ამ სახელწოდებით ჯერ კიდევ 1926 წელს დიდებული კრებული დაისტამბა ქართულ-რუსულ-ფრანგულ ენებზე!) „ისტორიული სიმართლე აღუდგინეს“ და გვარი დაუგრძელეს, აქაოდა, ჩვენი გენიალური მხატვარი სხვა ეროვნებაში არავის აერიოს და, დაე, ყველამ იცოდეს, დიდმაც და პატარამაც, ესპანელმაც და ეგვიპტელმაც, რომ მათთვის აქამდე ფიროსმანად ცნობილი მოგერმანელო ფიროსმან(ი) ამიერიდან მირზაანელი ფიროსმანაშვილია, ქართველიო.

და სწორედ ამ გვართ წარადგინეს იგი პარიზის გამოფენაზე, ლუვრში და... ნუ გვენყინება, თუკი ფრანგებმა მათთვის მიხვეულ-მოხვეული, უსაშველოდ გრძელი, კილომეტრიანი გვარი ისე ვერ ჩაიბეჭდეს მეხსიერებასა და გულში, როგორადაც ეს ფიროსმანის სევდიან ნიჭს შეეფერებოდა.

არათუ უცხო ტომის ხალხს, ზოგჯერ ჩვენც კი, ჩვენივე სამშობლოში ჩვენივე ზოგიერთი მამაპაპური გვარი როგორღაც გვეხამუშება და მათ უფრო სასიამოვნოდ წარმოსათქმელ, კეთილხმოვან და ლაკონიურ ფორმას ვაძლევთ ხოლმე.

დიახ, ყველა ეს ახალკაცები, ლაფაჩები, გავაშელები, ფხოველები, მუჯირები, სხვა არავინ არიან, თუ არა ახალკაციშვილები, ლაფაჩიშვილები, გავაშელაშვილები, ფხოველიშვილები, მუჯირიშვილები...

1930 წლის მოსკოვის თეატრალურ ოლიმპიადაზე რუსთაველის თეატრის ხელმძღვანელი, „ისტორიულად“ აღექსანდრე (საშა) ახმეტელაშვილი მსოფლიოს გამოჩენილი თეატრალური მოღვაწეების წინაშე „მოითალიურო“ სანდრო ახმეტელის სახელ-გვართ წარდგა, მაგრამ არც

ერთ იქ დამსწრე უცხოელს (მოსკოველებზე აღარაფერს ვამბობ) ფიქრადაც არ მოსვლიათ, რომ იგი ადრეული აღორძინების უცნობილესი იტალიელი მხატვრის სანდრო ბოტიჩელის თანამემამულეა.

ვინ არ იცის, რომ ჩვენ, ქართველებს, ძალზე გვიჭირს, ერთხელ შერქმეულ სახელებს გადავეჩვიოთ და მათი ახალი სახელები, რაგინდ დროული და ლამაზიც არ იყონ ისინი, ვინამოთ და შევისისხლხორცოთ...

აი, ჰკითხეთ რომელსაც გნებავთ გამვლელ-შემხვედრს, თანაც არა „ცხრა მთას“ იქით, ვთქვათ, ორთაჭალაში – სულ ახლოს, „ზემელზე“, სად არის-თქო ელბაქიდის ხიდი, სწორი პასუხი ათასიდან შეიძლება ერთისგან მიიღოთ და ეს მიუხედავად იმისა, რომ ვერის ხიდს ელბაქიდის სახელი ოფიციალურად რამდენიმე ათეული წლის წინათ მიეკუთვნა.

რაკი „ზემელი“ ვახსენე, ბარემ იმასაც დავძენ, რომ ახლა იშვიათად თუ იცის ვინმემ ამ „ზემელის“ ზუსტი ასავალ-დასავალი – კაცი იყო იგი, ქალი იყო, სოვდაგარი, პოლიცმეისტერი, სამიკიტნო თუ აფთიაქი, და მაინც, ეს „ვინმე“ თუ პაემანს დაგინიშნავთ, „შევხვედეთ ზემელზეო“, — გეტყვით და არა რ უ ს თ ა ვ ე ლ ი ს მოედანზეო (ამას, შეიძლება ისიც უწყობს ხელს, რომ ეს საგზაჯვარედინო მონაკვეთი სრულებითაც არ ჩამოჰგავს მოედანს).

ეს პატარა, მაგრამ, სამწუხაროდ, არცთუ კრიალოსანივით აწყობილი ექსკურსი მხოლოდ იმიტომ გავაკეთე და შორი გზით თვალისმომჭრელ მნათობს – რუსთაველს იმიტომ შემოვუარე, რომ მტკიცედ და გადაჭრით, მთელი ხმით ვთქვა: ნუ ვიმტვრევთ თავს რუსთაველის რუსთველად შესაცვლელად, თუ ჩვენს თავს არა, რუსთაველის თავს მაინც გაუფრთხილდეთ!...

რატომ?

რუსთაველის გასარუსთველებლად, საწერი პასტის გამოგონებამდე, მელანი დეკალიტრობით „გაიხმარეს“, და მერეც, მელნის მოდიდან ამოვარდნიდან, პასტაც ბევრი დაიხარჯა და ახლაც ბევრი იხარჯება, მაგრამ...

საამისოდ თუნდაც რესპუბლიკის საგანგებო დეკრეტ-კანონიც გამოიცეს, რუსთაველი ხალხის ცოცხალ სიტყვაში ფეხს მაინც ვერა და ვერ მოიკიდებს!

და ეს სრულებით ბუნებრივი და კანონზომიერი იქნება!

ბუნებრივი იქნება იმიტომ, რომ უკვე ორასი წელიწადია, ქართველი ხალხის სათაყვანო ხატი რუსთაველი, ქართველი ხალხის ყური ორასი წელიწადია, სარუსთაველოდ არის მომართული, ფიზიკურ საკვებს იგი აქამდე პურს ეძახდა, სულიერისას კი — რუსთაველს და ახლა...

კი, მაგრამ, იცის კი ვინმემ, ორასი წლის წინათ ქართველი ხალხი ზეპირ მეტყველებაში „ვეფხისტყაოსნის“ ღვთაება-შემქმნელს როგორ იხსენიებდა, რუსთველად თუ...

ეგებ, ვინ უწყის, რუსთაველად და... ანტონ კათალიკოსმაც ხალხის ხმას ყური მიუგდო და ამიტომაც პირველმა განამტკიცა კიდეც ეს წერილობით?!

რა თქმა უნდა, ეს მხოლოდ ვარაუდია, თანაც ვარაუდია იმ კაცისა, რომელიც რუსთაველოგისა, სამწუხაროდ, ისეა დაშორებული, როგორადაც ფილოლოგია — ბიოლოგია, თუმცა...

ესეც არის, ახლა ამაზე მტკიცე, დასაბუთებულ პასუხს ვერავინ, ვ ე რ ა ვ ი ნ გასცემს, არათუ ჩემნაირი მოხალისე „მკვლევარი“, ვერც... მეპატიოს, თუ ეს წრეგადასულ თავხედობად ჩამეთვლება! ვერც ჩვენი მეცნიერების არქიპატრიარქი, ბატონი აკაკი შანიძე და ვერც ამ მეცნიერების რიგითი მსახური, ამხანაგი ვახტანგ კუპრავა... ამის უტყუარი პასუხის მოცემა ანტონ კათალიკოსს და მის თანამედროვეებს (მათს წინაპრებსაც!) თუ შეუძლიათ და რარიგ დასანანია, რომ ისინი ცოცხლები აღარ არიან და ისიც რა დასანანია, რომ იმ დროს მაგნიტოფონი ჯერ კიდევ არ იყო „გაყიდვაში“, თორემ ხომ ჩაუნერდნენ შთამომავლობას ფირზე თუნდაც მზითვის სიას რომელიმე ასულისას, სადაც ალბათ, თავში მოიხსენიებდნენ, ეძლევაო „მპუხისტჰა(ო)სანო“ შ(ო)თა რუსთა...?

კარგი, ბატონო, და... შეიცვალოს რუსთაველი რუსთველზე, მერედა ამით ქართველი ხალხის თვალში რუსთველს ვითომ რამე შეემატება?

არა მგონია!

არაქართველობაში კი, საერთაშორისო მასშტაბით, შეიძლება დააკლდეს კიდეც, როგორც ეს დააკლდა ფიროსმანს გაფიროსმანაშვილობით.

1966 წელს რუსთაველის იუბილეს დღეებში ერთმა წავკისელმა გლენმა, დიახ, გლენმა (ყვავილების მოყვანა და მათი გაყიდვა ადამიანს არ უნდა ეძრახებოდეს, საძრახისია ვაზის აჭრა და მის ნაცვლად „ხაბურზაკის“ კულტი!), რუსთაველის თეატრთან შეჯგუფულ უცხოელთა და-

ნახვისას თქვა, შოთას იუბილე ვინ მოიგონა, შ(ო)თას ჩვენს გულში ისეც მუდამდღე იუბილე აქ-  
ესო...

არა, იუბილე უნდა არა მარტო ახლა ასე, მანჭკვალა სოკოსავით მომრავლებულ წვრილფე-  
ხა „ღვანლმოსილთ“, არამედ სულმნათ შოთასაც და ეს მართლაც არა იმდენად ქართველი ხალ-  
ხისათვის მის მოსაგონებლად, რაიც მას, სხვათა შორის, სრულებითაც არ სჭირდება, რამდენა-  
დაც უფრო არაქართველთათვის!

ღიას!

ვიდრე ცოცხალი იყო, ერთმა დიდად და სახელოვნად მიჩნეულმა პატარა მწერალმა, რო-  
მელსაც იმდენი განჭვრეტის უნარი კი გააჩნდა, რომ თავისი უკვადავებისა ბევრი არაფერი სჯე-  
როდა (აუხდა კიდევც!), ერთხელ მითხრა, მე სულაც არ მანუხებს, რას იტყვიან ჩემზე სიკვდილის  
შემდეგ, აბა, რა ემატება ახლა რუსთაველს, თუ აქებენო...

იმქვეყნად რუსთაველს ამით, ცხადია, არაფერი არ ემატება, მაგრამ ემატება ამქვეყნად  
ერს, ვინც ის წარმოშვა.

ჰოდა, სწორედ ამიტომაც რუსთაველი ჩვენ „გარეთ გასატანად“ უფრო გვჭირდება, ვიდრე  
„შინ სახმარად“; მის გენიას ბავშვობიდანვე ჩვენ ისე ვეჩვენით, რომ მერე, და მერე, ასე გვგონია,  
რომ იგი ყოველი ჩვენგანის ოჯახის ღვიძლი წევრია.

ჩვენს საუკუნეში რუსთაველის სამსოფლიო გენიოსად აღიარებისათვის მისმა ორგზის იუ-  
ბილემ დიდზე დიდი საქმე გააკეთა: უცხოეთის არა ერთსა და ორ ენაზე, ასე განსაჯეთ, იაპონუ-  
რად და ებრაულადაც კი ითარგმნა „ვეფხისტყაოსანი“ და ამჟამად თურქულად და არაბულადაც  
„ჭაშნიკდება“, საბჭოთა კავშირის ხალხთა ენებზე კი... ვინ დათვალოს! მოსკოვში, ტაშკენტში,  
ბაქოში, ერევანში, ზაპოროჟიეში და, ალბათ, სხვა ქალაქებშიც შეერქვა ქუჩებს შოთას სახელი;  
საბჭოთა ქვეყნის დედაქალაქში აღიმართა მისი ძეგლი, რა პატივიც, სხვათა შორის, არარუს  
ეროვნებათა უგამოჩინებულეს შვილთაგან მხოლოდ რუსთაველსა და შევჩენკოს ერგო... მოსკო-  
ვის ვ.ი. ლენინის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის შენობის კარნიზზე ჩამწკრივებულ ჩვენი  
პლანეტის უდიდეს ადამიანთა ბიუსტებს შორის ერთ-ერთი პირველთაგანი, მსოფლიო მასშტა-  
ბის კვალობაზე, ერთი მუჭა ხალხის, ქართველი ერის გენიალური შვილის, შოთა რუსთაველის  
ქანდაკია!..

ჰოდა, თუკი ახლა ჩვენ რუსთაველს რუსთველად გადავნათლავთ და დავაკანონებთ, ხომ  
უნდა ვუთხრათ არაქართველთ, ვინც რუსთაველი რუსთაველად შეიცნო, აღამაღლა და შეიყვა-  
რა:

- ჰ ე ი , თ ქ ვ ე ნ , პ ა ტ ი ვ ც ე მ უ ლ ნ ო ! . . . ინგლისელებო, გერმანელებო, ფრანგე-  
ბო, იტალიელებო და კიდევ მრავალზე მრავალნო სხვანო და სხვანო!.. და-ძმებო ჩვენნო, რუსე-  
ბო, უკრაინელებო, ბალყარელებო, სომხებო, ოსნო და აფხაზნო!... თქვენი თარგმანების ხელახ-  
ლა დაბეჭდვისას „რუსთაველი“ უეჭველად გადაასწორეთ „რუსთველად“, მანამდე კი ყველგან,  
თქვენს ქალაქებში გადაღებეთ რუსთაველის ქუჩები რუსთველისაზე, მოსკოვში კი ძეგლზე და  
ბიუსტზე წარწერაში „Руставели“ ამოაგდეთ ასო „А“! აგრეთვე იმ ვებბერთელა გემის ქიშხეც,  
რომელიც უკვე სამი ათეული წელიწადია, ათასობით სტუმრის მასპინძელი, ოკეანის ცხრასარ-  
თულიან ტალღებს რომ მიარღვევს ხოლმე!

ახლა ესეც ვიკითხოთ, არ იტყვიან ჩვენგან ყველა ეს პატივცემულნი, ამ დალოცვილებს  
რვა საუკუნე დასჭირდათ, თავიანთი უპირველესი გენიოსი შვილის გვარის (თუ ფსევდონიმის)  
სწორი ფორმა რომ დაედგინათ?!

ყოველივე ზემოთქმულის საფუძველზე ვახტანგ კუპრავას წერილის სათაურ-კითხვაზე  
(იხ. „ლიტერატურული საქართველო“, 9.12.83) „რუსთველი თუ რუსთაველი?“ ჩემთან ერთად –  
ამაში ეჭვი არ მეპარება – ასი ათასობით ქართველი უპასუხებს:

— რუსთაველი!

მინაწერი:

— ამგვარადვე იხსენიებდნენ რუსთაველს ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, ვაჟა ფშავე-  
ლა, ივანე ჯავახიშვილი, ნიკო მარი, მიხეილ ჯავახიშვილი, ექვთიმე თაყაიშვილი, შალვა ნუცუ-  
ბიძე...

## რამდენს იწონის თქვენი საქმრო ანუ უსამიკიტნო მიკიტნაში

გაზეთი „კომუნისტი“, 13 აგვისტო, 1985 წელი

ამ ნახევარი საუკუნის წინათ, „უკანასკნელი მასკარადის“ გადაღებისას, მისი დამდგმელი, რეჟისორი მიხეილ ჭიაურელი ერთ მოზრდილ სიძნელეს წააწყდა: მენშევიკური საქართველოს ცხოვრების ამსახველი სურათისთვის მას სჭირდებოდა მშრომელი ხალხის შეუბრალებელი მყვლეფავისა და სისხლის მსმელის, არსებითად ძალზე პატარა როლის შემსრულებელი.

სულაც არ იყო აუცილებელი, რომ ის პროფესიონალ მსახიობს ეთამამა, უფრო საჭირო იყო, იგი მიკიტანს მგვანებოდა: ლაბაბიანი და დიდმუცლიანი, ლოყებგამობერილი, მოკლედ, კაცი, თავის მოძალებულ ქონში რომ იხრჩობოდა...

სიუჟეტის მიხედვით, ასეთ მოადამიანო ცხოველს „კოცნის აუქციონზე“ დიდი ფულის ფასად სიმბოლური თამარ მეფისათვის უნდა ეკოცნა; თამარს „ლამაზების ხელმწიფა“, ნატა ვაჩნაძე ასახიერებდა და, რეჟისორის ჩანაფიქრით, „ჯაყოს“ გაქონილი ლოშნა ამაზრზენ შთაბეჭდილებას მოახდენდა...

და აი, დაიწყო საქართველოს დიდსა და პატარა ქალაქებში ამ მურტალი ტიპაჟის ძებნა, სოფლად კი, თავისთავად ცხადია, არც უცდიათ: თოხისა და ბარის, მიწის მოტრფიალეთა შორის მისი მონახვა ფუჭი გარჯა იქნებოდა, მაგრამ არც ქალაქად ძებნამ გამოიღო სასურველი შედეგი; მაშინდელ, უკვე ექვსასათასიან თბილისში მხოლოდ ერთადერთი ფაშვიანი კაცი იყო, გვარად ალშვანგი, თუ არ ვცდები, საკომისიო მაღაზიის გამგე, მაგრამ მისი ამ როლზე აყვანა შეუძლებლად მიიჩნიეს, მას ქართული იერისა არაფერი ეცხო; ყოფილი ქართველი მიკიტნები კი, ახალი ცხოვრების წყალობით, უკვე იმდენად ქონდაყრილები იყვნენ და შამფურივით გამხდრები, რომ მათგან იმ ხანებში ქუთაისში საკმაოდ ცნობილ ცეკვის მასწავლებელ აკირტავას თამამად შეეძლო, „კინტაურის“ მოცეკვავეთა წრე ჩამოეყალიბებინა...

ჰოდა, საბოლოოდ იმედდაკარგულმა ჭიაურელმა ამ თითქმის მუნჯ როლზე შალვა ღამბაშიძე მიიწვია, უკვე სახელოვანი მსახიობი, რომელიც „მიკიტნობით“ თუმცა არ გამოირჩეოდა, მაგრამ რაკი უკეთესი ნატურა ვერ მოინახა და ეს კი ზორბა ტანის მაინც იყო, აღარ დაიწუნებოდა.

...ვთქვათ და ახლა, ხელმეორედ რომ დააპირონ „მასკარადის“ გადაღება, მიკიტნები თუმცა, როგორც ერთ-ერთი ფენა ჩვენი ადრინდელი, უკუღმართი საზოგადოებისა, დიდი ხანია, ამოიძირკვა და გადაშენდა, როგორ ფიქრობთ, დღევანდელ რეჟისორს საქართველოში განა გაუძნელდება არათუ ერთისა და ორის, ათასობით „მიკიტნის“ მონახვა?..

არა მგონია, ვინმესთვის დიდმუცლიან ქართველთა უზარმაზარი არმია ძნელი შესამჩნევი იყოს; ამისათვის მაინცდამაინც არ არის აუცილებელი, ქალაქში ქვეითად იაროთ, განა მათ ცოტას ხვდებით კრებებზე, თათბირებზე, სტადიონებზე, ქელეხებში თუ ქორწილებში?!

ისე კი, ურიგო არ იქნებოდა, ერთხელ მაინც, თუნდაც სასაქონლო-სახალისოდ, ჩვენი დედაქალაქის ქუჩებში საგულდაგულოდ გაივლ-გამოვივლიდეთ „ჩოთქით“ ხელში: რაღაც განსაკუთრებული მახვილი თვალის გამობმა სულაც არ დაგჭირდებათ, რომ შენიშნოთ - ყოველ მეოთხე-მეხუთე მამაკაცს, მათ შორის ბევრზე ბევრ სრულიად ახალგაზრდასაც, უბიუსტჰალტერო ქალის ძუძუებით, როგორ ერხევათ და უტოკავთ ქონში მცურავი მუცლები...

თვალი შეიძლება იმასაც შეასწროთ, „მიკიტან-მძლოლების“ გადმოსვლისას, მარცხნივ გადაყანთრული „სანყალი“ მანქანა წელში როგორ იმართება და რა შვებით ამოისუნთქავს ხოლმე...

ამას წინებზე ერთ-ერთ გაზეთში რეპლიკისებური პატარა წერილი დაიბეჭდა: მკაცრად იკიცხებოდა ის ქართველები, ვინც ჩვენს რესპუბლიკაზე – მის გარეთ! – ცუდს ლაპარაკობს და, ამგვარად, სახელს უტეხს მას!..

კი, მაგრამ ზოგიერთების ჭკუაზე მოყვანის ამ შემგონებლებმა ნუთუ აქამდე არ იციან, რომ ჩვენი, ქართველური ხასიათის ერთ-ერთი დამღუპველი და დასაგმობი თვისება სწორედ

შინ და გარეთ უსაზომო ტრაბახია, ვ.ი. ლენინი განზოგადებულად, „Национальное чванство“-ს რომ ეძახდა.

და ვინც ჩვენთან, საქართველოში ჩამოდის, უთვალონი და ბრმანი არც ისინი არიან და, ასე წარმოიდგინეთ, ბევრი მათგანი, თურმე, არც იუმორის გრძნობასაა მოკლებული...

დიახ, ეს ზუსტად ჩვენი, „ტყუებზე ფეხმძიმე“ მამაკაცების ნახვით გატაცებულმა არაქართველმა სტუმრებმა გამოგვიგონეს:

— „Грузина с машины , мотору легче!  
(მსგავსად - Бабу с воза, кабыле легче!“).

ქართველ ქალიშვილს ეკითხებიანო:

— Сколько весит Ваш жених?

ერთი რუსი, დიდად ცნობილი ესტრადის მომღერალი ქალი, თავისი კონცერტების შუალედში ფილარმონიის დარბაზში რომელიღაც საღამოს დაესწრო და მერე, მოსკოვში ჩასვლისას, არ მოერიდა, ქართველი ნაცნობებისთვისაც კი ეთქვა:

— „Боже мой, всю Канаду и Америку объездила, но там столько откормленных, толстопузых мужчин не видела, сколько видела только на одном концерте в зале Вашей филармонии!..

ზესტაფონის ფეროშენადნობის ქარხანაში ერთი ჩემი სახლიკაცი მუშაობს, რომლის ომში დაღუპული მამა ჭაბუკობისას ჩემი ტოლ-ამხანაგი გახლდათ... მისი შვილი, ახლა არცთუ ახალგაზრდა და არცთუ ისე ხნიერი, მისი ბავშვობის მერე შარშან პირველად ვნახე და გულს შემომეყარა:

— რა არის ამოდენა მუცელი, მუშაკაცი მაინც არ იყო! მამაშენს საჩოხე ტანი ჰქონდა!..

იცით, თავი რით იმართლა და რა მიპასუხა?

მაშინ, ბატონო, საჭმელი არ იყოო...

ჰო, მაგრამ... როგორ ვიფიქროთ, კანადელები და ამერიკელები იმიტომ ინარჩუნებენ „საჩოხე ტანს“, რომ საჭმელი არ გააჩნიათ?!

ყმანვილობაში თავად ყოველთვის სანახევროდ მშვიერს, საკუთარი თვალთ უნახავ მილიონერებს ვებარებოდით: ასე მეგონა, ისინი., მხარეთქოზე წამოწოლილნი, სულ ჭამით იყვნენ გართულნი... ჩემს ამ ფანტაზიას ხელს ნაწილობრივ ისიც უწყობდა, რომ იმდროინდელ საბჭოთა ფილმებში მდიდარ კაპიტალისტებს ჩასუქებულ-ჩადიდგინებულად წარმოგვისახავდნენ (ოციანი წლების ერთ უკრაინულ ვითომ პამფლეტში ამერიკელი მილიონერი, რომელსაც ტანსქელი ამბროსი ბუჩმა თამაშობდა, ღარიბი ამერიკელისაგან კუჭს ყიდულობს: უნდა, ორკუჭა იყოს!).

აი, ერთიც სულ უახლესი ამბავი: ორიოდე თვის წინათ მოსკოვს ეწვია ჟაკ ივ კუსტო, საფრანგეთის სიამაყე, მსოფლიოში უგამოჩინებულესი ოკეანოლოგი, 75 წლის ასაკშიც კი, ზღვასთან შებმისას ყოველთვის ის რომ გამოდის გამარჯვებული...

ჰოდა, ზღვის ეს რაინდი ტელევიზიის კინომოგზაურთა კლუბის მოამბემ, იური სენკევიჩმა რესტორანში მიიპატიჟა. მერე, ამის თაობაზე თვით კუსტომ განაცხადა:

— სამწუხაროდ, მე ვერ ვისარგებლე ბატონ სენკევიჩის სტუმართმოყვარეობით და რიგინად ვერ გავეცანი დიდებულ რუსულ სამზარეულოს... მე, საერთოდ, ძალზე ძუნწად გეახლებით ხოლმე.

თითქოს უცნაურია! ამ საზეიმო „სადეგუსტაციო“ საღამოსაც კი არ აჰყვა მუცლის დახილს კაცი, რომელმაც საფუძველი დაუდო წყალქვეშა გამოკვლევებს, გამოიგონა აკვალანგი, ააშენა წყალქვეშა სახლები, ზღვის ცხოვრებაზე დანერა წიგნები და გადაიღო ფილმები...

და ყოველივე ეს გააკეთა თითქმის ჩიტის ულუფაზე მყოფმა!

ჩვენ კი...

ო-ო, კუსტო რომ თბილისსაც სწევოდა, ანდა ქუთაისს, რომელ ქუჩაშიც გაივლიდა და რომელ შეკრებილობაშიც მოხვდებოდა, თუნდაც დასავლეთ საქართველოში ერთი ახლად ჩამოყალიბებულ მომღერალთა გუნდის გამოსვლას დასწრებოდა, ყველაზე უფრო თვალში საცემი ჩვენი მუცლების მნახველი, ფარგასავით გამხდარი ეს კაცი პარიზს, აბა, ჩვენზე რა საქებარ ამბავს ჩაიტანდა?!

როგორ, მის წინაშე თავს იმით ვიმართლებდით, რომ ასი ათასობით ქართველს ეს სიმსუქნე-სიმახინჯე რაღაც ნივთიერებათა უკუღმართი ცვლის მოშლის შედეგად აქვს თუ დიაბეტით

არიან ყველანი დაავადებულნი? განა ვერ მიგვიხვდებოდა, რომ ამის მთავარზე მთავარი მიზეზი ღორული ჭამაა, ხარისებური სმა და თანაც კუსებური „სიცქვიტა?!“

(ისე კი, ესეც ვიცოდეთ, თუ მუცელს კვლავინდებურად ალორებ, მაშინ გასახდომად ვე-  
ლარც გულამოვარდნილი ქოშინიანი სირბილი გიშველის და ვერც უარის თქმა ლიფტზე და ვერც  
თუნდაც ორმოცი ცალი სიგარეტის მოწევა დღეში!).

ჩვენი ეს სამარცხვინო სენი კიდევ უფრო იმით მწვავედება, რომ მას მოსარჩენი პირი არ  
უჩანს, რადგან მეცხრე თვეზე მყოფი მოსარჩენი ქალების მსგავს მუცლიან მამაკაცებს სულაც  
არ ერცხვინებათ ზედმეტად ათეული კილოგრამობით დაგროვილი სიგონჯისა...

ამ მხრივ, მათთან შედარებით, ჩვენი ქალების უმრავლესობა უფრო ტანკენარი არიან და...  
ხშირად ვფიქრობ ხოლმე, ჩვენი დროის ამ უსამიკიტნო მიკიტნებს ნუთუ ქალების მაინც არ ერ-  
ცხვინებათ. აი, მაშინ მაინც, როცა მათ გვერდით სელაპივით (Тюлень) ზოზინით წვებიან და ლუ-  
არსაბ თათქარიძის საბერველისებრი მუცლით, ლაბაბამდე რომ სწვდებათ, ოხრავენ და ხვნეში-  
ან...

თითქოს ნამდვილ მამაკაცს სირცხვილი უნდა სწვავედეს, როცა ვეებერთელა ღიპს ქვემოთ  
ველარაფერს ხედავს, რასაც რუსულად, სხვათა შორის, „Зеркальная болезнь“-ს ეძახიან: სარკე  
უნდა მოიმარჯვო, რომ დარწმუნდე, ლეში კი არა, ერთი ნიშნის მიხედვით, თითქოს მაინც მამა-  
კაცი ხარ...

თუნდაც ყოველგვარ ესთეტიკურ კატეგორიებს რომ თავი დავანებოთ, სიმსუქნე, საერ-  
თოდ, სამარის ნაადრევად გამთხრელია, ჩვენი მასობრივად მოდებული ასეთი სიმსუქნე კი,  
რომლითაც თავს თუ არ იწონებს, ყოველ შემთხვევაში, ყოველ მეოთხე-მეხუთე ქართველ მამა-  
კაცს სამარცხვინოდ არც მიაჩნია, ეს არის არა მხოლოდ ზნეობრივი, ფიზიკურად გადაგვარების  
მომასწავებელი!..

მერედა რა ვქნათ, რით ვებრძოლოთ ფაშვიან და „დუმიან“ მამაკაცებს, საქართველოში  
ეროვნული უბედურების მასშტაბს რომ ღებულობს? როგორ ვებრძოლოთ უზომო ჭამა-თქვლე-  
ფას, გასუქებულობის ძირითად და უმთავრეს წყაროს?

დადგენილებით? მოწოდებით?

არც ერთი და არც მეორე მინიმალურ დადებით შედეგსაც არ გამოიღებს. საამისო მაგალი-  
თების დასახელება მრავლად შეიძლება. აი, თუნდაც... — ივარჯიშეთ, დაუმეგობრდით ფიზ-  
კულტურას, „ქართველო, ფეხი ბურთს გაჰკარ“, - პრესის საშუალებით სულ ახლახან მიმართეს  
მოსახლეობას დიდად ცნობილმა, სხვათა შორის, ერთი-ორის გამოკლებით, თითქმის ყველა ოთ-  
ხმოსც მიტანებულებმა, უფრო მეცნიერება-ლიტერატურის, ვიდრე ფიზკულტურა-სპორტის ვე-  
ტერანებმა, მაგრამ მათი ცეცხლოვანი მოწოდება ისე ჩაიფერფლა, „ბურთი“ „ცენტრიდან“ ერთი  
სანტიმეტრითაც არ დაძრულა...

თითქმის საყოველთაოდ გავრცელებული აზრის საპირისპიროდ, მე პირადად არ მჯერა,  
თითქოს ხელოვნებას და ლიტერატურას შეუძლია, რაიმე შესამჩნევი დადებითი ზემოქმედება  
მოახდინოს ჩვენი დროის ადამიანზე, ანდა, ეგრეთ ნოდებულ იდეურ-აღმზრდელობით  
მუშაობას საზოგადოებისათვის რაიმე რეალური, ხელშესახები სასიკეთო ნაყოფი მოჰქონდეს,  
მაგრამ ცოტათი მაინც... სადღაც... როგორღაც...

და ამ „მაინცს“ და „როგორღაცის“ სარგებლობის მომტან ნაყოფს ისევ სატირისა და კომე-  
დიის სფეროში თუ ნააწყდება მკითხველი, უფრო კი მაყურებელი...

ნურავინ იფიქრებს, ჩემი ასეთი მიკერძოება იმით აიხსნება, რაკი მე, ასე თუ ისე, ცოტა მა-  
ინც რაღაც მაკავშირებს ლიტერატურის ამ „მეორეხარისხოვან“ სფეროებთან და ამიტომაც  
ვცდილობ მათ ამაღლებას მავანის თვალში.

არა!

ვის არ გაუგონია ჯერ კიდევ როდინდელი გამოთქმა, დაცინვის მეფეებსაც კი ეშინიათო.  
შეიძლება ამიტომაც იდევენებოდა „ტარტიუფი“, „ფიგაროს ქორწინება“, „ვაი ჭკუისაგან“, ერ-  
დმანის „მანდატი“...

ტელევიზიას...

ტელევიზია რაკი უკვე, კარგა ხანია, ყველა ოჯახის ისეთ წევრად გადაიქცა, რომლის მო-  
ნოდებულ აზრს, ზოგიერთს მაინც, იძულებული ხარ, ანგარიში გაუწიო, მით უმეტეს მაშინ, რო-  
ცა იგი სამართლიანია, ბასრი და გამჭირდავი თვალთ შემოგვხედავს, შეიძლება ამან ყეყეჩიც კი  
ჩააფიქროს.



დიახ, ჩემი სკეპტიკური რწმენითაც კი, ტელევიზიას უთუოდ შეუძლია, თუ დიდი არა, ყოველ შემთხვევაში, მნიშვნელოვანი პრაქტიკული სარგებლობის მოტანა ღორმუცელობასთან ბრძოლაში, რომელიც, დასტურ, ლოთობაზე ცოტათი მაღლა იმით დგას, რომ გონწართმეული ლოთი შფოთისთავი და აგრესიულია, ავმუცელა კი, თუ ამავე დროს ბახუსთან არ არის ხელი-ხელგადაჭდობილი, რაც, სხვათა შორის, ძალზე იშვიათია, ბაყაყადაყლაპული გველივით მთვლემარეა და მოშვებული.

ამის გასაკიცხად და დასაგმობად ტელევიზიამ უნდა გაიარ-გამოიაროს ჩვენი ქალაქების ქუჩებში და ფარული კამერის მეშვეობით გამოაფინოს საკუთარივე ჯანმრთელობისა და სილამაზის მტრები – ღიპოსნები, ჩვენი დროის თათქარიძეები, „სარკის ავადმყოფობით“ დაავადებული „დიდი ქართველნი...“

დიახ, უნდა შეიქმნას ნაწილობრივ დოკუმენტური, ნაწილობრივ მხატვრულად შეთხზული მოკლე, ათწუთიანი ტელეფილმები, თავისთავად იგულისხმება, მახვილტექსტიანი...

და, რაც მთავარია, ისინი არ უნდა უჩვენონ მხოლოდ ერთხელ ან ორჯერ – ასეთ შემთხვევაში ჩიტი ბდღვნად არც ეღირება. თუ გვსურს, სასურველი ნაყოფი გამოიღოს, მას უნდა უჩვენებდნენ მრავალჯერ და სისტემატურად, თანაც – ნუ გაიკვირვებთ! – პროგრამაში წინასწარ გამოუცხადებლად, ერთგვარად მოულოდნელად. მაშინ „შეურაცხყოფილი“ კუჭოსან-ღიპოსანი ეკრანს ვერ გაექცევა, ძალაუნებურად სკამს მიეჯაჭვება და მისი მუცლის საზიანოდ თავში ჩაკაკუნებასაც უფრო გარკვევით იგრძნობს.

ეს ოდნავადაც არ იქნება მათი პიროვნების შეურაცხყოფა, ეს იქნება ბრძოლა, მიმართული ისევ და ისევ მათი პიროვნული ღირსებისა და ჯანმრთელობისათვის, ბრძოლა „ანტიმიკიტნობისათვის!“

ცხადია, ასეთი გამკილავი, სარკეში ჩასახედი მინი ფილმები მარტო იმპროვიზაციაზე ვერ აიგება, მას გონივრული სცენარი დასჭირდება, რომელიც სწორედ ზაფხულში უნდა გადაიღონ, როცა „დიდი ქართველების“ მონუმენტური ღიპების „მხატვრული“ კონტურები უფრო რელიეფურად გამოიყურებიან მზეზე და მწვანეზე, ვინროდ შემოსალტული ჯინსებისა და „ადიდასის“ გამჭვირვალე მაისურების ფონზე...

ვშიშობ კი, რაკი მსგავსი რამ ჩვენი ქვეყნის სხვა რესპუბლიკებში არ გაკეთებულა, ვაითუ შეყოყმანდნენ უკვდავი ბელიკოვის დაუვინყარი დევიზის — „Как бы чего не вышло“-ს გამო, მაგრამ მაინც არა მგონია, ამისათვის მისი წამომწყებნი როგორღაც შეაფუცხუნონ...

ეს იყო დიდი ხნის წინათ, როცა „Как бы чего не вышло“-ს ასჯერ უფრო მეტად უფრთხოდნენ, ვიდრე ახლა: იმ ხანებში თეატრების სამმართველოს განაგებდა ჯერ კიდევ ახალგაზრდა კაცი, ერთობ გონიერი და ერთობ ლამაზი... ჩემს ერთ ადრინდელ კომედიაში თავმოტვლეპილობას, ცოტა არ იყოს, არცთუ მონივნებით ვისხენიებდი და... ამ ამხანაგმა სპექტაკლის გასინჯვისას ეს ადგილი ფიცხლავ ამოაგდო და როცა მე გადალიანება დავაპირე, შემომწყრა:

— წარმოდგენაზე ამხანაგი N-ი რომ მოვიდეს და ეს გაიგონოს, რას მეტყვის?!

— რატომღაც მაინც არა მგონია, მელოტ ამხანაგ N-ს, თუკი იგი, რა თქმა უნდა, იუმორის გრძნობით საერთოდ აღჭურვილი იყო, ამისათვის თეატრების უფროსისათვის დიდებული ხუჭუჭი თმა ბლუჯა-ბლუჯა დაეგლიჯა.

— ჩვენს ბედად, ჩვენს ხელმძღვანელებს, ღვთის მადლით, ღიპის ნასახიც არ ემჩნევათ და, ასეც რომ არ იყოს, ისინი, ჩემი ფიქრით, „დიდმუცლიანობასთან“ ბრძოლას უფრო შეუერთდებიან, ვიდრე გაემიჯნებიან.

საერთოდ კი...

სერგო ორჯონიკიძე, მძიმე მრენველობის სახალხო კომისრად ყოფნისას, წვერგაუპარსავს არავის, თუნდაც იგი „ურალმაშიდან“ ყოფილიყო სპეციალურად გამოძახებული და იმავე დღეს, გვიან დილით ჩამოსული, მაინც არ მიიღებდა და შეახურებდა კიდევ...

ჰოდა, ჩვენი ხელმძღვანელებიც მძიმე წონის თანამდებობის პირთ, ვიდრე ისინი საშუალო წონამდე მაინც არ დაიკლებენ, ერთსაც თუ არ მიიღებენ...

ო-ო, მაშინ, ცხადია, რიტმი ჩვენი საქმეებისა წაიფორხილებს და დალაღატდება...

აბა, როგორ?! ცოტანი რომ გვყავდნენ ასეთნი, მაშინ კიდევ ჰო, მაგრამ...

შარშან დასავლეთ საქართველოს ერთ-ერთი რაიალმასკომის მორიგი სესია გაიმართა; სესიის დამთავრებას, ბუნებრივია, დღის წესრიგის ბოლო, დაუნერული პუნქტი – ღვინუხვი და ხორცუხვი ბანკეტი მოჰყვა, რომლის ყველაზე ძვირფასი სტუმარი საინსპექციოდ თბილისიდან

ჩასული ამხანაგი ქალი გახლდათ. მერე ამ ჩემმა ნაცნობმა ქალმა საუბარში ბანკეტს ასეთი რეზიუმე გაუკეთა:

— ღვინო იღვრებოდა კოკისპირულად, მაგიდები იზნიქებოდნენ ფუთობით პურმარილისგან, სკამები ჭრიჭინებდნენ რაიონის სულ რჩეულ-რჩეული ათფუთიანი გვამებისაგან!..

გვახსოვდეს: ხელისუფლების ფაშვგადმოყრილი წარმომადგენელი – სულ ერთია, იგი კოლმეურნეობის ბრიგადირი იქნება, მილიციის მუშაკი, რევიზორი თუ მინისტრი, რაიმეს თავმჯდომარე თუ რაიმეს მდივანი, სახელს უტეხს ხელისუფლებას პატიოსანი, „გამხდარი“ ხალხის თვალში!

ყველა რანგის „მუცელს“ - დღეს ასე მოძალებულ ჩვენს ეროვნულ სიგლახეს, ერის ფიზიკური გაჯანსაღების მიზნით-ყველა „არამუცლიანმა“ უნდა ვებრძოლოთ მოურიდებლად და დაუნდობლად!

ტელევიზია ერთ-ერთი პირველი უნდა დადგეს ამ ბრძოლის ფრონტზე!

10 ივნისი,  
1985 წელი

კ.პ.



## **აჲა თუ იმ ქათამს ფარშავანები რომ შევარქვათ, ის ქათამი ამით ვითომ ივარშავანებუს?!**

**გაზეთი „კომუნისტი“, 24 ოქტომბერი, 1988 წ.**

ბატონმა ირაკლი აბაშიძემ ცხრამეტი ოქტომბრის „თბილისში“ გამოთქვა გულმხურვალე სურვილი და მასთან ერთად პრაქტიკული მოსაზრება-წინადადებაც წამოაყენა იმის თაობაზე, რომ დავით აღმაშენებლის, ამ „ბრძენკაცის, მეფისა და სწორუპოვარი ლაშქართწინამძღოლის“ სახელობის პროსპექტი დაამშვენებსო თბილისს (იგულისხმება, ალბათ, დავით აღმაშენებელსაც!), და რომ ეს უნდა იყოს არა „უბრალოდ რომელიმე ქუჩა“, „არამედ სწორედ ქალაქის ცენტრალური არტერია. ასეთად კი გვეგულება პლენხანოვის პროსპექტი“-ო.

... და იქვე დასძინა, „გვჯერა, ამით ყოველი მამულიშვილის, თითოეული თბილისელის გულისტქმას, მისწრაფებასა და სურვილს გამოვხატავთ“-ო.

ეს ვარაუდი კი, ღმერთო, შენ შეგცოდე და... არ უნდა იყოს მაინცდამაინც სულ მართებული: ვეჭვობ, რომ იგი ყველა მამულიშვილისა და ყველა თბილისელის გულისტქმას გამოხატავდეს.

აი, თუნდაც...

ო-ო, დიდი თავხედობაა, საკუთარ თავს ეს მაღალზე მაღალი და წმინდათანმიდა სიტყვა – მამულიშვილი! – შენვე მიაწებო-მიაკერო, მაგრამ, მაგალითად, მე რომ თბილისელი ვარ, ამას ჯერ „დომკომობის“, მერე „უაკტობის“ და ახლა კი „უეკობის“ ყველა საბუთი დამიდასტურებს და, ალბათ, ამას არც ერთი ძე კაცისა სადავოდ არ გაიხდის.

მაგრამ ჯერ...

ასეთი მაინც რა დაგვიშავა, რით შეგვარცხვინა გიორგი ვალენტინის ძე პლენხანოვმა, რომ მისი სახელობა ჩამოვართვათ პროსპექტს, რომელსაც იგი სამოცდათერთმეტ წელიწადს ატარებდა?

რამდენადაც ვიცი, პლენხანოვის სახელობის არათუ პროსპექტი, ქუჩა-ჩიხიც კი არ არის არც მოსკოვში და არც ლენინგრადში, და თუ ჩვენთან არის, თბილისში, ეს ჩვენთვის თავმოსაწონიც უნდა იყოს.

რა ვუყვით, რომ პლენხანოვი მენშევიკთა ლიდერი იყო და ოქტომბრის რევოლუციას უარყოფითად შეხვდა!

გიორგი პლექანოვი იმდენად ყოველმხრივ მნიშვნელოვანი და პ ა ტ ი ო ს ა ნ ი მოაზროვნე-მარქსისტი გახლდათ, რომ მას ლენინი ერთობ დიდად აფასებდა. სტალინმაც ომის დასაწყისში, როცა საბჭოთა ქვეყნის ყოფნა-არყოფნის ბედი ბენჯზე დაეკიდა და ხალხს მოუხმო მის საშველად, პატრიოტიზმის კიდევე უფრო გაღვივების მიზნით, რუსეთის ბუმბერაზ შვილებს შორის პლექანოვი ლენინის გვერდით მოიხსენია.

ახლა კი...

დიახ, და მე, როგორც თბილისელი, თანაც ისეთი ძველისძველი თბილისელი, ვორონცოვის (ახლა კარლ მარქსის!) ხიდთან, მტკვარზე წყლით მბრუნავი ნისქვილები რომ ახსოვს, ბატონ ირაკლის ამ შეიძლება ბრძნულ მოსაზრება-წინადადებას, რა ვქნა, ვერ შევუერთდები...

თუმცა, აბა, ერთი და ორი კაცი, თუნდაც ათეული და ასეული, სათვალავში რა ჩასაგდება, თუკი მის მხარდამჭერ ლაშქარს... ლაშქარს... არც დაეტყობა! აკი მთელი კოლექტივები, დაწესებულებანი, განსაკუთრებით ისეთნი, რომლებიც განლაგებულნი არიან ჯერ კიდევე ამ ბედკრულ პლექანოვის პროსპექტზე, და მათი ცნობილი, დიდად პატივსაცემი ხელმძღვანელებიც ხმალივით კალამამოღებულნი...

აი, მაგალითად, ბატონი ნიკოლოზ ჯაში, პროფესორი და დირექტორი გამომცემლობა „ხელოვნებისა“, გულუხვად გვიზიარებს თავის ზღვა-სიხარულს:

„ჩვენი დაწესებულება პლექანოვის გამზირზე მდებარეობს და რა საამაყო იქნება ჩვენთვის იმ დაწესებულებაში მუშაობა, რომელიც დიდი დავითის სახელობის ქუჩაზე იქნება“-ო.

(„თბილისი“, 22.10.88)

ესე იგი, ეს სავარაუდებელი არც არის, რომ როგორც კი შეიცვლება აბრა „პლექანოვის გამზირისა“ „დიდი დავითის სახელობის ქუჩაზე“ (ქუჩაზე?!), ამ გამომცემლობაში უმაღვე დასადგურდება ისეთი არნახული შრომითი ერთეულისა, რომ სამეურნეო ანგარიში, შეიძლება საჭიროც აღარ გახდეს და, ო, წიგნებსაც შერჩევით გამოსცემენ და აღარც კორექტურული შეცდომები გაეპარებათ და აღარც რედაქტორ-მანდილოსნები ავტორებს სიგარეტს სიგარეტზე აღარ მიაბოლებენ ცხვირში...

... მრავალთაგან ჩვენ ერთი ისეთი... თუ უბედურება არა, სიგლახე მაინც გვჭირს: ყველაფერი ჩვენი პატარა დიდად წარმოვადგინოთ, გავაზვიადოთ, გავწელოთ; უმნიშვნელო-მნიშვნელოვნად, საშუალო- უდიდესად, მოკლე-გრძლად, ოპერეტა-ოპერად, მოთხრობა – რომანად, ხარაბუზა-ხარად და ასე შემდეგ უსასრულოდ...

ეს, სხვათა შორის, ყველა პატარა ერს ახასიათებს, მაგრამ ჩვენ, ქართველებს, მეტადრე...

თავის დროზე მიხეილის ქუჩას პროსპექტი იმიტომ შეერქვა, რომ გრძელი იყო (ახლაც ბევრ მაგისტრალს „ვაპროსპექტებთ“ ხოლმე სიგრძის გამო!)... სხვა მხრივ ეს „პროსპექტი“ არაფრით არ გამოირჩეოდა იმდროინდელი თბილისის ქუჩებისგან და, თუ არ შევირისხები, ვიტყვი, არც ახლა გამოირჩევა, მიუხედავად იმისა, რომ ამ რამდენიმე ხნის წინათ იგი საკმაოდ საფუძვლიანად იქნა რეკონსტრუირებული, მაგრამ...

... შესხებეს ხეებიც კი, რამაც, სხვათა შორის, კიდევე უფრო ნათლივ წარმოაჩინა ჩაჩაჩული და უსახური სახლების ფასადები.

მთელ ამ პროსპექტზე, არქიტექტურის თვალსაზრისით, ასე თუ ისე, მხოლოდ ნოე (თუ გვარში არ ვცდები) სიხარულიძის ყოფილი სასტუმრო იქცევს ყურადღებას.

...ამის შემონმება სულ ადვილია და ყოველ ქვეითს შეუძლია: გნებავთ, დღესვე ჩაიარეთ ამ პროსპექტის მონაკვეთზე მარქსის მოედნიდან (?) ფოსტამტამდე მაინც და დარწმუნდებით, სავალი გზა აქ ისე ვიწროა, ორი მანქანაც კი შენელებული სვლით თუ აუვლის ერთმანეთს, ტროტუარებზე კი ორ შემხვედრ, საშუალოდ ჩასუქებულ დედაკაცს, მით უმეტეს, ხელში დაბრიგნილი „ავოსკა“ თუ უჭირავთ, დიდი მოქნილობა დასჭირდებათ, ერთმანეთს გვერდით გვერდზე რომ არ გაეხახუნონ...

ჰოდა, ამ მოასფალტებულ თითქმის შარას უნდა ერქვას პროსპექტი, იგი თუნდაც პლექანოვის სახელს ატარებდეს ანდა, გნებავთ, ნოე ჟორდანისას?!

სახელის გადარქმევა, ის ქუჩა-პროსპექტი იქნება თუ პატარა სარაიონო ქალაქი, შესამჩნევ ხარჯებს მოითხოვს და...

ღირს კი, პლენანოვის პროსპექტს სახელი ახლა დავით აღმაშენებლისაზე შევუცვალთ? და განა ამ შეცვლით იგი უმაღლესი ნების პროსპექტს დაემსგავსება თუ პარიზის ელისეს მინდვრებს?!

დავით აღმაშენებლის ბუმბერაზი სახელისათვის ნუთუ უფრო სახელგამტეხი არ იქნება ასეთი კარიკატურული პროსპექტი?!

სამწუხაროდ, ჩვენ, აქაური მკვიდრნი, ვერ ვგრძნობთ ხოლმე ჩვენივე ასეთ კუდაბზიკურ, პროვინციულ მატრაკვეცობას, სხვები კი, ჩამოსულნი, თუნდაც ჩვენივე სტუმრები, გულში ჩვენზე ხითხითებენ და დასცინიან კიდეც ჩვენს ასეთ ბრიყვულ „მანია გრანდიოზობას...“

ასეც არ იყოს, მოდით და ესეც ვთქვათ: რატომ მაინცდამაინც „ქალაქის ცენტრალურ არტერიას“, სადაც ტრანსპორტის ძალუმი მოძალეობაა, სადაც ქუჩის ერთი მხრიდან მეორეზე შიშით ვერ გადასულხარ, ვაითუ რომელიმე ავტოგიჟმა გამიტანოსო, უნდა მიეკუთვნოს „ბრძენკაცი მეფის“ სახელი?!

პრესტიჟს ჩვენს თვალში დავით აღმაშენებელს ვითომ ეს აუწევს? და, საერთოდ, ესაჭიროება კი საქართველოს გამაერთიანებელ-ამაღორძინებელს აღზევება გინდ პროსპექტისთვის, გინდ გემისთვის, თუნდაც რომელიმე ქალაქისთვის მისი სახელის მიკუთვნების გზით? ასე რომ ყოფილიყო, მაშინ მისი სახელი ქართველი ხალხის გულში საუკუნეების რბოლას ვერც გაუძლებდა!

ჩვენგან დავით აღმაშენებლის დაფასება ძნელი წარმოსადგენია ისე ლამაზად და იმაზე მეტად, ვიდრე ის ამბავი, რომ ამჟამად მთელი ქართული საქართველო თბილისის დასავლეთ კარიბჭესთან აშენებს (განაშენიანების გაგებით) დიდებულ ხეივანს, რომელსაც დიდი დავითის სახელი უკვე მიეკუთვნა...

და თუ მაინცდამაინც ასე გულით გვინდა, რომ დავით აღმაშენებლის სახელი ეწოდოს ქალაქის რომელიმე „არტერიას“, დაე, ამ „არტერიას“ ჩავარდნილი პლენანოვის პროსპექტის მიდამოებში ნუკი დავუწყებთ ძებნას, ცოტა მაღლა ავიხედოთ, „დილომის თბილისში“: ა, ბატონო, მშვიდობის პროსპექტი (დიდი რამე შვილი პროსპექტი არც ეს არის, მაგრამ პლენანოვისას სჯობს მაინც)...

და თუ ამ პროსპექტს „მშვიდობის“ სახელი შეეცვლება „სწორუპოვარი ლაშქართინამძღოლის“ სასარგებლოდ, მერწმუნეთ, ამით სამსოფლიო მშვიდობას ძირი არ გამოეთხრება და არც საყოველთაო ომი ატყდება არქტიკიდან ანტარქტიკამდე!

და რაკი დავით აღმაშენებლის ძეგლის დასადგმელი ადგილი, რამდენადაც ვიცი, ჯერ კიდევ არ არის დაზუსტებული, მე მგონია, ურიგო არ იქნებოდა, თუკი იგი აიგებოდა ამ პროსპექტის სათავეში, სპორტის სასახლის წინ, ოღონდ... მმ... არამც და არამც დავითის დეკაცური აღნაგობა არ უნდა იყოს ტანნაჭრილი ნიკაპამდე, როგორც ეს ამ ბოლო დროს მოდასავით დაამკვიდრეს ჩვენმა მოქანდაკეებმა...

(რედაქტორს უმორჩილესად ვთხოვ, ამ ბოლო ფრაზას ნუ ამოიღებს: დაე, ხელოვან-სკულპტორთა მთელი რისხვა მხოლოდ და მხოლოდ ჩემს ჩამორჩენილ თავზე გადატყდეს).

23 ოქტომბერი,  
1988 წ.

კიტა ბუაჩიძე

### ...მკითხველნო!

მინდოდა, ეს მომართვა „ძვირფასოთი“ შემემკო, მაგრამ ვერა და ვერ შემოგბედეთ, კალმის ნვერიც ამიკანკალდა, შიშით-შიშით: ვაითუ-მეთქი, რაც ახლა წაიკითხეთ, ისე გაცოფდეთ, ქვა და გუნდა მომაყაროთ, მე კი ამ დროს სასიყვარულო ეპითეტით მოგმართავდეთ, განა ამას მლიქვნელობაში არ ჩამითვლიდით, რომ რისხვა თქვენი რამენაირად ამეცდინა?!

და თუ მართლაც დამიპირებთ ამ ხუთგვერდიანი, თქვენი აზრით, ანტიპატრიოტული მონაჩმანისთვის უზიარებლად წირვა გამომიყვანოთ, გთხოვთ, ჯერ აღსარება ჩემი მოისმინოთ...

მე მბრალდება ჩვენთვის ციურ მანანასავით მოვლენილი საჯაროობის, სიტყვის თავისუფლების შეუფასებლობა, რაც ასე შეუნიღბავად გამოსჭვივის თურმე ჩემთვის საბედისწერო ამ ჩემს პატარა, ხუთგვერდიან, თითქოს პასკვილ-პროკლამაციაში: და ეს იმიტომ, რაკი დაუფიქრებლად და ფიცხლავ არ ჩავდექი ქართული ერისათვის წამებული ირაკლი აბაშიძისა და მისი

ერთგული მოციქულის, ნიკოლოზ (ერობაში – კოლია!) ჯამის ბანაკში პლენარის პროსპექტის დავით აღმაშენებლის პროსპექტად გადაარქმევის საკითხში...

ჩემ მიმართ ცოტაოდენი ლმობიერება მაინც რომ გამოიჩინოთ, ესე იგი, სულ ძალიან დიდი ქვები არ დამიშინოთ, სხარტად გაგაცნობთ ამ ამბის ასავალ-დასავალს: ეს წერილი, ისე, როგორც ყველა სხვა ჩემი უნიათო ნაწერიც, იწერებოდა, ცხადია, დასაბეჭდად და იგი ჩემი არცთუ მსუბუქი ავადმყოფობის გამო (ტვინის სისხლძარღვთა მოშლილობა, რაც გამონვეულია ფხიზელტვინიან, თანამდებობებით აღჭურვილ ძე ხორციელთა ხელშეწყობით) დღეს დილით გაეგზავნა ერთი ახალგაზრდა, - დამლაგებელ-მეგარდერობედ რომაა გაფორმებული სამართლიანობის მქადაგებელ ერთ მარქსისტულ დაწესებულებაში - ქალის ხელით გაზეთ „თბილისის“ ამჟამინდელ დროებით რედაქტორს ქალბატონ ნარგიზა მგელაძეს...

რატომ მაინცდამაინც „თბილისს“, შეიძლება დაეჭვებით ბრძანოთ, რაზეც მე დაუეჭვებლად მოგახსენებთ: მხოლოდ იმიტომ, რომ სამიოდე დღის წინათ ამ გაზეთის პირველ გვერდზე გამოქვეყნდა სასიხარულო ცნობა იმის თაობაზე, რომ...

„დღეს რედაქციამ წერილი მიიღო სრულიად საქართველოს რუსთაველის საზოგადოების გამგეობის პრეზიდიუმისაგან. წერილს ხელს აწერს საზოგადოების თავმჯდომარე ირაკლი აბაშიძე და მასში გამოთქმულია მთელი საზოგადოების სურვილი.“

და მე ვიფიქრე, აკი მეც მაქვს პატივი, ამ „მთელი საზოგადოების“ უმნიშვნელო, მაგრამ მაინც ერთ-ერთი მისი წევრი ვიყო და, მაშასადამე, უთუოდ ჩემი სახელითაც ლაპარაკობს ს რ უ ლ ი ა დ საქართველოს „ამის და ამის“ თავმჯდომარე, ბ-ნი ირაკლი აბაშიძე, მაგრამ ხომ შეიძლება, ამ საკითხის ირგვლივ მეც მქონდეს ჩემი აზრი, რომლის უშიშრად გამოთქმის უფლება მომცა მიხეილ გორბაჩოვმა და, აბა, ახლა მის წართმევას როგორ დამიპირებს მე, მართალია, თითქოს მწერალს არათითქოს მწერალი ნარგიზა მგელაძე-მეთქი...

მაგრამ... ღმერთი ბჭობდა, კაცი იცინოდაო... თუ... კაცი ბჭობდა, ღმერთი იცინოდაო (ოხ, ტვინის ეს დავინროებული სისხლძარღვები!)

... უკვე სათაურსავე ნეგატიურად აუღელვებია ქალბატონი რედაქტორი, ალბათ, ჩემი ჟურნალისტური უტყუარი ყნოსვა არც ახლა, აბა, როგორ მიმტყუნებსო და უმალვე კრუხივით, წინილების წართმევას რომ უპირებენ, აფოფრილა საპროტესტოდ, წერილი წერვიულად და მკვირცხლად გადაუფურცლავს და ცალკეულ სტრიქონებს აქა-იქ ჩაფრენია ძერა-ქორივით... („როგორ, კიტა ბუაჩიძე არ აფასებს საჯაროობის სასიკეთო მადლს, რომლის წყალობითაც მოგვეცა საშუალება, პლენარის გადაერქვას პლენარის სახელი და... იგი ამის წინააღმდეგია? ამას ძლივს მივალნიეთ ქართველი ერის საბედნიეროდ და... დავით აღმაშენებელს პლენარისზე დაბლა აყენებს?! ამის შემდეგ მას პატრიოტი და ქართველი ეთქმის?! მე რომ მას პატივს არ ვცემდე, დავუბეჭდავდი კიდეც ამ... „ქათამია თუ ფარშავანგია“, მაგრამ... მეცოდება და არ მინდა, ჩვენმა მკითხველებმა, ჭეშმარიტმა პატრიოტებმა, ქვები დაუშინონ... დიახ, დაუშენენ, უთუოდ დაუშენენ, ეს იცოდეთ!.. ახლა ავად კი ყოფილა, მაგრამ ნუთუ არავინ მიუტანა ამბავი, რა უყვეს ამ დღეებში ირაკლი აბაშიძეს უნივერსიტეტში? კუდით ქვა ასროლინეს... გამოაგდეს ფაქტიურად...“).

ამაზე ჩემი „ფოსტალიონი“, სამსახურის ანკეტის მიხედვით დამლაგებელი-მეგარდერობე, ორი შვილის დედა და მესამის მონატრული, ისე ანთებულა სიტყვიერ-ლოგიკურად... („კიტა ბუაჩიძე და ირაკლი აბაშიძე მთელი თავისი სიცოცხლე სხვადასხვა ღმერთს ემსახურებოდნენ... და თუ სტუდენტებმა ირაკლი აბაშიძე თავისი კრებიდან გამოაგდეს, დასანანი ისაა, რომ ადრე მოსაგდები გვიან გამოაგდეს... არა მგონია, რომ კიტა ბუაჩიძის „გამომგდები“ სტუდენტები ამ, როგორც თქვენ ბრძანეთ, „ქათამია თუ ფარშავანგია“-ს თქვენი თვალით, შეშინებული რედაქტორის თვალით წაიკითხავენ, თქვენ რომ ალაგ-ალაგ გადახედეთ, უკვე წინასწარ აგრესიულად განწყობილმა იმის გამო, რაკი მისი ავტორი ირაკლი აბაშიძეს, ს რ უ ლ ი ა დ საქართველოს ბევრი რამის თავმჯდომარეს, ბრმად არ ეთანხმება... საჯაროობამ მოგვეცა ამის უფლებათ და ნუთუ ეს კიტა ბუაჩიძეს არ უხარიაო...“ უხარია, უხარია და ათასჯერ მეტადაც, ვიდრე თქვენ და აბაშიძე-ჯამებს გიხარიათ... უჯაროობა იყო და თქვენ მისი ყურმოჭრილი მსახური ბრძანდებოდით, დადგა ბევრისთვის ნანატრი საჯაროობა და თქვენ ახლა ამის ვითომ აღფრთოვანებული მსახური ბრძანდებით... და თუ ეს დასტურ ასეა, რა წერია ამ წერილში ისეთი რამ, რომ იგი დაბეჭდვის სტატუსს ეწინააღმდეგებოდეს? ეგებ იმიტომ, რომ მისი დამწერი თუთიყუშ დონ-კიკოსავით თქვენს თუთი-

ყუშურ აზრებს მარცვალ-მარცვალ არ მარცვლავს? ბოდიში, მაგრამ კიტა ბუაჩიძეს სამშობლო-სადმი და დავით აღმაშენებლისადმი გულწრფელ სიყვარულში ვერც ერთი თქვენგანი ვერ შეეცი-ლება და სწორედ ამ სიყვარულმა დაანერინა მას ეს, როგორც თქვენ წამოისროლეთ, „ქათამია თუ ფარშავანგია“: განა დავით აღმაშენებელი იმის ღირსია, რომ ერთ უხეირო, უგვანო ნაპროსპექ-ტალზე „იპროსპექტოს?“ ამით, თქვენი აზრით, დავით აღმაშენებელს დიდ პატივს მიაგებთ, ჩვენ კი ეს მის უპატივცემლობად მიგვაჩნია. რა თქმა უნდა, უნებლიე, მოუფიქრებელ უპატივცემლო-ბად, მაგრამ ეს საქმეს ვერ შველის... ამ წერილის ერთადერთი აზრი და მიზანიც სწორედ ეს არის, დავით აღმაშენებლის პიროვნების ღირსების დაცვა... „მთელი საზოგადოებო...“ პლენანოვის პროსპექტის შემოგარენი უკვე, რა ხანია, ჩამოყალიბდა როგორც უბანიც კი (თითქმის მსგავსად ვაკისა) და, აბა, ერთი დაეკითხეთ რომელიმე „პლენანოველს“, იზიარებენ თუ არა ისინი ჩვენი „მთელი საზოგადოების“ სურვილს – მისი სახელის, საერთოდ, გადარქმევას? ამ „რეფერენდუმს“ ბევრი სახსარი არ დასჭირდება და, თუ ქალი და კაცი ხართ, რაკი მთელი ხალხის სახელით ლაპა-რაკობთ, სცადეთ ერთი, გამოიკითხეთ, ოღონდ გამოიკითხვის შედეგებს, რაკი დამთვლელი მარ-ტო თქვენ იქნებით, ნუ გააყალბებთ, როგორადაც ეს მტკიცე წესად გქონდათ მიღებული საჯა-როობამდე... „ხომ შევეჩვიეთ რუსთაველის პროსპექტს გოლოვინის ნაცვლადო...“ გოლოვინი მე-ფის სატრაპი გახლდათ, პლენანოვი კი... „რა პირით იცავს კიტა ბუაჩიძე პლენანოვსო...“ იმ პირით იცავს, ქალბატონო რედაქტორო, რომ პლენანოვს, ამ დიდ ადამიანს და ბუმბერაზ მოაზროვნეს, არაფერი ცუდი არ დაუშავებია ქართველებისათვის და არც მისი მშობელი რუსი ხალხისათვის... ჰოდა, რალა მაინცდამაინც მას ეციოთ პირველ რიგში? განა უფრო ვაჟკაცობასა, სამართლიანობა-სა და პატრიოტიზმში არ ჩაგეთვლებოდათ, თუკი ჯერ ათარბეგოვის ქუჩას (ყოფილი სასამარ-თლოს...) შეუცვლიდით ათარბეგოვობას? ჩეკისტისას, რომელსაც გასაბჭოების პირველ წლებში არაერთი ქართველისთვის მოუსწრაფავს წამებით სიცოცხლე...“).

ამის ვარაუდი ძნელი არ არის, რომ ქალბატონ რედაქტორს, რასაკვირველია, არ ეგონა, რომ ვილაც შავთვალა ახალგაზრდა დიასახლისი ასე ცხარედ შეეპასუხებოდა; ამის გამო, ცოტა არ იყოს, ნირიც წაუხდა თურმე და თავდასხმიდან ერთგვარ თავდაცვაზე გადავიდა, ნ ა მ ო ს ც დ ა რ ა, რომ... გადარქმევის საკითხი ზევით უკვე გადაწყვეტილიაო... ჰოდა, ამის გამგონე ჩემი „ფოსტალიონი“ კიდევ უფრო ანთებულა და ანთებულა... („აი, თურმე რატომ არ წაიკითხეთ თა-ვიდან ბოლომდე ყურადღებით და დამშვიდებით ბატონ კიტას... „ქათამია თუ ფარშავანგია!“ და მას უფრო იმიტომ დაესხით თავს, რომ „ზევიდან“ მოვლენილ, მისთვის უცნობ აზრს არ იზიარებდა... ეგებ, ეს რომ სცოდნოდა. ...ღმერთო, რამოდენა სისულელე წამოცდა ლამის... თუნდაც ცოდნოდა, განა ამის მერე ეს ამბავი ჭკუაში უფრო დაუფჯდებოდა და აღარც ამ წერილს დაწერ-და?! კიტა ბუაჩიძე სტალინის დროსაც კი „სკამს“ კი არა, თავისი ადამიანური ღირსების დასა-ცავად სიცოცხლესაც არ უფრთხილდებოდა და... ახლა მით უმეტეს! ეს კი, მაგრამ მე როგორ მომივიდა, რომ დროულად ვერ მივხვდი და ასე გულუბრყვილოდ გავეხვიე ობობას ქსელში?! აბა როდის იყო, ირაკლი აბაშიძე, ს რ უ ლ ი ა დ საქართველოს ათასი რამის თავმჯდომარე, საკუთა-რი გულის კარნახით რამეზე ხელს აწერდა და მასზე უფრო დიდ თავმჯდომარეებს ს რ უ ლ ი ა დ საქართველოსას ყველაფერზე და ყოველთვის კვერსა და ტაშს არ უკრავდა?!

თქვენ, ქალბატონო რედაქტორო, ვიცი, ამ საიდუმლოს არ გაამყლავნებთ, მაგრამ მაინც შეგეკითხებით: ეს ამბავი-საკითხი მაინც ვის დონეზე გადაწყდა? თბილისის აღმასკომის კე-თილმონყობის განყოფილების დონეზე თუ თვით აღმასკომის თავმჯდომარისაზე? ეგებ პარტი-ის ცენტრალურ კომიტეტში, ა? თუნდაც ასეც იყოს, მერედა თქვენ, ასეთი დაკვირვებული ყურ-ნალისტი, ნიჭიერად დაწერილი არაერთი წერილის ავტორს, თითქოს ფსიქოლოგიაშიც თვალ და გონგანაფული, როგორ ფიქრობთ, ცენტრალურ კომიტეტში არ შეიძლება შეცდნენ? არა, ამაზე თქვენს პასუხს, რა თქმა უნდა, არ დაველოდები და როგორც ჩვეულებრივ, ათასობით სხვების-გან არაფრით გამორჩეულ „მესკამეს“ უხერხულ მდგომარეობაში არ ჩაგაყენებთ, მაგრამ ამის პასუხის გაცემისას ხომ არ შეშინდებით? წინათ, ორახელაშვილ-კახიან-მამულაია-ბერია-ჩარკვი-ან-მგელაძე-მირცხულავა-მჭავანაძე-შევარდნაძის ცენტრალურ კომიტეტში ვითომ არ ცდე-ბოდნენ სწორედ ამ გადარქმევა-გადმორქმევის საკითხში?!? ჰოდა, თუ ასე გინდათ, რომ თქვენი წინამორბედების, ამ შემთხვევაში, ამგვარი ხასიათის ბრიყვულ-დანაშაულებრივი შეცდომები გამოასწოროთ, ახლა რალა მაინცდამაინც „მთელი საზოგადოების“ სახელით „პლენანოვს“ მია-დექით, მ ი ს დ გ ო მ ო დ ი თ მ ა რ თ ლ ა ც მთელი საზოგადოების სურვილითა და ნატვრა-ოც-ნებით „ორჯონიკიძე“- ხარაგოულს, „მახარაძე“ - ოზურგეთს, „ცხაკაია“-სენაკს, „გეგეჭკორ“-

მარტვილს!.. იყო კიდევ ერთი ქალაქი, რომელიც დასახლებული აქვს კიტა ბუაჩიძეს „შავი წიგნის“ მეორე ნაწილში... დასტურ, თუ ასე შეგტკივით ამ კაცზე გული და უფრთხილდებით, რომ მას თქვენმა მკითხველებმა „ქათამ-ფარშავანგისთვის“ ქვეები არ დაუშინონ, როგორც ბევრის შემძლე რედაქტორი, დაეხმარეთ მას, რათა „შავი წიგნის“ ორივე ნაწილმა მზის სინათლე იხილოს, რომ თვითამოხოცვის გზაზე შემდგარი ქართველი, ჯერ კიდევ, ერი ცოტათი მაინც გამოაღვიძოს... არა-არა! რჩევა-დარიგებით არა, თავის საქმეში იგი თავისივე თავის ყველაზე უკეთესი მრჩეველია... სტამბითა და ქალაღლით, მხოლოდ სტამბითა და ქალაღლით!.. მაგრამ... ჰმ... თქვენ და სხვაც, ვისაც ეს შეუძლია, ვინ შვილია, დაეხმარება?! დახმარება კი არა... აი, მაგალითად, პირადად თქვენ, ქალბატონო ნარგიზა, ოთხასგვერდიანი „შავი წიგნი“ კი არა, ეს ხუთგვერდიანი დავით აღმაშენებლისადმი სიყვარულით გამსჭვალული წერილიც, მის ავტორს ეს ნუთია ფაქტიურად თავზე გადაახიეთ... და ეს მიგაჩნიათ თქვენ საჯაროობად? ესაა პლურალიზმი?

კარგად ბრძანდებოდეთ! მუდამ დალურსმული მენახეთ მაგ ადგილზე!..“).

**მკითხველნო!** მინდა, მთელი კათხა მადლობა მოვახსენო გაზეთ „თბილისის“ ჯერ, მგონი, დროებით რედაქტორს, ნარგიზა მგელაძეს ჩემი პროფილაქტიკური დაცვისათვის თქვენი ქვებისაგან, მაგრამ, როგორც ხედავთ, მე მაინც ვამჯობინე, თქვენს სამსჯავროზე გამომეტანა ჩემი ნააზრ-ნაცოდვილევი - „ქათამია თუ ფარშავანგია...“ და იგი თუ თქვენც ისე აღვაშფოთებთ, როგორადაც აღაშფოთა თქვენი (და ჩემიც!) საყვარელი გაზეთის რედაქტორის მოადგილე და გადაწყვეტთ ჩემს ჩაქოლვას, როგორც „პლებანოვმოყვარულისას და დავით აღმაშენებელმოდულისას“, გაცნობებთ, რომ მე ... დამალვით, აბა, სადამდე ვიმალო, ან კი თქვენ ვინ დაგემალე-ბათ და ვის ვერ მიაგნებთ?! მე ვცხოვრობ (ვიდრე ჯერ კიდევ მაცხოვრებთ) ბარნოვის ქუჩის 102—ში, მრგვალ ბაღთან...

რაკი ჩემმა მკურნალმა ექიმმა მიჩნია, ყოველდღე, ძილის წინ, ერთ-ორი საათი ვისეირნო სუფთა ჰაერზე და გულმოდგინედ ვყლაპო ტვინის სისხლძარღვებისათვის ასე დიდად საჭირო ჟანგბადი, მეც ამ მრგვალ, ენძელა-ნარგიზ-იებით გადაპენტილ ბაღში ყოველ საღამოს დავსეირნობ, უფრო სწორად, დავბორიალობ ინსულტის მოლოდინში.

რაკი მე არასოდეს გინახივართ არც ტრიბუნაზე, არც გაზეთში, არც სცენაზე, არც ტელეეკრანზე... და მაინც, ჩემი ცნობა თქვენთვის სულ იოლი იქნება: მე ხომ შინიდან ყოველთვის სახეზე აირწინალაფარებული გამოვდივარ (აბა ისე, თბილისის შავი მანონივით შედედებულ ჰაერში ჟანგბადს რა გზებით გამოყოფ!)..

დაბოლოს, გირჩევთ, ჩემს ჩასაქოლად ქვა და ღორღი მდინარე ვერეს ნაპირებიდან ადრევე მოიმარაგოთ და თან წამოიმძღვანიოთ, თორემ აქ, ადგილობრივ, ბალის ტრიალ ასფალტზე, უხარისხო აგურის ნამტვრევების გარდა ვერაფერს მონახავთ.

ოქტომბრის 24,  
1988 წელი.  
ჟამი მწუხრისა..

თქვენი მორჩილი მონა-ყმა  
კიტა ბუაჩიძე



## „ხალხის მტრის“ ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე (1929-1979წ.)

გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, 13 იანვარი, 1989 წელი

წინასიტყვაობიდან:

... როგორ იქმნებოდა, იწერებოდა „ხალხის მტრის“ ჩანაწერები?

შინსახკომის ციხეში არათუ საწერ ქაღალდს, გაზეთ „პრავდის“ ნაგლეჯსაც არ შეგატანი-  
ნებდნენ, თვეში ერთხელ განცხადების დაწერა შეგეძლო, რისთვისაც ნახევარ ფურცელ ქა-  
ღალდს იძლეოდნენ და მთელ კამერაზე – ერთ საწერ კალამს, წერის დროს კი ჩეკისტი ვახტო-  
რი ცერბერივით გითვალთვალებდა (იქაური ნაფიქრ-ნააზრევი მეხსიერებიდან ჯერ კიდევ  
ცხელ კვალზე, 1943 წლის ზაფხულში, მეორე კოლონიაში აღვადგინე); ბაქოს „ლაგერში“ კი, სა-  
დაც სრული განუკითხაობა სუფევდა, „ნაჩალნიკებს“ მართლაც რომ ფეხებზე ეკიდათ, შენ – პა-  
ტიმარი – ცოცხლობდი თუ კვდებოდი, კლავდი თუ გკლავდნენ... ცხადია, ასეთ გარემოცვაში  
არც წერას გიშლიდნენ, არც კითხვას, მაგრამ მიწურებში შეყრილთ, შიმშილისაგან ქანცგაც-  
ლილთ და ტანის, ენით უთქმელი სიბინძურის გამო, ქავილისაგან შეშლილთ, მუდმივი ქარების  
საბატონოში, სადაც ყოველ წუთს სიკვდილის ხაფანგში შეიძლებოდა გაბმულიყავი, საკითხავად  
ვისლა სცხელოდა, ანდა, რა გქონდა, რომ ნაგეკითხა, წერისათვის კი ისეთი „იდეალური პირობე-  
ბი“ იყო, რომ ბანაკის მთელ გადახრუკულ ტერიტორიაზე ერთი ხელისდადება ფიცრის ნაჭერ-  
საც ვერ მონახავდი, მუხლებზე „მაგიდად“ რომ დაგედო.

ამ მხრივ, მეორე კოლონია ინგლისის პრემიერ-მინისტრის კაბინეტად მოგეჩვენებოდათ,  
ავჭალის კოლონია კი ხომ პირდაპირ „სამოთხე“ იყო... მაგრამ იმ წლებში, რომელ „სამოთხეშიც“  
უნდა მჯდარიყავი, უნდა გეწერა მაინც ქურდულად, ნამალევად, მოფარებულად... ქაღალდის  
უტყვი ნაფლეთი, რომელიც – იყო წუთები! – დიდ მეგობრად რომ მიგაჩნდა, შეიძლებოდა  
მტრად გადაგქცეოდა: „ანტისაბჭოთა“ აზრის არათუ ქაღალდზე გადატანა, გაფიქრებაც კი –  
სტალინის თუნდაც მხოლოდ გულში მოძულე ყოფილიყავ – შიშის ზარს გგვრიდა, ვაითუ მინა-  
ხონ, მიმიხვდნენ, გამიგონო... ამიტომაც მრავალი იმდროინდელი ჩანერილი ფიქრი და აზრი შე-  
ნიღბული, გაქარაგმებული მქონდა და შემდგომ მათ ხელახლა ნაკითხვას, ზოგჯერ გაშიფრა-  
საც კი, და საერთოდ, წინამდებარე ჩანაწერების სისტემაში მოყვანა დალაგებას ცოტა დრო რო-  
დი დასჭირდა. პატიმრობაში ძალზე წვრილი, რამდენადაც შემეძლო, მიკროსკოპული ასოებით  
ვწერდი და ამას ვაკეთებდი არა მხოლოდ იმიტომ, რომ თუ ნაწერი ხელთ ვინმე ანტისტალინურ  
აზრებზე მონადირე აფთარს ჩაუვარდებოდა, იოლად ვერ წაეკითხა, ქაღალდის ერთგვარი ეკო-  
ნომიისთვისაც! დიდი მოცულობის დაწერილის გადაგზავნა უფრო საძნელო და მოუხერხებელი  
იყო. ასე მაგალითად, ბაქოს ციხიდან ეგრეთ წოდებული სტოლიპინის ვაგონით „გამომგზავრე-  
ბის“ დროს, გაჩხრეკისას რომ ვერ მიეგნოთ, პატარა ქაღალდებს მინდობილი ჩემთვის დიდი სა-  
განძური „სელიოდკის“ ლაყურებში ჩავტენე და მართლაც ნახევრად აყროლებულ თევზებზე ეჭ-  
ვი არც მიუტანიათ.

მეორე კოლონიიდან „არალეგალური ლიტერატურის“ შინ გადაგზავნა შედარებით უფრო  
იოლი იყო (ჩავვარდი მხოლოდ ერთხელ, როცა ერთ ჩემს თანაბანაკელს გულუბრყვილოდ გა-  
ვენდე და როცა მას ჩემზე გული მოუვიდა, რაკი ჩემი მცირე „პერედაჩიდან“ იმდენი ვერ მივუ-  
კითხე, რამდენიც მის მუცელს ეკადრებოდა, უმაღლე გამცა – გამყიდა); რაც შეეხება ავჭალის  
კოლონიას, აქ არა მხოლოდ ამ მხრივ, საერთოდაც, თავისუფლება, პატიმრობის პირობაზე, უფ-  
რო იგრძნობოდა, თანაც, რაკი სამუშაოდ მუდამდლე ზონის გარეთ მიგვერეკებოდნენ, შემეძლო  
ტრასაზე, თუკი, რასაკვირველია, მცველს მოისყიდდი, ახლობლებს შეხვედროდი.

პატიმრობის შვიდი წლის მანძილზე უამრავ ადამიანს გადავეყარე... – ათასნაირი სახისას,  
ათასგვარი ზნისას, ხასიათისას, ეროვნებისას... ჩემ თვალწინ გაიარეს კაცურმა კაცებმა და  
არაკაცებმაც, უბრალოდ კაცებმა და კაცმაცუნებმაც...

ციხე ჩემთვის თითქოს ერთი დიდი ბიბლიოთეკა იყო, სადაც თავმოყრილია მრავალნაირი  
წიგნი: გულის ამაღელვებელი და სულის გამამდიდრებელი, გულის ამრევიც და გონების გამომ-  
ლაყებელიც... ყველა ამ დიდ და პატარა ტომებად დაწყობილ ადამიანებ-წიგნებს ზოგს მეტად,  
ზოგს ნაკლებად, მათთვის შეუმჩნევლად თვალს ვადევნებდი, ვაკვირდებოდი, „გკითხულობდი“,  
ვსწავლობდი... ამიტომაც ვერ ვიტყვი, ციხემ, როგორც მწერალს, არაფერი მომცა-მეთქი...  
თუნდაც ამ ჩანაწერებში, ამ ზღვა თუ არა, ტბა მასალაში, როგორი უმნიშვნელო ღირსებისაც  
უნდა იყოს იგი, ზოგი რამ მაინც ამოირჩევა ისეთი, რომელიც სათანადო დამუშავების, დამატე-



ბა-ხორცუმესხმის შემდეგ არა მგონია, მწერალ კაცს არ გამოადგეს. აქედან მე თავად ჯერჯერობით ძალზე ცოტა რამ გამოვიყენე. ჯერჯერობით მეთქი, ამას ისე ვამბობ, თითქოს დანარჩენს – მთლიანად თუ არა, დიდ ნაწილს მაინც! – აწი გამოვიყენებ... რასაკვირველია, ჩემი ეს ფერადოვანი ოპტიმიზმი შავი სისულელეა, სიცოცხლის ფინიშზე შორეულ გეგმებზე ფიქრი თავის მოტყუებაა.

და მიუხედავად ამისა, თავს ახლა, ასე თუ ისე, იმით ვიმშვიდებ, რომ ამ ჩანაწერების ერთ პატარა ნაწილს მაინც შეუძლია, დამოუკიდებლად იარსებოს. ამასაც ვიტყვოდი, შესაძლოა, მომავალში რომელიმე წესიერ მკვლევარს რალაცაში მაინც გამოადგეს იმ ტრაგიკული საუკუნის ასანერ-ასასახავად, რომელშიც საქართველოს და ჩემს თაობას მოუხდათ ცხოვრება კი არა, სუნთქვა, გაჯახირებული სუნთქვა (სტალინმა და მისმა მემკვიდრეებმა ხალხს მხოლოდ ჰაერი.. მხოლოდ ჰაერი ვერ შეუზღუდეს)...

... ვინ არ იცის, რომ მემუარებს ხშირად ალამაზ-აკობტავებენ, აუკეთესებენ სიცრუის საფანელით, საკუთარი თავის გავარდისფერებით და იმ თითქოს კეთილშობილური მოტივითაც, რომელიც ამ ორასი წლის წინათ ერთობ აფორისტულად გამოხატა გავრილა დერუჟინმა:

„Нам нужны великие могилы  
Раз нет величия в живых!..“

მართალია, ჩემი „ჩანაწერები“ მემუარულ ლიტერატურას არ განეკუთვნება, მაგრამ აქა-იქ, ვფიქრობ, მემუარული იერი მათ მაინც დაჰკრავთ. რაკი ასეა, ხატის ძალა რომ ვინმეს სწამდეს, ხატზეც დავიფიცებდი, რომ ცუდს, არამართალს, პირადი ანგარიშის გასწორების მიზნით, ან სხვა მოსაზრებით, არავისზე არაფერს ვწერ.

მხოლოდ სიმართლე!

შეიძლება ეს სიმართლე მარტო ჩემი თვალით დანახული სიმართლე იყოს, თუმცა... ვეჭვობ კი, რომ ის ამავე დროს ობიექტურიც არ იყოს...

1979წ.

\*

სახალხო არტისტობა ლადო მესხიშვილს სიკვდილიდან ათი წლის შემდეგ მიანიჭეს: სიცილით, ალბათ, ლადო კუბოში გადაბრუნდა. ხალხმა იგი თავის დროზე უამტიტულოდაც მიიჩნია თავის საყვარელ მსახიობად. თანაც, მესხიშვილი 1920 წელს გარდაიცვალა.

\*

ქმარს წამდაუნუმ ახველებს. მოსიყვარულე ცოლი თანაგრძნობას უწევს და განგებ ესეც ახველებს. ქმარს სატკივარი უმსუბუქდება, რადგან ფიქრობს, რომ ორივენი ერთ დღეში არიან და ცოლს თავისი ხველებით თავს არ აძულებს.

\*

ბედად, ავად ქვისლის ოჯახში გავხდი. ჩემი ქვისლი დიდი ჩეკისტია. გამოიძახა ექიმი ბარათაშვილი და უთხრა, თუ ეს კაცი ფეხზე არ დამიყენე, შენ დაგაყენებ მუხლებზეო. შეეშინდა სანყალს, მავნებლობაში არ ჩამითვალონო და... სამი თვე დღე და ღამე თავზე მადგა. ის რომ არა, სიკვდილი როგორც წინილას ისე ამაფრენდა ცაში...

\*

სტალინის საუბარი გერმანელ მწერალ ემილ ლუდვიგთან (1931 წელს).

ლუდვიგი: თქვენ განა არ ცნობთ იეზუიტთა დადებით თვისებებს?

სტალინი: დიახ, მათ ახასიათებთ სისტემატურობა, სიმტკიცე მუშაობაში. მაგრამ მათი მთავარი მეთოდია თვალყურის დევნება, ჯაშუშობა, სულში ჩაძვრომა, აბუჩად აგდება, - რა შეიძლება ყოველივე ამაში დადებითი იყოს? მაგალითად, მეთვალყურეობა პანსიონატში: 9 საათზე ზარი გვამცნობს, რომ ჩაის დალევის დროა, მივდივართ სასადილოში, ხოლო როცა უკან ვბრუნდებით ოთახებში, ირკვევა, რომ ამ ხნის განმავლობაში გაჩხრიკეს და ააფორიაქეს ჩვენი საბარგო ყუთები... რა შეიძლება ამაში დადებითი იყოს?

როგორც ჩანს, სტალინისათვის „პანსიონატში“ ყოფნას ტყუილუბრალოდ, ფუჭად არ ჩაუვლია: ახლა იგი იეზუიტთა „მთავარ მეთოდს“ ისე „ხვენს და ავითარებს“, რომ იგნატი ლიოლასაც კი შეშურდებოდა.

\*

თავი უმაღლესი განათლებით მოაქვს, საშვზე კი წერს: „კომენდატურას. პალტოს გაატანეთ ლადო მეტრეველი“ (ნაცვლად: „ლადო მეტრეველს გაატანეთ პალტო“).

\*

შეიარაღებულ აჯანყებად ითვლება სამი კაცის ერთად დგომა, ორი კაცისა – ეს უკვე კონტრრევოლუციური ორგანიზაციაა, ზოგიერთი ერთი კაცი კი ანტისაბჭოთა აგიტაციაა, მიმართული „ხალხთა დიდი ბელადისა და მათი მამის“, სტალინის წინააღმდეგ!

\*

ხელის... უფლება! ხელის-კი, მაგრამ... სადღაა თავის უფლება? თავის, თავის? საღამოთი რომ დაწვები და არ იცი, დილით შენს ლოგინშივე ადგები თუ არა, ესაა საბჭოთა „მოქალაქის“ სიცოცხლე.

\*

ჩემგან რა პოლიტიკა უნდა გამოვიდეს, ნახევარი კაცი ვარ... ორ ნაბიჯზე კამეჩს ვერ მოვახვედრებ, ტერორს კი მაბრალებენ... აქ ვეძებო სამართალი? ჯოჯოხეთის მისაღებ სახლში? იას უფრო ნახავთ რიყეზე ამოსულს, ვიდრე აქ სამართალს...

\*

ყინვაში თეთრი ჩითის დახეული კაბა აცვია და ჩუსტებში გათოშილი თითები უჩანს, სცენიდან კი თავგამოდებით გაიძახის (თუ აძახებინებენ):

— გაუმარჯოს ჩვენს საამურ ცხოვრებას! გაუმარჯოს ამხანაგ სტალინს!

\*

ჩეკისტი-გამომძიებელი:

— როცა გუდას სტენავდი, კარგი იყო, არა? აბა, ეხლა ამოალაგე! ხორცის ცოცხალ ნაჭერს არ დავტოვებ შენს ბინძურ სხეულზე. შენისთანები კი არა, აქ რკინის მკვნიტელები მოსულან და ბუმბულივით გამხდარან.

\*

საბჭოთა კავშირში მხოლოდ ერთ კაცს აქვს აზროვნების უფლება, დანარჩენებს გვაქვს ტაშის დაკვრის უფლება.

\*

ჩეკა–შინსახკომში ენას ამოკლებენ. უფრო ხშირად ძირშივე ჭრიან.

\*

მიუხედავად ჩემი ფანტასტიკური უმეცრებისა არითმეტიკაში, მე მაინც ვცადე, გამომეანგარიშებინა და... თუ საბჭოთა ადამიანის სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა 60 წელს უდრის, აქედან 9 წელინადი მას კრებებზე ჯდომა უხდება, სამი წელინადი კი – ტაშის დაკვრა.

\*

დაკითხვისას, ცემის დროს, ძველებურ გრამაფონს უკრავენ პატიმრის შემზარავი კივილის ჩასახშობად.

\*

ჩემ გამომძიებელ მარკაროვზე: ეს ის ჩეკისტია, სუფრაზე გინდ ქათმის თავი დაუდე, გინდ კაცის, მით უმეტეს, ქართველის, - შეჭამს!

\*

პატიმარს, რომელიც ცდილობს არაფერი არ გაიგონოს და არც არაფერი თქვას, ყურებიც ახვეული აქვს და პირიც: „ლაცობისათვის“ ხელახალი დაბეზლებისა და ახალი შარის მოდებისა ეშინია.

\*

ჩემი ბავშვობა შევადარე ჩემი ბავშვების ბავშვობას. უნებლიეთ გამომივიდა მეფის რეჟიმის შექება. სულ ესაა ჩემი დანაშაული. ამისათვის დამიჭირეს.

\*

„ხალხის მტერს“ ოსაძეს ბრალად წაუყენეს, რომ იგი 1916 წელს მეფის ჯარის პოლკოვნიკი იყო, ის კი მაშინ 17 წლის ყმანვილი თუ იქნებოდა.

\*

„მქუხარე ტაში“ - სათაური „სტალინური ეპოქის სადიდებელი“ პიესისათვის (საერთოდ, იმდროინდელი საბჭოთა ტაში – არაგულწრფელი, ნაძალადევი, დაჭერისა და დახვრეტის შიშით გამოწვეული).

\*

დოშს მარილი აკლიაო, - ნუ დადგები უარზე, რომ ეს არ გითქვამს... კი, თქვი, მაგრამ ეს არ უნდა ითვლებოდეს პოლიტიკურ დანაშაულად.

\*

... დახვრეტის განაჩენი გამოუტანეს:

— თუ ჩემი სისხლი მოჰბანს თქვენს დანაშაულს ქართველი ხალხის წინაშე, დაე, მაშინ ათასჯერაც ვიყო დახვრეტილი...

შეამჩნია, ქართველ მცველს თვალები ცრემლებით ევსებოდა:

— ახლა თქვენ ამას ჩემს თავს ციხემდე აღარც ანდობთ...

\*

1937 წელს, სტუდენტობისას, მარცხენა ხელი განგებ ბინტით შევიხვიე, როგორც ვითომ მტკივანი, რომ ტაში არ დამეკრა.

1988 წლის დეკემბერი

კ.პ.



# ლია ბარათი\*

საქართველოს მწერალთა კავშირის თავმჯდომარეს  
გ რ ი გ ო ლ ა ბ ა შ ი ძ ე ს,

საქართველოს მწერალთა კავშირის მდივანს  
ნ ო დ ა რ დ უ მ ბ ა ძ ე ს,

საქართველოს კულტურის მინისტრს  
ო თ ა რ თ ა ქ თ ა ქ ი შ ვ ი ლ ს,

„ლიტერატურული საქართველოს“ რედაქტორს  
ვ ა ხ ტ ა ნ გ ჭ ე ლ ი ძ ე ს

ჩემი საამბობი გუშინდელი ამბავი არ არის, არც გუშინდელი. ეს სატიკვარი ოციანი წლებიდან იწყება და დღემდე გრძელდება, – წლითწლით უფრო და უფრო ინტენსიურად და ინტენსიურად...

ეს, საერთოდ, ყველასათვის სამკვდრო-სასიცოცხლო, ფიზიკურად ყოფნა-არყოფნის საკითხია და ის, სადაც კი შეინიშნება, შეშფოთებას მრავალმილიონიან ერებშიც კი იწვევს.

ზღვა კოვზით დაილიაო, – ამ სიბრძნის ასმილიონიან ხალხებსაც კი ეშინიათ, ჩვენ კი – ქართველები მათთან შედარებით ერთი კონა ია ვართ, ჩვენი ზღვა ერთ ჯამსაც ძლივს აავსებს, და რა შემზარავია, როცა თვითონვე თვალნათლივ ხედავ, როგორ დღითი დღე იღვევა და იწრება იგი...

თითქოს არც ჩვენ ვუცქერით ამას გულდამშვიდებით, თითქოს გვეშინია კიდეც, ოღონდ...

\* \* \*

აზრის და სიმართლისათვის  
მხოლოდ ვაჟკაცი მოკვდების...

... მე, თუ გინდა, თავიც მომჭრან,  
ტანი გახდეს გასაბერად,  
ვინც არა ჰგავს კახაბერსა,  
მე ვერ ვიტყვი კახაბერად.

დ. გურამიშვილი.

იოსებ ჟორდანიას სულ აგერ ახლა ჩვენ შორის დადიოდა, იოსებ ჟორდანიას – მართლა მამულიშვილი და მართლა ერისკაცი!..

ისეთი ერისკაცი კი არა, ახლა ძალით თუ ხვეწნა-ღრტივით გამოთხოვილ საიუბილეო საღამოებზე ამ მართლა დიდებულ სახელს ბევრ ქონდრისკაცსაც რომ მიატყუებენ ხოლმე (ვიცი, ერთ ფრაზაში ამდენი „მართლა, მართლა“ ცუდ სტილად ჩამეთვლება, მაგრამ რაკი წინათ ათასში ერთხელ სახმარმა სიტყვებმა, როგორიცაა – იშვიათი, მშვენიერი, ჩინებული, საოცარი, საკვირველი, შესანიშნავი, არაჩვეულებრივი, უდიდესი, დიდად ნიჭიერი, მსცოვანი – კარგა ხანია სრული ინფლაცია განიცადეს, მათზე უფრო „მდარე“ სიტყვები კი – დიდი, კარგი, მნიშვნელოვანი, საყურადღებო, ნიჭიერი, – აღარაფერს ვამბობ, ცხადია, „გვარიანზე“, „ზომიერზე“, „არა უშავს რა“ და მისთანებზე,

\* „ლია ბარათი“ დაიწერა 1979 წელს. იმ დროიდან იგი ვრცელდებოდა როგორც ხელნაწერი: მიახლოებით ორიათას ცალამდე ექნებათ ქსეროქსზე გადაღებული „თავზეხელაღებულთ“-აკი იმ წლებში კიდეც თვითმწიფედ პარპაშებდნენ ისეთი „გულდამწვარი“ ქართველი „პატრიოტები“, რომლებიც სდევნიდნენ მას, როგორც ანტისაბჭოთა, დისიდენტურ „სამიზდატს“ (და მაინც, კერძოდ, საქართველოს საპატრიარქომ ოთხასამდე ეგზემპლარი „გააპარა!“) იყვნენ ისეთებიც შუა საუკუნეების ბერებივით ხელით რომ იწერდნენ. მალე დღიდან დაბადებისა „ლია ბარათს“ (იგივე „ლია წიგნს“) შეერქვა „შავი წიგნი“ და ამ ძირითადი სათაურით პირველად გამოიცა 1990 წელს გამომცემლობა „განათლების“ მიერ. (პ.ბ.)

– ესენი ხომ ბევრისათვის პირდაპირ ალერგენია, როგორც თითქმის შეურაცხმყოფელი და დამამცირებელი, – ამიტომ ვიშველიებ, აქაც და მერეც, „მართლა“, დევალვირებული სიტყვების სარეაბილიტაციოდ).

იოსებ ჟორდანია არა მარტო ქედუხრელი მამულიშვილი იყო, იოსებ ჟორდანია, ეს სათვალისანი მეცნიერი (მინუს 14!) ვაჟკაციც გახლდათ.

(სათვალე ვაჟკაცობის გამოსაჩენად ვერ იქნება თურმე დამაბრკოლებელი ჰეროიკულ ხანაში, – ასე განსაზღვრა ჩვენი დრო ბატონმა გრიგოლმა ერთ-ერთ ამასწინანდელ გამოსვლაში. „კომუნისტი“, 13.12.78).

მიხეილ თამარაშვილი და იოსებ ჟორდანია...

ორივე საამაყო შვილია საქართველოსი, მაგრამ მაინც რა ცოტა რამ ვიცით მეორეზე, – თუმცა არა, ჩვენ, ვინრო წრემ, ასე თუ ისე, ვიცით, მაგრამ ხალხმა, ხალხმა!..

ამ ათიოდე წლის წინათ, როცა მას დაბადების 75 წელი შეუსრულდა (80 წელი არ აღნიშნულა, – ბევრ სხვა ცოცხალივით „საწყალმა“ ამ საქმისათვის თვითონ ვერ ირბინა. ჭირისუფალ-გამხსენებელი კი არავინ გამოუჩნდა, – თვით მისი სახელობის ინსტიტუტშიც კი!), „ზარია ვოსტოკა“ გამოეხმაურა, საიდანაც მხოლოდ ის გავიგეთ, რომ...

**«С одной из встреч за рубежом, в Рио-де-Жанейро, ученых гинекологов он не вернулся, стал жертвой авиационной катастрофы»\***

რა თქმა უნდა, საავიაციო კატასტროფაში დაღუპვა – ჯერ ეს კიდევ არ ნიშნავს ვაჟკაცობას, თუნდაც სხვებივით ნივილ კივილით არიქა მიშველეთო, – იქაურობა არც აიკლო...

მეც შემეძლო მეამბნა, მაგრამ რაკი «Неделя»-ს მონათხრობს – და ეს ბუნებრივია! – ყველას თვალში მეტი წონა ექნება, ამიტომ...

**«...Может быть, достаточно сказать, как погиб Жордания. Он летел в Америку и попал в катастрофу. Авиационная компания обеспечила всех пассажиров, имеющих билеты, спасательными жилетами и раздала их перед тем, как самолет рухнул в воду. Такой жилет не достался только маленькой безбилетной девочке. Жордания надел на нее свой... так погиб этот замечательный врач»...**

ეს შესანიშნავი ექიმი და მეცნიერი – ომის დროს საბჭოთა არმიის მთავარი გინეკოლოგი (ნუ გაიკვირვებთ, ჯარში ქალებიც მრავლად იყვნენ), შემდეგ კი მთელი ქვეყნის... ჰოდა, ბევრი საბჭოთა ქალისათვის სათაყვანებელი თავისი სიცოცხლე სადღაც, ცხრა მთას იქით, მესამე მატერეიკზე უცნობ ბრაზილიელ გოგონას შესწირა ქართველმა ჟორდანიამ...

და ეს ჟორდანია (არა ნოე, – იოსები!) – ნუ იტყვით! – თურმე ჩუმი ნაციონალისტი ყოფილა!

ასე მონათლა იგი, სიკვდილამდე ცოტა ადრე, იმდროინდელმა დონდუკოვ-კორსაკოვმა, მხოლოდ იმიტომ, რომ „კომუნისტში“ გამოქვეყნებულ სტატიაში (4. 12. 61.) – „ოჯახი ერის ბურჯია“ – ჟორდანიამ, თითქოს ქარაგმულად, მაგრამ მაინც გარკვევით მიგვანიშნა ქართველი ხალხის დიდ ეროვნულ უბედურებაზე: საქართველო შობადობის მხრივ საბჭოთა კავშირში ერთ-ერთ უკანასკნელ ადგილზეა, და თუ მაინც არის, ასე თუ ისე, ერთგვაროვანი ნამატი, ეს ნამატიც არა-ქართველ მოსახლეობაზე მოდისო...

ჩვენი დაჩიავება-დაბერების დაწყებითი სტადია ჟორდანიაზე ბევრად ადრე მიხეილ ჯავახიშვილის თვალს არ გამოეპარა. ჯერ კიდევ 1934 წელს იგი დიდი გულისწუხილით წერდა:

„...ოჯახიდან ქალის გასვლა ორპირი მახვილია. მე მეორე უკიდურესობა მაშინებს. ზოგმა სამუდამოდ ხელი აიღო ქალობაზე, ჯიშის გამრავლებაზე და თავისი თავი სანიმუშო მოქალაქე ჰგონია. შემცდარია. ზომიერება ბუნების უდიდესი საჩუქარია და ვინც მას უღალატებს, ის აუცილებლად დაისჯება... დღევანდელმა ქალმა შრომა ისწავლა, დიდებულია! მაგრამ მან მუცლის მოშლაც ისწავლა, ეს კი საზარელია. ამის გამო მომავალი თაობანი ავად მოგვისხსენიებენ... ეს ჭირი ძირიან-ფესვიანად უნდა აღმოვფხვრათ“.

იმ დროს არავის უცდია ამ ჭირის აღმოფხვრა, – ჭერა-შენებით ვიყავით გატაცებული (სხვებთან ერთად იმ თვალუნვდენელ საჭერ ბადეში – ეს ზოგს უშუალოდ გვახსოვს და ზოგსაც მოვაგონებთ, – ქართული რომანის ტიტანი, მიხეილ ჯავახიშვილიც მოაყოლეს, – ჩვენ კი დაგავალეთ, მაგრამ შენ მაინც რატომ გამოესაუბრე ანდრე ჟიდსო!).

ჭირის აღმოფხვრა არც მერე გვიცდია, თუმცა კანტიკუნტი ლაპარაკი აქა-იქ იყო, არა-სა-

ხელმწიფოებრივ, – რა თქმა უნდა, – სადაბო „ნაციონალიზმის“ დონეზე!

იოსებ ჟორდანიას ზემოთ მოხსენიებული წერილის გამოქვეყნებიდან ცხრა წლის შემდეგ, „ლიტერატურულმა საქართველომ“ დისკუსია წამოიწყო „რამდენი შვილი უნდა გვყავდეს?“ მალე მას მხარი „სოფლის ცხოვრებამაც“ აუბა, – „ნუ ვიქნებით ეგოისტები!“.

არც ერთს და არც მეორეს, უფრო კი პირველს, არავითარი პოზიტიური შედეგი არ მოჰყოლია, თუმცა გონივრული, ემოციური, ასე წარმოიდგინეთ, შეუნიღბავად პატრიოტული წერილებიც კი დაიბეჭდა („დონდუკოვ-კორსაკოვი“ საქართველოდან უკვე განვუული იყო)...

ამ სადისკუსიო (?) წერილებს მკითხველი ბევრზე ბევრი ჰყავდა, მაგრამ ბევრ მათგანს საქირქილოდაც არ ჰყოფნიდა, ამის დამწერი მე რომ ჭკუას მასწავლის და მომიწოდებს, ოთხი მაინც იყოლიეო, თვითონ მას რამდენი ჰყავსო, – ამბობდნენ.

მართლაც, არც ერთ „დისპუტანტს“ – გარდა გელა ბანძელაძისა! – ბავშვი თითო-ოროლას მეტი არ გააჩნდა...

ასე და ამგვარად, ყველა ჩვენგანს სამოთხე სულით და გულით გვნადია, ოღონდ იქ შესვლა სხვისი ფეხით გვინდა, ამ „სხვას“ კი შენთვის თავისი ფეხი არ ემეტება, მასაც ჩვენსავით სამოთხეში სხვისი ფეხით უნდა შებრძანება...

ეს ღია, სამწუხაროდ, გრძელზე გრძელი ბარათი პრესაში გამოსაქვეყნებლად არ იწერება და, რაც მთავარია, განკუთვნილია მხოლოდ ქართველებისთვის. ეს, ასე ვთქვათ, შინაურული ბარათია, ასე რომ, ნუ შეგვემინდება იმის, რომ სხვების თვალში თავი მოგვეჭრება, თუკი გულახდილად და მოურიდებლად ვიტყვი: სიგლახეში მაიმუნებიც არ არიან ისეთი წამბაძველები, როგორც ჩვენ, ქართველები...

და აი, ამ მაიმუნურმა წამხედურობამ, როგორც ერი, ლამის მთლიანად გაგვაჩანაგოს, დედაბუდიანად ამოგვიძირკვოს, ამოგვაგდოს...

ჩვენ ახლა სერიოზული კატასტროფის წინაშე ვდგავართ, – ეს ყოველგვარი პანიკური გადაჭარბების გარეშე შეიძლება ითქვას, და ჩვენ ახლა დიდი ეროვნული გმირი გვჭირდება – ნუ გაიცინებთ! – ბიბლიურ მოსესავით რომ გვიხსნას განსაცდელისგან.

ამ სფეროში – ა მ ს ფ ე რ ო შ ი ! – წამხედურობას საფუძველი საქართველოს გასაბჭოების პირველ წლებშივე ჩაეყარა, და პირველი მისი მესაძირკველი ერის თითქოს ყველაზე შეგნებული ნაწილი – ინტელიგენცია იყო, კერძოდ – ქართველი მწერლები...

აბა, ვის შეუძლია დაასახელოს იმდროინდელი, თუნდაც ერთი ნ ა მ დ ვ ი ლ ი მწერალი, რომლისაგანაც მაგალითის აღება საამაყოდ მიგვაჩნია, – ორ შვილზე მეტი რომ იყოლია? არათუ ორი, მეტნილად – ერთი, ერთი, ერთი... ამავე დროს ისინი, თუ ყველანი არა, უმრავლესობა მაინც, გულმხურვალე მამულიშვილები იყვნენ.

უცნაური, სევდიანი პარადოქსია!

...ინტელიგენციის „მაღალი“ მაგალითი, მერე, ქალაქის მოსახლეობის სხვა ფენებმა აიტაცეს, და მან მალე სოფლადაც, გლეხობაშიც კი შეაღწია და...

„თუ ამოწყდა გლეხიკაცი, საქართველო დაძაბუნდაო“, – განუჭვრეტია არჩილს, ჯერ კიდევ როდის, ამ შემთხვევაში უფრო მეფეს, ვიდრე პოეტს.

ოცდაათიან და ორმოციან წლებში, ცოტა მოგვიანებითაც, მცირეშვილიანები თავს ეკონომიკური ხელმოკლეობით იმართლებდნენ, რით გამოვზარდოთ, რა ჩავაცვათ, რა ვაჭამოთო...

...სოფელში ვიყავი. იქ ერთი ტანმოსული გოგიაა, რაიფოსტაში მუშაობს, – მაჯის საათი ხელზე ძილშიც კი უკეთია, ცოლს ძვირად ღირებული ოქროს საათი აქვს, მღვდლადარა საათიც მოეპოვებათ, ორი გოჭებიანი ღორი და 30 ფრინველი ჰყავთ და... ერთი ღინკილა ბავშვი! ვკითხე, შვილი მეტი რატომ არა გყავთ-მეთქი, – „რას ბრძანებთ, ბატონო, ესეც ბევრია, ძნელია შენახვაო“.

ოჯახში (თუკი სამსულიან „საკრებულოს“ ოჯახი ეთქმის!) სამი საათი აქვს გლეხის ბიჭს, რომლის მამას მაისში სიმინდი რომ გამოეღოდა, შვილების საზრდოდ ნაქურჩალსა და ლობიოს ფქვავდა, ივნისში თავი ბალით გაჰქონდათ, ივლისში – შეთვალებული ქლიავით, აგვისტოში უმნიფარ ვაშლსა და მსხალს ხეპავდნენ...

ეს კი ამბობს, ძნელია შენახვაო.

ამას ამბობს ის, ვინც მარტო ყურძენს 15 ათასისას აბარებს და გოჭებსაც ყიდის ას-ას მანეთობით... მე რომ რაიკომის მდივანი ვიყო, დავემუქრებოდი – მოგხსნი სამსახურიდან, თუკი მარტო ღორებს მოაშენებ, ბავშვებს კი არა... მაგრამ რაიკომის მდივანს, სამხარაძეს, რაკი ეს ინსტრუქციით არ ევალება და არც თავი უჭრის საამისოდ, ამისთანა გოგიებს არაფერს ეუბნება, ანდა, უთხრას თუნდაც, – რა ძალა ექნება მის ნათქვამს, როცა თვითონ მას ორად ორი ბავშვი ჰყავს, ვილჰელმ მეორის დროინდელ ბიურგერის „ცვაიქინდერსისტემის“ კვლობაზე... თუმცა მერე, „ფიურერის“ დაძახილზე, ისინი ისე მომრავლდნენ, მთელი ევროპა გადათელეს.

ასევე დე გოლმაც, 1946 წელს შესძახა ათეული წლების მანძილზე ორმოც მილიონზე გაყი-

ნულ ფრანგებს, ათი წლის განმავლობაში 12 მილიონი ჯანმავარი ბიჭუნა და გოგონა უნდა ჩამაბაროთო და... ახლა „ბერნ“ საფრანგეთს უკვე ცოტალა აკლია 50 მილიონამდე!

ო-ო, ესეც არის, არც ჩვენ ვართ ღვთის ანაბარად მიტოვებული, საქართველოსაც ჰყავს თავისი... ვასილ „დე გოლი“ განა ჩვენც არ გვალვძიებს ხოლმე მისი ომახიანი შეძახილი?

— ადამიანებო და ქათმებო, აბა, თქვენ იცით, არ შემარცხვინოთ მოსკოვის წინაშე, ამდენი ჩაი ჩამაბარეთ და ამდენი კვერცხი!.. (50-იანი წლების დროინდელი უბის წიგნაკიდან).

\*\*\*

## **„ერს, რომელსაც დღევრძელობა და მერმისი სურს, ერთი ფიქრი უნდა ჰქონდეს“.**

ილია

ახლა დრო დაგვიდგა ისეთი, ხალხის დიდი უმრავლესობა – ქალაქადაც და სოფლადაც – გამდიდრდა და გალალდა. ამჟამად ძნელია შეხვდეთ ისეთს, რომელმაც თავისი მცირეშვილიანობა ეკონომიკური გაჭირვებით აგისსნათ. ამის თქმა, ბევრ მათგანს, საერთოდ სირცხვილ-ნამუსის გრძნობა დაკარგულთაც კი, ერიდებათ, რაკი ასე საქვეყნოდ „ჩამანქან-ჩაბრილიანტე-ბულ-ჩადუბლიონკებულნი“ არიან...

ნეგატივი, ნეგატივიო, თუმცა მათთვის ყოველგვარი ნეგატივი პოზიტივია, მათ მაინც თქვენს, თუნდაც ოდნავ საყვედურით შეფერილ შენიშვნაზე – ბინა დიდი, აგარაკი ორი – ზღვასთან და მთასთან, ქონებსაბადებელი იმდენი, რომ ხშირად უქონელს ეხარბებიან, ნეტავი მას, ბინის გაქურდვის დარდი არა აქვსო, – თავის გასამართლებლად სამი პასუხი-სტერეოტიპი მუდამ მზადა აქვთ: „ბავშვები რომ ვიყოლიოთ, ჩვენ როდისლა ვიცხოვროთ?“ „ერთი (ან ორი) გავზარდო და კარგად გავზარდო“, „ახლა მეორეც (ან, ვთქვათ, არდაბადებული მესამე) რომ მყავდეს მოსაწყობი უმაღლესში, უი, დედა!..“

დიახ, არასოდეს არ ვიყავით ქართველები მატერიალურად ასე აღზევებულნი, და არასოდეს არ ვიყავით ზნეობრივად ასე დაცემულნი...

ხორციელ განდიდებას სულიერი დაკნინება მოსდევსო, – აღარ მახსოვს ეს სად ამოვიკითხე, ანკი... ამოვიკითხე სადმე? თუ ის ბიბლიიდან არ არის და მოარულ ფოლკლორს მიეკუთვნება და ჩემია, მაშინ ჩემს თავს ნებას მივცემ, ამ აზრის სისწორეში, „თვითკრიტიკის წესით“, ეჭვი შევიტანო: რატომ ის მაინცდამაინც ქართველებზე ვრცელდება და არ ვრცელდება, ვთქვათ, სომხებზე?!

ჩვენს მეზობელ სომხეთში... შეიძლება არა ისეთი მასშტაბით, როგორც საქართველოშია, მაგრამ იქაც საკმაოდ ყვავის ქურდობა და ავაზაკობა, მომხვეჭელობა და მექრთამეობა, ლოტობა და ხულიგნობა, ავტოავარიები და ამ ავარიებით გამოწვეული მსხვერპლიანობა, კაცის კვლა (ო-ო, ამ „დარგში“ ისინი ჩვენთან ასე იოლად ახლოსაც ვერ მოვლენ; ჩემი სამწუხარო ვარაუდით, ამ მხრივ ჩვენ ახლა, მგონი, თურქმენეთსაც გავუსწარიო, რომელსაც წინა წლებში საბჭოეთში პირველი ადგილი ეკავა); სომხეთშიც ყვავის ათასგვარი უნამუსობა და მამაძაღლობა, აი, ნეგატიურ გამოვლინებებს რომ ვეძახით... მიუხედავად ყოველივე ამისა, სომხეთი...

არა, აქ ვარაუდობანა არ გამოდგება, მით უმეტეს, რომ, საბედნიეროდ, ხელთა გვაქვს აასის (Агентство Новости) ოფიციალური ცნობა ბოლო აღწერის წინასწარი შედეგებისა, რომელიც პრესაში გამოქვეყნდა ა. ნ. 21 ივნისს. აი, ისიც, დიდის მთქმელი პატარა ციტატა:

„აღწერის მონაცემებმა უჩვენა აგრეთვე, რომ დაბადებათა კოეფიციენტი დამოკიდებულია არა მარტო სოციალურ-ეკონომიკურ, არამედ ეთნიკურ ფაქტორებზეც. მაგალითად, საქართველო და სომხეთი მეზობლები არიან და დაახლოებით თანაბარ ბუნებრივ პირობებში იმყოფებიან, მიუხედავად ამისა, აღწერებს შორის 9 წლის განმავლობაში საქართველოს მოსახლეობა გაიზარდა 7 პროცენტით, სომხეთის კი – 22 პროცენტით“.

მიაქციეთ ყურადღება: 7 და 22! — სამჯერ უფრო მეტით!

...გაითვალისწინეთ ისიც, რომ სომხეთი ერთეოვანი რესპუბლიკაა, ჩვენ კი... აკი თავიც მოგვაქვს ხოლმე, მართალია, ჯერ მხოლოდ ოფიციალურ კრებებ-ფორუმებზე, საქართველოში ასი სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენელი ცხოვრობსო...

ჰოდა, ეს 7 პროცენტიც კი მხოლოდ და მხოლოდ ამ ეროვნებათა 99 წარმომადგენელზე მო-

დის, ძირითადად – აზერბაიჯანელებზე, სომხებზე, ოსებზე, აფხაზებზე, ქურთებზე, ჩვენ კი – როგორც ოჟეგოვის 1953 წელს გამოცემული ლექსიკონი გვაუწყებს „Грузины - основное население Грузинской ССР“ – „აუტში“ ვართ!

(ალბათ ასე, უბრალო თავაზიანობის გულისათვის, „ასწავნოედ“ კიდევ ბევრჯერ მოგვიხსენიებენ, აკი იმავე ლექსიკონში აფხაზებიც ზუსტად ასევე არიან განმარტებულნი, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი, მიტმასნებული „აფხაზების“ ჩათვლით, ავტონომიური რესპუბლიკის მხოლოდ 16 პროცენტს შეადგენენ).

მე უკვე მოგახსენეთ, ჯერ კიდევ ამ ოციოდე წლის წინათ იოსებ ჟორდანიას როგორ შესტკიოდა გული ქართველების შეთხელების გამო თავისივე სამშობლოში. ის რომ ახლა ცოცხალი იყოს, სულაც დაიზაფრებოდა, რადგან ამ ოც წელიწადში კიდევ უფრო გრძელი ნაბიჯი გადავდგით... უფსკრულისაკენ.

ერთი ღირსპატივსაცემი დემოგრაფი წერდა, ჩვენ, დემოგრაფები, მთლად სანდონი არა ვართო. არა ამიტომ, რასაკვირველია, უფრო იმიტომ, რომ რაკი ჩვენი თავი არცთუ სულ მთლიანად ჩვენვე გვეყუდნის, შენსავე ქვეყანაში რამდენი დაიბადა შენი ერის კაცი და რამდენი მიიცვალა, ამას, თუ არ ვცდები, არც აღრიცხავენ („ჩვენ ინტერნაციონალისტები ვართ!“)... ამიტომ იძულებული ხარ თვითონვე მიმართო პრიმიტიულ დემოგრაფობას და, თქვენ წარმოიდგინეთ, ეს პრიმიტიული დემოგრაფობა, ბევრ რამეში, არცთუ ისე ტყუის ხოლმე. ჩემი მრავალი წლის დაკვირვებით კი, ახლა ჩვენ, საქართველოში, იმ საზარელ მიჯნამდე მივედით, როცა – ქართველებში – სიკვდილიანობა სჭარბობს შობადობას...

და თუ ეს ჩემი შავი პესიმიზმი მცდარია, ყველაზე ადრე და პირველი მე გავიხარებ და სიხარულით არც მუშტებს დავინანებ საკუთარ თავისათვის, მაგრამ თუ შობადობა სჭარბობს „იმ უხსენებელს“ რალაც ერთი პროცენტით, ეს კიდევ არ ნიშნავს იმას, – თუკი სასწრაფოდ, დე გოლისებურ ზომებს არ მივიღებთ, – რომ გამოვძვრებით ამ სახიფათო, ტრაგიკული ზონიდან...

არ იქნება ურიგო, თუმცა ეს არაფრის სიამის მომგვრელია, ხანდახან მაინც გადავხედოთ სამგლოვიარო განცხადებებს, არა მხოლოდ „თბილისში“, – რაიონულ გაზეთებშიც, – ზოგ მიცვალეზულს მხოლოდ ერთი თუ ორი გამსვენებელ-დამტირებელი ჰყავს. პირადად თქვენ რამდენი ახლო ნაცნობი მოგეპოვებათ და რამდენი ნათესავი, – ჰოდა, მოიგონეთ, მათში – წელს, შარშან, შარშანწინ და ადრეც – რამდენი გარდაიცვალა და რამდენს ჩვილი შეეძინა... შეიძლება თქვათ, მარტო ჩემი ნაცნობ-ნათესავებით ხომ არ ამოიწურება საქართველოო, მაგრამ საქართველო იმდენად ერთი ხელისდადება ქვეყანაა, ამგვარი „დემოგრაფიაც“, შემადრწუნებელ სურათის წარმოსადგენად, უტყუარ საბუთად გამოდგება.

ალბათ შეამჩნევდით, აასის ცნობაში თითქოს ბოდიშსაც გვიხდიან, – საქართველო და სომხეთი თუმცა კარის მეზობლები არიან, და თუ მათ შორის ასეთი მკვეთრი განსხვავებაა შობადობაში, ეს სხვადასხვა ეთნიკური ფაქტორით უნდა აიხსნასო...

ეს „ფაქტორი“ კი მაგარი სილაა ჩვენთვის, სილა, რომელიც სხვამ კი არ გაგვანწა, ჩვენივე ხელით გავინანით.

დიახ!..

ხედავთ, სადამდე მივედით?! ბავშვების სიყვარულში, შვილების სიმრავლეში როდის იყო, რომელ ათასწლეულში, რომელ ეპოქაში, რომ ქართველები სომხებს ჩამოვრჩებოდით?! ამ მხრივ ჩვენ, მეზობელი ერები, ყოველთვის ერთ დონეზე ვიდექით, ამ სფეროში ჩვენ შორის რაიმე განსხვავებაზე არც ოდესმე თქმულა რამე და არც არაფერი დაწერილა, – ახლა კი ჩამოვრჩით და, არათუ მხოლოდ ჩამოვრჩით, ჩვენივე მარჯვენათი ვილადრავთ ყელს უკვე ნახევარი საუკუნეა, და მერე რა დროს? – ჰეროიკულ ხანაში, როგორც ამას ბატონი გრიგოლი ბრძანებს!

ღირს კი ამის შემდეგ გაამტყუნოს კაცმა საზღვარგარეთელი სომხები, რომლებმაც, რა თქმა უნდა, აქაური სომხების, უწინარეს ყოვლისა კი მათი კათოლიკოს-პატრიარქის ვაზგენ... თავის ხალხისათვის ვაზგენ-ბრძენის მიწოდებული მასალების საფუძველზე ბრიუსელში, ამ თხუთმეტოდე წლის წინათ, გამოსცეს წიგნი, სადაც აღნიშნავდნენ, ქართველების დეგრადაცია კარგა ხანია დაიწყო და უკვე დროა, საქართველოს მივხედოთო.

სომხებისაგან საქართველოს „მიხედვა და ყურადღება“ არც ადრე აკლდა... ხატისოვის თბილისში ქართველების 17 პროცენტი ცხოვრობდა, ქალაქის საბჭოში კი ორად ორი ხმოსანი იყო ქართველი (დღევანდელი ტერმინით – დეპუტატი); სომხური კაპიტალი, აღმოსავლეთ საქართველოს რომ აღარ დასჯერდა, დასავლეთშიც შეიჭრა და სულ მალე აზგარ ანანოვმა მთელი აჯამეთი ჩაიგდო ხელთ და რუბენა აკოფოვმა ქუთაისშიც, ბალახვანში მოზრდილი ადგილები მოიზომა.

ჩვენი ბედი, რომ ნიკოლოზი ჩამოაგდეს, თორემ ახლა სომხების მარწუხებში სულ ერთიანად ვიქნებოდით გათანგული, მაგრამ, ესეცაა, ყოველ შემთხვევაში, იმ დროს ფიზიკურად ამოწყვეტა-ამოხოცვა მაინც არ გვემუქრებოდა, – ნუ ვიტყვით, თითქოს არ სჯობდეს – სხვისი შემყურე



იყო და, როგორც ერი, ცოცხალი იყო, ვიდრე არც არავის შემყურე იყო და აღარც ცოცხალი...  
დღეს კი...

ვინ არ იცის, მით უფრო სომეხმა როგორ არ იცის, რომ ბუნება ვერ ითმენს სიცარიელეს, რომ ვაკუუმი უნდა ამოივსოს...

ჰოდა, ამაზე უკეთეს ამოსავსებ ადგილს, როგორც საქართველოა, აბა რომელ მხარეში იპოვიან... სომეხი იქნება ის, აზერბაიჯანელი თუ ოსი?!

ჩვენი უბედურება ორმაგდება უფრო კიდევ იმით, რომ საყვირლადაც არ გვიხდინან საქმეს, – მოგვხედეთ, ამ ინტერნაციონალურ, ძმობის ხანაში გვეკლავენ და გვანადგურებენ-თქო, აკი არც ერთი, ჩვენი „ძმა და მეგობარი“, არც თოფს გვიღერებს, არც ბომბს გვიფეთქებს, არც – ჯერჯერობით მაინც, – არც კომბლით გვერეკება...\*

ერთიანი ეროვნული გრძნობა საბჭოთა ხალხებს წინათ – შედარებით! – უფრო ჰქონდათ, ვიდრე ახლა აქეთ სინამდვილეში; რაც უფრო მომრავლდა ინტელიგენცია – ნამდვილი თუ მოსაჩვენარი, – რაც უფრო მეტად შემოიჭრა განათლება და ცრუგანათლება, მით უფრო გაღვივდა ფარული ეროვნული შუღლი და ეროვნული შეზღუდულობა, მით უფრო წამოყო თავი ეროვნულმა ქედმაღლობამ და ეროვნული პრიმატობის – პირველობის პრეტენზიებმა...

პროვინციული ეროვნული მამლაცინობა, სამწუხაროდ, არც ჩვენ გვაკლია, თუმცა... კაცი ამას არ ინუხებდა, რომ ეს სამშობლოს გულწრფელ სიყვარულში, მისადმი უანგარო თავდადებაში, მამულიშვილურ საქმიანობაში მჟღავნდებოდა. მთელი ჩვენი დღევანდელი „ნაციონალიზმი“ და „პატრიოტიზმი“ კი მხოლოდ იმით გამოიხატება, მოუგებს თუ არა ჩიბურდანიძე კუმნირს, ანდა თბილისის „დინამო“ ერევნის „არარატს“... ამასობაში კი „არარატის“ უხილავი ცენტრალური \*თავდამსხმელი ვაზგენი გულში ხითხითებს და თავის უპარტიო და პარტიულ მრევლს ლოცავს და ამშვიდებს: რომ შეიძლებოდა ნახევარი ბავშვის გაკეთება, ქართველები ნახევარ ბავშვს გააკეთებდნენ, ცოტაც მოვითმინოთ და ისინი თავისით ამოწყდებიანო...

„ამოწყდით!“ „შეგახმეთ უკანასკნელი ყლორტი!“ – ეს იყო ყველაზე საზარელი წყევლა ძველად, საქართველოში.

და აი, ვწყდებით, ვწყდებით და ვხმებით პატრიოტული გრძნობის მანქანა – „დუბლიონკებზე“ გადახურდავებით, ჩვენი დოცლაპიობით და სიზარმაცით, სიბარიტული ეგოიზმით, მაიმუნური მიმბაძველობა-წამხედურობით და... აგრეთვე, რასაკვირველია, ქართველ ქალთა დიდი უმრავლესობის სულ უფრო და უფრო გადაგვარების წყალობით.

თურქ-ოსმალებს გადავურჩით, სელჯუკებს, მონღოლებს, არაბებს, სპარსელებს და... ახლა, მეოცე საუკუნეში, ხალხთა აყვავებისა და ხალხთა ძმობის მქადაგებელ ჰეროიკულ დროში, ვიკლავთ თავს...

ოციან წლებში გაზეთებში, „შემთხვევების“ სვეტში, წელიწადში ერთხელ მაინც ამოიკითხავდით: „თვითმკვლელობა რომანიულ ნიადაგზე“, ჩვენი დღევანდელი თვითმკვლელობა კი ეს არის თვითმკვლელობა უჭკუობის ნიადაგზე!

მადლობა სომეხთ გამჭრიახობას, ჯერ კიდევ როდის შეგვარქვეს „გიჟ-ვრაცუა...“

\*\*\*

\* გვიანდელი შენიშვნა (ივლისი, 1989 წელი): ამ ათ წელიწადში ჩვენი საქმე ისე წავიდა „წინ“, რომ ახლა ეს „ჩვენი ძმები და მეგობრები“, ჯერხანად აფხაზები და აზერბაიჯანელები, ფერღანის ამბებით გათამამებულნი, ამ ჩვენს მინაწყალზე უკვე დაღურსმულ კომბალსაც გვიქნევენ, თოფსაც გვესვრიან, ბომბსაც გვიფეთქებენ, მოკლედ – ყოველგვარ „ინტერნაციონალურ ილეთს“ მიმართავენ ჩვენს ამოსაჟღერებელად.

იმას არ ეთქმის ადამიანი,  
ვინც აღიარებს მარტო თავის ერს  
და სხვა ტომებს კი ისე შეჰყურებს  
ჩასაყლაპავად, როგორც მტერი მტერს.  
დეე სუყველამ იბედნიეროს  
თვის სამშობლოში, თავის მხარეში,  
რომ მოძმე იყვნენ ერთი მეორის  
და არა მონა, ყმა და ფარეში!

აკაკი.

წინათ რელიგია გვინახავდა, რელიგია იყო ჩვენი მფარველიც და ჩვენი პატრონიც, ქრისტეს მცნებებს ვენირობოდით...

ახლა რელიგია დავივიწყეთ, ქრისტეც დავივიწყეთ, უფრო სწორად – დაგვავიწყებინეს ისე, რომ მაინცდამაინც რაიმე წინააღმდეგობა არც გავგინევიცა... წარმართებად ვიქეციოთ, ოღონდ იმ განსხვავებით, – წარმართები სხვების მიმართ იყვნენ წარმართები, ჩვენ კი ჩვენსავე მიმართ ვართ... მაგრამ წარმართებიც კი უფროთხილდებოდნენ „სადაც ვშობილვარ, გავზრდილვარ“, სამშობლოს ისინიც ეთაყვანებოდნენ, ჩვენ კი...

დიდებული ლექსების დიდებული სტრიქონების მოშველიებას თავს მივანებებ, მივმართავ სტატისტიკის, როგორც იტყვიან, მშრალ ციფრებს...

1970 წლის აღწერით, ქართველი საქართველოს ფარგლებს გარეთ – საბჭოთა კავშირში – სულ მხოლოდ რაღაც 69 ათასი კაცი ცხოვრობდა. მხოლოდ რაღაც-მეთქი, რადგან სომხები მარტო მოსკოვში ორჯერ ამაზე მეტი ცხოვრობდა. სულ პატარა ხალხებს, நாძიოხობას რომ უწოდებენ (მაგალითად, ყუმიკები, ჩუქჩები, ევენკები), მათ რომ თავი დავანებოთ და მათთან შედარებით, ასე თუ ისე მოზრდილ ერებში ჩავინეროთ თავი, ქართველები უკანასკნელ ადგილზე არიან, რომლებიც თავიანთ სამშობლოს გარეთ ბინადრობენ. (ასეთი უკანასკნელი ადგილი, ცხადია, სასიხარულოა).

იმავე აღწერის მიხედვით, ქართველებიდან ქართული თავის დედაენად დაასახელა 98,4 პროცენტმა, თუ ამ გრაფიდან რუსებს თავაზიანად და მორიდებულად ვთხოვთ „ცოტა იქით მიინიონ“, რამეთუ...

(ერთი კარგი მოქართულეს მიერ გაცოცხლებულ ამ სიტყვას – რაც იქნება და იქნება! – ერთხელ მეც ვიხმარ, მით უმეტეს, რომ ამ ბოლო დროს „რამეთუს“ საშინელ, მანთაშოვისებურ ექსპლოატაციას უწევს, – იქაც კი ჩრიან, სადაც საჭიროება არ მოითხოვს).

...რამეთუ რუსების პირველობა, რა დარგშიც უნდა იყოს, არავის გაკვირვებას არ იწვევს, – მაშინ ერთ-ერთი პირველი ადგილი ჩვენ დაგვრჩება (ასეთი პირველი ადგილიც, რაღა თქმა უნდა, დიდად სასიხარულოა!).

ჩვენ ბუნებით, ზოგიერთი ჩვენი მეზობელივით, მოწინააღმდეგე ხალხი არა ვართ, ქართველი ის მერცხალი არ არის, რომელიც სითბო-სიცივის მიხედვით იცვლის ადგილსამყოფელს, ქართველს ერთი სამშობლო აქვს, ურომლისოდაც მას ცხოვრება არ შეუძლია...

და ასეთი ხალხი თავის სამშობლოს არ უფროთხილდებოდეს?! ერთადერთ სამშობლოს?! და როგორ სამშობლოს? „ცა-ფირუზ, ხმელეთ...“

თავის სიყვარულს სათაყვანო სამშობლოსადმი მხოლოდ ღვინით სავსე ყანწით, შეუსვენებელი ღორმუცელობით გამოხატავდეს?!

მარტო „დი-ნა-მოს“ კაჭკაჭისებრი ძახილით კარზე მომდგარ მტრებს მოიგერიებ?

და მერე როგორ მტრებს? თეთრი ბაირაღებივით მეგობრებად მოსულთ, უაბჯროს და უიარაღოს, რომელთა თოფი და თოფისწამალი მიდარაჯებაა, როდის მიიძინებ მარადის, რომ შენს ნასახლარზე დასახლდნენ, შენ მიერვე ჩამქრალი კერა ხელახლა მოანთონ და ცამდე კოცონი გააჩაღონ, რათა მის ირგვლივ იმღერონ და იცეკვონ,

ზოგმა „წინერნაქი“,

ზოგმა „ჯუჯალარი“,

ზოგმაც – „სიმდი...“

\*\*\*

**...სიტყვა სხვა არის, საქმე სულ სხვაა,  
სხვა უდევთ გულში მათ დაფარული,  
ხრიკია მხოლოდ პოლიტიკური —  
ძმობა, ერთობა და სიყვარული.**

აკაკი.

ქართველები ნაციონალისტები არიანო...

ნეტავი ვიყოთ, ნეტავი ვიყოთ!

საუბედუროდ, ბუნებით, ჩვენ – ვიმეორებ! – ბუნებით, თანდაყოლილი სისხლით, ყოველგვარი „ზემოდან“ ჩაგონების, ყოველგვარ „პოლიტიკურ-იდეურ-ალმზრდელით“ აგიტაცია-პროპაგანდის გარეშე ინტერნაციონალისტები ვართ. ასეთნი ვიყავით მანამდეც კი, ვიდრე ეს სიტყვა მსოფლიოს რომელიმე ენაში შემოიჭრებოდა.

ეს ჩვენი დიდი ღირსება ამავე დროს ჩვენი დიდი ეროვნული უბედურებაა, – ამიტომ არის, რომ თბილისი, ჩვენი დედაქალაქი – ჯერ კიდევ როდის თქვა ეს გაბადრული სიხარულით მიქოიანმა ერთ-ერთ ოფიციალურ სხდომაზე! – ინტერნაციონალური ქალაქია, ამიტომ არის, რომ საქართველოში ასამდე სხვადასხვა ეროვნება გულდამშვიდებით ცხოვრობს. ისინი მხოლოდ გუშინ, მხოლოდ ჩვენს „ჰეროიკულ-ინტერნაციონალურ“ ხანაში არ ჩამოსახლებულან აქ, – ათეული და ასეული წლების წინათ, და არასოდეს მათ ქართველი ამოყლევით არ დამუქრებია, არ აუყრია, თითიც არ დაუკარებია... ეს რომ ასე არ ყოფილიყო, მაშინ ჩვენი სამშობლო ასე არც აჭრელდებოდა.

მერედა, რით გვიპასუხეს ჩვენმა ერთხანს სტუმრებმა და მერე და მერე თანამოსახლებებმა? მაღლობით? ვითომ?!

ეს იყო ამ ათიოდე წლის წინათ... ერთი ქართველი ლიტერატორის ოჯახში ერევნიდან ჩამოსული, მაშინაც და ახლაც, ერთ-ერთი იქაური თეატრის დირექტორი, ასლამაზიანი, გავიცანი. მან სუფრაზე – არამთვრალმა და არა სადღეგრძელოს თქმისას, ღიმილით და გულწრფელი ტონით თქვა:

– Хороший, добрый вы народ, грузины. Вот вы терпите у себя полмиллиона армян, а мы... В Ереване, в «Интуристе» работал один Карселадзе... Всего один-единственный грузин во всем городе! Но пока мы его не вытурили, никак не могли успокоиться.

კიდევ კარგი, ამან რაღაც საქებარ-მაღლობისებური ერთხელ მაინც ამოშაქრა, სხვები კი...

...1970 წლის საკავშირო აღწერასთან დაკავშირებით, ახალქალაქში დაბადებულმა და გაზრდილმა, მოსკოვში სომხეთის მწერალთა კავშირის მუდმივმა წარმომადგენელმა, გრიგორი მანასიანმა... თანამდებობაც ხომ იმაზე მეტყველებს, რომ ეს უკვე ხანში შესული კაცი ჭკუადამჯდარი, დაკვირვებული, საქმეში ჩახედული ინტელიგენტი იქნება; ის, მართლაც ასეთია და „მართლაც ასეთმა“ საუბარში, უეცრად გაცხარებით მისაყვედურა:

– Вы, грузины, во время переписи в Тбилиси, двести тысяч армян скрыли!..

გითხრათ სიმართლე, მე დიდად მაინცდამაინც არ გავცეცებულვარ, არა იმიტომ, რომ მანასიანი რეგვენია, – არა „სხვა საქმეში“ ჭკვიანი და ბრძენიცაა, ოღონდ „ჩვენს საქმეში“, „ჩვენს საქმეში“, რა ქნას „სანყალმა“, „ამირსპასალარ“ ვერმიშევივით ჭეშმარიტი სომეხია...

ჩვენ, „გიჟ ვრაცუები გონს საერთოდ გვიან მოვდივართ და მეც მხოლოდ ხანგრძლივი პაუზის შემდეგ შევუბნასუხე:

– Как же это могли мы скрыть двести тысяч армян, когда от советской власти даже того не скроешь, сколько яиц снесла та или иная курица?!

არ ვიცი, „გიჟ-ვრაცუას“ პირობაზე, მოსწრებულად ვუპასუხე თუ არა, ოღონდ ეს კი ახლაც მახსოვს, რამდენიც არ ვეფიცე „ღმერთმანი – ей-ногу-ტერ-ასტვაც“, არ დაგვიმალავს-მეთქი, მაინც ვერ დავარწმუნე, რომ ორასი, ო-რ-ა-ს-ი ათასი სომეხი კი არა, ორიც კი არ მიგვიკუჭავს სადმე მეთქი... ანდა რას დაარწმუნებდი, როცა მათ, მანასიანებს, თბილისისათვის 150 ათასი სომეხი ეცოტავებათ, მიუხედავად იმისა, რომ 150 ათასი სული ეს ხომ მთელი ქალაქია, მთელი ნოვოროსიისკია, მთელი ნიკოპოლია, მთელი ქერჩია, მთელი ლენინაკანია!..

მხოლოდ რაღაც არასრულ ოც წელიწადში (1939-1958 წლებში), მ ა რ ტ ო თ ბ ი ლ ი ს შ ი ჩამოსახლდა 25 ათას რვაასი სომეხი ჩამოსახლდნენ არა მხოლოდ ლორედან და ალავერდიდან,

– ერევნის ახლომახლო სოფლებიდან და დაბებიდან, – მათ 250 კილომეტრით მოშორებული ერევანი, სადაც, როგორც ასლამაზიანი პატიოსნად გამოტყდა, ერთი ქართველიც არ დააყენეს თუნდაც ის კაცი კი არა, მგელკაცა ყოფილიყო!...

ოციან წლებში ახლანდელი სასტუმრო „თბილისი პროფკავშირის ადგილსამყოფელი იყო, მისი დღევანდელი რესტორანი კი ვრცელ სხდომის დარბაზს წარმოადგენდა, სადაც ცეცხლოვანი კრებები, ფიცხელი დისპუტები გიზგიზებდა – იმნაირი კი არა, ახლა სამ წელიწადში ერთხელ სადმე თავს რომ წამოყოფს, და თანაც, ყველა „დისპუტანტს“ ერთი საერთო „გენერალური“ აზრი აქვს!

ერთ-ერთ ასეთ დისპუტზე – არის თუ არა ღმერთი? – მასხოვს (მედიცინიდან მოგეხსენებათ, სკლეროტიკები სიბერეში ბავშვობის დროინდელ ამბებს უფრო ნათლად აღადგენენ, ვიდრე გუშინდელს) ნესტორ ცერცვაძე გამოვიდა.

ის, საერთოდ, თავისი მახვილგონივრული და რიხიანი გამოსვლებით ყოველ კრებას ამშვენებდა, და ეს ტანმორჩილი ორატორი თუმცა ბოლშევიკი კი იყო, მაგრამ ტრიბუნაზე, თავისი თეთრი წვერით, რატომღაც უფრო „მენშევიკ“ კაუცკის ჩამოჰგავდა.

არ ვიცი ამიტომ, არ ვიცი იმიტომ, ეს კია, თავის სიტყვაში პიტოევთან – „უღმერთოთა საზოგადოების“ თავმჯდომარესთან (იყო ასეთი საზოგადოებაც!) – შეკამათებისას მან საქვეყნოდ შესძახა:

— ამხანაგებო! ჩვენმა მასწავლებელმა კარლ მარქსმა მართალია თქვა – პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით, მაგრამ ის კი არ უთქვამს, – სომხებო ყველა ქვეყნისავე, საქართველოში, თბილისში შეერთდით!..

...დიახ, ჩვენს „ძმებს“ – მანასიანებს 150 ათასი ეცოტავებათ, უნდათ, რომ სამჯერ მეტი იყოს, თანაც – არის კიდევო, ოღონდ თქვენ, ვერაგი „გიჟ-ვრაცუები“, მაღავთო. 150 ათასის ლიმიტი, ესეც ბევრია, მაგრამ... აჰა, შეიძლება ჩვენთვის, ქართველებისთვის, ასე თუ ისე, იქნებ გამეტონ. აბა როგორ გინდათ, მათ სატახტო ქალაქში...

საზღვარგარეთ იქაური სომხები რუკას, „ისტორიულ“ რუკას რუკაზე უშვებენ, სადაც „მცირე სომხეთი“, ჩვენდა საბედნიეროდ, „მხოლოდ“ გორამდე აღწევს; ცხადია, ამ საზღვრებშივე მოქცეულია „მათი“ სატახტო ქალაქიც „ტიფლის“...

რაკი ოსმალებთან არაფერი გაუვიდათ, ფართო ლოგინი ჩვენს ხარჯზე უნდათ გაიშალონ.

ეს ამბავი, ასე წარმოიდგინეთ, გუშინ არ დაწყებულა და არც მილიარდერ გიულბეკიანს წამოუწყია. იყვნენ არა მარტო მაუზერიანი დაშნაკები, არიან ნითელ სამოსელში გახვეული დაშნაკებიც.

ოციან წლებში ლენინგრაღში ყოველკვირეული სახელოვნო ჟურნალი «Жизнь искусства» გამოდიოდა. იმ ქარბუქიან დროს, რუსეთში, ხეირიანად თითო-ოროლამ თუ იცოდა სომეხი ვინ იყო და ქართველი ვინ იყო, საქართველო სად იყო და სომხეთი სად იყო... ალბათ, ამ „სიბნელით“ ისარგებლა ამ ჟურნალის რედაქტორმა გაიკ ადონცმა, ერთხელ მაინც მოვიკლავ გულის წადილსო და, ქრონიკის განყოფილებაში მიაბეჭდა:

«...В столице советской Армении, в Тифлисе, состоялся фортепианный концерт Эгона Петри...»

...რუსთავში, რუსულ სკოლაში ერთი ბიჭი სწავლობდა, სახელად აზატა, გვარად ველიანცი; მეშვიდე კლასში იყო, როცა დათუნაშვილმა ერთ მატჩში, „არარატის“ კარში ხუთი გოლი გაიტანა. ამით დამდულრულმა აზატამ დათუნაშვილის ფოტო იშოვა – გაადიდებინა და გაამრავლებინა (რუსთავში თითქმის ყველა ფოტოგრაფი სომეხია, ერთი რეპატრიანტიც კი არის!); ინტერნაციონალურად აღზრდილ-გამობრძმედილმა მშობლებმა კი, რაკი მაუზერი ვერ უშოვეს, შვილს გეკო უყიდეს და ვიდრე სკოლას დაამთავრებდა, ეს „ჩვენი ნაპიონერალ-კომკავშირელი აზატა სამიზნეში ამოღებულ „დათუნაშვილს“ უბათქუნებდა და უბათქუნებდა, თუ თვალეებში, თუ ცხვირში, თუ შუბლში... დროდადრო ახლო ნათესავებთან ერევანშიც დადიოდა და ყოველ დაბრუნებისას ამხანაგებს ერევანს ედემად უსახავდა... ერთხელ ტოლებმა ჰკითხეს, თუ ასე კარგია, რატომ საცხოვრებლად იქ არ გადახვალთ; პოტენციურმა ვაზგენ ხატისოვმა მათ ასეთი პასუხი გასცა:

– Мы, армяне, хитрый народ. Наша цель – рассеяться по всей Грузии и завладеть ею!

შეიძლება ამ ჩანაფიქრის თანახმად მოხდა, რომ ერთმა სომეხმა სვანეთსაც კი შეაღწია, შეიძლება ერთმა კი არა, მეტმაც, – მე მხოლოდ ის ვიცი, რომ შარშან იქ სომხურ გაზეთს იწერდა ერთი ჰაოსელი...

მესტია და სომხური გაზეთი?! შეიძლება ის „ამხანაგი“ ალპინიზმის ოსტატობის დასაუფ-

ლებლად ნავიდა პირქუშ, ყინულოვან მთებში? როგორღაც მეექვება!

სომხები სპორტის ბევრ სახეობაში – კრივი, ჭიდაობა სიმძიმეების აწევა, ტანვარჯიში – ბრწყინავენ კიდევ, ხოლო რაც შეეხება კლდეზე ცოცვასა და ალპინიზმს, ამათ სათოფეზე არ ეკარებიან: აბა, სადა ჰყავთ „შვილი დასაკარგავი?!“

ჩვენ კი რამდენი დავკარგეთ, ერთმა მუჭა ხალხმა რამდენი დავკარგეთ და მაინც არ ვეშვებით!.. ვითომ ჩვენ ამით – ქვეყნის თვალში – უფრო ვაჟკაცები ვჩანვართ?!. თავს ნუ მოვიტყუებთ, თავს ნუ მოვიტყუებთ!..

...ეს იყო დიდი ხნის წინათ, – მოსკოვში თბილისიდან საცხოვრებლად გადასული ნაცნობი თერძი შემხვდა, გვარად მნაცაკანოვი. მივიკითხ-მოვიკითხეთ ერთმანეთი, სხვათა შორის ახალ ამბად ვამცნე ისიც, თბილისში მეტრო ამუშავდა-მეთქი. ამის გაგონება და, ჩემდა მოულოდნელად და ჩემდა განსაცვიფრებლად, დიდრონი შავი თვალები აუგიზგიზდნენ, მერე ორბიტიდან გადმოუცვივდნენ და სასტუმროს ჰოლის დაბალ მაგიდას ისე მაგრად დაჰკრა მჯილი და ისე ღვარძლმორევით ამოიკივლა, ახლომახლო მყოფმა ხალხმა პირი ჩვენკენ იბრუნა:

— რატომ უნდა იყოს თბილისში მეტრო?!

ორმოცი წელიწადი ეს ჩვენი „მოდმე“ თბილისში, „გიჟვრაცუების“ ტყავის გაძრობით დალხინებული ცხოვრობდა, არაფერს იკლებდა, არც ქართულ თონის პურს და არც ქართულ გუდის ყველს, მერე, ქისადაბრიგნილი, ჩრდილოეთს გადაიხვეწა და ახლა, სამი ათასი კილომეტრით დაშორებულსაც, გულს უპობს ის, რომ თბილისში, სადაც დაიბადა, გაიზარდა და კაცი გახდა, დიდის ვაი-ვაგლახით და ჯახირ-წვალებით, ამკარა კონსერვაციით თუ შენიღბული კონსერვაციით, თითქმის „არალეგალურად“, როგორც იქნა მეტრო გავიყვანეთ, თანაც – ნუ დაგავინყდებათ! – ნახევარი მისი ტრასა ავლაბარზე გადის...

ნამდვილი „ძმობის“ გამომჟღავნება ეს გახლავთ, და არა ის, თუ რას დაწერენ ჩვენზე „სოვეტაკან ვრასტანში“ ანდა ერევნის სომხურ პრესაში...

მადლობა „ტერ-ასტვაცს“, მეტრო მალე ერევანშიც ამუშავდება, მაგრამ არა მგონია, ის ჩემი ნაცნობი მნაცაკანოვი მის სანახავად იქ ჩავიდეს, იმის უნახავადაც მას მოსკოვში ისე, როგორც ადრე თბილისში, ჩინებულად ეცხოვრება...

ჰოდა, გინდა-არ გინდა, იძულებული ხდები საკუთარ თავს შეეკითხო, რა განსხვავებაა ამ ჭრა-კერვის რიგით ხელოსანს, უბრალო „პარტნოი“ მნაცაკანოვსა და მეცნიერული კომუნიზმის პროფესორ მნაცაკანიანს შორის, რომლის სტალინისადმი, როგორც ქართველისადმი, ხრუმროვის დროინდელ ცილისმწამებლურ ნაჯღაბნს თავის დროზე ი. მუჯირმა არა მარტო გონივრულად, ვაჟკაცურადაც ბღღვირი აადინა...

ორივე მნაცაკანიანი, თუ სისხლით არა, ყოველ შემთხვევაში სულით ხორცამდე უახლოესი ნათესავეები, ძმები არიან, განათლებით და გამჭრიახობით – თანაბარნი.

...რევოლუციამდე საქართველოში იშვიათად თუ შეხვდებოდით ისეთ ჩვენებურ ოსს, რომლის გვარსაც ქართული დაბოლოება არ ჰქონოდა; მერე და მერე კი, რაც უფრო ხანი გავიდა და რაც უფრო „დაგვიძმობილდნენ“, ბევრმა თავისი გვარი „გაარუსულა“ და დღეს აქა-იქ თუ შეხვდებით მათ შორის „შვილს“; ოსი „ოვები“ ოს „შვილებს“ სიძულვილით უყურებენ.

ამ სამი წლის წინათ საავადმყოფოში ჩემს პალატაში ზნაურის რაიონის ერთ-ერთ ხელმძღვანელ პოსტზე მდგომი ამხანაგი ინვა (გვარს არ ვასახელებ, „რამეთუ“ არ მინდა კარიერა გავუფუჭო, თუმცა... ამის გამო გაუფუჭდება კი?!); მას ცოლად ქართველი ქალი ჰყავდა და თვითონაც ისეთი დახვეწილი, დარბაისლური ქართულით ლაპარაკობდა, რომ მოესმინა – ალბათ, იაკობ გოგებაშვილსაც შემურდებოდა.

(სხვათა შორის, ასევე შემშურდა მეც – უფრო სწორად, მემამყებოდა, – გერმანელ ჰაინც ფენრიხის ქართული, რომლითაც ის სადოქტორო დისერტაციას იცავდა უნივერსიტეტში, – მანამდე არ მეგონა, ჩემი მშობლიური ენა ასეთი ლამაზი, ასეთი კეთილხმოვანი, ასეთი ტკბილმოუბარი შეიძლებოდა ყოფილიყო; „მხოლოდ მაშინ“ მივხვდი, თურმე რა საჯაყად ვლაპარაკობ ჩვენც კი – ე.წ. ინტელიგენცია – „თანდაყოლილ“, ყოველდღიურ ქართულს, და რა საამოდ ჟღერს იგი – შესწავლილი ქართული, – უცხოელი ინტელიგენტის ბაგეთაგან წარმოთქმული!).

საავადმყოფოს პალატა, ისე, როგორც მატარებლის კუბე, ჩვეულებრივ, ამეგობრებს ხოლმე ადამიანებს (მეტწილად დროებით – ვიდრე გზაში ხარ, ვიდრე ავად ხარ), და ჩვენც, ოსი და ქართველი, დავმეგობრდით... „ერთობლივი“ სტენოკარდიის ბაზაზე!

ერთხელ ჩემმა თანაპალატელმა მიამბო, – არ ვიცი წამოსცდა და შემდეგ ინანა, არ ვიცი, მე მიმიჩნია იმდენად ბრიყვად, რომ ვერ მივუხვდებოდი: რუსთაველის პროსპექტზე ერთად მიმავალ რამდენიმე ამხანაგს ძველი ნაცნობი თოგოშვილი შემოგვხვდა და თავის დისერტაციის დაცვაზე მიგვიწვია; ჩვენ უარი ვუთხარით, რაკი ისევე ძველებურად ინერება, ქართულად – თოგოშვილიო...

გ. თოგოშვილს, აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტის ერთ-ერთ განყოფილების გამგეს, მე პი-

რადად არ ვიცნობ, მაგრამ როგორც მითხრეს, ის დაკვირვებული მეცნიერი და, რაც ამაზე ნაკლებ დასაფასებელი არ არის, – პატიოსანი მეცნიერი კაცია, მაგრამ „ამ ოსების“ საუბედუროდ, რაკი ის თოგომვილია და არა თოგოვეი...

ჰმ! საინტერესოა, საქართველოს მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილეს, ოსს ქედიშვილს რა აკლდება იმით, რომ ის ქედიშვილია? ჩვენს თვალში – არაფერი, პირიქით – პატივისცემა და სიყვარული ემატება. „მათ“ თვალში კი...

მერე და ვინ აღვივებს ჩვენს „ჰეროიკული“ დროისათვის ამ შეუწყნარებელ ზოოლოგიურ ვნებებს? მე ზემოთ გაკვრით მოგახსენეთ ამ სფეროში ინტელიგენციისა და ვითომ ინტელიგენციის, განათლებისა და ვითომ განათლების „პროგრესულ“ როლზე...

«Южная Осетия – мой родной край, моя колыбельная песня. П я т ь т ы с я ч л е т  
мой народ живет на этой прекрасной земле...»

(«ЛГ», №16, 1972г.)

არ მინდა რაიმეში მოვიტყუო: „პიატ ტისიაჩს“ ხაზი მე გავუსვი...

ხედავთ? თურმე ხუთი ათასი წლის წინათ, თუბალებისა და მოსხების დროს, დასახლებულან აქ ოსები, მერე, ე-ე, სულ მე-ე-რე, ქრისტეს დაბადებიდან მრავალი საუკუნის გასვლის შემდეგ, მოვთრეულვართ ჩვენ, „ნაციონალისტი ქართველები“, დაგვირქმევია სამხრეთ ოსეთისათვის შიდაქართლი და შეგვივინროებია „ამ მშვენიერი მიწის“ კანონიერი პატრონნი-ოსნი...

მერედა, ვინ წერს ყოველივე ამას? თქვენ ჩემზე უკეთ იცით, რომ არიან მწერლები, ნამდვილი მწერლები, მწერალთა კავშირის წევრები (მცირე რაოდენობით) და არიან მომწერლოები, კავშირის ასეთივე სრულუფლებიანი წევრები (დიდი რაოდენობით; 55 მილიონიან იტალიას ოთხასამდე მწერალი ჰყავს, ხუთმილიონიან საქართველოს 480!).

ჰოდა, ამას წერს არა მწერლუკა ზაურბეკ ჯიკაევი ანდა სოსლან ქოქოევი, ამას წერს ნამდვილი მწერალი – რაც ბევრად უარესია! – ფრიად განათლებული, ნიჭიერი, როგორც იტყვიან, ყოველმხრივ ერუდირებული, მგონი პროფესორიც, ნაფი ჯუსოითი!

წერს და უბეჭდავენ პირველ გვერდზე, – მოწინავე სტატიის ადგილას! – ისეთ სოლიდურ ორგანოში, როგორიცაა „ლიტერატურნაია გაზეტა“, რომლის ტირაჟი ორი მილიონია და, მამასადამე, სულ ცოტა ოცი მილიონი მკითხველი ხომ მაინც ეყოლება!

ვინ არ იცის, რომ ამ გაზეტში, რაც კი საქართველოს ეხება, სტრიქონიც კი არ დაიბეჭდება ერთი თქვენი ახლო ნაცნობის კონტროლის გარეშე; თქვენ უკვე მიხვდით, მისი გვარი მამით გულიაა, დედით – ბუალავა (სხვათა შორის ნეკროლოგში ამ მანდილოსნის გვარიც მიჩქმალული იყო და დაბადების ადგილიც, – აბა რა საქვეყნოდ გამოსატანია ისეთი სამარცხვინო ფაქტი, რომ უძველესი აფხაზური დამწერლობისა და ლიტერატურის გუშინწინ გარდაცვლილი ფუძემდებლის თანამეცხედრე და თანამოღვაწე ქართველი ქალი იყო).

ნაფი ჯუსოითის წელთაღრიცხვით, მე-12 საუკუნის იკორთის უნიკალური ხუროთმოძღვრული ძეგლი – ეს თავისთავად, ავტომატურად იგულისხმება, – ოსურ არქიტექტურას უნდა მიეკუთვნოს (ისე, როგორც ბიჭვინთა და მოქვი უკვე „განიკუთვნეს“ აფხაზებმა: ამათი „ისტორიული“ პრეტენზიები ძალიან წააგავს იმას, რომ ვიღაც გამვლელმა შენს ისტორიულ ძეგლზე ნახშირით თავისი გვარი მიაჯღაბნოს და მერე, მისმა მოგვარეებმა, წართმევის მიზნით, განაცხადონ, ამის ამგები ჩვენი პაპის პაპის პაპა იყოო...), აკი ის იმ „მშვენიერ მიწაზეა“ აგებული, სადაც ოსები ხუთი ათასი წლის წინათ მობრძანებულან თურმე და მანამდე იქ მცხოვრები შუმერები და ეტრუსკები, ბაბილონელები თუ ასურელები შეუცვლიათ, ოღონდ ჯერ კიდევ ზუსტად არა აქვთ დადგენილი (დგინდება, დგინდება!), ისინი „ირონთ“ ბრძოლით ჩაბარდნენ თუ შეშინებულები კისრისტეხით თოხარიკით გაიქცნენ.

...და ეს ნაფი ჯუსოითი, ჩვენი „ერთგული მეგობარი“ და „ობიექტური მკვლევარი,“ ქართული აკადემიის წევრობის კანდიდატადაა წამოყენებული; იმ აკადემიის, რომლის ახლოსაც არ აკარებენ დიდ ქართველსა და დიდ მეცნიერს პავლე ინგოროყვას, რომლის ერთიც, რომელიც გნებავთ, სამეცნიერო ნაშრომი მთელი აკადემიის, სულ ცოტა, ერთ მესამედს მაინც აინონის.

ეს თითქოსდა არც უნდა გვიკვირდეს: აკი სწორედ ამ აკადემიამ გააშავა ისეთი ყოველმხრივ უნიკალური ადამიანი – მეცნიერი, მწერალი, ხელოვანი – როგორიც ირაკლი ანდრონიკაშვილია (დიახ, სულით, გულით ის მუდამ და ყველგან ანდრონიკაშვილია!); მანვე შორს დაიჭირა თავი აკაკი განერელიასაგან, რომლის ტოლი საქართველოში არცთუ ისე ადვილი მისაკვლევიან...

პავლე ინგოროყვას „უაკადემიკოსობა“ კი უფრო ჩვენს აკადემიას ამცირებს, – ინგოროყვას ამით არაფერი, აბსოლუტურად არაფერი აკლდება, რადგან მას შეუძლია, ფულის კულტის ჩვენს ეპოქაშიც კი – გაიმეოროს ერთი ძველი მეცნიერის გაკვირვებული ნათქვამი: „როგორ, მეცნიერმა ის იკითხოს, რამდენს მივიღებ ჯამაგირსო? მაშინ ის რალა მეცნიერია?!“

პავლე ინგოროყვასთვის „უაკადემიკოსობა“ ეს იგივეა, რაც თავის დროზე ლევ ტოლსტოი-

სათვის იყო ნობელის „უპრემიობა“...

ჯუსოითის „ხუთი ათას ნელს“ არც ერთი ჩვენი ისტორიკოსი არ გამოეხმაურა; შეიძლება მათ ეს თავშესაქცევად, სასაცილოდაც არ ეყოს, მაგრამ დამაქრული აბივიტ ასეთი სასაცილო ამბების გადაყლაპვა ჩვენ, მერე და მერე ერთობ ძვირი გვიჯდება.

შესაძლოა, შარშან აფხაზეთი ისე არც ატროკებულიყო, რომ თავის დროზე ივანე ჯავახიშვილს, სიმონ ჯანაშიას, ნიკო ბერძენიშვილს აფხაზეთის პირველი „მემატიანის“ აშხაცავას დიდსიციხიანი როშვისათვის გამაგრებული საფანელები დაედოთ (რაც ახლა ქართველების ისტორიად საღდება, ფაქტიურად ჩვენი, აფსნების, ისტორიაა; და რაკი ქართველ პატრიოტებსაც ასე გულით სწაღიათ, ჰქონდეთ თავიანთი ისტორია, ნება მიგვიცია, თავისი ისტორია მე-17 საუკუნიდან დაიწყონ...).

არა მგონია, ამ დიდ მამულიშვილთ ნიკო მარის მორიდებოდათ, რომელმაც აშხაცავას ნაბოდვარს დადებითი წინასიტყვაობა წარუძღვარა; თუკი ჩვენც კი ვიცით, არა სპეციალისტებმა, განა მათ არ ეცოდინებოდათ, რომ ნიკო მარი, ეს, საერთოდ, ანგარიშგასანევი მეცნიერი, თავის სამეცნიერო კვლევა-ძიებებში, დროდადრო, დაბლაციხელი გურული გლეხის დონემდე ეშვებოდა, რეოლუციამდელი გლეხის, თორემ ახლანდელი დაბლაციხელი კოლმეურნე კითხვითაც სწრაფად კითხულობს, გაკვრითაც წერს და სალადაც აზროვნებს, – იცის „ყაძახმა“, ჩაის ფოთლით სავსე რომელი გოდორი წამოიკიდოს ზურგზე, რომ უფრო მჩატე იყოს!

...დიახ, ჩვენ, ქართველებს, ჩვენსავე სახლში – სამშობლოში თუ გაგვთელავენ, – ეს ინტერნაციონალიზმია, მაგრამ პროტესტის ნიშნად ხმა თუ ოდნავ მაინც ამოვიღეთ, ეს უკვე ნაციონალიზმია.

ბრალი ჩვენი, რომ ასეთი ბუნჩულა, დამთმობი, შემწყნარებელი, კეთილი ხალხი ვართ. კეთილი ადამიანების კი, საერთოდ, არც ერიდებათ და არც ეშინიათ, – აკი იციან, ცუდს მაინც არაფერს არ გაგვიკეთებს ცხოვრების არც ერთ სფეროშიო...

სიკეთე ჩვენ, ასე განსაჯეთ, ქართველმა ებრაელებმაც კი არ დაგვიფასეს: ბევრმა მათგანმა ზურგი გვაქცია და წავიდა, ზოგიც მიდის... მე პირადად ამას გულისტკივილით განვიცდი; ვინც გვინდა წავიდეს, ის არ მიდის, ვინც გვინდა არ წავიდეს, ის კი მიდის, თუნდაც ალთქმულ ქვეყანაში მიდიოდეს, წინაპრებთან!..

უცნაური კია, გუშინდელ წინაპრებს, რომელთა ძვლები ჯერ არ გაცივებულან, იმათ ჩვენ გვიტოვებენ და თავად გამქრალი, მითიური ძვლებისაკენ მიისწრაფვიან...

ჩვენს ქვეყანაში ზოგი რამ შეიძლება არც ჩვენ მოგვწონდეს – აკი კომუნისტებში ჯერ არ შევსულვართ, – მაგრამ ამიტომ არც რიონის ჭალებს ვტოვებთ და არც ივრის ხეობას.

მე კი მეგონა, რაკი ერთი, საერთო ენა გვაქვს, საქართველო მათთვისაც ისეთივე ღვიძლი სამშობლოა, როგორც ჩვენთვისაც... ორი ათასი წლის მანძილზე მათთვის უბატონოდ ხმაც არ გაგვიცია, ჩვენში ბევრმა სიტყვა „პოგრომის“ მნიშვნელობაც კი არ იცის... შეიძლება ოდესღაც, სადღაც, ათასში ერთხელ, ბალის კიდზე უსაქმურად აყუდებული „კუკურია“ გაეხუმრა „ყაზარია“, მაგრამ ეს არც უნდა გენყინოს იმ ხალხისაგან, რომელიც... გურული „მარგალი კოჩის“ დასცინის, ეს თავის მხრივ – „აბდალაის“, „იმერელი – ქვე, ქვე“ რაჭველს, „გაგრია“ კახელი – „ხოხონიკა“ იმერელს, „ტეგია“ ქართლელი...

ეს მარტო ჩვენი სენი როდია, ეს ახასიათებს ყველა იმ ხალხს, ვისაც იუმორის გრძნობა ზომაზე მეტად გამახვილებული აქვს. ასე, მაგალითად, საფრანგეთში გასკონელი ტარასკონელზე ხითხითებს, პროვანსელი შამპანელს ქირდავს და, პირიქით, იტალიაში ნეაპოლელი – ტურიინელს, სარდინიელი – სიცილიელს... ხალხთა ურთიერთობაში ამას საღალბო ადგილი უნდა ეჭიროს...

როცა 1928 წელს ქუთაისში ებრაელთა უბანი – მწვანეყვავილა – სულ ერთიანად გადაიბუგა, მთელი საქართველო, იმხანად ჯერ კიდევ ღარიბზე ღარიბი საქართველო (მაგრამ ჯერ ისევ სინდისით და პატიოსნებით სავსე!) ფეხზე დადგა, – აბა, ერთად, დავეხმართ ჩვენზე ღარიბ ებრაელებსო...

(„სხვათა შორის“, ახლაც კი, „უპატიოსნო“ ქართველები – გორელები, ქუთაისლები, რუსთაველები მინისძვრისაგან ფუძეყრილ დმანისელ აზერბაიჯანელებს სახლებს უშენებენ, მაშინ, როცა სტიქიისაგან ბევრი „დაზარალებულთაგანი“ ამ დროს, ქართველების სახელით, მსუქან საშოვარზე რუსეთის ბაზრებში დაძრის... თითქოსდა ყველა ჩვენს სოფელში, განსაკუთრებით კი მთიანეთში, ყველა ქართველი ორსართულიანი ქვითკირის სახლებში იყოს გამოჭიმული და მათ აღარ ესაჭიროებოდათ ქუთაისელ, რუსთაველ, გორელ მშენებელთა დახმარება, თუკი მათ, საერთოდ, ამისათვის მოცალეობა აქვთ!)

მახსოვს, მაშინ „კომუნისტში“, – მესამე გვერდის მარჯვენა მხარეს – ყოველდღე, დიდხანს, ორ სვეტად იბეჭდებოდა: შემომაქვს ამდენი და ამდენი და ვინვევ ამას და ამასო...

შეიძლება ისეთი კი არაფერი კაპიტალი შეჰქონდათ თვითონაც გაჭირვებულ ქართველებს,

მაგრამ რაც შეჰქონდათ, შეჰქონდათ წრფელი გულით, ყოველგვარ მერე შემოღებულ, ფარული თუ აშკარა ძალდატანების გარეშე... და ასეთი ხალხი, ასე ვთქვათ, ჩვენი თანამოენე, მიდის დღეს ალექსანდრე ქვეყანაში, საიდანაც – მადლობა მათ! – ხშირად გვითვლიან, თქვენ თავს რა დაგვაგინებდნენ, და ხშირადაც, ზაფხულობით, განსაკუთრებით ქალაქ აშ-დოდინთან, ამხნევებენ ხოლმე ჩვენს ფეხბურთელებს, აბა, ბიჭებო, თქვენ იცით, არ შეგვარცხვინოთო (ალბათ, არაბების წინაშე!).

ჩვენთვის ისინი, ბოლოს და ბოლოს, მაინც დაკარგული არიან, ყოველ შემთხვევაში მომავალ თაობას, მათ შვილებს საქართველოს ხსენება ისე აუჩქროლებთ გულებს, როგორც ახლა ჩვენ – ლაპლანდია ანდა ფიჯის კუნძულები...

თქმა არ უნდა, ყოველივე ეს საწყენია, და მით უფრო საწყენი ის არის, რომ ზოგიერთი მათგანისათვის ეს „ალექსანდრე ქვეყანა“ ვენის გარეუბნებში და ნიუ-იორკის მანჰატენში ამოყვავილებულა.\*

ონში მუდმივად ცხოვრობს ერთი თავმდაბალი პოეტი, ამავე დროს კარგი ქართველი პოეტი დანიელ ხახიაშვილი:

საქართველოს სივრცე არ კმაროდა განა, —  
ნეტავ რას მოგცემდა სხვა მზე, სხვა ქვეყანა?..

...ამას წინათ ჩვენს ტელევიზიაში ოსი მწერლები გამოვიდნენ ნაფი ჯუსოითის მეთაურობით. შიდა ქართლში, რამდენიმე საუკუნის წინათ, ჩვენ მიერ ღია გულით მიღებული და ჩვენ მიერ შევრდომილი ხალხის შვილები მთელი საათის განმავლობაში თითქმის სულ რუსულად გველაპარაკებოდნენ (ზოგი – გამართულით, ზოგიც – კოჭლით, თუმცა ამ შემთხვევაში ამას არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს).

კი, მაგრამ... როგორ ფიქრობდნენ ჩვენი ძვირფასი სტუმრები, ამით ისინი უფრო ძვირფასნი გახდებოდნენ ქართველი ტელემაყურებლებისთვის?

(ეჭვი ამაში ერთი წამითაც არ შეგეპაროთ – საქართველოს ტელევიზიის გადაცემებს, გარდა ფეხბურთის მატიჩებისა, არასოდეს, არასოდეს არაქართველი მაყურებელი ერთიც არ უყურებს; კონტროლის მიზნით, შეიძლება საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მეორე მდივანი გენადი კოლბინი უყურებდეს ხოლმე).

მე ვიცი, რომ რუსული ძმობის ენაა, მაგრამ ისიც ვიცი, რომ საქართველოში ქართული სახელმწიფო ენაა, და თუ ეს მართლაც ასეა და ეს არ არის ფიქცია, მაშინ, მით უმეტეს, რაკი კრასნოდარიდან ასე დაშორებით ცხოვრობ და ცხოვრობ შუა ქართლში, გორთან ახლოს...

სხვათა შორის, ესეცაა მთავარი მიზეზი იმისა, რომ „ჩვენი“ ოსები ასე მყარად ინარჩუნებენ დედაენას, – ჩრდილოეთ ოსეთში კი, როგორც თვითონ იქაურმა ოსებმა გულისტკივილით მიაჩნებეს, სოფლადაც კი უკვე თითქმის სულ რუსულად ლაპარაკობენ, ჩვენს ენას დღითი დღე ვკარგავთო...

ღიახ, ასე გვიმადლიან სულ ახლახან „გამოყოფილი ძმები“ – „ცხოვრებოვები“...

სწორედ ამაზეა ნათქვამი... მაგრამ ის უცნებურო გამოთქმაა და არ ღირს აქ მისი მოყვანა, ისე მას, ამ გამოთქმას, ოსებიც კარგად იცნობენ.

...ვინც საზღვარგარეთ მოგზაურობს და საქართველოში შავი ზღვით ბრუნდება, ალბათ უკვე ბოსფორის სრუტიდან შეამჩნევს, გაგრაში კორტოხზე წამოჭიმულ სანატორიუმის თავზე ცხრამეტრიან წარწერას „Армения“, მასზე ქართულ წარწერას კი, იმავე მთის ძირიდანაც ტელესკოპითაც ვერ წაიკითხავ.

ასევე მიბუყრულია აფხაზურადაც „არმენია“, მაგრამ ეს აფხაზებს არ ანუხებთ, ოღონდ რაიმე ქართული არ ჩანდეს და მთელ „თავიანთ“ სანაპიროზე, თუ გინდა, მთელი 140-ათასიანი კიროვაკანი ჩასახლებულა.

ეს იმ დროს, როცა მათ, აფხაზებმა და „აფხაზებმა“ (ეს ის „აფხაზებია“, რომელთა არცთუ ისე შორეული წინაპრები მეზობლებს იჭერდნენ და მწვერებივით ოსმაღეთის ბაზარზე ყიდდნენ!) მთელი მოსკოვი შეანრიალეს და აამტუტეს, – საფოსტო კონვერტზე „აფხაზეთის ღირსშესანიშნაობათა“ ამსახველ სურათებზე ქართული წარწერები თავიანთ ეროვნულ ღირსებათა დამცირებად მიიჩნიეს და მიაღწიეს იმას, რომ ერთი ხელისგულის ოდენა კონვერტზე წაენერათ აფხაზურად „Грузинская ССР, Абхазская АССР“.

თქმულა კი სადმე ასეთი დანაწევრება?! მთელი კონსტიტუცია ხომ არ მოთავსდება საფოს-

\* გვიანდელი შენიშვნა (მაისი, 1989 წელი): ეს ჩემი სევედიანი მოსაზრება, საბედნიეროდ, ბოლოს და ბოლოს არ გამართლდა: ისრაელში წასულმა ქართველმა ებრაელობამ გაუგონარი მაღლიერება გამოიჩინა და იჩენს მისთვის მართლაც მოძვე ქართველი ერისადმი.



ტო კონვერტზე?!

ბავშვს ჰკითხეს, რატომ ტირიო და... თუმცა ამ ანდაზას თქვენც კარგად იცნობთ.

...სულ ახლახან „ლიტერატურნაია გაზეტაში“ (4.05.77) ეროვნებით სომეხის, ისე კი სულ პატარა, პა-ანანა, მაცვანცვალა რუსი მწერლის ლ. გურუნციის მოთხრობა დაიბეჭდა (რომელი ხალხის მწერალი ხარ, ამას ეროვნება კი არ განსაზღვრავს, განსაზღვრავს ენა, რომელზეც წერ; გოგოლი ეროვნებით უკრაინელია, მაგრამ „მწერლობით“ რუსი მწერალია. ჯობიერ კონრადი (კოჟენიოვსკი) ინგლისელი მწერალია, თუმცა ეროვნებით პოლონელია; გიორგი გულია რუსი მწერალია, თუმცა თავგამოდებით „აფხაზობს“, – ტოლსტოისა და დოსტოევსკის ქვეყანაში, რასაკვირველია, ეს უფრო ხელს აძლევს).

ამ მოთხრობის ერთ-ერთ პერსონაჟს, სომეხს, საროიანს, ლენინაკანელი „რუსი“ გურუნცი ათქმევინებს: «И наш полководец Багратион сражался с Наполеоном»,

ხედავთ? პეტრე ბაგრატიონი თურმე... პეტროსა ბაგრატიონი ყოფილა! პეტროსა ივანეს ძე! და ძმაც მისი, ცხადია, რევაზ ივანეს ძე!..

და ეს იწერება მას შემდეგ, როცა ასე სამარცხვინოდ გახმაურდა ვერმიშევ-ვერმიშიანის „ამირსპასალარი“, „ისტორიული რომანი“, რომელიც შეუნიღბავად შეურაცხყოფდა ქართველი ხალხის ეროვნულ პროფილს და რომელმაც ასე აღაშფოთა მთელი ჩვენი საზოგადოებრიობა.

მაგრამ სომეხი აბა რის სომეხია, რომ ქართველების მიმართ მტკიცედ და ბოლომდე უმადური არ იყოს! როგორც დღიდან გაჩენისა, სისხლში გვაქვს ჩვენ გამჯდარი სხვა ერებისადმი პატივისცემის გრძობა, ასევე სისხლში აქვთ მათ გამჯდარი სიძულვილი ქართველებისადმი, ოღონდ ესაა, ზუსტად არც კი ვიცით, – რატომ, რისთვის, რა დანაშაულისთვის?

არ ვიცით ზუსტად, თორემ მიახლოებით, რა დანაშაულიც მიგვიძღვის მათ წინაშე, ეს, მგონი, ვიცით: რატომ გვიდგას აქამდე პირში სული და რატომ ვცხოვრობთ ჩვენს ქვეყანაში, ჩვენსავე სამშობლოში, ჩვენსავე ტერიტორიაზე...

სომეხები, მიუხედავად იმისა, რომ, საერთოდ, ნიჭიერ ხალხებს განეკუთვნებიან, და ამავე დროს არც უჭკუონი არიან, ისინი ჩვენს მიმართ იმდენად მყრალი შოვინიზმით არიან გამსჭვალულნი, ნებისთ თუ უნებლიეთ, ზოგჯერ ანეგდოტურ სირეგვენემდეც კი ეშვებიან, და მას მანც თავგამოდებით ებლაუჭებიან.

– (ჭკუა და ნიჭი, ერთდროულად, საკმაოდ იშვიათად შეერწყმის როგორც ცალკეულ ინდივიდუუმს, ისე მთლიანად აღებულ ხალხსაც; შეიძლება ადამიანი ნიჭიერი იყოს და ჭკუა აკლდეს, შეიძლება ჭკვიანი იყოს და ნიჭი ღალატობდეს).

დავანებოთ თავი როგორც მოძველებულ „დიდწვერებიან“ ანეგდოტებს – მაშტოცის მიერ ჩვენთვის „ნაბოძებ“ ანბანს, „აშოტ რუსთავიანს“, „ზახარ ფალიანს“ (ალბათ გახსოვთ – „არარატის“ მოთამაშე, მერე კი მწვრთნელი, თურმე „ზახარა“ ფალიაშვილი! მისი პაპის ბიძაშვილი ყოფილა! შედარებით ახალსაც – „კოტრიკ მარჯანიანს“...

(„ამის“ სახელობის თეატრის იუბილეზე, ფილარმონიის დარბაზში, ორი ათასადმე „ცოცხალი“ მაყურებელი და, ალბათ, მილიონამდე ქართველი ტელემყურებელი თავიანთ მილოცვა-მიხალმებაში ქარაგმულად კი არა, – ურცხვად „გაგვანათლეს“: «..марджан – по – армянски значит коралл»-ო, თითქოსდა ქართულში მარჯანი... მარგანეცს ნიშნავდეს, ანდა ის, საერთოდ, სომხური სიტყვა იყოს, – თურქულია და ორივე ენაში თურქულიდან შემოვიდა, ისევე, როგორც თურქულფალაური „დროშა, ოჯახი, ჭეშმარიტება“, იოსებ ნონეშვილმა ჰაოსისა და ქართლოსის დასანათესავეებლად რომ „აღმოაჩინა“ და ლადარივით მხურვალე ლექსი უძღვნა)...

მე მინდა სულ ახალთახალი ანეგდოტი გიამბოთ, თუმცა... ეს ჩვენთვისაა ანეგდოტი, მისი ავტორისათვის კი ხალასი, ისტორიული სიმართლეა, საყოველთაო აღიარებას რომ ელოდება...

იყო ასეთი კაცი, არმენაკ მარტიროსის ძე ბაბაიანი... იყო-მეთქი, რადგან ახლა ის შეიძლება უკვე ბაბაიანცია; მან კარგი, კეთილი საქმე გააკეთა: შეკრიბა და ცალკე წიგნად, ბიბლიოგრაფიული ცნობარის სახით გამოსცა ყველაფერი ის, რაც კი საერთოდ რუსთაველზე დასტამბულა 1970 წლამდე.

დამეთანხმეთ, ამას დიდი ქექვა უნდოდა, უშრომლად ეს საქმე არ გაკეთდებოდა, ჩემი არ იყოს, თქვენც, ალბათ, პირადად გამოგიცდიათ, ხელის გაუნძრევლად ნაცარიც არ გაიქექება.

ჰოდა, ამისათვის ჩვენგან ბაბაიანს მადლობის მეტი აბა რა ეთქმოდა! მეც ავდექი და ვუთხარი... ამ საუბრის დროს, მოსკოვში, მანასიანის ოთახ-კაბინეტში, ამხანაგმა არმენაკამ, არცთუ ისე მორიდებით შემომამპარა:

– Сталин был армянин!

თითქოს თავში დამკრესო, ისე შევცბი: ყველაფერი გამეგონა, გამეგონა, რომ ტუპოლვეი სომეხია (ანდრეი ანდრეევიჩ ტუპოლიან!), გამეგონა, რომ ავსტრიელი დირიჟორი ფონ-კარაიანი სომეხია, ფუტბოლისტი, გუცული მუნტიანი სომეხია, კოლუმბიც სომეხია (კოლუმბიანი!), მაგრამ თუ სტალინიც სომეხია...

მართალი გითხრათ, სტალინს ასე იოლად ვერ შეველიე, მაინც ვერ შეველიე იმ სტალინს, რომელიც ადრეული ყმანვილობიდანვე თავში მიტყაპუნებდა, როგორც მღვდლის შვილს, მერე, ჭაბუკობაში, ტყაპუნოდან ჩაჩქუნზე გადავიდა, – ხალხის მტრის ძმა ხარო (დააპატიმრეს ქართული ენისა და, საერთოდ, ქართული ლიტერატურის არმცოდნის არშალუის არშარუნის პირდაპირი მითითებით და უშუალო ხელის დადებით, რათა, მერე, თვითონ მას, არშარუნს, დარჩენოდა მოსკოვში ქართული მწერლობის ერთადერთი მცოდნის მონოპოლია; სხვათა შორის, ახლაც ცოცხალია, – გადაუხადეს იუბილეები დაბადების 60, 70, 75-ისა და 80 წლებთან დაკავშირებით, როგორც „უმნიკვლო კომუნისტ ლიტერატორს“), ძმას მალე „ხალხის მტერზე“ ხუთი დღის გათხოვილი დაც მიაყოლეს და... ცოტა მოგვიანებით, რაკი ამდენი ჩვენი მტრებით ყოფილხარ გარემოცული, არც შენ იქნები ჩვენი მეგობარიო და... მეც მათ გზას გამაყოლეს, ოღონდ ესაა – გრძელი გზით „ნამგზავრი“ მე ცოცხალი მაინც დავბრუნდი, ოღონდ, ვაი ასეთ დაბრუნებას, – მერეც, დიდხანს, როგორც „ნარეპრესირებულს“ ზედ ყურის ძირში შიშის ზარებს მიზაზუნებდნენ და მიზაზუნებდნენ...

და მაინც, ჩემი ცხოვრებისა და ბევრი, ბევრი ჩემი ახლობლის ცხოვრების გამაუკუღმართებელი არ მინდოდა უბრძოლველად ბაბაიანის ხელში ჩამეგდო:

– А какие же у вас основания считать Сталина армянином?

– Как какие! Ведь отец Сталина работал у Адельханова! А кто был Адельханов? Армянин!

А разве принял бы он грузина на работу при тогдашнем избытии рабочих рук?!

ასე და ამგვარად, ფორმალური ლოგიკის მოშველიებით მომერია არმენაკ მარტიროსოვიჩ ბაბაიანი, ოღონდ ესაა, ძალაუნებურად საკუთარი გულის ნადებიც გამოამყლავნა, რომელი სომეხი მიიღებდა თანაც თბილისში! – ქართველს სამუშაოზეო...

რაკი იქვე მდგომ კედლის სარკეში არ ჩამიხედავს, არ ვიცი, ამ უთანასწორო პაექრობის დროს რა ფერი დამედო, – ალბათ ტუფის ფერი, აკი ბაბაიანს, როგორც ჩანს შევეცოდე, როგორც მოაბდლო ხალხის შვილი და ნახევარი ნაბიჯით გალანტურად უკან დაიხია:

– Нет, я не говорю, что у Сталина и мать была армянка... Сталин только наполовину армянин.

ბაბაიანს მე, რაკი „პალავინა“ მაინც დაგვიტომო, დიდი მადლობა გადავუხადე და სიხარულით აყლოჭინებული გავეცალე, – ღმერთო, რა ბედნიერი ვარ, რა ბედნიერი ვარ, ღმერთო, რომ არაფრით არ გამოვიჩრევი და დიდი კაცი არა ვარ, თორემ სომხები მეც ხომ მიმიტაც-მიმიტვი-სებდნენ-მეთქი...

ისე კი – განა ამას კიდევ მტკიცება უნდა?! – ბაბაიანი შოთა რუსთაველისათვის თავს არც აიტკივებდა, რომ ის მას, გულის სიღრმეში და მის გარეთაც, „აშოტად“ არ მიაჩნდეს...

და ის, ამ „ისტორიული სიმართლის აღდგენისათვის“ ბრძოლის სფეროში – საბჭოთა სინამდვილეში – პირველი მაინც არ არის, აკი ომამდე ეს აზრი საკმაოდ გამჭვირვალედ გამოთქვა ჰაოსის სხვა შთამომავალმა, დანდუროვმა, რომლის დაშნაკური ტვინის ნალიტინევი, სტალინის პირდაპირი განკარგულებით, აიკრძალა კიდევ (სამწუხაროდ, ჩვენს დროში კი ნა ათასიანი ასეთივე დაშნაკურ „ამირსპასალარს“ ცეცხლის მომნთები არავინ გამოუჩნდა!).

ხანდახან ფიქრობ და გიკვირს, რატომ არ უფიქრდებიან თვითონაც, სომეხთა ჭკუის კოლოფები – ამ სიტყვის ირონიულობის გარეშე! – იმ გარემოებას, რომ თუკი „სომეხმა“ რუსთაველმა, მე-12 საუკუნეშიც კი, არჩია თავისი გრანდიოზული პოემა (ხომ ეცოდინებოდა რას ჰკიდებდა ხელს?) ქართულ ენაზე შეექმნა, და არა სომხურზე, ეს ხომ იმის დადასტურებაა, რომ იმ დროს ენა ქართული და, საერთოდ, ქართული კულტურა, მაშასადამე, ბევრად მაღლა მდგარა, ვიდრე სომხური?! რატომ ითხრიან თავისივე ხელებით სამინე ორმოს?!

საინტერესოა და, თანაც, ერთთავად სასაცილოც კია, რომ სომხები, ვისზედაც ასე თუ ისე კიდევ შეუძლიათ რალაც პრეტენზია განაცხადონ, მას ჩვენ „მთლიანად“ გვითმობენ; არცაა გასაკვირი: დიდმა ილიამ მათ „ქვათა ლაღადით“ ისეთი ნივრით და წინაკით შეზავებული მატიტელა მიართვა, რომ ამის მერე მეორე თავი საჭმელი აღარც მოუთხოვიათ...

და თუ ამას წინათ ერევანში, მთელი 60 წლის მანძილზე პირველად, ილიასადმი მიძღვნილი საღამო გაიმართა. ეს მხოლოდ იძულებითი ღონისძიება იყო, ჩვენი „ძმობის“ თვალისასახვევ ატრიბუტებს რომ განეკუთვნება.

...ბაბაიანი, მე მგონია, მაინც იშვიათი გამონაკლისია, ბევრი მისი თანამემამულე არათუ ითვისებს და ისაკუთრებს სტალინს... ათი წლის წინათ, პერედელკინოში, ერთი უკვე საკმაოდ ხნიერი ქალი ზიზღით სავსე ხმით მიმტკიცებდა:

– Сталин собирался выселить нас!..

ეს კი გამეგონა, ხრუშჩოვს ჩვენი, ქართველების, გასახლება უნდოდაო, მაგრამ სომხების?.. ისიც სტალინს?

– Кого выселить? Вас? Армян?

Да, да, нас, армян!!! – ალბათ უფრო მეტი დამაჯერებლობისათვის დააზუსტა კიდეც: – Выселить в Северный Казахстан!..

ჩემდა სავალალოდ პირველად მხოლოდ მაშინ გავნათლდი და გავთვითცნობიერდი „კლიმატურ-გეოგრაფიულად“: რაკი „სომეხთჭამია“ სტალინს სომხეთის აყრა და გადასახლება (ცხადია, მთლიანად – ძალღებიანად და კათოლიკოსიანად!) „სევერნი“ ყაზახსტანში განუზრახავს, მაშასადამე, ეს „სევერნი“ ყაზახსტანი ყარაყუმსავით უდაბური ადგილი და იაკუტიაზე უფრო ცივი მხარე იქნება-მეთქი.

თქვენ არ გეგონოთ, ან განსვენებულ, როგორც გამიგია, კარგი პოეტის აშოტ გრაშის ქვრივი (მაშინ ცოლი) უბრალო „პარტინია“ სირუმა იყოს ანდა „მანიკურშიცა“ ოფელია, – ერევნის ბრიუსოვის სახელობის პედაგოგიური ინსტიტუტის დოცენტი გახლდათ, ახლა, ალბათ, უკვე პროფესორია...

ჰოდა, აი ასეთ „საუკუნო ხსენებას უთვლის კვირაში ერთხელ მაინც, პროფესორი მარგარიტა ლევონოვნა ათეპაკიანი იოსებ ბესარიონის ძე სტალინს... იმ სტალინს, რომელმაც სომხებს, ქვა ღორღის ნაფუძარზე მძლავრი რესპუბლიკა შეუქმნა, რაღაც სამ ათეულ წელიწადში სატახტო მინური სოფელი – ერევანი ევროპულ ქალაქს დაამსგავსა და – მარტო ეს რად ღირს! – სამასი ათასამდე – გაამახვილეთ ყურადღება! – სამასი ათასამდე სომეხი – რეპატრიანტი ჩამოიყვანა მსოფლიოს შორეული კუთხეებიდან ომის შემდგომ, ისედაც საერთო გაჭირვების წლებშიც კი!..

(კონტრასტისათვის: ჩვენ კი სულ აგერ ახლა ძლივს მოვებით თავი და ირანიდან რაღაც ოცი-ოდე ფერეიდნელი ოჯახი ჩამოვიყვანეთ და, რაკი ეს უკვე სხვა თემია, მხოლოდ გაკვრით შევნიშნავ: რომელიღაც ზემდგომი ბრძენის რჩევა-განკარგულებით დავქსაქსეთ, ზოგი სად დავასახლეთ და ზოგი სად –საგარეჯოში, ჩუმლაცყში, ვაზისუბანში...

ერთმა ჭკვიანმა ფერეიდნელმა გულისნუხილით მითხრა ახლობლები ერთმანეთს დაგვაცილეს, ვერ მივსულვართ, ვერ მოვსულვართ; ამას იმიტომ ვაკეთებთ, რომ არ გავთათრდეთო... იპ! იქ, ირანში, არ გავთათრებულვართ და აქ, საქართველოში, გავთათრდებოდით?!”

მართლაც! მაჰ-აბასმაც კი ათასობით წარეკილ ქართველთ საცხოვრებლად ერთი ადგილი მიუჩინა).

იმავე პერედელკინოში – ეს უკვე „გუშინდელი“ ამბავია! – თბილისში მცხოვრები მწერალი ასლანიანი შარშან ერთ ქართველ პოეტს შუბლშეკრული უსაყვედურებდა, რა არის, თბილისში საიათნოვას ქუჩა ასე პატარაა და აკაკი წერეთლისა, კი გრძელია, თანაც პროსპექტით (უფრო რომ მერნმუნოთ, მინდოდა აქ ამ ჩვენი პოეტის გვარიც დამესახელებინა, მაგრამ ის კარგა ხანია აღარ შემხვედრია, არადა, ნებადაურთველად მისი გვარის ხსენება „არმეტაქტება“).\*

ხედავთ? – „ჩვენს ძმასა და მეგობარს“, მკრტიჩ სეროფოვიჩ ასლანიანს, ჩვენსავე დედაქალაქში, ჩვენი დიდი ეროვნული პოეტის სახელობის ქუჩა ძალიან გრძელად ეჩვენება, მოკლე უნდა იყოსო.

მე არ ვიცი, რამოდენა მწერალია თვითონ ასლანიანი, – „დიდოდენა“ მწერალი, ჩემი ფიქრით, თავის სამშობლოში და თავის ერის შუაგულში უნდა ცხოვრობდეს, და არა იქ, სადაც იძულებითი ასორტიმენტის სახით, თუნდაც ტომებს გამოგიცემენ, – და არც ის ვიცი, თვითონ ის „რამსიგრძე“ ქუჩას იმსახურებს. რაც შეეხება საიათნოვას, მას ქართველების სიყვარული და პატივისცემა არც ერეკლეს კარზე აკლდა და არც ჩვენს დროში აკლია.

...თუმცა „სომხური საკითხი“ ჯერ კიდევ არ მომითავებია, მაგრამ რაკი მან „ქუჩებში“ გადამისროლა, ვისარგებლებ შემთხვევით და ამასთან დაკავშირებით ამასაც ვიტყვი, – არა მარტო სომხებია ჩვენ მიმართ უმადურები, თვითონ ჩვენცა ვართ მათზე არანაკლებ უმადურები, ოღონდ... საკუთარი თავის წინაშე!

თუკი ქუჩის გამორჩეულობით ფასდება ამა თუ იმ ადამიანის ღვაწლი და დამსახურება ერისა და სამშობლოს წინაშე; და ეს მართლაც ასეა ყველა კულტურულ ქვეყანაში, მაშინ, ჩვენთვის, განა დიდად სასირცხვილო ამბავი არ უნდა იყოს ის, რომ თბილისში ჩვენი დიდი მწერლის, ჩვენი პირველი დიდი რომანისტის, მიხეილ ჯავახიშვილის სახელობის ქუჩა – სულ დიდი 50 მეტრისა იქნება, იქ მდგომი ერთი სახლით?!

\* გვიანდელი შენიშვნა (მაისი, 1989 წელი): ახლახან გარდაცვლილი ალექსანდრე ბეგაშვილი.

თბილისში ვისაც არ უნდა ჰკითხოთ – გნებავთ სანაძლეოს ჩამოვალ ერთით ასზე! – სადაა-თქო მიხეილ ჯავახიშვილის ქუჩა, ერთი ცერ მიგითითებთ; არათუ ცენტრში მცხოვრებნი, თვით „ამ ქუჩის“ ბინადარნიც კი შეცბუნდებიან, აკი მათი სახლი სხვა ქუჩას განეკუთვნება.

კი, მაგრამ... ეს მითხარით, თბილისში იყოს პეკინის ქუჩა და არ იყოს მიხეილ ჯავახიშვილის ქუჩა?! ქალაქის ცენტრში, რუსთაველის თეატრის მახლობლად, იყოს ათარბეგოვის ქუჩა და სადღაც მიკარგულში იყოს ახმეტელის ქუჩა, ქუჩა იმ კაცისა, რომელმაც ჯერ კიდევ ნახევარი საუკუნის წინათ ქართული თეატრის ელვარებით პირველმა აუბრჭყვიალა თვალეები მსოფლიოს გამოჩენილ თეატრალურ მოღვაწეებს და გაახარა სტალინი, რომ ის სრულებითაც არ არის ნახევრად ველური ხალხის შვილი, როგორაც ამაზე მაშინ საზღვარგარეთ სისინებდნენ მისი ავისმსურველები?!

თბილისში იყოს პეროვსკაიას ქუჩა და არ იყოს ივანე გომართელის ქუჩა?! პეროვსკაიას ქუჩა არ არის მოსკოვშიც კი, და ჩვენ ასეთი რა ვალი გვაქვს იმ ქალის, თუნდაც ღირსეული ქალის წინაშე, რომ ქუჩას, სადაც ივანე გომართელი ცხოვრობდა და ათეული წლობით მოღვაწეობდა – ისე კი არა, როგორც ახლანდელი ექიმების აბსოლუტური უმრავლესობა „მოღვაწეობს“! – პეროვსკაიას სახელი ერქვას და არა მისი?! უფრო მეტიც: იმ სახლის გვერდით, სადაც გომართელი ცხოვრობდა (21), არის დიმიტრი გულიას, ორი წლის იქ ცხოვრების აღმნიშვნელი დაფა, მაგრამ არაფერი არ არის აღნიშნული იმ სახლზე, რომე...

არ იფიქროთ, მე გულიას რამეს ვერჩოდე, – იყოს, ბატონო, და არის კიდევ, მაგრამ რატომ არ უნდა გამოჩნდეს ივანე გომართელი იმ სახლის წინ და იმ ქუჩაზე, სადაც, საქართველოს ყოველი კუთხიდან ჩარდახიანი ურმები მოედინებოდნენ ჯადოქარ და ჰონორარის „აქეთ ჩამჯიბავ“ ექიმთან, და არა მარტო ექიმთან, – მწერალთან, კრიტიკოსთან, პუბლიცისტთან, დიდ მამულიშვილთან?!

მერედა ასე უნდა დავაფასოთ – მით უმეტეს ჩვენი ზნეობრივად დაცემისა და დაკნინების ჟამს – სამაგალითო, გუშინდელი წინაპრები?! ეს არის ჩვენი მამულიშვილობა, ჩვენი პატრიოტიზმი?! მარტო „დინამო, დინამო“ ვიძახოთ და ერთმანეთს ცხვირპირი დავამტვრიოთ „დუბლიონკების“ განაწილებისას, როგორც ეს მოხდა, მაგალითად, ერთ-ერთ შემოქმედებით ორგანიზაციაში, რომლის მსგავსი ტრაგიკომედია, ალბათ, დასუფთავების ტრესტის მუშაკთა შორისაც არ გათამაშდება ქალაქიდან ყველაზე ბინძური ნაგვის გატანის გამო?!

რიგაში მხოლოდ სამად სამი ქუჩა აღმოვაჩინე არალატვიელის სახელობისა – ლენინის, კიროვის და სუვოროვის...

მე არ ვამბობ, მათ ზუსტად მივბაძოთ-მეთქი, მაგრამ... რასაც ბრძანებით არ გვავალდებენ, იმას ჩვენი რატომ ვივალდებთ?

რუსულის მცოდნე რომელი ქართველი არ მოიყრის მუხლს პუშკინის წინაშე, მაგრამ... პუშკინი და პედაგოგიური ინსტიტუტი? განა თვითონ პუშკინი არ შენუხდებოდა, რომ გაეგო მისი სახელობის გულისთვის იაკობ გოგებაშვილი თელავში გავასახლეთ? ივანე პავლოვი დიდად პატივსაცემი მეცნიერია, მაგრამ ჩვენთვის, ქართველებისათვის, ივანე ბერიტაშვილი ხომ არანაკლებ პატივსაცემია?!

ჰოდა, ახლა ესეც ვიკითხოთ – სად არის ბერიტაშვილის ქუჩა? თუ საერთოდ არის სადმე, ალბათ, „ჯანდაბაში“... სად არის დიმიტრი უზნაძის ქუჩა? არის კი საერთოდ? ეგებ იქ არის, ავლაბარში – ნახშირის, მემანვნეთა, ტიკის ქუჩების გვერდით!

ახლაც შეგიძლიათ გადახედოთ იმ დროის „კომუნისტს“, – როცა მსოფლიო მნიშვნელობის ეს დიდი მეცნიერი წავიდა ჩვენგან (მის „ნასვლას“ კბენია მედროვეებმაც დიდად შეუწყვეს ხელი!), გაზეთში, მეოთხე გვერდის მიჭუჭყულ კუთხეში, მოათავსეს მასზე ნეკროლოგი, – აი, იმოდენა, რამოდენაც ჩვეულებრივად ნებადართულია ადგილობრივი მნიშვნელობის პენსიონერისათვის...

ნუთუ აღარ დადგა დრო, იმ „გმირული და ნათელი დღეების“ ნამოქმედარი ახლა ქუჩით ოდნავ მაინც გამოვასწოროთ?!

საერთოდ, თბილისში „ქუჩების სფეროში“ რამდენ უთაურობას არ გინდათ წააწყდეთ!

საფრანგეთმა დე გოლი, ნაპოლეონის შემდეგ, ყველაზე დიდ სახელმწიფო მოღვაწედ მიიჩნია, და მაინც, მიუხედავად ამისა, როცა დადგა საკითხი მისი ხსოვნის პატივსაცემად, პარიზის ერთ-ერთ ძველ, შედარებით მომცრო ეტუალის მოედნისათვის სახელი გადაერქვათ, ამის თაობაზე პარლამენტში ცხარე კამათი გაიმართა და კენჭის ყრისას ძლივს, მხოლოდ ორი ხმის უპირატესობით, მიიღეს კომპრომისული გადაწყვეტილება.

აი, როგორ უფრთხილდებიან თავიანთ ისტორიას!

ჩვენში კი, როგორც ჩანს, ვიღაც ერთი ბაკაკური თუ სამჭკუაშვილია უფლებამოსილი ერთი ხელის დაკვრით შავი ხაზი ვარდისუბანსაც გადაუსვას და ხილიანსაც...

სულ აგერ ახლა მღეთის ისტორიულ, დიახ, ისტორიულ ქუჩას სახელი შეუცვალეს, ხორავა-

ზე!

კი, მაგრამ, ჩვენი დროის მსახიობს ის უფრო არ შეჰფერის, რომ მისი სახელი ჩვენს დროში აღმოცენებულ ქუჩას მივაკუთვნოთ?! თუ ჯერ კიდევ ცოტაა ასეთი უსახელო ქუჩები დილომსა და გლდანში?!

მლეთის ქუჩაზე დროდადრო ვაჟა-ფშაველა ცხოვრობდა, მლეთის ქუჩაზე დინჯი ნაბიჯებით ვაჟა ჩაივლიდა ხოლმე გენიალური პოემებით გამოტენილი ხურჯინით და... ახლა ასე ვილაპარაკოთ და ვწეროთ, ვაჟა-ფშაველა აკაკი ხორავას ქუჩაზე ასე და ასე-თქო?!

რაკი სიტყვა ვაჟაზე ჩამოვარდა, ჩვენი თავსავსე მამულიშვილობის დასადასტურებლად ასეთ ფაქტსაც მოვიყვან, თუმცა... მანამდე ამას წინათ ტელევიზორში ერთი ცნობილი აკადემიკოსის (არაზუსტ მეცნიერებათა დარგში!) სიამაყით წარმოთქმულ ფრაზას გაგაცნობთ:

— ჩვენ დიდი კულტურის ხალხი ვართ!

\*\*\*

- დრასტი, ზნაკომ, გაგიმარჯოს, კუდა იდიომ, საითკენა?!
- ჩვენ შენი ჯავრი არა გვაქვს, მივდივართ მარაბდისკენა...

„არსენას ლექსი“

ამ ხუთიოდე წლის წინათ, ჩარგალში ასვლისას, გამაოცა ერთმა ჯღარკმა ჯიხურმა, რომელიც ვაჟას თუმცა თითქმის მიწური, მაგრამ ყოველივე შეგნებული ქართველისათვის – უკვდავების ოქროთი მოვარაყებულ სრა-სასახლისაგან სამოციოდე მეტრის დაშორებით წამოეყუნცათ...

ამ ჯიხურში რალაც საოჯახო ხარახურა – ტაფები, ქვაბები, სამფეხები – იყიდებოდა (თუნდაც ძონეული გაყიდულიყო!)...

კიდევ უფრო გამაკვირვა იმ გარემოებამ, რომ მის ჩაჟანგულ (თუნდაც მოოქრული ყოფილიყო!) თუნუქის ფირნიშზე რუსული აჩაბაჩა ასოებით გამოეყვანათ (თუნდაც კალიგრაფიის პირველი ოსტატის ნახელავი ყოფილიყო!):

#### Повседневные товары

ჯერ ერთი, ამ სავაჭრო წერტს, თუნდაც „უნივერმალს“, აქ რა უნდა, რა უნდა მთის არწივის საბრძანებლის გვერდით (ჩვენ, მართალია, „დიდი კულტურის ხალხი ვართ“, მაგრამ... ასე უვლიან ბერნსის კარმიდამოს შოტლანდიელები?!), მეორეც, – რომელი რუსი ამოდის ამ ვეება მთებში, რომ მას რუსული წარწერით (თუნდაც მარტო რუსულით, – ქართულად კი არც ცარციითაა რამე მიწერილი) ვამცნოთ და ვანახოთ, რომ მას შეუძლია შეიძინოს აქ «Повседневные товары»?!

მართალი გითხრათ, ჩვენი დროის საზოგადოებრივ მოღვაწეობას, მთელი ჩემი სიცოცხლე, ისე გავურბივარ, როგორც კურდღელი ცალთვალა მონადირეს, მაგრამ ვაჟასადმი დიდმა სიყვარულმა ამ ერთხელ მაიძულა, ჩამოსვლისას, დუშეთის რაიკომში შემევლო და ერთ-ერთ პასუხისმგებელი მუშაკისათვის მომეთხრო, ალბათ, საკმაოდ გაცხარებული ტონით, ამ უმსგავსო-მეუსაბამობაზე...

კითხვაზე, თქვენ ვინ ბრძანდებითო, მე პირდაპირ არ ვუპასუხე, ვინც „ვბრძანდებოდი“, რადგან ვიცი, მე ის ბამბა არა ვარ, რომელიც ჩხრიალებს, ჩემი სახელი კიდევ ჰო (კიტა... აბაშიძე!), მაგრამ გვარი, სულ ერთია, მას არაფერს ეტყოდა, – ვაჟას მკითხველი და მათაყვანებელი ვარ-მეთქი...

ვაჟას თქვენზე უფრო დიდი მათაყვანებელი ჰყავსო, – მიპასუხა ჩემზე უფრო გაგულისებულად, – აქ ყოველ წელიწადს ამოდინან ხელმძღვანელი ამხანაგები მწერალთა კავშირიდან და არც ერთს არაფერი დასცდენია ამ „უმსგავსობაზე“ და, თქვენ შეამჩნიეთ და მათ ვერ შეამჩნიესო?..

არ ვიცი, ის „გუმი“ თუ „ცუმი“ კიდევ დგას იქ თუ არა, ეს კია, ასეთი მარცხით დამთავრდა ჩემი პირველი და უკანასკნელი „საზოგადოებრივი ლაშქრობა“, უკანასკნელი-მეთქი, – აკი ერთხელ კიდევ თვალნათლივ დავრწმუნდი, – ჩვენს დროში უეპოლეტებოდ არაფერი არ გამოგივა, მე კი ეპოლეტები სიბერეში კი არა, ახალგაზრდობაშიც არ მიძებნია...

კიდევ ერთი-ორი სიტყვა თბილისის „პავსედნევიანიან“ წარწერებზე...

სახლების კედლებზე ისე მომრავლდნენ მემორიალური დაფები, როგორადაც „გამოჩენილი მოღვაწეები“.

ამ წარწერების დი-იდი უმრავლესობა ორენოვანია (ბარნოვის, უზნაძის, ექვთიმე თაყაიშვილის, ნუცუბიძის და კიდევ ერთი-ორის გამოკლებით).

უყურებ ხოლმე მათ და... თან გეცინება, თან გეტირება: თქვენ, ალბათ, არც შეგიმჩნევიათ, რაკი ქვეითად მიმოსვლა არ გიხდებათ (ეს ჯანმრთელობისათვის, ცოტა არ იყოს, საზიანოა,

ზოგჯერ კი სახიფათოც: ამას წინებზე ერთ-ერთი მინისტრის ერთი ნაცარქექია, უნომრო მოადგილე, ე. ი. არაპირველი, გაათავისუფლეს – ჩვენში ხომ სინდისგარეცხილ და ჯიბეგატენილ გამყიდველებსაც კი იშვიათად თუ ხსნიან, მხოლოდ ათავისუფლებენ! – და მას, ამის საფუძველზე მანქანაც ავტომატურად ჩამოერთვა: განთავისუფლების მეორე დღესვე, რაკი საწყალი სიარულს გადაჩვეული იყო, ფეხი წაიჭება და მთელი თვე ლოგინში იწვა მალლა ფეხაფარჩხული!), მე კი თითქმის მუდამ, როგორც რუსები ამბობენ, „На своих на двоих“ დავდივარ და წლობით ვაკვირდები, აბა ერთი მაინც, აბა ერთი არაქართველი თუ ოდესმე შეჩერდება ამა თუ იმ დაფასთან და თვალს შეავლებს წარწერას, – ამ ხნის მანძილზე ასე რომ თვალყური მედევენებინა, ალბათ, სატურნიდან გამოშვებულ მფრინავ თეფშებს უფრო წავანყებოდი და დავიჭერდი კიდეც ცაზე, ვიდრე ამის წამკითხველს ჩვენს ძმობით ქებულ დედაქალაქში...

და ჩვენ მაინც, აქაც, რა თქმა უნდა, ერთმანეთისადმი რევოლუციამდელი ზესტაფონური წამხედურობით – „პრესტიჟისათვის!“ – ორ ენაზე ვწერთ, და მერე, ზოგჯერ, როგორ ვწერთ! დიდი ხნის განმავლობაში, მარჯანიშვილის ქუჩაზე, N-4 სახლის კედელზე გალაკტიონის მემორიალურ დაფას „ამშვენებდა“:

«...здесь жил выдающийся поэт  
Галактион Табидзе...»

«поEt...» ესე იგი „პაიოტო“, გალაკტიონ ტაბიძეო... გვიჭირს, საერთოდ, რუსული, ძალიან გვიჭირს, მაგრამ ამაზე ცოტა ქვემოთ, მანამდე კი...

(ალბათ შემრისხავთ, გალაკტიონი კი არა გალაკტიონიო. მერედა ეს, ქართული ენის ფონეტიკის თვალსაზრისით, ოდნავ მაინც მართებულია?! მისი ნორმები, თუნდაც გენიოსის ხუმტურების მიხედვით უნდა დაირღვეს? ესეც არ იყოს, განა ასე აუცილებელია, ხალხი, თავისავე სახალხო პოეტის სახელის წარმოთქმისას, სულ იმის ფიქრში იყოს, ენას კბილები როგორმე დროულად დააჭიროს, რათა ბუნებრივი „ქ“-ას ნაცვლად ხელოვნური „კ“-ა გამოცრას? სხვათა შორის, „არიფონში“, სადაც თავს იყრიდნენ ისეთი დიდებული მოქართულენი, როგორიცაა ჯავახიშვილი, ქიქოძე, პეტრე ქავთარაძე, ქიაჩელი და სხვები, რუსული „გალაკტიონი“ ქართულ „გალაკტიონად“ გვაცნობს თავს).

...კაცი რომ ორმოცდაათს გადააბიჯებს, მერე ის სამგლოვიარო განცხადებებს ადრინდელი გულგრილობით აღარ კითხულობს, მით უმეტეს სასაფლაოს სტუმრობა, თუ ეს დიდი აუცილებლობით არ არის გამოწვეული, ბევრად არაფრად ეხალისება, მაგრამ პანთეონი მაინც სხვა არის, პანთეონს ერთგვარი სანახაობითი მხარეც მოეპოვება და... ნუ დავიზარებთ, შევიხედოთ:

Проф. Акаки Пагава; Polikarpe kakabadze

„დიდი კულტურის“ მქონე ზოგიერთი ჭირისუფალი მართლაც რომ თავს მოჭრის თავისავე „სახელოვან მიცვალებულს...“

(სხვათა შორის, ეს – ჩემი არც თუ სულ გაბედული აზრით – სახამუშო, თითქმის იუმორით შეფერილი „სახელოვანი მიცვალებული“ ერთ-ერთ ჟურნალში, ჩემთვის მხოლოდ გვარით ნაცნობ, უთუოდ ნიჭიერი კრიტიკოსის წერილში ამოვიკითხე ბესო ჟღენტზე).

ჯერ ერთი, კარგი ქართველი მამულიშვილის სამარის ქვაზე, და ისიც ქართულ პანთეონში, რა საჭიროა რუსული წარწერა (რუს პროფესორ ი. მ. შარლემანის ძეგლსაც კი, აქვე, რომელმაც განუზომელი ღვანლი დასდო ჩვენს სამხატვრო აკადემიას, მხოლოდ ქართული წარწერა ამკობს, თანაც „უპროფ“-ოდ), მეორეც, რაკი წერ, სახელი მაინც სწორი რუსულით დანერე: **Акакий**.

როგორც ხედავთ, ზოგიერთი ძველრომაელი დრამატურგის პლავტუსის ენასაც კი იშველებს და თან მეტრზე მეტიც ხელოვნურად ამაღლებს საფლავის მინას, ალბათ იმიტომ, რომ მისი „გამოჩენილი“ სხვა „გამოჩენილებზე“ უფრო გამოჩენილი გამოჩნდეს!..

პანთეონი, თუკი ის მართლაც ერის, რჩეულ შვილთა სავანეა, რაკი ჩვენ ჯერ კიდევ თავი ვერ დავგიღწევია თავისმომჭრელი პროვინციალიზმისათვის, – რაღაც ერთგვარ კონტროლს უნდა ექვემდებარებოდეს. პანთეონი ხომ ვაკის, საბურთალოს, მუხათგვერდის მსგავსი სასაფლაო არ უნდა იყოს, ვისაც რა მოესურვება, ის წამოჭიმოს და ის ამოტვიფროს.

(ვაკეში, მაგალითად, ერთი ქართველი სამხედრო კაცის სამარის ძეგლზე ასეთ წარწერას ამოიკითხავთ:

Спи спокойно – никто тебя будить не будет \_  
мой дорогой, многоуважаемый муж.  
Любимая жена.

ალბათ, ჩეხოვის «Многоуважаемый шкаф»-ი გაგახსენდათ, თანაც «Любящая жена» მაინც იყოს!).

დიდუბის პანთეონში უკვე კარგა ხანია, ძეგლებზე აღარ აღნიშნავენ დაბადება-მიცვალების თარიღს...

კი, მაგრამ მნახველმა, ვთქვათ, ოცი-ორმოცი წლის შემდეგ არ უნდა იცოდეს, ამა თუ იმ მოღვაწემ, თუ ის მართლაც მოღვაწე იყო და მადლიერი შთამომავლობის მენსიერებაში ასეთადაც დარჩა, – როდის, რომელ წლებში, რომელ საუკუნეში იცხოვრა და იღვანა?

სხვათა შორის, ეს ახლა ასე გახშირებული უთარილობა, თუ გნებავთ ამის ზუსტი თარიღი იცოდეთ, 1953 წლიდან მოდის: ჰაერში ფერისასავით დაფერფლილ ნატა ვაჩნაძეს, ლეგენდარული სილამაზის ქალს და მთელი საბჭოთა მუნჯი კინოს პირველ ვარსკვლავს, „დაიბადა-გარდა-იცვალა“ არ გაუკეთეს, და ეს ერთთავად თითქოს გამართლებულიც იყო, მაგრამ ის, რაც მანანა ორბელიანს, ნატა ვაჩნაძეს მოუხდება, არ მოადგება მეცნიერების თუ ლიტერატურის მოღვაწეებს (მე, რა თქმა უნდა, ერთმანეთისაგან ვასხვავებ ქალაქში აღმართულ ძეგლს საფლავზე დადგმული ძეგლისაგან).

...გარდაცვლილებზე ან კარგი უნდა თქვა, ან არაფერიო. ეს შეგონება, მგონი, არ დამირღვევია (გარდა იმისა, რომ დაფები საეჭვო გამოჩენილებით ერთობ მომრავლდნენ-მეთქი) და დროა მოვეშვა იმქვეყნიურ ბინადართ და ჩვენს მხიარულ, დიდი კულტურული ტრადიციების მქონე თბილისში თავანულებმა გავიარ-გავისეირნოთ, რომლის ქუჩებშიც ასე დაჟინებით გვეპატიჟებიან... თუ «Купатная» თუ «Хинкальная» თუ «Хашная» თუ «Хачапурная...»

ღმერთს ვფიცავ, რომელიც, სამწუხაროდ, აღარ გვნამს, – ჩვენი ბედი, რომ რუსები ფრანგები არ არიან, თორემ მათი დიდებული ენის ასე საჯაყ, მიკიტან ხეჩოს დონის რუსულისათვის ცხვირს ამოგვინაყავდნენ და როგორც ადრე, რევოლუციამდე, ამბობდნენ შავრაზმელები დამტვრეული რუსულით მოლაპარაკე „ინოროდცებზე“ მოგვაძახებდნენ: «Эфиопы, эфиопы!»

(მინი-ცნობა: მთელი ორასი წლის მანძილზე ქართული ენა რუსეთში, ცნობილებიდან, მხოლოდ ორად ორმა კაცმა შეისწავლა, რუდენკომ და კლიმოვმა, ჩვენგან ასე დაშორებულ სხვა ქვეყნებს რომ თავი დავანებოთ, მარტო პატარა შვეიცარიაში კი სამმა ციურიხელმა ქალმა. სხვათა შორის, სომხურიც ჩვენი ენის ბედს იზიარებს).

კონსტიტუციით ქართული ენა სახელმწიფო ენად კი შევინარჩუნეთ, მაგრამ ამ სახელმწიფო ენას თვითონ ჩვენ, ქართველები, ვითომ პატივისცემით ვეპყრობით, ვითომ ვუფრთხილდებით?

რიგაში, რუსული დრამის თეატრშიც კი – ეს მართლაც გასაკვირია! – პროგრამები რუსულ და ლატვიურ ენებზე იბეჭდება (შემიძლია გაჩვენოთ, ჩამოტანილი მაქვს), ჩვენში კი... არა მგონია, მოსკოვს დაევალებინოს, გმირთა მოედნის ასე საჭირო მინისქვემა გასასვლელზე, მარტო ერთ ენაზე მიგვეწერა:

«Наб. им. Сталина», «Цирк», «Зоопарк».

ვითომ რა სახსრები უნდა დახარჯულიყო იმდენი, რომ თავდაპირველად ასეთივე (სამი!) თითოსიტყვიანი – შენს დედაქალაქში, შენს სახელმწიფო ენაზე! – ქართულადაც გაეკეთებინათ? მხოლოდ მოგვიანებით მიაკრეს, როცა ხმა აღიმალლა ერთმა „ჩხირკედელა“, ქვეითად მოსიარულე მოქალაქემ (აფსუს, რა სიტყვას აღარ ვხმარობთ, – მოქალაქე! – რა სიტყვა ეძლევა დავინყებას!).

არც ის მგონია, მოსკოვი გვავალებდეს, თბილისის ქუჩებში «Переход», «Переход» მარტო რუსულად აღინიშნებოდეს. მართალია, რუსული გვიჭირს, მაგრამ ისე როდი გვიჭირს, რომ, კერძოდ ამ შემთხვევაში „პერეხოდის“ მნიშვნელობა ვერ ამოვხსნათ, თუნდაც ხარაგოულის რაიონის მთის სოფელ საძროხედან ვიყოთ ჩამოსული, მაგრამ თუ ამ იოლ გზას დავადექით, – სულ ერთია, მაინც ყველა მიხვდებაო – მაშინ ჩვენს დედაქალაქს არასოდეს ქართული იერი არ მიეცემა და ბარემ დროულად, ახლავე სახელიც გადავარქვათ და სხვა ხალხებისათვის ინტერნაციონალისტისა და თავის თანამოძმეებისათვის ინტერ-გამოკლებული მიქოიანის საფლავზე გვირგვინი მივიტანოთ წარწერით – სიყვარულით კასაბლანკა – სინგაპურელებისაგან-თქო...

ერთი რამ კარგად უნდა გვახსოვდეს: ასეთი დაუფიქრებელი, ჩვენივე, შეიძლება ითქვას, უნებლიე ანტიქართული „დურაქობით“ ვაღიზიანებთ ახალგაზრდობის ერთ ნაწილს – უჯინსო (!) ნაწილს და ვაძულებთ რუსულ ენას, ეს კი დიდი დანაშაულია. რუსული ენა ჩვენ ისე გვჭირდება, როგორც ჰაერს სჭირდება ყველა თავისი შემადგენელი ნაწილი; რუსები დიდი ერია და, ბუნებრივია, ყველაფერი დიდი აქვთ – არა მხოლოდ ფიზიკური ძალა...

თუნდაც ენის ადგმისთანავე – პარალელურად მშობლიურთან, რა თქმა უნდა, – რუსული

ენის შესწავლით სრულებითაც ვერ დავკარგავთ ჩვენს ეროვნულობას, თუკი, ცხადია, სამშობლოს არა მხოლოდ პასიური სიყვარული (ასეთი სიყვარული ჩვენ ახლაც გვაქვს), – სამშობლოსათვის თავდადების გრძნობა „მე პატარა ქართველი ვარ“-ის ასაკიდანვე ძვალ-რბილში გვექნება გამჭვდარი...

როგორც იცით, სამხედრო სასწავლებელში „გარუსებული“ დავით კლდიაშვილი, მწერლისთვის თითქმის საკმაოდ მოგვიანებითაც კი, ისეთი ქართულით შეიარაღდა, ბევრ ჩვენგანს მწერალს, მწერალს! – რომ შეშურდება.

დიახ, სამწუხაროდ, გვიჭირს რუსული... სომხების აზრით, გვიჭირს ჩვენი უთავობით, ჩემი აზრით კი – უფრო უთაურობით.

სომხებს არ უჭირთ, ჩვენ გვიჭირს! ნუთუ იმიტომ, რომ ისინი, როგორც თვითონვე კვებნით ამბობენ, პოლიგლოტებია და ჩვენ კი... „მონოგლოტები?“ რაღაც მეექვსეა! თუნდაც იმიტომ, რომ... ბიძა მყავდა, მიხა ბუაჩიძე, გლეხი-გლეხი თავიდან ფეხებამდე, მაშინ 85-ის იყო, ე.ი. იმ დროიდან 70 წლის წინათ ბელაგორის (ბელგოროდში არ აგერიოთ! – ახლანდელი ხარაგოულია!) ორკლასიან სასწავლებელში დადიოდა... საერთოდ, კაცი იყო ისეთი, სოფლიდან ბიჯს არ გადადგამდა, არც ჩიტაში დაჰქონდა ვაშლი და ხურმა, და არც კამჩატკის პეტროპავლოვსკში ტყე-მალე და დაფნა... მიუხედავად ამისა, რუსული თავში ისე ჰქონდა ჩაჭედილი (ჩაუჭედეს! კარგი სწავლით კარგმა მასწავლებლებმა ჩაუჭედეს!) სიბერეშიც კი ბევრად უკეთესად „პარუსკობდა“, ვიდრე... ვიდრე...

აი, თუნდაც ერთი საზოგადო მოღვაწე მასზე უფრო თვალსაჩინო მოღვაწის საიუბილეო საღამოზე, მოსკოვში (ჩანერილია ფირზე, ინახება საშვილიშვილო ფონდში!)... თუმცა ის დაწერილს კითხულობდა და, უნდა ვივარაუდოთ, როგორც ჭკვიანი კაცი, საკონტროლოდ მასზე უფრო უკეთ რუსულის მცოდნეს ნააკითხებდა, და „მაინც“, დაწერილიდან ერთხელ თავის ალებისას და მერე დახედვისას... ესა და ეს (ესე იგი იუბილარი)... „...пример тот, как надо жить и работать!“ (აზრში არ ვედავებით, ისე კი... მმ... ყველამ „იმ“ იუბილარივით „жить и работать“ რომ „ვექნათ“, მაშინ საქართველოში – სანაშენოდაც კი! – ერთი პატიოსანი კაცი აღარ დარჩება).

დიახ, გვიჭირს რუსული, ძალიან გვიჭირს, თანაც სავალალო ის არის, რომ ეს ბევრს სასირცხვილოდ არ მიაჩნია, – ოღონდ გამოჩნდეს, ოღონდაც საქვეყნოდ ტრიბუნა მიეცი...

და აჰა, მოგვცეს კიდევ ტრიბუნა და, თუ ზეპირად გამოვდივართ – არადა, დაწერილს, ვინ არ იცის, გახვრეტილი შაურიანის ფასი აქვს, – ძალიანაც რომ ცდილობთ, მაინც „ეფიოპის“ შთაბეჭდილებას ვახდენთ, და ეს არც გაგვემტყუნება: ჩვენი თავი თუნდაც უბრძნესი აზრების სკას წარმოადგენდეს, რაკი კაცი, მახვილს რომ თავი დავანებოთ, უფრო იმაზე ფიქრობ და შიშისაგან თრითინასავით თახთახებ, რომ ბრუნვისა და უღვლილების ელემენტარული წესები არ აგერიოს, – ამ განამანიაში, აბა, აზრებს საიდანღა მოუყრი თავს?

...წელს ქუთაისის თეატრი საგასტროლოდ მოსკოვს უნდა სწვეოდა... მე არაფერი მინდა ვთქვა იმაზე, თუ ვის აღედრა ეს სურვილი პირველად, უფრო კი – დასტური ვინ მისცა, – აბა ერთი გულზე ხელი დავიდოთ და ვიკითხოთ, რით უნდა გააკვირვოს – ჯერჯერობით მაინც! – ქუთაისის თეატრმა ვახტანგოვის, მაიაკოვსკის, „სოვრემენიკის“, სატირისა და მცირე თეატრებს შეჩვეული მოსკოველი მაყურებელი, თანაც ენობრივი ბარიერის წინააღობის პირობებში, – ნახვიდე მარტო იმის იმედით, რომ სულ ერთია მაინც შემაქებენო – რა თქმა უნდა ამის გარანტია შეგიძლია შენი ხელოვნება-ოსტატობის ჩვენებამდეც ერთი წლით ადრეც კი გულჯიბეში ჩაიდო! ჯერ არ ყოფილა შემთხვევა, ეროვნული რესპუბლიკებიდან მოსკოვში ჩასულ, რაგინდ უსუსური კოლექტივიც ყოფილიყო, იქიდან ქების სიგელი არ წამოეღოს: ყველანი გადაიან ოფიციალური სტუმარმასპინძლობის ეტიკეტით, თანაც ისეთი პირფერულით, რომ დავით კლდიაშვილის პერსონაჟებსაც კი შეშურდებათ.

ზუსტად ათი წლის წინათ მე ვესწრებოდი მოსკოვში რუსთავის თეატრის – იმ დროისათვის საკმაოდ კარგი თეატრის, მაგრამ „გარეთ“ გასასვლელად ჯერ კიდევ მოუმნიფებელი თეატრის გასტროლებს და...

ღმერთო, როდის დამთავრდებოდა ეს ორკვირიანი გასტროლები, – ამაზე ოცნებობდნენ, ვინც ჭკვიანი და მიხვედრილი იყო ჩამსვლელთაგან, დამხვდურებიდან კი – ხომ თითქმის ყველა (ო-ო, სამაგიეროდ ბანკეტმა სრული ანშლაგით ჩაიარა!). ასეთივე ბედი ეწია რუსთავის თეატრამდე ბათუმის თეატრს და რუსთავის თეატრის შემდეგ აფხაზურ თეატრს და, თქვენ წარმოიდგინეთ, რუსთაველის თეატრსაც კი 1960 წლის გასტროლების დროს...

(სამწუხაროდ, როგორც ატყობთ, ვერც ჩემს სისხლხორცეულ დარგში დავიჭირე სადავეები და შეუტოპავში შევტოპე. არა მგონია, ჩემი ეს ბარათი, თუნდაც დაბეჯითებითაც გთხოვოთ, სულ საიდუმლოდ დარჩეს. ჰოდა, ვიცი, ეს შეტოპვა ძვირი დამიჯდება; ჩემს კომედიებს ისედაც არ დგამენ, აწი, მით უფრო, სულაც აღარ გააჭაჭანებენ, მაგრამ ჩემი პირადი შემოქმედებითი სიხარულიც კი თუ შეეწირება საერთო ეროვნულ საქმეს და თუნდაც ორიოდვე სანტიმეტრით მა-



ინც წასწევს წინ, მე ამითაც გავიხარებ)...

რას მიედ-მოედები, სად ქუთაისის თეატრი, სად რუსული ენაო, – ბრძანებთ ალბათ, მაგრამ ნუ აჩქარდებით, – მათ შორის ერთგვარი ძაფური კავშირი, ზიარი ჭურჭლის წესი თუ კანონი არსებობს, და ეს, როგორც ქართული ენის გერონტი ქიქოძისებური „მცოდნენი“ არა მხოლოდ ზეპირ მეტყველებაში, ნაბეჭდი სიტყვის მაგიური ძალითაც მოსავენ ხოლმე – „სახეზეა!“

„სახეზეა“ გასტროლებთან დაკავშირებული, სამოსკოვოდ გამოშვებული ბუკლეტი, სათანადო ტექსტითა და მრავალი სურათით, პირველ ყოვლისა, რასაკვირველია, მსახიობთა სურათებით. არ დავმაღავ, ტექსტს არ გავცნობივარ, სურათებს კი დავხედე, მერე კი დავაკვირდი, სათვალთაც შევიარაღდი: აქამდე ისე, როგორც ბატონ ოთარს, ნათელა სალარაძე მეც ქალი მეგონა, – „რუსულადაც“ კი ქალი მეგონა, ასევე თამარ ღვინიაშვილი და თამარ კიკნაძე, „წარმოიდგინეთ“, ქეთევან კოლხიდელიც, – მათი სურათების ქვეშ კი, როგორც ყველა დანარჩენ მსახიობ ქალთა გამოსახულებათა ქვემოთ, მიბეჭდილია:

«Народный артист ГССР – Тамара Кикнадзе,  
Заслуженный артист ГССР – Натела Сагарадзе...  
Артист... Артист... Артист...»

თუ ასეა, გავიფიქრე, მაშინ შოთა პირველი, თუმცა ცხოვრებაში უულვაშო, მაგრამ პოტენციურად მაინც ულვაშიანი, ანზორ ხერხაძე კი, „ისეც“ და „ასეც“, ულვაშიანი, „არტისტკების“ სქესით ხომ არ გადაიან-მეთქი; დაილოცოს ამ ბუკლეტის რედაქტორ-გამომცემელ-შემდგენელთა სახელი, – არა, არ გადაიან!

მე არ ვიცი, რა მიზეზით აღარ შედგა ქუთაისის თეატრის გასტროლები, – დიდია, ღმერთო, შენი სახელი! – რომ შემდგარიყო, ყოველ შემთხვევაში, ეს მისი „მარეკლამირებელი“ ნაბეჭდი პროდუქცია თეატრში, მეტწილად, ძალით მოყვანილ მოსკოველ მაყურებელთა თვალში გამოგვაჩენდა აფრიკის ასმეორე რესპუბლიკასავით, სულ აგერ ახლა რომ მიიღო დამოუკიდებლობა და ეს-ეს არის შეეჭიდა რუსულს...

თქვენ არ იფიქროთ, რომ ეს „არტისტკები“ სადმე, სადღაც ფშავ-ხევსურეთის რომელიმე ნა-სოფლარშია დაბეჭდილი, – არა, – ჩვენს სატახტო ქალაქში, „დიდი კულტურის მქონე“ თბილისში...

ლინგვისტები თითქმის პარადოქსულ აზრს გამოთქვამენ: ვინც ერთი ენა იცის, მან, არსებითად, არც ის ენა იცის, რადგან სხვა ენებთან შედარების შესაძლებლობას მოკლებული არისო. თითქოს მართლაცადა... ქართულში ქალიც მსახიობია და კაციც მსახიობია, რუსეთში კი...

გვიჭირს რუსული, ძალიან გვიჭირს არა მარტო საშუალო სკოლა დამთავრებულებს, არა მხოლოდ უმაღლეს დიპლომიანთ...

ამ რამდენიმე ხნის წინათ ჩვენს რესპუბლიკაში 25 ათასი მეცნიერი იყო (ახლა, ალბათ, „წანვიმარზე“, უფრო მეტიც იქნება!). ჰოდა, უმაღლესმა საატესტაციო კომისიამ, ერთხელ იმ 25 ათასიანიდან როგორღაც „ერთის“ სადოქტორო ნაშრომი ცოტა რაღაც ღირსების მხრივ საეჭვოდ მიიჩნია და დოქტორანტი, თავი რომ გაემართლებინა, თუნდაც, უბრალო, კერძო საუბარში, – მოსკოვში მიიწვია... ეს ჩვენი მეცნიერი თანამედროვე ტყავის ოთხკუთხა ხურჯინებით დაბრიგნილ-დატვირთული კი გაემართა, მაგრამ, ორდღიან გზაში, ვერც ხურჯინებმა ისწავლეს რუსული და ვერც მათმა პატრონმა, არადა, ნასესხები თუ ორიგინალური აზრების დასაცავად, მწვანელით მოვაჭრე თათრის ქალებთან სამყოფი რუსული სულაც არ ეყო!..

ჰოდა, საერთოდ, ეთქმის კი მეცნიერს მეცნიერი, რომელმაც ერთის მეტი ენა არ იცის? კარგი, ბატონო, რუსული არ იცი, მაგრამ ფრანგული იცი? გერმანული, ინგლისური? თუნდაც სომხური?!

დიახ, გვიჭირს რუსული, „სხვებს“ ისე არ უჭირთ, როგორც ჩვენ. რატომ? არაქართველ დემაგოგს შეუძლია ეს ანტირუსულ განწყობილებაში ჩაგვითვალოს, განგებ არ სწავლობენო.

ო-ო, გარდა პროვოკაციისა, რამოდენა სისულელე იქნება ეს და რამხელა იდიოტიზმი! ყოველ ქართველს, გლეხი იქნება ის თუ მუშა, მწყემსი თუ მთასვლელი, ვითომ პროფესორზე ხომ არაფერს ვამბობ, – მართლა პროფესორებმა კი მართლაც იციან! – რუსული ძალიანაც უნდა ხუთიანზე იცოდეს და თავიც მოჰქონდეს ამით, მაგრამ ჩვენი უბედურება ის არის, რომ ბოლო ათეულ წლებში შემოჩვეული დამლუპველი სენი – არაფერზე არ ვიტყხით თავი – ამ თავის გაუტეხლობაში რუსული ენის შესწავლაც ექცევა... თუ თავისით ჩაგვიდებენ თავში – ხომ კარგი... აი, ძილში სწავლა რომ მოუგონიათო... ყაბულსა ვართ, თუნდაც ერთი წლით დავიძინოთ, უსასრულო ჭამა-სმითაც ფაშვებგადმოყრილებმაც კი, ოღონდ რუსული ჩაგვიდონ თავში!..

რამდენადაც ვიცი, ძილში სწავლა არ გამართლდა, ისე, როგორც არ გამართლდა ძილით მკურნალობაც; მიძინარე კაცი უბრალოდ ცოცხალი მკვდარია, მკვდარი კი, „გინდ ცოცხალი

იყოს, გინდ მკვდარი“, მაინც მკვდარია, აღქმის აქტიურ უნარს მოკლებულია, ასე რომ... „თავის გაუტეხელობით“ არაფერი არ გამოგვივა, დაუოკებელ სურვილს თავგამოდებული შრომაც უნდა მოსდევდეს... ურუსულოდ კი ჩვენ არაფრად არ ვვარგევართ, არა იმიტომ, რომ რუსეთთან და სხვა რესპუბლიკებთან ერთად ერთ უღელში ვართ შებმული, – თუნდაც იაქესავით მარტონიც ვიყოთ, ჩვენი მშვენიერი, მაგრამ ტერიტორიულად შემოფარგლული ენით მსოფლიოს თვალში მუნჯებად გამოვჩნდებით, მსოფლიო კი ჩვენ ყრუდ მოგვეჩვენება.

მინდოდა აქ ედუარდ შევარდნაძის გამონათქვამით გამემაგრებინა ჩემი პოზიცია, მაგრამ ვშიშობ, ვაითუ ეს მლიქვნელობაში ჩამეთვალოს, ამიტომ იაკობ გოგებაშვილს მოვიშველიებ, – თქვენც იცით, ცხონებულ იაკობს არც ბინის მოცემა შეუძლია, არც მანქანის, არც ორდენის, არც გმირობის, ლანჩხუთის თეატრშიც კი, ოქრო პიესაც რომ გქონდეს, იმასაც ვერ დაადგმევენებს:

„რათა ტააგით არ იაროს საქართველოს ეროვნების ეტლმა, ან არ გაჩერდეს ერთ ადგილას, საჭიროა, მასში შევავათ ძირში ქართული ენა და ყვერად მიუბათ რუსული ენა... მაშინ და მხოლოდ მაშინ ეტლი ჩვენი ეროვნებისა ჯეროვანი სისწრაფით ივლის ცხოვრების გზაზე“.

ზოგიერთი ჩვენი ვითომ მგზნებარე მამულიშვილი, რომლის ყოველდღიური სალაპარაკო ქართული ისეა აჭრელებული რუსიციზმებით, რომ მას ქართულის უცოდინარი რუსიც კი გაუგებს („დაჟე ისიც ვუთხარი, ატვეჩაი მე ვიქნები და კაპუსტა და მარკოვკაც იყიდე სოროკ კაპიკიანი-თქო“), – ვიცი ამას „ნაგლობაში“ ჩამითვლის, და მე მაინც გავბედავ და ვიტყვი: არაფერი დაგვიშავდება, თუკი საქართველოს ზოგიერთ ქალაქში (თბილისი, ქუთაისი, ბათუმი) თითო-ოროლა სპეციალიზებული სასწავლებელი გაიხსნება, სადაც მხოლოდ ქართველებს მიიღებენ და რუსულს იმ მეთოდით შეასწავლიან, რომლის წყალობითაც ეს ენა ზემოიმერელმა უბრალო გლეხმა მიხა ბუაჩიძემ სიბერეშიც ვერ დაივიწყა. ამით ჩვენში, ამჟამად ასე სავალალოდ მინელებულ პატრიოტიზმს თუ შეემატება რამე, თორემ დაკლებით, მერნმუნეთ, არაფერი დააკლდება. ილიამ, აკაკიმ, ვაჟამ, ნიკო ნიკოლაძემ და კიდევ რამდენიმე სხვა დიდმა ქართველმა მე-19 საუკუნეში რუსული, წმინდა რუსული განათლება მიიღეს – დაბალი, საშუალო, უმაღლესიც, – მაგრამ, აბა, ისინი რომელ ახლანდელ „დიდქართველთ“, ლიტერატურისა და ხელოვნების, მეცნიერებისა და ტექნიკის მუშაკებს ჩამოუვარდებიან, რომელთაგანაც ბევრს «Обаяние» «Обоняние»-საგან ვერ გაურჩევია და „მელნიცა“ „სტალიცაში“ ერევა?!

\*\*\*

**მაშ რისთვის მინდა სიცოცხლე,  
სული რათა მჩრავ პირშია,  
თუკი არ გამოვადგები  
სამშობლოს გასაჭირშია?!**

**ვაჟა**

მე-19 საუკუნის ცნობილი სომეხი მოღვაწე, პროფესორი პატკანოვი (იმ დროს პროფესორობას ასე პანტაჟუნტად კი არ არიგებდნენ!) ამბობდა სომხებზე, ჩვენი მისამართით: «Сосед не знает соседа!»

მართლაც, ახლაც კი ჩვენ სომხებს ნაკლებად ვიცნობთ, ბევრ ჩვენგანს მათზე ჯერ კიდევ ბაზრული წარმოდგენა აქვს. სომხები არც ადრე და, მით უმეტეს, ახლა ასეთ ობივატელურ შეფასებას არ იმსახურებენ, თუმცა მათდამი ცალმხრივი მიდგომა მარტო ჩვენ როდი გვახასიათებდა...

კერძოდ, მე მახსოვს, ჯერ კიდევ ოცდაათიან წლებში, მოსკოვში ბევრი ჩვენებური ახალგაზრდა სომეხი და, ზოგჯერ, არა ჩვენებურიც – თავს ქართველად ასალებდა, ძალიან „შორებელი“ კი, შესაძლებლობის შემთხვევაში, თავის ეროვნებას მალავდა რა, ქალიშვილებს, მაგალითად, „აბსტრაქტულად“ ეცნობოდა: «Я кавказец!»

ამ უკანასკნელ ორმოც წელიწადში საოცარი მეტამორფოზა მოხდა: სომხებმა ისეთ მკვეთრ „რეაბილიტაციას“ მიაღწიეს, რომ ახლა, მსგავსად ძველი რომაელებისა («Я римлянин!»). ამაყად, ყელმოღერებით აცხადებენ: «Я армянин!»

რუსეთში და სხვაგანაც – მასობრივად ეს ჯერ მხოლოდ საქართველოს არ მოსდებია! – თავიანთი გვარების ომამდელი რუსული დაბოლოება თითქმის ყველამ (გარდა რუსული ენის საქვეყნოდ ცნობილი სპეციალისტებისა – ბარხუდაროვი, ავანესოვი, ბუდაგოვი) იან-ზე შეიცვალა, და არა თუ იან-ზე, ბევრმა იანც-ზედაც კი, რასაც წინათ მეზოვე და ფეხსაცმლის მწმენდავე-

ბიცი კი გაურბოდნენ...

ამ დროის მონაკვეთში კი ჩვენ, ქართველები, განსაკუთრებით ორმოცდაათიანი წლების მეორე ნახევრიდან მოყოლებული, სულ ცოტა ხნის წინათ რაინდულ ხალხად მიჩნეული, „ციგნების“ დონეზე დავეშვიტეთ...

ახლა არც ერთი სომეხი არ იტყვის არც რუსეთში, არც ლიტვაში, არც მოლდავეთში, ქართველი ვარო, – ამას ამბობენ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა თავისი ერისადმი რაიმე შეურაცხყოფელ საქმიანობაში გამოიჭერენ. მე თვითონ მქონდა შემთხვევა მოსკოვში, მაიაკოვსკის მეტროს წინ, მარტში იებით მოვაჭრე, სახით წმინდა სისხლის სომეხი – არა საქართველოდან – თავი როგორ გაისალა ქართველად, როცა ჩემს „მსახიობურ ნიჭიერებას“ მობილიზაცია ვუყავი და მას რუსული აქცენტით გამოველაპარაკე...

რასაკვირველია, სომეხებს მართლაც ბევრი რამე აქვთ ისეთი, რითაც შეუძლიათ იამაყონ, უსაფუძვლოდ კი არა, საფუძვლიანადაც, – არა მხოლოდ ჩვენი ქვეყნის მასშტაბით, მსოფლიოს მასშტაბითაც კი...

ამ სამიოდე წლის წინათ ავსტრალიაში ეთნოგრაფების საერთაშორისო კონგრესი შედგა; კონგრესის ერთმა მონაწილემ – არა სომეხმა – საკითხი დასვა ერთი მსოფლიო ენის შემოღების შესახებ. ასეთი ენა, საყოველთაო გავრცელების მხრივ, თითქოს არსებობს კიდეც – ინგლისური, მაგრამ არა!.. რომელიმე პატარა ერის ენა ავირჩიოთ, ინგლისური კი, მართალია, ყველგან მიღებულია, მაგრამ მას, მის ყოფილ კოლონიებში, ბევრი მოძულე ჰყავსო...

ჰოდა, ასეთ „სამსოფლიო“ ენად სომხური დაასახელა. თუმცა კონგრესს არ დაუდგენია ინგლისურის სომხურით შეცვლა, და რომ დაედგინა კიდეც, აგაევისებურ „ხვავრიელ მოსავალსაც“ მოიმკიდა, მაგრამ ფაქტია, რომ ასეთი ლაპარაკი იყო, რაც იმას მოწმობს, რომ სომეხები – რაც განსწავლული ქართველებისათვის საახალწლო ამბავი არ უნდა იყოს, – ჩვენზე მეტად დიდად არიან გასული საერთაშორისო სარბიელზე...

ეს ლამის „ტრაგედია“ ოციოდე წლის წინათ, 1958 წელს დატრიალდა: რომის პაპი, პიუს მე-12, მიიცივალა და ახალი პაპის ადგილზე – სულ ცოტა დააკლდა – კინალამ კარდინალი, სომეხი აგაჯანიანი აირჩიეს!

წარმოგიდგენიათ? – ახლა რომ ვატიკანის ტახტზე „სეროჟა“ იჯდეს, ჩვენ, „გიჟ-ვრაცუები“, რა დღეში ჩავცვივდებოდით?! მესხეთ-ჯავახეთში თავს სულაც აღარ გამოგვაყოფინებდნენ.

ამ ორიოდე მაგალითის მოყვანით იმის თქმა მინდა, რომ ბევრი ჩვენგანი მართლაც „გიჟ-ვრაცუა“, რომელთაც „სომეხი“ და „სომხური“ რალაც აბუჩად ასაგდებად, სასაცილოდ და დასაცინად მიაჩნიათ. არა მხოლოდ ვითომ ინტელიგენციის, მართლა ინტელიგენციის ზოგიერთ წრეშიც კი; თუკი უნდათ ვისმე სახელი გაუტეხონ, ის უეჭველად ან სომხად უნდა შეასახელონ, ანდა პედერასტად...

ჯერ ერთი, თვითონ ეს გრადაცია რად ღირს და... ამაზე დიდი უჭკუობა შეიძლება რომელიმე ჭკუათმყოფელმა თუნდაც წარმოიდგინოს?! მეორეც, – სომხებმა, – რაკი ჩვენზე ბევრად წინდახედულები, ბევრად ჩვენზე გონიერები არიან, – არა მარტო „საეჭვო“ ქართველები, ლამის ლაბარტყავებიც მიისაკუთრონ, ჩვენ კი...

ორასი წლის წინათ, ზოგჯერ უფრო ადრეც კი – საქართველოში შემოკედლებულს, რომელსაც სომხურის უბრალო „ინჩაც“ არ გაეგება და აღარც სომხურის ნიშანწყალიც ატყვია რა, და, რაც მთავარია, სულით, გულით ქართველობა უნდა და არის კიდეც, უნდა წამოვადახოთ და წამოვაყვადროთ, – არა, შენ სომეხი ხარ?! ანდა, თუნდაც ოსი?!

ვითომ ვინა ვართ ჩვენ ასეთი, ქართველები, მით უმეტეს ახლა – „ჟამსა ჩვენი ციგნებად გადაქცევისას?!“ ერთი მიბრძანეთ, რომელ უ-უმადლეს რასას განვეკუთვნებით, რომ, არიქა, წმინდა ქართული სისხლი არ შეგვიბლალონ-თქო?!

ვთქვათ, წმინდა სისხლისა ვიყავით და ვართ ახლაც, მაგრამ განა ისე უნდა დავბრმავდეთ, რომ ველარ ვხედავდეთ, ველარ ვგრძნობდეთ, ამ „წმინდა სისხლმა“ რა შავ წყალში ჩაგვაგდო?! ღმერთის მიერ არჩეულ ხალხად ებრაელები თავის თავს მიიჩნევენ და ეს მათ ბიბლიაშიც უწერილია; ჰიტლერმა სცადა ებრაელები გამოედევნა და ამ სამღვთო ადგილს გერმანელები დაპატრონებოდნენ, მაგრამ რაკი იელოვას დავთარში არ ეწერენ, კოტრიალ-კოტრიალით ჩამოკოტრილდნენ...

ჩვენი უსაფუძვლო, პროვინციულ-„დურაქული“ ეროვნული კუდაბზიკობით კი რამდენ „უცხო“ ადამიანს ვკარგავთ და რამდენსაც კიდეც სამეგობროდ მოსულს, პირდაპირ მტრად ვიკიდებთ; ისე ვიქცევით, თითქოს ასმილიონიანი ერი ვიყოთ, რომელსაც, ვითარცა მუშლი მუხასა, ვერავინ ვერაფერს დააკლებს.

ორმოცმილიონიანი თურქი ყველას ათურქებს – ფრანგი იქნება ის თუ ლაზი, მათებურ ანკეტაში ეროვნება არც წერია, რაკი თურქეთში ცხოვრობ, მაშასადამე, თურქი ხარ და მორჩა და მოისვენაო!

ჩვენ კი... მხოლოდ ერთი, ერთი მაგალითი: კომპოზიტორი ვანო მურადელი გორიდან გახლდათ, დედამისი კასპელი იყო – ელენე მეზურნიშვილი. მამის წინაპრები, – მურადაშვილები, მე-18 საუკუნეში მესხეთიდან გორს გადმოსახლებულან...

იმდროინდელ ერთს, შორსმჭვრეტელ ტერტერას ერთი მათგანი რაღაც შემთხვევის გამო მოუნათლავს და გრიგორიანელებში ჩაუნერია...

სულ ეს არის ვანოს „დანაშაული“, კაცი, რომელიც ქართულად ლექსებს წერდა (თავისთვის!), სომხურის „ლავეს ბიჭი არის ესა“, – ესეც არ გაეგებოდა, თავი ქართველი ეგონა (თავი ქართველად კი არ მოჰქონდა, ეჭვიც არ ეპარებოდა), გვარიც გააქართულა... მამამისის ბიძაშვილები – მართლმადიდებელი მურადაშვილები – ახლაც ცხოვრობენ გორის რაიონის სოფელ პატარა გარეჯვარში...

ჰოდა, ასეთ ქართველ კაცს მაინც არ მოეშვნენ ქართველი „ძმები-მუსიკოსები“, – სომეხი ხარ, სომეხი ხარო... მოსკოვში გადავიდა, არც იქ მოასვენეს, – სომეხიას; მერე, ომის წლებში, ყნოსვაგამახვილებულმა სომხებმა სომხეთში ჩაიტყუეს, წაიყვანეს ეჩმიაძინში, ერთი მაგრად გამოათვრეს და ვიდრე გამოფხიზლდებოდა, ხელწერილი დაადებინეს – „მე... ესა და ეს ვარ სომეხი...“ რა მექნა, ბევრი ხნის შემდეგ მიაბობდა „ვანო ილიჩი“, – ქართველებმა ქართველად არ დამაყენეს და, რაკი ადამიანი ხარ, რომელიმე ნაციას ხომ უნდა ეკუთვნოდეთ...

აი, ჩვენი ჭკუა, ჩვენი პატარა ჭკუა (ამ სფეროში მაინც!).

კამო, პეტროსიანი კი იყო, მაგრამ თავი ქართველად მოჰქონდა (ნიჟარაძე), ჩვენ კი ის მთლიანად და დაუნანებლად ერეგანს და „არმენფილმს“ გადავულოცეთ. რუსები კი, ასორმოცმილიონიანი რუსებიც კი არ აყვედრიან ვიზეებს, ბერგებს, ოტო შმიდტებს, რომ ისინი რუსეთში გერმანიიდან არიან ჩამოთესლებული, ომის დროსაც კი მათთვის ხელი ავადაც არ უხლიათ, ჩვენ კი...

„საწყალი“ ნონეშვილიც კი, თურმე, „ხანდახან“ ნონეზოვია (თუმცაღა რაღაც „საეჭვო საინსპექციო“ მოგზაურობაში კი დაიარება, სილვა კაპუტიკიანთან ერთად, მესხეთ-ჯავახეთში, მაგრამ ეს მარტო – მერნმუნეთ! – მხოლოდ გამოჩენის მიზნით, რასაც მისი არა მხოლოდ პოეტური, – არტიტული ბუნებაც მოითხოვს: დაიხელთებს დროს თუ არა, ხალხს ეჩვენოს, მისთვის კი სულ ერთია, ეს ხალხი აფრიკაში იქნება, აფხაზეთში თუ ახალქალაქში!).

რუსეთში (და მის გარეთაც) მხოლოდ ერთეულებმა იციან, რომ ჩაპაევი რუსი არ არის, ჩუვაშია, რომ ახლა ლამის ჩეხოვის დონემდე აყვანილი, უდროოდ ტრაგიკულად დაღუპული დრამატურგი ვამპილოვი ბურიატია, რომ გალინა ულანოვას შესაძლო მემკვიდრე, ნადია პავლოვაც პატარა ხალხის შვილია, – ას ორმოცი მილიონიდან, აბა, რომელი რუსი შეეღვევა მათ, ჩვენ კი ვის არ ვიმეტებთ...

ჰოდა, რა ქნას, თუნდაც „ნონეზოვმა“, – დროთა განმავლობაში მასზე, ისე, როგორც „მამულოვზე“, სომხები აქეთ რომ არ შემოგვედავონ, – პრესაში გამოვიდეს გრიშაშვილივით?! – „სხვა რაღა დამრჩენია, ერთხელ და სამუდამოდ გამოვაცხადო „ავ-ენათა“ საყურადღებოდ: მე მართლმადიდებელი ქართველი ვარ და ჩემს ბურთაობას, – ქართული გაზეთებიდან სომხურში და სომხურიდან კიდევ ქართულში, იქნებ ეხლა მაინც დაანებოთ თავი...“

(ამ „ბურთაობაში“, თუ დააკვირდებით, უჭკუო ქართველებსაც გამოუჩენიათ „სპორტული ჟინი“).

დაე ამაში ეჭვი ნურავის შეეპარება, რომ ჩვენი ხელიხელთ საგოგმანებელი იოსებიც სიხარულით და ბეჭდის დასმითაც დაგვიდასტურებდა თავის მართლმადიდებლობას, რომ ახლა 1916 წელი იყოს და მსგავსი რამ, თუნდაც ქარაგმულად მაინც, იბეჭდებოდეს ჩვენს პრესაში.

ახლა კი ზემოთ თქმულის მცირე ნაწილი იუმორის კუთხეში „მივაყუდოთ“ და „გამხიარულებულინი“ ისევ სატკივარ საკითხს დავუბრუნდეთ...

\*\*\*

**წინაპრებით ქართველი ვარ  
მე მცხეთისა კარიდანა,  
მათი ცოცხალი ძეგლი ვარ  
ვახტანგ მეფის გვარიდანა.**

**იეთიმ გურჯი.**

არიან არა მარტო გაქართველებული სომხები, არიან, ასე განსაჯეთ, გასომხებული ქართველებიც: ყველა ეს მებაღოვეები, ღარიბოვეები, მზარეულოვეები, შინგაზდილოვეები, ლუარსაბოვეები, მამულოვეები, მამასახლისოვეები, ბარძიმოვეები, ხუციევეები, ბურთიკოვეები, მერაბოვეები, ვახტანგოვეები, ასლამაზოვეები, მჭედლოვეები, კობტიევეები, ძამოვეები, მამაჯანოვეები და კიდევ მრავალი...

ვალი და მრავალი სხვა. მათ ქართველობაზე თუნდაც მათი გვარების ძირებიც მიგვანიშნებენ, ოღონდ ესაა, – ჩვენ „ჭკვიანი“ ქართველები, მათ ჩვენგან ვერეკებით, „უჭკუო“ სომხები კი...

აბა რომელი „ხატისოვი“ ან „არწრუნი“ წამოაყვედრით მათ, რომ თქვენი წინაპარი „ვრაცი“, მით უმეტეს, „გიჟ-ვრაციუა“ იყო...

ამ სამიოდე წლის წინათ „მნათობში“ უხმაუროდ, უჩუმრად „აივნიანი ქალაქი“ დაიბეჭდა. სხვათა შორის, რაკი სიტყვამ მოიტანა, ამ ჩინებულ რომანს, ცალკე წიგნად გამოსულს, აქამდე მაღაზიებში ვერ წავანყდით, ვერც დახლს ზემოთ, ვერც დახლს ქვემოთ. ზოგი ამბობს, მისი ავტორი ნ. გაბაონი – პროფესორია, ზოგიც – აკადემიკოსიო. რაკი პროზაში ის ნამდვილი ბელეტრისტია, თავის დარგშიც, მე მგონია, „მართლა მართლაც“ იქნება. სამწუხაროდ, ეს მართლაც ჩინებული რომანი ჩვენმა კრიტიკამ რატომღაც ვერ შენიშნა, ვერ შენიშნა, შეიძლება, ან განსვენებულ ერთ საკმაოდ ნიჭიერი და საკმაოდ არაობიექტური კრიტიკოსის პრინციპის გამო, – ერთი რომ შეაქო, ათი გაგინანყენდებო; აბა და ანონეთ, „რავალი“ საქმეა, – შემოდის ლიტერატურაში სრულიად უცნობი, ხნიერი არამწერალი კაცი და დებს ნაწარმოებს, რომელიც უკვე თავისი უბრალო არსებობითაც აქეთ-იქით მისწი-მოსწევს ცნობილებს და გამოჩენილებს, რომლებსაც მთელი შენი კრიტიკული სიცოცხლე ასე თავგამოდებით და თავგანწირვით ემსახურები...

თუმცა არა, გამახსენდა! „აივნიან ქალაქს“ ერთი კრიტიკოსი გამოეხმაურა კიდევ, და მერე როგორი კრიტიკოსი?! არა მარტო მართლა ნიჭიერი, – ნიჭიერები სხვებიც მოგვეპოვებინ! – ნიჭიერი და, რაც მთავარია, მოუსყიდველი.

(ჩვენში ხომ თანამდებობიან ფიგურებს უბატონოდ ვერც ენას გაჰკრავ და ვერც ხელს ახლებ, მათ კრიტიკოსების საკუთარი შტატი ჰყავთ, – მათი ვალია ჩვენ, მიძინებული მკითხველები, დროდადრო, ბუკითა და ნალარით გამოგვალვიძონ და გვამცნონ, „ამან და ამან... ესა და ეს... და მერე რაფერი?!“)

სამწუხაროდ, ამ მოუსყიდველმა კრიტიკოსმა ეს რომანი დიდად მაინცდამაინც არაფრად ჩათვალა, მაგრამ ეს კიდევ იმას არ ნიშნავს, რომ, რაკი ის ნიჭიერი და მოუსყიდველია, არ შეცდეს. ბესარიონ ბელინსკიმ ერთი დრამატული ნაწარმოები, პირველ ხანებში, ძირიან-ფესვიანად მოთხარა, მაგრამ მიუხედავად მისი თითქოს შეუმცდარი გემოვნებისა და ალლოსი, დროთა განმავლობაში იმ ძირებმა და ფესვებმა მაინც ისევ მიწისკენ იბრუნეს პირი და ახლაც ცოცხლობენ და ხარობენ. მე ალექსანდრე ჭავჭავაძის სიძის «Горе от ума»-ზე მოგახსენებთ. ასეთივე ბედი უწერია, ჩემი ღრმა რწმენით, „აივნიან ქალაქსაც“, მრავალპლანიან რომანს, რომლის ერთ-ერთი შემავალი თემაა გასული საუკუნის დასაწყისში ქართველი კაცის გასომხების ამბავი.

აბა რომელს არ გინახავთ ან არ გაბაასებხართ წყნეთელ, ბაგელ ან დიღმელ „სომეხს“? განა მათ გარეგნობაში, ან ლაპარაკში, ან ზნესა და საქციელში, ვთქვათ, გარეკახელისაგან ანდა შიდაქართლელისაგან გამოარჩევთ? მათი წინაპრები თუ ოდესღაც სომხები იყვნენ, დღეს ესენი სადაურილა სომხები არიან?

ჰოდა, ყველა ეს შახულოვები, ასიტოვები, თოფჩიევეები, აივაზოვები, მანუკოვები წლითინლობით დარბიან და იბრძვიან, იბრძვიან და იხვენებიან, შეგვაცვლევინეთ გვარი და ჩაგვინერეთ ეროვნება – ქართველიო...

წელს ბაგელმა, პატარა ნინო შახულოვმა სკოლის კარი პირველად უნდა შეაღოს და უკვე წინასწარ წუხს, მე იქ სომეხი უნდა დამიძახონ და მე ხომ ქართველი ვარო...

დმანისის რაიონის სოფელ განთიადის ფოლადიანებმა, ბევრი თავისმტვრევისა და ძიბაკვლევის შემდეგ – ლამის ერეკლეს სიგელ-გუჯრებსაც კი მისწვდნენ, – აღმოვაჩინეთ, ჩვენი წინაპრები ფოლადაშვილები ყოფილანო და... გვაკმარეთ ამდენი წვალება, ჩვენც გვინდა ვიყოთ და ვართ კიდევ ქართველებიო და ჩაგვინერეთ პასპორტში...

„მარა“, ნურას უკაცრავად, – არ უწერენ! ამაში ერთეულ „გიჟ-ვრაციებს“ თურმე ნურაფერს დავაბრალებთ, ეს თურმე სახელმწიფოებრივი საქმე ყოფილა და ეს პრობლემაც თურმე მანვე, სახელმწიფომ უნდა გადაწყვიტოს.

მერედა, რატომ არ წყვეტს? ამბობენ, ვინც სახელმწიფოს სახელით ლაპარაკობს, ის თურმე ამბობს: გვარის გამოცვლა ბევრი ტანჯვა-წამების შემდეგ, როგორც იშვიათი გამოწვევისი, კიდევ ჰო, ეროვნებისა კი – არაო... ამაზე ბევრი „სომეხი“ და, ზოგჯერ, „ოსიც“ უპასუხებს: ეს ოხერი, ებრაელებად ხომ არ ვენერებით, ისრაელში წავიდეთო.

საინტერესოა, ამ „სომეხებმა“ აფხაზობა რომ მოინდომონ, რა პასუხს მისცემენ? მაშინ „გათქვეფა“ ნებადართულია თუ...

აფხაზეთში თუ შეიძლება ერთი ძმა ჩაჩიბაია იყოს და მეორე, მისი შუბლგარეცხილი ძმა – ჩაჩბა, რატომ არ შეიძლება ოდესღაც ნასომხარი წყნეთელი თუ დიღმელი, კახელი თუ ჩხარელი ითვლებოდეს და ინერებოდეს კიდევ ქართველად, როცა, მით უმეტეს, არავინ მათ ამას არ აძალებს და არც აფხაზებივით, თუ მათრახით, თუ ტკბილი კვერით, არ აიძულებენ?!

თექვსმეტი წლისა გახდება თუ არა ესა თუ ის გვარამია, კვარაცხელია, შონია, მელაძე, დო-

ლიძე და წერეთელიც კი – მას შეუძლია (ანდა ახერხებს – ეს სულ ერთია!) აფხაზად ჩაენეროს, რათა ახლო მომავალში, როგორც აფხაზმა, საუფლისწულო თანამდებობა მოითხოვოს (და მაშასადამე, რომელიმე თავისი ხალხის არაგამყიდველი ქართველი გამოდევნოს), – ეს დასაშვებია და...

როგორ ეს, ამ დარგში საერთო, საკავშირო კანონი მოქმედებს თუ... აფხაზეთის საბჭოთა სოციალისტური ავტონომიური რესპუბლიკა ბერმუდის კუნძულებზე მდებარეობს?!

...ინდოეთში არის ერთი კასტა, რუსულად «Неприкасаемые»-ს რომ ეძახიან. ჩვენგან ზოგჯერ ჩვენდაუნებურად და ზოგჯერ კი ხელოვნურად და სულელურად გარიყული „სომხები“ და ზოგიერთი სხვაც, რატომ უნდა იყვნენ, – ვიცი, ვაჭარბებ, ცხადია, – ამ კასტის მდგომარეობაში? მტრობას ისინი ჩვენ არასოდეს არ გაგვიწვევენ, მაგრამ მაინც რატომ უნდა დავთესოთ ნაწყენობის, უკმაყოფილების თესლი ჩვენ მიმართ, მაინცდამაინც ვანო მურადელის საქციელამდე უნდა მივიყვანოთ?!

1913 წელს კახეთს ტროას ცხენით და უცხენოდაც ათობით ხატისოვის მიერ დაგზავნილი ემისარი – გავლენიანი პირები და ბობოლა ტერტერები შეესიენ, რათა იქაური „სომხები“ გადმოეპირებინათ და „ხელახლა“ გაეგრიგორიანებინათ, კიდევ კარგი, რომ ომი დაიწყო და ამისათვის აღარავის სცხელოდა, თორემ... არც მესხეთ-ჯავახეთი გამორჩათ მხედველობიდან, ქართველი კათოლიკეების არსებობას ისინი საერთოდ უარყოფენ, – ყველა ეს ფალიაშვილები, მირაქიშვილები, ჩილინგარაშვილები, გოკიელები პირნავარდნილი სომხები არიანო.

სხვათა შორის, ამაზე, მოგეცათ ლხენა, თავის დროზე საკადრისი – ილიასებური! – პასუხი გასცა მათ მიხეილ თამარაშვილმა.

(ამ ყოველმხრივ – გონებით, სულით და მკლავით უბადლო მამულიშვილის საქართველოში გადმოსვენებით დიდი საისტორიო, ეროვნული საქმე გაკეთდა, ოღონდ არა მგონია, ის მარტო რევაზ თაბუკაშვილის კერძო ინიციატივით მომხდარიყო, – ჰოდა, ვინც მას ამისათვის გზა გაუხსნა და ხელი მოუმართა, – ქართული ვაშა და ქართული დიდება!).

ერთი რამ – უკვე დროა, დროა! – ღრმად ჩავიბეჭდოთ თავში და გულშიც, რომ ვისაც ახლა, – ვიმეორებ, ახლა! – თუნდაც საეჭვო ქართველს, ქართველობა უნდა, ის არანაკლებ ქართველია მათზეც კი, ვისაც მამა ბუაჩიძე ჰყავს და დედა აბაშიძე, ან მამა აბაშიძე და დედა ერგემიძე...

თავს ნუ მოვიტყუებთ, ჩვენ თუმცა „დიდი კულტურის ხალხი ვართ“, მაგრამ ამჟამად სხვა, საბჭოთა ხალხებში სახელი იმდენად გვაქვს გატეხილი, მათ „გრუზინის“ ხსენებისას ისეთივე „ციგანი“ წარმოუდგებათ თვალწინ, რა შინაარსსაც ჩვენ თვითონ ვაქსოვდით ამ სიტყვაში ჩვენ „გაციგნებამდე“.

ზემოთაც მოგახსენეთ, ახლა ქართველად, ვიდრე მათს პასპორტში ჩაიხედავენ, თავს ასაღებს ყველა ჯურის, სახით შავგვრემანი – ჟულიკი და აფერისტი, ჩარჩი-სპეკულანტი, შფოთის-თავი, უსაქციელო, მოკლედ – ბინძური ადამიანები...

რუსები სომხებს უკვე აღარ ეძახიან ზედმეტსა და დამამცირებელ „არმიანკას“, ჩვენ კი, ადრე, მათ თვალში დარტანიანებად ვიყავით მიჩნეული და მსგავსი რამ არაფერი შეგვარქვეს, ახლა კი, მათ წარმოდგენაში, ზედმეტი სახელის გარეშეც არ ვბრწყინავთ. სოციოლოგობა როდია საჭირო, რომ ამის მიზეზი მონახო, მიზეზი სულ უბრალოა... სხვათა შორის, სომხებთან თავდაპირველად ჩვენი ანტაგონიზმის ჩასახვის მთავარი მიზეზიც ეს იყო... ესაა ვაჭრობა-ვაჭრუკანობა, გადამყიდველობა, სპეკულანტობით თავმომწონეობა... შეიძლება ბრძანოთ, თავმომწონე სპეკულანტი ჯერ არ გვინახავსო... მე ვნახე – მოსკოვის ცენტრში, ძველი ცირკის გვერდით მდებარე ბაზარში:

– ...*Боже мой, как дорого! Да у вас же совсем нет совести!..*  
– *Зато у меня есть деньги!*

ვლადივოსტოკელი რუსი იქნება ის თუ ლენინგრადელი იმას როდი უწევს ანგარიშს, რომ შენ ამ სიმორეზე ჩამოათრიე სამხრეთული ნაყოფი და ამიტომაც ყიდი ძვირად; ის ბოლმით სკდება გულზე, რომ, ზოგჯერ, მართლაც ავადმყოფისათვის მისატანად ერთ ვაშლში მანეთი უნდა მოგცეს...

შენ მისთვის, ამ ნუთში და მერეც, მისი სისხლის მსმელი ქართველი ხარ და იმედი ნუ გაქვს, რომ მის თვალში არაფერი დაგაკლდება, რაკი შენს წინაპრებს გელათი აუშენებია და „ვეფხისტყაოსანი“ შეუქმნია; არც შენი იყალთოს აკადემია ეფონება მას გულზე და, ნაომარიც რომ იყოს, შენს იქით ვერც სტალინს ხედავს, რომლის წერილობით მადლობას თუნდაც თვალისჩინვით ინახავდეს.

\*\*\*

მაგრამ, ქართველო,  
სად არის გმირი,  
რომელსაც ვეძებ,  
რომლისთვის ვტირი?  
აკაკი.

...დიახ, ამ ორმოც წელიწადში სომხებმა ისეთი დიდი ნახტომი გააკეთეს, და არა მარტო ერის ყველაზე უფრო სასიცოცხლო, გამრავლების სფეროში, – ეს მათთვის არც უცხოა და არც ახალია; მათ სამმაგი ნახტომი გააკეთეს ცხოვრების ყველა სფეროში, და არა მარტო თავიანთ რესპუბლიკაში, – მთელი კავშირის მასშტაბით!

პროცენტულად ჩვენსავით ერთმა მუჭა ხალხმა ბუნებრივი ნიჭიერებით (ეს ნიჭი არც ჩვენ გვაკლია), ჭკუით (წამხედურობის ჭკუით ჩვენ მათ წინ ვუსწრებთ), შრომით (ხალხს, ერთ მთლიანობაში აღებულს, რომელსაც ათიათასობით მუქთახორა ეყოლება და სხვა ეროვნების ოსტატ-ხელოვნების შემყურე იქნება, დღეს, ამ ეტაპზე, შეიძლება ეთქვას შრომისმოყვარე?!), თუ გნებავთ, ვირეშმაკობითაც, ებრაელებიც კი ჩამოიტოვებს (ბევრი დარგიდან განდევნეს კიდევ) და მთელ კავშირში თითქმის მეორე ადგილზე გამოვიდნენ.

სად გინდათ, ცხოვრება-მოღვაწეობის რომელ ასპარეზს აიღებთ, რომ მათი ტალანტები არ ანათებდნენ, არ ბრწყინავდნენ!

ამ მხრივ, ცოტა არ იყოს, საქართველოსა და აზერბაიჯანში ვერ გამონახეს დასაყრდენი, თორემ სხვაგან?! რუსეთს და სხვა რესპუბლიკებსაც ისე მოედნენ – ვიმეორებ, პროცენტული შეფარდებით! – როგორც ამ საუკუნის დასაწყისის საქართველოს ვენახებს ფილოქსერა: თეატრი, მუსიკა, მხატვრობა, კინო, ჟურნალისტიკა, მედიცინა, სპორტი, ჭადრაკი (კაცთა ჭადრაკი, კაცთა!), მეცნიერებას და ტექნიკას ხომ ნულარ იკითხავთ! გადახედეთ ხოლმე ამ დარგში სახელმწიფო პრემიებით დაჯილდოებულთა სიას – თითქმის ყოველი მესამე-მეოთხე გვარი „იანიანი“ შეგხვდებათ...

ცოდვას ნუ დავიდებთ და ნუ ვიტყვით, რომ ჩვენ საკავშირო ასპარეზზე გამოსვლაში ვინმე ხელს გვიშლიდეს, რომ მოსკოვი ამ მხრივ ცუდი თვალთ გვიყურებდეს; ოღონდაც კი ვინმე, თუნდაც პატარა თავიანი გამოჩნდეს და...

არა მგონია, მოსკოვს, მაგალითად, თვით რუს მეცნიერ-იურისტებში ვ. ჩხიკვაძეზე უფრო დიდი ფიგურა ვერ გამოეძებნა. მაგრამ აილო და მაინც ქართველი დანიშნა –

«*Директор Института государства и права Академии наук СССР*», მან კი ეს „პრავა“ ისე ვერ გამოიყენა, როგორც ეს „პრავოვედს“ შეეფერებოდა, თანაც ქართველს, რუსეთში მოღვაწეს...

ვინ არ იცის, ეს საყოველთაო, ასე ვთქვათ, სამსოფლიო წესია, – ამა თუ იმ ერზე, მისი ცუდი წარმომადგენლის მიხედვით უფრო მსჯელობენ, ვიდრე კარგის მიხედვით, ამიტომაც თავისი ხალხის მოყვარული, რა თქმა უნდა, ჭკვიანი და არა ბრიყვი, უცხო ქვეყანაში უფრო ღირსეულად იქცევა, ვიდრე თავის სამშობლოში მოიქცეოდა.

ახლო წარსულში ბევრ რუსულ პიესაში, ბევრ რუსულ კინოსურათში მომხიბვლელ პერსონაჟებად სულ ქართველები გამოჰყავდათ; ეს არა იმიტომ, რომ ცდილობდნენ სტალინისათვის მოსაგები კამათელი გაეგორებინათ, ესეც იყო, ალბათ, მიზეზი, მაგრამ არა მთავარი: ვიყავით ღირსნი და გამოვყავდით. ახლა კი ჩვენი წინანდელი „ქების მონოპოლია“ სომხებზე გადავიდა, და ეს მხოლოდ შეულამაზებელი ცხოვრების კანონზომიერებით აიხსნება.

საკმაოდ დიდი ხნის წინათ ერთი ჩემი ნაცნობი, გონებით ბეცი ნადიდკაცარი, სომხების ასეთ წინსვლას მიქოიანის მზრუნველ-მწყალობლობით ხსნიდა.

სისულელეა!

დიდი საბჭოთა ენციკლოპედიის სარედაქციო საბჭოში 18 წევრიდან ოთხი სომეხი შედიოდა: შაუმიანი, კნუნიანი, არზუმანიანი, სისაკიანი... ატომის კომიტეტის თავმჯდომარედ იყო და არის... პეტროსიანი! ეს ხომ ფიზკულტურის საქმეთა კომიტეტი არ არის... ჰოდა, ასეთ უ-უმნიშვნელოვანესი კომიტეტის თავმჯდომარედ, მიქოიანის პროტექციით სომეხს დანიშნავდნენ და ისიც, უთავო სომეხს?! ამ პეტროსიანს ცოტა ხნის წინათ, მეორე პეტროსიან(ც)იც მიემატა ჰიდრომეტეოროლოგიური ცენტრის თავმჯდომარედ.

მიქოიანი კაი ხანია სიხარულით მიიბარა ნოვოდევიჩის სასაფლაომ, ეს პეტროსიანები კი დღესაც – ერთი ატომს განაგებს, მეორე – ამინდს... მიქოიანს კი უკვდავსაყოფად ესეც ეყოფა: პარტიის მეოცე ყრილობაზე სტალინზე პირველი საგინებელი სიტყვით ის ალაღადა; დავუშვათ, თუნდაც ბრუშჩოვის დავალებით, და მანაც, სომეხმა, პიგმეიმ, უნდა ვივარაუდოთ, სიამოვნებით ჰკრა პანდური დიდ ქართველს, რომელმაც საბჭოთა სახელმწიფო და, მამასადამე, თვითონ მიქოიანიც, ალგვა-მოსპობისაგან იხსნა...

მაგრამ ეს ისეთი ბრიყვული პანდური იყო, ვისაც კი ოდნავ ჭკუა უჭრიდა, მიხვდებოდა, რომ ის, ბუმერანგივით, ისევ მიქოიანსა და მის წამქეზებელ-დამრიგებელს ხრუმჩოვს ზედ კოკორობ შუბლში დაუბრუნდათ... მათს ყველაზე მეტად მომაკვდინებელ ბრალდებას ისტორია უთუოდ შემოინახავს, როგორც დასაყრდენს, როგორც ამოსავალ წერტილს ისტორიული სიმართლის აღსადგენად:

*«...В течение 20 лет у нас фактически не было коллективного руководства, процветал культ личности... И это, конечно, не могло не оказать крайне отрицательного влияния на положение в партии и на ее деятельность».*  
*(«XX съезд Коммунистической партии Советского Союза». Стенографический отчет. Стр. 303).*

ო-ო, დიდებულია, прекрасно, ლავეს-ლავეს, მაგრამ... აქედან, თავისდაუნებურად, რა დასკვნა გამოდის? გამოდის, რომ მთელი ოცი უფრო ზუსტად კი – 30 წლის მანძილზე. – ცუდიც და კარგიც სტალინს გაუკეთებია და არა კოლექტიურ „რუკავოდსტვოს!“

ჰოდა, თუ კოლექტივიზაცია, ვთქვათ, გაუმართლებელ ცოდვად მიეთვლება, უმოკლეს დროში უზარმაზარი ქვეყნის ინდუსტრიალიზაცია და ჯოჯოხეთური სამკვდრო-სასიცოცხლო ომის მოგება – გინდა-არ გინდა! – სტალინს უნდა მიენეროს!

და თუ ეს ასეა, სხვა რაღა დარჩა დიდი და მნიშვნელოვანი? ის ხომ არა, მიქოიანის სურათი რომ აღარ გამოაფენინა 1952 წლის საშვიდნოემბრო დღეებში?..

როგორღაც კაცი დაეჭვდები, სომხების „სევერნი“ ყაზახეთში გადასახლების ათაბეკიანისეული იდიოტური ვერსია მიქოიანის „არმიანსკი რადიოს“ წყაროდან ხომ არ მოწაწკარებს?! ქართველებზე უფრო სტალინი გულში სომხებს იკრავდა, ალბათ, აქაოდა, მიკერძობა არ დამწამონო. მიქოიანი, ტევოსიანი, ბაგრამიანი, აკოპოვი მუდამ გვერდით ჰყავდა.

საერთოდ, სტალინი ომამდე არც ერთ ეროვნებას, ცალკე აღებულს, არ ავინროვებდა, მერე კი... აი, თუნდაც ებრაელობა ანტისემიტიზმს აბრალებს.

დიდ აარს, ღმერთო, შენი სახელი! ქართველი კაცი და ანტისემიტი?! თუმცა... დიდი პოლიტიკა რას არ გაქნევინებს?!

გოლდა მეირის გამოსვლა, მთელი მსოფლიოს გასაგონად, საბჭოთა კავშირს მართლაც დიდი მიღწევები აქვს, მაგრამ ეს იმის წყალობაა, რომ სახელმწიფოში, საკომანდო პოსტებზე, სულ ებრაელები სხედანო, – სტალინმა თავისი და რუსი ხალხის შეურაცხყოფად მიიჩნია; რაკი ასეაო, გაიფიქრა ალბათ, ჩვენს მიღწევებს უთქვენოდაც ბევრი არაფერი დააკლდებო და, მიიღო ფიცხლავ, როგორც ეს მას სჩვეოდა, ორგანიზაციული ზომები, თანაც მის მიერ მონთებულ პატარა ცეცხლზე რიუმინებმა მთელი ცისტერნა ბენზინი დაუსხეს...

ამ ცეცხლთან, სხვა თანამებრძოლებთან ერთად, მიქოიანიც ითბობდა ხელს, მერე კი, როცა ეს ცეცხლი ჩაქრა და სტალინის სიცოცხლაც ჩაქრა, ისარგებლა რა ერთი ბრძნული, „სომხური“ გამოთქმით – მკვდარ ლომს ცოცხალი თხა სჯობიაო, „ანასტას ივანიჩი“, „ნიკიტა სერგეიჩის“ პირველი მეაბჯრე გახდა და, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, პირველმა მიარტყა წიხლი, და მერე ვის?

*«Товарищ Сталин – гений социализма. Товарищ Сталин – великий создатель коммунизма».*

*(А Микоян. Журн. «Большевик», №24, 1949г. стр. 54).*

ყოველივე ეს იმიტომ მოგახსენეთ და ასე შორიდან იმიტომ დავინყე და ამოდენა წიგნი – არა პროზაიკოსმა, არა კრიტიკოსმა, არა პუბლიცისტმა, – იმიტომ დავწერე, რომ ერთი, თითქოს, უბრალოდ, ათასეული წლების მანძილზე ხმარებაში მყოფი“, მაგრამ მაინც გაუცვეთავი და სამარადჟამოდ გაუცვლელი ფრაზა ამომელერლა:

— გვიყვარდეს ჩვენი სამშობლო ყველაზე მეტად და ჩვენი ხალხი სხვაზე მეტად!.. მხოლოდ შენი სამშობლო და მხოლოდ შენი მშობელი ერი შეინახავს შენს სახელს, მით უმეტეს, ისეთი პატარა ერი, როგორიც ჩვენა ვართ!..

კაცობრიობის ისტორიამ, რამდენადაც მაგონდება, მხოლოდ ერთი შემთხვევა იცის, როცა სხვა ხალხის შვილის სახელი „ერმა-მამინაცვალმა“ ისეთივე საკადრისი ბრწყინვალეობით შეინახა, როგორც საკუთარის...

ეს გახლავთ ნაპოლეონი, პატარა კუნძულ კორსიკიდან, „ერი-მამინაცვალი“ კი ფრანგებია.

ვინც კი მიახლოებით მაინც იცნობს მაიაკოვსკის, არ შეიძლება არ ახსოვდეს მისი...



Я хочу...  
о работе стихов,  
от Политбюро,  
чтобы делал доклады Сталин.

ამ სტრიქონებს გაიგონებთ კიდეც მოსკოვის, ტაგანკის თეატრის სპექტაკლში – „Послушайте!“ – ოღონდ არა სრულად: ბოლო სიტყვა ამოღებულია და შეცვლილია მრავალ ნერტილით.

სტალინის გვარის წარმოთქმა ტაგანკელებმა, გასტროლების დროს, თბილისშიც კი ვერ გაბედეს. აქ რეჟისორი ლიუბიმოვი არაფერ შუაშია, ის, თავის ნებით, ყოველ შემთხვევაში, მაიაკოვსკის მაინც არ დაჩეხდა.

...დიახ, ასე დაუფასეს საბჭოთა ხალხთა მამობა იოსებ ჯუღაშვილს მიქოიან-ათაბეგიანებმა და არა მარტო მათ, ბევრმა არა ათაბეგიანმაც.

მე პირადად რამდენს შევხვედრივარ – საქართველოს გარეთ! – არა მარტო უბრალო ობივტილებს, რომელთაც ღრმა დარწმუნებით უთქვამთ, თქვენ, ქართველებს, სტალინი არავითარ გადასახადს არ გახდევინებდათ, თქვენ ჯარშიც არ მიჰყავდითო...

ჰმ! ეს მაშინ, როდესაც ამ ომში – პროცენტულად! – ქართველობა ყველაზე მეტი ამოიხოცა, – თითქმის სამასი ათასამდე.

სამასი ათასი, თანაც სულ ახალგაზრდები, ეს ხომ, სანახევროდ მაინც, ერის ამონყვეტაა!..

რაკი ასე გვაყვედრიან, ესეც ვიკითხოთ: ასეთი მაინც რა გაუკეთა სტალინმა საქართველოს? ის ხომ არა, რუსთავის მეტალურგიული ქარხანა რომ აგვიშენა, რომლის არსებობაც სხვა რესპუბლიკებიდან შემოზიდულ ნედლეულზეა დამოკიდებული?! თუ ახალი ქალაქი – რუსთავი რომ დააარსა, რომელმაც საგრძნობლად შეუწყო ხელი ქართველი ხალხის სასიცოცხლო დასაყრდენის – სოფლების დაცარიელებას?! ეგებ ზესტაფონის ფეროშენადნობთა ქარხანა დაგვისახელონ, რომელმაც დავით კაკაბაძის სურათივით მოხატული ზემო იმერეთი ლამის სულ ერთიანად გადახრუკოს?!

და საერთოდ, ჩვენ, როგორც ერს, საქართველოს აგრარული ქვეყნიდან ინდუსტრიულ-აგრარულ ქვეყნად გადაქცევამ რა სარგებლობა მოგვიტანა?! ჯერ არავის უთქვამს, არც ერთ ფილოსოფოსს და არც ერთ ეკონომისტს, არც სოკრატეს, არც ადამ სმიტს, რომ ერის ფიზიკური არსებობისათვის უზნეობით მოპოვებული სიმდიდრე უფრო გამამშვენიერებელი იყოს, ვიდრე ზნეობრივი სისპეტაკის მატარებელი სიღარიბე.

...ამ ოციოდე წლის წინათ ერთ კაცს, დიდკაცს, მორიდებული საყვედურით ჰკითხეს, შენი შვილები რატომ შეიყვანე რუსულ სკოლაშიო, მან უიმედო ხელის ჩაქნევით უპასუხა, როცა ჩემი შვილები სკოლას დაამთავრებენ, ჩვენ უკვე რუსებში ვიქნებით გათქვეფილიო.

საბედნიეროდ, როგორც ხედავთ, მისი ვარაუდი, ყოველ შემთხვევაში, ამ დროის მონაკვეთში, არ გამართლდა. ამიტომ, საერთოდ, სხვებზე ადრე, თხუნელასავით, წინასწარ თვალებს ნუ დავითხრით, ნუ ავცერცვტდებით და ქართველური წამხედურობით პირველნი ნუ გადავეშვეებით საპნის სახარშ ქვაბში.

თავის დროზე, სტუდენტობისას, ხუთიანი კი მივიღე, მაგრამ მე მაინც, სამწუხაროდ, არცთუ ზედმინევნით ვიცნობ მარქსიზმს, და დღესაც არ ვიცი, ამბობს თუ არა საერთოდ მარქსი, და თუ ამბობს, სახელდობრ, სად ამბობს ერების სატაფამწვარე კვერცხივით ათქვეფაზე, ხალხთა ერთმანეთში შერწყმაზე...

და თუ მართლაც ამბობს ამას, – მე ბოდიშის მოწინებით მოხდითა და არამონური ქედის მოხრით (მთელი თავისი სიცოცხლე მარქსი, თქვენც იცით, მონების განთავისუფლებისათვის იბრძოდა!) შევკადრებ მის დიად აჩრდილს:

— ეს არასოდეს არ მოხდება, და თუ მოხდება, სიცოცხლე არც ეღირება: ქვეყნიერება ერთ დიდ საძოვარს დაემსგავსება, – გამოდი უთენია, პირუტყვივით, საბალახოდ და უყურე ზუსტად შენს მსგავს ორეულს – პირუტყვებს, როგორ ბალახობენ...

თეორია იმიტომ არის თეორია, რომ ის ყოველთვის არ მართლდება, პრაქტიკულად არ მართლდება...

შორს ნუ წავალთ და ნურც ბევრ მაგალითს გამოვედევნებით, მხოლოდ ერთი მაგალითი ავიღოთ, ამერიკის მაგალითი: ხუთასი, ხუთასი წლის განმავლობაშიც კი ამერიკამაც ვერ მიაღწია ერთიანობას, მიუხედავად იმისა, რომ ყველა იქ ჩასულთათვის ამერიკა ახალი მიწა იყო, ახალი კონტინენტი, შემდგომი თაობებისათვის კი – ეს ხომ ნამდვილი და ერთადერთი სამშობლოა, სადაც ენაც პირველად აქ აიღვეს და ფეხიც...

ამერიკამ ამ ხუთი საუკუნის მანძილზე მხოლოდ ერთ რამეს მიაღწია, და ეს ერთი რამეც –

თუმცა ერთი კი არის! – ფრიად დიდმნიშვნელოვანია: ყოველი ამერიკელი, გარედან ყოველგვარი ძალდატანებისა და შიშის გარეშე, მთელი გულწრფელობით ამაყად ამბობს თურმე: „მე ამერიკელი ვარ!“

(თურმე-მეთქი – ვამბობ, რადგან მე იქ არ ვყოფილვარ და საკუთარი ყურით არ გამიგონია; ვეყრდნობი სოციოლოგების ნაშრომებს და ტენესი უილიამსის პიესის «Трамвай-желание»-ს მთავარი პერსონაჟის, ამერიკელი პოლონელის კოვალსკის გამონათქვამს).

ჩვენში, საბჭოთა კავშირში, ერების ერთ, ეთნიკურად ერთ ერად გარდაქმნაზე, თუკი ამაზე, საერთოდ, ვინმე ფიქრობს, საბოლოო ანგარიშით ფუჭად დაშვრება, თანაც, თუ აშკარად გამოხატულს არა, ფარულ სიძულვილს მილიონი ტონობით მოიმკის...

ბუნების სულ უბრალო, ელემენტარული კანონით აიხსნება ყველა ხალხი, რიცხობრივად დიდი იქნება თუ პატარა, დიდად თუ ნაკლებად ნიჭიერი, კულტურული თუ უკულტურო, მათაც კი – ეს უკვე გულწრფელი ბოდიშის მოხდით მინდა ვთქვა, ახლანდელ მათს სახელს არც ვასახელებ, – მათაც კი, ვინც მეფის რუსეთისათვის «Самоеды»-ს სახელით იყვნენ ცნობილი, – თავისი თავი გამორჩეულ ეროვნებად მიაჩნიათ, სხვებზე უკეთესად, უფრო მეტიც – ყველაზე უკეთესად...

დიახ, ეს „მიჩნევა“ მარტო ინგლისელების ან ფრანგების ანდა გერმანელების პრივილეგია როდია, ასევე ფიქრობენ და აზროვნებენ ალასკის ესკიმოსებიც, პატაგონელებიც და ჰოტენტოტებიც... (საბჭოთა კავშირის ხალხებიდან არავის არ ვასახელებ, – ვინდლო შეურაცხყოფად არ მიიღოს ვინმემ).

როდესაც, ამ რამდენიმე ხნის წინათ, „ვიდაც“ დალესტენელმა აგაევმა, – ალბათ ეგონა, „ჩინმენდლებს“ კილოობით ჩამომკიდებენო, – მლიქვნელურად წაიწრიპინა, უკვე დადგა დრო, მართო ერთ ენაზე, რუსულად ვწეროთო, მეორე დალესტენელმა, საქვეყნოდ ცნობილმა დიდმა პოეტმა და პატარა ხალხის შვილმა, რასულ გამზათოვმა, ხმელეთზე გამოსაგდებ ჰარპუნგარჭობილ ვეშაპივით შეუღრიალა: რომ ვიცოდე ჩემი ენა ხვალ მოკვდება, მე დღესვე მოვიკლავ თავსო...

გამზათოვს მხარი პირველად ვინ დაუჭირა, გახსოვთ? – ჩვენმა უფროსმა ძმამ, მართლაც ძმამ – ვლადიმერ სოლოუხინმა.

(ჩვენში კი, საქართველოში, როცა ყველაფერი დაშოშმინდა და მტკიცედ დავრწმუნდით, რომ აგაევის ნაქეზებით ენის წართმევას არავინ გვიპირებს, მხოლოდ მაშინ წაილულულა ერთმა ცნობილმა, ლამაზი გვარის პოეტმა მშობლიური ენის სადიდებელი... „ენა-ზენა“...).

მართლაცდა, დედაენა – ეს ხომ პირველი ხუთწლეულების სახელმწიფო სესხი არ არის ერთმა თქვას – გამოვუშვათო და დანარჩენები – მილიონები! – ყველანი ერთპირად ავყვეთ, – გამოვუშვათ, გამოვუშვათო...

თუმცაღა, იმხანად, სტალინის სახელობის ორთქლმავალშემკეთებელი ქარხნის მუშამ, კაპიტონ ლაშხმა მიტინგზე აღტაცების ნიშნად, როგორღაც თითის აწევა დაავიანა და ამისათვის ათი წლით ყურები აუწიეს და შემოაბრძანეს ჩემს ისედაც ვიწრო კამერაში, სადაც მალე ორივენი ავმღერდით დაბალ ხმაზე:

*Широка страна моя родна-а-ая...  
...Я другой такой страны не зна-а-аю,  
Где так вольно дышит челове-е-ек...*

\*\*\*

ჩვენო სტალინ, ჩვენო მკვიდრო, ჩვენო დიდო მოამაგე,  
გაიშალა ის ნაყოფი, შენ რომ შენი ხელით დარგე...

1936 წლიდან 1953 წლამდე საყოველთაოდ  
გავრცელებულ „მამაო ჩვენო, რომელი ხარ  
ცათა შინას“ შემცვლელ ლექს-სიმღერიდან.

*«Умер! Государь-Император Николай Первый  
умер! – закричал Соловьев, увидев Грановского.  
Грановский ответил: «То, что он умер, может, и не  
удивительно, удивительно, что мы с вами живы».*

*Из воспоминаний о Грановском.*

უცნაურია, – იტყვი ალბათ, – სტალინს ხან ადიდებს. ხან ძირს უთხრისო...

ერთხელ საუბარში, საქართველოს გარეთ, გამოჩენილმა... არც ქართველმა, არც რუსმა, არც ტაჯიკმა, არც... „უბრალოდ“ გამოჩენილმა საბჭოთა მწერალმა ნიშნის მოგებით მითხრა:

როგორ ფიქრობ, ვთქვათ და ქვეყანა შეიცვალა, – შენ შემასწრებ იმ ახალ ქვეყანაში შესვლას?!

მართლაცდა, ციხის ჟარგონი რომ ვიხმაროთ, ერთგვარი სიტყვიერი შერბილებით, ასეთი ცხრა მთავრობის ლაქიები „ახალ ქვეყანაშიც“ ყველაზე ადრე მოკალათდებიან და „ძველი დამსახურებისათვის“ გომიჯის დიდ ნაჭერსაც მოითხოვენ.

სტალინის დროინდელ ერთ პარტიულ ნადიდკაცარს, რომელმაც თავის დროზე, წყნეთში, მშვენიერი აგარაკი ნამოჭიმა მარქსიზმ-ლენინიზმის ფუნდამენტზე, ბელადის თხზულებათა ცამეტივე ტომი სარდაფში ჩაეყარა, და როცა მე მათ შემთხვევით თვალი მოვკარი, ვთხოვე, აქ ნუ დააღპობ, მე მომეცი-მეთქი, „სირცხვილით“ ველარ გამოიმეტა...

ეს ის ამხანაგია, კაბინეტშიც და სახლშიც, სტალინის ხსენებისას, თუ იჯდა, უმაღვე ფეხზე რომ წამოხტებოდა, მერე კი... მე კი სიცოცხლეში არცთუ მისი დიდი მოყვარული, სადმე თუ ნავანყდები მასზე რაიმე საინტერესოს, ვიძენ, ვაგროვებ და ვინახავ.

ალბათ პრეტენზიად ჩამეთვლება, მაგრამ მაინც ვიტყვი: ასე გამოადგა სტალინს მის მიერვე აღზევებული ორპირი, პირმოთნე, ფარისეველი მონები და მის მიერვე დამონებული ადამიანები; ათასი საარსებო პრივილეგია სწორედ პირველთათვის ჰქონდა განკუთვნილი და, საერთოდ, საცხოვრებელი სიკეთენი ეძლეოდათ საბჭოთა ადამიანებს არა მათი შრომის, ნიჭისა და უნარის კვალობაზე, არამედ მოსაჩვენარი ერთგულება, არამზადობა-უნამუსობის მიხედვით, კრისტა-ლურ პატიოსნებად რომ სალდებოდა.

დიახ, სტალინმა წარყვანა ადამიანთა შორის ადამიანური ურთიერთობანი, დათესა და ახარა მათში უნდობლობის, ეჭვიანობის, ვერაგობა-ფლიდობა-თვალთმაქცობის, სიცრუის, საყოველთაო დასმენა-დაბეზლების და მრავალი სხვა კაცური კაცობის გამაუკუღმართებელი სიგლახენი, სულ ერთნაირად ამოძირკვა სიტყვისა და აზრის სულ მცირეოდენი თავისუფლება კი და ორასმილიონიან ხალხს ყველა უფლებათაგან, რითაც პირმეტყველი განსხვავდება პირუტყვისაგან, დაგვიტოვა მხოლოდ ერთი: ტამის დაკვრის უფლება, თანაც ეს ტაში მქუხარე უნდა ყოფილიყო (*«Бурные аплодисменты, переходящие в овации»*).

„პატივი ეცი მამასა შენსა...“ (*«Чти отца своего...»*) ყოფილმა სასულიერო სემინარისტმა, თავად ხალხთა მამად წოდებულმა არარად ჩააგდო, უფრო ზუსტად – ფეხებზე დაიკიდა ეს ბრძნული ცნება და... აკი სიკვდილის შემდეგ მის მიერ დანერგილი მეთოდებითვე გაუსწორდნენ კიდევ მას მისივე უახლოესი „შვილები-თანამებრძოლები“...

ჩვენ შევქმენით ახალი ადამიანიო...

მეოცე საუკუნის ისტორიას, რასაკვირველია, არ გამორჩება ალუნიშნავი ის დიდი, სულისა და გონების შემძვრელი ფაქტი, რომ სტალინმა ხელკეტით და მხოლოდ მის შემყურე ცარიელ კუჭზე დაყრდნობით ჩამოქნა და ჩამოაყალიბა ახალი ადამიანი, მაგრამ მომავლის ისტორია, ალბათ, იმასაც გააანალიზებს და იკითხავს, თუ რამდენად სჯობდა ეს ახალი ადამიანი მის წინამორბედს, ძველს...

...და მაინც, სტალინი იყო გიგანტი!

ეს განსაკუთრებით ომის წლებმა დაადასტურეს.

წარსულში არავის სახელი არ ქუხდა მსოფლიოში ისე, როგორც სტალინის; არათუ პოლიტიკური მოღვაწისა, – მსახიობისაც კი (ჩაპლინის გამოკლებით).

მართალია, სამარადისო მიძინების შემდეგ მის დიდებას ხრუშჩოვებმა ვეტო დაადეს, მაგრამ ისტორიისათვის ეს სულ უმნიშვნელო კოლოს ნაკბენივითაა. ბურბონებმაც, ხელახლა გამეფებისას, 1815 წელს ნაპოლეონის სახელის ხსენებისათვის დახვრეტა შემოიღეს, მაგრამ დღეს ბურბონები მხოლოდ ისტორიის მასწავლებელს თუ ახსოვს, ნაპოლეონი კი, თითქმის ორასი წლის შემდეგაც, უკვდავ ადამიანთა გალერეაში წინანდებურად ელვარებს.

თითქოს ერთთავად კარგია, რომ სტალინის შარავანდედი ჩააქრეს. ამას დადებითი ის მოჰყვა, რომ ახლა მისი თუნდაც ოდნავ ძუნწი ქება თუ სადმე გაიპარა, ეს ხომ იმას ნიშნავს, რომ ეს ქება კონიუნქტურას არ ექვემდებარება, და რომ ეს ქება არსებითად კვადრატშია ასაყვანი.

ნიკიტა, რომელსაც თავად მიუგავდა თავი გლობუსს, ჯიუტად გვარწმუნებდა, სტალინი სამხედრო საქმეებში დაბდური იყო, სამხედრო რუკისაც კი არაფერი გაეგებოდა რა, მის ნაცვლად გლობუსს დასჩერებოდაო (ცხვარივით, ალბათ).

ერთ-ერთი მხედართმთავარი კი, რომლის გვარს ჩემს ქალაქებში, ჩემდა დიდად სამწუხაროდ, ველარ მივაგენი, თავის მემუარებში ასეთ ამბავს იგონებს, თანაც სასხვათაშორისოდ, როგორც ჩვეულებრივს: ერთხელ სტალინმა როგორღაც წასთვლიმა, არადა, სწორედ ამ დროს გახ-

და საჭირო და აუცილებელი ერთი ასეულის გაგზავნა მახლობელ რაიონში, მე კი რამდენიმე დღე-ღამის უძინარი სტალინის გაღვიძება მომერიდა და ჩემი რისკით გავგზავნე, და მერე, როცა ეს შემთხვევა სტალინს მოვახსენე, მან საყვედურით მითხრა, უნდა გაგეღვიძებინეთ, „...чтоб впрдъ такое не повторилось!«-ო.

ჰოდა, ახლა თვითონვე განსაჯეთ, თუკი სტალინის ნებართვის გარეშე ადგილიდან დაძვრა ერთი ასეულისაც კი არ შეიძლებოდა, მაშინ მთელი არმიების დისლოკაციას, მათ გადაადგილ-გადმოადგილებას, მასთან შეუთანხმებლად, რომელი ერთი გაბედავდა?! ომი კი ამ არმიებმა მოიგეს, ამ არმიებს კი სათავეში ვინ ედგა? ჩვენ გვეუბნებიან, პარტიაო.

კარგი, ბატონო, ოღონდ... რაკი ბნელეთიდან ჩვენს გამოყვანაზე მილიონები დახარჯულა, რაკი ჩვენს გასანათლებლად უთვალავი წიგნი გამოსულა (და გამოდის!), და ჩვენც მწყურვალ-ვით მთელი არსებით დავნაფებივართ მათ და მრავალ სხვა ისტორიებთან ერთად ძველი ისტორიის კარიც შეგვიღია, ამიტომ გვეპატიოს, თუ შევჭოჭმანდებით და მორიდებით ვიკითხავთ:

— კი, მაგრამ... აი, თუნდაც, ალექსანდრე მაკედონელმა ნახევარი სამყარო რომელი პარტიის მეთაურობით დაიპყრო? ანდა, უახლოესი ისტორიიდან... ნაცისტების პარტია ნუთუ ასეთი უბადრუკი, უმწო და ლაჩარი იყო, რომ იძულებული გახდა მისი საბრძოლო, სვასტიკიანი დროშები 1945 წელს, გამარჯვების პარადის დღეს, წითელ მოედანზე, ფაქტიურად, სტალინის ფერხით, ბლუჯა-ბლუჯა დაეყარათ?

ამ კითხვაზე მე პირადად ვერაფერს ვუპასუხებ, სამხედრო ტაქტიკისა და სტრატეგიის მე არაფერი ვიცი, ოღონდ ეს ერთი კი ვიცი, ინფანტერიის გენერალივით:

ა რ ა ს ო დ ე ს ა რ   დ ა ა ვ ი ნ ყ ე ბ ა   ჰ ი ტ ლ ე რ ს   გ ო რ ე ლ ი   ს ო ს ო !

ჯერ კიდევ იმ დროს (1928 წელს), როცა სტალინი, მაგალითად, კომკავშირის მე-8 ყრილობაზე საპატიო პრეზიდიუმში მხოლოდ მეოთხე კაცად იხსენიებოდა, გერონტი ქიქოძე წერდა:

„...დიდად ნიშანდობლივი მოვლენაა, რომ დღეს ჩვენი თანამემამულეები თანდათან ხელმძღვანელ ადგილებს იჭერენ. ეს როდია გასაკვირალი. საბჭოთა ქვეყნის ერებს შორის ქართველობა განსაკუთრებით დატვირთულია კულტურული და ს ა ხ ე ლ მ ნ ი ფ ო ე ბ რ ი ვ ი ტ რ ა დ ი ც ი ე ბ ი თ “. (ხაზგასმულია ჩემგან).

ეს ამონაწერი გორთან 31 კილომეტრით დაშორებულ ქალაქის ერთი მცხოვრების ნათქვამმა გამახსენა, „გორელ სოსოზე“.

— ავი კაცი კი იყო, მაგრამა... რა უნდა ქნა რა, ჩვენებური იყო და... თქვი თუნდა უარი, მაინც ოსი იყო და...

ამას არა მარტო ის „ერთი“ ამბობს, – აქ იუმორი ძალღის თავივით სწორედ იქ მარხია, რომ ამ „ავ კაცს“ „მისი თანამემამულენი“ ვითომც ემიჯნებიან და თითქოს ერცხვინებათ კიდევ მისი, ნამდვილად კი ამ „ლანძღვა-ძაგებაში“ მას ბაბაიანცებივით იკუთვნებენ.

სტალინის „ოსობას“ შეუძლებელია ჯუღაპვილის ყურამდეც არ მიეღწიოს, მხოლოდ ამით თუ აიხსნება, რომ 1947 წელს გამოცემულ თავის „მოკლე ბიოგრაფიაში...“ ადამიანი, რომელიც – რაკი ღმერთკაცად იყო მიჩნეული და, ღმერთივით, ჩვენი ქვეყნის ყველა ხალხს თანაბრად ეკუთვნოდა, – თავის ეროვნებას ხაზს არასოდეს არ უსვამდა, ახლა კი, სიცოცხლის მიწურულს, იგი ისეთი დაბეჯითებით და საგულდაგულოდ...

არა, უფრო აჯობებს – აკი ეს წიგნი ჩვენს დღეებში უკვე ძნელი მისაკვლევეია და, თანაც, არა მგონია, კიდევ ერთხელ მალე გამოცემა მას ბედად ეწეროს, – მისი პირველი გვერდის ა ნ ა ბ ე ქ დ ი შემოგთავაზოთ: მომყავს რუსულ ენაზე, თუმცა, ცხადია, არსებობს მისი ქართული თარგმანი.

ჩემი გულუბრყვილო აზრით, ვფიქრობ, ამით თითქოს საშუალებას ვუსპობ მომავალ ოს თუ სომეხ აზნაცავებს იმის თქმისას, თარგმნისას ქართველებმა ორიგინალი გააყალბესო.

**С**талин (Джугашвили), Иосиф Виссарионович, родился 21 декабря 1879 года в городе Гори, Тифлисской губернии. Отец его – Виссарион Иванович, по национальности грузин, происходил из крестьян села Диди-Лило, Тифлисской губернии, по профессии сапожник, впоследствии рабочий обувной фабрики Адельханова в Тифлисе. Мать – Екатерина Георгиевна – из семьи крепостного крестьянина Геладзе села Гамбареули.

Осенью 1888 года Сталин поступил в Горийское духовное училище. В 1894 году Сталин окончил училище и поступил в том же году в Тифлисскую православную духовную семинарию.

რამდენიმე ათეული წიგნი გადავიკითხე სერიიდან «Жизнь замечательных людей» და ვერსად ვერ წავაწყდი, რომელიმე ისტორიული პიროვნების მშობლების ეროვნება ასე გამორჩევით, ასე ხაზგასმით იყოს ფიქსირებული, როგორც ეს არის სტალინის ბიოგრაფიის ზემოთ მოყვანილ პირველსავე აბზაცში.

ცხადია, სტალინს უნდოდა ამით, ერთხელ და სამუდამოდ, კრიჭა შეეკრა ყველა იმ არაქართველისათვის, ვინც დააპირებდა ჰომეროსივით მის მითვისება-მისაკუთრებას.

საერთოდ კი ვიტყვოდი, ეროვნული თავმოყვარეობის, ეროვნული სიამაყის გრძნობის უქონლობის მკაფიო მაჩვენებელი და თავის უფროსე დაძვირებაც ძნელი წარმოსადგენია, შენი ერის თუნდაც მართლა შვილსაც, როცა არაფრად ეჭაშნიკება შენი ერის შვილობა, და შენ მაინც ებლაუჭები და ენებები მას.

საბედნიეროდ, ქართველები ამ მათხოვარა ხალხებს არ ვეკუთვნით; აი, მაგალითად, ჩვენ სრულებითაც არ მივსტირით და არც კალთას ვახევთ აფხაზობის მოსურნე არათუ კობახია – გვარამიებს, წერეთლებსაც კი!..

\*\*\*

## **„გამარჯობა, ჩემო თბილის-ქალაქო!“ შენი ნახვით გულნატკენი გშორდები...**

**იეთიმ გურჯი**

როგორც მოგახსენეთ, პირველ მსოფლიო ომამდე ქართველობა თბილისში რაღაც 17 პროცენტს შეადგენდა, ხოლო ახლა მთელი მოსახლეობის ნახევარზე მეტი ვართ და, თანაც, ჩვენს სატახტო ქალაქს ქართული იერი – ჩვენი სიგლახითაც და ჩვენი სიკარგითაც – არათუ დაჰკრავს, ნათლადაც აჩნია. მაგრამ ამ ბედნიერებას უბედურებაც მოჰყვა თან: თბილისი მილიონიანი ქალაქი გახდა და დღითი დღე უფრო და უფრო იზრდება და იზრდება, ჭიპთან გომბეშოგადაყლაპულ უხსენებელივით იბერება...

ისეთი პატარა ქვეყნისათვის, როგორც ჩვენი ქვეყანაა, განა რაიმე ხეირის დამყრელია, რომ მთელი რესპუბლიკის მოსახლეობის ერთი მეხუთედი ერთ ქალაქში – თუნდაც მთავარში იყრიდეს თავს?!

ერთნაირადვე სასაცილო და სატირალია, რომ თბილისის „გამილიონებას“ სხვადასხვა ჟანრის სახოტო სტრიქონებიც კი ეძღვნა: „ჩვენ მილიონი ვართ!“..

ჯერ ერთი, ვინ ჩვენ? – თბილისი ეროვნებათა სიჭრელით ჰონკონგსა და კასაბლანკასაც კი უსწრებს წინ, მეორეც – განსაკუთრებით ქართველებისათვის რა სიკეთე მოაქვს თან მილიონიან ქალაქს?

სხვა „მილიონების“ არ ვიცი, ჩვენმა „მილიონმა“ კი, ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, საოცრად გაზარდა ქურდობა, ავაზაკობა, ყოველგვარი სახის დამნაშავეობა...

აქ ერთი რამეც არის დასაზუსტებელი: მილიონი ნაანგარიშეგია მათზე, ვინც ჩანერილია, ჩაუნერელი კი...

ვინ დათვალოს ზღვაში ქვიშა,  
და ან ცაში ვარსკვლავები...

ოღონდ ამ „ვარსკვლავებს“, ისე, როგორც საბინაო დავთრებში რეგისტრირებულ ბევრ სხვა „ვარსკვლავსაც“, ციურ ვარსკვლავებთან შედარებით, ის უპირატესობა აქვთ, რომ ისინი დღისით-მზისით „ანათებენ“, „ანათებენ“ ყოველგვარი მორიდებისა და შიშის გარეშე, თავხედურად და უტიფრად...

ქალაქის ხელისუფალთ უბრალოდ ფიზიკურად არა აქვთ იმის შესაძლებლობა, რომ ამოდენა ქალაქში თუნდაც ელემენტარული წესრიგი დაამყარონ.

მახსოვს, ჩემი ყმანვილობის დროს, თბილისის მილიციის უფროსი სიმონ ხმალაძე რუსთაველის პროსპექტის შუა გაყოლებაზე ფეხით რომ ჩაივლიდა, ყველა გამვლელი, მათ შორის, ცხადია, ალბათ ქურდებიც ერია, მონინებით და პატივისცემით თვალს აყოლებდნენ.

ვის გაეგონა, თუნდაც, ამდენი მკვლელობა, და ისიც განზრახი? ერთხელ, ვერის ბაღში, ვიღაც ზარისტი ცურინოვი მოკლეს და მთელი ქალაქი (არცთუ ისე პატარა – სამასათასიანი!) შეიძრა, კაცი მოუკლავთ, კაცი მოუკლავთ...

ახლა კი მკვლელობას და, საერთოდ, ყოველი სახის სიკვდილიანობას, განსაკუთრებით ავტოვარიებით გამოწვეულს, ისე შეგვაჩვიეს თუ შევეჩვიეთ, როგორც დღით პირის დაბანას...

თქვენ წარმოიდგინეთ, ქურდები და მძარცველები ისე გათავხედდნენ, რომ უცხოელ ტურისტებსაც არ ერიდებიან. ჰოდა, ამის მერე ზოგიერთ ჩვენგანს კიდევ გული მოსდის, რატომ პეტრა მიხაელმა ჩვენი გულითადი მასპინძლობა არ დააფასა და რვა კაცისათვის გამიზნული, მაგრამ ასი კაცისათვის სამყოფი ხორაგით დაზინულ სუფრასთან თორმეტსაათიანი ჯდომისათვის გაგვიკილაო.

როცა კითხულობ გაზეთში, ამა და ამ საწარმომ, ქარხანამ თუ ფაბრიკამ თვიური თუ წლიური გეგმა შეასრულაო, გინდა მათ პატივსაცემად ტაში შემოჰკრა და შესძახო, ბარაქალა თქვენ, მართლაც გმირები ყოფილხართ-თქო.

რატომ? თითქოს რა უნდა იყოს ამაში გასაკვირი? თბილისელისათვის გასაკვირია: სამუშაოზე დილით აფანცქალეხული გულით მიდიხარ, მთელი რვა საათი აფანცქალეხული გულით შრომობ და კიდევ უფრო აფანცქალეხული გულით ბრუნდები შინ, ვაითუ, ბინა გამიტყეს და გამქურდესო.

ჩვენს სატრაბახო მილიონიან ქალაქში ბინის გატეხვა-გადარცვა ჩვეულებრივ, ყოველდღიურ ამბად გადაიქცა. თანაც საყოველთაო უბედურება ის არის, რომ, ასე ვთქვათ, გამოუცდელი, დამწყები, მოხალისე ქურდები აგვისტოს ბუზებივით მომრავლდნენ; როცა ისინი „საქმეზე“ მიდიან, წინასწარ არც კი იციან, შენ პარიკმახერი ხარ თუ აბორტმახერი, გაქვს რამე თუ არა გაქვს რამე, ოღონდ შინ არ იყო (ზოგი აღარც შინმყოფელს ერიდება – მოტყუებით შემოვა და გაგოჭავს), გადააბრუნ-გადმოაბრუნებს მთელ შენს მდიდრულ თუ ღარიბულ სარჩო-საბადებელს, რომლის ხელახლა თავის ადგილზე ლაგებ-მოლაგებას, აწენილი ნერვები რომ აღარ ვიანგარიშოთ, ხშირად თვეები უნდება...

ვამ თქვენი ბრალი მაშინაც კი, თუ თქვენი მთელი ქონება წიგნებისაგან, თანაც მხოლოდ საყვარელი წიგნებისაგან შედგება, და ისინი რაც მეტი გაქვთ, მით უფრო გულსაკლავია: ფულებს სწორედ წიგნებში ეძებენ, ფურცლა-ფურცლა გლეჯენ და ყრიან აქეთ-იქით...

რა თქმა უნდა, არა მარტო დიდქალაქიანობა უწყობს ხელს ასე მომრავლებულ ძარცვა-გლეჯას, – საარსებო პირობებიც.

ძველ გამოთქმას თუ ვიხმართ, ქონებრივი ცენზის მიხედვით ჩვენი საზოგადოების ნევრები ერთობ არათანაბარ მდგომარეობაში იმყოფებიან; და ეს ქონებრივი უთანასწორობა ხშირად სრულებითაც არ გამომდინარეობს ადამიანთა ბუნებრივი, გონებრივი უთანასწორობისაგან. პირიქით, „უგონო“, უსინდისო ხალხი ათჯერ უკეთ ცხოვრობს გონიერზე და სინდისიერზე; ამავე დროს, ერთიც და მეორეც, ერთ საზოგადოებრივ ოქროს ასოებით დაწერილი კანონით, თითქმის ერთნაირი მოთხოვნილებანი უნდა ჰქონდეთ და მათ დასაკმაყოფილებლადაც თითქმის ერთნაირი საშუალებებიც.

ასე მომრავლებულ და სულ მზარდი და მზარდი დანაშაულობათა მეორე გამომწვევი მიზეზი – დასჯის შიშის უქონლობაა; დაჭერის აღარ ეშინიათ! ჯერ ერთი, ასე იოლად ვინ დამიჭერსო, და თუ მოხდა სასწაული და გამძაგრეს, სულ ერთია გამოძვრები ან გამომადვრენო. საამისო მაგალითებს ცხოვრების ელამ სარკეში უამრავს ხედავს.

მართლაცდა, ვინ არ იცის, რომ ჩვენი მოსამართლეები საბჭოთა ჰუმანიზმის, უფრო კი „ჯიბიზმის“ მოსაზრებით, უ-უმრავლეს შემთხვევაში (ესა თუ ის საქმე პროცესამდე საქვეყნოდ თუ არ გახმაურდა) დანაშაულისათვის, თუკი ის, ვთქვათ, სამი წლიდან რვა წლამდე პატიმრობას გულისხმობს, დანაშაულის სიმძიმე კი, ამ შემთხვევაში, რვა წელს ითვალისწინებს, თემიდას სასწორი, „გულმონყალე“ მოსამართლისათვის, თითქმის ყოველთვის, ქვევით და ქვევით იხრება: დამნაშავე თითქოს დაისაჯა და თითქოს არც დაისაჯა, აკი მან სასჯელის ის ზომა არ მიიღო, რაც ეკუთვნოდა.

ბევრმა იცის, რომ ახლა „ლუარსაბ ანდრონიკაშვილების“ და „შალვა მესხიშვილების“ დაცვის ფუნქციები უფრო შუამავლობით იფარგლება მოსამართლესა და ბრალდებულს შორის... ჩვენი ბევრი „სასიქადულო თანამემამულე“, საქართველოს რომ აღარ სჯერდება, „სამოლვანეოდ“ მოსკოვსა და სხვა ქალაქებში მიისწრაფვის (ჩვენდა სამარცხვინოდ და თავმოსაჭრელად, მათში ჩვენი „კდემამოსილი“ ქალებიც ურევია!); ისე თქვენ იცოცხლეთ, დაპატიმრების შემთხვევაში კანონით, მხოლოდ კანონით მათ იქ, შუბლზე, ორჯერ მეტ სასჯელს აკერავენ, ვიდრე იმავე დანაშაულისათვის აქ მიიღებდნენ.

ჩვენს სახოტბო ქალაქში რიგითი მილიციელი ბევრით არაფრით განსხვავდება სახალხო რაზმელისაგან; სახალხო რაზმელს კი, თუმცა მკლავი წითელი მატერიით აქვს დამშვენებული, რომელსაც რაკი სიტყვამ მოიტანა, მეტი ხალისით უფრო თვალეზე აიფარებდა, რომ არაფერში გაეხვიოს... ესეცაა, იგი აუფარებელი თვალეებითაც თავისი საათის მეტს ვერაფერს ხედავს: როდის გავა ეს ოხერი 2-3 საათი, მისი მორიგეობის სასჯელის ვადა!

ნუ გავამტყუნებთ, ყველამ ჩვენ თავ-თავისი საქმე უნდა ვაკეთოთ, ოღონდ გულმოდგინედ და კეთილსინდისიერად: არტისტმა არტისტის, მილიციელმა მილიციელის...

ამას წინებზე თბილისის ორ გაზეთში, თითქმის ერთდროულად, მახვილად დაწერილი ორი მომცრო წერილი დაიბეჭდა ქუჩებში მზესუმზირათი მოვაჭრეებზე, მზესუმზირას ჩენჩოთი და-ნაგვიანებაზე; ჩვენ, გამვლელებს მოგვინოდებენ, „ერთიანი ფრონტით“ და სხვა...

ეს საფრონტო საქმე არ არის, მაგრამ არც პატარაა, ოღონდ ამის მოსაპოვებლად, ერთხელ მოტორიზებულმა მილიციამ უნდა ჩამოიაროს, შეჰყაროს ეს ვაჭრუკანა დედაბრები დახურულ მანქანაში, ორი-სამი საათი სამილიციო უბანში აყურყუტოს, მერე ხელწერილი დაადებინოს, და-ემუქროს თანაც და... აბა ვნახოთ, მაშინ ქალაქი თუ აივსება მზესუმზირას ჩენჩოთი! მაგრამ ვი-საც ეს პირდაპირ ევალება და ძალაცა აქვს საამისო, ის თავს არ იწუხებს, სხვებმა კი რა ქნან!..

არადა, რა გულსატკენი ამბავია, – თუნდაც ელემენტარული ჰიგიენის თვალსაზრისით, – როცა, ერთმანეთის წამხედურობით, ქალაქის, სულ ცოცხალი, ერთი მესამედი მაინც, სად გინდათ და როდის გინდათ, ათას მტვერში ამოგანგლულ „სემიჩკას“ პირში იყრის...

ჰოდა, განა უნდა გვეწყინოს, თუკი ამის შემხედვარე, ნასტუმრალი „პეტრა მიხაელები“ და „ივან ივანიჩები“ გაცეცებულნი ამბობენ:

– *Город не работает, город лущает семечки!*

ერთხელ ორ ახალგაზრდა ქალიშვილს, ტროლეიბუსში მზესუმზირას ციყვების სისწრაფით რომ ანადგურებდნენ და ჩენჩოს უმისამართოდ თუ მარჯვნივ, თუ მარცხნივ, თუ პირდაპირ, პი-რიდან რომ ისროდნენ და ზოგ მგზავრს თავზეც კი აყრიდნენ, მამაშვილური შენიშვნა მივეცი. მორიდებით ისიც გავუთრე, თქვენებრ რძალი ოჯახში რომ შემომივიდეს... ფრაზა არც დამამ-თავრებინეს, ისე დამინუნეს სამამამთილოდ: შენი ბიჭიც შენისთანა იქნებაო... შვილმა მითხრა, დაანებე დონკიხოტობას თავი, ნუ გავინყდება საშა გამყრელიძის ამბავიო.

ეს ის ალექსანდრე გამყრელიძეა, მართლა სწავლული და მართლა ადამიანი, რომელიც ქუჩა-ში შეურაცხყოფილ ქალიშვილს გამოექომაგა და ამით „შეურაცხყოფილმა რაინდმა“, ფიზკულ-ტურის ინსტიტუტის სტუდენტმა (სტუდენტმა! „არამკითხა მოამბეს“, თითქმის ნახევრად ბრმას, „ფიზკულტურული ილეთით“ საძილე არტერიასში ჩაარტყა და ბელურა ჩიტივით სული გა-აფრთხობინა.

ეს იმ დროს ისეთი შემზარავი, შემადრწუნებელი ამბავი იყო, სხვაგან, თუნდაც „უკულტურო“ ტუნისში ან სალვადორში რომ მომხდარიყო, მთავრობა უეჭველად გადადგებოდა, როგორც უნიათო და უსუსური... ჩვენში კი არათუ გადადგა, იმდროინდელმა, ეგრეთ წოდებულმა დიდი კაცების ცოლებმა დიდი ფარული კამპანია გააჩაღეს, რომ არაკაცისთვის დახვრეტა აეცილები-ნათ: თურმე ნუ იტყვი, მკვლელის დედა „მალალ წრეებში“ განთქმული სპეკულანტი ყოფილა, რომლის „ქარვასლა“ ამ „მანდილოსნებს“ ათასგვარი უცხოური საქონლით ამარაგებს...

ასე შეეწირა ჩვენს ქალაქში ჩემთვის მუდამ უჭკნობი სიყვარულით მოსაგონარი მეგობარი, ალექსანდრე გამყრელიძე საზოგადოებრივ საქმეს, იმ საზოგადოებას, რომელიც ნახირის დო-ნემდეა დაყვანილი: ვინ როდის გამოგიხტება და სასიკვდილოდ გირქენს, სულიერმა კაცმა არ იცის.

...ჩვენ მარტო წამხედურობას როდი ვიჩენთ, ნაბაძვის უნარიც გვაქვს! ნაბაძვაც თითქმის იგივეა, რაც წამხედურობა, მაგრამ როგორღაც უფრო ამაღლებულად ისმის.

ნაბაძვა შეიძლება კარგ, კეთილ, სასარგებლო საქმეშიც, ოღონდ... ხარ თუ არა ამისათვის მომზადებული, ამას ჰქონია თურმე მნიშვნელობა! აი, ერთხელ, ოციოდე წლის წინათ, ვილაც დი-დი თავის კაცი... არა, აბა დიდი თავის კაცზე როგორ შეიძლება ითქვას „ვილაც?!“

...იყო თურმე ეს ამხანაგი დასავლეთში და, რას ხედავს?! უჩვეულო სურათს: პარკები, ბაღე-ბი, სკვერები, გაზონები სულ მოლიალებულია, გარდა ზოოპარკისა და კერძო ვილებისა; არსად არაფერზე არ წერია „აკრძალულია, აკრძალულია“, არც ეს წერია – „ნებადართულია“, ეს უკვე შენს კულტურაზეა დამოკიდებული – თავს ნებას მისცემ თუ არ მისცემ...

ეს მას, როგორც ჩანს, მოეწონა, აკი სამშობლოში დაბრუნებისას გასცა განკარგულება, რა-თა...

ჰოდა, მოვარღვიეთ ჩვენც, სადაც კი მივწვდით, რკინის ლამაზი, გრეხილი მესრები, მოვარ-ღვიეთ ის რკინა, რომელიც ომის დროსაც არ გავვიმეტებია (გადასადნობად გავიმეტეთ მხო-ლოდ... სიონის ზარები!), მოვარღვიეთ და... გამოჩნდა და რა გამოჩნდა! ერთმა მართლაც კარგი მამის შვილმა და თვითონაც მართლა კარგმა შვილმა ასე დაგვიხატა ეს სურათი:

„არის დეტალები, რომლებიც ჩვენმა თვალმა და შეგნებამ უკვე შეითვისა, ისინი თით-ქოს ჩვენი ყოფა-ცხოვრების განუყოფელ ნიშნებად იქცნენ: ის, რომ, მაგალითად, თბი-ლისის მშვენიერ ბაღებს შემოანგრიეს მიძიმე ქვის კედლები, რომლებიც ათეული წლების მანძილზე ფარავდნენ ამ მშვენიერ სანახობას „უბრალო მოკვდავთა“ თვალთაგან...“.

მაგრამ მალე ამ მშვენიერი სანახაობის შავ-თეთრი სურათი შვიდფერ სურათად შეიცვალა:

გატიალდა და გაპარტახდა, – თითქოს დიდი კულტურის მქონე სელჯუკები ხელმეორედ შემოგვესიენო, – ქალაქის ცენტრში მდებარე ერთადერთი ბაღი, გატიალდა და გაპარტახდა „დინამოს“ სტადიონის მახლობლად რომ... ეე... აი, თითქმის ამ ორასი წლის წინათ იმდროინდელ „აიათო-ლა“ მუშტიედს ედემის ბალივით რომ გაუშენებია და მერე ჩვენთვის უსასყიდლოდ უბოძებია...

ერთ ნახვად ღირს, ფეხბურთის მატჩის გათავებისას, ასობით კაცი რომ მიესევა ხოლმე ამ თვალწარმტაც ნაპარკალს და მიუხედავად მოუხედავად აკეთებენ იმას, რისთვისაც ძალი და კაც-ტაც კი ამჯობინებენ მოფარებული ადგილი შეარჩიონ...

ჩვენ რომ დიდი კულტურის ხალხი ვართ, ეს კარგად იცის ჩვენმა ერთგულმა მეგობარმა, რეჟისორმა ვედეკინდმა, მაგრამ ეს რატომღაც არ იციან მისმა ქართველმა მასპინძლებმა: როცა თავიანთ ოჯახებში სადილად თუ ვახშმად ეპატიჟებიან, კერძების მომზადებაში როდი ხარჯავენ იმდენ დროს, რამდენსაც სახლში, საერთო შემოსასვლელზე, სადარბაზოში, ევროპელის ცხვირისათვის (!) მყარი, არასასიამოვნო სუნის განეიტრალებაში... სხვათა შორის, ყველა ეს სადარბაზო ცენტრალურ, როგორც იტყვიან, ხალხმრავალ ქუჩებზე მდებარეობს...

როცა ვედეკინდს თან მიჰყვებიან მთარგმნელები თუ მეგობრები, რუსთაველის პროსპექტზეც კი ცდილობენ, თუნდაც ძალიან ჩქარობდნენ, წინ მიმავალთ არ გაუსწრონ (თუ ისინი ქალები არ არიან), აკი, სულ ადვილი შესაძლებელია, რომ მათ მოულოდნელად გვერდით გააპურყყონ და თოვლის ფიფქივით მოგენებოთ (აქლემიც კი მხოლოდ გაბრაზებისას იფურთხება, და ისიც პირდაპირი მიმართულებით); ამ დროს თქვენ შეიძლება შემოგხვდეთ ზანგი (დადგენა ძნელია, აფრიკელი თუ ამერიკელი), რომელიც – გაფურთხება მისთვის თუ ასე აუცილებელია, – შუა ტროტუარიდან გეზს ნაპირისაკენ იღებს... როცა რუსთაველის პროსპექტზე, ზედ მიწისქვეშა გასავლელის თავზეც კი, მანქანების ორომტრიალში, ხალხი აქეთ-იქით გადასასვლელად, კისრისტეხით მირბი-მორბის, ვედეკინდს ძველი რუსული კინოსურათები ეხატება თვალწინ – ცხენოსანი პოლიცია თოფის სროლით რომ ფანტავს 1905 წლის 9 იანვრის მუშათა დემონსტრაციას პეტერბურგში...

როგორც მახსოვს, რევაზ ჯაფარიძე წერდა, ჰოლანდიაში სახლების ფასადებს ყოველ ორ კვირაში რეცხავენ „ასუფთავებენ“...

ჰოდა, ეგებ ნაგვეხედ-მიგვებაძა?! თუმცა... ხომ არ აჯობებდა, როგორც დიდი კულტურის ხალხს, ხუთი სოფლიდან ჯერ ერთს მაინც ჰქონოდა აბანო, და ტანი არა მარტო დაბადებისას და მიცვალებისას განგვებანა, – საახალწლოდაც, საპირველმანისოდაც და, თუნდაც საოქტომბროდაც...

ხომ არ აჯობებდა, რომ ჯერ ბევრ სოფელში ბევრი მოსახლეს გვეიძულებინა ღია ტიპის ფენისადგილი ორმოიანით შეეცვალა?

ხომ არ აჯობებდა, კერძოდ, ფილარმონიის ახლა კინოთეატრად გადაქცეულ მცირე დარბაზში, დასერილ-დაგლეჯილი სავარძლების ნაცვლად, რკინის სკამები დაგვედგა, რომელთაც დანა და „ბრიტვა“ ვერაფერს დააკლებენ?! ხომ არ აჯობებდა, ჩვენს რკინიგზებზე ქვაგაუმტარ მინებთან მატარებლებს ევლოთ, რომ მეტი ფანტაზიის შესაძლებლობა მიგვეცა მარტო ერთი წლის მანძილზე – ეს მხოლოდ დაკავებულ! – ორი ათასი მოზარდისათვის?!

...როგორი ოჯახიც გვაქვს, სკოლაც ისეთი გვაქვს, რაც მშობელია, შვილიც ისეთია... ერთსაც და მეორესაც შეუძლია ქუჩაში გაგაჩეროს და... „რომელი საათია?“ არც „ბოდიში“, არც „მომიტივეთ“, არც „უკაცრავად“ არც „მაპატიეთ, ეგებ მითხრათ...“ ეტყვი და... არც მადლობა, არც თავის ოდნავი დაქნევაც, თითქოს თქვენი ძველისძველი ძმადნაფიცო იყოს; პირველად ხედავ და... „სიგარეტი არა გაქვს?“

არა, ის მათხოვარი არ არის, არც დალუპვის პირას მისული ნარკომანია, მკერდს შეიძლება უნივერსიტეტის დამთავრების ნიშნითაც იმშვენებდეს...

ეს მაინც რაღა არის, შეხვედრისას, სახით და ტანით ვაჟკაცების დიაცური ხვევნა-კოცნა?!

უკვე ამ სამიოდე მაგალითითაც ჩანს, რა დიდი კულტურის ხალხიც ვართ ჩვენ, ამიტომ, მე მგონია, ასე სულ არ უნდა გაგვეწირა ჰერრ ჰერმან ვედეკინდის თანამემამულე, უფრო მეტიც – თანამოქალაქე ფრაუ პეტრა მიხაელი!.. ჩვენ კი ის იმდენად არ დავინდეთ, რომ სატირული პოეზიის ნეიტრონის ისრებიც ვესროლეთ, რომლებიც უეჭველად, უეჭველად ჩააღწევდნენ საარბრიუკენში მდებარე თბილისის მოედანზე!..

აბა ერთხელ კიდევ ჩავიკითხოთ ის, რაც ამ უმადურმა ფრაუმ დაწერა ჩვენზე:

„პურის ჭამაზე ძალიან დიდხანს სხედან, რაც ჩვენთვის, ევროპელებისათვის, მეტად მოსაწყენია... რაც უფრო დიდხანს იქნებიან სუფრაზე, იმას უფრო ფასი აქვს მათ თვალში. ხშირად მოხდება, სადილი შუადღეზე რომ დაწყებულა, შუალამეზეც არ დასრულებულა, რადგან დროს გატარებას ხედავენ მხოლოდ სმამი; ბოლოს იქამდე დათვრებიან ხოლმე, სრულებით გრძნობას კარგავენ და სახლამდე ხელით მიიყვანენ. ვინც ბევრს დალევს, რომ გონება არ დაკარგოს, ის კაცად მიაჩნიათ“.



აი-აი-აი, ფრაუ პეტრა, ფრაუ პეტრა!..

არამი იყოს შენზე ჩვენი მასპინძლობა, ჩვენი ტაბაკა-ვარიკები, ჩვენი ნიგვზიანი ფხალი და ჩვენი ქარვა-წინანდალი!

როგორ?!? ეს ფრაუ პეტრას არ დაუნერიაო?! აბა, ვინ?

არქანჯელო ლამბერტიმ, იტალიელმა მისიონერმა, შარდენისა და კასტელის თანამედროვემ, მე... მე... მე-17 საუკუნეში!

თუ ასეა, პეტრა მიხაელიც ამას წერდა ჩვენზე – სხვა არაფერს!

ჰმ! ატყობთ? სამასი წლის მანძილზე, ყოფაცხოვრებით კულტურის კიბეზე, ერთი საფეხურიც ვერ ავსულვართ თურმე მაღლა!.. ჰოდა, მაშინ, გული რატომღა მოგვდის?

ამბობენ, ანტონ ჩეხოვი საქართველოში არასოდეს არ ყოფილაო. ჩემი ღრმა რწმენით კი, ის არათუ ყოფილა – წლებითაც უცხოვრია აქ (ინკოგნიტოდ!).

მე ამას, რასაკვირველია, სადისერტაციო თემად არ ავიღებ, არც სხვებს ვურჩევ, რომ აიღონ, მაგრამ.

«Самолюбие и самомнение у нас европейское, а развитие и поступки азиатские».

თბილისის „გამილიონებას“ ჯერ კიდევ ბევრი აკლდა, როცა ბატონმა კონსტანტინემ (მე დიდ კონსტანტინეზე მოგახსენებთ) ერისკაცური გულისწუხილით ამოთქვა:

„შარშან ერთმა უცხოელმა მეცნიერმა, ჩვენი ქვეყნის დიდმა მეგობარმა მკითხა: „ეს ყმანვილები ამ პროსპექტების ხეთა ქვეშ რომ დგანან და მასლაათობენ, როდისღა მუშაობენ?“

ქუჩაში გაჩერება და უსაქმოდ ყიალი არც ერთ ქალაქს და არც ერთ მოქალაქეს არ ამშვენებს.

მხოლოდ ჩამორჩენილი და ბნელი ქალაქების მკვიდრთა ჩვევაა ქუჩაში უსაქმოდ დგომა და ყიალი“.

ამ სტრიქონების გამოქვეყნებიდან, უსაქმურთა, ბილწმესიტყვეთა რიგები „გამილიონებამ“ კიდევ უფრო „გამილიონა“.

ახლა სასწაული რომ მოხდეს და კონსტანტინე გამსახურდიამ თუნდაც ერთხელ, თბილისის ქუჩებში გაიაროს, მისი მახვილი თვალი ახალ შენაძენსაც შეამჩნევს: მოყიალენი, და არა მარტო მოყიალენი, არა მხოლოდ ქუჩებში, ყოველგვარ შეკრებილობაში და თეატრებშიც კი, სპექტაკლის მიმდინარეობისას „ჟვარჩკა-ჟვარჩკას“, გაღვიძებიდან დაძინებამდე, ჭალადიდის კამეჩივით რომ იცოხნებიან...

ამ „ჟვარჩკის“ სამშობლო ქვეყნებშიც კი მას მხოლოდ სადილის შემდეგ, და ისიც ცოტა ხნით, თუ დაღეჭავენ...

თბილისის „გამილიონებას“, ადრეც მოგახსენეთ, ბევრი სადიდებელი სტრიქონი მიეძღვნა-მეთქი. ერთმა ფრიად პატივისცემმა, მართლა მეცნიერ-ეკონომისტმა, სიხარულით აღსავსე, საყურნალო სტატიაც კი უძღვნა.

გამოგიტყდებით, მე პირადად ამ წერილის გაცნობამ არა მარტო გონებრივი სიმდიდრე შემძინა, – სასურსათო-მატერიალურიც:

„ქალაქის გარეუბნებში ახლა აღმართულია მრავალსართულიანი სახლები, ქარხნებისა და საწარმოთა კორპუსები, კლუბები და მაღაზიები, ს ა დ ა ც ი შ ი ვ ე ბ ა ყ ვ ე ლ ა კ ო ნ ტ ი ნ ე ნ ტ ი ს ს ა ქ ო ნ ე ლ ი.“

წავიკითხე თუ არა ეს, არც ვაციე, არც ვაცხელე, მაშინვე შემოვირბინე ვარკეთილი, გლდანი და დილომი, – რა გინდა, სულო და გულო, იქ არ ვიყიდე: ევროპა-საფრანგეთის „უსტრიც“ – ხამანკები, ჩრდილოეთ ამერიკის კოკა-კოლა და სამხრეთ ამერიკა-მექსიკის ანანასები, აფრიკის ბანანები – ეს ჩემთვის, როგორც უკბილო კაცისთვის, ყოფილი საყვარლისთვის კი აზია-ინდოეთის – სარი (ჭიგო-სარში არ აგერიოთ – კაბაა!), და, რაც მთავარია, ავსტრალიის მოზრდილი დედალ-მამალი კენგურუ, ეკონომიკის ინსტიტუტში მოსაშენ-გასამრავლებლად!..

...დიახაც, თბილისში მართლაც ამართეს „მრავალსართულიანი სახლები...“ ამას ბრმაც ვერ უარყოფს, მაგრამ იგივე ბრმაც კი ამჩნევს, მათი საარქიტექტურო-სამშენებლო ღირსებები, ტვირთად რომ ვაქციოთ, ჭიანჭველაც წამოიკიდებს.

ამდენ მახინჯ სახლს, მთელ რაიონებსაც კი, სხვა ქვეყნებში და სხვა ქალაქებში ფანტაზიითაც ვერ წარმოიდგენს ადამიანი.

ჩვენ ხშირად გვესმის ხოლმე, რომ ნიჭიერი არქიტექტორები გვყავს, ზოგიერთი მათგანი

კონკურსებში ოქროს მედლებსაც ლეზულობსო.

შეიძლება – შეიძლება, ოღონდ დასანანი ის არის, რომ ამას, ისე, როგორც ბევრ სხვა „უხვსა და გასაკვირელს“ მხოლოდ ქალაქზე ვხედავთ, სინამდვილეში კი...

აი, თუნდაც, განა შესაძლებელია – არქიტექტურული უგემოვნობის მხრივ – უფრო უბადრუკი ნაგებობა, ვიდრე სამხატვრო აკადემიის ახალი კორპუსია, სადმე სხვაგან კაცმა იხილოს?

დიახ, ს-ა-მ-ნ-ა-ტ-ვ-რ-ო აკადემიის!..

მერედა, ის ხომ საგულდაგულოდ დააპროექტეს და ააშენეს ამ დარგებში, ალბათ, დიდად გამორჩეულებმა და განაფულებმა?!

თბილისი ჩამოსულთ ყველაზე მეტად თავისი გეოგრაფიული მდებარეობით ხიბლავდა, განსაკუთრებით – მთანმინდა და, საერთოდ, ფუნქციური შემოგარენი... ახლა მათ მხოლოდ მახათას მთიდან თუ დაინახავთ, – აკი მათ წინ ქიმებიანი კოშკები და უქიმებო „ცათამბჯენები“ ააკოკოლავეს...

ამბობენ, ქალაქის გასაცნობად ვაგზლის მიდამოები პირველი ჭიშკარიანო, ჰოდა, ახლა შემოაღებ თუ არა ამ ჭიშკარს, უმაღლვე ცრემლებს მოგვგრის და სევდიანად ჩაგაფიქრებს ფ ი ქ რ ი ს გ ო რ ა, უფრო ზუსტად – მასზე ნამოყუნცული გრანდიოზული „სპიჩკის“ კოლოფები, და ამით მისი დაგონებული სილუეტი...

ამ გორას კი ვარაზის ხევიდან თუ ახედავთ, ვერც კი შეამჩნევთ, როგორაა შეჭრილი მის რელიეფში ერთი „ციხესიმაგრე“, რომლის ავტორი ახალი დროის თუ პირველი არა, ყოველ შემთხვევაში ერთ-ერთი პირველი ქართველი არქიტექტორია, სვიმონ კლდიაშვილი.

ჰოდა, იმ შავბნელ დროში პირველს თუ ასეთი მახვილი თვალი და დალოცვილი მარჯვენა ჰქონდა, მისი მემკვიდრენი – ჩვენს ნათელ დროში – ნუთუ ყველა ბეცი და „ცაციაა?“

ძველ თბილისს არც მთავარი არქიტექტორი ჰყავდა და არც რიგითი არქიტექტორები, არც არქიტექტურის ორი ფაკულტეტი ჰქონდა, იგი სტიქიურად შენდებოდა, მაგრამ ახლა თავსაც კი ვინონებთ ამ „სტიქიის“ ნაყოფით, და ვინონებთ სამართლიანადაც, აკი განახლებული ძველი თბილისი, ახალი თბილისის ფონზე, ცისკრის ვარსკვლავით ციმციმებს!..

ვინ არ იცის, რომ ქრისტე ჯვარზე მხოლოდ ერთხელ აცვეს, მაგრამ ეს კი შეიძლება ბევრმა არ იცოდეს, რომ ოციან-ოცდაათიან წლებში იოსებ გრიშაშვილი, ძველი თბილისის ტრუბადურობისათვის, „დილის საარისათვის“ არაერთხელ ანამეს და მრავალჯერ აცვეს...

ჯვარზე არა, – ნამგალ-ჩაქურზე!..

ჰოდა, დიდებული იქნებოდა, ახლა მაინც, თუნდაც ამის „საკომპენსაციოდ“, იოსებ თბილელს, თითქმის წმინდანს, ძეგლს თუ დაუდგამენ მის სათაყვანო ძველი თბილისის რომელიმე უბან-კუთხეში, ოღონდ თუ დაედგმება, ისეთი ძეგლი უნდა დაედგას, მისი ლამაზი სახე რომ შემოგვეყურებდეს და კვარცხლბეკზე სახელი და გვარიც იყოს მიწერილი...

თუმცა ახლა ასე ფეხმოკიდებული მოდა – ძეგლებზე უგვარობა, ერთი შეხედვით, თითქოს გამართლებულიცაა: ნება შენია, ეს სანახევროდ გათლილი ზოდი თუ გინდა ჩვენი დროის დიდ პოეტად მიიჩნიე, გინდ ტანმალალ კვაზიმოდოდ, გინდ ჭრელ აბანოში მობანავე ხუცესად, გინდ მრავალ ჭირში გამოვლილ მგოსნად...

ეს კია, მაგალითად, ერთზე, ესკიმოს ჯოხის სიდიდის მარმარილოს საყრდენზე, ბომბორა ლომის თავი რომაა შემდგარი, რაღაც ლურსმული არის კიდევ თითქოს ამოტიფრული, ოღონდ ამ ლურსმულს, ალბათ, აკადემიკოსი გიორგი წერეთელიც ვერ ამოიკითხავდა...

...ეს უკვე თბილისს, როგორც მილიონიან ქალაქს, თითქოს არ ეხება, მაგრამ რაკი მის ორგანო „თბილისში“ დაიბეჭდა...

გულწრფელად ვამბობ, ახლახან გამოჩენილი ავტორის, ჯ. აფციაურის სტატიებს ხალისით და ინტერესით ვკითხულობ ხოლმე, თანაც გაოცებული: რაც მის რამდენიმე საგაზეთო წერილში ეპითეტები და მეტაფორები, ხატოვანი ორნამენტებია დახვავებული, ენობრივად მდიდარ მწერალსაც კი ეყოფოდა, სულ ცოტა, ორი რომანისათვის მაინც! ამავე დროს ის, საერთოდ, ჭკვიანურად წერს, მაგრამ მანაც კი...

„ინგლისი დღესაც ვერ მოსულა გონს ჩვენი „რიჩარდისაგან“...

ეს დაინერა სამი თვის შემდეგ ედინბურგში „რიჩარდის“ ჩვენების დღიდან...

მოდით ერთი, ესეც წარმოვიდგინოთ, ჩვენი დროის დღენაკლული შექსპირი როგორ ასახავდა ამ ტრაგიკულ ამბავს :

ე ლ ი ს ა ბ ე დ მ ე ო რ ე (კარისკაცს): – მიხმეთ პრემიერ-მინისტრს!

(კარისკაცი წელში ორად იღუნება, როგორც დრამატურგი რეჟისორის წინაშე და გადის. შემოდის მარგალიტა ტეტჩერი). მარგარეტ! როგორაა ჩემი სამეფოს თავდაცვის საქმე?

ტ ე ტ რ ი : – ამის თაობაზე ჯერ ვერაფერს მოგახსენებთ, დედოფალო! რუსთაველის თე-

ატრის „რიჩარდისაგან“ მე ჯერ კიდევ გონს ვერ მოვსულვარ: აღარც ჩემი ქმარ-შვილი მახსოვს და აღარც თქვენი დიდი ბრიტანეთი!

ვინ უარყოფს, ჩვენი თეატრის თუ ჩვენი ცეკვა-სიმღერების წარმატება, შინ თუ გარეთ, დიდად სასიხარულოა, მაგრამ უფრო მოვიგებდით, ამით თავს თუ არ გაგვივიდოდა.

ერთი რამ ვიცოდეთ, ყველაფერი ეს სწრაფწარმავალია; ჩვენი საუკუნის დასაწყისის გურულ-მა ცხენზე მოჯირითებმაც „გააოგნეს“ ამერიკა, მაგრამ ამერიკა გონს მალე მოვიდა და ჯირით-ზე უფრო ძნელ როდეთზე შეჯდა, ჩვენ კი გონს დღემდე ვერ მოვსულვართ. ახლა ამას „რიჩარ-დიც“ ემატება და...

ჰოდა, რაც მალე მოვალთ გონს და რაც მეტად ვიმრავლებთ, მით უფრო მეტად გავაოგნებთ მტერსაც და მოყვარესაც, გავაოგნებთ ახალი და ახალი

„ყაჩაღებით“ და „რიჩარდებით“,  
ფალიაშვილებით და მუსხელიშვილებით,  
ტაბიძეებით და ჯავახიშვილებით,  
ახმეტელებით და მარჯანიშვილებით,  
უზნაძეებით და გუდიაშვილებით,  
ხორავეებით და ჭაბუკიანებით,  
ვერიკო ანჯაფარიძეებით და მაყვალა ქასრაშვილებით,  
სარაჯიშვილებით და სოტკილავეებით,  
ელენე ახვლედიანებით და ელისო ვირსალაძეებით,  
ლიანა ისაკაძეებით და ჯანსუღ კახიძეებით,  
პაიჭაძეებით და ყიფიანებით,  
არსენ მეკოკიშვილებით და ლევან თედიაშვილებით...

ვიცოდეთ, ვიცოდეთ, ვიცოდეთ: ეს რესურსები იწურება, იწურება იმიტომ, რომ ვინურებით ჩვენც!..

თავს შველა უნდა; ვიდრე გვიან არ არის, ვიდრე სულ გვიან არ არის!..

ერს სიბერე შემოეპარა, შემოეპარა მუხანათურად, ჩვენივე მუხანათობით...

აზერბაიჯანსა და სომხეთში მოსახლეობის 45-50 პროცენტი სულ ახალგაზრდობაა, საქართველოში კი – ქართველ მოსახლეობაში ოციოდე პროცენტს ძლივს მიაღწევს.

\*\*\*

**ჩვენ ქვეყანა გვიფრთხილდება,  
სათითაოდ გვითვლის...**

**ნაზი კილასონია**

ავტომობილმა და ავიაციამ, განსაკუთრებით კი მანქანამ, გარყვნეს საბჭოთა კავშირში ბევრი ხალხი, მათ შორის ყველაზე მეტად – ქართველები...

მანქანა სწორედ ჩვენი ასე სამარცხვინოდ ზნეობრივი დაცემის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი; მანქანამ მოამრავლა ქურდები და ავაზაკები, გააადვილა დამნაშავეობა, მანქანამ გაათახსირა ახალგაზრდობა, მანქანამ მზის სიმალლემდე აიყვანა ჩვენში ისედაც გაფურჩქნილი ამპარტავნული კუდაბზიკობა, – იმას აქვს, მე არა მაქვს...

ჰოდა, მასაც რომ ჰქონდეს, არავითარ სიბილწეზე უკან არ იხევს. ერთ-ერთ გაზეთში ამოვიკითხე (სახელწოდებას არ ვასახელებ, ვაითუ რედაქტორს უსაყვედურონ, რატომ დაბეჭდეთ).

„...მანქანას ჩვენც მალე ვიყიდით. ე-ე, ხედავ ეგერ, ორლობეში, ბებია რომ მიფანდალებს? – ბევრი დღე აღარ უწერია, მოკვდება და...“

ესე იგი ელიან როდის ამოხდება სული იმ ადამიანს, რომელმაც, ვინ იცის, რამდენი ოფლი დაღვარა და ჯაფა ჩააქსოვა შვილებისა და შვილიშვილების ფეხზე დასაყენებლად, რომელმაც მათზე ზრუნვას მთელი სიცოცხლე შეაღია...

ჰოდა, ახლა ის, დღეს თუ ხვალ, „ღვთის მადლით“ ნაილებს წერილს და გამართავენ ქელესს იმდენი კაცისათვის, რამდენიც, რაიონული ცენტრის პირობაზე, საპირველმართო დემონსტრაციასაც კი ეყოფა...

მოაქუჩებენ „შესაწირავს“ თუ „გადასახურავს“ და... სულ მალე დაიხურავენ პატიოსანი კაცის ქუდს და ჩასხდებიან წითლად გადახურულ „ჟიგულში!“..

ჩვენ კი ვართ „დიდი კულტურის ხალხი“, მაგრამ... ამ შენიღბულ, ფაქტიურად, კანიბალიზმს

რა ვუყუოთ? რით ვიმართლოთ თავი? „ვეფხისტყაოსნით“ თუ იყალთოთი და გელათით?

(ერთი წერდა, იმ დროს ქვეყნიერებაზე სულ ხუთი აკადემია იყო, მათ შორის ორი ჩვენიო...).

წინათაც და ახლაც მსოფლიოს პრესის ფურცლებზე ხშირად ამოიკითხავთ, ავტომობილი ხალხებისათვის ბოროტებაა თუ სიკეთე? ამერიკის რა მოგახსენოთ, არ ვიცი, ჩვენთვის კი, საქართველოსათვის – ამას წამიერი დაფიქრებაც არ უნდა – ამჟამად, ამ პირობებში, უდიდესი ბოროტებაა, – ერის გამაჩანაგებელი და ამომწყვეტია! თუნდაც ზნეობრივ მხარეს თავი დავანებოთ და მარტო ფიზიკური არსებობის ასპექტით მივუდგეთ...

მართალია, როგორც გვარწმუნებენ, ინგლისის დღესაც გაოგნებულია ჩვენი „რიჩარდისაგან“, მაგრამ საქართველოში, თბილისში, არაერთხელ მომიკრავს ყური, – შექსპირის ეს დიდი ტრაგედია, – რუსთაველის თეატრის დადგმით, – თუ მართლაც კარგი სპექტაკლია, რატომ მაყურებლის სულს არ სძრავს, რატომ ემოციებს არ იწვევსო...

ჰმ...

აბა რით უნდა აგვალელვოს, რით უნდა შეგვაყრყოლოს, რით უნდა შესძრას ჩვენი სული და გონება სცენაზე შემოტანილმა ერთმა ბუტაფორიულმა კუბომ, როცა, თეატრში შემოსვლამდე, საკუთარი თვალებით ვიხილეთ ერთი სახლიდან ორი „ცოცხალი“ კუბო როგორ გამოიტანეს!..

განა მარტო ორი, – სამი, ოთხი და, ამას წინათ, ერთგან ხუთიც კი!..

ამ კუბოებს მიღმა შეფარებული ტრაგედიები, მთელი ოჯახების ამონყვეტა მხოლოდ მანქანის, ავტომანქანის „წყალობაა!“.

მე ეჭვი არ მეპარება, რომ ავტოავარიების რიცხვით და მსხვერპლიანობით – პროცენტულად მოსახლეობასთან შეფარდებით – ერთ-ერთი პირველი ადგილი გვიჭირავს არა მხოლოდ საბჭოთა კავშირში, ალბათ მთელ მსოფლიოშიც კი!

შეგვირცხვენია ასეთი „პირველი ადგილი“ და გვრცხვენოდეს ჩვენი თავისაც ამ „პირველობისათვის!“

მარტო ერთ წელიწადში, მანქანამ 59 ბავშვის სიცოცხლე შეინირა და 160 დაასახიჩრა.

ბ ა ვ შ ვ ი ს , ბ ა ვ შ ვ ი ს !..

ამა წლის პირველ ექვს თვეში, ჩვენს რესპუბლიკაში, ორმოც ათასამდე მანქანა შემოუტანიათ, მანამდე კი – ვინ მოთვლის რამდენი იყო და რამდენი გველის კიდევ ახლო მომავალში, გზები კი, ორი-სამი მთავარი მაგისტრალის გამოკლებით, ბრაზილიის ჯუნგლებსაც არ ეკადრება, ისეთი გვაქვს...

არა, ოღორჩოდრო გზებზეც, ასე თუ ისე, ივლიდა კაცი, გონიერი კაცი, ფხიზელი კაცი, თუნდაც ელემენტარული კულტურის მქონე კაცი, მაგრამ...

„ჩვენ ხომ დიდი კულტურის ხალხი ვართ!“

ფრანგები ამბობენ, ადამიანები მანქანებს ისეთნაირადვე მართავენ, როგორადაც ცხოვრებაში იქცევიანო... აკი ჩვენც იმგვარადვე „ვმართავთ“, როგორადაც ვიქცევით. ამერიკული ატრაქციონი „ავტოდრომი“ თუ გინახავთ, კერძოდ თბილისში, სწორედ ისეთი სურათია. ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ რეზინის სალტებიანი მანქანები წარამარა კი ეჯახებიან ერთმანეთს, მაგრამ უმსხვერპლოდ...

ანდა ჩვენ, ქვეითნი, როგორ დავდივართ? ასე ჭიანჭველებით მომრავლებულ მანქანებიან ქუჩებში ისე, როგორც...

არ ვიცი რას შევადარო, ვიცი კი – ჩვენზე უფრო დანყობილად ბატები დადიან სოფლის ორობებში.

არც ჩვენ და არც ჩვენს მძღოლებს ჯერ კიდევ, ხეირიანად, ურმის ხანაც არ გაგვივლია, ჯერ კიდევ კოფოზე უნდა ვისხდეთ და... აჰა, უცებ უხარებო, სწრაფმავალი მოტორიანი საზიდარი!..

ხანდახან მაინც გადახედეთ სამგლოვიარო განცხადებებს: არ შეიძლება კიბომ ან ინფარქტმა, ერთ ოჯახში, ერთსა და იმავე დღეს, ორი თუ სამი ადამიანი ერთდროულად იმსხვერპლოს...

ჩვენზე, ქართველებზე, არც ინფარქტი და არც კიბო ისე გაგულისებული არ არიან, როგორც ჩვენივე ხელით მტარებელი მანქანა...

ამ რამდენიმე წლის წინათ, როცა გმირთა მოედანი ჯერ კიდევ რეკონსტრუირებული არ იყო (თუმცა არც ახლაა – უსაფრთხოების თვალსაზრისით – ხეირიანად დაგეგმარებული), იქ, აჯაფსანდალივით არეულ-დარეულ მანქანებში მოხვედრილი მოსკოველი ავტოტურისტი ზეცას ევედრებოდა, ღმერთო, ამ ჯოჯოხეთიდან ამ ერთხელ როგორმე გამიყვანე და არასოდეს აქეთ პირს აღარ ვიზამო...

ღმერთის მიერ თავაზიანად მოგზავნილი მილიციელის დახმარებით მან „იმ ერთხელ“ მართლაც გააღწია ჯოჯოხეთს, მაგრამ ჩვენ რა ვქნათ, ვინც მუდმივად აქ ვცხოვრობთ, რა ვქნათ „ძვირფასმა თბილისელებმა“ და თბილისის „ძვირფასმა სტუმრებმა?“ იმავე ღმერთის მიერ ბოძებულ ჩვენს მონაკვეთზე – ტროტუარებზეც ხომ შიშით ვერ გაგვივლია და... რა ვქნათ, სახლე-

ბის სახურავებზე ვიაროთ ხტომა-ხტომით?!

რამდენი იყო შემთხვევა, როცა ტროტუარზე გაჭყლიტეს თავისთვის ჩაფიქრებული ანდა სხვისი მომლოდინე ადამიანი! ყველგან ხომ არ გაკეთდება მიწისქვეშა გასასვლელი, არადა, კაცს ქურა დამშვიდებით დანიშნულ ადგილზეც კი ვერ გადაგიჭრია – ნიშანსვეტის ნითელ ფერს მილიონიან ქალაქში, ალბათ, მარტო ვახტანგ ჭაბუკიანი თუ უნევს ანგარიშს!..

ათიოდე წლის წინათ, საბურთალოში, სატვირთო მანქანა პირდაპირ... ხალხით სავსე „გას-ტრონომშიც“ კი შეიჭრა: ისეც გაღეშულ შოფერს, ვინ იცის, რაც ჩაეხეთქა – ეცოტავა და ახლა დასამატებლად „შეუხვია...“

...წინააღმდეგობით სანიმუშო დისციპლინისა და მართლწესრიგის დამყარებისათვის მიძღვნილი დიდი ფორუმი რომ ჩატარდა, მეორე თუ მესამე დღეს ავტონისპექციამ, საგულდაგულოდ, დედაქალაქში დიდი რეიდი მოაწყო და ერთ დღეში, მხოლოდ ერთ დღეში... ექვსასი (600!) სხვადასხვა სახის და სხვადასხვა ზომის ავტოდამნაშავე გამოავლინა (ეს, ვინც ხელთ მოხვდათ და რამდენი თვალს არ მოხვდა!).

ეს გრანდიოზული ციფრი რვა მილიონიანი მოსკოვისათვისაც კი, ალბათ, შემადრწუნებელი იქნებოდა არათუ ერთი დღის, – ექვსი თვის მანძილზეც კი!

მერედა, როგორ ვსჯით ასეთ მოტორიზებულ ნაძირალებს, რომელთაც ადამიანის სიცოცხლე (არა თავისი, რა თქმა უნდა!) ერთი ჭიქა ბატიბუტის ფასადაც არ უღირთ? როგორ და... ცალმხრივად გაგებული საბჭოთა ჰუმანიზმი აქაც ძალაშია!

მხოლოდ ერთ ფაქტს მოვიყვან: კახეთში ერთმა, წ ი ნ ა თ ა ც კ ა ც ი ს გატანისათვის ნაპატიმრალმა შოფერმა (გ. ზურიკაშვილმა), არსებითად თითქმის სხვათა შორის, თითქმის გასართობად, თავისთვის მიმავალი ორი და, – ორი და! (ბაბულია და სონია სვანიძეები) – ქვითკირის კედელს ბალღინჯოებსავით მიასრისა...

13 (ცამეტი!) წელიწადი მიუსაჯეს და... ხუთი წლით ჩამოართვეს მართვის უფლება!

ჰმ! გამოვა მერე ის ციხიდან, ისევე საჭეს მიუჯდება, და ისევე ეჭვი არ არის, ასეთი დამთხვეული კიდევ ვინმეს გაიტანს, ისევე ჩასვამენ, ისევე გამოვა და... თითქოსდა შოფრობა კოსმონავტობა იყოს ანდა კიბერნეტიკოსობა, – თუ სამუდამოდ აუკრძალავ ადამიანის მკვლელს მანქანის მართვას, ამით სახელმწიფო, რაკი ეს ფიზიკურად და გონებრივად გამორჩეულთა პროფესიაა – დიდად დაზარალდება.

მ ა რ თ ვ ი ს უ ფ ლ ე ბ ა უ ნ და ე კ რ ძ ა ლ ე ბ ო დ ე ს ს ა მ უ დ ა მ ო დ , ს ა მ უ დ ა მ ო დ არა მარტო ავტოთი კაცის მკვლელს, – უნდა ეკრძალებოდეს ყველას, ვინც, ასეთი ისე, სერიოზულ ავტოდანაშაულს ჩაიდენს, და არა მხოლოდ მართვის უფლება, მანქანაც ავტომატურად, სახელდახელოდ უნდა ჩამოერთვას, – პირველ ხანებში თუნდაც სასამართლოს გარეშე, რაკი ჩვენი მოსამართლეების „სამართალს“, ჯერ-ჯერობით მაინც, სულ ვერ ენდობა კაცი და, საერთოდ, ვიდრე დამნაშავე და მისი „გულშემატკივრები“ დატრიალდებოდნენ.

შეიტანონ ეს სასჯელის მუხლად სისხლის სამართლის კოდექსში, არა მარტო შეიტანონ, – პრაქტიკაში, პრაქტიკაშიც მოიხმარონ, უშეღავათოდ ფართოდ მოიხმარონ და მაშინ ნახავთ, ახლა ასე გათავზებებული, სინდის-ნამუსზე ხელაღებული, უზრდელი და ტუტუცი პროფესიონალი და არა პროფესიონალი ავტომოჯირითენი, თავის თავისა და ხალხის პოტენციური მტრები, ჭკუას თუ არ მოვიდნენ, – უჭკუოებიც კი!..

და თუ მანქანა – საქართველოსთვის ამჟამად უდიდესი ბოროტებაა – უახლოეს დროშიც კი შედარებით მცირე ბოროტებად არ გადაიქცეს!

შეიძლება გვითხრან, ასეთი მუხლი სხვა რესპუბლიკის კოდექსებში არ არისო, მაგრამ რა ვქნათ, თუკი ჩვენ ჩვენი სატკივარი გვაქვს და ასეთი სატკივარი არა აქვთ, მაგალითად, არც ლიტვას, არც ლატვიას, არც ესტონეთს, – საკუთარ თავს აღარ ვუმკურნალოთ, სატკივარზე მოსაშუშებელი მაღამო აღარ დავიდოთ?! ცივილიზაციის ამ მონაპოვარს – მანქანას – ჩვენივე უგუნურობით მონღოლებივით რომ გვანადგურებს, რაკი „სხვებს არა აქვთ“, მათი ნაბაძვით, „პრესტიჟისათვის“, თავი სულ ერთიანად მოვასპობინოთ?!

ერთი აღმოსავლური გამოთქმისა არ იყოს, ბევრიც რომ იყვირო, – ტკბილია, ტკბილია, თუ პირში ჰაღვა არ გიდევს, სიტკბოს ვერ იგრძნობო...

ვიძახოთ, რამდენიც გვინებება, ტელევიზორში, რადიოში, ტრიბუნაზე, ვწეროთ და ვბეჭდოთ, რომ ჩვენ დიდი კულტურის ხალხი ვართ, და თუ არ გჯერათ, აი, საბუთები: ჩვენი გელათი, ჩვენი ვარძია, ჯვარი და სვეტიცხოველი, „ვეფხისტყაოსანი“ და „სიბრძნე სიცრუისა“... მაგრამ ყველაფერი ეს შორეული წარსულია და ყოველივე ეს მხოლოდ მატერიალურ კულტურაზე მიგვანიშნებს, და არა ჩ ვ ე ნ ს დ ღ ე ვ ა ნ დ ე ლ ყ ო ფ ა ც ხ ო ვ რ ე ბ ი თ კ უ ლ ტ უ რ ა ზ ე ...

ამ „კულტურის“ მხრივ კი ჩვენ, ძალიანაც რომ ვეცადოთ დავფაროთ, ნამდვილ კულტურულ ხალხებთან შედარებით, ცოტათი თუ ვდგავართ მაღლა ახალ გვინეაში ახლახან აღმოჩენილ ტომ კუკუკუკუზე (დიახ, თოხჯერ კუ-კუ-კუ-კუ!), რომელმაც კი, არა მგონია, „დუბლიონკისა“ და ავტომანქანის ქონება შინაგანი კულტურის რაიმე გამოვლინებად მიიჩნიოს.

...მერედა, სად არის საზოგადოებაო, სადა აქვს ხალხს თვალეზიო, უყვართ ხოლმე თქმა და გადმობრალება. ხალხს თვალეზიც აქვს და ყურებიც, მაგრამ უბედურება ის არის, რომ ჩვენში საზოგადოებას და საზოგადოებრივ აზრს ისეთივე გასაავალი აქვს, როგორც ცხვარს, დასაკლავად რომ მიჰყავთ – პროტესტის ნიშნად საცოდავად ბლავის, მაგრამ მის ბლავილს არავინ ყურად არ იღებს...

ათი წლის წინათ, 1969 წლის ოქტომბერში, გაზეთებში დაიბეჭდა წერილი: „ავლაგმით ავტომოჯირითეთა თარეში“. სტატიას ხელს აწერდნენ:

„აკადემიკოსი კ. ერისთავი, შ. ამირანიშვილი, სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის წვერ-კორესპონდენტი, სოციალისტური შრომის გმირი ვ. პაპინაშვილი, პროფესორი გ. ინკირველი, პროფესორი ვ. ქვაჩახია, კომპოზიტორი, საბჭოთა კავშირის სახალხო არტისტი ა. მაჭავარიანი, ჟურნალ „ცისკრის“ რედაქტორი ჯ. ჩარკვიანი, მედიცინის მეცნიერებათა კანდიდატი გ. ლეჟავა, მსოფლიო ჩემპიონი, სპორტის დამსახურებული ოსტატი რ. რურუა“.

რას იტყვით, როგორი საზოგადოებაა?! მართლაც ბრწყინვალეა, ხომ? მერედა, ამ საზოგადოების აზრი ვინმემ ყურად იღო?! ჩათვალეს რამედ?!

ამას რამე ნაყოფი რომ გამოეღო, მაშინ, მისი გამოქვეყნებიდან ათი წლის შემდეგ, 1979 წლის მარტში „კომუნისტში“ ავტობანდიტებზე აღარ დაიბეჭდებოდა უფრო შემამფოთებელი სტატია, რომელსაც ხელს აწერდა ასეთივე პატივსაცემი საზოგადოება.

ამ წერილს კი მოჰყვა რაიმე ძვრა დადებითისაკენ? „ძვრა ის მოჰყვა, რომ მის მერე... მხოლოდ ერთ დღეს, მხოლოდ თბილისში, ექვსასი ავტოდამრღვევი აღრიცხეს! მხოლოდ ერთ დღეს!

ვერც გაზეთი და ვერც საზოგადოებრივი აზრი ავტოაფთრებს ვერ მოათვინიერებენ. ამაში რომ დავრწმუნდეთ, ამისათვის არ არის საჭირო ათეული წლები – მხოლოდ ახალი, ჩვენი პირობებისათვის შესაფერი, მკაცრი კანონის ძალა თუ გვიხსნის.

ჰოდა, ჩვენ რომ მოსკოვმა ჩვენივე კოდექსისათვის – თუნდაც საექსპერიმენტოდ, აბაშასავით! – ჩვენი სატკივრის გამაჯანსაღებელი მუხლი დაგვითმოს, და მასთან ერთად ორიოდ სხვა მუხლიც, რომლებიც ასე აუცილებელია ქართველი ერის ფიზიკური არსებობის შესანარჩუნებლად, ამით ვითომ ვინმეს რამე დაუშავდება? შეიძლება დაუშავდეს მხოლოდ ვაზგენს და მის ამფსონებს, სხვას – არავის...

სომხები, აფხაზები, ოსები ჩვენზე სიხარულით იცინიან, რაც ავტოავარიებში ქართველები დაიღუპნენ, იმდენი ჰიტლერთან ომში არ დაღუპულანო.

ადვილი შესაძლოა, ჩვენ შორისაც გამოჩნდნენ ისეთი „პატრიოტები“, რომლებიც... რაკი ჩვენ „დიდი კულტურის ხალხი ვართ“, ხომ არ დაგვამცირებს ეს კულტურული მსოფლიოს თვალშიო...

მათ დასამშვიდებლად მოდით და გადავხედოთ, თუნდაც ცალი თვალთ, ჩვენზე „ცოტათი ნაკლებ“ კულტურის მქონე ხალხთა კანონმდებლობას: არათუ ავტომობილით ადამიანის მოკვლის ან დასახიჩრებისათვის, ჩვენებურად გაგებულ „უბრალო“ სიმთვრალისათვისაც კი...

კანადაში შოფრებს, თუნდაც მხოლოდ პირველად, ერთხელ შემჩნეულებს, აპატიმრებენ ერთ წლამდე, ართმევენ ს ა მ უ დ ა მ ო დ მართვის უფლებას.

ნორვეგიაში, ჩვენსავით პატარა ნორვეგიაში: დიდი ჯარიმა და პატიმრობა, მართვის უფლების ჩამორთმევა ერთი წლის ვადით, სიმთვრალის განმეორებით შემთხვევაში საერთოდ უკრძალავენ ყ ო ვ ე ლ გ ვ ა რ ტ რ ა ნ ს პ ო რ ტ ი ს მართვას.

პორტუგალიაში: ართმევენ მართვის უფლებას და აპატიმრებენ ექვსი თვიდან ერთ წლამდე; ამის შემდეგ თუ კიდევ იურჩა და მაინც მიუჯდა მანქანის საჭეს, სჯიან 5 წლით!

დანიიაში, ჩვენსავით პატარა დანიიაში: საერთოდ ართმევენ მართვის უფლებას და აპატიმრებენ ერთ წლამდე.

იუგოსლავიაში გარდა იმისა, რომ მკაცრი ერთიანი სახელმწიფო კანონი მოქმედებს, ზოგიერთ მის მხარეში, მაგალითად, სლოვენიაში, სასტიკად აკრძალულია ლუდის დაღვევაც კი, თუნდაც სულ ცოტა ადრე, ვიდრე მანქანას ჩართავდე.

იაპონიაში გამოიგონეს და უკვე პრაქტიკაში დანერგეს მძღოლის ორგანიზმში ალკოჰოლის აღმოჩენი აპარატი: თუ მან აღნიშნა, რომ ო დ ნ ა ვ მ ა ი ნ ც და ლ ე უ ლ ი ხ ა რ, ყ ო ვ ე ლ გ ვ ა რ ი ს ა ს ა მ ა რ თ ლ ო ს, ყ ო ვ ე ლ გ ვ ა რ ი ა პ ე ლ ა ც ი ე ბ ი ს გ ა რ ე შ ე ერთხელ და ს ა მ უ დ ა მ ო დ, ა დ გ ი ლ ზ ე ვ ე გ ა რ თ მ ე ვ ე ნ მ ა რ თ ვ ი ს უ ფ ლ ე ბ ა ს!

შემეძლო სხვა „ჩამორჩენილი“ ქვეყნების მაგალითიც მომეყვანა, რომელთა მოსახლეობა 100 მილიონსაც კი აჭარბებს, – მათთვის წელიწადში ათასი კაცის სიცოცხლე თითქოს რა უნდა იყოს, მაგრამ მაინც განგაშს ტყეხენ ხოლმე, ჩვენში კი, თუმცა „ქვეყანა სათითაოდ გვითვლის“, მათზე მეტი არ გველუპება?!

მხოლოდ ერთ წელიწადს, მხოლოდ თბილისში, ავტოავარიებში, დასახიჩრდა 957 კაცი, სიცოცხლეს გამოესალმა, უფრო სწორად – გამოასალმეს 105 კაცი...

მხოლოდ ერთ წელიწადს გამოვლენილი იქნა 14306 (თოთხმეტი ათას სამას ექვსი!) კაცი, რომლებიც გახეთქილი მთვრალნი უსხდნენ საჭეს!

ეს, ვინც გამოვლენილი იქნა, და ვინც „უბრალოდ“ მთვრალი იყო და ვერ გამოავლინეს?! განა ამას ფიქრი უნდა, რომ ისინი ათიათასობით დაითვლებიან?!

ავტოავარიაში დაღუპული ყოველი მესამე კაცი მთვრალი მძღოლის „წყალობაა“! მერედა, ერთ მუჭა ხალხს მანქანისაგან ამოწყვეტა გვჭირდება კიდევ?! საამისოდ აბორტი არ გვეყოფა?

ვინ არის პასუხის მომცემი, როდემდე გავუძლებთ ამას?!

მართლაცადა, რა გვეშველება, თუკი დიდი პარტმანდატით შეიარაღებული მფარველი ანგელოზი არ მოგვევლინა!

\* \* \*

**მე ის მალონებს დღევანდელ ქართველს  
ძველი ანდერძი რომ ავიწყდება  
და ეროვნების მაგარი ციხე  
შეუგნებლობით შიგნითვე ტყდება.  
აკაკი.**

ეს ახალი ამბავი არ არის, საკმაოდ ძველია, თუმცა არა მგონია, იგი ისე დაძველებულიყოს, რომ სადღეისოდ მისი მოყოლა არ ღირდეს...

წნორში გახლდით, და როგორღაც ერთ-ერთ იქაურ სკოლაში მოვხვდი, გაკვეთილებსაც დავესწარი მეათე კლასში... გამოვესაუბრე მოსწავლეებს (რა ხანია სიტყვა „მონაფეს“ აღარ ხმარობენ, – ვიცოდეთ მაინც, ამ ყოველმხრივ აზრიანმა, სანიმუშო ყოფაქცევის „მონაფემ“ ასეთი რა სიგლახე ჩაიდინა, რომ, საერთოდ, „კლასიდან გააგდეს!“)... ვკითხე მათ, აი თქვენ წელს სასწავლებელს ამთავრებთ, ბევრი თქვენგანი უმაღლესისკენ გაეშურება ალბათ, ჰოდა, ვის რა გინდათ, რომ გამოხვიდეთ-მეთქი.

პირველი პასუხის გაგონებისთანავე შევცბუნდი, არ შევიმჩნიე კი – მონტანელი გამახსენდა, უადგილო ჩარევით „აღმსარებლისთვის“ კალაპოტი, გეზი არ მეცვლევიანებინა:

ოცდაათი გოგო-ბიჭიდან ოცდარვა... გინეკოლოგი გვინდა გამოვიდეთო!

შევწუხდი, შევწუხდი და თანაც შემრცხვა, განსაკუთრებით, ტანით უკვე ტოტოლა ვაჟების „ვაჟკაცური“ პასუხით.

ამდენიდან არც ერთმა არ თქვა, კოსმონავტობა მინდა, თუნდაც ექიმი-თერაპევტი, გეოლოგი გამოვიდეთ, – არა, გინეკოლოგიო.

მერე მასწავლებელმა, ვის გაკვეთილსაც ვესწრებოდი, დარცხვენილმა მთელი წნორი შემომატარა და რამდენიმე, ახლანდელ კვალობაზე, სრა-სასახლე მაჩვენა – ყველა ისინი გინე...

არა, მათ მიმართ ჩვენში ასე შებღალულ, მაგრამ სხვაგან ჯერ ისევ პატიოსან, სახელგაუთხეხელ სიტყვას ნუ ვიხმართ...

დიახ, ყველა ეს გამორჩეული სასახლე თურმე აბორტმახერებს ეკუთვნით!

ა, ბატონებო, ძალა პირადი მაგალითისა!..

რიგაში, ერთ მეან ქალთან საუბარში, გამაკვირვა იმ გარემოებამ, რომ სიტყვა „აბორტმახერის“ მნიშვნელობა არც კი იცოდა, და როცა ისიც ვუთხარი... კავკასიაში (ა la «Я кавказец!»!), თუნდაც საავადმყოფოს პირობებში გაკეთებული აბორტისათვის 20-30 მანეთს იღებენ-მეთქი, – იმ პატარა ბავშვივით გაკვირდა, რომელიც ცირკში პირველად მოიყვანეს: ათიდან ერთი თუ მოგვართმევს სამამანეთიან კანფეტის კოლოფს, და ამის მიღებაც გვეკრძალებათ.

ეს ლატვიაში... შარშან წყნეთში ერთმა, ჭიათურის რაიონიდან გადმოსულმა, იქ მცხოვრებმა და მომუშავე ახალგაზრდა ქალმა, ჩემს მორიდებულ საყვედურზე, რატომ დაიკოს ძამიკო ან მეორე დაიკო არა ჰყავს-მეთქი, გულნატკენმა მიპასუხა, კიდევ მალე არც ეყოლებათ.

თურმე ნუ იტყვი, პირველი მოლოგინება თბილისის ერთ-ერთ სამშობიაროში სამას მანეთამდე დასჯდომია, და ახლა რამდენი დრო უნდა გავიდეს, რომ ამ მცირე ხელფასიანმა ქალმა „ამ საქმისათვის“ კიდევ მეორე სამასი მანეთი დააგროვოს. ამ „ბედნიერმა“ დედამ თუმცა დამი-

სახელა კიდევ იმ სამშობიარო სახლის ნომერი და გვარებიც ჩამომითვალა, – გვარები უფრო სახინკლეს დახლში დასაყენებელ ჰიპოკრატეს „შეგირდებისა“, მე მათზე კონკრეტულად მაინც არ ვათითებ, რადგან ეს ჩემი ნაწერი არ მინდა სისხლის სამართლის დანაშაულის აღსაძვრელ საქმედ იქცეს (თუმცა ესეც არის, აღშფოთდება და აღძრავს კი ვინმე, ვისაც ეს ევალება?!), მით უმეტეს, რომ „ის“ სამშობიარო ქალაქის სხვა სამშობიაროებისაგან, არა მგონია, რაიმეთი განსხვავდებოდეს.

მჟავანადის დროს იმერეთის ერთ-ერთი რაიკომის, თუ არ ვცდები წესიერმა მდივანმა შემომჩივლა, ყოველ შაბათ-კვირას სისტემატურად, გაუცდენლად ჩამოდის ჩვენს დაბაში ძველი დროის ექიმის საკვოიაჟით, „ესა და ეს“, სადგურიდან პირდაპირ მიემართება საამისოდ სპეციალურად დაქირავებულ ბინაში, სადაც სოფლებიდან ჩამოსული გლეხი ქალების გრძელი რიგი უკვე გამზადებული ეგებება მას, და ისიც, სწრაფად და ცქვიტად „საქმიანობს“, თითქოს თონედან ცხელი შოთები ამოჰქონდესო; ახალნათხოვი ჩემი ცოლის ბიძაშვილის შვილია და ხათრით ვერაფერს ვეუბნები, არადა, რაიონში შობადობა ისეც ნაკლებია, მან კი ეს, რკინიგზის პირას მიმავალი ჩხრიალა მდინარე დაკეპილი ნაყოფებით ლამის აავსოსო...

ის დედაკაცი კი, დიპლომით ექიმი და სულით ყველაზე დაბალი ყალიბის ექიმბაში, ყოველ კვირა საღამოსვე უკან დაბრუნებისას, უკვე უფრო დამძიმებული საკვოიაჟით, მატარებლიდან გულდამშვიდებით და სიამის გრძნობით გასცქეროდა ხოლმე მშობლიური ზემო იმერეთის კობტა და კოპნია, მთაგორიან პეიზაჟებს და მიუხაროდა დედაქალაქში, სადაც მას ელოდა ქმარი – ერთი პატივსაცემი დარგის დამსახურებული მოღვაწე... საქართველოსი!\*

ამ „მოღვაწემ“ ჩინებულად იცოდა, რა „სამოღვაწეო ასპარეზითაც“ შემოჰქონდა სახლში მის ცოლს და მეგობარს გასისხლიანებული ფულის დასტები, იცოდა მშვენივრად, რომ ეს დასტები ხელს უწყობდნენ ქართველი ერის ჯერ გამეჩხერიანებას და შემდეგ კი მის მთლიანად ამოგდებას, მაგრამ ეს მის ეროვნულ სინდისს არ ანუხებდა; მართალია, ვესპასიანე არ გაეგონა, სამაგიეროდ ერთხელ გაგონილი მისი ნათქვამი არასოდეს ავიწყებოდა, – ფულს სუნი არ უდის!

გვიამბობენ, იოსებ ჟორდანიას, ქალის ეს დიდი და პირველი მეგობარი, ასეთ უშუბლო დედაკაცებს გომბეშო-აბორტმასხერებს ეძახდა, და თუ სადმე მათ გადაეყრებოდა, ზიზლით მიაყვირებდა, დამეკარგეთ თვალიდან თქვე ცივშანთიანებოო...

ამ დიდი ექიმისათვის და დიდი ადამიანისთვის „ცივი შანთი“ სასიცოცხლო ქირურგიული მამა იყო, გომბეშო-აბორტმასხერების ხელში კი იგივე მამა შუა საუკუნეების დროინდელი ადამიანის დამდალავ, კაცის მკვლელ ჟანგიან იარაღად არის გადაქცეული...

მიუხედავად იმისა, რომ ე.წ. იატაკქვეშა, არალეგალური აბორტები კანონით ისჯება, და თუმცა იგი კეთდება ათასობით და ათიათასობით, კეთდება, როგორც დავინახეთ, სავსებით მორიდებლად და ლეგალურად, თვით რაიკომებისა და მილიციის ცხვირწინაც კი, აქამდე ამ „სასახლო საქმისათვის“ დასჯილი ადამიანი (ბოდიშს ვიხდი ამ დიადი სიტყვის წინაშე!) ორიოდ შემთხვევა თუ იქნება აღრიცხული. მათმა „ცივმა შანთმა“ უამრავი ქალის ჯანმრთელობა შეარყია, ბევრიც, საერთოდ იმსხვერპლა, და თუ ეს ტრაგიკული შემთხვევები საქვეყნოდ – სასამართლოს წესით არ ხმაურდება, მხოლოდ იმიტომ, რომ გომბეშო-აბორტმასხერები ფულით დატენილ ქისებს არ ინანებენ ჭირისუფლებისათვის (მე თქვენ გეტყვით და ამით მათ მუცლიან საკვოიაჟებს ბევრი რამე დააკლდებათ თუ?!), – ჩემი დაჭერით თქვენი მკვდარი სულ ერთია მაინც არ გაცოცხლდება და, ის არა სჯობს, რომ საფასურში მოვრიგდეთო?..

გესმით? – მიცვალებულის საფასურში, მიცვალებულის საფასურში!..

შესაძლოა იფიქროთ, რომ „სააბორტო საქმეში“ მე მაინც არაკომპეტენტური კაცი ვარ და ზედმეტად შავი საღებავებით ხომ არ ვხატავ ჩვენს ნათელ სინამდვილეს, ამიტომ რამდენიმე ციტატას შემოგთავაზებთ „ლიტერატურულ საქართველოში“ გამართული დისკუსიის დროს დაბეჭდილი ერთ-ერთი წერილიდან. მისი ავტორია კონსტანტინე ერისთავი, ექიმი-აკადემიკოსი:

„დღეს ჩემი შეკრებილი მასალიდან ჩანს, რომ ზოგიერთ სამშობიარო სახლში წელიწადში 3 ათას აბორტს აკეთებენ... თბილისის ახლოს ერთ-ერთი რაიონის საავადმყოფოში აბორტს აკეთებს არა მხოლოდ გინეკოლოგი, არამედ ყველა ექიმი. ქუთაისის შესწავლამ გამაკვირვა: ერთ-ერთ სამშობიარო სახლში 4 ათასი აბორტი გააკეთეს ერთ წელიწადში. იმ წელიწადს ამ დაწესებულების ხელმძღვანელმა სადოქტორო ხარისხიც დაიცვა და თბილისშიც გადმოვიდა. ამავე დროს, სოხუმში, სამშობიარო სახლის გამგედ მუშაობს რუსის ქალი და ორი წლის განმავლობაში მას მხოლოდ 3 აბორტი აქვს გაკეთებული. მე იგი გამოვიძახე და ვესაუბრე. მან მითხრა:

– ქალს, რომელიც აბორტის გასაკეთებლად მიდის, მაინც ეზარება აბორტის გაკეთება,

\* გვიანდელი შენიშვნა (მაისი, 1989 წელი): ამჟამად აბორტის საფასური 100 მანეთამდე აღწევს თურმე.



რადგან დედა და ეცოდება ნაყოფის მოცილება, ჭოჭმანობს და თუ იმას გაესაუბრები, ეტყვი, რომ არ არის საჭირო აბორტი, ჯანმრთელობისათვის მავნეა, სჯობს დაბადო, სიამოვნებით დაგიჯერებს“.

„არიან ექიმები, რომლებიც დღეში რამდენიმე ათეულ აბორტს აკეთებენ და მათი მოღვაწეობა სულ აქეთკენ არის მიმართული... ახლა ქალაქი და სოფელი სავსეა აბორტმახერები თ... ამას წინათ ჩვენი სამინისტროს სამეცნიერო საბჭოს, რომლის თავმჯდომარე მე ვარ, მოუვიდა კრიმინალური საქმე: ხუთი თვის ორსულმა ქალმა აბორტის გაკეთება გადაწყვიტა და ქართლში ერთ საავადმყოფოს მიმართა. უფროსი ექიმი და გინეკოლოგი რესტორანში სადილობდნენ. პაციენტმა ისინი მონახა და აბორტის გაკეთებაზე დაითანხმა. ამ ნახევრად მთვრალმა ექიმმა გაუკეთა აბორტი და ქალი აბორტს გადაჰყვა“...

„...მე არ ვიცი ჯანმრთელობის მაშინდელ საკავშირო მინისტრს ს. კურაშოვს ვინ ჩასჩურჩულა ანდა თვითონაც თუ უკვე იცოდა, რომ დიდი შობადობა იმ რაიონში მოდიოდა, სადაც ქართველი მოსახლეობა სულ მცირერიცხოვანი იყო, ეს კია, მითხრა: ასე თუ გაგრძელდა, იმ ზომამდე შეიძლება მიიყვანოს ეს მშვენიერი ერი, რომ სულ გადაგვარდეს და მოისპოსო“.

„ჩემი აზრით, არ იქნებოდა ცუდი აბორტის სანინაალმდეგო კანონის აღდგენა. დიდ ერში რაც უნდა მცირე შობადობა იყოს, მას მაინც არ ემუქრება გადაშენებისა და მოსპობის საფრთხე. ეს საშიშია ჩვენთვის, პატარა ერისათვის“.

მაგრამ ჩვენი დღევანდელი დღისათვის, როცა მთას განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა, ყველაზე საინტერესო მაინც ეს არის:

„იმ ხანებში საქართველოს ხელმძღვანელი ამხანაგებიც შედიოდნენ შობადობის საკითხზე დაარსებულ კომისიაში; კომისიაში შედიოდნენ ეთნოგრაფები, ისტორიკოსები და სხვა სპეციალისტები, მაგრამ კომისია ჩქარა დაიშალა. კომისიის მუშაობისას მე ერთ საინტერესო საკითხს გავეცანი. ადრე მეგონა, რომ ხევსურებისა და სხვა მთიელთა ჩამოსახლება ბარში პატრიოტული საქმეა-მეთქი. ერთმა ისტორიკოსმა კი განაცხადა, რომ ამით ჩვენ ბევრ რამეს ვაგებთ. მთაში აბორტი არ იცოდა, იბადებდა იმდენი, რამდენიც ჩაისახებდა. მაგრამ საცხოვრებლად ყველა არ რჩება მთაში. გარკვეული ნაწილი ახალგაზრდობისა მთიდან ბარში ჩამოდის, ასე რომ ერს ახალგაზრდობის შენამატი მთიდან გადმოუსახლებლად მეტი ეყოლებო“ („ლიტ. საქართველო“, 13.3.70).

ქალის მეორე დიდმა მეგობარმა, იოსებ ჟორდანიას უმცროსმა კოლეგამ, კონსტანტინე ჩაჩავამ, რომლის სულ ამასწინანდელი სიკვდილი მართლაც უღვთო იყო, გომბეშო აბორტმახერები ერის... მაგრამ უფრო აჯობებს, სიტყვა თვით მას მივცეთ:

„საზოგადოების მრისხანება უნდა დაატყდეს თავს ყველა იმ ვაი-ექიმს, აბორტმახერს, ვინც მასთან მისულ დაბნეულ ახალგაზრდა ქალს არ აუხელს თვალს მომავალ საშიშროებაზე, ვინც ანგარებას, მომხვეჭელობას ანაცვალებს ადამიანის ბედს, ერის ინტერესებს. სამწუხაროდ, უკანასკნელ ხანს ამ ვაი-ექიმთა რიცხვი მომრავლდა. დაბალი ინტელექტისა და კულტურის იატაკქვეშა აბორტმახერები განუზომლად დიდ ზიანს აყენებენ ჩვენს ხალხს. მე მათ ერის მოღალატეებს ვუნოდებ და სრულიადაც არ მეშინია ამ სიტყვის დანერა“.

დიახ, აი, ვინ არიან ერის მოღალატეები! ხალხის მტრები ესენი არიან, და არა ისინი – 1937 წელს, ბართლომეს წელს, მარტო საქართველოში ათიათასობით რომ გააქრეს დილის მისალმება „გამარჯობა შენის“ თქმისათვის და ბევრიც ამ სიტყვების უთქმელობისთვისაც კი!..

ახლა კი – და რამდენიმე ხანია მას აქეთ! – ეს ხალხის მტრები საქართველოს მინა-წყალზე ისე ლაღად და უზრუნველად დანავარდობენ, როგორც ცაში ფრთოსნები!..

აი, უკვე ოცი წელიწადი გადის იოსებ ჟორდანიასა და ათი წელი კონსტანტინე ერისთავის, კონსტანტინე ჩაჩავას, ამ ერისკაცების მოთქმა-გოდება-შეგონებიდან, და აბა თუ ვინმემ, ვის სიტყვასაც წონა და გასავალი აქვს, ვისაც დამსჯელი ძალაუფლების სადავეები უჭირავთ ხელთ, ერთმა მაინც თუ ოდნავ ყური მიუგდო ერის გადასარჩენად მათ სასონარკვეთილ შეძახილებს?

რალაც არ გვსმენია, როგორღაც არ გაგვიგია, ამას კი „მოვკარით ყური“ რომ ამ ხნის განმავლობაში შობადობა გეომეტრიული პროგრესიით იზრდება და იზრდება – ნუ დავიზარებთ, ერთხელ კიდევ მოვიგონოთ, – ბოლნისის, მარნეულის, დმანისის, გარდაბნის, ნალკის, ახალქალაქის, ბოგდანოვკის, ზნაურის, ჯავის, ცხინვალის, გუდაუთის – საქართველოს სხვა რაიონებში კი ასეთივე გეომეტრიული პროგრესიით კლებულობს და კლებულობს, სულ მცირდება და მცირდება...

ამ რაიონების „ზრდა-აყვავებაში“ განუზომელი „ღვანლი“ და უზომო „დამსახურება“ მიუძღვით გომბეშო აბორტმახერებს, მაგრამ ორმაგი უბედურება ის არის, რომ მათ, როგორც ამას

განსვენებული კ. ჩაჩავა გვიჩვენებს, საზოგადოება თავზე ვერავითარ მრისხანებას ვერ დაატყვის, რადგან ამ სფეროში თავად საზოგადოებას შმორიანი ჰაერი, რომლითაც სუნთქვას, გაფილტრულ ჟანგბადად ეჩვენება.

აქ საჭიროა შორსმჭვრეტელი სახელმწიფო-დრაკონის ხელი, რომელსაც მერე და მერე, ბევრი, ძალიან ბევრი, ამ აშმორებულ ჰაერით მსუნთქავთაგანაც კი, და კოცნის ღირსადაც მიიჩნევს და წაიწვევად კიდევაც სამთხვევად, – აკი სამართლიანი დრაკონი ყოველთვის სიკეთის მომტანია და თვალის ამხელია წამხდარი ხალხისათვის...

ერთმა მსოფლიო მასშტაბის პოლიტიკოსმა თქვა:

«Народы существуют для того, чтобы ими повелевать».

მგონი, თუ არ ვცდები, ამ აზრს ამა თუ იმ დარგში ხანდახან ჩვენც ვატარებთ ხოლმე და რატომ არ უნდა გატარდეს ის იმ დარგში, რომელიც მთელი ხალხის სასიცოცხლო ინტერესებს ეხება?!

ამჟამად, საქართველოში, ქურდობა-მოტყუება-წამგლეჯ-მტაცებლობა-მექრთამეობის წყალობით ქონებრივად აღზევებულები უთვალავია, კაცს შეუძლია გრძელი სიაც კი ჩამოწეროს სახელგატყვილ, კაცური კაცობის შემრცხვენილი პროფესიებისა, მაგრამ გომბემო-აბორტმახერების პროფესიაზე უფრო გათახსირებული პროფესია სხვა არც ერთი არ მეგულება.

არა მგონია, თქვენი ყურადღებაც არ მიეპყრო იმ – ახლობლებისათვის ტრაგიკულ, გარეშეთათვის კი საკმაოდ თავშესაქცევ – შემთხვევებს, რომლებიც, ბოლო წლებში ასე მომრავლდნენ თბილისში; მე მხედველობაში მაქვს, ასე ვთქვათ, კაი ოჯახებიდანაც კი გასათხოვარი ქალიშვილების „გაპარვა“ და ამ ნიადაგზე მათი მშობლების გულამოსკენილი მოთქმა, გულის ხეთქა, ზოგჯერ კი – ინფარქტი და ინსულტიც...

სხვა რესპუბლიკების დიდ ქალაქებში მსგავს სიმახინჯეს ვერსად წაანყდებით (ისე, როგორც ვერ შეხვდებით ადამიანების გატაცებას გამოსყიდვის მიზნით, თუმცა იყო ერთი თუ ორი შემთხვევა, და ისიც, ალბათ, ჩვენი „კეთილისმყოფელი გავლენით“).

ოჯახისა და საკუთარი თავისვე ამ დამამცირებელ, პირუტყვულ „გაპარვა-გაქცევაში“ მთავარი „ღვანლი“ სწორედ გომბემო-აბორტმახერებს მიუძღვით... ამათ შორის არიან დიდად „ხელგანაფულნი“. თავისი, ძნელად წარმოსადგენი უბინძურესი საქმის ოსტატები, რომლებიც არაქალიშვილებს „აქალიშვილებენ“ (მხოლოდ მცირე ხნით, უფრო მეტი ხანგრძლივობისათვის ჯერ „ვერ მიუღწევიათ“!), მოკლედ, მათივე გამოთქმა რომ ვიხმაროთ, „აპაჩინკებენ“, უფრო „კულტურულ“, „საექიმო“ ენაზე ამოკერვას ეძახიან და... „კერავენ და კერავენ“ დიდ ფასად!..

შეიძლება კი საექიმო ეთიკა ამაზე უფრო ძირს დაეცეს? და ასეთი „ექიმები“ სტადიონზე, მატჩის შუალედში, 70 ათასი კაცის წინაშე გავარვარებული შანთით არ უნდა დადალონ? ეს ნაძირალებზე ნაძირალები თამარისა და ქეთევანის შთამომავლებად უნდა ითვლებოდნენ?!

ახალგაზრდებს, საერთოდ, აბა, რა გამოეპარებათ, მით უფრო დღევანდელ ყოველმხრივ ინფორმირებულ ახალგაზრდობას. – „რემონტ-ჰაჩინკობის“ ამბავი მათ კარგად მოეხსენებათ, და თუ ვაჟი თავმოყვარეა და „ლობიო“ არ არის, შეგულებულ თავის „გოგოს“ მოულოდნელად თავზე ადგება და ულტიმატუმს უსვამს: – „გინდა ჩემი ცოლობა? მაშინ... ან ეხლა, ან არასოდეს!“.

ვინც „ამოუკერავია“, შიშით, რომ გაუთხოვარი არ დარჩეს, თანახმაა, თუნდაც ძალღივით, სანაგვეში დანებდეს და დაუმტკიცოს თავისი უმანკობა...

ასე გათახსირდა ქორწინება და შეუღლება – ყველაზე დიდი აქტი ადამიანის ცხოვრებაში დაბადების შემდეგ!

ეს „სიახლე“ ქალ-ვაჟთა ურთიერთობაში, სხვათა შორის, ბევრისათვის გულის გამხარებელმა „მილიონმაც“ მოგვიტანა.

უმანკობაო, ეს-ეს არის ვთქვი, მაგრამ ეს უმანკობა დიდად განსხვავდება ადრინდელისაგან; ქალაქში მომრავლდნენ გარყვნილების კერები, ზნეობრივი სიფაქიზე ისე დაეცა, რომ ამჟამად ახლად წამოჩნტილი გოგო-ბიჭებიც ქუჩაში, ერთმანეთს არა მორიდებული ხელის ჩამორთმევით ეცნობიან, – კოცნით! დავუშვათ, თუნდაც არა მკაფიოდ გამოხატული ვნებიანი კოცნით, მაგრამ ამ ასაკში კოცნას, თუკი ეს სისხლით ნათესავს არ ეხება, მაინც სხვა ელფერი დაჰკრავს.

ჰოდა, რაკი აბორტმახერებმა აბორტი და „ამოკერვა“ თვალზე საღებავის წასმასავით გააიოლეს, რაც არ ემალება მოზარდ თაობას, გაიფადა პირველი კოცნაც, ის პირველი კოცნა, რომელზეც მწერლობაში, მხატვრობაში, ქანდაკებაში მსოფლიო შედეგებია შექმნილი...

(საერთოდ ქალებმა თავი ისე გაიუფასურეს, რომ ახლა, მეტადრე თბილისში, იშვიათად შეხვდებით წყვილს – ვაჟს მიჰყავდეს ხელკავით ქალიშვილი; „მშვენიერი სქესის“ წარმომადგენელნი პირველნი ებლაუჭ-ეკონნიალებიან, ერთი პოეტი ქალის გამოთქმას თუ ვიხმაროთ, „დედამინის დაფნის გვირგვინთ“, და მალე, ალბათ, იქამდეც მივლენ, რომ აივნებზე გადმომდგარ ჩადუნდუ-

ლებულ-ჩაკურატებულ, თვალებგამობლებილ „ტარიელთა“ წინაშე ასფალტზე მუხლებს მოიყრიან და სერენადებად „აგიტარდებიან“...).

ძველად, ასურეთში, ქალს, რომელიც მუცელს მოიშლიდა, სარზე სვამდნენ... მე არ ვამბობ, მუცლის მომშლელი ყველა ქართველი ქალი სარზე ჩამოვაცვათ-მეთქი; ჯერ ერთი, იმიტომ არა, რომ ეს ინკვიზიციისაკენ გვიბრუნებდა პირს, მეორეც, – ახლა ამდენ სარს ვინ იშოვის, მათი შოვნა ვენახებისათვისაც გვიჭირს, მაგრამ გომბეშო-აბორტმასხერებისათვის ასეთი „სარები“ უეჭველად უნდა მოინახოს; დიპლომიან აბორტმასხერებს საქმე ისე უნდა გაუხდეთ, რომ სტომატოლოგობაზე და რენტგენოლოგობაზე ოცნებობდნენ, რომლებიც, თუმცა „ექიმების“ რიცხვით პირველი ადგილი გვიჭირავს მთელს დუნიაზე, – საქართველოს პატარა მიწა-წყალს სათვალავში მაინც აკლია...

თუკი აბორტმასხერის ავტომანქანების გამტაცებლები ისჯებიან თავისუფლების აღკვეთით რვა წლამდე, რატომ ავტოგამტაცებლებზე ათასჯერ უფრო ბილნი და საშიში, ერის მოღალატენი, ხალხის მტრები არ უნდა ისჯებოდნენ ბევრად უფრო მკაცრად? მაგრამ უნდა ისჯებოდნენ ნამდვილად და მართლაც ყველას გასაგონად და ყველას დასანახად, და არა ფიქციურად! და ეს რაც მალე მოხდება, მით უკეთესია: მათი გამოისობით და პლუს ჩვენი უჭკუობით, სანამ არ ამოვმწყდარვართ, სანამ სულ არ ამოვმწყდარვართ!..

ქალს, სულ ცოტა, ვიდრე ოთხ შვილს არ შობს, აბორტი სასტიკად უნდა აეკრძალოს, და ეს შეტანილი უნდა იქნეს სისხლის სამართლის კოდექსის იმ დამატებით მუხლებში, რომლებიც ჩვენი რესპუბლიკის ხელმძღვანელებმა მოსკოვს უნდა გამოსთხოვონ.

არა მგონია, ამაზე უარი გვითხრან, აკი ეს მათთვისაც ხელსაყრელია: საქართველოში ადგილობრივი რუსი მოსახლეობის ბუნებრივი ზრდა, ჩვენი არ იყოს, მკვეთრად შენელებულია მცირეშვილიანობის გამო.

და თუ ეს შემდეგშიც ასე გაგრძელდა – ეს კი მთელი კავშირის მასშტაბითაც უკვე საგანგაშო ამბად ხდება – კარგი არაფრის მომტანია; ამის თაობაზე, ბოლო წლებში, საკავშირო პრესაში, ეკონომისტებისა და დემოგრაფების არაერთი შეშფოთებული სტატია დაიბეჭდა; ბუნებრივია, უფროს ძმას ბევრად არაფრად ესია მოვლება, თუკი მას უმცროსი ძმები წამოენევიან.

რელიგიას ჩვენში თითქოს დიდი არაფერი მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ როცა საქმე საქმეზე მიდგება, ვინ იცის ეგებ მართლმადიდებლობაც გავვახსენდეს, – აკი ისლამური და სომეხთგრიგორიანული მოსახლეობა ყოველ ათ წელიწადში 30-30 პროცენტით მატულობს და მატულობს!..

რუსეთი, უკრაინა და ბელორუსია საბჭოთა კავშირში უკანასკნელ ადგილზე არიან შობადობის მხრივ (ჩვენ მათ, ერთი პროცენტით, ვითომ „ვუსწრებთ“ – სხვების ხარჯზე!); ამით შეწუხებული „ლიტერატურნაია გაზეტა“ ამას წინათ წერდა:

*«Вполне вероятно, что следует принимать сильно действующие меры для повышения престижа семьи (количество детей в семье)» («ЛГ» 27.12.78)*

თუნდაც ექსპერიმენტის სახით ვუჩვენოთ მათ მაგალითი თუ რა კეთილისმყოფელია ეს *«сильнодействующие меры»*.

არა მგონია, აბორტის სანინაალმდეგო კანონი – მხოლოდ ქართველებისთვისო – ვინმემ დაგვიწეროს, მაგრამ საერთოდ – საქართველოსო, – ამას გონიერმა კაცმა შეიძლება მიაღწიოს – და ჩვენ ამითაც მოგებული დავრჩებით: აბორტს ჩვენში საყოველთაოდ ჯერ ქართველი ქალები იკეთებენ, მერე – რუსები, სხვა ეროვნებათაგან – ათასში ერთი...

ამ კანონის მიღების შემთხვევაში რა თქმა უნდა, გაქსუებული და გადაგვარებული ქართველი ქალები, ამ „წმინდა საქმისათვის“, სხვა რესპუბლიკებში დაინყებენ ნონიალს, მაგრამ მასობრივად და სისტემატურად იქ წაწაღ-ხეტიალი მათაც კი გაუჭირდებათ.

...ამ მონაკვეთის დასაწყისში მჭავანაძის დროინდელ რაიკომის მდივანზე რომ მოგახსენეთ, მან მეორე შეხვედრისას გულთ მთხოვა, მისი ცოლის ნათესავის ავსაქმიანობის ასალაგმავად, რომელიმე გაზეთის რედაქციიდან ეგებ „სასიგნალო“ წერილი გადამეგზავნა, ამ წერილს იმ ქალს ვაჩვენებ, როგორც დოკუმენტს და უფრო გაბედულად დაველაპარაკებო...

გაზეთ „კომუნისტის“ რედაქტორის მოადგილის ბენო თათარაშვილის დახმარებით, მე ასეთი კორესპონდენცია გავამზადე კიდევ, მაგრამ ამასობაში რაიკომის ის მდივანი სხვაგან – ათიათასობით ფრინველის უფროსად გადაიყვანეს...

ასე და ამგვარად, რაკი იმ დედაკაცს ფრთები ვერ შევაჭერთ, – რაიონის დაუფრთიანებელ პოტენციურ თანამემამულეებს – კიდევ უფრო მეტს და მეტს გადაუძახა რკინიგზის პირას მიმავალ აქაფებულ მდინარეში... მალე მან დამსახურებული ექიმის წოდებაც მიიღო, მაგრამ არა

მგონია, რომ ისიც ოდესმე – ყველა სიკვდილის შვილები ვართ! – ჯოჯოხურ-ყასბური გზით მუცელ-გადმობრუნებულმა კლიენტებმა ისე დაიტვირთონ, როგორც ერთი მისი ახლო ნათესავი – 60 წლის ტანმორჩილი პედიატრი – ქალი, „ხალხის ნამტრალი“, დაუმსახურებელი ექიმი (ასოთამნყოფს ვთხოვ არ შეცდეს: და-უ-მსახურებელი!), რომელიც პატარა პაციენტებმა და უფრო კი მათმა მშობლებმა მდულარე ცრემლით დაიტვირთეს, და არათუ დაიტვირთეს, – ეს პირველი შემთხვევაა საქართველოში და, ალბათ, ჩვენს უზარმაზარ ქვეყანაშიც, – ჭირისუფლებსაც კი არ დაეკითხნენ, ისე დაუდგეს საფლავზე ძეგლი, რომლის საეპიტაფიოდ, ადრე რომ დაწერილიყო, ზედგამოჭრილი იქნებოდა პოეტის ეს სტრიქონები:

...მაგრამ დალოცვილ საქართველოში  
არ შეიძლება არ იყოს ცოტნეც!

\* \* \*

*«Таков закон природы: от варварства  
к образованности переход труден,  
от образованности к варварству  
недалек».*

*Т. Грановский.*

*«Как это верно, что культура начинается  
не с чтения и письма, а с ремесла».*

*Альберт Швейцер.*

მედიცინაში აღწერილია ასეთი შემთხვევა: ყმანვილ კაცს ყოველ დილით სიცხეს აძლევდა, 38 გრადუსამდე...

არა, ის თერმომეტრით არ ეშმაკობდა, სიცხე ნამდვილად ჰქონდა ხოლმე. ჰოდა, რაკი შეუძლოდ იყო აღარც სკოლაში მიდიოდა მაგრამ შუადღისას, სიცხე ნორმალური უხდებოდა და თავს კვლავ ჯანმრთელად გრძნობდა, მეორე დილით კი ისევ აუწევდა, და ასე ყოველდღე, გარდა კვირა-უქმებისა: ამ დღეებში კი ტემპერატურის ანევის ნიშანწყალიც არ ეტყობოდა ექიმებმა დიდხანს, დიდხანს იმტვირთეს თავი, მაგრამ ვერაფერი გაუგეს, საბოლოოდ კი მაინც მიაგნეს სიცხის გამომწვევ მიზეზს: თურმე იმ ჭაბუკს იმდენად არ უნდოდა, ეზარებოდა სწავლა, რომ მთელი მისი ორგანიზმი ბოხოქრობდა და პროტესტს აცხადებდა.

ასეთი „ავადმყოფები“ ჩვენ ათასობით გვყავს, ოღონდ მათ არც აციებთ, არც აცხელებთ: ოღონდ შენ სკოლაში ფორმალურად იარე, მასწავლებლებს დაენახვე და... ათი წლის შემდეგ, სრულიად უმნიფარსაც, სიმნიფის ატესტატს ჩაგაბარებენ. აკი ჩვენში საყოველთაო საშუალო განათლება სავალდებულოა!

ერთმა ნაცნობმა მასწავლებელმა არ დამიმალა ორშაბათობით და პარასკევობით სულ მუდამ კარგ ნიშნებს ვნერ ამ დღეებში გაკვეთილები თერთმეტ საათზე მითავდება და თუ ვინმეს დაუფუნერე ორიანი, სკოლაში ყველა გაკვეთილის დამთავრებამდე, სამ საათამდე უნდა მოვიცადო და ის ოროსანი ვამეცადინო; რა ვქნა. ოჯახის მსგავსი მეც მაქვს რაღაც, მათაც მიხედვა უნდაო...

საყოველთაო საშუალო განათლება, ეს ისეთი მონაპოვარია, რომელიც მართლაც ბევრ კარგ მონაპოვარს აქარწყლებს და ამახინჯებს, საზოგადოება არათუ წინ მიჰყავს, – უკან ექარება და, თვალში ნაცრის შეყრა იქნებოდა ამის უთქმელობა: რყვნის კიდეც.

მე ამ შემთხვევაში, რა თქმა უნდა, მხოლოდ საქართველო მაქვს მხედველობაში, მე პირადად საბჭოთა სწავლების აკვარგიანობა, საერთოდ იმდენად მანუხებს, რამდენადაც ის ჩემი ხალხის სატკივარს ეხება. ამ სატკივარს კი უფრო მტკივნეულს ხდის ჩვენი ყველა სკოლადამთავრებულის მისწრაფება უმაღლესი განათლებისადმი...

მისწრაფებაო!..

ვინ რას იტყოდა, რომ ეს მისწრაფება გულიდან და გონებიდან მომდინარეობდეს, რომ ადამიანი მეცნიერების მწვერვალების დასაპყრობად სულით, გულით მიილტვოდეს, – არა, ყველას ნამხედურობით, მასაც უნდა დიპლომი ჯიბეში ედოს, თავში კი რაც უდევს – ორჯერ ორი ოთხი და „აი ია“, – ამითაც კმაყოფილდება.

ენგელსი ამბობს: „ყოველ ადამიანს უდავოდ აქვს უფლება, რათა განავითაროს თავისი ნიჭი და უნარი“, მაგრამ ენგელსი არსად არ ამბობს უნიჭობისა და უუნარობის განვითარებაზე. განა

ყველა ადამიანი, თუნდაც საბჭოთა, ერთნაირად ნიჭიერი და უნარიანი იბადება? ამაზე პასუხის გაცემა უხერხულიც კი არის, იმდენად სიბრძნეა თავად ამ კითხვის დასმაც კი.

საშუალო სკოლის დამთავრების ატესტატის მიცემა არ იყოს მთაში მოჩუხჩუხე წყაროსთან ჭიქა წყლის ჩამორიგებასავით გაადვილებული, და არაფერი საჭიროა, ექვსი-შვიდი კლასის შემდეგ, ვისაც სწავლა არ უნდა, ცოდნას ცხვირში პიტნასავით ვატენიდეთ. სულ ერთია, ამ ჩვენს პედაგოგიურ ნაძალადეგ ჩალიჩს კარგი შედეგი მაინც არ მოაქვს: ამით ათასობით საშუალო განათლების „მქონე“ პრეტენზიანი უფიცი გვემატება, რომლებიც ფიზიკურ შრომას ყიალსა და ხეტიალს, სხვის ჯიბეში და სხვის სულში ხელების ფათურს ამჯობინებენ: სად საშუალო განათლება და სად თოხი, სად ჩაქუჩიო!.. ტყუილად იარა (დიახ ისწავლა კი არა, –იარა!) „ვაჟკაცმა“ ათი წელიწადი სასწავლებელში?!

კაცი რომ დაუჟვირდეს, ლოგიკის მოსაზრებით, თითქოს არც გაემტყუნება; შენ ეუბნები, წაღი პარიკმახერად, ან ხარატად ან სანტექნიკოსად ანდა ის პასუხს გაძლევს: მაშინ რატომ მატარეთ ათი გრძელი წელიწადი სკოლაში, როცა პარიკმახერობის შესწავლას სამი თვე უნდა, ხარატობას დიდი-დიდი, წელიწადი, სანტექნიკოსობას კი იმაზე ნაკლები...

მე ვმსჯელობ, ცხადია, ჩვენი სატკივრის მიხედვით მხედველობაში ჩვენი თავისებური, ქართული ხასიათი მაქვს, თორემ, მაგალითად, სომეხს სრულებითაც არ ეთაკილება, რა განათლებაც უნდა ჰქონდეს, ხელოსანიც იყოს... ეს არის მათი ნაციონალური ხასიათის დიდებული ნიშანდობლივი თვისება. და ეს თვისება საშუალებას აძლევს მათ, რომ მყარად იდგნენ არამშობლიურ მიწაზეც კი...

სომხები თბილისზე, როგორც თავიანთ სატახტო ქალაქზე, ფარულად იმიტომაც გვედავებიან, რომ მთელი მეცხრამეტე საუკუნის მანძილზე, და მერეც – ნიკოლოზის ჩამოგდებადღე, თბილისი მათი კულტურის ცენტრი იყო, აქ იყრიდა თავს სომხური ინტელიგენციის დიდზე დიდი ნაწილი...

საბჭოთა ხელისუფლების წლებში ეს დასაყრდენი თანდათან გამოეცალათ და იძულებულნი გახდნენ პირი თავიანთ მეორე დედაქალაქ ერევნისაკენ ებრუნებინათ, – ჩვენ ამით მათ, ობიექტურად, დიდი საისტორიო საქმე გავუკეთეთ – შევავარეთ მათივე მიწა-წყალი...

ეს – ინტელიგენციას კი, მაგრამ ხელოსანთ?! ხელოსანთ ვერაფერი დავაკელით, რაკი ჩვენი არა გვყავს, რაკი ხელოსნობას ჩვენ არ ვკადრულობთ, რაკი ჩვენ, ერთმანეთის ნაბაძვით, ყველას „თეთრი საქმე“, პროფესიონობა გვინდა...

და ჩვენ ხომ უმაღლესი განათლების მხრივ (არა ფაქტიური ცოდნით, – დიპლომების რაოდენობით!) პირველ ადგილზე ვართ დედამიწის „ზურგზე!“..

პატარა ამბავი ხომ არ არის, აი თუნდაც ის, რომ საქართველოში ამჟამად 25 ათასი მეცნიერია, სამ მილიონიან ხალხს 25 ათასი მეცნიერ-მუშაკი ჰყავს, მაგრამ რა ბედნიერება იქნებოდა ერისათვის, ამდენივე მუშაკი მაინც – მღებავი, მებათქაშე, ქვისმთლელი, დურგალი, მეპარკეტე, ხურო, მეჩექმე, კალატოზი გვყოლოდა!..

(სწორედ ამ 25 ათას „მეცნიერთაგან“ გახლდათ ის, ვინც სიცოცხლის უკანასკნელი წლები მოუშხამა „არამეცნიერს“ ალექსანდრე ნეიმანს, რომელიც ათეული წლების მანძილზე იშვიათი გულმოდგინებით კრებდა, აგროვებდა, ახარისხებდა ქართულ სინონიმებს და უბრაზაბრუხოდ მაგიდაზე დაგვიდო წიგნი, რომლის დარი ჩვენზე უფრო მოზრდილ ერებსაც არ გააჩნიათ.

ამ „დამწყებმა მეცნიერმა“ კი, ამ თხუთმეტობდე წლის წინათ, უნდა ვივარაუდოთ, მასზე უფრო „დიდმეცნიერების“ ნაქეზებით და ჩაგონებით, „ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი“, ერთი ავტორის პირობაზე, ვეებერთელა ნაშრომ-ნაღვანი, ბზის გამქექავი ქათმის მეთოდებით ისე მოთხარა და გააქიქა, რომ მასში ხორბლის ერთი მარცვალაც ვერ მონახა...

თავისთავად საინტერესო და საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ „პატივცემული“ რეცენზენტის მთელი აქტიური მეცნიერული მოღვაწეობა, მგონი, ამით მოთავდა: მისი გვარი ამის მერე, სამეცნიერო ასპარეზზე მორბენალთა შორის, აღარც შემხვედრია... ეგებ დუმილი იმით აიხსნება, რომ სინონიმების სრულყოფილ ლექსიკონს გვიდგენს, ა? ღმერთმაც ქნას, როგორც იტყვიან, ჩვენს თხას მგელი დაეჭიროს, თუმცა... ამის მნახველი, გველეშაპ ნესის არ იყოს, ჯერ არ გვინახავს, ალექსანდრე ნეიმანის „ქართულ სინონიმთა ლექსიკონის“ ორმოცათასიანი მესამე გამოცემა კი სულ აგერ ახლა, შარშან ვიხილეთ!).

...ერთი საქვეყნოდ გამოჩენილი ფრანგი სოციოლოგი ე. მიშენი წერს:

*«Чрезмерная любовь к науке подорвет в конечном итоге моральные устои общества в еще большей степени, чем чрезмерная любовь к деньгам («ЛГ», 24, 1959 г.)*

ა?! ეს რა გავიგონ-წავიკითხეთ?!

რასაკვირველია, მიშენის აზრი, როგორც... მმ... ბურჟუაზიული მკვლევარისა, ჩვენ შეგვიძ-

ლია არ გავიზიაროთ, მაგრამ ერთგვარ ჩაკვირვებას მაინც იმსახურებს: თქვენზე ვერაფერს ვიტყვი, თავს არ მოგახვევთ, მე კი აქამდე ყველაზე საშიში სენი საზოგადოებისათვის მექრთამეობა-მომხვეჭელობა, კორუფცია, ფულის კულტი მეგონა, ეს კი ამბობს... მეცნიერებააო! და მერე, თანაც, როგორი სიყვარული მეცნიერებისადმი? ნამდვილიც კიო!

ჰოდა, მეცნიერებისადმი ჭარბ სიყვარულსაც თუკი შეუძლია საზოგადოების ზნეობრივ მხარეს ძირი გამოუთხაროს, მაშინ რაღას უნდა მოველოდეთ მეცნიერებისადმი მოსაჩვენარი, ანგარებიანი სიყვარულისგან? მაშინ ამან ხომ სულ უნდა დააქციოს საზოგადოება?!

მართლაცდა, შეიძლება კი მთელი ქვეყანა, დიდი იქნება თუ პატარა, მხოლოდ ინტელიგენციისაგან შედგებოდეს?! თუნდაც ეს ინტელიგენცია „ვითომი“ კი არა, ნამდვილი იყოს? ყანა ვიღამ დაამუშაოს, ჩარხი ვიღამ აამოძრავოს, ავადმყოფს სასთუმალი ვინ აუმაღლოს, დახლში ვიღა ჩადგეს?!

ლევ ტოლსტოის ერთი ვაჟი პატარ-პატარა რაღაცეებს წერდა, მამამ შეატყო, ტყუილად ცდებოდა, გამოსაჩენ რამეს ის ვერასოდეს ვერაფერს დაწერდა და, თუმცა ამის თქმა მისთვის, მამისათვის, ალბათ სამძიმო იყო, უთხრა მაინც:

*– Зачем ты пишешь? Лучшие займись другим делом. Полезным делом. А полезных дел вокруг сколько душе угодно. Ну хотя бы подметать улицы – тоже полезное дело.*

ეს კი, მაგრამ...

აბა რომელი ქართველი, თუნდაც არაკუდაბზიკა, დაგვიდგება მეეზოვედ? ერთმა მითხრა, თუკი საქართველოში მარტო ქართველები იქნებიან პირველი მე დავდგებიო... ამ სურვილს, აბა, ვინ მამაღმერთი შეუსრულებს ამიტომ, რაკი გაუნათლებელს ჯიბეში განათლების დამადასტურებელი ტკიცინა გერბიანი ქალაღლი უდევს, განათლების მინისტრობა უნდა მოინდომოს?! თუ არადა, დამნაშავეობა არჩიოს „სამოღვანეოდ“ თვით საზოგადოებაც ხომ არ უწყობს ხელს, საყოველთაო-სავალდებულო სწავლებით წლები რომ გააცდენინა სკოლის უფროს კლასებში სიარულით?!

\* \* \*

**Мы путь земле укажем новый,  
Владыкой мира будет труд...**

**რევოლუციის პირველი წლების  
ერთ-ერთი სიმღერიდან.**

არა მგონია, იმდენი უსაქმური საერთოდ და, კერძოდ ძალად „განათლებული“ უსაქმური, რამდენიც საქართველოშია რომელიმე სხვა რესპუბლიკაში მოიძებნებოდეს.

ამ სულით ლატაკ მუქთახორებს თავი უმუშევრებად მოაქვთ. მარქსი მუქთახორობაზე, რამდენადაც ვიცი, არსად არაფერს ლაპარაკობს, უმუშევრობაზე კი...

უმუშევრობა, თქმა არ უნდა, საზოგადოებისათვის სიკეთის მომტანი არ არის, მაგრამ მუქთახორობა კი გაცილებით დიდი უბედურების მომტანია. ჩემი პატარა „ეკონომიკური“ ჭკუით იმასაც კი ვიტყვოდი, რომ მცირეოდენ უმუშევრობას სახელმწიფოსათვის გარკვეული სარგებლობა მოაქვს; დასაქმებული ადამიანი გულდაგულ შრომობს, სამუშაო ადგილს უფრთხილდება, მიში აქვს, მცონარობის გამო მის ნაცვლად სხვა არ მიიღონ.

საბინაო კანტორაში წყალსადენის ოსტატად მომუშავემ, არცთუ დიდი ხნის წინათ ქალაქ აბოვიანიდან გადმოსულმა სედრაკ ენფიჯიანმა ერთხელ მითხრა: „იძახი სომეხი, სომეხი, სუ სომეხი იძახი... აბა გაიხედე, პრესტუჰნიკი სუ ქართველია...“

არა, იმ „პრესტუჰნიკებში“ სომხებიც ურევია, მაგრამ ორ მესამედზე მეტი რომ ქართველია, – ეს მილიციის სტატისტიკური განყოფილების დასტურს არ საჭიროებს, ჩვენი უბედური თვალებით ამას ყველა ვხედავთ და გულშემოყრილნი ყველანი ვგრძნობთ.

...ფინეთში, კარგა მოღამებისას, გლეხები გზატკეცილზე, თავის ჭიშკრების წინ, ახლად მოწველილი რძით სავსე ბიდონებს გულდამშვიდებული გამოდგამენ ხოლმე; ალიონზე მათ რძით მოვაჭრე ფირმები სპეციალური მანქანებით ჩამოუვლიან და ქალაქად მიაქვთ. ჩვენშიც... პირველი ხუთწლედებისას თბილისის ქუჩებში თუნუქის საფურთხებლებს ეკლიანი მავთულით საგანგებოდ ამაგრებდნენ, მაგრამ მათ მოპარვას მაინც ახერხებდნენ. ცხადია, იპარავდნენ არა საფურთხებებს როგორც საფურთხებებს, – მასალას მისას, „ჟესტს!“

ამ უკანასკნელ ორმოც წელიწადში ცხოვრება წინ წავიდა, ამას თუნდა ისიც ადასტურებს,

რომ ბოლო ხანებში რკინის ბადურებში ჩასმული ქაშანურის საფურთხელებიც დაგვიდგეს. მაგრამ უკვე ბევრი მათგანი, ნაკლებად გამოსაჩენ ადგილებში, ცამ აიტაცა თუ მიწამ ჩაიტანა, ეს კია, ჩვენს თვალებს ველარ ახარებენ.

ჩემს სოფელში ერთი ეული, ხნიერი გლეხკაცი ცხოვრობდა, კვირიას მალაქია, – ცოტა მოზარმაცო, ცოტა მოფილოსოფოსო: სარჩო-საბადებელი ჩიტების სამყოფი თუ ებადა, მაგრამ მის დასაცავად, ანდა უფრო, ალბათ, ხრიოკი, მელოტი ეზოს დასამშვენებლად საიდანაც ფერდებ-მელენილი ნაგაზი მოიყვანა... ყმანვილმა ერთხელ ვკითხე, რას აჭმევ, ბიძია, ძაღლს-მეთქი, გაიკვირვა, მე რა უნდა ვაჭამო, ძაღლმა თვითონ უნდა იშოვოს თავისი საჭმელიო...

ჰოდა, ძალაუნებურად გაიფიქრებ კაცი, – იმდენად არა მოზარმაცო, რამდენადაც მოფილოსოფოსო, – ეს კრედო ხომ არ უდევს ბაზისად ჩვენში ასე ფეხმოკიდებულ ყოველნაირ ქურდობას და მრავალ სხვა სიგლახესაც, აკი ის ძაღლიც, რაკი ძაღლობით თავი ვერ ირჩინა, მელად იქცა; ჯერ ქათმებით იჯერა მშიერი კუჭი, მერე და მერე კი, თუმცა ფერდები ამოენია, შეჩვეულ სინუნკეს არათუ მოეშვა, – ერთიორად გამსუნაგდა: ახლა უკვე მსხვილ ფრთოსნებს, ბატ-ინდაურთ დაასო ჯერ თვალი და მერე კბილი...

წინათ საქართველოში არც ამდენი სასწავლებელი იყო და არც ამდენი ნასწავლი ხალხი, მაგრამ არც ამდენი დამნაშავე მოიძეებოდა, განსაკუთრებით ქალი-დამნაშავე, ანდა მოზარდი-დამნაშავე ეს ისეთი იშვიათობა გახლდათ, როგორც ახლა მზის დაბნელებაა...

ამ მოზარდს ვეხვეწებით და ვემუდარებით, თუნდაც არც ნიჭიერება უწყობდეს ხელს და არც თავად ჰქონდეს იოტისოდენი სურვილი სწავლისა, – ოღონდ სკოლაში იაროს, ოღონდ იაროს და... მისი სიმწიფის ატესტატი ჩვენზე იყოს! – ნაცვლად იმისა, რომ შვიდი კლასის შემდეგ პრაქტიკულ შრომითს საქმიანობაში ჩავაბათ და მომავალ ცხოვრების გზაზე შევაცენოთ...

გრიგოლ კობახიძე, ამ საქმის დიდი პრაქტიკოსი, რომელმაც ერთ-ერთმა პირველმა მიიღო საბჭოთა კავშირის სახალხო მასწავლებლის წოდება, სწავლისადმი გულგრილად განწყობილ მოსწავლეზე ამბობს, თუ თვითონ არ არის მონადინებული, ამეცადინეთ რამდენიც გინდათ, მაინც არაფერი გამოვაო.

ჰოდა, შეიძლება ადამიანს, – პატარა ბავშვებს არ ვგულისხმობ, – სწავლა და ღვინო დააძალო? ღვინო კიდევ ჰო, მაგრამ სწავლა?!

განა რამედ ღირს, უკვე დასრულებული ვაჟკაცი, გარიცხვის დამუქრებით და ქამანდით, ლექციაზე მიიყვანო?! კარგი და, მოიყვანე, სულ ერთია, მერხზე გინდ ის მჯდარა, გინდა მისი „დუბლიონკა“, არც ერთი არ ისმენს ლექტორის – თუ ის, მით უმეტეს, ოთობოთოა, – ოჭობოჭი-ას...

დიახ, ამდენმა საყოველთაო-სავალდებულო სწავლა-განათლებამ ბევრს ცხოვრების გზაკვალი აუბნია, ბევრსაც შეაჯავრა მიწა და სოფელი, ქართველი ხალხის სასიცოცხლო ბალავარი...

წინათ კაცი სოფელს თუ ტოვებდა, ქალაქში მუშათა კლასს ემატებოდა, ახლა ტოვებს და ქალაქად მეტწილად პარაზიტული ელემენტების რიგებს ავსებს.

სწავლა-განათლებამ, რაკი ასე საყოველთაო და სავალდებულო გახდა, დაკარგა თავისი ადრინდელი ფასი, თითქმის მოისპო ზღვარი მართლა განათლებულსა და მართლა გაუნათლებელს შორის. ახლა ამა თუ იმ პროფესიის კაცი საშუალოზე ზევით აღარ მიისწრაფვის, ამისათვის აღარ იტკივებს თავს, აკი ხედავს, რომ მასზე გლახა, თუ უკეთესად არა, ყოველ შემთხვევაში მასზე ცუდად არ ცხოვრობს...

კარგი მაგალითი ვისგან უნდა აიღოს კაცმა, აღარ იცი! მე ვიცნობ ერთ მასწავლებელ ქალს, რომელიც პაპიროსს, მონაფეების წრეშიც კი, ისე ახრჩოლებს, როგორც ძველი დროის ორთქლმავალი, სამოქალაქო ომის დროს შეშით რომ ახურებდნენ. არ გამიკვირდება, მივიდეს მასთან „აქსელერანტი“ – მეთექვსმეტე და უთხრას: „მას, სიგარეტი არა გაქვს? მეც მინდა მოვქაჩო“... ამავე დროს ეს მასწავლებელი უბრალო მასწავლებელი როდი გახლავთ, – სამაგალითოა, დამსახურებული. მისმა დიდმა პორტრეტმა, როგორც ღირსეული მასწავლებლისამ, ერთ-ერთი საღამოს გაზეთიც კი დაამშვენა...

ჰოდა, ამ სამაგალითომ რა მაგალითი უნდა მისცეს თავის აღსაზრდელებს? განა უნდა გაგვიკვირდეს, თუ გავიგებთ, რომ თბილისის სკოლებში, მეექვსე-მეშვიდე კლასელი გოგონებიც კი, თამბაქოს ეწევიან?! კაცს ცივი ოფლი დაგასხამს, ცივზე ცივი!..

...თქვენ შორის ყველაზე მეტად, ალბათ, ბატონ გრიგოლ აბაშიძეს ეხსომება ოციანი წლების პროლეტარული პოეტი სანდრო ეული.

აი ის, ერთი ასეთი ლექსიც რომ ჰქონდა – „ვზივარ, ვზივარ ცეცხლის რაშზე...“ და ამის გამო მოქილიკენი რომ კვიმატობდნენ, ცეცხლის რაშზე თუ ზის ეს დალოცვილი, საჯდომი არ ეწვი-სო?!

ჰოდა, ამ ამხანაგმა სანდრომ, პარტიის ყრილობის ტრიბუნიდან, ოპერის, როგორც საზიზლა-

რი ბურჟუაზიული აგენტურის, პირდაპირ დანვა მოითხოვა, – იქ ნეპმანები დადიანო.

მართლაც, იმ ხანებში ჩვენი საოპერო თეატრი ყოველ საღამოს ხალხით იყო გაჭედილი, უფრო ინტელიგენციით, ვიდრე ნეპმანებით...

ალარ მახსოვს, ოპერა წარმოდგენის მსვლელობის დროს უნდა დაენვა თუ წარმოდგენის შემდეგ, ეს კი მახსოვს, დანვის მოსურნეს ქალაქის ბრანდმაიორმა ბერიძემ ერთი ვედრო ცივი წყალი გადაასხა და ცეცხლის რაშიდანაც გადმოსვა, მაგრამ პოეტ – „ჰეროსტრატეს“ მარტო ეს არ აკმარეს: ოპერის შენობის ფონზე ანთებული ჩირაღდნით ხელში – გამოსხატა ერთ-ერთი ნომრის თავფურცელზე იუმორისტულმა ჟურნალმა „ტარტაროზმა“ (სხვათა შორის, ამას მალე სახელი „ნიანგზე“ შეუცვალეს: აბა სად არიან ტარტაროზები საქართველოშიო, თითქოსდა ნიანგები კი იყვნენ!).

ეს ამბავი იმასთან დაკავშირებით მოგიყევით, რომ ახლა უფრო გვესაჭიროება... არა დამწვევლი, ცხადია, მაგრამ მიმხურავი კი – ჩვენს პატარა საქართველოში ასე მომრავლებულ, ზოგიერთ „სამეცნიერო ტაძრისა!“

ცოტა იყოს და მართლაც კარგი იყოს! ისწავლოს მან, ვისაც სწავლა მართლაც გულით სწავლია, და არა სწავლას ამოფარებულმა უზნეო ავკაცმა.

აბა გვითხრან, რომელმა უმაღლესმა სასწავლებელმა ჩააბარა, საზეიმო ვითარებაში, ინჟინრის წითელი დიპლომი მას, რომლის მიერ აშენებულმა რვასართულიანმა სახლმა შესახლებისთანავე – უმინისძვროდ, უმინისძვროდ! – ნგრევა იწყოს და მობინადრენი სასწრაფოდ რომ არ გამოესახლებინათ, მიიჭეჭყ-მოიჭეჭყებოდნენ...

ამის შესახებ – მაღლობა „ოქროპირს“! – ტელევიზორში კი გვამცნეს, მაგრამ დრო მის შემდეგ თუმცა ბევრი გავიდა, კონკრეტული დამნაშავეების ვინაობანი საზოგადოებამ აქამდე რატომღაც ვერ შეიტყო. მისცეს კი, საერთოდ, ისინი პასუხისგებაში? თუ არ მისცეს, ამაში ეჭვი ნუ შეგეპარებათ, იმ ნასახლარზე და მის გვერდითაც, და ბევრ სხვაგანაც, ისეთივე სახლები აშენდება, როგორც ააშენეს...

არა მგონია იფიქროთ, რომ მე ბუნებით ბოროტი კაცი ვარ და, როგორც ასეთს, სისხლი მწყუროდეს და პროკურატურას და სასამართლოს ციხეების ავსებისაკენ მოვუწოდებდე, მაგრამ, კერძოდ ამ შემთხვევაში, როცა შენ საცხოვრებელი სახლისათვის განკუთვნილ ცემენტს იტაცებ, რათა შენი ისედაც გაბერილი სტომაქი კიდევ უფრო მოალორო, თანაც ისიც იცი, რომ უცემენტოდ აშენებული სახლი ნკიპზე ეკიდება, – ასეთი „ინჟინერი“, რა თქმა უნდა, ნამდვილად ხალხის მტერია და მისი განუსჯელობა ისეთივე დამლუპველია, როგორც „განსჯაც“, ამ ორმოცი წლის წინათ განუკითხავად რომ მიმართავდნენ... მაშინ, მაგალითად, უნივერსიტეტის „ჩემი“ რექტორი, კარლო ორაგველიძე, თვალის დახამხამებაში გააქრეს მხოლოდ იმიტომ, რომ, მანამდე ორმოცამდე კაცის ჩამყრელმა ლიპარიტე ყურუამ, სადაც „ჯერ არს“, აცნობა, – ხალხის მტერმა ორაგველიძემ გუშინ სტუდენტთა ბუფეტში მანონი არ შემოიტანაო (ვიდრე განაჩენს გამოიტანდნენ, ჭეშმარიტება რომ დაედგინათ, ინკვიზიტორებმაც კი, სასამართლოში მხატვარი ელ გრეკო სამჯერ გამოიძახეს)...

ჰოდა, ახლა ესეც ვიკითხოთ, ის იყო ხალხის მტერი და რვასართულიანი სახლის ხუხულასებრ ამშენებელი ხალხის მეგობარია?! ხალხის მეგობარია ის, ვისაც აზრად მოუვიდა, მანძილის შემოკლების მიზნით, კიროვის პარკი კიბით დაეკავშირებინა სანაპიროსა და ვერის ხიდთან, მაგრამ განა ხალხის მეგობარია ის, ვინც ამ საშვილიშვილო კიბის საფეხურები, „ეკონომიკური მოსაზრებებით“, იმდენად ვიწრო და მოკლე გააკეთა, რომ ფეხის მხოლოდ ორი მესამედილა თუ იდგმება და ჩამსვლელები დაცემის შიშით, უფრო გულის კანკალით ეშვებიან, ვიდრე ცირკში ბაგირზე მოსიარულენი?!

ისე არ გამიგოთ, თითქოს ამ მაგალითების საფუძველზე, მე პოლიტექნიკური ინსტიტუტის მიკეტვას მოვითხოვდე – მე ის კაცი არ გახლავართ, ცეცხლის რაშზე რომ იჯდა...

ეს ინსტიტუტი ბევრ კარგ ინჟინერსაც უშვებს, ძალიან კარგებსაც და აქა-იქ შეიძლება ჩინებულებსაც, მაგრამ საერთო მასა მაინც დაბალ დონეზე დგას, არა მარტო ტექნიკური ცოდნა-განათლებით, ზნეობრივი ასპექტითაც... და ის ერთადერთი გამონაკლისი როდი არის, სამწუხაროდ!..

მე ვიცნობ ერთს – იურიდიულ ფაკულტეტდამთავრებულს, რომელსაც „ჭ“ „ჯ“-სგან ვერ გაურჩევია, განაჩენები კი გამოაქვს; ბევრს ვიცნობ დიპლომიან ფილოლოგს, რომლებიც გამართულად სამსტრიქონიან განცხადებასაც ვერ დაგინერენ...

ილია ჭავჭავაძე, სათვალავში თუ არ ვცდები, საქართველოსთვის ორმოციოდე აგრონომს ნატრულობდა; ახლა აგრონომები ათი ათასობით გვყავს, მაგრამ იმ ათასებიდან ბევრი ვერც მყნის, ვერც სხლავს...

რატომ? თუკი წინამძღვრიანთ კარის პატარა სკოლადამთავრებულს ამ დარგში, როგორც იტყვიან, არაფერი არ ეშლებოდა, რალა ემართებათ პროფესორ-აკადემიკოსებსა და დოქტორ-



კანდიდატების მიერ განვრთნილ-განაფუთვით? საქმე ის არის, რომ წინამძღვრიანთკარელი მთელი გულით შრომობდა... შრომობდა, ესე იგი სწავლობდა!

ზოგს ჰგონია, რომ სწავლას შრომა არ უნდა, რომ სწავლა შრომა არ არის! რა თქმა უნდა, იქ, სადაც სწავლა მოჩვენებით ხასიათს ატარებს, სადაც სწავლა გაადვილებულია და მიფუჩიჩებულის, ცხადია, იქ სწავლას შრომის სუნი არც უდის!..

და ამის შედეგიც, როგორც „კარგი“ ქართულით ვიტყვით ხოლმე, „სახეზეა!“

შრომის უნარი და ნიჭიერება ისე არიან ერთმანეთზე გადახლართული, ყმანვილს უკვე დაბალ კლასებშივე შეეცყობა.

ჰოდა, ვისაც არც ერთი აქვს და არც მეორე, – იმას, მონყალეებასავით, არც საშუალოს დამთავრების მოწმობა უნდა ეძლეოდეს, რომ მერე, მშობლებიანად, უმაღლესის კარების წინ არ გამოიფგიმოს. მაშინ შესაძლოა 25 ათასი „მეცნიერი“ აღარც გვეყოლოს, მაგრამ რაც გვეყოლება, – ალუმინი თავს ოქროდ ვერ შემოგვატყუებს.

ძველად, ხიდის გამძლეობის გამოცდისას, მისი ამშენებელი-ინჟინერი ხიდქვეშ დგებოდა: თუ ჩაინგრეოდა, ნანგრევებში პირველი ის უნდა მოყოლილიყო.

როგორ ფიქრობთ, ასეთი ინჟინერი, თავის სამშენებლო ობიექტს, რკინასა და ცემენტს დააკლებ-მოჰპარავდა?!

„რიჩარდმა“ ბევრს აანეინა თავი ზევით და, მგონი, ყველაზე მეტად თეატრალურმა ინსტიტუტმა მოიღერა ყელი, რობერტ სტურუა ჩვენი გამოზრდილიაო. კი, მაგრამ თუკი ჩვენი სათეატრო უმაღლესი სასწავლებელი ტალანტების ასეთი სამჭედლოა, რატომ სხვა, მეორე სტურუაც ვერ გამოჭედა?!

თეატრალური საზოგადოების მონაცემებით, ამჟამად საქართველოში... 175-მდე რეჟისორია! აქედან, სულ ცოტა, 150-მა მაინც დაამთავრა ხსენებული ინსტიტუტი, და თუ ბუნებრივ ნიჭიერებას, შერწყმულს შრომისმოყვარეობასთან, ბევრი არაფერი მნიშვნელობა აქვს, რატომ ასეთი მწირი მოსავალი გვაქვს? ისე, კაცი გულახდილად თუ იტყვის, საბჭოთა ჰუმანიზმი რომ არა, იქ თავმოყრილი მრავალრიცხოვანი „პროფესურ-დოცენტურა“ არ გეცოდებოდეს, ეს ინსტიტუტი უკვე დიდი ხანია მართლაც მისახურია...

შეიძლება საშუალო სკოლადამთავრებულს სწრაფად კითხვა მაინც არ შეეძლოს? შეიძლება სამედიცინო ინსტიტუტის კურსდამთავრებულმა, დიპლომიანმა ექიმმა – ექიმისათვის სულ უბრალო რამ – არტიერიული წნევის გაზომვა არ იცოდეს?!

ეს ყოველივე კარგი, მაგრამ... შენ შეგიძლია თეატრალური ინსტიტუტი დაამთავრო ისე და სცენაზეც გამოხვიდე ისე, რომ... ლაპარაკი არ გეხერხებოდეს!

მე მეტყველების კულტურაზე მოგახსენებთ. სწორი, მართებული დიქცია ისეთი ელემენტარული რამ არის, რაც მსახიობს, უპირველეს ყოვლისა, მოეთხოვება, მოეთხოვება აი, თუნდაც ისე, მასპინძელმა სასურველ სტუმარს, – დაბრძანდითო, სკამი რომ შესთავაზოს.

ამბობენ, კარგი დიქციით მსახიობი თავის ზრდილობას გამოხატავს მაყურებლის მიმართო. მერედა ჩვენ, მაყურებლებს, ქართულ თეატრში, როგორი ზრდილობით, როგორი თავაზიანობით გვიმასპინძლებიან?

ამჟამინდელი ქართული თეატრის, და მაშასადამე, ამ საქმეში სრულიად უდანაშაულო მაყურებლისათვის, ყველაზე დიდი უბედურება სწორედ დიქციაა, თუკი, საერთოდ დიქცია ეთქმის დუდღუნს, პრუტუნს, ფლიქინს, ღმუილს, ჭყლოპინს...

ჩვენს ორივე აკადემიურ თეატრში, თითოეულში, 10-12 მსახიობი თუ მოინახება ისეთი, „ქრისტიანულად“ რომ მეტყველებენ, დანარჩენები კი... მით უმეტეს პროფილში თუ ლაპარაკობენ, და თუ ზურგით დგანან, მაშინ ხომ თქვენთვის სრულიად გაუგებარ, სუახილის ენაზე მოლაპარაკედ მოგეჩვენებათ...

ჰოდა, ვაშა ქართველ მაყურებელს, რომ ის ქართული თეატრის, ასე თუ ისე, მაინც ხშირი სტუმარია, მიუხედავად იმისა, რომ სპექტაკლის სიტყვიერი მასალიდან ორი მესამედი ძლივს გამოაქვს. ბევრი მათგანი – სირცხვილით! – საკუთარ თავს აბრალებს, ალბათ სმენამ თუ მილალატა, კარგად ვერ გავიგონეო, რუსთაველის თეატრში კი ზოგიერთები თავს ცუდი აკუსტიკით იმართლებენ.

კი, მაგრამ ეს დალოცვილი აკუსტიკა რაღა მაინცდამაინც ქართულ ენაზე იყრის თავის გულისჯავრს? ფრანგული და გერმანული თეატრების გასტროლების დროს მე განგებ სხვადასხვა კუნჭულიდან – ქანდარაზეც კი ავბობლდი, – ვუსმენდი მათ და ყველა სიტყვა მკაფიოდ მესმოდა: ამ ენების ბევრი კი არაფერი გამეგება, მაგრამ ერთი სიტყვა როდის მთავრდება და მას მეორე როდის ენაცვლება, ამის გარკვევა კი შემეძლია; ჰოდა, არც ამ ენებისთვის და არც ჩემთვის „ცუდი აკუსტიკა“ არ გამოდიოდა შემფერხებლის როლში.

რ. სტურუას „გამოჭედვის“ არ იყოს, ჩვენი თეატრალური ინსტიტუტი ნუ დაიქანდის, რომ სწორედ მათ ააოქროპირეს, მაყურებლის ყურისა და გულის გასახარებლად, ეროსი მანჯგალა-

ძე, რამაზ ჩხიკვაძე, გიორგი გეგეჭკორი, ავთანდილ მახარაძე, გურამ სალარაძე, სალომე ყანჩელი, მედეა ჩახავა, მარინე თბილელი, ოთარ მეღვინეთუხუცესი, ირაკლი უჩანეიშვილი, იაკობ ტრიპოლსკი, ტარიელ საყვარელიძე, ელენე ყიფშიძე, მედეა ჯაფარიძე, სოფიკო ჭიაურელი...

გიორგი შავგულიძეს არასოდეს არ გაეგლო თეატრალური ინსტიტუტის გვერდითაც კი, მგონი არც თენგიზ ჩანტლაძე გახახუნებია ოდესმე მის კედლებს, მაგრამ...

ჰოდა, ყველა ზემოთ ჩამოთვლილნი და ორი ათეული კიდევ სხვაც ბუნებამ შექმნა მსახიობებად და ასეთივენი იქნებოდნენ, თეატრალურ ინსტიტუტს დაამთავრებდნენ თუ არ დაამთავრებდნენ...

ერთი რამეც – ყოველ შემთხვევაში ჩემთვის, ჩემთვის! – უეჭველია: არც რუსეთში და არც უცხოეთში ჩვენს თეატრებს ასეთი საშურველი წარმატება არც ექნებოდათ, რომ იქ ქართული ესმოდეთ; ჩვენდა საბედნიეროდ, იქაური მაყურებელი, ცხადია, ვერ ხვდება, როგორ უნიათოდ მეტყველებს ქართველ მსახიობთა დიდი, დიდი უმრავლესობა...

საერთოდ, არტისტული ძალების მხრივ, დღევანდელი ქართული თეატრი დიდ გასაჭირშია; მართალია, სახალხო არტისტები რიცხობრივად თავზე საყრელად გვყავს, მაგრამ ზოგჯერ მეზობელმაც კი არ იცის, მისი მეზობელი – სახალხო არტისტი რომ საერთოდ მსახიობია; განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობაა ახალგაზრდა მსახიობების გამოზრდისა და გამოვლინების მხრივ...

წინათ თეატრებთან არსებობდნენ სტუდიები, სტუდიელები, „ენის ადგმისთანავე“ უშუალოდ სპექტაკლებშიც მონაწილეობდნენ: ზოგი რჩებოდა, ზოგიც იცხრილებოდა, – დროულად.

სცენა აბანოსავითაა, ნიჭი და უნიჭობა ერთბაშად თვალში საცემია. ამის შესატყობად არ არის საჭირო, ყმანვილმა კაცმა ხუთი წელიწადი თეატრალურ ინსტიტუტში ტვინი დაიმძღვიოს!..

რეზიუმესავით:

დიდად სასიხარულოა, დიდად საამაყოა, რომ „გავაოგნეთ ინგლისი“, მაგრამ ჩვენც ისე ნუ გავაოგნდებით, რომ ერთი კარგი ქართული ანდაზის სიბრძნე დავივიწყოთ: ჩემს დაჭედულ ხარს მე უფრო ვიცნობო...

\* \* \*

**„ერთი შვილ მაინც გაგზარდე“,  
დანისტი – ნარკომანია...**

ჯერ ორი შვილი რა არის და... ერთი?!

...ვაკის სასაფლაო. ერთადერთი შვილის საფლავზე დედა ცისმარე დღე დადის... საფლავის მოვლა-გამშვენებებზე ათასებს ხარჯავს... შავი გრანიტი უკრაინიდან ჩამოატანინა, კვიპაროსები – ბათუმიდან... შვილი ავტოკატასტროფაში დაეღუპა; როგორც იტყვიან, საწყალმა თავისივე ხელით იყიდა სიკვდილი: პირდაპირ რესტორნიდან მთვრალი მიუჯდა საჭეს და... გზატკეცილის პირას მდგომი „კატოკი“ ბუზად მოეჩვენა, – აბა ბუზი რას მიზამსო და, შეასკდა...

სამი თანამეინახეც იმსხვერპლა...

ახლა დედას შიშის ზარს ჰგვრის ყოველი მანქანის დანახვა, მაგრამ რა ქნას, ქალაქის ქუჩებში, აბა სულ თვალედახუჭული ხომ ვერ ივლი...

ჯავრი ღრღნით და ჯავრი ადნობთ მასაც და მის ქმარ-პროფესორსაც, რომ შვილს... სურვილი ერთი იყო და უმაღვე მანქანა მიუგორეს.

სამარეზე დარგული ვარდებისათვის სპეციალურად დაქირავებული მომვლელი ჰყავთ მიწნეული, – მიკიჩა... ხან მიკიჩა მიუსხამს ხოლმე მათ წყალს, ხან – მისი შვილები: შვიდიდან რომელიმე...

...14 წლის გოგონა, მშობლებისათვის ერთადერთი მზე და ერთადერთი მთვარე, საქმეზე რომ მიმდგარიყო, მთელ საქართველოს დაუფიქრებლადაც რომ ანაცვალდნენ, მესამე სართულიდან გადახტა, – ასე რომ გიყვარვართ, დაგწყვეტთ გულსო.

მიზეზი: როგორ შეუბედეს საყვედურისებური რაღაც ეთქვათ მისთვის, როცა შინ გვიან ღამით დაბრუნდა.

...შარშან ორი დედისერთა თბილისელი ახალგაზრდა დაიხრჩო ზღვაში...

...შორეული „ლაგერებიდან“ თანაპატიმრების მიერ მოკლული შვილები ჩამოასვენეს: ზარში „რაღაც“ წააგეს, ვერ გადაიხადეს და მოკლეს. ზონის რკინის ბადესთან მიმდგარმა პატიმრებმა ჩამოსული ახლობლები თავისებურად დაამშვიდეს:

— Убили по всем правилам справедливости, – ჩვენი კანონებითო.

ერთი მათგანი – ნ. – 20 წლის, შესახედავად ვაჟკაცი, სულით კი ნაძირალა, უკვე მესამეჯერ იჯდა...

დედისერთა იყო: მამა რკინიგზელია, დედა ფერმაში მუშაობს: – „მეორე შვილი რად გვინდა, ერთიც საკმარისია, ისეც გადასარევი ბოვში გვყავსო“ – ამბობდა ადრე... და ეს თითქმის სოფლად, პატარა დაბა ხარაგოულში!

ანდაზაა: ერთის შემხედვარე – წყალში ჩამხედვარეო. არის ასეთიც: ორი შვილი – ვითომ შვილიო...

...ზამთრის არდადეგებზე, „სწავლით გადაღლილ“ ვაჟს, გასასეირნებლად და გულის გადასაყოლებლად, რიგა-ტალინ-ვილნიუსში გზა დაულოცეს. ჯიბეები ფულით ისე დაუტენეს, რომ ის და მისი ორი ამხანაგი მარტო საუზმეზე, მხოლოდ ხიზილალა და ბლინებში, ას-ას მანეთს ხარჯავდნენ.

ერთ ღამეს, ტალინში, ისე გაიღემა, ნომერში ოფიციანტებმა ზურგზემოკიდებული აათრიეს და... ძილში გაიგუდა.

ჩამოასვენეს... იყო განცხადება „თბილისში“: „მშობლები... ესა და ეს... ბებები... ესა და ეს... ბაბუები... ესა და ეს... იუნყებიან შვილისა და შვილიშვილის გარდაცვალებას“.

ახლა რომ ნებას იძლეოდნენ, როგორც ძველად, მაშინ ეს განცხადება ასე წაიკითხებოდა.

„...გულდათუთქულნი... ესენი და ესენი... იუნყებიან ერთადერთი შვილისა და ერთადერთი შვილიშვილის გარდაცვალებას“.

მშობლები და მათი მშობლები! ესე იგი ექვსი წარმავალი სული იუნყება ერთადერთი ბოლომოღებული იმედის...

...შვილები თუ ვიყოლიე, მე როდისღა ვიცხოვროო, – საყვედურზე მიპასუხებდა ხოლმე ჩემი ნაცნობი ექიმი ქალი, მაგრამ არა აბორტმახერი...

ჰოდა, ერთის მეტი არც იყოლია; ოქროს „კალიასკაში“ ჩაანვინა, ოქროებს ატენიდა პირში და ოქროებით მოსავდა, „არა მაქვს ფული“, – რას ნიშნავდა ეს სიტყვები ვერც წარმოედგინა, „მშია“, – ეს გრძნობა იყო თუ პირობითი რეფლექსი, ამით არც ოდესმე დაინტერესებულა; ფეხისა და ენის ადგმის დღიდანვე არაფერი არ უნატრია, – სანატრელად აბა როგორ გარჯიდნენ მას, – დედა ექიმი, მამა – მეცნიერი...

ჰოდა, რაღაც 22 წლის ასაკში, მოყირჭდა ცხოვრება და მიწიერ შვებას ზეციურ ნარკოტიკებში დაუნყო ძებნა...

და ახლა ეს ჩვენი 42 წლის „კდემამოსილი ქართველი ქალი“, რომელსაც ამქვეყნად საცხოვრებლად ჯერ კიდევ ბევრი, ბევრი დრო დარჩენია, ყოველ შაბათ-კვირას დამდულრული ძალღივით გარბის ცხინვალის მახლობლად მდებარე ნარკომანთა კოლონიაში, ერთადერთი პირმშოს სანახავად და „პერედაჩის“ მისატანად...

...ძალღის ხსენებაზე! ჩვენს დედაქალაქში ამ ბოლო დროს ძალღების ყოლა შემოიღეს მოდაში!.. თუ ამას დროულად და რალაცნაირად არ მიხედეს, ქუჩები, რომლებიც ისედაც არ კრიალებენ, ძალღების განავლით აივსება.

ერთი მანქანა, ერთი „გადასარევი ბოვში“, ერთიც ძალღი და... ესეც ჩვენი სანიმუშო ქართული პატრიოტული ოჯახი!

...სულ აგერ ახლა კორფტკოვის ქუჩაზე, 26-ში მცხოვრები, „ავი ძალღის“ ერთ-ერთი პერსონაჟის, რუბენ მინდელიოვის პროტოტიპის შვილი მიიცვალა, მინდელიოვი ალბერტი, შედარებით ჯერ კიდევ ახალგაზრდა... ცოლმა, ასმიკამ, მისამძიმრებისას, უცრემლო თვალებით მითხრა:

— უდროოდ კი დამაქვრივა, მაგრამ მაინც ვემაღლიერები; დიდი სიმდიდრე დამიტოვა: ოთხი შვილი!

...დედ-მამა შედარებით ადრე გარდაეცვალა, ვერც გათხოვდა, დარჩა ენძელასავით მარტოდმარტო...

ნათესავები კი ჰყავს, მაგრამ, ამ საერთო მოუცლელობის ჟამს, შენთვის ყოველთვის ვინ მოიცლის! ნათესავებთან კარგია ჩაის სმა, და ისიც ხანდახანო, – უთქვამს ბრძენს. იმ ბრძენს ესეც უთქვამს: ერთმანეთისათვის და-ძმებზე უფრო ახლობელი არავინაა ამქვეყნად, იმ ქვეყნისა კი არა ვიცი რაო.

თავის დროზე არ იზრუნეს „ამ ქვეყნისაზე“ მისმა მშობლებმა, და ესეც, ფიზიკური ობლობისაგან, რომელიც, მერე და მერე, თანდათან გადაიზარდა სულიერ ობლობაში, ბუსავით გულჩახვეული შენდობას არ უთვლის მათ და არც მიაჩნია ისინი ნეტარსახსენებლად.

...დედაც დედისერთა იყო, შვილიც დედისერთა იყო... იყვნენ და აღარ არიან... ოხრად დარჩათ აუარება ბროლი და ავეჯი.

...როცა ერთხელ ერთბავშვიან თვალის ექიმ-ქალს შევკადრე, მსოფლიოში საყოველთაოდ განთქმულ კინომსახიობსა და მომღერალს არგენტინელ ლოლიტა ტორესსაც კი ხუთი შვილი ჰყავს-მეთქი, ისეთი „ლოგიკურად მომსპობი“ ტონით მიპასუხა – „მას, ბატონო, სლუჟანკა ჰყავსო“, – თითქოს ტორესის ნაცვლად – ხუთჯერ! – მისმა „სლუჟანკამ“ იფეხმძიმა და იმშობიარა...

ანდაზაა: ბევრი შვილის პატრონსაო ღმერთი ულენს კალოსაო.

...მამაც ბავშვებისათვის წერს, დედაც ბავშვებისათვის წერს (ჟანრს არ გავამყლავნებ), პირველად თავის საყვარელ კრიტიკოსს უკითხავენ, რომელსაც არც ძმა ჰყავს, არც და ჰყავს, არც ნაყინი აკლია, არც ციგა და არც ველოსიპედი, და ეს მაინც, შუა კითხვის დროსაც კი... „ნამიყვანე, დედა, ბავშვებთან!“

...შეუღლებს თანავე დათქვეს, შვილები არ იყოლიონ, ხელს შეგვიშლიან შემოქმედებაში, რომელსაც მთელი ჩვენი ნიჭიერება უნდა შევწიროთ და ვანაცვალოთო.

ასეც ქნეს და ორმოც წლამდე მართლაც დალხინებულად ცხოვრობდნენ, მერე და მერე კი რაღაც სევდისებური შემოეპარათ; კიდევ რამდენიმე წელი, და ეს სევდისებური პირდაპირ სევდად გადაექცათ, ბინაშიც ერთგვარი მძიმე, შემხუთავი დუმილი ჩამოწვა; ამ სევდისა და დუმილის ამაფორიაქებლად პატარა ტაქსა-ძალი აიყვანეს, მაგრამ მალე დარწმუნდნენ, სიხარული-სა და ჭმუნვის წყაროდ ძალი ვერ გამოდგებოდა...

ახლა ქალი, უძირო და უძეო ქვრივი, სამოთახიან ბინაშია შეყუჟული, დიაბეტმა თვალის ჩინი წაართვა, არადა, გარეთ გამყვანიც აღარავინ შემორჩა, ძაღლმა კი გზა არ იცის არც გასტრონომისკენ და არც სასაფლაოსკენ, ორივემ ერთად სამშობლოს წინაშე „ვალმოხდილი“ მიცვალებული რომ მოინახულონ...

ანდაზაა: ბავშვებიანი სახლი ბაზარია, უბავშვო – სამარე... „ბაზარი“ შვიდშვილიან ლევ ტოლსტოის „კალმის წრიპინში“ ხელს არ უშლიდა.

...ჩინებული ავტორია, ჩინებულია მისიც... „ძმაო, ძმითა ხარ ძლიერი!“ ძმობის გრძნობადა-ნატრებული ქალიშვილები ეკითხებიან (აღბათ, ეკითხებიან!), თუ ძმა ძმით მართლა ასე ძლიერია, ჩვენ რატომ არა გვყავს ძმა?!

...მუსიკის ნიჭი ყველა ნიჭთაგან, მგონი, ერთადერთია, რომელიც მამიდან შვილზე გადადის, მაგრამ არა უეჭველად პირველ შვილზე, და, ბევრჯერ, არც მეორეზე...

ბახების დინასტიის თითქმის მთელი სამასი წლის ისტორია ამის უტყუარი დამადასტურებელია...

ჩვენც გვყავდა ორი „ბახი“, მაგრამ ახლა ისინი, როგორც მუსიკოსები, მომდევნო „ბახების“ მცირეშვილიანობის გამო, არსებითად გადაშენდნენ. ერთი მათგანი, რომელსაც ცხოვრებაში მხოლოდ ჩიტის რძე აკლდა და ახლაც აკლია, ორი გოგოს „ლიმიტით“ შემოიფარგლა, ქალი კი, ვთქვათ, გინდ კომპოზიტორობდეს, გინდ დირიჟორობდეს, ნიჭიერებით მაინც არა დგას დიდად მაღლა ქალ-მოჭადრაკეზე\*.

...ტყუპი ეყოლა და უხარია, რომ ამით ოჯახისა და სამშობლოს წინაშე ერთბაშად მოიცილა (და არა მოიხადა!) ვალი...

ქართველების სასაფლაოს დარაჯ მიკიჩას ერთხელ ვკითხე, რად გინდა ამდენი შვილი-მეთქი, მიპასუხა: მე განა ქართული ჭკუით ვწონი, მე ჩემი სასწორი მაქვს...

წერა-კითხვის მცირემცოდნე მიკიჩას სასწორმა იცის ის, რაც არ ვიცით ჩვენ – აკადემიკოსებმა, პროფესორებმა, ლიტერატორებმა, მინისტრებმა და მავანმა და მავანმა: ცოლქმრობა მრუშობა როდია, ეს ეროვნული საქმეა, საზოგადო მოღვაწეობაა შენი ერისა და შენი ქვეყნის სა-

\* გვიანდელი შენიშვნა (ივნისი, 1989 წ.): ჩვენდა სამწუხაროდ გაქრობის საშიშროება ემუქრება კიდევ ერთი დინასტიის „მუსიკასაც“ – თურმანიძეების მალამოს; აქაც მცირეშვილიანობის გამო; მისი შემზადების საიდუმლოს ნეტავ ვინმეს მაინც გაუმხელდნენ და გადასცემდნენ!..

მარადისო სასიცოცხლოდ!..

მიკიჩას სასწორმა იცის, მალე „გიჟ-ვრაცუებს“ გამსვენებელიც აღარ ეყოლება, თუმცა... მოსალოდნელი ეპიდემიის შიშით, ჩვენი „ძმები“ – მიკიჩები მინაში ჩაუგდებელს არ დაგვტოვებენ.

\* \* \*

**ქერივ-ოხერს, ბეჩავ თინიას  
ჰყავს ერთადერთი შვილია...**

**რ.ერისთავი.**

იძულებული ვარ არა ერთი და ორი ჭკვიანი კაცის ნათქვამი გავიმეორო: ერთი და ორი შვილი არათუ ოჯახის, მთელი ერის ტრაგედიაა.

წინათ დედისერთობა ბედის სასჯელად და ისეთ უბედურებად ითვლებოდა, რომ, მაგალითად, ნიკოლოზს დედისერთები ჯარში არც მიჰყავდა.

დედისერთა შეზღუდულია თავისთვისაც და მშობლისთვისაც: ვერც გაფრენილა, ვერც მოფრენილა... დედისერთა მუდამ დამოკლეს მახვილის ქვეშაა, უწინარეს ყოვლისა, ფიზიკურად!

ამის სათქმელად, ცხადია, კაცს ენა ძნელად მოგიბრუნდება უთხრა პირში ერთშვილიან მშობელს, მაგრამ აქ, ქალაღზე, „ზურგს უკან“, შეიძლება დაინეროს: ჩვენს ათასნაირ ფათერაკებით აღსავსე დროში ერთი შვილი გამოტირებულიც უნდა გყავდეს კიდევ წინასწარ; ამდენი კატასტროფები – ავტო-საჰაერო-სარკინიგზო, მკვლევლობები – განზრახი და შემთხვევითი, უბრალოდ – უკურნებელი დაავადებანი...

ჯანმრთელობის დაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მონაცემებით, ბავშვთა ავადმყოფობის 20 და მათი სიკვდილიანობის 15-20 პროცენტი დაკავშირებულია ფიზიკურ, ფსიქიკურ და ფუნქციურ მანკიერებებთან. მაგრამ უბედურება ის არის, რომ ყველა ჩვენგანი ფიქრობს, ეს მე არ მომივა, ეს ჩემსას არ შეემთხვევა, ეს ბედი სხვას უწერია...

ჩვენი დღევანდელი აფორიაქებული ცხოვრება ფაქტიურად საომარ მოქმედებას წააგავს, ომიდან კი შეიძლება დაბრუნდე, შეიძლება ვერ დაბრუნდე, უმეტესწილად ვერ ბრუნდებიან...

ხალხი ამბობს, შვილი შვილის შემცვლელი არ არისო. ეს მართლაც ასეა, მაგრამ როცა მრავალშვილიანი ერთს კარგავს, მისთვის, დანარჩენების შემხედვარესთვის, ჯავრის გაქარვება შედარებით უფრო გაადვილებულია, ვიდრე როცა ერთადერთს კარგავ და მასთან ერთად კარგავ სიცოცხლის მიზანს.

საქართველოში ერთშვილიანი ქართული ოჯახების რაოდენობა 30 პროცენტამდე აღწევს.\* ეს დამაფიქრებელი პროცენტი როდია, – საბედისწერო ეროვნული ტრაგედიის პირდაპირი მაჟნყებელია.

ეს იგივეა, დასაწყისში, სისხლის ჩაქცევისას, ტვინში რომ გაჟონავს, მედიცინა რომ ამბობს, პირველი ზარიაო, მერე კი მას – არცთუ დიდი ხნის შემდეგ – მეორე ზარიც მოჰყვება და ადამიანიც თავდება...

ეს საუცხოოდ იცის ვაზგენ ბრძენმა, სომხეთის მთავრობის ფარულ, თუ თავმჯდომარემ არა, ყოველ შემთხვევაში მისმა პირველმა მოადგილემ, ამიტომაც ახლა ის ნარკოტიკებში აღარ აბანდება საზღვარგარეთელი სომხების უამრავ შემონირულებათ...

ნუ დავიზარებთ და ერთხელ კიდევ მოვიგონოთ მისი.. ქართველებს რომ შეეძლოთ ნახევარი ბავშვის გაკეთება, ნახევარს გააკეთებდნენ, ცოტაც და... ქართველები თავისით განადგურდებიანო.

ნუ იფიქრებს მისი უტერტერესობა, რომ ამით მან თვალები აგვიხილა, თავად ჩვენც ჩინებულად ვიცით: პირველი მტერი ქართველებისა თვითონ ქართველები არიან!..

ცოდნით კი ვიცით, მაგრამ...

მე ზემოთ ერთშვილიანობაზე მოგახსენებდით, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ორშვილიანობა ბევრით განსხვავდება მისგან, და რომ ისინი მხრებზე მკლავგადადებულნი ერთად არ მიიმლერიან...

მოსახლეობის გასამრავლებლად ორშვილიანი ოჯახებიც არაფერს იძლევიან: ორი მიდის – ორი რჩება, და ესეც იმ ბედნიერ შემთხვევაში, თუ მართლაც დარჩა...

ამ მხრივაც ჩვენ სხვა უბედურებაც გვჭირს: აუარება გაუთხოვარი ქალი გყავს. საქართველოში გათხოვება, ქართველ ქალთა ცხვირიბზეკიაობის გამოც, შედარებით, ყოველ დროში ჭირდა, მით უმეტეს ახლა, ამ სწავლა-განათლებამ – ცრუმ და ნამდვილმაც – ისინი კიდევ უფრო მოამრავლა. ბევრი დედობას მეცნიერებას ამჯობინებს, მერე კი, როცა „გამეცნიერდებიან“ და რო-

\* 1989 წლის მაისი. ამ ათწლეულის ბოლოს უკვე 50 პროცენტსაც გადააჭარბა...

ცა საამისოდ ასაკობრივად აღარც ვარგანან, შეიძლება თავშიც კი იშენდნენ ხელებს, მაგრამ რაღა დროს...

თქვენ, ალბათ, დაგლალათ ჩემმა ამდენმა თავდასხმამ ამჟამინდელ ქართველ ქალებზე, რომელთა დიდი, დიდი უმრავლესობა – ერთხელ კიდევ ვიმეორებ, – უკვე კარგა ხანია გადაგვარების გზაზეა შემდგარი, მაგრამ რა ვქნათ, ტრაგიკულ სინამდვილეს სად გაექცევი?!

ეს კია, უსამართლობა იქნებოდა, მთელი ჩვენი სიგლახე მარტო ქალებისათვის გადაგვებრალებინა, – ჩვენ თვითონ, მამაკაცები, მათგან პატრიოტული გრძნობით, სამშობლოს აქტიური, აქტიური სიყვარულით ვითომ ასე დიდად გამოვიჩინეთ?!

ქალი მაინც ქალია, გინდა ქართველი იყოს და გინდა პაკისტანელი, მისი საქციელის წარმმართველი ყოველთვის მამაკაცი იყო, და ახლაც უნდა იყოს, თუკი, რა თქმა უნდა, შენ მართლაც მამაკაცი ხარ. ამ მხრივ კი საოცრად დავჩიავდით, მოხარშულ მამალს დავემსგავსეთ, – სულიერად, ცხადია, თორემ ისე... მმ... ფაშვები ისე გვაქვს გადმოყრილი, ქამარს, ბოდიშს მოვიტხოვ, ბაყვებთან ვიკრავთ.

დღევანდელი, ასე ვთქვათ, ემანსიპირებული ქართველი ქალიც რომ ვერ დააჯდება თავზე თავის ერისა და თავისი ქვეყნის მოყვარულ მამაკაცს, ამის ორიოდე მაგალითს გაგაცნობთ...

1967 წლის აგვისტოში ქუთაისისკენ მიმავალ საერთო ვაგონში ხაშურში ახალდაბიდან მომავალი ერთი ექვსსულიანი ოჯახი ამოვიდა: მამა, დედა, ბებია და სამი ერთმანეთზე წანკაპული პატარ-პატარა ბავშვი...

ყველა რომ სომეხი ყოფილიყო, ცხადია, ჩემს ყურადღებას ვერ მიიქცევდა, – მრავალშვილიან სომეხთა ოჯახები რამდენი მინახავს!..

ტყიბულში მიდიოდნენ, მამა – ასატუროვი, შვილები – სარქისი, ნათელა და მარინე...

ბებიას ქართულის არაფერი გაეგებოდა, მისმა რძალმა მითხრა, აგვეკიდა ეს დალოცვილი, სად გვექონდა მაგის ბილეთის ფულიო.

(სარქისს როცა საჩუქრად მანეთიანი გავუწოდე, ხელიდან ისე გამომგლიჯა, ლამის ფრჩხილებიც თან გაიყოლა).

ქმარი მალაროში მუშაობს თურმე, ცოლი მისი, ტყიბულელი ეთერ ქათამაძე – იქვე, სადღაც...

ვერ ვიტყვით, რომ ეს ასატუროვი დავით სასუნცს ჩამოჰგავდა, – ერთი დალეული, მიწისფერი სახის მქონე მოკაცო იყო, მაგრამ ხომ ხედავთ, ამ „მოკაცომაც“, სულ რაღაც ხუთი თუ ექვსი წლის მანძილზე, ქართველ ქალს სამი ბავშვი გააჩენინა და არა მგონია სამზე შეჩერებულიყო. ამიტომაც ასე გულდაგულ ჩამოგითვალეთ მათი ვინაობის მიმანიშნებელი „კოორდინატები“: თუ ვინიცობაა ტყიბულში მოხვდეთ, ეგებ დაინტერესდეთ, რამდენი შვილი ჰყავთ ახლა ასატუროვებს; ჩემი ვარაუდით დღეისათვის მათ, სულ ცოტა, ექვსი მაინც ეყოლებათ...

ზემოთ გამოთქმული აზრის კიდევ უფრო დასადასტურებლად ჩემს „კუსტარულ დემოგრაფიასაც“ მოვიშველიებ... ყურადსაღები ის არის, რომ ეს საპირისპირო სამგლოვიარო განცხადებები გაზეთის ერთსა და იმავე ნომრებიდან არის ამოწერილი:

„მეუღლე ნინო შალიკაშვილი, შვილები გურამ, ირა, შოთა, ჟორა... იუნყებიან, რომ გარდაიცვალა სურენ გაბრიელის ძე კარაჯიანი“.

„მეუღლე მარიამი, შვილი ლენა იუნყებიან, რომ გარდაიცვალა თედორე ანდრიას ძე კუჩერიანი“.

„შვილები ვალიკო, ოთარ, ლენა, გივი ჩაპკანოვები იუნყებიან, რომ გარდაიცვალა ეკატერინე მიხეილის ასული კბილაშვილი – ჩაპკანოვი“.

„შვილი ჯამლეთ ასანიძე იუნყება, რომ გარდაიცვალა ბაბალე (ვარვარა) პავლეს ასული პეტრიაშვილი“.

„მეუღლე ოლღა ბიბილური, შვილები სილვა, გრიგოლ, არარატ იუნყებიან, რომ გარდაიცვალა სერგო (სამველ) მელიქის ძე მელიქოვი“.

დაბოლოს ერთიც, – როცა სომეხი მიჰყვება ქართველს:

„მეუღლე ზურაბი, შვილი ლიანა იუნყებიან, რომ გარდაიცვალა ამალია დანიელის ასული ასატუროვა-ჯოგლიძე“.

**Если хочешь погубить человека  
– дай ему все, что он захочет.**

**Латинская поговорка.**

რამდენიმე სადოქტორო დისერტაცია უკვე დაცულია და ალბათ, ასამდე საკანდიდატო დისერტაცია კიდევ დაინერება მშრომელი ხალხის სისხლის მსმელ (?) ქართველ ბურჟუა-ბურჟუებზე (?)...

ქუთაისში ასეთები იყვნენ თქვენთვის კარგად ცნობილი მიტროფანე ლალიძე, სახერხი ქარხნების, უფრო ზუსტად – ხე-ტყის უბრალო სამხერხაოების მეპატრონენი – დათეშიძე, ხათრიძე, გორგაძე...

ყოფილა შემთხვევები, როცა მათ დილით ადრე, სადარბაზო კარიდან, ტირილ-კნავილისებური გაუგონიათ; გაუღიათ კარი და... „აუ-აუ“ შერჩინიათ ხელთ ქალაქის ნაგლეჯითურთ: „ღვთის გულისათვის ამ ლატაკ დედის შვილისათვის ლუკმა პურს ნუ დაინანებთ...“

კი, შეფუთვნილ-გახვეულებს ახლაც ბევრს ნააწყდებით თბილისის სახლების სადარბაზოებში და მათ წინაც, მაგრამ, „ღვთის გულისათვის“ თოთო ბავშვებს აღარავინ იმეტებს, – მათში ნაგავია გახვეული...

ბავშვები იყიდება, – არა, საამისოდ სპეციალური ბაზარი არ არსებობს, იყიდება ნამალევად, „დახლს ქვემოთ“, ისე, როგორც იყიდება ყველაფერი, რაზედაც მოთხოვნილება დიდია, რესურსები კი ნაკლები...

ბევრი ჩვენი აბორტებით საშოგამოლადრული ქალი, რომლებმაც ახალგაზრდობა ჭრიჭინასავით სიცილ-კისკისა და ცეკვა-ხტუნვაში გაატარეს და ახლა თვითონ ბიოლოგია ელობება დედობის მათ დაგვიანებულ სურვილს, მიეხეტებიან ბალტიისპირეთში და იქიდან ჩამოაქვთ ფინური შპალერი და მასთან ერთად მოაქვთ, დიახ, მოაქვთ ქერათმიანი ბავშვები...

ეს ერთთავად მათთვის გასეირნებაც არის და ბიზნესიც: თბილისში ვერც ასეთ შპალერს ნააწყდები იოლად და ვერც ასეთ ბავშვებს შეიძენ ამ ფასად, ადგილობრივი შავგვრემანების ღირებულება ბევრად უფრო დიდია.

ბავშვი ნაყიდა, ნაშვილებია თუ შენგან შობილია, რასაკვირველია, მაინც შვილია, თუკი შენ თვითონ ზრდი მას...

მერედა, როგორ ვზრდით? აქაც ერთმანეთისადმი მაიმუნური ნამხედურობით ვზრდით უნიავო სათბურში, ფუფუნებაში, ვუსპობთ „კალიასკიდანვე“ (აბა „გადმონაშთში“, აკვანში ხომ არ ჩავანვენთ?!)... ვუსპობთ რაიმის ნატვრისა და ოცნების საშუალებას, და თუ შეიძლება ცხოვრება, პირობითად, თეატრს შეედაროს, – ნაცვლად იმისა, რომ თავდაპირველად ქანდარაზე დავსვით და ჯერ, ცხადია, ჩვენის დახმარებით, მერე კი, წელთა მომატებასთან ერთად, უფრო მისივე სულ მზარდი და მზარდი ინიციატივით, თანდათანობით პარტიერისკენ რომ ესწრაფოდეს... ჩვენ კი მას პირდაპირ ლოყაში ვსვამთ!.. რაიმე შრომის მსგავსს როგორ მივაკარებთ, ლამის სასწავლო წიგნების ფურცლებიც ჩვენ გადავუშალოთ და... ყველაფერი ეს ხდება იმ სახელმწიფოში, რომლის გერბს ნამგალი და ჩაქუჩი ამშვენებენ!

მთელი ჩვენი პრესა მუდამ სავსეა „მეორე“ სამყაროს ლანძღვა-თათხვით, – რა კარგები ვართ ჩვენ და რა გლახები არიან ისინი! – მაგრამ ათასში ერთხელ ამ წყევლა-ძაგებაში გაიპარება ხოლმე მზის სხივი, რომელიც იმ ბნელეთის სამყაროს ცოტა სხვანაირად გვინათებს...

ამ რამდენიმე წლის წინათ „კომსომოლსკაია პრავდაში“ ამერიკაში ნამოგზაურები ჟურნალისტების პესკოვისა და სტრელნიკოვის ნარკვევები დაიბეჭდა...

ერთხელ, ერთ-ერთი ავტოსტრადის გასწვრივ მდებარე კაფე-ბარში შევიდნენ წასასაუზმებლად; მათ მოხდენილი, კოხტა, ასე 18-19 წლის ქალიშვილი მოემსახურათ... საუბარში გამოირკვა, რომ ის ადგილობრივი შტატის, მილიონერი გუბერნატორის შვილია... სარგებლობს რა საზაფხულო არდადეგებით, დროებით ოფიციალტად მუშაობს, რათა ინსტიტუტში სწავლის ქირის გადასახდელი ფული მოაგროვოს.

არ იფიქროთ, რომ ის მამასთან ნაჩხუბარია ანდა სახლიდან გამოქცეული, არა, ის უკვე სრულწლოვანია და მოვალეა იშრომოს!

მოდით და ამის შემდეგ ბრძანეთ, რომ შრომით მოპოვებული ფული დასაძრახისია, და თუნდაც გამდიდრება – შრომის გზით – დასაგმობია!..

ჩვენში 18 წლის ქალიშვილი კი არა, ბევრი 30 წლის ბრგე ვაჟკაციც (მხოლოდ ტანად!) კიდევ მშობლებს აწევს კისერზე, და ეს ამ უკანასკნელთ თითქოს არც ეხამუშებათ და არც შვილიკოს ნონა ემძიმებათ!

ისინი კიდევ არაერთხელ შეათამაშებენ ჰაერში ასოც კილოგრამიან ამ თუჯის თოჯინას!

ეს ზნეობრივი სიმახინჯე და მრავალი სხვაც, მსგავსი ამისა, გა მოწვეულია მხოლოდ მცირე შვილიანობით, მცირე შვილიანობა კი ბადებს სიმაძღრეს, სიმაძღრე კი – კერძოდ ქართველი კაცისათვის – გა დამგვარებელია!

ეს იყო მილიონერის ქალიშვილი, რა მაგდენი ფული აქვს ამერიკელ მილიონერსო, – ამას კი არავინ იტყვით, მაგრამ ვთქვათ, რომ თქვით. რაკი ასეა...

იოსებ ნონეშვილი ამის ცოცხალი მოწმეა, და ეს ამბავიც მისგან შევიტყვეთ: მილიარდერ დევიდ როკფელერის პოეტი ქალიშვილი, ელინა, ნიუ-იორკის მოშორებით, ფერმაში თურმე ხალიჩებსაც ქსოვს, „რომლებიც, როგორც თვითონ ამბობს, კარგ ფასად იყიდება (ხელებზე მართლაც ეტყობა ფიზიკური შრომის კვალი“).

ჩვენში ხალიჩის ქსოვა კი არა, გაბერტყეო, – ამასაც ვინ შეუბედავს, ეს, დედისერთა თუ „დედისორთა“, დედას პურზეც არ ეგზავნება, – აბა ხელში პური რომ დაიჭიროს, ამხანაგებმა რომ დაინახონ, რას იტყვიან, – მათ ხომ, არც შინ, არც გარეთ, თითსაც არ ანძრევენებენ!

ჩვენში, ტურფა საქართველოში, გვერცხვინება პური ჩვენი არსობისა ხელთ დავიჭიროთ, „იმ დამპალ“ ინგლისში კი ლორდს ფოსტალიონობაც არ ეთაკილება, – არ იფიქროთ, ჩემი მოგონილი იყოს, ამოვიკითხე და ამოვჭერი; არც ის ლორდი გეგონოთ შერეკილი, – სრულებით ნორმალური, სალი გონების პატრონი გახლდათ.

(მინი-ცნობა: დიდი ბრიტანეთის პარლამენტის ზედა პალატის წევრებს, საერთოდ ლორდებს არავითარი გასამრჯელო არ ეძლევათ, არც პენსია!).

„კომსომოლსკაია პრავდაშივე“ დაიბეჭდა ნორვეგიაში ტურისტად ნამყოფი საბჭოთა მასწავლებლის შთაბეჭდილებანი: სკოლას იმ დროს ვენვიეთ, როცა უფროსკლასელები კიდევ მეცადინეობდნენ...

ერთ-ერთ ცარიელ საკლასო ოთახში ჯერ კიდევ ახალგაზრდა ქალი ხელებდაკაპინებული იატაკს რეცხდა... ერთმანეთს გამოვესაუბრეთ, ამავე სკოლის დირექტორის ცოლი აღმოჩნდა... ცოტა არ იყოს, შევცბუნდით, ვკითხეთ, ჯამაგირს რამდენს იღებდა, გვიპასუხა: მატერიალურად ჩვენს ოჯახს არაფერი უჭირს რა, მაგრამ მე დამლაგებლად მაინც ვმუშაობ იმიტომ, რომ მოზარდებმა დაინახონ და იცოდნენ, შრომა რა გვარისაც უნდა იყოს, არავისათვის საძრახისი არ არისო.

აი გაკვეთილი! პირადი მაგალითის თვალსაჩინო გაკვეთილი!.. და ასეთ გაკვეთილებს ატარებენ ჩვენსავით პატარა ნორვეგიაში და ატარებს ჩვენსავით ერთი მუჭა ხალხი!

ჩვენი „კდემამოსილი“, ქართველი „ინტელიგენტი მანდილოსნები“ კი – ეს პირში სიგარეტგაჩრილი, ცირკის ადრინდელი კლოუნით – ახლანდელებმა ამაზე ხელი კაი ხანია აიღეს! – მწვანედ თვალეშეთხუპნულები, ერთ თუ ორშვილიანი ქალბატონი მადონა თუ ქალბატონი ჯულიეტა... (გთხოვთ ქარაგმად არ გაიგოთ: ჩვენი ნიჭიერი ტელეკომენტატორი ჯულიეტა ვაშაყმაძე სამი შვილის დედა ყოფილა! აფერუმ მის ქალობას!) და მსგავსნი მათნი 10, 20 თუნდაც 50 ათასი რომ გვყავდეს, – ნელში კიდევ, შეიძლება, ვერ გავწყდებოდით, მაგრამ ვაი, რომ მათ სათვალავი არა აქვთ, და მათ, დღითი დღე ახალ-ახალი „კადრები“ ემატებათ.

\* \* \*

**შვილო, ბრალი მათ, ვისაც ერთი და ორი შვილი ჰყავთ...**

**კუკია, ნარწერა საფლავის ქვაზე.**

ერთმანეთის წამხედურობით ბევრი ქართველი ქალი ამბობს, ძნელია შვილების გაზრდაო.

ძნელია, რა თქმა უნდა, ძნელია, მით უმეტეს ჩვენს ახლანდელ პირობებში, როცა ქალი არა მარტო ოჯახის უღელშია გაბმული; წინათ ქართველ ქალს სათოხარში ვინ გაუშვებდა, ყანაში თუ წავიდოდა, მხოლოდ ლობიოს საბუდნავად და სათხრელად, და სიმინდის სატეხად, იქ მომუშავე ქმარს და შვილებს სადილს და სამხარს თუ მიუტანდა...

მოკლედ, კისერზე ხის უღელი ედგა, მერე როცა, 8 მარტის სახელით, მონობისაგან განთავისუფლდა, იოსებ სტალინმა მას ხის უღლის ნაცვლად, ერთი ხელის აქნევით, რკინის უღელი დაადგა და ახლაც ამ უღლის ქვეშ მიიკვნესის: „ერთს ბედ ქვეშა ვართ, ლაბავ, მე და შენ...“

დიახ, ძნელია ბავშვების გაზრდა, ძალზე ძნელია, მაგრამ... ეს სიძნელე ყველა საბჭოთა ქალისათვის ხომ ერთნაირად საძნელო უნდა იყოს? ჰოდა, თუ ასეა და ასეც არის, მაშინ რით აიხსნება, რომ მარნეულში, ახალქალაქში შობადობა ყოველ ათას კაცზე 33-ია, მახარაძისა და ჩოხა-



ტაურის რაიონებში კი... 16?!

რაკი ეს საკითხი, მე მგონია, თქვენზე უფრო შესწავლილი მაქვს, შემოგბედავთ და დემოგრაფიულად „გაგანათლებთ“: ათას სულზე 15-16 შობადობა ეს უკვე იმ კრიზისის ზღვარია, როდესაც მოსახლეობის კლება ინტენსიური ტემპით მიმდინარეობს...

...ძნელი კი არის, მაგრამ ოთხივე რაიონი ხომ ჩვენს კურთხეულ საქართველოშია; მით უმეტეს: მახარაძის რაიონი ახალქალაქთან შედარებით – კლიმატით, გეოგრაფიული მდებარეობით – პირდაპირ ედემის ბალია!

ჰოდა, ედემის ბაღში ბავშვების გაზრდა უფრო იოლი არ უნდა იყოს?! ოღონდაც კი გააჩინე და – მეპატიოს ეს ფანტაზია! – თავისთავად დაიზრდებიან! მაგრამ როცა გულში არ გიზგიზებს პატრიოტული ცეცხლი, როცა საყოველთაო ნამხედურობა შენი ცხოვრების კომპასია, როცა მთელი შენი ფიქრი და ზრუნვა სამშობლოს და, მაშასადამე, შენი ერთი თუ ორი შვილის მომავალზე მხოლოდ იმით ამოინურება, რა გზებით და რა მანქანებით გაირჭო, თუნდაც ნესტოებში, ოქროს საკიდები და ლამის ფეხის თითებზეც ნამოიცვა ოქროს ბეჭდები, – ასეთ გარემოცვაში, რასაკვირველია, ძნელია ბავშვების გაზრდა, არათუ გაზრდა, – მათი საერთოდ ყოლაც კი სასურველი არ არის.

...კარგი, ახალქალაქისა და მახარაძის რაიონები, ვთქვათ, სხვადასხვა პოლუსებზეა, მაგრამ ცხინვალის რაიონში შობადობის რიცხვი ხომ დიდად მეტია მის მეზობელ ქარელის რაიონზე, – ეს კი რაღა მიზეზით ავხსნათ? რაღა მაინცდამაინც ჩვენს მარცხენა მეზობელს მამაცაშვილს უნდა ნაფხედოთ, ავიღოთ მაგალითი მარჯვენა მეზობლისაგან – ჯიოვეისგან, უფრო ჭკვიანი და შორსმჭვრეტელისაგან! მაგრამ ჩვენს გაქსუებულ ქალებს უნდათ, ბავშვი კვიცი იყოს, დილით რომ დაიბადება და საღამოთი ეზოს შემოურბენს!

ჰოდა, რაკი ეს ასე არ არის...

ძალაუნებურად კაცს ხანდახან შავი ფიქრები გჯიჯგნის, – აჭარასთან ერთად ნეტავი გურიაც გაემაჰმადიანებინათ-თქო, და არა მარტო გურია, – ლიხამდე მაინც; მგონი არც ლიხს აქეთ გვანწყენდა მაინცდამაინც... სადაც ისლამია, იქ შვილთმრავლობაა, თუმცა...

ამ ბოლო დროს აჭარაშიც კი, განათლებასთან ერთად, „აბორტგანმანათლებლებიც“ შეიჭრნენ (გვინდა კი ისეთი განათლება, რომელიც ამოგვხოცავს?!)..

...მრავალშვილიანობა საქართველოს ამ წარმტაც „მუსლიმანურ“ კუთხეშიც კლებულობს და კლებულობს! ბათუმსა და დაბა-ადგილებს რომ თავი დავანებოთ, სოფლებსაც მოედენენ ვაზგენის გამხარებელი ემისრები...

„მეუღლე მეხფულე, შვილები ვარდო, ავთანდილი იუნყებიან, რომ გარდაიცვალა სულეიმან უზეირის ძე შაშიკაძე.

დაკრძალვა სოფ. ქედქედში (ხელვაჩ. რ.)“.

„მეუღლე აიშე, შვილი ბულბული იუნყებიან, რომ გარდაიცვალა ხემიდ იბრაიმის ძე ბერიძე. დაკრძალვა სოფ. კახაბერში“.

ანალოგიური განცხადებები ათასობით მაქვს შეგროვილი. რა თქმა უნდა, სამგლოვიარო განცხადებებში, ჯერჯერობით, სამიც და მეტი შვილიც იუნყება ხოლმე მათთვის სამწუხარო ამბავს (და ჩვენთვისაც, – „საქართველოს სადა ჰყავს შვილი დასაკარგავი!“), მაგრამ გეზი, საერთოდ, მაინც დაბლისკენ ეშვება.

ჩვენში ოჯახის მეთაურის, მამაკაცის ხელფასი ისეა გაანგარიშებული, თავი რომ გაიტანონ, ქალმაც უნდა იმუშაოს. ამიტომაც გაუთხოვრებს და შინაბერებს რომ თავი დავანებოთ, გათხოვილ ქალთა თითქმის მთელი კონტინგენტი მუშაობს კიდევ, ცოლიც და ქმარიც, ორივე უღელშია გაბმული (მეუღლეებით, ვინც ქართულში ეს დალოცვილი სიტყვა მოიგონა, სულ ცოტა, ორი ათასი წლით ადრე ჩვენამდე, ის, ალბათ, ახლაც სასუფეველშია, – უ-უშორეს განჭვრეტელობისათვის!).

კი, მაგრამ...

ამ უღელში მარტო თბილისში არიან გაბმულნი?! უღელს მარტო ჩოხატაურის რაიონში ეწევიან? ერევანში არ არიან გაბმულნი?! არიან, როგორ არა, მაგრამ... ერევნის მოსახლეობის 40 პროცენტამდე ოთხი და ხუთსულიანი ბავშვებიანი ოჯახებისაგან შედგება, თბილისში კი – ქართველებში – ასეთი ოჯახები ოცამდეც ვერ ჩამოითვლება...

კარგი, ბატონო, გურიაში ჩაის კრეფენ, მაგრამ რაჭა-ლეჩხუმშიც ჩაის კრეფენ?! როგორ, ნალკაში, ბოგდანოვკაში, ახალციხის რაიონის დემოგრაფიულად „მეორე ნახევარში“ ხალხი უზუნდარის ცეკვის მეტს არაფერს აკეთებს?! ანდა ზნაურ-ცხინვალ-ჯავის რაიონებში აისიდან დაისამდე სულ გარმონს უკრავენ?

თუ გასაჭირია, ისინიც ისეთსავე საერთო გასაჭირში იმყოფებიან, როგორადაც ჩვენ...  
ჰოდა, ჭირსა შიგან გამაგრება ისე უნდა, ვით ქვითკირსაო, ვინ ამბობდა ამას? ხალხი, ქართველი ხალხი, სულ აგერ ახლაც, – სამოციოდე წლის წინათ მცხოვრები ჩვენი დედები და მამები...

\* \* \*

**ოი, დედანო, მარად ნეტარნო,  
კურთხევა თქვენდა, ტკბილსახსოვარნო.**

## **ნ. ბარათაშვილი**

დედაჩემი აბაშიძის ქალი გახლდათ; არ ვიტყვი, რომ თავადის ქალი იყო (ახლა ზოგიერთი უზომოდ მომლიქვნელო „პლუტარქე“ ხონელ აბაშიძეებსაც თავადებად გვიხატავს), აზნაურიშვილი იყო, საზანოელი, სრულიად უსწავლელი, მაგრამ ბუნებით ინტელიგენტი, გონიერი, გამჭრიახი...

მან ცხრა შვილი შობა, ამათგან რვა შემორჩა და ერთხელ, თავისივე შვილების მაგალითის მიხედვით, თქვა: შვილი რაც მეტი გეყოლება, მით უკეთესია; ზოგი კაი გამოვა და ზოგიც გლახაო (ამ „კაისა“ და „გლახაში“ ის, ცხადია, არა მარტო ჭკუასა და ნიჭს გულისხმობდა, – ზნეობრივ მხარესაც და გარეგნობასაც).

ჩვენი დროის უმაღლესი სამედიცინო განათლების მქონე, მაგრამ ბუნებით დაბალი ინტელექტით შემკული, ჩვენი დროის აბორტმახერები კი სხვაგვარად მსჯელობენ. ერთმა ჩემს საყვედურზე, ამდენ გაუშლელ კვირტს რა სინდისით წყვეტ-მეთქი, თავი ასე გაიმართლა:

— აბა ხულიგნები ვამრავლოთ?!

ახლა ყოველ მშობელს ჰგონია, რომ მისი ერთადერთი შვილი, ან თუნდაც მეორეც, – ორივენი ყოველმხრივ ნიჭიერებით ისე იქნებიან დახუნძლული, როგორც კარგად მსხმოიარე ვაზის ძირი. ჰგონია, თუ ერთი და ორი შვილი იყოლია და მათ „კარგი აღზრდა“ მისცა, ე. ი. სმენამოკლებულიც კი მუსიკაზე ატარა და ათი წლის მანძილზე უცხო ენის, სიზარმაცის გამო, მოძულეს „ჰაუ დუ იუ დუ“ შეასწავლა კერძო მასწავლებელთან, რომელსაც საათში 6 მანეთს უხდის, – უეჭველად გამოჩენილი და სახელოვანი გამოვა. მაგრამ, ვაი რომ, არც ბუნება და არც ცხოვრება მის ამ ოპტიმიზმს მეტწილად არ იზიარებს, და უფრო ხშირად ღვთის მადლით მომდევნოებს აჯილდოებს. ასე, მაგალითად, შვილებში ნაპოლეონი მე-8 იყო, რუბენსი მე-7, რიჰარდ ვაგნერი მე-6...

ამ ოცდახუთი წლის წინათ ერთ ჩემს ნაცნობ ოჯახში დიდი „უბედურება“ დატრიალდა: გაგვეპარა, გაგვეპარაო და... არასასურველ, ნაძალადევ შვილს „მეტია“ დაარქვეს, ახლა კი მისით ხარობენ და მისით ცოცხლობენ: მეტია ოჯახის ყველაზე უფრო თვალმეტი გამოდგა.

ხშირად გაიგონებთ თავით ფეხებამდე „ჩადუბლიონკებულ“ – გამეშჩანებულ „ერთი შვილი – არა შვილის“ ვითომ დედებისაგან: ერთი ვიყოლიო და კაი აღზრდა მივცეო...

ამაში იმდენი ფუთი სისულელეა, რამდენსაც თვითონ ამის მთქმელი ინონის!

კარგი აღზრდა, თქმა არ უნდა, ნიჭს ავითარებს, მაგრამ კარგი აღზრდა უნიჭოს ნიჭს ვერ მისცემს და ვერ მოუმატებს.

ყველაფერი თანდაყოლილია, ყველაფერი თავდაპირველადვე გენებშია ჩათქმული: ნიჭიც და უნიჭობაც, სიბეჯითეც და სიზარმაცეც, კაიკაცობაც და ავკაცობაც...

იბადება ლეონარდო და ვინჩი და იბადება პატარა მამუკას გამტაცებელი, ადრე კაცის მკვლელი, ოთხჯერ ნასამართლელი, კაკაბეთელი ოტიაშვილიც!

მე ამით ამერიკის აღმომჩენის როლში არ გეველინებით და არც ორიგინალური აზრების ბუდედ მინდა მოგაჩვენოთ ჩემი თავი, – ყოველივე ამას, პრაქტიკულ ცხოვრებაში, საზოგადოებრივ მეცნიერებათა ჯერ კიდევ გაუკანდიდატებელი ასპირანტიც კი შეამჩნევს, მაგრამ ჩვენი თავები ათეული წლობით ისეა ამოვსებული „იდეურ-აღმზრდელობითი მუშაობით“, რომ საწინააღმდეგო აზრის გამოთქმას, ვინ შვილია, გაბედავს!

ჩვენი საერთო კონცეფციით, ადამიანი, რაკი საბჭოთა გარემოცვაში დაიბადა და რაკი საბჭოთა ჰაერს სუნთქავს, ანგელოზი უნდა იყოს და თუ „ზოგჯერ“, „ხანდახან“ და „აქა-იქ“ ეშმაკებისკენ მაინც წაიბორძიკებს, ეს, თურმე, ისევ ჩვენი ბრალა: მშობლების, მეზობლების, ადგილკომის, უზნის რწმუნებულის, უგულისყურო გამვლელების და მრავალ სხვათა...

მე, რასაკვირველია, არ უარვყოფ ადამიანის ზნეობრივ სფეროში გარემოს როლს, არათუ არ უარვყოფ, პირიქით, – მიმაჩნია, რომ მარქსიზმის ერთ-ერთი ძირითადი დებულება – მდგომარეობა ქმნის შეგნებას, – უბერებელია, არავითარ დროში არ დაძველდება. ისე კი, ამას ხშირად სწორედ ისინი ივინყებენ, ვისაც ყველაზე მეტად ეს უნდა ახსოვდეს.

არის ერთი მეტად პატივსაცემი პედაგოგიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, იგი პატივსაცემია

არა მარტო იმიტომ, რომ თავის დარგში მართლაც განსწავლულია, – ქალაქად მცხოვრები ეს კარგი მამულიშვილი, ამავე დროს, ოთხი შვილის მამაა...

კახეთში ერთმა ძმამ, ჩეკურიშვილმა, მეორე ძმას ვაზი აუჭრა. ეს საზარელი, ველური ამბავი ჩვენმა მეცნიერმა პედაგოგიურად გააანალიზა და დაასკვნა: ჩანს, მამამ შვილს შრომისმოყვარეობა არ ჩაუნერგაო.

კი, მაგრამ...

როგორ ეს? ერთს ჩაუნერგა და მეორეს არ ჩაუნერგა? და, საერთოდ, რა ჩანერგვაზეა აქ ლაპარაკი, გლახკაცი, რომელიც უთენია დგება და გვიან სალამომდე ვენახში ოფლს ღვრის, შვილები კი ამას ცისმარე დღე ხედავენ, – ამაზე უკეთესი ჩანერგვა რა შეიძლება კიდევ იყოს? ცუდლუტს და მცონარას რამდენიც გინდათ „უნერგეთ“, ის მაინც არ „ჩაინერგავს“ იმას, რაც თვითონ ბუნებამ არ ჩაუნერგა. სამწუხაროდ, მე არ ვიცნობ „სოფლის ცხოვრების“ ამ პოპულარულ ავტორს და არც არასოდეს მისი შვილები მინახავს, მაინტერესებს კი, – რასაც მამა-პედაგოგი თავის ოთხ შვილს უნერგავს, ოთხივენი ერთი მონდომებით ინერგავენ? ჰგვანან კი ისინი, საერთოდ, ხასიათით ერთმანეთს? ნიჭით, უნარით, ნებისყოფით, სწავლის წყურვილით? შოლტის მოქნევა არც ერთს არ სჭირდება?..

შოლტი ვახსენე და ისე შემზარა, თითქოს შოლტი მე თვითონვე გადამკრეს: ეს ხომ საბჭოთა პედაგოგიკის უძირითადესი საფუძვლების პირდაპირი ხელყოფაა!..

მაგრამ მე მაინც მგონია, რომ ყოველ ოჯახში კედელზე, მაღლა, შოლტი თუ წკეპლა, თუ არ მოიხმარეს, სიმბოლურად მაინც უნდა ეკიდოს; ბავშვს და ყმანვილს უფროსების წინაშე მცირეოდენი შიში და რიდი თუ არ ექნებათ, დღევანდელ სავალალო მდგომარეობას ბოლო არ მოეღებო: თავგასული საბჭოთა შვილები მამებს ისე გველაპარაკებიან, თითქოს მამები ისინი იყვნენ და ჩვენ კი მათი შვილები...

10-12 წლის ლუდოვიკო მე-14-ეს, უკვე სამეფო ტახტზე ასულს, ამ მხრივ „ყურადღებას“ არ აკლებდნენ: არ მინდა თქვენი მეფობა, ოღონდ ნუ მცემთო...

არ ვიცი, ეს იყო მიზეზი თუ სხვა რამ, ყოველ შემთხვევაში, ისტორიას თვრამეტი ლუდოვიკოდან ყველაზე მეტად მისი სახელი შემორჩა.

ვინ არ ცდება ამქვეყნად, ცდება ადამიანებიც და ცდება სახელმწიფოებიც, – მაგრამ თავის მოჩვენება, თითქოს არ შემცდარხარ და ჯიბრზე, რომ ვითომ მართალი ხარ, და მაინც იმ შეცდომის გზას აგრძელებ, – ეს დიდი ზიანის მომტანია.

კიბერნეტიკის გარიჟრაჟზე კიბერნეტიკა ჩვენ ცრუმეცნიერებად, უფრო მეტიც – რეაქციულ მეცნიერებად გამოვაცხადეთ; კიდევ კარგი, ამ ერთხელ არცთუ ისე გვიან მოვედით გონს და მალე სქელტანიანი კრებულები გამოვეცით: „კიბერნეტიკა და კომუნიზმი...“

ოცდაათიან წლებში – დიდხანს, დიდხანს! – ტვინი ამღვრეული გვექონდა დიალექტიკური მეთოდით; ყველაფერი დიალექტიკური მეთოდით უნდა გვეკეთებინა. ლამის იქამდე მივედით, რომ ზღვაში ხამსა დიალექტიკური მეთოდით უნდა დაგვეჭირა...

ესეც იყო ერთ-ერთი საფუძველი იმისა, რომ მწერლობაში მაშინ საყოველთაო-სახალხო კამპანია გაჩაღდა: დამკვრელთა განვევა ლიტერატურაში (Призыв ударников в литературу)...

თავის დაზვისა და თავის ჩარხის მოყვარულ მუშას, რომელიც წერა-კითხვაში ჯერ კიდევ ჯეროვნად არ იყო განაფული, მოუწოდებდნენ, მწერალი გახდიო. „საოჯახო თვითკრიტიკის“ წესით ვიტყვი, ამ საკავშირო კამპანიაში ჩემი უფროსი ძმაც მონაწილეობდა და, მიუხედავად მისი ახალგაზრდული გზნებისა, სტალინის სახელობის ქარხნის სამი ათასი მუშიდან პროლეტარულ მწერალთა ასოციაციას მხოლოდ ორად ორი მუშა შეემატა: ივანე ნაზარბეგოვი და დავით ჯღარკავა...

თქვენც მოგეხსენებათ, ხელოვნურად შექმნილი, ჯერ თვითონ მწერალი რა არის და გამწერლებული მუშა რალა იქნებოდა: მალე ორივე ჩამოსცილდა მწერლობას და, სამწუხაროდ, მუშათა კლასსაც.

ამ შორეული ამბის მოგონებით იმის თქმა მინდა, რომ ყველამ ჩვენ ჩვენი საქმე უნდა ვაკეთოთ, – ქალმა ქალის და კაცმა კაცის, – ვაკეთოთ გულმოდგინედ და კეთილსინდისიერად.

დიახ, ქალმა ქალის და კაცმა კაცის...

საქართველოში ამჟამად უამრავი გაუთხოვრად დარჩენილი ქალია. ესეც, ცხადია, მომაკვდინებლად მოქმედებს ჩვენი ერის გამრავლებაზე. ამ ქალებიდან ბევრს სწავლა-განათლებამ მოუხპო დედობის სიხარული... ათი ათასზე მეტი ქალი-მეცნიერი და ვითომ მეცნიერი გვყავს ახლა საქართველოში!

ასტრონომიული ციფრია ერთი კუნწულა ხალხისათვის!

ღმერთმა და ბუნებამ, თავის დროზე, ურთიერთშეთანხმების საფუძველზე, ამქვეყნად ყველაფერი ისე გააანაწილეს და ისე ჩამოარიგეს, ვისაც რა შეეფერებოდა და ვის რა დაამშვენებდა: ცხენს უნაგირი, ხარს უღელი, თხას წვერი, ძროხას ჯიქანი!

ბუნებას ქალი დედად გაუჩენია და რაკი, ანომალიასავით, ასი ათასში ერთხელ, ვთქვათ, ერთი მოჭადრაკე გამოჩნდება, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ 99 ათას 999-მა დროულ დედობას ზურგი შეაქციოს და ერთის ფეხისხმას აჰყვეს!

სასაცილოცაა და სატირალიც, რომ ახლა ჩვენში, წამხედურობით, ათასობით გოგონას პატარაობიდანვე, რაკი ეს მშობლებს თავისებურად სარფიან საქმედ ეჩვენებათ (სახელი, დიდება!), ტვინს უმღვრევენ გრძელი როქით და მოკლე როქით...

სხვათა შორის, რახან სიტყვამ მოიტანა, თუმცაღა საამისოდ საერთაშორისო ფედერაციაც კი არსებობს, მაინც არ შევშინდები და ვიტყვი: ქალის საჭადრაკო ინტელექტი დიდი ვერაფერი მოგონებაა, ეს სწორედ იმის დასტურიცაა, რომ ქალი ქალია და კაცი კაცი. ასე დაანესა განგებამ თუ ბედისწერამ, და მის დიად სიბრძნეში მხოლოდ „ბრძენ“ ბრიყვებს შეუძლიათ ეჭვი შეიტანონ.

ქალთა ჭადრაკი – ეს ქართული ფენომენიაო, უყვართ ხოლმე თქმა. მაგრამ, ვაითუ, დროთა განმავლობაში ეს არ გამართლდეს; ორმოციოდე წლის წინათ ტანვარჯიშში ჩვენი მჯობნი მთელს კავშირში არავინ მოიძებნებოდა; ქართველი გიმნასტები სენსაციურ გაოცებას ინვეგდნენ, მერე კი, როცა რუსებმა (სომხებმაც!) ისწავლეს „აღმა ტრიალი“, ჩვენ ისე სწრაფად დავეშვიტ „დაღმა ტრიალი“, რომ ახლა გვერცხვინება კიდევ განვაცხადოთ, – ეს მხოლოდ მოსაწონი და საქებარია! – რომ მსოფლიოში გიმნასტიკის მეორე სამშობლო საქართველოა (ჩეხოსლოვაკიის შემდეგ – „სოკოლი“ და „შევარდენი“). ასევე, ვაითუ, რუსეთშიც და სხვა რესპუბლიკებშიც, ტანვარჯიშით, ქალთა ჭადრაკსაც დაენაფნენ და ჩვენი „ქართული ფენომენი“, ღმერთმაც ნუ ქნას, მაგრამ... ვინ იცის, ეგებ საპნის ბუშტივით გასკდეს.\*

ცოტა არ იყოს, მერიდება ამის თქმა, მაგრამ რაკი თქვენს თვალში, ალბათ, უკვე სავსებით ჩამოყალიბებულ ჩამორჩენილი კაცის სამოსელში ვარ გახვეული, დაე ბოლომდე დავრჩე ასეთად და შეგეკითხებით: ხუთგზის ჩემპიონი ჭადრაკში, ერთშვილიანი ნონა გაფრინდაშვილი, ვითომ უფრო მეტად პატივსაცემია, ვიდრე „ექვსგზის“ დედა, ქალბატონი ვერა გაფრინდაშვილი? ძალიან მეეჭვება, უკეთ – სულაც არ მეეჭვება. ვერა გაფრინდაშვილს სხვებივით „ცვაიქინდერსისტემით“ რომ ეხელმძღვანელა, შეეძლო არაერთხელ მისულიყო ზუგდიდში ცნობილ აბორტმახერ შ-სთან, რომელიც თავის ავსაქმიანობით, გარდა საკუთარი ოჯახისა, თბილისში კიდევ ორ ოჯახს მეფურად აცხოვრებს და... ნონა გაფრინდაშვილი, სათვალავით მეხუთე შვილი, საქართველოს ვერ მოვევლინებოდა!

მე ამას, ცხადია, ზოგადად ვამბობ: იყავი, ბატონო, ნონა გაფრინდაშვილი, თქვენი თავი გვეამაყება ჩვენ, გვესახელება, მაგრამ ეს იმას არ უნდა ნიშნავდეს, რომ შენ, ამ დიდ ეროვნულ გასაჭირში, შენი ძუძუს მანოვებელი სამშობლოს სასიცოცხლო ინტერესები, შენი პირდაპირი მოვალეობა დაივიწყო.

ს ა ე რ თ ო დ , ს წ ო რ ე დ ჩ ვ ე ნ ი ც ნ ო ბ ი ლ ი , ს ა ხ ე ლ ო ვ ა ნ ი , ყ ვ ე ლ ა ს თ ვ ი ს და ს ა ნ ა ხ ა ვ ი ქ ა ლ ე ბ ი უ ნ და ი ყ ვ ნ ე ნ ტ ო ნ ი ს ა და ც ო ც ხ ა ლ ი მ ა გ ა ლ ი თ ი ს მ ი მ ც ე მ ნ ი ა თ ი ა თ ა ს ო ბ ი თ გა ქ ს უ ე ბ უ ლ ი ქ ა ლ ი ს თ ვ ი ს .

მათ მუდამ თვალწინ უნდა ედგათ ხუთშვილიანი ლოლიტა ტორესისა და „ჯერჯერობით“ სამშვილიანი სოფი ლორენის სახეები! არა მგონია, ჩვენი ქალები უფრო მეტად იყვნენ დასაქმებული შემოქმედებით თუ მეცნიერებით, ვიდრე ეს ორი მსოფლიოში, კიდით კიდემდე სახელგანთქმული მანდილოსანია...

ისე კი, სოფიო კოვალევსკაიაზე ნათქვამ ფრაზაში ორი სიტყვა რომ შევცვალოთ, ასე გამოვიდოდა (ოღონდ ვინრო აზრით ნუ გავიგებთ): სჯობს ჩვენმა ქალებმა მოჭადრაკეები დაგვიბადონ, ვიდრე თვითონ გახდნენ მოჭადრაკეები...

„რა ქალი წახდეს, ოჯახიც დაეცეს, ერიცა და ქვეყანაც“,

— თუმცა ეს ოქრო სიტყვები გრიგოლ ორბელიანის ერთი ცნობილი ფრაზითაა ჩაგონებული, მის ახალ მთქმელ-დამწერზე, მეცნიერების კანდიდატ ქალზე დოქტორობაც ალალი იქნებოდა – დაუცველად! – ერთი რამ რომ ვიცოდეთ: სამი შვილი თუ ჰყავს მაინც?!

ჩვენი გაჩანაგების მოთავეები, როგორც აღვნიშნე, მამაკაცებიც ვართ-მეთქი, მაგრამ მთავარი მოთავე, როგორც ირკვევა, მაინც ქალი ყოფილა. ზოგადად ეს აზრი ყველაზე ადრე ვაყას გამოუთქვამს: ქალს შეუძლია ერი ააღორძინოს და ერიც დაამხოსო...

\* გვიანდელი შენიშვნა (ივლის, 1989 წელი): გულწრფელად ვწუხვარ, ჩემი ეს მოსაზრება-ვარაუდი ვაითუ მართლაც ახდეს: ჯერ ისევ სულ ნორჩი, უნგრელი დები პოლგარები საჭადრაკო ასპარეზზე ისე მიიწვევენ ახლა წინ, ქალებთან თამაშს თაკილობენ კიდევ.

\* \* \*

„ამ ქელეხში ხალხი ისე გაილემა,  
მკვდარი ცოცხალს ჰგავდა და თამადა  
მკვდარს“.

სოფლის კორესპონდენციიდან.

1896 წელს დასავლეთ საქართველოში არნახული თოვლი მოვიდა; მაშინ თოვლის სისქეს მეტრობით არ ზომავდნენ, არც არშინობით, მაგრამ საამისო ცნობა იმდროინდელმა ყმანვილებმა დღემდე შემოინახეს: ერთსართულიანი სახლის სახურავებიც ლამის დაფარა.

ჰოდა, ასეთ დიდთოვლობისას მიიცვალა ქუთაისში გაბრიელ ეპისკოპოსი. მართალია, ის ხალხთა „ოპიუმის“ – რელიგიის მსახური კი იყო, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ეს იყო დიდი ჭკუის, დიდი გონების და... თუმცა ხალხს კი „ათახსირებდა“ ქრისტიანული სარწმუნოების იშვიათი მქადაგებლური ნიჭით, და მაინც ეს იყო უსპეტაკესი ზნეობის ადამიანი (თუ არ ვცდები, გერონტი ქიქოძე მისი ძმისწული გახლდათ)...

და აი, ასეთი ადამიანის გასვენება ვერ ხერხდებოდა, რაც ეკლესიას, ჭირისუფლებს და მათ მიმხედვარებსაც ერთობ ალონებდათ, აკი მართლმადიდებელთა წესით მიცვალებული დაუმარხავი მხოლოდ 3-4 დღე შეიძლება გააჩერო; გაბრიელი კი, ღვთისა და ხალხის ეს მჭლე მონა, გელათში უნდა გადაესვენებინათ, გზები კი... გზები კი არა, თვალსაწიერზე სახლებიც არ ჩანდნენ.

ეს შორეული წარსულიდან... ახლო, უფრო უკეთ – უახლოესი წარსულიდან კი...

ქვემოთ საზანოში ერთი ჩუმი, წყნარი, შრომისმოყვარე კაცი გამოეთხოვა წუთისოფელს. გარდაიცვალა, მართალია, ზამთარში, მაგრამ ისეთ უთოვლო ზამთარში, როცა მზე მთელი ორი კვირა საარშისო სხივებით ელამუნებოდა დედამიწას... მიუხედავად ამისა, ახლობლებმა და სოფელმა იმდენ ხანს შეინახა მიცვალებული, იფიქრებდით, მის მკვდრეთით აღდგომას ხომ არ ელოდებიანო.

დიახ, 33 საუკუნის წინათ, ეგვიპტეში, ფარაონი რამზესი ბალზამირებისთვისაც არ გაუჩერებიათ გაუსვენებელი იმდენ ხანს, რამდენ ხანსაც ჩვენს საუკუნეში, ჩვენს დღეებში საზანოელი გლეხი აკაკი მაცაბერიძე გააჩერეს... ქელეხის სამზადისში.

ახლა კიდევ ისე არა, მაგრამ რამდენიმე ხნის წინათ კი განსაკუთრებით, – გადმონაშთებად მონათლულ ყოველგვარ მანკიერებათ ჩვენს წინაპრებს ვაწერდით.

კი, მაგრამ...

ვითომ ასეა საქმე?! დღევანდელ ისტორიკოსებს ალექსანდრე მაკედონელისა და სპარსეთის მეფის კიროსის დროინდელი ამბების აღდგენა არ ეძნელებათ და, ნუთუ ჩვენ, მეხსიერებაში, გუშინდელი ჩვენი თანამედროვეების ცხოვრების შტრიხები ვერ უნდა აღვადგინოთ?!

ომამდე ქალაქად, კერძოდ თბილისში, ქელეხოზა რა იყო, ბევრმა არც კი იცოდა. პატარა, ეგრეთ წოდებულ ჭირის პურს ხელოსნები თუ გამართავდნენ ჩულურეთში, ავლაბარში, სვანეთის უბანში... ვიმეორებ, – პატარა ჭირის პურს! ახლა კი ხარაზები და მეთუნეუქეები კი არა, ვითომ ინტელიგენტი და მართლაც ინტელიგენტიც „პატარა ჭირის პურს“ შინ კი არა, რესტორანში აშანშალებს.

(რა დიდი ბინაც უნდა იყოს, სამას კაცს მაინც ვერ დაიტევს, არადა სოფლურად ხომ არ მოიქცევიან: ერთი პარტია რომ სუფრას მოათავებს, მეორე პარტია მიიპატიჟო, მერე მესამე და ა.შ. სხვათა შორის, აღსანიშნავია, რომ ახლა ხალხს ზურგზე „ნაჭმობის“ ნიშნად ცარცს აღარ უსვამენ: გაძღა და გამდიდრდა თითქმის ყველა, და ამ გამდიდრების საფუძველი, ზოგიერთისთვის, მკვდრებით „აღებ-მიცემობაა“).

ახლა ესეც ვიკითხოთ, რესტორანი და... ქელეხი?! ეს არის მიცვალებულის პატივისცემა?! რამდენი შემთხვევაა, როცა რესტორნის ერთ დარბაზში გამართულ სამგლოვიარო სუფრაზე მეზობელი დარბაზიდან დოლ-გარმონის რია-რია, სიცილ-ხარხარი, საქორწილო შეძახილები «Горько, горько» ისმის...

შეცდებით თუ იფიქრებთ, თითქოს, ყველას ესიამოვნებოდეს, საერთოდ ქელეხის და, კერძოდ, „გრანდიოზული“ ქელეხების გადახდა, მაგრამ რა ვქნათ, თუკი ჩვენს ბრძენთ ჯერ კიდევ დიდი ხნის წინათ უთქვამთ, წამხედურობამ ქვეყანა ამოაგდოო...

ოხ, ნეტავ ვინმე გამოჩნდებოდეს ისეთი...

ალბათ კიდევ გახსოვთ, პირამიდასავით აღმართულ სატვირთო მანქანაზე ლენტეხიანი გვირგვინები ისე რომ ეკიდნენ, როგორც ჩიჩილაკზე ფოჩებიანი კანფეტები...

ერთ მშვენიერ დღეს (თუმცა ქარ-ყინვა კი იყო იმ დღეს!) კარგმა „ყაძახებმა“, ძმებმა ნიკოლოზ და რობერტ სტურუებმა, დედის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით, პანაშვიდზე მომსვლელთა საყურადღებოდ, კარზე განცხადებასავით გააკრეს: „გთხოვთ გვირგვინს ნუ მოი-

ტანთ!“

ალარ მივიტანეთ და თითქოს უფრო თავისუფლადაც ამოვისუნთქეთ. კიდევ უფრო შვებით მაშინ ამოვისუნთქეთ, როცა აიკრძალა ერთსა და იმავე მიცვალებულზე ერთზე მეტი სამგლოვიარო განცხადების გამოქვეყნება. თვალისათვის (გონებისათვისაც!) აბა რა სიამის მომგვრელია, მით უმეტეს ახალგაზრდა თუ ალარა ხარ, ერთმანეთზე მიჩურჩხლული ამდენი მიცვალებული, ეს ერთი, მეორეც... ზოგიერთი საწყალი მიცვალებული (ექვს გარეშეა, – სიცოცხლეშიც საწყალი!) აქაც იჩაგრებოდა...

კარგად მახსოვს, არცთუ ძალიან დიდი ხნის წინათ, მჟავანაძეობისას, ერთ „არასაწყალ“ კაცს სიდედრი გარდაეცვალა; უკვე გასვენებულიც კი იყო, მაგრამ მის დაკრძალვას კიდევ მთელი სამი კვირა იუნყებოდა „გულდათუთქული“ მლიქვნელების მთელი არმია...

დამწუხრებულ სიძეს, ცხადია, შეეძლო ეთქვა რედაქციისათვის, კმარა, შეწყვიტეთ, ჩემს ნაჭრილობეზე გულს ყოველ საღამოობით მარილს კიდევ ნუ აყრითო, მაგრამ არ უთხრა...

უნდა ვივარაუდოთ, რომ ეს მას, პირიქით, ესახელებოდა და სევდასაც უქარვებდა. სხვათა შორის, თქვენ ამ დიდად პატივსაცემ პირს ყველა იცნობთ, თუ პირადად არა, – რეგალიებით მაინც; გაზეთში თავის ტიტულებს თვითონვე რომ ჩამოთვლის, მასთან შედარებით ნიკოლოზ ხელმწიფე, იტყვიო, უბრალო „კოლეჟსკი რეგისტრატორი“ ყოფილა, რომელიც ქაღალდსაც უფროთხილდებოდა და თავის ქვეშევრდომთა მოთმინებასაცაო:

Николай II Император и Самодержец  
Всероссийский, Царь Польский, Государь  
Псковский и Царь Грузии, Великий  
князь Смоленский, Литовский, Финляндский,  
Князь Эстляндский, Лифляндский, Курляндский и  
прочая и прочая и прочая...

ამისათვის კი «и прочая и прочая и прочая» არ არსებობს, – სრულიად და მთლიანად!

საერთოდ, მე, ალბათ, როგორც „მეკომედიეს“, „ჩინ-მენდლებით“ ჟღარუნის სასაცილო და საცოდავ პრანჭიაობად მესახება ესეც კი, – საყოველთაოდ მიღებული, არსებითად, დამამცირებელი წამძღვარებები, რომელთაც ჩვენში ლიტერატურული პრესაც კი არ ერიდება: მწერალი (ვთქვათ) ჯანჯიბუხაშვილი... პოეტი ჯღარკანავა... დრამატურგი მუჩაიძე...

ნამდვილ მწერლობას კაცმა ნაწერებით უნდა მიაღწიო აღიარებას, და არა სავიზიტო ბარათით. მით უმეტეს, ლიტერატურულ გაზეთში მაინც, გზამკვლევი არ უნდა სჭირდებოდეს მკითხველს, შენ მწერალი ხარ თუ მეარმატურე...

„ლიტერატურულ საქართველოში“ ასეთი კურიოზიც ამოვიკითხე: „გარდაიცვალა მწერალ დავით კლდიაშვილის“... ესა და ესაო!

ვაი ჩვენი ბრალი, თუკი დავით კლდიაშვილსაც სჭირდება ატესტაცია, რომ ის მწერალია!...

არც ირაკლი აბაშიძეს ამშვენებს დიდად, ყოველ ლექსს „პოეტი-აკადემიკოსი“ მიანეროს; ჯერ ერთი იმიტომ, რომ ის ირაკლი აბაშიძეა, მეორეც იმიტომ, რომ ლექსი თუ ცუდია, მას ხარისხის სახელმწიფო ნიშანიც ვერ იხსნის.

ამას, რამდენადაც მახსოვს, ჩვენი „დამიკო“ გალაკტიონიც არ აკეთებდა, თუმცა, ვინ არ იცის, სახელ-დიდების რა მოყვარულიც იყო. და ეს არც დაეძრახებოდა: ჯერ არ დაბადებულა პოეტი, მზიან მხარეს მოერიდოს და ჩრდილში დადგეს. პუშკინიც კი...

Я памятник себе воздвиг нерукотворный...

\* \* \*

**ჩემთვის დღესავით არის ნათელი,  
რას იტყვის ჩემზე შთამომავლობა...**

**გალაკტიონი...**

რაკი საუბარი როგორღაც პოეზიისკენ გადაიხარა, ბარემ იმასაც ვიტყვი, რომ ახლა ფსევდონიმით აღარავინ გვევლინება, თითქოს ყველას უნდა ჯიქურ გაგვეცნოს; დაე ყველამ, საბინაო კანტორამ და მინისტრთა საბჭომაც, პირველი ლექსიდანვე იცოდნენ, ვინცაა ამის შემოქმედი!

მე რამდენიმე უთუოდ ნიჭიერ პოეტს ვიცნობ, რომელთაც საკადრისი პოპულარობა, ნაწილობრივ მაინც, თავიანთი „პროზაული“ გვარების გამო ვერ მოუპოვებიათ.

აბა ბრძანეთ, თავის დროზე და ახლაც, ამ მხრივ განა არაფერი დააკლდებოდათ... ალექსან-

დრე ჩოჩიას, ტერენტი კვირკველიას?!

არადა, მაშინ პუშკინით უნდა ქუხდე და ჭავჭავაძესავით ბუბუნებდე, მთებზე რომ აღმართულან და მათი გვარები ამიტომაც ასე დიდებულად რომ გვეჩვენება.

გვარებთან დაკავშირებით ისიც უნდა ითქვას, რომ პირდაპირ დათვური სამსახური გაუწიეს ათეული წლობით ფიროსმანად ცნობილ ფიროსმანს, როცა გვარი დაუგრძელეს, აქაოდა, ყველა არაქართველმა იცოდეს, რომ ის ქართველიაო და უცხოეთში, კერძოდ, პარიზის გამოფენაზე ფიროსმანაშვილად წარადგინეს. ზოგჯერ ჩვენც კი გვიჭირს ამა თუ იმ მოკრიმანჭულო ქართული გვარის გამოთქმა და რაღა იქნებოდა უცხო ტომისათვის კილომეტრიანი, მიხვეულ-მოხვეული...

ჰოდა, ნურც გაგვიკვირდება და ნურც გვეწყინება, თუკი თავსატეხი გვარის წარმოსათქმელად „ევროპა“ თავს არ აიტკივებს და არც ეცდება დაიხსომოს.

თავისთავად საყურადღებოა ისიც, რომ ახმეტელმა თავისი გვარი (ახმეტელაშვილი) ადრევე, ცხადია, არა „დახსომებისათვის“, უფრო სილამაზისათვის შეკვეცა, მაგრამ ის, ახმეტელი, 1930 წლის თეატრალურ ოლიმპიადაზე დამსწრე მაყურებლებს არც იტალიელად ჩაუთვლიათ და არც მოიტალიელოდ...

აქვე იმასაც დაძენდი, რომ, როგორც გაუმარგლავ ყანაში, სარეველა ბალახივით მომრავლდა ჩვენში, – ესეც, რასაკვირველია, პროვინციული წამხედურობის ნიადაგზე, – უგვანო, საანეგდოტო სახელებს რომ თავი დავანებოთ, – შინაურული, საალერსო-კინობითი სახელების საქვეყნოდ, საჯაროდ „გამოფენა-გაყიდვა...“

მთელი ჩვენი პრესა, კინო და ტელეეკრანები, ოფიციალური დოკუმენტებიც კი ავსებული და აჭრელებულია ქეთინო-თალიკოებით, სოფიკო-თამრიკოებით, ბიჭიკო-სოსო-გოგი-გიგა-გიე-ბით...

ეგებ ესეც წყეული წარსულის გადმონაშთია, ა? ჩვენი ავადსახსენებელი წინაპრების დანატოვარია, ა? თბილისის ერთ-ერთი უმაღლესი სასწავლებლის რექტორი, რომელიც შეუძლებელია 14-16 წლის ყმანვილი ბრძანდებოდეს, ოფიციალურადაც კი გვეცხადება ხოლმე ბავშვობის სახელით...

კი, მაგრამ, როგორ მოგეწონებათ, სადმე რომ გაგეგონათ ანდა ნაგეკითხათ... „თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი ვანიკო ჯავახიშვილი?“ ანდა... „თავადი ილიკო ჭავჭავაძე?“

ალბათ გაკვირვებით იკითხავდით, ვინ ეშმაკია ვანიკო ჯავახიშვილი, ვისი ტიკი-ტომარაა ილიკო ჭავჭავაძეო, რაკი ასაქცევი გზა არ დამრჩენია, გაგანდობთ ამ „დიდ საიდუმლოს“: ივანე ჯავახიშვილი და ილია ჭავჭავაძე გახლავან, მაგრამ მათ, თავის დროზე როგორც ილიკოსა და ვანო-ვანიკოს არათუ ფართო, ვინრო საზოგადოებაც არ იცნობდა, – მხოლოდ შინაურები, ახლო ნათესავები და უახლოესი მეგობრები მიმართავდნენ ასე...

ახლა კი... ცოტა არ იყოს, სასაცილოც კია, რომ ბევრნი, უკვე ნახევარ საუკუნეს მიღმა მდგარნიც კი, ისე თავგამოდებით ემიჯნებიან, მაგალითად, მშვენიერ, დარბაისლურ „რევაზს“ და ისეთი ქალური კოკობზიკობით ებლაუჭებიან „რეზობას“, თითქოს „რევაზობა“ ნიჭს დააკლებდა მათ და ხნოვანებას მოუმატებდა...

ეს ახირება, სხვათა შორის, ჯერ კიდევ ამ ოციოდე წლის წინათ, ერთ-ერთ ჩემს კომედიაში სატირის ქურაში გავატარე (მასთან ერთად ჩვენი დიდებული, ჩვენი დროის დიდებულების მიერ ფეოდალურად მონათლულ „ბატონო და ქალბატონოს“ ნაცვლად შემოღებული „პატივცემულო“ და რუსულიდან იდიოტურად გადმოტანილი „იჩობაც“, მსგავსი „ქაიხოსროვიჩისა“ და „ქაიხოსროვნასი“), მაგრამ განა სატირა და, საერთოდ, ლიტერატურა მოიყვანს გონს ბედაურის პატრონს, რომელიც, „მაღალი პრინციპის“ გამო, ვირზე ჯდომას ამჯობინებს?!

ისე კი, ამის მოვლა-გამოსწორება სულ იოლია: როცა ყველაფერი სახელმწიფოს ხელშია – ბატიბუტიც და გუტენბერგის გამოგონებაც! – სულ პატარა განკარგულებაა „ზევიდან“ საკმარისი: ამიერიდან აღარ დაბეჭდოთ ადამიანთა ურთიერთობის გამაუბრალოებელი, ფამილარობა-უზრდელობის დამამკვიდრებელი ესა და ისა-თქო, მაგრამ „ზევით“ ასეთი რამისთვის განა დროს და ენერგიას დაკარგავენ?..

არა, ამბავი რომ ეხებოდეს საპატაკო საქმეს, – ო-ო, მაშინ ეს უკვე სხვა ამბავი იქნებოდა!..

ეს მოხდა კარგა ხნის წინათ: მთაში, ერთ-ერთ საძოვარზე მგლებმა მწყემსი დაგლიჯეს... მერე იქ ბარიდან რაიკომის მდივანი ავიდა და პირველად ეს იკითხა:

— ცხვარი ხომ არ დაგეხოცათ?

პიროვნების კულტს იოლად მივალწიეთ, ადამიანის კულტი კი ჩვენში ჯერ კიდევ ჭანჭიკ-„ვინტიკის“ დონეზეა.

\* \* \*

ვინცა სთესავს მოსავლელად  
თესლსა სადმე ანწლისასა,  
ის ცრუ არის, თუ მოელის  
ლერნამს მისგან შაქრისასა.

„ქილილა და დამანა“.

წინაპრები, წინაპრებიო... საწყალი ჩვენი წინაპრები! რას არ ვაბრალებთ მათ?!

როცა მასწავლებელი ნიშნის დაწერაში ფულს აიღებს, რომელი ჩვენი წინაპარ-მასწავლებელი იზამდა ამას? ლუარსაბ ბოცვაძე, სილოვან ხუნდაძე? პეტრე თუ იოსებ ოცხელი? ალექსანდრე თუ ბესარიონ ჭიჭინაძე?

კარგი, ბატონო, ეს შორეული წარსულია, ახლო წარსულში... ეპიფანე ვასაძე, პავლე მეტრეველი, სოლომონ ფურცელაძე, ანდა, ეგებ ამბროსი შევარდნაძე?! – (ამ უკანასკნელზე ათი წლის წინათ ალ. კოკაიას მიერ დაწერილ და გამოსაცემად გამზადებულ პატარა მონოგრაფიას „ერთმა კაცმა“ ვეგო დაადო, მაგრამ არა იმიტომ, რომ ის სანიმუშო მასწავლებელი არ იყო...).

როდესაც პროფესორი კაცი იმდენად ურცხვად „გაქრთამდება“, რომ ჩვენს, არამზადების მიმართ ლმობიერებით აღსავსე დროშიც კი, იძულებული ხარ დააპატიმრო, რომელი ჩვენი პროფესორ-წინაპარი იკადრებდა ამ სიგლახეს?!

მკრეხელობა იქნებოდა მოძღვარ-მოძღვრების აჩრდილები შემენუხებინა, ამათი დასახელება მკრეხელობაა, მაგრამ რაკი შედარებით მხოლოდ მოძღვრებია, ეგებ მაპატიონ... გულშიც კი გაივლებდა მსგავს რამეს ვარლამ თოფურია, მიხეილ ზანდუკელი ანდა კოტე ბაქრაძე?!

ჩვენს წინაპრებს ჩვენზე ზედმინვენით, მე მგონია, მათი თანამედროვე არქანჯელო ლამბერტი უფრო იცნობდა. ის კი წერს: „ქორწილში საჩუქრები არ მოაქვთ“. კარგი, ეს იყო მე-17 საუკუნეში, მაგრამ საჩუქრებზე ასე სამარცხვინოდ დახარბებული, როგორც ახლა ვართ, სულ ახლო წარსულშიც არ ვყოფილვართ.

ომის წინა წელს უნივერსიტეტის ახლად კურსდამთავრებულმა თავიანთ ქორწილში რამდენიმე სტუდენტი-ამხანაგი მიგვიპატიჟეს. ახალგაზრდული ქორწილი კი იყო, მაგრამ მექორწილებს მშობლებიც ჰყავდათ, ახლო ნათესავებიც და ნაცნობ-მეგობრებიც, მაგრამ იქ არავის, გარდა თეთრი ვარდებისა, არაფერი მიგვიტანია: ოთახში... დიახ, ოთახში, და არა ცხენსაჭენებელ დარბაზში, ახლა ბევრ ერთ ღინკილა ბავშვიანსაც რომ აქვს, საითაც არ გაიხედავდით, – ვარდები, ვარდები, ვარდები! სულ თეთრი, თეთრი!..

დედოფალი ნუნუ ქადეიშვილი გახლდათ, – დღეს ფრანგული ენის მართლა ჩინებული სპეციალისტი, ქვრივი, ფაქტიურად, გათხოვების პირველი თვიდანვე; ნეფე – დიდი იმედების მომცემი პროზაიკოსი კოტე ხიმშიაშვილი, რომელიც თავის დროზე მრავალ ახალგაზრდა მწერალში მიხეილ ჯავახიშვილმაც კი გამოარჩია (დაიღუპა 25 წლისა; მისთვის წესის აგებაში დიდი ნიჭი და დიდი ცეცხლი ჩააქსოვა გამომძიებელმა აირაპეტ მარკაროვმა, მასთან ერთად, ერთ საქმეზე, დაღუპა ერთდროულად 16 ნიჭიერი ქართველი ახალგაზრდაც მისმა წინამორბედმა და მისმა თანამემამულემ, ნამიკიტნარმა სარქის თათუზოვმა, რუსულად მხოლოდ ერთ სიტყვას რომ წერდა უშეცდომოდ – Расстрелять! – იმსხვერპლა ქართველი ინტელიგენციის არა ერთი და ორი გამოჩენილი წარმომადგენელი; სტალინის სიკვდილის შემდეგ ორივემ თავი მოსკოვს შეაფარა; მარკაროვს, ამ ათიოდე წლის წინათ, როგორც იქნა, მოაკითხა „ტერ-ასტვაცმა“, თათუზოვის ასავალ-დასავალი კი დამეკარგა. ვიცი მხოლოდ, გორკის ქუჩაზე ს. ქავთარაძეს ბინა გადაუცვალა, და თუ ახლაც ცოცხალია, ეჭვი ნუ შეგეპარებათ, ყოველწლიურად დიდ ეროვნულ, პერსონალურ დახმარებას იღებს ვაზგენისაგან („ჰაირენიკ აიასტანის“ წინაშე საიდუმლო დამსახურებისათვის!).

ყველამ ვიცით, რომ 1972 წლის თითქმის მიწურულში საქართველოში ზნეობრივი რევოლუცია დაიწყო. ამ რევოლუციას ქართველების ჯანსაღი ნაწილი შეხვდა დიდი სიხარულით და დიდი იმედებით, აკი ხალხის ეს ნაწილი გმინავდა – ამ სიტყვის პირდაპირი და სრული მნიშვნელობით, – გმინავდა თავისივე ქართველების დამპალი ნაწილის უღელის ქვეშ. მე არ შემიძლია განვსაზღვრო, რა თანაფარდობა არსებობდა მაშინ დამპალსა და არადამპალს შორის; თუნდაც პირველი ყოფილიყო ბევრად უფრო მცირე, ვიდრე მეორე, მაგრამ ამას არსებითი მნიშვნელობა არცა აქვს, რადგან... საამისოდ მაგალითად ესეც კი გამოდგება: თბილისში რამდენიმე ათეულ ათას ავტოს საქვსთან მჯდომს ტერორიზებული ჰყავს დანარჩენი მილიონამდე მცხოვრები...

მელიორატორებმა კარგად უწყიან, რომ ჭაობის ამოშრობის ყველაზე დიდი მტრები ყოველთვის იყვნენ და არიან ბაყაყები; მაგრამ, როცა „ბაყაყები“ იარაღდებიან იმდენი ფულით, რომ მისი დათვლა აღარ ეხალისებათ, – ეზარებათ კიდევ, და ამავე დროს, ბევრი მათგანი ნამდვილი



იარაღითაც იარაღდება, რა გასაკვირია, თუ ასეთი ჭაობის ერთბაშად ამოშრობა ზოგჯერ გადაულახავ სიძნელეებთანაც კი არის დაკავშირებული...

იმ ხანებში ერთმა ჩემმა ნაცნობმა სოფელმა ჭაბუკმა მილიციის სკოლა დაამთავრა, მილიციის მოზრდილი მუშაკის ქალიშვილიც შეირთო, ბრწყინვალე მომავალს – ქონებრივს! – ნერწყვის ყლაპვით შესცქეროდა, რომ ამ დროს... მის ჯერ კიდევ უმანკო თვალებზე ცრემლების ნიღვარმა გადმოხეთქა და ჯერჯერობით მხოლოდ თეორიული ცოდნით აღჭურვილმა მილიციელმა ხორავას არათეატრალური, ბუნებრივი ტრაგიზმით იქუხა: „რალა მაინცდამაინც ჩემს ჯინაზე მოხსნეს მჟავანაძე?! ერთი-ორი წელიწადი დაეცლიათ კიდევ! ტყუილად ვისწავლე?!“

მრავალ ბრძმედში გამოვლილმა სიმამრმა, ზნეობრივი რევოლუციით უკვე თვითონ შეშინებული, არც სულ მტკიცედ, მაგრამ მაინც გულდაჯერებით დაუნყო დამშვიდება „ტყუილად ნასწავლს“: „ნუ გეშინია, სულ ასე ხომ არ იქნება, გამოსწორდება საქმე!..“

ვაი-ვაი, რომ რამდენიმე წლის შემდეგ „საქმე“ მართლაც „გამოსწორდა!“ ახლა მის ბინაში რომ შეიხედოთ, არა მგონია, მისი პატიოსანი მინისტრი ცხოვრობდეს ისე, როგორც ეს მილიციის ლეიტენანტი! ალბათ იკითხავთ, როგორ, საიდან? სულ უბრალოდ: თვალებს ხუჭავს. ამის სანაცვლოდ, როგორც უბნის ინსპექტორი, ჩამოუვლის ხოლმე დანიშნულ დღეებში მის უბანში განლაგებულ სავაჭრო ობიექტებს და კრებს... არ ვიცი, რა შევარქვა: ღალა, ხარკი თუ კონტრიბუცია...

დიახ, ზნეობრივი რევოლუცია კარგად დანყებული, დიდებული წმენდა-დასუფთავება მერე და მერე როგორღაც შენელდა, შეყოვნდა, შეფერხდა, ნაბორძიკდა... უფრო და უფრო იდეურ-ალმზრდელობით ზომებზე გადავიდნენ, შეგონებებზე...

კი, მაგრამ შეგონებანი იმოქმედებენ მგლებზე და აფთრებზე?! მსოფლიოში ჯერ არც ერთ ცირკს არ უნახავს მხეცების ისეთი მწვრთნელი, რომელსაც აფთარი მოეთვინიერებინოს; სახარების ტკბილი ჰანგები მგელს ერთიორად ამგელებს, მგელმა იცის, სახარება დასჯას არ ქადაგებს.

ჰოდა, მორჯულების ამგვარ მეთოდზე ხელი თუ არ ავიღეთ და ისევ ეკლიან გზას არ დავადექით, – ვაითუ გამართლდეს მარქსის თანამედროვის ბრუნო ბაუერის სიტყვები:

*«Все великие начинания кончаются неудачей».*

რევოლუცია, როგორც უნდა იყოს, – პოლიტიკური იქნება ის, კულტურული თუ ზნეობრივი, – უმსხვერპლოდ წარმოუდგენელია. მე, რა თქმა უნდა, არ მოვუნოდებ ფიზიკური მსხვერპლისაკენ, მაგრამ... როცა აფთარი თვითნაკეთი ბომბით არხეინად დაიარება და მის ხუშტურზეა დამოკიდებული, ადამიანთა რომელ თავშეყრას ესვრის ამ ბომბს, ასეთ აფთარს რალაც ჰუმანიზმის პოზიციებიდან აღარ უნდა ვუდგებოდეთ, ხალხისათვის სჯობს ერთი ნაძირალა ამოიკვეთოს, ვიდრე ამ ნაძირალამ ასი ღირსეული ადამიანი შეიწიროს.

რა ფასი აქვს ქვეყნისათვის მატერიალურ სიმდიდრეს, თუკი ის ზნეობრივად ახალი სახის ველურების წარმომშობი წყარო იქნება?.. მე ვთქვი, ახალი სახის-მეთქი, აკი პალეოლითის დროინდელი ველურებიც მკვდრებით არ ვაჭრობდნენ.

რა გახდა ასე ძნელი ჩვენთვის, რომ სოფლად, მწარე მაგალითის საჩვენებლად, ჯერ ერთი-ორი ზნედაცემული – ბოდიშს ვიხდი ამ სიტყვისათვის – ადამიანი მოვთოკოთ და შევანჯღრიოთ... ეგებ იმის გვერიდება, რომ ეს მისი მიცვალებულის უპატივცემლობაში ჩამოგვერთმევა, მაგრამ თავისივე მიცვალებულის პირველივე შეურაცხმყოფელი ხომ თვითონ ის არის? სწორედ ამიტომაც უნდა ამოენაყოს ცხვირი მას, რომ შუბლზე გარკვევით დაინეროს: გარდაცვლილი-სადმი კაცური მოქცევა ცოცხლებს გვამაღლებს!..

ნუთუ ასე ძნელია „წინაპართაგან“ ჯერ კიდევ შემორჩენილ ყოფაცხოვრებით სიმახინჯეთა აღგვა იმ საბჭოთა ადამიანების შთამომავალთათვის, რომელთა მამებმაც ასობით ეკლესია დაანგრიეს, ერთი ხელის დაკვრით შემუსრეს ხალხის გონებაში სარწმუნოება, სვანეთში საუკუნეობით ძვალ-რბილში გამჯდარი სისხლის აღების წესი აღმოფხვრეს, იმ დროს ფანატიკურ აჭარაში ქალებს ჩადრი ჩამოგლიჯეს, მერე, ცოტა მოგვიანებით კი მოსპეს და გაანადგურეს ერთძროხიანი და ორხარისანი კულაკობა, როგორც კლასი (ამ საისტორიო საქმეში, სხვათა შორის, ქართველმა მწერლებმაც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს, განსაკუთრებით დიდი ღვაწლი მიუძღვის კონსტანტინე ლორთქიფანიძის მადლიან კალამს)...

სხვადასხვა მშენებლობასთან დაკავშირებით მთელი სოფლები აგვიყრია და... ერთსულოვნება ხომ ჩვენი ცხოვრების ბერკეტია! ჩვენ ხომ იმ მოწინავე, ორგანიზებულ ქვეყანაში ვცხოვრობთ, სადაც ზევიდან სულ დაბალი ხმითაც რომ დაგვიძახონ, აბა ესა და ეს გავაკეთოთო, მის გასაკეთებლად ფიცხლავ მილიონობით ვირაზმებით, ჩვენ ხომ მორალურად გახრწნილ დასავლეთში არ ვცხოვრობთ, სადაც, მაგალითად, მისთვის ასეთი გამაბახებელი ამბავიც კი შეიძლება

მობდეს (ამოღებული მაქვს ჩვენივე პრესიდან): ერთმა ახალგაზრდამ პასპორტში თავისი სურათის ნაცვლად მაიმუნის სურათი ჩააკრა და ისე გადალახ-გადმოლახა დანია-ნორვეგია-შვეიცია-პოლანდია, ბელგია-საფრანგეთი-იტალიის საზღვრები, რომ ვერსად ვერავინ შეამჩნია და ვერავინ მიუხვდა... საინტერესოა, ის „მაიმუნი“ ჩვენს საზღვარს რომ მოსდგომოდა... (საზღვარს კი არა, მწერალ კაცს „კომუნისტის“ რედაქციის შენობაში ცხვირი იოლად ვერ შეგიყვია, ჯერ, საერთოდ, არ გიშვებენ, და თუ გამონაკლის შემთხვევაში მოწყალეობა მოიღეს, შენს საწვერო წიგნაკს ისე ჩითავენ, თითქოს მასში ადამიანის კი არა, მართლაც მაიმუნის სიფათი იყოს ჩაბეჭდილ-ჩანებებული).

...ეს დასავლეთი, მაგრამ ჩვენ არც აღმოსავლეთის ისეთ ჩამორჩენილ ქვეყნებში ვცხოვრობთ, როგორცაა, მაგალითად, იაპონია...

*«Крестьянин Тахакиро Окубо не согласился продать для сноса свой дом, стоявший на трассе строящейся автострады №18 Токио-Осака. Тогда автострада была построена так, что злополучный дом оказался посередине дороги. Сейчас Окубо должен быть предельно внимательным, выходя из дома».*

... პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1975 წლის დადგენილება მაგნე და დრომოჭმული ტრადიციების შესახებ დიდებული დოკუმენტია, მაგრამ მისი გამოქვეყნების დღიდან აგერ ბარე კაი ოთხი წელიწადი გადის და... ამ დრომოჭმული ტრადიციების ფესვებს როგორღაც შერყევა არ ეტყობა.

ამ გაზაფხულს ერთი საინტერესო გურული კაცი გავიცანი; ის თუნდაც იმითაც არის საინტერესო, რომ ამ ჩვენს საუკუნეში რა რევოლუციაც მომხდარა, გარდა სექსუალურისა, ყველაში მონაწილეობა მიუღია; დაბადებულია 1893 წელს, პარტიის წევრია 1916 წლიდან, – ვასილ დარჩია.

მან მითხრა: თავზე ქონის წასმით, ბიძია, საქმე არ გამოკეთდებაო. ერთ მის ნაცნობს თურმე... 14 (თოთხმეტი!) სასტიკი საყვედური აქვს გამოცხადებული უკანასკნელი გაფრთხილებით! არც პარტიიდან რიცხავენ, არც ფულის საკეთებელი ადგილიდან ხსნიან!..

საყვედური, თუნდაც, სასტიკი, თუნდაც უსასტიკესი, აბა რა არის უპატიოსნო, სინდისგარეცხილი „ამხანაგისთვის“?! ჟუჟუნა წვიმაა!..

ჰოდა, ასეთი ჰუმანიზმი, თუგინდ ის „საბჭოურის“ ეპითეტიტაც შეამკე, საერთო-სახალხო საქმეს წინ ვერ წასწევს; „გაფრთხილება“, მორალის სფეროში მაინც, თუ „ცეცხლითა და მახვილით“ არ შეიცვალა, გათახსირების უკანასკნელ საზღვრამდე მიგვიყვანს.

მინდა გაეცნოთ, ჩემი აზრით, საინტერესო ამონაწერს ერთი სერიოზული ისტორიკოს-ლიტერატორის წიგნიდან:

*«Буржуазно-олигархическая Англия XVIII века была жестокой и грубой не только в своем обращении с низшими. Она не только терроризировала рабочих и безработных виселицами, позорными столбами и плетьюми. Эта жестокость и грубость пронизывали весь быт самих имущих классов. Драки с разбиванием морд в кровь и с возможным смертельным исходом, нападения из-за угла банды наемных хулиганов были явлениями повседневными. Лорды и джентльмены напивались до рвоты и на четвереньках уползали спать. На балах дамам приходилось терпеливо улыбаться, танцуя с пьяными кавалерами, рыдавшими им в лицо».*

ახლა კი დიდ ბრიტანეთში ადამიანი მსგავს რამეებს განა შეხვდება? მერედა, რით ამომანთეს ყოველივე ეს და როგორ დაიბრუნეს ინგლისელებმა დღევანდელი ცივილიზებული ადამიანის სახე? თქვენ ფიქრობთ, პრესით, თეატრით, მუსიკით, ლექსით, კომისიებით და სოციოლოგიური გამოკვლევებით? არა! და არც ჩემნაირი, ბრჭყალებიანი „ცეცხლითა და მახვილით“, – ნამდვილი ცეცხლითა და მახვილით!..

...ოცდაათიან წლებში, მწერალთა კავშირში, ერთ-ერთი დისკუსიის დროს, კამათში გამოსულმა კონსტანტინე გამსახურდიამ თქვა: ამ მაგიდაზე წითელი ჭინჭიც რომ დაგვიდონ, თუ ის ცეკას გამოგზავნილია, მე მას დროშად მივიჩნევო...

ასევე მეც, – აკი მე ბატონ კონსტანტინეს ნამონაფარი ვარ, არა მწერლობის დარგში, რასაკვირველია...

როცა ერთ დროს მას პროლეტარულმა მწერლებმა, ლიტერატურის მეშვეობით, ცხოვრების წყაროც კი მოუსპეს, მასწავლებლობა დაიწყო: გერმანულს მასწავლიდა მე-14 შრომის სკოლაში...

ჰოდა, მეც ასევე-მეთქი, მაგრამ... ზემოთ მოხსენიებული დადგენილების ერთი ფრაზა, მაინც როგორღაც ნაადრევად, უფრო მეტიც – საეჭვოდ მომეჩვენა და მეჩვენება: ბავშვები საზეიმო

ვითარებაში უნდა იბადებოდნენო...

ჩემი ეჭვის გასაფანტავად, აგრეთვე იმის გასაგებად, დღე-ღამეში საშუალოდ რამდენი ბავშვი იბადება და მათ შორის ქართველი რამდენია, – თბილისის ერთ-ერთი სამშობიარო სახლი მოვინახულე (შესვლა მანეთი დამიჯდა!).

პირველ სართულიდანვე თუმცა ფალიაშვილის „ცანგალა და გოგონა“ კი შემომესმა, მერე ბიზეს „ხაბანერაც“ და შალვა დადიანის „მხოლოდ შენ ერთს“, მაგრამ მათ მაინც წკიპზე მდგარი დედების ოხვრა-კვნესა ჩრდილავდა, ხანდახან ყურისწამლები კივილიც კი...

როგორც პრესიდან ვიცით, საბჭოთა ქალი ყოვლისშემძლეა, მაგრამ, როგორც ჩანს, საზეიმო ვითარებაში მოლოგინება, ჯერჯერობით მაინც, მათაც გაუჭირდებათ...

\* \* \*

**„ნეტავი იმ ერს, რომელსაც კარგი ქალები ჰყვანან“.**

**აკაკი.**

ბატონმა ნოდარმა თავისი წერილი-მისალმება მოქანდაკე ბერძენიშვილისადმი ასე დაამთავრა:

„ძმაო მერაბ! ჭეშმარიტად გმირია დედა, რომელიც თორმეტ შვილს გაუჩენს მამულს, მაგრამ უფრო გმირია ის დედა, რომელიც ერთ და ორ შვილს გაუზრდის შენისთანას“.

ცოტა რაღაც შეუსაბამოდ მეჩვენება, რომელიმე დედას შეეძლოს უნიჭო შვილი ნიჭიერად აქციოს (თუმცაღა, რომელი მშობელი არ ცდილობს ამას!)... განა თვითონ ნოდარ დუმბაძე ნოდარ დუმბაძედ დედამ გამოზარდა?

კი, მაგრამ რატომ ვერ გამოზარდა სოფია ანდრეევნამ შვიდი შვილიდან ერთი მაინც, ტოლსტოის თუნდაც შორეული, შორეული მსგავსი რაღაც? როგორ, საამისოდ მას გვარიშვილობა აკლდა, სახსრები, ენერჯია თუ განათლება?! მაგრამ ეს სხვათა შორის...

მთავარი ის არის, რომ არა მგონია, ახლა, როცა ფიზიკური ამონყვეტის წინაშე პირდაპირ ვდგავართ, თორმეტი შვილის დედა თუ ბევრად არა, ყოველ შემთხვევაში ნაკლებ პატივსაცემი იყოს იმ დედაზე, რომელსაც ერთი შვილი ჰყავს, თუნდაც ის ძალიან ნიჭიერი ბრძანდებოდეს.

დღევანდელ სიტუაციაში მაინც, ამგვარი რამის ქადაგება ჩვენს საერო საქმეს წინ ვერ წასწევს, აკი ეს დიდად ჩამოჰგავს იმ „კრედოს“, რომელზედაც ამას წინა გვერდებზე ვწერდი: „ერთი-ორი შვილი გავზარდო და კარგი აღზრდა მივცეო“...

დაე ყველაფერში ჩამოვრჩეთ – დროებით! – თუნდაც სომხებსაც ჩამოვრჩეთ, ოღონდ მათსავით ვიმრავლოთ; ჩვენი სიცოცხლე სიმრავლეზეა დამყარებული, და როცა ამ მხრივ ახლანდელი რაქიტიანი ფეხები გამოგვეცლება და ისევ ამირანის ფეხებზე შევდგებით, მაშინ თქვენი შემწეობა-ამფორიანებელი, ამ სტრიქონების ავტორი, აღარც ქართული ალპინიზმის წინააღმდეგ გამოვა და აღარც ქალთა „ჭადრაკიზმისა“...

იმ ჩამორჩენას კი, კულტურის, მეცნიერების და ყველა სხვა დარგში, როგორც ბუნებით ნამდვილად ნიჭიერი ხალხი, მალე ავინაზღაურებთ, მაგრამ სულთმობრძავობამდე თუ დავიყვანთ ჩვენს თავს, – ჩვენივე მოსულიერება ჩვენ უკვე აღარ შეგვეძლება, „ძმები-მეზობლები“ კი ჭიქა წყლის მოწოდების ნაცვლად, ერთ მაგარ ჭიტლასაც ამოგვეკრავენ და სანთლებსაც აგვინთებენ, რათა მოუსავლეთისაკენ ბნელში გზები არ აგვერიოს და უმოკლესი გზით წავიდეთ...

ერთმა რუსმა პოეტმა მთელი თავისი გულწრფელობით ასე შეგვამკო:

**Без Грузии станет Вселенная много беднее...**

მაგრამ არა, მსოფლიო უქართველებოდაც არ გაღარიბდება, არც დაობლდება: ეტრუსკების ვით გაქრება ქართველი ხალხი, მაგრამ არ გაქრება არც კახეთის ვაზი და არც სვანეთის მთები – დევგმირები, ხეოფსის პირამიდასავით, ხანდახან, ჯვარიც მოჰკრავს ხოლმე ყურს გიდის სტიქიოტიპულ ფრაზას;

— აბა ახლა მარჯვნივ გადაიხედეთ! ერთ დროს იქ ქართველები სახლობდნენ...

საქართველო, როგორც გეოგრაფიული სახელწოდება, შეიძლება დარჩეს კიდეც, აკი მის დასაპატრონებლად ჩვენი დღევანდელი „ძმები და მეგობრები“ ერთმანეთს დაერევიან „არა, ჩემია, არა, ჩემიას“ ძახილით, და როცა ვერ მორიგდებიან, „საქართველოს ხალხებმა“ შეიძლება „შეგ-

ვიცოდონ“ და... აკი არაბებმაც „შეიცოდეს“ ეგვიპტელები და ეგვიპტეს ძველი სახელი შეუნარჩუნეს!..

ისე კი, გული სულ ნუ გაგვიტყდება, ზოგი რამ ჩვენი მატერიალური კულტურიდანაც შემორჩება კიდევ ისტორიას, შეიძლება მთლიანად არც ჩვენი პოლიფონიური სიმღერები დაიკარგოს, ოღონდ... ოღონდ მათ, სხვადასხვა რჯულისა და ჯიშის „არაბები“, „ცოტა“ სახეშეცვლილად იმღერებენ „ინტერნაციონალის“ ხმაზე:

აყვავდი ტურფა ქვეყანავ,  
იხარე მოსულთ მხარეო...

\* \* \*

**„დაე დიდხანს იდგეს მისი სასიქადულო  
კალამი მამულის სამსახურში...“**

**ერთ-ერთი ჟურნალის მისალმება  
ერთშვილიანი ერთ-ერთი იუბილარისადმი.**

ჩვენს დროში – მხოლოდ ჩვენს დროში! – რაც საქართველოზე საქებარ-სადიდებელი თუ-გინდ მარტო ლექსები დანერვილა (და ინერება), რალაც სასწაულით მათი გადნობა და წყლად ქცევა რომ შეიძლებოდეს, ვინ მოთვლის, რამდენ ნისქვილს აამუშავებდა, რამდენ კილოვატ ენერგიას მოგვცემდა! რომელი ჩვენგანი არ...

ჰე, საქართველოვ, შენზე ძვირფასი  
რა გვაქვს შენს შვილებს დასაფიცარი!

კი, მაგრამ...

მარტო ფიცი, და ისიც, შეუსრულებელი ფიცი, ეყოფა ჩვენს მამულს? შვილებს მომავლისას?

საქართველოს მთებს, მის წყაროებს, ტბებს,  
მის ციხე-კოშკებს ძველს, მტლად დავედები!..  
ვარდ-ყვავილთა ფერს, ხეგებსა და სერს,  
ჩემს საყვარელ ერს ვამკობ ლექსებით.

კი, მაგრამ...

ჩვენთვის თითქოს ასეთ სანუკვარ სამშობლოს მარტო ლექსებით შემკობა ეყოფა?! „მტლად დავედებიო...“ ამ „მტლად დამდებელს“ მხოლოდ ერთი შვილი ჰყავს და მხოლოდ ერთადერთი უკვე დადუღებული შვილიშვილი, ასე რომ, მეორის, „დაუდუღებლის“ მოლოდინი ნულარ გვექნება...

ჩვენი დღევანდელი მწერალი ქალები ბევრად უფრო გამართულად, სამწერლო ტექნიკის მხრივ, ბევრად უფრო გამართულად წერენ, ვიდრე ეკატერინე გაბაშვილი, მაგრამ არც ერთ მათგანს – ყოველ შემთხვევაში, დღესდღეობით მაინც, – არ შეუქმნია „მაგდანას ლურჯას“ ტოლი ნაწარმოები. ჰოდა, გაბაშვილმა კი, ეკატერინემ, მამულს არა მარტო „მაგდანა“ დაუტოვა, – 11 მამულიშვილიც!

ქალაქის პირობებში, ცხადია, ახლა ბევრს ვერ მოსთხოვ ათობით შვილს, მაგრამ შენ რომ გამოჩენილი ქალი ხარ, და ვითომ ასე რომ გიყვარს ის ქვეყანა და ის ხალხი, ვის ენაზეც წერ, „მტკაველ-მტკაველ დასაკოცნო, გოჯი გოჯზე სათაყვანო“-ო, ყველას თვალში რომ სჩანხარ, მიეცი ამ „დანარჩენ უბრალოთ“ ცოცხალი, სამშობლოს სიყვარულის დამამტკიცებელი არა მხოლოდ სიტყვიერი მაგალითი, და ამ „ჩემო მინავ, მაღლიანოზე“... სამი რა არის, მაგრამ სამი შვილი მაინც იყოლიე!

დღევანდელ ქართველ მწერლებში ერთი კი მაინც მოინახება ასეთი მწერალი-ქალი? თუ სწორად მივაკვლიე, ერთი, თურმე, მართლაც მოინახება: ნაზი კილასონია, პატარა ქალი, მაგრამ არცთუ პატარა პოეტი, თუმცა ასეთად იგი როგორღაც არ ჩანს კრიტიკოსების თვალში, იმ კრიტიკოსების, რომლებიდანაც ბევრი „მძიმე“ ბამბის საჩხრიალო ტექნიკას უფრო დაუფლებულია, ვიდრე კიო, ვიდრე გოზალიუსი (იყო ასეთი ილუზიონისტი – ხაშურელი გოზალოვი).

ნაზი... აი, ვის აქვს სრული მორალური უფლება უმღეროს საქართველოს, გვირჩიოს, შეგვარცხვინოს, მოგვინოდოს გამრავლებისათვის!

ახლა იმდენი ზღვა-ლექსები ქვეყნდება, რომ პირდაპირ ლოცმანი უნდა დაიქირაო, ნამდვი-

ლად კარგი ლექსის სანაპიროს რომ გაგიყვანოს, მაგრამ ნაზი კილასონიას, ჩემთვის პირადად უფრო საინტერესო ბოლოდროინდელ ლექსებს, – „დედა“, „სასამართლოს დარბაზიდან“, „ვიყოთ, ვიმრავლოთ“, – ლოცმანი არ სჭირდება, განსაკუთრებით „ვიყოთ, ვიმრავლოთ“, – ეს სულის შემძვრელი ეროვნული საგოდებელია...

რა მოგვდევს ხელთა?  
ნელ-ნელ ვიცლებით:  
ამ დედისერთა  
ნაზი პრინციბით...

ამ ლექსის ყოველი სტრიქონი ტყვიაა, – ჩვენს გულში პირდაპირ მოხვედრილი, ტყვია – ჩვენს გამოსალვიძებლად, გამოსაფხიზლებლად, მაგრამ... „მხოლოდ პირუტყვი ივინყებს წარსულს, არ ფიქრობს მომავალზე და მარტო ანმყოთია კმაყოფილი“, – ამბობს აკაკი და რა სამძიმოც უნდა იყოს ამის თქმა, მაინც უნდა ითქვას: ჩვენს ახლანდელ... მმ...

სარვამარტოდ „კომუნისტში“ იშვიათი ღირებულების ნაწარმოები დაიბეჭდა, ეს არის ლექსი-სიმფონია; მისი ავტორი ჯერჯერობით არ არის მხცოვნად აღიარებული, თუმცა ბაბუობის სტაჟი ხელს კი უწყობს. ალბათ ამით გათამამებული მოგვმართავს და მოგვინოდებს, – „მეტი გვიზარდეთ ენაწყლოპინები!“ არა კილასონიასებურად „ვიმრავლოთ“, – გვიმრავლეთო...

ცოტა არ იყოს, ეს ისევ სხვისი ფეხით სამოთხეში შესვლას ნააგავს, – ამ წიგნის დასაწყისში რომ მოგახსენებდით, ანდა, საერო ტვირთი ერთს რომ აკვიდოთ ზურგზე და ჩვენ კი, ყველანი, უკან მივსდევდეთ და ვამხნევებდეთ: „აბა ჰე, აბა ჰე!..“

თითქოს სასიხარულო უნდა იყოს, ეს ჩვენი დიდი ეროვნული უბედურება კარგი პოეზიის წყაროდ რომ იქცა, მეორე მხრივ ყოველივე ეს ყურში გლოვის ზარად უნდა ჩაგვესმოდეს, – აკი ლექსი, როგორი გენიალურიც უნდა იყოს, ვერ გამოგვაფხიზლებს, და საერთოდ, ვერავითარი ლიტერატურა, ვერავითარი მუსიკა, ვერავითარი თეატრი, ვერც უმაღლესი ორგანოების დადგენილებები და ვერც, ვთქვათ, საგანგებო მიმართვებიც ხალხისადმი, ვერ გამოგვიყვანს ჩვენი ახლანდელი პირუტყვიული მდგომარეობიდან და ვერ გვიხსნის ამ განსაცდელისაგან; ჩვენს სატკივარს ვერ უშველის ვერც რამიშვილ-სუხიშვილის ანსამბლის მოსალოდნელი ტრიუმფალური გასტროლები ინდონეზიაში, ვერც ნინო გურიელის გაგროსმეისტერება ვაჟთა შორის, ვერც „დინამოს“, თუნდაც, ზედიზედ სამგზის ჩემპიონობა და ვერც ქუთაისის „ტორპედოს“ პირველიდან უმაღლეს ლიგაში გადასვლა...

მხოლოდ პირადი მაგალითით შეიძლება ამოიშანთოს ერის ორგანიზმში შეჭრილი ნამხედურობის მეტასტაზები...

\* \* \*

**მაშ რად გამზარდა დედამა,  
რად განმმტკიცა მკლავია,  
თუკი სამშობლოს სარგოდა  
იგი ვერ მომიხმარია.**

ვაჟა

ამ ბოლო ხანს ქართულ პრესაში ხშირად შეხვდებით სხვადასხვა „ფიქრებს“: „ფიქრები თეატრზე“, „ფიქრები ჩვენს პოეზიაზე“, „ფიქრები ბუნების დაცვაზე“, „ძეგლებზე“, „არქიტექტურაზე“, „ფიქრები ესტრადაზე“ და სხვა. გარდა ორი-სამი ლექსისა უკვე აღარაფერი დაბეჭდილა იმ თემაზე, რომელიც ქართველი ხალხის ხვალისდელ დღეს, მისი ფიზიკური ყოფნა-არყოფნის „ფიქრებს“ რომ შეეხება...

და მე ამით არც მინდა ვინმეს რამე ვუსაყვედურო, არც ჩვენს ჟურნალ-გაზეთებს, არც რადიოს და ტელევიზიას, არც დიდს, არც პატარას... განვლილმა ათწლეულებმა ახლა, ალბათ, რეგენიც კი დაარწმუნა, რომ ასეთ, თუნდაც ძალიან ბრძნულ, გულში ჩამწვდომ შეგონებებს არავითარი, აბსოლუტურად არავითარი დადებითი შედეგი არ მოაქვს. ყველაფერი ეს – დისკუსიები, ლექციები, პრესა თუ პიესა და სხვა მისთანები ფუჭი ტყვიის გასროლაა. ისევ ძალაში რჩება კლასიკური „შენ კი რამდენი გყავს?..“

ასეთ კითხვა-კითხვაში, „შენ რამდენი გყავს“, ერთ უბედურ დღეს ამის შემკითხველიც აღარავინ აღმოჩნდება. ამ უბედურ დღეს, მართალია, ჩვენ ველარ მოვესწრებით, შეიძლება ვერც ჩვენი შვილები მოესწრონ, მაგრამ ჩვენი ხალხის მომავალი მარტო ჩვენი და ჩვენი შვილებით ხომ არ უნდა ამოვწუროთ და გავზომოთ!

რა ხანია მასობრივად მომრავლდნენ ისეთი „დიდი ქართველები“, რომელთაც ცოცხალი საქართველო მანამდე უნდათ, ვიდრე თვითონაც ცოცხალნი არიან...

არა, არც ის ივარგებს, რომ ცილი დავენამოთ: მათს შემდეგაც თუ იდღეგრძელებს საქართველო, ამის მოსურნენიც არიან, ოღონდ ვიდრე თვითონ „აქ“ არიან, მათთვის სამშობლო ის ცხვარია, რომლის საკვები ბალახისთვის თავი არ უნდა შეინუხო, მაგრამ რომლის დუმაც კი უნდა თალო და თალო...

ასეთების სულს, ისინი კი ასიათასობით დაითვლებიან, ვერც „დედავ, ისმინე ქართლის ვედრებათი“ შესძრავ და ვერც „ქართლის დედაო, ძუძუ ქართლისა...“

აქ საჭიროა სხვა ზომები, რკინა რკინითვე უნდა ამოიშანთოს. ეს რკინა კი სახელმწიფოს ხელშია ...

ჩვენს პატარა რესპუბლიკას, საქართველოს, სულ პატარა დრაკონი სჭირდება, სახით შემაშინებელი, გულით – სათნო, მოკლედ, კეთილი დრაკონი, ამ „ღია ბარათის“ დასაწყისში რომ მოგახსენებდით...

...თბილისელი, ქართველი მრავალშვილიანი დედა (ნ. გ.) ძალზე ვიწროდ ცხოვრობს, ბინას თხოულობს და, ვისთანაც კი მივიდა, თანამდებობის პირნი დასცინიან კიდეც: „რად გინდოდა ამდენი შვილი? ქურთებს შეეჯიბრე?!“ ამავე დროს მის ერთშვილიან დედინაცვალს, საკავშირო დეპუტატს, ვეებერთელა, არასტანდარტულ ხუთოთახიან ბინას აძლევენ...

ეს არის სამართალი?! საბჭოთა სამართალი?! თუნდაც პატრიოტული გრძნობაც რომ ჩამოვაცილოთ?! საგულისხმოა ისიც, რომ ეს „მთავრობის ქალი“ სრულებით არ იწუხებს თავს, რომ ქმრის შვილსა და შვილიშვილებს თუნდაც სიტყვიერად მაინც დაეხმაროს (ჩანერილი მაქვს ოცი-ოდე წლის წინათ).

...ქობულეთელი კარგი ქართველი ქალი, ნუნუ წილოსანი, მეორე ბავშვის შექმნისას, მიდის რაიკომის მდივანთან და ცრემლმორეული ემუდარება, აკვნის დასადგამი ადგილიც არა მაქვსო...

რაიკომის მდივანი, პირველი კაცი რაიონში, ძველებურად გუბერნატორი (პატარა!) ბატონ-კაცურად უპასუხებს: ბავშვებს წარამარა რომ აჩენ, არ იცოდი, რომ ბინა არ გქონდაო?!

ბავშვების „წარამარა“ შექმნის სურვილი დაეკარგა შეურაცხყოფილ დედას, სამაგიეროდ ორშვილიანმა სიორიძემ, იმ ხანებში, ორი ბინა „გააიმასქნა“ დედაქალაქში, და როცა „რაიკომობის“ ყავლი გაუთავდა, საკუთარი ორსართულიანი სახლიც მიაყიდა... საგულისხმოა ისიც, ამ სახლის ქვედა სართული რაიკომის მდივანს... რკინა-კავეულის მალაზიისათვის ჰქონდა მიქირავებული!

...სამწუხაროდ, ეს ამბავი უკვე ზნეობრივი რევოლუციის პერიოდში მოხდა: თბილისში, დათიაშვილების ათშვილიან ოჯახს ისეთი ბინა მისცეს, რომელშიც, არსებითად, არც იცხოვრება. ბინა კი ახალია, ოღონდ... ერთი ღირსება კი აქვს: წვიმა არ ჩამოუდით, მის ზევით კიდეც რამდენიმე სართულია.

ამავე დროს, ჩვენს ქალაქში, ნებივრობენ ისეთებიც, რომელთა ერთადერთი მემკვიდრის დაბადების დღეს, თამადა სუფრის თავში რომ დაჯდება და სუფრას თვალს მოავლებს, მარტო მის წინ ას კაცზე მეტი ზის.

ამერიკელი მილიარდერი პოლ გეტი 84 წლისა გარდაიცვალა, სულ ცოტა ადრე სიკვდილამდე, მოათავა თავისი მემუარები. ამ მემუარების ბოლო ფრაზა ასეთია:

*«Люди должны смириться с тем, что между ними никогда не было равенства, нет и не будет».*

ნუთუ გეტს, მილიარდერს, ჩვენც, საბჭოთა ადამიანებიც, ვყავდით მხედველობაში?!

\* \* \*

«Жить так, как мы живем, можно только по приговору, который к тому же окончательный и обжалованию не подлежит».

## ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში რომელიღაც შეშლილისაგან გაგონილი

სულ აგერ ახლა ჩვენი გასაბჭოების არნახული აყვავება რომ ვიზიემეთ, მის მერე ფიქსირებული მხოლოდ სამი, და ისიც მორიდებული, ამონაკენესი:

„...ძალიან გავმწარდი, როცა მთელი დღე ვიარე და ვერ შევიძინე ლოგინის თეთრეული და ქმრისა და პაპაჩემისათვის საცვლები, იმიტომ უფრო გავმწარდი, რომ პაპა ძალიან შემეხვეწა, აუცილებლად მიყიდე გრძელი საცვლები, თორემ მცივაო“.

„...1960 წელს ბარად ჩამოგვასახლეს და დიდ იმედებს ვამყარებდით, გვეგონა ოც წელიწადში მაინც შეიცვლებოდა რამე, მაგრამ ყველაფერი პირიქით გამოვიდა. ვცხოვრობთ ძველებურად, კვლავ სანატრელი გვაქვს კლუბი, სამედიცინო პუნქტი, გზა და სასმელი წყალი, რაც მთაში უხვად გვქონდა... ყველაზე აუტანელი კი უფრო ის არის, რომ პირველი კლასის მოსწავლეებს, რომლებიც თავიანთ ჩანთებსაც ვერ ერევიან, სკოლაში სასმელი წყალი სახლიდან მიაქვთ“.

„...ჩვენი საცხოვრებელი სახლი 14-სართულიანია. ბუნებრივია, გვაქვს ლიფტი, მაგრამ მთელი უბედურება ის არის, რომ ლიფტი ძალიან ხშირად მწყობრიდან გამოდის, უიმიხოდ კი ძალიან გვიჭირს ამ სიმაღლეზე ასვლა-ჩამოსვლა. ესეც არ იყოს, თუ ლიფტი გამოთიშულია (მუშაობს მხოლოდ 8 საათიდან 24 საათამდე) ანდა გაფუჭებულია და მაშინ გამოვიძახებთ სასწრაფო სამედიცინო დახმარების მუშაკები, – თავბედს იწყევლიან; სანყლებს გული ამოვარდნაზე აქვთ. ხუმრობა საქმე ხომ არ არის, მეცამეტე, მეთოთხმეტე სართულზე ფეხით ამოსვლა და თან სამედიცინო აპარატების ხელით ატან-ჩამოტანა.“

ვის არ მივმართეთ, მაგრამ ქმედითი დახმარება არავინ არ აღმოგვიჩინა. მ ო გ ვ ხ ე დ ე თ, მ ე გ ვ ი ბ რ ა ლ ე თ, შეუძლებელია ასეთ პირობებში მრავალსართულიან ბინებში ცხოვრება. ვინ იცის, ჩვენსავით რამდენი სხვაც იტანჯება?“

...1837 წელს ნიკოლოზ პირველი ერევანს ესტუმრა. მას დიდი ამბით ანუ, როგორც ახლა ვამბობთ ხოლმე, მგზნებარე ენთუზიაზმით შეხვდა სომეხთა ბრბო (толпа). ამ ბრბოს წინამძღვარს დროშასავით ამართული, ჯოხზე წამოცმული, გაპუტული და ენანაჭრილი, მაგრამ ჯერ კიდევ ცოცხალი ბატი მოჰქონდა...

— Что это? – გაიკვირვა თვითმპყრობელმა.

— Здешний обычай, Ваше Величество! – აუხსნა გუბერნატორმა.

გვირგვინოსანი ამ პასუხით არ დაკმაყოფილდა და ფლიგელ ადიუტანტი გაგზავნა ამბის გასაგებად. გამოირკვა, რომ ეს ჩალურჯებულ-გაძვალტყავებული ბატი სიმბოლოა თურმე იმ მდგომარეობისა, რომელშიც ეს ხალხი იმყოფება: „ჩვენც ამ ბატივით კანამდე ვართ გაპუტული და იმის უფლებაც არა გვაქვს ჩვენს ბედშავობაზე კრინტი დავძრაო“.

იმ ძველ წიგნში, სადაც ეს ამოვიკითხე, არაფერია ნათქვამი, ბრძანა თუ არა რაიმე იმპერატორმა თავისი ქვეშევრდომ-ბატების ხელახლა შესაბუმბლავად და ასამეტყველებლად...

...შექსპირი იმდენად პოპულარულია საქართველოში, რომ გვარს მისას ზოგიერთი, „დაჟე განათლებულიც“ თავის პირმშოს სახელადაც კი არქმევს (მსგავსად ედისონისა, რენტგენისა, ეიფელისა, მარატ-ჟორესისა და სხვათა), და მაინც, ჩვენდა სავალალოდ, შექსპირს, როგორც პოეტს, ცოტანი თუ ვიცნობთ, თუმცა გვაქვს კიდევ მისი სონეტების ორი თარგმანი...

ჰოდა, ეს ჩვენი სათაყვანო შექსპირი, უილიამი თუ ვილიამსი, ჩვენამდე ჯერ კიდევ ოთხასი წლით ადრე, გოდებდა:

ყველაფრით დაღლილს სანატრელად სიკვდილი დამრჩა,  
რადგან მათხოვრად გადაიქცა ახლა ღირსება,  
რადგან არარამ შეიფერა ძვირფასი ფარჩა,  
რადგან სიცრუე ერთგულების გახდა თვისება,  
რადგან უღირსებს უსამართლოდ დაადგეს დაფნა...

ქალაქის ეკონომიის მიზნით ბოლომდე აღარ ჩავათავებ და ამ ისტორიულ ექსკურსს ნაადრევად ვუსვამ წერტილს, დაინტერესებულ მკითხველს კი ძებნაში დროს არ დავაკარგვინებ: სათვალავით ეს სონეტი სამოცდამეექვსეა.

**იყო ხალხი, ბრძენი ჰყავდათ მმართველი,  
მიტომ შერჩა ამ ქვეყანას ქართველი!**

**სანდრო შანშიაშვილი.**

წინათ, აი, იმ დროს, როცა წყეულ „ნაშთებს“ თესავდნენ, ნაცისხარ კაცს უნდო თვალით უყუ-  
რებდნენ, სასჯელმოსხდილ კაცის მკვლელს კი აბა ხელს ვინ ჩამოართმევდა, ბევრი მათგანი ად-  
რინდელ საცხოვრებელ ადგილს აღარც ეკარებოდა...

გამახსენდა ყოველივე ეს და მინდოდა დამეწერა, ერთსულოვანი საზოგადოებრივი ზიზლი  
გამოეფუცხადოთ-მეთქი ახალგაზრდა მშობლებს, ჯერჯერობით ერთბაშეშვიანებს, მაგრამ ხელი  
კალმინანდა ჩავიქნიე, აკი საოცრად მომრავლდნენ სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილები, და უბე-  
დურებაც ის არის, რომ თანამედროვე საბჭოთა ისაკიჩებს არავინ, არამეჯღანუაშვილებიც კი,  
ზიზლით არ უყურებს, არავინ მათ არ დასცინის, არავინ მათ არ გაურბის, პირიქით – ის, გმირი  
თუ არა, ყოველ შემთხვევაში, დასამოყვრებლად მაინც ჩინებული პარტიკა თავის წრეში და მის  
გარეთაც.

რა მშვენიერ, დიდებულ ოჯახში შევიდაო, მოჰკრავთ ხოლმე ყურს ახლად გათხოვილ ქალიშ-  
ვილზე. ეს „მშვენიერი, სანიმუშო“ ოჯახი კი საქვეყნოდ ცნობილ მექრთამესა და გამომძალველს  
ეკუთვნის. ასეთ პირობებში, რასაკვირველია, რაიმე საზოგადოებრივი ზიზლის გამოცხადებაზე  
იმედის დამყარება უიმედო წამონწყება იქნებოდა, თვით საზოგადოებაც თითქმის მთლიანად  
ასეთივე „საზოგადოებას“ წარმოადგენს.

და მაინც, ერის კეთილმა, ერის მხსნელმა, ერის მკურნალმა  
დრაკონმა, რაკი მის ხელშია მათრახიც და ნამალიც, იმათ წინაშე  
ფარ-ხმალ არ უნდა დაყაროს, ცოტნე დადიანივით უნდა შეებრძო  
ლოს ერის ურჩხულთ, ერის მოღალატეებს...

ვინ არ იცის, რომ ჩვენში დიდი და პატარა, განათლებული და ვითომ განათლებული, სწავ-  
ლული და ვითომ სწავლული, თავიანი და უთავო, ყველა-ყველა, სულ მცირეოდენის გამოკლე-  
ბით, თანამდებობისკენ მიისწრაფვის, „სკამის“ ხელში ჩაგდებაზე ოცნებობს და მის ჩასაგდებად  
არავითარ სიგლახეზე უარს არ ამბობს. ჩვენმა კეთილმა დრაკონმა კი საქმე ისე უნდა წარმარ-  
თოს, რომ ეს სიგლახე ერის სასარგებლო სიკარგისაკენ შეტრიალდეს: თანამდებობაზე დანიშ-  
ვნისას უნდა გამოიკითხოს, დასანიშნავ პირს შვილი რამდენი ჰყავს... უპირატესობა მეტშვილი-  
ანს უნდა მისცეს, მით უფრო ახალგაზრდას, მომავალ მამას და დედას.

ამჟამად ეს არის ყველაზე უკეთესი, მამკურნებელი სტიმული გამრავლების წასაქეზებლად,  
რადგან ახლა, გადაგვარების გზაზე დამდგარ ხალხს, ეკონომიური სტიმულით ვერ დააინტერე-  
სებ: გამძღარ-გახეთქილს მთელ გოგორა პურს მიართმევ თუ არ მიართმევ, ეს მისთვის სულ  
ერთია! ბაბუნაშვილს როცა ფულების თვლა მოყირჭდა, სამინისტრო სავარძელს დაასო თვალი.  
ასეთია დღევანდელი ქართველი კაცის ბუნება, სულ ერთია ის დიდფულიანი ბაბუნაშვილი იქნე-  
ბა თუ ნაკლებფულიანი ბაბუნაშვილი...

ჩვენი ცხოვრება ისე აენყო, რომ ყველას უნდა ხელქვეითი ჰყავდეს, ყველას უნდა, შენ იყო  
მასზე დამოკიდებული, და არა ის იყოს შენზე! ყველა მიილტვის შემოსავლიანი, საქურდალი ად-  
გილისაკენ (მე ბოდიშს ვიხდი ზოგიერთი არა ასეთის წინაშე, მაგრამ ისინი ისე ცოტანი არიან,  
რომ იძულებული ვარ „ყველაობით“ ვილაპარაკო).

ალბათ იტყვი, მერედა, სად მოინახოს ამდენი შვილიანი და თანაც თავიანი ხალხიო. საქმეც  
ის არის, რომ თავიანს და უთავოს ძებნა არც უნდა დაუნყონ. მიიხედ-მოიხედონ, რამდენი უთა-  
ვო ზის სათავო ადგილებზე, მაგრამ ცხოვრება მაინც თავისი გზით, შეიძლება ტაატიო, მაგრამ  
მაინც თავისი გზით მიიმართება და, როგორც ხედავთ, ქვეყანა ამით არ ინგრევა, ჩვენი ნაწილი  
დედამინისა მაინც ბრუნავს!..

რა თქმა უნდა, აკადემიის პრეზიდენტი უეჭველად თავიანი უნდა იყოს, და ამის გამო მას  
სულ უშვილობაც ეპატიება, მაგრამ, როცა შენ „ატეკას“ უფროსად ორშვილიანი უთავო (თუნ-  
დაც თავიანი!) მამაძალი გიზის, დააყენე მის ნაცვლად მეტშვილიანი უთავო და დაე მასზე  
ალალიც იყოს, თუკი, ვთქვათ, ხალხის ჯიბეში, სრულიად მოურიდებლად, ხელის ჩამყოფი ტაქ-  
სისტი რაღაცას მასაც უწილადებს: ეს შვილებს მაინც უზრდის სამშობლოს!

როცა მასა, ხალხი გაიგებს და დარწმუნდება, რომ მეტშვილიანობა და მრავალშვილიანობა  
ჩვენში არა მარტო იმით ფასდება, რომ „სოფლის ცხოვრება“ მათს ჯგუფურ ფოტოსურათს მოა-  
თავსებს მეოთხე გვერდზე, არამედ ასეთი ხელშესახები და თვალდასანახავი პატივისცემითაც,



მაშინ ყველა ჩვენ მოწმენი გავხდებით, რა სასიკეთო შედეგი მოჰყვება ამას ერისათვის.

ამიტომაც, ვინც ხალხის რჩეულად ითვლება, საზოგადო მოღვაწედ, ერისკაცად, ვინც გაგებით თუ ვიტყვით, – და მას არა მარტო ლექსებით და კანტატებით უყვარს თავისი საქართველო, „რომლის სადარი ქვეყნად სად არი“, – არაფერი არ უნდა დაიშუროს ერის საკეთილდღეოდ, თუნდაც ეს მის პირად კეთილდღეობასაც ეხებოდეს.

რამდენი ახალგაზრდა მწერალია, რამდენი ახალგაზრდა ხელოვანია, რომლებიც ოჯახს არ ეკიდებიან, ანდა უკვე მოკიდებული არიან და ერთი და ორი შვილით იფარგლებიან, მაგრამ ისინიც კი შუბლზე ხელს იტკლიცავენ და სწრაფად გამოფხიზლდებიან, თუკი, ვთქვათ, მაგალითისათვის, ერთ უცნაურ დღეს ასეთ ფანტასტიკურ ამბავს შეიტყობენ:

გრიგოლ აბაშიძე და ოთარ თაქთაქიშვილი – ერისა და სამშობლოს სათაყვანოდ! – გადადგნენ თავიანთი თანამდებობებიდან – პირველი სამშვილიან გურამ ფანჯიკიძისა და მეორე ოთხშვილიან ნოდარ გურაბანიძის სასარგებლოდ!..

მე ამას სახუმარო-საქილიკოდ არ ვპენტავ: გარდა იმისა, რომ ისინი ჩვენ გვჯობიან „ბავშვობრივი“ ცენზით (პირობითად ვხმარობ „ქონებრივის“ ანალოგიით), ამავე დროს, ნურას უკაცრავად და, არც თავიანთობით ჩამოგვივარდებიან (მეპატიოს მრავლობითში ლაპარაკი, ჩემს თავს სრულებითაც არ ვაგდებ თავებში, მაგრამ ამით, ასე მგონია, თქვენს თავებს ნაკლებ ჩრდილს ვაყენებ).

ერთი, სულ პატარა მაგალითი: ჟურნალი „განთიადი“, ფანჯიკიძის რედაქტორობის დროს, ქუხდა და გრგვინავდა, – მორიგი ნომრის გამოსვლას ჩვენ, მკითხველები, თვიდან თვემდე სიამით და გულისფანცქალით ველოდით; პროვინციის, „ქუთათურმა“ ჟურნალმა სულ მოკლე ხანში ქართული სქელი ჟურნალისათვის არნახულ ტირაჟს მიაღწია – 35 ათასს! შეიცვალა რედაქტორი და... ახლა, საერთოდ, გამოდის თუ არა, ბევრმა არც კი იცის; წნევიან ავადმყოფს, შეცდომით, რეზერპირინის დოზას რომ შეუშხაპუნებენ და წნევაც ერთბაშად კატასტროფულად დაეცემა, ასე დაეცა ამ ჟურნალის ტირაჟიც.

ნოდარ გურაბანიძეც გახლავთ... არა, მართალია, ზოგჯერ მის თავს შენჯღრევა სჭირდება, მაგრამ...

აბა რომელია ჩვენში ისეთი მინისტრი, დროდადრო ასეთი პროცედურები არ სჭირდებოდეს?! სწორედ ამისათვის არსებობენ ზემდგომი ორგანოები, – თუ მივიძინებთ, გამოგვაფხიზლონ. აი, როგორც ერთხელ, ცეკას იმდროინდელმა მდივანმა ქალბატონმა ვიქტორია სირაძემ... რა არის, მინისტრის პირველი მოადგილე ჯინსს რომ იცვამსო... იმ დღიდან ჩვენმა შერისხულმა ამხანაგმა ნოდარმა, ყველას დასანახავად, გაიხადა ჯინსის კოსტუმი და თვალის დასანახავად შეიჯავრა იგი, უფრო, ალბათ, სხვების თვალის ასახვევად...

ისე კი, კაცმა რომ თქვას (ჩემისთანა უპარტიო „აბდალაიმ“, რა თქმა უნდა!), არც ის არის, მაგალითად, სულ მთლად გონივრულ-გამართლებული, – აგვისტოს პაპანაქებაშიც კი, როცა თბილისში კვერცხი მზეზე სამ ნუთში, ჩრდილში კი ხუთ ნუთში შეინვ-შეიხრაკება, კოსტუმებში, მეტწილად დარბაისლურ შავში რომ დადიან პარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და მინისტრთა საბჭოს თანამშრომლები.

ამბობენ, ეს იმიტომ, რომ უფრო წონიანი გამოჩნდნენ მასების თვალში... შეიძლება, შეიძლება! შეიძლება წონაში მართლაც იმატებენ მასების თვალში, ოღონდ... ესეცაა, ამერიკის ერთ-ერთი ყველაზე ღირსშესანიშნავი პრეზიდენტი, ჯონ კენედი, მოკლესახელოებიანი, შარვალში ჩატანებული პერანგით გამოდიოდა ხოლმე პრესკონფერენციებზე და თავისივე პროფესიის ხასიათიდან გამომდინარე უსაშველოდ გამკილავ-გამქირდავ-განმქიქებელი ჟურნალისტების თვალშიც კი არ ჩანდა ბოთედ და ტინგიცად.

(სხვათა შორის, – არც ჩვენი გიორგი ნიკოლაძე, რომელიც ზაფხულობით, ხანდახან, მოკლე, მუხლებამდე შარვლით ჩაივლიდა ხოლმე რუსთაველის პროსპექტზე, მაგრამ ჩვენ, მომაიმუნო ბიჭებიც კი, უკან ქირქილით როდი მივსდევდით, პირიქით, – სიყვარულით თვალს ვაყოლებდით, – ეს გიორგი ნიკოლაძეა, დიდი ინჟინერი და დიდი ალპინისტი, მოკლედ – აი, ვაჟკაცი!).

...ჩეხოსლოვაკიაში, უნგრეთში, პოლონეთში, ბულგარეთში, თუმცა იქ თანამდებობა, ძალიან დიდიც კი, ავტომატურად იმდენ სიკეთეს არ აძლევს ადამიანს, როგორც ჩვენში, – ამა თუ იმ ადგილზე დასანიშნ კანდიდატს ყოველთვის ეკითხებიან, რამდენი შვილი გაყავსო, – და ამ კუთხით უდგებიან, როგორც ხედავთ, სრულიად ერთგოვან ქვეყნებშიც, სადაც არც ამონყვეტა ემუქრებათ და არც სომხების დაგეგმილი შემოსევა ყოველი მხრიდან, და არც სამასი ათასი აზერბაიჯანელის სტიქიური მოძალევა აღმოსავლეთიდან და არც ქვეყნის შუაგულიდან ოსების მაჩვისებური შემოპარვა, და არც ზღვისპირიდან აფხაზების თავხედური ხრიკები...

ამ ქვეყნებში, და ბევრ სხვაგანაც მრავალშვილიანებს მრავალი სხვა უპირატესობაც აქვთ, მაგრამ მათ ჩამოთვლას მე არ შევუდგები, – ჩვენს პირობებში მათი განხორციელება, ყოველ შემთხვევაში, ჯერჯერობით მაინც, არარეალურია; ჰოდა, იმას მაინც მივხედოთ, რაც ჩვენს

ხელთ არის, რაც ჩვენზეა დამოკიდებული...

ახლა მაინც, როცა ჩვენში ზნეობრივი რევოლუცია მიმდინარეობს, სიორიძეებს ნუ გავაჭაჭანებთ იმ პოსტებზე მაინც, საიდანაც მათ შეეძლებათ ქედმაღლურად შესძახონ ერისქალებს.

— ღორი ხარ, ამდენი შვილი რომ გაგიჩენია?!

ფაქტი, რომელიც არ შემომონებია (მრავალშვილიანობის მხრივ), რადგან არ მინდოდა ცუდ გუნებაზე დავმდგარიყავი, თუ ის მართალი არ გამოდგებოდა: ცენტრალურ კომიტეტში მუშაობს თურმე ერთი ამხანაგი, გვარად თოთაძე, მისი სახელი, სამწუხაროდ, არ ვიცი, ოთხი შვილის მამა!..

ბინების განაწილებისას ჭკვიანმა ხალხმა მას სამოთახიანი ბინა მისცა. ამის თაობაზე, ასეთივე ფართობის მსურველმა, ერთშვილიანმა, როგორც მამამ უკვე უპერსპექტივომ, ერთი ამბავი დაანია: იმას რომ მიეცით და მე არ მომეცით, საიდან არჩენს ის ოთხ შვილსო...

მე რომ ის კეთილი დრაკონი ვიყო, რომლის მოვლენაზე საქართველოსთვის დღე და ღამე ვოცნებობ, ასეთი „ლოგიკისათვის“ ამ ნომენკლატურის მუშაკს, გამოუკითხავად მაკულატურაში გადავუძახებდი, თოთაძეს კი ყოველმხრივ ხელს შევუწყობდი და გავამხნეებდი მის კაცურ კაცობაში...

მეორეც, არც სულ დამონმებული ფაქტი: ცენტრალურ კომიტეტში ერთ-ერთი განყოფილების გამგედ მუშაობს სამშვილიანი ამხანაგი, და ახლა მეოთხესათვის ემზადებაო...

მეოთხეს, ასეთ მწირიანობაში, ვინ მოსთხოვს, მაგრამ თუ სამიც ჰყავს, აფერუმ მის ქართველობას!

პირადი მაგალითი, მხოლოდ პირადი მაგალითი, და ამას რაც „ზევიდან“ გამოსაჩენი ადამიანები მოგვცემენ და გვიჩვენებენ, ჩვენზე, პატარა ხალხზე უფრო შთამბეჭდავად იმოქმედებს, არა მარტო გამრავლებაში, — ცხოვრების ყველა სფეროში!

აი, თუნდაც, რა ხანია მოგვიწოდებენ, გადავაქციოთ თბილისი ბაღნარად, ნალკოტად, გავაშენოთ და შევმოსოთ ვაზითო... ყოველწლიურად ყვავილების დღესასწაულიც კი იმართება. მე თქვენ გეტყვით, კლიმატი არ გვინყობს ხელს თუ საყვავილე მინა! ცენტრალურ ქუჩებზე, აივნებზე, თუნუქის, მიწით სავსე კოთხოებიც კი დაგვიდგეს უფასოდ, მაგრამ, რაკი ჩვენ „დიდი კულტურის ხალხი ვართ“, თესლის ჩაგდებაც კი გვემძიმება და სამ დღეში ერთხელ ერთი ტოლჩა ნყლის მისხმა.

მაგრამ რა პირით უნდა გაამტყუნო „ვინტიკები“ და „ბოლტიკები“, როცა... აი, უკვე 10 წელიწადია, დღეში ორჯერ მაინც, ჩავივლი ხოლმე ფალიაშვილის ქუჩაზე, დიდი, საგულდაგულოდ ნაშენები 31 სახლის წინ, რომლის აივანზე, წყვილ-წყვილად, უფრო მოზრდილი და ღამაზი საყვავილე კოთხოებია ჩამოკიდებული, მაგრამ ათი წლის მანძილზე, არც ერთ ამ კოთხოდან, არც ერთხელ, ერთ მორცხვ იასაც არ გადმოუყვია თავი! მერედა, თქვენ ფიქრობთ, აქ „ია-ია“ ხალხი ცხოვრობს თუ?! სულ დიდი მთავრობის ხალხი, ზოგი უკვე ცხენიდან გადმომჯდარი, ზოგი ისევ ცხენზე მჯდომი!..

ჰოდა, როგორღა გადავაქციოთ ჩვენი დედაქალაქი ბაღნარად?! საამისოდ ყვავილთა მეფეები, ჰოლანდიელები ხომ არ მოვიწვიოთ, რომლებმაც ზღვაც კი არაფრად ჩააგდეს და უკან დაახვეინეს?!

როცა ერთ ნამდვილ მეცნიერს შევჩვილე ერთი პატარა, ცნობილი ლექსის „ვარდს ვერ გაეშალა კოკორის“ უბედური ამბავი, ასე მითხრა: პირს რომ ვიბანთ, ბატონო, ესეც არ გიკვირთო?!

სულ აგერ ახლა, მე-18 საუკუნეში, არც ინგლისელები იბანდნენ პირს, მაგრამ...

ჩვენც ვისწავლით, ოღონდ დასაბანი პირი შეგვრჩეს, ოღონდ ცოცხალი ვიყოთ, ოღონდ ვიმრავლოთ! საამისოდ კი... მ ა გ ა ლ ი თ ი ! პ ი რ ა დ ი მ ა გ ა ლ ი თ ი ! მხოლოდ პ ი რ ა დ ი მ ა გ ა ლ ი თ ი ! და კ ა ნ ო ნ ის ძ ა ლ ა ც !

ბევრს ორი ბავშვის ყოლაც კი არ უნდა იმიტომ, რომ...

„რა ბედნიერი ვარ, რომ მხოლოდ ერთი შვილი მყავს, ახლა მეორეც რომ მყავდეს მოსაწყობი უმაღლესში, უი, დედა!“..

ასეთი „ბედნიერი“ დედები, „სანაქებო“ დედობით ცხვირანუელნი, ცხენივით ერთ კვიცს რომ მიაბოდილალებენ, ქართველი ხალხის მხსნელმა, კეთილმა დრაკონმა იმით უნდა გაამწაროს და გონს მოიყვანოს, რომ...

მ ე ტ შ ვ ი ლ ი ა ნ ე ბ ი დ ა ნ , უ მ ა ლ ლ ე ს შ ი მ ი ლ ე ბ ი ს ა ს , უ პ ი რ ა ტ ე ს ო ბ ა მ ა თ უ ნ დ ა მ ი ე ც ე ს , ვ ი ს ა ც დ ა -ძ მ ა მ ა ი ნ ც ჰ ყ ა ვ ს , მ რ ა ვ ა ლ შ ვ ი ლ ი ა ნ ი ო ჯ ა ხ ე ბ ი დ ა ნ კ ი უ გ ა მ ო ც დ ო დ , დ ი ა ხ , უ გ ა მ ო ც დ ო დ თ ი თ ო -თ ი თ ო შ ვ ი ლ ი მ ა ი ნ ც უ ნ დ ა მ ი ი ღ ო ნ ! ამის დაწესება დასტურის იქნება იმისა, რომ რესპუბლიკის უმაღლესი ორგანოები, მათ ღვანლს ქვეყნის წინაშე მხოლოდ სიტყვით როდი აფასებენ!

ეს გაახარებთ მათ და ამავე დროს ეს კარგი, კეთილისმყოფელი მათრახი იქნება მცირეშვილიანებისათვისაც, რომლებიც ჯერ არ დაბადებული „აბრამებისათვის“ უმაღლესზე ფიქრობენ 18-20 წლით ადრეც...

ამის დანესებით სრულებით არაფერი დაუშავდებათ ჩვენს უნივერსიტეტსა და ინსტიტუტებს, არ იმოქმედებს ცუდად მათს კონტინგენტზე; ახლაც ხომ, მიუხედავად მრავალჯერ შეგონებისა, ხვენწა-მუდარისა და გაფრთხილებისა, იძულებულნი არიან, უკიდურეს შემთხვევაში, გარიცხონ არა ერთი და ორი დედისერთა და „დედისორთა“ სტუდენტები – სისხლის სამართლის დამნაშავენი, ქურდები, ავაზაკები, მანქანების გამტაცებლები, ხულიგნები, ისეთები, რომლებიც თუმცა დიდი ვაი-ვაგლახით მოეწყვენ, და მაინც არ უფრთხილდებიან ასე ძნელად მისაღწევ ბედნიერებას – სტუდენტობას.

მე, რა თქმა უნდა, არ ვიძლევი იმის გარანტიას, რომ ყველა, უგამოცდოდ მიღებული, შრომისმოყვარე მრავალშვილიანი ოჯახებიდან, უთუოდ ანგელოზი იქნება ნიჭითა და საქციელით, ეს კია, ეჭვი არ მეპარება, რომ ისინი სასტუმრო „ივერიასთან“ უცხოელს ჩემოდანსა და ხელჩანთას არ გამოსტაცებენ; მარჯანიშვილის მოედანზე, დღისით-მზისით, ტელეფონის ჯიხურში ქალიშვილს, დანებმომარჯვებულნი, ჯინსის შარვალს არ ჩახდიან „კარგი ოჯახის“ შვილებივით...

თანაც, არ არის აუცილებელი, მაინცდამაინც პირველი შვილი მიიღონ, ეს დაკვირვებით უნდა აწონ-დაწონოს თვით ოჯახმა და სკოლამ, სადაც ის სწავლობდა, უგამოცდოდ მისაღები ერთი შვილის „ლიმიტი“ ჭკუით უნდა გამოიყენონ.

...უნდა დანესდეს ალიმენტის ოდენა გადასახადი ერთშვილიან ოჯახებზე, ჯერ ერთშვილიანებზე!

(აქვე გარკვევით შევნიშნავ: ასეთ სავაგლახო გახშირებულ გაყრა-გამოყრას სწორედ ერთ და ორშვილიანობა აადვილებს).

...თუ ეს პრაქტიკულად მოსახერხებელი იქნება, ამჟამინდელ საქართველოს პირობებში, მანქანები – ეს ბორბლებიანი კუბოები, არ უნდა მიეცეთ ერთშვილიანებს, საცოლედ შეღებულ ვაჟკაცებს, რომლებიც ოჯახს არ ეკიდებიან, და მანქანას, მეტწილად, გაადვილებული მრუშობისათვის იყენებენ.

...როცა „განკითხვის დღე“ დადგება, არ უნდა გაენიოს არავითარი ანგარიში ერთშვილიანი დედების აფერისტულ თავის მოსაწყობებას, „პირველიც მუცლიდან ამოვიჭერი“, „მეტი არ მეყოლა“, „გულის მანკი მაქვს“... ასეთები ათიათასებში, შეიძლება, ერთი-ორი მართლაც გამოერიოს, მაგრამ სჯობს ისინიც, ასე თუ ისე, დაისაჯონ, ვიდრე ცოდვამიტევებულად ჩათვალონ თავი ათიათასებმა!..

მე ვთქვი, დაისაჯონ-მეთქი, და არა გაიკიცხნონ, აკი ასეთ ადამიანებზე გაკიცხვა ისე მოქმედებს, როგორც „ჟუჟუნა წვიმა“, როგორც ვასილ დარჩიასეული „14 სასტიკი საყვედური უკანასკნელი გაფრთხილებით!..“

\* \* \*

**მარად და ყველგან, საქართველოვ,  
მე ვარ შენთანა!..**

**ილია.**

მე თუ რამე დამეკითხება, უკვე ხანმოთუფლ კაცს, ცხოვრებაში ბევრი ავისა და ჭირის მნახველს, ქართველების მხრივ ყოველგვარი „დისიდენტობა“, საერთოდ, დიდი უჭკუობაა. ასეთივე უჭკუობა იყო 1924 წელს „დისიდენტური“ გამოსვლები, რომლებსაც მხოლოდ და მხოლოდ ტრაგიკული შედეგი მოჰყვა, საქართველოს ბევრი კარგი შვილი რომ დააკარგინეს.

პოლიტიკამ ილუზიების პატიება არ იცის, პოლიტიკოსს რეალისტის თვალები უნდა ჰქონდეს, სამყაროს ძალთა თანაფარდობას ტელესკოპის მეტრნახევრიანი ობიექტივით უნდა სჭვრეტდეს: არასოდეს არ დადგება ისეთი დრო, როცა ძალა აღმართს ვერ დახნავს!

როცა ოცი-ოცდახუთი წლისა ვიყავი, ერთობ მიკვირდა, როგორ ახსოვთ ხნიერებს-მეთქი ოცი წლის წინანდელი ამბები, მე ესენი ძველისძველ ისტორიებად მეჩვენებოდნენ, ახლა კი იმდროინდელი ამბები გუშინ მომხდარ ამბებად მესახებიან. ასე აირეკლება ხოლმე დრო სიბერის პრიზმაში.

1956 წლის 9 მარტი დღევანდელი ახალგაზრდობის თვალში ლამის ანტიკური დროის კალენდარს მიეწერება, სინამდვილეში კი ასე არ არის. იმ უბედური დღის ნატყვიარები, მიუხედავად საგულდაგულოდ შელესვა-შეგლესისა, ახლაც ემჩნევა ერთი შენობის ფასადს... ცოტაც და, არ ვიცი კი ვისი, ეს კია, ერთი გონიერი კაცის წინდახედულობა რომ არა, იმ შენობას ნატყვიარები, ალბათ, კიდევ მიემატებოდნენ.

მერედა, ღირდა კი ამ ფასად ჩვენი ახალი კონსტიტუციის ის „სადავო“ მუხლი? აღნიშნული მუხლი 40 წელიწადი იყო უმაღლესი ხარისხის, ბრინჯის ქალაქზე ამოჩუქურთმებული ასოე-

ბით ძველ კონსტიტუციაში ჩაბეჭდილი, თითქმის ნახევარი საუკუნის მანძილზე მისთვის ხელი ავად არავის უხლია, მაგრამ... მოვიხმარეთ კი რამეში?! გამოგვადგა კი რამეში?! დღეს კონსტიტუცია, თუ მართლაც შენი ერი გიყვარს და შენი ქვეყანა, შენს პატრიოტულ გულში უნდა გიზგიზებდეს, და ამ სიყვარულს პლაკატით და ყანნით კი არ უნდა ამტკიცებდე, – ფუტკრისებრივი საქმიანობით და ერისათვის ახლა ყველაზე უფრო აუცილებელი, იმ ცოცხალი მაგალითის ჩვენებით, რომლის ასე ხშირად განმეორებით, ალბათ, ასე დიდად დაგლალეთ.

რაც უფრო მეტი ვიქნებით, მით უფრო ძლიერი ვიქნებით, რაც უფრო დავსუსტდებით, მით უფრო დაგვჯახნიან: ბუნების ეს კანონი, დღიდან ქვეყნიერების დასაბამისა, ერთნაირად მოქმედებს როგორც ცხოველთა სამყაროში, ისე ხალხთა ურთიერთობაშიც.

დიახ, ჩვენი ახალგაზრდობის ერთ ნაწილს თავი რომ უნდა მიაკლას „ფილკინა გრამოტებს“, განა უფრო ის არა სჯობს, როგორც ერისათვის, ისე მისთვის, მაგალითის მიმცემი გახდეს, რათა მისი საყვარელი სამშობლო, შოთა რუსთაველისა და ილია ჭავჭავაძის ენა მარად არსებობდეს და მარად ისმოდეს, რათა მისი მშობელი ხალხი არ აღიგვას პირისაგან მიწისა, რათა ეს დამღუპველი, ამომჟღავნებელი ნამხედურობა ერის გადამრჩენი, მხსნელი „ნამხედურობით“ შეიცვალოს?!

მე დიდი მონინებით ვარ გამსჭვალული ერთი „ნადისიდენტარის“ მშობლებისადმი, ერთი ამათგანი ჩემი სკოლის ამხანაგი იყო... მისი ვაჟი, მე მგონია, სამშობლოს სიყვარულს, მისდამი თავდადებას, სულ ცოტა, ოთხი შვილის გაჩენით უფრო დაგვიმტკიცებდა; როგორც იმერეთში იტყვიან, მე შენ გეტყვი და, საამისოდ ხელს ბინის ფართობი არ უწყობდა, მატერიალური სახსრები თუ ღირსეული მეუღლე?! სხვათა შორის, ეს მათთვის არც ახლაა გვიან!.. ჩინებული ცოცხალი მაგალითი იქნებოდა, არა ერთი და ორი მიმბაძველიც გამოუჩნდებოდათ.

...გელა ბანძელაძეს პირადად არ ვიცნობ, არც ოდესმე თვალით მინახავს, არც ის ვიცი, სად მუშაობს. როცა მის წიგნებს და სტატიებს ვკითხულობ ხოლმე, მათ ავტორს არ სჭირდება წამძვარება, რომ ის პროფესორია, ეს უამისოდაც ჩანს, ეს უამისოდაც იგრძნობა, ეს თავიანი კაცი ამავე დროს სანიმუშო ქართველი მოქალაქეა, – ხუთი შვილის მამაა! რატომ არ უნდა ვხედავდეთ მას – თუნდაც ცოცხალი მაგალითის საჩვენებლად – გამოსაჩენ საერო ადგილზე?! მისი მეუღლე ხომ ჩვენგან, თუ მეტად არა, თანაბრად მაინც, პატივსაცემია ბატონ გელასთან ერთად?!

\* \* \*

Можно все время обманывать некоторую часть народа, можно некоторое время обманывать весь народ, но невозможно обманывать весь народ все время.

Авраам Линкольн.

მარქსიზმი, რამდენადაც ვიცი, პიროვნებას ისტორიაში დიდ როლს ანიჭებს, მაგრამ არცთუ სულ გადამწყვეტს თვითონ მასებმა თავისივე რიგებიდან უნდა შეამზადონ და გამოყონ ისეთი პიროვნება, რომელიც წარუძღვება მათ დიადი მიზნებისაკენ. ეჭვი არ არის, რომ მარქსს მხედველობაში ჰყავდა ისეთი ყოველმხრივ მძლავრი პიროვნება, რომელშიც კონცენტრირებული იქნებოდა ფართო მასების ყველაზე საუკეთესო თვისებები: ჭკუა და ნიჭი, ენერჯია და შემართება.

ჩვენი დროისა და ჩვენი ქვეყნის ისტორიის ერთი მონაკვეთის სინამდვილემ ეს ისტორიული მოსაზრება, ცოტა არ იყოს, შეაფამფალა; ისეთმა პიროვნებამაც კი, როგორც ნიკიტა ხრუშჩოვი გახლდათ, მთელი ათი წლის მანძილზე 250 მილიონიანი ხალხი, ისე გვაბურთავა და გვათამაშა, როგორც ქსოვის დროს, ბებიის კალთიდან გადმოვარდნილ ძაფის მორგვს ათამაშებს ცინდალი. ბავშვობაში სოფელში ვისაც უცხოვრია, არ შეიძლება თვალი არ მოეკრას ასეთი ცინდალ-ფუტბოლისტისათვის...

რაკი ოთხკაციანი სურათიდან ნიკიტა სერგეის ძემ ბოლო ერთი კაცი ტაშ-ფანდურით ამოაგდო, და რომ ის თავისუფალი ადგილი თავისი პორტრეტით დაემშვენებინა, არა მხოლოდ როგორც ნაცად პრაქტიკოსს, არამედ როგორც მარქსისტულად ღრმად განსწავლულ თეორეტიკოსსაც, – ერთ-ერთ თავის მრავალრიცხოვან გამოსვლაში, კომუნისიმის დადგომა 1980 წლისათვის გვინინასწარმეტყველა; სწორედ იმ ხანებში დაბრუნდა იგი დე გოლის პარიზიდან, სადაც თურმე 150 ათასი ჰოროსკოპი არსებობს და მკითხავ-მარჩიელობს სამწუხაროდ, მისი თეორიული ვარაუდი არ მართლდება: მომავალ წელს კომუნისიმის ნაცვლად ოლიმპიადა შემოგვიღებს კარებს. რასაკვირველია, ჩვენთვის ოლიმპიადის სტუმრობაც ერთობ სასიხარულოა, მაგრამ იგი მხოლოდ 16 დღით გვესტუმრება კომუნისიმი კი უნდა მოგვევლინოს სამარადისოდ – საზოგადოების უცვლელ ფორმად.

იმდროინდელი მეორე პიროვნება, ვასილ მყავანაძე, ხრუშჩოვთან შედარებით, უფრო პატარა მასშტაბის მოღვაწე იყო, და ეს არც გასაკვირია, აკი მისი სამოღვაწეო ასპარეზი რუსეთის ერთი ოლქის ოდენა ტერიტორიით შემოიფარგლებოდა. ამ ფარგლებში კი მან დიდი უნარი გამოიჩინა და სულ მალე საქართველო ბურთის სათამაშო უბალახო მინდვრად გადააქცია...

არა, ის ნიკიტა ხრუშჩოვივით და იმ სოფლელი ცინდალივით ხალხს ბურთივით არ გვათამაშებდა, – მის ხელში თითქმის ყველა თამაშობდა, და თამაშობდა ისე, როგორც ესურვებოდა: ზოგი სად ურტყამდა და ზოგი სად, ზოგი – წინ, ზოგი – უკან, პასს მეტწილად ისევ თავის თავს აძლევდნენ, თავით კი მხოლოდ კარში ურტყამდნენ, სადაც ვასილ პავლეს ძე იდგა, როგორც გუნდის კაპიტანი, როგორც გოლერი და როგორც მსაჯი: როგორც მეკარე იოლად ასაღებ ბურთებსაც უშვებდა, როგორც მსაჯი დროდადრო უსტვენდა კიდეც, მაგრამ მის სტვენას ყურად არავინ იღებდა, ატალახებულ პარტახ-მოედანზე ბურთი მაინც მუდმივ ტრიალში იყო...

და ასე ხელ-ფეხ-კალათ-წყალ-ღვინბურთ ბაკქანალიის თამაში გრძელდებოდა მთელი... აჭარბებენ, როცა ამბობენ, ოცი წელიწადიო, – „მხოლოდ“ 19 წელიწადი!

ჰოდა, დროის ამ მონაკვეთში, სხვა რომ აღარაფერი ვთქვათ, საოცრად გაძვირდა კიტრი და საოცრად გაიაფდა მთანმინდა!

...მართლაცდა, ედუარდ შევარდნაძემ ყველა დარგში და ყველა სფეროში დამპალი მემკვიდრეობა ჩაიბარა. ზღვასაც კი შმორის სუნი ასდიოდა... და ეს მთებიც, ჩვენი თვალტანადი მთებიც, დაჩიავებულნი გამოიყურებოდნენ. გაირყვნა და გათახსირდა ხალხის დიდი ნაწილი, აღზევდა ქონებრივად და დაეცა ზნეობრივად... იმდენად, რომ ბევრ მათგანს ახლა თვითურად ჯამაგირი ათასი მანეთიც რომ დაუნიშნო, როგორც კახპა ქალი ავხორცობას, ისე ესენიც ხელმრუდობას და სულმრუდობას არ მოიშლიან; ყველაფერი დახურდავდა ფულზე: კაცური კაცობა, ვაჟკაცობა, პატიოსნება, სინდისი, მოყვასის სიყვარული, საერთოდ ადამიანობა...

და რაკი ადამიანობაში ფარას ვერ აიღებ, ეს მათთვის გროშ-კაპიკის საღირაღსაც არ წარმოადგენს, და მათ არც სურთ იყვნენ ადამიანნი, ამ ცნების შეუბღალავი გაგებით, – მგლობა ურჩევნიათ, და რაც უფრო ტრაგიკულია, ეს მგლები თავის თავს კომუნისტებს ეძახიან, აკი საამისო საბუთებიც – დანომრილი! – ჯიბეში უდევთ!..

ყოფიერება განსაზღვრავს ცნობიერებასო და, ჩვენი უბედურება ორმაგდება იმითაც, რომ ცუდი ყოფიერება, თუნდაც დროებითი, ზოგს ისე წარყვნის, რომ მერე მისი შემობრუნება-შემოტრიალება, თუ დიდი კეტი არ იხმარე, ძალზე ძნელია.

თავი მოვიჩვენოთ, თითქოს ეს ასე არ არის, სიბრიყვე იქნებოდა, არ ვებრძოლოთ ამას თავდაუზოგავად და მათაც – დაუზოგავად, – უზნეობას კიდეც უფრო გავალრმავებდით. გულუბრყვილობა იქნებოდა იმის ფიქრიც, რომ ქართველი ხალხის წლობით ტლაპოში ამოსვრილი და ნამსხვრევებად ქცეული სახელის განმენდა-გამთელეებას შვიდი-რვა ან ათი წელიწადი ეყოფა, ჭაობში ჩაყურყუმალება იოლია, ამოყურყუმალებაა ძნელი, – ამას შეიძლება მთელი ერთი თაობის სიცოცხლის ხანგრძლივობაც დასჭირდეს, და ისიც იმ შემთხვევაში, თუ შიში და ისადგურებს ყოველგვარი სიგლახის წინაშე და სასჯელის უღმობელი ზომები იქნება მიღებული, და არა „შენ გენაცვალე, ან ი მაინც ნუ იზამ მაგას“, ანდა „14 სასტიკი საყვედური უკანასკნელი გაფრთხილებით“!..

სიხარულისა და ნუგემის მომცემი უკვე ისიც არის, რომ ქართველი ხალხის ყველაზე უფრო სახელგამტეხი მანდარინ-სინდის-ხურმა-ლუფა-კაცური ღირსების ბითუმად და ცალობით მოვაჭრე ათასობით პარაზიტს ედუარდ შევარდნაძემ ვაჟკაცურად, თუ გზა ჯერ კიდეც სულ ვერ გადაუღობა, ყოველ შემთხვევაში მარწუხებში მაინც მოაქცია.

ეს ისეთივე დიდი საერო და საშვილიშვილო საქმეა, როგორის ფიქრი და ზრუნვა 30 წლის წინათ ერთი წინდაუხედავი, აჩქარებული ხელმძღვანელის მიერ გატიალებული ჩვენი მთიანეთის ხელახლა შეფოთვლა-დასახლება (საქართველოს ქართველების სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფი ალამაზებს, და არა სართიჭალა და ვარკეთილი!)...

ამ ორი რამის წამოწყებაც კი საკმარისია, რომ სამშობლოს ისტორიის გულში კარგი მამულიშვილის სახელი დაიმკვიდრო, მაგრამ ედუარდ შევარდნაძე, შედარებით, ჯერ კიდეც ახალგაზრდაა და შეუძლია მრავალი სხვა რამ სასიკეთოთიც გაგვახაროს.

ახლა, ჩვენს ათეისტურ დროში, ვთქვათ, სასწაული მოხდეს და შოთა რუსთაველი აღსდგეს მკვდრეთით და ილია ჭავჭავაძემაც მთანმინდიდან ღიმილით გადმოგვხედოს და უფსკრულიდან ამოსათრევად ხელიც გამოგვინოდოს, – ვერც ერთი და ვერც მეორე მამობას ვერ გაგვინვევენ; განა იმიტომ, რომ არ მოისურვებენ, – ამის ნებას მათ არ მისცემენ: ამა თუ იმ საბჭოთა რესპუბლიკის მამად ახლა კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივანი ითვლება, და ბედნიერია ის რესპუბლიკა, ვისაც ღირსეული მამა ჰყავს. ჩვენ, ამ მხრივ, საყვედური თითქოს არ გვეთქმის; პატიოსანი ვინც არის, ჩვენი მამის მამობა ეამაყება კიდეც, თუნდაც იმიტომ, რომ მყავანაძის დროს ერთი კაციც არ დარჩენილა პარტიული ელიტიდან ისეთი, იმ

მყრალ, ბინძურ მორევში ფეხი არ ჩაეკრა, ჩვენმა ახლანდელმა მამამ კი, როგორც ყური მომიკრავს, მხოლოდ ერთხელ აიღო „ქრთამი“, მგონი ბაბუნაშვილისაგან (თუ ლაზიშვილისგან?), და ისიც უმალვე, ერთი კაბინეტიდან მეორე კაბინეტში... სახელმწიფო ბიუჯეტს ჩააბარა!

ასეთ სიუჟეტურ სვლას მხოლოდ კარგი დრამატურგი თუ მოიფიქრებს!

ყოველივე ეს ერთობ სასიამოვნოა, მაგრამ ჩვენთვისაც და, ალბათ, ჩვენი მამისთვისაც, დასანანი ის არის, რომ ჩვენ, საუბედუროდ, მაგალითად, სომხეთივით ერთეროვანი რესპუბლიკა არა ვართ; იქ მამობის განევა ბევრად იოლია, ჭრელ რესპუბლიკაში კი ყველა მოდგმის ხალხის მამობა გევალება, და რაკი ასეა, ხშირად, თავის დაზღვევის მიზნით და კარგი მამის რეპუტაციის შესანარჩუნებლად, შენი ერის ინტერესებს, კანონიერსაც კი, უფრო ნაკლებად იცავ, ვიდრე სხვებისას, ვაითუ, მიკერძობა, ნაციონალისტობა დამნაშავე...

ქართველი კაცი, საერთოდ, ძველი თუ ახალი, ნაციონალისტი რომ ყოფილიყო, ახლა ხუთი მილიონიდან ორ მილიონზე მეტი უცხო, მოსული ხალხი არ გვეყოლებოდა!

თითქოს პრიმიტიული საბუთია, მაგრამ მაინც: ქართველი კაცი ნაციონალისტი რომ იყოს, თავის შვილებს ჯამბულსა და მურთაზს არ დაარქმევდა, აბა ერთ ვაჟას, აბა ერთ შოთას თუ მონახავთ სადმე ყაზახეთში, შუა აზიაში, აზერბაიჯანში ან დაღესტანში?!

...ჩვენ დიდი ეროვნული სატკივარი გვანუხებს, და არა მგონია, ეს სატკივარი შენიშნული არ ჰქონდეს ბატონ ედუარდსაც, როგორც ეჭვი არ მეპარება, – ბუნებით ქართველ კაცს და როგორც რესპუბლიკის ხელმძღვანელსაც. მაგრამ შეიძლება მან არც იცოდეს, რომ ამ სატკივარს გადაუდებელი, სასწრაფო, სერიოზული და საფუძვლიანი მკურნალობა სჭირდება, – ვიდრე ჯერ კიდევ სულ გვიან არ არის; ამ სატკივრის მორჩენა ჯერ კიდევ შესაძლებელია, თუკი ივანე გომართელივით გულისხმიერი და თავისი ერისა და თავისი ქვეყნის მოყვარული ექიმი, ადრეც რომ მოგახსენებდით, კეთილი დრაკონი გამოგვიჩნდება...

ამ მხრივ თქვენზე ბევრი რამ არის დამოკიდებული, თქვენ საქვეყნოდ ცნობილი პიროვნებები ბრძანდებით, ახლო, მეგობრული ურთიერთობა გაქვთ რესპუბლიკის მეთაურთან, თქვენი ათიოდე სიტყვაც კი უფრო იმოქმედებს მასზე, ვიდრე ჩემისთანა ჭია-ლუების ათობით ტრაქტატი...

წინათ, შავბნელ დროშიც კი, მეფეს მასხარა, ხუმრობა-ხუმრობაში, ხალხის საკეთილდღეოდ რამდენ მწარე სიმართლეს შეაპარებდა, ახლა კი, დემოკრატიის სამეფოში, ასე რამ დაგვანია, რომ თუ ხელმძღვანელ ამხანაგთან მოხვდი, უეჭველად უნდა ჩაურაკრაკო ისევ საკუთარ... ამაზე და ამაზე!

ვამა, სიკვდილზე ხმალდახმალ მისვლას  
ქვეყნის და ხალხის სასიქადულოდ!

ასეთი თავგანწირვა, დიმიტრი თავდადებულებით, რასაკვირველია, არ დაგჭირდებათ, ბატონო გრიგოლ აბაშიძევ, ოღონდ თუ ამ „ქვეყანაში“ და „ხალხში“ საქართველოსა და ქართველ ხალხს გულისხმობთ, და არა მთლიანად აღებულ ჩვენს უზარმაზარ ქვეყანას და უკვე 262 მილიონიან საბჭოთა ხალხს, მაშინ არც თქვენ და არც თქვენმა მეგობრებმა, ადამიანის სულის ინჟინრებმა...

არა, ამ შემთხვევაში, მგონი, უფრო აჯობებს ძველი გამოთქმა რომ ვიხმაროთ, – ხალხის, ერის გულის მესაიდუმლეებმა „თავი რისთვის ავიტკივო“, „ვაითუ ეწყინოს“ პოლიტიკას არ უნდა დავადგეთ, მით უმეტეს ახლა, – როცა ჩვენი სამშობლო ასეთ მძიმე განსაცდელშია.

ბოლოს და ბოლოს, ლიტერატურა, ხელოვნება, მეცნიერება სავაჭრო ობიექტები ხომ არ არის, რომ მათ, ამ სფეროში მომუშავენი, მხოლოდ ჩვენი პირადი განცხრომისათვის ვიყენებდეთ. თანაც, ჩვენს ათეულ წლობით მყარად ნაშენებ ოჯახებს ამით არაფერი დააკლდება; კაცმა რომ თქვას, სანატრელი თითქოს აღარც არაფერი დაგვრჩენია, – არც სახელი, არც დიდება, არც პირფერ-ფარეშები, გვაკლია მხოლოდ ორი რამ, რაც ჟაკლინ კენედის მეორე ქმარს, ონასისს ჰქონდა: საკუთარი იახტა და საკუთარი თვითმფრინავი...

ხალხი ბრძენიაო, გაგეგონებათ. ჰოდა, ნუ მივცემთ მას საბაბს სხვაზეც თქვას ის, რასაც ერთ „ღვანლმოსილ“ თავკერდა „მამულიშვილზე“ ამბობს: აიდგა ფეხი ამ წრუნუნამ თუ არა, მაშინვე აუნყო ცხოვრებას ფეხი და, ცოტა იარა თუ ბევრი იარა, წრუნუნ-წრუნუნ სულ მიხვეულ-მოხვეულ იარა, და... გმირობაც გაირტყა და აკადემიის კარიც შეალოო.

არა მგონია არ გახსოვდეთ, რომ ერთი, დიდად ცნობილი მგოსანი, პოეზიითაც და სიმალლითაც, მრავალი წლის მანძილზე დაახლოებული იყო ვასილ მჟავანაძესთან, ფრინავდნენ ერთად, ნადირობდნენ ერთად, ერთობოდნენ ერთად!..

ჰოდა, ამ პოეტს, ცა რომ ნიშნავს და ერი რომ ზრდის, ერთხელ მაინც, თუნდაც ნანადირევის მირთმევისას, შენუხებულს რომ ეთქვა, საქართველო იქცევაო, არა მგონია, ვასილ მჟავანაძეს

ეს გახარებოდა და არ ეკითხა მისთვის, მერედა, რით ვუშველოთო.

მუჟავანაძე, მართალია, გატალახებული ბურთით თამაშს არავის უშლიდა, და მაინც, ის არცთუ ისეთი ობროდი იყო, როგორადაც გვესახებოდა. ერთხელ მას კერძო მოხსენებითი ბარათი წარუდგინეს საქართველოს ეკონომიკის ჩამორჩენილობის თაობაზე, გზებიც დაუსახეს მის აღმოსაფხვრელად: ეს აშენდეს, ის აშენდესო...

ამაზე მუჟავანაძემ უპასუხა: კი, ბატონო, ავაშენოთ ესეც და ისიც, მაგრამ მათ ასაშენებლად, ჩვენი რომ არ გვეყოფნის, ხომ უცხო ხალხი უნდა ჩამოვიყვანოთ, რომელიც მერე უკან აღარ მიდისო...

მე ეს მიაბო თვით ამ ბარათის ავტორმა, დიდად სპეტაკმა ადამიანმა, რომელსაც ვიცნობ იმდენად არა როგორც ეკონომისტს, რამდენადაც ერთ დროს კულტურის დარგში უნარიან, პრინციპულ ხელმძღვანელს... მას, ცხადია, ამ ამბით უნდა დავერწმუნებინე მუჟავანაძის სიჩერჩეტეში, პირიქით კი მოხდა: კონკრეტულად ამ შემთხვევაში მე მუჟავანაძის გამჭრიახობა და გონიერება უფრო ვინამე.

მეორეც... ოციან წლებში თბილისში თურქული თეატრი არსებობდა, «турецкий» კი არა, – «тюркский...»

(სასხვათაშორისო ცნობისათვის: ეს სტალინმა ურჩია აზერბაიჯანელებს «тюркский язык, тюркская литература!»-ს სანაცვლოდ აზერბაიჯანული ენოდებიანთ და ეხმარათ).

ჰოდა, ეს ჯერ კიდევ „თიურქული“ თეატრი, ისე, როგორც სომხური, შეკედლებული იყო „ნაციონალისტი“ ქართველების რუსთაველის თეატრში: პარასკეობით მართავდა ხოლმე წარმოდგენებს (სომხები – ოთხშაბათობით); იმ დროს ამ თეატრში არტისტობდა ერთი ისფანჰანლი... ცოტა ხანიც და, ეს არტისტი გარეყისორდა, მერე გამთავარეყისორდა კიდევ, მაგრამ თეატრი თავისთავად ჩაკვდა; თუ დაითვლიდით, სცენაზე უფრო მეტი მოთამაშე იყო, ვიდრე დარბაზში მაყურებელი...

ჰოდა, ისფანჰანლიმ, უკვე რესპუბლიკის სახალხო არტისტმა, პროფესია შეიცვალა: გოგილოს აბანოში დაიწყო მუშაობა, ჯერ უბრალო მექისედ, მერე მთავარ მექისედ და, ალბათ, რესპუბლიკის სახალხო მექისეობასაც მიაღწევდა, მაგრამ... ვაი რომ, ასეთი წოდება ჩვენში ჯერ კიდევ არ არსებობს!..

წლებთან ერთად ისფანჰანლი მოტყდა, მკლავებში ძალა გამოეღია და მუხლებშიც კვნიტმა მარილმა დაუწყო ხრამახრუში, არადა, მექისეს ძალა უნდა, თუ არსენ მეკოკიშვილისა არა, ლევან თედიაშვილისა მაინც...

ჰოდა, გაახსენდა თავისი რეჟისორული წარსული, „დიდის“ ნაცვლად რუსულ კალკს რომ ვხმარობთ ხოლმე უადგილოდ, – „მაღალი“ ტიტულიც და... დაჯდა კაცი წერადა და... დაგზავნა მოსკოვში განცხადებები, მარტო ხუთამდე „პრამენია“ – ულტიმატუმი კულტურის მინისტრ ფურცევასთან აფრინა: საქართველოს ამა და ამ რაიონებში სულ პირნიმინდად აზერბაიჯანული მოსახლეობაა, ამა და ამ რაიონებში კი აზერბაიჯანელები სჭარბობენ, ამიტომ და იმიტომ მოვითხოვთ თბილისში აზერბაიჯანული თეატრი გაგვიხსნანო...

მუჟავანაძე არ დაფრთხა, არ შეშინდა და... არც გახსნა: ნეტავი სომხური თეატრიც არ გვანვეს მძიმე ტვირთადო... თანაც იმ ხანებში ვასილს საინგილო მოენახულებინა და იქიდან ნამდვილად გულშემოყრილი დაბრუნებულიყო: გვათათრებენ, და მერე როგორ მოურიდებლად და ურცხვადო (ინგილოების აზერბაიჯანულ ყაიდაზე „მოქცევა-მორჯულება“ – კვლავ მოურიდებლად და ურცხვად! – დღესაც გრძელდება)...

კი, მაგრამ, შე მამაცხონებულო, პოლიტბიუროს წევრობის კანდიდატი ხარ, შენს სამმეტრიან სურათებს პირველ მაისს და შვიდ ნოემბერს კურილის კუნძულებზეც კი აფენენ და... საინგილო თურქეთში ან ირანში ხომ არ მდებარეობს, რომ ვერ მისწვდე?.. და თუ ვითომ საზღვარს იქით არ გინდა ხელი გადაანოდო, შენც მათებურად მოექეცი „მათებს“, – საქართველოს მიწა-წყალზე დალხინებით რომ ცხოვრობენ და სადღეგრძელოს კი შაჰ-აბასისას სვამენ!

(შიგ შუა ქართლშიც კი, ჩვენი სულელური სტუმარ-მასპინძლობის წყალობით, ორი თუ სამი აზერბაიჯანული სოფელია ჩაჩრილი; არ ვიცი, ჩვენ მათ ცალკე სკოლა უკვე გავუხსენით თუ აწი უნდა გავუხსნათ...).

...მაგრამ მეტი რა უნდა მოსთხოვო მარტო „დინამო-დინამოს“ მძახებელ „პატრიოტებს“, როცა ჩვენც კი, ერის რჩეულად მიჩნეულებს, ჩვენი მუცლის, ჩვენი სახლის, ჩვენი კარიერის მეტი არაფერი გვახსოვს!

გულრიფშის რაონის სოფელ ნებელდაში ერევნიდანაც კი სპეციალურად ჩამოდიან „მოსამსახურებლად“ სამუსიკო ანსამბლები, ჩვენს ფილარმონიას კი ერთხელ მაინც თუ შეუხედავს იქ, ანდა სხვა მსგავს „მიუვალ“ ადგილებში?! სილვა კაპუტიკიანი თითქმის ყოველწლიურად დადის, ვაზგენ ბრძენის შემუშავებული მარშრუტით, მესხეთ-ჯავახეთში თანამემამულეების გასამხნევებლად და ნასაქეზებლად – კიდევ მეტად გამრავლდითო; არც შავი ზღვის სანაპიროს ტოვებს

ობლად; გასცქერის, ალბათ, ზღვას, ზღვისპირელ 80 ათას სომეხთან ერთად და, მსგავსად ნათბილისელი, ამჟამად მოსკოველი „პარტნოი“ მნაცაკანიანივით ბალღამიანი ოხვრით აღმოთქვამს:

— Почему у грузин должно быть пароходство, а у нас нет?

დიდ „პატრიოტულ ყურადღებას“ რომ ვიჩენდით, სწორედ ამიტომაც ჩვენს გვერდზე მდებარე პლასტუნკის ქართული სკოლა დაიხურა, სულს ლაფავს კახის ქართული სკოლაც, მიშველებას საჭიროებს ქალაქ ორჯონიკიძის ქართული საშუალო სკოლაც... ვითომ მივეშველებით?! საერთოდ, ქართველ მწერლებს, ქართველ კომპოზიტორებს ეს სკოლა ოდესმე გვინახავს? ორჯონიკიძის ქართველი მოსახლეობისათვის ერთხელ მაინც თვალეში შეგვიხედავს?

სილვა კაპუტიკიანს ხომ არ დავავალოთ ეს საპატიო მისია?!

დაბერებით კი დავბერდით, მაგრამ ნუთუ სულ მთლად დავჩაჩანაკდით, ა?

დიახ, ჩვენ ნაციონალისტები ვართ... თუკი ეს ეხება ჩვენს საკუთარ ბუხარს, ჩვენს ლამაზ თავსა და ლამაზ ცოლს და ულამაზეს შვილს, ძეს ან ასულს!..

\* \* \*

**გმირებს ეძახის, უყივის  
ჩემი ბუკი და ნალარა!..**

**აკაკი.**

ბევრ ჩვენგანს, ენით პატრიოტებს, „საქართველო“ და „გამრავლება“ პირზე გვაკერია, საქმით კი ისე ვიქცევით, როგორც უცხო, გადამთიელი ხალხის შვილები.

ყველა ჩვენ – ერთ და ორშვილიანებს – საქართველოს მომავლისა და შთამომავლობის წინაშე დიდი დანაშაული მიგვიძღვის; როცა ახალგაზრდებს მოვუწოდებთ, გამრავლდით-თქო, და ისინი კი, თუმცა უკვე გაცვეთილი, მაგრამ მაინც კანონიერი კითხვით შეგვეპასუხებიან, თქვენ კი, ბატონო, რამდენი გყავთო, ყველამ ჩვენ, მთავრობის თავმჯდომარით დანყებულ და სარქლით დამთავრებული, უყოყმანოდ თავზე ნაცარი უნდა დავიყაროთ და გულწრფელად გამოვუტყდეთ, ჩვენ ჭკუამოკლენი ვიყავით და მიექარეთ, ახლა მაინც ნუ გაიმეორებთ ჩვენს საბედისწერო შეცდომას, თორემ ასე ძახილ-ძახილ, „შენ კი რამდენი გყავს, შენ კი რამდენი გყავს“, – ფესვის ნასახიც აღარ დარჩება ჩვენი-თქო...

თვით დიდად პატივცემულ ეღუარდ შევარდნაძესაც კი, ქვეყნისა და ხალხის თვალში, მხოლოდ სიყვარული მოემატება, თუკი თავის მრავალნაირ საქმიანობაში, ჩაისა და ვაზის გამეჩხერიანების გულისწუხილში, ქართველი ხალხის ასე უღვთოთ გამეჩხერიანებაც შეაწუხებს... რაიკომის მდივნებთან ხორცის დამზადების გეგმის შესრულებაზე საუბარს რომ მოათავებს, ესეც ჰკითხოს მათ, – როგორაა ან გასაჩენი ჩაის მკრეფავეების, მევენახეების, მეცხოველეების, „რიჩარდების“ „დამზადების“ საქმე-თქო...

დროდადრო, მინდვრად თუ კაბინეტში, სოფლად თუ ქალაქად, მომსვლელს, მთხოვნელს, უბრალოსა და ბრალიანს, განსაკუთრებით ახალგაზრდებს, შეეკითხოს შვილიანობის თაობაზე, თან დასძინოს: სამწუხაროდ, თავის დროზე მე დიდი შეცდომა მომივიდა, – ვერ წავბაძე კარგ საქმეში ვერც ჩემს მშობლებს, ვერც ჩემს უფროს ძმას და მხოლოდ ორით შემოვიფარგლე... ახლა ამას დიდად ვწუხვარ და ასეთ სანუხარს თქვენ მაინც ნუ გაიჩენთ მომავალში-თქო.

ამას აკეთებდა გენერალი დე გოლიც, ორმოცმილიონიანი ხალხის მეთაური, რომელმაც თავის „ძიძობის“ დროს ფრანგები თითქმის 50 მილიონამდე გაზარდა. შემედლო დე გოლზე არა ნაკლები სხვა სახელმწიფო მოღვაწეებიც დამესახელებინა, მაგრამ ვერიდები, ვაითუ რალაც საშეურაცხემყოფოდ მიიღონ; ისინი ჩვენი წყობილების არც თუ დიდი მოტრფიალენი იყვნენ.

მე ცოტა ზევით უკვე მოგახსენეთ, ძნელია ჭრელი რესპუბლიკის მამობა-მეთქი, მაგრამ ჩვენ ხომ – დღემდე გამოსული ყველა საბჭოთა ენციკლოპედიის მიხედვით, – ჯერჯერობით მაინც, რესპუბლიკის „ძირითად მოსახლეობად“ ვითვლებით, მაშასადამე, მეტი ყვირილის უფლებაც გვაქვს, მაგრამ ჩვენ მაინც ნუ ვიყვირებთ, – ნურც დადგენილებით, ნურც პრესით, ნურც ტელევიზიით, ნურც სოციოლოგიური კვლევა-ძიებით და ნურც სპეციალური კომისიებით, – ათეული წლების პრაქტიკამ ნუთუ აღარ დაგვარწმუნა, რომ ამ ჩვენს ეროვნულ სატკივარ ნომერ პირველს ასეთი ღონისძიებანი ვერ კურნავენ, მათ არავითარი სარგებლობა არ მოაქვთ...

ჩვენ მხოლოდ ჩვენი დროის... ცოტნე დადიანი თუ გვიშველის!



ვინ იცის, ედუარდ შევარდნაძემ ეგებ გასწიოს ცოტნე დადიანობა, ა?! თუნდაც ცოტათი, იმდენად ცოტათი მაინც, რომ არც ჩვენს „ჭეროიკულ“ ხანას ჩრდილს მიაყენებს, არც პარტიის შამფურს დასწვავს და არც მის მშობელ ხალხს სხვებისთვის გემრიელად ჩასახრამუნებელ სამწვადედ გახდის!..

ამერიკის შეერთებულ შტატებში ერთმანეთისაგან, ზოგჯერ, საკმაოდ განსხვავებული კანონები იურიდიულ ძალაში; ეს იმისდა მიხედვით, თუ რომელ შტატში მოსახლეობის ყოფა-ცხოვრებითი კულტურა რა დონეზე დგას; 1925 წელს ტენესის შტატში სასჯელი დაადეს ბიოლოგიის მასწავლებელს მხოლოდ იმისთვის, რომ მოწაფეებს უთხრა, ადამიანი მაიმუნისაგან წარმოიშვაო... დანარჩენ შტატებში კი ასეთი მკრეხელობისათვის არც მასწავლებლებს სჯიან და არც მათებურ მღვდელმთავარს. ჩვენ კი, სხვადასხვა რესპუბლიკებს, ვითომდაც საკუთარი სისხლის სამართლის კოდექსები გვაქვს, მაგრამ ფაქტიურად ისინი ერთმანეთის ასლებია. არადა, საბჭოთა ხალხებს, ისე, როგორც, საერთოდ, მსოფლიოში ყველა ხალხს, თავ-თავისი სატკივარი აქვთ. ყველაზე მეტი სატკივარი ქართველებსა გვაქვს, თანაც სპეციფიკური, ქართველური...

ჩვენი ხალხის განსაკუთრებულ-მოსარჯულელად, არა მარტო გამრავლების მხრივ, ცხოვრების სხვა სფეროებში, რომლებზედაც ადრე ვლაპარაკობდი, განსაკუთრებული, – დროებით მაინც! – საგანგებო ზომების მიღებაა საჭირო! ამ ზომებმა ერთგვარი კანონის იერი თუ არ მიიღეს, ფასიც არ ექნება. მაგრამ რაკი ამ კანონებს მხოლოდ ადგილობრივი მნიშვნელობა, მხოლოდ ჩვენი ეროვნული სატკივრის მოსაშუშებელი, ვინრო ხასიათი ექნება, – ასეთი „სეპარატიზმი“ მოსკოვს, შეიძლება, არც ეჭაშნიკოს... მაგრამ ჩვენი ცოტნე რის ცოტნე იქნება, თუკი... თუკი ვასილ მჭავანაძე ჩაუვარდა მუხლებში ნიკიტა ხრუშჩოვს, ნუ გადაგვასახლებო...

სხვათა შორის ეს ამბავი, თურმე, არცთუ სულ მონაჭორია: ასეთი რამ ხრუშჩოვმა სიმთვრალეში მართლაც წამოაყრანტალა, და როცა ვასილი, „ცოდვების“ გამოსასყიდად „ფეხშიშველი“ „კანოსას“ ჩავიდა და საქართველოს პირველი მფარველის, წმინდა ნინოს სეხნიამ, ნინა პეტროვნამ გაიგო რაშიც იყო საქმე, ერთი მსუბუქი წონის ბოქსიორის სილა სტკლიცა თურმე თავის, უკვე გამოფხიზლებულ თანამეუფეს...

...ჰოდა, ნურც ჩვენი პატარა ქვეყნის წინამძღვარი დაიშურებს კრემლის წინაშე ხვეწნა-ვედრების სიტყვებს ქართველი ხალხის ხმელეთზე თავისი ნებით გამორიყული ვეშაპივით, უგუნური თვითმკვლელობის თავიდან ასაცილებლად; ბოლოს და ბოლოს, კრემლშიც ხომ ცოცხალი ადამიანები სხედან, რომელთათვისაც არაფერი ადამიანური უცხო არ უნდა იყოს და, მათ შორის, ალბათ, არც...

ჰოდა, თავის მომხიბლავ ღიმილს გურული იუმორითაც თუ შეაზავებს და...

«Как мне известно, чай требует колониального труда, и мне бы не хотелось, чтобы такая прекрасная нация, как грузины, перерождалась».

ასე შეგვაფასა და გადასაგვარებლად ასე არ გაიმეტა ჩვენი ხალხი ნიკოლოზ მეორემაც კი, – როცა ტახტზე ჯერ კიდევ მტკიცედ იჯდა, 1909 წელს (ორიგინალი დაცულია სვერდლოვსკის (ყოფ. ეკატერინბურგის) ცენტრალურ არქივში).

ჰოდა, ნუთუ ახლა ძმობის ხანაში, ჩვენი უფროსი ძმა, თავის უჭკუო, მაგრამ ლამაზ და ნიჭიერ უმცროს ძმას სააგონიოდ გაიმეტებს?!

არ უნდა გაგვიმეტოს თუნდაც იმიტომ, რომ, რაც უნდა იყოს, ჩვენც მათსავით მართლმადიდებელი, ძველთაძველი ქრისტიანები ვართ (ახლა, ჩვენს საზღვრებს იქით, ისლამს ვუნწევთ მფარველობას და ჩვენ კი ქრისტიანებმა, კაცობრიობის წინაშე, ასეთი რა დავაშავეთ?!). არ უნდა გაგვიმეტოს აგრეთვე თუნდ იმიტომაც, რომ, თუკი ახლა რუსეთი მთელ მსოფლიოს აზანზარებს, ამაში „პეტერე“ წვლილი მაინც, ერთ დიდ ქართველსაც მიუძღვის!

თავის დროზე ქრისტიანული საქართველო ერთმორწმუნე რუსეთს უფრო იმის გამო შეუერთდა, რომ გარეშე მტრებისგან ფიზიკურად არ ამოწყვეტილიყო.

და ეს მაშინ, თუ ირგვლივ მიიხედ-მოიხედავდით, სწორი ნაბიჯი იყო. მე-19 საუკუნის დასაწყისს მისუსტებული, ჯანღონისაგან დაცლილი საქართველო დაახლოებით 700 000 სულს ითვლიდა, მერე და მერე კი მკვეთრად იმატა. რუსეთთან შეერთება თუნდაც ამითაც იყო გამართლებული.

ჩაის კი... ზემო იმერეთში, რაჭა-ლეჩხუმში, აღმოსავლეთ საქართველოში ჩაი არ მოჰყავთ, მაგრამ... ამ არემარეშიც უჩაიოდაც თითქმის გადაგვარდით!

ამბობენ, ჩაის მკრეფავ ქალებს მშობიარობის უნარი უსუსტდებათო. რა თქმა უნდა, აქ ჩემი დილეტანტური აზრი ვერ გამოდგება, ისე კი, მე მაინც მგონია, უბედურება უფრო ის არის, რომ ჩაიმ სიმდიდრე მოიტანა, სიმდიდრისგან გაღორების შემაფერხებელი წამალი კი მრავალშვილიანობაა, აკი, როგორც ჩვენი ბოლო დროინდელი ცხოვრება გვარნმუ

ნებს, სიმდიდრე ქართველი ხალხისთვის, ნამხედურობის ნიადაგზე, შვილიერობის შემამცირებელი ცაა და, საერთოდ, სულიერად გადა მგვარებელიც!

მაგრამ, როგორც წინათაც აღვნიშნე, ჯერ კიდევ შეიძლება ერს ეშველოს, ჩვენი „გადმოგვარება“ კიდევ მოსახერხებელია, თუკი ჩვენი დროის ცოტნე დადიანი...

თუკი ჩვენი დროის ცოტნე დადიანი!.. (ამის ირგვლივ – წინა გვერდებზე).

შენც მიდიხარ, მეც მივდივარ,  
გეთხოვები, საქართველო!  
შენც ჭკნები და მეცა ვჭკნები  
როგორც ზამთრის პირად მდელი.  
...შენს დაქცევა და დამხობას  
ასი წელი შემოჰყურებს.  
შენ ნახვალ და სხვა შემოვა,  
შენს ნადგომზე ისადგურებს.

რაკი თავი გადადებული მაქვს, აკაკის ამ სტრიქონებისათვის შემეძლო კვერიც დამეკრა და ტაშიც დამეკრა, მაგრამ ვერ ვიმრუდებ: ჩვენს დაქცევას და დამხობას არც ელოდება და არც შეჰყურებს ჩვენი დროის რუსი ხალხი, შეიძლება ეს მისთვის სულერთიც იყო („თვით უპატრონეთ თავის თავს, ნუ იმედოვნებთ სხვებზედა“), მაგრამ საამისოდ რომ ის რაიმე ზომებს მიმართავდეს, – ამის გულში ეჭვის გავლებაც კი უაზრო ცილისწამება იქნებოდა; ჩვენს გაქრობას, რათა ჩვენს „ნადგომზე ისადგურონ“, მხოლოდ ისევე ჩვენივე მეზობლები, ჩვენი „ძმადნაფიცი“ სომხები, აფხაზები, აზერბაიჯანელები, ოსები, ქურთები არიან მიდარაჯებულნი...

\* \* \*

**„სადა განსუენებაი არს, მუნ არს მტერისა იგი საყოფელი, სადა შუებაი და განცხრომაი არს, მუნ ნაყოფი სულისაი არა ყუავის“.**

**საღვთო წერილიდან.**

იმდენ ჩემთვის (კარგი იქნებოდა, თუ თქვენთვისაც) საჭირობოროტო საკითხს შევეხე (თქვენი აზრით კი, ალბათ, მივედ-მოვედე), რომ ძალზე, ძალზე გრძელი ეპისტოლე გამომივიდა, მაგრამ თუ აქამდე უკვე ჩაიკითხეთ, შემეძლია გაგახაროთ: მე უკვე ვამთავრებ, მაგრამ... კიდევ ერთი რაღაც მინდა გაიმბოთ, რომელიც არცთუ ხელოვნური გულივით იქნება ჩადგმული ჩვენი ერის ასე დაავადებულ ორგანიზმში...

ახალი კონსტიტუციის პროექტის განხილვასთან დაკავშირებით, „იზვესტიაში“ მცირე მოცულობის ასეთი გამომხატურებაც დაიბეჭდა: ვინმე პროხოროვი...

ბოდიში, ამხანაგი პროხოროვი მოითხოვდა, რაკი საბჭოთა სახელმწიფო ასეთი მძლავრი გახდა, უკვე მომნიფდა დრო, რომ მამაკაცების საპენსიო ასაკი ხუთი წლით აქეთ გადმოინიოს, ესე იგი პენსია ენიშნებოდეთ მათ 65 წლის ასაკში, ქალებს კი სამოციანში, და ეს კანონად იქნას შეტანილი ახალ კონსტიტუციაშიო.

აბა ვინ იტყვის, რომ ამ აზრს რაიმე დაენუნება საბჭოთა პატრიოტიზმის თვალსაზრისით! ჰოდა, მეც დაუოკებელი სურვილი აღმეძრა ჩემი თვალებით მეხილა ამხანაგი პროხოროვი და მისი პატრიოტული ხელი ჩამოსართმევად ჩემს ორივე ხელში მომექცია გულწრფელი აღტაცებისა და მადლობის ნიშნად...

მოსკოვში სამასამდე პროხოროვია, და მეც ნელ-ნელა, სვენებ-სვენებით, თითქოს მყინვარწვერზე ავდიოდი, კითხვა-კითხვით მაინც მივაგენი ამ მგზნებარე ამხანაგს: მოკლედ რომ გითხრათ, თავად 68 წლისა აღმოჩნდა, ცოლი მისი კი – 62-ის! ორივენი პენსიებს უკვე კარგა ხანია ლებულობენ, ასე რომ, მათი საქმიანი, პატრიოტული წინადადება კიდევ გასულიყო, ამით ისინი სახიფათო ზონაში არ მოჰყვებოდნენ, პრაქტიკულად სრულებით არაფერს აგებდნენ, ისეც და ასეც, ძველად რომ იტყოდნენ, თავნზე რჩებოდნენ (თავნი, – ჩვენს ყველაფრით გახურებული ვაჭრობის დროსაც კი ეს, მარგალიტივით, „კომერციული“ სიტყვა, მაინც იკარგება...) ჰოდა, იმ ამხანაგ პროხოროვისა არ იყოს... მაგრამ ამაზე ცოტა ქვემოთ.

არ მინდა ისე იფიქროთ, თითქოს ამ „ღია ბარათით“ მე დავაპირე თქვენთვის გონება გამეხსნა და თვალები ამეხილა. ამ ბარათში წამოჭრილი საკითხები, თუ ყველა არა, ბევრი მაინც, ეჭვი არ მეპარება, თქვენც იმნაირადვე განუხებთ, როგორც მე, და, შესაძლოა, უფრო მეტადაც;

თქვენც უთუოდ გული შეგტკივთ იმ სანუკვარი სამშობლოსათვის, რომელიც ჩვენი უჭკუობის, ჩვენი სადღეისო ეგოიზმის, მხოლოდ სიტყვიერი, წყალ-წყალა, პასიური პატრიოტიზმის წყალობით, ჩვენივე თვალწინ, ჩვენივე სიცოცხლეში ხელიდან გვეცლება... ახლა ბევრ ფაშვიან და ბევრ უფაშვო „დიდ ქართველსაც“ შეხვდებით, რომლებსთვისაც... „საქართველო და სვეტიცხოველი რას მედარდება, დამისხი, დამალევიწე!“

და ჩვენ ხომ ამ გადაგვარებულთ, ჭაობის ბაყაყებს არ უნდა ვემგვანოთ, თქვენც ხომ გნადი-ათ, დიდი, დიდი ხნის შემდეგაც ქართული სიტყვა ნკრიალებდეს საქართველოში საყოველთაოდ, და არა მხოლოდ უცხო ხალხების მეცნიერ-ლინგვისტებისათვის, თქვენც ხომ გინდათ, რომ თქვენს ლექსებს, რომანებს, თარგმანებს და გამოკვლევებს, მუსიკას მაშინაც ჰყავდეს მკითხველი და მსმენელი!..

მე ამ ბარათით ვცადე თქვენთვის, დიდი შემოქმედებითი და დიდი თანამდებობით დატვირთულთათვის, უბრალოდ, ცოტათი მაინც, ჩემი ბლაგვი წალღ-კალმით ვინრო გზა-შამბნარი გამეკაფა, რომელიც თქვენ, თუკი თავს გამოიღებთ, შეგიძლიათ სანიმუშო გზატკეცილად გადააქციოთ, – თუკი თავს გამოიღებთ, თუკი თავს გამოიღებთ!..

მე შემეძლო კონკრეტულად, რამდენიმე გვერდზე ჩამომენერა, რა და რა მასალაც არის საჭირო ამ გზატკეცილისათვის, მაგრამ მოვერიდე, – მასწავლებელ-მენტორის როლი ჩემი ამპლუა არ არის; თქვენგან სამი იუმორისტიკა, ერთი – აშკარა, მწერლობაშიც, ორიც – შენიღბული, მოცინიკოსო იუმორისტიკა, სიცოცხლის კერძად არ გადმოგიგდეთ ჩემი თავი... და თუ გადავცდებოდი და დავწერდი, ასე დავიწყებდი:

ახლა, ერის ამ განსაცდელის უამს, თავიდათავია...

მ ე ტ შ ვ ი ლ ი ა ნ ო ბ ა ქ ა ლ ა ქ ა დ, მ რ ა ვ ა ლ შ ვ ი ლ ი ა ნ ო ბ ა ს ო ფ ლ ა დ, – ე ს უ ნ დ ა ი ყ ო ს, ე ს უ ნ დ ა გ ა ხ დ ე ს კ ა ი ქ ა ლ ო ბ ი ს, ე რ ი ს ქ ა ლ ო ბ ი ს და ე რ ი ს კ ა ც ო ბ ი ს ს ა ზ ო მ ი!

მ ა მ უ ლ ი შ ვ ი ლ ო ბ ი ს ს ა ზ ო მ ა დ ს ხ ვ ა ა რ ა ფ ე რ ი ა რ უ ნ დ ა ი თ ვ ლ ე ბ ო დ ე ს!

რადგან ახლა, გაქრობის ქარი კარგა ხანია გვიბერავს, რომელიც ხვალ თუ ზეგ ქარიშხალში გადაიზრდება, – ამისაგან ვერავითარი ახალი „ვეფხისტყაოსანიც“ კი, ვერავითარი „აბესალომიც“ ჩვენ მშველელად ვერ გამოდგება. თუკი პირველს, პარალელურად, მეორეც მოჰყვება, ვინ იტყვის ამაზე უარს, ის, პირიქით, ასგზის სათაყვანო მამულიშვილი იქნება!..

...„მაგრამ ამ დალოცვილ საქართველოში არ შეიძლება არ იყოს ცოტნეც“, – მეორედ მომყავს ეს ორი მანუგეშებელი ოქრო სტრიქონი, რადგან ოქრო ადამიანებს, რომლებიც მართლაც აქა-იქ კიდე შემოგვენახნენ, სწორედაც რომ ასეთ ერისკაცებს ცოტნე უნდა ერქვათ და ასეთ ერისქალებს კი... სამწუხაროდ, არ ვიცი და არც ეს ვიცი, ისტორიას მაინც თუ ახსოვს ცხრა ძმა ბერხეულიძეების დედის სახელი...

მე მრავალშვილიან ქართველ ქალებზე მოგახსენებთ. დიახ, სამშობლოს სიყვარული ჩვენს „დალოცვილ საქართველოში“, როგორც ივნისის მინურულს მოგვიანებული ფარფატა ციციანათელა, კიდევ კიაფობს! ცოტანი არიან, მაგრამ ჩვენს დიდ იმედად, ჩვენს სანუკველ ნუგეშად ჯერ კიდევ გვყვანან სამაგალითო, თავდადებული, ხელმარჯვე მრავალშვილიანი ქართველი დედები!..

მე ქარაგმულად უკვე აგინერეთ, როგორ გადაშენდა, როგორც მუსიკოსები, ერთი ქართველი „ბახის“ გვარი, მხოლოდ იმიტომ, რომ ყოველმხრივ, ალბათ, იოჰან შტრაუსზე უფრო უზრუნველყოფილებმა, თავი მაინც არ შეინუხეს ორი ქალიშვილის მეტით, დუშმა და კარლო ლომიძეებმა კი, ქართლის სოფელ ფცადან, ზედიზედ... 12 გოგონა გააჩინეს და თავიანთი მამულიშვილური მოღვაწეობა მეცამეტეთი – ბიჭით დაავკირგვინეს!..

ქალაქად, სოხუმში მცხოვრები ნათელა შელეგია, უფრო გაჭირვებული, ვიდრე დალხინებული ექთანი, ათ შვილს უზრდის აფხაზეთიდან ერთიან, მთლიან საქართველოს (სწავლობენ ქართულ სკოლაში): „ჩემი მანქანა, ჩემი დუბლიონკა“ ჩემი ბავშვები, სხვა სიმდიდრე მე არ მინდაო“, – ასე რომ ემსჯელა ან განსვენებულ, სამსახლიან და, საერთოდ, უამრავკონებიან ერთ აკადემიკოსს, მაშინ აღარ დასჭირდებოდა ეშვილა... შვილიშვილი, მერე, ბაბუა-მამობილის სიკვდილის შემდეგ იმ გაშვილებულ ბავშვს საკუთარი მამა, ნოტარიული გაფორმებით, „აპეკუნად“ რომ დაუდგა და სოცურუნველყოფის სამინისტროსაგან ცოცხალმა მამამ „მამა-ბაბუის“ პერსონალური პენსია, რომ გამოითხოვა, სიმამრზე გაშვილებული ღვიძლი შვილის აღსაზრდელად და გზაზე დასაყენებლად...

და ეს „ცხოვრების სწორ გზაზე დამყენებელი“ ავლაბრელი ყომარბაზი ანდა საადრეო ტარხუნით მოვაჭრე ვინმე როდია, – „ხილთმცოდნეობის“ მსახურია იმ 25 ათას მეცნიერთაგან, რომელთა რიცხოვნებაც ასე რომ გვეამაყება ხოლმე (ადრე „დაგიმალეთ“, ახლა გამოგიტყდებით: ეს თქვა ნიკო მარმა, „როგორ, მეცნიერმა კაცმა ის იკითხოს ჯამაგირს რამდენს მივიღებო?! მა-

შინ ის რაღა მეცნიერია?!“).

...საქართველოს ჰყავს მრავალშვილიანი „რეკორდსმენიც“: ეს ჩვიდმეტშვილიანი ლოლა და რამინ ზარანდიებია!

სენაკელ, უფრო ზუსტად, ხორშელ შურა და ვარდენ ჭითავებს ჰყავთ 15 შვილი – თორმეტი ვაჟი და სამი ქალიშვილი! საერთოდ, ბარაქალა და დიდება მეგრულ ქალებს, მათ საქართველოს ყველა კუთხე, მგონი აჭარაც, ჩამოიტოვებს! თბილისშიც კი, ლოტკინის მთაზე მცხოვრებ ზეინაბ ცომია-გელაძეს რვა შვილი ჰყავს!..

მერედა, ჩვენ, ერთშვილიანები და ორშვილიანები, „ქართველთა მზეო, იბრწყინე მარად“-ის მომღერლები, ვაფასებთ კი მათ?! და თუ ვაფასებთ, რით გამოიხატება ჩვენი ეს დაფასება? ვი-ლაც ბუჩაიძე, უჯმაჯურიძე და ჯიჭონაიამ კი არა, – ჩვენი ქვეყნის ვარსკვლავებდამშვენებულები – აბაშიძეებ-დუმბაძეებ-ნონეშვილები როდისმე ერთი სტრიქონით მაინც თუ შეეხმანენ მათ, ანდა რაიმე სამახსოვრო საჩუქარი თუ გაუგზავნეს, თუნდაც თავიანთი ავტორისეული თხზუ-ლებანი, მათი პატრიოტული შესაქები სიტყვების თანდართვით?!

მერედა, ეს არის ჩვენი „მარად საფიცარი“ სამშობლოს სიყვარული?! როგორღა იბრწყინოს „მარად და მარად“ ქართველთა მზემ? – მზე კი იბრწყინებს, ოღონდ... ვაითუ მზე მარტო ჩვენ-თვის ჩაესვენოს!

ეს არა მარტო მწერლებზე ითქმის, ამ შემთხვევაში – ყველა ინტელიგენტზე, სულ ერთია ის კომპოზიტორი იქნება, მეცნიერი თუ ხელოვანი...

უცხოეთის რომელიმე ქვეყანაში ჩვიდმეტშვილიანი ოჯახი რომ გამოჩენილიყო, – მე არ ვგუ-ლისხმობ ჩინეთს, ინდოეთს, ბრაზილიას, – იქ მრავალშვილიანობა ისეთივე ბუნებრივი, ჩვეუ-ლებრივი მოვლენაა, როგორაც ჩვენში „ანცვანქინდერ“, – საჩუქრებით და ათასნაირი ყუ-რადღებით აავსებდნენ, ჩვენ კი... ვითომდა აქ არაფერი! მარტო საგაზეთო წერილით და ფოტო-სურათით უნდა ვაგრძნობინოთ მათ, რომ ისინი მთელი ერისათვის ხელით სატარებელი ადამია-ნები, ერის ბურჯნი არიან?!

დიახ, ნამდვილი ერისკაცები ისინი არიან, – საქმით ერისკაცები, და არა ისინი, ვინც ერისკა-ცების სახელს ჩაბლაუჭებიან და ის ერთგვარ შემოსავლის წყაროდაც გადაუქცევიათ.

ამ პირად, არა პრესაში გამოსაქვეყნებლად განკუთვნილ წერილ-ბარათში მაინც, თავს ისე ნუ მოვიჩვენებთ, თითქოს არ ვიცოდეთ, როგორ ვირჩევთ დეპუტატებს... მმ... ვირჩევთ ხალხის საუკეთესო შვილებს! მართალია, ზოგჯერ, ამ საუკეთესო შვილებში, ზოგიერთი „აქტრისა“ რა-ლაც 4 წლის გასვლასაც არ ელოდება, ისე ნაჩქარევად მოგვჭრის ხოლმე თავს ამომრჩევლებს, მაგრამ, პრინციპში, მაინც...

კი, მაგრამ, ამ საუკეთესო შვილებში, ამ ორმოცი წლის მანძილზე, მრავალშვილიან დედებში, ნუთუ ერთხელ მაინც ერთი ღირსეული ქალიც არ გამოინახა სადეპუტატოდ?! ეგებ ვფიქრობთ, რომ მრავალშვილიანი დედა დეპუტატობის ტვირთს ვერ ზიდავს? ჯერ ერთი, ჩვენში ასეთი რა მძიმეა დეპუტატობის ეს ტვირთი, და თუ ასე მძიმეა, დავეხმაროთ, ხელი შევუწყოთ, მეორეც, – რამდენიმე ნაცნობ ნადეპუტატარს გამოვკითხე და მითხრეს, ზოგიერთ მათგანთან, მთელი დე-პუტატობის მანძილზე, ათი მთხოვნელ-ამომრჩეველი, აჰა, ძლივს თუ მისულა...

ათი მთხოვნელი კი დღეში ათჯერ და მეტჯერაც მიდის თავის დედა – „დეპუტატთან“, და ეს „დეპუტატი“ ზოგს აპურებს, ზოგს აძინებს, ძროხასაც წველის, „ჰაუ-ჰაუთი“ ქორსაც იგერიებს, ჩაისაც კრეფს, ქმარსაც ემსახურება და... ასეთი მართლა „მათე-მაია ყაჩაღები“ დააუშნობენ განა ჩვენს პარლამენტს?!

ერთი ღირსება მაქვს... თუმცა ჩვენი დროისათვის ეს აღარაფერი ღირსებაა, – ორპირი არა ვარ, არც ტყუილს ვიტყვი, სულ არაფერს ვიტყვი, მაგრამ ტყუილს არ ვიტყვი: ლამარა ჭყონიას ნიჭისა და კაიქალობის დიდი პატივისმცემელი ვარ, სადეპუტატოდ მართლაც ღირსეული ქალია და, მედეა ჯაფარიძის არ იყოს, ეჭვი არ მეპარება, ამომრჩევლებს არ შეგვარცხვენს, მაგრამ იმა-ვე ოპერის თეატრში მუშაობს თამარ გურგენიძე, ლოლიტა ტორესივით ხუთი შვილის დედა და კარგი მომღერალი... პუშკინის სახელობის პედაგოგიურ ინსტიტუტში ლექციებს კითხულობს ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატი გურჩა კვარაცხელია, ესეც ხუთი შვილის დედაა... არც ერთს არ ვიცნობ პირადად და არ იფიქროთ, რომელიმე ამათგანს „პროტექციას“ ვუნწევდე, – ისინი თავისი შვილიანობით, თავისდაუნებურად, თვითონვე იქებენ თავს!

ჰოდა, კარგი იქნება, როცა მსახიობთა და მეცნიერთა „ლიმიტზე“ მიდგება საქმე, არც მათ დაივიწყებდნენ; ისინი იძლევიან იმას, რაც ახლა ჩვენ ტყის ჰაერით გვჭირდება: ნამდვილი მა-მულიშვილობის ცოცხალ მაგალითს!

...დიახ, აქამდე ტალახში ამოსვრილი დედობის კულტი უნდა ანკარა წყლით განიბანოს და ამაღლდეს და ამაღლდეს, და ეს მხოლოდ საქმით, საქმით, და არა სიტყვიერი „პატრიოტული“ კორიანტელით, რომლითაც ბევრი „მამულიშვილი“, ვიმეორებ, ისევ საკუთარ ჯიბეს ისქელებს...

მედიცინის უცხოელი ქურუმები ამბობენ და ამტკიცებენ, ადამიანის ორგანიზმისთვის სამ-

ნუთიანი სიცილი უფრო სასარგებლოა, ვიდრე 15 გრამი სხვადასხვა ნამლის დაღვევა-ჩაყლაპვაო. მიუხედავად ამისა, მე მაინც გთხოვთ, ძალზე ხმამაღლა ნუ გაიცინებთ: მე ვისურვებდი, რომ...

ყოველი ქართველი კაცის ოჯახში ღვთისმშობლის ხატივით ეკიდოს ლოლა ზარანდიას სურათი! და ყოველ პურისჭამას, და არა მხოლოდ უჩვეულო წვეულებას, ამშვენებდეს პირველი სადღეგრძელო, მოკლე და სხარტი:

— დაე ვიმრავლოთ, დაე თუ ისე არა, როგორც ლოლა და რამინ ზარანდიებმა, — მათზე ოთხჯერ ნაკლებად მაინც!..

\* \* \*

Жизнь нужно прожить так, чтобы смерть была для нас несправедливостью,

Мигель Унамუно.

საბჭოთა სალაპარაკო ენიდან დიდი ხანია ამოვარდა სიტყვა „მდიდარი“. ამოვარდა იმ დროიდან, როცა განადგურდნენ მდიდრები და მათი სიმდიდრე რევოლუციამ რევოლუციის მომხდენ მშვიერ-მწყურვალ ხალხს დაურიგა.

გავიდა დრო და, კერძოდ, საქართველოში, მუჟანაძეობისას, უამრავი ფულიანი ხალხი მომრავლდა: მათ, კლასიკური გაგებით, ვერც ბურჟუას უწოდებ და ვერცთუ სულ სოლომონ ისაკიჩებს; თუ რა ეწოდოს ბურჟუაზიის ამ ახალ, უცნაურ სახეობას, ახლა ამის ანალიზის დრო აღარ გვრჩება, ოღონდ იმას კი ვიტყვოდი, რომ მიუხედავად სიმდიდრისა და მდიდრებისა, ეს თითქოს მოძველებული სიტყვა — მდიდარი — ვერა და ვერ აღდგა მაინც ჩვენს დღევანდელ მეტყველებაში; როგორღაც გვერიდება, გვერცხვინება კიდევ... შეიძლება იმიტომ, რომ ბევრი ეს მდიდარი მარქსის ქუჩაზე ცხოვრობს, შეიძლება პროლეტარული ქუჩის შესახვევშიც, ეგებ „აღსდე-ექ, მშვიერო-წამებულოს“ ჩიხშიც...

ასეა თუ ისე, დღევანდელი ჩვენი ამხანაგი მდიდარი დიდად განსხვავდება ძველი დროის წყეული მდიდრისაგან: ფულით სავსე, გაბრიგნილ ტომარაზე ისე ზის, როგორც მექისე ისფაჰანლი იჯდა ხოლმე აბანოში კლიენტის გასაპნულ ზურგზე!..

არა მგონია, ჩვენთვის ერთი-ორი შტრიხით უკვე ნაცნობი, ერთდროულად მამა-ბაბუა აკადემიკოსი ნაკლები სიმდიდრის მფლობელი ყოფილიყო ვიდრე გ. ქართველიშვილი, და მაინც, იმ აკადემიკოსმა, კომუნისტმა, მატერიალური რამ არაფერი დაუტოვა თავის ხალხს, პირიქით, — მისმა სწავლულმა სიძემ, კომუნისტმა, მისი სახელით ხალხს აქეთ წასტაცა, ქართველიშვილმა კი, თავისი ხარჯით და თავგამოდებული მეცადინეობით, დიდებულად გამოსცა „ვეფხისტყაოსანი“...

არცთუ ძალიან დიდი ხნის წინათ მელიქიშვილის ქუჩაზე, ბუკინისტურ მაღაზიაში, წავანყდი ასე, საშუალო ღირსების წიგნების გროვას... ჩანდა, მის პატრონს თავისი ბიბლიოთეკა გაეცხრილა და, ალბათ, უყურადღებობით, ბევრი წიგნი ისეთი გაჰპარვოდა, რომელთაც ახალგაზრდობაში მიწერილი — „ამის და ამის წიგნებიდან“ — ამშვენებდა. ეს ცნობილი პირი, ამ წიგნების გაყიდვისას, აკადემიის...

არა, არ ღირს იმის თქმა, წევრი იყო თუ კორესპონდენტი, ამის თქმა კი ღირს: ზედმეტი წიგნები რომელიმე, თუნდაც მშობლიური სოფლის სამკითხველოსთვის რომ შეეწირა, ვითომ ეს გმირობა მის საოჯახო ყულაბას ასე დიდ დანაკლისად დააჩნდებოდა?! ძალაუნებურად გახსენდება კაცს ერთი ლიტერატურული პერსონაჟის გამონათქვამი:

— ჩვენი დროის ეგრეთ წოდებული საზოგადო მოღვაწე უფრო იმაზე ზრუნავს, რა წაღლიტოს და რა წაგლიჯოს საზოგადოებას!

მე არ ჩამოვთვლი, ეს გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწე რა და რა სიკეთით სარგებლობს საზოგადოება-სახელმწიფოსაგან, იმას კი ჩამოვთვლი, რომ იაკობ გოგებაშვილი არც დიდ ჯამაგირს იღებდა სადმე, არც დეპუტატობის ორასმანეთიანი თუ ასმანეთიანი მოუდიოდა ყოველთვიურად, არც მისი წიგნები იცემოდა წამდაუნუმ, და არც ისინი სხვა ენებზე ითარგმნებოდა და იქიდან ჰონორარებს არ ლებულობდა, და არც მისი „იავნანა“ დიდი ქვეყნის 70-80 თეატრში არ იდგმებოდა, და მაინც მან, რაც „დედა ენით“ შეიძინა, „დედა ენასთან“ ერთად, თავის დედა ენაზე მოლაპარაკე ხალხს დაუტოვა...

ნურავის ნუ მოუბრუნდება ენა და ნუ იტყვის, გოგებაშვილი უშვილო იყო, ხარჯი ცოტა ჰქონდაო, მაშინ სხვა დრო იყო, ახლა სხვა დროაო, ჩვენ ფრაუ პეტრა მიხაელის დაპატიჟებაც

გვიხდება და ამაშიც ფული მიგვდისო...

ეს მართლაც მართალია, იაკობი უშვილო იყო, მაგრამ ჩვენც, ერთი და ორშვილიანებიც, ერთ-სათვის არსებითად უშვილოები ვართ, მეორეც, – იცვლებიან მხოლოდ წელიწადის დრონი, სხვა მხრივ დრო არ იცვლება, რა შინაარსსაც ჩააქსოვ მასში, იმ დროის მცხოვრები და მსახური ხარ...

გოგებაშვილს ჩვენს „ჰეროიკულ“ ხანაშიც რომ ეცხოვრა, თავის სამი თუ ხუთი წლის შვილიშვილებს ათასმანეთიან „დუბლიონკებში“ არ გაახვევდა, ჯერ ერთი იმიტომ, რომ ეს ქურქები კანადისა და ალასკის 40-გრადუსიანი ყინვებისთვის არის მოგონილი, და არა პრესტიჟისათვის, – აბა როგორ დამჩაგრო შენ მე, ანდა მე შენ...

ერთი ოფიციალურად განდიდებული მწერლის პატარა მურიამ მითხრა ერთხელ თავის მფარველზე, აბა საიდან ექნება იმას ფული, სტუმრიანი კაციო.

დაილოცა მისი ლოგიკა, სამწუთიანი სიცილი ამიტყდა. ამ ამბავმა ერთი სხვა უცნობილესი და უნაყოფიერესი მწერალიც მომაგონა, რომელიც სულ ნუნუნშია, – ფული არა მაქვს, ფული არა მაქვს...

ფული მას, ჯერ ერთი, იმიტომ „არა აქვს“, რომ ეშინია სესხად არავინ სთხოვოს, მეორეც, რაც ათეული წლობით სხვადასხვა შემნახველ სალაროებში ფულები აქვს დაგროვილი, მათ ფულებად არცა თვლის: რაკი „სროჩინზე“ აქვს შეტანილი, გამოტანა არ უნდა, რომ უწყვეტლივ იბარტყონ და იბარტყონ პროცენტებმა! არა მგონია, ის ზუბალაშვილზე ბევრად ღარიბი იყოს, ეს წყეული კაპიტალისტი კი ღარიბ ქართველ სტუდენტებს ერთდროულად დახმარებას აძლევდა და, სარაჯიშვილივით, სტიპენდიებსაც უნიშნავდა; სახალხო თეატრის შენობაზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, სასამართლოს ქუჩაზე ღარიბ-ღატაკათვის სპეციალური, დიდი სახლი ააგო, რომლის ფასადზეც წარწერილი იყო:

„ვისაც უჭირდეს, მოვიდეს, დაპურდეს და ღამე გაათოს“.

სხვათა შორის, მისი სიკვდილის შემდეგ, ამ სახლის ვესტიბიულში ამშენებელ-დამპურებლის პატარა ზომის ბიუსტი დადგეს: 21 წელში კი იქ გახსნილი პარტიული სკოლის კურსანტებმა ეს ბიუსტი, პირველ დღესვე, ცემენტის იატაკზე დაანარცხეს და ნამსხვრევებად აქციეს, როგორც ექსპლუატატორის და მშრომელი ხალხის სისხლის მსმელისა...

რას იტყვით, შეენდოთ?!

თუკი შეიძლება ასე ითქვას, გაცივილიზებული ადამიანის ბუნება ისეთია, რომ, როცა გუნებაში სხვის ფულებს ითვლის, ისინი მას უფრო ბლომად ეჩვენება, ვიდრე ეს არის სინამდვილეში, მაგრამ, როდესაც სხვის გასაგონად „მიჭირს და გვიჭირს“ ვიტყვით, ისიც უნდა გავიხსენოთ, – რაც ბევრ ქართველს, საქართველოს საქებ-სადიდებელ დაუტეხავ თუ დატეხილ სტრიქონებში, ხალხის წიაღიდანვე მომდინარე მუსიკალურ ჰანგებში, ფუნჯის მოსმაში, ცეკვა-სიმღერაში, კინოსურათებში ფული აულია და თავისივე ნახევრების აბორტებში ფული მიუხარჯავს, იმ თანხით სომეხი, სულ ცოტა, ხუთ შვილს მაინც გამოზრდიდა..

ოი, კიდევ და ისევ სომეხიო, იტყვით ალბათ. მაგრამ მე აქ სომეხი იმიტომ ვახსენე, რომ ჩვენ მათგან გონიერების მაგალითი ავიღოთ, ზოგი რამ ვისწავლოთ და გადმოვიღოთ კიდევ, და საერთოდ, ჩვენ სომეხებს უნდა ვემეგობროთ და ვეძმოთ კიდევ, თუმცა, ეს კია, საბოლოოდ ეს მაინც კუსა და მორიელის დამძობილებას ემგვანება; სიყვარული როცა ცალმხრივია, ინტერნაციონალისტობა სხვის სამშობლოში ერთობ მომგებიანი და სარფიანი საქმეა.

...იმ პროხოროვისა არ იყოს, საქვეყნო საქმისათვის ასე თავგამოდებით რომ იღვწოდა, ალბათ იკითხავთ, და ეს მართებულიც იქნება, ამდენს რომ გვექაქანები და იჭაჭები, ერთი ესეც გვითხარი, თვითონ შენ რა ჩიტი ხარო...

მეც, ჩემი საძულველი უამრავი ქართველივით, ფრთებშეჭრილი, უნისკარტო ჩიტი ვარ: ერთი შვილის მამა, და ამის აღიარება ჩემს სიგლახეს ერთი ბენოთი მაინც თუ გამოაკეთებს, – ჩემს დიდ სიმახინჯედ მიმაჩნია, მიუხედავად იმისა, რომ ნაციხარმა და იმხანებში ხელმეორედ დაჭერის მუდამ შიშში მყოფმა, მაშინდელი კულტურის მინისტრის, დიდებული ადამიანის, ავთანდილ გუნიას გულისხმიერი მეცადინეობით 17-კვადრატული მეტრიანი ბინა მაშინ „მიბოძეს“, როცა საშვილიეროდ, ასაკობრივად, უკვე საბერე კიტრივით ვიყავი... ვარ ერთი შვილის მამა, ახლა ის უკვე საცოლე ბიჭია, რომელსაც არც მანქანა აბადია, არც „დუბლიონკა“ აცვია, არც საზღვარგარეთი მოუვლია და არც მოსკოვ-კიევ-ტაშკენტში დაფრინავს ფეხბურთის მატჩებზე დასასწრებად...

არა, ის დებილი არ არის და, როგორც ახალგაზრდა კაცს, ყველაფრის ამის სურვილი აქვს კიდევ, მაგრამ საამისოდ თავისი ხელფასი არ ჰყოფნის...

ამ ორიოდ წლის წინათ ჩემი კომედიების მოზრდილი კრებული გამოვიდა, ჩემი კალამ-ცოდვილობის ნახევარი საუკუნის მანძილზე, რიცხვით მეორე...

გამოვიდაო, თქმა და დაწერა იოლია, ისე კი, ის რომ გამოსულიყო, – გამომცემლობა „ნილასის“ დირექტორმა, რაკი დაბალ ლობედ მიმიჩნია, სამი წელიწადი მანვალა მარკიზ დე სადივით,

ამის მერე ორ წელიწადზე მეტიც კი – ზახერ-მაზოხივით, – კუთვნილი ჰონორარი რომ მიმელო... არიან სხვა დაბალი ღობეებიც, რომელთაც ასე ვერ ამცირებენ ძლიერნი ქვემძრომნი ამა ქვეყნისანი; ეს ღობეები ეკლიანი და ქაცვიანია, თავისთავად მათ მუდამ მზადა აქვთ საკრამენტული ფრაზა: „არ ამაცროლოთ, თორემ!.. ტრიბ უნი დან ვიყვირებ, თვი თონ თქვენ რა შვილებიცა ხართ!..“

ჰოდა, გულში მათ მშვენივრად იციან, „რა შვილებიც არიან“ და უკან იხევენ...

სამწუხაროდ, ბუნებამ ჩემთვის არ გამოიმეტა არც ეკალი, არც ქაცვი, ამიტომ დაბეჯითებით გთხოვთ, ეს წიგნი ხელთ არ ჩაუგდოთ „ნილაბის“ დიდ პატრიოტად შენიღბულ „ხაზეინს“, რომლის მომრევი საქართველოში, როგორც ჩანს, არავინ არის, აკი ის ახლაც, თუ დასჭირდა, ისეთი სპეციფიკური დაშინებისა და დემაგოგიის მეთოდებით „იღვნის“, როგორადაც ბევრზე ბევრნი – ახლო წარსულში, სტალინის ეპოქაში; სანერი მაგიდის უფრაში მას საპატიო და ყველაზე უფრო იოლად მისაგნებ ადგილზე წითელყდიანი დოსიე-კონდუიტი უდევს: მასში ისიც კი აქვს ფიქსირებული, ლანჩხუთში როდის და რამდენჯერ მოხდა ორბალიანი მინისძვრა... მით უმეტეს, ჩემს ამ წერილში ულუპოდაც შეუძლია აღმოაჩინოს... მე რომ ფიქრი და წერა ისე შემეძლოს, რომ ამ ნილაბმა შარი ვერ მომდოს, მაშინ ახლა, რომელიმე რაიკომში, მიუხედავად ხნოვანებისა, მესამე მდივნად ვიქნებოდი იდეოლოგიის დარგში...

ჰოდა, მისთვის მუდამ მოკრიალებულ ცაზე, წვიმის მომასწავებელი ერთი პანანინა ღრუბელიც რომ შენიშნოს, თავისი ფირმის დასაცავად, მოსკოვში ერთ ვაიუშველებელს ატეხს, – აი, შეხედეთ, როგორაა ჩაშლილი იდეურ-პოლიტიკური მუშაობა საქართველოს საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკაში...

მე ეჭვი არ მეპარება, რომ თქვენ სრულებითაც არ გინდათ რაიმე უსიამოვნება შეხვდეს ედუარდ შევარდნაძეს, მით უმეტეს მე არ მინდა, რომ ეს მოხდეს ჩემ გამო...

...ჩემი კრებულის გამოსვლა არავის შეუნიშნავს; თუმცა პიესების წიგნი კი იყო და ფასიც, შედარებით წიგნების საერთო გაძვირებამდე, დიდი ედო, მაინც მალე გაიყიდა; ისე კი, არც „ლიტერატურულ საქართველოში“ და არც „საბჭოთა ხელოვნებაში“ ქრონიკის ერთი სტრიქონიც არ მოუთავსებიათ, ამის და ამის ეს გამოვიდაო, როგორც, საერთოდ, ბევრ წიგნზე იბეჭდება. კრიტიკული სტატიით გამომხაურებას რომ თავი დავანებოთ, თურმე ამ ორიოდე სტრიქონისათვისაც კი საჭირო ყოფილა გავლენიანი თანამდებობა გეკავოს, ან თუნდაც დაბალი ქაცვიანი ღობე იყო, ანდა კიდეც, – იმდენი ირბინო, რომ რედაქტორს, მისთვის ასე საჭირო, ტვინი ამოუღო... მე კი, საერთოდ, ცოტას მართლაც დავრბივარ, მაგრამ დავრბივარ მხოლოდ ვაკის პარკში, და არც ტრეპანაციის დარგში ვარ ადრინდელი ხევესურივით დახელოვნებული.

ჰოდა, რაკი ეს ასეა, თანაც უთანამდებობა...

არ იფიქროთ, სავარძლის მაძიებელი კაცი გახლდეთ, ქილის სკამიც კი არასოდეს მიძებნია, მით უმეტეს ახლა, – ხუთასი მანეთიც რომ დამინიშნონ ნიკოლოზის ბაჯალლო ოქროთი, საბატონო საქმეს არ გავეკარები.

არადა, უთანამდებობა... და ისიც ჩვენს დროში, ჩვენს „ჰეროიკულ“ ხანაში!..

თებერვალში რუსთაველის თეატრს ერთი ჩემი, 15 წლის მანძილზე ნაგვემი პიესა... როგორც იქნა, თითქოს ცა გაიხსნაო და... როლებიც განაწილდა. პირველი რეპეტიციის დღეც დაინიშნა, რომ ამ დროს ცამ ისევ შეჰკრა შუბლი, სხვისთვის რომ გახსნილიყო: ერთმა დარბაისელმა, თანამდებობით აღჭურვილმა მწერალ-დრამატურგმა, თითქოს მისთვის შეუფერებელი, არადარბაისლური ნიოკობა დაანია: მე თქვენთან უკვე რამდენიმე თვეა პიესა მაქვს მოტანილი!.. არა მგონია, მას არ სცოდნოდა, რომ ჩემი პიესა რუსთაველის თეატრში რამდენიმე თვე კი არა, ექვსი წელიწადი იყო ჯვარზე გაკრული და... აჰა, როგორც იქნა, მისი ჩამომხსნელი გამოჩნდა, მაგრამ...

ო-ო, თანამდებობავ, ძალთა შენსა!

და ეს ხდება, იცით, როდის? მტკვრის მარცხენა ნაპირზე მდებარე თეატრში ამავე ავტორის სხვა პიესის პრემიერის მეორე დღეს!.. არც რუსთაველის თეატრის თავკაცებმა მოისურვეს თანამდებობიან ავტორთან ურთიერთობის, იმდენად არა შემოქმედებითი, უფრო „მეც დაგჭირდება, შენც დამჭირდება“ ურთიერთობის გამწვავება, და არც კულტურის სამინისტრომ, – პირიქით, მინისტრმა გზაც დაულოცა ჩემი პიესის „დროებით“ ამოგდებას, – აკი მე დაბალი, უეკლო და უქაცვო ღობე ვარ, მისი კოლეგიის წევრი კი – ყორეა მაღალ-მაღალი, თანაც თუ დასჭირდა, ქაცვიანიც, მაგრამ... მაგრამ...

შენ, შეიძლება დაგინეროს, როგორც გავლენიანი თანამდებობის მქონე ავტორს, ასეთივე გავლენიანი თანამდებობის მქონე თეატრალურმა კრიტიკოსმა... ამის და ამის პიესები „მტკიცედ დამკვიდრდნენ ქართული თეატრის რეპერტუარში“, მაგრამ ეს მაინც ვერაფერს უშველის პიესებს – საპნის ბუშტებს!..

არ ახსოვს მსოფლიოში თეატრის ისტორიას, სოფოკლედან ჩხაიძემდე, რომ რომელიმე თე-

ატრში, სპექტაკლისათვის „ინტიმის შესაქმნელად“, პარტერს ზევით ბილეთები არ გაეყიდათ, ხოლო წელს ამოიწვერა ასეთი უნიკალური თეატრი მტკვრის მარცხენა ნაპირას ერთი პიესის პატივსაცემად, მაგრამ...

კარგია თანამდებობა, ძნელია დრამატურგობა, რა თქმა უნდა, ნამდვილი დრამატურგობა! ლუნაჩარსკი ყოველმხრივ ბუმბერაზი იყო როგორც ორატორი, როგორც პუბლიცისტი, როგორც მოაზროვნე... და ასეთ ბუმბერაზს, ოი, როგორ უყვარდა „გლახების საქმე“ – პიესების წერაც! პიესების ორი დიდი ტომიც კი დატოვა, მაგრამ ის, თავის დროზე, მათ დასადგმელად არც თავის დიდ თანამდებობრივ მდგომარეობას იყენებდა, არც თავის პირად მომხიბვლელობას, – ორი პიესა დამიდგით დედაქალაქში ერთ სეზონშიო, ამას კი არა, თუკი სადმე, თუნდაც პენზაში, რამეს – მისას თავისით დადგამდნენ, ამისთვისაც დიდ მადლობას უთვლიდა...

ადრეც მოგახსენეთ, სცენა აბანოსავით არის-მეთქი, თეატრში ჟანგბადის ბალიშებით „ინტიმს“ ვერ შექმნი, ვერც უკვე თავისთავად განწირულ „ინტელექტუალობას“ სიცოცხლეს ვერ გაუხანგრძლივებ, მაყურებელთა დარბაზში ჰამბურგის ანგარიშით მიდის თვლა, ოღონდ ჩვენში, სცენაზე „შავისა და თეთრის“ გარჩევას თვით თეატრის სახელმწიფოებრიობა უშლის ხელს; სახელმწიფო თეატრისათვის არა აქვს მნიშვნელობა, რას დადგამს და ვისას დადგამს, თუგინდ ზედიზედ ხუთი ცუდი პიესა-სპექტაკლი მიანკაპოს, იცის, ის ამით, სულ ერთია, მაინც არ გაკოტრდება, ხელფასს თავის დროზე კაპიკ-კაპიკ, სრულად მიიღებს.

მთელს ჩემს ხანგრძლივ შემოქმედებითს ჩხირკედელაობაში, მონაფეობის დროინდელ „აურიე რგოლს“ თუ არ ჩავთვლით, სულ ხუთად ხუთი პიესა დაიდგა, ესე იყო ყოველ ათ წელიწადში საშუალოდ თითო-თითო; ჩემი სამი კომედია, მათ შორის უკვე 18 წელიწადია, ნერვებდანყვეტილი და ყურებჩამოყრილი, ელოდება, როდის გაუღებს „სცენა-აბანოს“ კარს რეჟისორი და მექისე „ისფაჰანლი“, ამიტომ ვინ გაუღებს, „შავია თუ თეთრია“, ისე კი, მის „სითეთრეში“ არცთუ სულ ბოთე ავტორს ეჭვი არ ეპარება, თორემ არც გამოაჩენდა...

ორი წლის წინათ მარჯანიშვილის თეატრში „ეზოში ავი ძაღლია!“ დაიდგა, მაგრამ ის „თავისით“ არ დადგმულა, – „მეც გამოგადგების“ პოლიტიკა იხმარა ჩემი წიგნის რედაქტორმა, კაცურმა კაცმა, აკაკი დვალისვილიმა თეატრის ხელმძღვანელის მიმართ; ამასაც „რალაც საქმე“ ჰქონდა კინოში და... პატარა გავიხარე!

გაიხარა, რაც უფრო მთავარია, მაყურებელმა, – სპექტაკლის ავკარგინაობის ავტორისეული გარჩევა ახლა აქ უადგილო იქნებოდა, ეს კი ფაქტია: არავის ახსოვს, რომ დიდი ხნის, 30 წლის წინათ დანერილ და ხელახლა დადგმულ პიესას ოდესმე ასეთი წარმატება ჰქონოდა. ეს, თუნდაც იქიდან ჩანს, რომ, საავტორო პროცენტების სახით შვიდი ათას მანეთამდე დამიგროვდა. წიგნის ჰონორარმაც მომიწია შვიდი ათას ორასამდე...

სკოლა ისე დავამთავრე, ჩემთვის, რეჟისორებივით საძულველი მათემატიკიდან მხოლოდ ის გამოვიტანე, რომ ცხრაჯერ ცხრა ოთხმოცდაერთია, მაგრამ ამ ფულების დათვლისას, მადლობა ღმერთს, სათვალავი არ შემშლია, თორმეტი ათასი მანეთი ცალკე გადავდე და ავისრულე დიდი ხნის ოცნება: ორ-ორი ათასი მანეთობით საქართველოს სხვადასხვა რაიონში (სოხუმი, სენაკი, ქარელი, ჭიათურა, მესტია, თბილისი) – ექვს მრავალშვილიან ოჯახს მივართვი ჩემს წიგნთან ერთად, – მათი ნამდვილი მამულიშვილური, ნამდვილად ერისკაცული მოღვაწეობის წინაშე ქედის მოხრისა და აღტაცების ნიშნად.

„ლიტერატურულ საქართველოში“ დისკუსიის დროს „რამდენი შვილი უნდა გვყავდეს?“ – ერთმა აზრი გამოთქვა, რომ კარგი იქნებოდა, თუკი სახელმწიფო გაუდიდებდა დახმარებას მრავალშვილიანებსო. მეორე მოკამათე, როგორც ჩანს, პირველზე უფრო გამჭრიახი, „შეესპორა“: დამატებით დახმარებას შეურაცხყოფად მიიღებენო...

არა მგონია, თქვენ შორის გამოჩნდეს ისეთი, ვინც მეორის აზრს გაიზიარებს. და თუ გამოჩნდება, შემძლია დავამშვიდო: ჩემი ასეთი ქცევა არათუ შეურაცხყოფად მიიღეს, სიხარულმა და უფრო კი განცვიფრებამ, ამ ჩვენს „ჰეროიკულ“ დროში, ისე გააოგნეს ისინი, – ალბათ უფრო მეტად, ვიდრე „რიჩარდმა“ ინგლისელები!.. ზოგიერთი ჩემზე ხელზე საკოცნელადაც კი წამოიწია, მაგრამ ამის ნებას, რომის პაპიც რომ ვყოფილიყავ, აბა, როგორ მიცემდი, – თვით დავუკოცნე მათ ჭკვიანი ქართული შუბლი და გულში ჩავიხუტე მათი გამრჯე ქართული ხელები. ერთმა ისიც კი შემომითვალა, თქვენს სახელობაზე ორ ბავშვს კიდევ გავაჩენთო. სოფელ ფცაში ესეც კი ეთქვათ, ნეტავი მეც მყოლოდა მრავალი შვილიო... ამაზე დიდი მადლობა და ამაზე დიდი დაფასება ჩემი მცირე ამაგისა, – არც მინდა და ვერც წარმომიდგენია.

მე მინდა იცოდეთ, რომ ყველა ეს მრავალშვილიანი წესიერი, პატიოსანი, მუყაითი ადამიანები არიან, და ისიც უნდა გითხრათ, რომ არცთუ ისე დალხინებულად ცხოვრობენ; მათი ყოველდღიური სუფრა არ ჩამოჰგავს საახალწლო სუფრას, როგორც ეს მუდამ აქვთ ერთსა და ორშვილიან „პატრიოტ“ მექრთამეებს და გამომძალველებს, უდამბაჩო ავაზაკებს, ქურდებსა და ჯიბგირებს (ცხადია, არა ტრამვაი-ტროლეიბუსის „სამოღვაწეო“ მასშტაბით!); ახლა სოფლად ბევ-



რგან შეხვდებით მრავალთახიან ორსართულიან სახლებს, სადაც ერთი თუ ორი ბავშვი დაკინკილებს, ზოგიერთ მრავალშვილიანს კი ხეირიანი საცხოვრებელი ჭერიც არ გააჩნია. ალბათ, ეს იყო მიზეზი, რომ სენაკის რაიკომის მდივანმა ვახტანგ ესვანჯიამ ითავა, ჩემგან გაღებული სახსრებით, სახლი აუშენოს სოფელ ხორშში მცხოვრებ ნელი და ვენია ღვამბერიებს. მესტიის რაიკომის მდივანმა ს. კარტოზიამ კი – სოფელ მულახში ქეთო და ილია ნიგურიანებს.

...თითქმის ასი წლის წინათ, ახალციხელმა სტეფანე თავთაქიძემ, რაც შეიძლო, თვითონაც გაიღო, ადგილზეც შეაგროვა შემონირულებანი, მერე კი მთელი საქართველო შემოიარა იმ მიზნით, რომ აღედგინათ საფარის მონასტერი და იქ მისასვლელი გზა გაეკეთებინათ.

სტეფანე თავთაქიძე არც მწერალი იყო, არც კომპოზიტორი, არც ძეგლთა დაცვის კომიტეტის თავმჯდომარე, სტეფანე თავთაქიძე ღარიბი და უსწავლელი კაცი იყო, მაგრამ პატრიოტი, გულით პატრიოტი...

მე იმედი მაქვს, რომ თქვენ, ქართველ ხალხში ჯერ კიდევ აქა-იქ „დინოზავრებით“ შემორჩენილ მრავალშვილიან ოჯახებს შეეხმებიან და არ დაიშურებთ მათთვის გულის სიტბოს, ეს კი ერთიათად გაახარებს მათ, ვიდრე მე ეს შევძელი, აკი თქვენ თვალნი ხართ საქართველოსი, ყველასათვის ცნობილი შემოქმედნი, ყველასათვის თვალხილული საზოგადო მოღვაწენი, ერისკაცები!..

შეეხმებიან, რასაკვირველია, არა მხოლოდ ავტორისეული წარწერებიანი წიგნებით და რომანსებით, – ეს სულისათვის, მაგრამ ადამიანს, მით უმეტეს წვრილშვილიანს, სხვა ადამიანური მოთხოვნილებებიც აქვს...

და ეს ამბავი მარტო ჩვენი კი არ უნდა ამოიწუროს! მე, ცხადია, არ ვგულისხმობ არამად მოპოვებულ, ტომრობით ფულის პატრონთ, ჩაოქრულ-„ჩადუბლიონკებულ“ ქართველს, – ვისაც შენიღბული თუ შეუნიღბავი მამაძალლობით ფულის ზვინების გამოჩენა სრულებითაც არ ეშინიათ, თუკი ეს საჭიროა მათებური ტკბილი ცხოვრების კიდევ უფრო დასატკბობად და გასაზღაპრებლად, ვისაც ცოცხალი საქართველო, „ოქროს ვარაყიან სახეში“, გულზე ეხატებათ მხოლოდ მანამდე, ვიდრე თვითონაც ცოცხალნი არიან, – ისინი ეროვნულ ჭაპანში შებმულთათვის, თითო საჩვენებელი ქართველებისთვის ჯიბისკენ ორ თითსაც არ წაიღებენ, და არც ზნეობით ეს სპეტაკი ქართველები დახარბდებიან უზნეობით მოპოვებულ მათ სიმდიდრეზე...

სამწუხაროდ (თუმცა მე ამას არ ვწუხვარ), მე ვემეგობრები მხოლოდ იმათ, ვისაც არც ფული აქვს და არც თანამდებობა. თქვენ კი ახლო ნაცნობობა გაქვთ და ბევრი მეგობარიც გყავთ არა მარტო ლიტერატურისა და ხელოვნების სფეროებში, – საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ყველა დარგში; ბევრ მათგანს, ძალზე ბევრ მათგანს, კანონიერი გზით, მოპოვებული აქვს იმდენი შეძლება, რომ ამ ეროვნული საქმისათვის ცოტა რაღაც რომ მოიკლონ, ეს მათს ანაბრებს არც დაეტყობა.

სხვათა შორის, „დასაბეგრავად“ მე მხედველობაში მყავს მხოლოდ ერთ და ორშვილიანები, მეტშვილიანებს ეს არ ეხებათ, მათ ვალი სამშობლოს წინაშე, თუნდაც მხოლოდ სამიც რომ ჰყავდეთ, შეიძლება მოხდინდეს ჩაეთვალათ. ამასთან ერთად ისიც უნდა გითხრათ, რომ 12 ათასი – ეს ზღვარი არ არის, ეს მინიმუმია ჩემისთანა პატარა კაცისთვის, რომელსაც, მართალია, ფულეები არ მიუდის ფრაუ პეტრას დასაპატიჟებლად თავის ადრინდელივით სტუდენტურ ბინაში, მაგრამ, ისე, როგორც, წინათ, არც ახლა აპირებს, მანქანა გამოიტანოს და მერე ის ორმაგ ფასად გაყიდოს, და არც ფიქციური შემოქმედებითი მივლინებისათვის შეგანუხბოთ, რომ მასში ფაქტიური ფულეები აილოს, მოკლედ, – კაცს, რომელსაც პერსპექტივაში ასოცმანეთიანი პენსიის მეტი არაფერი არ ელოდება...

„ნიღაბის“ ნიღბოსან მეპატრონესი არ იყოს, „დოსიე-კონდუიტი“ მეც გამაჩნია, ოღონდ მასში, უკვე ორ ათეულ წელიწადზე მეტია, მრავალშვილიანი ოჯახების გვარები და მათი ადგილსამყოფელი შემაქვს; მე მზადა ვარ, თუკი ისურვებთ, ამ მხრივ სამსახური გაგინიოთ, თუ არადა, საამისო ცნობების მოწოდება ყოველ რაიკომის მდივანს შეუძლია.

სრულებითაც არ არის აუცილებელი, ვისაც ჩვენი ყურადღებით გავახარებთ, უეჭველად 10-12 შვილი ჰყავდეს. მე, მაგალითად, ჭიათურის რაიონის სოფელ კაცხში მივაკვლიე და ხელი გავუწოდე ოთხი მცირეწლოვანი შვილის დედას, შურა ახობაძეს, ქოხი რომ ენგრევა თავზე... ამ ქოხმანში უკვე ოცი წელიწადია ორ-ორნი რომ წვანან ქვეშაგებში. თითქმის ყველასგან უყურადღებოდ მიტოვებული, ამჟამად მძიმე სენით დაავადებული – ხელებნართმეული, ეს სანყალი ქალი სოციალისტური შრომის გმირია!

დიახ, თქვენი „სეხნიაა“, ბატონო გრიგოლ!..

\* \* \*

**მინდოდა მკვდარსა გამეგო  
ქართველთა ბედისწერანი,  
რად უნდა დარჩეს ტიალად  
ცრემლით მორწყული მღერანი?!**

**ვაჟა.**

ყოველივე ეს, ძველად რომ ქველმოქმედებას ეძახდნენ, რა თქმა უნდა, ტკბილ ნაყოფს გამოიღებს, მაგრამ ეს არ არის მთავარი გზა, რომელიც დამლუპველ უფსკრულს აგვაცდენს...

ეს მხოლოდ სადღეისოდ, დღევანდელ სიტუაციაშია გამართლებული, რამდენადაც ამით ჩვენს სიყვარულს, პატივისცემას, დაფასებას გამოვხატავთ სამაგალითო, მისაბაძი, ნამდვილი მამულიშვილებისადმი, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ წესად გავიხადოთ, – შენ ბავშვები აჩინე და მე ფულს მოგცემო...

ეს ჩვენი გადაგვარების კიდევ ერთი დასტური, უზნეობა იქნებოდა. თუკი ჩემი ამდენი „შეგონებებისგან“ შესაძლოა ასეთი დასკვნის გამოტანა, მაშინ ზემოთ არაერთხელ თქმულს კიდევ გავიმეორებ:

ჩვენი მხსნელია მხოლოდ პირადი მაგალითი!

მხოლოდ პირად მაგალითს შეუძლია ჩვენი შეველა, მხოლოდ მას შეუძლია ერის ორგანიზმში შეჭრილი კიბოს დამარცხება!..

ჰოდა, ვიდრე ჯერ კიდევ ერი ვართ, მივხედოთ ჩვენს თავს, ჩვენს ერს!

ნუ გავახარებთ ჩვენს მტრებს, მხოლოდ შევილიანობით შეიარაღებულ ჩვენს მტრებს და ნუ მოვათავსებინებთ ჩვენს თავს, ამერიკელი ინდიელებივით, რეზერვაციებში!

ნუ ვათქმევინებთ სომხებს, აკი ვამბობდით, რუსთაველი სომეხი იყო, აბა უჭკუო ხალხი როგორ შობდა ასეთ გენიოსსო!

აკაკის ახლა მაინც, საფლავიდანაც ნუ წამოვაცხებინებთ: „ფურთხის ღირსი ხარ შენ, საქართველოვ!..“

ნუ ამოვადებინებთ წამხედურობას „ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტოს!..“

ვუსმინოთ დავითს, გურამიშვილს:

„გირჩევ, ნუ აქცევ ზღუდებსა,  
შენს ზურგის მისაყუდებსა“.

გვახსოვდეს ილია: „ერის სიბერე ერის აღგვაა დედამინის ზურგიდამ“.

დაე ვიმეოროთ ვაჟასთან ერთად, უფრო საქმით, ვიდრე სიტყვით:

„ღმერთო, სამშობლო მიცოცხლე,  
ძილშიაც ამას ვდუდუნებ!“

სირცხვილია, როცა გარს აღარც მონღოლები გვარტყია და აღარც სელჯუკები, ჩვენ თვითონ ვუმონღლოთ და ვუსელჯუკოთ ჩვენსავე თავს!..

სირცხვილია, მეოცე საუკუნეში, თვითმკვლევლობით დაამთავროს სიცოცხლე, სულ ცოტა, ორი ათას ხუთასი წლის ერმა, რომელმაც შექმნა „ვეფხისტყაოსანი“, და „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი!..“

1979 წ. თბილისი

**კიტა გუარჩია**



## დამატებითი სტრიქონები

*«Истинный показатель цивилизации – не уровень богатства и образования, не величина городов, не обилие урожая, а облик человека, воспитываемого страной.»*

*Р. Эмерсон.*

„საქართველოს დასავლეთში, რიონის ხეობაში, ქართული ტომი ულამაზესია მთელს მსოფლიოში“.

**გობინო (1816-1882) – ფრანგი მწერალი და სოციოლოგი, ეთნოგრაფი, რასობრივი თეორიის ფუძემდებელი.**

„საქართველოში ბავშვთა სიმრავლე ჩვეულებრივია; უამისოდ ქართული მოდგმა დიდი ხანია მინის პირიდან აღვცილი იქნებოდა და უკვალოდ გაქრებოდა“.

**ო. ვეზენდოკი – გერმანელი მეცნიერი, 1926 წელს გამოცემული წიგნიდან.**

ჯერ კიდევ იმ დროს, როცა ამქვეყნად არც ტელეფონი წკრიალებდა და არც კონვერტ-მარკები იყო გამოგონილი, ენგურის ქალაქის ფაბრიკის ახლანდელი მიდამოები კი არგონავტებს სიზმრადაც არ ეხილათ, ერთმა ბრძენმა თქვა: წერილზე პასუხის გაუცემლობა ეს იმას ნიშნავს, რომ კაცს გამარჯობის სათქმელად გამოწვედილი ხელი არ ჩამოართვაო.

საბჭოთა მწერლების სულ გუშინდელი მამა-წინაპარი მაქსიმ გორკი არავის, არა-ვის კორესპონდენციას უპასუხოდ არ ტოვებდა. არა მგონია, რომ ის ლიტერატურული და საზოგადოებრივი საქმიანობით უფრო ნაკლებ დატვირთული ყოფილიყო, ვიდრე ამ „ღია ბარათ-წიგნის“ ადრესატები, მათ კი – აი უკვე წელიწადი გადის – არც ამ წიგნის და არც მისი ავტორის მიმართ ყურიც არ გაუბარტყუნებიათ.

ეს ორი მიზეზით შეიძლება აიხსნას:

ერთი იმით, რომ...

„ჩვენს დროში არისტოტელეს თავიც რომ გებას, თუ წელს თანამდებობა არ გიმაგრებს, მცირედი პატივისცემის ღირსადაც კი, აბა, რომელი ერთი მიგიჩნევს?!“

და თუ ეს ასეა, რაღა იქნება მაშინ, როცა სანყალს უბრალო ხრიკინა თავი გაბია, რომელსაც „რაინდნი და მორჭმულნი ჩვენი დროისანი“, პრაქტიკული მოსაზრებით, კომბოსტოს თავს ამჯობინებენ.

მეორე მიზეზი შეიძლება იყოს ის, რომ რაკი ამ წიგნის ადრესატებს თავად არაფერი სტკივათ რა, ამიტომაც ღრმად არიან, ალბათ, დარწმუნებულნი, რომ არც მათ მამულს ეტკივება რამე...

მოკლედ, ასეა თუ ისე, ეს ჩემი დამატებითი სტრიქონები უკვე აღარ არის მიმართული ამ დიდი... ჰმ... ერისკაცებისადმი!

...„სოფლის ცხოვრების“ წლებად 22 ივნისის ნომერში ასეთი რამ ამოვიკითხე:

„...ჩვენი უახლოესი მეზობლების აზერბაიჯანისა და სომხეთის მოსახლეობის გამრავლების ტემპი თითქმის ორჯერ მაღალია, ვიდრე საქართველოს მოსახლეობისა“.

მეორეც: „...ჩვენი რესპუბლიკის ბუნებრივი მატების კოეფიციენტი იმდენად შემცირდა, რომ თუ ასე გაგრძელდა, ორმოცდაათი წლის შემდეგ საქართველოს მოსახლეობა მხოლოდ ერთ მილიონს დაითვლის“.

აქ ორი შეცდომაა: პირველი გამოწვეულია ზუსტი სტატისტიკური უცოდინარობით, მეორე, – რაკი „ჩვენ ინტერნაციონალისტები ვართ“, პრესაში შენი „ვიწრო, ლოკალური“ სატკივარი, აბა, რა სახსენებელია!

ადვილი შესაძლებელია, რომ ამ სტატიის „ჩვენი იმედი და მომავლის“ ავტორმა არ იცოდეს, რომ ოფიციალური სტატისტიკის მიხედვით მოსახლეობის გამრავლების ტემპი „ჩვენთან“, სომხეთსა და აზერბაიჯანთან შედარებით, არათუ „თითქმის ორჯერ“, არამედ სამჯერ და მეტადაც დაბალია, რაც შეეხება მეორეს... ორმოცდაათი წლის შემდეგ საქართველო არათუ ერთ მილიონამდე შემცირდება, – ათ მილიონამდეც კი გაიზრდება, ოღონდ ქართველები ამ ათი მილიონიდან ერთიც არ იქნება. ეს კი, რათქმაუნდა, გუნებაში მშვენივრად იციან წერილის ავტორმა და გაზეთის რედაქტორმაც, მაგრამ რა ქნან, ნუ გავამტყუნებთ, აკი „ჩვენ ინტერ...“

...ამ ხუთიოდე დღის წინათ „კომუნისტში“ ერთი კარგი მწერალი წერდა:

„შარშან სწორედ ჩვენი დიდი ზეიმის, გარეჯობის წინა დღეებში ვილაცამ ჩამოთალა, ჩამოამსხვრია ნათლისმცემლის მონასტრის ჩუქურთმები, პირწმინდად უკანასკნელ ასომდე ჩაჩეჩქვა სტუდენტთა მიერ მიწის ქვეშ აღმოჩენილი სამარხის წარწერიანი მარმარილოს დაფა, დადღაბნა ისედაც დადღაბნილი წმინდა კედლები, ჩვენმა ყიჟინამ იქნებ ცული მაინც ხელიდან გააგდებინოს იმ მტერს“.

ვაი, ვაი რომ ჩვენი ყიჟინა, მხოლოდ ყიჟინა, ვერ გააგდებინებს იმ „ვილაცას“ პირდაპირ ჩვენს გულში მომართულ ბებუთს, ცულს თუ ლაღუმს...

ყიჟინით ამ რამდენიმე წლის წინათაც ბევრი ვიყიჟინეთ, როცა დმანისის რაიონის სოფელ ჰამამლოში დღისით-მზისით „ვილაცებმა“ შებილწეს და ააფეთქეს, ააფეთქეს მე-11 საუკუნის უნიკალური ქვაფვარის ძეგლი, მას თან მიაყოლეს მდინარე ხრამისა და ყარაბულახის შესაყართან აზიდული საუცხოო ორსართულიანი სამრეკლო და მის მახლობლად მდგარი მე-12 საუკუნის დიდებული ტაძარიც, „ლამაზ საყდრად“ წოდებული, მაგრამ...

სულ აგერ ახლა, ძველად რომ ერქვა ქრისტეშობისთვე, მის დამდეგს „ვილაცებმა“ ახალციხეში გაძარცვეს და დაარბიეს ილია II-ის მიერ დიდი რუდუნებით ახლად შექმნილი მესხეთის საეპარქიოს ადგილსამყოფელი...

ეს „ვილაცები“ არ არიან თამარაშვილ-გვარამაძეების ჩამომავალნი, არც დმანისელი „ვილაცები“ არიან ორბელიან-ჯავახიშვილების ნაშიერნი...

დიახ, ყველამ ვიცით, ვინც არიან ისინი, მაგრამ ჩვენ იმით გვამშვიდებენ, რომ ისინი ერთეულებია, მაგრამ ვინ არ იცის, და მათ შორის ჩვენმა დამამშვიდებლებმაც მშვენივრად იციან, რომ ეს „ერთეულები“ ასობით ათასობის სურვილებს და გულის ნადილს გამოხატავენ და ასრულებენ კიდევ!..

ასეც არ იყოს, განა ერთეულები ვერ შეძლებენ ქვეყნის ღირსშესანიშნაობათა მოხრება-გატილებას? აშენებით ვერ ააშენებენ, თორემ... ნაცარტუტად ქცევას?! ჰეროსტრატემ განა მართოკამ არ ამობუგა სამყაროს ერთ-ერთი საოცრებათაგანი – არტემიდე ეფესელის ტაძარი?!

ვიცოდეთ ისიც, რომ ახლა ეს არ არის ბრძოლა ერთი სარწმუნოებისა მეორის შესამუსრავად, როგორც ეს იყო არაბების, სპარსელების, თურქების თავდასხმებისას, ეს არის ურცხვად და აშკარად, დაუფარავი შემოსევა „ჩვენი ძმებისა“, რათა საბოლოოდ და მტკიცედ დაეპატრონონ ჩვენს მიწაწყალს, ჯერჯერობით თუნდაც ნაწილს მისას, მაგრამ... ჯერ სადა ვართ, რუსები რომ იტყვიან,

*Это цветочки, а ягоды впереди!*

დიახ, უარესსაც გვიზამენ,

თუკი ჩვენი „ზრდა“ ამ „ტემპით“ გაგრძელდა, უარესზე უარესს გვიზამენ, აკი...

პატიებას ვითხოვ განმეორებისათვის:

„...რაც მეტი ვიქნებით, მით უფრო ძლიერი ვიქნებით, რაც უფრო დავსუსტდებით, მით უფრო დაგვჯაბნიან: ბუნების ეს კანონი დღიდან ქვეყნიერების დასაბამისა, ერთნაირად მოქმედებს როგორც ცხოველთა სამყაროში, ისე ხალხთა ურთიერთობაშიც“.

„...არასოდეს არ დადგება ისეთი დრო, როცა ძალა აღმართს ვერ დახნავს“.

ჰოდა, სწორედ ჩემი მშობელი ხალხის დღევანდელმა კრიზისულმა მდგომარეობამ დამანერინა წინამდებარე ბარათი, ჩვენმა დიდმა ეროვნულმა უბედურებამ ამანთო მიმენვდინა ხმა ჩვენი ერის შესაძლო მხსნელის, ჩვენი დროის პოტენციური ცოტნე დადიანისათვის, თუმცა ვიცოდი და ვიცი, ჩვენს დროში ცოტნე დადიანობა არც ისე იოლია, მაგრამ მცირეოდენი მასშტაბით, ვფიქრობ, მაინც შესაძლებელია.

ვგლახ, რომ დიდმა... ჰმ... მამულიშვილებმა ამ ბარათში გამოთქმულ თუნდაც ერთ მოსაზრებასაც კი არ გაუწიეს შუამავლობა ჩვენი რესპუბლიკის თავკაცთან, და მხოლოდ მაშინ, როცა საბოლოოდ დაგვარგე მათგან ხელშეწყობის იმედი, თვითონვე... ბევრი ცდა-დამცირება-წვალეების შემდეგ თითქმის გამოვნახე კიდევ საიმედო გზა, ოღონდ ესაა, დღესაც კი, რამდენიმე თვის

გასვლის შემდეგაც არ ვიცი, მართლა საიმედო იყო თუ არა ეს გზა... ეჭვი უფრო იმიტომ მეპარება, რომ არა მგონია, ედუარდ შევარდნაძე იზიარებდეს ილია ჭავჭავაძის ირონიულ გამოხატვას:

„ადამიანს სიტყვა აზრისათვის არა აქვს მინიჭებული, არამედ მისთვის, რომ დიდმა თქვას: „მე შენ გიბრძანებ და ხმა უნდა გაიკმინდო“ და პატარამ მიუგოს: „მაქვს პატივი მოგახსენოთ, რომ ენა მუცელში ჩამივარდა ბრძანებისამებრ თქვენისაო“.

...ამ ნაწერს დიდი ხნის განმავლობაში არავის ვაკითხებდი, არ მინდოდა მათ, ვისაც ვაუზგზავნი, ვიდრე მათგან რაიმეს არ შევიტყობდი, თავზე გადავხტომოდი.

ბევრი ფუჭი ლოდინის შემდეგ კი... და ისიც იმის გამო, რომ, რაკი ზოგიერთმა საზოგადო მოღვაწედ ცნობილმა და, რაც მთავარია, ამავე დროს ტომრებფულიანებმა, ჩემ მიერ მრავალშვილიანებზე „ფულის ჩამორიგება“ უცნაურობად, და, ზოგმა, უფრო მეტიც – შექანებულობადაც კი ჩამითვალეს, – მხოლოდ ამის მერე გადავწყვიტე გამომეჩინა, „აქა-იქ“ მაინც, ჩემი გიჟიანობის დამამტკიცებელი „თეორიული საფუძვლები...“

„...წამხედურობამ ქვეყანა ამოაგდო“ დღემდე სულ ათიოდე კაცს თუ ექნება ნაკითხული, – მეტწილად ხნიერთ. ჩემთვის განსაკუთრებით სასიხარულო ის არის, რომ, მაგალითად, ერთმა ახალგაზრდა კარდიოლოგმა (ა.მ.) და მისმა მეუღლემ, უკვე ორი შვილის მშობელმა, ნაკითხულით შეძრწუნებულებმა, დაიფიცეს, რომ მესამე შვილს იყოლიებენ; 32 წლის ინჟინერმა (თ.ქ.) – რუსულად „უბუჟდიონი ხალასტიაკს“ რომ ეძახიან – სიტყვა მისცა ახლობლებს, რომ უახლოეს ხანში ოჯახს მოეკიდება...

გთხოვთ თავის ქებაში ნუ ჩამომართმევთ, – ითქვა აგრეთვე, რომ ეს ბარათი ყოველი ქართველის ოჯახში უნდა იყოს, და რომ მას, – ეკლესია იქნება ის თუ ქორწინების სახლი, – ახალდაქორწინებულთ თან უნდა ატანდნენო.

ერთმა, როგორც ჩანს, ერთობ გამჭრიახმა და შორსმჭვრეტელმა ესეც მითხრა, ასეთი მსუსხავი სიმართლით ბევრს გადაიკიდებთო...

ჯერჯერობით ბევრი არა, მაგრამ ერთი მართლაც უკვე გადავიკიდე, და ისიც ჩემივე ყოფნა-არყოფნის სფეროში: აქაოდა, როგორ შემოგვბედე – ქართველ მსახიობთა დიდი უმრავლესობა ისე უნიათოდ მეტყველებს, რომ მოსკოვსა და უცხოეთში ჩვენს თეატრს ასეთი წარმატება არც ექნებოდა, რომ იქ ქართული ესმოდეთ და, ჩვენ მიერ დაჭედილ ხარს ჩვენ უფრო ვიცნობთო, – ისე იწყინა ეს ერთმა ხშირი ტაშით გაბრუნებულმა დირექტორ-რეჟისორმა, რომ მისთვის ასე იოლად ხელმისაწვდომი ხერხებით ფიცხლავ გამომიტანა განაჩენი: დატენა თოფი ინფარქტით და წარბშეუხრელად მრეხვა მამამისის ტოლს და მამამისის ყრმობის მეგობარს...

ასეთი ჰუმანურობა (!) ალბათ არც მომავალში მომაკლდება, თანაც არა მხოლოდ თეატრალური მუშაკებისაგან, მაგრამ თავს რომენ როლანით ვიმშვიდებ:

„ერთადერთი, რაც ამქვეყნად ყველას ერთნაირად დიდად მოსწონს, ეს არის ფული“.

ეს ჩემი მცირე ნაფიქრალ-ნააზრევი კი შავი ფულიც არ არის, და ის მე თუმცა ფულისთვის არა, მაგრამ, საერთოდ, მოგებისთვის კი დავნერე: ეს „მოგება“ მინდოდა ჩემს სამშობლოს მოხმარებოდა, – ჩემს ხალხს, ჩემს ერს, რომელიც ასე უდარდელი და უზრუნველი მიცეკვავს და მიიმღერის დამლუპველი უსფკრულისაკენ, მინდოდა ამ ციცაბო დაღმართზე მას წინ გადავდგომოდი და ერთი წამით მაინც შემეჩერებინა იმ იმედით, რომ ჩემზე ყოველმხრივ უფრო ძლიერები აზრით და გონებით, თავდადებით და სიმამაცით – ერთხელ და სამუდამოდ შეაჩერებენ მას და ვაჟკაცურად პირს აბრუნებინებენ უკან – სიცოცხლის აღმართისაკენ, რომლის მწვერვალზე ათასეული წლის მანძილზე ათას ჭირში გამოვლილი ჩვენი ეროვნული დროშა თუმცა ძლივს ფრიალებს, მაგრამ ჯერ კიდევ მაინც ფრიალებს, მსოფლიოს ერთ-ერთ უძველეს ანბან-წარწერილი:

— მოეგეთ გონს, ქართველებო!

გიყვარდეთ ბავშვები!

გიყვარდეთ, გიყვარდეთ, გიყვარდეთ ბავშვები – ჩვენი მარადიული არსებობის დედაფუძე!

25 დეკემბერი,  
1980წ.

კ.პ.

\* \* \*

## „აღსდექ, საქართველო!“

9 აპრილის წინა დღეებში რუსთაველის პროსპექტზე ასეთი მონოდებიტაც მიიმართებოდნენ ქართველნი...

გნებავთ მათ უბრალო დემონსტრანტები შევარქვათ, გნებავთ პროტესტანტი მემამოხენი ანდა მშვიდობიანი მემამოხენი, – ოღონდ ეს კია, მათში ერთიც არ ერია რომელიმე ჩვენი „მოძმე“ ტომთაგანი...

დიახ, 9 აპრილის ცისკარზე მთავრობის სახლის წინ შემოდგომის ჩალასავით აჩეხეს მარტო-კა ქართველები, და ეს არა წინასწარი შერჩევა-გამორჩევით, – ამ უთენით ჩვენს „თანამოძმეებს“ ჯერ კიდევ ფაფუკ ბალიშებზე ნეტარად ეძინათ და სიზმრად ხედავდნენ, როგორ იცლებოდა და სისხლისაგან მათი – უწინკლებოდ! – მათი ჯერ კიდევ საქართველოდ წოდებული საქართველო...

არ დაიჯეროთ...

ან კი რომელი ბრიყვი დაიჯერებს, რომ ჩოჩიევ-ჯუსოითებმა, ტვამბა-გოგუებმა, მნაცაკანი-ან-ამბარცუმიანებმა, ანდა ჯაფარლი-მამედოვებმა 9 აპრილს ჩვენი დაკოდილი გულის ტკივილი თავის გულთან ერთი წამით მაინც ახლოს მიიტანეს, – ო, რაც მალე ამოვწყდებით ჩვენივე ხელის შეწყობით და სხვათა ხელის შეშველებითაც, – ეს მათი დიდი ხნის ოცნებაა!

ვაგლახ, რომ ეს არ არის შორეული ოცნება, და იგი დღითი დღე, სულ უფრო და უფრო რეალობის ფრთებს ისხამს ჩვენივე ეროვნული გრძნობის საძრახისი, თავისმომჭრელი მიძინება-დაქვეითებით...

და აი, – გმადლობთ შენ, უფალო! – ამ სისხლიანი 9 აპრილის ელდამ, ჩვენ, როგორც ერი, თითქოს გამოგვადვიდა, თითქოს შეგვკრა კიდევ ერთ ეროვნულ ბირთვად და მონობის ათეული წლების მანძილზე წართმეულ-დაკარგული მებრძოლი სულიც დაგვიბრუნა: ნუ იტყვი, საქართველოს თურმე, საუბედუროდ, არა მარტო უამრავი, თავისივე სამშობლოს გამყიდველი უკუღმართი შვილი ჰყოლია, – ჰყოლია აგრეთვე, საბედნიეროდ, ნამდვილი მამულიშვილებიც, ყველა ასაკის, თავისი ქვეყნისათვის თავდადებული, სასიქადულო ვაჟკაცები და ვაჟკაცი ქალები, რომლებიც ძნელბედობისას წარუძღვებიან მას, ზოგი აწონილი ტაქტით და შორსმჭვრეტელობით, ზოგიც – აუწონავი სულსწრაფი წინდაუხედაობით...

დიახ. 1989 წლის 9 აპრილს სისხლიანი კვირა კი გაგვითენდა, სამაგიეროდ მან მომავლის იმედიც ჩაგვისახა, თუმცა... მმ...

ვაითუ, ყოველივე ეს დროებით აღტკინებად დარჩეს, ყოველივე ამან წამიერ აბობოქრებად გაიელვოს და ცისარტყელასავით უკვალოდ გაქრეს და...

ჩვენ ისევ საყოველღალო ტკიბილი ცხოვრების ნაჭუჭში შევძვრეთ და – ბოდიშს კი მოვიხდი ამ არცთუ, შეიძლება, კაზმული გამოთქმისათვის, – კვლავ ფეხებზე დავიკიდოთ ჩვენი მშობელი ერიც და ჩვენი უკვე ყოველმხრივ ფუძემერყეული ტურფა არემარე და ისევ და ისევ დაქირავებული, ლაქლაქა თამადის პატრიოტული სიტყვების კორიანტელით დავიტკბოთ ყურთასმენა:

„საქართველოს ძლიერებას გაუმარჯოს!“

„კიდევაც დაიზრდებიან“...

„ჩვენს გამრავლებას გაუ-მარ-ჯოს!“..

მაგრამ მარტო ამ მქუხარე შეძახილებით, და ვერც ახლად შეკერილი სამფეროვანი დროშების ფრიალით, და ვერც თუნდაც საყოველთაო სახალხო შიმშილობის გამოცხადებით ვერ გავიმარჯვებთ, და ვერც მეცნიერულად იმის დასაბუთებით, რომ ჩოჩიევ-ჯუსოითების მტკიცება:

*«Пять тысяч лет живем мы на этой прекрасной земле».*

ტვინში უკვე ჭარბად სისხლჩაქცეულის როშვა-ბოდვაა, და ამგვარივე როშვაა ჩვენგან ოსებივით დაჩაგრული“, ეგრეთ წოდებული აფხაზების „უცილობელი“ პრეტენზიები ისტორიული „აფხაზეთის სამეფოს“ მიკუთვნება-მითვისებისა, და ვერც იგორ მურადიანის პირით სომეხთ მეცნიერების აგრესიული მოთხოვნა-ლალადისის გაქარწყლება ამოგვიდგება გვერდით:

**«В Грузии и Абхазии (440 тыс. человек) должно быть увековечено пребывание армянского населения, включая город Тбилиси. При этом необходимо работать над сохранением армянской культуры, включая культурные учреждения, национальные школы и язык, так как в Грузии армянское население испытывает определенный пресс ассимиляции». (მიმართვიდან «Всем Армянским национальным организациям», მათ შორის «Руководителям партии «Дашнакцუთი»).**

... და ბოლოს, ჩვენს ეროვნულ სატკივარს სულაც არ დაედება მომშუშებელ მალამოდ ჩვენი მათხოვრული ვედრება აზერბაიჯანელებისა და ლეკებისადმი, რა იქნება, დაგვითმეთ, სოფლები ხომ წაგვართვით-წაგვართვით, მაგრამ მათი ქართული სახელები მაინც დაგვიტოვეთ-თქო (პატარა ოთხკუთხა მაგიდასთან ორი ქართველის ტელესაუბრიდან).

თითქოსდა ქართული ტოპონიმიკის შენარჩუნება ხელუხლებლობა იყოს ქართველი ერის მარადიული არსებობის თავდები და გარანტი!..

თუ ჩვენ, ბატონებო, ამქვეყნად აღარ ვიქნებით, იმქვეყნად იმით ვიამაყოთ და ვიტრაბახოთ, – აი, ეს ჩვენი ქართული, ოდესღაც საქართველოში ჩვენი არსებობის დამადასტურებელი ტოპონიმიკა ხომ მაინც დარჩა-თქო?!

... ეს ჩვენი ბოლნისი და დმანისი, ეს ჩვენი ახალქალაქი და ნალკა, ეს ჩვენი ცხინვალი და სამხაბლო, ეს ჩვენი სამურზაყანო და ბიჭვინთა...

ჯერ არ ვიცით, რას გვიჩვენებს მოსახლეობის წლევანდელი აღწერა, მაგრამ მას არც უნდა დაველოდოთ რათა თვალები აგვეხილოს გადახედეთ სამგლოვიარო განცხადებებს და პარალელურად ამისა სამშობიარო სახლებშიც შეიხედეთ და შეამოწმეთ: ქართველი რამდენი მოევლინა საქართველოს და არაქართველი კი რამდენი...

...დიახ, სიტყვიერად ჩვენ ამ საბედისწერო 9 აპრილამდეც ვმრავლდებოდით, მაგრამ ასეთ „გამრავლებას რაიმე პრაქტიკული, ხელშესახები ნაყოფი რომ გამოელო, განა მაშინ ჩვენივე ფიზიკური გაუჩინარების აჩრდილი ასე ახლოს თავს აღარ წამოგვეფარებოდა და ქართულ მიწებს ჩვენ თვალწინ და თითქმის ჩვენ ცხვირწინ სხვათა ჯილაგის არხეინად მოსულ-მოთრეულები ასე იოლად და თავხედურად ველარც ჩამოგვაჭრიდნენ, მაგრამ არ ღირს იმის გამეორება, რასაც თქვენ, მკითხველო, ამ ბარათში ეს-ეს არის უკვე გაეცანით და, ვ ფ ი ქ რ ო ბ , ი ს ი ც შ ე - ნ ი შ ნ ე თ , რ ო მ ა თ ი წ ლ ის წ ი ნ ა თ შ ე მ ო კ რ უ ლ ი ეს გ ლ ო ვ ის ზ ა რ ი ა ხ - ლ ა ა დ რ ი ნ დ ე ლ ზ ე კ ი დ ე ვ უ ფ რ ო შ ე მ ზ ა რ ა ვ ა დ ქ ვ ი თ ი ნ ე ბ ს . . .

დღეს ჩვენ, ქართველები, საქართველოში არაქართველებზე თუ კიდევ ცოტათი მეტნი ვართ და ამით დაიმედებულნი ჩვენი მიწა-წყლის მეტ ნაწილზე თავმოლერილნი დავდივართ, რალა იქნება მერე, როცა...

მერე კი არა, უკვე ახლაც მოსულ-მოთრეულებთან შედარებით ჩვენ, ჩვენივე მიწა-წყალზე ბევრგან, უკვე ლამის ხიზნებად გამოვჩნდეთ, ისინი კი – მკვიდრებად, რომლებიც უკვე ისე ალმაცერად გვიცქერიან, თითქოს აბეზარი მოთრეულები ჩვენ ვიყოთ, და არა ისინი...

ჰოდა, რალა იქნება მერე, როცა ჩვენივე სამშობლოში ჩვენი მოსახლეობის უპირატესობის ათი-თხუთმეტიოდე პროცენტიც ჩვენი ეროვნული გულარხეინობა-უდარდელობით ხელიდან გამოგვეცლება?!

გამოგვეცლება კი უეჭველად და აუცილებლად, თუკი ჩვენმა ნათიებმა, მამუკებმა, გოგიებმა, ქეთინოებმა კვლავინდებურად ასე ეულად „იარონ, იარონ, იარონ...“ და კიდევაც არ დაიბადნენ „ალგეთს ლეკვები მგლისანი“...

იმ თავზარდამცემ 9 აპრილის ერთ მომდევნო დილას რადიოდან სევდანარევი ხმა შემომესმა: – ორი შვილის დედა ვარ და... არ დავფარავ: მესამეზე ფეხმძიმე. 9 აპრილამდე მუცლის მოშლას ვაპირებდი, მაგრამ ახლა, 9 აპრილით შეძრწუნებული, გნებავთ შურისძიების მიზნით, ამ ნაბიჯს არა და აღარ გადავდგამ...

ო-ო!..

დაე ეს იყოს ჩვენი ეროვნული მართლა გამოდვიდება – გამოფხიზლები სპირველი საქმიანი მერცხალი!..

დაე ეს იყოს 9 აპრილს ჩვენი ეროვნული გენიის სახელობის პროსპექტზე დანთხეული ქართული სისხლის მართლაც საშურისძიებო პასუხი ქართველი ერის შინაგანი მტრების მიმართ, რომლებიც სულ უფრო და უფრო „ძმური სიყვარულით“ გარს გვერტყმიან და თავისივე ჭკვიანურად მოფიქრებული სიმრავლით ჯერ ჩვენი დაჯაბნა-გადათელვა დაუსახავთ მიზნად

(ამას უკვე ახლაც ახერხებენ, – საქართველოს ზოგიერთ ქართველობით მცირერიცხოვან რაიონებში ქართველ კაცს უკვე ეშინია გამოტყდეს, რომ ის ქართველია, ბევრი მათგანი იქიდან – შევინროების გამო! – გამორბის კიდეც), მერე კი დედაბუდიანად ამოგდებას გვიპირებენ...

\* \* \*

## ქართველებო!

გადამთიელთ ნუ ამოვადებინებთ, ნუ მოვავადვინებთ ჩვენს თავს!..  
ეს კი მხოლოდ და მხოლოდ ჩვენს გონიერებაზეა დამოკიდებული!..  
ჰოდა, ვიდრე საამისოდ ჯერ კიდევ საგრძნობი ფიზიკური ძალა შეგვწევს, ძალა შეგვწევს, ნუ, ნუ...  
9 აპრილამდე, თქვენც იცით, ეს საერო-სასიცოცხლო გონიერება დიდად გვაკლდა-გვაკლდა, ახლა კი...  
ცხრააპრილელთა განწირულმა სულისკვეთებამ არ უნდა ჩაიაროს, არ უნდა ჩაიაროს ტყუილუბრალოდ, არ უნდა ჩაიაროს ფუჭად, ფუჭად!..  
ჰოდა,  
ვიძიოთ შური!  
გესმით?  
სწორედ საამისოდ 9 აპრილს ჩვენს დედაქალაქში დანთხეული ქართული სისხლი გვიხმობს და გვეძახის!..  
იმ შავ დღეებში ერთი ცოცხლად გადარჩენილი ცხრააპრილელი ჭაბუკი ტრიბუნიდანაც კი დაიმუქრა, „ძალიან დიდების“ წინაშეც, ჩვენ კიდევ ავისხამთ იარაღსო...  
კი, მაგრამ ასეთი რა იარაღი უნდა აისხას ჭიანჭველამ, დათვს მოერიოს?!  
ჩვენი იარაღი...  
ღიას, ვიძიოთ შური,  
ვიძიოთ შური, მხოლოდ და მხოლოდ ჩვენი გამრავლებით, გამრავლებით, გამრავლებით, გამრავლებით ვიძიოთ შური!..  
ჰეი, ალსდეძ, საქართველოვ,  
მართლაც  
ალსდეძ, საქართველოვ!..

აპრილი  
1989 წელი.

კიტა ბუაჩიძე





**ლია ბარათი**  
**აკადემიკოს გიორგი მელიქიშვილს**  
გაზეთი „კაბადონი-8“, 8 აპრილი, 1990 წელი

ბატონო გიორგი! მეტად არასახარბიელო მისია დავაკისრე ჩემს თავს: კრიტიკული თვალთ მიმოვიხილო ერთი ორგვერდიანი განცხადება, რომელიც გამოგზავნილია თქვენს სახელზე და რომლის ასლიც ქალაქში ახლა ფართოდ ვრცელდება.

არასახარბიელო მისია-მეთქი იმიტომ ვამბობ, რომ ამ განცხადების ავტორია ბატონი აკაკი გელოვანი, კაცი-ფუტკარი, რომელიც არა ერთი და ორი სასიკეთო ქართული საქმის მოგვარებით ჩვენგან ღრმა პატივისცემას იმსახურებს.

მაგრამ, როგორც ეს საერთოდ ცნობილია, შეუმცდარი ამ ქვეყნად, ღმერთის გარდა, სულიერი კაცი არავინ არის და ამაში ეჭვი ოდნავადაც ნუ შეგვეპარება. ამ ცოდვილთაგან, როგორც სულიერი, არც აკაკი გელოვანი უნდა იყოს გამონაკლისი.

ამის დამადასტურებელი მისი მიმართვა, მე ვიტყვოდი, პანიკური მიმართვა თქვენდამი, რომელიც ეხება „არაქართველთაგან“ გვარისა და ეროვნების გამოცვლას, ახლა რომ ასე გახშირდა საქართველოში და რასაც ბატონი აკაკი სულით ხორცამდე აუფორიაქებია, აქაოდა... „ჩვენ ხომ ვიცით, მათ არა ქართველობა უნდათ, არამედ თანამდებობა. პასპორტში კი ჩაინერებიან ქართველად, მაგრამ ერთ ჩხირსაც არ გაიმეტებენ საქართველოსთვის“ (თითქოსდა ცოტანი იყვნენ ჩვენში გვართ და ეროვნებით ისეთი ქართველები, რომლებიც საქართველოსთვის რაიმეს იმეტებდნენ!). „...ესაა უიარალოდ ერის დაპყრობა“. ეს პროცესი უნდა შეიზღუდოს და თუ ვინმე გვიბრძანებს, ეს უკვე აშკარა დივერსიაა!“

სამწუხაროდ, არათუ გვიბრძანებენ, ეს უფლება რომ გამოგვეგლიჯა „ვინმე დივერსანტებისათვის“, საამისოდ (სახელმწიფოს დონეზე!) მრავალწლიანი ბრძოლა დაგვჭირდა და ახლა, როცა იგი მოპოვებულია, ამ პროცესს, არა და არა, გზა არ უნდა გადაეკეტოს: ამით მხოლოდ საქართველოს მტრები — „დივერსანტები“ - მოიგებ-გაიხარებენ.

გელოვანის მიხედვით, თურმე „სომხების“ გაქართველებას კმაყოფილებით ხვდება თვით ვაზგენ I, ლოცავს კიდევო: „მიიღეთ, გაიფორმეთ, მერე ამ საქმეს მივუბრუნდებით“...

ეს, რა თქმა უნდა, უფრო პატივცემული მწერლის ფანტასტიკური ნააზრევია, ვიდრე სრულიად სომეხთა კათალიკოსისა...

ნამდვილად კი „სომხების“ გაქართველებას სომხების სულიერი მამა და მისი მრევლიც როგორ შეიძლება უყურებდეს, ეს ჩინებულად გამოსჭვივის ჩემს ხელთ არსებული სომეხი მეცნიერის იგორ მურადიანის მიმართვიდან:

„Всем армянским национальным организациям“, მათ შორის Руководителям партии «Дашнакцутюн»:

**В Грузии и Абхазии (440 тыс. человек) должно быть увековечено пребывание армянского населения, включая город Тбилиси. При этом необходимо работать над сохранением армянской культуры, включая культурные учреждения, национальные школы и язык, так как в Грузии армянское население испытывает определеннный пресс ассимиляции».**

მაპატიოს ჩემთვის დიდად ძვირფასმა აკაკიმ, მაგრამ რა ვქნა, უნდა შევნიშნო მაინც: ასევე უხეიროდაა შეთხზული მის მიერ „სომხების“ გამონათქვამები, აი, თუნდაც ამგვარნი: „ასატურიანი რომ ხარ და ასათიანი ხდები, რა კაცობაა? ხომ იცი, ვინცა ხარ?“ „ვიცი, მაგრამ ასე მსურს და ასე გავაკეთებ, შენ რა გინდაო!“

ასე თავაგდებით რეგვენი „ასატურიანიც“ არ დაიცავს თავს!... „გურამიშვილი რომ ხდები, იცი, ვინ იყო გურამიშვილი და რა გააკეთა ერისთვისო?“ „მაგი არ მაინტერესებსო...“

„მაგით“ გურული „სომეხი“ თუ შეეცდება, მოიგერიოს შემკითხველი!..

ვაგლახ, ჩვენ ამის შნო რომ დაგვყოლოდა, მაშინ ამას წინათ ცხრა თვის ბავშვს აკვანში არ მოგვიკლავდნენ და ბაღში ვლადიმერ ვეკუას რკინით თავს არ გაუროფავდნენ...

საუკუნეების განმავლობაშიც ჩვენ ჩვენს მიწა-წყალზე ჩამოთესლებული და ჩვენ გვერდით მცხოვრები იმ დროს ერთი მუჭა გადამთიელნიც კი ვერ გავაქართველეთ.

...სხვათა შორის, ამის ერთ-ერთი მიზეზი შეიძლება ისიც იყოს, რომ საქართველოში ყოველ დროს იყვნენ გელოვანისებური მოაზროვნენი (ამ საკითხში!): არიქა, ფროთხილად, ანკარა ქართულ სისხლს სხვათა მღვრიე სისხლი არ შეერიოსო...

ჩვენ არათუ სხვებს ვაქართველებდით, თვითონ სხვები ჩვენებურებს კარგა ბლომად „იქართველებდნენ...“ საამისო მაგალითი მრავლად მოინახება და თუ დღეს დაგვიდგა ისეთი სანატრელი დრო, როცა შეგვიძლია, ეს პროცესი ჩვენდა სასიკეთოდ შემოვაბრუნოთ, განა ამას ნინ უნდა აღვუდგეთ?!

მე გთხოვთ, ბატონო გიორგი, გადაფურცლოთ ტელეფონის ცნობარი თუნდაც მარტო „გან“-ზე და „სან“-ზე: იქ გრძელოვის გვარსაც ამოიკითხავთ და სიხარულოვისასაც...

ჰოდა, მაგალითად, შეიძლება განა, გაგრძელოვებული გრძელიშვილები და გასიხარულოვებული სიხარულიძეები სომხები იყვნენ?!

და თუ ისინი ახლა არქივებს და მამჩის ბიუროებს მიაწყდებიან თხოვნით, დაგვიბრუნეთ ჩვენი ნამდვილი ეროვნება და გვარიო, ამაზე უარი უნდა ვტკიცოთ და მოუბოდიშებლად პირში მივახალოთ, თქვენ ქართველებად იმიტომ აპირებთ მოინათლოთ, რომ გინდათ, თანამდებობები ჩაიგდოთ ხელშიო?!

რომელი დიდი თანამდებობის მონატრულია თელეთელი ასლამაზოვი, ნყნეთელი შაყულოვი, კუმისელი მამაჯანოვი ანდა ჩხარელი სიმონგულოვი?!

ისიც შეიძლება, გვარ-ეროვნების გამომცველთა შორის მართლაც გამოერიოს არაქართველებიც, რომელთაც სწადიათ ქართველობა, რადგან დროა და თაობათა განმავლობაში ისინი გულით, სულით დასტურ გაქართველდნენ და... ჩვენ კი მათ განა მჯილი უნდა ვკრათ, გაგვეცალეთ, თქვენ ჩვენი გორისანი არ ბრძანდებით-თქო?!

ნუთუ მაღალმა ღმერთმა ჩვენ სხვაზე ნაკლები ჭკუა მოგვმადლა? შორს რომ არ წავიდეთ, ხომ დავინახეთ, აგერ აფსუებს ჩვენ, ქართველები, თურმე დიდად როდი ვეპიტნავებით, მაგრამ აფსუობის მოსურნე ქართველებს მაინც გულში იკრავენ, რათა სათვალავში მეტი გამოჩნდნენ (და ეს გააფსუებული ქართველები, სხვათა შორის, მერე და მერე, ალბათ, რომ არ წამოაყვდრონ, აფსუებზე უფრო თავზეხელაღებული აფსუები ხდებიან... საერთოდ, საამისო მაგალითები ყოველი ერის ისტორიაში მრავლად მოინახება; ამჯერად მამლუქების გახსენებაც საკმარისია).

...სათვალავში-მეთქი, აფსუებზე ეს წამია რომ მოგახსენეთ... ჰოდა, სათვალავზე ფიქრი და ზრუნვა როგორ ჩვენ, ქართველებს, განა აღარ გვჭირდება? რომელი „მრავალრიცხოვანი ხალხი ჩვენა ვართ?!

სულ აგერ ახლა პრესამ მოსახლეობის შარშანდელი აღწერის შედეგები გაგვაცნო, რომელთა მიხედვითაც ქართველები საქართველოში 70 პროცენტს შეადგენს თურმე... ათი წლის წინათ ნმ პროცენტი ვიყავით, ახლა კი...

თქვენი არ ვიცი, ბატონო გიორგი, მე კი ეს მაჩვენებელი ვერა და ვერ დამამშვიდებს, რადგან სრულებითაც არ მჯერა მისი: იგი უთუოდ შეფერადებულ-შელამაზებულთა ანდა არაზუსტად ნაანგარიშევი...

ეს ხომ იმ ერზეა ლაპარაკი, რომლის მოსახლეობის 50 პროცენტზე მეტი ერთშვილიანია, რომლის შვილებიც ავტოავარიებში ყოველწლიურად ასობით და ათასობით იღუპებიან. რომლის შვილები და შვილიშვილები უბრალო გულისმოსვლაზე შეუბრალებლად და დაუფიქრებლად ბუზებივით ხოცავენ ერთმანეთს (შარშან რესპუბლიკაში ორასზე მეტი განზრახ მკვლელობა აღირიცხა, მათ შორის ათზე მეტი მოზარდების მიერ ჩადენილი, მოზარდების, მოზარდების... ვაი, ერის თავის მოჭრავ მთელი ქვეყნიერების წინაშე! ეს ჩვენგან განა უფრო საგოდებელი არ არის, ვიდრე 9 აპრილი? ამ დღეს გარეშე, უცხო ძალამ გაგვიმეტა, ეს ორასი სიცოცხლე კი თავისიანმა გასწირა)...

... რა თქმა უნდა, ამას ბევრი ბჭობა არც უნდა, რომ ჩვენ, ქართველები, უკვე კარგა ხანია, ამოწყდომის უფსკრულისკენ თოხარიკით მივექანებით, და, ჩვენი ბედი! შეიძლება უკანასკნელი, რომ დრო დაგვიდგა ისეთი, თუკი ჩვენი ბედოვლათობით გამოწვეულ ამ ავბედითობაზე ავღალადდებით და, უფრო მეტიც, არაფერს დავიშურებთ თავის გამოსახსნელად, - „ნემესტნიკი“ კოვანოვები უკვე ვეღარ შემოგვწყრებიან, რას მიქვია, ქართველები გამრავლდეთ, მთავარია, საბჭოთა ხალხი გამრავლდესო...

მე, რა ვქნა, ასე მგონია, არც ისეთი ბოთე ვარ, ვირწმუნო, რამდენიმე ათეული ათასი „ყოფილი“ ქართველის კანონიერი გადმოქართველება გვიხსნის ეროვნული დაწრეტისაგან, მაგრამ

ეს ჩვენი ეროვნული სახლის გასამაგრებელ ერთ ბოძად მაინც გამოდგება, და ამ ბოძს დაუფიქრებლად, ვითომდა პატრიოტული მოსაზრებით არც ერთმა ჭეშმარიტმა ქართველმა ხელი არ უნდა ჰკრას...

ბატონი აკაკი გელოვანი კი, რაღა თქმა უნდა, ჭეშმარიტზე ჭეშმარიტი ქართველია და ჩვენთვის რარიგ დასანანია, რომ მას ასე დიდად ადარდებს: „თბილისის არქივის დირექტორი, უაღრესად კეთილსინდისიერი, პატრიოტი იზა გუჯეჯიანი ლამის თვითმკვლელობამდე მივიდეს, ისე აწუხებს ეს მასობრივი მოზღვავება გვარის და ვითომ ეროვნების გამოცვლაზე თუ „აღდგენაზე“ ათასობით თბილისელისა!

მე მოკრძალებით ვურჩევდი ქალბატონ იზა გუჯეჯიანს, თუკი ის მართლაც კეთილსინდისიერი პატრიოტია, თავს ნუკი მოიკლავს, პირიქით – სიცოცხლით კიდევ უფრო მეტად აენთოს, რათა არქივის კარი ფართოდ გაუღოს ათასობით თბილისელს, აკი ამ აქციის დაკანონებამდე (და ბევრგან ახლაც!) მამჩის მოხელენი „გადმოსარჯულებელთ“ ცხრაპირ ტყავს აძრობდნენ.

იმედი მაქვს, ბატონო გიორგი, რამდენადაც ეს თქვენზე იქნება დამოკიდებული, ამ კეთილ საქმეს ხელს არ შეუშლით, პირიქით, ხელს მოუშართავთ და დალოცავთ კიდევ.

25 თებერვალი  
1990 წ.

პატივისცემით  
კიტა ბუაჩიძე

P.S. ბარათს თან ვურთავ ამონაწერებს ათი წლის წინათ დანერილი „შავი წიგნიდან“, რომლებიც აქ აღძრულ „სადისკუსიო“ თემას ეხმიანება:

არავინ უწყის, „ჩვენი უსაფუძვლო, პროვინციულ-„დურაქული“ ეროვნული კუდაბზიკობით რამდენ „უცხო“ ადამიანს ვკარგავთ და რამდენსაც კიდევ სამეგობროდ მოსულს, პირდაპირ მტრად ვიკიდებთ. ისე ვიქცევით, თითქოს ასმილიონიანი ერი ვიყოთ, რომელსაც, ვითარცა მუმილი მუხასა, ვერავინ ვერაფერს დააკლებს. ორმოცმილიონიანი თურქი ყველას ათურქებს – ფრანგი იქნება ის თუ ლაზი, მათებურ ანკეცაში ეროვნება არცა სწერია, რაკი თურქეთში ცხოვრობ, მაშასადამე თურქი ხარ და მორჩა და მოისვენა! ჩვენ კი... მხოლოდ ერთი, ერთი მაგალითი: კომპოზიტორი ვანო მურადელი გორიდან გახლდათ, დედამისი კასპელი იყო – ელენე მეზურნიშვილი. მამის წინაპრები, მურადაშვილები, მე-18 საუკუნეში მესხეთიდან გორს გადმოსახლებულან... იმდროინდელ ერთს შორსმჭვრეტელ ტერტერას ერთი მათგანი რაღაც შემთხვევის გამო მოუნათლავს და გრიგორიანელებში ჩაუნერია... სულ ეს არის ვანოს „დანაშაული“, კაცის, რომელიც ქართულად ლექსებს წერდა (თავისთვის!), სომხურის „ლავეს ბიჭი არის ესა“ - ესეც არ გაეგებოდა. თავი ქართველი ეგონა (თავი ქართველად კი არ მოჰქონდა, ეჭვიც არ ეპარებოდა), გვარიც გააქართულა. მამამისის ბიძაშვილები, მართლმადიდებელი მურადაშვილები, ახლაც ცხოვრობენ გორის რაიონის სოფელ პატარა გარეჯვარში... ჰოდა, ასეთ ქართველ კაცს მაინც არ მოეშვნენ ქართველი „ძმები-მუსიკოსები“, - სომეხი ხარ, სომეხი ხარო... მოსკოვში გადავიდა, არც იქ მოასვენეს, - სომეხიაო; მერე, ომის წლებში, ცნობისგამახვილებულმა სომხებმა სომხეთში ჩაიტყუეს, ჩაიყვანეს ეჩმიაძინში, ერთი მაგრად გამოათვრეს და ვიდრე გამოფხიზლდებოდა, ხელწერილი დაადებინეს - „მე... ესა და ეს... ვარ სომეხი...“ - რა მექნა, - დიდი ხნის შემდეგ მიაშობდა „ვანო ილიჩი“, - ქართველებმა ქართველად არ დამაყენეს და რაკი ადამიანი ხარ, რომელიმე ერს ხომ უნდა ეკუთვნოდეთ...

არიან არა მხოლოდ გაქართველებული სომხები, არიან, ასე განსაჯეთ, გასომხებული ქართველებიც: ყველა ეს მებალოვები, ღარიბოვები, მზარეულოვები, ბარძიმოვები, ხუციევეები, მერაბოვები, მამულოვები, მამასახლისოვები, მჭედლოვები, მღებროვები, გიგოლოვები, ძამოევეები და კიდევ მრავალი და მრავალი სხვა. მათ ქართველობაზე თუნდაც მათი გვარების ძირებიც მიგვანიშნებენ, ოღონდ ესაა, ჩვენ, „ჭკვიანი“ ქართველები, მათ ჩვენგან ვერეკებით, „უჭკუო“ სომხები კი... აბა, რომელი „ხატისოვი“ ან „არწრუნი“ ნამოაყვედრით მათ, თქვენი წანაპარი „ვრაცი“, მით უმეტეს, „გიჟ-ვრაცუა იყო“...

კ.პ.

## პატალთ ბალს დამნიჟება...

გაზეთი „კომუნისტი“, 10 ივნისი, 1990 წელი

ათეული წლების მანძილზე ჩვენ ისე შევეჩვიეთ თუ შეგვაჩვიეს, თავზე მხოლოდ წითელი ვარდებისგან მონწილე დიდების გვირგვინი დაგვადგან, თუ მასში მინდვრის ყვავილი თუნდაც ერთი გამოერია, ის გვირგვინი უკვე სარეველა ბალახისგან შეკონილად გვეჩვენება.

ჰოდა, სწორედ ეს გახლდათ მიზეზი იმისა, რომ ახლო წარსულში ერთმა, საერთოდ, ფრიად პატივსაცემმა ლიტერატორმა ჩემთან უბრალო, ფორმალურ ნაცნობობაზეც კი ხელი აიღო: მე იგი ისეთ მოაზროვნედ ვერ გამოვაცხადე, რომელიც ცხოვრებისეულ არც ერთ საკითხში არასოდეს არ ცდებდა.

სიმართლე გითხრათ, ამჟამინდელ საქართველოში ასეთი მოაზროვნე არც სხვა ვინმე მეგულება და, მგონია, თუნდაც არა ერთი და ორი ჭკვიანური აზრის გამოთქმა, ეს კიდევ არ ნიშნავს მოაზროვნეობას.

ლენინ-სტალინ-ბრუშჩოვ-ბრეჟნევის პერმანენტულ მონათმფლობელურ საზოგადოებაში უბრალო მსჯელობა და განსჯაც დასაჭურისებული იყო და, მაშასადამე, მათ ეპოქებში ჭეშმარიტად მოაზროვნე არც შეიძლებოდა წარმოშობილიყო.

აი, მხოლოდ აგერ ახლა ნაწილობრივ მაინც აეხადა სარქველი ჩვენს თავის ქალას, და მაინც, ჭეშმარიტი მოაზროვნე რომ გამოჩნდეს, ამას დროც უნდა და სრული თავისუფლებაც. ისე კი, დიდი მოაზროვნენი ისევე იშვიათად იბადებიან, როგორც ცხოვრების ყველა სფეროში — დიდი ტალანტები. სწორედ ამიტომაც არ უნდა გვიკვირდეს, რომ ბოლო ორი საუკუნის კაცობრიობის ყველაზე დიდმა სკულპტორმა, ფრანგმა როდენმა „პუბლიცისტი“ ან „ჟურნალისტიკრიტიკოსი“ კი არ გამოაქანდაკა, გამოაქანდაკა „მოაზროვნე“ (Мыслитель);

სწორედ ამ რანგის მოაზროვნე გახლდათ ილია ჭავჭავაძე, არჩილ ჯორჯაძე, ნიკო ნიკოლაძე, ჩვენ კი... მმ.. არა, ამ ფრაზას არ შევკვეცავ იმის შიშით, ვაითუ, ვინც უკვე გადავიკიდე, ახლა მათ სხვებიც არ მიემატონ-მეთქი...

დიახ, ჭკუადადგდარი მოაზროვნენი ეთქმის განა მათ, ვინც ჩვენს „მარიონეტულ მთავრობას“ ულტიმატუმს წაუყენებს, „შენყდეს გვარებისა და ეროვნების გამოცვლაო“; ვინც რუსთაველის პროსპექტის ერთ ყველაზე ლამაზ შენობასთან ამწეს მიაყენებს და დაასახიჩრებს მის კარნიზზე იაკობ ნიკოლაძისა და თამარ აბაკელიას ხელოვნებას, თუნდაც იქ მათ გამოექანდაკებიანო (ეს ხომ უკვე ისტორიის კუთვნილებაა!) სტალინი და... „პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!“ (თუ ასეა, მაშინ ტიცთან ტაბიძის პოეტური კრებულიდან უნდა ამოვადგოთ მთელ საბჭოთა ქვეყანაში პირველად დაწერილი ლექსი სტალინზე, სადაც ასეთი სტრიქონიც გვხვდება (მომყავს მახსოვრობის მიხედვით): „ვინ დახრის დროშას მაღალტარიანს, როცა ის მოაქვს პროლეტარიატს!“); ვინც უკუღმართი ცხოვრებისაგან ასიათასობით ისეც განამებულ ადამიანს ქალაქში ტრანსპორტით სარგებლობის უფლებას წაართმევს და ამით კიდევ უფრო გაანამებს მათ, თანაც არა ერთი და ორი საათით, მთელი დღეებით; ვინც თუნდაც მარტო სიტყვიერი მუქარა-„მაუზერით“ სანარმოებში შეიჭრება, გაიფიცეთ, გაიფიცეთო და ამით ისეც ბეჯით შრომას გადაჩვეულთ ამოადებს სამუშაო რიტმიდან და კიდევ უფრო გააძვალტყავებს ისედაც სულთმობრძავ ქართულ ეკონომიკას; ვინც ხომტარიასეულ, ოცი-ოცდაათიან წლებში ხელოვანთა სასახლედ ცნობილ დიდებულ შენობაში შეიჭრება გაურანდავი (თუნდაც გარანდული!) ფიცრებით, ათსანტიმეტრიანი ლურსმნებით და ურო-ჩაქურჩით და ერთი მოხატული ოთახის ჩუქურთმა კარებს აჭედავს?!

თუ მოვიგონებთ, „ახალი ქვეყნის შენება“ ბოლშევიკებმაც სწორედ ქვის ხანის დროინდელი, ამგვარი „საქმიანობით“ დაიწყეს...

მერედა, ჩვენ, ახალი საქართველოს გულწრფელად მონატრულებმა, კაციჭამიების „ბრძოლის“ თარგი უნდა გადმოვიღოთ?! ანდა... „მონადირენი“ ჯერ კიდევ „დათვის მოკვლამდეც“ კი ერთმანეთს სროლას რომ აუტეხენ, განა ეს მათი სახელმწიფოებრივი ჭკუასავსეობის დამადასტურებელია?!

ამას წინათ ერთ-ერთ გაზეთში სიტყვასიტყვით ასეთი რამ ამოვიკითხე:

ჩვენს პარტიასო „... გადანყვეტილი ჰქონდა ლენინის ძეგლის აღება. ამ აქციისათვის იგი სათანადოდ მოემზადა, რასაც მარიონეტულმა ხელისუფლებამ დაუპირისპირა საბრძოლო ტექ-

ნიკა და შინაგან საქმეთა ჯარის ნაწილები. მოსალოდნელი შეტაკებისა და სისხლისღვრის თავიდან ასაცილებლად ძეგლის ალების აქცია გადაიდო.“

აქედან, აბა, რა დასკვნა უნდა გამოვიტანოთ, თუ არა ის, რომ ... სისხლისღვრა დროებით გადაიდო!

კი, მაგრამ... ნუთუ არ კმარა, რაც აქამდე სისხლი დაიღვარა?

ნეტავი, საერთოდ ყველაფერში ასე თავგამოდებით რატომ ვჩქარობთ, ცოტა მაინც ვაცალოთ ბალს დამნიფება და მერე ვიგემოთ...

კაცი როგორღაც დაეჭვდები, სული იმიტომ ხომ არ მიგვისწრაფვის, რომ მერე... მერე... პრეზიდენტობაზე სხვაზე მეტი პრეტენზია განვაცხადოთ და სამინისტრო სავარძლების განაწილებისას უფრო დიდ ერისკაცებად და უფრო დამსახურებულ ღვანლმოსილებად გამოვჩნდეთ, რათა პრივილეგიებიც მეტი დავითრიოთ?!

(ახლა ხშირად ამბობენ, ღმერთი ჩვენთან არისო; ჰოდა, თუ ჩვენთან არის, მუხლმოდრეკილებმა შევევდროთ, რათა ისტორია აღარ გამეორდეს: საქართველოს გასაბჭოების მეორე დღესვე გამსაბჭოებელი ძაბრქუდიანი თავკაცები პირველები შეცვივდნენ მილოვის, ბოზარჯიანცისა და სხვათა — „იანცების“ სეფე-დარბაზებში, მუშა ერთიც არ გახსენებიათ).

სისხლიო...

ღირს კი ლენინის ძეგლის ალება ქართული სისხლის თუნდაც ერთი წვეთის გაღებად?!

ეგებ ვფიქრობთ, რაც მალე ავიღებთ ლენინის ძეგლს, მით უფრო მალე მოვიპოვებთ დამოუკიდებლობას?

თუ ამით კიდევ უფრო გავამწვავებთ ჩვენს პატარა ქვეყანაში ისეც ურთულეს ვითარებას, როცა გარეშე მტრებს შინაური მტრები მხარს უბამენ და ერთმანეთს ჩვენ წინააღმდეგ ძმობას ფიციციბიან?!!

რატომ ვაყენებთ ჩვენს „მარიონეტულ მთავრობას“ მძიმე და თავსამტვრევ მდგომარეობაში ჯერ კიდევ უფროსი ძმის სტატუსით აღჭურვილი ჩრდილოეთის წინაშე? თანაც... ჩვენი დღევანდელი მთავრობა ეგებ არც ისეთი მარიონეტულია, როგორც გვჩანდა თუ გვიჩანდა? რაკი მისი მეთაური, გივი გუმბარიძე, ბალის დამნიფებამდე ერთი ხელის დაკვრით არ აპირებს კომპარტიის გაუქმებას?

ჰო, მაგრამ... ალგიდრას ბრაზაუსკასი უკვე ნახევრად თავისუფალ ლიტვაში ფორმალურად ახლაც კომუნისტია, მაგრამ მასზე უფრო დიდი პატრიოტი თავისი ქვეყნისა და თავისი ხალხისა სხვა არც ისე იოლად მოინახება იგივე ლიტვაში...

ჰოდა, ვინ იცის, გუმბარიძე, რომელსაც, არა მგონია, ვცდებოდე, არაპატრიოტული რამ სამშობლოსათვის ჯერ არაფერი გაუკეთებია (ნუ გავამტყუნებთ, თუკი შინაური ჩვენი „ძმების“ თავგასულობა აქამდე ვერ აღკვეთა, ამ „ძმებს“ ჩვენზე ასმილიონჯერ ძლიერი „ძმა“ მფარველობს და ათავხედებს“), და, ვინ იცის ბრაზაუსკასისა არ იყოს, ბატონ გივი გუმბარიძესაც ეროვნული გული ეგებ არანაკლებად უძგერს, ვიდრე, მაგალითად, ბატონ აკაკი ბაქრაძეს: კომუნისტობაზე თუ მიდგება საქმე, აკი ჩვენი ღირსპატივისცემი დიდად სახელმორჭმული აკაკიც ამ ათიოდე წლის წინათ ხომ შევიდა კიდევ უფრო დამპალ კომუნისტურ პარტიაში, ვიდრე ეს პარტია დღეს არის?!

აბა რა მანქანებით დავიჯეროთ, რომ ასეთი მახვილგონიერი კაცი 50 წლის ასაკში დარწმუნდა ერთადერთი მმართველი პარტიის მართლკანონიერებაში, მართლკაცთმოყვარეობაში, მართლმორწმუნეობაში - ბრეჟნევის სოციალიზმ-კომუნიზმის იდეალების სინმინდესა და სიდიადეში?!

ახლა ხშირად გაისმის ხოლმე, ვიყოთ მიმტყვებელნიო...

ღიას, უნდა ვიყოთ და უნდა შევუნდოთ ერთმანეთს!..

ამას წინათ ბატონი აკაკი განერელია ქარაგმულად მიგვანიშნებდა ერთ, ან განსვენებულ, დიდ მეცნიერზე, ერის საამაყო შვილად მიჩნეულზე, ისეთ საძრახის ამბავს... ისეთ საძრახის ამბავს...

იმ დღეებშივე ერთ ძველ ოჯახში იმასაც შევესწარი, როგორ იგერიებდნენ ამ თავდასხმას სახელმწიფოებრივ მამულიშვილზე მისივე ახლობლებში საიდუმლოდ ნათქვამი სიტყვებით: „იქ“ (ესე იგი ჩეკაში) ნამყოფი ნურავინ დაიტრაბახებს, ვაჟკაცი შევედი და ვაჟკაცი გამოვედიო, ბერმუხაც რომ იყო, ღვლერჭივით მოგგრიხავენო...

არათუ ეყოფ-ბერიას ფრჩხილებდამაძრობელ და ბოთლზე დამსმელ დროს, შედარებით სულ აგერ ახლა, ჩერნენკოვობისას, ორჯერ მოინახულა ერთმა მართლაც ზეციურმა ადამიანმა ერთი ქვემძრომელა ნაჩეკისტარი ავადმყოფი... გაემტყუნება? – მოთვალთვალე და ზედამხედველი იყო მისი! (ახლა, საბედნიეროდ, აღარ არის).

დიახ, ჩვენ კაცობრიობის ისტორიაში ჯერ არნახულ და არგაგონილ ისეთ ამორალურ, თახსირ სახელმწიფოში დავიბადეთ, გავიზარდეთ და ვცხოვრობდით, ბუნებით რა წმინდანადაც უნდა ჩავეფიქრებინეთ ღმერთს, ეს საცხოვრისი პირუტყვეული პირობები, ზოგს დიდად, ზოგს ნაკლებად, უწმინდურობის დაღს მაინც დაგვასვამდა...

როცა სარწმუნოება აღარ არის შენი წინამძღვარი და შენი სულის მამოძრავებელი და იმქვეყნიური სასუფეველის იმედიც გადანრეტილი გაქვს, - ქეთევან წამებულის გზას თუ ვერ აირჩევ, უნდა შეგიწოდონ, რადგან შემდგომობებიც არ დგანან შენზე მაღალ ზნეობრივ ქვაკუთხედზე.

დიახ, უცოდველი ახლანდელ უფროს თაობაში, საშუალო და ამის მომდევნო, უკვე არცთუ ისე ახალგაზრდა თაობაში, თუ იგი მთელი სიცოცხლე ლოკოკინასავით ნიჟარაში არ იყო შეყუყული, ძნელად თუ ვინმე მოინახება, თუმცა ამის საპირისპირო პრეტენზიებს არაერთი უკვე აცხადებს და მომავალში, ცხადია, უფრო მეტიც განაცხადებს...

მე ვიცნობ ერთს, ფრიად განსწავლულს და ახლა მრავალი დიდად პატრიოტული წერილების ავტორს, ზოგჯერ კი საერთო ხასიათის ასეთი პოლიტიკური სტატიების შემოქმედსაც, იფიქრებთ, „პერესტროიკის“ თ ე ო რ ი უ ლ ი წამომწყები ეს არის, და არა ანდრეი სახაროვი, რომლის მრავალწლიანი დევნისას ეს ჩვენი ქართველი ამხანაგი, ასევე მრავალი წლის მანძილზე, ცენტრალური კომიტეტის პირველხარისხოვან, მაგრამ ნომენკლატურის მუშაკთათვის უიადფეს დახურულ სასაბილოში მეფისწულივით იკვებებოდა და ამის საფასურად, შეიძლება უხალისოდ, მაგრამ მაინც ბევრ ისეთ რამ უკეთურს აკეთებდა, რასაც გული არ კარნახობდა, და მაინც აკეთებდა, ახლა კი იგივე გულიდან მომდინარე ბევრ სასიკეთო ეროვნულ საქმეს მართლაც გულით და ხალისით აკეთებს...

...დიახ, ამასაც უნდა შეენდოს ყოველივე წინანდელი პარტიული ნაუკეთურევი, რადგან, თუ მართლაც გვინდა, საოცნებო ეროვნულ სანადელს მივალწიოთ, ყველა ქართველი, ცოდვილების მთელი არმიები და არაცოდვილი ერთეულებიც, უნდა გავერთიანდეთ, შევკავშირდეთ, ერთმანეთს მხარში ამოვუდგეთ და არა ერთმანეთს ქვები დავუშინოთ, მით უმეტეს ტყვიები...

მაგრამ ეს – ურთიერთმხარში ამოდგომა და ლიტველებივით 600 კილომეტრის გაყოლებით ერთ მუშტად, ხელიხელგადაჭდობილად ჩამწკრივება – ჩვენთვის იოლი არ იქნება: ბევრს კი გავყვირით „სამშობლო-სამშობლო“, მაგრამ ჩვენი ეროვნული შეგნება – საქმით! – ჯერ კიდევ დაბალ დონეზეა...

ამბობენ, ამჟამად საქართველოში ასზე მეტი პარტიააო, მაშინ როცა – მომყავს შესადაარებლად – ჩვენს პირველ რესპუბლიკაში, თუ არ ვცდები, ათამდე პარტია თუ იქნებოდა (ქართული! იყო, მაგალითად, სომხურიც)...

როგორც ჩანს, დღევანდელ მღელვარე საქართველოში ყველა კუს უნდა, ფეხი გამოყოს, მეც მინდა ერის წინამძღოლობა, ბელადობაო...

...არადა, როგორ გეჭირდება სწორედ ახლა ერთობლიობა, მთლიანობა, თანადგომა, მოკლედ, ახლა ასე მოარულ სიტყვად რომ გადაიქცა – კონსოლიდაცია.

ასე განსაჯეთ, საერთო ენის გამონახვა ჩვენს „მარიონეტულ მთავრობასთანაც“ კი...

ტყუილად ფიქრობს ერის მხსნელის როლის ზოგიერთი მოთამაშე-მოჩქარე, თუ დღესვე კომუნისტი გივი გუმბარიძე შეიცვლება ამ ასი პარტიიდან რომელიმე მისი არაკომუნისტი მეთაურით, ვთქვათ, წინაკაძეთი ანდა ძირტკბილაშვილით, საქართველო უმაღლვე ედემის ბალად გადაიქცევა, მაშინვე დამყარდება შრომა-გარჯის კულტი და მოისპობა საყოველთაო მექრთამეობა და ცხოვრების ყველა სფეროში დასადგურდება ევროპული ყაიდის რკინის ნ ე ბ ა ყ ო ლ ო ბ ი თ ი დისციპლინა და უმათრახოდ მიიღწევა სანიმუშო წესრიგი და აღიკვეთება ამჟამად თითქმის მასობრიობამდე მისული მკვლელობები და ძარცვა-გლეჯა და ყოველდღიური გულშემზარავი ავტოტრაგედიები და კიდევ მრავალი და მრავალი სხვაც, რაც დღეს ასე „ამკობს“ და „ალამაზებს“ ჩვენს ეროვნულ პროფილს...

გივი გუმბარიძე, კომუნისტობის გამო, არ გახლავთ ხელწამოსაკრავი კაცი; მისი გამოსვლები მოსკოვში, სახალხო დეპუტატთა პირველ და მეორე ყრილობაზე, თავისი პატრიოტული მგზნებარებით, აზრობრივი სიღრმით და პოლემიკური სიმძაფრით, და, თუ გნებავთ, ელვარე

რუსულითაც და ორატორული, მომხიბლავი არტისტულობითაც პირადად ჩემთვის, როგორც ქართველისთვის, ერთობ საამაყო იყო და გულის მომფხანავიც...

და იმ დღეებში ვინც ეს ვერ იგრძნო, და ვერ იგრძნო უფრო, ალბათ, სხვადასხვა „ასპარტიული“ მოსაზრებით, დაე, შეენდოთ!

ვიცი, მიწყენენ, მაგრამ... რეალობის გრძნობას მოკლებული ზოგიერთი პარტია ამ ასზე მეტი პარტიიდან, საქართველოს დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლის სახელით, დროდადრო ისეთ სულნასულ მომანტაჟო აქციებს მიმართავს, კაცი ძალაუნებურად იფიქრებ, ასე იმიტომ ხომ არ ჩქარობენ, ჯერ მხოლოდ შეთვალეული, ზემოიმერულად თუ ვიტყვით, კუხე ბალის დაკრეფას, - ვაითუ საქართველოს დამოუკიდებლობას გუმბარიდემ ჩვენზე ადრე მიაღწიოს, თანაც სისხლის დაუღვრელად და შიმშილობის გარეშე, ასეთ შემთხვევაში ხელისუფლება ხომ ისევ მას დარჩებაო...

დაე, ვინც უნდა ვიყოთ, ნუ ვიბრძოლებთ გადაღებილი, სიფათშეცვლილი რაიკომის მდივნობისათვის, ვიბრძოლოთ მხოლოდ სანეტარო საქართველოსთვის!

ნუ ვიტყვით, რომ დღეს ნიჭიერი, ბრძენი პოლიტიკოსებით ავსებულია ჩვენი ეროვნული ბელელი... დილეთანტი, არაპროფესიონალი, მეტსაც ვიტყვოდი, ნაცარქექია პოლიტიკოსებით კი...ჰმ... მხოლოდ მათ, და არა ეკონომიკაში ღრმად ჩახედულ ნოდარ ჭითანავას ანდა ვალერიან ადვადეს, შეუძლიათ გული დაიმშვიდონ იმ იმედით, რომ როგორც კი თავს გამოეყოფთ რუსეთის ყულფიდან, მთელი მდიდარი და განათლებული მსოფლიო უმაღვე გვერდით ამოგვიდგება: კანადა, რაკი ლელთ ლუნისას ნატვრა აგიხდათო და რუსეთის იმპერიას თავი დააღწიეთ, ისე როგორც ერთ დროს ჩვენც — დიდი ბრიტანეთისასო, ამის აღსანიშნავად და... ვაი, რომ არ მოგვივდეთო, სიუხვისაგან ისედაც გადასაყრელ პურს თავზე საყრელად მოგვაცურის; ინგლისი ხომ ჩვენთვის, რათა ფინანსურად ამოგვნიოს, დოლარ-სტერლინგების მილიონებსაც არ დაიშურებს, აკი მის პრემიერს, ცისფერთვალეა მარგარეტ ტეტჩერს, თბილისში სტუმრობისას 6 ათას მანეთად ღირებული ქართული კაბა მივართვით; სუხიშვილ-რამიშვილის ცეკვებით არაერთხელ გაოგნებული ამერიკა, მადლობის ნიშნად, ნიაგარის ელექტროენერჯიას მოგვანვდის, რამდენიც გვინდა და რა ხანსაც გვინდა; არგენტინა, რაკი ბუენოს-აირესში ჭეიშვილები ცხოვრობენ, ხორცს არ მოგვაკლებს, ჰოლანდია კი ომის სულ ბოლო დღეებში ტექსელზე ფაშიზმთან შერკინებაში დაღუპულ ქართველთა ხსოვნის პატივსაცემად – რძესა და ყველს; იაპონია, რაკი მისი ახალგაზრდები „მრავალჟამიერს“ „გურჯაანელებზე ნაკლებად როდი მღერიან, „ტოიოტა“ავტომობილებით აგვავსებს, დასავლეთ გერმანია კი, რაკი ვედეკინდი და ლაფონტენი ჩვენი ძველი მეგობრები არიან, არიქა, რუსთავის ღუმელებში ცეცხლი არ განელდესო და ამ ნიადაგზე ას სამოცათასიანი ქალაქი უმუშევარი და, მაშასადამე, მშიერ-მწყურვალი არ დარჩესო, - ნედლეულით მოგვამარაგებს...

...და ყველაფერ ამათ – ნაწილს ბორჯომისა და ხვანჭკარას სანაცვლოდ, ნაწილს კი, ცხადია, უფასოდ, მუქთად, სესხის დაუბრუნებლად, რაკი თქვენ, ქართველები, ძველი და დიდი კულტურის მქონე ხალხი ხართ, “რაც თუნდაც იმითაც დასტურდება, რომ საქართველო „ავტომსხვრპლიანობის მსოფლიო ჩემპიონატში“ მუდამ პირველ ადგილზეა და მის დედაქალაქში ქალი თუ კაცი, მოხუცი თუ ახალგაზრდა, მწერალი თუ მკითხველი მანქანებით გიჟურად გადაჭედულ შუა ქუჩებშიც კი, რაღაც ნუთების მოსაგებად და მთელი სიცოცხლის ნასაგებად, ისე გულარხეინად დაბოდიხლობენ და გადადი-გადმოდიან, როგორც კალკუტასა და ბომბეიში წმინდანებად მიჩნეული ძროხები...

კიდევ ერთი: რაკი საზოგადოებრივ ტუალეტებად წოდებული თქვენი ფეხისალაგები მართლაც ფეხისალაგებია და არა ტუალეტებო, საშველად პირველსავე ჩვენს დაძახილზე გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ჯარები უმაღვე შემოვლენ საქართველოში და ოსებს, თათრებს, აფსუებს და მრავალ სხვა შინაურ თუ გარეულ დუშმანს ჭკუაზე მოიყვანენ და დააფიცებენ ქართველების ერთგულებას...

დიას, ბრძენი პოლიტიკოსი თავზე ხელაღებული, დაუფიქრებელი, ჯიქური მოქმედებით როდი ფასდება, ვითარების აწონ-დაწონით, თუ საჭიროება მოითხოვს, ორი ნაბიჯის წინ გადადგმით და ერთით-უკან, გნებავთ, მელიის დიპლომატიითაც...

ეს, ალბათ, პოლიტიკაში სულაც ჩაუხედავი, მაგრამ ბუნებით ჭკვიანი ქართველი გლეხი-„პოლიტიკოსის“ ნათქვამი იქნება, ჩათრევას ჩაყოლა სჯობიაო, სადაც არა სჯობს, გაცლა სჯობსო, მაგრამ... სადაც შეხლა აუცილებელია, იქ კი — შეხლაო...

პოლიტიკოსს დიდი სიფრთხილე და დიდი დაკვირვება მართებს...

აგერ ახლა ტელევიზორში იმ ასი პარტიიდან ერთ-ერთი პარტიის მეთაური ჩვენ, ტელემა-  
ყურებლებს, გამოგვესაუბრა...

მე არც მის გვარს დავასახელებ, არც ასაკს, არც პარტიას, სახელს არ გავუტეხ, თუმცა...  
სახელი რალაც ათიოდე წუთის განმავლობაში თვითონვე გაუტეხა ერთსაც, მეორესაც და მესა-  
მესაც: ჩვენ თვალწინ ორჯერ მაინც, მოქაჩაო, არ ვიტყვი, მონია სიგარეტი... თუნდაც ერთხელ  
მოენია... თუნდაც სულაც არ მოენია და ცეცხლმოუკიდებელი ისე, „ფორმისათვის“ ხელში სჭე-  
როდა...

როგორც გადმომცეს, ბევრ მსმენელ-მაყურებელზე ამ თითქოს უბრალო ამბავმა ფრიად  
უსიამოვნო შთაბეჭდილება მოახდინა, ზოგიერთს ასეც კი წამოეძახა: „ამას უნდა გაჰყვეს სა-  
ქართველო?..“

მართლაც, დალოცვილს, ასეთი რა ცეცხლი მოეკიდა, საქეიფო სუფრასთან ხომ არ იჯდა,  
რომ ნიკოტინით დატკობა ათიოდე წუთითაც ვერ გადადო და... ამით თავის პარტიას და დანარ-  
ჩენ 99 პარტიასაც მომავალ არჩევნებში ათიოდე ხმა მაინც დააკარგვინა...

მერედა, განა ცოტაა ათი ხმა? კენჭის ყრისას, როგორც ირკვევა, არცთუ ისე ცოტა ყოფი-  
ლა. აკი ვოცენ იარუხელსკიმ პრეზიდენტის არჩევნებისას პოლონეთში მონინაალმდეგეზე სულ  
რალაც ერთი ხმის უპირატესობით გაიმარჯვა; არც ბორის ელცინმა მიიღო ამაზე ბევრით მეტი  
ხმა, მაგრამ ესეც საკმარისი გამოდგა, რომ იმ დღეს მიხეილ გორბაჩოვს სადილ-ვანხამი ჩამნა-  
რებოდა.

სხვათა შორის, იმ „გაბოლილ“ ეკრანზე რამდენიმე დღით ადრე „ასპარტიელთაგან“, ტელე-  
მაყურებელთა სასიხარულოდ, ერთობ სიმპათიური ახალგაზრდა მანდილოსანი გავიცანით:  
მოკრძალებული თავდაჭერა, ინტელიგენტური სიტყვა-პასუხი, გონიერებაც და ზომიერებაც...

... და მაინც, ასი პარტია და... მაშასადამე, ასი აზრი, მოქმედების ასი გეზი და მიმართულე-  
ბა...

კი, მაგრამ, ეს კიდევ უფრო ხომ არ დაბურღავს დამოუკიდებლობის მაძიებელ, ისეც აბურ-  
ღულ-დაბურღული ძაფის მორგვს?

დათვის სულის ამოხდომას თითქოს კიდევ ბევრი რამ უკლია, მაგრამ ზოგიერთი უკვე ახ-  
ლაც, თუ პირდაპირ არა, ცდილობს, ქარაგმულად მაინც მიგვახვედროს, რომ „ის იყო, რაც იყო“,  
და რომ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლა მისი შეძახილით დაიწყო...

მაგრამ არა, ეს ახალი ამბავი არ არის... დღიდან ბოლშევიკ-კაციჭამიების საქართველოში  
შემოჭრისა, ეს ბრძოლა, მეტ-ნაკლებად, არასოდეს შეწყვეტილა...

ამ ბრძოლას შეენირა, ვასახელებ მხოლოდ ერთ-ორს, ვისაც ერთი გაფიქრებით ვიგონებ  
და პირადად ვიცნობდი, ჯერ კიდევ სულ პირტიტველა გივი ქიქოძე 1936 წელს; ამას ლამის შეე-  
ნირა იმ ხანებშივე გიორგი შატბერაშვილი; ამას შეენირა – დახვრიტეს – 17 უნივერსიტეტული  
ახალგაზრდა 1942 წელს... ამისთვის იბრძოდნენ ლევან გოთუა და ჭაბუა ამირეჯიბიც...

ჩვენ ყველაფერში ვჩქარობთ, გარდა მთავარი სასიცოცხლო საქმეებისა... როცა აგერ ახლა  
გაზეთ „ტრუდ-ში“ ამოვიკითხე რედაქციის პასუხი მკითხველის შეკითხვაზე, რომელ საბჭოთა  
რესპუბლიკაში იბადებო ყველაზე მეტი და ყველაზე ნაკლები ბავშვი, იქ საქართველოს „ყველა-  
ზე ნაკლებშიც“ კი მიკუთვნებული აქვს უკანასკნელზე უკანასკნელი ადგილი (თუმცა შობადო-  
ბის აღრიცხვა — სტატისტიკაში, როგორც ვიცით, მეტად აქტიურად „გვეხმარებიან“ ჩვენი  
„ძმები“ - არაქართველები, რუსების გამოკლებით), და ეს ვაჩვენე და თანაც შევევედრე ერთ  
ნაცნობ ახალგაზრდა ქალს, რომელიც ყველა მიტინგის გულმხურვალე მონაწილეა და სამფე-  
როვანი დროშის თავგამოდებული მფრიალებელ-გამკივანიც („გაუმარჯოს თავისუფალ საქარ-  
თველოს!“ დასტურ, თითქოს ცუდი არ იქნებოდა, ამას „მშრომელსაც“ თუ დავამატებდით), მეო-  
რე შვილი მაინც იყოლიე-მეთქი, „დამამშვიდა“, როცა მივიღებთ დამოუკიდებლობას, მაშინ ვი-  
ყოლიებო...

ასე გამოდის, რომ ჩვენ, ქართველებმა, დამოუკიდებლობის მოპოვებამდე არც შვილები  
უნდა ვიყოლიოთ თურმე, არც ქუჩები უნდა დავგავოთ და არც, საერთოდ, თუნდაც ოდნავ ცივი-  
ლიზებული ადამიანების ქცევისათვის დამახასიათებელ წესებს დავემორჩილოთ...

ეს კია, მანამდე – ეს არის, თურმე, მთავარზე მთავარი! – სულთამხუთავი მჩაგვრელების  
ძეგლები ავილოთ, თუნდაც ეს ჩვენი სისხლის დაღვრის ფასადაც დავგიჯდეს!..



თითქოსდა, როცა დამოუკიდებელი გავხდებით, მაშინ, აბა, სადღა გვეცლება ლენინის ძეგლის ასაღებად და მის ადგილზე შოთას მონუმენტის აღსამართავად და ლენინის მოედნის რუსთაველისაზე გადასარქმევად...

ნუ იფიქრებს მკითხველი, მე ამ ძეგლებში გაქვავებული ავკაცების რაიმე პატივისმცემელი გახლდეთ და ამიტომ არ ვჩქარობდე თვალთავან მათ მოშორებას...

მაშინ, როცა ოდნავ გადაკრული, ანტისაბჭოურად მომჩვენებელი სიტყვა და აზრი, სულ მცირეოდენი პოლიტიკური გამბედაობაც კი გააფთრებით იდეენებოდა, ახლა ამ სახის ყოველგვარი გამბედაობა ნ ე ბ ა დ ა რ თ უ ლ ი ა და სწორედ ამის ნაყოფია ეს ასი პარტიაც!!! – როცა სერგო ორჯონიკიძე სულაც არ გამოიყურებოდა, როგორც დღეს, ნაგვემ-ნაცემივით, ვწერდი საქართველოს ისეთ მბრძანებელს, ვისაც უდანაშაულო კაცის დაჭერაც შეეძლო და დიდი დამნაშავის გამოხსნაც: ამა და ამ ეროვნულ საქმეს თუ მიხედავთ-მეთქი.

„...ეს იქნებოდა დიდი, დიდი საშვილიშვილო, უკვდავი საქმე და როცა მომავალი თაობები ძეგლს დაუდგამენ განსაცდელის ჟამს სამშობლოს გადამრჩენელს, ედუარდ შევარდნაძეს, შთამომავალნი მას სათუთი სიყვარულით მოიხსენიებენ და არა ისე, როგორც ახლა – საბურთალოში აღმართულ ერთ მონუმენტს გულგრილად და უსიყვარულოდ რომ ჩაუვლიან ხოლმე...“

ეს ახლა იქნებ გასართობადაც კი მოგვეჩვენოს, მაგრამ იმ ჭირიანობის ჟამს „შავი წიგნის“ ამ ფათერაკიან სტრიქონებს პოლიტიკაზე ჭიპმოჭრილი პენსიონერები კიროვის ბაღში ჩურჩულით რომ კითხულობდნენ, შიშით და შეიძლება ცოტა ნუხილითაც ამბობდნენ, დაიჭერენ, დაიჭერენ ამ საცოდავსო...

არა, დაჭერით არ დავუჭერივართ, მაგრამ არც თავზე დაუსვამთ ხელი...

ღიახ, დრო იყო ასეთი...

და განა ახლა საქართველოსთვის უკეთესი დრო დადგა?! არასოდეს ქართველი ხალხი თავისივე სამშობლოში ისეთ შავ დღეში არ ყოფილა, როგორც დღეს არის...

და ჩვენ ამ შავი დღიდან ვერც კვარცხლბეკიდან ლენინის ჩამოგდება გამოგვიხსნის არა მარტო ყოფილ თავისუფლების მოედანზე, თუნდაც „მისი სახსენებელი“ ცენტრალური კომიტეტის ვრცელ შემოგარენშიც ამოვნვათ და „ლეჩკომბინატის“ ერთი ხელისდადება ეზოშიც (აქ ბელადის, „ყველაზე უფრო ადამიანური ადამიანის“, ყელტიტველა ბიუსტი ფანერით შენიღბეს; ალბათ ფიქრობენ, რა იცი, ეგებ შემობრუნდეს ამის დროო!)

ჩვენი მხსნელი, დამოუკიდებლობის მოპოვებამდე და დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგაც მხოლოდ და მხოლოდ ჩვენი მწირი ერის ტანის აყრაა, მისი აზღვაგებაა, ხშირი ხმარებისგან უკვე „გაცვეთილ“ სიტყვას თუ მივმართავთ, გამრავლებაა, საბჭოთა კავშირში მიმოფანტული 190 ათასი ქართველის სამშობლოში დაბრუნებაა და აქაც, ადგილობრივ, გონივრული დემოგრაფიული პოლიტიკის გატარებაა, ო, ოსეთის კი არა, როგორც...მმ...

ამას წინათ ერთმა ჩემმა მეგობარმა დალაქმა, არცთუ „უმაღლესებში“ ნასწავლმა, მაგრამ ბუნებით ბრძენმა, გზადაგზა, როცა „მაკობტავებდა“, ბევრი საგულისხმო აზრი ამოაფრქვია, და მათ შორის ასეთიც: ჭკვიანებად მიჩნეული ბრიყვებით მუდამ იყო საქართველო გამოტენილიო...

ჰოდა, ეჭვი არ არის, ეს სწორედ ის ქართველები იქნებოდნენ, რომლებმაც თავისი ოთობოთო, „ჭკვიანური“ სიბრიყვით შეფერილი წამოძახილებით ერთი ფერეიდნელი ქართველი აიძულეს, ისევ ირანს დაბრუნებულიყო და წინაპრების სამშობლოსთან გამოთხოვების ჟამს სიმწრით ეთქვა: მირჩევნია, იქ გურჯს მეძახდნენ, ვიდრე აქ თათარსო...

ღმერთო, ნუ მიწყენ და... სწორედ ასეთი ჭკვიანები, უფროსი ძიები, ჯერ ხომ არ აქეზებენ და მერე მოწონებით ხომ არ ამხნევენ ახლა ასე გავრცელებულ და ზოგჯერ თითქოს სეირობამდე დაყვანილ მოშიმშილეობას, რომლის მონანილეთა მოთხოვნები ხშირად იმ ჩემი ერთი ნაცნობი, ჭირვეული ყმანვილის ულტიმატუმს წააგავს, მცირე ხელფასით ხელფეხშებორკილ მშობლებს რომ დაემუქრა, მანქანას თუ არ მიყიდით, შიმშილით თავს მოვიკლავო...

ახლა ზოგიერთს უკვირს, რა არის, საზოგადოება მოშიმშილეთა ხვედრით წინანდელივით აღარ ძრწუნდება და მათ მიმართ გულგრილობას იჩენსო...

რას იზამთ, ეს თითქოს ბუნებრივიც უნდა იყოს, აკი... „ოდეს ტურფა გაიაფდეს, აღარა ღირს არცა ჩირად...“

რასაკვირველია, მე ვიცი წონა და ფასი სოხუმის ქართული უნივერსიტეტის რექტორის, ბატონ ფელიქს ტყეპუჩავას შიმშილობისა, მაგრამ ასეთის?! – ვაცხადებთ შიმშილობას, უმაღ-

ლესში უგამოცდოდ თუ არ ჩაგვრიცხავენ... მეტროს მოძრაობას თუ არ შეაჩერებენ... ცისკრის ვარსკვლავს თუ არ მოგვინყვეტენ... თუ ღმერთს ჩვენი თვალით არ დაგვანახებენ...

ბისმარკს უთქვამს: კი, სისულელეც მამაზეციერის ნაბოძებია, მაგრამ იგი ბოროტად არ უნდა გამოვიყენოთ.

სხვათა შორის, ყურადსაღები და დამახასიათებელი ისიც გახლავთ, რომ არავინ, არავინ არ აპირებს საპროტესტო შიმშილობას იმ მოტივით... სწავლისათვის თავს სულაც რომ არ ვიტკივებთ და უთენიიდან შუალამემდე ქუჩებში, თუ მანქანით დავქრიალობთ, თუ ფეხით დავყილობთ, ვიდრე ერისათვის სიკეთის მომტან რაიმე სამუშაოს არ მოგვცემთ, არ დაგვასაქმებთ, მანამდე პირში ხემსსაც არ ჩავიდებთო...

სულ აგერ ახლა, სახალხო ფრონტის 3 ივნისის გაზეთ „საქართველოში“ უჩვეულო, პირადად ჩემთვის მართლაც გასაცეცებელი, აქამდე სრულიად უცნობი ორი ისეთი ამბავი ამოვიკითხე, შვიდწლიან ნაპატიმრალ „კონტრრევოლუციონერს“ ქოჩორი რომ მქონოდა, უეჭველად ყალყზე დამიდგებოდა...

ამბავი პირველი:

„1984 წლის ნოემბერში მერაბ კოსტავამ შიმშილობა გამოაცხადა. ეს შიმშილობა წელიწადი და ორი თვე გაგრძელდა (დღეში ერთხელ ძალით კვებადნენ, რომ არ მომკვდარიყო)“.

მერედა, იცით კი, მკითხველო, ეს შიმშილობა მერაბმა სად გამოაცხადა? არა თავისუფლად ყოფნისას მზიან საქართველოში, ნოემბრის გამყინავ ციმბირში, ანგარსკის ბანაკში, სადაც ვინ მოთვლის, რამდენი ასეული ხუნდებგაყრილი იმყოფებოდა...

... და მაინც, გთხოვთ, სულ ორიოდე წამით ყურადღება ერთიორად გაამახვილოთ: აქაც კი, საპყრობილეში, შიმშილობის ამ უ-უგრძეს, წელიწადსა და ორი თვის მანძილზე... „ძალით კვებადნენ, რომ არ მომკვდარიყო“...

აღბათ იცით, სამედიცინო პერსონალისთვის რარიგ რთული და სანვალეებელია ადამიანის ხელოვნური კვება, მით უმეტეს მაშინ, როცა იგი ამას ეწინააღმდეგება და შენ, ექიმი ხარ თუ სანიტარი, იძულებული ხდები, ძალას მიმართო...

ისე კი, თუნდაც სხვათა შორის რომ ვთქვათ, არა მგონია, ციმბირის ბანაკის „დერჟიმორდული“ რუსი უფროსობა, კერძოდ, მერაბ კოსტავას სიცოცხლეს ასე იმიტომ უფროთხილდებოდა, რომ გრძნობდა, ხუთიოდე წლის შემდეგ იგი საქართველოს ეროვნული გმირის კვარცხლბეკზე ავიდოდა...

(აქ, გზად, ერთი გენიოსის ნათქვამს შეგახსენებდით: უბედურია ის ერი, რომელსაც გმირები სჭირდებაო... ესე იგი, უფრო გასაგებად თუ გავხდით ამ თითქოს პარადოქსულ აზრს, რაოდენად დაუძღურებულნი, დაგლახაკავებულნი, დაჩიავებულნი უნდა იყოს ის ხალხი, რომელიც... „გმირებს ეძახის, უყივის ჩემი დაფი და ნალარა...“).

ამ მცირე, მაგრამ დიდად მნიშვნელოვანი ისტორიიდან ის დასკვნა უნდა გამოვიტანოთ, რომ...

პირველი: ეჭოვ-ბერიას „კაც-ჰკლა“ „გულაგს“ ბოლო სამ ათეულ წელიწადში რამ სიგრძე ნახტომი გაუუკეთებია „არა კაც ჰკლა“ „გულაგამდე“; მეორე: არც ჩვენ უნდა მივიჩნიოთ უმართებულოდ, სიცოცხლეზე მტკიცედ ხელაღებულ მოშიმშილეს, რა აბსურდული და, თუ გნებავთ, რა კეთილი მიზნებიც ამოძრავებდეს, თუკი ხელოვნურად გამოვკვებავთ და თან აკადემიკოს ავლიპ ზურაბაშვილსაც მოვიშველიებთ, რათა ჩააგონოს, ამ „აქცია-სიკვდილით“ შენ, ბაბუა, საქართველოს გაბედნიერების ნაცვლად, კიდევ უფრო აუბედურებ-თქო...

„მერაბ კოსტავა – შტრიხები პორტრეტისათვის“ დაწერილია ქალბატონ რუსუდან ბერიძის, მერაბ კოსტავას მეუღლის მიერ... მას ჩვენგან, მკითხველებისაგან, ცინცხალი სიმართლისათვის განსაკუთრებული მადლობა ეთქმის. ნურავინ იფიქრებს, იგი თუნდაც ერთი სტრიქონით ქმარს აუგად იხსენიებდეს, არა, მაგრამ არც სხვა ქების ღირს სიმართლეს გვიმალავს, თუმცა საიმისოდ ერთ საქებას სიტყვასაც არ იმეტებს, მაგრამ ჩვენ ხომ თვალში ისე სინათლედაშრეტილები არა ვართ, რაც თეთრია, ის შავად მოგვეჩვენოს...

ღიას!

ამბავი მეორე, პირველზე უფრო გასაკვირველ-გასაცეცებელი (ეს ამონაწერი გრძელი კია, მაგრამ შიგადაშიგ მაინც არ ვამოკლებ იმის შიშით, რომ მომავალში ცილი არ დამწამონ, გადაასხვაფერაო):

„1977 წლის აპრილში ზვიადი და მერაბი დააპატიმრეს. 1978 წლის მაისში სასამართლო ჩატარდა. სასამართლოს შემდეგ, 1978 წლის 24 ივნისს, მე და მერაბმა მეორედ ვიქორწინეთ საქართველოს სუკის შენობაში (ხაზი ჩემია. კ.ბ.). ეს იყო პირველი ქორწინება საქართველოს სუკში. „პატარძალს“ მერაბის დედასთან, ოლიკო დემურიასთან ერთად წამომყვნი ჩემი ბიძაშვილები ავთანდილ და ქეთევან ბერიძეები. შესასვლელში ავთანდილსა და ქეთევანს ჰკითხეს, თქვენ ვინ ბრძანდებითო. ავთანდილმა იხუმრა, ჩვენ ხელის მომკიდები ვართო. ხელს ჩვენ მოვკიდებთ, თქვენ ნუ შენუხდებითო და მარტო მე და ოლიკო გაგვატარეს. ქორწინებას ესწრებოდნენ ზვიადი, მმაჩის ბიუროს თანამშრომელი ქალი, სუკის საგამომძიებლო ნაწილის უფროსი და მისი მოადგილე. მერაბის დედას და მე უფლება მოგვცეს, საჭმელი მიგვეტანა და ქორწინების რეგისტრაციის შემდეგ სუფრა გავშალეთ. მაგიდაზე სურით წყალი იდგა. მერაბმა წყალი დაასხა ჭიქაში, ჭიქა ასწია და სადღეგრძელო თქვა: „ამ შენობაში სულ მალე თავისუფალი საქართველოს სადღეგრძელო დაგველიოს!“ სუკის თანამშრომლები გადაფითრდნენ...“

აი, ვინც ამ ამონაწერის ნაკითხვამ არ გააოცა, არ განაცვიფრა, მეტსაც ვიტყვოდი, ოღონდ ცოტა უხეშად, არ გააშტერა, იგი ასაკით სულ ყმანვილი იქნება, აკი აქ იმ დაწესებულებაზე და იმ ციხე-შენობაზეა ლაპარაკი, მის ირგვლივ მდებარე სამი ქუჩიდან თუნდაც ერთ რომელიმეზე უბრალო გავლაც კი ადამიანში შიშის ზარს იწვევდა, გახედვას კი იქითკენ, აბა, რომელი ჭკუათმყოფელი გაბედავდა...

ახლა კი... ესე იგი, რაღაც ექვსიოდე წლის წინათ... სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტი – სუკი, ესე იგი ყოფილი ლენინის ჩეკა, მერე ყოფილი სტალინის გეპუუ, მერე ოგეპუუ, მერე შინსახკომი, მერე ემგებე, კაგებე... ღმერთო ჩემო, ახლა პირდაპირ რიტუალების სასახლეს დამსგავსებია!..

თუმცა არც სულ, არც სულ!.. როგორც ჩანს, მას ცოტათი კიდევ ჩამორჩება, აკი ბიძაშვილები – ხელისმომკიდები თავაზიანად არ შეუშვიათ, „ხელს ჩვენ თვითონ მოვკიდებთ, თქვენ ნუ შენუხდებითო“...

მერედა, განა ეს მცირე პატივია, პატიმრებს დამჭერებმა, და მერე ვინ? – ჩეკისტებმა ხელისმომკიდებობა გააგინონ?!

ქორწინებას ესწრებოდნენ ზვიადი, მმაჩის თანამშრომელი, საგამომძიებლო ნაწილის უფროსი, მისი მოადგილე...

რას იტყვით, ხომ კარგი კამპანიაა და არცთუ ისე პატარა?!

სუფრაც გაუშლიათ, ოღონდ უღვინოდ, და ამან არ უნდა გაგვაკვიროს: ჩეკა აბა რისი ჩეკაა, თუ რაღაც ერთი წლით ადრე ვერ გაიგებდნენ მიხეილ გორბაჩოვის საიდუმლო ჩანაფიქრს ანტიალკოჰოლური კამპანიის მოახლოების თაობაზე...

ვერ დავმაღავ, ამ საზეიმო მხიარული სუფრის ერთი რამ არ მომეწონა... ვიცი, მიცვალებულზე საერთოდ და, მით უმეტეს მიცვლილ ეროვნულ გმირზე, ოდნავ რაღაც კრიტიკულიც არ უნდა წამოგცდეს, მაგრამ რაკი საქართველოს დამოუკიდებლობის გზაზე ვართ შემდგარი და ამ გზაზე ფრთხილი, ბრძნული ნაბიჯებით სიარული გვმართებს, რომ მიზანს მივალნიოთ... დაე, მაპატიოს მერაბ კოსტავას ნათელმა ხსოვნამ, მაგრამ სულ პატარა ეშმაკი პოლიტიკოსიც კი არც ღვინით, არც წყლით მასპინძელი ჩეკისტების თანდასწრებით იმ სადღეგრძელოს არ დაღვედა (ამის გაგონებაზე „სუკის თანამშრომლები გადაფითრდნენო...“), თუნდაც იმიტომ, რომ მეორე დღეს მისი ტექსტი „კომუნისტში“ არ გამოქვეყნდებოდა და, მაშასადამე, საბჭოთა ხალხს საბჭოთა ხელისუფლებასთან საბრძოლველად არ დარაზმავდა...

ასეც არ იყოს, ტუსად კაცს დამტუსალებლებმა ასეთი გაუგონარი პატივი გცეს – გაქორწინეს და მერე სად? – ისეთ სატუსალოში, საიდანაც იყო დრო, ცოცხალი ვერ გამოხვიდოდი, შენ კი თუნდაც ფორმალური მადლობის ნაცვლად...

ცოტა არ იყოს, ეს „ინციდენტი“ როგორღაც ჩამოჰგავს ვიქტორ ასტაფიევის სტუმრობას საქართველოში: ვასვით, ვაჭამეთ, ვამღერ-ვაცეკვეთ, დავასაჩუქრეთ და... გამოთხოვებისას მანც გაგვთათხა...

არ ვიცი, ქალბატონ რუსუდანს ყველაზე მთავარი ამბავი გულმავინყობით გამორჩა თუ განგებ გამოტოვა? თუ განგებ გამოტოვა, ო-ო, მე, რომელსაც ორი-სამი თვე კი არა, - მაშინ რაფავას სულაც არა სტუმართმოყვარე „სანახებში“ 1942 წლის იანვრიდან ოქტომბრამდე გამატარებინეს და იქვე დამატოვებინეს მარჯვენა ყურთასმენა... ახლა კი ამ დაუჯერებელი, უნიკალური ქორწინების, რომლის სიუჟეტზე, სხვათა შორის, ამერიკა-ჰოლივუდი მშვენიერ ფილმს გადა-

იღებდა, ნებადამრთველი, რასაკვირველია, მხოლოდ გენერალ-ლეიტენანტი (თუ გენერალ-პოლკოვნიკი?) ალექსი ინაური იქნებოდა – სუკის მაშინდელი თავმჯდომარე... ამის დავინყება, ვფიქრობ, არ შეიძლება!

არც იმის დავინყება შეიძლება, რომ ალექსი ინაურმა, რაკი იგი დაბადება-ბუნებით „ძერჟინსკი“ არ იყო და ჩეკაშიც შემთხვევით მოხვდა, 1956 წლის 9 მარტის მღელვარე, სისხლიან დღეებში, დროული და სწრაფი მოსაზრებით, ვიდრე მოსკოვიდან საგანგებო კომისია ჩამოვიდოდა, ბევრი ქართველი ახალგაზრდა სასჯელს ააცდინა...

ჰოდა, რაკი გავიგეთ, ამ ბოლო წლებში ინაურის მმართველობისას ჩეკა ლამის „რიტუალური“ სასახლედ“ გადაქცეულა, კაცი როგორღაც დაეჭვდები, რომ კერძოდ, ამ ფანტასტიკურად ჰუმანური ქორწინების „ეპოქაში“ „იქ“ ვილაც-ვილაცებებს თითქოს ვენაში ხუთსანტიმეტრიანი ნემსებით ისეთ პრეპარატებს უშხაპუნებდნენ, რათა გამოეთავყვანებინათ და მერე ამ დროებით გამოეთავყვანებულებს საქვეყნოდ, მომნანიებლურად ელაპარაკათ ის, რაც ჩეკას უნდოდა და არა თვითონ მათ...

წერილის ამ ბოლო მონაკვეთს ბალთან თითქოს არაფერი საერთო არა აქვს, მაგრამ მაინც... უმნიშვარს ნურაფერს დავეხარბებით, მით უმეტეს, როცა ეს ეხება ერის სასიცოცხლო ინტერესებს.

10 ივნისი,  
1990 წელი

P.S. ერთმა ფიზიკურად ახლომხედველმა, მაგრამ გონებრივად შორსმხედველმა ცნობილმა პირმა არ მირჩია ამ წერილის გამოქვეყნება, რუშდის ბედი არ აგცდებათო.

ეს ის ინგლისელი მწერალია, რომელმაც, სარწმუნოებით ისლამის ნაშეიქმა, თავის რომანში მუჰამედის მოძღვრება თითქოს შეურაცხყო, რისთვისაც აიათოლა ჰომეინმა სიკვდილის განაჩენი გამოუტანა...

... და აი, უკვე რა ხანია, ქალბატონ მარგარეტ ტეტჩერის მთავრობა ისეთი თავგამოდებით და ისეთი საკვირველი საიდუმლოებით იცავს და მალავს ამ სალმან რუშდის, რომ მის კვალს შეიძლება ალლაჰიც ვერ აგნებს...

რაკი ჩვენ ინგლისის დემოკრატიამდე და, კერძოდ, პიროვნების ხელშეუხებლობამდე, ჯერ კიდევ შორი მანძილი გვაქვს გასავლელი, არა მგონია, თუ მართლაც რუშდის ხვედრი მელის, ჩვენმა მთავრობამ მფარველობის, თანაც ხანგრძლივი მფარველობის, კალთა გადამაფაროს, თუნდაც იმიტომ, რომ ბატონ შოთა გორგოძეს მილიციელები არათუ ასეთი წვრილმანისთვის, ეთნოკრიზისების ჩასაქრობ-მოსაწესრიგებლადაც არ ჰყოფნის...

ამიტომ, რაკი შესაძლო ქართველი „ანტირუშდისტები“ ალბათ მორწმუნე ქრისტიანები იქნებიან, მე მათი ქრისტიანული მიმტვევებლობისა და შემწყნარებლობის იმედი უფრო მაქვს...

და თუ ეს ჩემი იმედი არ გამართლდა და ამ ქრისტიანებში რატომღაც მაინც ისლამურმა ფანატიზმმა უფრო იმძლავრა, მე ვთხოვდი მათ, განჩინების აღსრულება იმ დღემდე გადაეტანათ, ვიდრე გამოვცემდე „შავი ნიგნის“ მეორე ნაწილს, „ხალხის მტრის“ ჩანაწერებს ნახევარი საუკუნის მანძილზე“, „გრძელზე უგრძესი ესე უსტარი ვიქტორ ასტაფიევს და სხვა ბარათებიც შავ-თეთრი სურათებითურთ“-ის ქართულ თარგმანს...

არ ვიცი, ქალაქის ასეთი მწვავე ნაკლებობისას ყოველივე ამას დრო რამდენი დასჭირდება...

მერე კი დაუნანებლად... გულით ვამბობ, ეს ჩემი თავი ანდა ფორმალ, უნდა არაფორმალ მიქელ-გაბრიელს... ფეშქეშ!

კ.პ.



## გვიშველე, მამაშვალო!..

გაზეთი „კომუნისტი“, №171, 26 ივლისი, 1990 წელი

სვაზილენდი ყველაზე პატარა სახელმწიფოა სამხრეთ აფრიკაში. მის მეფეს, სობხუზ მეორეს, ასი ცოლი ჰყავს და ექვსასი შვილი. მაგრამ ეს ერთი ხელისგულისოდენა ქვეყანა ამით როდია ჩვენთვის საინტერესო, — საკვირველი ის არის, რომ, ჩვენგან განსხვავებით, ამ ჯერ კიდევ თანამედროვე ცივილიზაციის ფეხაუდგმელ ქვეყანაში ავტომანქანები თუმცა ერთობ მომრავლებულია, მაგრამ მათი ტარების, ექსპლოატაციის კულტურა ბევრად მალლა დგას, ვიდრე, როგორც ხშირად გვარწმუნებენ, უძველესი ცივილიზაციის მქონე საქართველოში.

სვაზილენდის გზებზე დიდი ასოებით წარწერილი ტრანსპარანტები მძღოლებს აფრთხილებენ: გახსოვდეთ:

ხუთი წლის მანძილზე ჩვენს გზებზე სამასი სასიკვდილო შემთხვევა მოხდა...

ეს ცოტა დანაკლისად როდი მიაჩნია იმ ხალხსაც კი, რომელიც დღემდე ინარჩუნებს პატრიარქალურ წყობას, რომელმაც არ იცის, რა არის აბორტი, არ იცის, რა არის მკვლელობა, რომელსაც არ უსწრაფავს სიცოცხლეს ლოთობა და ნარკომანია, რომელსაც სწამს საიქიო ცხოვრებისა, და მაინც არ ესწრაფვის მოუსაველეთისაკენ.

სამასი „ავტოსიკვდილი“ საქართველოში ხუთ წელიწადში კი არა... სულ ცოტა, სამი თვის ნორმაა, მაგრამ ამაზე ჩვენი მაგისტრალები დუმან, ვაითუ ეს ამბავი მოზამბიკში ანდა ეთიოპიაში შეიტყონ და მათ თვალში კომუნიზმის მშენებელთ სახელი გაუტყდესო; ჩვენში ხომ არაფერი არ ხდება ადამიანის საზიანოდ, არც ბუნება გვერჩის და არც ბუნების მეფე, კაცად წოდებული!

1979 წელს რკინიგზის ნატანებ-ბათუმის გადასარბენზე უსაზარლესი კატასტროფა მოხდა... იმდენად საზარელი, რომ ზუსტად ვერც კი აღირიცხა, რამდენი მგზავრი ცოცხლად ამოინვა-ამოიბუგა.

ნაცვლად იმისა, რომ დამნაშავენი საქვეყნოდ გაესამართლებინათ და ჩვენ, შეძრწუნებული ხალხი, სასამართლოს ყოველი სხდომის კურსში ვყოფილიყავით, რათა ამით ყველას გაგვეგო და ჭკუა გვესწავლა, რა მოჰყვება რკინიგზაზე მაინც რკინისებური დისციპლინის დარღვევას, მხოლოდ ტელევიზორით, ისე, სასხვათაშორისოდ გვამცნეს განაჩენი — პატიმრობის ამდენი და ამდენი წელი მიესაჯათო...

კი, მაგრამ... ტელევიზორს ერთდროულად მთელი ქვეყანა ხომ არ უყურებს, თანაც მარტო ტელევიზორით გაცნობა რაიმე მნიშვნელოვანისა, ეს თითქმის ყინულზე დანერის ნააგავს...

...თქვე მამაცხონებულებო, პარაგვაიში ავტობუსი გადაბრუნდაო, ორი მოკვდა და სამი დაშავდაო, ამას ჩვენს გაზეთებში დიდი ამბით, სასენსაციოდ თუ ბეჭდავთ...

ჰო, მაგრამ, მამაშვილობას, ეს რა ჩვენი სადარდებელია, პარაგვაიში თუ ურუგვაიში ავტობუსი გადაბრუნდა თუ გადმობრუნდა, მით უმეტეს, რომ ასეთი შემთხვევები იმ ქვეყნებში არცთუ ისე ხშირად ხდება, ჩვენთან კი ამგვარი უბედურებანი, როცა ორი და სამი კაცი კი არა, ხუთი და ათიც იღუპება და მილიციის სწორუპოვარი მაიორი გიული აბულაძე, რომელსაც ეჭვი არ არის, ჩინებულად მოეხსენება, პარაგვაის მალამოთი ჩვენი ჭრილობები არ განიკურნება და არც დაამდება, ორ-სამ თვეში ერთხელ თუ გახსნის წარბს და გვეტყვის: „გინაროდენ“, გუშინ საქართველოს გზებზე და მაგისტრალებზე არავინ დაღუპულაო...

წყალტუბოს საშენ მასალათა საწარმოს

კოლექტივი ღრმა მწუხარებით იუნყება,

რომ გარდაიცვალნენ —

ხუტა გიორგის ძე კვანტალიანი,

თინიკო ხუტას ასული კვანტალიანი,

ანზორ ნოდარის ძე შალამბერიძე,

ნოდარ ანზორის ძე შალამბერიძე,

ნადია შალვას ასული შალამბერიძე.

დაკრძალვა 12.VIII ქუთაისში, ბესიკის 2.

ავტოკატასტროფებში იჟლიტება მამა და შვილი, ცოლი და ქმარი, მთელი ოჯახებიც, მაგრამ სამგლოვიარო განცხადებებში, ერთგვარ ძვირად ღირებულშიც კი (როცა დაწესებულება აცხადებს) გამაფრთხილებელ სიტყვა „ტრაგიკულს“ ვერ ამოიკითხავთ — გარდაიცვალნენო; თითქოსდა, ვთქვათ, ეს სამი ადამიანი სუფრას უსხდა და ტკბილი საუბრისას ჯერ ერთმა ჩაქინ-

დრა თავი და ამოისუნთქა უკანასკნელად, მერე მეორე მოემზადა საამისოდ და... მესამესაც, აბა, სხვა რალა დარჩენოდა, მიჰყვა მათ!

განა არ აჯობებს, ისევ ჩვენი დღეგრძელობისთვის, მოსაჩვენარ, დიდად ცივილიზებული ქვეყნის პრესტიჟს არ გამოვეკიდოთ და მაგალითი აფრიკის იმ „უკულტურო“ სვაზილენდისგან ავიღოთ, რომელიც ყოველი რამდენიმე კილომეტრის შუალედზე აფრთხილებს თავისიანებს, ესა და ეს თავზეხელაღებულით ავტოკატასტროფის მსხვერპლი გახდა და თუ გინდა, სიცოცხლეს არ გამოეთხოვო, შენ მაინც ნუ გაიმეორებ მის სიგლახესო...

მე მგონია, ასეთი შეგონება ჩვენ უფრო გვჭირდება, ჩვენ, რომლებსაც არც ედემ-სასუფეველისა გვწამს რამე და არც ელდორადო-სალხინებლისა...

ამას კი ვწერ, ჩემო მკითხველო, მაგრამ ესეც მკითხეთ, მჯერა კი, რომ ჩვენი გამაფრთხილებელი წარწერები, ეგრეთ წოდებული იდეურ-აღმზრდელობითი მუშაობა თუ ღონისძიებანი, თუნდაც სიტყვა „ტრაგიკულიც“ მოვიშველიოთ, ესენი გვიხსნიან, ესენი ჩაგვიდებენ ჭკუას იმ უთაურ თავში, რომელი თავითაც ახალ საქართველოში ავტომესაჭეთა, სულ ცოტა, 80 პროცენტით დანავარდობს და ინავარდებს, სანამ კისერს არ მოიტეხს და სხვებსაც არ მოტეხს?!

ბოლო წლების ცხოვრების პრაქტიკამ გვიჩვენა, რომ ეს ფუჭი ოცნებაა და ამ ოცნების განუხორციელებლობას კი საკანონმდებლო ორგანოების ღრმა ძილი უწყობს ხელს და, ცხადია, ისინიც, ვისაც ეს ორგანოები ექვემდებარებიან.

ფაქტი უკომენტაროდ: „... როცა ტრამვაი გაჩერებულია და ხალხი ადი-ჩამოდის, მაშინ არავის არ აქვს უფლება, არ დაელოდოს საზოგადოებრივი ტრანსპორტის დაძვრას. მაგრამ ასე როდი მოიქცა სატვირთო ავტომობილის მძღოლი ქიშვარდ მერმანიშვილი, მან თბილისში დილით, ხუთი დეკემბრის ქუჩაზე, სადაც საგზაო ნიშანია - „ფრთხილად – ბავშვები!“ გაჩერებული ტრამვაის ვაგონიდან ხალხის გადმოსვლას არ დაუცადა, სატვირთო ავტომობილის სვლა არც კი შეანელა და ადგილზევე მოკლა ორი მეოთხეკლასელი გოგონა (გაზეთი „კომუნისტი“, 28.11.82).

„შავი წიგნის“ პირველ ნაწილში მთელი გულისმომკვლელი თავი მივუძღვენი ჩვენი პატარა ქვეყნისათვის აურაცხელ ფათერაკთა მომტან ავტომობილიზაციას; იქ ყველაზე მეტად მთვრალ მძღოლებს მივუზღვე საკადრისი, მაგრამ მიაქციეს კი ამას ყურადღება მათ, ვისაც შეეძლოთ, ეს უმტკივნეულესი საკითხი – თავისი სიმწვავეთ თითქმის თანაფარდი აბორტმახერობისა – დროულად, თავისი ქვეყნისა და თავისივე ხალხის სასიკეთოდ მოეგვარებინათ?

ექვნი არ მეპარება, რომ მათ საქართველო და ქართველი ხალხი ჩემზე ნაკლებ არ უყვართ, მაგრამ...

ო, ეს პრესტიჟი და ეს მუნდირი!..

აბა, წამოსცდენოდა ეს მათთან დაახლოებულ რომელიმე ლიტერატურულ ლენერალს, და არა ჩემებრ ჭიალუა ჯარისკაცს... მაგრამ რა ქნას, როგორ მოიქცეს ეს ჯარისკაცი, თუკი ლენერლები დუმან?! მათგან აილოს მაგალითი და არ წარმოთქვას გულდასერილმა, მიიხედ-მოიხედეთ, განა ომისდროინდელ საქართველოში შეგხვედრიათ ამაზე მეტი შავოსანი, რამდენსაც ახლა, 40 წლის შემდეგ, მის არემარეზე ხედავთ?!

(გენერლისა და ჯარისკაცის, ამ ორი დიდად განსხვავებული სამხედრო პირის ხსენებაზე...

პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ დასავლეთში დიდად გახმაურდა ერთი რომანი, რომლის ავტორის გვარი ველარ მომიგონებია, სათაური – კი (თარგმნილია რუსულად): „Генералы умирают в постели“.

ძველ საბერძნეთში ერთი პატრიოტი, კოჭლი ახალგაზრდა მთავარსარდალს გამოეცხადა თხოვნით, ბრძოლის ველზე გამიშვითო... უარი უთხრეს, ცალფეხა ხარო... მაშინ ამ ახალგაზრდამ ასე მოუჭრა: მეგონა, ომში ჯარისკაცი საბრძოლველად გჭირდებოდათ და არა იმისათვის, მტრის დანახვისას კუდამოძუებულს მოეკურცხლაო...)

„შავ წიგნში“ უკვე ვწერდი, სხვადასხვა ქვეყანაში დასჯის რა ზომებს მიმართავენ მთვრალი მძღოლების ჭკუაზე მოსაყვანად; იმ „მოდველებულ“ ცნობებს, ახალსაც წავამატებ:

ავსტრალიაში მთვრალი მძღოლი ხანგრძლივი პატიმრობით ისჯება, მათ გვარებს – შესარცხვენად! – პრესაშიც აქვეყნებენ.

(სხვათა შორის, კარგა ხანს ასე იქცეოდა „თბილისიც“, მაგრამ შედეგი – შემარცხვენელი! – არავითარი!)

ახლა ამ გაზეთმა უფრო „მკაცრ“ ზომას მიმართა: გავაკრათ სამარცხვინო ბოძეო და... მთვრალი თუ ლოთი მძღოლების სურათების ბეჭდვას მიჰყო ხელი! თანაც როგორის? უყურებ

მათ და უნებლიეთ ფიქრი გიპყრობს, ეს პორტრეტები ნიჭიერმა ფოტოხელოვანმა სააკოვმა ხომ არ გადაიღო...

ერთი რომელიმე მაინც ჰგავდეს მოხუციგნო დამნაშავეს! წვერგაპარსულები, თმადავარცხნილები, ზოგი ლეონარდო და ვინჩის ჯოკონდას გამქირდავი ღიმილითაც კი შემოგვცქერის...

სწორედ რომ საკვირველია: რამდენი ღირსეული ადამიანი ოცნებობს, გაზეთში თავისი გამოსახულება იხილოს და ეს ოცნება – ისიც ზოგიერთს! – ნეკროლოგში თუ აუხდება, ამათ კი, ლოთ ავტოამნიოკებლებს... „მობრძანდით, ინებეთ, გვიმსახურეთ!..“ ესენიც... „გადამიღეთ, გადამიღეთ, გამიცნოს ხალხმაო...“).

მალაიზიაში მთვრალ მძღოლს, თუ ცოლიანია, ცოლთან ერთად ციხეში სვამენ; ტერიტორიით ჩვენზე სამჯერ მცირე და მოსახლეობის მხრივ თითქმის ჩვენოდენ სალვადორში კი... ულაპარაკოდ სიკვდილს უსჯიან...

დიახ, სიკვდილს...

„ცხადია, მძღოლთა შორის ალკოჰოლიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის ეს მეთოდი ყველაზე ეფექტიანია“, – წერს იუმორგარევიტ ფრანგული საინფორმაციო ბიულეტენი, საიდანაც ეს მონაცემები ამოვიღე.

კი, ბატონო, ვიცით-ვიცით. რომ ჩვენ დიდი ჰუმანისტები ვართ (სხვა ქვეყნებში კი სულ... სადისტებია!) და მთვრალ მძღოლს არათუ სიცოცხლე უნდა წაართვა (თუმცა, რამდენი მათგანი ართმევს სხვებს სიცოცხლეს!) და არც ცოლთან ერთად ციხეში უნდა ჩასვა (თუმცა რამდენ ცოლს აცმევენ ისინი შავებს!), მაგრამ ამით მაინც დასაჯე:

სიმთვრალეში მეორედ შემჩნევისას ჩამოართვი სამუდამოდ მართვის უფლება და ჩამოართვი ულაპარაკოდ მანქანაც!

მოდით, მამულიშვილნო, ვიკმაროთ გაუთავებელი თავისქება და ეროვნული ტრაბახი აღმატებით ხარისხში და ერთხელ მაინც ჩავიხედოთ თანამედროვეობის რეალურ, პირუთვნელ სარკეში: ჩვენნაირი ხალხის თავხედ, თავაშვებულ, უტიფარ, წამხდარ, უზნეო მძღოლებს ამ სენისაგან ვერავითარი სხვა წამალი ვერ განკურნავს!..

ათასმანეთიანი ჯარიმაც კი! (ახლა „სასემიჩქო“ ათმანეთიანს ახდევინებენ!).

დასავლეთში, რომლის ყოფით კულტურას დღესდღეობით ჩვენ ახლოსაც ვერ გავეკარებთ, ოდნავ ნასვამ მძღოლსაც სასტიკად სჯიან, ჩვენთან კი რამდენჯერმე ხელჩავლებულ ლოთსაც კი, სულ დიდი, შეიძლება ჩამოართვან ერთი წლით, თუნდაც, ვთქვათ, სამი-ხუთი წლით მართვის უფლება და ესეც ფაქტიურად, ფორმალურად, აკი იგი ამის მერეც უმონმოზოდაც აღმა-დაღმა, ზოგჯერ კვლავ ნაბახუსევი, თავალერილი დააჭენებს თავის „პირის ზიარებას“.

ნორვეგიაში კი ერთხელ მსუბუქად ნალვინევი ტახტის მემკვიდრეც არ დაინდეს და, როგორც გადაკრულს, საპყრობილეში უკრეს თავი, საქართველოში კი... მართალია, უფლისწულები არა გვყავს, მაგრამ ისეთი „წულები“ და „ბატონიშვილები“ კი თავზე საყრელად მოგვეპოვებინ, რომელთა აღვირახსნილობის ასალაგმავად, ისევ და ისევ მათივე სასიცოცხლოდ და, საერთოდ, მთელი საზოგადოების საკეთილდღეოდ, წლიდან წლამდე მრისხანე კანონს ველოდებით, მაგრამ მის შემოღებას ამდენი ხანია პირი არ უჩანს (მარტო ერთი რესპუბლიკისათვის სეპარატული კანონის გამოცემის უფლებას მოსკოვი არ მოგვცემსო), და თუ ოდესმე შემოიღეს, იმ დროისათვის, ალბათ, ბევრი ჩვენგანის შესანდობელიც კი, მივიწყების გამო, აღარც შეისმება...

თითქოს არც გაემტყუნებათ, რაკი ჩვენი პრესა იმითაც კია გახარებული, რომ...

„წლეულს რვა თვეში თბილისში მოხდა შარშანდელთან შედარებით ნაკლები – 424 საგზაო-სატრანსპორტო შემთხვევა, რომლის დროსაც დაიღუპა 50 და დაშავდა 534 კაცი. ამავე დროის მანძილზე შემთხვევების ადგილიდან გაიქცა და მიიშალა ათობით მძღოლი, რომლის დროს დაიღუპა შვიდი, ხოლო დაშავდა 95 კაცი... საერთოდ კი გამოვლინდა მოძრაობის წესების დარღვევის 195383 შემთხვევა. მათ შორის ავტომანქანას მართავდა 1583 მთვრალი“ (კომუნისტი, 24.10.82).

ეს მხოლოდ რვა თვეში და მხოლოდ შარშანდელთან შედარებით, თანაც მხოლოდ თბილისში.

ახლა ესეც წარმოვიდგინოთ, მთლიანად საქართველოში მთელი წლის მანძილზე რამდენი ავტოსიკვდილი და რამდენი ავტოსგან გახეობრებული უნდა დავითვალოთ და რამდენით მეტი

იქნებოდა ასეთი უბედურებანი შარშან, თუკი ეს წლევანდელი შარშანდელზე თუნდაც ნაკლებია?!

კი, მაგრამ... თუ ასე უმონყალოდ დავიხოცეთ და დავსახიჩრდით, თანაც, უმეტეს შემთხვევაში, სიცოცხლის ჯან-ლონით სავსე ასაკში, თუ ასე უდროოდ ავტომობილის ბორბლებით ჯვარი დაესმება უკვე დამშვენებულ ჩვენს სიცოცხლეს, მაშინ რაღა აზრი აქვს ჩვენს დაბადებას, ჩვენს გაზრდას, ჩვენს სწავლას, ცხოვრების ასპარეზზე გამოსვლას?!

ფეიქრობ, მკითხველისათვის საინტერესო იქნება, იგივე გაზეთი როგორ აჯამებს ამ რვა თვის „უხვ მოსავალს“:

„დიდია მორალური და მატერიალური ზარალი. ათობით ოჯახი დაობლდა და დაქვრივდა, რამდენი ადამიანი სამუდამოდ დახეიბრდა, შრომის უნარი დაკარგა, სახელმწიფომაც დიდი ზარალი განიცადა.“

ხედავთ და გესმით? დიდია თურმე სახელმწიფოს ზარალიც! მერედა, რას ფიქრობს სახელმწიფო, ამ შემთხვევაში საქართველოს რესპუბლიკა, ამ ზარალზე, რომელსაც ყოველგვარი სხვა ზარალისაგან განსხვავებით, ვერაფრით, აბსოლუტურად ვერაფრით და ვერასოდეს ვერ აინაზღაურებ?!

თუმცა...მმ... ეგებ ტყუილად ვეძლევით პანიკას, ა? აბა ერთი რუსულ გაზეთსაც მოვუსმინოთ:

„შარშან საქართველო ჩვენს ქვეყანაში პირველ ადგილზე გავიდა საგზაო-სატრანსპორტო შემთხვევათა რაოდენობის კლების მიხედვით და რესპუბლიკურ სახელმწიფო ავტონისპექციას თავისი არსებობის მანძილზე პირველად მიენიჭა გარდამავალი დროშა“ („მოლოდიოჟ გრუზიი“, 11.9.82).

ამ სიხარულს თავის ინტერვიუში ის დიდი თანამდებობის პირი გვიზიარებს, რომელსაც შეიძლება უკვე ჩააბარეს საქართველოს „გზებზე და გზაჯვარედინებზე“ „დიდრუანი“ მიღწევისათვის ეს დიდი ჯილდო!

რასაკვირველია, აღნიშნული ფაქტის სისწორეში ეჭვს, აბა, როგორ შევიტანთ და ჩვენც, შავებით შემოსილი ათასობით დაობლებულები, დაქვრივებულები, გახეიბრებულებიც... მმ... შევხარით და შევცინცინებთ ამ გარდამავალ წითელ დროშას, ოღონდ... ცოტა თითქოს გვიკვირს კი, თუკი საქართველო გამოვიდა „ამ გზებზე“ პირველ ადგილზე, მაშინ რომელია ადგილი და რა ფერის დროშა მიეკუთვნათ, მაგალითად, ბალტიისპირეთის რესპუბლიკებს, კერძოდ ესტონეთს, სადაც არათუ მძლოლი, ქვეითიც კი, მანქანის ჭაჭანება სულაც რომ არ ჩანდეს, ვიდრე წითელი შუქი არ ჩაქრება და მწვანე არ აინთება, არავინ, არავინ (გარდა სავაჭროდ ჩასული ქართველისა!) ქუჩას არ გადაკვეთს!..

ვინ იცის, ეგებ ეს არის მიზეზი, რომ ამ საამო ცნობის ჩვენებრ ოტროველა წამკითხველს როგორღაც ტვინს უბურღავს ბილნი, ცილისმნამებლური შეკითხვა: ახლა რამდენი დაუფჯდათ და კიდევ რამდენი დაუფჯდებათ ეს დროშა – წითელი! — მომავალ წელსაც რომ შევინარჩუნოთ?!

ერთმა ქონებრივად და მეცნიერულად უცენზო, მაგრამ გონებაგახსნილმა მოხალისე სოციოლოგმა ამას წინათ მკითხა, აი, მარქსისტულ-ლენინური თეორიის მიხედვით, სახელმწიფო ბოლოს და ბოლოს, კომუნიზმის დადგომისას ხომ უნდა მოკვდეს-გაუქმდეს; ჰოდა, თუკი ამჟამად, კერძოდ საქართველოში, როცა სახელმწიფო სრულ ძალაშია, და მაინც, ირგვლივ ენით ძნელად ასანერი ამდენი სისაძაგლე სუფევს და ტრიალებს, რაღა იქნება მაშინ, როცა კომუნისტური სახელმწიფო დასჯის ფუნქციებს დაკარგავს, და ჩვენ ყველანი თავის ნება-ქეიფ-ხუმტურზე ვიქნებით მიშვებულნიო...

არ დაგიმაღავთ, ეს კითხვა იმდენად რთულად მომეჩვენა, მოსაუბრეს ვთხოვე, პასუხის მოსაფიქრებლად ერთი წლის ვადა მოეცა, გულში კი ჩავილაპარაკე: ამ ერთ წელიწადში ან შენ გაგიტანს გალემილი ან ცეტი ვინმე რეტიანი, ან მე გამიტანს და მაშინ არც მე დამჭირდება ამაზე პასუხის გაცემა და არც შენ მისი მოსმენა-მეთქი...

კიტა ბუაჩიძე

P.S.: ალბათ იკითხავთ, ამ რვა წელიწადში ჩვენს „გზებზე და გზაჯვარედინებზე“ ნუთუ ოდნავ მაინც არ წაინია ჩვენი ეროვნულ-საზოგადოებრივი შეგნებაო...

არა! უფრო გაუარესდა, კიდევ უფრო გაუარესდა...

თბილისის შინაგან საქმეთა სამმართველო იტყობინებოდა:



„განვლილ კვირაში (9-დან და 15 ივლისის ჩათვლით) თბილისში (ეს მარტო თბილისში! კ.ბ.) მოხდა 8 საგზაო-სატრანსპორტო შემთხვევა, დაიღუპა 2, დასახიჩრდა 14 კაცი. სახელმწიფო ავტონისპექციის მუშაკებმა გამოავლინეს საგზაო მოძრაობის წესების დარღვევის 3028 შემთხვევა, ტრანსპორტს მართავდა 25 მთვრალი მძღოლი, 75 — უნომროდ, 110 — ტექნიკური დათვალიერების გარეშე, რეგისტრირებულია 284 ავარიული სიტუაცია, 49 მანქანა აბინძურებდა ჰაერს, ათ-ათი მანეთით დაჯარიმებულია მოძრაობის წესების 2026 დამრღვევი.“

...ეს ვინც გამოავლინეს, და ვინც ასცდა გამოვლინებას? მათი რიცხვი გამოვლინებულთ, ალბათ, სულ ცოტა, სამჯერ მაინც აღემატება...

3 ივლისის გაზეთ „თბილისის“ მხოლოდ ერთი ნომერი სამგლოვიარო განცხადებით ორ-სამსულიან ოჯახის ამონყვეტას გვაუწყებდა...

ჩვენი რესპუბლიკის თავკაცებს ეს რომ თვალში მოხვედროდათ, ვფიქრობ, რა მშვიდობა უნდა ყოფილიყვნენ, როგორც დიდად შემფოთებულნი, იმ დღეს სადილს პირს არ დააკარებდნენ და ამჯობინებდნენ, სასწრაფოდ ეთათბირათ ავტომობილისგან ერის ხსნა-გადარჩენის უმკაცრესი სამართლიანი კანონის შემუშავების გადაუდებლობის თაობაზე...

მით უმეტეს, რომ, მგონი, უკვე დაგვიდგა ის ნანატრი დრო, როცა საამისოდ მოსკოვის თანხმობა - „დალოცვა“ საჭირო აღარ არის...

და თუ, ვინიცობაა, ჩვენი ახალი მამები, უწინდლებივით, არც ახლა მოგვაპყრობენ ყურს... მაშინ შენ მაინც მოგვხედე, მამაუფალო!..

21 ივლისი, 1990 წელი.

კ.ბ.



## საიდუმლო წერილი

### საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივანს ედ. შივარდნაძეს

გაზეთი „კაბადონი-8“, №7, 20 მაისი, 1990 წ.

მინაწერი:

ეს ბარათი საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის კომენდატურას ჩაბარდა 1984 წლის სექტემბრის პირველ რიცხვებში. გაიგზავნა იგი ხელნაწერის სახით მხოლოდ იმიტომ, რომ მის შინაარსს მემანქანეც კი არ გასცნობოდა და ასევე ეფიქრა ბ-ნ ედ. შივარდნაძესაც: ვინძლო მასში დასმულ ზოგიერთ უბრალო საკითხს მაინც, როგორც თავისივე ინიციატივიდან გამომდინარე, დადებითად გადაწყვეტდა.

სამწუხაროდ, ახლაც არ ვიცი, მიაღწია თუ არა მან ადრესატამდე, ეს კია, ამ ბოლო თითქმის შვიდი წლის მანძილზე საქართველოს „გზებზე და გზაჯვარედინებზე“ მდგომარეობა ოდნავადაც არ შეცვლილა, პირიქით — კიდევ უფრო გაუარესდა...

თბილისის შინაგან საქმეთა სამმართველომ ამას წინათ შეგვატყობინა: „მარტო ერთი კვირის მანძილზე... თბილისში მოხდა 13 საგზაო-სატრანსპორტო შემთხვევა, დაიღუპა 1, დასახიჩრდა 15 კაცი. სახელმწიფო ავტონისპექციის მუშაკებმა გამოავლინეს საგზაო მოძრაობის წესების 3950 დარღვევა. ტრანსპორტს მთვრალი მართავდა 32 მძღოლი, 85 უნომროდ, 49 — მართვის მონობის, ხოლო 77 — ტექნიკური დათვალიერების გარეშე. 5-დან 10 მანეთამდე დაჯარიმებულია მოძრაობის წესების 2553 დამრღვევი.“

დიახ, ეს მარტო თბილისში, და არა მთლიანად საქართველოში, და ისიც მხოლოდ გამოვლენილი, გამოვლენის მიღმა კი, ვინ იცის, რამდენი დარჩა?!

აგერ ახლა გაზეთ „თბილისში“ ამოვიკითხე, რომ ერთმა ჩვენმა ამერიკელმა სტუმარმა, გამოთქვა რა ალტაცება საქართველოთი და მისი ადამიანებით, წრფელი გულით და თავაზიანი მორიდებით შემოგვბედა: „...მიიღეთ ერთი რჩევა, დაიცავით მოძრაობის წესები: თბილისში მძღოლები იოტისოდენ სიფრთხილესაც კი არ იჩენენ, ჩვენ კი გვინდა ჯანმრთელად იყოთ.“

შორეულ ამერიკელს უნდა, რომ ჩვენ, ქართველები, ჯანმრთელი (ცოცხალი) ვიყოთ, თვითონ ჩვენ კი... ჰმ...

მულო, შენ გეუბნები, რძალო, შენ გაიგონეო - ეს ანდაზა აბა, ვის არ სმენია!

„საიდუმლო წერილი ედ. შევარდნაძისადმი“ უკვე საიდუმლო აღარ არის და იგი ახლა უშუალოდ მიმართულია ბატონ გივი გუმბარიძისადმი.

ავტორი,  
8.05.90წ.

### ბატონო ედუარდ!

ამ თემაზე ბარათის მონერა ბარემ სამჯერ დავაპირე და სამჯერვე გადავიფიქრე.

უფრო იმიტომ, მიიღებთ მას თუ არა, გადმოგცემენ თუ არა, ამის დანამდვილებითი განჭვრეტა მე კი არა, ახლა მითოლოგიური წინასწარმხილველი კასანდრაც რომ მოგვევლინოს, ალბათ, მასაც გაუჭირდება.

პირველად 22 მაისს ვაპირებდი თქვენთვის დროის წართმევას: ამ დღეს, დღის 11 საათზე, ჩემ თვალწინ, ბარნოვის ქუჩაზე, კინოთეატრ „ყაზბეგთან“ მდებარე გზაჯვარედინზე არანაკლებ 120 კილომეტრის გიჟური სიჩქარით მომავალი თეთრი „ვოლგა“, რომელმაც არაფრად ჩააგდო გამაფრთხილებელი ნითელი შუქნიშანი, ისე მძლავრად დაეჯახა მგზავრებიან ტაქსს, რომ ტაქსი ტრიალით იქვე, სასურსათო ჯიხურის გვერდით, სკოლის ეზოში გადაეშვა... რალაც ბედად, იმ მომენტში არც ეზოში იყო ვინმე და არც იმ ადგილას, ტროტუარზე არავინ მიდი-მოდიოდა.

მეორედ...

ხუთ ივნისს, ესეც ჩემ თვალწინ, დღის სამ საათზე, ბარნოვის ქუჩაზე, მრგვალ ბაღთან მდებარე საბავშვო სახლის წინ, ნითელი „ჟიგული“ (ალბათ გახეთქილ-გაღეშილი!) შეასკდა დიდტანიან ეკლის ხეს და... მანქანას ცხვირი მიეჭეჭყა, ხე კი ფესვებამოვარდნილი დაეცა სავალ გზაზე.

თუ დაინტერესდებით, ამის მოწმენი გახლავან გამვლელ ქალთა უნებურ კვილზე სადარბაზოდან გამოცვნილი თქვენი სახლის მცველებიც. რომელთაც, სხვათა შორის, საქართველოსათვის ამ ჩვეულებრივი, ბანალურ-სტანდარტული სურათის დანახვისას სახეზე ღიმილი აუთამაშდათ (თითქოს არც გაემტყუნებათ: ყოველდღიურ ამბებად ქცეული ტრაგედიები ადამიანებში შეძრწუნებას აღარ იწვევენ)...

ერთგვარად ყურადსაღებია ისიც, რომ ის ნაქცეული უეკლებო ეკალი იმ საღამოსვე, როგორც იტყვიან, ოპერატიულად მოაშორეს იქაურობას, იმ დღეებში აღჟირიდან თქვენ დაბრუნებას ელოდებოდნენ და... ხომ შეგეძლოთ, იგი ბინის ან ავტომობილის სარკმლიდან დაგენახათ!

მესამედ...

როცა 18 ივნისს სასტუმრო „უშბასთან“ ახალგაზრდა უცხოელი ტურისტი-ქალი ურზულა კასპარი ნაცრისფერი „ჟიგულით“ გაიტანა ერთმა ნაძირალამ, რომელიც, როგორც თვითონვე დაკითხვისას ყოველგვარი სინდისის ქენჯნის გარეშე, გულგრილად თქვა, ასი კილომეტრის სიჩქარით (სინამდვილეში, ალბათ, მეტიც) მოაქროლებდა მანქანას თითქმის უკვე მილიონნახევრიან (ჩვენდა სავალალოდ და თავში საცემად!) ქალაქის ქუჩებში...

მეორე დღეს ამ საზარელი ამბით კიდევ უფრო სევდამორეულს და შეშფოთებულს („რავუთხრათ ურზულას მშობლებს, რითი ჩამოვირეცხოთ სირცხვილი?!“) ჩემი სახლის წინ, ბარნოვის ქუჩაზე („ო, ისეც ბარნოვი“, იტყვით ალბათ, - რა გაენყობა, ახალი ნაინფარქტალი ჯერ სხვა ქუჩებში ვერ დავბოდიხლო) შემომხვდა ერთი პატივსაცემი თანამდებობის პირი, თუმცა ძირითადი პროფესიით, წინათ რომ ამბობდნენ, თავისუფალი მხატვარი (მაგრამ პროფესიით არამხატვარი) და, როგორც გაზეთები, რადიო-ტელევიზია, ტრიბუნები გვაუწყებენ ხოლმე, დიდი ერისკაცი, დიდი მამულიშვილი, დიდი საზოგადო მოღვაწე...

— ჩვენც ვიბოცებით და სხვებსაც ვხოცავთ, ბატონო N, - მივმართე მე მას. — ვინ არ იცის, თქვენს სიტყვას გასავალი აქვს... ნუ დაიზარებთ, საგულდაგულოდ ესაუბროთ შევარდნაძეს ამ ჩვენს დიდ ეროვნულ სატკივარზე...

ამ დიდმა თავისკაცმა... ბოდიში, ერისკაცმა, მცირე პაუზის შემდეგ ჯერ როგორღაც ირონიულად შემომხედა, მერე კი მითხრა (რაც მის მოციმციმე თვალებში ამოვიკითხე, ფრჩხილებს შუა ვათავსებ):

— (ერთი შენც მოგცლია!) — დალპა ქვეყანა... (თითქოს შტერი და სულელი არა ხარ, თითქოს სმენა-ყნოსვაც მახვილი გაქვს და... ) ნუთუ სუნი არ გცემთ?

— სუნი მცემდა თუ არ მცემდა, ეს კია, მე ერთმა უმნიშვნელო ქართველმა კაცმა ჯერ კიდევ ამ ხუთი წლის წინათ, ასე თუ ისე, თავი გადავდე და, ჩემი მცირედი გონებრივი შესაძლებლობის ფარგლებში დავწერე ბევრი ჩვენი — ჩვენგანვე მომდინარე! — ეროვნულ ჭირთა ამსახველი „შავი ნიგნი“, რომლის ერთი თავიც ეხება სწორედ საქართველოს „მანქანიზაციას“, „მონღოლებივით რომ გვანადგურებს“ (უფრო მართებულად თუ ვიტყვით, თავისთავად მანქანები კი არა, მათი ტანფეხშემოსილი ველური (შეუმოსავი ბევრად ნაკლებ საშიში იყო!), მართვის საქმეში უფიცი, საქციელით ტუტუცი, ლოთი-შფოთი, გონებაჩლუნგი მესაქენი (ამათ მძლოლი არ ეთქმით!) გვანადგურებენ).

— ჩემი ეს ნაშრომი თავის დროზე თქვენც გამოგიგზავნეთ, გაუფხვანვე აგრეთვე მთავრობის იმდროინდელ თავმჯდომარეს, ან განსვენებულ ზ. პატარიძეს (ვინ იფიქრებდა, თუ ოდესმე ისიც ავტოვარიის მსხვერპლი გახდებოდა), მოგვიანებით კი — მთავრობის ახლანდელ თავმჯდომარეს დ.ქართველიშვილს.

სხვათა შორის, „შავი ნიგნის“ ზემოხსენებული თავი ასე მთავრდება:

„ავტოვარიაში დაღუპული ყოველი მესამე კაცი მთვრალი მძლოლის „წყალობაა!“ მერედა, ერთ მუჭა ხალხს მანქანისაგან ამოწყვეტა გვჭირდება კიდევ?! საამისოდ აბორტი არ გვეყოფა?

ვინ არის პასუხის მომცემი, როდემდე გავუძლებთ ამას?!

მართლაცდა, რა გვეშველება, თუკი დიდი პარტმანდატით შეიარაღებული მფარველი ანგელოზი არ მოგვევლინა!

ნატვრა კი აგვიხდა, ოღონდ...

ჩვენი პატარა ქვეყნის პირდაპირ საუბედუროდ, ამ „ანგელოზმა“, როგორც ათეისტმა, ჩანს, იწყინა და იუკადრისა „ანგელოზობა“, აკი ხუთი გრძელი წელიწადი დასჭირდა, რომ მოგვევლინებოდა...

ეს კი ათასობით სიცოცხლედ დაგვიჯდა ისეც თვითამოწყვეტის გზაზე შემდგარ ერთ მუჭა ხალხს!..

მე დაკვირვებით და გულისყურით გავეცანი საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის დახურულ წერილს ავტოვარიების თაობაზე რესპუბლიკის ყველა მცხოვრებისადმი და, ვიმედოვნებ, არ დასჯიან მას, ვინც ის გამაცნო, ჯერჯერობით მაინც, მეც ხომ საქართველოს მცხოვრები ვარ!...

ამ წერილ-ბროშურის წამკითხველს ყდიდანვე აფრთხილებენ: „Подлежит возврату“, თუმცა მისი ტირაჟი პატარა როდია — რვა ათასზე მეტია.

იგი იმდენად საჭირო, ჩასაფიქრებელი, გულისშემძვრელი ნიგნ-წერილია, რომ კაცმა მორწმუნესავით ლოცვანივით უნდა იკითხო, ბევრი მისი სტრიქონი შესასრულებელ მცნებებად გონებაში რომ ჩაიბეჭდოს...

და მაინც, Подлежит возврату.

ალბათ შიშობენ, თუ ხალხში დარიგდა „დაუბრუნებლად“, ვაითუ სადმე, აი თუნდაც სოციალისტურ რესპუბლიკას სახელი გაუტყდეს.

ანდა...

არა, ეს კი მართლაც თავმოსაჭრელი ამბავი იქნება, თანაც არა მარტო აფრიკის მასშტაბით: ეგებ, ხუთივე კონტინენტზე დიდად პოპულარულ გინესის რეკორდების ნიგნში ამოგვაცოფინონ თავი — აკი ტერიტორიის ოდენობისა და მოსახლეობის რაოდენობასთან პროცენტული შეფარდების მხრივ, ავტოვარიების რიცხოვნობით და მათგან გამომწვეული მსხვერპლიანობით „საპატიო“ პირველი ადგილი გვიჭირავს (ჯერ არაოფიციალურად!) მთელ ჩვენს პლანეტაზე!..

ამ ჩვენს „მიღწევას“ საზღვარგარეთ, მართალია, ჯერ კიდევ არ იცნობენ, მაგრამ საბჭოთა რესპუბლიკებში ეს ბევრმა იცის, და არა მხოლოდ სტატისტიკოსებმა!..

დიახაც რომ კატასტროფული, საგანგაშო მდგომარეობაა საქართველოს გზებზე და გზაჯვარედინებზე!

და ეს საგანგაშო მდგომარეობა წლევანდელი ამბავი კი არ არის, როცა... „რა ვუთხრათ ურზულას მშობლებს, რითი ჩამოვირეცხოთ სირცხვილი?“

და არც შარშანდელი!.. ასეთივე მდგომარეობა იყო ხუთი წლის წინათ, ათი წლის წინათაც და თხუთმეტი-ოცი წლის წინათაც, მაგრამ...

რომ არავის ენყინოს, თუმცა მოქილიკენი კი ასახელებენ, მე მაინც არ დავხურდავდები და არ ვიტყვი, მეგრელი იყო, რაჭველი იყო, თუმი, კახელი თუ გურული, კაცი იყო ერთი, სოფლად გზად მიდიოდა და... ცოტა მოშორებით რაღაც ამოხურთული მრგვალი დაინახა. ნეტა ეს რა ვიპოვეო... მიუახლოვდა, დაიხარა, ეჭვი კი აიღო, მაგრამ ვიდრე ხელი არ შეახო და ცხვირთან არ მიიტანა, ვერა და ვერ დარწმუნდა, რომ იგი სხვა არაფერი იყო, თუ არა გამხმარი ფუნა...

ეს შარაზე მიმავალ მიამიტ გლესს კი ეპატიება, მაგრამ ხალხის წინამძღოლთ, სახელმწიფოს მესვეურთ... ჰმ...

არა, დრო არ უნდა იხარჯებოდეს და არც სახსრები იმის გასარკვევ-დასამტკიცებლად, ფუნა რომ ფუნაა... არც მეცნიერული მიდგომაა ამისთვის საჭირო და არც სოციოლოგების დასკვნა-კირკიტი...

ჩემი ღრმა რწმენით, სულაც არ არის აუცილებელი, წინასწარმჭვრეტის რაღაც ზებუნებრივი ძალა გაგაჩნდეს, რომ კაცმა, თუნდაც ჩემისთანა არადოქტორ-სოციოლოგმა, თქვას და არც შეცდეს:

ცენტრალური კომიტეტის აღნიშნული წერილი, საერთოდ, დადებით შედეგს კი გამოიღებს, მაგრამ არცთუ ისეთ მნიშვნელოვანს, როგორსაც თქვენ მოელით.

აი, ამის დამადასტურებელი რამდენიმე ფაქტი:

სწორედ იმ დღეებში, როცა მისი თითქმის საყოველთაო-სახალხო კითხვა-განხილვა მიმდინარეობდა, როცა გვაფრთხილებდნენ პრესაც, რადიოც, ტელევიზიაც... 26 აგვისტოს საგარეჯოს რაიონში მგზავრებიანი ავტობუსი გადაჭარბებული სიჩქარის გამო გადაიჩეხა იორში... მომდევნო დღეს კი ქალაქ ცხაკაიასთან თბილისიდან მომავალი „ჟიგული“, უჭკუო თავზე ხელაღებულობის გამო, სატვირთო მანქანას შეასკდა: დაიღუპა მთელი ოჯახი, მათ შორის 4 წლის ბავშვიც... 29 აგვისტოს ფარულმა პატრულებმა თბილისში და თბილისი-ხაშურის გზაზე, სულ რაღაც რამდენიმე საათის მანძილზე, გამოავლინეს მოძრაობის სამასზე მეტი უხეში ავტოდამრღვევი, რომელთა შორის, „სხვათა შორის“, ურევია – მადლობა ჩვენს ტელევიზიას, რომ ეს საქვეყნოდ გვამცნო! – ისეთი რანგის პასუხისმგებელი მუშაკებიც, ცხადია, კომუნისტები (ესეც ცხადია, მხოლოდ პარტიული მისხედვით!), რომლებიც პარტიის ცენტრალური კომიტეტის ამ საგანგაშო მიმართვას, ალბათ, პირველნი გაეცნენ და წინააღმდეგობა შეიძლება საჯაროდ უკითხავდნენ მას თავიანთ თანამშრომელთ-ხელქვეითთ...

ჰოდა, ამის შემდეგ რაღა უნდა მოსთხოვო და რაღას უნდა ელოდე ათასობით ტუტრუცანა, გონებადახშული და სინდის-ნამუსზე ხელაღებული არაკომუნისტებისაგან, ავტომობილების საჭესთან სპირტის ორთქლი რომ ასდით?

და განა „დასპირტული“ კომუნისტები კი ცოტანი უსხედან მანქანის საჭეს?

მრავალსაუკუნოვანი გამოცდილება ირწმუნება, ფუჭი შრომაა, უკითხო მგლების ხროვას სახარება!

კიდევ მეტი ფუჭი ოცნებაა, თუ მას კომუნისტებად შენიღბულ მგლებს უკითხავენ!..

აბა, ერთი მიბრძანეთ, განა რაიმე საგრძნობი დადებითი შედეგი გამოიღო მინისტრთა საბჭოსთან არსებულმა ვადაჭკორია-ანჩაბადის გამკიცხველ-დამტუქსველმა კომისიამ?!

სახარების (ამ შემთხვევაში ზემდგომი ორგანოების შემადგონებელი მიმართვების) კითხვასთან ერთად, ხომ არ აჯობებდა, ცნობილი რუსული გამოთქმა – Пора и власть употребить – საქმით რომ გეხმარათ?

მე რომ მეკითხებოდეს რამე, არათუ ოდნავ გასაგონი მთელი ხმით შევძახებდი: - Пора! Давно пора!.. (დაგვიანებულიც კი არის!).

და რაც უფრო მკაცრი იქნებოდა ეს „ვლასტი“ (სასჯელი), მით უფრო მეტ შვებას მოუტანდა არა მხოლოდ ქვეყანას და ხალხს, იმ უტიფარ დამთხვეულებსაც, რომლებიც არარად აგდე-

ბენ არა მხოლოდ სხვების სიცოცხლეს, არ უფრთხილდებიან არც თავიანთსას და არც თავიანთი ახლობლებისასაც!..

ამ ორიოდ წლის წინათ ჩვენს რესპუბლიკაში გაამკაცრეს კანონი ვაჭრობის დარგში ჩადენილი დანაშაულისათვის. ამ გამკაცრებული კანონის ერთ-ერთი მუხლი მიახლოებით ასე იკითხებოდა: „სამი წლის ციხე ან ხუთასი მანეთი ჯარიმა“.

კი, ასეთი მკაცრი სასჯელი მართლაც მკაცრ სასჯელად ჩაითვლებოდა ვახტანგ მეექვსე – სჯულმდებლის საქართველოში, როცა უზალთუნიც უფრო ძნელი საშოვნელ-საპოვნელი იყო, ვიდრე ზღვის ფსკერზე მარგალიტი, ჩვენი დროის საქართველოში კი, სადაც ათი ათასები ფულს ათასობით ნიჩბებით ხვეტენ... ჰოდა, ამ გამკაცრებული მართლმსაჯულების ბადეში გაბმული „ვაჭარი“, როგორ ფიქრობთ, ხუთასი მანეთის გადახდას სამი წლით ციხეში ჩაჯდომას ამჯობინებს? რა არის მისთვის ხუთასი მანეთი? თუნდაც ათასი, ათი ათასი, ზოგისთვის კი ასი ათასიც? დილის საუზმეა!...

ამ ანეკდოტურ „გამკაცრებულ კანონს“ იმიტომ შევეხე, რომ...

როგორც ტელევიზიამ უკვე რამდენჯერმე შეგვატყობინა, ახლა ბევრგან მიმდინარეობს ცენტრალური კომიტეტის იმ დახურული წერილის კითხვა-განხილვა. კრებებზე გამოსულები... (არ ვამბობ, ორატორები-მეთქი, ეს დაამცირებდა ლუნაჩარსკის, ჟორესს, ირაკლი (კაკი) ნერეთელს...) დიახ, კრებებზე გამოსულები ერთხმად და ერთსულოვნად მოითხოვენ, რომ ავტოდანაშავეებს ჩამოერთვათ მანქანები და გაიყიდოს ისინი არა კერძო პირებზე, არამედ წარმოება-დანესებულებებზე (მე კი მათ – თქვენი ნებართვით და ლოცვა-კურთხევით- მრავალშვილიან ოჯახებს დაეფრთხილები, უსასყიდლოდ!)

ვის არ მოეხსენება, რომ კრებებზე, როგორც წესი, იმას ლაპარაკობენ, რასაც ავალევენ, რასაც „ზევით“ ფიქრობენ...

ამ შემთხვევაში ეს ფიქრი და ეს დავალება უთუოდ დიდებული რამ არის, ოღონდ... იკმარებს კი იგი თავზე და სინდისზე ხელაღებულ მოადამიანო ორფეხთა მიმართ?

ამ გამოსვლა-მოთხოვნების მიხედვით, თუ გუმანი არ მლაღატობს, რესპუბლიკაში უნდა მზადდებოდეს კანონი ავტომოთარეშეთა, ავტოლოთების, ავტომკვლელების ერთხელ და სამუდამოდ, უვადო დროით ასალაგმავ-ალსაკვეთად...

ვიმეორებ, ეს დიდებული რამ იქნებოდა, ოღონდ ეს ახალი „ავტოკანონი“ ხომ არ იქნება მსგავსი იმ... „სამი წლის ციხე ან ხუთასი მანეთი ჯარიმა?“

აკი ამ კრებებზე გამოსულთ, არც ერთს არ უთქვამს, მანქანასთან ერთად ჩამოერთვას მართვის უფლებაო...

როგორც ჩანს, ასე ფიქრობენ „ზევითაც“, ეს კი სულ ერთიანად გააქარწყლებს გონივრულად წამოწყებულ აქციას...

დიახ, მართვის უფლება უნდა ჩამოერთვათ, მაგრამ არა სამი წლით, და არც ხუთი წლით, - ს ა მ უ დ ა მ ო დ !!!

და თუ ამის მერე კვლავ მიუჯდება საჭეს თვითნებურად, თუნდაც ერთხელ, „სახალისოდ“, „გასასეირნებლად“, პატიმრობა არ უნდა ასცდეს.

გთხოვთ, მერწმუნოთ, ეს მათთვის (და მომავალი, პოტენციური ავტოფრთებისათვისაც) უფრო მძიმე და შ ე მ ა შ ი ნ ე ბ ე ლ ი სასჯელი იქნება, ვიდრე მანქანის კონფისკაცია...

აბა რა არის ბევრ ამათგანისთვის მანქანა? თითქმის ხელთათმანი, რომლის არც ღირებულება აშინებთ და არც მისი ხელახალი შეძენის გზების გაგნება!

გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის მოქალაქის, ურზულა კასპარის ავტომკვლელი დარაჯად, დიახ, დარაჯად მუშაობდა ქალაქის ერთ-ერთ დანესებულებაში, მისი მამაც დარაჯი გახლავთ...

ჰოდა, ბატონო ჩემო, საქართველოში თუკი სამოცმანეთიან დარაჯსაც შეუძლია, მანქანა მოიგოროს, მაშინ...

თბილისში (და განა მარტო თბილისში!) კერძო მანქანების 80-90 პროცენტი ნაყიდა ნაქურდალი, ნაძარცვი, ნაქრთამი, ნაარმევი ფულით...

მერედა, როგორ, ასეთი ხალხი ხელმეორედ და, თუ გნებავთ ხელმეათედ მანქანას ვერ შეიძენს?!

ამიტომ, მართვის უფლების ჩამორთმევა – სამუდამოდ, ყოველგვარი შეღავათისა და შებრალების გარეშე – ს ა მ უ დ ა მ ო დ !

სამარცხვინო-საგანგაშო მდგომარეობიდან საგანგებო ზომები თუ გამოგვიყვანენ: ამჟამინდელ საქართველოში ავტოლოთობა (ჯერ ისე ლოთობა რა არის და, ავტოლოთობა?!) მასობრივ ხასიათს ატარებს, და ასეთი სასჯელი სულაც არ უნდა გვეჩვენებოდეს რაღაც დრაკონისებურ ღონისძიებად. მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში ოდნავ ნასვამობის შემჩნევისასაც კი მართვის უფლების სამუდამო ჩამორთმევა ჩვეულებრივი ამბავია (გიგზავნით „შავი წიგნის“ ამის დამადასტურებელ გვერდებს).

მაგრამ კანონი, კარგი და დროული კანონი, სამართლიანად მკაცრზე უმკაცრესიც კი უბრალო, ფარატინა ქალაქად დარჩება, თუკი მას ასეთივე მკაცრი და სამართლიანი შემსრულებელი არ ეყოლება. უფრო უარესიც: ბევრ კანონალმასრულებელს შეუძლია, ამ მკაცრ და სამართლიან კანონზე უსამართლოდ და უსინდისოდ კიდევ მოითბოს ხელი, ვიდრე მანამდე ითბობდა...

საამისოდ ფაქტები, ვაი რომ, ყოველ ნაბიჯზე გვხვდება. სულ აგერ ახლა თანამედროვე ქართული საბჭოთა სამართლის ერთ თითქმის ტიპიურ განჩინებას მეც წამოვკარი ფეხი: საგარეჯოს რაიონში ერთმა სრულწლოვანმა სალახანამ, მთვრალმა, მანქანა გაიტაცა და გატაცების დღესვე კაცი გაიტანა...

ხუთი წლით თავისუფლების აღკვეთა მიუსაჯეს და ამდენივე წლით ჩამოართვეს მართვის უფლება.

ღიახ!..

აღბათ ლუარსაბ ანდრონიკაშვილის ტოლი იურისტი უნდა იყო, რომ ჩასწვდე, ასე რა მოტივებით შეინყალებს ავტოგამტაცებელი და ავტომკვლელები? მარტო მანქანის გატაცებაც კი, თუ არ ვცდები, სასჯელს ხომ რვა წლამდე გულისხმობს?!

ეს სამართალში უკვე მიცემულის სფეროდან, ახლა კი ერთ რთულ გამოცანას შემოგთავაზებთ სამართალში მისაცემი კანდიდატის ცხოვრებიდან: ლაგოდეხის რაიონში მოზრდილი თანამდებობის პირს 13 ათასი მანეთი შეაძლიეს, რომ შემძლეველი ავტონისპექტორად მოენყო...

გამოცანა გვეკითხება: ეს ამხანაგი ამოდენა თანხას იმიტომ ეთხოვებოდა, რომ იურიდიული უფლება ჰქონოდა, კახეთის გზებზე და გზაჯვარედინებზე სანიმუშო წესრიგი დაემყარებინა თუ აღნიშნული თანხა სულ მოკლე ხანში ერთიანად აენაზღაურებინა?..

სტალინის სიცოცხლის ბოლო წლებში ერთი ჩემი ახლო მეგობარი, კაი ყმა ორდე დგებუაძე დაატუსაღეს ლაყბობისათვის (ახლანდელი გაგებით – სიმართლის თქმისათვის)...

მეორე დღეს ამ კონტრრევოლუციონერის ოჯახში მიიღბინა, თურმე, საკმაოდ ნიჭიერმა ლიტერატორმა, მაგრამ ბუნებით უკუღმართმა დიდი იაკობის სეხნიამ და პატიმრის გულშემოყრილ მეუღლეს საიდუმლოდ ჩასჩურჩულა თურმე:

— დარდი ნუ გაქვთ, ეხლა ჩეკადან მოვდივარ; მითხრეს, სამი ათასი მანეთი მოგვიტანე და გამოვუშვებთო... ოღონდ იცოდეთ, ქალბატონო პოლია, ამის თაობაზე კიტა ბუაჩიძესთან არამც და არამც სიტყვა არ დაგცდეთ...

ქმრის სასწაულებრივად შესაძლო ასე მალე გამოშვება-დაბრუნებით გახარებულმა ცოლმა მახარობელს დიდი სიხარულით გაატანა, თურმე, ჩეკაში მისატანად სამი ათასი მანეთი (რეფორმამდელი სამი ათასი ანუ ახლანდელი კურსით სამასი მანეთი ცოტათი თუ ჩამოუვარდება ახლანდელ სამ ათასს!)...

წინამდებარე რაღაც ორი აბზაცი ამდენი „თურმეთი“ იმიტომ დავტვირთე, რომ ეს ამბავი „ქალბატონ პოლიას“ ჩემთან მხოლოდ მის შემდეგ დასცდა, როცა ბევრი ლოდინის შემდეგაც მისი ბინის კარი აღარც ქმარმა შემოაღო და აღარც „იაკობ-განმათავისუფლებელმა...“

მე მაშინ ჩემი მეგობრის ცოლი წინა ოთახიდან უკანაში გავიყვანე, რადგან წინაში სტალინის სურათი ეკიდა და ახლახან ციხის შვიდწლიან აკადემიადამთავრებულს და ამით უზომოდ დაბრძენებულს შემეშინდა, ბელადს ჩემი ნათქვამის არაფერი გაეგონა:

— დალოცვილო, ექიმი ქალი ხარ, თითქოს გონებაგახსნილი, გათვითცნობიერებული და... უკვე 30 წელიწადია საბჭოთა ქვეყანაში ცხოვრობ და ნუთუ აქამდე ვერ შეიგნე, ჩეკაშიც რომ ერთამებს ღებულობდნენ, ეს ქვეყანა აქამდე დაქვეულებული იქნებოდა...

ჰოდა, ჩვენც რომ მოგვცა ახლა ისეთი მილიცია და მართლმსაჯულების ისეთი ორგანოები, სადაც ერთამი ვერ შეაღწევდა, ვერ გასჭრიდა, ვერ გაანათებდა...

კმარა! საზღვარი აქვს ოცნებასაც... ამიტომ... თუკი ჩვენი ავტონისპექცია და სასამართლო ნაწილობრივ მაინც გაინმინდება და შეივსება ისეთი კადრებით, რომლებიც დილიდანვე,

ადგომისთანავე, იმის ფიქრს არ მიეცემიან, აბა, დღეს რა საკბილოს ვიშოვიო, მაშინ ჩვენი რესპუბლიკისთვის გარეთ თავის მომჭრელი და შიგნით კი მოსახლეობის ასე უწყალოდ ამომხოცი ავტოავარიების რეკორდული მაჩვენებელი შეიძლება იმდენად დაეცეს, რომ შესაძლებლობა მოგვცეს, თავი კულტურულ ხალხად წარმოვიდგინოთ.

უკვე ამთავითვე ჩანს, რომ ფარულ პატრულებას კარგი შედეგის მოტანა შეუძლია; და თუ ეს პატრულები წარმოდგენილი იქნებიან ნ ა მ დ ვ ი ლ ი კომუნისტებით (შემოგბედავთ და გაგაკვირვებთ: „აქა-იქ“ უპარტიოებშიც მოინახებიან წრფელი, უმნიკვლო, კაცური კაცები!), მაშინ ისინი უნდა აღჭურვოთ იმ უფლებით, რა უფლებითაც მათ შეეძლება, ადგილზევე – აქ ტ ი თ! — ბოროტ ავტოდამნაშავებს ჩამოერთვას მანქანაც და მართვის უფლებაც სამუდამოდ! ავტომკვლელის გასამართლება კი – უმოკლეს ვადაში! – უმაღლესი სასამართლოს კომპეტენციას უნდა შეადგენდეს.

შეიძლება თქვან, ყოველივე ეს კანონის დარღვევა იქნებაო.  
არა!

ყველაფერი ის, რაც მიმართულია ადამიანების სიცოცხლის არაადამიანების, ნაძირალების ხელყოფისაგან, ხალხის მშვიდობიანი არსებობის დასაცავად, არ შეიძლება უმართებულო და უკანონო იყოს (ასეთ არაკაცებს ძველად ხალხი, კანონის დაუკითხავად, თავად ქოლავდა, ახლა თავად ხალხი იქოლება მათ მიერ!).

ომის დროს მოქმედებენ საომარი კანონები!

ჩვენი ახლანდელი საგანგაშო მდგომარეობაც... განსხვავება ამათ შორის მარტო ის არის, რომ ომში ანადგურებენ მტერს და ეწირებიან სამშობლოს, დღევანდელი ჩვენი რეგვენი და შუბლგარეცხილი „მეომრები“ კი ეწირებიან საკუთარ მუცელს და თან ანადგურებენ თავისივე მშობელ ხალხს!...

ასეთ დროს განა შეიძლება სახელმწიფო ბრძენკაცმა იფიქროს – იკირკიმალოს რაღაც დარღვევაზე, თუკი ეს „დარღვევები“ იმ უნუგეშო მდგომარეობიდან გამოგვიყვანენ, რომელიც არაერთი ათეული წელიწადი გრძელდება?!

\*\*\*

... აი, თქვენ, ბატონო ედუარდ, დაამთავრეთ (თუკი, რასაკვირველია, გადმოგცეს და, საერთოდ, კითხულობდით) ჩემი ეს საკმაოდ ვრცელი წერილი.

შესაძლოა, მე ამ ბარათითაც განწყენინეთ, ისე, როგორც ადრინდელი ჩემი ნაწერებითაც, მაგრამ თქვენ, როგორც ერის წინამძღოლმა, მეორე დავით აღმაშენებელმა (ასე გინოდათ მიხაკო ორაგველიძემ სტუდენტთა შეკრებილობაზე; ვფიქრობ, თქვენი თანხმობა რომ არა, ტელეცენზურა მას უეჭველად ამოიღებდა), და როგორც ასეთმა პირადი, წვრილმანი წყენა, საქვეყნო საქმის საზიანოდ, გულთან არ უნდა მიიკაროთ.

მე ამ წერილში ჩემი მხოლოდ „ავტო“-მოსაზრებანი გაგაცანით, რომლებიც ჩემში, სხვათა შორის, არც გუშინ და არც შარშან არ ჩამოყალიბებულან, მაგრამ... გაუწევთ კი თქვენ თუნდაც რომელიმე მათგანს რაიმე ანგარიშს?

ისე კი, სიმართლე მოგახსენოთ, ძალიან მინდა, თუნდაც „შურისძიების“ მიზნით, მაღალმა ღმერთმა დაგსაჯოთ და... თქვენი აზრის მდინარება სულ რაღაც ორიოდე წუთით მაინც შემოაბრუნოს და გაფიქრებინოთ, რომ ეს „არზა“ მოგწერათ არა წვრილფეხა მწერალმა და მსხვილფეხა შოვინისტმა, არამედ დიდმა მწერალმა და დიდმა ინტერნაციონალისტმა (სადავო რომ არ გახდეს, რომელი უფრო დიდია, ვასახელებ ანბანის მიხედვით): აბაშიძე ერთმა, აბაშიძე მეორემ (რომელია მათ შორის პირველი, ამას ოცდამეერთე საუკუნე გაარკვევს!), დუმბაძემ, ნიშნიანიძემ, ფანჯიკიძემ, ჩარკვიანმა და ბევრმა სხვამაც, მაშინ ამ მოსაზრებებს მართლაც მოსაზრებებად მიიჩნევდით და მსჯელობის საგნადაც გახდიდით, ახლა კი... ორჯერ ორი ოთხიაო, მე რომ გითხრათ, შეიძლება არც ამაზე დამეთანხმოთ.

და მაინც, მე გთხოვთ, და ეს მარტო ჩემი კი არა, უთვალავ ქვეითად მოსიარულეთა სათხოვარია:

არა მხოლოდ ფიზიკურად ნუ გაასრესინებთ, ნურც მორალურად დაამცირებინებთ ჩვენს თავს უსულო მანქანებს და მათ უსულგულო პატრონებს! ბოლოს და ბოლოს ჩვენც ხომ საბჭო-

თა ადამიანები ვართ, ჩვენც ხომ გადატრიალებულ ქვეყანაში ვცხოვრობთ და არა გადასატრიალებელში!...

ნუ წაართმევენებთ ჩვენთვის განკუთვნილ გზებსა და ბილიკებს - საამაყოდ გამოცხადებულ ჩვენს დედაქალაქში ბევრგან მანქანებს ტროტუარებზე თითქმის ისე დააგელვებენ, როგორადაც შუა ქუჩაში!

(ტროტუარებზე და გაზონებზე ასობით ჩახერგილთ მილიციამ სისტემატურად უნდა ჩამოუაროს და დაუკითხავად ახსნას ნომრები, რომ ამით ცოტათი მაინც დაისაჯონ და განვალდნენ მათი თავგასული მფლობელები).

რესპუბლიკის მთავარი მოედანი მოსიარულე და მოსიერნე ხალხს თავდაპირველად იმიტაც ხიბლავდა, რომ იქ მანქანების მოძრაობა აკრძალული იყო...

ახლა კი მათ ნაკადებს შორის, თანაც ყოველგვარი შუქნიშნის გარეშე, გრძელი ბენვის ხიდი უნდა განვლო, სასტუმრო „ივერიას“ რომ ესტუმრო...

კარგი, ბატონო, ჩვენი საბჭოთა თავი ჯანდაბას, მაგრამ აქ მეტნილად უცხოელები იდებენ ბინას, ზოგი უბრალო ტურისტი, ზოგიც მსოფლიო მნიშვნელობის მეცნიერი და... ნუ ჩავიგდებთ კვლავ ჩვენს თავს სირცხვილში, მათ კი - საფრთხეში! ევროპაში „სახელის გასათქმელად“ ვიკმართოთ საერთაშორისო ლენინური პრემიის ლაურეატი, ფრანგი ივ ფარჟი და სულ ახალგაზრდა გერმანელი ურზულა კასპარი, სიცოცხლეს რომ შეჰხაროდა!..

რაკი წითელი შუქი ავტომარულის ბევრ მოყვარულს მწვანედ ეჩვენება, დაანესებინეთ თბილისის მეტნილ ქუჩებში ცალმხრივი მოძრაობა (როგორც ეს არის ფალიაშვილის ქუჩაზე), ამით გადასვლა-გადმოსვლისას დიდ შვებას იგრძნობს მოსახლეობა: აღარ მოუხდება მას ცოფიანი ძაღლივით თვალების აქეთ-იქით ცეცება, შორი გზისა და ქალაქის პირობებში 60-70 კილომეტრის სიჩქარით მსვლელობის მოძულე „მემანქანეებს“ კი ეს ცოტათი მაინც დააკარგინებს უსაქმო და უთავბოლო, აღმა-დაღმა თარეშის სურვილს!

მე არ ვამბობ, ცალმხრივი მოძრაობა დანესდეს იქ, სადაც მიწისქვეშა გასასვლელებია და განლაგებულია მრავალი სხვადასხვა სავაჭრო ობიექტი და წარმოება-დანესებულებანი, რომელთაც სახელმწიფო ტრანსპორტი ემსახურება, მაგრამ იქ კი, სადაც... მაგალითად, სამკილომეტრიან ბარნოვის ქუჩაზე ერთი კვლევითი ინსტიტუტია და სულ რაღაც ოთხი მაღაზია (ერთი გასტრონომი, ერთი რძის პროდუქტებისა და ორიც პურის)... სხვათა შორის, ერთ დროს, როცა ამ ქუჩაზე ცხოვრობდნენ გეგეშიძე, ძონენიძე, თბილისის კომიტეტის პირველი მდივანი (ახლა ყოფილი), ცალმხრივი მოძრაობა იყო კიდევ, მერე კი...

არ იფიქროთ, მე საკუთარი მუცლის გვრემა მალაპარაკებდეს, „ჩემი ქუჩის პატრიოტიზმი!..“

არა!

ერთხელ მრგვალ ბალთან, სადაც დღით და ღამით მუდამ პიკის საათია, მანქანების განუწყვეტელი ნაკადია და კაცმა არ უწყის, ჭიანჭველებისა არ იყოს, ვინ რისთვის და სად მიქრის და ვინ რისთვის სად მოქრის... შავებში ჩაცმული პატარა ბავშვიანი, ხნიერი ქალი, ალბათ ბებია, მცხეთის ქუჩიდან ჩამომავალი, გადასასვლელზე დიდი ხნის ჭირვა-თმენის შემდეგ, როგორც იქნა, მარცხენა ნაკადს დაუძვრა და ახლა, როცა გაუთავებელმა მარჯვენა ნაკადიდან ზიგზაგებით მომავალმა მანქანამ ბავშვს ლამის ბორტი გაჰკრა, ორ ცეცხლს შუა მოქცეულმა ქალმა ისე შემზარავად იწივლა, ვიღაც ქრისტიანმა ნაკადი „შეაგუბა“ და... ასე თუ ისე, უკვე სამშვიდობოზე შეშინებული, მოღრიალე ბავშვით გაღწეულმა, ორივე ხელი ზეცას მიაპყრო და სასონარკვეთით წაიკივლა თქვენი სახლის მისამართით:

— ღმერთო, როდისმე მაინც, ცოტა ხნით მაინც ჩვენი უფროსებიც აცხოვრე ისე, როგორადაც ისინი გვაცხოვრებენ ჩვენ!..

უცნაური წყევლაა, რალაცნაირად გათანამედროვეებული!

საბჭოთა ეპოქაში წყევლისა და ხატზე გადაცემის კი აღარავის ეშინია, მაგრამ მაინც...

დაე, ასეთი წყევლა მეტჯერ ნულარ გაგვეგონოს ნურც ამ გზაზე, ნურც სხვა გზაზე, და საერთოდ, ადამიანთა ცხოვრებისა და საქმიანობის ნურც ერთ სფეროში!



**პასუხი**  
**„ხასიათნამდარ მკითხველს“, მერაბ კუსრაშვილს**  
**ანუ გლავილი ბებერი ხარისა...**

**„კაბადონი-8“, 13 ოქტომბერი, 1990 წ.**

**ბატონო მერაბ!**

ბარათის მიღება, აბა, რომელ ადამიანს არ ამხიარულებს!

თქვენი ბარათით მეც, რასაკვირველია, დიდად გავიხარე; ჩემი სიხარული შეიძლება იმ ფაქტმაც გააძლიერა, რომ ეს ამბავი 29 სექტემბრის „კაბადონი-8“-ის მეშვეობით მიღეთმა ხალხმაც შეიტყო.

ვერ ვიტყვი, რომ მე, საერთოდ, წერილებს მკითხველებისგან არ ვღებულობდე.

როგორ არა, ვღებულობ, ოღონდ, სამწუხაროდ, არა იმ ოდენობით, ცისფერ-ლაჟვარდოვანი ეკრანიდან, როგორც ჩვეულებრივი ამბავი, თითქოს გაუკვირვებლად და თავმდაბლურად, ვამცნო ზღვა ტელესაზოგადოებას, რომ... ჩემი ახალი წიგნის გამოსვლასთან (ან იუბილესთან) დაკავშირებით სრულიად უცნობებისგანაც კი ათასამდე მოსალოცი წერილი და დეპეშა მივიღეო...

ადრე, ვიდრე ასეთ მართალ გადმოცემებს ჩემი ყური მოისმენდა, ვფიქრობდი, ქართველ მკითხველს, მაგალითად, რუსი მკითხველისგან განსხვავებით, ბევრად არაფრად ეპრიანება-მეთქი, წერილობით შეეხმიანოს ავტორს; ერთიცი იმიტომ, რომ ხელის განძრევა ეზარება, მეორეც, თუ იგი უმაღლესდიპლომიანია, ერიდება და შიშობს მაინც, ვაითუ, ვერც აზრს მოაბას თავი და მართლწერაშიც მეოთხეკლასელივით ჩაიჭრას...

სხვათა შორის, სამიოდე წლის წინათ ერთი ასეთი დეპეშა მეც მივიღე...

და მერე, იცით, ვისგან? სომხეთის, მგონი, მამაკაცებს შორისაც კი პირველი პოეტის, ხალხში სიყვარულით „სომხეთის დედად“ შერქმეული სილვა კაპუტიკიანისაგან:

„С наслаждением читаю Ваше длинное письмо“...

მისი ეს „ნასლაჟდენია“ გამოწვეული იყო ჩემი „გრძელზე გრძელი უსტარით“ ვიქტორ ასტაფიევისადმი...

ო, ეს კი არ ვიცი, ქალბატონი სილვა ქართულში განაფული რომ იყოს, რა სიტყბობას მიაჩნებდა ახლა მას ჩემივე „შავი წიგნი“, რომლის მიმართ თქვენ საქებარ სიტყვებს არ იშურებთ:

„რა მშვენიერი და ყოვლისმომცველი სახელწოდება შეგირჩევიათ...“

შინაარსიც დიდებული და ჭირბოროტით არის სავსე. მე თუ მკითხავთ, ყოველ ქართულ ოჯახს (უფრო სწორი ხომ არ იქნებოდა „ქართველ ოჯახს?“ - კ.ბ.) სამაგიდო წიგნად უნდა ედოს ეს წიგნი...“

ამავე დროს თქვენ საყვედურების კორიანტელსაც აყენებთ გამომცემლობა „განათლების“ მისამართით, მაგრამ გთხოვთ, მერწმუნოთ, თუკი „შავი წიგნი“ გამოცემულია დაბალ პოლიგრაფიულ დონეზე, ეს გამომცემლობის ბრალი არ არის...

ბეჭდვის პროცესს მეც თავზე ვადექი ხოლმე, თანაც ისეთივე გულისფანცქალით, გაფაცინციებული ყურადღებით და პასუხისმგებლობის იმ ჰიპერტროფიული გრძნობით, როგორც, მაგალითად, სტალინის დროს ჯანმრთელობის სამინისტროს მე-4 სამმართველოს მკურნალი – პროფესორი თავს დაადგებოდა დიდ პარტიულ ამხანაგს – უიმედო ავადმყოფს, რომელიც თუ გარდაიცვლებოდა, იცოდა, ეს მას განზრახ მკვლელობაში ჩაეთვლებოდა...

...მერედა, რა გამოვიდა აქედან, ესე იგი ჩემი გულმოდგინე წამლობიდან? მხოლოდ ის ნუნი, რამაც თქვენ, როგორც ინერებით, ხასიათი წაგიხდინათ და აღგაშფოთათ; ეს კი წყალობაა არა ახლახან ამერიკიდან ჩამოტანილი გონიერი მანქანებისა, არამედ ამ მანქანების მომსახურე პერსონალის დაბალი პროფესიული ოსტატობისა...

(კიდევ კარგი, თუ ცისქვეშ, თუ გაჩახჩახებულ ჭაღებქვეშ გამართულ მიტინგებზე იმპერი-ალიზმის მოძულე ორატორები დაბეჯითებით გვამშვიდებენ ხოლმე, გვაიმედებენ, გვარწმუნებენ, როგორც კი მოვიპოვებთ დამოუკიდებლობას, საქართველო ბრინჯაოს ხანიდან მუყაითობა-გარჯილობისა და მკურნალობის რომელიც გენბავთ სფეროში ერთბაშად ისკუპებს, თურმე, კომპიუტერების ეპოქაში, ახლა კი თუ ყველაფერში გვაკლია საჭირო ოსტატობა და საქმის სიყვარული. არც გაგემტყუნებათო, აკი ჩვენ ხომ იმპერიის მიერ ერთ გუდურად შეკრული, ხელფეხშებორკილი მონები ვართ და... რა იქნება, აბა!...).

თქვენ, ბატონო მერაბ, გულისწყრომას ვერ ფარავთ, სამართლიანადაც! რომ „შავი წიგნი“ შავ ბაზარზე „შავ ფასად“ შეიძინეთ, გაოთხმაგებულნი თანხა გაიღეთ.

თუ ეს ოდნავ მაინც დაგამშვიდებთ და თქვენს წახდენილ ხასიათს ცოტათი მაინც გამოაკეთებს, მოგილოცავთ, იაფად დაუთმიათ...

აი, მაგალითად, ერთი ჩემი სხვა მკითხველი მატყობინებს, ჩვენთან, გალში, „შავ წიგნს“ ყოვლად ურცხვად და დაუფარავად 15 მანეთად ყიდიანო... წერილის მიხედვით თუ დავასკვნით, ეს მართლაც ნამდვილი მამულიშვილი სასომიხდელია:

„როგორ გადავგვარდით, როგორ გავიხრწნით ქართველები... განა შეიძლება ასეთი საერო წიგნი, საერთოდ, ზედმეტ ფასში იყიდებოდეს? ეს ხომ „სექს-ჰოროსკოპი“, სექსუალური ურთიერთობის გზამკვლევი არ არის?“

დიახაც რომ, არ არის, არ არის, მაგრამ ამ ცოდვასაც გამომცემლობას ნუ ავკიდებთ: წიგნის სტამბიდან გამოსვლის შემდეგ მისი ბატონ-პატრონი, მისი გამყიდველ-გამსალბელი „საქწიგნია“...

ამ წიგნის სასპეკულაციოდ გადაქცევის წინააღმდეგ პირველმა, „დიდების“ წინაშე, მე შემოვკარი პანიკის ზარი, მაგრამ მოინახა კი „რაიმე გამოსავალი“?

ამასაც გაცნობებთ, რომ ხელნაწერის ასაწყობად გაგზავნისთანავე სულ იმის ზრუნვა-ფუსფუსში ვიყავი, რომ წიგნისათვის ფასი რაც შეიძლება მცირეოდენი დაედოთ, რათა იგი ხელმისაწვდომი ყოფილიყო, ასე ვთქვათ, საწყალი ხალხისათვის, აკი მეტ შვილს სწორედ საწყალი ხალხი უფრო აჩენს, ვიდრე ის ყოველმხრივ გალაღებული ოჯახები, რომლებსაც მაინცდამაინც დიდად არაფრად უღირთ, მაგალითად, „ბიბლიაში“ შავ ბაზარზე ორასი მანეთიც გადაიხადონ (და მერე არც ჩაიხედონ მასში - ეს უკვე „სხვათა შორის!“)...

თქვენს რისხვას საზღვარი თითქოს არც უჩანს, როცა...

„ვის, ვის და ბატონ კიტა ბუაჩიძის „შავ წიგნს“, ერის ტკივილით და ჩვენი უკუღმართი ცხოვრების პრობლემებით დატვირთულ წიგნს, არ ეკადრება, რეკლამა გაუწიოს ვ.ი.ლენინის სახელობის საბჭოთა საბავშვო ფონდს, რომელსაც თურმე საქართველოს განყოფილებაც ექვემდებარება...“

მე არ ვიცი, ბატონო მერაბ, რა ხნისა ბრძანდებით თქვენ. თუ სამჯერ ჩემზე ახალგაზრდა ხართ, მაშინ ბაბუაშვილურად მოგმართავდით, მერაბიკო-გენაცვალე, მე ის კაცი არ გახლავართ, ვისმე, საერთოდ, რეკლამა გაუწიოს, მით უმეტეს, დაუმსახურებელი რეკლამა, თანაც ისეთი წიგნით, რომელსაც მან დაუღებინებელი სიცოცხლის არაერთი წელიწადი შეაღია...

წიგნის ბოლო გვერდის დანართი – ტექსტი „ძვირფასო მეგობრებო!“ არათუ მე არ შემიდგენია, - გამოგიტყდებით ჩემთვის ამ სამარცხვინო ამბავში, - უკვე დაბეჭდილისთვისაც ყურადღება არ მიმიქცევია; რაკი წიგნი შეფასდა მანეთად და ორ აბაზად, მაშინ, როცა კილოგრამი კიტრიც კი ორი მანეთი ღირს, სიხარულით ცას ვენიე და...

ლენინიო... კი, ბატონო, თქვენს გამაფრთხილებელ შეძახილზე ხელებს „რუკი ვერხს ვუშვრები“ და გეთანხმებით, არ ყოფილა თურმე კაი კაცი ლენინი, შავი კაცი ყოფილა თურმე ის დალ... (მომიტყვევთ, ლამის „დალოცვილი“ ნამომცდა), „მარა“, როცა „შავმა წიგნმა“ ათწლიანი დევნა-პატიმრობა რის ვაი-ვაგლახით და ვაი-ვიშით მოათავა, ჩვენი ამჟამად უკვე ყოფილი ამხანაგი ლენინი ჯერ ისევ კაი კაცად გვეთვლებოდა და მისი „ფართრეთი“ კიდევ ხატად გვეკიდა. ახლა იგი გორბაჩოვმაც კი სახალხო დეპუტატთა ყრილობათა დარბაზშიც სახელმწიფო გერბით შეცვალა, ელცინმა კი თავის რუსეთის საუფლოში – გაშლილი დროშით, მართალია, ჯერ ისევ ერთფეროვანი წითელით, ო, ვიდრე ალექსანდრე ნეველი კრემლში არ შემობრძანებულა და არც დროშა შეკერილა სამფეროვანი – თეთრ-წითელ-ლურჯი ქსოვილისაგან.

დრო ახლა ჩვენში იაპონური მატარებლის ტოკიო-ოსაკას სისწრაფით მიქრის და გზისპირის პანორამებიც წამდაუნუმ იცვლება: სულ რაღაც სამიოდე თვის წინათაც ლენინის სახელობა, მოედანი იქნებოდა იგი, სტადიონი, საროსკიპო თუ საბავშვო ფონდი, ჩვენს ყურთასმენას სულაც არ ჭრიდა, დღეს კი...

ისე, კაცმა რომ თქვას, თუკი „ობოლთა, მშობლიურ მზრუნველობას მოკლებულ ბავშვთა, პატარა ინვალიდთა“ ფონდისათვის გავიღებთ ჩვენს წვლილს, ამ ფონდს, ჩემი მორიდებული აზრით, გინდ ლენინის სახელობა ერქვას და გინდა იგნატი ლოიოლასი, ოლონდაც კი ეს ჩვენი ქართული წვლილი მარტო ქარ თველ ოზლებს მოხმარდეს!..

... ასე რომ, მერაბ ბატონო, მოდით, ვიყოთ ვაჟკაცები თუ არა, ვაჟკაცუნები მაინც და ახლა უკვე სახელ და თავგატეხილ ილიჩს ნუ მივაჭყლებთ საწყალ ხუტა ბერულავას, ჯერ კიდევ ლენინის სახელობის ფონდის საქართველოს განყოფილების როგორც მეთაურს და როგორც პოეტსაც...

დიახ, საწყალს-მეთქი, როგორც პოეტსაც... აკი ჩვენგან, საერთოდ, „რუსულ ბარაბანსაც“ არ მოხვედრია იმდენი, რამდენიც ხვდება მას „რუსული გულისთვის...“

თქვენც კი, მერაბიკო, წამხედურობის მძრახველმაც და, თუ ინტუიცია არ მლალატობს, მწერალთა სამზარეულოსგან შორს მდგომმაც, არ დაინდეთ იგი და ერთი იდეური ჭიტლაყი ახლა თქვენც მიარტყით.

კი, მაგრამ.. თქვე ზოგო მამაცხონებულეზო და ზოგოც მამადიდხანსმაცოცხლებლეზო, ამ გამმაგებული მოწოდების - „კართაგენი უნდა დაინგრეს!“ - მსგავსად, ჩვენი გაუთავებელი ზმუილ-გნიასით წლებისგან ეს უკვე მოტეხილი კაცი მაინცდამაინც ფიზიკურად უნდა ვიმსხვერპლოთ და მერე ჩავაგოთ სამსალაში ამოვლებული ავტოკალმები ქარქაშებში, რაკი კართაგენი უკვე დაიქცა?!

იმსახურებს კი იგი ამდენ ნიოკობას? როგორ? „რუსული გულის“ სათაურით არა, მაგრამ სულით-ხორციით ამის მსგავს კონიუნქტურულ თხზულებათ სხვები ცოტას წერდნენ?! ამ „სხვებს“ შეიძლება უფრო შემგუებელი, იოლად ასატანი ხასიათი აქვთ და ამიტომაც ახლა მათ არ იმეტებენ, ხუტა ბერულავას კი...

ო-ო, მძიმე ხასიათი დიდი სასჯელია არა მარტო მისთვის, ვინც ბუნებამ ასე დასაჯა, მის ირგვლივ მყოფთათვისაც; მენდელევი, ეს დიდზე დიდი მეცნიერი, სწორედ და მხოლოდ მისი მძიმე ხასიათის გამო არ აირჩიეს რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიაში მასთან შედარებით სულ „პატატრუანმა“ მეცნიერებმა...

თქვენ მთხოვთ, ბატონო მერაბ, და საკმაოდ კატეგორიულადაც, რომ...

„როგორც წიგნის ავტორმა და ამ ფონდის ქველმოქმედმა...“

ო, მერაბიკო, ისევ გენაცვალე, ჩემი მისამართი შეიძლება ზუსტად ვერ ჩაინერეთ, ა? მე, აბა, ლენინის სახელობის ფონდის სადაური და რომელი ქველმოქმედი ვარ?!

მაგრამ რაკი ასეთი პატივი მაინც დამდეთ და, საერთოდ, ქველმოქმედად შემიცანით, რომლის საქვეყნო-სარეკლამო გამჟღავნებას, რამდენადაც საამისოდ ხელი და ენა მიმიწვდებოდა, ყოველთვის ვებრძოდი, მოგახსენებთ: მე, ასე ვთქვათ, კერძო, ინდივიდუალური ქველმოქმედი ვარ ათზე მეტი წლით ადრეც კი იმ დროიდან, ვიდრე საქართველოში, საერთოდ, ფონდობია დაინყებოდა, როცა მთელ საბჭოთა კავშირში მხოლოდ ერთი, სამხედრო ფონდი არსებობდა - თავდაცვისა (თუ... თავდასხმისა?), როცა თვითონ ეს სიტყვა - ქველმოქმედება - არც იხმარებოდა და ქმნაც სიკეთისა საძრახისად და სიჩერჩეტედ ითვლებოდა...

დიახ, რომ იცოდეთ, არათუ ლენინის ფონდთან, ჩვენს დემოგრაფიულ ფონდთანაც კი არავითარი ურთიერთობა არა მაქვს, კვლავინდებურად დამოუკიდებლად, ყოველნაირი შუამავლობის გარეშე „ვექველმოქმედებ“...

შემდეგ... თქვენ მავალდებულეზო, რომ მოვითხოვო...

ვ.ი. ლენინის სახელობის საბჭოთა საბავშვო ფონდისგან საქართველოს საბავშვო ფონდის გამოყოფა და დამოუკიდებლობა.“

მე...

ჰმ, მე... მოვითხოვო... გამოყოფა და დამოუკიდებლობა...

ო-ო, მერაბიკო, მერაბიკო, ფრანგები ამბობენ, ულამაზესი ქალიც ვერ მოგცემს იმაზე მეტს, ვიდრე მას აქვსო.

თქვენც ჩემგან ისეთ რამეს მოითხოვთ, ისეთ რამეს მოითხოვთ... გენაცვალე, მე, აბა, ვისი ტიკი-ტომარა ვარ, რაიმე, თუნდაც ერთობ გონივრულიც, მოვითხოვო და ანგარიში გამინიონ... არა, შეცდომით საზოგადო მოღვაწედ ხომ არ მიგაჩნევიან?! მიკვირს, საიდან გედიდებით ასე თვალში! საზოგადო მოღვაწე, უნინარეს ყოვლისა, საზოგადოებაში აღმა-დაღმა უნდა ტრიალებდეს... ჰოდა, გინახივართ კი ოდესმე რომელიმე, ან მონარდეთა, ან მონადირეთა, ან მწერალთა, საზოგადოებაში აღმა მოტრიალე, ანდა წაღმა მობუქნავე?

ნურც ამას იტყვი, რომ სახით მიცნობთ... თქვენ კი არა... ერთ დროს, როცა მწერალთა კავშირში დიდგორისებური, თითქმის ხელჩართული ბრძოლა ატყდა მდივნობისათვის, მაშინ რესპუბლიკის ხელმძღვანელმა, გადამდგარმა გენერალ-ლეიტენანტმა ვასილ მუჟანაძემ ჯანყის ჯერ დასაშოშმინებლად, მერე კი მისი სრული ლოკალიზებისათვის ჩინებული ტაქტიკური ხერხი იხმარა: 3-4 რეალური პრეტენდენტი პირის ნაცვლად მდივნების მთელი დივიზიონი აარჩევინა, უფრო სწორად, დაანიშნინა: 12 კაცი!

ეს, დღეს უკვე შორეული ამბავი იმიტომ მოვიგონე, რომ არსებითი გადმომეცა: იმ 12 მდივანბეგიდან სახით (შეიძლება გვართაც) მხოლოდ ორი მიცნობდა...

თქვენ კი ეჭვიც არ შეგაქვთ... საზოგადო მოღვაწეო...

ა, ბატონო, ამასთან შედარებით ბევრად უფრო ახალი „ისტორიაც“: ან განსვენებული ამირან აბშილავა, რომელსაც ხშირად ვეპაექრებოდი და ჩემი თავი მასზე უფრო ბრძენი მეგონა, სინამდვილეში კი ის აღმოჩნდა ბრძენზე ბრძენი შორსმჭვრეტელი, აკი, ჯერ კიდევ მიხეილ გორბაჩოვის გაიმპერატორებამდე მიმტკიცებდა, საბჭოთა ქვეყანა იქცევაო, მე კი არ ვეთანხმებოდი, სტალინის მიერ სპეციალური რეცეპტით შემზადებული, ოინბაზური რკინაბეტონით კედლება-მოყვანილ ქვეყანას ვინ ეშმაკი უქნავს ძვრას-მეთქი.. აკი უქნეს!

ჰოდა, ასეთი, ჩემზე უფრო გონებაგამჭრიახი ამირანი დიდი თავყვანისმცემელი გახლდათ მუხრან მაჭავარიანისა და მურმან ლებანიძის პოეტური ტალანტისა, მე კი უფრო შოთა ნიშნიანიძისკენ ვიხრებოდი, რომელსაც პირადად არ ვიცნობდი და არც ამჟამად ვიცნობ...

...ერთ მზიან დღეს სიცილით შეფერილი ნიშნის მოგებით („ესეც შენ!..“) მიაბობს ამირანი: გუშინ უნივერსიტეტთან შოთა ნიშნიანიძე შემომხვდა და როცა ვუთხარი, შენი ლექსების მაქება-რია-მეთქი კიტა ბუაჩიძე, ვინ არის კიტა ბუაჩიძეო...

მე არც ახლა მგონია, დიდი შოთას თანამოსახელე იმ გაგებით იტყოდა ამას, რომ... ვინ ჩემი ფეხებია ეს კიტა ბუაჩიძე, რომ მისი ქება რამეში ჩავაგდოო - უფრო, ალბათ, ვინ არის, რა კაცი-აო...

ესეც არის, სწორედ იმ დღეებში ჩემი „ავი ძალი“ უნივერსიტეტის მოპირისპირე მხარეს, მარჯანიშვილის თეატრში ისე „გლეჯაზე ყეფდა“, ეს თითქოს „ქე“ უნდა გაეგონა იმ დროს მწერალთა კავშირის თავმჯდომარეს, პოეტ შოთა ნიშნიანიძეს, თუმცა... არც ეს გაემტყუნება მაინცდამაინც: რა ექნა, ამ მწყემსმთავარს ხუთასი ცხვარი... ბოდიში, ხუთასი მწერალი ებარა და რა გასაკვირია, თუკი მათგან მხოლოდ ვერძებს, ყოჩებს... კვლავ ბოდიში, ბოდიში!.. ნამდვილ მწერლებს მწყემსავდა და აგრეთვე იმათაც, ვინც დღენიადაგ თვალში უვარდებოდა როგორც საჭირო და კარგი თანამდებობის უსტაბაშს და არა როგორც კარგ პოეტს, რომელიც მე, სხვათა შორის, როგორც პოეტი, არც იმ, ამირანის გამახარებელი და ჩემთვის „დამამწუხრებელი“ დღიდან ჩამომიფასებია, როცა... ვისი ტიკი-ტომარააო“...

ჰოდა, ახლა ამ ამბავმა ხომ მაინც დაგარწმუნათ, მერაბ ჩემო, რა სიდიდის საზოგადო მოღვაწეც მე ვყოფილვარ, თქვენ კი... მოითხოვეთ... (ლამის) უბრძანეთო... თქვენ, რომელიც მე... არა, სახით, ალბათ, უკვე მიცნობთ, ოღონდ ნახევარი სახით: რა დღესაც „კაბადონში“ თქვენი „შავი ფიქრები“ დაიბეჭდა, სწორედ იმ დღეს განახლებულ, ადრინდელივით არა ერთი კაცის ორგანო „სამშობლოში“.

დიახ, „სამშობლოში“, ჩემდა საკვირველად, ჩემი ისეთი სურათი ვიხილე, რომლის პოზის მსგავსი არასოდეს არ გადამიღია... მხოლოდ მაშინ მომაგონდა, ორი თუ სამი თვის წინათ რედაქციიდან ტელეფონით მაცნობეს, თქვენზე წერილის დაბეჭდვას ვაპირებთ და სურათი გვაახლეთო... ამაზე მე ვუპასუხე, რაკი პრესის თავისუფლებას მოვესწარი, წერილს ჩემს პერსონაზე, სალანძღავი იქნება იგი თუ საქებარი, გნებავთ, დაბეჭდავთ, გნებავთ, არ დაბეჭდავთ, სურათის მოცემა-არმოცემა კი ეს უკვე ჩემი საქმეა და ვერ მოგართმევთ: გაზეთში „ჩაკარტიკების“ წინააღმდეგი ვარ საერთოდ, ამას, ასე მგონია, თვითრეკლამის სუნი ასდის-მეთქი...

ჰოდა, მეტჯერ აღარც „შევუნუხებივართ“ და... ეს სურათი, როგორც ჩანს, ქუჩაში, შორიდან გადამიღეს (ახლა სპეციალური აპარატით თითქოს ახლო მანძილიდან ჭაბუკ ლომებსაც კი უღებენ და... ჩემისთანა ბებერი „ლომის“ გადაღება რა გაუჭირდებოდათ!), თორემ მე, ვიცი რა ჩემი „რომაული“ ცხვირის ამბავი, პ რ ო ფ ი ლ შ ი , პროფილში „სიფათი“ ფოტოგრაფისტვის ახალგაზრდობაშიც არასოდეს მიმიშვერია.

თქვენ, ბატონო მერაბ, ჩემგან თითქმის ულტიმატუმით ამასაც კი მოითხოვთ:

„მკითხველებს თქვენ თვითონ გვაცნობეთ, ამ წიგნში აღებული თანხიდან ვინ რამდენი გაინანია და ქართველ ბავშვებს მოსახმარებლად რა მოგება დარჩა...“

ო, მერჩია, ეშაფოტზე აგეყვანეთ, ასეთი დავალება კი არ მოგეცათ: ამის შესრულებას, ქრისტეს სიკვდილის ხნისაც რომ ვიყო, ფიზიკურად შეიძლება კი, მაგრამ გონებრივად... ვერა და ვერ შევძლებდი და ვერ შევძლებ... მიუხედავად იმისა, რომ საბჭოთა კავშირის სახელმწიფო ჰიმნსაც ვერ ვარჩევ სამგლოვიარო მარშისაგან, მე მაინც მუსიკის სამყაროში უფრო ლაღად ვბანაობ, ვიდრე ბუღალტერიაში...

ისე, როგორც ყოველგვარი ნიჭი თანდაყოლილია, მით ურო თანდაყოლილია მათემატიკის... და ახლა, როცა ვიგონებ ჩემს მოწამებრივ უმწეობას სწავლა-განათლების ამ სფეროში, ვნატრობ ხოლმე ისეთი საზოგადოების თუ ასოციაციის, სათნოების ორდენის თუ თანადგომის ფონდის დაარსებას, რომელიც იზრუნებდა იმ არაზარმაც, ა რ ა ზ ა რ მ ა ც გოგო-ბიჭებზე, რომელთა არამათემატიკურ თავში, ბევრიც რომ უზაგუნო, ჩემი თავის არ იყოს, გამრავლების ცხრილსაც ვერ შეუღწევია...

ო. შეინყაღე, უფალო, ისინი და მოუმართე ხელი მათ ცხოვრება-მოღვაწეობის ყველა იმ ასპარეზზე, სადაც მათემატიკა – მეცნიერებათა მეცნიერების ეს გვირგვინი – აუცილებელი და საჭირო არ არის ნახევრად ცარიელ თავზე რომ დაიდგა!..

ბატონო მერაბ, თქვენი ბოლო მოთხოვნა უკვე პირდაპირ ულტიმატუმის მუქარისებურია:

„მოსთხოვეთ პასუხი გამომცემლობა „განათლებას“ უხარისხოდ გამოცემული წიგნის გამო.“

ო-ო, მერაბ, მერაბ, მერ-რაბიკო... ნუ დამინდობთ, ნუ შემიცოდებთ და, გნებავთ, ჯვარზეც მაცვით, ანდა, სუფთა ბენზინის ნაცვლად ნავთგარეული გადამასხით, რათა კიდევ უფრო მეტი კრუნჩხვებ-ნამებით დავინვა, მაგრამ...

რა ვქნა, ამას ვერ შეგისრულებთ, ამას ვერ ვიზამ, ვერ მოვთხოვ პასუხს „განათლებას“ იმი-სათვის, რაშიც ის კი არა, წარღვნის წინადროინდელი ჩვენი პოლიგრაფიაა დამნაშავე...

ასეც არ იყოს, აბა, ერთი მიბრძანეთ, რა პირით და რა სინდისით აღვმართო ხელი მათზე, ვინც ხელი გამომინოდა და შეივრდომა ჩემი „პასუხი ასტაფიევს“. ნამუსისაგან ისე პირწმინდად როგორ გავირეცხო, რომ „სუდში“ ვათრიო გამომცემლობის დირექტორი, არამწერალი ლუკა ხუნდაძე და ამ საქმეში მისი და, მაშასადამე, ჩემიც, ხელშემწყობი გამსახკომის თავმჯდომარე, ესეც არამწერალი რევაზ ლლონტი, მაშინ, როცა ამათზე ცოტა ადრე სხვა გამომცემელმა, მ ნ ე რ ა ლ მ ა , მიუხედავად იმ დროს ჯერ კიდევ სრულ ძალაში მყოფი რესპუბლიკის მეთაურის, ჯუმბერ პატიაშვილის განკარგულებისა, „ასტაფიევი“ არსებითად თავზე გადმომახია, რუსებს ეწყინებათო...

(ალბათ მიაქცევთ ყურადღებას და, ცხადია, არ მომიწონებთ, რაკი ამ პირთ „ბატონის“ წარუმძღვარებლად ვიხსენიებ, მაგრამ ეს ცუდი გაზრდილობით როდი მომდის: ახლა, ერთ დროს „რამეთუ“-სი არ იყოს, „ბატონოს“ თითქოს პატივის მისაგებად იქაც კი ჩრიან, სადაც ამას საჭიროება არ მოითხოვს; რაც შეეხება, საერთოდ, „ბატონოს“, ამის მხარდასაჭერად, „ამხანაგოს“ საზიანოდ, ჯერ კიდევ სამი ათეული წლის წინათ ამოვიღე ხმა, ნაბეჭდითაც კი...).

...დიახ, ვერა და ვერ დავნიხლავ „განათლებას“, რომელსაც, ასე განსაჯეთ, „შავი წიგნის“ ხელნაწერის გაცნობისას კირკიმალი და ჭოჭმანი არ დაუწყია და კატის მიერ შეშინებული თავ-ვივით არ ამოუთქვამს, ვერა, ვერ გამოვცემ, „რამეთუ“... სომხებს ეწყინებათო.

დასტურ, რაკი თქვენ, თურმე, „შავი წიგნის“ ასეთი თავგამოდებული ქომაგი ბრძანდებით – „ყოველ ქართულ ოჯახს სამაგიდო წიგნად უნდა ედოს ეს წიგნი შინო“ – შეგეკითხებით, რატომ

არ შეიძლება უკვე ახლაც, გადაუდებლივ, ხელმეორედ გამოიცეს იგი არა მარტო იმიტომ, რომ პირველი გამოცემა სტამბურად სრულყოფილი არ არის; თუნდაც ტირაჟისათვის, რომელიც, ადრინდელი რომ საკმარისი ყოფილიყო, მაშინ იგი არც შავ ბაზარზე დაიდებდა ბინას და არც ასე ცეცხლის ფასად გაიყიდებოდა...

მე, აბა, ენა როგორ მომიბრუნდება, ბრიყვულად წამოვროშო, - თუკი ყველა ქართველს თუნდაც უფასოდ ჩამოვურიგებთ ამ ნაშრომს, მაშინ ჩვენი ამონყდომის სწრაფი ტემპი შეწყდება ან შესამჩნევად შენელებს-მეთქი, მაგრამ იგი, ამ ჩვენი ახლანდელი სავაებო დემოგრაფიული მდგომარეობის დროს, ცოტა რაღაცას ჩვენდა გამოსაფხიზლებლად რომ აკეთებს, ამის უარყოფა, ვფიქრობ, არ იქნებოდა თითქოს სულ მართებული.

ჰოდა, რაკი ეს „ცოტა რაღაც კარგი“-ც კი ამ შავბედითობის ჟამს ჩვენთვის დიდზე დიდი რამეა, - რა დაშავდებოდა, თუკი თბილისში არსებული რომელიმე ჯერ კიდევ სახელმწიფო გამომცემლობა დროებით გადადებდა სხვადასხვა, არცთუ ისე აუცილებლად საჭირო ნიგნეულების გამოქვეყნებას და ხელს მოჰკიდებდა, როგორც არა მარტო თქვენ ერთი ამბობთ, ყოველი ქართველისათვის ამ საჭირო, ამ სამაგიდო, ამ საერო ნიგნის გამოცემას...

ვსარგებლობ შემთხვევით და გაცნობებთ თქვენ, უფრო კი, ცხადია, ამ მართლაც ბატონ გამომცემლებს, რომ უკვე თითქმის ათი წელიწადია, გამოსაცემად მზად მაქვს „შავზე შავი ნიგნიც“, რომ აღარაფერი ვთქვა „ასტაფიევის“ ქართულ თარგმანზე და ორტომიანზე „ხალხის მტრის“ ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე“ (1929-1979 წწ)

არც ერთ ამ ნაწერს, ეჭვი არ მეპარება, „განათლება“ არ დამინუნებდა, მაგრამ რა პირით შევთავაზო მას, რომელსაც ქალაქი სასკოლო სახელმძღვანელოების ერთი მესამედის გამოსაცემად არ მოეპოვება, „დედაენა“ გადადე და ჩემი...

არა მგონია, არ დამეთანხმოთ, რომ „კაბადონი-მ“ რესპუბლიკის ახლად აღმოცენებული გაზეთების იმ ოთხეულ-ხუთეულში შედის, რომელმაც მკითხველთა ყურადღება უკვე დაიპყრო... ამ მკითხველთა რიცხვს, თუ ქოქოლას არ მომაყრიან, მივაკუთვნებდი ჩვენს გამომცემლებსაც - იოსებ იმედაშვილებივით, სოსიკო მერკვილაძეებივით, იოსებ ოცხელებივით ერის თავდადებულ, მოუსყიდავ, უანგარო მსახურთ... არა მგონია, მათ „კაბადონის“ მაინცდამაინც ეს ნომერი გამოეპაროთ და არ წაიკითხონ „ბლავილი ბებერი ხარისა...“

და თუ ამ „ბლავილს“ - „შავისა“ და „შავზე შავის“ გამოცემის საკითხს მიუდგებიან არა ისე, „ქართველებს ეწყინებათო“, არამედ „ქართველებს გავახარებთო“, თუ ეს მართლა ასეც ახდა, ამ სასწაულებრივ ამბავს პირველს, რასაკვირველია, თქვენ შეგატყობინებთ, აკი თქვენ, მიუხედავად იმისა, რომ აქა-იქ არაექიმურად დამჩხვლიტეთ (ეს კია, ეს ბარათი დაუჩხვლეთავად არც დაინერებოდა!), ჩემგან მაინც უთუოდ პატივისცემის ღირსი ბრძანდებით: ერთიც იმიტომ, რომ როგორც ეს თქვენი წერილიდან ჩანს, ს ა მ ი შვილის მამა ბრძანებულხართ, რაიც მე იმ სასიხარულო საბაბს მაძლევს, რომ „შავი ნიგნი“ ავტორისეული წარწერით მოგართვათ, რომლის მსგავსი „სიგელ-ავტოგრაფით“, სხვათა შორის, იგი თვით მისი გამომცემლებისთვისაც არ მიმირთმევიან, „რამეთუ“ ერთ მათგანს ორად ორი შვილი ჰყავს, მეორეს - ერთადერთი...

მეორეც იმიტომ, რომ... მმ... ვაითუ, გაგიჭირდეთ, წარმოიდგინოთ, რა დიდად მომანონა თქვენი თავი იმ ფაქტმა, რომ თქვენი წერილი სტერეოტიპულად, ტრაფარეტულად არ მთავრდება: „გთხოვთ, გადარიცხოთ ჩემი ჰონორარი“ ამა და ამ ფონდშიო...

ო, ახლა, მერაბ ბატონო, ფონდების მომრავლებასთან ერთად დიდად მოგვიმრავლდნენ, მამულის საბედნიეროდ, დიდი ერისკაც-ქველმოქმედები: ისინი თავიანთი საგაზეთო (მხოლოდ საგაზეთო!) წერილების ჰონორარებს თქვენსავით, უფრო კი კარაპეტა-ჩემსავით, საკუთარ ჯიბეში სახელდახელოდ როდი იტყუცავენ, რომელიმე ფონდს, ზუბალაშვილ-სარაჯიშვილივით სახელის გასათქმელად კი არა, დაუოკებელი შინაგანი წვისა და ბობოქარი სულიერი მოთხოვნების გამო ვაჟკაცური გულუხვობით სწირავენ ხოლმე...

აი, მაგალითად, ამას წინათ (25.09.90) გაზეთ „თბილისში“ ერთი დიდად ცნობილი (ხოლო პირადად ჩემთვის უცნობის) და, ალბათ, დიდად პატივსაცემი პროფესორის გულისწყრომით და გულისტკივილით აღსავსე წერილი წავიკითხე, სადაც იგი თავს ესხმის და არცხვენს საზოგადოება „სტალინის“ წევრებ-მეთაურებს და მოუწოდებს მათ...

„...მივმართავ მე მათ შვილებსა და შვილიშვილებს, სთხოვონ მამებსა და ბაბუებს - ნუ იზამენ ამ საქმეს. სტალინიზმმა რომ გაიმარჯვოს საქართველოში, საქართველოს ხელს არ ჩამოართმევს არც ერთი კულტურული ქვეყანა“.

რამდენადაც მომეხსენება, ამ „ენციკლიკის“ ავტორი ნამდვილი პროფესორია და, აბა, ასეთს, ვითომ პროფესორისაგან განსხვავებით, როგორ არ დაეჯერება, თუმცა... ეჭვის ჭია მაინც მღრღნის და მეძნელეობა, დავიჯერო, რომ „სტალინს“ ახლა საქართველოში სტალინიზმის გაცოცხლება სწადია მთელი მისი უკუღმართობით...

ახლა 8 საუკუნის წინათ მოთარეშე ჩინგისხანსაც კი უკვე სხვა თვალთ უყურებენ და... ვაცალოთ ისტორიას: სტალინს, როცა აღარ ვიქნებით ჩვენ – მისი მადიდებლები და მისგან განანწყენებულები, მაშინ გამოეტანება შეუმცდარი, მართებული განაჩენი...

დავიხიოთ, მერაბ ბატონო, ცოტა ისევ უკან და ერთხელ კიდევ ნავიკითხვით პატივსაცემი პროფესორის შემოფოთებული გამონათქვამი, სტალინიზმმა თუ გაიმარჯვა საქართველოში, არც ერთი კულტურული ქვეყანა ხელს არ ჩამოგვართმევსო...

ვითომ? მართლა არ ჩამოგვართმევენ?

არა, ნუ შევშინდებით, ჩამოგვართმევენ, უეჭველად ჩამოგვართმევენ, რამეთუ სტალინიზმი საქართველოში მაშინაც არ იყო დედაბუდიანად გამარჯვებული, როცა სტალინსაც გამარჯვებული ეგონა...

... რამსიგრძე უსტარით მოგმართავთ, მერაბ ბატონო, და აქამდე არ ვიცი, რა პროფესიის კაცი ბრძანდებით. თუ ჟურნალისტი ხართ და ხანგამოშვებით მაინც იბეჭდებით, ალბათ გეცოდინებათ, გაზეთ „თბილისის“ ერთი ნომრის მთელი ჰონორარი... 180 მანეთია, ესე იგი ერთი მოზრდილი სამგლოვიარო განცხადების საფასური.

ასე რომ, რა პატივსაცემიც უნდა იყოს ეს ჩვენი პატივსაცემი პროფესორი, მას მის 131-სტრიქონიან პატარა წერილში მანეთ-ნახევარზე მეტს არ გამოუწერდნენ.

ჰოდა, ეს მანეთ-ნახევარი... „ჰონორარი გადაირიცხოს რეზოთაბუკაშვილის ფონდშიო.“

მე ვფიქრობ, და ვფიქრობ აგრეთვე იმასაც, რომ ამ ჩემს ფიქრს თქვენც უჭოჭმანოდ შემოუერთდებით: განა არ აჯობებდა, რომ ამ პატივცემულ ანტისტალინელ, ქველ ავტორს ეს მთელი თავისი ჰონორარი უკლებლივ! – საზოგადოება „სტალინის“ დამანგრეველ ფონდში შეეტანა, ვიდრე რეზო – რევაზ...

დასასრულ, ნიგნზენასაწერად, გთხოვთ, მაცნობოთ თქვენი მეუღლის გვარი და სახელი: ის თქვენი სამი შვილი, რომელთათვის დაფანტული „შავი ნიგნის“ ხელახლა აკინძვა მიგინდიათ, თუ სალად განვსჯით, არა მგონია, მარტო თქვენი ნაკეთობა იყოს.

2 ოქტომბერი.  
1990 წელი

გვფარვიდეს ღმერთი!  
კიტა ბუაჩიძე



## ქეთი, თემურ-ლენგი, კოსმოსა და სხვები...

გაზეთი „კომუნისტი“, 4 ნოემბერი, 1990 წ.

სომხებს საკუთრივ სომხური სახელი უამრავი მოეპოვებათ, და ეს არა მარტო ჩვენთან შედარებით...

ქართველებს ბევრი სახელი ნასესხები გვაქვს ძველი ბერძნებისაგან, რომაელებისაგან, სპარსელებისაგან, უფრო მეტად კი – ებრაელებისაგან.

ზოგიერთს შეიძლება გაუკვირდეს კიდევ, მაგრამ ეთერ-აბესალომზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, თამარიც კი ძველი ებრაულიდან მომდინარეობს.

აი, ლამარა კი წმინდა ქართული სახელია და, სხვათა შორის, საქართველოში ყველა ლამარა დაბადებულია 1926 წლის შემდეგ: სწორედ ამ წელიწადს დაიდგა რუსთაველის თეატრში გრიგოლ რობაქიძის „ლამარა“ და... ისე, როგორც ყველა ანზორი დაბადებულია 1928 წლის მერმე, თუმცა ეს სახელი ალექსანდრე ყაზბეგთან გვხვდება „ელისოში“ ჯერ კიდევ როდის, მაგრამ ხალხმა მაშინ იგი არ აიტაცა; ამ შემთხვევაში, როგორც ჩანს, თეატრმა დაჯაბნა ლიტერატურა...

... კი, ასეთი ზედაპირული გავლენა ადამიანებზე თეატრს მართლაც შეუძლია, მოახდინოს, მაგრამ მას რომ შეეძლოს საზოგადოების სოციალური ქრილობების განკურნება, თუნდაც ნება მოგეცეს ამ ქრილობების გამომწვევი მიზეზების ჩვენებისა, ამის მტკიცება ბავშვური გულბრყვილობა იქნებოდა, მაგრამ ეს სხვათა შორის...

სამწუხაროდ, ჩვენში თეატრმა (და არა მარტო თეატრმა) გაუთვითცნობიერებელ, წამხედურა ადამიანებში სხვა სახელებიც თუ ჯერ კიდევ ლამარასა და ანზორით მასობრივად ვერ დაამკვიდრა, ყოველ შემთხვევაში ისინი უფიცობით თავგამოდებით მიისწრაფვიან აქეთკენ...

მე „იმპორტულ“ სახელებზე მოგახსენებთ, შეიძლება დიდად განთქმულსა და თანაც ერთობ მშვენიერზეც, მაგრამ ჩვენი ქვეყნისთვის, ჩვენი ყოფისთვის, როცა ეს სახელები სცენიდან კი არა, ყოველდღიურ ცხოვრებაში გვხვდება, მერწმუნე, ძვირფასო მკითხველო, ქართულ ყურთასმენას უსიამოდ ქრის...

არაქართველებისთვის კი ისინი ხომ სიცილისა და დაცინვის უშრეტი წყაროა, ჩვენი პროვინციელობის, ზოგჯერ კი პირდაპირ საარაკო უკულტურობის დამადასტურებელი ბეჭედ-დარტყმული დოკუმენტი...

შენივე ერშიც კი თითქმის ყოველ ადამიანს სიამოვნებას ჰგვრის, შენთან შედარებით უკეთესობით თუ გამოირჩევა, თუკი შენ სამასხარაო-საბურთავებელი ხარ, შერეკილობასა და ამაზე სხვა უარესობაზე რომ აღარაფერი ვთქვათ...

განა შეიძლება სახელად, მაგალითად, მაუგლი გერქვას ან ჯუნგლი? თურმე შეიძლება, და ჰქვიათ კიდევ, თქვენ წარმოიდგინეთ, ასე თუ ისე, საკმაოდ ცნობილ პირებსაც კი...

სახელი მუდამ თან დაგყვება, ისე, როგორც გარეგნობა, პირისახე... სახეს ვერ აირჩევ, მას ბუნება იძლევა, სახელი კი ჩვენს ხელთ არის, არჩევანიც დიდზე დიდია, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, ქართველმა კაცმა, სპეციფიკური ქართული გვარის მატარებელმა, უცხოური, თუნდაც თავისთავად კეთილხმოვანი და საქვეყნოდ ცნობილი, მაგრამ შენი გვარისთვის და ჩვენი ეროვნული ყურისათვის უსაზომოდ მყვირალა სახელით თავი შეიმკო, უფრო სწორად – შეგამკონ...

და თუ ნაკლებად წინდახედულმა მშობლებმა მთელ სასიცოცხლოდ ასეთ უღელში შეგაბეს, გამოიცვალე, ბატონო, ღვთის მადლით, ამას ახლა იმდენი ტანჯვა-წვალება არ სჭირდება, რამდენიც სჭირდება გვარის გამოცვლას ანდა, მაგალითად, სომხობიდან შენი ნამდვილი ეროვნების – ქართველობის დაბრუნებას...

„თავის მომჭრელ“ უცხო სახელობიას ჯერ კიდევ ამ ორმოცი წლის წინათ, 1940 წელს დაწერილ კომედიიაში გაგკარი კბილი:

ი ვ ა ნ ე : გლეხის ბიჭს, შე, გლახა, რომის პაპის შვილივით გზრდიდი.

ნ ა პ ო ლ ე ო ნ ი : ნუ მაყვედრი, რომის პაპს ბავშვები არ ჰყავს... რისთვის ჩამოხვედი, საჩხუბრად?

ი ვ ა ნ ე : ურემს რომ ტვირთი დაანვება – ჭრიჭინს დაინყებს.



ნ ა პ ო ლ ე ო ნ ი : თუ ასეა, შენ რომ ტვირთი ამკიდე, ოცდასამი წელიწადია, კურტანივით მკიდია და სადაც წავალ, ეფვანივით თან დამყვება, მაგრამ ჩემგან საყვედური ჯერ ერთხელაც არ მოგისმენია.

ი ვ ა ნ ე : რომელ ტვირთზე მეუბნები?

ნ ა პ ო ლ ე ო ნ ი : რომელზე და... ნაპოლეონი რომ დამარქვი, ჭკუა სად გქონდა? სირცხვილით ანკეტაც ვერ შემივსია. სად ჭინჭილეიშვილი, სად ნაპოლეონი?! ნაპოლეონის მაგივრად პუჭუჭიე დაგერქმია, არ მერჩია?!

ი ვ ა ნ ე : მე კეთილი გულით დაგარქვი, იცის ღმერთმა! სპირიდონმა თავის ბიჭს ბისმარკი შეარქვა და... მე რა, სპირიდონზე ნაკლები ვარ თუ?! ნაპალიონი ზარბაზანივით ქუხს, შენ კი არ გინდა მამის ამაგი დააფასო...

ვისაც იუმორის გრძნობა არ გააჩნია, ვთხოვ, მენდოს და დამიჯეროს: შენ ჰამლეტ დადიანი იქნები თუ ჰამლეტ ჭიპაძე, სხვის თვალში, რა ლამაზიც იყო და რაგინდ ჭკვიანიც, მაინც სასაცილოდ გამოჩნდები...

ჩვენ ახლა რუსეთთან ხშირი მიმოსვლა გვაქვს, ზოგი ცხოვრობს და მსახურობს კიდევ იქ, ზოგიც სწავლობს... უმამისსახელოდ კი რუსები მხოლოდ „შანტრაპას“ მიმართავენ. ჰოდა, თუ ცოტათი მაინც პატივისცემის ღირსად მიგიჩნიეს, თქვენი ვინაობა გვიბოძეთ, როგორ უპასუხებ? „Гамлет Робинзонович...“ „Дездемона Гамлетовна...“ ჰმ! თან გვარიც მათთვის ძნელად წარმოსათქმელი თუ მოგყვებათ...

საქართველოს ტელევიზიის ერთ-ერთი პროგრამა, ორ კვირაში, მგონი, ერთხელ რომ გადაიციმა და, აქვე ვიტყვი, ჩემი აზრით, ბევრად რომ არ ჩამოუვარდება მოსკოვის ანალოგიურ პროგრამას - ერთ-ერთი მისი დარბაისელი მონაწილე მეორე დარბაისელ მონაწილეს მიმართავს:

— ჰამლეტ, ეგებ ცოტა რამ გვიამბოთ დანიაზე...

— სიამოვნებით, სოსო!... დანია საქართველოსავით პატარა ქვეყანაა...

...ჰო, მაგრამ... მე უკვე ყურადღება გამეფანტა და ტელევიზიის ჰამლეტის კარგი, ზეპირი ქართულით ნაამბობს უკვე ყურს ველარ ვუგდებ, რა ვქნა, ჩემს მეხსიერებაში შექსპირის ჰამლეტი შემოიჭრა: „ოფელიავ, ნადი მონასტერში!“

ჩემსა და ტელევიზორს შორის, ალბათ, კონტაქტი არც განყდებოდა, რომ...

— ბატონო ჯამლეტ, იქნებ ცოტა რამ გვიამბოთ დანიაზე...

— სიამოვნებით, ბატონო იოსებ! დანია...

— როგორც ხედავთ, სულ რაღაც ერთ ასოშია განსხვავება და ესეც უკვე საკმარისია იმიტომ, რომ თავი ვიგრძნოთ ჩვენს გარემოცვაში, ჩვენს მინა-წყალზე და თანაც სახეზე ჩვენი უპირატესობის დამცინავი ღიმილი არ აგვესახოს.

აქვე შევნიშნავდი, რომ „სოსო და ჰამლეტი“ და კიდევ რამდენი არაჰამლეტი და არასოსო არა მარტო სატელევიზიო გამოსვლებ-საუბრებში, თითქმის ყველა სახის საჯარო ურთიერთობებში ერთმანეთს მიმართავენ... ო, რა ხანია, „ამხანაგომ“ და „პატივცემულომ“ განდევნა...

არა, მგონი აჯობებს, კვლავ ერთი შორეული „დოკუმენტი“ შემოგთავაზოთ – ნაწყვეტი ოცი წლის წინათ, 1962 წელს დაწერილი კომედიიდან:

ჭ ი ჭ ი ნ ო ბ ე ლ ი ძ ე : ეს უკვე თქვენი ბრალი არ არის, ლეონიდ... მმ... ეგებ მამის სახელი მიბოძოთ.

კ ა მ ა რ ე ლ ი : ალექსანდრე.

ჭ ი ჭ ი ნ ო ბ ე ლ ი ძ ე : დიახ, ეს უკვე ჩემი ბრალია, ლეონიდ ალექსანდროვიჩ!

კ ა მ ა რ ე ლ ი : გთხოვთ, „იჩობით“ ნუ მომმართავთ. ეს ძალიან ცუდია, თუმცა ჩვენი ყური ამას ისე შეეჩვია, თითქმის აღარავის ეჩოთირება. მამის სახელით მიმართვა წმინდა სპეციფიკური რუსულია, რომელიც, სხვათა შორის, რუსებისაგან არ გადაუღიათ არც ჩეხებს, არც პოლონელებს, არც ბულგარელებს და თითქმის არც ერთ სხვა სლავურ ერს. ჩვენ კი, ქართველებს, ისეთი რა ცეცხლი გვიკიდია, რომ ერთმანეთს მივმართავდეთ: „ყარამანიჩ“, „პილატევიჩ“, „ძუკუევიჩ“, „ბურდლიჩ“, „ქაიხოსროვნა“... ჩვენი ეროვნული სახე გუშინ არ ჩამოყალიბებულა. გეკითხებით: ასეთი რა დააშავა და რატომ უნდა მივცეთ დავიწყებას ჩვენი კეთილბოგანი, ტრადიციული „ბატონო“? „ბატონო გედეონ!“ - „ქალბატონო ნინო!“... ცუდია?

ჭ ი ჭ ი ნ ო ბ ე ლ ი ძ ე : ჩინებულება, მაგრამ ზოგიერთები ალბათ ფრთხილობენ, ფეოდალიზმისადმი სიმპათია არ დაგვწამონო.

კ ა მ ა რ ე ლ ი : ჰმ! განა ფეოდალურ ურთიერთობას „ბატონო“ აღადგენს? რაც მიიცვალა და გაიხრწნა, მას ვერც ღმერთი გააცოცხლებს და ვერც დიალექტიკა...

...„თუთაშხიას“ ბევრმა მკითხველმა ალბათ არ იცის, რომ ამ რომანის ავტორის ნამდვილი, ნათლობისა და ახალგაზრდობის დროინდელი სახელი მზეჭაბუკია და, თუმცა იგი წმინდა ქართულია, მისმა პატრონმა, როგორც ჩანს, ზედმეტად პრეტენზიულად მიიჩნია და შეიცვალა ის „გლეხურ“ ჭაბუაზე; ამით მას, როგორც პიროვნებას, და არც მის რომანს, როგორც მხატვრულ ნაწარმოებს, სულაც არაფერი დაჰკლებია.

სხვათა შორის, მზეჭაბუკ ამირეჯიბი ერთ დროს, თურმე, მართლაც ამართლებდა ამ ბრწყინავ სახელს... თურმე-მეთქი, რამეთუ ვერ დავიტრაბახებ ამის მნახველობით, გადმოცემით კი ვიცი: როცა 1946 წლის მარტში ორთაქალის შედარებით ადამიანური შრომა-გასწორების კოლონიიდან თავი მიკრეს ავჭალის კოლონიაში, რათა აქ უფრო მძიმე შრომით ძირფესვიანად გამოვესწორებინეთ, სწორედ მაშინ გავიგე, რომ წინააღმდეგ აქაური პატიმარი მზეჭაბუკი, როგორც ჩანს, შრომითვე უკვე ლოთიანად გამოსწორებული, დათასავით გაფირალებულიყო...

მე მხოლოდ იმას მივუსწარი, კოლონიის უფროსი, ტანად დავით აღმაშენებლის მტკავლის ოდენა კაცი, როგორ ყრიდა ამის გამო ცეცხლებს:

— დოცლაპია მცველებო, ყველას დაგხვრეტო, თუ სასწრაფოდ არ მონახავთ და არ გაძაგრავთ... („კაცი, რომელიც დააკლდა ციხეს!“).

(სხვათა შორის, ათიოდე წლის შემდეგ უკვე შერისხული ბერიას ეს ახლობელი, იმჟამად თამბაქოს ფაბრიკის დაცვის უფროსად ყოფნისას, ტომრობით პაპიროსების ქურდობა-გატანისათვის... „კაცი, რომელიც შეემატა ციხეს!“).

„შავ ნიგნში“ უკვე ვწერდი, და ახლაც ამაზე კვლავ სიტყვის ჩამოგდება თითქოს აღარც ღირს, მით უმეტეს, რომ ამით სულ ერთია, მაინც არაფერი სწორდება - ძალი ყვეს, ქარავანს ეს არ აშფოთებს, მაგრამ რას იზამ, თუ ქართველს გული გიკვდება ჩვენი უგემოვნობის, ჩვენი უკულტურობის, ზოგჯერ კი პირდაპირ განუკითხავი სიტუტუციის დამადასტურებელი „ფიგურლით“ და „კლოზეტათი“ (ეს, ალბათ, ვიქტორ ჰიუგოს „განკიცხულნიდან“), ფრანგული კოზეტასაგან მონანწკარებს), „ნეგუსით“ და „კოსმოსათი“ („- სადა ხარ ბიჭო, კოსმოს? კოსმოსა!..“ „ნორინგით“ და „ჯიუ“-თი, „ჟანჟაკარუსით“ და „ჯოულით“, „რენტგენით“ და „როდენით“, „შახით“ და „ტახით“ და ათობით ამისთანებით, რომლებითაც სასეიროდ ვიხდით თავს, მსგავსად, „ალი კირპიჩ ბრასაი ოღლისა“, განსაკუთრებით არაქართველის თვალში.

მოზღვავედა, ამ ბოლო დროს მაინც, ისეთი „სახელები“, რომ იმ უმთავრესსაც ვერ გაიგებ, მისი მფლობელი ქალია თუ კაცი; თითხნიან სახელად რაღაც ასოებს, ანდა დედისა და მამის სახელების პირველ მარცვლებს აკონინებენ (ამით, ალბათ, ბრძენი მშობლების ბრძნული აზრით, თავიანთ თავსაც უკვდავყოფენ და თავიანთ, მეტწილად ერთადერთ პირმშოსაც აბედნიერებენ დაბადებიდან აღსასრულამდე), ანდა უცხო სიტყვათა ლექსიკონიდან კრეფენ - მორალი, ლომბარდი, დოტაცია (ყველა ესენი ამონერილი მაქვს პრესიდან და სამგლოვიარო განცხადებებიდან)...

წინათ ასეთ სიმახინჯეს ერთი მედავითნეც კი მოუღებდა ბოლოს, ახლა ამას მთელი რესპუბლიკაც ვერ მორეგია, ანდა, აბა, რას მოერევა, როცა მისივე სახელმწიფო დაწესებულება ზოგჯერ უმეცრებით, მომეტებულად კი - „ეს არის ჩემი ხალტურის“ მოსაზრებით ანაგვიანებს სახელთა კრებულ თაიგულს და უდანოდ ასახიჩრებს ადამიანებს.

(ამას წინათ სამხრეთ ოსეთის ერთ-ერთი მმართველი მუშაკი გამოიჭირეს, რომელიც თავისი „მოღვაწეობის“ 30 წლის მანძილზე უქრთამოდ უბრალო ცნობასაც არ იძლეოდა და ამ გზით დიდძალი ფული დააგროვა; განა ფიქრი უნდა, თუ მას ეტყოდნენ, მაგალითად, რაღაც უცნაურზე, ეს ჩამიწერეო, მთხოვნელს გაოცების ფართო თვალებით სახეში კი არ შეხედავდა, - ხელებში, ამისათვის რას მომცემო).

როგორც შეამჩნევდით, „კულტურულ“ ქართველებში დიდი მოთხოვნილებაა ბევრ ისეთ „სახელზე“, რომლებსაც ცოტათი გაგებული ადამიანიც კი ძაღლებსა და მაიმუნებს თუ შეარქმევს. ამავე დროს ათასში ერთხელ თუ გაიბრჭყვიალებს ისეთი კოხტა ქართული სახელები, როგორიცაა, მაგალითად, მზექალა, მზეონა, გულთამზე, გულისა, გულვარდი, თეა, ძიძია, მამისა, ცისნამი, ქართლოსი, თორნიკე, გულადი, ლომგული, ალუდა, ვეფხია, მინდია, ბარათა, მამამზე.. შოთაც კი გაიშვიათდა, ცოტნეს კი შეიძლება მხოლოდ წამლად შეხვდეთ სადმე, მაშინ, როცა „თემურმა“ ლამის წაგვლეკოს, და ახლა ამას ცალკე „ლენგიც“ ემატება...

დიახ, ნაცვლად იმისა, რომ ამ „თემურს“ და „ლენგს“ - საქართველოს შვიდჯერ თუ რვაჯერ ამანოკებელ-დამაქცევარ-ამაოხრებელს, ქართველების ასიათასობით ამომხოც-ამომწყლეტს დღენიადაგ წყევლა-კრულვით ვიხსენიებდეთ, ჩვენ მას, პირიქით, არსებითად უკვდავყოფთ კიდევც.

ეს მოგვდის ისტორიაში გაუნათლებლობით, დაუფიქრებელი ნამხედურობით და, თუ გნებავთ, პატრიოტული გრძნობის, უკაცრიელი პასუხია, ფეხებზე დაკიდებითაც, შეიძლება ჩვენი, საერთოდ, სულელური გულმავიწყობით და მიმტევებლობითაც.

მართლაც რომ სახელს შერჩევა უნდა, მთელი სიცოცხლის მანძილზე იგი ყვავილივით უნდა ატარო, და არა კურტანივით, და თუ შენმა მზრუნველმა მშობლებმა თავიანთი სიბრყვიით თუ ცრუგანსწავლულობით ეს კურტანი აგკიდეს, გონიერების ასაკში შესვლისას მას თუ გადააგდებ, ვინ იქნება შენი მძრახველი!

ოციანი წლების დასაწყისში, როცა ძველი ქვეყანა დაემხო და ახალი მოგვევლინა, მრავალი შემთხვევა იყო სახელის შეცვლისა, მომეტებულად ვლადიმერზე; ეს, ცხადია, ლენინის პატივსაცემად და აგრეთვე იმის ნიშნადაც, რომ... „აჰა, ამით გაფურთხებ შენ, საზარელო ძველო ქვეყანავ!“

(როგორც ცნობილია, ტიტე ტაბიძე და პავლე იაშვილი ჯერ კიდევ რევოლუციამდე „მოინათლნენ“ ტიცვიანზე და პაოლოზე).

რალა შორს წავიდე, ჩემმა ძმამ მეფის მირიანობა ითაკილა და იუკადრისა და იგი ბენიტოზე გადაცვალა, რამაც მერე და მერე... არა, ამის თაობაზე მას ჩემთვის არაფერი შემოუჩივლია - როგორც ნაბოლარას ოჯახში მეცხრეს, დიდი არაფერი ფასი მედო, მაგრამ ჩემითაც ვხვდებოდი, დროთა განმავლობაში ამ „ლამურობამ“ ბევრი სიმწარე აწვნია: თურმე ბენიტო იტალიის, იმ დროს ახლად წამოჩივლულ დიქტატორს მუსოლინსაც რქმევია...

ჰოდა, „რავალი“ საქმე იქნებოდა, იყო პროლეტარული მწერალი, იტალიის გარდა, ესპანეთში და სხვა ესპანურენოვან ქვეყნებში საკმაოდ გავრცელებული, მაგრამ მაინც ამ შემთხვევაში, იყო დიდი ფაშისტის სეხნია და თან ცხოვრობდე სტალინის სამეფოში?!

დასტურ, სტალინმა პაოლო იაშვილს პავლეობა დაუბრუნა, ნატა ვაჩნაძეს... ნატო ხარო.

აბა, დაფიქრდეთ, ჩემი თაობის და ცოტა ამაზე მომცრო თაობის მკითხველებო, კერძო საუბარში, თუკი რალაც სასწაულით სტალინის გვერდით მოხვდებოდი, რა უნდა ეთქვა მას ისეთი, რომ იგი ყოველგვარი ძალდატანების გარეშე, გულით და სულით არ მოგწონებოდა?!

ეთქვა თუნდაც კალმით ნახატი ქალისთვის, ჯულიეტა კი არა, შენთვის ბაჯაჯღანა უნდა დაერქმიათო... ჰოდა, ამის მერე, აბა რომელი ჯულიეტა არ „გაბაჯღანდებოდა?“ აკი მან იცოდა, ამიერიდან მთელი დარჩენილი სიცოცხლე ბელადისაგან სხივნატყორცნი თავალერილი ივლიდა, სტალინმა შემარქვაო...

იმჟამად რომელი ერთი იფიქრებდა, ამ „ნათლობას“ როდისმე ყავლი გაუვიდოდა, ანდა სტალინი, საერთოდ, ოდესმე მოკვდებოდა და თუ - დალახვროს ღმერთმა! - მოკვდებოდა, მის მიერვე დაფრთიანებული აღზრდილები აღმზრდელს ქვა და გუნდას დაუშენდნენ?!

ახლა ესეც წარმოიდგინეთ, ან გუნდაობისას რა დღეში ჩავარდებოდა ერთი ჩემი ნაცნობი, გვარად მურადოვი, რომელსაც, ბევრად ადრე ხრუმჩოვის გაკეისრებამდე, ერქვა... სტალბერ!

ეს ამხანაგი, სტალბერ მურადოვი, იძულებული გახდა, თავისი ერთ დროს მქუხარე სახელისთვის ჯერ „ბერ(ია)“ ჩამოეკლო და მერე, როცა ამ განახევრებულ „სტალ“-საც შეერყა, მარქსისტულ ტერმინს თუ ვიხმართ, ბაზისი, შემომჩივლა, არ ვიცი, რა წყალში ჩავვარდე, კაცი, მგონი, სულ უსახელოდ ვრჩებიო...

დიახ, ერთხელ უკვე მოგახსენეთ, დროს არც უნდა გაუსწრო და არც უნდა ჩამორჩე... ეს კია, მაშინ არ მითქვამს: გასწრებას მაინც, მგონი, ისევ ჩამორჩენა სჯობს. დასტურ, ასე რომ მოქცეულიყვნენ, არც სტალბერნი და არც ლენსტალნი უსახელოდ არ დარჩებოდნენ.

გარდა მეცნიერების ამ დარგის - ონომასტიკის - სპეციალისტებისა, ბევრს ეჭვი არ ეპარება, რომ, მაგალითად, ნატალია და ნიკიტა წმინდა რუსული სახელებია...

არა! რუსებს, ჩვენი არ იყოს, ალბათ როგორც მართლმადიდებლებს, ცოტა აქვთ საკუთარი სახელები: Вера, Любовь, Надежда; Святослав, Владимир, Владислав და კიდევ რამდენიმე სხვაც... ამ „რამდენიმე სხვაში“ ლიუდმილა კი რუსულია, ოლონდ რუსლანი, ჩვენი გორგასლანისა არ იყოს, ცოტა გადასხვაფერებული სპარსული არსლანია (ლომი)... ნატალია ლათინურია და მშობ-

ლიურს ნიშნავს, ღვიძლს; ნიკიტა კი ბერძნულია და საწყისს გამარჯვების ღმერთ ნიკა-ნიკედან იღებს.

ნატა შემოკლებული ნატალიაა და სრულიად ბუნებრივია ქართულისათვის. მიმართვა-და-დახებისას, უფრო მეტად სოფლად, ქართველებს მეტწილად გვეძალება-გვეადვილება „ო“-ზე დამთავრებული სახელები: ლადო, სანდრო, მარო, ზაქრო, სერგო... ამ მიზნით ზოგჯერ, კერძოდ იმერეთში, თანხმობანზე დამთავრებულ სახელს მიმართვისას „ამრგვალებენ“ ხოლმე: მირიანო, ნიკოლოზო, დავითო...

ნატოც ასეთი სახეცვლილებაა ნატასი; და თუ არ ვცდები, წინათ იგი ნათლობის სახელად არც იწერებოდა. ასე რომ, პოპულარობის უკვე ზენიტში მყოფს, უკიდევანო საბჭოთა ქვეყნის ყველა ერისათვის საყვარელ ნატად ცნობილ ნატა ვაჩნაძეს არ უნდა შეეცვალა იგი ნატო ვაჩნაძეობაზე...

... და რომ სტალინი არა, რასაკვირველია, არც შეიცვლიდა, ო-ო, აბა, ვის, ვიმეორებ, ვის არ გააბრიყვებდა, ვის არ წასძლეოდა სული, რომ ამ უღმერთო ღმერთ-კაცს შენთვის წამიერი ყურადღება დაეთმო და ეს არ დაგეფასებინა და არ გეგრძნო თავი უ-უბედნიერეს ადამიანად მსოფლიოს ყველა ცოცხალთა შორის!..

(აქვე გზად იმასაც შევნიშნავდი, რომ კარგმა, დიახ, კარგმა პოეტმა ალიო მაშაშვილმა ბევრი რამ წააგო, როცა მაშაშვილს – იმ დროს ერთობ ცნობილ ფსევდონიმს – კუკუ ჰკრა და მკითხველებს უეცრად „ვიღაც“ მირცხულავად გამოეცხადა).

ერთმა ჩემმა ახლო ნაცნობმა მითხრა, აი, შენ ასე თავგამოდებით რომ ებრძვი საზოგადოებაში, პრესაში, ტელე და რადიოგადაცემებში გამოტანა-ხსენებას, შინაურული, კნინობით-მოფერებით-საალერსო სახელების „გამოფენა-გაყიდვას“, ოცდაათ-ორმოც-სამოცი წლისან ქეთინო-თამრიკო-მარიკებს, რეზოებს და დათოებს, გიებს და გიგებს, და კიდევ რამდენ ამისთანას, თან სერიოზულ არგუმენტსაც იშველიებ, - ასეთი ფამილარობა, ურთიერთობის გაუბრალოება, დისტანციის მოსპობა უმცროს-უფროსს შორის (ახლა არცთუ ისე იშვიათია, როცა მცირეწლოვანი შვილებიც კი მშობლებს და ბებია-ბაბუებს სახელით მიმართავენ და... ამათი მხრიდან არავითარი უარყოფითი რეაქცია, ვითომც აქ არაფერი!) კიდევ უფრო აქვეითებსო ზრდილობა-აღზრდილობის ჩვენში ისეც უკვე ძალზე ჩამოქვეითებულ, ასე ვთქვათ, რეიტინგს, — შენზეც თქვეს, კიტაც ხომ კნინობითი-მოფერებითი სახელია, და თუ ის კაი კაცია, რატომ თავადაც ნიკიტად არ იწერებაო.

ო, ეს, თქმა არ უნდა, ერთობ მძიმე ბრალდებაა, მით უმეტეს, თუ მართლაც „კაი კაცი ხარ“, თანაც იმ კაცის მიმართ, რომელიც ყოველთვის ცდილობდა და ცდილობს, იცხოვროს ისე, როგორც წერს (ეს მისთვის სიძნელეს არ წარმოადგენს) და წეროს ის, რასაც ფიქრობს (ეს უკვე ძნელზე ძნელია, მაგრამ ნაწილობრივ მაინც ამას თითქოს ახერხებს და სულ ლაფში არ ისვრება).

დიახ, პასპორტის მიხედვით მე ნიკიტა გახლავართ, ოღონდ ისეთი ნიკიტა... ერთხელ, ალბათ, სახუმაროდ, თბილისიდან ჩემს სოფელში, ფარცხნალში, სადაც დავიბადე და ზაფხულობით იქ ვიზრდებოდი, წერილი გამომიგზავნეს, მიერთვას ნიკიტა ბუაჩიძეს საკუთარ ხელშიო.. ფოსტალიონს კი ბარათი თაროზე ამოედო, ნიკიტა ხარაძე – კი, მაგრამ ნიკიტა ბუაჩიძე?.. ასეთი ჩვენთან არავინ არისო.

ჩემს ნიკიტობას მე არასოდეს არ ვმაღავდი, და არც მერცხვინებოდა მისი: მწერალთა ცნობარში ნიკიტაც არის ჩანერილი, რუსულად გამოცემული ყველა ჩემი წიგნის ბოლო გვერდზე სწორედ ასეც ვეცნობი მკითხველს...

(თითქოს სასაცილო დეტალი: როცა ნიკიტა სერგის ძე ხრუშჩოვი თავის ვულკანისებურ ენერგიას ეტნასავით თავზე გვაფრქვევდა, ნაცნობი მემანქანე მოსკოვში, ძველი ყაიდის რუსი ინტელიგენტი, ანა ივანოვნა კრავჩუნოვსკაია, ერთხელ შეცდა, ნიკიტა სერგეევჩირობით მომმართა და უმაღვე ენაზე იკბინა:

- Ой, простите, простите, Никита Михайлович, ей Богу, я не хотела оскорбить Вас!

და ეს იმ წლებში, როცა ნიკიტას პოლიტბიუროს ეჭვი არ ეპარებოდა, რომ მის მესაჭეს, სერგეიჩს, ხალხში დიდი ავტორიტეტი შეუქმნა).

მე იმ დროს დავიბადე, როცა საქართველოში კიტა აბაშიძეს ვეებერთელა სახელი ჰქონდა. მამაჩემმა სწორედ მის პატივსაცემად დამარქვა ეს სახელი, მაგრამ რაკი სახელთა საეკლესიო ნიგნში იგი არ აღმოჩნდა და აღმოჩნდა მსგავსი ამისა – ნიკიტა, ეს ჩაინერა კიდეც მეტრიკაში.

ღიას, „კიტა“ არც კინობითია და არც მოფერებითი; ნაძალადევად თუ გამოენახება მას ასეთი ფორმა, მაშინ... კიტკო, კიტუნი, ანდა მსგავსად რუსული ნატამა-პავლუშასი – კიტუმა...

რას გააწყობ, მეტი გზა არ არის, უნდა შევთანხმდეთ: კიტა ცალკე, დამოუკიდებელი სახელია, და რომ ეს ასეა, ამას ადასტურებენ ჩემი თანამოსახელენი და, რაც მთავარია, ჩემზე ადრე დაბადებულები: დიდებული ქართველი, საუბედუროდ, ნაადრევად დაღუპული ფილოსოფოსი კიტა მეგრელიძე და ასეთივე დიდებული ქართველი, საზღვარგარეთ ფართოდ ცნობილი ლექსი-კოგრაფი და სამი შვეიცარიელი ქართველოლოგის აღმზრდელი კიტა ჩხენკელი.

ექვი არ მეპარება, რომ ეს „კიტებიც“ კიტა აბაშიძისადმი სიყვარულით გამოეცხადდნენ სამზეოს, ოლონდ ეს კი აღარ ვიცი, მათმა მამებმა რა გზებით მოახერხეს, შვილები არასაეკლესიო სახელით ჩაენერათ საეკლესიო ნიგნში...

სხვათა შორის, თითქოს უცნაური კია, თვითონ თავადი კიტა აბაშიძის ნათლობის სახელი ივანეა; უნდა ვივარაუდოთ, რომ, ალბათ, არც მას ჩაუნერეს 1870 წელს დაბადების მონმობაში ის სახელი, რომლითაც შემდეგ ასე ფართოდ გაეცნო მთელ საქართველოს.

ისე კი, ბარემ ამასაც ვიტყვოდი, ამ სახელს ჩემთვის სახარბიელო რამ არაფერი მოუტანია, სახარხარო კი – მრავალზე მრავალი: რამდენი შემთხვევა მახსოვს, სულ ბოლო დროისაც კი, როცა გამცნობს ჩემი თავის წარდგენისას უნებლიეთ წამოსცდენია: „იცნობდეთ, დრამატურგი კიტა აბაშიძე“... და ამასაც, ესე იგი გასაცნობელს, ცხადია, ნაკლებად გათვითცნობიერებულს, თუმცა, შეიძლება უნივერსიტეტდამთავრებულსაც, ისეთი ამბით ჩამოურთმევია ჩემთვის ხელი, თითქოს იგი მთელი თავისი დღე და მოსწრება სულ ამას ნატრობდა, რომ ეს ღირსსაცნობი დრამატურგი კიტა აბაშიძე როგორმე ეხილა:

- გიცნობთ, ბატონო!.. სახელით, აჰა, არ გიცნობთ?! არ მენახეთ, თვარა... კიტა აბაშიძეს?! თქვენ ვინ არ გიცნობთ!..

აი, ასე „ინიხლება“ ხოლმე პატარა კაცი მისი „მონათესავე“ დიდი ადამიანის აჩრდილითაც კი...

ისე, ვისაც იუმორის გრძნობა მოეპოვება, ასეთი „დანიხლვა“ მასში მხოლოდ თავშესაქცევ ღიმილს თუ გამოიწვევს: დრამატურგს, საერთოდ, შექსპირის გარდა, არა მგონია, იცნობდეს ვინმე...

ოლონდ... ღირდა კი ამდენი მიდებ-მოდება ჩემს „მოფერებით“ სახელზე, ანდა, საერთოდ, სახელებზე? მაინც ვფიქრობ, რომ ღირდა, აკი ჩვენ ისე უზომოდ „გავნათლდით და გავკულტუროსნდით“, რომ ახლა ჩვენს ყურებს უფრო ჯემსი და პეპსი ელამუნება, ვიდრე...

ზოგიერთი მატრაკვეცა ამჟამად აღარც ქეთევანობას კადრულობს, მაგრამ ამაზე უფრო დასანანი ის არის, რომ თუ ეს მატრაკვეცა საზოგადოებაში ცოტათი მაინც რაიმეთი გამოირჩევა, წამხედურა მიმდევარები მას ლეგიონიც კი გამოუჩნდება ხოლმე...

ღიას, გარდა ქეთევანისა, სხვა დიდებული, გაუხუნარი სახელებიც იდევნება არა მარტო ქეთებით, მარიკებით, გიებით, დათოებით...

კი, მაგრამ... ნუთუ ჩვენს დროში ჩვენთვის ისე ხელნა მოსაკრავნი, დასავინყებელ – შემარცხვენელნი გახდნენ ქეთევან წამებულები, წმინდა მარიამი, დავით აღმაშენებელი, წმინდა გიორგი?! ზოგს, ალბათ, ღრმად სჯერა და ეჭვიც არ ეპარება მასში, თუ იგი, მაგალითად, ქეთევანის ნაცვლად ქეთის მიიტყუებებს, ან მარიამი – მარიკას, ანდა უკვე ასაკოვანი დავითი დათოს არ მოეშვება, ან კიდეც სამოც წელს მიტანებული გიორგი – გოგის, რევაზი – რეზოს, გრიგოლი – გიგას, აკაკი – კაკოს, იოსები – სოსოს, ზურაბი-ზურას, თენგიზი – გიზოს, ამით იგი ხალხის თვალში უფრო ლამაზიც გამოჩნდება, უფრო ნიჭიერიც და, რაც მთავარია, ორჯერ და სამჯერაც უფრო ახალგაზრდად მოგვეჩვენება...

ასეთი „მეტამორფოზი“... ეჰ, ჩავიქნით ხელი და ვთქვათ, არტისტს, კიდეც ჰო, ასე თუ ისე, მიეტევება, მაგრამ იგი სულაც არ შეშვენის არამსახიობთ - მეცნიერს („ვანიჩქა ჯავახიშვილი“, „სიმონიკა ჯანაშია“), მწერალს („კონო გამსახურდია“, „გიგა რობაქიძე“)...

ო, სხვა პროფესიების ჩამოთვლით თავი რომ არ მოგაბებრო, მკითხველო, თუ არ შემომწყრები და კითხვას თავს არ დაანებებ, ერთ „ისტორიულ უკანსვლას“ კვლავ შემოგთავაზებ:

ხანმოთეულისა და ხანმოუთეველის მცირე დიალოგს დიდი ხნის წინათ დანერგილი და დადგმული პიესიდან:

ბ ა ჭ უ ლ ა : ბატონო ლეონიდე, აი, როგორც იქნა, დამიბეჭდეს ეპიგრამები!

კ ა მ ა რ ე ლ ი : მართლა? მომილოცავს, დიდად გამახარე... აბა! (კითხულობს):

ნიგნების გროვას ისე უმზერდა,  
თითქოს მგლებია შიგ გარეული,  
სამეცნიეროდ ემზადებოდა  
კაცი ფეხბურთზე გადარეული...

უცნაური ყურნალია, სახატავი რვეულის ოდენაა, სიმართლე კი, რაკი სატირულია, ხანდა-  
ხან მაინც გაეპარებათ ხოლმე...

გაცვია ფრენჩი და გაცვია კიტელი,  
მაინც ხარ ლენჩი და მაინც ხარ ტიტველი...

„ბაჭულა მაჭარაძე“... მმ... ეს მითხარი... შენ ილიკო ჭავჭავაძე გაგიგონია?

ბ ა ჭ უ ლ ა : ილიკო?! ჭავჭავაძე? არა.

კ ა მ ა რ ე ლ ი : ილია ჭავჭავაძე?.. ო-ო, გატყობ, ჩემი შეკითხვა ლამის შეურაცხყოფად მიი-  
ლო, მაგრამ ეს ორივე ერთი და იგივე პირია, სამოცდაათი წელიწადი ილიას თავისიანები, მარტო  
ძალზე ახლობლები, ილიკოს ეძახდნენ, მაგრამ იგი, როგორც ეს ჭკვიანსა და დაკვირვებულ პი-  
როვნებას შეჰფერის, საზოგადოებას, როგორც პოეტი, ოცი წლის ჭაბუკიც კი, ილიად წარუდგა.  
ამით მას, სხვათა შორის, ხალხის სიყვარული ერთი ბენოც არ დაჰკლებია... შენ კი, ბაკურის ნაც-  
ვლად, ბაჭულა მიგინერია. დიდი უტაქტობაა, როცა ბეჭდვითი სიტყვის საშუალებით მკით-  
ხველს ეცნობი იმ შინაურული, საალერსო, კნინობითი სახელით, რომლითაც დედა აკვანში მოგ-  
მართავდა, ახლა კი ცოლი ლოგინში გეძახის, თუმცა... აბა, მაგალითი ვისგან უნდა აიღო, როცა  
ჩვენი პრესა, ეკრანები, აფიშები, აჭრელებულია რეზობებით, გოგებით, სოფიკოებით...

ბ ა ჭ უ ლ ა : რა მექნა, ასე მიცნობენ და...

კ ა მ ა რ ე ლ ი : ასე გიცნობდნენ მთანმინდაზე, როცა კოჭობანას თამაშობდი. ამიერიდან  
სტრიქონს არ წავიკითხავ შენსას, თუ კიდევ...

...დიახ, გვარი და სახელი თავისთავად ვერა და ვერ აგამალლებს, ვერ გაგამშვენებებს,  
ისინი თვითონ უნდა აამალლო და გაამშვენებრო შენი კეთილი საქმეებით, შენი საერო ღვაწლით  
და რუდუნებით...

იყო დრო, ჩიბურდანიძე საქართველოში ერთობ საოხუნჯო გვარად ითვლებოდა, ახლა კი,  
როცა ეს გვარი შემოგესმება, მისდამი პატივისცემით იმსჯვალები...

ვისაც აკადემიკოსი დოლიძე ახალგაზრდობიდან ახსოვს, დამიდასტურებს, რომ მის მე-  
ფურ სილამაზეს სულ ოდნავაც ვერ ჩრდილავდა დღეს ასე სოფლურად მიჩნეული, გლეხუჭური  
სახელი: ისიდორე...

სხვათა შორის, რეზიკო-თამრიკოებს და მრავალ მათ დაიკო-ძამიკოებს, ამ „გადასრულ-  
წლოვანებულ ალუებს“, ავისა და კარგის გამრჩევო მკითხველო, ამჟამად ხელმეორედ ვახედებ  
საზოგადოებრივ სარკეში, მაგრამ, გულწრფელად გამოგიტყდებით, არა მგონია, ამან რაიმე შე-  
დეგი გამოიღოს, დადებითი, ცხადია.

აი, ჩვენ რომ დანია ვიყოთ და რომ გვექონდეს დანიელების....ეე... მმ...

ერთხელ კოპენჰაგენში მისმა მერმა თვალი შეასწრო, ზოგიერთი მოქალაქე, გზის შემოკ-  
ლების მიზნით, ერთ მონიშნულ ადგილას, გაზონზე გადადიოდა... მეორეჯერაც შენიშნა... კვლა-  
ვაც შენიშნა და მაშინ ქალაქის მამამ იმ ალაგას საშუალო კაცის სიმაღლის სვეტი ამართა ასეთი  
წარწერით: „ბილიკი ვირებისათვის“.

ჰოდა, იმ დღიდან იმ ბილიკზე არც ერთ „ვირს“ აღარ გაუვლია და არც ერთ „ვირს“ სურვი-  
ლი არ აღძვრია, რომ ის წარწერა ჩამოეგლიჯა და... ბილიკი ისევ მწვანე ბალახით შეიმოსა.

სამწუხაროდ, მტკიცედ არ ვიცი, სად არის დანია, გამიგონია კი, მგონი, ევროპაში უნდა  
იყოს...

ვფიქრობ, შეამჩნევდით, აქამდე სახელებთან დაკავშირებით რადიო-ტელევიზიასთან ერ-  
თად პრესასაც ვკიცხავდი, ცხადია, ქართულ პრესას, რომელიც არათუ რევოლუციამდელი,  
ომამდელი ჩვენი პრესისგანაც განსხვავებით, ამის მერე ჩვენი საერთო, ყოფითი კულტურის,

აღბათ, უსაშველოდ „ამაღლების“ გამო თავის ფურცლებზე უხვად მასპინძლობს და ხელს უწყობს ათობით ქეთი-გიების შინაურულ კომპიაობას...

ჰოდა, ვიფიქრებდი განა, რომ საქართველოს პირველი რუსული გაზეთიც, რომლის მუშაკები, ბუნებრივია, რუსული კულტურის სულით უფრო იქნებოდნენ გამსჭვალულნი, ვიდრე ქართულით, და მაინც, ამ სიგლახეს ქართულ გაზეთებს დაესესებოდნენ?!

რუსუდან ფეტვიაშვილის სახელ-გვარი ახლა, აბა, ვის არ გაუგონია და იგი ჯერ თუმცა მხოლოდ 14 წლისაა, საზოგადოებას მაინც არ ევლინება, „მე პატალა ლუსიკო ვალო“, მაგრამ „Заря Востока“ მას მაინც დაჟინებით „რუსიკოდ“ წარმოგვიდგენს.

მაგრამ ეს არაფერი! უფრო „არაფერი“ ის არის, რომ ამავე გაზეთში შეგეძლოთ ამოგეკითხათ: „Заслуженный артист-Авто Махарадзе“; „Режиссер-Авто Варсимашвили...“

Авто, Авто ...

ჯერ ქართულადაც კი უცნობილესი და უსაყვარლესი, შოთასეული ავთანდილის შეჭრა-შემოკლება, მე თუ მკითხავთ, საერთოდ, დიდი სირცხვილია, რუსულად ხომ კიდევ უფრო მეტი სირცხვილია, ავთანდილს „ავტომაშინასთან“ რომ აკავშირებენ...

ბევრი არაფერი დაუშავდებათ ჩვენი პრესის მუშაკებს, როგორც ქართულისას, ისე რუსულისასაც, 1980 წელს მოსკოვში გამოცემული ნ.ა. პეტროვსკის ჩინებული წიგნიდან ამოღებულ ამ ციტატას თუ დაიხსომებენ და იხელმძღვანელებენ კიდევ:

„Уменьшительно-ласкательная форма в отличие от полного имени, носящего официальный характер, служит для называния человека в быту, в кругу семьи, в кругу друзей, товарищей.“

(„კნინობითი-მოფერებითი სახელობითი ფორმა სრული სახელისაგან, რომელიც ოფიციალურ ხასიათს ატარებს, იმით განსხვავდება, რომ მას მიმართავენ შინაურობაში, ოჯახში, მეგობრებისა და ამხანაგების წრეში“).

(გვიანდელი მინანქარი: ჩემი ვარაუდი, სამწუხაროდ, გამართლდა: ამ „შეგონების“ გამოქვეყნების დღიდან საკმაოდ ბევრი დრო გავიდა, მაგრამ ამ ხნის მანძილზე არც ერთი ქართველი დედიკოს არც ერთმა ქართველმა შვილიკომ დანიელებისგან მაგალითი არ აიღო, ალბათ, ვაითუ, ჩემს დიდ ჭკუასა და ჩემს გონივრულ არჩევანში ეჭვი შეიტანონო და... არა და არა, ვირიდან არ ჩამოხტა და ბედაურზე არ ამხედრდა... ასე რომ, უნდა ვიმედოვნოთ, ამ მხრივ საქართველო მალე, შეიძლება, სულ ერთიანად გადაიქცეს სრულწლოვანთა საბავშვო ბაღად...

ერთ გაზეთში რომელიღაც სტატიის ავტორის გვარ-სახელი ამოვიკითხე: „ფილოსოფოსი გია კოდია“. ჰოდა, თუკი ფილოსოფოსიც (!) ვერ ელევა „ბიჭო, ვისი ხარ, მალხაზის“, სხვა არა-ფილოსოფოსს „მალხაზებს“ რაღა მოეთხოვება?!

ჩემს წერილს მართლაც მეცნიერი და მართლაც ცნობილი ლექსიკოგრაფი მიხეილ ჭაბაშვილი უმაღლესად გამოეხმაურა:

„...მომიტევონ ჩვენმა ცნობილმა მწერლებმა, რეჟისორებმა, მსახიობებმა, მეცნიერებმა, მაგრამ როდესაც მათი სახელები შემხვდება ასე შემოკლებულად – ვანო, რეზო, გოგი, გია, გიგა, დათო, სოსო, ლადო, ქეთი, მარიკა, სოფიკო... – ყოველთვის მებადება კითხვა: რა უშლის ხელს, რომ გვარის წინ მათ მაგივრად ეწეროს: ივანე, რევაზ, გიორგი... ქეთევან და ა.შ.“

უცნაურად არ მოგვეჩვენება, რომ ვინმემ ეკატერინე გაბაშვილი კატოდ მოიხსენიოს ან ივანე ჯავახიშვილი – ვანოდ, ხოლო ზაქარია ფალიაშვილი – ზაქროდ? არადა, შინაურები ალბათ ასეც ეძახდნენ მათ“ (გაზეთი „ახალი საქართველო“, 23.11.90).

არა მგონია, ეს ანდა ამის მსგავსი სტრიქონები სადმე ან როდისმე წაეკითხათ, მაგრამ მაინც, როგორც ჩანს, ეს მშვენივრად იციან რუსუდან ფეტვიაშვილის მშობლებმა...

ო-ო, მათ განა მარტო ეს იციან!

მანანა და ვახტანგ ფეტვიაშვილების მსგავსთა საქართველოსათვის მოსავლენად მზად ვარ, დღე და ღამე ორივე მუხლზე დაჩოქილმა შეუსვენებლივ ვილოცო და თუ ისინი მრავლად მოგვევლინებოდნენ, მაშინ ქართველების ბედს მათივე სამშობლოში ერთი გადამთიელიც ვეღარ დაჰყეფდა...

... რუსუდანი მათი პირველი შვილია, და თუმცა უკვე ორი წლისას გამოაჩნდა მას ხატვის ნიჭი, მშობლებმა, ასიათასობით სხვა უგუნურ ქართველსავით როდი გადაწყვიტეს, მორჩა, გათავდა, ეს ერთიც გვეყოფა, თავისი ნიჭიერებით იგი ათ ბავშვსაც კი აინონის და ახლა ავდგეთ და მარტო მისი ნიჭის გაფურჩქვნაზე ვიზრუნოთ...

არა!

პატარა რუსიკოს სამი და-ძმა კიდევ შემატეს და... სულ აგერ ახლა, ორიოდ წლის წინათ, მეხუთეითაც გააბედნიერეს შვილები, საკუთარი თავიც და საქართველოც, თუმცა დედას თამამად შეეძლო, „ხანდაზმულობა“ მოემიზეზებინა (სულ უფროსს და სულ უმცროსს ერთმანეთისაგან 12 წელიწადი აშორებს).

დიახ, მანანა აბრამიშვილი – აი, ვინ არის ჩვენი დროის ნამდვილი ქართველი მანდილოსანი.

და ვახტანგ ფეტვიანიშვილი – აი, ვინ არის ჩვენი დროის ნამდვილი ქართველი ვაჟკაცი!

კიტა ბუაჩიძე

1982 წელი

PS: მაშინაც კი, როცა ეკლესიები ლამის ბოსლებად აქციეს და ანაფორიანი მღვდელი ქართულ მიწაზე ისეთივე იშვიათი სანახავი იყო, ვითარცა ქართულ ცაზე მფრინავი თეფშები, ბევრი ქართველი თავის ბავშვს ნათლავდა მაინც, მალულად ნათლავდა...

საბედნიეროდ, უკვე დრო დაგვიდგა ისეთი, როცა ტელეეკრანზე მღვდელმსახურთ უფრო ხშირად ვხედავთ, ვიდრე რაიკომის მდივნებს...

ასე რომ, ანი შიშის გარეშე, საზეიმოდ მოვინათლებით ხოლმე, ოღონდ ამ ნათლობას წინანდელივით არაფრის მთქმელი ფორმლობის ელფერი არ უნდა დაჰკრავდეს: უპირველეს ყოვლისა, ნათლობის სახელს იურიდიული ძალა უნდა მიენიჭოს.

რასაკვირველია, საეკლესიო კალენდარი – სახელების დავთარი ახალი, კობცა, გონმოსაწონი ქართული სახელებით უნდა შეივსოს და გამდიდრდეს.

1990 წელი

\*\*\*

ბვინადელი დანართი (1990 წლის დეკემბერი): ვფიქრობ, მკითხველისთვის ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს იმის გაგება, რომ წიგნის ეს ნაწილი, რომელიც გაზეთ „კომუნისტში“ დაიბეჭდა (4.11.90), არ არის სრული: მას დაბოლოება აკლია, ურომლისობაც, ავტორის მტკიცე აზრით, წერილს ახეიბრებს...

როცა ტელეფონით შეხმიანებისას („თქვენი ქეთი“ დიდად მომეწონა“) შეიტყო ჩემი ეს გულისწუხილი „ლიტერატურული საქართველოს“, ასე ვთქვათ, მეორე რანგის ხელმძღვანელმა, - გამოგვიგზავნეთ, ჩვენ დავბეჭდავთ... და მეც არ დავაყოვნე და უმალვე ვაფრინე ელიზბარ ჯაველიძის სახელზე

**ბატონო რედაქტორო!**

მიხეილ ჭაბაშვილის განმარტებით, კინოლოგია არის მეცნიერება ძაღლების შესახებ, კინოლოგი კი მეძაღლე – მეცნიერია...

სამწუხაროდ, ამჟამად თბილისში ამ დარგში ჩვენ არც ერთი მეცნიერი არ მოგვეპოვება (ჩემი ყმანვილობის დროს კი იყო – პაჭუ ჟორდანიას, რომელიც, მახსოვს, პაოლო იაშვილსა და მის სეტერს ემეგობრებოდა).

სწორედ ეს გახლავთ მიზეზი იმისა, რომ ვერა და ვერ დავადგინე, რა მეცნიერული მიზნით აჭრიან ხოლმე ზოგიერთი ჯიშის ძაღლს კუდს; კუდი ხომ ძაღლისათვის ასე დიდად საჭირო ორგანოა; კუდით აბეზარა ბუზებსაც იგერიებს და მისი ქიცინით რას არ გამოხატავს: პატრონისადმი თავდადება-ერთგულებას, სიყვარულს, ლხენას, ალერსს...



აი, გუშინ, 4 ნოემბერს, გაზეთ „კომუნისტი“ დაიბეჭდა ერთი თავი გამოსაცემად გამზადებული, „სპონსორმადიებელი“ ჩემი „შავზე შავი ნიგნიდან“: „ქეთი, თემურ-ლენგი, კოსმოსა და სხვები...“

ჰოდა, მერწმუნეთ, კუდი რომ მქონოდა, წინააღმდეგობით რედაქციაში ზღვარს გადასული სიხარულით და პირთამდე სავსე მაღლიერების გრძობით მეც უეჭველად გავაქიცინებდი, როგორც უბედნიერესი ავტორი: აკი ეს იყო ჩემს უხანგრძლივეს, თუმცა დროდადრო წყვეტილ, ლიტერატურულ ცხოვრებაში პირველი შემთხვევა (გთხოვთ, გამოიჩინოთ სულგრძელობა და, როგორც რედაქტორი, ამისთვის ნუ გამინაწყენდებით და ნურც ამ სტრიქონს ამოშლით)... როცა ჩემს ნაწერს რედაქტორის, როგორც წესი, ქავილს მიჩვეული მარჯვენა ხელი (ცხადია, თუ ცაცია არ არის!) ამჯერად ჩემს წერილს სულაც არ შეხებია და როცა სალამოს რვა საათზე, კორექტურის გასწორების მერმე სტამბიდან შინ დავბრუნდი, ჩემს თვალს საოცარი კმაყოფილებისა და აღმაფრენის ცრემლი მხოლოდ განთიადისას შეაშრა...

...და როცა დილის რვა საათზე მე-9 საავადმყოფოს გაქუცულ ბაღში მდებარე ჟურნალ-გაზეთების კიოსკში თავმომწონედ მთელი ბლუჯა სამ-სამ კაპიკიანი „კომუნისტი“ შაურ-შაურად შევიძინე...

ო-ო, ცრემლის ნიაღვარი ახლა იკითხე, თურმე, ბედკრულო ავტორო: ღამის, ალბათ, პირველ-ორ-სამ საათზე, როდესაც რედაქტორის (ან მისი მოადგილის) გონება უფრო ფხიზლობს, ჩემი „ქეთ-თემურ-კოსმოსას“ არცთუ ისე გრძელი (ორგვერდიანი!) „კუდი“ სულ ერთიანად შეეჭრათ და ამოეგდოთ.

ასეთ შემთხვევაში დალოცვილებს ბარემ „თავიც“ წაეჭრათ, აკი წერილის დასაწყისი - „სომხებს საკუთრივ სომხური სახელი უამრავი აქვთ და ეს არა მარტო ჩვენთან შედარებით“... - უშუალოდ კავშირშია დასასრულთან.

აი, ეს შერისხული დასასრულიც (თუ თქვენც კრამოლად არ მიიჩნევთ, იმედი მაქვს, დაბეჭდვაზე უარს არ მეტყვი):

ალბათ შენიშნავდით, ჩემი ნაწერის ამ მონაკვეთში შავ ქვებსა და თეთრ კენჭებს ხან აქეთ ვისვრი, ხან — იქით, ზოგჯერ — პირდაპირი მისამართით, ზოგჯერ — თითქოს უმისამართოდ და თუ ეს ცოდვად ჩამეთვლება, რაკი დავაშავე, ბარემ მას ერთ ცოდვას კიდევ მივუმატებ და სახელებზე სჯა-ბაასს იმით დავამთავრებ, რითიც დავიწყე: სომხებს საკუთარი სომხური სახელები უამრავი აქვთ-მეთქი; ასე განსაჯეთ, მათი ეს სიმდიდრე ოთხ ტომსაც კი შეადგენს...

ჰოდა, სომხები რუსთაველის სომხობას სულ იოლად ამტკიცებენ: შოთა ოდნავ შებრუნებული ამოტიპო.

ამას, რასაკვირველია, ბევრი კრიტიკი არც უნდა, ეს ისეთივე „მეცნიერული“ საბუთია, როგორც არის მათივე ანექდოტური მტკიცება, ღვთაებრივი ჯუზებე ვერდი-ს სომხობისა, რომლის ნამდვილი გვარი თურმე, ნუ იტყვი, ალახ-ვერდი-ანი ყოფილა.

ჩემი ბევრის მომთმენი მკითხველი ახლა მაინც, ოდნავ მაინც რომ შევასვენო, გასართობად, მხოლოდ, მხოლოდ გასართობად მინდა, მათებური, სომხური ჭეშმარიტების დასადგენად მათივე ამ მეთოდით ვისარგებლო და მათ, სომხებს, ერთი დიდი კაცი „წავართვა“...

ეს გახლავთ ლორის-მელიქოვი, გრაფი, მეფის რუსეთის გამოჩენილი სახელმწიფო მოღვაწე, რომელიც თითქმის ზუსტად ასი წლის წინათ სხვადასხვა გუბერნიაში გენერალ-გუბერნატორობიდან ვეებერთელა იმპერიის შინაგან საქმეთა მინისტრობამდე ამაღლდა, ერთხანს კი, მართალია, არცთუ დიდი დროის მანძილზე, მთელი რუსეთის დიქტატორი — სომეხი კი არა... ქართველი იყო.

დიახ, ქართველი!

საბუთი? ინებეთ: მელიქი არც სომხური სიტყვაა და არც ქართული, არაბულია და ნიშნავს გამგებელს, მმართველს სოფლისას, ქალაქისას, პროვინციისას... ლორე ერთ დროს სწორედ ქართულ პროვინციად ითვლებოდა... ლორის, ლორესი ნათესაობითი ბრუნვაა ქართულში; მაშასადამე, ლორის მელიქი — ლორის გამგებელი.

მაგრამ ეს კიდევ არ არის მთავარი; მთავარი ის გახლავთ, რომ 1825 წელს დაბადებულ ამ ლორის-მელიქოს სახელად მიხეილი შეარქვეს. არათუ მაშინ, ეს სახელი ახლაც კი იშვიათია სომხებში, თუმცა ბოლო დროს მათთან, ჩვენი არ იყოს, ერთობ მოძალდა არტურები, ალბერტები, რობერტები, ედუარდები, მიხეილს კი იშვიათად სადმე თუ ნააწყდებით, ჩვენში კი მიხეილი

ისეთივე ჩვეულებრივი, ფართოდ გავრცელებული სახელია, როგორც მათთან, ვთქვათ, არშაკი ან ტიგრანი.

ჰო, მაგრამ, სიცილის მოყვარულ ჩემო მკითხველო, არც ეს არის სულ მთავარი: მთავარზე მთავარი ის არის, რომ... ამ მიხეილის მამას ერქვა... ტარიელი!

ეს ტარიელი კი დაიბადებოდა, სულ ცოტა, მე-18 საუკუნის მინურულს...

მერე? სომეხი და ტარიელი?! თანაც რა დროს? როცა სომეხი თვალისჩინივით უფრთხილდებოდა თავის გრიგორიანულ სარწმუნოებას და თავის გრიგორიანულ, ასარჩევადან ასობით ასარჩევ სომხურ სახელებს!

დიას, Граф არა Трдат СМБЫТОВИЧ Лорис-Меликов, არამედ... Михаил Тариелович Лорис-Меликов!

სავარაუდებელია, რომ მიხეილის მამის, რუსის ყურისათვის უჩვეულო სახელის წარმოქმნისას პეტერბურგის ჩინოვნიკები, მეფეების — ალექსანდრე მეორისა და ალექსანდრე მესამის ჩათვლით, ენას ისე იმტვრევდნენ, როგორც დღევანდელი მოსკოველები მათთვის საყოველთაოდ სათაყვანებელი ანდრონიკოვის... Ираклий Лаур... Лоар... Лулу... Лу-ар-са-во-вич...

როგორც ხედავთ, ერთი კი არა, ბარემ ხუთი საბუთიც კი გამოვქექე მიხეილ ტარიელის ძე ლორის-მელიქოვ-მელიქიშვილის ქართველობის დასამტკიცებლად, და მაინც, არ ვთვლი მას ქართველად, რაკი თავი თვითონ მას სომხად მიაჩნდა.

ვფიქრობ, არ იქნებოდა ცუდი, სომხებსაც ყველა სხვა „სომხის“ მიმართაც ანალოგიური დასკვნა გამოჰქონდეთ, მაგრამ, ვეჭვობ, რომ ეს შეძლონ; საერთოდ, ეროვნულ ბლინძვას, ქართველი იქნება ის, ჩუქჩი თუ სომეხი - „ჩვენ ვართ, რაც ვართ!“ - ვერც წამალი კურნავს და ვერც გონივრული რჩევა-დარიგება...

\*\*\*

ჩემდა სავალალოდ, მწერლების გაზეთის ამ ბატონმა რედაქტორმა, ჩემთვის პირადად უცნობმა, მაგრამ წიგნებისა და ტელევიზორის შუამავლობით ახლო ნაცნობმა, არ მიიჩნია საჭიროდ, თ ა ვ ი ს ი გაზეთის ფურცლებზე გამოენახა მცირეოდენი ადგილი იმ დროს უკვე აგონიაში მყოფისაც კი, „კომუნისტის“ მიერ ამ ძირში მიჭრილი „კუდისათვის“, თუმცა, იგივე რედაქტორი დროდადრო და გეგმაზომიერად, ზოგჯერ ნომრიდან ნომერში („გაგრძელება იქნება“) მთელ გვერდებს უძღვნის ხოლმე იმის მტკიცებას, რომ...

მაგალითისთვის მოვიყვან მარტო ერთ ბოლოდროინდელ თავდასხმა-შესევას ან განსვენებულ მერაბ მამარდაშვილზე, როგორც ეს ჩვენ, მეპატიოს „მეიდანზე“ ნასესხები სიტყვის ხმარება - „ყურბანა“ ინტელიგენციამ მხოლოდ სიკვდილის შემდეგ შევიტყვეთ ამ მსოფლიოს მასშტაბის პიროვნებაზე, თანამედროვეობის უგანათლებულესი რუსი მეცნიერების მიერაც კი აღიარებულ „ერთადერთ ნამდვილ, ცოცხალ ფილოსოფოსზე საბჭოთა კავშირში“ იმის გამო, რომ იგი მოსკოვში ცხოვრობდა და რუსულად აზროვნებდა და რუსულად წერდა, ამიტომაც ის თურმე... მონათხრობს, უფრო სარწმუნო რომ იყოს, ვფიქრობ, დედანში წაკითხვა აჯობებს („ლიტერატურული საქართველო“, 26.10.90):

„ისევ და ისევ იმიტომ, რომ მამარდაშვილი არაა ქართველი.

მას ქართული სატიკვარი არა სტიკვა, ან გულში სიცარიელე აქვს.

ქართველობას ვინა ჩივის, მგონი, აქვე ფილოსოფოსობაშიც შეირცხვინა თავი:

„ჩვენ ძლიერი, უკვე აშენებული დემოკრატიით შეგვიძლია, გავეყაროთ ასევე ძლიერ და დემოკრატიულ რუსეთს“-ო – ბრძანებს ჩვენთან საგასტროლოდ სიბერეში ჩამობრძანებული რუსულ-საბჭოურ-სოციალისტურ ჟურნალებში ნარედაქტორალი მამარდაშვილი.“

დაე, მკითხველმა თავად განსაჯოს თუნდაც ამ ერთი ციტატის მიხედვით პოლემიკური მსჯელობისა და თავაზიანობის დონე, და ისიც, იყო თუ არა მერაბ მამარდაშვილი ქართველი და რამდენად შემარცხვენელია „ფილოსოფოსობაში“ წინასწარმეტყველება იმისა, რომ დემოკრატიული საქართველო თავს გამოიხსნის იმპერიალისტური რუსეთისაგან მაშინ, როცა თვითონ იგი გახდება დემოკრატიული...

მე კი მოხარული ვარ იმით, რომ არაფილოსოფოსმა ანალოგიური აზრი გამოვთქვი ამ „თავშერცხვინილი“ ფილოსოფოსის დამოუკიდებლად: განთავისუფლდება რუსეთი — განვთავისუფლდებით ჩვენც-მეთქი.

ჩვენთან საგასტროლოდ სიბერეში ჩამობრძანდაო...

ო-ო, ეს „არაქართველი“, მამარდოვ-მამარდიან-მამარდ-ზადე, საქართველოს დაუბრუნდა ფიზიკურად და გონებრივად სულაც არაბერიკაცი, რადგან... „მთელი ჩემი სულით და სხეულით მე ქართველი ვარ“-ო. ხოლო რაც შეეხება „რუსულ-საბჭოურ-სოციალისტურ ჟურნალებს“, აი, რას ამბობდა მათი „ნარედაქტორალი“ სიკვდილამდე ცოტა ადრე, 1990 წლის აგვისტოში:

„ტყუილი რუსეთის იმპერიის ელემენტი იყო და ეს ტრადიცია გაგრძელდა საბჭოთა ხელისუფლების დროს. ეს ჩვენთვის არაისტორიული და არატრადიციული უნდა მოვიშოროთ და დავუბრუნდეთ ტრადიციულს.“

„...გვეუბნებიან ტყუილს და თვალსაც არ ახამხამებენ, გართმევენ, გახრჩობენ, გთრგუნავენ და შენ თქმაც არ შეგიძლია, რადგანაც ბუნებრივი ენაც ოფიციალური და რიტუალურია.“

„...გვაქვს სახელმწიფო, რომელიც სახელმწიფო არ არის. გვაქვს უცნაური საზოგადოება, რომელიც საზოგადოება არ არის და უცნაური ხელისუფლება, რომელიც ხელისუფლება არ არის... ხელისუფლება საბჭოეთში არის ამორფული. მართავს იმით, რომ ჩვენ ვმართავთ ერთმანეთს მის სასარგებლოდ. ჩვენ ადამიანურად „ვუგებთ“ ერთმანეთს და ვაკეთებთ იმას, რაც სურს საბჭოთა ხელისუფლებას და ვიღებთ საბჭოთა იდიოტიზმს ეკონომიკაში, ხელოვნებაში, სამოქალაქო ცხოვრებაში.“

„იმისათვის, რომ დავუბრუნდეთ საკუთარ თავს, უნდა მოვიცილოთ ეს ამორფული ხელისუფლება, რომელიც თავს მოგვახვიეს და დავუბრუნდეთ ისეთ ცხოვრებას, სადაც პურს პური ჰქვია, ჯარისკაცს — ჯარისკაცი და არა მეომარ-ინტერნაციონალისტი. ესე იგი დავუბრუნდეთ რეალობას და ამ რეალობაში ნაკლები სისხლი დაიღვრება იმიტომ, რომ ლანდები გაცილებით მეტ სისხლს მოითხოვენ, ვიდრე ბოროტი სახელმწიფო ან ხელისუფლება. ეს ძნელი ამოცანაა, ან ამას შევძლებთ ქართველები ან – არა ვართ ღირსნი ისტორიული ცხოვრებისა.“

(სხვათა შორის, როცა „ლიტერატურულმა საქართველომ“ პირველ წერილში, კრივის ტერმინს თუ ვიხმართ, ნოკდაუნით ძირს დაანარცხა, მე აღარ დაველოდე „გაგრძელება იქნებას“ - მეორე წერილ-ნოკაუტს. და გავუგზავნე ჩემი „ასტაფიევი“. „მოკრძალებით და რიდით პირწმინდა ქართველს ბატონ მერაბ მამარდაშვილს.“

და სულ მალე, მიღებისთანავე, ტელეფონზე ჯერ არასოდეს გაგონილი და სრულიად უაქცენტო ქართული მომესმა: „დიდი, დიდი მადლობა გამხნევებისათვის...“).

მერაბ მამარდაშვილი ინფარქტმა მოცელა. ინფარქტი ადამიანს შეუმზადებლად არ ემართება: სულიერი აფორიაქების ნიადაგზე ნაჭდევეს ნაჭდევი ემატება ხოლმე და... სულ ცოტა, ერთი ნაჭდევი მაინც ჩვენც აღვბეჭდეთ იმ გამთათხავი, ორსერიანი წერილებით ქართველობისათვის თურმე ასე საამაყებელ, დიდი ფილოსოფოსის მგრძნობიარე გულზე...

ო. მოგვიტევე და შეგვინდე ჩვენ, თითქოს დიდად განათლებულ პროვინციულ ბრიყვებს, ბატონო მერაბ!..

...და მაინც, ყოველივე ეს რა ბრალისათვის? თუ ეს, „ლიტერატურული საქართველოს“ კვალიფიკაციით, მართლაც დანაშაულია, მაშინ არც პეტრე იბერი უნდა მივიჩნიოთ ქართველად, არც ანთიმოზ ივერიელი, არც პეტრე ბაგრატიონი, არც ივანე რამაზის ძე თარხანოვი, არც ალექსანდრე ივანეს ძე სუმბათოვ-იუჟინი, არც ირაკლი ლუარსაბის ძე ანდრონიკოვი, არც გიორგი მელიტონის ძე ბალანჩივაძე – ჯორჯ ბალანჩინი... და არც მაყვალა ქასრაშვილი და ზურაბ სოტკილავა უნდა ცხოვრობდნენ მოსკოვში და მღეროდნენ დიდ თეატრში და არც პაატა ბურჭულაძე დანონავდეს ევროპიდან ამერიკაში და ამერიკიდან ევროპაში, მილან-ლონდონ-ვენა-ნიუ-იორკში: სამივენი, თუ ნაღდი ქართველები არიან, უნდა ეგდონ თბილისში და უგალობდნენ ცარიელ სკამ-სავარძლებს ჩვენს სახელგანთქმულ, საქართველოს გარეთ მართლაც სახელგანთქმულ საოპერო თეატრში (წელს გერმანიაში საგასტროლოდ გამგზავრების წინ თბილისში გაცნობის მიზნით ჩამოსული დუისბურგელი მუსიკის პროფესორი გაცეცდა, როცა, მისი აზრით, დიდებულ „აბესალომ და ეთერზე“ დარბაზში ექვსად ექვსი მაყურებელი დათვალა, აქა-იქ ყვავებივით რომ ჩამომსხდარიყვნენ. ასევე, არა მგონია, შევცდე ვარაუდში, თუნდაც ჩვენს პატივისცემ ქართველ თურქოლოგ რედაქტორსაც ანდა მის ნაფიც ავტორს, ყოველივე ქართულისთვის დამწვართ, ქუდიც რომ შევუგდოთ... თუმცა რას შეუგდე, „ახალი თაობა“ ქუდს აღარ იხურავს!).

„ამ „ანტირუსული თეორიით“ ისე გამოდის, ჩვენ რუსეთში, კერძოდ მოსკოვში, მამარდაშვილ-სოტკილავა-ქასრაშვილ-ვირსალაძე-ანანიაშვილებით და, თუ გნებავთ, შევარდნაძეებით კი არ უნდა გვიცნობდნენ, ქართველ ხალხს უნდა ზომავდნენ მაღაზია-ბაზრებში მოთარეშე, ერის

თავისმომჭრელი ვაჭრუკან-სპეკულანტებით და სინდისა და სირცხვილზე ხელაღებული რეკე-ტირ-ბანდიტ-ბინის ქურდებით, რიცხოვნობად ამ „პროფესიის“ რუსებსაც რომ აჭარბებენ ახლა თურმე მოსკოვში...

როცა ჩვენი „ნაფიცი ავტორი“, გურამ პეტრიაშვილი, ამ გვიანდელ მინანერს გაეცნობა, ეჭვი არ მეპარება, არტისტული მგზნებარებით ამოთქვამს ჩემზე:

— დედა-დედა, ეს რა უმადური კაცი ყოფილა!.. მე ხომ ისა ვარ, 1988 წლის ნოემბრის მღელვარე დღეებში ტელევიზიის შენობის კიბე-ბარიკადიდან კომუნისტური რეჟიმის ბრალდასადებად რომ შესძახა, რატომ არ უნდა იბეჭდებოდეს, ხალხო, კიტა ბუაჩიძის „შავი წიგნი“... ეგებ არ იცის, ა?!

არა, ვიცი, იმ დღესვე მომიტანეს ეს ამბავი, მაგრამ გურამ პეტრიაშვილის მიერ მარტო ქართველებისათვის უკვე გამოთხრილ და ან კიდევ უფრო ღრმად გამოსათხრელ „სუვერენულ“ გამოქვაბულში არც ამისთვის და არც სხვა რამისთვის, რა ვქნა, თავს ვერა და ვერ შევყოფ და ჩემი ერისანის არც სხვებს ვურჩევ იქ შეხიზვნას: გარესამყაროსათვის საყურებლად ძალზე ვინ-რო, ძალზე შეზღუდული სათვალთვალოთი აღჭურავს მას მისი მთავარი მშენებელ-არქიტექტო-რი.

ისე კი, საერთოდ., გარდა იმისა, რომ „შავი წიგნი“ უნდა დაიბეჭდოსო, სხვაც ბევრი რამ სა-გულისხმო უთქვამს და ბევრი რამ გონივრულიც დაუნერია და დაუბეჭდავს გურამ პეტრიაშ-ვილს, მაგრამ მათში, პუბლიცისტურ წერილებში, სამწუხაროდ, ისეთ არაგონივრულსაც გამოუ-რევს ხოლმე, კაცს ძალაუნებურად გაგახსენდება ერთი კასრი თაფლისა და ერთი კოვზი, არა ჩა-ის, სუფრის კოვზი კუპრის ნაერთი...

გულწრფელად გაგანდობთ: მე ახლა შიში მზარავს, ვის ამოიღებს მორიგ სამიზნედ უკვე არასოციალისტური, არასაბჭოთა საქართველოს რესპუბლიკის ეს, საბედნიეროდ, მგონი, არ-ცთუ მთავარი იდეოლოგი, ვის შეესევა ან ვის შეუსევენ? ღმერთმანი, ჩემს თავს არ ვჩივი, ჩემი თავი ხონჩაზე მიმირთმევია და ჩემი უსამართლო განქიქებაც კი მისგან არც ისე მენყინება, თუ-კი არ ჩხუტავს თავის ნამახულ კალამს ლევან ხაინდრავას, ვერაგულად ჩინეთში დაბადებულს და 32 წლის ასაკში საქართველოში დაბრუნებულს, ქართულის სუსტად მცოდნეს, რომელიც რუსულად წერს და თავს მაინც ქართველ მწერლად თვლის, ორი კარგი ქართველი ვაჟკაცის მა-მას... და თუ მაინც გაიმეტებს, ამ გამეტებამდე წუთით იმაზეც დაფიქრდეს, საქართველოსა და ქართველების დასაცავად რომელი ჩვენგანი გამოაქანდაკებდა ისეთ ბარათ-ალიყურს, როგო-რიც მან მიართვა ჩვენი დროის რუსეთის ყველაზე დიდ მწერალს, ალექსანდრე სოლჟენიცინს?!“ (იხ. „Литературная газета“, 24.10.90).

საერთოდ, როგორღაც ვშიშობ, რუსეთისა და რუსული ენის მიმართ ახლა, როცა თითქმის ყველაფერში დარეტიანებული ვჩქარობთ, ვაითუ, მეორე უკიდურესობაში გადავვარდეთ, მსგავსად ოციანი წლების იმ „კომცომოლებისა“, რომლებიც, ყველაფერი ძველის ნგრევის ექ-სტაზით შეპყრობილნი, ლაფში ანარცხებდნენ, კერძოდ, ეკლესიათა ჯვარ-გუმბათებს, სახარე-ბას ცეცხლს უკიდებდნენ, მღვდელმსახურთ „ცოცხლივ“ წვერს აგლეჯდნენ...

ჰოდა, ახალი, კომუნისტური ქვეყნის ამ „მშენებლობამ“ თუ რა ნაყოფიც გამოიღო, ეს ახლა ვის არ მოეხსენება...

რუსული ენა უნდა ამოიძირკვოსო, გაიგონებთ ხოლმე ჩვენი დროის მიტინგებზე თითქოს იმ „კომცომოლების“ მონათესავო, დაუდულარი გონების მომაჭრო ახალგაზრდებისაგან, ზოგ-ჯერ უკვე დადულებულ-დაღვინებულთა ჩაგონებითაც...

კი, მაგრამ... მაშინ, აბა, რა ენაზე უნდა ელაპარაკოს დამოუკიდებელი საქართველო ბალ-ტიისპირეთის, შუა აზიის, კავკასიის ხალხებს, უკრაინელებს, ბელორუსებს, მოლდაველებს, ყა-ზანის თათრებს, თვით რუსებს? – ინგლისურად?

ო-ო, თავის მოტყუება იქნებოდა იმაზე ფიქრი, რომ თუნდაც ოდესმე რუსულის ნაცვლად საქართველოში ინგლისური დამკვიდრდება საყოველთაოდ... ცხრა მთასა და ცხრა ზღვას იქით მდებარე დიდი ბრიტანეთის კი არა, პატარა ბავშვობიდანვე ჩაგვესმის მეზობელი რუსეთის ენა და მაინც ის, უმაღლესი განათლების დიპლომის მიხედვით ინტელიგენტებად მიჩნეულებსაც კი რიგიანად ვერ შეგვისწავლია და... ინგლისურს ავითვისებთ მასობრივად?!

დიახ, ამ დიდი ეროვნული განამანის დროს გონება თუ გვიმტყუნებს, რუსეთსა და რუ-სულ ენას ზურგს შევაქცევთ, ეს სიკეთეს ბევრს არაფერს მოგვიტანს... რასაკვირველია, მე ლი-გაჩოვ-იაზოვ-როდიონოვის რუსეთს როდი ვგულისხმობ, - ახალს, თავისუფალს, რომელიც რუ-

სეთის დიდი შვილების ოცნებაც იყო მუდამ და რომელზეც ილია ჭავჭავაძის ერთ-ერთი მეაბ-ჯრე, იაკობ მანსვეტაშვილი წერდა:

„ნუ დავივინწყებთ, რომ ილიაც და ჩვენ ყველა მისი თანამოკალმენი გაზრდილი ვიყავით რუსეთის მწერლობაზე. ვინ იყვნენ ჩვენი ჭკუისა და გონების გამწვანებლები? ჩერნიშევსკი, დობროლიუბოვი, პისარევი და რუსეთის მეცნიერნი. ვინ გვაძლევდა საკვებს გრძნობისას და გემოვნების გაღვიძების და განვითარებისათვის? პუშკინი, ლერმონტოვი, გოგოლი, ტურგენევი, დოსტოევსკი, ტოლსტოი და სხვანი. ჩვენ ვიყავით იმათი ღვიძლი სულიერნი შვილნი. და განა დასაგმობი არ იქნებოდა ისეთი შვილი, რომელიც შეაგინებს, შეურაცხყოფს თავის დედას, იმ დედას, რომელმაც იგი თავისი ძუძუთი გამოზარდა? ჩვენ ამას ვერ ვიზამდით, რადგან უმადურობა კი არა, უგუნურობაც იქნებოდა. არა, ჩვენ გვძულდა და ამ სიძულვილს არცა ვმალავდით, გვძულდა რუსეთის მთავრობა, გვძაგდა რუსეთის წესწყობილება, გვეზიზღებოდა ის წარმომადგენელი ჩვენში, რომელიც უხეშად, ბრყვიულად გვიფურთხებდნენ და ფეხქვეშ გვითელავდნენ ყველა იმას, რაც ჩვენთვის წმინდას შეადგენდა“.

ღიას, ჩვენც გვძაგს თანამედროვე რუსული წესწყობილება, გვძულს საბჭოთა ხელისუფლება, რომელიც მოგვახვია ხალხთა ძმობის კავშირად სახელმწიფოებრივ საბჭოთა რუსეთმა, სამხედრო თვალსაზრისით უძლიერესმა და ადამიანურად ვერაგმა და უღმობელმა, და საქართველო, ეს ლიფსიტა თევზი, დღეს თავგამეტებით იბრძვის, რათა ამ გველეშაპს როგორმე დაუძვრეს და ცოცხალი თავიც შერჩეს...

ღმერთმა ქნას, ღმერთმაც ქნას, მაგრამ... მმ... ათასჯერ უფრო მოხარული ვიქნებოდი, თუკი ეს ჩემი ნაღველნარევი პროგნოზი არ გამართლდებოდა: ძალზე სათუთა, რომ არამოსაჩვენარ, ნ ა მ დ ვ ი ლ თავისუფლებას რუსეთისავე მძლავრი ხელის დაუხმარებლად მოვიპოვებთ; ჩვენი მონური ქვეშევრდომობის ჯაჭვების აყრა დამოკიდებულია ისევ და ისევ რუსეთის ხვედრზე.

ღიას, განთავისუფლდება რუსეთი – განთავისუფლდება საქართველოც!

მივაკითხოთ ისტორიას: განა ასე არ მოხდა 1917 წელს, როცა თებერვლის რევოლუციამ გამოიხსნა ცარიზმისაგან რუსეთი და მასთან ერთად გვიხსნა ჩვენც?!

ამიტომ მოდით...

თუმცა ჩვენ, დღევანდელი ქართველები, ერთმანეთის დაუნდობლობით უფრო წარმართებს ჩამოვგავართ, ვიდრე ქრისტიან მართლმადიდებლებს, მაგრამ მაინც, მუხლმოყრილებმა ვილოცოთ და ვევედროთ უფალს მუსულმანებივით დღეში ხუთჯერ, რათა თვით რუსეთი დაუსხლტეს დროულად.. საბჭოთა რუსეთის ბოროტების იმპერიას!

ამ მიზნის მისაღწევად გაბედულად იბრძვიან კიდევ რუსეთისავე გონებანათელი, დემოკრატი შვილები – ვასილიევი და სობჩაკები, ტრავკინები და სტანკევიჩები, კარიაკინები და ვლასოვები, აფანასიევი და ლიხაჩოვი...

ღიას. ლიხაჩოვი, დიმიტრი ლიხაჩოვი, უსპეტაკესი სინდისის მქონე ეს დიდი ინტელიგენტი და მეცნიერი, მარტო ერთია რუსეთში, მას გვერდით ტოლს ვერავის ამოუყენებ, ამიტომაც არ ითქმის და არ ვწერ, ლიხაჩოვები-მეთქი...

ვაგლახ,, ჩემგან მისთვის ასეთი დიდი ფასის დადებას არა და არ დაეთანხმება ჩვენი პატივცემული გურამ-მეხდამტეხი, აკი მან ერთხელ საკმაოდ უპატივცემულო ტლინკი ლიხაჩოვსაც ჰკრა, როგორც შოვინისტ რუსოფილს, რომელსაც თურმე პატარა საბჭოთა ხალხები თვალში თითქოს კიდევ უფრო ეპატარავენ და ბევრად არც არაფრად თვლის მათ; ამათში, თავისთავად ცხადია, ქართველებიც იგულისხმება...

რამდენად მართებული და სწორია ყოველივე ეს, ამის დასადგენად, სჯობს, სიტყვა მივცეთ ნერილობით დოკუმენტს – ლიხაჩოვის მიერ ჩემდამი მოწერილი სამი ბარათიდან მხოლოდ ერთს, რომელიც მიღებისას ყველას წინაშე არც ამიფრიალებია, რადგან იმხანად ჩეკისტური ცენზურა კიდევ მძვინვარებდა და შევშინდი, ვაითუ რაიმე ხიფათი შეემთხვეს ამის მომწერს-მეთქი:

Дорогой Кита Михайлович!

Большая, большая благодарность Вам за чай.

Хотелось бы поговорить как-либо с Вами. Сейчас в муках рождается нечто совсем новое и спасительное не только для Грузин, но и для России. Россия была прикована к захваченным ею

территориям, и это было плохо прежде всего для нее самой, для ее культуры, для свободного развития, для свободы политической ее самой.

Мучила других и тем самым мучилась сама в тисках оков, созданных ею для других.

Ну, да этого всего не объяснишь в письме.

Еще раз большое спасибо. Для меня он (чай) приятен еще тем, что подарен он грузином.

Любящий Вас

Д. Лихачев

29.03.90

ახლა ხომ ხედავთ, მკითხველო, რა ყალიბის „შოვინისტი“ „დერჟიმორდა“ რუსიც ყოფილა აკადემიკოსი დიმიტრი ლიხაჩოვი?

ვინც რუსული სუსტად იცის და ეს ვერ იგრძნო, მათ ამ ისტორიული, დიას, ისტორიული ბარათიდან ერთი ფრაზის თარგმანს მაინც მივანვდი: რუსეთი „ტანჯავდა სხვებს და ამით თავადაც იტანჯებოდა მის მიერ სხვებისათვის შექმნილ მარწუხებში მოქცეული“-ო.

დასასრულ, ერთი პატარა ამონაწერიც იმის დასამტკიცებლად, თუ როგორ „ვძულვართ“, კერძოდ, ჩვენ, ქართველები, საქვეყნოდ ცნობილ ამ აკადემიკოსს:

„Благородство, рыцарственность, самопожертвование, сознание собственного достоинства, сознание своего служения высшей идее – вот, что в моих глазах стало главным в представлениях о грузинах.“

(Багратион русского искусства, «Партийное слово», №10, 1981г.);

ქართველ ხალხს ბოლო დროს ბევრი რუსი მეგობარი შემოაკლდა: ზოგი სიკვდილმა წაგვართვა, ზოგიც ჩვენზე არასწორი, სახელგამტეხი ინფორმაციის წყალობით ჩამოგვშორდა...

შემორჩე-

ნილ მეგობრებს უნდა გავუფრთხილდეთ, დაუფიქრებელი, ავყია სიტყვით ისინი არ უნდა დავკარგოთ.

კ.ბ.



## **დიდად კატივცემულო, ბატონო ქურდებო!**

**ჟურნალი „ნიანგი“, 21 ნოემბერი, 1990 წ.**

ამ კარის ზარს ბოლო ხანებში რამდენჯერმე ჩამოჰკრეს ჩვენი დროის მეტწილად ახალგაზრდა ბატონიშვილებმა; ხელში მათ, ზოგს პორთფელი ეჭირა, ზოგს - „დიპლომატი“... ზოგიერთი თითქოს დაღლილიც ჩანდა, რა ხანია, ალბერტ მუჩაიძეს ვეძებ და მეგონა, აქ ცხოვრობდამო; ზოგიც – თითქოს შეწუხებული, დაზიანების ბიუროდან ვარ და თქვენი ტელეფონი გლახად ხომ არ მუშაობსო; ერთმა კი... თქვენთვის ზვიად გამსახურდიას უნდა დაერეკა და ხომ არ დაურეკიაო...

ო-ო, ქრისტეს მადმერთებელნო შვილნო, რასაკვირველია, იოლი მისახვედრია ჩემი ბინით და ჩემი პიროვნებით, მუჩაიძისა და ტელეფონის გაუმართავი მუშაობით და თუნდაც ჩემთვის პირადად უცნობი ზვიადით ასე რატომ დაინტერესდით; გეტყობათ, გაგიგიათ, ვილაც კიტა ბუაჩიძე, ალბათ, კოოპერატორი, თურმე, ისე მდიდარია, მისთვის სრულიად უცნობ მრავალშვილიანებსაც კი ათასებს ურიგებსო...

ჰოდა, ტომრები ფულეებით რომ არ ჰქონდეს დატენილი და ბინა ოქროებით გამოტენილი, რა შვილია, გადამთიელი უცხოებისათვის მანეთსაც შელეოდაო...

ო, როგორ გავბედო, ქრისტეს უებრო შვილნო, თქვენი ვარაუდის გაქარწყლება, მაგრამ... რა ვქნა, შეველიე, მანეთზე მეტსაც შეველია, ოღონდ არა იმიტომ, რომ სიმდიდრე თავზე გადამდის და ბინა ხელოვნების მუზეუმის დახურულ სეიფს მიმიგავს...

ო, არა!..

ისე, საერთოდ, რომ იცოდეთ, ქრისტეს გამგონე შვილნო, მოყვასისათვის სიკეთეს ჯიბე როდი იმეტებს, გული, გული იმეტებს!..

მე საუცხოოდ ვგრძნობ, ქრისტეს გონება გამჭრიახნო შვილნო, თქვენი მახვილი თვალი მინცდამინც ამ კარს რატომ დაადგით; თქვენებრ დიდად კვალიფიციური ოსტატები კი არა, ჯერ კიდევ სულაც გაუნვრთნელი თქვენი შეგირდებიც კი მას უბრალო, გრძელი ლურსმნის ჩხაკუნითაც გააღებენ, მისი შემტვრევა კი ერთი საშუალო ძალის წიხლის კვრითაც შეიძლება...

აღბათ ჩემზე უკეთ გეცოდინებათ, ფანერის ასეთი ფარღალალა კარი მთელ თბილისში, მგონი, მარტო მე შემომრჩა - აკი თითქმის ყველამ მუხისა და ბზის კარებიც კი ათას მანეთად ღირებულ რკინის ცხრაკლიტულებზე შეცვალეს, რომლებსაც ზოგჯერ ზეინკლების დაუხმარებლად პატრონებიც ველარ ალებენ...

ისე კი, სიმართლე გითხრათ, თუკი ჩემი ოროთახიანი ბინა, ქრისტეს ერთგულნო შვილნო, ციხესიმაგრედ გადაიქცევა, ამისათვის ათას მანეთს არც მე დავიშურებდი, მაგრამ ეღირება კი ამ ფასად ჩემი საცხოვრებელ-საბადებელი?! ანდა... თქვენ მერე, აბა, რა პირით შეგანუხოთ, რომ რკინის კარს ეჯაჯგუროთ?!

ამიტომ, ქრისტეს ხელხვაიანო შვილნო, რაკი სურვილი გაქვთ, ეს ფანერის კარი ამთავითვე გაბედულად შემოაღეთ და შემობრძანდით საბძელ-სადგომელსა ჩემსა, ოღონდ, თქვენი თავის ჭირიმე, ცოტა ფრთხილად, წიგნებისა და გაზეთების ზვინებს ზედმეტი ვაჟკაცობით ფეხი არ წამოჰკრათ და არაფერი იტკინოთ...

მერწმუნეთ, ქრისტეს მასახელებელნო შვილნო, მთელი ჩემი მილიონები მე—9 საავადმყოფოს ახლოს თავგის სოროს ოდენა შემნახველი სალარო რომ არის, იქ ინახება, ასე რომ, წიგნებში მიმალულს თუმნიანსაც ვერსად წაანყდებით, და ვერც თივით გამოტენილ ბალიშში, მუთაქა კი, სამწუხაროდ, ჯერ სულაც არა მაქვს...

ჰოდა, ამიტომ და იმიტომ ხელაპყრობილ-ფეხმოდრეკილი უმორჩილესად გევედრებით, ასიანებისა და ბრილიანტ-ოქროების ძებნაში ნუ გადააქოთებთ და ნუ აწენ-დანენავთ და ნუ მიყრი-მოყრით წიგნებსა და მით უფრო ნაწერებს და ამით, ქრისტეს გულმონყალნე შვილნო, ნუ გამანვალ-გამანამებთ - ვაი, რომ მათ მისალაგ-დასალაგებლად დარჩენილი სიცოცხლე აღარც მეყოფა...

მე კი თქვენგან, ამას თამამად გეტყვით, ასეთი დანდობის ღირსი ვარ კიდევ: იყო დრო, როცა ციხეებსა და კოლონიებში ღვანღმოსილ დიდ ქურდებსა და ნიჭიერ დამწყებ ქურდებს შორის მთელი შვიდი წელიწადი ვტრიალებდი და მე იქ ის თქვენი წინამორბედი მოკრძალებით და სიყვარულითაც კი მეპყრობოდნენ: მე მათ ნაირფერ გულისამაჩუყებელ წერილებს ვუნერდი ხოლმე თუ ცოლებსათვის, თუ სატრფო-საცოლეებისათვის და ამათაც, ომიანობის დიდი გასაჭირის ჟამსაც კი, მსუქან-მსუქანი „პერედაჩები“ მოჰქონდათ და მოჰქონდათ...

ჰოდა, ქრისტეს მაღლიანო შვილნო, ნუ დამიკარგავთ ამ დამსახურებას თქვენი სახელოვანი ქურდული სამყაროს წინაშე!

დაბოლოს, გთხოვთ, ნება დამართოთ, რათა მეც დაგლოცოთ, ქრისტეს კურთხეულნო შვილნო: დაე, მუდამ გამარჯვებით გეველოთ იმ მართლაც ტომრებფულიანების რკინის კარებისაკენ, ვინც საერო-საქვეყნო საქმისათვის დღეს ასე თითქმის უბრალო ჭუჭყიან ქალაქად ქცეულ ათმანეთიანსაც არ იმეტებენ...

კარს მიღმა მცხოვრები  
თქვენი უზომოდ მოსიყვარული

1990 წლის ოქტომბერი

კიტა ბუაჩიძე



**ინდოეთის სპილოჯი საქართველოში ანუ სიმახინჯე,  
რომლის ტარებაც არ ემიქმებათ,**

**გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, 22 ნოემბერი, 1991 წ.**

*„ვინც ლუარსაბის სახეში თავის-თავს იცნობს, ვინც ლუარსაბზედ დაწერილს თავის თავზედ მიიღებს, ის, რასაკვირველია, ლაფის სროლას დამინყებს და „გიჟიას“ დაუძახებს ამ მოთხრობის უხეირო დამწერსა.“*

**ილია ჭავჭავაძე**

ჩვენს ბედკრულ დროში სიკვდილი ისე მოგვიმრავლდა, დღე არ გავა, პანაშვიდზე წასვლა არ მოგვიხდეს.

წესად მაქვს: არასოდეს მიცვალებულს არათუ არ ჩავაშტერდე, არც კი შევხედო, არც გადავხედო; ნაცნობია თუ უცნობი, ახლობელია თუ შორეული, მინდა, მისი სახე მეხსიერებაში ცოცხალი ჩამჩქეს (თუმცა იყო კი ერთი-ორი შემთხვევა, როცა ამ წესს ზურგი ვაქციე, - რაკი ლენინი და სტალინი ცოცხალი არასოდეს მეხილა, ისინი მავზოლეუმში მოვინახულე.

ხრუმროვი, ო, რა დიდად მოტყუვდა, როცა მკვდარი სტალინი მარშლის თუ გენერალისი-მუსის მუნდირში გამოაწყო: სიცოცხლეში ტანმორჩილად მიჩნეული მთავარსარდალი სარკოფაგში, მით უმეტეს, უკვე მუმიადამდნარ, მუჭისოდენა ლენინთან შედარებით, მნახველებზე დევეკაცის, მართლაც მილიონების უებრო ბელადის შთაბეჭდილებას ახდენდა; ალბათ ესეც იყო ერთ-ერთი მიზეზი იმისა, როცა ეს იგრძნო, ნიკიტუშკამ იჩქარა, მის ხრიკინა გოგრაზე ჩიბუხ-ჩამკაკუნებელი დიდი იოსები მავზოლეუმის უკან მალულად ჩაემინებინა).

... ამ განსვენებულს არათუ ვიცნობდი, არც ოდესმე მენახა, მაგრამ რაკი მის უახლოეს ნათესავთან კეთილი ურთიერთობის ძაფი მაკავშირებდა, არ შეიძლებოდა, ახლა მისთვის ჩემი სამძიმარი ტრადიციული ხელის გამამხნეველები ჩამორთმევით და კუბოს ირგვლივ შემოვლით არ გამომეხატა.

და ამ შემოვლის დროს ცალი თვალი, ჩემდა უნებურად, როგორღაც ჯერ ისევე სუდარაგა-დაფარებულ თავლია კუბოსთან გამექცა: მის შუაგულში, ვაკე ყანაში ჩალის ზვინივით თუ მიძინებულ ზღვაში აისბერგივით, დიდზე დიდად ამობურთულიყო...

არა, ცხედარს, ვინ იცის, ეგებ ნეტარსახსენებელს, ვერ შევკადრებ არათუ აპოლონისებრი სილამაზის გამომხატველ იმ სიტყვას, ასო „ფ“-ზე რომ იწყება...

ეს კია, კიბის ბაქანზე მდგომს, სევდამორეულს (ყველანი სიკვდილის ულუფა ვართ!), ერთმა, თეატრალურ წარმოდგენებზე უფრო პანაშვიდებზე სიარულის მოყვარულმა, ჩამჩურჩულა, ვერ ამჩნევთ, არსად კუბოს თავსახური არაა მიყუდებული, არ მორგებია თურმე და უკანვე გაუბრუნებიათ და ახალი შეუკვეთიათ, წინანდელთან შედარებით ბევრად უფრო ჭერმაღალი და ახლა ჭირისუფლები ნერვიულობენ, ვაითუ, ხვალ, გასვენების საათისთვის ვერ მოესწროსო...

... ამ სამიოდე წლის წინათ ჩვენმა ტელევიზიამ თავის გადაცემებში ერთი ისეთი სიახლეც შეიტანა, რომელიც იმდენად ორიგინალურად და გონებამახვილურად იყო მოფიქრებული და გათამაშებული, რომ ცენტრალური ტელევიზიაც კი დაგვეესხა; გახსოვთ ალბათ „აუქციონი“, სადაც „სარეკლამოდ“ იფინებოდა ისეთი ტანთშესამოსელი, იოლად რომ ვერ ჩაიცვამდი: ზოგს სახელო ჰქონდა ვინროზე ვინრო ან მოკლეზე მოკლე, ზოგს, მაგალითად, შარვალს – ერთი ტოტი ისეთი ფართო, დათვის ტორი გაეტეოდა, მეორე ტოტი კი თითქოს თხის ფეხისთვის იყო მოზომილი.

„აუქციონზე“ აგრეთვე გამოეფინათ (თუ აიძულეს, გამოეფინილყვენ?) „რიჟი პამაგას“ ამ გარდერობის ნათელშუბლიანი მწარმოებელ-შემოქმედნიც...

ერთ მათგანს, ნათელი შუბლის გარდა, ყრონჭამდე აზიდული, გრანდიოზული სტომაქიც ამშვენებდა და რაკი მის წინ მაგიდა არ იდგა, მუხლებამდე კი ხელებს, საპატიო ფიზიკური მიზეზის გამო, ვერ მიაწვდენდა, ამიტომ ბლოკნოტი...



არა, ნუ ვიხმართ შეურაცხმყოფელ სიტყვა ფაშვს, მუცელზე დაედო და რალაცას ინერდა (ეგებ, ვაითუ დამავინყდესო და, უკვე ამთავითვე სახავდა თავისივე ნაკეთობა-საქონლის ხარისხის მკვეთრად ამაღლების გზებს.)

მეორე მის კოლეგას, ამგვარივე მონუმენტური „ფასადის“ მქონეს, ხელები, დაფარვის მიზნით, ჯვარედინად დაენყო, მისი აზრით, უფრო ღიბზე, ვიდრე ფაშვზე, თვალები კი ისე მიელულა, აქაოდა, თუ გინდათ, მთვლემარედაც ჩამთვალეთ, ოღონდ ნუ მკითხავთ, თუ მარტო ხელფასით ცხოვრობ, საიდან ამოდენა მუცელიო, და ნურც მოხუც მამაჩემსავით გამკილავთ და მოიგონებთ, სტალინის დროსო ოდნავ მუცელგამონეულსაც კი ზედ ხელს უთათუნებდნენ და ეკითხებოდნენ „რა არის, ბიჭო, ეს? „სოციალისტიჩესკი ნაკაპლენიაა“ (სოციალისტური დაგროვე-ბაა)?!“

... ამ ქირურგ ქალს ოქროს ხელები აქვს, მაგრამ უცნობები მას თავიანთ თავს ძნელად თუ ანდობენ, ისინი სიმპათიას უფრო იმ კაცი-ქირურგის მიმართ იჩენენ, რომელიც... რომელიც...

და ამის მიზეზი ის როდი გახლავთ, რომ ეს კაცია და ის ქალი. ეს კაცი, კოლეგებში საკმაოდ ნაკლებად ხელმარჯვე მედიკოს-ოპერატორად ცნობილი, წარმოსადეგი გარეგნობისაა, ახოვანი; როცა იგი საავადმყოფოს დერეფანში ნიკოლოზ პირველის ანდა ალექსანდრე მეორის, გნებავთ, მესამის (ამათი მომდევნო ნიკოლოზ მეორე მომცრო ტანისა იყო) მეფური სიდიადით ჩაივლის ხოლმე, გასაჭრელად განჩინებაგამოტანილი პაციენტები, მეტწილად სოფლელები, იმედიით თვალს აყოლებენ და მის ხელებს წინასწარ ლოცავენ, იმ კაბიან, ტანმორჩილ, მართლაც ოქროსხელებას კი უცნობები გაურბიან კიდევც...

ო, ნეტავ ეს ახლო ნაცნობი დედაკაციც მისთვის უცნობი ყოფილიყო, აი, ის, ის, გუშინ საოპერაციო მაგიდაზე რის ვაივავლახით რომ აბობლდა და ზოდივით... ოღონდ არა ოქროს ზოდივით, გაიშოტა: ჰიპოკრატეს ფიცის უღალატო დასტაქარსაც კი, ვიდრე იგი საგანგებოდ ალესილი დანა-სკალპელ-პინცეტით საოპერაციო ორგანოსკენ გზას გაიკვლევდა, შუბლზე წურწურით ღვითქი გადასკდა და ამაში ხელს მას ტანად პატარა ქალობა კი არ უშლიდა – მთელი ის მიდამო ქონით იყო მოდებული და მრავალტანჯული, სნეული კუჭი საძებნელი გამხდარიყო.

...სცენის ამ მართლაც ცნობილმა ხელოვანმა პრემიერაზე, თითქოს მისი ბენეფისიო, თაყვანისმცემელთაგან შესაშურად ბევრი ვარდ-ყვავილი მიიღო, მის გვერდით ჩამწკრივებულმა სპექტაკლის სხვა მონაწილეებმა კი... ერთიც არა, არც იის კონა, არც ყელმოღერებული მიხაკი!

ჰოდა, მათში ერთს მაინც, მთავარ პარტნიორს, გული რომ არ დასწყვეტოდა, ბენეფიციანტმა თაიგულებიდან რამდენიმე თავმომწონე ვარდი შეარჩია და მისართმევად თანამოდვანე არტისტი-ქალისკენ გაემართა, მაგრამ, რალაც ეშმაკად, სწორედ მის წინ ეს სურნელოვანი ნობათი როგორღაც ხელიდან გაუსხლტა და... ასაღებად დახრა კი დააპირა, მაგრამ ამ განზრახვას მისმა ერთმა „რალაცამ“ ვერაგულად გზა გადაუღობა, რაც, სხვათა შორის, მაყურებლებს შეუმჩნეველი არ დარჩენიათ, ბევრს გაელიმა, ზოგიერთმა „უზრდელმა“ კი ხმამაღლაც ჩაიციხა.

...კავშირგაბმულობის სამინისტროს ლიფტში სამი ადამიანი, ასე თუ ისე, თავისუფლად ეტევა, ოთხს კი უკვე ცხვირები თითქმის ერთმანეთზე აქვს მიბჯენილი; მე ამ „კოსმოსური ხომალდით“ ასეთი შემადგენლობითაც არაერთხელ მიმგზავრია და, დალოცოს ღმერთმა, თუმცა ჭრიჭინ-ჭრიჭინ, მაგრამ „სოიუზპეჩატის“ მეოთხე სართულამდე მაინც მშვიდობით მიულწევია; ამას წინათ კი მე, არცთუ სულ ჩხირივით ხმელს, მაგრამ არც კომბალივით მსხვილს, და საშუალო ზომა-წონის ქალს ის-ის იყო, ღილაკთან თითი უნდა მიგვეტანა, როცა ერთმა კაცხორციელმა ლიფტში ქოშინ-ქოშინ ჯერ თავი შემოყო, მერე კი ნიკაპს ქვემოთ მდებარე სხეულის სხვა ნაწილებიც, როგორც იქნა, შემოაგია და... თუმცა ყველა ღილაკს, ვისაც რომელ სართულზეც ასვლა გვენდა, თითი დავაჭირეთ, მაგრამ არა და არა, ადგილიდან არ დაძრულა, თითქოსდა ეს უსულო, მექანიკური ამყვან-ჩამომყვანი დანადგარი კი არ ყოფილიყო, არამედ ჯორი, უსაშველოდ მძიმე ბარგი-ბარხანა რომ აჰკიდეს და თან ციცაბო აღმართი უჩვენეს ასასვლელად.

დიახ, გაჯიუტებული ეს ელექტროჯორი ადგილიდან მხოლოდ მაშინ დაიძრა, როცა მე იგი (აბა, „ჯენტლმენი“ კაცი მანდილოსანს ანდა ლამის გულამოვარდნილ მამრს გარეთ ხომ არ გაუძახებდი!) დავტოვე და მის კარზე ამოვიკითხე, „არა უმეტეს 240 კილოგრამისა!“.

... ყოველმხრივ საოცარმა იაპონიამ მსოფლიო ბევრ სხვა ყველაფერთან ერთად, სპორტის არაერთი, ჩვენთვის უცხო სახეობითაც გაამდიდრა. კერძოდ, მაგალითად, მათი ძიუ-დო ქართველებმა უკვე ისე შევისისხლხორცეთ, ახლა თვით იაპონელებსაც ტოლს არ ვუდებთ. ეს კია, იაპონიაში დიდად ცნობილმა და იაპონელთათვის დიდად საყვარელმა, 1500 წლის ისტორიის

მქონე ჭიდაობა სუმომ საქართველოში დღემდეც ვერ შემოაღწია და, საერთოდ, იგი ამ ამომავალი მზის ქვეყნის საზღვრებს იქით ფართო მასშტაბით ვერა და ვერ გასცდა, თუმცა სუმო მაინცდამაინც მრავალფეროვანი და რთული ილეთებით არ გამოირჩევა: ოთხმეტრიანი დიამეტრის წრეში მოჭიდავენი ერთმანეთს ერკინებიან და ვისაც ამ ჭიდილში ამ წრის გარეთ ფეხი გადაუცდება, ანდა ამავე წრეში დააჩოქებენ, იგი ითვლება დამარცხებულად. სუმო არ ცნობს სხვა ჭიდაობებში დანესებულ წონათა კლასიფიკაციას. ს უ მ ი ს ტ ე ბ ი , ვიდრე საჭიდაო სარბიელზე გამოსვლის პატივს დაიმსახურებენ, სპეციალური კვებით, რომელსაც პირობითად შეიძლება დინოზავრის დიეტა შეერქვას, ისეთ გიგანტურ წონას იკრებენ, რომ... რომ...

აი, თუნდაც თუ განყრა ღმერთი და დისნეილენდივით ამ საკვირველებათა ქვეყნიდან ასეთი სტუმარი გვეწვია და ის ჩვენი კავშირგაბმულობის სახლის ლიფტით ისარგებლებს, მაშინ ამ ლიფტს მთელი თავისი ძალის მაქსიმალური მობილიზაცია მოუწევს.

ჰოდა, თუ ასეაო, იკითხავს, ალბათ, ამ სტრიქონების ნორმალური წონის მკითხველი, საქართველოში რატომ არ იწერება თუნდაც დიდი სახელმწიფოების შესახარბებლად სუმო – ჭიდაობის ეს საინტერესო სახეობა, განა ჩვენ ცოტა გვყავს ისეთები, ვინც დინოზავრის დიეტას მისდევს?!

მიიხედ-მოიხედეთ, შეიხედ-გაიხედეთ, – გნებავთ პროსპექტებზე, ქუჩებში, შესახვევებში, ჩიხებშიც კი, გნებავთ – დანესებულებებში, გნებავთ – ინსტიტუტ-უნივერსიტეტ-აკადემიებში, გნებავთ – „სულ ზევითაც...“

წარსულ საუკუნეში სუმოსთვის ერთეულები თუ მოგვენახებოდა, ბავშვობიდანვე ჩვენთვის ასე ახლოს ცნობილი ლუარსაბ თათქარიძის მეთაურობით, ახლა კი... ვითომ დიდად გაჭირვებულადაც კი ვცხოვრობთ, და მაინც, ყოველი მეოთხე-მეხუთე ქართველი, სოფლადაც კი, ერთი ისეთი „რალაცით“ იმშვენებს თავს, როგორადაც ავსტრალიის კენგურუ ბაყვებთან მოქცეული ჩანთით, ყოველი მეათე ქართველი კი... თუნდაც დღესვე შეაგდეთ სუმისტების საჭიდაო წრეში!

მაგრამ, ო, არა! იაპონელი სუმისტები ლემის ტომრები როდი არიან, მათ გიგანტურ წონას გიგანტური ძალა და ღონე ახლავს თან, რასაც ოფლდამდენი, საყოველღეო ვარჯიშით აღწევენ, რაიც, საერთოდ, გაუთავებელი, შეუწებელი პირის გემოს „ვარჯიშით“ როდი მიიღწევა...

სხვათა შორის, სიტყვა „მიღწევა“ ქართულში მხოლოდ კარგი რამის მიღწევას გულისხმობს, კარგი რამ კი გონებრივი თუ ფიზიკური ენერჯის დაუხარჯავად აქამდე არსად არაფერი შექმნილა.. კალორიებზე კალორიების დაზღვაგებით ორგანიზმში მხოლოდ ცხიმეულს დააზღვავენ, ძალ-ღონის წყარო კი კუნთებია...

ვისაც დიდუბეში გაუვლია, სტადიონის ცოტა იქით, მეტრო „წერეთელთან“ (ვისარგებლებ შემთხვევით და აქვე დავსძენ: სხივნათელი აკაკის სახელობის ეს სადგური ისეთი გულისშემლონებელი, კუკუნახი სვეტებით არის „მოხატული“, უფრო კრემატორიუმს რომ მოუხდებოდა)...

...დიახ, მეტრო „წერეთლის“ თავზე ვეებერთელა წარწერაა: „გადავაქციოთ თბილისი მასობრივი ფიზიკური კულტურის ქალაქად!“

ორი ათეული წლის მანძილზე ეს ლამის ასმეტრიანი მონოდება-პლაკატი ორჯერ განაახლეს, ბოლოს მორბენლებიც მიახატეს (დასტურ, ჩვენი საუკუნის უდიდეს ფიზიკოს ალბერტ აინშტაინს არავისი არაფერი შურდა, გარდა ერთი რამისა: შურდა მათი, ვისაც რბენა კიდევ შეეძლო)... და მაინც, მიუხედავად ასეთი შეგონებისა, ჩვენი თვალი, ჩვენი დედაქალაქი ამ ოც წელიწადში მასობრივ კაპიტალურმუცლიანთა ქალაქად უფრო გადაიქცა, ვიდრე საყოველთაო ფიზიკური კულტურის ქალაქად.

წელს, გამოზაფხულზე, ვაშინგტონში, დიდი სახელმწიფოების მეთაურები შეიკრიბნენ. ტელევიზიამ გვიჩვენა, რალაც ორი საათით ადრე ამ ფრიად მნიშვნელოვანი თათბირის დაწყებამდე სხვა მორბენალ, უბრალო ამერიკელებთან ერთად გაკრიალებულ ქუჩაზე როგორ მორბოდა, ტრუსისა და მაისურის ამარა, ტანწერნეტი პრეზიდენტი ჯორჯ ბუში...

თვალი, დალოცვილი ტელევიზიის წყალობით, სულ აგერ ახლა ამასაც მოვკარით: მოსკოვში ბოლოდროინდელი ჩამოსვლისას, როცა წითელ მოედანზე ბავშვს ხელიდან რალაც გაუვარდა, 67 წლის „ამ სიმალის“ ჯორჯ ბუში უმაღვე დაიხარა, აიღო და მიანოდა...

დიახ, დიახ, ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტი!.. და ამით მისი პრეზიდენტობა ჩვენს გულში და გონებაში არ დადაბლებულა, პირიქით, მყინვარწვერამდე ამაღლდა როგორც „სპორტულად“, ისე ადამიანურად...

საერთოდ, ამერიკაში ყინჩიაობა თურმე არავის არ ახასიათებს, არც მულტიმილიონერს, არც კინოვარსკვლავს, პრეზიდენტს ხომ არა და არა...

...დიახ, ჯანმრთელობის გასაკაჟებლად თითქმის მთელი ამერიკა დარბის!

კი, ბატონო, ჩვენც ვირბენთ, ვირბენთ, მაგრამ... რას ირბენ, გენაცვალე, როცა ზურგზე სამი ფუთი კარტოფილი გაქვს ნამოკიდებული... უფრო მიუხვეველ-მოუხვეველად, უქარაგმოდ, პირდაპირ თუ ვიტყვით, სამფუთიანი მუცლით ხუთიოდე მეტრსაც გაირბენ კი?! (ცნობად მათთვის, ვინც ძველი დროის ზომა-წონას არ იცნობს: ფუთში 16 კილოგრამია!).

გამოითვალეს: ჯერ კიდევ 1998 წელს ამერიკელებმა 5 მილიარდი დოლარი დაახარჯეს, რათა ზედმეტი წონა დაეგდოთ.

ორჯერ ინფარქტგადატანილი, წარსულში ცნობილი მოჭიდავე, არაერთგზის მსოფლიოს ჩემპიონი შოთა ლომიძე, რომელიც გამოსაჯანსაღებლად ამერიკაში მიიწვია მისმა ყოფილმა მეტოქემ (!), ახლა კი ხელგამართულმა ბიზნესმენმა, ამ ორი წლის წინათ გვიამბობდა:

„... ამერიკელი ექიმები დიდ ყურადღებას აქცევენ კვების რეჟიმის დაცვას. ამერიკაში სიმსუქნე ადამიანის ჯანმრთელობის ერთ-ერთ უპირველეს მტრად ითვლება. სამშობლოში ნამოსვლამდე რამდენიმე დღით ადრე მკურნალი ექიმი, ჩემი მასპინძელი დევი სეიბი და მისი რამდენიმე მეგობარი სადილად მოვიწვიეთ. ჩემმა მეუღლემ დააცხო ხაჭაპურები, აქედან ნაღებული სანელებლებით გააკეთა საცივი, ბაჟე და სხვა ქართული კერძები... სტუმრები მოიხიბლნენ ქართული სუფრით და თქვეს, წელიწადში ერთი-ორჯერ ასეთ სუფრასთან ჯდომა დასაშვებად მიგვაჩნიაო. დევიდმა, როგორც საქართველოში ნამყოფმა კაცმა, განაცხადა, ასეთ გემრიელ კერძებს ქართველები თითქმის ყოველდღე მიირთმევენო... ექიმი, რომელიც მანამდე ჩუმად იყო, წამოდგა და განაცხადა: მე მინდა, დავლიო ქართველი ქალების სადღეგრძელო და ვთხოვო მათ, ნუ გასწირავენ, ნუ მოუსწრაფავენ მეუღლეებს სიცოცხლესო! და შემდეგ სრულიად სერიოზულად დასძინა: საკმარისია ჩემი პაციენტი შოთა ოთხ-ხუთჯერ ასეთ სუფრას მიუჯდეს და ჩვენი მკურნალობა წყალში გადაიყრებაო.“

სხვათა შორის, ამის მთხრობელი, ერთ დროს ჩვენი საამაყო ფალავანი, არ გვიმალავს, რომ მან სპორტიდან წასვლის შემდეგ ჩვეულებრივ, ქართველურ ცხოვრებას მიჰყო ხელი და ჯანმრთელობაც სწორედ ამან შეურყია... აქვე შევნიშნავ, რომ ჩვენზე, გულშემატკივრებზე, ერთობ უსიამო შთაბეჭდილებას ტოვებს ხოლმე, როცა ერთ დროს სათაყვანო ყოფილ სპორტსმენებს ახლა ღიპებდამძიმებულთ ვხედავთ.

დასტურ, ასეთ „დეკორაციაში“ ამაზე უარესი სანახავიც კი არიან მილიციის მოქმედი მუშაკები, გნებავთ რიგითი, გნებავთ, სულ უფროსობაც... ამ მხრივ მათი ამასწინანდელი პარადი, ცოტა არ იყოს, კომედიური ფილმისთვისაც კი გამოდგებოდა, მაგრამ აქვე ესეც უნდა ითქვას: ახლახან მათ მიერ მარნეულში ნარკოტიკების დამამზადებელ-რეალიზატორთა სამხელად ვაჟ-კაცურად ჩატარებული ოპერაცია (და ალბათ ზოგი სხვაც) ჩვენგან მხოლოდ ქებას და მადლობას იმსახურებს.

არგენტინაში არსებობს „სიმსუქნის წინააღმდეგ მებრძოლთა ეროვნული ფონდი“. ჩვენთან კი ასეთი ეროვნული ფონდი, მართალია, არ არსებობს, მაგრამ არსებობენ სიმსუქნის ხელისშემწყობი ინდივიდუალური, საოჯახო ფონდები, რომლებიც ზრუნავენ, თავიანთი გვარის ახალგაზრდა გამგრძელებელთ ინდივიდუალურად ჩააცვან, მაგალითად, უცეცხლობისას ცეცხლის ფასად ღირებული მაისურები, ზედ ფრანგულად რომ აწერია „შანელ, პარის“, რომლის ქვეშაც სიარულისას მათ ისე ლაღად უძიგძიგებთ მუცლები, როგორადაც ხორცსავსე დედაკაცს უბიუსტჰალტერო გულმკერდი და თან ჭიპთან კი არა, ჭიპიდან ქვემოთ, სულ ქვემოთ შეკრული შარვლები ხომ ლამის სძვრებათ, და რომ არ ჩასძვრეთ, სხვათა შორის, ამისთვის ქამარზე უფრო საჭიროა „პომოჩები“, რომლის ქართული სახელი არავინ იცის, გარდა რუსულ-ქართული ლექსიკონისა (აჭიმი, საბეჭურებიო), მაგრამ მათ „შარვალჩამძვრალი“ კაცი სად წაანყდები?! თბილისში ყოველ ფეხის ნაბიჯზე „ნამცხვრები“ - „ნამცხვრები“ გვეპატიჟებიან, მაგრამ არც ერთ „ბიზნესმენს“ არ მოსდის აზრად, დააარსოს და გახსნას ნამცხვრებზე არანაკლებ საჭირო და, ალბათ, მათზე უფრო შემოსავლიანი „პომოჩების“ მწარმოებელი კოოპერატივი!

ვიქტორ ასტაფიევის ქართველებისთვის შეურაცხმყოფელი „მოთხრობის“ დანერისა და გამოქვეყნებისათვის ბევრმა ჩვენგანმა თავგამოდებით შეუტია და თითქოს კუდით ქვაც ასროლინა, მაგრამ გულახდილად თუ ვიტყვით, ჩვენი ცხოვრების ზოგიერთი სიგლახე განა მან მართებულად არ შენიშნა?

ციმბირელმა ასტაფიევმა ყოველი ფეხის ნაბიჯზე ამდენი ქართველი დიდლოყება „жирные дети“, „четырепудовые одышливые Гогин, восьми лет отроду“ რომ დაინახა, გულს მოეფონა: რას იზამ, სიმახინჯე, რომელიც შენს ხალხს არ ახასიათებს და მას სხვაში აღმოაჩენ, თანაც ისეთში, თავი რაღაც ღვთაებრივი გამორჩეულობით და უძველესი კულტურით რომ მოაქვს, გახარებს კაცს, თუნდ დიდად ჰუმანისტი მწერალიც ბრძანდებოდე.

ჩემი მოწაფეობის დროს, ოციან წლებში, მთელ კლასში მხოლოდ ერთი ლოყებპუნტულა, შეძლებული ვეჩილის შვილი სწავლობდა და მას თანაკლასელების დამცინავი პნკენა-ჩქმეტისაგან მოსვენება არ ჰქონდა; ორმოციან წლებში კი ავჭალის შამპანკომბინატის კოლონიაში სამ ასეულ პატიმარს შორის ერთი ოდნავ შესუქებული, საამხანაგოდ საიმედო, გამტანი, ხუმარა ახალგაზრდა შემხვდა და მას მაინც, თუმცა სიყვარულით, ღიპო-ღიპუნიას ეძახდნენ. ახლა კი, როგორც გადმომცეს, ჩასქელებული, ღაბაბიანი პატიმრები მრავალზე მრავალია, სკოლები ხომ ავსებულია ბიჭებითაც კი, წინ მუცლებით და უკან ქალური „ტაკოიანებით“...

და არავინ მათ არ კილავს, არავინ ირონიულად მათ არ კბენს, და ეს თითქოს ბუნებრივია: თამამად და დაუსჯელად მხოლოდ უმრავლესობას შეუძლია, დასცინოს ერთეულებს, და არა კუთხეში მიყუჟულ უმცირესობა-ერთეულებს – ათასები და ათი ათასები...

ამ რამდენიმე წლის წინათ, როგორც მახსოვს, აკადემიკოსი, კარდიოლოგი ნოდარ ყიფშიძე წერდა, უცხოეთის მრავალი ქვეყანა მომივლია, მაგრამ არც ერთ ქვეყანაში არ შემხვედრია იმდენი და ისეთი ჩასუქებულები, როგორც საქართველოში.

...დიახ, ბავშვიც და ყმაწვილიც, ქალიშვილიც და ჭაბუკიც, კაციც და ქალიც, მიუხედავად ხნოვანებისა!

არა, ამათში მართლაც ავადმყოფი ათასში ორი-სამიც შეიძლება გამოერიოს – თუ დიაბეტით დაავადებული, თუ ნივთიერებათა ცვლის მოშლილობით, თუ სიმსუქნისკენ მემკვიდრეობითი მიდრეკილებით, მაგრამ დანარჩენი 997 „ამხანაგი“ შეჭველად და უთუოდ მოუღლეელი, უფრო დასარწმუნებლად უცხო სიტყვას თუ დავესესხები, ინტენსიური ჭამა-სმის პროდუქტია.

ერთმა ფრიად დაკვირვებულმა გეოლოგმა, რომელსაც მცირე დროის მანძილზე როგორღაც ხშირად მოუხდა სხვადასხვა დონეზე გამართულ ჭირის სუფრას – თუ რესტორანში, თუ შინაურ გარემოცვაში – დასწრებოდა და რაკი იმ სუფრებზე საკუთარი თვალთ იხილა, ჩვენი „კდემამოსილები“ სამი დღის დამშულებივით როგორ „თოხლაობდნენ“, ქელეხს სახელი ქალეხზე უცვალა...

პროვინციის დაბა-ქალაქებს ნუ გადავწვდებით, მარტო დედაქალაქის ქუჩებში თუ პროსპექტებზე გავიაროთ და... დავთვლით კი, რამდენს გადავეყრებით წონით გადამძიმებულ მშვენიერ, რომლებიც ჯეირანივით როდი მიირხევიან, სპილოებივით „მინარნარებენ?!“ და ეს მხოლოდ თვრამეტიდან ოცდათვრამეტამდე, ამ ასაკის ზევით არავის ვერჩი (ვერჩი კი არა, ახლაც შერისხვის შიშით ისე ვკანკალებ, როგორც ბაჭია თოფმოღერილი მონადირის წინაშე და... მთელ საქალეთს ხომ არ გადავიკიდებ?!).

რუსებს აქვთ ერთი ძველისძველი ანდაზა: Бабу с воза, кобыле легче...

ჩვენს წინაპრებს ასეთი ანდაზა არ შეუქმნიათ, როგორც ჩანს, იმდროინდელმა ცხოვრების სინამდვილემ მათ საამისო საბაბი არ მისცა.

პარიზის სილამაზის ინსტიტუტი მომსვლელთ ასეთი წარწერით ეგებება, თურმე: „ყველა ქალი მშვენიერი და ელეგანტური უნდა იყოს!“

კი, მაგრამ, იციან თუ არა ჩვენმა ქალებმა, რომ, უპირველეს ყოვლისა, სილამაზე და სიმსუქნე ერთმანეთთან ყოვლად შეუთავსებელია და შენ თუნდაც მარიამ ღვთისმშობლის ანდა თამარ მეფის სახე გქონდეს და სიმაღლეც გინცობდეს ხელს, თუ შენი წელის გარშემოწერილობა 60 სანტიმეტრს აღემატება, სილამაზის კონკურსთან ახლოსაც არ გაგაკარებენ. მე ამ შემთხვევაში, რასაკვირველია, ევროპა-ამერიკას ვგულისხმობ, და არა ივერიას, სადაც რაკი ყველაფერი გაიაფებულ-გაშარჟებულია, ზომა-წონის გამყალბებელ ხერხსაც იოლად გამოიხატავენ და თავს ისე დაიჭერენ, თითქოს არც არასდროს გაეგონოთ მსოფლიოს ყველა კულტურულ ერში ერთნაირად გავრცელებული აზრი - რაც უფრო წვრილია წელი, მით უფრო ხანგრძლივია სიცოცხლეო.

თუ აქამდე საყოველთაო, თანაც ელემენტარულ ჭეშმარიტებად ითვლებოდა, რომ ინტელექტსა და სიმსუქნეს ერთმანეთთან საერთო არაფერი აქვთ, და რომ ინტელექტი უკვე თავისთავად გამორიცხავს სიმსუქნეს, რადგან ქონი თრგუნავს აზრს და ამის საგამონაკლისოდ შეიძლება მხოლოდ რამდენიმე ისტორიული პიროვნება დაგვესახელებინა, აი, თუნდაც, ბალზაკი და

ჩერჩილი, დღევანდელმა ლიპიანმა საქართველომ კი ეს თითქოს აბსოლუტური ქეშმარიტებაც ყირაზე დააყენა, აკი ახლა ჩვენში ისეთი „სპილოებიც“ მოგვიმრავლდნენ, რომელთა ინტელექტუალურობა არავისთვის საეჭვო და სადავო თითქოს არ უნდა იყოს.

აქვე ამასაც შევნიშნავდი: ჩვენი დროის ქართველ „გაბარიტებთან“ შედარებით, წინა დროის ბალზაკი და ჩერჩილი სუხიშვილ-რამიშვილის ანსამბლში თუ მოცეკვავეებად არა, მედოლეებად მაინც გამოდგებოდნენ.

ხნიერთათვის „რალაც“, ახალგაზრდებისათვის კი - „უ, რა დიდი, დიდი ხნის“, 25 წლის წინათ თბილისში ცნობილ ადამიანთა შორის ერთი ზომამზე მეტად ტანსრული, მაგრამ არა ჭარბად ქონმოკიდებული კაცი იქცევდა ყურადღებას; ეს იყო აკაკი კვანტალიანი, კრიალა კომედიური მსახიობი, რომელიც თავის ამ „გაბარიტობასაც“ ხელოვნების, მაყურებლის გულის გასახარებლად იყენებდა... გენრიეტა ლეჟავამ, მარჯანიშვილის თეატრის ფიროსმანისებურმა „აქტრისამ“, ერთხელ, როცა მითქმა-მოთქმა ატყდა, შტატებს ამცირებენო, შეწუხებულმა იკითხა, ჩემი კომპლექციის ერთადერთი მსახიობი ქალი თეატრმა ნუთუ არ უნდა შეინახოსო... ახლა კი თეატრებში „მისი“ კომპლექციის მსახიობთ ძებნა არ სჭირდებათ, არამსახიობთ კი... ო, „ვინ დათვალოს ზღვაში ქვიშა!“

ბევრი ჩადანდალებული შეიძლება არ წუხს კიდევ, რომ ამოდენა სიმძიმეს ურიკათი კი არა, ფეხით მიათრევს, რის გამოც ტროლეიბუსის ორ დაბალ საფეხურზეც დაუძაბავად ვერ ასულა, ორიოდ მეტრიც ვერ გაურბენია, რომ ავტობუსს მიუსწროს, მესამე სართულზეც სვენებ-სვენებით თუ ავა, და მაინც, ჭამა-ყლაპვის იმტაზე ხელის ალება მისთვის ალბათ ისევე ძნელია, როგორც ჩემთვის, ვთქვათ, ბაზალეთის ტბის გადაცურვა...

- ეს თქვენ, თქვენ გამიდიდეთ კუჭი, - ასეთი ბრალდება წაუყენა თავის მშობლებს ერთ ჩემს ნაცნობს, საერთოდ, ყოველმხრივ დიდგაბარიტიან ოჯახში 22 წლის ერთადერთმა, გაუთხოვარმა ქალიშვილმა, როცა გაზეთ „მანსში“ ამოიკითხა:

„30 წლის შევსრულდი. ვარ მაღალი (184სმ), გამხდარი, სპორტული აღნაგობის და სასიამოვნო გარეგნობის მამაკაცი. მატერიალურად არ მიჭირს, მაქვს ბინა, სამსახური (აკადემიაში), საკუთარი აგარაკი წყნეთში.. მსურს, გავიცნო 22-დან 26 წლამდე ასაკის ქართველი, ინტელიგენტურ ოჯახში აღზრდილი ქალიშვილი... მსუქანი ნუ გამომეხმაურება!“

თითქოს სამომავლოდ მაინც იმედი უნდა ჩავვისახოს აქა-იქ, ზოგიერთ განცხადებაში გამოთქმულმა სურვილმა, რომლის მიხედვითაც საქმროს მონატრებული, გასათხოვარი ქალიშვილებიც კი... „მსუქანი მამაკაცი ნუ გამომეხმაურებაო“

...იმ მაზანდადაცემული ინტელიგენტურობით, როგორადაც ახლა საქართველოში ინტელიგენტობა იზომება და ფასდება, ეს ოჯახიც ინტელიგენტურია (მამა - პროფესორი, დედა - ექიმი) და ამ ინტელიგენტებს, ისევე როგორც მათ მსგავს ათიათასობით სხვა ქართველ ინტელიგენტს და ასიათასობით არაინტელიგენტს, ღრმად სწამთ, რომ სიმსუქნე ბავშვის ჯანმრთელობის პირველი საწინდარია და ამიტომაც თავის ერთადერთ ან, სულ დიდი, ორ „კუკლას“ ატენიან და ატენიან პირში ცხიმეულით სავსე საკვებს, თუ ამ ნუგბარს, თუ იმ ნუგბარს...

დიახ, დღევანდელ საქართველოში, საერთოდაც, რაც მშობელია, ის შვილია, ამიტომ, კერძოდ, ამ „ორკუჭა“ - დიდკუჭიანებს ნურაფერს დავაბრალებთ - მათ ხომ ჩვენგან აიტაცეს, გაითავისეს, და როგორც ეს საერთოდ ხდება ხოლმე, ჩვენი მშობლების სიგლაზე კიდევ უფრო გააღრმავეს, ასე რომ, მათი მომდევნო თაობა მათზე კიდევ უფრო „მოხატული“ ჩამოყალიბდება.

ახლა რისი დეფიციტი აღარ არის, მაგრამ... მაგრამ ყველაზე დიდი დეფიციტი, ეს მაინც ელემენტარული ყოფითი, ყოფითი კულტურის თითქმის სრული უქონლობაა (საქართველოში ერთხელ უკვე ნამყოფ და მეორედ ჩამოსულ ამერიკელებს, ამბობენ, რალაცნაირი რეზინის ნულა-მესტისებურები ჩამოაქვთ და მათ, ვიდრე ჩვენს ხავერდოვან „ტურისტულ“ ტრასებზე აქა-იქ განლაგებულ „ტულეტებში“ შევიდოდნენ, ფეხსაცმელებზე ნამოიცვამენ თურმე მერე ამ „დამცავ საჭურველს“, ცხადია, ყრიან); უცხოელები კი არა, ჩვენი, ახლა უკვე ყოფილი საბჭოთა მეზობლებიც თვალს აცეცებენ, თბილისის ქუჩებში (და განა მარტო ქუჩებში?!) ამდენ „მოსემიჩკეს“ და „მეჟუვარჩკეს“ რომ ხედავენ, მეტროს ესკალატორზე სულ რაღაც ორი ნუთით ჩამოიჯდარ ახალგაზრდებსაც და მეტროდან ამოსვლისას - ქუჩის ნაპირზე ისეთ ჩაცუცქებულებსაც, როგორადაც ეს, ბოდის მოვითხოვ, მოსაქმებისას სჭირდებათ ტყის მჭრელებს...

ჩვენი „დიდი კულტურა“ ზოგჯერ ჩვენებურსაც კი აოცებს: ერთხელ ტროლეიბუსიდან ჩამოსვლისას ჩემმა ნაცნობმა დალაქმა, გონიერმა კაცმა, როცა ურნაში ნახმარი ბილეთი ჩააგდო

და ამას თვალი შეასწრო იქვე გამვლელმა მილიციის მაიორმა, მას ლამის საკოცნელად გადაეხ-  
ვია: „თქვენ გენაცვალეთ! თქვენისთანა ხალხი გვიმრავლოს, გვიმრავლოს ღმერთმა!“ –ო.

... ვინ უარყოფს, საჭმლის მირთმევა ადამიანისთვის დიდი სიამოვნებაა, მით უმეტეს მაშინ,  
თუ გზია... მაგრამ როცა მოშივებული არა ხარ და, უფრო მეტიც, როცა „კაპიტალურად“ დანაყ-  
რებულიც ბრძანდები და მაინც კუჭს ძალას ატან და მიაძლები...

ასე, სხვათა შორის, არც ფრინველი, არც საქონელი არ იქცევა: ქათამს ჩიჩახვი რომ ამოე-  
სება, ანდა ძროხას – ფაშვი, პირველი საკენკის ძებნას თავს ანებებს და ნაცრიან ადგილას შე-  
ყუყუდება-გაინაბება, ასევე ძროხაც – ჩრდილში და ეს მიუხედავად იმისა, რომ მათ ჭამის გარდა  
ცხოვრებაში სხვა ინტერესი არაფერი აქვთ: არც დიდი თანამდებობის დათრევაზე ფიქრობენ,  
არც სახელის განდიდებაზე, არც ჟურნალ-გაზეთებს კითხულობენ, არც ტელეეკრანზე ფეხ-  
ბურთის მატჩს უყურებენ და არც ერთმანეთში სტუმრად მიდი-მოდიან...

... და შენ, ადამიანი – ბუნების გვირგვინი! – ამ შემთხვევაში ქართველი ადამიანი, ხომ უნ-  
და განსხვავდებოდე პირუტყვისაგან, რომელიც იმისთვის ცოცხლობს, რომ ჭამოს, შენ კი, ადა-  
მიანი, იმიტომ ჭამ, რომ იცხოვრო და თუ ეს მართლაც ასეა, მაშინ ის უბრალო ამბავიც უნდა  
იცოდე და დღენიადაგ გახსოვდეს, სხეულის ჭარბი წონაც კი, მით უმეტეს სხეულის დაეფორმა-  
ციის გამომწვევი...

არ იფიქროთ, რასაც ამის ქვემოთ წაიკითხავთ, ჩემი ტვინის ნალიტინევი იყოს, ამოკრეფი-  
ლია მსოფლიოში ფრიად ავტორიტეტიანი მეცნიერ-მედიკოსთა შრომებიდან:

ლორმუცელობის შედეგია სიმსუქნე, სიმსუქნე კი ინვესს გულის იშემიურ დაავადებას,  
ათეროსკლეროზს, კუჭისა და თორმეტგოჯა ნაწლავის წყლულს, ნიკრისის ქარს, ნალველ-კენ-  
ჭოვან დაავადებებს, ართრიტებს.

ჭარბი კვება, თუნდაც არ ინვესს სიმსუქნეს, მაინც შეიძლება არტერიული წნევის, ჰი-  
პერტონიის მიზეზი გახდეს.

საკონდიტრო ნაწარმით, ტკბილეულით ზომაზე მეტად გატაცება არღვევს ენდოკრინულ  
ფუნქციას და შეიძლება ხელი შეუწყოს შაქრიანი დიაბეტის წარმოქმნას;

სიმსუქნე აქვეითებს მამაკაცის სექსუალურ პოტენციას, სულაც რომ აღარაფერი ვთქვათ  
სხეულის სილამაზეზე და თუნდაც მასზე, რუსულ სამედიცინო ლიტერატურაში „Зеркальная  
болезнь“-ად რომ იხსენიება (ვაჟკაცი შენი სხეულის „ერთ“ უმნიშვნელოვანეს ორგანოს უსარ-  
კოდ რომ ვერ ხედავ);

თითქოს არც ეს უნდა იყოს ნაკლებად ყურადსაღები: ხვრინავენ უფრო ღიპოსნები, ვიდრე  
გამხდრები...

ანტიკური სამყაროს მოაზროვნეებს ჩინებულად ესმოდათ, რომ ზომიერება ჭამაში ჯან-  
მრთელობისა და ხანგრძლივი სიცოცხლის საწინდარია და ამბობდნენ, მუცელღმერთა თავისივე  
კბილებით ითხრის სამარესო.

ამ „მუცელღმერთებზე“ მე ჯერ კიდევ ამ ექვსი წლის წინათ ჩამოვაგდე მწარე სიტყვა, რო-  
მელზეც ახლახან გამოცემულ თავის მოგონებებში - „ჩემი ცხოვრების გზებსა და ბილიკებზე“ -  
დიდი ეთნოგრაფი, აკადემიკოსი გიორგი ჩიტაია ასე მოგვითხრობს:

„გულდასმით წავიკითხე გაზეთ „კომუნისტის“ 1986 წლის 13 აგვისტოს ნომერში მოთავსე-  
ბული კ. ბუაჩიძის სტატია „რამდენს იწონის თქვენი საქმრო? ანუ უსამიკიტნო მიკიტნები“.

პრობლემა, რომელზეც წერილშია საუბარი, უპირველესად ესთეტიკურ გემოვნებას გვი-  
ლახავს, მეორეც. ფიზიკური გადაგვარების საშიშროებას ჰქმნის.

მე-17, მე-18 და მე-19 საუკუნეებში ქართველები ანთროპოლოგიურად საუკეთესო რასი-  
ულ წარმომადგენლად ითვლებოდა. ფრანგი მოგზაური ჟან შარდენი აღფრთოვანებული წერდა:

„ქართველები მთელ აღმოსავლეთში და, შეიძლება ითქვას, მთელ მსოფლიოში საუკეთესო  
ჯიშის ხალხია, ამ ქვეყანაში მე არ შემხვედრია არც ერთი უმწი ადამიანი, კაცი იქნება ეს თუ ქა-  
ლი. ვხვდებოდი მხოლოდ ანგელოზისებურ სახეებს... ქართველ ქალზე უფრო მშვენიერი სახისა  
და ტანის დახატვაც კი შეუძლებელია. არიან მაღალნი, კოხტა და მოქნილი ტანისა და საოცრად  
ნელწვრილნი.“

ნელწვრილნიო, გესმით?! კოხტა და მოქნილი ტანისაო...

პროფესორი ფრიდრიხ რატცელი, გერმანელი ეთნოგრაფი და გეოგრაფი, ჩვენი საუკუნის  
დასაწყისში სანკტ-პეტერბურგში გამოცემულ ათასგვერდიან ნაშრომში — „Народоведение“ -  
წერს (მომყავს რუსული თარგმანიდან):

„Грузины всего более соответствуют идеальному представлению о кавказских народах: высокие, сильные фигуры, светлокожие, с каштановыми и черными волосами, темными серыми глазами и энергичными физиономиями“ (გვ. 788).

ო. მაგრამ... დღეს, ახლა, რომ მოხდეს სასწაული და შარდენი და რატციელი აღდგენენ მკვდრეთით და რუსთაველის პროსპექტზე ჩაიარონ, ანდა დილით, ლექციების დაწყებამდე, რომელიმე უმაღლესი სასწავლებლის შესასვლელის წინ დადგნენ და იქ შემსვლელთ თვალი მიადევნონ, ხომ არ გაუფუჭდებათ გუნება დღევანდელი ქართველების გარეგნობის ხილვისას?!

ერის სულიერი დაკნინება, როგორც ჩანს, ინვევს მის ფიზიკურ დეგრადაციასაც...

ამისთვის ცოტათი მაინც გზის გადასაღობავად ახლა მეორედ ვიმადლებ ხმას. თუმცა ვიცი, ამ სასონარკვეთილ ამოძახილს, ისევე, როგორც პირველს, რაიმე სასურველი შედეგი, თუნდაც ერთეულების მხრივ, ბევრი არაფერი მოჰყვება და კვლავ იმატებენ და იმატებენ უსამიკიტნო მიკიტნები და მძიმე წონის საცოლეები...

შეაყარე ცერცვი სტომაქს, დაიჭერს განა?!

„დაუდევრები ვართ ქართველები და კიდევ ეგ მოგვიღებს ბოლოს“, გულისწუხილით უთქვამს ილიას.

ჰოდა, ვიდრე ბოლო ჯერ კიდევ სულ არ მოგვლებია... ადამიანი კუბოშიც ლამაზი უნდა იყოს!

ჭირისუფლებს ამნე არ უნდა დასჭირდეთ განსვენებულის საუკუნო განსასვენებელში ჩასასვენებლად...

ცხადია, არაფერია სადავო, რომ სილამაზე მიცვალებულზე მეტად ცოცხალს სჭირდება და რა სასიხარულოა, რომ სამი საუკუნის წინათ შარდენს თურმე საქართველოში ერთი უშნოც არავინ შეხვედრია... ისე კი, მართალი მოგახსენოთ, ამის დაჯერება ცოტა მიჭირს, ის კი მჯერა, რომ მაშინ ქართველები თავს ხელისძალათი არ იუშნობდნენ, როგორც... ახლა, დღეს, ჩვენს დროში!

დღევანდელ ჩვენს არეულ-დარეულ სამშობლოში, აბა, რა არ იბეჭდება და ვინ აღარ იბეჭდება... ჰოდა, ამ ცოტა ხნის წინათ ჟურნალ-გაზეთების კიოსკებში ერთმა მოალმანახო ჟურნალ-მაც გამოანათა „ლიმილის“ სათაურით, რომლის რედაქტორ-მემდგენელია „ვინმე“ რევან მიშველაძე (მის ვინმეობაში „დამარწმუნა“ ერთ-ერთ სამთავრობო გაზეთში მკითხველი საზოგადოებისათვის და, სამწუხაროდ, ჩემთვისაც სრულიად უცნობმა, ორმაგი გვარის მქონე ქალბატონ-მანდილოსანმა, დიდი ასოებით აწყობილმა მისმა შეკითხვა-შეძახილმა, - „ვინა ხართ თქვენ, ბატონო მიშველაძე?“ რომელშიც თითქოსდა ამ ქართველმა მაძამ დე სტალმა წაართვა თავის სამწერლო დროს 10-15 წუთი, რათა სწორე ჭკუაზე მოეყვანა, ვილაც ტარასკონელი, ახლად ფეხადგმული მწერლუკა).

ჰოდა, აი, ამ ბატონმა მიშველაძემ „ლიმილში“ ჩემი სამი წლის წინათ დაწერილი და ბევრისაგან დასაბეჭდად უარყოფილი („ენციკებათო!“) „ღია ბარათი“ ერთი ღირსეული ქალბატონისადმი უშიშრად გამოაქვეყნა...

რაკი ეს „ლიმილი“, ისე როგორც ყოველგვარი ღიმილი, ახლა ჩვენში საკმაოდ ძვირია და ბევრს ალბათ არ ექნებოდა მისი გაცნობის შესაძლებლობა, ამოვგლეჯ ამ ბარათიდან სულ მცირეოდენს:

„...სამკილოიან ქურქს იცვამდე და... ყინვაში ზედ ასგრამიან ქუდსაც არ იხურავდე, ეს შეიძლება? რასაკვირველია, ყველაფერი შეიძლება, თუკი ცივი გონების სარქველი ხელს გინყობს!

მაგრამ მე ამჯერად ზამთარში უქუდობა ისე როდი მანუხებს, როგორც... აი, ის, არსენაზე რომ ითქვა:

„...რო შეიქნა 16 წლის, უღვაშები დაიმშვენა“...

ახლა საქართველოში, რაკი ეს ევროპელთა მაიმუნური მიბაძვით ვილაც „ჭკვიანმა“ კაცმა მოდად აქცია, ყველა ქართველი, ჭაბუკიც და ხანდაზმულიც, მცირე გამონაკლისის გარდა, პირტიტველნი იწონებენ თავს!

დიახ, უხდება-არ უხდება, წვერ-უღვაშს მაინც პირწმინდად იხოხნის, აბა, „ბეჩა“, მოდას „რავა“ ჩამორჩება!

მე-19 საუკუნის ფრანგი ეთნოგრაფი, რასობრივი თეორიის ფუძემამყრელი, გობინო წერდა:

„საქართველოს დასავლეთში, რიონის ხეობაში ქართული ტიპი ულამაზესია მსოფლიოში.“  
განა ღირს ბჭობა იმის თაობაზე, თუ რას იტყოდა გობინო, ეს ფრანგი ეთნოგრაფი, დღევანდელ „ქართულ ტიპზე“?

ულვაში ჩვენი ეროვნული, ქართული სახის ბუნებით ნაბოძები, უფასო, ძვირფასი სამკაულია, რა თქმა უნდა, არა „მოვეროპიელო“ სახისა, მაგრამ წმინდა ქართული სახისა – კი... ასეთი სახეები ჩვენში არა მარტო „რიონის ხეობაში“, „ლიახვ-ალაზნის ხეობაშიც“ ჯერ კიდევ მრავალზე მრავალია და ვიდრე ჯერ კიდევ სულ არ გადავჯიშებულვართ, ხელისძალათი რატომ უნდა ვიუშნოებდეთ თავს?!

ეს განსაკუთრებით ჩვენს ფოლკლორულ ანსამბლებს ეხება, შინ და გარეთ!

ღიახ, შინ და გარეთ!

კაცი ტელევიზორშიც კი შეამჩნევ: აი, გვეცხადება ეკრანზე, ვთქვათ, გალის თუ სენაკის, ჩოხატაურის თუ მესტიის დღეგრძელთა ანსამბლები და... ტელეობიექტივი მათ, ჩამწკრივებულთ, ცალ-ცალკე რომ ჩამოუვლის, უნდა ნახოთ, რა მოგებულნი რჩებიან წვერ-ულვაშიანნი ასე სააშკარაოზე გამოფენილ-ღმერთო, მეპატიოს კადნიერება! – სახეშელახულთა ფონზე!

გნებავთ, თვალი ახალგაზრდებსაც შეავლეთ, ან შედარებით ხანმოთეულთ, გინდ, შვიდკაცას, გინდ, ცხრაკაცას თუ ასკაცას და... ვისაც ულვაში უყენია, სჯობნის კიდევ შესახედავად მის გვერდით მდგომ, ვთქვათ, ჩხორონყუელ „პარიზელს“ თუ „ჩიკაგოელს“, თუნდაც ამას „იმაზე“ უფრო დანყობილი და მიმზიდველი სახეც ჰქონდეს.

ღიახ, ამის შემონმება სულ იოლია, ოღონდ თვალი შეავლეთ და შეადარეთ, თვალი შეავლეთ და შეადარეთ!

ესეცაა, „შავისა“ და „თეთრის“ გასარჩევად საჭიროა, სილამაზის აღქმის სულ მცირე გრძნობა მაინც გქონდეს.

აბა, ერთი მიბრძანეთ, რა იქნებოდა ახლა უულვაშოდ, მაგალითად, ანზორ ერქომაიშვილი? არა, ჩინებული ლოტბარი და მომღერალი ანზორ ერქომაიშვილი, რასაკვირველია, ისევე ჩინებული მომღერალი და ლოტბარი ანზორ ერქომაიშვილი იქნებოდა, მაგრამ ჩვენს თვალში ცოტა რაღაც მაინც დააკლდებოდა: ის პენი და ლაზათი არ ექნებოდა, ახლა რომ აქვს ჩვენდა სასიხარულოდ.

სხვათა შორის, ღმერთმა მოხუც კაცთ, ქალებისგან განსხვავებით, ის უპირატესობა გვარგუნა, სიბერისაგან დაღარული ჩვენი სახე-ყელი წვერ-ულვაშით ცოტათი მაინც მივმალეთ.

„...ასმილიონიანი ვეებერთელა ბრაზილია მსოფლიომ პატარა მრგვალი ბურთით გაიცნო, დაინტერესდა და ცოტათი ალბათ შეიყვარა კიდევ.“

როგორც ამერიკაში თქვენმა ამასწინანდელმა გასტროლებმა დაგვიდასტურა, ცეკვითაც შეიძლება თურმე, შორეულმა ქვეყანამ გაგიცნოს და მოიხიბლოს შენით...

ჰოდა, უცხოელთა თვალში თუ უფრო ლამაზები და უფრო ეროვნულები, სხვა ერებისგან სახითაც განსხვავებულნი გამოვჩნდებით, ამას, აბა, რა სჯობს! მით უმეტეს, რომ ეს მომგებიანი გარეგნობა სულ რაღაც უმნიშვნელო, სადალაქო ხარჯს მოითხოვს მხოლოდ...

როდესაც გობინომ „ქართული ტიპი“ შეაფასა, როგორც „ულამაზესი მსოფლიოში“, მაშინ მას ოციანი წლების თბილისის გოგირდის აბანოებში მომუშავე სპარსელი მექისეებივით გახობნილნი ქართველნი როდი ეხილა.

ასეც არ იყოს, ჩოხა და უულვაშობა? ეს იმას ნიშნავს, შენს ჩოხას ქამარ-ხანჯალი და მასრები არ ამკობდეს!

რაკი ასეა, ქალბატონო ნინო, გაუმარჯოს ულვაშებს, ჯერ ფოლკლორული ანსამბლების მოცეკვავე-მომღერალთა ქართულ სახეებზე მაინც!

შეაყარე ცერცვი კედელსო, ეს უთუოდ ნათქვამია იმედგადაწურული კაცის მიერ, მაგრამ...

ო, არა, თუ „კედელი“ გონიერია, მაშინ იგი შეყრილ „ცერცვს“ ხელადვე აიტაცებს და ანდამატივით მიიკრავს.

გადმომცეს: როცა ანზორ ერქომაიშვილი „ლიმილს“ გაეცნო, ღიმილნარევი მუქარით გამოუცხადა თურმე თავისი ანსამბლის პირგახოხნილ წევრებს: ვინც ულვაშს არ დაიყენებს, არ წაიყვან საგასტროლოდო...



ჰოდა, ახლა, სწორედ ამ დღეებში, კოპნია უღვაშებით კიდევ უფრო დამშვენებული, სახელგანთქმული „რუსთავი“ მღერის და ცეკვავს გერმანიასა და ჰოლანდიაში!

დასასრულ, ჩვენთვის უკვე იმ ნაცნობი მილიციის მაიორისა არ იყოს, არ შემოიძლია არ შევცდახო: ღმერთო, გვიმრავლე ასეთი გამგონე „კედლები“ (და რალა აჯობებს, თუ გამგონე „სტომაქებიც“ გამოჩნდებიან!).

ავვისტო-სექტემბერი,  
1991 წელი

კიტა გუაჩიძე

PS: ამ წერილის წამკითხველთაგან ჩემზე, ვიცი, ბევრზე ბევრი „სასიკვდილოდ“ განაწყენდება („რა უნდა ამ ტუტუცს ჩვენგან, მაგისას ხომ არაფერს ვჭამთ?“), ზოგიერთი მათგანი კი, ეჭვი არ მეპარება, ნაწყენობით არ შემოიფარგლება და თუ პირისპირ გადამეყარა, დატორვასაც დამიპირებს, ტელეფონით ხომ... განსაკუთრებით „კდემამოსილმა მანდილოსნებმა“ ჩემი, მუდამ სიყვარულით მოსაგონარი ცხრა შვილის დედის ხსოვნა რომ არ შემიბილნონ, აი, იმ სიტყვებით, რომლებიც საბასთან კი არის, მაგრამ ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში სირცხვილით არ შეიტანეს, დაბეჭდვამდე ორიოდ დღით ადრე იერუსალიმს გავფრინდები, რათა იქ თავიც შევაფარო და გოდების კედელსაც ვემთხვიო, იქიდან კი პირს უკან მხოლოდ მაშინ ვიზამ, როცა ძველისძველი თეატრალი და ჩემი კეთილისმოსურნე ბენო რიჟინაშვილი მაცნობებს, დაბრუნდი, ნუ გეშინია, შენი დარიგება-შეცხადებანი უკვე აღარავის ახსოვსო...



**გაზეთი „შარავანდის“  
18-კაციან სარედაქციო  
კოლეგიას და მის მეთაურს  
პატონ გურამ ფანჯიკიძეს**

**გაზეთი „შარავანდი“, №9(13), სექტემბერი, 1991 წ.**

„შარავანდის“ ბოლო, ავვისტოს ნომერმა (18) დიდი სიამოვნება მომანიჭა.

ეს სიამოვნება ალბათ მეტიც იქნებოდა, რომ „ავტომობილიც“ წამეკითხა, მაგრამ, სამწუხაროდ, უდროობის გამო ჯერჯერობით ვერ მოვახერხე.

მე, საერთოდ, მუდამ ვერიდები ჩვენში ასე გაკაპეიკებულ შეფასება-ეპითეტებს - „უდიდესი“, „შესანიშნავი“, „ბრწყინვალე“, მაგრამ ახლა არ შემოიძლია, თქვენი ირონიული „სახელოვანი მამულიშვილი“ უმაღლესი ნიშნით არ შევამკო, და ეს არა მარტო დანერის ოსტატობის მხრივ, მასში ჩაქსოვილი ღრმა, საერთო აზრის მხრივაც.

ასევე მართებული და მახვილგონივრულია გაზეთის მთელი ის სვეტიც, რომელიც ეძღვნება თაფლის წვეთს შესეული ჭიანჭველებივით ახლა ასე მომრავლებულ ავტორებს, რომლებსაც თავიანთი რამდენიმე მანეთიანი ჰონორარის ასაღებად, ეზარებათ რა, ბულალტერიას მიაკითხო, ამ მანეთებს სხვადასხვა ფონდს სწირავენ, როგორც დიდსულოვანი, სწორუპოვარი ქველმოქმედნი.

ჩვენში ძებნა არ სჭირდებათ არც ისეთ კალმოსნებს, რომლებიც თავის თუნდაც ძალზე შორეულ ნათესაურ აზრს თუ აღმოაჩენენ სხვის ნაწერში და მათ, ესე იგი წყაროს, არ მიუთითებენ, ერთ ვაიუშველებელს ატეხენ ხოლმე.

მე კი ამის საპირისპირო ზნე მჭირს: მინათებს რა გზას აღფრედ დე მიუსეს გამონათქვამი - „მე ვსვამ პატარა ჭიქიდან, მაგრამ ეს ჭიქა ჩემია“, სულ იმის შიშში ვარ, ლიტერატურული ხელცივობა არავინ შემწამოს.

ახლაც ამით შეშინებული, ვჩქარობ, საალიბოდ გაახლოთ 1990 წლის 3 ნოემბრის გაზეთ „კაბადონში“ დაბეჭდილი ჩემი წერილი „ბლავილი ბებერი ხარისა“, რომლის ერთი-ორი აბზაცი თითქოს ეხმიანება თქვენს „ვფიქრობთ, ძალზე უხერხულიას.“

ხოლო რაც შეეხება „ნოდარ შარუშაძეს“, ამის მომსგავსო თანამოაზრეებზე რამდენიმე წლის წინათ ვწერდი „შავზე შავ წიგნში“, რომელიც, სხვათა შორის, უკვე კარგა ხანია, აწყობილია, მაგრამ უქალაქობის გამო არ იბეჭდება.

08.08.91

პატივისცემით  
კიტა ბუაჩიძე

P.S. გთხოვთ, ჩემი კუთვნილი ჰონორარი მთლიანად გადარიცხოთ ხნოვანების გამო კლიენტურა დაკარგულ პროსტიტუტკათა დახმარების ფონდში.



### უსახელო ღია ბარათი პროფესორ შალვა ამონაშვილს

„საქართველოს რესპუბლიკა“, №54(74), 20 მარტი, 1991 წ.

#### ბატონო შალვა!

გუშინ, 11 იანვარს, ტელევიზორით თქვენი საჩვენებელი გაკვეთილი ვნახე და მოვისმინე.

პირველად გიხილეთ ასე „ახლოს“, ცხოვრებაში კი თქვენთვის თვალი შორიდანაც არასოდეს მომიკრავს; სამწუხაროდ, არც თქვენი წიგნი „Здравствуйте, дети!“ - ჩამვარდნია ჯერ ხელთ.

ასე რომ, მხოლოდ ჟურნალ-გაზეთებში გამოქვეყნებული სტატიებით გიცნობთ და ვიცი ისიც, რომ ჩვენი ქვეყნის პედაგოგიურ წრეებში უკვე ფართო პოპულარობა გაქვთ მოპოვებული.

შეიძლება ამიტომაც დამრჩა საწყენად ის ამბავი, რაც მოსკოვის ერთ-ერთი გაზეთში, თითქოს სასხვათაშორისოდ, დაბეჭდილ სტრიქონებში ამოვიკითხე: თქვენ ცენტრალური ტელევიზიით გამოსულხართ და ტელეაუდიტორიაზე მაინცდამაინც ისეთი შთაბეჭდილება ვერ მოგიხდენიათ, როგორსაც მოელოდნენ. ამაში უფრო თვით ტელევიზიას ამტყუნებდნენ, Не так было подано“-ს მსგავსად...

ჰო, მაგრამ, როგორ ვიფიქროთ, მოსკოველებს ამას უფრო თავაზიანობა ხომ არ აწერიან და ბრალი, ცოტაოდენი მაინც, თქვენც ხომ არ მიგიძღვით?!

მე არ ვიცი, რუსულად თქვენ, ასე ვთქვათ, რა დონეზე მეტყველებთ, მშობლიური ქართულით კი, თუ ვიმსჯელებთ თქვენი მხოლოდ გუშინდელი გამოსვლის მიხედვით, მე მგონია, ერთგვარ გაუმჯობესებას მოითხოვს: არ ვიცი, სხვა დროს — როგორ, გუშინ კი ერთობ სწრაფად ლაპარაკობდით, იმდენად აჩქარებულად, რომ აზრის დაჭერა ბავშვებს კი არა, ხანდაზმულთაც გაუძნელდებოდათ.

ბუნებით თანდაყოლილი სიტყვა „ტყვიამფრქვევობა“, რასაკვირველია, ყველასთვის, მით უფრო მასწავლებლისთვის, ერთობ საუხერხულოა, მაგრამ მისი გამოსწორება „ენობრივი ვარჯიშით“ თუ მთლიანად არა, ნაწილობრივ მაინც შესაძლებელია, თუკი დაძაბული კონტროლის ქვეშ მოაქცევთ საკუთარ თავს, განსაკუთრებით გაკვეთილის ახსნა-ჩატარებისას.

ისე კი, მართალი გითხრათ, თქვენებრ თუნდაც ასეთ „ჩქაროსნულ“ ზეპირ ლაპარაკს მე პირადად მაინც ბევრად ვამჯობინებ ღეჭვა-ღეჭვით, დამარცვლით კითხვას (თუნდაც ეს კითხვა დაუღეჭავი და დაუმარცვლავი იყოს!), რომლითაც ასე ხშირად გვიმასპინძლებდებიან და გვანათლებენ მავანი და მავანი პროფესორ-დოქტორები ტელეეკრანიდან და ჩვენც, ტელემყურებლები, იმდენად გავნათლდებით ხოლმე, რომ მათივე ცოდვით დამწვარნი ერთმანეთს ვეკითხებით:

— ესაა მეცნიერი?!

— ამას ჰქვია დოქტორი?!

— პროფესორია აგი?!

ო-ო, ტელევიზორი, ბატონო შალვა, დიდი ვერაგი და მაცდური ვინმეა! ფარჩა-ატლასითაც რომ შეიმოსო, მაინც კუდის რიკამდე გაგაშიშვლებს, თუკი, რა თქმა უნდა, ამის ღირსი ბრძანდები... ასე, მაგალითად, ირაკლი ანდრონიკოვს იგი ვერ ამიშვლებს და ვერც რევაზ თაბუკაშვილს, ვერც აკაკი ბაქრაძეს. ამათ, პირიქით, სახელს კიდევ უფრო უქმნის.

ნამდვილად ჭკვიანმა კაცმა იცის, რას შეეჭიდოს და რას არ შეეჭიდოს, რა შეუძლია და რა არ შეუძლია, რა დაამშვენებს და რა დააუშნობს.

მე, როგორც საქართველოსთვის გულით დამწვარ ერთ პატარა ქართველს, ყოველთვის უსახლვროდ მახარებს ხოლმე, როცა ქართველი კაცი სასახელო საქმეებით და არა ხურმა-მან-დარინით დატვირთული „იაშიკებით“ გააღწევს ჩვენი პანია სამშობლოს ფორმალურ საზღვრებს იქით, მაგრამ ზოგს ეს ზეამაღლება ხშირად გონებას უბნელებს და კიდევ მეტი სახელ-დიდების ძიების განამაწიანია იმასაც კარგავს, რაც უკვე მოიპოვა...

როგორც ალბათ სულგრძელი პედაგოგი, ვფიქრობ, მომიტევენ: მე ის გონებაბრჯგუ, ჩამორჩენილი არსება ვარ, რომელმაც საბჭოთა შრომის სკოლა კი დაამთავრა და იდეურ-აღმზრდელობითი მზრუნველობის ორბიტაში უკვე ათეული წლობით ბრუნავს, და მას მაინც ბევრი ისეთი რამ მოსწონს საზღვარგარეთული, რასაც ჩვენი ფხიზელი პრესა პირველი აყრის ხოლმე ქვა და გუნდას (ესეცაა, მერე და მერე, პრაქტიკულ ცხოვრებაში, მეტწილად ზოგი რამ „ქე“ გადმოგვაქვს!).

არ ვიცი, თავდაპირველად სად შემოიღეს, მეეჭვება კი, რომ ეს იდეა თქვენგან გადაეღოთ - ბავშვების სწავლება ექვსი წლის ასაკიდან უცხოეთის ზოგიერთ ქვეყანაში... „არ ახალია, ძველია“, მაგრამ „იქ“ საამისოდ, ჩვენგან განსხვავებით, სულ სხვა მატერიალური ბაზა გააჩნიათ: ბალები „თამაშ-თამაშ“ კი ეუფლებიან იქაურ „აი იას“, ოლონდ... იქვე იკვებებიან, იქვე ცურაობენ, შეუძლიათ, წაიძინონ კიდევ, ესე იგი თითქმის ისე ცხოვრობენ, როგორც შინ...

გამიგონია, ბავშვი ყველგან ბავშვიაო, მაგრამ ყური როგორღაც იმისთვისაც მომიკრავს, იაპონიაში ბავშვები თითქოს არ ტიროდნენ, ჩვილებიც კი...

ჰოდა, თუკი ეს, ცოტათი მაინც, მართლაც ასეა, მაშინ ჩვენი პლანეტის ყველა კუთხე-კარის ბავშვებიც არ ყოფილან ერთმანეთის ზუსტი ასლები

გუშინ, როცა თქვენი საცდელ-საჩვენებელი გაკვეთილის დროს ქართველ ცეროდენებს ვუყურებდი, მათი ცოდვით ლოყებზე გაგანია ცეცხლი მომეკიდა: ჩალამებული თვალებით, შეჭმუხვნილი შუბლებით, სერიოზული პოზებით ისინი მობერებულ ლილიპუტებს უფრო წააგავდნენ, ვიდრე ექვსი წლის დაუდგრომელ, ცქმუტავ, მოუსვენარ ანცებს...

ამ ანცობაში კი, რამდენადაც მედიცინიდან ვიცი, მათ ძვლები უმაგრდებათ, ეს კი რაქიტის პირველ მტრად ითვლება.

მე, რა თქმა უნდა, მესმის ისიც, რომ ტელეკამერა, და, შესაძლოა, უფროსების დარიგებანიც — „ჭკვიანად იყავით, ბავშვებო, ახლა ჩვენ კინოში გადაგვიღებენ“, — ძალაუნებურად შებორკავდა მათ, მაგრამ ამაზე არანაკლებად – მაგიდები, რომელთა შორისაც ისინი იყვნენ ჩაჭედდნენ...

კი, მაგრამ, ჯერ საერთოდ ჩვენს ქვეყანაში და მერე კი, კერძოდ, საქართველოში, ვითომ ასე აუცილებელი და საჭიროა, რომ სწავლა 6 წლის ასაკიდან დავიწყოთ, თუნდაც ეს სწავლა-მეცადინეობა, გნებავთ, თამაშ-თამაშ მიმდინარეობდეს, გნებავთ, ბურთით და, გნებავთ, უბურთოდ?

როგორ ფიქრობთ, საბჭოთა ბავშვებს რაც უფრო ადრე დავუწყებთ სწავლა-ჩიჩინს, ისინი მით უფრო განსწავლულ-განათლებულები გამოვლენ ცხოვრების ოღროჩოდრო სარბიელზე?

რით შეგიძლიათ აგვიხსნათ, რომ, მაგალითად, ქართველი ბავშვები, მიუხედავად თერთმეტწლიანი სწავლა-განათლებისა, მათი დიდი უმრავლესობა სკოლას ისეთი განათლებით ამთავრებს, სწრაფი კითხვაც კი ეძნელება, წერით კი რვეულის ნახევარ გვერდზეც უბრალო თემაზე, ვთქვათ, „რატომ მიყვარს ჩემი დედა“, ანდა „რატომ არ მიყვარს ცუდი ამინდი“, ერთმანეთზე გადაბმულად ასჯერ გაგონილ ორ ფრაზა-აზრსაც ვერ აკონინებს?

ამ შემთხვევაში ზარი, წესით, პირველმა პედაგოგიურ მეცნიერებათა აკადემიამ უნდა შემოჰკრას, მაგრამ განა მისი, ეჭვი არ არის, ფრიად განათლებული და დიდად ჭკვიანი პრეზიდენტი იტყვის კი:

— ო, მგონი, შევცდით, ძვირფასო კოლეგებო, ორჯერ ორი თითქოს არ უნდა იყოს ხუთი, ორჯერ ორი, მგონი, უფრო ოთხს უახლოვდება.

სამაგიეროდ... ოღონდ ერთმა „სხვამ“, „სულ დიდმა“ კი თქვას, თუნდაც ალაღბედად, თუნდაც სხვათა შორის, ორჯერ ორი ოთხიაო, მაშინ თქვენი აკადემია და ყველა სხვა აკადემიაც ხბოს აღტაცებით მიესალმებიან ამ ახალ, კოლოსალურ აღმოჩენას, მაგრამ ჩვენი საყოველთაო-სავალდებულო ტრადიციაც სწორედ ის გახლავთ, რომ ასეთი „სხვა“ რომ გამოჩნდეს, ამას ათეული წლები სჭირდება, მანამდე კი ჩვენ ყველას (ცხადია, საჯაროდ გასაგონ-დასანახავად და არა გულში, შინაურ გარემოცვაში!) „ლაფში ჩაფლული ურემი შინ მიტანილი გვგონია...“

რომანოვები სამასი წელიწადი ქმნიდნენ, ხვენდნენ განათლების საქმეს და ნუ ვიფიქრებთ, რომ ისინი სამეფო ტახტზე სამ საუკუნეს გაძლებდნენ, რომ კერძოდ, სწავლა-განათლება, ასე თუ ისე, ნამდვილი განათლების კალაპოტში არ მოექციათ...

ო-ო, ალბათ უკვე აღშფოთებით გაიფიქრეთ, ნეტავ, ვინ მწერს ამას? არა, ის ქართველი არ იქნება, ის უთუოდ თებერვლის რევოლუციის დროს რომელიღაც არქეოლოგიურ სამარხში შემალული, რაღაც მანქანებით ცოცხლად შემონახული პურიშკევიჩის მსგავსი შევრაზმელია, ცარიზმს ახლაც რომ მისტირისო...

არა, მე ნამდვილად ქართველი კაცი ვარ, დედითაც, მამითაც და წინაპრებითაც და ცარიზმისათვის კი ნიხრის დადებაში, ცოცხალი რომ იყოს, მუხლის თავებს დაფუკოცნიდი ილიას:

„რაც კარგი ექნას რუსისა შტიკსა, -  
ღმერთმა ის რუსსვე ას-კეცად მისცეს.“

...და მაინც, ნიკოლოზს, ესე იგი ცარიზმს, განათლების დარგში აბსოლუტურად ყველაფერი როდი ჰქონდა ცუდი და დასანუნი, სანაგვეზე გადასაყრელი...

ჰოდა, თუ „არ გამლახავთ, შალვა მასწავლებლო“, შემოგბედავთ და იმაშიც გამოგიტყდებით, რომ მე... მმ... სკოლაში გაროზგვისა არა, მაგრამ უღირსი, უგვანო, უხამსი, ყოვლად უზუნეო, თანაც არაერთხელ ჩადენილი ასეთი საქციელისთვის სკოლიდან გარიცხვისა და, ასე განსაჯეთ, მგლის ბილეთის მიცემის მომხრეც კი ვარ...

ო, არა. მე იმას როდი ვინონებ, როცა სამი ალექსანდრე და ორი ნიკოლოზი რევოლუციონურად მოაზროვნე ახალგაზრდებს გიმნაზია-უნივერსიტეტებიდან მგლის ბილეთით რომ ერეკებოდნენ...

სხვათა შორის, თითქოს არც ჩვენ უნდა გამოვიჩინოთ მრისხანება ჩვენს სასწავლებლებში ნამლად ერთი-ორი ისეთი დაუდულარი თუ გამოერევა, რომელთაც, ჩვენნაირი დადუღებული-დაშტამპული თავები ჯერ კიდევ არ გამობმიათ და...

მინდა, გკითხოთ, როგორც საბჭოთა პედაგოგიკის თეორეტიკოსს და პრაქტიკოსს: მოსწავლეები, რომლებიც თავისივე სკოლას ცეცხლს ნაუკიდებენ, მერე ქალაქგარეთ მათთვის სრულიად უცნობ და სრულიად უდანაშაულო მოხუც დარაჯს დანებისა და იარაღის მუქარით საფლავს გაათხრევენ და წარბის შეუხრელად მოკლავენ, ამ ორმოში ჩააგდებენ და მიწას გადააყრიან, ამათ მგლის ბილეთის ნაცვლად „ცხვრის ბილეთი“ უნდა მიეცეთ?

და განა ეს მათი პირველი დანაშაული იყო და განა მათ მანამდე მრავალჯერ არ აპატიეს, არ შეუნდეს, წითელ კვერცხებს არ უგორებდნენ, ფიანდაზად არ ეგებოდნენ?!

ნიკოლოზის უკუღმართი დროისთვისაც კი ძნელად წარმოსადგენი დანაშაულის ჩამდენი მოსწავლეების აღზრდასა და ცხოვრების სწორ გზაზე მათ დაყენებას ჩვენში, როგორც წესი, მილიციის უბნის ინსპექტორს ავალებენ...

მერე? მოაქვს კი ამას რაიმე სასურველი შედეგი? ხელისუფლების უმნიშვნელო ფიგურას – უბნის ინსპექტორს კი არა, უფრო დიდჩინიან, ბობოლა მილიციელებსაც, ისე, როგორც ბევრ ჩვენგანს, სხვისი შვილები კი არა, სათანადოდ საკუთარიც ვერ აღუზრდიათ და...

ალბათ გეხსომებათ, პოლკოვნიკ თუ პოდპოლკოვნიკ ბურდლიას (გვარს ზუსტად არ ვასახელებ) ორივე შვილი, ორივე სისტემატური დაუსჯელობით უზომოდ გათამამებულნი, ახლა ავად სახსენებელი რომ გახლავან: ერთი ქურდი-რეციდივისტი, მეორემ კი – ჩვენი „უანგარო, მოუსყიდავი მართლმსაჯულების“ კლანჭებიდან ბარე ოთხჯერ გამომძვრალმა კი არა, — მედიდურად გამობრძანებულმა, ელემენტარული წესრიგის დასაცავად სრულიად სამართლიანი შენიშვნის გამო-ეს როგორ გამიბედო - დღისით-მზისით დანაზე ღორივით წამოაგო, ათეულობით იქვე მდგომი ღიპიანი ქართველი „ვაჟკაცების“ თვალწინ, — საზოგადოებისათვის დიდად საჭირო ახალგაზრდა ინტელიგენტი...

რაკი პედაგოგია ახლოს დგას ფსიქოლოგიასთან, ამიტომ, ვფიქრობ, დამეთანხმებით, რომ ეს ნაძირალები არც სკოლაში იქნებოდნენ გვრიტები, გარიცხვის კანდიდატობასაც არაერთხელ დაიმსახურებდნენ, მაგრამ ახლებურ-საბჭოურად გაგებულმა ჰუმანიზმმა მათ, პირიქით, ყოფაქცევაში ხუთიანი დაუნერა, არცოდნისათვის კი ქების ატესტატით აღჭურვა.

სამოქალაქო პირის შვილები რომ ყოფილიყვნენ, აღსაზრდელ-გამოსასწორებლად შეიძლება მათ მილიც...

ო, მე თუ მკითხავთ, ასეთებს ჩვენს დროში მილიციელი კი არა, მაკარენკოც ვერ მოარჯულებდა...

ჩვენს დროში-მეთქი, რადგან მაკარენკოს დროს სხვა სოციალურ გარემოში ვცხოვრობდით და პირობებიც სხვა იყო სამართალდამრღვევი მოზარდების აღსაზრდელ-გამოსასწორებლად: ქვეყნის ყოველ კუთხე-კუნჭულში, შრომა-გასწორების კოლონიებშიც კი, საყოველთაო ერთუზიანობაში სუფევდა, აკი სოციალიზმი შენდებოდა, კოლექტიური სოციალიზმი, ახლა კი, როგორც ვიცით, განვითარებად სოციალიზმში ვიმყოფებით, როცა ყველას, სულ მცირეოდენის გამოკლებით, გემოვნება-მოთხოვნილება, ადრინდელთან შედარებით, ერთიანად განუვითარდა და ინდივიდუალურ, საკუთარი მუცლის სოციალიზმს იშენებს და თუ ირგვლივ მივიხედ-მოვიხედავთ, ამ თითქოს რთულ ამოცანას პრაქტიკულ ცხოვრებაში დაუბრკოლებლადაც ართმევს კიდევ თავს...

ვინ იცის, შეიძლება სწორედ ესაა მიზეზი იმისა, რომ მაკარენკოს გარდაცვალებიდან, აი, უკვე ლამის 50 წელიწადი გავიდა და ამ ხანგრძლივი დროის მანძილზე სხვა, ახალი მაკარენკო ჯერ არ გამოჩენილა და არც პირი უჩანს, რომ გამოჩნდება.

სტატისტიკამ ამას წინათ მორცხვად და მორიდებით შემოგვაპარა, დამნაშავეთა დიდი ნაწილი საშუალო და უმაღლესი განათლების პირებზე მოდისო...

ამან, ვისაც განსჯის უნარი ჯერ კიდევ შემორჩა, გონებაგამჭრიახი ადამიანი საგონებელში უნდა ჩააგდოს და სიმწრით ათქმევინოს:

— ესეც თქვენ, განათლების ნაყოფი!..

მაგრამ ნუ ავჩქარდებით და ვადაზე ადრე ნუ ვიტყვით ამ საკრამენტულ ფრაზას: ესენი ხომ მომეტებულად მოსაჩვენარი, მხოლოდ ქალაქებში არსებული, ცრუგანათლების მქონე პირები არიან, რომლებიც ჩვენმა უბადრუქმა საგანმანათლებლო სისტემამ დამოძღვრა და თავისებურად გაანათლა: ათი-თერთმეტი წლის მანძილზე იმდენი ეჯაჯგურა მათ თავის ქალებს, კითხვა იმ უმაღლეს დონემდე შეასწავლა, გაზეთ „ლელოს“ საკითხავად რომ ეყოფათ და წერილთა მათი ტოლ-ამხანაგის ბატიფეხურს რომ წაიკითხავენ და თვითონაც რომ წაუბატიფეხურებენ...

ეს კია, თვლა-ანგარიშის შესასწავლად დრო და ჩიჩინი ბევრი არ დასჭირვებიათ და ახლა ფულს, მხოლოდ ფულს, თუ გნებავთ, ასი ათასობითაც „უჩოთქოდაც“ ჩაიყრ-გადმოყრიან ჯიბეში და ჯიბიდან...

ჰო, მაგრამ განა ასეთი განათლება არ შეეძლოთ, მათ შინაც მიელოთ, თანაც საამისოდ სულაც არ დაეხარჯათ ათი-თერთმეტი წელიწადი და მას, დასტურ, ჩვენი წინაპრები, როცა „ნუცას სკოლაც“ კი ყველასათვის არც ხელმისაწვდომი იყო და არც ფეხმისაწვდომი (სასწავლებლის სიმშორის გამო), ლებულობდნენ კიდევ, რა თქმა უნდა, ვინც კი ამ სურვილით იყო ანთებული...

შარშან ერთ იმ სოფელში გახლდით, ლომონოსოვივით სწავლის წყურვილით მონადინებული, ახლობელ-მახლობელთა მეურვეობა-პროტექციის გარეშე ოცდაათიან-ორმოციან წლებში ხუთამდე პროფესორი, ნამდვილი პროფესორი რომ გამოვიდა.

ახლა კი, ოთხმოციან წლებში საყოველთაო-სავალდებულო კანონით სწავლას მიჯაჭვულმა, იმავე სოფლის მერვეკლასელმა ნიუტონიც ვერ მოიგონა (არ დავიჯერე, მითხრეს კი, არც მისმა მასწავლებელმა იცისო!), ეკატერინე გაბაშვილი არ გაეგონა, ვერც ყაზახეთის, ვერც უზბეკეთის, ვერც მოლდავეთის დედაქალაქი დამისახელა, ბალტიისპირა რესპუბლიკები კი მისთვის ისეთივე მიუწვდომელი და უცნობი აღმოჩნდა, როგორც კრატერები მთვარეზე...

იმ სოფელშივე ჩემი ყურადღება მიიქცია ერთმა უკვე არცთუ სულ პატარა ბიჭმა თავისი თითქმის უკვე მონიფული, ასაკოვანი კაცის დაულალავი შრომა-საქმიანობით... ოღონდ სწავლას ნუ გააგონებ და გინდათ, უღელში შეაბითო, — გამანდეს.

მერედა, რა არის ამაში სათაკილო-საძრახისი ანდა რატომ არ არის სანიმუშო შრომისმოყვარეობა მოსაჩვენარ სწავლა-განათლებლაზე უფრო მეტი სარგებლობის მომტანი მისთვისაც და საზოგადოებისთვისაც?!

ჯერ, საერთოდ, საყოველთაო-სავალდებულო სწავლებამ, მერე კი ამის მომდევნო სავალდებულო საყოველთაო-საშუალო განათლებამ, პათეტიკურად რომ ამბობენ ხოლმე, სოციალისტური საზოგადოების ამ უდიდესმა მონაპოვარმა, მოსწავლე თაობის თვალწინ სულ ერთიანად დასცა ფიზიკური შრომის ხიბლი და მისი სასიცოცხლო საჭიროება, და რაც ამაზე ნაკლებ სამწუხარო არ არის, დაამცირა და დააკნინა პედაგოგის პროფესია, იმდენად ჩამოაქვეითა მასწავლებელი, ლამის არის, არარად აქციოს იგი...

აბა, თვითონვე ბრძანეთ, რა წონა და რა ავტორიტეტი ექნება საწყალ მასწავლებელს...

დიახ, საწყალს, რომელიც სკოლაში მოსვლის ქრონიკულად და ჯიუტად არამსურველს დილით, მძინარეს შინ რომ მიაკითხავს, თავზე დაადგება და გაღვიძებას დაუწყებს ხვეწნა-ვედრებით:

— ადექი, ადექი, გენაცვალე!... მოერიე თავს რამენაირად, წამოდექი და წამობრძანდი სკოლაში... ვიცი, ვიცი, გაკვეთილი არ გეცოდინება, მაგრამ ნუ გეშინია, არც არაფერს გკითხავ.. შენ მხოლოდ ყურნალში ამოკითხვისას, აქა ვარო, შემომძახე და... მეტი არაფერი მინდა რა შენგან!

მაგრამ ეს რა არის იმასთან შედარებით, რაც... მმ...რუსთავში სხვა ასეთივე საწყალ მასწავლებელს, მოსწავლესთან ერთად, მისი მშობლების გაღვიძებაც უხდება თურმე (ესენიც, რასაკვირველია, საყოველთაო-სავალდებულო განათლების ღვიძლი შვილები იქნებიან)...

ჰმ! ეს კი გამეგონა, მერძვეემ დილაადრიანად კარზე კაკუნით გაგაღვიძოს, რძე რაში ჩაგისხათ, ბატონებო, წუხელ ჭურჭლის გამოდგმა დაგვიწყებიათო, მაგრამ...

ეს კი მხოლოდ ჩვენს განათლებულ დროში და ჩვენს ქვეყანაში გავიგონე, მასწავლებელმა მოზარდს დილით შინ მიაკითხოს, სკოლაში გვაგვიანდება და... თუ არ გამინყრები, ცოტა ჩქარა ისაუზმე, მე ქუჩაში დაგელოდებიო (ეს იმ შემთხვევაში, თუ ამ უბედურს გზადაგზა სხვებიც არა ჰყავს გასაღვიძებელი)...

დიახ, მოისპო მანძილი მონაფესა და მასწავლებელს შორის, ნაიშალა ზღვარი ღმერთსა და მლოცველს შორის, ისინი ჩვენს ქვეყანაში უკვე კაი ხანია, ერთ სიმაღლეზე (თუ სიდაბლეზე?) დგანან...

რაც დავთესეთ, იმას ვიმკით!

ასეთი გზით მოპოვებული სწავლა-განათლება, უფრო სწორად, სწავლა-განათლების პროფანაცია, შეგნებულად თავის მოტყუება, აფრიკის ახლად გამოღვიძებული, ჩამორჩენილი ქვეყნებისათვის ჩვენი თავის მოსაწონებლად რომ არის თითქოს მიმართული, განა რაიმე დადებით შედეგს გამოიღებდა?

ო, თუ ამას დადებით შედეგად მიიჩნევთ, სტატისტიკა რომ გვაუწყებს, დამნაშავეთა მეტი წილი საშუალო და უმაღლეს დამთავრებულებზე მოდისო, მაშინ კი, ბატონო!

ესეც გვახსოვდეს, ბევრ ამ დამნაშავეს თვით სკოლაშივე, ვიდრე მას დაამთავრებდნენ, ერნევათ აკვანი...

არასრული სტატისტიკა იმასაც გვატყობინებს, რომ არცთუ იშვიათია ისეთი შემთხვევები, როცა საყოველთაო-სავალდებულო სწავლაში ჩაბმული, ჩემებურ-ძველებურად – მონაფე, თქვენებურ-ახლებურად – მოსწავლე. თავის მოძღვარ-მასწავლებელზე საცემად რომ წაწეულა და შემოურტყამს კიდეც და „სწავლა“ ანუ, უფრო ზუსტად, სიარული მაინც გაუგრძელებია, თუ იმ სკოლაში არა, სხვა, მახლობელ სკოლაში მაინც!

აბა, საშუალო განათლების უატესტატოდ ხომ არ დატოვებენ და ჩრდილს ხომ არ მიაყენებენ ჩვენი საზოგადოების უ-უდიდეს მონაპოვარს – საყოველთაო-საშუალო-სავალდებულო სწავლებას (ჩემი მორიდებული, შეშინებული აზრით კი – შრომაზე დაფუძნებული სოციალისტური საზოგადოების ერთ-ერთ ყველაზე საშიშ ძირგამომთხრელ მღრღნელს).

საფრანგეთის სამეფო ტახტზე ლუდოვიკო მე-14 სულ ღლაპი ავიდა და უკვე „კაი სტაჟის“ მქონე მეფე იყო, როცა 10-12 წლისას მასწავლებლები... მტკიცედ ძნელია თქმა, სხეულის რომელ ნაწილზე, ლოყაზე, თავში თუ „ტაკოზე“, ეს კი დანამდვილებით ცნობილია, რომ მას მასწავლებლები თუ გაკვეთილის მოუმზადებლობა-უცოდინარობისათვის, თუ წრეგადასული გიჟმა-ჟობისათვის უტყაპუნებდნენ ხოლმე...

დიახ! მეფეს – პედაგოგები!... აკი პედაგოგი, როგორც მსმენია, ძველბერძნულად ჯოხიან აღმზრდელს ნიშნავს და ახლა კი ეს ჯოხი, ჩვენს დროში და ჩვენს ქვეყანაში, მოსწავლეს უჭირავს და მასწავლებელიც ყოველმხრივ ცდილობს, ამ „პედაგოგს“ არაფერი აწყენინოს და თავი აარიდოს...

ძველად, როცა უხილავი ძალა სწამდათ, ასეთი ამბის გაგებისას ხელაპყრობილნი მუხლებს მოიდრეკდნენ და...

— ღმერთო, ერთსა გთხოვ: ნურც ქვეყანას დააქცევ და ნურც მე გადამრევ...

სულ ახლახან ჩვენთან ერთი ვაი-უშველებელი ატყდა, რესპუბლიკის სალამოს სკოლებში სათანადო დონეზე არ დგას სწავლა-მეცადინეობაო...

ბოდიში, მაგრამ... საიდანაც ყოველთვის სანიმუშო მაგალითს ვიღებთ — რუსეთში კი დგას?

საქართველოში ყოველგვარი სიგლახე ერთბაშადვე ზრდადასრულებული დინოზავრის სახეს ღებულობს ხოლმე, მაშინ, როცა იგივე სიგლახე სხვა რესპუბლიკებში „დამწყები“ დინოზავრის სიდიდეს იშვიათად თუ გადააჭარბებს, ოღონდ ამ შემთხვევაში... ჩვენდა საბედნიეროდ (სიგლახეში როდისმე ერთხელ მაინც ჩამოვრჩეთ ვინმეს!), მგონი, რუსეთმაც კი გაგვისწრო...

ეს მოსაზრება არც თქვენ და არც სხვებმა (თუკი ამ წერილს ვისმე წააკითხებთ) ცილისწამებაში რომ არ ჩამითვალთ, წყაროზე მივითითებთ: ერთი და იგივე სათაურიან ორ სტატიაზე შარშანდელ „Комсомольская правда“-ში: „Надоело!“ — გვაკმარეთო ამდენი ტყუილი, დაუსრულებელი თვალის ახვევა, სალამოს სკოლები ფაქტიურად მხოლოდ ქალაქებზე არსებობენო; მასწავლებელი მას ეთქმის, ვინც გარშემოხვეულია მოწაფეებით, ჩვენ კი უმოწაფეებო მასწავლებლები ვართ და გვრცხვენია (უნდა ვივარაუდოთ, არა ყველას, ცხადია!), ხელფასს რომ ვიღებთო... ვინც ვალდებულია, სულ ერთია, სწავლა მაინც არ უნდა, ძალათი თუ შემოვართიეთ, მაინც გაგვირბისო...

და მრავალი სხვა ამგვარი!

აქაც მასწავლებლების დამამცირებელი ბინებში სიარული, მათ მიერ ჩანყობილ-მომზადებული გაკვეთილები და მათ მიერვე მიღებული ვითომ გამოცდები და ცისფერლენტშემოვლებული ატესტატები...

დიახ, არსებითი განსხვავება დილისა და სალამოს სკოლებს შორის თითქმის არ არსებობს; პირველის დევიზია – ოღონდ სკოლაში იარე, მეორესი – ოღონდ ჩაენერეთ...

ესეც არის, სალამოს სკოლის მასწავლებელს ორიანის დანერისათვის - „ისეთს ჩაგაფარებ რომა“ - არავინ ემუქრება, აქაური „მოსწავლე“ ცხოვრების ასპარეზზე უკვე გამოსულია და დაუსწრებლად ორიანს დაუნერ თუ ხუთიანს, ამას მისთვის არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს, აკი იგი...

სხვათა შორის, საყოველთაო-სავალდებულო სწავლების კანონი რომ არა, საშუალო „განათლებულ“ უცოდინართა არმიები, როგორც „Вечные абитуриенты“, წლითინლობით არ აეყუდებოდნენ უმაღლესი სასწავლებლების კარებთან და იძულებულნი გახდებოდნენ, შრომითი საქმიანობისათვის, შედარებით მაინც, დროულად მოეკიდათ ხელი...

დიახ, ეს დღეს ჩვენი საზოგადოების ძალზე მნიშვნელოვანი სატკივარია და იგი რაც დრო გავა შეიძლება კიდევ უფრო და უფრო უარეს სენში გადაიზარდოს...

ჰოდა, თუკი მე, ისეთი „პედაგოგი“, რომელმაც თავისი ცხოვრების გზაზე მხოლოდ ერთხელ ჩაატარა საჩვენებელი გაკვეთილი და მაშინაც კი ცხვირი მოიტეხა იმის გამო, რომ ორმოცდახუთწუთიანი გაკვეთილისათვის მომზადებული მასალა ნახევარ საათში ამოეწურა და დანარჩენი თხუთმეტწუთიანი სიცარიელე აღარ იცოდა, რით ამოევსო...

ვხვდები, თუ რა განუზომელი ზიანის მომტანია მოზარდი თაობის დიდი ნაწილის გამათავსებელი-გამაფუჭებელი და ძალზე ბევრისათვის კი ცხოვრების გზის ამბნევი პოტიომკინის სოფლის მსგავსი ეს საყოველთაო-სავალდებულო საშუალო განათლება.

როგორ დავიჯეროთ, რომ ამას ვერ ხვდებით თქვენ, უკვე საქვეყნოდ ცნობილი პედაგოგი, რომლის წიგნი „გამარჯობათ, ბავშვებო!“ მოსკოვში, მგონი, ნახევარმილიონიანი ტირაჟით გამოიცა და რომლის ავტორიც შარშან ქებით მოიხსენია პედაგოგიური მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტმა კონდაკოვმა და უმაღლესი განათლების მინისტრმა პროკოფიევმა (ახლა, თუ არ ვცდები, უკვე ყოფილმა)?..

და თუ ხვდებით და გრძნობთ ამ სახალხო-საზოგადოებრივი სატკივრის მთელ სიმწვავეს, მაშინ მოიმარჯვეთ კალამ-სკალპელი და, როგორც უკვე დიდად ავტორიტეტულმა მოძღვარ-მასწავლებელმა...

იყივლეთ მაინც!

და თუ არ გათენდება...

ო-ო! რომ არ გათენდება, ამაში არც ამ უსახელო ბარათის მომწერს ეპარება ეჭვი: ძალად მაცხოვნების ოჩოფებზე აგებული დღევანდელი ჩვენი სწავლა-განათლების სისტემა რომ შეიცვალოს, საამისოდ „ორჯერ ორი ხუთის“ მონაგარიშე-დამდგენელთ კიდეც, სულ ცოტა, 30-40 წლის ფიქრ-ჭოჭმანი მაინც დასჭირდებათ.

სამაგიეროდ... თქვენი დროული, გამაფრთხილებელი ყივილი საისტორიოდ ხომ მაინც დარჩება!

მერწმუნეთ...

არა, ვიცი, არ დამერწმუნებით, მაგრამ ჩემდათავად მეც ვიყივლებ, ოღონდ, გთხოვთ, საწყენად ნუ მიიღებთ: პედაგოგიკის ისტორიაში თქვენ ამით უფრო შეხვალთ, ვიდრე ბავშვების 6 წლის ასაკიდან „თამაშ-თამაშ“ ასამდე თვლისა და „აი იას“ წერა-კითხვის შემოსაღები სწავლებით!

აბა, ბრძანეთ, ისეთი რა მნიშვნელობა აქვს, დღევანდელი საბჭოთა სკოლა უთვალავ უვიცთ, და მათ შორის არცთუ ისე ცოტა უვიცთ-დამნაშავეთ, 6 წლის ასაკიდან „განათლებს“ თუ 7 წლიდან ?!

ისე, მე თუ მკითხავთ, პატივცემულო შალვა მასწავლებლო, სულ უკანა მერხზე მჯდომ, გაკვეთილის გამოსვლის დასარეკი ზარის გულისფანცქალით მომლოდინე ცუდლუტ მონაფეს, მაინც ჯობს, ბავშვებმა ბურთი შვიდ წლამდე სუფთა ჰაერზე, მინდორში ითამაშონ, ვიდრე ჩახუთულ ოთახში თუნდაც ერთობ სიმპათიური ნანა მასწავლებლის მონაწილეობით, ასე რომ გაგვაცანით, - ახალგაზრდად კი გამოიყურება, მაგრამ მაინც კარგა ხნის პედაგოგიური სტაჟი აქვსო...

ჩემდა საკვირველად, ეს ხომ არ იყო მიზეზი – ახალგაზრდად „გამოყურება“ — რომ მას გაკვეთილის დასაწყისში უქალბატონობით მიმართეთ, „აბა, ნანა, დავინყოთ!...“

კი, მაგრამ...

ეს საჩვენებელი გაკვეთილი უფრო ხომ ჩვენთვის, უამრავი ტელემაყურებლისთვის იყო გამიზნული, ვიდრე იქ მსხდომი თორმეტი ბავშვისათვის...

ტელეეკრანებს კი ბევრი ვუსხედით ისეთი „კულტურულ-განათლებული ინტელიგენტიც“, ვისაც ჯერ კიდევ გვჭირდება ელემენტარული თავაზიანობის გამომუშავება, ეს კი, აბა, ვისგან ვისწავლოთ, თუ არა ისევ ტელევიზიისაგან და პირადად თქვენგანაც...

პატივისცემით

არაფრისმცოდნეობის კანდიდატი,  
რომიელსაც თვალი ახლა დოქტორობაზე  
უჭირავს.

P.S. ხელით ნაწერისთვის ბოდიშს ვიხდი, თუმცა... ამ ბარათში ზოგიერთი აზრი თუ ისე მკვახედ მოგეჩვენებათ, რომ „ანონიმჩიკის“ გამომჟღავნებას საჭიროდ მიიჩნევთ, ამ რთულ საქმეში „პოჩერკი“, პირიქით, საქმეს გაგიადვილებთ.

ისე კი, რომ იცოდეთ, ეს თქვენი „მოსე მწერალი“ სულაც არ აპირებს თვალთაგან მიფარებას: ერთხელ კიდევ შეეცდება, წააწყდეს სადმე თქვენს წიგნს და თუ ამჯერადაც ვერ მიაღწევს სანატრელ მიზანს, მორიდებით შემოაღებს თქვენი კაბინეტის კარს და ხიხინა ხმით გეტყვით:

— გამარჯობათ, ბატონო შალვა! მე მოვედი სამათხოვროდ: მისაჩუქრეთ თქვენი

„Здравствуйте дети!“

იანვარი, 1986 წელი.



**საქართველოს რესპუბლიკის პრეზიდენტს  
გატონ ზვინაძე გამსახურდიას**

**გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, 25 დეკემბერი, 1992 წელი**

ამთავითვე მოგახსენებთ: თქვენ მოგმართავთ დედიტაც და მამიტაც ერთი ქართველი კაცი, თქვენი ამომრჩეველი, რომელიც შეიძლება სულაც თავხედურად ფიქრობდეს, რომ ამ დიდი განსაცდელის ჟამს თავის სათაყვანო პრეზიდენტზე ნაკლებად როდი შესტკივა სამშობლოსათვის გული.

მინდა, ესეც იცოდეთ: მე ადრეც, თქვენ მიერ საქართველოს განთავისუფლებამდე, უპარტიო კაცი ვიყავი და ახლაც, თავისუფალ საქართველოში, არც ერთ პარტიას არ მივეკუთვნები, მით უმეტეს კომუნისტურს – ხომ არა და არა!

ამ გარემოებას ასე ხაზგასმით ორი კატეგორიული „არათი“ იმიტომ აღვნიშნავ, რომ არ იფიქროთ, კომუნისტებმა ჩამაგონეს ის, რასაც ახლა გწერთ.

არადა, დასწყევლოს ღმერთმა, ამ ჩემს მომართვას კომუნისტური სუნი თითქოს უდის კიდევ, და მაინც, ბატონო პრეზიდენტო, ნაადრევად ნუ აღშფოთდებით და გთხოვთ, ბოლომდე ჩაიკითხოთ.

დღეს ჩვენი უსაყვარლესი, მთლიანი საქართველო საბედისწერო სასწორზეა შეგდებული; როგორც ერთიანი ეროვნული ორგანიზმი, იგი ყოფნა-არყოფნის, სიკვდილ-სიცოცხლის მიჯნაზე იმყოფება და, რარიგ დასანანია, რომ ბუნებამ თითქოს საგანგებოდ თქვენთვის მოიცალა, თქვენთვის — არა იმდენად ასაკობრივი, რამდენადაც მმართველობის ხანგრძლივობით — სრულიად ახალგაზრდა პრეზიდენტისათვის.

დიახ, ღვთისმშობლის წილხვედრი საქართველო ერთპიროვნულ მესაჭეს, თითქოსდა გამოცდის მიზნით, განგებამ თავს გაუგონარი მასშტაბის კატასტროფები დაატეხა — ორგზის საშინელ მიწისძვრას ხომ წარღვნიებური წყალდიდობაც მოჰყვა...

დღეს თითქმის ნახევარი საქართველო კერააყრილია, თითქმის ნახევარი საქართველო დანგრეულია.

თუკი ამას ბედი ეთქმის, კიდევ ჩვენი ბედი, რომ ქვესკნელი თბილი თვეების დადგომისას აბობოქრდა, თორემ ეს რომ ზამთარს მომხდარიყო...

ო, რაჭასა და ზემო იმერეთში ზამთარი რომ იცის, ექვსთვიანი, უხვთოვლიანი..

ადამიანთა მსხვერპლის მხრივ არა, მაგრამ ნგრევის მხრივ საქართველომ სპიტაკის მიწისძვრაც კი უკან ჩამოიჭოვა.

სომხეთი, აი, უკვე მესამე წელიწადია, ჭრილობებს იშუშებს და ჯერაც ვერა და ვერ მოუშუშებია, თუმცა მას თითქმის მთელმა მსოფლიომ რეალური შემწეობის ხელი გაუწოდა და მთელი მსოფლიოს მდიდარი სომხობაც ხომ სიტყვით და საქმით ფეხზე დადგა (მარტო უილიამ საროიანის ამერიკაში 600 ათასი სომეხია, შარლ აზნავურის საფრანგეთში 200 ათასამდე დაითვლება), ჩვენ კი ისეთი მზრუნველ-მიმხედავი, რომ წელში ოდნავ მაინც გავესწორებინეთ, არავინ გვეგულეება (აბა, ხელი რით უნდა გაგვიმართოს რალაც ორასამდე ამერიკელმა ქართველმა და თუ არ ვცდები, ათასამდე საფრანგეთში მცხოვრებმა — მათში მილიონერი რამდენიმე მაინც რომ ერიოს, კიდევ ჰო...).

ჩვენი სათვალავით, უკვე მესამე, უნორჩესი რესპუბლიკის მატერიალური ზარალი, როგორც ტელევიზიით გვაცნობეს, ათ მილიარდსაც კი აჭარბებს თურმე. ჩვენ კი დღემდე რის ვაივაგლახით მხოლოდ 60 მილიონამდე შეგვიგროვდა... მერედა, სამოცი მილიონი ამოუდგება გვერდით ათ მილიარდს?!

თანაც ჩვენი, საერთოდ, შრომის და, კერძოდ, აღდგენითი შრომის ტემპები რომ ვიცით! რომელი ამერიკელები ჩვენა ვართ, ამ ორიოდ წლის წინათ კალიფორნიაში მიწისძვრისაგან 12-კილომეტრიანი მიგრეხილ-მოგრეხილი ხიდი სამიმოსვლოდ ორ კვირაში რომ გაამრთელეს, ჩვენ კი, აი, უკვე მეორე წელიწადია, ქაშვეთის ეკლესიისათვის, პროსპექტის მხრიდან, პატარა ნაგე-

ბობა-შესასვლელიც ვერ მიგვიშენებია, თუმცა იქ, რამდენადაც დაგვირგვინებია, გულით მუშაობენ, თანაც არც ფულადი სახსრები აკლიათ და არც სამშენებლო მასალა...

ჰოდა, მიწისძვრის იმ რაიონებში, სადაც ბევრგან არც ფული მოეპოვებათ და არც სამშენებლო მასალა... საჩხერეში, მაგალითად, სილაც უკვე საძებნელი გახდომიათ, არადა, უახლოეს ორ-სამ თვეში კარს ჯერ სიცივე, მერე კი ხანგრძლივი ზამთარი მოგვადგება, რა ეშველებათ მაშინ ამჟამად ცისქვეშ მცხოვრებ იმ ათი ათასებს, რომლებიც თქვენ ახლა, როგორც ბიბლიურ მხსნელს, შემოგცქერიან, სასწაულმოქმედთან რომ გაიგივებენ?!

დაე, ღმერთმა დიდი ცოდვის მოწმენი ნუ გაგვხადოს, დიდი ცოდვის მოწმენი ნუ გაგვხადოს ღმერთმა!

...ეხ, ვინ იცის, ამ დიდ სტიქიურ უბედურებას, ვაითუ, ამაზე არანაკლებმა მეორე პოლიტიკურმა უბედურებამაც აუბას მხარი:

სამოკავშირეო ხელშეკრულებას არძინბა ხელს თუ მოაწერს, დაგვეკარგება აფხაზეთი!..

აფხაზეთის დაკარგვა კი იმას ნიშნავს, რომ ჰერეთ-საინგილოსავით სამუდამოდ დაგვარგოთ ქართულ ამ ბაღნართან ერთად 250 ათასი ქართველი...

დიახ, სამუდამოდ!.. ისინი, ჩვენს თვალსა და ჩვენს ყურს მოკლებულნი, საქართველოს მოშორებულ-მოკვეთილნი, ნაწილი ადრინდელი ქართველებივით გააფხაზდება, ნაწილი გარუსდება... დაემართათ ხომ ასე არათუ მარტო მეგრელებს, იმ რაჭველებსაც კი, ამჟამად საქართველოს თითქმის საზღვართან, სოჭის მახლობლად, სოფელ პლასტუნკაში რომ ცხოვრობენ და ქართულ იერს დღითიდღე კარგავენ და ქართულს უკვე ამტვრევენ...

არძინბა კი, არხეინად ბრძანდებოდეთ, სამოკავშირეო ხელშეკრულებაზე ხელს უეჭველად მოაწერს, მოაწერს გორბაჩოვ-იაზოვის ჯარით გულ და ზურგამაგრებული და ეს ჯარი, რაც ჩემზე უკეთ თქვენ მოგეხსენებათ, აფხაზეთში უკვე განლაგებულია და, სამხედროების ენით თუ ვიტყვით, სრულ საბრძოლო მზადყოფნაშია...

ნუ ვიქონიებთ იმედს, ჩვენო სათაყვანო პრეზიდენტო, რომ არძინბას ამ საქმეში შეაკავებს ანდა შეაშინებს თქვენი ერთგული თანამებრძოლის, ბატონი აკაკი ასათიანის მუქარა-გაფრთხილება, მთელი ქვეყანაც რომ დაიქცეს, ჩვენ აფხაზეთს არ დავთმობთო...

სხვათა შორის, მე ეჭვი არ მეპარება, რომ ქვეყნის დაქცევის იმ ტრაგიკულ მომენტში ბატონი აკაკი სადმე საიმედო ბუნკერს არც ძებნას დაუნყებს და არც თავს შეაფარებს...

რასაკვირველია, ამაზე უფრო ერთიორად მწამს თქვენი ვაჟკაცური ბუნებისა და ვიცი, ერთიანი საქართველოსთვის სიკვდილის წინაშე არც თქვენ დაიხვეთ უკან, მაგრამ საკითხავია — რატომ, რისთვის?

ღირსეულ პრეზიდენტობას რომ თავი დავანებოთ, თქვენ ჩინებული მწერალი ბრძანდებით და, თუმცა, დიადი იდეა გასულდგმულებთ, მაგრამ მაინც, არ უნდა შეაკლათ მას თავი ბაირონ-პეტეფივით...

და ეს ისევ ჩვენთვის, ჩ ვ ე ნ თ ვ ი ს , ხ ა ლ ხ ი ს თ ვ ი ს ! ო, ვინ იცის, კვლავ რამდენ რამ ხელით საგოგმანებელს შეგვიქმნით სიცოცხლის მეორე ნახევარში, კიდევ უფრო დაბრძენებისას!

დიახ, არც თქვენი, არც ასათიანის და არც სხვა რომელიმე, თუნდაც სულ პატარა ჩვენიანის წინასწარ გამიზნული, ერთი სიკვდილიც არ ღირს იმად, რაც გამარჯვების ნატამალსაც არ მოგვიტანს.

ვიკმაროთ, ვიკმაროთ.

განა თქვენ, ჩვენო გულმონყალე, სათნო პრეზიდენტო, ეს ყმანვილები რუსეთის „დედოვ-შჩინიდან“ იმიტომ გამოიხსენით, რომ მათ ახლა მშობლიურ მიწაზე ისევ რუსის სადესანტო ჯარისგან აღმოხდეთ სული?!

ნუ ვიფიქრებთ, რომ იქ სისხლი არ დაიღვრება.. სწორედ ასე გვეგონა მ აპრილს, რომ არც 9 აპრილს და არც მერე ჩვენი სისხლის დაღვრას ვერ გაბედავდნენ, მაგრამ გაბედეს, თანაც რაიმე მერყეობის გარეშე: ასევე გვეგონა, „სამხრეთ ოსეთის რესპუბლიკას“ თუ გავაუქმებდით, ამას აბრაგი ოსები უსისხლოდ მოინელებდნენ, იოლად შეურიგდებოდნენ — არ შეურიგდნენ, ეს მიწა ჩვენიაო...

ახლა, აფხაზეთში მაინც, რეალობის თვალთ შევხედოთ მოსალოდნელ საბედისწერო საშიშროებას, სოხუმში ვეკუები დასალუპავად მეტი აღარ უნდა გავიმეტოთ...

თქვენ, ბატონო ზვიად, სამი შვილის მამა ბრძანდებით, ქალბატონი მანანა ორი ბიჭის დედაა. ჰოდა, ამ სამიდან სამშობლოს სამსხვერპლოსთვის რომელიმეს გაიმეტებდით? მე, რა თქმა უნდა, ისეთ სამსხვერპლოს ვგულისხმობ, რომელიც, კერძოდ, შეიძლება აფხაზეთში აღიმართოს საბოლოოდ გარეშე ძალების ჩარევის წყალობით, ეროვნულ გამარჯვებას რომ ვერ მოგვიტანს.

დღევანდელ სიტუაციაში დიდი მიხვედრილობა არაა საჭირო იმ დასკვნის გამოსატანად, რომ არძინბას საბჭოთა ხელისუფლება აფხაზეთზე გულზე ისე ეხატება, როგორაც ჩვენ — ქართულზე, და მაინც, მისი ოცნებაა, რომ უკვე არასაბჭოთა საქართველომ სამოკავშირეო ხელშეკრულებაზე ხელი არ მოაწეროს, რაიც მას კანონიერ შესაძლებლობას მისცემს, ცხადია, კრემლის შეგულიანებით, თავი დაიძვრინოს „ფაშისტ გამსახურდიას საქართველოს არტახებიდან...“

ჰოდა, თქვენ, როგორც სრულიად საქართველოს და, მაშასადამე, აფხაზეთის პრეზიდენტიც, როგორც გონებაგამჭრიახი და ემმაკი (არაემმაკმა პოლიტიკაში ცხვირი არც უნდა ჩაყოს, როგორც ბოთემ და დაბდურმა)... დიახ, ემმაკი პოლიტიკოსი, თავისი ბრძნული სახელმწიფოებრივი ნაბიჯით, არ გაახარებს არძინბებს, არ აუხდენს მათ დიდი ხნის სანატრელ ოცნებას, ჩაუგდება უკვე პირთან მიტანილ მურაბიან კოვზს ნაცარში და... მთლიანი საქართველოს სახელითაც მოაწერს ხელს სამოკავშირეო ხელშეკრულებაზე!

ცხადია, ჩინებულად ვიცი და მშვენივრად ვგრძნობ, ამაყ და ზვიად ზვიად გამსახურდიასთვის ეს ახლა, ამდენი ბრძოლის შემდეგ, ერთობ ძნელზე ძნელი იქნება, მაგრამ ამ ეროვნულ-პოლიტიკურ სიბრძნეს ერთიანი საქართველოს დაუქუცმაცებლობისა და ქართველი ერის სასიცოცხლო ინტერესები თუ მოითხოვენ, განა ღირს ამისათვის ფიქრი და ჭოჭმანი?!

დარდი ნუ გექნებათ, ეს ნაბიჯი თქვენ, როგორც საღად მოაზროვნე სახელმწიფო მოღვაწეს, მსოფლიოს თვალში ოდნავაც არ დაგამცირებთ, არ დაგამდაბლებთ, სახელს არ გაგიტებთ, პირიქით!

თქვენი იდეალი ხომ გენერალი შარლ დე გოლია და პრეზიდენტობის დროინდელი რონალდ რეიგანი! მერედა, განა გენერალი დე გოლი საფრანგეთის მთავარკაცობისას მუდამ ამოღებულ ხმაღს იქნევდა? განა მას დროდადრო არ ჩააგებდა ხოლმე ქარქაშში? განა რეიგანმა ცოტა დაუთმო გორბაჩოვს იმ ანგარიშით, რომ საბოლოოდ მისგან მეტი მოგება მიეღო (ცხადია, აქ ფინანსური სარფა არ იგულისხმება)?!

პოლიტიკა, ჩვენო საამაყო, სწორუპოვარო პრეზიდენტო, სახელმწიფო მოღვაწეობის ის სფეროა, სადაც ზოგჯერ მზაკვარიც უნდა იყო და ზოგჯერ კუდამელაც. პოლიტიკაში, თუკი ეს გარემოებამ მოითხოვა, ბედაურიდან ვირზეც უნდა გადაჯდე, რათა მერე, უკვე მგლის მუხლიანი, ისევ ბედაურზე ამხედრდე უფრო მტკიცედ...

თქვენ ისე გეჯავრებათ და გძულთ მოსკოვი-კრემლი, ცენტრი და მისი მთავარი რეჟისორ-დირიჟორი მიხეილ გორბაჩოვი, რომ, ასე მგონია, ახალ სამოკავშირეო ხელშეკრულების პროექტს გულდასმით არც გაეცნობოდით: იგი ცალკეული, ასე ვთქვათ, სუვერენული რესპუბლიკებისათვის უკვე აღარ არის ისე მონურად ხელფეხშემბორკავი; თუ წინათ რკინის ხაფანგი იყო (რასაც ცხადი ტერორის ჟამიც უწყობდა ხელს), ახლა მასთან შედარებით, უფრო ნეილონის ობობას ქსელს წააგავს, საიდანაც გამოღწევა დროთა განმავლობაში არ იქნება შეუძლებელი, ოღონდ იმხანად ეკონომიკურად საკუთარ ფეხებზე უნდა იდგე.

ბატონო ზვიად, დრო დაგვიდგა ისეთი, როგორც ამას წინათ ერთმა სოციოლოგიურმა გამოკითხვამ დაადასტურა, პროსტიტუცია კი უკვე აღარ ითვლება სამარცხვინო საქმიანობად. მეძავობა, ასე განსაჯეთ, ერთ-ერთ პირველ პრესტიჟულ პროფესიად დაასახელეს...

ჰოდა, თუკი ერთხელ მიღებულ გადაწყვეტილებას, თუნდაც მტკიცე გადაწყვეტილებას, შენი მშობელი ერისა და შენი სანუკვარი სამშობლოს გადასარჩენად ზურგს შეაქცევ, ამას ჭეშმარიტ ერისკაცს სულიერ მეძავობაში არ ჩაუთვლის არც ისტორია და არც თანამედროვეობა (გარდა ხელმოცარული დემაგოგებისა და ორი-სამი ახალგაზრდა, ჯერ კიდევ უმწიფარი პოლიტიკოსისა).

... და თუ თქვენ, ბატონო პრეზიდენტო, ყოველივე ამას გონების სასწორზე აწონ-დაწონით და დეტალური განსჯის შემდეგ თავს „დაიმცირებთ“ და სამოკავშირეო ხელშეკრულებაზე ხელს მოაწერთ, ამით საქართველო მხოლოდ მოიგებს, მოიგებს უსისხლოდ იმას, რასაც, წინააღმდეგ შემთხვევაში, სისხლის საფასურითაც ვერ მოიგებს.

ჩამოვთვლი მთავარზე მთავარს:

1. ველარ გაგვეყრება აფხაზეთი;
2. შესაძლოა, შიდა ქართლიც შეგვრჩეს – ჩვენთვის კრემლისაგან ერთგვარ საკომპენსაციოდ – იმ სტატუსით, როგორაც თქვენ უკვე დასახეთ (კულტურული ავტონომია).

3. მიუხედავად საყოველთაო-საქვეყნო ეკონომიკური კრიზისისა, საქართველოს ამჟამინდელი სულისმღაფავი ეკონომიკა, საერთო, საკავშირო ძალისხმევით სულს მოითქვამს და მოცოცხლდება;

4. ჩვენი ხელმონერით გახარებული მოსკოვი-კრემლი, ცენტრის ჩარხმტრიალებელი გორბაჩოვი თქვენი და ქართველი ხალხის გულის მოსაგებად მიწისძვრებისაგან იავარქმნილი საქართველოს ფეხზე წამოსაყენებლად საგრძნობ რესურსებს უეჭველად მოგვაშველებს;

5. დაბოლოს, რაც პატარა ამბავი არ იქნება, მსოფლიოს ბევრი მოწინავე ქვეყანა, სადაც სახელი გაგვიტეხეს, ზოგჯერ კი — ვიყოთ გულწრფელი და ნუ დავმალავთ — სახელი თვითონაც გავიტეხეთ, ახლებური, კვლავ სანდო თვალთ შემოგვხედავს, მათ შორის ამერიკის პრეზიდენტი ჯორჯ ბუშიც, და ყველა ისინი ასეთ გაუგონარ ბედუკულმართობაში ჩავარდნილთ კეთილ ხელს უთუოდ გამოგვიწვდიან, ოღონდ დავით კლდიაშვილის კუდაბზიკა, კუჭმიმხმარ აზნაურივით ნუ შეგვრცხვება ამის და ნუ ვიუკადრისებთ; სულ აგერ ახლა ჩინეთის 18 პროვინციაში დიდმა წყალდიდობამ მოსახლეობას ცხოვრების საარჩო-საბადებელი წაართვა და ამ ვეებერთელა, მილიარდინან სახელმწიფომაც კი მსოფლიოს შესძახა, ჭირის დღეში ჩავვარდით, მოგვეშველეთო...

ღიას, ბუშიც-მეთქი, ეს-ეს არის, მოგახსენეთ... ო, რამდენად მართებულია მისი აზრი, რესპუბლიკებისათვის საბჭოთა კავშირიდან გასვლა თვითმკვლევობის სადარი იქნებაო. ახლა ამის თაობაზე საპარლამენტო საპროტესტო განცხადებებით და ჩვენი ქართულ-რუსული პრესის მეშვეობით აღშფოთებაც რომ გამოვთქვათ და ამის სანინაალმდეგო ვამტკიცოთ, სულ ერთია, ბუშს ჩვენს პოზიციაზე მაინც ვერ გადმოვიბირებთ. ჩვენმა ჭკუის დარიგებამ კი მის ყურამდე თუ მიაღწია, ვაითუ, კიდევ უფრო მოვიმდუროთ და თუ მან ჩვენი მეზობელი სომხეთის მომავალი პრეზიდენტი მრავალკერძიან სადილზეც კი მიიპატიჟა, ჩვენ ერთი სენდვიჩითაც აღარ გაგვიმასპინძლდება, თუნდაც კონგრესმენების მიძალებით მიგვიღოს კიდევც თეთრ სახლში.

რაკი სიტყვამ მოიტანა, ძვირფასო ბატონო ზვიად, თქვენი პრეზიდენტობის მალმერთებელს თუ არ ჩათვლით ქართველი ერის მოღალატედ და შენიღბულ კომუნისტად, სიყვარულით შემოგბედავთ და გეტყვით: თქვენი დროდადრო, უფრო აღრინდელი მოუზომავი პირდაპირობით, საკმაოდ მკვახე გამოთქმებით გორბაჩოვის მისამართით, რომლებიც ადრესატს სულ იოლად შეეძლო მიეჩნია უმაღლესი დონის ხელისუფალთათვის შეუფერებელ, არათავაზიან უდიერობად, ასე მკაფიოდ გამოხატული იგნორირება არათუ თვალუნვდენი საბჭოთა იმპერიის ბატონ-პატრონის გულს გაკენწლავდა, იგი უსიამოვნოდ ააფორიაქებდა მას მაშინაც კი, ახლაც სტავროპოლის სამხარეო კომიტეტის მდივანი რომ იყოს.

რაკი მთელი ეს წერილი თითქმის სულ „მოგებაზეა“ აგებული, მორიდებით შეგეკითხებით: მოვიგეთ კი ამით რამე?

თქვენ მოსკოვში, ბოლო დროის ერთ-ერთ პრესკონფერენციაზე როგორც მახსოვს, ამგვარად განაცხადეთ: „Официальная Москва меня не признает...“

25 ივლისით დათარიღებულ მიმართვაში საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო (ესე იგი ფაქტობრივად, თქვენ) საბჭოთა კავშირის უმაღლეს საბჭოს (ესე იგი ფაქტობრივად, გორბაჩოვს) წერს:

„Верховный Совет Республики Грузия подтверждает свою готовность в любую минуту сесть за стол переговоров с руководством СССР. Надеемся, что с вашей стороны будут проявлены добрая воля и благоразумие во имя свободы и процветания наших государств и народов“.

ამ სტრიქონების გაგზავნიდან დრო საკმაოდ გავიდა, მაგრამ როგორც ვხედავთ, მოსკოვი-კრემლი, გორბაჩოვი-ცენტრი ჩვენს „ლუბაია მინუტას“ არ ეხმაურება და როგორც ჩანს, ჩვენთვის არც „ღობრაია ვოლიათი“ და არც „ბლაგორაზუმითი“ არ აპირებს, თავი შეინუხოს.

აღბათ... დაავიანეთ, დაავიანეთო; ბევრად ადრე, როცა ჩვენ თვითონ ასე მოგმართავდით, და თუ თქვენ არ ინებებთ ჩვენთან ჩამოსვლას, ჩვენ თვითონ გეახლებითო, მაშინ ყურიც არ გამოიბერტყეთო: დასავლეთის იმედი გქონდათ, ბუშის, ბუშის... ბუშმა კი, აი, ყოფაქცევაში ორიანი დაგინერათ და უსადილოდაც დაგტოვათო...

არ დაგიფარავთ, ძალზე მიკვირს: თქვენ, ბატონო ზვიად, ასეთ ბრწყინვალე რუსთველოლოგს — „ვეფხისტყაოსნის სახისმეტყველება“ ეს ხომ ეპოქალური შედეგია! – რატომ მიგავინწყდათ შოთას გენიალური შეგონება:

„გველსა ხვრელით ამოიყვანს  
ენა ტკბილად მოუბარი...“

დასტურ, ამ ტკბილმოუბარი ენით ყაზახეთის პრეზიდენტმა ნაზარბაევმა თავისი ქვეყნის საქმეები აღჩუხე ისე აანყო, მილიარდებამდე ღირებულ ბაიკანურიც კი მიინანილა; მას არც აზერბაიჯანის ალბათ მომავალი პრეზიდენტი მუტალიბოვი ჩამორჩა, „მის“ ყარაბახს, მისივე ტკბილად მოუბარი ენით მოხიბლული, ახლა თვითონ გორბაჩოვი იცავს სომხებისაგან...

ო-ო, ალბათ ამით სმენაგამახვილებული და შეშფოთებული ლევონ ტერ-პეტროსიანი (სხვათა შორის, თუ ენების ცოდნა სახელმწიფო საჭის უავარიოდ მართვის გარანტიაა, ლევონს, თუ არ აჭარბებენ, თერთმეტამდე უცხო ენა სცოდნია!)... ჰაიასტანის პრეზიდენტი, შეიძლება ამის მიზეზითაც, უკვე გადასულა – თუმცა ენამწკარტეობაში არც ადრე შეიმჩნეოდა — ტკბილმოუბრობაზე: ამბობენ, იგი მოანერსო ხელს სამოკავშირეო ხელშეკრულებას...

და თუ ეს ამბავი, ბატონო ზვიად, მართლაც ასე დაგვირგვინდა, მაშინ აღმოსავლეთში მარტო ჩვენ დავრჩებით ხელმოუწერელ, გარიყულ იაქედ, რამაც, არა მგონია, რაიმე მნიშვნელოვანი სარგებლობა მოგვიტანოს... ჩვენი მომავალი თავისუფლების ბედის თანამოზიარე ბალტიისპირეთი ისე შორს არის ჩვენგან ყოფით, კულტურით, ეკონომიკით და თუნდაც გეოგრაფიულად...

სხვათა შორის, ჩვენი არ იყოს, მასაც ეგონა, მის სასონარკვეთილ, „დამოუკიდებელ“ კვილზე ამერიკასა და ევროპას გული აუჩუყდებოდა და მოსკოვს უმაღვე მუქარით თითს დაუქნევდნენ, გვერდით ამოუდგებოდნენ...

იმედის ეს ბუშტი ახლა ალბათ იქაც გასკდა, ამერიკის პრეზიდენტმა არათუ მილიონნახევრიან ესტონეთს, ორნახევარმილიონიან ლატვიას და სამნახევარმილიონიან ლიტვას კი არა, ორმოცდაათმილიონიან უკრაინას მისივე დედაქალაქში საბჭოთა კავშირის ერთიანობის დაურღვევლობისაკენ მოუწოდა.

... ისე კი, რა დაგიმალოთ, საწყენი კი იქნება, საერთოდ, ჩვენს ქართველ პრეზიდენტს, თუნდაც ნახევრად მეგრელს, მუსულმანი და სომეხი პრეზიდენტები უკან თუ ჩამოიტოვებენ შორსმჭვრეტელობით, სახელმწიფოებრივი ალლოთი და, თუ გნებავთ, პოლიტიკაში ზოგჯერ ასე საჭირო (ბოდიშს მოვითხოვ) მამაძალლობითაც.

ღიას, ღრო მოვიდა ისეთი, ახლა ბუნებით თუნდაც ძრისტმს მოციქულისებრი პრეზიდენტიც კი მოვალეა, სამშობლოს ატომიარაღასხმული მტრების ღონეს ხერხი დაუპირისპიროს და მათ მიმართ ცბიერიც იყოს, ბაიკპერაც და კარბად ბაქნილი ვირეშაპაც.

თქვენი სიბრძნის მოიმედე,

თქვენი დიდად მოყვარული და დიდი პატივისმცემელი როგორც პრეზიდენტის და როგორც მწერლის.

5 აგვისტო, 1991 წელი,  
თბილისი

კიტა ბუაჩიძე

P.S. მინდოდა, ეს ბარათი თქვენთვის პირადად მომერთმია, უკიდურეს შემთხვევაში, თქვენი თანაშემწეებისათვის ჩამებარებინა მაინც, მაგრამ მთავრობის სახლის კართან, რომელსაც არ მივაღეჭი, ყველგან იმდენი მკაცრი და უღიმილო გვარდიელი დგას, იქ მაფშალიაც ვერ შეფრინდება... არადა, ამ ახალგაზრდებმა თქვენზე გადმოსაცემად კონვერტიც არ გამომართვეს, გაიარე, გაიარე... მეც „გავიარე“ და, აი, უკვე მესამე დღეა, ვიტყვ თავს, ეს ნაწერი რა გზებით და ვისი მეშვეობით მოგანვდინოთ, რომ თქვენზე ადრე იგი სხვამ არავინ ნაიკითხოს.

8 აგვისტო, 1991 წელი.



**ლია ბარათი**  
**ხსოვნის საერთაშორისო საზოგადოება „სტალინი“-ს**  
**თავმჯდომარეს ბ. მინიანს**

**გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, 18 მარტი, 1994წ.**

ბატონო ბრიბოლ! ვფიქრობ, უთუოდ შემჩნეული გექნებათ, რომ უკვე დიდზე დიდი ხანია, ჩვენს პრესაში იშვიათად თუ სადმე წაანყდებით სიტყვა „დიდს“; მის ნაცვლად ყველგან და ყველაფერში „გაყიდვაშია“ „უდიდესი“:

პროფესორ პოჭოჭიკაშვილის გამოსვლამ უდიდესი შთაბეჭდილება მოახდინა აუდიტორიაზე...“

„ჩემს შემოქმედებას უდიდესი სიყვარულით და უდიდესი ინტერესით ადევნებდა თვალს ჩემი უფროსი კოლეგა, ან სასუფეველში მყოფი, ბატონი...“

მოკლედ, ჩვენ ასე შეგვაჩვიეს „უდიდეს-უდიდესს“, რომ ახლა, ცოტა არ იყოს, ვშიშობ კიდევ, ვაითუ, საწყენად დაგირჩეთ, თქვენს ვრცელ ინტერვიუს - „როგორც ღმერთს, ისე სტალინსაც“ („საქართველოს რესპუბლიკა“, 21.12.93) თუ არ მივუსადაგებ „უდიდესს“ და შემოვიფარგლები მარტო...

მართლაც, თქვენი ეს ღრმაშინაარსიანი, არსებითად, სტატია დიდი დაკვირვებით ჩავიკითხე და, რა დავმალო, დიდადაც გავიხარე, თუმცა არასოდეს, არასოდეს არათუ უდრეკი სტალინელი, სულ უბრალო...

ო, მაგრამ, ვიდრე ამ აღსარებას გაგანდობდეთ, რაკი სრულებით არ გეცნობით, საჭიროდ მიმაჩნია, ჩემი თავი წარმოგიდგინოთ:

მე გახლავართ მწერალთა კავშირის წევრი და, მაშასადამე, მწერალი, თუ დე ფაქტოდ არა, დე იურედ მაინც ვითვლები და როგორც ასეთს, ამ ბარათის გარდა, სხვა ნაწერებიც გამაჩნია, კერძოდ, თქვენთვის ასე ახლობელ იოსებ სტალინზეც, რომლის ხსოვნის საზოგადოება, თანაც საერთაშორისო, თურმე უკვე დაგვიარსებიათ და, რაც მთავარია, აპირებთ, უახლოეს დროში სტალინის ნეშტი მის სამშობლოში გადმოსვენოთ.

აქვე დასძენთ, ჩემი წინათგრძნობით, დასძენთ თითქოს გულისწუხილითაც. რომ თქვენს ამ განზრახვას მომხრეც ბევრი ჰყავს და, სამწუხაროდ, მონინაალმდეგეც.

ო. არ ვიცი კი, ქვემოთ როდესაც ჩემს ამონაწერებს გაეცნობით, ასე ვთქვათ, სტალინის თემაზე, რომელ ბანაკს მიმაკუთვნებდით, ნაცად-ნაწრთობ სტალინელებისას თუ მის მაძაგებელ-მაგინებელთა კოჰორტას.

ცნობისათვის მოგახსენებთ, რომ თოთხმეტი წლის წინათ მე დავწერე „შავი წიგნი“, რომელიც მთელი ათი წლის განმავლობაში, ქსეროქსზე ნამდვილად არაერთხელ გადაღებული, „დისიდენტურად“ ვრცელდებოდა და იგი მხოლოდ მის შემდეგ დაიბეჭდა, როცა „პერესტროიკამ“ ცენზურას ფრთები, ასე თუ ისე, შეაჭრა-შეუკვეცა...

თქვენ ამ წლებში, ბატონო გრიგოლ, სამეურნეო საქმიანობით ბრძანებულხართ გადატვირთული და ალბათ, ეს არის მიზეზი იმისა, რომ ჩემი ამ ნაშრომის არსებობამ თქვენს ყურამდე ვერ მოაღწია, მით უმეტეს, რომ მასზე, თითქოს საერო წიგნზე, არავის, მათ შორის კალმოსან მამულიშვილებსაც, პრესაში სიტყვა ერთიც არ დასცდენიათ, რასაც მე უფრო იმით ვხსნი, რომ საკუთარი პერსონისადმი ყურადღების მისაქცევი ორგანიზატორული ნიჭი ჩემთვის მამაუფალმა ერთი ბენოც არ გამოიმეტა, რამეთუ ალბათ გაიფიქრა, საქართველოში საამისოდ ისეც ბევრს დავაბერტყე ჩემი მადლიანი კალთაო.

ახლა არსებითზე...

„შავი წიგნის“ სამოცდამეთვრამეტე გვერდზე თქვენ შეგიძლიათ, ამოიკითხოთ ისეთი სტრიქონები, რომელთა არსს, არა მგონია, დაეთანხმოთ:

„სტალინმა წარყვანა ადამიანთა შორის ადამიანური ურთიერთობანი, დათესა და ახარა მათში უნდობლობის, ეჭვიანობის, ვერაგობა-ფლიდობა-თვალთმაქცობის, სიცრუის, საყოველთაო დასმენა-დაბეზლების და მრავალი სხვა კაცური კაცობის გამაუკუღმართებელი სიგლახე-

ნი, სულ ერთიანად ამოძირკვა სიტყვისა და აზრის სულ მცირეოდენი თავისუფლება და ორასმილიონიან ხალხს ყველა უფლებათაგან, რითაც პირმეტყველი განსხვავდება პირუტყვისაგან, დაგვიტოვა მხოლოდ ერთი: ტაშის დაკვრის უფლება, თანაც ეს ტაში მქუხარე უნდა ყოფილიყო (Бурные аплодисменты, переходящие в овацию!)“.

და მაინც, სტალინი იყო გიგანტი!“

„შავი წიგნის“ სამოცდამეთერთმეტე გვერდზე კი შეგეძლებათ, გაეცნოთ იმხანად საკავშირო კომპარტიის პოლიტბიუროს წევრის, ანასტას მიქოიანის გამონათქვამს ცოცხალ სტალინზე:

„Товарищ Сталин – гений социализма.

Товарищ Сталин – великий создатель коммунизма“

ამის მახლობლად კი – იგივე მიქოიანი, ანასტასი, ან გარდაცვლილ „სოციალიზმის გენიოსზე“, „კომუნისმის დიად ხუროთმოძღვარზე...“ „...В течение 20 лет у нас фактически не было коллективного руководства, процветал культ личности. И это, конечно, не могло не оказать крайне отрицательного влияния на положение в партии и на ее деятельность“.

ამას ჩემი ასეთი კომენტარი მოსდევს:

„ო-ო, დიდებულია, прекрасно, ლავეს-ლავეს, მაგრამ... აქედან თავისდაუნებურად რა დასკვნა გამოდის? გამოდის, რომ მთელი 20, უფრო ზუსტად კი – 30 წლის მანძილზე ცუდიც და კარგიც სტალინს გაუკეთებია და არა კოლექტიურ „რუკავოდსტვოს“.

ჰოდა, თუ კოლექტივიზაცია, ვთქვათ, გაუმართლებელ ცოდვად მიეთვლება, უმოკლეს ხანში უზარმაზარი ქვეყნის ინდუსტრიალიზაცია და ჯოჯობეთური სამკვდრო-სასიცოცხლო ომის მოგება, გინდა – არ გინდა! სტალინს უნდა მიეწეროს!

დიახ, არასოდეს არ დაავინყდება ჰიტლერს გორელი სოსო!“

(ამონაწერი რუსი პოეტის, ფ. ჩუევის ძალზე საინტერესო წიგნიდან:

„Сто сорок бесед с Молотовым (Москва, 1991):

„Странные вы, русские! – сказал мне знакомый немец. – Обливаете грязью Сталина, который победил самого Гитлера, и поднимаете предателей...“

ვაგლახ, ახლა ბევრი გამოტყვრა ისეთი „უცნაური ქართველიც“, რომლებიც ამ მხრივ წინ უსწრებენ კიდევ იმ „უცნაურ რუსებს!“

თქვენ, ბატონო გრიგოლ, წერთ სტალინის „ოსობაზე“, წერთ ამჟამინდელ...

„ჩრდილოეთ ოსეთში „გაჩაღებულია“ მოძრაობა, შექმნილია კომიტეტი სტალინის „წინაპართა“ ისტორიულ სამშობლოში გადმოსასვენებლად და ვლადიკავკაზში აკლდამის ასაგებად.“

ჰოდა, მოდით, ახლა იმასაც გავეცნოთ, თუ რას წერდა სტალინის „ოსობაზე“ „შავი წიგნის“ თქვენთვის უცნობი ავტორი მთელი 15 წლით ადრე, ვიდრე ოსები ამ აკლდამის აგებას ჩაიფიქრებდნენ:

„სტალინის ოსობას“ შეუძლებელია, ჯულაშვილის ყურამდეც არ მიეღწიოს, მხოლოდ ამით თუ აიხსნება, რომ 1947 წელს გამოცემულ მის „მოკლე ბიოგრაფიაში“...

ადამიანი, რომელიც რაკი ღმერთკაცად იყო მიჩნეული და ღმერთივით ჩვენი ქვეყნის ყველა ხალხს თანაბრად ეკუთვნოდა, თავის ეროვნებას არასოდეს ხაზს არ უსვამდა, ახლა კი, სიცოცხლის მიწურულს, იგი ისეთი დაბეჯითებითა და საგულდაგულოდ...

აღნიშნავს დედიტაც და მამითაც თავის ქართველობას!

იქვე მომყავს რა გერონტი ქიქოძის მიერ ჯერ კიდევ 1928 წელს გამოთქმული აზრი:

„დიდად მნიშვნელოვანი მოვლენაა, რომ დღეს ჩვენი თანამემამულეები თანდათან ხელმძღვანელ ადგილებს იჭერენ, ეს როდია გასაკვირალი, საბჭოთა ქვეყნის ერებს შორის ქართველობა განსაკუთრებით დატვირთულია კულტურული და სახელმწიფოებრივი ტრადიციებით.“

რასაც ჩემი კომენტარი მოჰყვება:

„ეს ამონაწერი გორიდან 31 კილომეტრით დაშორებული ქალაქის ერთი მცხოვრების ნათქვამმა გამახსენა:

- იოსები ავი კაცი კი იყო, მაგრამა... რა უნდა ქნა რა, ჩვენებური იყო და... თქვი თუნდა უარი, მაინც ოსი იყო და...“

ამას არა მარტო ის „ერთი“ ამბობს, აქ იუმორი ძალის თავით სწორედ იქ მარხია, რომ ამ „ავ კაცს“ „მისი თანამემამულენი“ ვითომც ემიჯნებიან და თითქოს ერცხვინებათ კიდეც მისი, ნამდვილად კი ამ „ლანძღვა-გინებაში“ მას ბაბაიანს(ც)ივით იკუთვნებენ.“

აღბათ იკითხავთ, ეს ბაბაიანცი ვილა ოხერიაო.

„ო, ოხერი კი არა.“

მან კარგი, კეთილი საქმე გააკეთა: შეკრიბა და ცალკე წიგნად ბიბლიოგრაფიული ცნობარის სახით გამოსცა ყოველივე ის, რაც კი საერთოდ რუსთაველზე დასტამბულა 1970 წლამდე.

ამისთვის ჩვენგან ბაბაიანს მაღლობის მეტი, აბა, რა ეთქმოდა, ჰოდა, მეც ავდექი და ვუთხარი; ამ საუბრისას მოსკოვში ამხანაგმა არმენაკამ არცთუ ისე მორიდებით შემომამპარა:

— Сталин был армянин!

თითქოს თავში დამკრესო, ისე შევცბი: ყველაფერი გამეგონა, გამეგონა, რომ იტალიელი კომპოზიტორი ჯუზეპე ვერდი სომეხი, ჯუზეპე ალახ-ვერდი-ანია, ავსტრიელი დირიჟორი ფონ კარაიანი სომეხია, შოთა რუსთაველი აშოტ რუსთავიანცია, მაგრამ სტალინი თუ სომე...  
მართალი გითხრათ, სტალინს ასე იოლად მაინც ვერ შეველიე... არ მინდოდა, ჩემი და ბევრი ჩემი ახლობლის ცხოვრების გამამრუდებელი უბრძოლველად ბაბაიანის ხელში ჩამეგდო:

А какие у вас основания, считать Сталина армянином?

- Как какие?! Ведь отец Сталина работал у Адельханова? А кто был Адельханов?

Армянин! А разве принял бы он грузина на работу при тогдашнем избытии рабочих рук?“

აღბათ შეატყო, მისი ასეთი „ლოგიკით“ სახე როგორ ამელანდა და შეიძლება შევეცოდე კიდეც როგორც მოაბდალო, „გიჟ-ვრაცუა“ ხალხის შვილი და ნახევარი ნაბიჯით უკან დაიხია:

„Нет, я не говорю, что у Сталина и мать была армянка...Сталин только наполовину армянин“ („შავი წიგნი“, გვ. 37-38).

ისტორიიდან ცნობილია, ჰომეროსი ელადაში რაკი ყველას ესახელებოდა, მისი სადაურობისთვის სხვადასხვა დროს, თუ სათვალავში არ ვცდები, ერთმანეთს რვა ქალაქი ეცილებოდა, თქვენი კი არა, ჩვენიაო.

სტალინის მიმართაც, როგორც ვხედავთ, დასაკუთრების ანალოგიური „ძალისხმევა“ უკვე ამთავითვე შეინიშნება და, ვაითუ, თვითონ ჩვენ, ქართველები, დავრჩეთ საბოლოოდ თამაშგარე მდგომარეობაში“, აკი ჩვენში ბევრია ისეთი „ჭკუები“, რომლებიც მზად არიან, მათი ეს „შემარცხვენელი შვილი“, გნებავთ, ჩოჩიევს გადაულოცონ, გნებავთ ჩოჩიანცს და, საერთოდ, ვინც კი ისურვებს...

ამაში სულ იოლად დარწმუნდებით, თუკი 1989 წლის დამდეგს დანერილსა და რევაზ მიშველაძის 1991 წლის ჟურნალ „ლიმილი“ დასტამბულ ჩემს „ღია ნერილს“ გაეცნობით ერთ ფრიად პატივსაცემი, დიდი ქალბატონისადმი, რომელიც იგონებს რა თითქმის 60 წლის წინანდელ ამბავს იმის თაობაზე, თუ როგორ უსახსოვრა ახალგაზრდა ხელოვანის ხელოვნებით მოხიბლულმა სტალინმა თავისი სურათი ქართული ნარწერიტ მას და ეს დაკიდებდა თუ არა კედელზე ამ პორტრეტს, იმ დროს ჯერ კიდევ პატარა ქალბატონი უმაღლვე ჩამოხსნიდა, როგორც საძულველს. და მერეც და მერეც კვლავ ასე: ის დაკიდებდა, ეს ჩამოხსნიდა... დაკიდებდა-ჩამოხსნიდა...

გითხრათ სიმართლე, ცოტა არ იყოს, ვეჭვობ კი: იმ წლებში ისეთი შიშის ზარი სუფევდა... ცოლ-ქმარს შორისაც კი, საკუთარ ბინაშიც... მაგრამ სხვა გზა არ არის, უნდა ვირწმუნოთ, აკი „მე არ შემიძლია, არ ვთქვა ის, რასაც ვფიქრობ, რომ ვერ ვიტან ტყუილს...“

ამიტომ ჩვენც უნდა დავიჯეროთ ისიც, რომ საზეიმო მიღებისას სტალინმა შეიტყო თუ არა ამ ქალბატონის გვარი, იმნამსვე მიხვდა, საქართველოს რომელი კუთხიდანაც იქნებოდა იგი და ფიცხლადვე მოჭრა: „ტამ ვსე მენშევიკი, ვსეხ არისტოვაც ნადაო“.

ამ შემთხვევის ჩემი კომენტარი ასეთია („ლიმილი“, გვ. 102-103):

„თქვენ ამით სტალინი, ეს დიდი და ეშმაკი პოლიტიკოსი, გნებავთ - არ გნებავთ ენატარტალა ბოთედ გამოგყავთ.“

სტალინი ყველას-ყველას! ხალხის სახელით, ხალხის „მოთხოვნით“ იჭერდა და რაღა მაინცდამაინც ამ რჩეულ დღეს, ისიც თქვენი თანდასწრებით, მოუვიდა მასპინძელს ასეთი „იალღი-ში“ და თავისი ნამდვილი, ბნელი სახე კრემლის გაჭახჭახებულ სინათლეზე გამოაფინა?!



ო, არა, ქალბატონო, სტალინი ქერქეცა გონებისა და ცერცეცა ხასიათის პატრონი რომ ყოფილიყო, მაშინ მას ჩვენი თითქმის მთელი ქვეყანა მართლაც კარგ მამასავით არ შეიყვარებდა და არც ასე ცხარე ცრემლით დაიტირებდა...

იმხანად სტალინის სიკვდილით ყველა საბჭოთა ადამიანისთვის-პროცენტულად ერთეულების გამოკლებით – მზე თითქოს ისე ჩაესვენა, რომ მეორე დღით აღარც ამოვიდოდა.

(სხვათა შორის, მე მაშინ ის ერთეული გახლდით, რომელსაც ამ „მზის ჩასვენებამ“ დიდი სიხარული მოჰგვარა: სწორედ იმ დღეებში ღარიბული ბარგი უკვე შეკრული მქონდა, რადგან როგორც ხალხის „ნამტრალს“ და მომავალშიც საეჭვო ელემენტს, თბილისიდან მასახლებდნენ).

„ღიმილის“ ამ ნომერშივე მე გამოვაქვეყნე პირველად, საერთოდ, ხელზე მოარული, 1933 წლით დათარიღებული „შენი სოსოს“ წერილი – ფაქსიმილე ყრმობის მეგობრის, პეტა (პეტრე) კაპანაძისადმი (საინტერესოა ისიც, რომ მის დაკრძალვაში მონაწილეობის მისაღებად, ალბათ თავის შემცვლელად, 1949 წლის ზაფხულში ხაშურში თავისი შვილი ვასილი გამოგზავნა).

ჩემს ამ „ღია წერილში“, სხვათა შორის, ასეთი აბზაცებიც იკითხება:

„სტალინი თუ მტარვალი იყო, იგი ქართველების გამო როდი იყო მტარვალი, როგორც ახლა ამას ჩვენი დროის შავრაზმელები ავრცელებენ.

სტალინი ყოველგვარი ეროვნულობის გარეშე, უწინარეს ყოვლისა, ბოლშევიზმის სისხლი სისხლთაგანია და მისი ხორცი ხორცთაგანი...

არის ამქვეყნად ერთი ასეთი ყურნალისტი, ერნსტ გენრი... არა, ის არც ინგლისელია და არც ამერიკელი, რუსი ებრაელია, „ერნსტ გენრი“ ფსევდონიმია მისი. სტალინის დროს მგზნებარე სტალინელი იყო, ახლა კი...

ამას წინათ ეს გენრი ერთგან, მრავალ სხვათა მსგავსად, წერდა: სამამულო ომი ხალხმა მოიგო და არა სტალინმა, ესე იგი ხალხმა გადაარჩინა სტალინი და არა სტალინმა ხალხიო.

მე ამ მოსაზრებას არ ვიზიარებ არა იმიტომ, რომ ეროვნებით ქართველი ვარ და ერნსტ გენრი, როგორც ებრაელი, ჩემზე უფრო ჭკვიანი იქნება... მე ვიცი, ისე, როგორც ეს გენრიმაც ჩინებულად იცის, მისი ეს დასკვნა-განაჩენი თავიდან ბოლომდე მრუდეა და უსამართლო, მაგრამ რაკი ის დარწმუნებულია, რომ ჩვენ, ამ შემთხვევაში ქართველები, თავცარიელები ვართ, ჰგონია, ამ თავებში, სულ იოლია, აბდაუბდა სიბრძნედ შეიტანო.“

და რომ ეს ასე არ არის, ამის თაობაზე „ერნსტ გენრებს“, ვფიქრობ, საკმაოდ საკადრისად შევეპასუხე „**Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву**“-ში, რომელშიც სტალინის დაცვას არა ერთი და ორი სტრიქონი მივუძღვენი, რა თქმა უნდა, სადაც კი მისი დაცვა შეიძლებოდა.

(დასტურ, „შავი წიგნისა“ არ იყოს, არც „ასტაფიევს“ მოჰყოლია ქართულ პრესაში რაიმე, სულ მცირეოდენი, თუნდაც ორსტრიქონიანი გამოხმაურებაც, მაშინ, როცა იგი რუსეთში ბესტსელერად მიიჩნეეს; 1989 წლის თებერვალში ქართველი ინტელიგენციის ვიწრო წრესთან შეხვედრისას იმჟამად პოლიტიუროს წევრმა და ამჟამად რუსეთის ტელევიზიის მეთაურმა, აკადემიკოსმა ა.ნ. იაკოვლევმა, რომელსაც ქსეროქსზე გადატანილი ხელნაწერი წაეკითხა, თქვა: „**Очень талантливо написано**“ (არსებობს ამის ტელეჩანაწერი), რამაც ხელები გაუხსნა ჯუმბერ პატიაშვილს, სამი წლის „ნაპატიმრალი“ პუბლიცისტური ნაშრომი დაებეჭდათ).

დასასრულ, თუ ბევრ დროს არ წაგართმევთ, მინდა, გაეცნოთ კვლავ „სტალინიადაზე“ ორიოდ, როგორც ძველად იტყოდნენ, პასაჟს შარშანწინდელი ჩემი ერთი ვრცელი წერილიდან, რომელიც, სხვათა შორის, უკვე წელიწადნახევარია, ამოდ ელოდება, რედაქტორ-„სპონსორს“, მაგრამ, ჩემდა და, შესაძლოა... მკითხველთა სამწუხაროდაც, აქამდე არავინ არ გამომიჩნდა:

„...ამას წინათ ერთ-ერთ გაზეთში, სტალინის საგინებელ რჩეულ „თაიგულში“ ასეთი ზიზღნარევი „არგუმენტაცია“ ამოვიკითხე, სტალინი არ ქართველობდა, იგი... კარტუზიან ქუდს იხურავდაო.

არა, ეს მართალია, სტალინი თავის ქართველობაზე წამდაუნუმ საქვეყნოდ არ გაჰყვიროდა, რადგან ყოველი მისი სიტყვა ოქროზე ათასჯერ მეტად ფასობდა, რომელიც გნებავთ, საბჭოთა ხალხის თვალში, სულ ერთია, იგი რუსი იქნებოდა თუ იაკუტი, სომეხი თუ თათარი, უკრაინელი თუ ბაშკირი, ყველანი სტალინს თავიანთ მამად თვლიდნენ და ასეთ სიტუაციაში მსოფლიოს მართლაც უდიდესი პოლიტიკოსი ისე როგორ აცუნდრუკდებოდა, რომ თავისი ერი ხალხთა ძმობის ქადაგებისას ყველას დასანახავად გამოეცალკეებინა და მისთვის გამორჩეული ალერსით თავზე ხელი გადაესვა.

ჰმ, კარტუზიან ქუდს იხურავდაო...

აბა, სვანურს ხომ არ დაიხურავდა... პოლიტიკურში! ასეც არ იყოს, დიდო ბრძენო კალმოსნებო, ერეკლე მეორის თავსაბურავი რაკი მუსულმანების ჩალმა იყო, ამიტომ ის ოსმალოდ ან სპარსად უნდა გამოვაცხადოთ?!

„...კომუნისტი მახარაძეების მიერ შერისხული და დასამარებული ილია ჭავჭავაძე სტალინმა გაუცოცხლა ქართველ ხალხს, მისივე მეფური თხოვნით საფრანგეთის პრეზიდენტმა, გენერალმა დე გოლმა დაუბრუნა საქართველოს ეროვნული საგანძური; ოცდაათიანი წლების დასაწყისში სტალინი არ მოერიდა, გამოეცათ მოსკოვში ემიგრანტ კონსტანტინე ბალმონტის მიერ თარგმნილი „ვეფხისტყაოსანი“, მანვე თარგმნა პოემის ერთი სტროფი, რომელიც, შალვა ნუცუბიძის შეუმცდარი აზრით, ყველაზე უფრო ახლოს არის პოეტურად და აზრობრივად რუსთაველთან, სტალინმა კრემლშიც შეინარჩუნა ქართული სახელი „კობა“... ის არც ქართულ აქცენტს ფარავდა, შეეძლო კი, თითქმის ნახევარი საუკუნე რუსეთში მცხოვრებს, რომ „ეარტისტა“ ცოტათი მაინც, არ გაუჭირდებოდა, ემეტყველა „ველიკორუსივით“... ომის მიწურულს, როცა საბჭოთა ჯარი ბერლინს გარს შემოერტყა, სტალინმა უბრძანა ბერიას, მოენახა ერთი ქართველი მეომარი, რომელიც რუსთან ერთად გამარჯვების დროშას აღმართავდა რაიხსტაგის გუმბათზე... დიახ, ასე გაგმირდა „კარტუზიანი“ არაქართველი სტალინის მიერ წალენჯიხელი მელიტონ ქანთარია! დიდი ფსიქოლოგობა არაა საჭირო, ვივარაუდოთ, რომ იმ ქართველ მეომარში სტალინმა გულის სიღრმეში თავისი თავი გააიგივა...“

ახლა „ჭკვიანებიდან“ ამასაც გაიგონებთ, სტალინი შემთხვევითი ფიგურა იყო. ჰო, მაგრამ ამ „შემთხვევითმა ფიგურამ“ პარტიის გენერალური მდივნის პოსტზე ყოფნისას ბარე ხუთჯერ დააპირა და ითხოვა გადადგომა (ერთხელ ლენინის მოთხოვნით, და მაინც, ლენინი ამ საკითხში პარტყრილობამ „გააბითურა!“), მაგრამ არ დათანხმდნენ, ნება არ დართეს, არც ერთხელ არ გაუშვეს!“

„...დიახ, სტალინი მრავალი წლის მანძილზე მსოფლიოს აფიქრებდა, როგორც გამოცანა და მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში ძალზე ბევრს უყვარდა, საბჭოთა კავშირში ხომ თითქმის ყველას, საქართველოში კი...“

ო-ო, საქართველოში დღეს გამოჩნდნენ კონიუნქტურას აყოლილი ისეთი „ისტორიკოსები“, სტალინის დასამცირებლად 1956 წლის 9 მარტის ამბებსაც რომ ათანამედროებენ და აყალბებენ: ასე და ისეო, და არა ისე, რომ იმ დღეებში ქართველი ხალხი მხოლოდ და მხოლოდ ბოროტი, ყვეყჩი ხრუშჩოვის მიერ ჩვენი ეროვნული ღირსების, სტალინის შებღალული სახელის დასაცავად მოქმედებდა...“

„...ახლა ზოგიერთი ედუარდ შევარდნაძეს დიდ ბრალდებად უთვლის ყოფილ „ფუნქციონერთა აღზევებას“, არიქა, კომუნისტური ჭირი, კვლავ უნდათ, შემოგვისიონო.“

ო, არა „ქალბატონებო და ბატონებო“, ამის შიში განდევნეთ შორს თქვენგან, კომუნისტური ჭირი ან აღარ მოგვაკითხავს და აღარც მობრუნდება; თუნდაც წლევიანდელ, 11 ოქტომბრის არჩევნებში საზოგადოება „სტალინსაც“ დართონ მონაწილეობის უფლება და თუნდ იოსებ სტალინის ნეშტი სულ მალე გადმოვასვენოთ საქართველოში და, დიახაც უნდა გადმოვასვენოთ, როგორც გოლიათი ქართველისა, რომელსაც, დრო მოვა, მსოფლიო ისტორია კაცობრიობის უსაკვირველეს ადამიანთა სიაში შეიტანს და...“

ნუთუ ჩვენ, დღევანდელმა ქართველებმა-დაუდულარ და, თუგინდ, დადულელულ, მაგრამ ჩიტირეკია, შუშტრუკანა ჭკუისანებს არ ვგულისხმობ — იმ ქართველის საფლავი უნდა დაეკარგოთ, რომელიც 30 წელინადი მთელი მსოფლიოს ყურადღების ცენტრში იყო?! ახლა დიდი და ცივილიზებული ქვეყნები სამეცნიერო ექსპედიციებსაც კი გზავნიან მე-13 საუკუნეში აღსრულებული ჩინგიზ ხანის იმ დროს გასაიდუმლოებული სამარის მისაკვლევად და... ჩვენც ასეთივე თავსატეხი გამოცანის ამოცნობა დაუუტოვოთ შთამომავალთ?!

ჩემთვის, ბატონო გრიგოლ, ადვილი მისახვედრია, რომ ეს ბოლო აბზაცი უთუოდ გაგახარებთ: თქვენს ისტორიულ, შორს გათვლილ მამულიშვილურ და ვაჟკაცურ (წინ რამდენი ბარიერია გადასალახავი, რაოდენი სიძნელეა დასაძლევია!) ნამოწყებას კიდევ ერთი მომხრე რომ გამოუჩნდა, ამავე დროს ეჭვიც აღგეძვრებათ, ეს თითქოს პატივსაცემი ამხანაგი, ცოტა არ იყოს, ხელცივი ხომ არ არის და ხომ არ აპირებს, შეედავოს მწერალსა და ისტორიკოს ლევან სანიკიძეს სტალინის ნეშტის საქართველოში გადმოსვენების გაცხადების იდეის პირველობაში, მაშინ, როცა ბატონი ლევანის წერილი-ინტერვიუ „გადმოვასვენოთ, დავასვენოთ და... დავისვენოთ“ დაიბეჭდა „საქართველოს რესპუბლიკაში“ 1992 წლის 19 დეკემბერს, კიტა ბუაჩიძის წერილი კი თურმე დაინერა ამაზე

ბევრად ადრე, მაგრამ... დღევანდლამდე ხელნაწერში მთელი წლის მანძილზე, ხომ შეეძლო რასაც ისურვებდა, ის ჩაემატებინა, შეეტანა, შეეცურებინა... ვინ იქნებოდა დამშლელი?!

— არავინ, — გიპასუხებდით და თან დავამატებდი: ისეთ ყოველნაირი ძარცვა-გლეჯის ხანაში ვცხოვრობთ, თქვენი ვარაუდი ჩემს შესაძლო სამწერლო ხელცივობაზე თითქოს კანონზომიერია და არც სანყენია, ოღონდ...

შეიძლება არ იცით, ან არ გახსოვთ, რომ ერის გამანადგურებელ ჟამიანობის (ეს ჩემებურად, „მათებურად“ კი – ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის) ბოლო წელიწადს თბილისში იწყო გამოსვლა ერთმა სიმპათიურმა, იმ დროს ერთობ პოპულარულმა გაზეთმა — „კაბადონი-8“, რომელშიც ჩემი სამი თუ ოთხი წერილი დაიბეჭდა; ერთი მათგანი, „ბლავილი ბებერ ხარისა“, გამოქვეყნდა 1990 წლის 3 ნოემბერს (გთხოვთ, ეს თარიღი ყურადღებაშიუქცეველი არ დატოვოთ!); მასში, სხვათა შორის, „თავს დავესხი“ ერთ ცნობილ პიროვნებას, რომელიც თავის მხრივ თავს დაესხა თქვენს წინამორბედ, ახლად ჩამოყალიბებულ საზოგადოება „სტალინის 131-სტრიქონიანი ანათემით („თბილისი“, 25.09.90), მოუხმო რა მის წევრებ-მეთაურებს:

„მივმართავ მე მათს შვილებსა და შვილიშვილებს, სთხოვონ მამებსა და ბაბუებს – ნუ იზამენ ამ საქმეს! სტალინიზმმა რომ გაიმარჯვოს საქართველოში, საქართველოს ხელს არ ჩამოართმევს არც ერთი კულტურული ქვეყანა! (აქ ძახილის ნიშნები ჩემი მიწერილია).

მართალი გითხრათ, მაშინ მე ეს გაფრთხილება თითქოს სასაცილოდ მომეჩვენა: აბა, ამხანაგი კარლო გარდაფხაძე რომელი სტალინიზმის გამმარჯვებელი იყო საქართველოში, თანაც ამის მომწოდებელი გახლდათ წლების მანძილზე ერთ-ერთი დიდი დანესებულების პარტკომის თუ პარტბიუროს ყოფილი მდივანი, რომლის წინაშე სტალინის „დაცვას“ ხელს ვკიდებდი მე, რომელსაც.

„...მამა – ჯერ მღვდელი, მერე ნამღვდლარი — სამჯერ დაუჭირეს, ძმა ოცდაჩვიდმეტში დაუხვრიტეს, დაც დაუტუსაღეს, ამის ქმარიც გააქრეს, აგრეთვე კარგი სახელის მქონე ალალი ბიძაშვილები და კიდევ რამდენი არა ალალი ნათესავი პირწმინდად მოხვეტეს მის სანათესავოში, მერე შვიდი წლით ისიც შეაგდეს „ნაობახტში“, თუმცა იმ ქალბატონით ბელადის სურათს არც ისე ერჩოდა, არც ასე და მასავით, თუ დაეჯერება, არ ლაპარაკობდა იმას, რასაც ფიქრობდა.. ეს კია, წერდა კი იმას, რასაც ფიქრობდა, მალულად წერდა, დიდი შიშისგან ხელის კანკალით წერდა, აკი იცოდა, ამ ნაფიქრალის ერთი სტრიქონიც რომ ეხილათ, მიახვრეტდნენ „უტროიკოდაც“ („ლიმილი“, გვ. 99).

დიახ, ყოველი სტალინელისგან „სტალინურად“ ვიცავდი მას, ვინც...

„...ჭაბუკობიდანვე არ მიყვარდა სტალინი, როგორც სულთამხუთავი დიქტატორი და... ჭაბუკობიდანვე მეამაყებოდა, რომ ის ქართველი იყო... იმდენად მეამაყებოდა, ომის დროს, მაგალითად, ორ ცეცხლს შუა ვინვოდი: თუ გაიმარჯვებდნენ გერმანელები, შვიდწლიან ტუსალობას, მერე კი ყმობასაც ავცდებოდი და თავისუფლების ჰაერს ლალად ვისუნთქავდი, მაგრამ... პატიმარს, კონტრრევოლუციონერად დალდასმულს, არც ის მინდოდა, რომ სტალინი, აქამდე ღმერთკაცად მიჩნეული, ისტორიის ანალებში დამარცხებული ჯაბანივით შესულიყო, ცხადია, რაკი ქართველი იყო, თორემ... იმხანად საბჭოთა სახელმწიფოს სათავეში მოლოტოვი ან მიქოიანი რომ მდგარიყო, ჰიტლერი თუ გაიმარჯვებდა... მმ... მეპატიოს ამ მკრეხელური აზრის დაუმთავრებლობა... („კაბადონი-8“, 3.11.90).

„...შვილებისა და შვილიშვილებისადმი“ იმ პანანინა წერილ-მუდარას პარტკომის თუ პარტბიუროს ყოფილმა მდივანმა მიაწერა: „გთხოვთ, ჰონორარი გადარიცხოთ რეზო თაბუკაშვილის ფონდში“.

ბუღალტერიაში გამოვიძიე, ეს ჰონორარი მანეთნახევარს შეადგენდა, ჩემი კი, ვრცელზე ვრცელის... მაგრამ სჯობს, მთლიანად მოვიყვანო აქ „ბებერი ხარის ბლავილის“ დასკვნითი მინაწერი, რაც ამ შემთხვევაში მთავარზე მთავარია:

„ფულადად უმწეო, პატარა ბავშვივით, ყელზე თითის მიტანით ვეხვეწები რედაქციას, რაკი ჩემი ამ წერილის გამოქვეყნება თავდაპირველად 13 ოქტომბრის ნომერში იყო ნავარაუდები, ჰონორარი 13 მანეთზე ნაკლები არ გამოიმწეროს და დაუგვიწიებლივ გადარიცხოს იგი ან დასაარსებელ იოსებ სტალინის ნემტის (1993 წლამდე მაინც) გორში გადმოსასვენებელ ფონდში, რასაკვირველია, თუკი გვინდა, რომ დროთა განმავლობაში საძებნი არ გაგვიხდეს საფლავი – ახლა ბევრიც რომ ამცირონ- ისტორიისათვის იმ ტანმორჩილი გოლიათი ქართველისა, რომელიც 73 წლისა გარდაიცვალა და რომლის თხუთმეტკომიანი თხზულებათა გამოცემა მე-13 ტომზე შეწყდა. ამასთანავე, ვთხოვთ ვინროშუბლიანთ, ამ ჩემს შეძახილს ისე ნუკი გაიგებენ, მე თითქოს სტალინის დროს მივტიროდე და მისი ორეულის გამოცხადებაზე ვოცნებობდე.

გვფარავდეს ღმერთი!“

ასე და ამგვარად, ბატონო გრიგოლ, თქვენ უკვე გაეცანით – ფრაგმენტულად! — ჩემებურ „სტალინიადას“, თანაც თუ მიიღებთ მხედველობაში, რომ ჩემი თაობის არც ერთი ქართველი მწერალი ასე ხანგრძლივად და თანმიმდევრობით არ ქომაგობდა „ვეფხი უსულო, მკვდარი, ქვედანარცხებულ“ (რუსთაველი) სტალინს, იქნებ მეც მცნოთ სტალინის ნეშტის მოსკოვის წითელი მოედნიდან ქართლის შუაგულში გადმოსვენების მთებზე მომხრედ...

ახლა კი, დანამდვილებით დასასრულს, გისურვებთ რა თქვენი – ვიმეორებ! – მამულიშვილური და მამაცური თაოსნობის კეთილად დაგვირგვინებას, რაკი ეს შინაურული ბარათია, მინდა, ვისარგებლო შესაფერისი შემთხვევით და გთხოვთ, გადასცეთ ჩემგან მოკითხვა ერთ ახალგაზრდა ქალბატონს, რომელსაც, არა მგონია, არ იცნობდეთ, თუ ნათესავი არა, თქვენი მოგვარე ხომ არის და არის: ნატო ონიანს, საქართველოს ტელევიზიის თვალმარგალიტს, რომლის ტელეეკრანზე ყოველ გამორჩენას და მის „ტაიმ-აუტს“ მე პირადად კვირიდან კვირამდე მართლაც უ-დ-ი-დ-ე-ს-ი მოუთმენლობით ველი...

ო, თუნდაც გუშინ, რა მომხიბლავი ტაქტით, რა მარგარეტ ტეტჩერისებური ლოგიკით, რა გამოუვალ ხლართებში არ გაახვია საქართველოში, როგორც ამბობენ, ყველაზე მრავალრიცხოვანი პარტიის ლიდერი — ბატონი ჭანტურია, გია – გიორგი!

ანდა ამაზე რამდენიმე ხნით ადრე თავმომწონე დეპუტატი, ბატონი რაულ კუპრავა ორიოდე წუთში სამჯერ რომ ჩააგდო ნოკდაუნში, „აბსოლუტურად!“

დიახ, მეამაყება კიდეც, რომ ბერიკაცი ნატო ონიანის „ტაიმ-აუტს“ ისეთი სიამით და შვება-ლხენით ველოდები ხოლმე, როგორადაც ახალგაზრდობაში ბორის პაიჭაძის „ტაიმ-აუტს“ „დინამოს“ მობიზინე სტადიონზე!

10 იანვარი, 1994 წელი.

მინაწერი: როგორღაც ხელთ მომხვდა 7 იანვრის გაზეთი „ახალგაზრდა ივერიელი“, რომლის მე-7 გვერდზე რედაქცია, „ახალგაზრდა ივერიელების“ ხელმოწერით, მრისხანე პროტესტს უცხადებს „მზის დაბნელებას საქართველოში“, ანუ სასტიკად გმობს და ურაგანისებურ ბღღვირს ადენს „განწმენდის ონიანისებურ გზას“.

შეიძლება ნაადრევია მტკიცედ თქმა ამისა, მაგრამ ამით თითქოს საფუძველი ეყრება საქართველოში გონიერება-უგუნურების, ნაღრძობი ტვინების გამოსამზეურებელ მორიგ, რიცხვით მეორე სასინჯ ქვას...

როგორც ვიცით, პირველმა - „ზვიადი, ზვიადი!“ - უამრავი უანგარო უგუნური გამოავლინა და ნიღაბი ჩამოაგლიჯა ასობით ანგარებით შეპყრობილ არცთუ სულ უგუნურ ზვიადოსნებს, ახლა კი, როგორც ჩანს, ჯერი მიდგა და თავი წამოყო მეორე, სტალინის შეცნობის სასინჯ ქვამაც და...

ჩვენი ჭკუის დიაპაზონის, ჩვენი „შემართების“, ჩვენი „პატრიოტიზმის“ დონე და ამბავი რომ ვიცი, რომლის წყალობითაც დღევანდელი საქართველოს რუკა ცხვირნაჭრილი და მუცელგამოღადრული გამოიყურება, ცოტანი როდი გამოჩნდებიან ისეთები, არარსებულ სტალინიზმთან ბრძოლის მომიზეზებით ხელს შეუწყობენ, კერძოდ, ოსებს, „სამხრეთ ოსეთის“ მითვისების შემდეგ „ოსი“ იოსებ სტალინიც მისაკუთრონ.

საწყენი და გულსატკენი იქნება ის, თუ ახალგაზრდა ივერიელების ამ „მოდრაობას“ „ახალგაზრდა ივერიელი“ წარუძღვება, რომლის ნიშნები, „რუსულ-ქართულად“ თუ ვიტყვით, სამწუნაროდ, უკვე „სახეზეა“: ეს გაზეთი ამთავითვე კატეგორიულად აფრთხილებს მათ, ვინც ამ „ეროვნული“ და „კეთილშობილური“ საქმისათვის ფულს „არ დაიშურებს“, „ყველა მათგანის გვარ-სახელს გავაცნობთ საზოგადოებას“-ო.

ჰოდა, ამგვარი მუქარა თუმცა სხვა არაფერია, თუ არა ჩვეულებრივი ტერორის იდეოლოგიური, უტყვიო ნაირსახეობა, მე ის მაინც ვერ შემაშინებს, რომ ამ ნამდვილად ეროვნული საქმის წარმატებით წასამართავად გავილო, როგორც სტალინის დროინდელმა „უხუცესმა პოლიტპატიმარმა“, ნასესხები ხუთი ათასი რუსული მანეთი.

და თუ ეს პირველია, დაე, სხვა მრავალი მოჰყვეს მას!

კ.პ.



## არავითარი საუპირატესო სტატუსი

გაზეთი „მთაწმინდა“, №7, 1995 წელი

იმ საზარელმა ცნობა-ამბავმა, რომელიც 11 სექტემბერს ცივილიზებულ მსოფლიოს სოხუმიდან თავს დაატყდა, მე პირადად, როგორც იტყვიან, სულით ხორცამდე შემძრა: უცნობმა პირებმა თავისივე ბინაში ავტომატით დაცხრილესო პროფესორი იური ვორონოვი, განსაკუთრებით ბოლო ხანებში არძინბას ერთ-ერთი უახლოესი და უჭკვიანესი მრჩეველ-დამრიგებელი და წარმმართველი, კერძოდ, აფხაზეთში ქართველთა, მისი აზრით, დიასპორის ცეცხლითა და მახვილით ი ა ვ ა რ ს ა ყ ო ფ ა დ .

ჩემი უკიდევანო გულისწუხილი კიდევ უფრო გააღრმავა და გაამძაფრა იმის გაგებამ, რომ ბატონ ვორონოვს სცოდნია თურმე ქართული ენა და ცოლადაც ქართველი ქალი ჰყოლია. დასტურ, ერთ-ერთი დიდ გვარს აფხაზეთში, არძინბას შემდეგ, ზურაბ შამბასაც ქართველი ქალი ჰყავს თანამეცხედრედ და ალბათ თანამოაზრედაც, აკი არც ის და არც ქალბატონი ვორონოვა ქართველებისთვის ამ, აქამდე არნახული და გაუგონარი ტრაგედიების ჟამს არათუ შუშანიკის და ქეთევანის წამებულ გზას დაადგენენ, აფხაზებსა და ქართველებს შორის უბრალოდ თეთრი მანდილიც არ ჩამოაგდეს.

(სხვათა შორის, ერთთავად საინტერესოა ის ფაქტი, რომ არაერთი წმინდა წყლის აფხაზი ქართულ სახელს ატარებს: ზურაბ შამბა, შალვა ინალიფა, შინაგან საქმეთა მინისტრი გივი აგრბა, ეთერ კოლონია)...

დიახ, ვორონოვი მოკლესო, გულზე მეხივით რომ დამეცა და შიშით კანკალმა ამიტანა, ამ სამარცხვინო ტერორისტული აქტის ჩამდენნი, ვაითუ, ქართველები არიან-მეთქი.

(ჩვენდა თავმოსაჭრელად განა ის არ კმარა, წინა საუკუნეში ქართველი ერის ზოოლოგიურად მოძულეთ სიცოცხლე რომ მოუსწრაფეს, რექტორ ჩუდეცკის იოსებ ლალიაშვილმა და გენერალ გრიაზნოვს არსენა ჯორჯიაშვილმა?! მართლა, ამ ვანდალობას გვიან, ძალზე გვიან, მაგრამ, ღვთის მადლით, ბოლოს და ბოლოს მაინც მიუხვდნენ „ქუჩების დარგში“ დღევანდელი ჩვენი ბრძენი მესაჭენი და უღირს „ჯორჯიაშვილს“ სახელი შეუცვალეს ნამდვილად ღირსეულზე (თუმცა ამ უკანასკნელს ამ გზასავალთან არასოდეს არანაირი ძაფი არ აკავშირებდა), ამ ორიოდე წლის წინათ — აგრეთვე ანაგის ქუჩასაც, მათმა წინაპრებმა კი ხელი ამართეს ვარდისუბნის, ხილიანის, მღეთის, ბელინსკის ქუჩებზე, ალბათ იმიტომ, ისტორიული თბილისის ნიშანდობლივი კვალი სულ ერთიანად რომ წაეშალათ, აგერ ახლა კი წირვა გამოუყვანეს თითქმის წმინდანის, ვასილ ბარნოვის სახელობის ქუჩის ორ მესამედს ერთი აკადემიკოსის უკვდავსაყოფად, თუმცა მას უკვდავება სიცოცხლეშიც არც ოდესმე ჰკლებია და, ვაითუ, დღეს თუ ხვალ ასეთივე ბედი ეწიოს ფალიაშვილის „გრძელ“ ქუჩასაც.

არადა, კერძოდ, „ბარნოვზე“ მცხოვრებთა აღშფოთებას საზღვარი არა აქვს, ერთ-ორგან ახალი აბრები ჩამოგლიჯეს კიდევ: „მაინც რას ერჩოდნენ ამ ჩვენს ვასილ ბარნოვს? რუსული გვარი რომ აქვს, იმიტომ?! მერედა, ესაა დემოკრატია?!“ მაგრამ მათ „დემოკრატია“ ყურს, აბა, ვინ უგდებს: ამ ქუჩების ახლად შესახელებულნი რაღაც სასწაულით ხუთი-ათი წუთით რომ გაცოცხლდნენ და „თავიანთ“ ქუჩებზე გაიარონ, ასეთი დათვური სამსახურისთვის ფიცხელ პროტესტს თვითონვე განაცხადებდნენო).

... და როცა ჩემი ეს შიში ვორონოვისთვის მზის, აფხაზურად, მგონი, ამრას, სამარადჟამოდ დაღამების საქმეში ქართველის ხელი ხომ არ ურევია-მეთქი, და ეს ეჭვი ჩემს ერთ მეგობარ ქალს გავუზიარე, მან წამსვე დამამშვიდა, ამის შნო ჩვენი დროის ქართველებს, აბა, ვინ მისცა. ისინი მხოლოდ ერთმანეთის კვლაში არიან ყოჩაღებით, თან ესეც დაამატა, აფხაზი განა მოკლავს აფხაზს, ან ჩეჩენი — ჩეჩენს, ანდა სომეხი — სომეხს?! ჩვენ კი, ისედაც გადაშენების გზაზე შემდგარი ხალხი, მუსსრს ვავლებთ ერთმანეთს და... ერის ამაზე უარესი დეგრადაცია განა შეიძლება ნორმალურმა ადამიანმა წარმოიდგინოს?! გარეშე მტრების „გარჯილობა“ ჩვენდა ამოსადირკვავად ვითომ არ გვეყოფა?!

ჩვენს პირობებში მყოფთათვის შედარებით ჩინებულად ინფორმირებულმა და, საერთოდ, კარგმა გაზეთმა „კავკასიონმა“, დროდადრო პირველ გვერდზევე რომ შეგვახსენებს ხოლმე „გახსოვდეს აფხაზეთი!“, ამ ბოლო ხანს თავისი არაერთი ნომერი მიუძღვნა საქართველოს პროკურატურის მიერ აფხაზეთში ქართველების გენოციდის მიკვლევულ ათასობით ფაქტს... ამ ზღვა საბრალდებო მასალიდან მხოლოდ რამდენიმეს მოვიყვანე საინტერესოდ:

„ინეზა კვარაცხელიას (გულრიფში, სოფ. ფშაფი) ჩვენებით, სომეხი ეროვნების ფშაფში მცხოვრებ ბარბუქს შედგენილი ჰქონდა ქართველი მოსახლეობის სიები, დადიოდა აფხაზეთთან ერთად ქართველთა ოჯახებში უწვავდა სახლ-კარს, ანადგურებდა ოჯახებს, მის მიერ მოკლული იქნა ფშაფში მცხოვრები 60 წლის შურა ქობალია და მისი მეუღლე, რომელსაც გამოჭრა ყელი.“

სომეხი ეროვნების კბილის ექიმმა, სახელად ანდრეიმ, ყელი გამოჭრა ექიმ აკაკი სიჭინავას და მის ძმას, რომელიც მუშაობდა რესპუბლიკურ საავადმყოფოში. ანდრეი ცხოვრობს სოფ. ფშაფში, თბილისის გზატკეცილზე, სომხების დასახლებაში.“

ჩვენი „ძმების“, ღორებისათვის ყელის გამოჭრაზე დიდად დასაპეციალებული სომხების „ვაჟკაცობის“ დამადასტურებელი მსგავსი „ოპერაციები“ ასობით შეგვიძლია ამოვიწეროთ რესპუბლიკის პროკურატურის საგამოძიებო ტომებიდან, რაც, „სხვათა შორის“ ზედმინეებით აღწევდა ერევანში სომეხი ერისკაცების ბუნებრივ სასმენ აპარატებამდე, მაგრამ... არც ერთ მათგანს, არც რომელიმე მღვდელმთავარს და არც პოეტ სილვა კაპუტიკიანს (აღრე ახალქალაქში სისტემატურად რომ ჩამოდიოდა და ამხნევებდა და მოუწოდებდა თავისიანებს, კიდევ უფრო გამრავლდით) და არც ქართველოლოგ პარუირ მურადიანს და არც საგარეო საქმეთა მინისტრ ფაფაზიანს, ამას წინებზე „ნეზავისიმაია გაზეტაში“ არცთუ შენიღბულად რომ დაგვემუქრა, არც წერილობით და არც საჯაროდ ენით უთქმელი ეს მხეცური ანტიქართული „აქციები“ არ დაუგმიათ და მცირეოდენი აღშფოთებაც არ გამოუთქვამთ, არც ერთი მათგანი არ ჩასულა ქართველების სასაკლაოდ გადაქცეულ აფხაზეთში (სადაც, დასტურ, თავის დროზე ვასილ მუჟაჟანაძემ არაერთი სომეხი რეპატრიანტი ჩაასახლა ვაზგენის თხოვნით, ისინი სომხეთის ჰავას ვერ ეგუებიან, ზღვის კლიმატს არიან შეჩვეულნი) და თავის გვარისანებისათვის ამგვარადაც არ მიუმართავთ:

— ხალხნო! ძმანო სომეხნო! რას შვრებით და რას სჩადიხართ? ნურც თქვენ იჭრით და ნურც ჩვენ გვჭრით თავს და მანდაურ ქართველებს ნუ უწყობთ ისეთ გენოციდს, როგორც ჩვენ მოგვიწყვეს ამ საუკუნის დამდეგს, თურქებმა, როცა მილიონნახევარი ჩვენიანი ამოწყვიტეს, რაკი თვალი რუსეთისკენ ეჭირათ და... მოდი, ახლა ეს მაინც ვიკმაროთ, ყარაბაღისათვის აზერბაიჯანს ომი რომ ავუტეხეთ, რითაც ისევ აზერბაიჯანელებმა ისარგებლეს და ორსაუკუნოვანი სანუკვარზე სანუკვარი ოცნება აიხდინეს, გამოყარეს რა თავიანთი ეზო-ყურედან ნახევარი მილიონი ჩვენი ტომისანი... ჰოდა, ნუ დაგვავიწყდება, რომ სწორედ ამდენივე სომეხი ცხოვრობს ახლა საქართველოში, ცხოვრობს მშვიდად და ხელშეუხებლად და... ნუ ვიქნებით უმადურები და თუ საქმით არა, სიტყვით მაინც დავაფასოთ, მით უმეტეს, დღევანდელ არაადამიანურ გარემოცვაში ქართველების ეს ნამდვილი ადამიანობა... პირდაპირ სირცხვილია დავიწყება თუნდაც იმისა, რომ იმ საშინელი მიწისძვრისას პირველები სწორედ ქართველები მიეშველნენ სპიტიკს და... ჩვენ, სომეხები, ასეთ კეთილ კარის მეზობლებს ყელს უნდა ვლადრავდეთ?..

ო, არავითარი ამის მსგავსი გამოძახილი ჰაიასტანიდან, არც მთავრობის დონეზე, არც ხალხის წარმომადგენელთა დონეზე, თითქოსდა მათი ძმები აფხაზეთში სააღდგომო კრავებივით უცოდველნი არიან...

ახლა კი აფხაზეთის, უფრო სწორად, აფსუების „ჰუმანიზმის“ ამსახველი ათასობით ფაქტიდან მხოლოდ ერთს გაგაცნობთ:

„შალიკო ჩალაძემ (გაგრის ზონა, ს. იფნარი, სახლი №8, ბინა №9) აჩვენა, რომ გაგრაში ყოფნის დროს იგი მოწმე გახდა, თუ როგორ აწამებდნენ და ხვრეტდნენ ქართველებს აფხაზი სეპარატისტები, და თუ როგორ აჭრიდნენ თავებს და ფეხბურთს თამაშობდნენ, ასევე, თუ როგორ სვამდნენ ქართველების სისხლს. იგი, ასევე, იყო მოწმე, თუ როგორ დახოცეს აფხაზებმა ქალები ჩვილ ბავშვებთან ერთად და შემდეგ ისინი ჩაყარეს დიდ თხრილში, გადაასხეს ბენზინი და დაწვეს.“

ჰოდა, ყოველივე ამის შემდეგ ჩვენ, ქართველებმა, ერთად უნდა ვიცხოვროთ, უკაცრავად პასუხია, ასეთ ხალხთან?! ადამიანებმა და არაადამიანებმა?! თანაც არძინბას „მამობრივი მზრუნველობის“ ქვეშ?!“

„ვახტანგ მასხულიამ (ოჩამჩირე, ახალი კინდლი) აჩვენა, რომ ემუქრებოდნენ, ან აფხაზე-ბად დაენერეთ პასპორტით, ან ამოგხოცავთო...“

ვახტანგ მასხულია აფხაზად არ დაენერა, მაგრამ... განა იმხანად ცოტა ქართველი ჩაენერა აფხაზად, და არათუ მარტო ჩაენერა, როგორც უკვე „აფხაზებმა“...

„გივი გუგეშაშვილმა (გაგრის ზონა, სოფ. ლიძავა) აჩვენა, რომ აფხაზმა სეპარატისტებმა წაართვეს მანქანა, პირუტყვი... წაართვეს სახლი რაშიც ბრალი ედებათ სოფლის კომენდანტს და ადმინისტრაციის უფროს საშა გუჩუას და მის ხელქვეითებს, ძმებს კაპანაძეებს...“

„ტყვარჩელში ქართველობის მკვლელობით თავი გამოიჩინეს ძმებმა ნარმანიებმა (აფსნის ქ. 19), გივი ჯინჯოლიამ (ორჯონიკიძის ქ.), ძმებმა დიდიებმა, ვოვა ბაგათელიამ, ნაური კუპრა-ვამ...“

ჩვენი შურისძიება კი იმაში უნდა გამოიხატოს, რუსეთის წყალობით ჩვენზე „გამარჯვებულ“ არძინბა-ოზბან-აგრბა-შამბას აფხაზეთს არავითარი განსაკუთრებული სტატუსი არ უნდა მიეცეს, რომლითაც კვლავ უმცირესობა იბატონებს უმრავლესობაზე და, რაც ამჟამად ყველაზე მთავარია, არძინბა და მისი ხროვა ვერ უნდა დაუძვრნენ საერთაშორისო ტრიბუნალს, როგორც დამნაშავენი კაცობრიობის წინაშე!

სულ აგერ ახლა, სექტემბრის შუა რიცხვებში, ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტმა ბილ კლინტონმა იუგოსლავიაში საომარ ეთნოკონფლიქტებთან დაკავშირებით განაცხადა:

„შეერთებული შტატები მშვიდობიანი მოსახლეობის ჟლეტის წინააღმდეგ ილაშქრებს. ჩვენ არ ძალგვიძს და ვერც ვერასოდეს შევურიგდებით გენოციდს“ („კავკასიონი“, 16.09.95).

ამ მხრივ ბოსნია-ჰერცეგოვინა-ხორვატია-სერბიაში რაც ახლა ხდება, პატარა, მინიატურული, ლოკალური გენოციდია მასთან შედარებით, რაც აფსუებმა ქართველებს დამართეს თავისსავე მშობლიურ მხარეში...

მერედა, ეს მთელი ხმით არ უნდა ვაუწყოთ, როგორც ამბობენ ხოლმე, ცივილიზებულ მსოფლიოს და ამის პირველ კაცს, ჩვენს კეთილმოსურნეს ბილ კლინტონს?!

რაც ჩვენ წარსულ ზამთარს, საკუთარ სახლებში შეყუყულებმაც, უკვე გამოცვადეთ, რა შავ დღეში ჩაგვავდო მარტო უგაზობა-უშუქობამაც კი, არა მგონია, ამის შემდეგ ჩვენთვის ძნელი წარმოსადგენი იყოს, რა დღეში ჩაცვივდებოდნენ აფხაზეთიდან დევნილები კოდორის ხეობის გადალახვისას... მერწმუნეთ, ამ თემაზე კინოსურათის გადაღება რომ დააპირონ, ბუნების ასეთი გაავებისას არც ერთი მსახიობი არ ითამაშებს, თუნდაც საღამოთი, გადაღების მოთავებისას, მყუდრო ბინაში ბუხრის გიზგიზა ცეცხლი, არომატული ცხელი ჩაი და თბილი ლოგინიც ელოდებოდეს.

დიახ, ასეთ სატანურ შავეთში ჩაგვადეს ქრისტეს დაბადებამდე რამდენიმე ასეული საუკუნის წინანდელ ბარბაროსებზე უბარბაროსესმა აფსუებმა ქრისტეს დაბადებიდან მეოცე საუკუნის დამლევს აფხაზეთის სრულიად უდანაშაულო, ლოიალური, მშვიდობიანი ქართველობა და... მართლაც პირდაპირ თვლებში შეფურთხების ღირსნი იქნებიან ის ქართველები – ჩამომავალნი ვახტანგ გორგასლისა, დავით აღმაშენებლისა, თამარ მეფისა, ცოტნე დადიანისა, გიორგი სააკაძისა, ერეკლე მეორისა - როდისმე, გვიან თუ მალე, საკადრის საზღაურს არ მიუზღვავენ ქართველებზე იმ ნადირობისთვის, რომლის ანალოგი არ მოიპოვება კაცობრიობის ისტორიაში...

ჭეშმარიტად, გვახსოვდეს, გვახსოვდეს აფხაზეთი!

ოღონდ არა ისე, რომ იქ საქართველოს მარტო იურისდიქციის აღდგენით დაკმაყოფილდეთ, რაც, არსებითად, ბევრი არაფერია; აი, მაგალითად, ახალქალაქის რაიონზე საქართველოს რესპუბლიკის იურისდიქცია კი ვრცელდება, მაგრამ ეს „დიქცია“ უფრო წმინდა წყლის ფიქციაა იმდენადაც კი, რომ ამას, წინებზე იქ ჩასულ ჩვენს მაღალი ჩინის პირებსაც კი ჩვენზე განაწყენებულმა სომეხთა ბრბომ ალყა შემოარტყა და მათი მძევლებად აყვანა-დაპატიმრება განიზრახა; საამისო გამბედაობას მათ ის გარემოება აძლევდათ, რომ ხსენებულ რაიონში და თვით ახალქალაქშიც ქართველები თითებზეც აღარ დაითვლებიან.

ო, ასე მოხდება სულ მალე აფხაზეთში და სხვაგანაც, თუკი ჩვენ, ა ვ ა დ მ ყ ო ფ ი ე რ ი, არ ვიზრუნებთ ჩვენს განკურნებაზე და არ შევებრძოლებით იმ სენს, რომელსაც დემოგრაფიის ენაზე ერის ნებაყოფლობითი თვითმკვლელობა ჰქვია და არ გავამართლებთ ჩვენი ამონყდომის მოდარაჯე „ძმების“ სიხარულით შეფერილ წინასწარხედვას:

— Подобно корякам и чукчам, грузины вымирающая нация!

დასტურ, ნავთობსადენის საქართველოს ტერიტორიაზე გავლა დიდად შეგვიწყობს ხელს ეკონომიკურად წელში გამართვაში. ეს საკითხი, როგორც უკვე ცნობილია, ჩვენი ქვეყნის სასარგებლოდ გადაწყდა, რისთვისაც აუნონავი მადლობა ეთქმით ბილ კლინტონს და ედუარდ შევარდნაძეს!

ბოროტი ენები, როგორც ყოველთვის, ახლაც უთუოდ შეიცხადებენ, შევარდნაძე აქ რა შუაშიაო... ო-ო, იმ შუაშია, „ქალბატონებო და ბატონებო“, რომ ამ წამონყების ჩვენთვის დადებითად გადასაწყვეტად ამერიკის პრეზიდენტმა არა პანტელეიმონ გიორგაძის და არც აკაკი ბაქრაძის და არც ჯუმბერ პატიაშვილის და არც როინ ლიპარტელიანის და არც ქართლოს ღარიბაშვილის, არამედ ე დ უ ა რ დ შ ე ვ ა რ დ ნ ა ძ ი ს ხათრით დაურეკა პრეზიდენტ ელცინს და აზერბაიჯანის პრეზიდენტ ჰეიდარ ალიევს...

დიახ, მხოლოდ შევარდნაძის პატივსაცემად!.. ჰოდა, უკვე კარზე მომდგარ არჩევნებისას საქართველოს პრეზიდენტად შევარდნაძე კი არა, ზემოთ ჩამოთვლილ პრეზიდენტობის კანდიდატებიდან რომელიმე სხვა უნდა ავირჩიოთ?! ო, ახლა რომ ცოცხალი იყოს „ეთიოპიისა“ და რუსეთის დიდი შვილი, ამაზე, ალბათ ასე გვიპასუხებდა:

В одну телегу прячь не можно

Коня и трепетную лань!

ეს კი, მაგრამ... თუ დროს გავუსწრებთ და 5 ნოემბერს ხალხი ამათვან, ვთქვათ, ედუარდ შევარდნაძეს მიანიჭებს უპირატესობას, სულ ერთია, მავანი და მავანი მიეთ-მოეთნი ლაყაფს მაინც არ დააყოვნებენ, საარჩევნო ბიულეტენები გააყალბესო, მაგრამ არავითარი ანგარიში ამას არ უნდა გაენიოს, რადგან ერის დამლუპველ უგუნურებას ერის გადამრჩენი გონიერება არ უნდა შეენიროს.

1995 წ. მაისი

კიტა ბუაჩიძე



### საკრეზიდენტოდ ვის ვაქლავთ ხმას?!

გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, 3-10 ნოემბერი, 1995 წ.

თქვენი არ ვიცი, ძვირფასო მკითხველო, მე კი როდესაც პრეზიდენტობის კანდიდატების პირველი, ვრცელი სია მოგვახარეს, ჩემი არჩევანი მერყეობდა ორ ფრიად ღირსეულ კანდიდატს შორის: ჭუკვეიძემ (თუ ჭუკვაიძე?) მომხიბლა თავისი გვარით, რომელიც პირველად გავიგონე, მექსიკურ-ბრაზილიური გაუთავებელი ტელე-სერიალივით, ჩემს ხანგრძლივ სიცოცხლეში, უთვალავი არჩევნების მომსწრე და მონაწილემ, თანაც დრამატურგმა და უმაღლვე უბის წიგნაკში ჩავინიშნე, თუ კომედიისთვის არა, როდისმე ტრადედიისთვის მაინც გამომადგება-მეთქი; რაც შეეხება ჯონ მალხაზ შალიკა... ბოდიში., შალიკაშვილს კი არა, ჯონ ზაქარა ლაშქარაშვილს, ბევრად ადრე, ვიდრე იგი საქართველოს პრეზიდენტობის პოსტს შეეჭიდებოდა, ვიცნობდი, ჯერ კიდევ იმ დროიდან, როცა თბილის-ქალაქში ტაქსისტობას ეწეოდა, მაგრამ ეს ორივენი, ოღონდ არ ვიცი, რამდენად ერის, მაგრამ ჩემდა სამწუხაროდ კი, პრეზიდენტობის კანდიდატობას მალე გამოეთიშნენ, ასევე ბატონი არევაძეც (ვაგლახ, სახელი აღარ მაგონდება), და თუ საარჩევნო პრესამ არ დამაბნია, არადა, მის ფურცლებზე არაერთხელ გაიელვა ბატონმა ვახტანგ ბოჭორიშვილმაც („ზვიადის გზა – ხმა ერისა“-ს პარტიიდან!).

დიდად პატივსაცემმა აკაკი ბაქრაძემ თავის ერთ ბოლოდროინდელ პრესკონფერენციაზე მისთვის ჩვეული სიბრძნით განაცხადა, საქართველო კულტურისა და ცივილიზაციის ისეთი უძველესი ქვეყანაა, შეუძლებელია, შევარდნაძეს ალტერნატივა ვერ მოენახოსო; არა მგონია, ამ



შესაძლო ალტერნატივაში ბატონ აკაკის ბატონი პანტელეიმონი (გიორგაძე!) შეეცნო და ეგულისხმა — უკვდავ-უბერებელი კომუნიზმის ამჟამინდელი ერთ-ერთი გამოჩენილი მეომარი — მოძღვარი კამჩატკიდან მალთაყვამდე, ანდა მისივე კარის მეზობელი, ბატონი ჯუმბერ პატიაშვილი, ამას წინათ ერთიანი კომუნისტური პარტიის ყრილობას თითქოს იჩქით-ანაზღადად რომ ესტუმრა და მას კომუნისტი — გიორგაძისტიები პერესტროიკამდელი მქუხარე ტაშით შეეგებნენ, შემდეგ მგზნებარე ოვაციებში რომ გადაიზარდა...

ო-ო, აბა, რა ბევრი ბჭობა-სჯა უნდა, ბატონი აკაკი ბაქრაძე შევარდნაძის ალტერნატივაში, ცხადია, უწინარესად თავის თავს ივარაუდებდა, და რომ ასე არა, მდაბიურად თუ ვიტყვით, რა შვილია, დიდად სახელოვან ქალბატონ თამარ ჩხეიძისა და ისეთივე სახელგანთქმულ ირაკლი ნერეთლის მიერ წამოყენებულ პრეზიდენტობის კანდიდატობაზე არც დათანხმდებოდა, თანაც ოდნავ დაეჭვებულიც რომ ბრძანდებოდა მასში, რომ დღეს სულით ხორცამდე გაუბედურებულ საქართველოს სულ რაღაც უმოკლეს დროში არ დაამსგავსებს ისლანდიას, სადაც სისხლის სამართლის კოდექსი საერთოდ არ მოქმედებს, აკი ისლანდიელებს თეორიულადაც კი არ გაეგებათ, რა არის, მაგალითად, ქურდობა, რა არის ძარცვა-გლეჯა, შარაგზის ყაჩაღობა, მანქანების ავტომატით წაგლეჯ-წართმევა და ადამიანების გატაცება მერე მათივე ჭირისუფლებზე მიყიდვის მიზნით. ადამიანის მკვლელობაზე ხომ წარმოდგენაც არ გააჩნიათ და არც გრელანდიას ედავებიან დანიას, როგორადაც ჩვენ — რუსეთს, დაგვიბრუნეთ-თქო აფხაზეთი... ისე კი, მის მიერ ძღვევამოსილად ქცეული საქართველოს რესპუბლიკის სახმელეთო, საჰაერო, საზღვაო ჯარების მთავარსარდლობა ბატონ კაკო-აკაკის მართლაც რარიგ დაშვენდებოდა, მით უფრო, რომ საამისო გამოცდილება დააგროვა კიდეც ექვსწლიანი დირექტორობისას ასკაციან რუსთაველის თეატრში და ამ მხრივ ალბათ კიდეც უფრო დაოსტატდებოდა, მისთვის ცოტა კიდეც რომ ეცლია რეჟისორ ფარსადან შადიმანიძეს..

და მაინც, მიუხედავად ამდენი საპრეზიდენტო ღირსებებისა, მე, როგორც ბუნებით ბოლ-მაშეპყრობილი პატარა კაცი, არჩევნებისას ხმას არ მივცემ ბატონ აკაკის, რადგან წლების მანძილზე მალორა, მალორა და საბოლოოდ მაინც არ დადგა ჩემი ერთი მოანტო პიესა „ფორმულა პლატონისა“, თუმცა დედამიწის ერთ მეექვსედზე ერთადერთ მმართველ, კომუნისტურ პარტიაში შესვლა სწორედ ჩვენი დროის ამ პლატონის ფორმულამ ჩააგონა: „სჯობს, ვირად გთვლიდნენ და კაცივით ცხოვრობდე, ვიდრე კაცად გთვლიდნენ და ვირივით ცხოვრობდე“, ანუ სულმნათ ლენინის ენაზე თუ ვთარგმნით პერსონალურად ბატონ პანტელეიმონისთვის, იგი ასე აჟღერდებოდა:

„Лучше слыть ослом и жить как человек, чем быть человеком и жить как осел!“

ეჰ, აკაკი ბაქრაძეს, ანდა ვინც უნდა იყოს, სხვა ვინმეს განა გაემტყუნება, თანამდებობისთვის, ესე იგი კარგი ცხოვრება-პრივილეგიებისთვის თავის დროზე კომუნისტად თუ განწევრიანდა?! 1985 წლის აპრილამდე, აბა, რომელი ჭკუათმყოფელი იფიქრებდა, საბჭოთა იმპერია საუკუნეებს რომ არ გაუძლებდა?

ო, არა! თურმე ყოფილა ამქვეყნად ერთი ადამიანი, გვარად ლარიბაშვილი, რომელსაც ბოროტების იმპერიის აღგვა-დანგრევა ისე ზუსტად გამოუთვლია, კომუნისტურ პარტიას ახლოსაც არ გაჰკარებია, ამიტომაც იგი ახლა თავის კოლეგა-პრეზიდენტობის კანდიდატებს ზემოდან დასცქერის, მე ერთი ვარ თქვენ შორის, რომელსაც შუბლზე კომუნისტების დამლა არ აზისო...

დასტურ, რა დავმალო, ტელეეკრანზე ბატონების, როინ ლიპარტელიანის და ქართლოს ლარიბაშვილის, პირველად ხილვისას ისე მოვიხიბლე, მზად ვიყავი, საარჩევნო კანონი, გამონაკლისის სახით, ნებას თუ დამრთავდა, ერთდროულად ორივესთვის მიმეცა გასაპრეზიდენტებლად ხმა, მაგრამ მერე და მერე მათმა მსმენელ-მაყურებელმა გადავიფიქრე და, აი, რატომ: ბატონ როინის მოუსვენარმა, მგონია, ულაცმა, უშბას ფონზე, თუმცა ერთობ ზეალმიტაცა, მაგრამ თან იმის შიშიც შემომაპარა, კალიგულასი არ იყოს, თავისი ცხენი, სახელად ფენმარდი (быстроногий), ლამის რომ გააკონსულა, ბატონი როინიც თუ გაპრეზიდენტდა, ასე მბორგავი, და მაინც ასე დამჯერი თავისი ჰალსტუხიანი მხედრისა, ვაითუ გააპარლამენტაროს-მეთქი...

ასევე დიდად მომეწონა ბატონ ქართლოს ლარიბაშვილის „სტალინისეული“ ჩიბუხი, ეკრანზე გამოჩენისას ერთ-ორ ნაფაზს რომ მოგვაბოლებს ხოლმე წარსულში დიდად ცნობილ ამერიკელ კინომსახიობ

რობერტ ტეილორივით. მაგრამ რა ვქნა, საპრეზიდენტოდ ვერც მას მივცემ ხმას: საქართველოს პრეზიდენტობა ყველაზე უფრო მას შეეფერება, ვისაც ქართლოსი ერქმევა და გვარად ღარიბაშვილი იქნებაო...

როგორც ღარიბი კაცი სწორედ სიღარიბის გამო მას დავუჭერდი კიდეც მხარს, ოღონდ... მართლაც ღარიბი რომ ბრძანდებოდეს. აკი თვითონვე ბრძანა (იხ. გაზეთი „სამშობლო ფორტე“, №16, ოქტომბერი, 1995 წელი), „მაქვს მერსედესი...“

ჰოდა, შე კაი კაცი, რაღანაირი ღარიბი ბრძანდები, თუკი რუსთაველზე „მერსედესით“ „დაგულაობ?!“ არადა, ეგებ მითხრათ, გეთაყვათ, ღარად ღირებულ ვარდს, ერთ ვარდსაც კი განა იყიდის ის, ვისაც ჯიბეში პურის საყიდელი თეთრიც არ უჭყავა?! „მერსედესს“ კი არა, ველოსიპედსაც ვერ... ტავტოლოგია რომ არ გამომივიდეს, ამ ფრაზას აღარ დავამთავრებ, მით უმეტეს, რომ თქვენ თურმე.. „მყავს ორი ძაღლი...“ არადა, დასწყევლოს ეშმაკმა, ახლაც „კი, მაგრამი“ უნდა მოვიშველიო: ქვეყნად ამ ნახევრად შიმშილობის ჟამს ორ... ერთს „კი არა, ორ ძაღლს საპრეზიდენტოდ შემართული ღარიბი კაცი რა ეშმაკებით ინახავთ?! მით უმეტეს, რომ ადრე მყავდა ლორდიც, სამწუხაროდ, გარდაიცვალა.“

ეჰ, ქართლოს, ქართლოს, ძვირფასო ქართლოს, გულწრფელად გითანაგრძნობთ, ოღონდ... არც ერთი ქართველი არ იტყვის ძაღლზე, თუნდაც მას „ლორდიც“ ერქვას, გარდაიცვალაო, ლორდზე-კი, ადამიანზე...

როგორც ხედავთ, მკითხველო, მე უკვე მიმოვიხილე პრეზიდენტობის მაძიებელი ექვსიდან ხუთი კანდიდატი, რომელთაგან არც ერთს არ შევანევ ჩემს სრულუფლებიან საარჩევნო ხმას და... ო, რომ იცოდეთ, რარიგ ვწუხვარ, რარიგ ვწუხვარ, პრეზიდენტისთვის მცირეწლოვანობის გამო საპრეზიდენტო ამ არჩევნებში წამოყენებული არ გახლავთ ბატონი ივერი სამჭკუაშვილი, რომელსაც საპრეზიდენტოდ გვარიც უწყობს ხელს და სახელიც. რასაც, თუ გნებავთ, ეს ორიოდე სტრიქონიც ადასტურებს, ამ რამდენიმე დღის წინათ „სამშობლო ფორტე“-ში რომ გამოქვეყნდა ირაკლი წერეთლის ფსევდონიმით:

„თუ ჩემი პარტია მოვა ხელისუფლების სათავეში, ქვეყანას ეყოლება ყველაზე უკეთესი ხელისუფლება აღმაშენებლის შემდეგ“.

არ ვიცი კი, „დავითი“ აქ გამორჩა თუ განგებ გამოტოვა მომავალმა ივერი აღმაშენებელმა!

ყოველივე ზემოთქმულის მერე მკითხველს, ვფიქრობ, არ გაუჭირდება მიხვდეს და დაასკვნას, რომ მე მიმდინარე საპრეზიდენტო არჩევნებში, მსგავსად პენსიონერ გურამ რუსიას თქმისა არ იყოს (იხ. გაზეთი „საქართველოს პარლამენტი“, 15.09.95), „მიუხედავად მისი რბილი ხასიათისა, მაინც ბატონ ედუარდ შევარდნაძეს მივცემ ხმას.“

ოღონდ აქ ჩემდათავად იმას დავამატებდი, რომ გაპრეზიდენტების შემთხვევაში ედუარდ შევარდნაძე მხოლოდ ბოლო ოთხ წელიწადში შეძენილ ამ რ ბ ი ლ ხ ა ს ი ა თ ს თუ არ გამოეთხოვება და, საერთოდ, უპირველესად ყურადღებას არ მიაქცევს ახლა ყველასათვის თვალნათლივ ქართველი ერის სრული ამონყდომის საშიშროებას, რის ირგვლივაც, სხვათა შორის, პრეზიდენტობის კანდიდატებს თავიანთ წყალუხვ გამოსვლებში ერთი სიტყვაც არ დასცდენიათ, მე უკანვე გამოვიტხოვ ჩემს ხმას, როგორც გულუბრყვილო შეცდომით მიცემულს ედუარდ შევარდნაძის ასარჩევად...

... რაკი ამჟამად რუსეთშიც სიკვდილიანობამ იმძლავრა შობადობაზე, 18 ოქტომბრის „Комсомольская правда“-ში შეგვიძლია ამოვიკითხოთ:

„По подсчетам ученых, во второй половине XXI века русских на территории России может остаться порядка 25-30 миллионов, то есть нация, как таковая, сойдет на нет...“

ჰოდა, თუკი ეს რაღაც 50-60 წლის შემდეგ შეიძლება დაემართოს 140-მილიონიან რუს ერს, მაშინ რაღა მოგვივა ჩვენ, ერთ კონა ხალხს საქართველოში, სადაც სიკვდილიანობა უკვე რა ხანია, ორჯერაც კი სჭარბობს შობადობას?!

ნუთუ აღარ დაგვიდგა ის დრო, როცა რამენაირად გონს მოვეგოთ და შევიგნოთ, რომ ჩვენი ბედი ახლაც კი არც ცხინვალში წყდება და არც სოხუმ-აფხაზეთში, ჩვენი ბედი წყდება მთლიანად მთელ საქართველოში, და რომ ვერაფერი ჩვენ ვერ გვიხსნის, გარდა პირადი მაგალითისა, დაწყებული პრეზიდენტიდან და გათავებული საღდაც მთიანეთში ჯერ კიდევ შემორჩენილ ერთ ამომრჩევლამდე.

23.10.95.

კიტა ბუაჩიძე

**თამაზ კვაჭანტირაძის,  
როგორც ლიტერატორს და როგორც მინისტრს  
გაზეთი „შანსი“, №3, 1996 წ.**

**ერთ დროს ჩემო ნამებობრალო თამაზ!**

მარჯანიშვილის თეატრში ერთ მსახიობს, რომელიც გაცნობოდა „ჩემი“ რეჟისორის მიმართ სათვალავით პირველ მოუზრდელებს, „კბენია“ უსტარს, სინანულით ეთქვა:

— კიტა ბუაჩიძე დრამატურგი კაია, პოლიკარპეს მერე მეორეა, მარა რა გინდა, პირადი წერილების წერა იცის გლახაო...

ჰოდა, ახლა ამ განჩინებით შეშინებული იმაზე ვფიქრობ, ეს ბარათიც „გლახა“ არ გამომივიდეს, მით უმეტეს, რომ ამის წინა ბარათმა, რომელიც 1989 წლის იანვრის პირველ დღეებში გამოგიგზავნეთ, კინალამ თქვენი თავი დამაკარგვინა...

... მაგრამ აი, კარზე მომდგარ 1996 წლის წინა დღეებში სასწაულსავით, სრულიად მოულოდნელად ჩამესმის ტელეფონში თქვენი სასიამოვნო, დრამატული ტენორი, ლაპარაკის დასაწყისში თუ კარგად გავარჩიე, უძღები შვილის თაობაზე...

ჩემთვის ორმაგად სასიხარულო უფრო ის იყო, რომ სწორედ შემოქმედებითმა იმპულსმა – გაზეთ „მთანმინდაში“ გამოქვეყნებულმა ჩემმა ორმა პუბლიცისტურმა ნაშრომმა, რაკი გულით მოგეწონათ, ჩაგაგონათ, ძველ წყენაზე ვაჟკაცურად ხელი ჩაგექნიათ და გადანყვიტეთ შემხმინებოდით, თუმცა „გამოფიტულ ნიორში“ ჩემთვის უჰალსტუხოების, თქვენთვის კი „უხამუტობის“ გამო, ცოტა არ იყოს, „გაგნკეპლეთ“ კიდეც.

ამის შემდეგ, იანვარსა და აპრილში, ტელევიზორში ორჯერ გიხილეთ ყელსახვევით, რა „სამოსელშიც“, თუ არაბულ „ლამაზს“ კი არა, ქართულ სიტყვას მოვიშველიებ, დიხაც, რომ პირმშვენიერი წარმოჩნდით, მაგრამ მერე და მერე, რაკი ჩვეულება, როგორც ჩანს, მართლაც რჯულზე უმტიცესია, კვლავ ბედაურზე ამხედრდით, რისი დამადასტურებელი საბუთი ამასწინანდელ „საქართველოს რესპუბლიკაში ახალი მინისტრების სურათების გამოფენაა, საიდანაც „ჩაგალსტუკებულნი“ შემოგვცქერიან ყველანი, გარდა... გ ა ნ ა თ ლ ე ბ ი ს მ ი ნ ი ს ტ რ ი ს ა!

ტელეფონით ჩვენი საუბრისას დაგპირდით, რომ გაზეთ „შანსს“ გამოგიგზავნიდით, სადაც დაუმახინჯებლად დაიბეჭდა ჩემი „არავითარი საუპირატესო სტატუსი!“, აგრეთვე წინა წერილების იმ გვერდებსაც, რომლებიც „მთანმინდის“ მიერ ამოგდებულ იქნა, რაც მეორე დღესვე მოგართვით კიდეც და გთხოვეთ, რაკი მათ ნაკითხვას დრო ბევრი არ დასჭირდებოდა, სამი დღის შემდეგ დაგებრუნებინათ, მაგრამ, აი, მის შემდეგ უკვე ათი დღეც გავიდა და... როგორც იტყვიან, არ შეგჭამოთ რუხმა მგელმა!

მაშინ კი ისევ თქვენ გასამართლებლად გავიფიქრე, ალბათ ახალი წლის დადგომას ელოდება, მაგრამ არც პირველში და არც ორში ხილიანის ქუჩიდან ჩემგან გაფაციცებით მიდარაჯებულ ტელეფონში... „არსაიდან ხმა, არსით ძახილი!..“

სამში კი, საღამოთი, რაკი დილიდანვე ხანგრძლივ მერყეობას და ჭოჭმანს ჰამლეტივით... დანიის პრინც ჰამლეტივით (და არა ახლა ჩვენში ასე პანტაპუნტად მიმოფენილ ჭოპორტ-მოხის-აჯამეთელ ჰამლეტივით!), როგორც იქნა, ვძლიე და რაკი წერილის მოწერა არა და არ მინდოდა იმის შიშით, ჩემი ბრიყვული პირდაპირობით მასში რაიმე „გლახა“, ვაითუ, ამჯერადაც გამეპაროს-მეთქი და უბის წიგნაკში დღემდე სასოებით შემონახულ თქვენი ტელეფონის ნომერს ხელის პარკინსონისებური კანკალით დავწვდი ერთხელ, ორჯერ, სამჯერ და ათჯერაც კი, მაგრამ... ამ შესაძლო შვების წყაროდანაც „არსაიდან ხმა...“

ჰოდა, ბოლოს, ამ უსასრულო სატელეფონო წამებისას, თითქოს უფალმა უეცრად გონების გზა გამიკვლია და ცნობათა ბიუროს მივმართე, მაგრამ ვაი ჩემს თავს – აბონენტს და უი მათ პასუხს: ჩვენ მინისტრების ტელეფონებს არ ვიძლევიით.

ალბათ იმიტომ, რომ თქვენ, უსაქმურებმა, არ შეიანუხოთო...

არ შემიძლია, ამ მოულოდნელი შემოღამებისას არ მოვიგონო 80-იან წლებში თქვენს ტელექციებში ცოტა შეპარვით, მაგრამ მაინც გაბედულად, ორჯერ თუ სამჯერ მთელი საქართველოს გასაგონად თქმული, რომ „ცენზურაგაუვლელი“, მხედველობაში გქონდათ „შავი წიგნი“, როგორც ერისათვის დიდად საჭირო ნაწარმოები, უნდა გამოიცესო...

ვერც თქვენს იმ ერთ პატარა წერილს დავივინყებ „ლიტერატურულ საქართველოში“, „მნაპნელებისაგან“ რომ მიცავდით...

„Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву“

— იქ დაბეჭდვამდე „განათლებისადმი“ განკუთვნილ რეცენზიაში თქვენ ასე წერდით:

„სამწუხაროდ, მათ („შავ წიგნს“ და „Длинное письмо“-ს) ჯერჯერობით არ ღირსებით ტიპოგრაფიული ნიშნებით აწყობა და მხოლოდ თვითგამოცემის წესით დაბეჭდილნი და ქსეროქსით გამრავლებულნი გადადიან ხელიდან ხელში. არადა, უნდა გამოიცეს, ვინაიდან ეს წიგნები არიან მართალი, საჭირო და საინტერესო წიგნები. „ვრცელი უსტარიც“ ამ ტიპის წიგნია – ტკივილიანი, მწარე, დაურიდებელი სიტყვა ცხოვრების ათას დარჯაკგამოვლილი პატიოსანი ლიტერატორისა... ეს გახლავთ საინტერესო ავტორის საინტერესო ნაწარმოები, რომელიც თავიდან ბოლომდე გაუნელებელი ინტერესით იკითხება. შეიძლება ითქვას, რომ ამ წიგნში პუბლიცისტიკიტა ბუაჩიძე ტოლს არ უდებს დრამატურგ, უფრო ზუსტად – კომედიოგრაფ კიტა ბუაჩიძეს: იუმორი, ირონია, სარკაზმი შეზავებულია ვრცელი და მრავალმხრივი ფაქტობრივი მასალის ღრმა და მახვილ ანალიზთან... ავტორმა ეს წიგნი ქართულადაც უნდა დაწეროს, ხოლო გამომცემლობებმა მათი დაბეჭდვა ითავონ... მერნმუნეთ, არ წააგებენ — ეს წიგნი რუსული და ქართულიც ორ დღეში სანთლით საძებარი გახდება წიგნის ბაზარზე.“

ისე აგიხდეთ ყველა სურვილი, როგორადაც მაშინ ეს თქვენი წინათგრძნობა ახდა: ამ „უსტარზე“ პოლიტიურს ერთ-ერთი წევრის მიერ ამ ჩემს ნაშრომზე გამოთქმული საქებარი აზრით გათამამებულმა და ბორკილყრილმა ლუკა ხუნდაძემ ივაჟკაცა და „Письмо Астафьеву“ ასიათასიანი ტირაჟით გამოსცა, რომელიც ორ დღეში არა, მაგრამ ორ კვირაში კი მართლაც საქებნელი გახდა: ზოგიერთი თბილისელი ათ-ათ ცალობითაც ყიდულობდა და თავიანთ ნაცნობ-მეგობართ სიამაყის გრძნობით უგზავნიდა მოსკოვში, ლენინგრადში, კიევში და ბევრ სხვაგანაც, წაიკითხეთ და... ახლაც იტყვიან, ქართველები სალანძღავი ხალხიაო?!

(ისე კი, რა „საქებარი“ ხალხიც ჩვენ ვიყავით, მე ეს, რასაკვირველია, „ასტაფიევის“ დაწერამდეც მშვენივრად ვიცოდი, მაგრამ არაქართველისგან ჩვენს დაცინვა-დანახლვას განა მოვიტმენდი, ავიტანდი და მიუფტევებდი?!).

თავი ძალიანაც რომ მოვისანყლო, ფაქტს სად გავექცე? საბჭოთა კავშირის რჩეულ მკითხველთა საზოგადოებაში ქართველი მწერლის მიერ პუშკინის ენაზე დაწერილი და უკვე წიგნად გამოსული „Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву“ 1989 წელს ლამის ბესტსელერად იქცა: საიდან არ მთხოვდნენ და ზოგჯერ რა კურიოზულ საჩუქარს არ მიგზავნიდნენ, რომ ეგზემპლარი მიმეწვდინა.

დიახ, მაღლობისა და მოწონების წერილები და ავტოგრაფით შემკული წიგნები ვინ აღარ გამომიგზავნა: ლენინგრადიდან პოეტმა მიხეილ დუდინმა, მოსკოვიდან პოეტმა რიმა კაზაკოვამ, სერგეი მიხალკოვმა, კრიტიკოსებმა: ლევ ანინსკიმ, სტანისლავ რასადინმა, ალექსანდრე ბორშჩაგოვსკიმ, ევგენი სიდოროვმა (ამჟამად რუსეთის ფედერაციის კულტურის მინისტრია), ვლადიმერ ლაკშინმა, ასტაფიევის ახლო მეგობარმა ჟურნალ „Москва“-ს რედაქტორმა ვლადიმერ კრუპინმა („Это не письмо, а труд!“), ჟურნალ „Книжное обозрение“-ს რედაქტორმა ავერინმა, ვორონეჟიდან გავრილო ტროეპოლსკიმ, ზოგის გვარი კი ასე სახელდახელოდ ვეღარ მომიგონებია, მაგრამ რუსეთის სინდისად წოდებულ აკადემიკოს დიმიტრი ლიხაჩოვს, აბა, რა დამავინყებს, რომლისგანაც საერთო სათვალავში სამი წერილი და ორი წიგნი მივიღე, ანდა მეორე აკადემიკოსისას, ოლონდ გთხოვთ, მის პიროვნებას არა დღევანდელი, იმჟამინდელი საზომით მიუდგეთ: მიუხედავად იმისა, რომ ჩემი „გრძელზე გრძელი უსტარი“, არსებითად, იმდენად არა ასტაფიევის, რამდენადაც უფრო საბჭოთა რეჟიმის წინააღმდეგაა მიმართული.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივანმა იდეოლოგიის დარგში, პოლიტიურს წევრმა ალექსანდრე იაკოვლევა ქართველი ინტელიგენციის ვინ-

რო წრესთან შეხვედრისას, 1988 წლის თებერვალში, განაცხადა (არსებობს ამ შეხვედრის ჩანაწერი ვიდეოკასეტაზე): „Ответ очень интересно написан...“

Скажу я: очень талантливо... Я его прочитал с большим интересом...“

მოგვიანებით, თბილისში, იაკოვლევთან შეხვედრისას, ჭაბუა ამირეჯიბი საუბარში, სიამაყით ასეთ რეპლიკას ჩაუერთავს: „Чингиз Айтматов считает, что это исторический документ“.

სომხების დედად მიჩნეული სილვა კაპუტიკიანი, სომხებიდან ყველაზე ცნობილი პოეტი საბჭოთა კავშირში, მაჩაბლის ცამეტის მისამართით მისთვის სრულიად უცნობი ავტორის სახელზე დეპეშას აფრენს ერევნიდან:

„С наслаждением читаю Ваше длинное письмо...“

მიაქციეთ ყურადღება: „прочла“, „прочитала“ კი არა „читаю“, ე.ი. რას იზამ, ძალაუნებურად იუმორგარევიტ თუ იფიქრებ, კითხვისას ისე აღტაცდა, დამთავრებას აღარ დაუცადა, ფეხი დაჰკრა და... ჰერი, ჰერი ფოსტისკენ, ფოსტისკენ!..

ღიას, ეს სომეხმა მწერალმა, შენიანმა, ქართველმა მწერლებმა კი არათუ დეპეშა, არც ერთმა...

თუმცა არა: იმხანად ბაზალეთის ქუჩაზე შემთხვევით ირაკლი აბაშიძე შემომხვდა და... ო, ვიდრე ამას გიამბობდეთ, პანანკინა „პრეისტორიას“ გაგაცნობთ: ჩვენ შორის ასაკობრივი სხვაობა სულ რაღაც რამდენიმე წელიწადს მოიცავდა, მაგრამ ეს „რაღაც“ დიდზე დიდი მანძილია, როცა შენ თხუთმეტისა ხარ, ის კი უკვე ქალებში „დაგულაობს“, ოცისაა და როგორც თითქმის უკვე ცნობილი პროლეტარული პოეტი შენს უფროს ძმას, უკვე უთითქმისოდ ცნობილ და მეხდამტეხ პროლეტარულ კრიტიკოსს, ბენიტო ბუაჩიძეს ემეგობრება და მას ამის მერეც-მერეც, სიბერეშიც არ ავინყდება, ძალზე ხშირად კუჭმომხმარი ყმანვილი როგორ ელრიტინებოდი ხოლმე:

— რა იქნება, თუ გაქვს, მომეცი შაური, პონჩიკს ვიყიდი...

— ადამიანურად ეს ბევრ ხანმოთეულსაც სჩვევია იფიქროს, ამ დროის განმავლობაში იგი, ო, რა უსაშველოდ გაიზარდა, შენ კი მის მეხსიერებაში ისევე „მომეცი შაურის“ დონეზე დარჩი... ამიტომ არც გამკვირვებია, როცა ირაკლიმ, გაქილიკების მოტრფიალემ, განგებ გაოცებით მკითხა:

— კიტა, ბიჭო, მართლა შენ აუნვი კუდი ასტაფიევს? ის წიგნი მართლა შენ დაწერე?

— მე არა, გრიგოლ აბაშიძემ, - მოსაჩვენარი სერიოზულობით დინჯად ვუპასუხე, რაკი ვიცოდი (და ეს ვინ არ იცოდა!), ამ ორ აბაშიძეს ერთმანეთი გულზე არ ეხატებოდა.

— კაი ერთი, გრიშა რა ამის დამწერია?! ისე, მაინც, ბიჭო, რა კაი რუსული გისწავლია ციხეში!

— ციხეში, შე კაცო, რა რუსულს ვისწავლიდი, მთელი შვიდი წელიწადი ყურში სამად სამი უცენზურო სიტყვა ჩამესმოდა.. ეს კია, რუსულად მოლაპარაკენი მათ ექვსივე ბრუნვაში ისეთი **ლინგვისტური** ოსტატობით აბრუნებდნენ და მათი შემწეობით არცთუ უბრალო აზრებსაც ყველასათვის ისე გასაგებად გამოთქვამდნენ, ნიკო მარსაც შეშურდებოდა.

ამის დამადასტურებელი ორიოდე „თვალსაჩინო“ მაგალითიც მოვიყვანე, „პალესტინა, პალესტინამ“ ჩაიხიბითა და, ალბათ, ასე იოლად გონმისაწვდომი „განათლებისთვის“, მაღლობის ნიშნად, მხარზე ხელი დამკრა, რაც მისი ახოვნებისთვის ძნელი არ იქნებოდა, თუკი ჩემს „ახოვნებასაც“ გავითვალისწინებთ.

— კი, მაგრამ, იცი შენ მაინც, რა დაწერე, რა გააკეთე?

არა, ასტაფიევზე დაწერით ჩვენც დავწერეთ, სამმა კაცმა გვერდნახევარი, მაგრამ „დღინი პისმოსთან“ რას მოვა... შენ კი - ქართველ ერს, არა მარტო რუსების, სხვა ხალხების თვალშიც, სახეზე ჩამორეცხე ასტაფიევის ნასროლი ლაფი და... ყოჩაღ შენ! და ამ თითქოს მოწმენდილ ლოყაზე ღიმილით ხელი მომითათუნა, - დედა, დედა, ასე რავა გამომეპარა, რამხელა „პონჩიკი“ გაზრდილხარ თურმე!... აფსუს, სანყალი ბენიტო, რა ნიჭის კაცი იყო!.. არშარუნმა დალუპა, დალუპა ამ სახეძალდმა...

დიახ, ასე კაზმულად შემაქო, მაგრამ დაწერით არაფერი დაწერა და ამისთვის ვერც დაემდურები: თავის ცოცხალ კოლეგებზეც კი, რამდენადაც მახსოვს, ის, საერთოდ, არაფერს წერდა, მაგრამ...

ხუთასიდან სხვა მწერლებს და კრიტიკოსებს, მით უმეტეს პროფესიონალებად ითვლებიან და...

საბაბი სულ მცირედიც თუ მიეცათ, ნაცნობ ავტორს, მეგობრობით თუ „ისე“, ხოტბის სიტყვებს ხოშკაკალასავით რომ აყრიან...

რალა მაინცდამაინც ახლა შეახმათ პასტა?!

ო, არა, პასტა სულაც არ შეხმობიათ, მაგრამ ვინაა მათთვის ვილაც კიტა ბუაჩიძე, რა პირადი ურთიერთობა აკავშირებთ მასთან, თავიანთ მარაქა-საკრებულოში იგი ხომ არც ახალგაზრდა, არც ხნიერი არასოდეს უნახავთ და...

პირადად გ ვ თ ხ ო ვ დ ე ს მაინც, ჩემზეც დაწერეთ რამე!

არადა, რაკი ჩვენში, ვთქვათ, ღირსეულზეც უ ძ მ ა კ ა ც უ რ ა დ, უთხოვნელად არაფერი იწერება, ერთი მითხარით, აბა, როგორ არ მივუსადაგო სამშობლოსთვის დამწვარ ამ ერისკაცებს პოლონეთის ოციან-ოცდაათიანი წლების, სტალინის მომსგავსო დიქტატორის, იუზეფ პილსუდსკის მწარე გამონათქვამი, რომლითაც მან ერთხელ, გაგულისებისას, სეიმის წევრებს მიაძახა:

— „Фиште йестесче курвами, Паньство!“

დრომ კი, როგორც ზემოთ ჩემი მონაყოლიდან უკვე იცით, ფრიად ნათლივ აჩვენა, რომ „ასტაფიევს“ რუსები არათუ წყენით შეხვდნენ და არათუ მხოლოდ მათ მოფხანა გული, — არა რუს პატარა ერებსაც, რომელთა ორი გამოჩენილი წარმომადგენელი, კაპუტიკიანი და აიტმატოვი, დაგისახელეთ კიდევ, დანარჩენები კი — არა, ჩვენში მათი ნაკლებცნობილობის გამო.

ახალი წლის წინა დღეებში „დალხინებული სამწერლო ცხოვრებისგან“ სტენოკარდიამ მთელი სიმძაფრით შემომიტია და მიქელგაბრიელთან პირისპირ ჭიდილში იმ უბრალო, სადა, მარტივ ჭეშმარიტებამდე მივედი, რომ სულ ტყუილია, სულ ერთიანად მოგონილია, მტკნარი აბსურდია, არაბუნებრივი და არაადამიანურია საყოველთაოდ ცნობილი ლეგენდა იმაზე, თითქოს ადამიანები სიკვდილის უკანასკნელ წუთებში საშთამომავლოდ სამარადისო რაიმე სიბრძნეს აღმოთქვამენ ხოლმე.

— ო, ყველა ეს „უკანასკნელი ამონათქვამი“, თუნდაც, აი, როცა კოცონზე იწვოდა იან ჰუსი და თვალი მოჰკრა, ერთი დედაბერი როგორ აყრიდა ცეცხლზე ფიჩხს, რათა ის კიდევ უფრო გაძლიერებულიყო და ერეტიკოსი მალე დამწვარიყო, ჰუსმა წამოიძახაო, „ოი, წმინდაო გულუბრყვილობავ!“, ანდა სხვა, მაგრამ ანალოგიურ შემთხვევაში, გალილეო გალილეის - „მაინც ბრუნავს, მაინც ბრუნავს!“, მათთვის დროთა განმავლობაში მიწერილია მადლიერი შთამომავლების მიერ.

ეჰ, იმ წუთებში, აბა, ვინ ფიქრობს ამაზე და ვის სცხელა ამისთვის!

რა ეროვნებისაც უნდა იყვნენ ეს დიდი ადამიანები და უამისოდაც მართლაც უკვდავნი, მათი უკანასკნელი ამონაკვნესი იქნებოდა, არის და მუდამც იქნება ის, რაც ამ ერთ ქართულ ხალხურ სტრიქონშია პარადოქსული გენიალობით ჩაქსოვილი:

— თუ სიკვდილი მენერა, რისთვის მშობე მშობელო...

მე გთხოვთ, „ოდესლაც“ ჩემო ნამეგობრლო თამაზ, ისეთ სულელად ნუ ჩამთვლით, ვითომდა ჩემი პერსონა დიდ ქართველად მიმაჩნდეს, ოღონდ ეს კია, დიახაც, ასეთი რომ ვიყო და სიცოცხლესთან გამოთხოვებისას თავს თუ მოვერეოდი, თუ მ ო ვ ე რ ე ო დ ი, ჩვენი დღევანდელი დემოგრაფიული მდგომარეობა ჩვენივე ეროვნული უჭკუობით ისეთი ტრაგიკული და კატასტროფულია, სიკვდილის წინ უეჭველად წავიბუტბუტებდი:

— დარდი მიმყვება საქართველოსი...

(გვახსოვდეს ვაზგენი:

„ქართველებს რომ შეეძლოთ, ნახევარ ბავშვს გააკეთებდნენო...“

„Грузины подобно корякам и чукчам. вымирающая нация“) —

„შავზე შავი წიგნის“ გამოუცემლობაც ამ დარდის ერთი შემადგენელი ნაწილია, რადგან ის, მისი წინაპრის, „შავი წიგნისა“ არ იყოს, უმთავრესად იმ საკითხებს ეხება, რომელთა გამო, სულ ცოტა, უკვე შვიდი ათეული წელიწადია, ეროვნული სისხლისგან წვეთ-წვეთობით, დღითიდღე ვიცლებით, ვინრიტებით და თუ თქვენ, როგორც მინისტრი და ლიტერატორი, გულით მოინდომებთ და ამ საერო წიგნის გამოცემის საქმეს ნარუძღვებით, ამით, მერწმუნეთ, დღევანდელი საქართველოს საუბედურო ისტორიაში უფრო დამშვენებული შეხვალთ, ვიდრე 300 „უნივერსიტეტიანი“, „უგანათლებულესი“ საქართველოს განათლების მინისტრობით, მე კი ამით ისე გამახარებთ და სიცოცხლეს ისე გამიხანგრძლივებთ, რომ შეგეძლებათ, შარშანდელი უყურადღებობა გამოასწოროთ და 1996 წლის 31 დეკემბერს თქვენი სასიამოვნო, დრამატული ტენორი ტელეფონით გამაგონოთ:

— მოგილოცავთ ახალ წელს – კიდევ უფრო მიახლოებას უკუნეთთან!

— ო, ელდა მე ამით სულაც არ მეცემა, მე რეალისტი ვარ და მეტად დავალეებული ვიქნები იმისთვისაც, რომ სასიცოცხლოდ მთელი ერთი წელიწადი მისაჩუქრეთ, რათა „შავზე შავი“ თეთრ ყდაში მეხილა, რომლის პირველი ეგზემპლარი, რასაკვირველია, მოგედღვნებათ თქვენ, სამშვილიანს, ეჭვმიუტანელი სამადლობელი წარწერით...

ო, ეჭვის მიტანაზე გამახსენდა: ამ ათი-თორმეტი წლის წინათ ლიტფონდის ან განსვენებული თავმჯდომარის, ამირან გაბესკირიას კაბინეტში, საწერ მაგიდაზე ახლად გამოცემული წიგნი ვიხილე, რომლის ავტორისეულმა წარწერამ როგორღაც გამაკვირვა: ჩვეულებრივ „ამას და ამას და ასეთს და ასეთს“ მოსდევდა:

მართლა პატივისცემით კობა იმედაშვილი.

დიახ, მე სწორედ ამ „მართლამ“ შემაცბუნა... არადა, ვერც გაამტყუნებ: ისე გაიაფდა, ისე დაეცა ჩვენში ურთიერთპატივისცემა და ისე აღზევდა ცბიერობა და ორპირობა, ქეშმარიტი პატივისცემის დასადასტურებლად გიხდება კაცს „მართლას“ მოშველიება!

ჩემი ამ არცთუ მოსანატრად შესახსენებელ, ლამის უკვე „უხუცესობის“, „მხცოვნობის“, „უკანასკნელი მოპიკანობისას“ ნუთუ იმის ღირსი არა ვარ, რომ ჩემი კალმის ერთი მაინც ნამოღვაწარი გამოიცეს ამ არასრული სიიდან:

„შავზე შავი წიგნი“ ან „ხალხის მტრის ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე (1929-1979 წწ.)“ ან პუბლიცისტური ნაწერების კრებული: „სიგლახე არ უნდა შერჩეს არავის, და არც სიკეთე დაეკარგოს არავის...“ ანდა ქართული თარგმანი წიგნისა: „Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву“

...დიახ, ნეკროლოგამდე ხალხში წიგნებმა შენმან უნდა გამოგაჩინონ და არა კრიტიკის ჟანგბადის ბალიშებმა.

მწერლობაში სასიცოცხლოდ ხელოვნურ ჟანგბადს მე პირადადა არასოდეს გავკარებდვარ და... ვფიქრობ, არც აწი, არც აწი... ოღონდ მოხდეს სასწაული და გამომცენ.

ჩემთვის თვალის ახვევა არც ისე იოლია და თუ ეს ვიგრძენი, ერთხელ კიდევ ვთარგმნი პოლონურიდან და მივახლი მათ სახეში იუზეფ პირნუჩკის სენტენციას:

„Фсиште йестесче курвами, Паньство!“

10 იანვარი,  
1996 წელი

კიტა გუაჩიძე

P.S. ეეს, თამაზ, თამაზ!

ჯერ კიდევ შარშან ტელეფონით ჩვენი გასაუბრებიდან თვეზე მეტიც გავიდა, მაგრამ ამათზე უფრო მოტრაგიკულოა ჩემთვის ის ამბავი, რომ ამ დროის მანძილზე თქვენგან კვლავ „არსაიდან ხმა“ და აქამდე გაზეთი „შანსი“ და ჩემი

ორი წერილიდან ამოღებული ის გვერდებიც აღარ დამიბრუნეთ, რომელთა გაცნობისთვის საათნახევარი თუ დაგჭირდებოდათ...  
დამიბრუნებთ კი საერთოდ?  
ო, როგორც ჩანს...

5 თებერვალი, 1996 წელი



### „განა ჩვენ გულით რასმე ვაკეთებთ?“

„შავზე შავი წიგნი“, „განათლება“, 1996წ. გვ. 36-51

მინაწერი:

ამ ცოტა ხნის წინათ (13 აგვისტო) „საქართველოს რესპუბლიკამ“, პრეზიდენტის თხოვნით, რომელიც გაზეთიდან ბატონ ტარიელ ჭანტურიას ინტერვიუ გადმოიღებდა: „საზოგადოებაც შეიცვალა და მწერალიც“, რომელიც მოიცავს, კერძოდ, ჩვენი სამწერლო საზოგადოების არაერთ მტკივნეულ საკითხს.

ვფიქრობთ, არ იქნებოდა ცუდი, თუ გაგაცნობდით ამის თაობაზე ამ თხუთმეტიოდე წლის წინათ, 1982 წელს, მაშინ ჯერ კიდევ ამხანაგ კიტა ბუაჩიძის შეშფოთებულ აზრს ხუთასწევრიან მწერალთა კავშირზე და იმაზე, რომ მწერალი დღეს და გუშინ კი არა, ძალზე დიდი ხნის წინათ შეიცვალა, და რომ ხუთასი მწერალი და „მწერალი“ ბევრზე ბევრია ჩვენისთანა პატარა ქვეყნისთვის... ყოველივე ეს გამოთქმულია „შავზე შავ წიგნში“, რომელმაც, სხვათა შორის, სტამბის სინათლე, უამრავი წვალეების შემდეგ, მხოლოდ შარშან იხილა.

ადამიანმა ადამიანური სახე რომ შეინარჩუნოს და ღირსეულად ატაროს იგი, ამისათვის ბრძოლაში მაგალითის მიმცემნი ვინ უნდა იყვნენ, თუ არა ადამიანის სულის ინჟინრები, მწერლებს რომ შეარქვა იოსებ სტალინმა?!

სულ აგერ, ეხლა კი ერთმა ჩვენმა უდავოდ მახვილგონიერმა ლიტერატორმა, რომელსაც ბასრი კალამი – თანაბრად ემარჯვება მხატვრული სიტყვის თითქოს ერთმანეთის სანინააღმდეგო სფეროებში – კრიტიკაში და პროზაშიც, ქართველი მწერალი ერის უპირველეს ჭირისუფლად დაგვისახა...

ჭირისუფლობა აქ, ცხადია, ვინრო, შინაურული გაგებით როდი იგულისხმება, შენი მკვდარი ვითომ ცხარე ცრემლით რომ დაიტვირო და რვაასკაციანი საქელებო სუფრა გაშალო...

„პასიური პატიოსნება“, რა თქმა უნდა, პატიოსნებაა, მაგრამ საზოგადოების განვითარებაზე ძალიან სუსტ გავლენას ახდენს.

ჩვენს ცხოვრებას, უპირველეს ყოვლისა, სწორედ ისინი ალამაზებენ, ვისაც შეუგნია მამულისა და ხალხის წინაშე თავისი ღვთიური ვალი, ვისაც პირადულზე მაღლა საზოგადოებრივი საქმე დაუყენებია და ერის მოჭირნახულის მანტია უმშვენებს მხრებს“-ო.

აქ რომელი სიტყვაც უნდა აიღოთ, სულ ბაჯაღლო ოქროსგან არის ჩამოსხმული და აზრიც მთლიანად, რასაკვირველია, ოქროვარაყიანია.

მართლაცდა, პასიური პატიოსნება ყოველ ადამიანს, ყოველ მოქალაქეს მოეთხოვება — არ იყო მატყუარა, გაიძვერა, უპირო; არ იყო ქურდი და ავაზაკი, ურცხვი და ზნედაცემული; არ იყო მექრთამე, ხარბი, სახელითა და ქონებით გაუმაძღარი. ყოველივე ეს უბრალო, ჩვეულებრივი, ელემენტარული პატიოსნების მაჩვენებელია. აქტიური პატიოსნება კი იმას ნიშნავს, რომ ყოველივე ზემოთ ჩამოთვლილთ და მრავალ და ბევრს სხვა ხინჯსა და სიგლახეს, ერს რომ აკნინებს და აქვეითებს, თავდაუზოგავად შეება-შეებრძოლო და არა მხოლოდ ქაქანა სიტყვებით, ეს ისევ პასიური პატიოსნების გამოვლინება იქნებოდა, არამედ საქმით, მხოლოდ მოქმედებით, რაც ყველაზე ნაყოფიერად და თვალნათლივ პირად მაგალითს ჩაექსოვება და მოერგება ხოლმე.

ჰოდა, ვინ შეიძლება იყვნენ ამის მოთავენი, ამის მოწინავე მედროშენი, მაგალითის პირველი მიმცემნი, თუ არა ერის უ პ ი რ ვ ე ლ ე ს ი ჭირისუფალნი – ჩვენი მწერლები!



და რაკი ასეა, ჩვენზე უფრო ბედნიერი განა შეიძლება იყოს კიდევ სადმე ერი?!

მილიარდიან ზღვა – ჩინეთს მხოლოდ ორი ათასი მწერალი ჰყავს, მასთან შედარებით, ბაზალეთის ტბის ოდენა საქართველოს კი... ხ უ თ ა ს ი !

ესე იგი ერის ხუთასი უპირველესი ჭირისუფალი, მხარზე მანტიამოსხმული ერის ხუთასი მოჭირნახულე, ხუთასი სულიერი ქომაგ-გულშემატკივარი, საქართველოს ბედით გულაფორიან-ქებულნი და, რაც მთავარია, მისი მარადიული მერმისისათვის საქმით თავგამოდებული მებრძოლ-მეომარნი!..

ტსს...

ო, ეს რა მომესმა? ასე მწარედ ამას ვინ ჩამჩურჩულებს? – შე მამაცხონებულო, თუკი ჩვენს სამშობლოს ამდენი ღირსეული შვილი თავს დასტრიალებს, ამდენი მესვეურ-მზრუნველი, ამდენი მოამაგე და მეურვე ჰყავს, მაშინ ჩვენი საერო საქმე რატომ ვერ მიდის ისე წინ, როგორც ჩვენ ვაგვეხარებოდით...

არა, ეგებ მართლა სათვალავში მოვტყუვდით, სწორად ვერ დავთვალეთ და ამდენი სულაც არა გვყავს, ა?

მე პირადად დამთვლელად ოდნავაც ვერ გამოვდგები, თვლა რაღაც ათამდე ვიცი, ამის მეტე კი ქვის ხანის დროინდელ ბანჯგვლიან მოანგარიშესავით ვამბობ — „ბევრს“...

ეს ათიც ახლა ძლივს, ძებნა-ძებნით, ბორძიკ-ბორძიკ, რის ვაი-ვაგლახით ჩამოვთვალე, „ბევრის“ სათქმელად კი ენა ვერასგზით ვერ მოვაბრუნე, ვერ დავიმორჩილე...

ხომ არ ვცადოთ, ხელახლა დავითვალოთ, ა?

ჩვენს დროში აღარავინ დავობს იმის თაობაზე, რომ დინოზავრები ჯერ კიდევ უხსოვარ დროში გადაშენდნენ. ეს აქსიომაა თითქოს, მაგრამ მხოლოდ „თითქოს, რადგან საიდანლაც ახლაც გამოტყვერა ერთი კაცი ჩემი სახით, რომელიც ამტკიცებს, თუ სულ ისეთი დინოზავრი არა, მილიონი წლების წინათ ჯერ კიდევ გაჭუჭყიანებულ ჩვენს დედამინაზე რომ დაბოგინებდა, ყოველ შემთხვევაში, მისი მინიატურული ნაირსახეობა ახლაც ცხოვრობს ჩვენს დედაქალაქში ადამიანის, ნამდვილი ადამიანის სახით, რომელიც, ბევრის სავალალოდ, პასიური პატიოსანი როდია, აქტიურია და, აი, ამ „დინოზავრს“ — ო, თოლორაიას, რომელმაც ადრე არა ერთსა და ორ კინოგანმანათლებელ-კინოფიკატორს ფულის წყაროს დაშრობით ცრემლის ნაკადული აღვრევიანა, ამ რამდენიმე ხნის წინათ ავგიუსის თავლის მსგავსი, ათეული წლების მანძილზე „გაკრიანლებული“ ქალაქის საბინაო განყოფილება ჩააბარეს. სულ აგერ, ახლა კი მას უფრო ახლოს საღამოს გაზეთში გავეცანით.

მოდით, მისი წერილიდან მხოლოდ ორ აბზაც-ნახევარი ამოვიკითხოთ:

„ერთმა ცნობილმა მწერალმა ორ ადგილზე მიიღო საცხოვრებელი ბინა და ამის შემდეგ იმასაც შეეცადა, რომ ერთ-ერთ ძველ ბინაში არასრულწლოვანი შვილიშვილი დაეტოვებინა. ქალაქის საბჭომ სამართლიანად არ შეუნყო ხელი მისი ახირებული სურვილის განხორციელებას.

თუ კარგად იცნობთ ამ მწერლის შემოქმედებას, აღტაცებული დარჩებით, როგორ გვესაუბრება ზნეობაზე, სულის და ხორცის სინმინდეზე, მამულიშვილობაზე, სიკეთეზე...

როცა მის ნათქვამს და ნამოქმედარს ერთმანეთს ადარებთ, გაოცებული რჩებით ამგვარი გაორებით.“

ვინ არ იცის, რომ ზოგი მწერალი დიდია, ზოგი საშუალო და ზოგიც პატარა. ეს მწერალი კი, რაკი ცნობილია და რაკი მის წიგნებში ქადაგებას სულისა და ხორცის სინმინდეზე აღტაცებაში მოყვარტ ხოლმე, უთუოდ დიდებს უნდა განეკუთვნებოდეს და, მაშასადამე, ერის უპირველეს ჭირისუფალსაც.

ჰოდა, თუკი ერის დიდი ჭირისუფალიც კი ასეთ ზრუნვა-სასოებით დასტრიალებს თავს ერსა და სამშობლოს, მაშინ განა მეტი მზრუნველობა მოეთხოვებათ საშუალო და პატარათ?!

ცოტა არ იყოს, საკვირველი ის არის, რომ ჩვენი პატივსაცემი დინოზავრ-ბინათუფროსი ამ დიდ შემოქმედს ზვიგენის ამ მადას რაღაც ახირებულ სურვილში უთვლის და... თითქოს არც გაემტყუნება: მას აქამდე არათუ საქმიანი ურთიერთობა, კაზმული სიტყვის ოსტატებთან უბრალო ნაცნობობაც არ ჰქონია და, აბა, რას წარმოიდგენდა, თუკი ერის უპირველესი ჭირისუფალიც მთელი ქალაქის დასანახავად და გასაგონად ამღერებოდა:

მე ჩონგური მისთვის მინდა,  
რომ ჩემს მუცელს მსახურობდეს!

შვილიშვილისთვისო...

რა თქმა უნდა, შვილიშვილებზე ზრუნვა სასახელო, მოსაწონი, დიდად საქები საქმეა, მაგრამ როცა შენ, ერის უპირველეს ჭირისუფალს, ერთადერთი შვილიშვილი გყავს და არა ხუთი-ექვსით ხარ გარემოცული, იმ ერთთან, ბევრი ჭამისა და ძილისაგან ლოყები ყურთბალიშებს რომ მიუგავს, საქვეყნოდ ჟურნალში კი არ უნდა „ჩაკარტიჭკდე“.

და არც შენ, ერის სულ დიდო ჭირისუფალი, ის ერთი შვილიშვილი შენთან ერთად ტელევიზორში არ უნდა გამოიყვანო და არ უნდა ათქმევიანო, ბაბუაჩემმა ჩემზე ლექსების მთელი წიგნი დანერაო...

ეს, ჯერ ერთი, ამ პატარას უკვე ღლაპობიდანვე აჩვევს გამორჩეულობას, მეორეც, აბა, რა ქნან ათიათასობით ამის მნახველმა სხვა შვილიშვილებმა, რომელთაც ბაბუები მწერლები არა ჰყავთ და თავიანთ შვილიშვილებს ლექსების მთელ წიგნს კი არა, ორ სტრიქონსაც ვერ გაურითმავენ. რატომ უნდა ვაგრძნობინოთ მათ თავი დაჩაგრულად?

საერთოდ, ჩვენი ერის უპირველეს ჭირისუფლებს შვილიშვილი – თანაც რაღაც ერთი, სულ დიდი, ორი, კულტად ჰყავთ ქცეული („გადასარევი ბოვში გვყავს!“)...

ერთმა ასეთმა, ერთხანობას თავისი ცხოვრება-კარიერის შენელებული დინამიკით განაწყენებულმა და ამიტომ განდგომილმა, შინაურულ საუბარში, როგორც ჩანს, გულისჯავრი ველარ დამალა და რესპუბლიკის მეთაურის მისამართით ბრძანა, მომცეს შვილიშვილისთვის ბინა და ამოვუდგები მხარშიო...

კი, მაგრამ, შე კაი კაცო, რაკი ამქვეყნად უცოდველი და შეუმცდარი, თუკი საერთოდ, რაიმეს აკეთებ, არავინ არის, ჰოდა, ეს ჩვენი მეთაურიც, ვთქვათ, „ამაში და ამაში“ არ არის სწორი და მართალი, და შენ, რაკი მან, თუნდაც სულ უბინაოს, ბინა მოგცა, ამისათვის მას ერისათვის რაიმე საზიანო საქმეში მხარში უნდა ამოუდგე?

ანდა... ამას წინებზე, დღიდან გაჩენისა, ყოველგვარ ნატვრა-საოცნებოს მოკლებულებმა, მუდამ დამტკბარი სიცოცხლით მოყირჭებულ-გადაყირჭებულმა ბატონიშვილებმა თავის ქეიფზე თვითმფრინავის მიმართულების შეცვლა მუქარით რომ სცადეს და ამ ცდაში, ოფიციალურ ცნობას თუ ვენდობით, არც ახლობლები დაინდეს და არც შორებლები, როგორ, შენ, ერის უპირველესი ჭირისუფალი, ამ ამაზრზენ საქმეში რესპუბლიკის მეთაურს განზე უნდა განუდგე, რაკი შვილიშვილისთვის ბინა ჯერ კიდევ ვერ მიუცია და მასთან ერთად საქვეყნოდ არ უნდა დაგმო („საქართველოს სადა ჰყავს შვილი დასაკარგავი...“) ერისათვის ეს სამტროზე სამტრო წინდაუხედავი უგუნურობა და შენი შემყურე ქართველი ახალგაზრდობა შენი მუცლისეული დუმილით ერის უჭკუო გაჩანაგების პოზიციაზე უნდა დააყენო?! მაშინ რატომღა უნდა გაგვიკვირდეს, თუკი განდგომილ-განაწყენებულთა ტვინშესაბრუნებლად იმედიანად წაილიწინებენ ხოლმე:

რა აყმუვლებს ამ მუნიან მურიას?  
ხომ არ შია და ან ხომ არ სწყურია?  
გადავუგდოთ ბინა-სამსახურია  
და გახდება ჩვენი ყმა-მსახურია!..

ეს ვისაც „აკლდათ“, მაგრამ ჩვენ ვხვდებით ერის ისეთ ჭირისუფლებსაც, რომელთაც არასოდეს არაფერი არ ჰკლებიათ, „არც გროშები და არც ქოშები“, და მაინც, ეს ნიჭიერთა შორისაც და სიბერეშიც კი, დიდკაცობის ჟინი და მუდმივი შიში ხის კენწეროდან ხის ძირას დაბერტყებისა იმდენად ძალუმია მათში, რომ დრო და დრო, ძლიერთა გულის მოსაგებად, საქვეყნოდ ისეთ რამესაც განაცხადებენ, რომ ეს ძლიერებიც, ცოტა არ იყოს, ალბათ, უხერხულად გრძნობენ თავს...

ასე, მაგალითად, ქართველი ერის ჭირისუფალთა მეცხრე ყრილობაზე ერთმა აკადემიკოს-ჭირისუფალმა უკვე განხორციელებულ საამაყო, სასიკეთო საქმეთა ჩამოთვლისას პათეტიკურად განაცხადა (და დაბეჭდა კიდევ):

„შეხედეთ, რა სილამაზე გამოჩნდა ბარათაშვილის ქუჩაზე, ჩვენი დიდი პოეტის ძეგლით რომ არის დამშვენებული. ხალხთა მეგობრობისა და კომკავშირის მუზეუმის გახსნა, თბილისის გადაქცევა სისუფთავისა და წესრიგის სანიმუშო ქალაქად...“

გადაქცევა... უკვე გა და ქ ც ე ვ ა . . .

ამაზე ჩვენი პრესა უკვე 60 წელიწადია ოცნებობს და ჩვენც ყოველდღე, გარდა კვირა სალამოსი, მოგვინოდებს და გვეხვეწება ხოლმე, გადავაქციოთო...

სხვათა შორის, როცა დილის სხდომაზე ამ პატივსაცემმა ორატორმა გამოაცხადა თბილისი სისუფთავისა და წესრიგის სანიმუშო ქალაქად, სწორედ სხდომის დამთავრების ყამს, შუადღისას, სანაგვე მანქანამ, რომლის ქურთმა მძღოლმა უკან დახვევისას თავი არ შეინუხა უკან მოხედვით, კედელს მიაჭეჭყა თავის გზაზე მშვიდად მიმავალი, რაიმე ხიფათის სულაც არმომლოდინე, ხნიერი დედ-მამის ერთადერთი შვილი-იმედი, მოსალამოებისას კი თვით მწერალ-ჭირისუფალთა პოლიკლინიკის ექთან მზია კ-ძეს თავისივე სახლის ეზოში ორმა სანიმუშო თბილისელმა საყურეები ჩამოაგლიჯა და თან სცემა, რატომ გაგვიძალიანდით...

თითქოს არც ამის აღუნიშნაობა ივარგებდა, აკი... „მე ვამაყობ, რომ თბილისელი ვარ.“ ნაცემ-გაძარცვული ქალის შემზარავ კივილზე ფანჯრებიდან ერთმა მეზობელმაც არ გადმოიხედა არც საშველად და არც ცნობისმოყვარეობით...

და ეს მათ თითქოს არც დაეძრახებათ: არანორმალური ამბავი, თუ იგი ყოველდღიურ, ჩვეულებრივ ამბად გადაიქცევა, ადამიანი მას უკვე ისე აღიქვამს, როგორც ნორმალურს, როგორც არაგასაკვირალს.

ჩემს თაობას კარგად ახსოვს კომპოზიტორი კოტე ფოცხვერაშვილი; თუ იგი სადმე ფეხზე მდგომი ან მოსიარულე შეგხვდებოდათ, არ შეიძლებოდა, გაოცებული თვალები არ მიგეპყროთ: მართლაც დინოზავრით ბრგე, მოუხეშავი, ზოზინა და იმდენად მაღალი იყო, რომ ჩვენი პირველი რესპუბლიკის დროს გამომავალმა კარგმა იუმორისტულმა ჟურნალმა, „ემმაკის მათრახმა“ ორ ნომერში მოათავსა მასზე მეგობრული შარჟი: ამ ზომის კუბოს, აბა, რომელი ჭირისუფალი იშოვისო, ამიტომაც „მიცვლილ“ კომპოზიტორს დამწუხრებული საზოგადოება შუაზე გადახერხილს მისავენებდა... ქვემოთ მიენერათ „გაგრძელება შემდეგ ნომერში“... შემდეგი ნომრის კუბოში კი მხოლოდ გრძელი ფეხებიღა ენყო.

როცა ასაკის მიხედვით სიკვდილი ჯერ კიდევ შორს, შორს გიდევს და თან იუმორსაც ემეგობრები, ასეთი მოშავო ხუმრობა შენზეც კი შენშიც ღიმილს გამოიწვევს, მაგრამ ეს უკვე ხუმრობას აღარ განეკუთვნება, როცა ახალგაზრდულ გაზეთს შენ, ერის უპირველესი ჭირისუფალი, იმსიგრძე ინტერვიუს მისცემ, ერთ ნომერში რომ ვერ დაეტევა და მომდევნო ნომერში გააგრძელებენ, მაგრამ ეს კიდევ არაფერი, ის უფრო „ბევრფერია“, ჭირისუფალ-ინტერვიუერის დასახასიათებლად როცა მომდევნო ნომერშიც წინა დღეს ჩახატულ სურათს ხელმეორედ ჩახატავენ და შენ ამას „თავმდაბლურად“ შეიფერებ კიდევ და მისდამი კეთილად განენყოები...

ჰო, მაგრამ... საკუთარი თავის ასე სახატედ გადაქცევას სტალინიც არ მიმართავდა: ბელადის სურათს ცენტრალური პრესა მხოლოდ დროგამოშვებით ათავსებდა, ყოველდღე მის ბეჭდვას კი ჩვენი „კომუნისტიც“ თითქოს ერიდებოდა...

ო! ერის ჭირისუფალიო, თანაც უპირველესიო... „ეს“ მხცოვანი ჭირისუფალი, როგორც ჩანს, ჩვენს უთქმელადაც მიიჩნევს თავის თავს უპირველესად, თორემ ასე კატეგორიულად და ასე გაკვირვებით ამას სხვების გასაგონად მაინც არ იტყოდა:

— როგორ, მე და ჩემი შოფერი ამ ქვეყანას ერთი „ფორთოჩიდან“ უნდა ვუყურებდეთ?!

კი, მაგრამ... თუ შენ, როგორც სიტყვაკაზმული მწერლობის ოსტატი, მართლაც შენი ერის, შენი ხალხის, შენი სამშობლოს ჭირისუფალი ბრძანდები, მაშინ რატომ შენც და შენი შოფერიც ერთნაირად არ უნდა უყურებდეთ – ამ შემთხვევაში ყოველდღიური ცხოვრება იგულისხმება – ამ ქვეყანას?! მით უმეტეს, რომ შენ არა მარტო ერის ჭირისუფალი ხარ, ამავე დროს მისი დეპუტატიც ბრძანდები... ოქტომბრის რევოლუცია ხომ იმიტომ მოახდინეს, რომ ამ ქვეყნისათვის ჩვენ ყველას ერთი, საერთო, კრიალა სარკმლიდან გვეყურებინა?! დეპუტატი ხალხის მსახურიაო, არაერთხელ გაგვიგონია... თქვენი „ფორთოჩის“ მიხედვით კი, ბატონო, თუ კაცი იმსჯელებს, უფრო ხალხია დეპუტატის მსახური...

ნ.ვ. გოგოლი რეგულარულად, თანაც უსახელოდ, ინკოგნიტოდ, უგზავნიდა ხოლმე ფულად დახმარებას პეტერბურგის უნივერსიტეტის ღარიბ სტუდენტობას... და ამას იგი იმიტომ კი არ შვრებოდა, რომ სიმდიდრისგან დულდა და გადმოდულდა... როცა გარდაიცვალა, მის ბინაში ვერც ფული იპოვეს და ვერც საგარეო ტანსაცმელი: კუბოში იმ გაცვეთილ სერთუკში ჩაასვენეს, რომელსაც ყოველდღე იცვამდე...

ამერიკელმა „ერის ჭირისუფალმა“ ჯონ სტეინბეკმა თავისი რომანის — „მრისხანების მტევნებისათვის“ მინიჭებული პულიტცერის პრემია, გაჭირვებისას ხელი რომ გაემართა, მთლიანად გადასცა ერთ თავის ღარიბ მეგობარს...

ფრანგი ჟან-პოლ სარტრი თავის ჰონორარებს მთლად როდი ღებულობდა, — მხოლოდ მის მცირე ნაწილს, თანაც არა ერთბაშად — ყოველთვიურად: მას არ უნდოდა, რაიმე განსხვავება ყოფილიყო მასსა და უბრალო ფრანგ მოსამსახურეს, ჩვეულებრივი ჯამაგირის შემყურეს შორის...

(ცოტა უცნაურიც კია, „დამპალ“ კაპიტალისტურ სამყაროში, როგორც ამას ჩვენი საინფორმაციო ორგანოები გვაუწყებენ ხოლმე, ადამიანი ადამიანისთვის მგელია და ეს მგლები ერთმანეთს ცოცხლივ, შეუმწვარ-მოუხარშავადაც ჭამენო, ეს სარტრი კი არ უკადრისობდა, რომ მასაც და მის შოფერსაც ამ ქვეყნისთვის ერთი „ფორთოჩიდან“ ეცქირათ... თუმცა არა! მწერალსა და მოაზროვნე სარტრს საკუთარი შოფერი არც არასოდეს ჰყოლია).

...არა, ეს ყველა ჩვენს ხუთას ჭირისუფალს არ ეხება, მაგრამ მათგან ოცს, ოცდაათს კი.... აი, ვისი წიგნები აქ და ბევრ სხვაგანაც დასტობით რომ გამოდის, ვისი პიესებიც ათობით თეატრებში იდგმება აქაც და ბევრ სხვაგანაც, ვინც ჰონორარისა და ჯამაგირის გარდა „ხალხის სამსახურისთვის“ იღებს იმდენ თანხას, სარტრი რომ კმარობდა მთელი თვის მანძილზე. ჰოდა, ჩვენ კი რამ შეგვიკრა კრიჭა ისე, რომ ჩვენს მშობლიურ სოფელში მაინც მთელ ჩვენს სიცოცხლეში თუნდაც ერთი პატარა წყარო ამოვაჩუხჩუხოთ?... ჩვენ ხომ ერის უპირველესი მანტიამოსხმული მოჭირნახულენი ვართ, რომლებიც...მმ... პირადულზე მაღლა ყოველთვის თურმე საზოგადოებრივ საზრუნავს ვაყენებთ!.. ანდა... საწერად შემართული ხელი განა ვითომ შეგვახმება, თუკი ვინმე შვილებიან ღარიბს ამ ხელს შევაშველებთ და ფეხზე წამოვაყენებთ?!

ეგებ ბრძანოთ, სად არიან ჩვენს გალაღებულ ქვეყანაში ღარიბები, ხელმოკლე ოჯახებიო...

ამას წინათ ხარაგოულის რაიონის სოფელ ფარცხნალში მყოფს, თერჯოლიდან ერთმა გლეხმა მომაკითხა:

— თქვენთან მომასწავლეს, ბატონო... მითხრეს, მრავალშვილიანობის თაობაზე ისე ადვილად შედის შევარდნაძესთან, როგორც ხაბეიშვილიო... მეც, ბატონო, რვა შვილის მამა გახლავარ და... ძალიან მიჭირს... ოჯახობა ახლა მეცხრეზეა ორსულად და ვეუბნები, წადი, ქალო, რაიონში, მოიშალე მუცელი... რა იცი, შეიძლება ინამუსონ და ფული არ გამოგვართვან-მეთქი...

...არა, მას ჩემთვის არც სააბორტე ფული უთხოვია და არც... საერთოდ, ჩემს გზაზე ჯერ არ შემხვედრია ისეთი მრავალშვილიანი, ფული რომ ეთხოვოს ანდა თუნდაც ქარაგმულად არაკი ჩამოეგდოს...

ჩემმა თერჯოლელმა სტუმარმა ეს კი მითხრა, რა ხანია, ამდენი ამბავია ატეხილი ქართველების გამრავლებაზე, მე კი სოფლის მთავრობა ყურადღებას არაფერს მაქცევსო...

არ დავმალავ: მიუხედავად იმისა, ჩემამდე რომ მოსულიყო, მან საკმაოდ დიდი გზა გამოიარა და თან მოვიდა დიდი იმედებით, მისი ფიქრით, ასეთ დიდკაცთან, მე მაინც უკვე საუბრის დასაწყისშივე მის იმედებს ცივი ღვინო გადავასხი:

- ჩემო კარგო, თქვენთვის სწორად არ უთქვამთ. მე იმდენად პატარა კაცი ვარ, შევარდნაძე პირისპირ არც ოდესმე მინახავს... წარმოიდგინეთ, არც ტრიბუნაზე მინახავს და ეს, ალბათ, იმიტომ, რომ საზეიმო დემონსტრაციებზე არასოდეს დავდივარ... თუმცა არა, ერთხელ ვიყავი, 37-ში, შიშით შეკპრობილი და მაშინაც გამოვიპარე...

ხაბეიშვილიო... ხაბეიშვილს კი მხოლოდ ერთხელ შევხვდი თეატრის ფოიეში, ქუთაისში, სულ რამდენიმე წუთით...

(ეს ჩემთვის დიდი გასაჭირისას, როცა მისი მეორე მდივნის, ვარდანაშვილის ქალის ფხიზელმა თვალმა და ქუთათური მწერლების ლიდერის, კვიცარიძის შორსმჭვრეტელმა გონებამ ჩემი პიესა „პლატონი“ იდეურად ბინძურ და მანკიერ ნათითხნად მიიჩნიეს და გასინჯვისას მისი მოხსნა მოითხოვეს, ხაბეიშვილმა კი — დაილოცა მისი ოჯახი! — მაინც დართო ნება, ეჩვენებინათ, რითიც, სხვათა შორის, საბჭოთა ხელისუფლებას მემილიარდე მიკრონითაც საძირკველი არ შერყევია არც თვით ქუთაისში და არც მაგადანზე!)

გამომშვიდობებისას ჩემს მრავალშვილიან სტუმარს სიტყვა ჩამოვართვი, რომ მისი მეუღლე არავითარ შემთხვევაში მუცელს არ მოიშლიდა და მეცხრეს მეთესაც მოაყოლებდა...

ერთი კვირის შემდეგ კი, რაკი გულმა არ მომითმინა, დაუპატიჟებლად ვენვიე სოფელში და... მართლაც რა ნახეს ჩემმა უამრავი ავისა და გულშემზარავი ამბის არაერთგზის მნახველმა

თვალემა: პერუს ყველაზე მიყრუებულ სოფელში ნითელკანიანი ინდიელიც არ იცხოვრებს ასე...

მე ამ სურათს არვის, მათ შორის ჩვენი ერის უპირველეს ჭირისუფალთაც, არ ავუნერ-და-ვუხატავ, ეს საკუთარი თვალით უნდა ნახო და თუ ნახავენ, მაშინ... მმმ... მაშინ შეიძლება მთავრობასთან დაახლოებულმა გავლენიანმა ადამიანის სულის ინჟინრებმა, თუ თავად სინდისი არ შეაწუხებთ, რაიკომის მდივანი სიტყვიერად მაინც შეანამუსონ... მე ეს პირადად ვცადე კიდეც, როგორც ადრინდელ მდივანზე (ა. ბურჯანაძე), ისე დღევანდელზე (რ. მხეიძე), მაგრამ... როგორც რუსები იტყვიან, Ноль внимания, რაც, სხვათა შორის, სულაც არ გამკვირვებია: კვლავ, როგორც რუსები იტყვიან, Это у нас в порядке вещей, რაკი ანგარიშგასანევი მანტიით არა ხარ კაცი შემოსილი...

(ყოველი შემთხვევისთვის ამ ქართველი რვაშვილიანი „ინდიელების“ მისამართს განვდით: თერჯოლის რაიონი, სოფელი ქვემო ალისუბანი, ციური და ოთარ ჯაბიძეები.

მისვლისას, შეულობავ ეზოში შეიძლება ქათმებიც შემოგეგებონ და ინდაურებიც კი, მაგრამ ეს მათ უფრო გლახურ სიბეჯითეში ჩამოართვით, ვიდრე შეძლებულებაში... ხომ გახსოვთ, გოგია უიშვილმა საახალწლოდ გოჭიც დაკლა და გომიჯებიც გამოაცხო, მაგრამ იგი ამით დავით დროიძეს კეთილდღეობით მაინც ვერ გაუტოლდებოდა).

მოდით, ახლა, ძვირფასო მკითხველო, ამ ჭირისუფლობას და ჭირისუფლებს საერთოდ მოვეშვათ და გადავიდეთ... თუმცა... არც ამის უთქმელობა ივარგებდა: ჩვენისთანა პატარა ერისათვის ხუთასი მწერალი-„ჭირისუფალი“ ერთობ ბევრი ხომ არ არის?!

ამას წინათ ერთი ქართველი გერმანისტი ზედაპირული შთაბეჭდილების მსხვერპლად სახავდა და ერთგვარი საყვედურით წერდა დასავლეთგერმანულ მწერალ ჰაგელშტანგეზე, რომელმაც რალაც სამი დღე დაჰყო საქართველოში და...

ქართველები ბევრს ჭამენ და სვამენო (ვითომ ტყუილია?).

ღვინის დაძალება იციანო (ვითომ ლალატობს ჭეშმარიტებას?).

ცოტა არ იყოს, ბაქიები არიანო (ვითომ დიდად აზვიადებს?).

და რაც ჩვენთვის უფრო გულსატკენია,

მწერლები, რომლებიც აეროსადგურში დაგვხვდნენ, მაინცდამაინც მწერლებს არ ჰგავდნენო...

— ო-ო, ეს უკვე ისეთი ცილისწამებაა, რისთვისაც ეს ბატონი რუდოლფ ჰაგელშტანგე, ლიერიკოსი და პროზაიკოსი, ნამდვილად ღირსია იმისა, რომ ჩვენმა დიდმა, თანამდებობიანმა მწერლებმა, აეროპორტში რომ შეხვდნენ მას, ასეთი გაუგონარი დამცირებისთვის დუელში გამოიწვიონ და თბილისში დამზადებული ხანჯლის ფორმის, გამხმარი პასტით გატენილი კალამი, არც აცივონ, არც აცხელონ და... პირდაპირ ჩხუტონ ზედ ჭიპში!

ისე, კაცმა რომ თქვას, თუკი ჩვენმა პირველმა ოცეულმა, რჩეულმა მწერლებმა მასზე ასეთი უღიმღამო, უბადრუკი შთაბეჭდილება დატოვეს, მაშინ ყველა ჩვენ, დანარჩენი 480 მწერალი დასახვედრად აეროდრომზე რომ გავმწკრივებულიყავით, ჰაგელშტანგე ვითომ არ იტყოდა, ვინ არიან ეს ნაყარ-ნუყარა ღვთის გლახებო?!

ერთხელ, საკმაოდ დიდი ხნის წინათ, მწერალთა ერთ-ერთი საკავშირო ყრილობის წინ, ერთბაშად, ერთი ხელის დაკვრით 30 კაცი და ქალი შეინყალეს და გააოფიციალეს მწერლებად; ეს იმ დროს უფრო იმიტომ, აქაოდა, რაც მეტი წევრი გვეყოლება დიდებ-მოზრდილ-მომცრო და ნამღევა-პატარებიდან, ზოგიც მავედრებელ-მახვეწრებიდან, ზოგიც კი აგრესორ-მოჩხუბრებიდან, მით მეტი დელეგატი ნავალთ მოსკოვსო...

ერთხანობას ქართულ ლიტერატურაში... ო-ო, არა შემოქმედების სფეროში, სადიდკაცო-საკომანდო სარბიელზე მნიშვნელოვანი პოსტების დაკავების მსურველთა იერიში იმდენად მძაფრი და ძლიერი იყო, რესპუბლიკის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივანი, გადამდგარი გენერალ-ლეიტენანტი ვასილ მჟავანაძე იძულებული იყო, ისევ “გადმომდგარიყო” და სამწერლო ფრონტზე ძალთა დისლოკაცია მოეხდინა, უკან ორგანიზებულად დაეხია და კომპრომისზე წასულიყო: მწერალთა კავშირში... 12 (თორმეტი) მდივანი დაენიშნა – აერჩიათ!

(ახლა ექვსია!!! სხვათა შორის, როგორც სარწმუნო წყაროებიდან შევიტყვე, ლილიპუტიაში, რომელიც საქართველოს არც მოსახლეობის რიცხვით და არც ტერიტორიით აღემატება, მწერალთა კავშირში მხოლოდ ორად ორი უჯამაგირო ლილიპუტი-მდივანი ჰყოლიათ).

ახლა ესეც ვიკითხოთ, მომადლიერების ასეთი პოლიტიკა ზიანს ხომ არ აყენებს ჯერ, კერძოდ, მწერლის სულს და მერე, საერთოდ, მთელ მწერლობას? მის პრესტიჟს ხალხის თვალში?!

აგერ ახლა უკრაინის მწერალთა კავშირის თავმჯდომარე წერდა, ლიტერატურული პროდუქციის სიუხვით, უცხოეთის მწერლებთან შედარებით, ჩვენ უბრალოდ უსაქმურებად ჩავითვლებითო.

როცა იგი ამას ამბობდა, ეჭვი არ არის, მან იცოდა, 36 წლის ამერიკელი მწერალი კინგ სტივენი უკვე ათამდე რომანის ავტორია, ოღონდ ეს კი არ ვიცი, იცოდა თუ არა, რომ, მაგალითად, ჩვენი მხცოვანი მწერლის, მთელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე მუდამ დალხინებული, ახლა უკვე ოთხმოც წელს მიტანებული კონსტანტინე ლორთქიფანიძის მთელი ნაშემოქმედარი, აჰა, ძლივძლივობით ოთხიოდე ტომს თუ მიაღწევს მაშინ, როცა მუდამ დევნილ-დაუღბინებელმა, 56 წლის ასაკში სიცოცხლემოთავებულმა მიხეილ ჯავახიშვილმა სამწერლო მოღვაწეობის სულ რაღაც 15 წლის მანძილზე ათამდე ტომი დაგვიტოვა და რომ დაეცლიათ, 80 წლამდე ესუნთქა საბჭოთა ჰაერი (ეს გამოთქმა პაოლო იაშვილს ეკუთვნის, იგი თქმული იყო მწერალთა პირველ საკავშირო ყრილობაზე 1934 წელს), ვინ იცის, იმ ათს კიდევ რამდენ ერთს მიუმატებდა...

თქვენ, დაკვირვებულო მკითხველო, შეიძლება ბრძანოთ, რაოდენობა – ჰო, მაგრამ... ხარისხი... ხარისხიო...

ვინ უარყოფს, ერთი „დონ კიხოტი“ სულ იყიდის ორასტომიან, დიდად ნიჭიერ ჟორჟ სიმენონს და ამდენივე ტომიან და ასეთივე დიდად ნიჭიერ აგატა კრისტის!

ერთი „მერანი“ სულ იყიდის ჩვენი საუკუნის ბევრი ქართველი პოეტის თუნდაც ფუთობით ლექსებს!

მწერალი, ცხადია, ფასდება მის მიერ შექმნილი სახეებით და თუ ეს ასეა, არა მგონია, ბარნაბა საგანელიძე ანდა მექი ვაშაკიძე ტოლს დაუდებენ არსენა მარაბდელს, ჯაყოს, კვაჭის, თეიმურაზ ხევისთავს, აბდულას, ჩანჩურას, გივი შადურს...

ვინ არ იცის, რომ საქართველოში ხუთასი მწერლიდან რამდენიმე ათეული თუ ამოირჩევა, რომელთაც ნამდვილი მწერალი შეიძლება ეწოდოს...

და რარიგ დასანანია, როცა ჭეშმარიტი მწერლის დრო და ნიჭი იხარჯება იმდენად არა შემოქმედებაზე, რამდენადაც თანამდებობა-დიდკაცობის მისაღწევად გაძრომ-გამოძრომაზე, „ჩინ-მენდლების“ მისაღებად სირბილ-ზრუნვაზე, საიუბილეო ვაკხანალიებზე და სხვა ათას წვრილმანზე, რომლებიც მათ მსხვილმანებად და ტკბილი ცხოვრების ბალავრად მიაჩნიათ...

კი, მაგრამ, ტკბილია კი ასეთი ცხოვრება?! დროდადრო მაინც ძილს ხომ არ გვიფრთხობს ხოლმე სინდისი, რომელიც მწერალს, ჩემი აზრით, როგორც ადამიანის სულის ინჟინერს, სხვა პროფესიების ადამიანებთან შედარებით, უფრო მეტი უნდა ჰქონდეს და არასოდეს იგი არ უნდა მიაძინოს? ფუმფულა ბალიში ხომ უდარდელი ხვრინვის პირველი მეგობარია?!

ჩემს ამ ნაწერში რაკი ჩვენი ცხოვრების უფრო უარყოფით მხარეებზე მაქვს კალამი გამახვილებული, ნუ იფიქრებს მკითხველი, რომ მე იმასაც ვიტყვი, რომ საქართველოში მარტო მწერლობით ვერ იცხოვრებ, ასე ვთქვათ, წმინდა მწერლობით, ესე იგი უსავარძლოდ-უთანამდებობოდ, უსამსახუროდ..

რასაკვირველია, არა ყველა ის ხუთასი მწერალი და „მწერალი“, მე მხედველობაში მყავს მხოლოდ კარგი პოეტი, კარგი პროზაიკოსი, კარგი დრამატურგი (ცხადია, თუ პიესებს უდგამენ)... ეს კია, მტრების შეძენით შეშინებულ კრიტიკოსს ცოტა კი გაუჭირდება, მაგრამ... ჰონორარის მაქსიმუმს დაუმსახურებელი ქება-დიდებას ნიაღვარშიც ხომ იძლევიან!

ვის არ ახსოვს, როგორ ჩიოდა პარიზიდან ეგნატე ნინოშვილი, რა ნაციაა ის ნაცია, რომლის მწერალიც შვიდკაპიკიან პორციას ჭამსო...

ახლა კი... ჩემი ახლო ნათესავი ქალი, ეკონომისტი-ფინანსისტი, ერთ-ერთი გამომცემლობის უმნიველო მუშაკი, როგორც გაავებული ზღვა ნაპირის დამცველ ვეებერეთელა ბლოკს ეხეთქება ხოლმე, ისე ეხეთქება მისი გული, როცა... შოთა რუსთაველსაც უნდა „მისცეს“ 16-მარცვლოვან სტრიქონში ორი მანეთი და „ამასაც“ - ორი მანეთი დატეხილი ლექსის ორასოიან „და“-ში!..

მაშინ, როცა სულაც არ იყო დღევანდელივით ამდენი წყარო ლიტერატურული ნაღვანის ფულადობრივი ანაზღაურებისა (კინო, ტელევიზია, რადიო; უთვალავი ჟურნალ-გაზეთი, მრავალი კონკურსი და ზოგი რამ სხვაც), მხოლოდ ლიტერატურული შრომით ირჩენდნენ თავს მიხეილ ჯავახიშვილი და გერონტი ქიქოძე, პაოლო იაშვილი და ტიცციან ტაბიძე, გრიგოლ რობაქიძე და ლეო ქიაჩელი... გალაკტიონ ტაბიძე (ცოტა ხანს), კონსტანტინე გამსახურდია (ესეც ცოტა

ხანს) და ნიკო ლორთქიფანიძე კი მასწავლებლობდნენ, რისთვისაც ისინი ახლაც კი, დიდი ხნის მიცვლილნი, მონინებით შუბლზე მთხვევის ღირსნი არიან, აკი მათი საზრუნავი მოზარდი თაობის ღირსეულ მოქალაქეებად აღზრდა იყო, სამშობლოსადმი არავაჭრული, არაგამორჩენითი სიყვარულის გაღვივება-განმტკიცებას ცდილობდნენ.

ივანოვი, როგორც იცით, ყველაზე უფრო გავრცელებული გვარია რუსეთში. არიან იაკუტი ივანოვებიც, ჩუქჩი ივანოვებიც. ამ შემთხვევაში მე წმინდა რუს ივანოვებზე მოგახსენებთ... ასეთი გვარის მწერალი კი, საკავშირო მწერალთა კავშირის ცნობარით თუ ვიხელმძღვანელებთ, რუსეთში სულ ხუთიც არ დაითვლება, საქართველოში კი ერთი გვარის ხუთ მწერალს, მარტო მთიდან თბილისში „შემოხიზნულთ“, სულ იოლადა ჩამოთვლით.

ჰოდა, ახლა ესეც ვიკითხოთ, ამ ხუთიდან, საქმეზე რომ მიდგეს, ერთი მაინც კი წავა თავის მშობლიურ მხარეში ნორჩი ქართველების აღმზრდელად, მით უფრო ამჟამად, როცა სკოლაში მამაკაცი მასწავლებელი ჟანგბადივით გვჭირდება? ანდა იმ ხუთასი წევრ-მწერლიდან, ბევრიც რომ ეხვეწო, ერთი მაინც კი წავა თუნდაც თავის სოფელში, რათა დათესოს მოზარდ თაობაში ის, „რაც ერთხელ სულს დააჩნდების“?!

საამისოდ, მერწმუნეთ, ერთი უბრალო ექსპერიმენტის ჩატარებაც არა ღირს, არ წავა არავინ! არც პარტიული ინტერნაციონალისტი, არც უპარტიო პატრიოტი!

სამაგიეროდ...

ო, რარიგ გამიკვირდა, როცა გავიგე, რომ ერთი მართლაც ცნობილი მწერალი არა მხოლოდ საქართველოში, ჯანმრთელობის მხრივ არცთუ სულ სტამბოლის კაჟივით ჩამოკვეთილი, თანაც ხნოვანებით ცაიტნოტში მყოფი და, რაც მთავარია, მატერიალურ-ფინანსურად ორივე ფეხზე ასწლოვან მუხასავით მდგომი, ჩამდგარა თურმე, წინათ რომ იტყოდნენ, „კაზიონი“, სახელმწიფო სამსახურში, თანაც ისეთში, რომლის გაძლოლა (აკი სხვებიც უძღვებოდნენ მას ათეული წლების მანძილზე!) საშუალო თავის მქონესაც იოლადა შეუძლია: მართალია, ასეთი თავები თბილისის ქუჩებში ტროლეიბუსის ნახმარი ბილეთებივით როდი ყრია, მაგრამ რაიკომებში... ო-ო, ისინი თავსაყრელად მოინახებინ.

საქმე ის არის, რომ ჩვენს დროში თუ დიდჯამაგირიან, დიდმანქანიან, დიდკაბინეტიან, შენს თვალებში შემომჩერე ბევრხელქვეითიან სავარძლებში პატარაზე დიდი ანდა ამაზე უფრო მოზრდილი შემოქმედნი სხედან, ეს... საზოგადოებრივ მოღვაწეობად საღდება!

კი, მაგრამ...

საზოგადო მოღვაწე საზოგადოებას კისერზე უნდა აწვეს თუ თავისი კისერი საზოგადოების უსასყიდლო უღელში უნდა ჰქონდეს გადებული?!

ჰოდა, ასეთ ამბებს უჩემკომენტაროდაც უკვე კარგად და უკვე დიდი ხნითაც შეჩვეულო მკითხველო, ხომ არ გამინყრებით, თუ ერთხელ კიდევ მოგაგონებთ ფილოსოფოს პლატონს, რომლის ეროვნებამ ქართული გაამდიდრა მშვენიერი სიტყვებით – ბრძენი, სიბრძნე, ბრძნული:

საზოგადოებაში იფურჩქნება ის, რასაც საზოგადოება თავად ნერგავსო... ნერგავსო, ნერგავსო... ს ა ზ ო გ ა დ ო ე ბ ა თ ვ ი თ ო ნ ნ ე რ გ ა ვ ს ო ...

თბილისის ერთ-ერთი ბიბლიოთეკის თანამშრომელი, ხალასი ინტელიგენტი, რომელიც თავისი საქმისა და ადამიანებისადმი სიყვარულით, დღევანდელი თვალსაზრისით, ჩამორჩენილ ქალად რომ შეიძლება მივიჩნიოთ, ზეცას შესთხოვს ხოლმე:

— ღმერთო, დაიფარე ჩემი შვილები ქონებისა და თანამდებობისაგან! ესენი გვიკარგავენ ჩვენ ადამიანურ სახეს!..

11 თებერვალი  
1984 წელი

კ.პ.



**რა ღირს დაბადება და სიკვდილი თბილისში?**  
**„შავზე შავი წიგნი“, „განათლება“, 1996 წელი გვ. 124-134.**

ო-ო, ძალიან ძვირი, ძალიან ძვირი (ისე, როგორც მთელ საქართველოში!).

ერთმა ჩემმა მკითხველმა, ახლებურად მედიცინის დას რომ ეძახიან და წინათ – მონყალე-ბის დას (ჩვენს დროში და ჩვენს ქვეყანაში მონყალეება-შებრალება, აბა, რა სახსენებელ-წასახალისებელია, გასაწყლება-შეუბრალებლობა – კი), ერთ დიდ ცხოვრებისეულ შეცდომაში გამომიჭირა:

თქვენ რომ წერთ, ბატონო, ერთ ქალზე, სამასი მანეთი დაუჯდა მშობიარობაო, ფასს რატომ დაუკელით? მე შვილიშვილის დაბადება... ხუთასი მანეთიდან შინ ცხრა მანეთი ძლივს მომყვა... ექიმმა, ჩემი ქალიშვილი მისი მორიგეობის დროს რომ მოლოგინებულყო და ფული ჩემგან თავად აეღო და არა მის შემცვლელ ექიმს, მშობიარობის დასაჩქარებლად რაღაც ნემსიც კი გაუკეთა და როგორც ოჩან ცხენს მათრახს რომ გადაუჭერენ, სალანძღავი სიტყვებით ისე უყვიროდა, გაიჭიფხე, გაიჭიფხე, შე დეგენერატოო...

დიახ!.. ახლად დაბადებული რომ განბანონ, ფული უნდა მისცე, ძუძუს მისაცემად რომ მოგიყვანონ, ამაშიც ფული უნდა მისცე, თუ ტირილი შემოგესმა და შენუხდი, სხვისიც რომ ტიროდეს, შენი ღლაპი ტირისო და... აქაც ფული უნდა იძრო...

ამევსო და გადამევსო ერთხელ მოთმინების ფიალა და საქვეყნოდ შევკვივლე, ესაა უფასო მკურნალობა?! ესაა თქვენი კონსტიტუცია?! ქვეყანა ავაშენოთო... ქვეყანა კი არ ააშენეთ, დაანგრიეთ და დააქციეთ და გაათახსირეთ ხალხი...

ეს ხანდაზმული, თითქოს ყაჩაღანა ქალი როცა შედარებით დამშვიდდა და გონს მოეგო, ძალზე შეშინებულყო, ვაითუ, დამიჭირონო...

ღმერთი, რჯული, სამართალი!... მე ეს პარტიისა და მთავრობის მისამართით არ მითქვამს, მე ეს ამ ციგნების გასაგონად წამომცდა...

თან, თურმე, იმის შიშის ზარიც უსერავდა გონებას, ვაითუ, თეთრ, ქათქათა სამოსელში გახვეულმა ამ რუხმა მგლებმა შვილიშვილი დამინყველონო...

დიახ, საქართველოში ექიმობა, ეს უაღრესად კეთილშობილური, ზნეობრივად სპეტაკი პროფესია, თითქმის ყველაზე უფრო წამხდარ ხელობად გადაიქცა.

ასეთი შედარებისა და კატეგორიული განზოგადებისათვის მედიცინის მსახურნი, ეჭვი არ არის, უთუოდ შემრისხავენ, მაგრამ...

როცა ოპერაციაში მასწავლებელს მისი წამოწაფარი ფულს ააღლეტს, არც ასეთი თქმის მოგერიდება, თუნდაც ასეთები მედიკოსებ-თეთრხალათიანებში ბევრი არც იყოს.

დიახ, როცა ექიმობას არათუ გამდიდრების, „გადამდიდრების“ წყაროდ მიიჩნევენ, მაშინ...

სხვათა შორის, არა ყველა სახის ექიმობას!..

ზესტაფონში ერთმა პატიოსანმა ექიმმა ქალმა (კი, პატიოსნებიც ურევია მათში, ოღონდ... ასში ერთი!) შემომჩივლა, ჩვენ, ხნიერები, უკვე მივდივართ, შემცვლელებს კი ვერავის ვხედავთ — ფთიზიატრებს, რენტგენოლოგებს, თერაპევტებსაც კი... ყველას გული – ჯიბის გზით! – გინეკოლოგობისა და ქირურგობისაკენ მიუწევსო...

მართლაც! ერთმა ჩემმა ნაცნობმა ახალგაზრდა თერაპევტმა მანამ არ მოისვენა, სანამ თავისი საექიმო პროფილი გინეკოლოგობაზე არ გადაახურდავა, დედაჩემის დინასტია მინდა, გავაგრძელოო...

ჰო, მაგრამ, ასეთი რა სასახელოა და რა სადინასტიაო აბორტმახერობა?

ესეც არის, სახელს, პატივისცემას სასიქადულოს, ვილა დაეძებს? „რას ამოგვიჩემეთ, ბატონო, რას გვემართლებით, ფულს ძალათი ხომ არ ვართმევთო...“

ფულს ხელისძალათი ბანდიტები ართმევენ და ისიც დიდფულიანებს, ამათთვის კი, თეთრ სამოსელს ამოფარებული შავსინდისიანებისთვის, გარჩევა არ არის, შენ, მშობიარე, შვიდთუმ-



ნიანი დამლაგებელი ხარ თუ ყოველმხრივ გალაღებული, პირთამდე სავსე გასტრონომის გამბე...

„ძალათიო...“

სახაფანგე გარემოცვაში თუ ჩამაგდებ, გამოძალვა ბევრით როდი განსხვავდება წართმევისაგან.

ეს ამხანაგი, რომელსაც, სამსახურის მიხედვით, ქურდების დაჭერა ევალება, რაღაც რვა თვის მანძილზე ორჯერ თვითონვე გაქურდეს, პირველად ლამით: წაიღეს თორმეტი ოქროს ბეჭედი (ეს – დაზარალებულთა სიტყვით, დამზარალებლებმა კი ნადავლი, ალბათ, უფრო ზუსტად აღწერს)... და როცა მეორედ „განმინდეს“ დღისით, დიასახლისს ეთქვა, რაღა აზრი აქვს, დღე იქნება თუ ღამე, ანდა კარის ჩაკეტვას, ან სულ ღიად დავტოვებო...

სხვათა შორის, ამ ქალბატონის ერთშვილიან-დედისერთა ქალიშვილს, მუსიკის მასწავლებელს, „შავი წიგნი“ წაეკითხა და მუჟავე გუნებაზე დამდგარიყო, არ მოსწონებოდა...

აბა, ამისთვის ვის რა დაეძრახება, ყველას ერთნაირად შეიძლება ვერც „ვეფხისტყაოსანმა“ გაუღოს გულისკარი, მაგრამ მე, ალაღად გამოგიტყდებით, ავტორის თავმოყვარეობამ სადღაც მაინც გამკენწლა და დავინტერესდი, კონკრეტულად, რა არ მოეწონა?

საერთოდ არ მომეწონაო; აი, მაგალითად, ბევრი მეორე შვილსაც რომ არ ყოლიობს, ამაში ქალი როდია ყოველთვის დამნაშავეო; ერთ ჩემს მეგობარს, „ამის და ამის“ რძალს, ძალიანაც უნდა, ჰყავდეს მეორე, მაგრამ ქმარი ნებას არ აძლევს და არც მამამთილი ურჩევსო...

ჰმ, არც მამამთილი ურჩევსო...

მერედა, მკითხველო, რომ იცოდეთ, რა მამამთილი, ვინ მამამთილი!

არა, შვილი სულ მუდამ, აბა, რას გაგიგონებს, მით უფრო შენგანვე გამეცნიერებული შვილი, მაგრამ შენ მაინც... როგორც მამამ, როგორც მამამთილმაც...

ვაი, სირცხვილო!..

ვაგლახ, საქვეყნოდ რომ არ გამომაქვს მისი ვინაობა და ტიტულები, „ამას და ამას“ რომ ამოვაფარე... გვარი მისი რომ შემოგესმათ, ეჭვი არ მეპარება, გულს შემოგეყრებათ და იტყვით, როგორ, ეს ხომ ის დიდი ერისკაცია, ის დიდი მამულიშვილი, ტრიბუნიდან და პრესაშიც რომ გვიქადაგებს ხოლმე უმნიკვლო ზნეობაზე, ერის შეუბღალავ მამაშვილობაზე, სამშობლოსათვის თავდადებაზე, ის, ვისაც ჩვენი რესპუბლიკის პირველი დიდებული, ამხანაგი შევარდნაძე, ღამის პირველ საათზეც არ ეტყვის მიღებაზე უარსო...

დიახაც რომ, დიახაც რომ ის გახლავთ!

ო, გმადლობ შენ, უფალო, ჩემი ერთგული ინფორმატორის მეცადინეობით ასე რომ გამანათლეს, მაგრამ ხომ იცი, „გული კრულია კაცისა, ხარბი და გაუძლომელი“ — ეგებ ამ საიდუმლოსაც ამიხადო საბურველი: მაინც ასეთი აგრესიული პოზიცია რატომ დაიჭირა ჩემს ნაშრომში გამოთქმული სევდიანი აზრების მიმართ უკვე ორმოც წელს მიტანებულმა, ღვთაებრივი მუსიკის, მუ-სი-კის, ერთშვილიანმა მასწავლებელმა?

...ო-ო, ბოლოს და ბოლოს, ღმერთის ნყალობით და ჯვარედინი გამოკითხვით ესეც გაირკვა: ამ ერთშვილიანის დედისერთა დედის – ესეც ასევე! – დედისერთა დედა, თურმე, გინეკოლოგი ყოფილა, ანუ ჩვენებურად... მმ...

სავარაუდებელია, რომ ქურდებმა, ვიდრე „საქმეზე“ ნასვლას დააპირებდნენ, ამ ვითარებას ზედმინევიანთ აუღეს ალღო და არ დაიზარეს, შეჭიდებოდნენ აბორტმასხერის ცხრასაკლიტურიან მუხის კარს და არა „შავი წიგნის“ დამწერის ფიცრულისას, რომელსაც ღამის საფოსტო ყუთის გასაღებიც მიუდგეს...

დედაჩემმა ცხრა შვილი შობა, მისი „გინეკოლოგი“ წელში ორად მოხრილი მელანო გახლდათ; წერა-კითხვის ამ გაუგებელ ქალს ცხრიდან ერთიც არ შემოჰკვდომია, თუმცა ხელთ არც სტერილური მაშები ეჭირა, არც ტკივილის გამაყუჩებელი პრეპარატები გააჩნდა და არც მელოგინეს — „აჩუ, ცხენოო“, — უკიოდა... ერთი თუნგი თბილი ნყალი, სპილენძის ტაშტი, რომელიც მეტწილად ფაცხა-ქოხებში სოხანეზე იდო (მისთვის, ვინც არ იცის: სოხანე დატკეპნილი მიწის იატაკია)...

სხვათა შორის, სწორედ ამ მელანომ უბებიავა შუა ცეცხლის მახლობლად სამუელ (ნოე) ბუაჩიძეს და კიდევ ამის ათ და-ძმას... ამათ დედას ალვასი ერქვა, ეს სახელი ღირსია დახსომებისა თუნდაც იმიტომ, რომ მისი მრავალრიცხოვანი ოჯახი სულაც არ ჰგავდა რომელიც გნებავთ დღევანდელ ოჯახს, სადაც დიდიან-პატარაიანად ყველა კომუნისტია: სამუელი მგზნებარე ბოლ-

შევიკი კი იყო, რომელიც ლენინს პირადად იცნობდა და მიმოწერაც ჰქონდა მასთან, მაგრამ მან თავისი ბოლშევიკური ცეცხლით მაინც ვერ აღანთო ვერც ერთი თავისი ძმა: ზოგი მათგანი მენ-შევიკი დადგა, ზოგი – ნაციონალ-დემოკრატი, ზოგიც – ფედერალისტი, ერთიც – არარსებული გლეხთა პარტიის მინის მუშა, ერთიც – შავი ქვის მრეწველი (ამათგან ყველაზე უმცროსმა, დავითმა, 1921 წელს კოჯორთან, საქართველოს დამოუკიდებლობის დასაცავად თავი შეაკლა მომთაბარე ბოლშევიკებს)... რაც მთავარია, ყველა ისინი პატიოსნები იყვნენ, თუკი, რა თქმა უნდა, პატიოსნებად ჩათვლებიან არაკომუნისტური და, მაშასადამე, ანტიხალხური პარტიის წევრები...

...დიახ, უნიგნურ ბებიაქალ მელანოს თავისი ხანგრძლივი სიცოცხლის მანძილზე მარტო ჩემს სოფელში შვიდასამდე ბავშვი ეყოლებოდა ჭიპშეჭრილი, რომლებიდანაც, ვიმეორებ, ერთიც არ მოხუთვია, რადგან ყველას თავისი გულის სითბოსა და სიყვარულს ანათლავდა და სულაც არ ფიქრობდა, მელოგინეს რას ააღლევტ-აართმევდა... მისი გასამრჯელო ახალშობილი ქართველის ომახიანი ტირილი იყო.

არა, ომახიანად ახლაც ტირიან...

როცა გალის სამშობიაროში ვირთხებმა ჩვილი დაკბინეს, მასთან ერთად დედაც ატირდა „ომახიანად...“

ახმეტის სამშობიაროში ოთხი ახალშობილი თითქმის ერთდროულად ისე გამოეთხოვა ამქვეყნიურ სამოთხეს, ჯერ თვალებიც არ ჰქონდათ რიგიანად გახელილი. მიზეზი? სრული უგულისყურობა თანამედროვე საგინეკოლოგიო იარაღით აღჭურვილი მედიკოსების მხრივ...

შეიძლება ამის მიზეზი ისიც იყო, რომ ამათ ჯიბეებამდე ახალშობილთა ხელმოკლე დედებს ხელი ვერ მიუწვდათ...

ბარემ ესეც ვიცოდეთ, რათა გული ოდნავ მაინც დავიმშვიდოთ: თბილისთან შედარებით რაიონში მშობიარობა (ოღონდ არა ტყუბისა!) უფრო იაფი ჯდება: იქ მომხარებელ-მახარობლები - „ბიჭი გყავს, ბიჭი!“ „...გოგო არ ჯობია ბიჭს?!“ - უფრო ცოტანი არიან და, მაშასადამე, ისე ხშირად არ უხდება გაბედნიერებულ მამას, ჯიბეები გადმოაპირქვავოს...

რატომ შინ არ იმშობიარებთ-მეთქი, ვკითხე ერთხელ ამ არსად გამოკრული პრეისკურანტით ერთ შენუხებულ ახალგაზრდა ქალს, ორსულობას რომ გაურბის, რადგან აბორტი უფრო იაფი უჯდება. — ვინ იძლევა ამის უფლებას, თუ შემთხვევით მოულოდნელად შინ მოილოგინე, სულ ერთია, მაინც რაიონში უნდა წახვიდე და დანვე მათთან შენი თოთოიანითო...

სწავლა სიბერემდეო — მე ეს აქამდე არ ვიცოდი.

ეს კი ვიცოდი: ევროპა-ამერიკაში პოლიციელებს სპეციალურად ასწავლიან, როგორ აღმოუჩინონ საექიმო დახმარება მშობიარეს ექსტრემალურ სიტუაციაში...

საინტერესოა, ასეთი სწავლება ჩვენშიც რომ იყოს, მილიციელები მომკვივან მშობიარეს ქალადს, ლენინი რომ ახატია, „მანამდე“ მოსთხოვდნენ თუ „მის“ მერე?

...აი, მიიცვალა ადამიანი, და თუ ის... არა, მას უკვე აღარ ძალუძს, „ჩოთქს“ ხელი ჩამოჭკრას და თვითონვე იანგარიშოს თავისივე გასვენების ხარჯები...

და თუ მისი ჭირისუფალნი არასმქონე, ღარიბნი არიან...

ო-ო, ეს სიტყვები ნაბეჭდ ლიტერატურაში, სცენაზე და რადიო-ტელევიზიაში აღარ იხმარება, მათ მკაცრი ამკრძალავი ტაბუ ადევთ, მაგრამ რას იზამ, ჩვენს სინამდვილეში ასეთები...მმ... „აქა-იქ“ კიდევ მოინახებიან, და ვისაც ამის არ სჯერა და ამას ცილისწამებად ჩამითვლის, გაისარჯოს და ხანდახან მაინც შეიხედოს ხილ-ბოსტნეულის მაღაზიებში – რამსიგრძე რიგი დგება ხოლმე იქ ბაზართან შედარებით ბევრად-ბევრად უხარისხო ხილზე და მწვანილეულზე, მაგრამ იმავე ბაზართან შედარებით უფრო იაფზე...

შეიძლება ჩვენმა დაკვირვებულმა, ობიექტურმა სოციოლოგებმა ამ ხალხის რიგში დგომის მოყვარულობით და მისი სიზარმაცით ახსნან, ბაზარში წასვლა ეშორებათო, სადაც არაზარმაცები, სხვათა შორის, ნაირ-ნაირ ხორაგეულს ფასის დაუკითხავად, შეუვაჭრებლად ყიდულობენ და ათავსებენ მანქანების საბარგულებში.

...დიახ, მიიცვალა ადამიანი. თუ მისი მომვლელ-მზრუნველნი მარტო ალალი ლუკმის შემხედვარენი არიან... ო-ო, მერედა, მარტო პატიოსნება ხომ არ გააპატიოსნებს მიცვალებულს? ეს ბალზამირებაო, ეს...

არა, არ ჩამოვთვლი, და არა იმიტომ, რომ გრძელი სია გამოგვივა... იაპონელები შეხვედრი-სას, რომელიმე მათგანს შინ თუნდაც მიცვალებული ესვენოს, ერთმანეთს მაინც ღიმილმორეუ-ლი ესაუბრებიან, - ყველას ისეც უთვალავი დარდი აქვს და კიდევ ჩემი სევდა თავზე რაღას მო-ვახვიოო. ასევე მეც ჩემი მკითხველი შავი საფიქრალით რატომ დავტვირთო, ამას კი ვიტყვი მოკლედ, საბჭოთა ქვეყანაში მინა, მგონი, მხოლოდ სასაფლაოზე იყიდება და მას ერთი სახელ-მნიფო ფასი აქვს; თბილისი, მართალია, როგორც ვიცით, საბჭოთა სახელმწიფოში კი არის, მაგ-რამ საფლავის მინას, სამი არშინი ფართობი რომ სჭირდება, ორნაირი ფასი ადევს — სახელმწი-ფო, რომელიც ფიქტიურია და ფაქტობრივი, - კერძო, რაც ვრცელდება აგრეთვე დამარხვასთან დაკავშირებულ ყოველნაირ სხვა „აქსესუარ-რიტუალებთან“: ეს შოფერს — კუბოს მოტანის-თვისო, ეს მუშებს — კუბოს ბინაში ატანისთვისო, ეს სამარის გაჭრისთვისო, მიცვალებულის სა-მარეში ჩაშვებისთვისო, მისთვის მინის მიყრისთვისო, და ვინ მოთვლის, კიდევ რამდენი, რამდე-ნი წვრილმანი გამოხტება ხოლმე, რომლებიც, მათი თვითდამკანონებლების ნება-სურვილით, მსხვილმანად სალდება და გინდა-არ გინდა, ასეთად უნდა იწამო, რამეთუ სხვა გამოსავალი, ბევრიც რომ იხტუნო-ინრიალო, არ არის და არ არის...

ეს მუხის კუბო მაინც რაღას შემოიღეს, რომლის სახელმწიფო ფასი... 350 მანეთია! ვფიქ-რობ, არ გაგიჭირდებათ, წარმოიდგინოთ, რა იქნება მისი მალული ფასი, თუკი იგი მხოლოდ „დახლს ქვემოდან“ იყიდება...

ჰოდა, რაკი იგი საპრესტიჟო სასახლედ ითვლება, ყველა ჩვენგანი, ხელმოკლე და „ხელ-გრძელიც“, აკი ერთიც და მეორეც წამხედურა კუდაბზიკაა, ვცდილობთ, ერთმანეთს არ ჩამოვ-რჩეთ ჩვენი მიცვალებულის პატივის მიგებაში...

ო, ადამიანის სიბრძნე რარიგ იხეიმება, თუ ამ მუხის სასახლეებში მარტო მათ ჩაასვენებ-დნენ, რომელთა გასვენების ხარჯებს ჩვეულებრივ სახელმწიფო კისრულობს ხოლმე და არ იყი-დებოდეს ისინი „კერძო პირებზე“...

გაზეთში გამოცხადებაც დიდ ფინანსურ ტვირთად აწევს მცირეხელფასიან ჭირისუფალს... რა ქნას, არ გამოაცხადოს და... გადაათრიეს, იტყვიანო, გამოაცხადოს და... 40 მანეთი! ეს ზოგი-ერთისთვის ჯამაგირის ერთი მესამედია, ზოგიერთისთვის — მისი ნახევარიც კი...

ცოტა არ იყოს, თითქოს უხერხული ისიც უნდა იყოს, რომ გაზეთ „თბილისში“ ზოგჯერ სა-მოცზე მეტი სამგლოვიარო განცხადებაც კი იბეჭდება, რომლის შემოსავალი — სამოცი გამრავ-ლებული ორმოცზე — 2400 მანეთს აღწევს, მაშინ, როცა იგივე გაზეთის ერთი ნომრის ერთხელ და სამუდამოდ დადგენილი საავტორო ჰონორარი 180 მანეთს არ აღემატება.

ეგებ ესეც სიბრძნე იქნებოდა, უფრო ხელმისაწვდომი რომ გახდეს, სამგლოვიარო განცხა-დებას ფასი თუ დააკლდებოდა, მით უმეტეს, რაც დრო გადის, მით უფრო და უფრო კლებულობს განცხადებათა მოცულობა (თუმცა ნებადართულია მოხსენიება გარდა მშობლებისა, მეუღლეე-ბისა, შვილებისა და დები-ძმებისა, აგრეთვე პაპა-ბებიებისა, რძლებისა, სიძეებისა, შვილიშვი-ლებისა, დედამთილ-მამამთილ და სიდედრ-სიმამრისა).

წავიკითხოთ ზოგიერთი მათგანი, რამდენადაც მათში ერთგვარი დემოგრაფიული სურათი თვალსაჩინოდ აირეკლება:

„შვილი მარინე მესხი, ძმა კონსტანტინე ვაჩნაძე იუნყებიან, რომ გარდაიცვალა ეკატერინე დავითის ასული მესხი. დაკრძალვა თბილისში“.

(მიაქციეთ ყურადღება: არც ძმა, არც და, არც ქმარ-შვილი, არც ცოლ-შვილი)...

„დედა ნაზიბროლა, ბებია კატუშა, ბაბუა კარლო მიქანაძეები იუნყებიან, რომ გარდაიცვა-ლა ია (კოკრო) კალანდაძე. დაკრძალვა თბილისში“.

(როგორც ხედავთ, გარდაცვლიათ ერთადერთი შვილი და ერთადერთი შვილიშვილი... დარ-ჩენილთ... ღმერთმა დიდი მხნეობა მისცეთ და დიდხანს, დიდხანს იცოცხლონ, მაგრამ... ოდესმე მაინც... ვილა ეყოლებათ გამს...მმ...).

„და საშა მექანარი, ბიძაშვილი თამარ ასათიანი ოჯახით იუნყებიან, რომ გარდაიცვალა ირაკლი ალექსანდრეს ძე მექანარი. დაკრძალვა თბილისში.“

(მეტი არც ძმა, არც და, არც ქმარ-შვილი)...

„შვილი ანიკო, შვილიშვილი გიგი იუნყებიან, რომ გარდაიცვალა ეკატერინე ზაქარიას ასული ასლანიშვილი-მაზმიშვილი. დაკრძალვა სოფ. ყარაღაჯში (კასპის რ.)“.  
(არც დედას, არც შვილიშვილს – არც დები, არც ძმები).

„შვილი მარო, შვილიშვილი ლეილა კეთილაძე იუნყებიან, რომ გარდაიცვალა გაიანე კონსტანტინეს ასული ტერელაძე-გოგაძე, დაკრძალვა გორია-ჯიხაიში (წულუკიძის რ.)

(გთხოვთ, შეადაროთ ქალაქი და სოფელი ერთმანეთს, რაიმე განსხვავებას მათ შორის ალბათ ვერ აღმოაჩენთ).

დიახ, ასეთ კუდმომწვარ განცხადებათა ფასი 40 მანეთია!

...ო-ო, ძვირფასო მკითხველო, ბოლოს და ბოლოს, თქვენთან ერთად მეც, რასაკვირველია, არა იმდენად სამგლოვიარო განცხადების ფასი მანუხებს - ეს შეიძლება სულ მუქთადაც ვაქციოთ, მაგრამ.... ამ ზარდამცემ „კუსტარულ დემოგრაფიას“ რა ვუყოთ, ასე დაუნდობლად და ხმა-მალლა რომ გაჰკივივს ვაზგენების გასახარებელ „Умирающая нация“-ს?!

**ბვინადელი მინანქარი:** ზემოთქმულის დანერიდან ორი წლის შემდეგ აქლემმა ჩოქვით ერთხელ კიდევ მომაკითხა: გარდამეცვალა და-ძმებში ყველაზე უფროსი მარტოხელა და...

სამგლოვიარო განცხადებას თურმე უკვე აღარ ზღუდავენ: მასში ახლა შორეული ნათესავი კი არა, თუ გნებავს, ბერნარდ შოუ და ონორე დე ბალზაკიც მოიხსენიე, ვინ არის დამშლედი, ოღონდ... ყოველ სიტყვა-ხსენებაზე ორ-ორ მანეთს უნდა ჩამოხვიდე...

ზოგიერთი საპრესტიჟოდ მიჩნეული ყვავი-ჩხიკვის მამიდაშვილებიანი განცხადება ორას მანეთამდეც კი ჯდება! (ერთი გაჭიმული სამგლოვიარო განცხადების საფასური – მთელი სამხიარულო გაზეთის საავტორო ჰონორარის ტოლი!).

... და თუმცა ჩემი და, პირობითად თუ ვიტყვით, სპარტანულად გასვენდა - უმუხისკუბოდ, უმუსიკოდ, უგვირგვინოდ, სულ რაღაც 15-კაციანი მოსაგონარი ჭირის პურის თანხლებით, და მაინც, გასვენების ხარჯებმა, თუ მათ საბაზრო ფასებით ვიანგარიშებთ...

ო-ო, ღმერთმა აგარიდოთ ეს აქლემი და ეს ანგარიშიც, გინდ კერძო და გინდ სახელმწიფო პრეისკურანტით, ისე კი, თუ პატივს დამდებთ და მენდობით, რაკი მე უკვე ვიანგარიშე...

ერთობ ძვირი ღირს სიკვდილი თბილისში (ისე, როგორც მთელ საქართველოში)!

მარტო კუბოს, უბრალო კუბოს ღირებულება 131 მანეთია, ჩემისთანა კაცის კაი ერთი თვის პენსია...

და მაინც...

ჭიხვინებენ ცხენები,  
ჩვენ არ მოგვესვენება...  
ქართველები გახლავართ,  
კარგად მოგეხსენებათ.

ღმერთო, შენ გაუნათე  
ერს სიცოცხლის მიზანი  
და უმრავლე ჩვენს მამულს –  
ლეკვნი ალგეთისანი!...

1983 წ.

მთავარეპისკოპოსი თადეოზი  
(იორამაშვილი)



## კვანის ისე, რომორადაც გაკვანისება...

„შავზე შავი წიგნი“, „განათლება“, 1996წ. გვ. 182-186.

*Иностранный язык есть оружие  
в жизненной борьбе.  
К. Маркс*

ახლა ისე, როგორადაც ივანე კერესელიძის „ცისკრის“ ავტორებს სჩვეოდათ, მიემართათ, მეც მათებურად...

ჩემო სულგრძელო მკითხველო, მართალია, კი დაგლალე, მაგრამ მაინც, შენი ზნეკეთილი დასტურით ორიოდ ნაბიჯით უკან დავიხევ, რათა ხელმეორედ დავუბრუნდე და ამით საბოლოოდ მოვათავო კიდეც საუბარი იმ „სადავო მუხლის“ ირგვლივ, რომლის ჩემ მიერ შეფასებამ გულისწყრომა გამოიწვია დალაგებული ჭკუისმქონე „კონსტიტუციონალისტთა“ შორისაც კი.

ასე მაგალითად, ერთმა მათგანმა, ჭეშმარიტად გულმხურვალე პატრიოტმა, მისაყვედურა, თქვენი წიგნის პირველმა ნახევარმა ისე შემძრა, ბარათის მონერა განვიზრახე, მაგრამ შემდეგ, როცა ჩვენი კონსტიტუციის მიღების ამბებს მივადექი, გადავიფიქრე, აკი ყოველივე ის, ჩვენი მხრივ, დიდი ვაჟკაცობა იყო, თქვენ კი ჯეროვნად არ შეაფასეთო.

კი, მაგრამ ახლა ესეც ვიკითხოთ, ამ დიდმა ვაჟკაცობამ გამოიღო განა რაიმე ნაყოფი? დადებითი და ხელშესახები არავითარი, ხიფათი კი დიდზე დიდი იყო.

(გვახსოვდეს, ჩვენში ცრემლსადენი გაზი არც მზადდება და არც იხმარება, და არც „ბროს“ გასაფანტავად წყლის მასხურებელ ავტოცისტერნებს მიმართავენ ხოლმე, და არც პლასტიკური ტყვიებით ტენიან ავტომატებს!).

შეიძლება მითხრან, ამას დრო უნდაო.

დრო კი, მაგრამ... აი, მის მერე ბარემც ოთხი წელიწადი გავიდეს და ეს ხანი თითქოს არცთუ ისე მცირეა, ჰოდა, შეიცვალა კი რაიმე ამ ხნის მანძილზე უკეთესისკენ?

მხოლოდ ერთი მაგალითი, მარტივზე მარტივი: „ჩვენი“ ოსებიც კი იმ დიდი საფათერაკო ამბების შემდეგაც თავიანთ საქმიან და უსაქმო ქალაქებს თბილისში – მათგან სულ რაღაც ასიოდ კილომეტრით დაცილებულ საქართველოს რესპუბლიკის სატახტო ქალაქში! – არათუ ქართულ ენაზე შედგენილს, ბლანკებზეც კი, მხოლოდ ოსურ-რუსულ ენებზე დაბეჭდილ ბლანკებზე გვიგზავნიან და ასე, ამგვარად, როგორც ხედავთ, ჩვენი სახელმწიფო ენა არათუ წითელ ხიდამდე აღმოსავლეთით და ლესელიძემდე დასავლეთით, გორიდან სულ ცოტა მოშორებითაც კი უკვე აღარ „ხელმწიფობს“.

(მინი-ცნობა არა მარტო ტოპონომიკოსების საყურადღებოდ: სამხრეთ ოსეთში ოსურ ენაზე დაბეჭდილ ყველა წიგნზე რცხილნარიდან წარმომდგარი ცხინვალის გვეცხადება როგორც Цхинвал).

ზოგმა წერილობით, ზოგმაც სიტყვიერად არ გაიზიარა ჩემი მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ ბევრი არაფერი დანაშაული იქნება, თუკი ჩვენს ბავშვებს აქა-იქ, სპეციალურად, ქართველებისთვის განკუთვნილ რუსულ სკოლაში მივაბარებთ-მეთქი (ოლონდ, მართლაც აქა-იქ, და არა ისე „აქა-იქ“, როგორადაც გახეთქებში წერენ ხოლმე საყოველთაოდ გავრცელებულ სიმახინჯეზე) თანაც იმ პირობით- იქვე აღვნიშნავდი, — თუ ეს არ მოხდება, აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში-მეთქი.“

თქვენ კი ამბობთ, „აქა-იქო“, მაგრამ ჩვენი დროის ქართველი „ივანიჩები“ — ისინი კი ათი-ათასობით დაითვლებიან – ამ „აქა-იქს“ ხელებზე დაიხვევენ და, ეს ერთი „აქა-იქ“ მე ვიყო და, ასე, ამგვარად, საბოლოო ანგარიშით ყველას შვილები რუსულ სკოლაში ამოყოფენ თავსო.

მართალი გითხრათ, როცა ამ საკითხს ვეხებოდი, ჩემს სიტყვას მაგიურ მნიშვნელობას არ ვანიჭებდი (რასაკვირველია, არც ახლა ვანიჭებ), თანაც გამჭრიახი და გამგები მშობლები მყავ-

და მხედველობაში, რომლებიც შვილების „აქა-იქ“ რუსულ სკოლაში მიბარებით არც სამშობლოს სიყვარულს გაუნელებენ და არც მშობლიურ ენას დაავინყებინებენ; თვალწინ გასული საუკუნის ჩვენი ცხოვრების ისტორია მეხატებოდა, როცა მრავალმა ქართველმა რუსული აღზრდა-განათლება კი მიიღო, მაგრამ ქართველობის მცირეოდენი ნიშან-წყალიც არ დაუკარგავს.

ახლა სხვა დროაო, მეუბნებიან და ამას, როგორც ჩანს, არ შეიძლება ანგარიში არ გაენიოს. თუმცა ესეც არის, სხვა დრო კია, მაგრამ ამ სხვა დროშიც ყველა მშობელი ერთმანეთის ანაბეჭდად როდი გვევლინება; პარიზში დიდი ხნის წინათ გადახვენილმა ქართველებმა და იქ დაბადებულმა მათმა შვილიშვილებმაც დღესაც საკმაოდ კარგად იციან ქართული, მოსკოვში მცხოვრებ ჩემს ზოგიერთ ნაცნობ, წმინდა ქართულ ოჯახში კი ბევრი ბავშვი ენობრივად გარუსებულია, მაგრამ ამავე დროს იმავე ქალაქში მცხოვრები იოსებ სტალინის შვილიშვილის შვილები – იაშა და ბესიკი – უწუნო ქართულით მეტყველებენ, თუმცა მათმა მამამ, პაპისა და მამის მშობლიური ენა, რაკი სხვა გარემოცვასა და სხვა პირობებში იზრდებოდა, არ იცის.

ასეა თუ ისე, თავზე მეხიც რომ დამატყდეს, მე მაინც ვიტყვი: ურუსულოდ ჩვენ, თუნდაც ჩვენი თავი ჩვენვე გვეყუდნოდეს, ჩიხში ჩაყენებულ მატარებელს დავემსგავსებით, მატარებელი კი მაშინ არის მატარებელი, როცა მოძრაობს, თანაც როცა მიიწევს წინ!

ჰოდა, რაკი მე ვერ მოვნახე, როგორც ირკვევა, სწორი და მოკლე გზა ამ ჩიხიდან ჩვენი თავის გამოსაძვრენად, მონახონ სხვებმა, მხოლოდ არა იმით, რუსულად *квасной патриот*-ებს რომ ეძახიან. აქვე ამასაც დავძენდი: ისინი ვერც მონახავენ.

საკავშირო მასშტაბით ჩვენ დიდი სახელმწიფოებრივი წარსული გვაქვს. დღევანდელი ახალგაზრდობისათვის ეს შორეულზე შორეული ამბავი უბრალო ამბავი როდი გახლავთ, იგი ბევრი რამის მთქმელია: 1923 წლის აპრილში გამართულ რუსეთის კომუნისტური პარტიის მე-12 ყრილობის 59 კაცისგან შემდგარ ხელმძღვანელ ორგანოებში არჩეული იყო 6 ქართველი (შესა-დარებლად: სომეხი 1).

(მინი-ცნობა: იმხანად ასეთ სამეთაურო ადგილებზე ადამიანებს ირჩევდნენ არა თანამდებობების მიხედვით, როგორც ახლა, — ირჩევდნენ გონებრივი მონაცემების გათვალისწინებით).

1931 წელს, თებერვალში, ანატოლი ლუნაჩარსკიმ „იზვესტიაში“ პატარა, მაგრამ საგულისხმო აზრებით დახუნძლული სტატია მოათავსა, საქართველომ ჩვენ მოგვცა თანამედროვეობის არა ერთი და ორი გამოჩენილი პიროვნებაო; ვიაჩესლავ მოლოტოვს კი 1937 წლის დასაწყისში, კრემლში ქართული ხელოვნების პირველი დეკადის მონაწილეებთან შეხვედრისას, როცა საქართველოს „ჩვენი დიადი ქვეყნის მარგალიტი“ უწოდა, არა მარტო ჩვენი ქვეყნის იშვიათი კლიმატურ-გეოგრაფიული მდებარეობა ჰქონდა მხედველობაში, — ხალხიც. აკი თქვა კიდევ, ქართველთა ტალანტები მთელ საბჭოთა კავშირში ბრწყინავენო.

ალბათ, მარტო ობროდი არ დამეთანხმება: ის ტალანტები მოსკოვის ცისკიდურზე რუსულის უცოდნელად ვერ ამობრწყინდებოდნენ...

ახლა კი... ამ ტალანტებს, ცხადია, დროთა განმავლობაში თითქოს უნდა ემატა კიდევ, ნამდვილად კი თითქმის სულ არარაობამდე დავიდა, ჩვენი მეზობელი სომხებისა კი...

ო, ამაზე უკვე არაერთხელ მოგახსენე, ჩემო დიდად მომთმენო მკითხველო, და ვიდრე საყვედურს შემომკადრებდე სიტყვიერი ტკეპნისათვის, ვფიქრობ, სჯობს... მით უმეტეს, რომ ერთხელ უკვე ვინვნიე კრიტიკული შოლტის სიმწვავე...

დიახ, გადმომცეს აკი, ერთმა დოცენტმა, რომელსაც „შავი წიგნი“ ჩავარდნოდა ხელთ, დიდ ცოდვად ჩაუთვალა თურმე ავტორს, განმეორებები აქვსო.

მე დავინტერესდი, სხვათა შორის, ამ მეტად პატივსაცემი ამჟამად დოცენტისა და ახლო მომავალში – ამაში ეჭვი ნუ შეგვეპარება! – პროფესორის მოღვაწეობით და... ჩემ წინ მისი უუდიდესი მეცნიერულ-ლიტერატურული სიმდიდრე გადაიშალა, თუმცა, ესეც უნდა მოგახსენოთ, ამ უნიკალურ სიმდიდრეს ბევრი ქექვა-წვალების შემდეგ მივაკვლიე: ორ დიდებულ შრომას, დაბეჭდილს საკმაო ინტერვალებით ერთსა და იმავე ფორმატმომცრო გაზეთში, რომლებიც – ორივე! — უაღრესად მტკივნეულ საკითხს ეხება: აი, უკვე რამდენიმე თვეა (ეს პირველ ნაშრომში, მეორეში კი... „უკვე მთელი გრძელი წელიწადი გავიდა მის შემდეგ, რაც...“) ამ პატარა,

მყუდრო ქუჩაზე მთავარი მაგისტრალიდან მოძრაობა გადმოიტანეს, ეს კი საფრთხეს უქმნის...  
ამა და ამ საზოგადოებრივ... საზოგადოების... საზოგადოებას...

მივაკვლიე იმასაც, ეს უკვე ძალიან იოლად, რომ სწორედ ამ პატარა, მყუდრო ქუჩაზე ცხოვრობს თურმე ეს ჩვენი ამხანაგი დოცენტი და, ალბათ, უახლოეს მომავალში უთუოდ პროფესორი და, თუმცა ამას ცალკე აბზაცში არ გამოყოფს, მაგრამ ეს ისეც იგრძნობა, სწორედ მანქანების ხმაური უშლის მას ხელს კანტისებურ აზროვნებაში, მათი გამონაბოლქვი კი საფრთხეს უქმნის მის ტვინსა და ფილტვებს, რომელთა ყოველი ნერვი და უჯრედი მთლიანად და სავსებით, სავსებით და მთლიანად ეკუთვნის, ცხადია, საყვარელ დედასამშობლოსა და მშობლიურ კომუნისტურ პარტიას!

ეს ყველაფერი ჰო, მაგრამ... თუკი საგზაო მოძრაობის დროებით შეცვლაზე, რომელიც არსებითად მხოლოდ შენს მუცლის გვრემასთან არის დაკავშირებული, დროის სულ მცირე მონაკვეთშიც კი შეიძლება პრესის საშუალებით ორჯერ ამცნო და მოაგონო საზოგადოებას, რატომ არ შეიძლება, ანდა რა გასაკიცხია, თუკი შენი მშობლიური ერის უბედურებაზე ორჯერ, სამჯერ და, თუ გნებავთ, უთვალავჯერაც ჩაგიკაკუნონ თავში, თუნდაც იგი, ვთქვათ, ცარიელი არც იყოს?!

როცა ტკივილი გაკვნესებს, იმაზე როდიდა ფიქრობ, სხვათა ყურთასმენისათვის დამატკბობელ ხმაზე იკვნესო, კვნესი ისე, როგორადაც გეკვნესება...

მე თეატრში დასადგმელ დრამას კი არ ვწერ, რომ მის არქიტექტონიკა-კომპოზიციას გულდასმით ვუკირკიმალო...

...სჯობს, რომ იმაზე ვიტიროთ,  
მუდამ მთქმელი ვარ ამისა,  
ნუ შეგაშინებსთ, არ გავნებსთ  
მთიდან ყვირილი ხარისა...

კიტა ბუაჩიძე



### **სოფელს საძირკველი არ უნდა გამოეცალოს...**

**„შავში შავი ნიგნი“, „განათლება“, 1996წ. გვ. 307-312.**

ვისთვის კვდები, ვერ მიხვდები, თუ სოფელსა მოიძულე.

რუსთაველი

ამ ხუთიოდე წლის წინათ ჩვენი დედაქალაქის პირველ გაზეთში ამოვიკითხე:

„21-ე საუკუნის დამდევისათვის საქართველოს ქალაქებში იცხოვრებს დაახლოებით 3.8-4 მილიონი კაცი, ანუ რესპუბლიკის მოსახლეობის 60-65 პროცენტი.

21-ე საუკუნის დამდევისათვის საქართველოში სოფლების რიცხვი 35 პროცენტით შემცირდება...“

ამ ცნობას სახელმწიფო დაწესებულება გვანვდის და სატირალი და სავალალო ის არის, რომ მასში გულისხმილი როდია ჩაქსოვილი, პირიქით – ჩვენი დიდი ეროვნული ტრაგედია ერთგვარ ოპტიმისტურ ჩარჩოშია ჩასმულ-მოვარაყებული.

კი, მაგრამ, რით არის ეს სასიხარულო? ქალაქების ასეთმა მომძლავრებამ მოგვიტანა კი რაიმე სიკეთე? ვთქვათ, ჯადარში ანდა კავთისხევში თუ არ აიმართება ჩარხსაშენი ქარხანა, ამით საქართველოს ვითომ ბევრი რამე დააკლდება? ჩარხებს ჩვენზე უკეთ სხვა რესპუბლიკებ-

ში დაამზადებენ, მაგრამ ვაზს იქ ვერც მოაშენებენ და ვერც მოუვლიან და ვერც ღვინოს დააყენებენ კახური წესით, ვერც ციტრუსებს გაახარებენ და ვერც ჩვენებურ ხეხილს ახეირებენ...

და ამას არა იმიტომ, რომ იქ ჩვენზე ნაკლებ გამრჯე ხალხია, — ჩვენ საამისოდ მიწა-ნიადაგიც გვიწყობს ხელს და ჰავაც, აგრეთვე ძველისძველი ტრადიციებიც.

ეს ტრადიციები კი ახლა სოფლის მოსახლეობის შეთხელების გამო თანდათან ხელიდან გვეცლება და აგრეთვე იმ საყოველთაო ნაძალადევი, თავის მოსაწყუებელი სწავლა-განათლების გამოისობითაც; ამ „განათლებულებს“, სოფლად ფეხადგმულებსაც კი, ძროხა უკვე ბიზონად ეჩვენებათ, მონველით კი... ო-ო, თუნდაც თავი დაიმცირონ და იკადრონ, საიდან მიუდგენენ ჯიქანს და როგორ მობანონ, ეს მათთვის თავსატეხი, ამოუცნობი გამოცანაა.

დიახ, თუ კიდევ ასე განვეითარდით „კულტურულად“ (შეჩერებას კი როგორღაც პირი არ უჩანს!), მაშინ მომავალი საუკუნის დამდეგისათვის 35 პროცენტი რა არის, უფრო გამაჩანაგებელ მარვენებელსაც უნდა ველოდეთ.

შეჭფერის და ეპატიება კი ქართველ კაცს სოფლის მიგდება-მიტოვება? არის კი ამაში გონიერების რაიმე ნასახი? მთელ საქართველოს რაღაც 8-10 საათის განმავლობაში აღმოსავლეთის სანყისი წერტილიდან დასავლეთის ბოლო წერტილამდე გადასერავ... აი, იმით, მე რომ ბორბლებიანი კუბო შევარქვი, და ეს კუბო უკვე ათიდან თითქმის ყოველმა ერთმა მოვიმარაგეთ და მალე ეს ათი, ალბათ, ხუთზეც ჩამოვა... თანაც ჩვენ ხომ ისეთი ჭკუადატენილი ვაჟკაცები ვართ, რომ არც ყოველსაათობრივი, საზარელი ავტოავარიები გვაფრთხობენ და არც უვარგისი გზები...

... და მაინც, შენ, რაჭველმა კაცმა, თბილისისათვის შენი მშობლიური, კურთხეული მხარე რომ მიატოვე, ვითომ არ შეგეძლო, იქ კერია არ ჩაგექრო და შაბათ-კვირაობით მაინც ცეცხლი ისევ გაგეჩაღებინა? საამისოდ იქით-აქეთ მისვლა-მოსვლაში რა ბევრი დრო დაგეხარჯებოდა, სამაგიეროდ, შენს სიცოცხლეს ერთ კვირაში, სულ ცოტა, დღე-ნახევარი მაინც შეემატებოდა...

...ანდა შენ, იმერელო, ქუთაისში რომ ცხოვრობ და პატრიკეთი და ქვიტირი შენს ყურის ძირშია... ან შენ, კახელო, ქართლელი, მეგრელო, გურულო, სამურზაყანოელო, სვანო, ლეჩხუმელო... რატომ ვივინყებთ, რომ საქართველო ერთი ხელისგულის ოდენა ქვეყანაა!

წინათ ერთი მტკაველი სადავო მიწისათვის ძმა ძმას თავში კეტს უზაზუნებდა, ახლა კი აბიბინებულ ეზო-გარემოს თავის სახლებიანად ეშმაკებს ვუტოვებთ და გავრბივართ იმის იმედით, რომ ასფალტი გახდება ჩვენი დედამარჩენალი...

მარქსისტები ერთ დროს ასეთ მიგრაციას მშრომელი მასების გაღატაკებით ხსნიდნენ, საინტერესოა, ახლა მას რა ახსნას გამოუნახავენ?!

თავად კომუნისტური საზოგადოება ხომ არ არის ხელშემწყობი, რომ გლეხი გლეხურ შრომას გადაეჩვია და მიწის მალმერთებელმა მიწა შეიჯავრა? სულ აგერ ახლა გაზეთ „კომუნისტში“ ამოვიკითხე ბრალდებისებური, — თბილისის ახლომახლო სოფლებში ხალხი არც ძროხას და არც სხვა საქონელს აღარ ყოლიობს, ერცხვინებათ კიდევ თითქოსო...

ო, სანყალი ეს ხალხი!..

მბრძანებელი ერთეულები ჯერ ურემს გადააბრუნებენ და მერე ამ გადაბრუნებაში ბრალს ისევ ხალხს სდებენ, ამას კი თავის გასამართლებლად ხმაც ვერ ამოუღია: არა ვართ, ბატონებო, ჩვენ დამნაშავე, არა ვართ...

ისტორიკოსები კი ივინყებენ, მაგრამ ხალხი არ ივინყებს „კვადრატულუდობრივი“ და „აგროგოროდების“ დიდ ხუროთმოძღვარს, ნიკიტა ხრუშჩოვს... არც მის მონოდება-ბრძანებას ივინყებს, კერძო მესაკუთრეების ძროხა და ხარი, ცხენი და ვირი...

(სხვათა შორის, ეს ერთობ სულგრძელი, კეთილშობილი ცხოველი, რომელსაც ქართველი კაცი შინაურობაში საალერსოდ დიდყურას ეძახის, ლიტერატურაში კი თითქოს ბოდიშის მოსახდელოდ სახედრად იხსენიება, აღმოსავლეთ საქართველოში, ჯერ კიდევ ხრუშჩოვის ამ გამანადგურებელ დაყროყინებამდე ჩვენი ადგილობრივი იმდროინდელი ბრძენი ხელმძღვანელების მიერ უკვე დიდი ხნის „მომსპარი“ იყო; მათი საყოველთაო ლიკვიდაცია კი ვირების სატახტო გომურიდან, წყნეთიდან დაიწყო. ან კი, აბა, როგორ გნებავდათ, ქვეყნის ტვირთმაშვრალნი საღამოთი აგარაკს ამობრძანდნენ და... გზა-ბილიკი მათ ვირებმა გადაულობონ?!).

...დიახ, ძროხის ყოლა-მოვლით თავი რატომ უნდა აიტკივოთო, გვიფრთხილდებოდა ნიკიტა, — რძე გინდათ? „პაჟალუსტა“, მიაკითხეთ, როცა კი მოგესურვებათ, კოლმეურნეობას და უმაღლ ჩამოგისხამენ, ლიტრა რას მიქვია, გნებავთ, ბიდონებითაცო...



ჩვენც მივაკითხეთ ხოლმე და რამდენჯერაც მივედით, იმდენჯერ... რძე არა, ტკიცინ-ტკიცინა დადგენილებები, ხრუმჩოვის ხელმონერით, აგვაფარეს ტუჩებზე...

ჰოდა, სახელმწიფოს ასეთი მეთაური კიდევ სტალინის კილაგდა, სოფლის მეურნეობის არაფერი გაეგებოდაო...

სტალინის სოფლის მეურნეობის თეორიისა და პრაქტიკის რა გაეგებოდა და რა — არა, ამაზე, დაე, გამოცდილმა ეკონომისტებმა გვიპასუხონ, მე კი ჩემდა თავად ვიტყოდი, სოფლის მეურნეობის ჩვენი მოდელი ზუსტად არც ერთ სოციალისტურ ქვეყანას არ გადაუღია და იქ სურსათის ნაკლებობა, ასე თუ ისე, არც იგრძნობა.

მეფის რუსეთი სახნისით მოყვანილი პურით მთელ ევროპას კვებავდა, ჩვენ კი ახლა, ტრაქტორ-კომბაინებით გალაღებულთ, ამერიკა-კანადა, ცოტა არ იყოს, გვამადლის კიდევც, რომ პურს ყიდის ჩვენზე, თანაც მათივე მუხლმაგარი დოლარებით და არა ჩვენი მომაკვდავი მანეთებით...

ყოველივე ეს იმის ბრალია, რომ მინის მუშას პრესტიჟი გამოეთხარა და სოფელს — საძირკველი... იმდენად გამოეთხარა, რომ...

აი, ჩემი ძმისწული, ქალაქელი ახალგაზრდა და თავის დროზე ცნობილი მამის შვილი, სოფლად დასახლდა, რათა რვა შვილის გამზრდელი ბებიისა და ბაბუის ნაფუძარი არ გაპარტახებულყო. და ეს მისმა მამიდებმა არათუ საზარელ, ოჯახისათვის სამარცხვინო, თავმოსაჭრელ ტრაგედიადაც მიიჩნიეს („ბენიტოს შვილი მინას უნდა ჩიჩქნიდეს?!“), თვითონ სოფელში კი მითქმა-მოთქმა ატყდა, ალბათ რაღაცა დაამავა და ქალაქად ცხოვრება ეკრძალებათ...

მეორე მსოფლიო ომის დამთავრებისას უინსტონ ჩერჩილმა, დიდმა პოლიტიკოსმა და დიკენსისა და სომერსეტ მოემის ფონზე, ალბათ საშუალო რომანისტმა, ომი რომ მოიგო და პრემიერ-მინისტრად მაინც აღარ აირჩიეს, ცხენები მოაშენა; ჟან გაბენმა კი, მსოფლიოში ცნობილმა ფრანგმა კინომსახიობმა, ამ რამდენიმე წლის წინათ მეძროხეობას მიჰყო ხელი და საქონლის სადგომიდან ფუნაც კი თავისი ხელით გაჰქონდა; ჩემმა ერთმა ნაცნობმა ქალმა კი, რომელმაც თეატრალური ინსტიტუტი დაამთავრა და ამ დამთავრების შემდეგ უსაქმური დიპლომს სულ მარაოსავით აფრიალებს, რომ ყველამ დაინახოს, თუ რა განათლებულია, სოფლად შემთხვევით მოხვედრისას, ზიზღნარევი ხმით „ნაიმონოლოგა“:

— ო-ო, ვერ ვიტან ეზოში ქათმებს, მათ სკინტლი იციან.

მას უთხრეს-ურჩიეს, მაშინ ადექით და მოაშენეთ ანგელოზებიო...

აგერ ახლა ჩვენი გაზაფხულისათვის უჩვეულო თოვლი რომ მოვიდა, „მოამბეში“ დიქტორმა მხნე და სიამაყით აღსავსე ხმით გვამცნო:

„...და მაინც, კახეთში ერთი წუთითაც არ წყდება სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოები.“

და თუ თქვენ ამის არ გჯერათ, „პატივცემულო ტელემაყურებლებო“, მაშინ... აჰა თქვენ კინოდოკუმენტიც: დათოვლილ ზვარს ბარავენ და რა გასაკვირია, თუ წვალებით და ზედაპირულად ბარავენ თავსაფრიანი, შავებით შემოსილი, გამხდარი ხნიერი ქალები... იმ არემარეზე ერთი შარვლიანის ჭაჭანებაც არა ჩანს, ვაჟკაცს ვინ ჩივის, არც ხანში შესულისა...

გულისა და გონების ეს დამთუთქველი კადრები არც ოპერატორს გადაუღია განგებ და არც ტელევიზიის ფხიზელ ცენზორ-რედაქტორებს გაჰპარვიათ, მათი თვალები და მათი გონება ასეთ ამბებს უკვე იმდენად ნორმალურად აღიქვამენ, რომ მათში სულაც ვერ ხედავენ ჩვენი ხალხის დღევანდელ შემზარავ და ახლო მომავალში კიდევ უფრო საზარელ სურათს.

სხვათა შორის, იმ კახელმა შავოსანმა დედაკაცებმა, რომლებმაც, ცხადია, მშვენივრად იცოდნენ, მათ წინ გადაძვლები აპარატის სახელურს რომ ატრიალებდნენ, თავიანთ გადაღლილ სახეებზე არაქალური შრომით გამოწვეული ენთუზიაზმი მაინც ვერ გამოხატეს და... სევდამორეულს ძალაუნებურად მომაგონდა ერთი ზემოიმერელი, თითქმის საუკუნეს მიტანებული, თავის სიცოცხლეში გაზზე კი არა, პირდაპირ ცეცხლის პირას კეცზე სამასი ათასამდე ჭადის გამომცხობელი, წერა-კითხვის მცირემცოდნე, ნააზნაურალი, მაგრამ ფაქტობრივად გლეხის ქალი, გაზეთში ტრაქტორზე წამოსკუპული კაბიანი ასული რომ იხილა და თქვა:

— რა ქალის საქმეა ტრაქტორი? ქალს დიასახლისობა ამშვენებს... ქალს ექიმობა უხდება, მასწავლებლობა უხდება, არტისტობა... თანაც ზომიერად... თუ ასე ყველა ქალი საშოვარზე გავრეკეთ, რავა, ოჯახს ქალი აღარ უნდა?!

თუ რამდენად გამოჩერჩეტებული და სკლეროზოდებული იქნებოდა ამის მთქმელი, საამისო დიაგნოზის დასმა მკითხველისთვის მიმინდვია, ჩემგან კი ნუ ელით, რომ მასზე ვიტყვი,

ბებრუხანაო, ვისი მრავალი შვილიდან ერთიც არ გამოსულა ბანდიტი და არც ქურდი, არც მექრთამე, არც მკვლელი, ლოთი და ნარკომანი...

ისე კი, მათთვის, ჩვენ რომ ცხოვრებას გვიადვილებენ და ჩვენს ნაცვლად ფიქრობენ და აზროვნებენ, ვილაც დედაბრის ნაბჭობ-ნაბოდვარი, აბა, რა ყურადსაღებია!

ანდა, ვინ იცის, ოჯახს ქალი შეიძლება მართლაც აღარ დასჭირდეს, ა? ეს თითქოს გარკვევითაც გამოსჭვივის იმ სამთავრობო სტატისტიკური მონაცემებიდან, რომელთა მიხედვითაც ამ საუკუნის ბოლოსთვის და თუ ჩვენი საქმე საერთოდ კარგად წავიდა, მაშინ შესაძლოა, ამაზე ათი წლით ადრეც, საბავშვო ბაგებსა და ბალებში, ქალაქად აღზრდიან თურმე ბავშვების 80 პროცენტს, სოფლად კი — 60 პროცენტს.

პროცენტი კი, აბა, რის პროცენტია, თუ არ იპროცენტია, ასე რომ, იმედი უნდა გვქონდეს, მერე და მერე იგი ასამდეც გაიზრდება!..

ჰოდა, ასეთ იდეალურ გარემოცვაში ქალი – დედა ვითომ მაქნისი იქნება კიდევ?!

მე კი, როგორც ჩანს, გონაკლულსა და დროის სწრაფ მატარებელს დიდი ხნით ჩამორჩენილს, მეგონა და ჩემში ახლაც ვერ ჩამიკლავს ის რეგვენული აზრი, რომ არათუ ჩვეულებრივი, არაჩვეულებრივი, ბრწყინვალეზე უბრწყინვალესი, განათლებულზე უგანათლებულესი, ადამიანურზე უადამიანურესი კრემლის საბავშვო ბაგა-ბაღიც კი ვერ შეუცვლის ბაღს დედის გულის სიტბოს და მის ფუნთულა ლოყებზე დედის ალერსიანი ხელის მოთათუნებას...

თიბერვალი  
1984 წელი

პატივისცემით  
კიტა ბუაჩიძე



### უნდა ვიმრავლო!

„შავზე შავი წიგნი“, „განათლება“, 1996წ. გვ. 313-325.

ის წიგნი, რომელიც ორჯერ წაკითხვის ღირსი არ არის, ის არც ერთხელ წაკითხვის ღირსია.

კარლ ვეპერი

(გერმანელი კომპოზიტორი, 1786-1826)

საუკეთესო წიგნის შესახებ მკითხველი ფიქრობს, რომ მისი დანერა მასაც შეეძლო.

პასკალი

დასავლეთ საქართველოში, მთებს შუა გამომწყვდეული მდინარის პირას მდებარე ორქუჩიან დაბაში რაიკომის ბიუროს მორიგ სხდომაზე ერთი ჩემი ახლო ნაცნობი მისთვის სანატრელ თანამდებობაზე დანიშნეს...

და აი, ახლა მაჯა და ნაბიჯაჩქარებული მოემართება იგი სოფლის შარაზე, რათა დროულად მიახაროს შინაურებს მისი გადიდებულების ამბავი...

ჭიშკრის შეღებისთანავე... ღმერთო მაღალო, ამას რას ხედავს?! ცოლ-შვილზე ადრე ჟივილ-ხივილით და ფრენა-ფრენით, თითქოს მოსალოცად, გარს შემოეხვივნენ ქათმები, ბატები, იხვები...

საკვირველი და გასაოცარი ჩემთვის ის იყო, — მიამბობდა მოგვიანებით იგი, - ამ ბენტერა ბატებმა მაინც ასე სწრაფად საიდან შეიტყვეს, პურ-ხორბლეულის საწყობში რომ გამამწესესო...

დიახ, დრო დაგვიდგა ისეთი, რომ ახლა ჩვენში არათუ ადამიანებს, როგორც ხედავთ, ქვეყნის ასავალ-დასავალი, თურმე, ბატებსაც აღარ გამოეპარებათ. ამიტომ ნუ გაგიკვირდებათ, თუკი არც ჩემთვის დაიმალა ახლობელ ქალთა წრეში ერთი გავლენიანი მანდილოსნის „შავ წიგნზე“ კატეგორიულად ნათქვამი, შოვინისტური წიგნიაო.

რამდენადაც ვიცი, საბჭოთა სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, ომის მოსურნე-მქადაგებელი – კი, მაგრამ შოვინისტი თავისუფლების აღკვეთით, ყოველ შემთხვევაში დღეს-დღეობით, არ ისჯება; სამაგიეროდ ჩვენი ინტერნაციონალური საზოგადოებისგან სასტიკად იკიცხება და ასეთ გაკიცხვას მერე და მერე, როგორც წესი, სიკეთეთა ჩამოსაქვეითებელი ზომების მიღება მოჰყვება ხოლმე.

მე საპრივილეგიო თითქოს ბევრი არაფერი მაქვს, რომ მისი ჩამორთმევით გული დამეთუთქოს, და მაინც, აბა, რა სიამის მომგვრელია, თუკი ქართველი კაცი ნაპოლეონის მათაყვანებელი ფრანგი ჯარისკაცის, შოვინეს კამპანიაში აღმოჩნდე... ამიტომ, ვფიქრობ, არ დამეძრახება, თუკი შევეცდები, თავი ვიმართლო უცხო სიტყვათა მხოლოდ და მხოლოდ საბჭოთა ლექსიკონის მოშველიებით, თანაც სულ ახლახან გამოცემულით, — ძველში, აბა, ვინ იცის, რა და როგორ წერია (მაგალითად, რევოლუციის შემდეგ მთელი ათი წელიწადი სიტყვა „სამშობლო“, „პატრიოტიზმი“, „პატრიოტულის“ ხსენებაც კი იკრძალებოდა; პრესაში მათ სარკმელი გაუღეს, თანაც ნელ-ნელა და ცოტ-ცოტაობით 1928 წლიდან, როცა საბჭოთა მფრინავმა ჩუხნოვსკიმ ჩრდილოეთის ყინულებში იტალიელი უმბერტო ნობილეს დაღუპული ექსპედიციის ერთ-ერთი წევრი გადაარჩინა):

„Шовинизм – буржуазный национализм, проповедь национальной исключительности, противопоставление интересов одной нации интересам всех других наций, разжигание национальной вражды, чувства презрения и ненависти к другим расам и нациям“.

(Краткий словарь иностранных слов, Москва, 1978 г.).

„ჰოდა, აბა, ერთხელ კიდევ ქორის თვალი გადაავლეთ ჩემს ნაწერს და ბრძანეთ, განა მცხია მე რამე ბურჟუაზიულობისა, და განა მე ვქადაგებ, რომ ჩვენ, დღევანდელი ქართველები, ყველა სხვა ხალხისაგან გამორჩეული ვართ-მეთქი?“

განა „შავი წიგნით“ მე ვაღვივებ ეროვნულ შუღლს, სიძულვილისა და ზიზღის გრძნობას სხვა ხალხების მიმართ, თუკი, პირიქით, თავგამოდებული მომხრე ვარ იმისა, რომ ქართველად ჩავწეროთ ყველა ის, ვისაც გულით ქართველობა უნდა და ვიძმოდ ყველა ისინი, ვისაც ჩვენდამი მოღალატეობის გრძნობა არ ასულდგმულებს?!

„შავ წიგნში“ ჩემი მშობელი ერის იმდენ ბიწსა და მნიკვლზე მაქვს საუბარი, როცა მას წასაკითხავად ვაძლევ ვისმე, თან ვაფრთხილებ, არაქართველს ხელში არ ჩაუგდოთ, ჩვენი სიგლახის ამოკითხვა მას სიხარულის ფრთებს შეასხამს-მეთქი (არაქართველებში ქართველ ებრაელებს, რასაკვირველია, არ ვგულისხმობ); დიახ, ეს წიგნი მაშინ იქნებოდა შოვინისტური, სხვა ერების შეჭმა-ჩანთქმას რომ მოძღვრებდეს, მე კი ამის საპირისპიროდ, - ჩვენივე უჭკუობით და წინდაუხედაობით მათ თავს ნუ შევაჭმევინებთ-მეთქი...

შენი ერის სიყვარული თუ შოვინიზმად გამოცხადდება, მაშინ შოვინისტი ყოფილა ჩინებული რუსი მწერალი, ნაომარი თედორე აბრამოვი, ამას წინათ ოსტანკინოს საკონცერტო დარბაზში ტელევიზიით რომ გამოვიდა და არაერთხელ მკაფიოდ თქვა:

„Советская русская земля... Советская русская земля... Сколько русских гениев полегло в этой войне...“

როგორ? მათში ქართველი, სომეხი, უკრაინელი გენიოსი ერთიც არ გამოერეოდა? თუ პატარძლეულები ანდა აშტარხანელები უფრო მოვალენი იყვნენ მკერდით დაეცვათ სტალინგრადი, ვიდრე რიაზანელ-პენზელებს?!

იაკობ გოგებაშვილის აზრით, „რომელიმე ერის გაქრობა აღარბებს და ასახიჩრებს თვით კაცობრიობას“ („ბურჯი ეროვნებისა“, გვ. 57).

ჰოდა, თუკი მე არ მინდა, რომ უკვალოდ გაქრეს, თანაც ასეთი კატასტროფული სისწრაფით, ნიჭიერი ქართველი ერი და ამით სულ ცოტათი, ცო-ო-ტათი მაინც არ გაღარბდეს, არ დასახიჩრდეს კაცობრიობა, განა ეს შოვინიზმია?! სად, რომელ გვერდზე, რომელ აბზაცში ამოიკითხა ამ მანდილოსანმა ჩემი ისტერიკული მიმართვა:

- ჰეი, თქვენ, ქართველებო! თუ გინდათ, შეინარჩუნოთ სიცოცხლე და სამშობლო, ფიცხლავ ხელი ხმალს იკართ და დასცხეთ და გადარეკეთ მესხეთ-ჯავახეთიდან სატრაპ პასკევიჩის

მიერ ჩამოთესლებული სომხები, კუდით ქვა ასროლინეთ რამდენიმე საუკუნის წინათ ხიზნებად დასახლებულ ოსებსაც ცარიზმის დროინდელი გორის მაზრიდან გამოყოფილ და სამხრეთ ოსეთად ხელოვნურად შერქმეული ქართული მიწა-წყლიდან, თათრებსაც – ქვემო ქართლიდან, ბერძნებსაც – თრიალეთიდან!..

როგორც ჩანს, თუ დავწერდი, ქართველებო, უკვე დროა, სულ ერთიანად ამოვწყდეთ და ჩვენი წალკოტი ქვეყანა უკვე მოსულებს და ან მოსასვლელთაც, ჩვენს მესაფლავეებს დავუტოვოთ-მეთქი, მაშინ იგი ზოგიერთის ფხიზელ თვალს, ალბათ, შემანუხებელ ბენვად არ მოეჩვენებოდა.

დიახ, არა მგონია, რომ „შავ წიგნს“ ეს ამჟამად ბევრისგან (უფრო ყოვლისშემძლე ქმრის ნყალობით!) პატივსაცემად მიჩნეული მანდილოსანი სხვა დროსა და სხვა სიტუაციაში ამ ნაწერს შოვინისტურად მონათლავდა, ამიტომ, დაე, ვიყოთ სულგრძელნი და მიმტევებელნი, და ნუ მოვთხოვთ ნურც მას, ნურც სხვებს – მრავალი მიზეზით შებორკილთ – ილაპარაკონ ის, რასაც ფიქრობენ...

განა რომის პაპი გააჩერებს საკურთხეველთან თავის კარდინალს, თუ ის საჯაროდ ეჭვს გამოთქვამს ზენაარსის ყოფიერებაში?!

ჰოდა, ნუ გავკილავთ და ნუ დავაბრალებთ მათ სიმხდალეს!.. კერძოდ, ნურც, აი, მას, გუნებაში არსებითად ისეთნაირ „კომუნისტ-ბოლშევიკს“, როგორც მე ვარ გასრულწლოვანებიდან, ოღონდ განსხვავება ჩვენ შორის ის არის, რომ იგი, როგორც ნომენკლატურის მუშაკი, არ გახლავთ ჯოღლომოლო ხალხისათვის განკუთვნილი გასტრონომის ჩემსავით შემყურე. ამ ფრიად არაუმეცარ, ფრიად განათლებულ, ფრიად გონებაგახსნილ, იუმორის გამგებ არასქელი ჟურნალის რედაქტორს მე თვითონ მივართვი გასაცნობად „შავი წიგნი“ და როცა დამიბრუნა, ამანაც... შოვინისტურიაო, თუმცა, აქეთ-იქით მიხედ-მოხედვის შემდეგ (ვაითუ, ვინმემ გაიგონოსო) წამიჩურჩულა, ბევრს წააკითხე, ბევრს წააკითხეო...

ამ ჩემი ფრთხილი „თანამოაზრის“ რჩევის გარეშეც მე მას არცთუ ისე ცოტას ვაკითხებ და ვავრცელებ, თუმცა, მისი ქსეროქსზე გადატანა ძვირი ჯდება, თან ყოველივე ამას გარკვეული შიშიანობაც ერთვის...

კონტრასტისათვის, ვფიქრობ, არ იქნებოდა მიზანშეუწონელი, თუკი გაგაცნობდით ჩემი წიგნის „შოვინისტობის“ თაობაზე რამდენიმე ამონაწერს, აზრს სხვადასხვა პროფესიისა და სხვადასხვა ასაკის მკითხველთა წერილებიდან (მრავალწერტილებით შეცვლილი მაქვს ჩემი მისამართით გამოთქმული ჩემთვის მეტად უხერხული ქების სიტყვები).

ვ.კ. – ომის მონაწილე, გადამდგარი პოლკოვნიკი:

„თქვენი შესანიშნავი წიგნი დიდი ყურადღებით წავიკითხე და დიდი სულიერი კმაყოფილება ვიგრძენი... ასეთი წიგნის დაწერა ჩვენს დროში შეუძლია ნამდვილ ქართველ პატრიოტს, თავდადებულს, მეტად... და ერის სატკივრით გულდამწვარ ადამიანს. წიგნი გატაცებით იკითხება პირველი ფურცლებიდანვე და ყოველი დასმული საკითხი ღრმა ინტელექტუალური ანალიზით არის დასაბუთებული.“

სანამ ბოლომდე წავიკითხავდი, ვიფიქრე, ეს წიგნი უსათუოდ უნდა გაიგზავნოს ზემდგომ ორგანოებში, ბოლოს კი გამოირკვა, რომ იგი უკვე გაიგზავნიათ კიდეც ამხ. ე.ა. შევარდნაძის სახელზე. დარწმუნებული ვარ, მთელი რიგი საკითხები დადებითად იქნება გადაწყვეტილი.“

ლ.გ.- ერთ-ერთი პრემიის ლაურეატი მეცნიერების დარგში:

„მივესალმები თქვენს ... გაბედულად რომ წამოჭერით ჩვენი მტკივნეული პრობლემები. ეს კია, მეეჭვება, რომ ცოტნე დადიანი გამოგვიჩნდეს, მაგრამ ცდა ბედის მონახევრეაო.“

ლ.ც. – ახალგაზრდა მწერალი

„ვინაც არ უნდა წაიკითხოს თქვენი ხალასი ქართულით და სასიამოვნო სტილით დაწერილი წიგნი, დარწმუნებული ვარ, რომ იგი ყველას ჩემსავით ჩააფიქრებს და ალაგზნებს, გამოაფხიზლებს.“

მე ჯერ გაუთხოვარი გახლავართ, მაგრამ, როდესაც მეყოლება საკუთარი ოჯახი, პირობას გაძლევთ, იგი ექვს სულზე ნაკლები არ იქნება, რა პირობებშიც არ უნდა მომიწიოს ცხოვრება.

ჩემი სურვილია, თქვენი წიგნი რაც შეიძლება მეტმა ახალგაზრდამ წაიკითხოს, რომ სწორედ მათ იგრძნონ, თუ რა საშიშროების წინაშე ვდგავართ, რომ ყველამ უნდა იზრუნოს ერის გამრავლებისათვის, მის მარადის არსებობისათვის. თქვენი წიგნი კი, როგორც ფასდაუდებელი განძი ოჯახისა, ყოველი ქართველის საოჯახო ბიბლიოთეკაში უნდა იდოს როგორც აუცილებელი და საჭირო ყველა ქართველისათვის“.

დ. ჭ. — მათემატიკოსი:

„...მართალია, თქვენ ამ ნაშრომს თავმდაბლურად, უბრალოდ წერილს უწოდებთ, მაგრამ, სიმართლე მოგახსენოთ, მის ავტორობაზე... (სახელი და გვარი — კ.ბ.)... უარს არ იტყოდა ჩვენი დიდი პუბლიცისტი... (სახელ-გვარი)... კი თავის რჩეულ ნაწარმოებებში პირველ ადგილს დაუთმობდა ამ ბრწყინვალე ნარკვევს, თქვენი გონივრული წინადადებები უსათუოდ დიდ დახმარებას გაუნევეს ჩვენი ერის გამრავლებას. ... ამ საკითხების მოგვარებას დიდი შემწეობა შეუძლია გაუწიოს ამხანაგ შევარდნაძემ, თუ, რასაკვირველია, გულით მოინდომებს... და ნუთუ არ მოინდომებს? ნუთუ არ უნდა ძვირფას ეღუარდ ამბროსის ძეს, რომ სამუდამოდ უკვდავყოს თავისი სახელი?“

რვა შვილის მშობლები, თბილისელი ზ. და მ. გ-ძეები:

„ვკითხულობთ თქვენს წიგნს და ვტირით. ნამდვილად რომ სატირლად გვაქვს საქმე... მაგრამ ქართველი კაცი პესიმისტი ვერ იქნება, ჩვენ გვაქვს იმედი, დიდი იმედი, რომ ყველაფერი გამოსწორდება.“

ასეთი გ-ძეები თუ იმრავლებენ, მაშინ მართლაც რომ გამოსწორდება!

ლ.კ. – ომის მონაწილე, სამი შვილის მამა; პროფესიასაც დავასახელებდი, მაგრამ, ვაითუ, ზოგიერთი მიხვდეს, აკი მის კოლეგებში სამი შვილი, რამდენადაც ვიცი, არავის არა ჰყავს:

„თქვენი წიგნი ჯერჯერობით წინ მიდევს და ვწუხვარ, რომ მალე წამართმევენ. თუ მოვასწარი, მინდა კიდევ ერთხელ წავიკითხო, უფრო გულმოდგინედ.“

... არ შეიძლება, არ მოეწონოს თქვენი ნააზრევი ქართველ კაცს, თუკი ჭეშმარიტი ქართველია იგი და თქვენსავით ფიქრობს საქართველოს ბედზე, მაგრამ ისიც უნდა ვთქვა... თუ არ ვცდები, ეს სიტყვები დენი დიდროს ეკუთვნის: „მე ბილნად ჩავთვლიდი ჩემს აზრს, თუკი იგი ყველას მოეწონებოდაო“. იქნებ ზოგიერთს მართლაც არ მოეწონოს თქვენი ნააზრევი, სხვადასხვა, უფრო კი ეგოისტური მოსაზრებით...“

...სულაც არ გამკვირვებია, რომ თქვენს წიგნს არ გამოეხმაურნენ ისინი, ვისაც თქვენ უშუალოდ მიმართეთ, აგრეთვე თანამდებობის სხვა პირნიც... ისინი მხოლოდ ტრიბუნიდან გვპირდებიან ხოლმე აშენებას პათეტიკური სიტყვებით, როგორც სიმთვრალეში გაცნობილ თანამესუფრეს ივინყებს ხოლმე გამოფხიზლებული. ეს ბევრს შეეხება, გარდა ჩვენი რესპუბლიკის ხელმძღვანელისა.

... პირდაპირ თავზარდამცემია იმის გაფიქრება, რომ 50 წლის შემდეგ საქართველო, თუ არაფერი ვიღონეთ, ერთ მილიონამდე დავა“.

სხვათა შორის, ამ ბარათში ასეთი ფრაზაცაა, რომელიც არ ვიცი კი, რამდენად ესადაგება ჩემს „შოვინისტობას“: „თქვენ გონიერ, ნიჭიერ ხალხად იხსენიებთ სომხებს.“

ექთანი მ.მ-ძე:

„წავიკითხე თქვენი წიგნი მთელი გულისყურით და როგორ ვინანე სამი შვილის დედამ, რომ 20 წლის წინათ არ მყავდა თქვენისთანა ჭკუისდამრიგებელი. მართლაც, ყველა ქართველ ქალს მზითევი უნდა გაატანონ იგი, რომ უფრო კარგად ჩაუფიქრდნენ ჩვენი ერის ყოფნა-არყოფნის საკითხს.“

შ.ნ. – ხანშიშესული კინომსახიობი:

„ამ ჩვენი დიდი ეროვნული გასაჭირის დროს მთავარი მაინც ის არის, რომ ამ წიგნმა ჩვენი რესპუბლიკის ქვეყანა და ენერგიულ ხელმძღვანელამდე მიაღწიოს. გაგონილი მაქვს, როცა მას მოახსენეს, შინაგან საქმეთა მინისტრობისას, ერთი საზარელი მკვლელობის ამბავი, მომიყვანეთ და შემახედეთ, ვინაა ამის ჩამდენი, კაცია თუ ნადირო...“

ის დალოცვილი, თუკი მკვლელით დაინტერესდა, ნუთუ ამის დამწერის ხილვით არ დაინტერესდება?“

(გვიანდელი მინანქარი (1990წ.): არა, „ამის დამწერის ხილვით“ არ დაინტერესებულა და შეიძლება უფრო იმიტომ, რაკი იმ დროს, იმ დროს „შავ წიგნში“ გამოთქმული ბევრი აზრი ოფიციალურ იდეოლოგიას არ ემთხვეოდა; ეს კია, 1981 წლის წინა ღამეს, კომკავშირულ ქალაქ ბორის ძნელაძეში, როცა ახალგაზრდობას ახალი წელი მიულოცა, მართალია, „შავი წიგნი“ არ უხსენებია, ან კი როგორ ახსენებდა „ნაციონალისტურ-შოვინისტურ „სამიზდატს!“, მაგრამ საქართველოში დიდი ხნის დუმილის შემდეგ პირველად ჩამოაგდო ტრიბუნიდან სიტყვა ერის ამ დიდ სატყვივარზე და მოუწოდა დამსწრეთ გამრავლებისათვის.. ფაქტიურად სწორედ ამ დღიდან დაიწყო ამ საკითხზე წერა და ლაპარაკი ჯერ კანტიკუნტად, აქა-იქ, ზოზინ-ზოზინ, მერე და მერე კი ეს ამბავი იმდენად აზღვავდა, რომ ახლა, როგორც ყველამ ვიცით, ქართული დემოგრაფიული საზოგადოებაც კი დაარსდა და მოქმედებს კიდევ).

ახლა ერთ მოკლე ამონაწერსაც „შემოგაპარებთ“ იმ ნ ა მ დ ვ ი ლ ი მეცნიერის და ნ ა მ დ ვ ი ლ ი ქართველი მოქალაქის ბარათიდან, რომელსაც მე, როგორც დრამატურგი, მთავარი პერსონაჟის პროტოტიპად თუ გამოვიყვანდი, იმ პიესას სათაურად ვერ დავარქმევდი: „მხდალი – ჩვენი დროის გმირი“ („Трус – герой нашего времени“).

„თქვენ დაწერეთ არაჩვეულებრივი წიგნი, რომელიც ღირსია იმისა, რომ ყოველი მამულიშვილის ოჯახში იყოს როგორც ძვირფასი განძი. ძალიან არ გადავაჭარბებ, თუ ვიტყვი, რამდენ ოჯახშიც ეს წიგნი შევა როგორც საკუთრება და მუდმივად საკითხავი წიგნი, იმდენივე (თითქმის იმდენივე) ბავშვი შეემატება ჩვენს ქვეყანას: ქართველები — ერის გადარჩენის მიზნით, არაქართველები კი-ჩვენს ჯიბრზე.“

განსაკუთრებული ზემოქმედება მოახდინა ჩემზე თქვენი უანგარო ქველმოქმედების ამაღელვებელმა ფაქტმა. რა უთქმა უნდა, ასეთი რამ არც დაესიზმრებათ გააკადემიკოსებულ და გაგმირებულ მწერლებს – ერისადმი სამსახური შემოსავლის წყაროდ ან პირადი განდიდების წყაროდ რომ გადაუქცევიათ.“

(გვიანდელი მინანქარი (1990წ.): სტრიქონები, რომლებიც ეს-ეს არის, წაიკითხეთ, ამოღებულია მართლაც რომ უდროოდ გარდაცვლილი ექვსი შვილის მამის, პროფესორ გელა ბანძელაძის წერილიდან).

კიდევ ერთი, ჩემი „შოვინისტობის“ დამადასტურებელი, ერთობ საქებარი სიტყვებისგან გაცხრილული, ასე ვთქვათ, განჩინება რესპუბლიკის ერთ-ერთი საზოგადოებისა, რომლის სამეცნიერო მიმართულებას ვერ გავამჟღავნებ, ვაითუ, მოხვდეს მის მესვეურს, მით უმეტეს, რომ იგი დაბეჭდილია ბლანკიან ქალაღზე და ზედ მრგვალი ბეჭედიც აზის:

„თქვენი ფუნდამენტური გამოკვლევა „ღია წიგნი“ არის ქართველი ერის გადარჩენისა და ხსნის ნათელი პროგრამა. მასში გაანალიზებულია ჩვენი ხალხის ანმყო და მომავლის პერსპექტივები. თქვენ... თქვენი ნათელი აზრით... მწერლური ნიჭით და... მეცნიერული რუდუნებით შეძელით ყველაზე დიდი ეროვნული გასაჭირის დროს...“.

ყველა ეს ციტატა მომყავს ხელნაწერიდან, და როგორც ალბათ შეამჩნიეთ, ავტორების გვარებს არ ვასახელებ, არა იმიტომ, რომ მათ ჩემთვის საამისო თანხმობა არ მოუციათ, მე მა-

ინც ვუფრთხილდები მათ რეპუტაციას, ჩეხოვის ბელიკოვისა არ იყოს, ვაითუ, დროთა განმავლობაში „как бы чего не вышло“.

ერთობ ვუფრთხილდები აგრეთვე ერთი თვალში საცემი თანამდებობის პირის სახელსაც; მან ხომ ჩვენი დროისათვის არნახული ვაჟკაცობა გამოიჩინა და ჩემს დაუბეჭდავ ნაშრომ — „სამიზდატს“ „ამაღლელებელი ნაწარმოები“ უწოდა არა კერძო ბარათში, არა ქუჩაში შეხვედრისას (სახით არც მიცნობს), არა ტელეფონით, 50-ათასიანი ტირაჟით გამოცემულ თავის წიგნში!

მე უკვე ვწერდი, რომ ჩვენი ეროვნული ჭირის განსაკურნავად ჩემი „შავი წიგნი“ თუნდაც ცოტათი, სულ ცო-ტათი მაინც ნამლად ვისმე თუ გამოადგება, ღმერთმა ხელი მოუმართოს და მოახმაროს იგი, თუგინდ წყაროს მიუთითებლადაც, ოღონდ ამ წყაროს მხოლოდ თავისივე კერძო წისქვილის ღარზე მისაშვებად ნუ გამოიყენებს.

ჩვენმა საერთო წისქვილის დოლაბმა კი წმინდად და მეტი რომ ჩამოფქვას, სწორედ ასე მოიქცა საკმაოდ ცნობილი, საკმაოდ დიდ თანამდებობაზე მყოფი ავტორი და, აი, მას შემდეგ უკვე წელიწადი გადის, და ამ დროში კვირა დღე ერთიც არ გამომჩინია ისეთი, ზეცისკენ ხელები ვედრებით არ აღმეპყრო:

— ღმერთო, ჩემი გულისთვის მის დიდ უფროსებს ნუ დაასჯევენებ მას და რასაც მე მამაცურ მოქალაქეობაში ვუთვლი, რომელსაც ჩვენ, საწყალი ხალხი, ასე დანატრებული ვართ საერთოდ, მათ აჩქარებასა და უგუნურებაში ნუ ჩაათვლევენებ...

ამ მონაკვეთის დასასრულს მინდა, შემოგთავაზოთ კიდევ ერთი ამონაწერი, დიამეტრულად განსხვავებული იმათგან, ზემოთ უკვე ასე მრავლად რომ გაგაცანით:

„ერი, რომელიც ამ ზომამდე მიიყვანს თავის თავს, ის არც არის სიცოცხლის ღირსი, როგორც ჩანს, აქ მოქმედებს ბუნების შერჩევის კანონი...“

დროთა განმავლობაში ჩვენს მაგალითზე სხვა ხალხები მაინც გაფრთხილდებიან და ისტორია ქართულისას სხვას თუ არაფერს, ამ ანდაზას მაინც შემოინახავს; რაც მოგივა დავითაო, ყველა შენი თავითაო.“

არ იფიქროთ, ამის მომწერი ვაზგენი იყოს ანდა ის ერეგნელი გიდი, არასომეხ ტურისტებს „გულისწუხილით“ რომ ანათლებდა და არც ის ორი უბრალოდ ჩაცმული სომეხი, მგონი, ხელოსნები, ვაკეში, ტროლეიბუსში სომხურად ხმამაღლა რომ ქაქანებდნენ, რასაც წინათ ჩურჩულით თქმასაც ერიდებოდნენ (მითარგმნა ერთმა ჩემმა ნაცნობმა სომხურის მცოდნე თანამგზავრმა):

— ახლა ამ ტუტუც-ვრაცებს ჩვენი სომხური გულს უხეთქავთ... ჰამაც, ბოლმა რაც მეტი მოაწვებათ, აღსასრულიც მათი უფრო მალე მოვა...

დიახ, „დავითაო... შენი თავითაო...“ ამის მომწერი ჩვენი გაჩანაგებით სიხარულისაგან აფოფინებული არც „ჩვენი ძმები ქურთებია“ და არც საკუთრივ ჩვენი „დიდები“, ჩრდილოეთს სიამაყის გრძნობით რომ უპატაკებენ ხოლმე, საქართველოში 100 სხვადასხვა ეროვნების მოსახლეა და ყველა ისინი ჩვენი ძმებიაო. ამას მწერს არცთუ ახალგაზრდა, ნიჭიერი და განათლებული, სამწუხაროდ, გაუთხოვარი ქართველი ქალი, იწერება თითქოს ნიშნის მოგებითაც, მაგრამ არა მგონია, ჩვენი საერთო უბედურებით ისიც არ იყოს გულდაკოდილი...

ესეც ადვილი სავარაუდებელია, რომ იგი ჩვენს ასეთ საყოველთაო ეროვნულ პასიურობას უკვე შეურიგდა, და რომ, მისი თვალსაზრისით, ჩვენი მარადიული სიცოცხლის შესანარჩუნებლად უკვე ზედმეტია რაიმე მოქმედებაზე ფიქრი და ზრუნვა, და რომ სწეულ ერს ანი აღარაფერი ეშველება და... „სჯობს, დავიხოცოთ როგორც რაინდები...“

ო, ამგვარი ბჭობა ძალიან წააგავს ლიანდაგზე გადამავალ იმ ადამიანს, ჯერ კიდევ შორიდან გრიალ-გრიალით მომავალ მატარებელს თვალი რომ მოჰკრა და უმაღვე შიშმა ისე აიტანა და მუხლები მოეკეცა, რომ სიცოცხლის მსხნელი ერთი ნაბიჯი, მხოლოდ ერთი ნაბიჯიც ველარ გადაუდგამს...

არა და არა!

თუ არ გვინდა, საქართველო, სულ ერთიანად მაინც, არ გადაიქცეს საქურთელოდ, თუ არ გვინდა, ჩვენი შვილები, შვილიშვილები არ აღმოჩნდნენ თავისავე, მაშინ უკვე ყოფილ სამშობლოში საძულველ გერებად,

ჩვენ ასეთი ნაბიჯი უნდა გადავდგათ,  
უნდა გადავდგათ,  
უნდა გადავდგათ!!!

ჩვენ არა მარტო უნდა შევაჩეროთ ჩვენი დღევანდელი საბედისწერო კლება, ჩვენ უნდა ვიმრავლოთ და ამ სიმრავლით მოვეერიოთ ყველა ჩვენი სიკვდილის მნდომთ!

ჰმ, ამოვიხოცოთო...

ამოხოცვა შენივე თავით, შენივე ხელით, თითქოს სატრაბახოდ, ისტორია რეგვენობად რომ ჩავიწერს, ეს, ვიმეორებ, რა რაინდობაა?!

გუშინ დაწერილი ამის წინა ფურცლები გადავიკითხე უფრო სტილისტური, ვიდრე აზრობრივი დახვეწის მიზნით... აზრში, აბა, რა შემეშლებოდა-მეთქი, თავმომწონედ გავიფიქრე და.. დახეთ, სწორედ რომ აზრში... მაინც, ეს რა დამინერია, ა?! „თუ საქართველო აღარ იქნება, ნუ-ღარ იქნებაო ნურც სხვა ქვეყანა...“

სირცხვილი, ჩემი სირცხვილი!

ჩვენი ბეყეირათობა-უთაობით შავეთისაკენ, გულარხეინად მივექანებოდეთ და...

რას ვერჩი და ჩვენს შემდეგ რატომ აღარ იცოცხლოს საქართველოზე პატარაზე პატარა, თუნდაც ისლანდიამ, თითქმის უხმელეთო, ყინულოვანმა ისლანდიამ, რომელმაც არც კი იცის, რას ნიშნავს „არა იპარო“, „არა კაც კლა?!“ (ამ სტრიქონების დაწერის დღეს მარტო თბილისში, მარტო ბენზინის რიგში, უკვე მესამე ქართველი მოკლეს ქართველებმა...).

რას ვერჩი და ჩვენს შემდეგ რატომ აღარ იდღეგრძელოს საქართველოზე სივრცით ორჯერ პატარა და მოსახლეობის მიხედვით სამჯერ მეტმა, თუნდაც ჰოლანდიამ, რომელმაც ხმელეთი ზღვასაც კი გამოსტაცა და ახლა ეს „ქონდრისკაცი“ ამერიკის მერე მსოფლიოს მეორე მარჩენალია?!

დიახ, რას ვერჩი გარჯილობითა და გონიერებით კურთხეულ დანიას, შვეციას, შვეიცარიას, ნორვეგიას, ფინეთს, სინგაპურს და თუნდაც ამათზე ბევრად დიდ ტაილანდს, სამხრეთ კორეას, იაპონიას და სხვა, და სხვა საკვირველებათა ქვეყნებს?!

რაკი ჩვენ აღარ ვიქნებით, ნუთუ ამათი სულდგმულობაც უნდა ამოიშანთოს მიწისა ზედა? ღმერთო, შემინდე და მაპატიე წამიერად გონებადაბნედილ ცოდვილს წამონაროში ჩემი!..

მარტი  
1984 წელი

პატივისცემით  
კ.პ.





**ბატონ ავლიზ ზურაბაშვილს**  
**„შავზე შავი ნიგნი“, „განათლება“, 1996 წ. გვ. 340.**

**ბატონო ავლიზი!**

ერთობ გამაოცა იმ ამბავმა, რომ თქვენ ჩემი „შავი ნიგნი“ არათუ წასაკითხად დაიტოვეთ, თითქოს მასში დინამიტი დებულებო, უბრალო ცნობისმოყვარეობამაც კი ვერ წაგძლიათ, რომ იგი აქა-იქ მაინც გადაგეფურცლათ.

თქვენი დანაბარები სიტყვა კი ზუსტად მომიტანა ჩემმა „ფოსტალიონმა“ და მეგობარმა ვაჟა ჩინჩალაძემ:

— გადაეცით ბატონ კიტა ბუაჩიძეს, რომ მე ცენზურაგაუფლელ ნიგნებს არ ვკითხულობ...

ჰოდა, რაკი თქვენ, დიდად პატივცემულო ავლიზი, მხოლოდ ცენზურის მიერ ნებადართულ ნიგნებს კითხულობთ, გიგზავნით ამჯერად საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის, ამხანაგ კონსტანტინე უსტინის ძე ჩერნენკოს რჩეული სიტყვებისა და სტატიების ქართულ ენაზე ამას წინათ საგულდაგულოდ თარგმნილ 512-გვერდიან კრებულს:

**„პარტიული და სახელმწიფო  
აკარატის  
მუშაობის საკითხები“.**

**იკითხეთ და დატკბით!**

18 ოქტომბერი,  
1984 წელი

პატივისცემით  
კიტა ბუაჩიძე



**გვიმრავლე ქართველებს ასეთი დედაი...**  
**„შავზე შავი ნიგნი“, „განათლება“, 1996 წ., 352-356.**

*Всякий неработающий человек – негодяй.*

**Ж.Ж.Руссо**

*Освобождение себя от труда есть преступление.*

**Л.Толстой**

ერთმა თბილისელმა გურულმა ქალიშვილმა, ახლახან უმაღლესი სასწავლებელი რომ დაამთავრა და სამ და-ძმას გვერდს უმშვენებს, რაც იმის დამადასტურებელია, რომ შრომისმოყვარეობით და მამულიშვილობით საქები ოჯახიდან გახლავთ, ბევრად უფრო გონივრული ბარათი მომწერა, ვიდრე ჩვენი ხალხის მესიობის პრეტენდენტმა, ამ ნიგნის დასაწყისში სტრიქონ-სტრიქონ რომ გაგაცანით.

ცხადია, თქვენ უკვე გაიფიქრეთ, მე მას ხოტბას ვასხამ, ალბათ, უფრო იმიტომ, რომ მე-18 საუკუნის ერთი ბრძენი ფრანგის – ლაროშფუკოსი არ იყოს... „როცა სულელი გვაქებს, ჩვენ ის უკვე არცთუ ისე სულელად გვეჩვენება.“

არა, ეს რომ ასე იყოს, მაშინ მე მას ჩემი იმ გამქიქებლის გვერდით არ მოვიხსენიებდი. ეს ქალიშვილი თითქმის მიწასთან მასწორებს... თითქმის-მეთქი, რადგან ჩემგან ცოტა რაღაცას მაინც ტოვებს მიწის ზემოთ:

„თქვენ გინდათ, კიდევ ერთი საქრთამო ადგილი დააარსონ“...

„თქვენ გავიწყდებათ, რომ ცხოვრების წესად სიყალბე გავიხადეთ, ყველგან და ყველაფერში სიყალბე! გინახავთ კი, როგორ კრეფენ ამ ბოლო დროს ჩაის? ეგებ არ დამიჯეროთ, მაგრამ მაინც გეტყვი – ხის ცულებით.“

მივაქცევ მკითხველის ყურადღებას, რომ „ცულების“ ამბავი გაგონილი ბევრად ადრეც მქონდა, რაიც მერე, საკმაოდ მოგვიანებით, ჩვენ ყველამ ეგრეთ წოდებული მაღალი ტრიბუნიდანაც მოვისმინეთ. ეს კია, იმ ტრიბუნიდან და არც რომელიმე სხვა ტრიბუნიდან, აი, ამის მსგავსი ჯერ არაფერი გვსმენია:

„...ანდა, აბა, რა ქნან მეჩაიებმა, როგორ შეასრულონ ეს გრანდიოზული გეგმები? და განა მარტო მეჩაიები არიან ამ დღეში?“

აქ თითქოს პატარა კენჭი კი არა, მოზრდილი კოლბოხია ნასროლი ვენახსა და ზვრებში, და ბევრგან სხვაგანაც...

ჰო, მაგრამ... ეს მეც მომეხსენება, გენაცვალე! ჩვენში ხარისხი და რაოდენობა ძალიან ხშირად ერთად რომ არ მიდიან და შეხმატკბილებულად არ მიიმღერიან, — ამაში რომ ერკვეოდე, ამისთვის არ არის აუცილებელი კაცმა უნივერსიტეტი დაამთავრო, თანაც სულ უნიგნური არც მე გახლავართ, - დამთავრებული მაქვს სტალინის სიკვდილამდე სტალინის სახელობის (და არა ივანე ჯავახიშვილის!) თბილისის უნივერსიტეტის კულინარიის ფაკულტეტი პირველი ხელის მზარეულის დიპლომით, და თუმცა ხუთწლიანი სწავლის პერიოდში თეორიულად არაერთხელ შევამზადეთ, პრაქტიკულ ცხოვრებაში კი, რა თავპირიც არ ვიმტვრიეთ, ვერც მე და ვერც ჩემმა თანაკურსელებმა ერთხელაც, ე რ თ ხ ე ლ ა ც ვერ გავაკეთეთ ინდაურის რიგიანი საცივი... ნიგოზიც ვუყავით, მიხაკ-დარიჩინიც, ზაფრანაც და ზოგი რამ სხვა საკმაზიც, გვერდით ღომიც მივუდგით, მაგრამ ინდაურის საცივს მაინც ვერ დავამსგავსეთ, რამეთუ ამ კერძის, მთავარი რამ, ასე ვთქვათ, ბაზისი გვაკლდა, — ინდაური!

რამდენიმე დედაკაცმა „შავი ნიგნის“ გაცნობის შემდეგ მისაყვედურა, ასე თავგამეტებით რატომ გვესხმით თავს მშვენიერ სქესსო...

ბუნებას ამის გასამართლებლად რაღაც მოსაზრება, ალბათ, უეჭველად ექნებოდა, როცა ანესებდა: ქალების თუნდაც რომელიმე ერთი ფენა აუგად რომ მოიხსენიო, მთელი მდებრობა თავდაცვის მიზნით ბზიკივით გეცემა, რაიც, სხვათა შორის, მამაკაცებში მიახლოებითაც არ შეინიშნება.

ჩემდა სასიხარულოდ, ეს ჩემი უცნობი ქალი-კორესპონდენტი ამ მხრივაც იშვიათი გამონაკლისი აღმოჩნდა... აბა, მოვუსმინოთ:

„გეთანხმებით, დღეს საქართველოს უჭირს უფრო მეტად, ვიდრე ოდესმე და ეს გაჭირვება – ო, როგორ მიძიმს ამის დაწერა! – ჩვენი ერის სულიერი დაკნინებაა, ხოლო დაკნინების ყველაზე უფრო საზარელი გამოხატულება აბორტები და აბორტმახერების ასე ბელურებივით მომრავლებაა. ამ სიტყვების უკან დგას ათასობით გაზარმაცებული ქართველი ქალი, რომლებიც თავიანთ უნიათობას და სიზარმაცეს იმით ამართლებენ, რომ... „რა ვქნა, ბატონო, ოჯახს ვუვლი, ვმუშაობ, მესამე როგორღა გავაჩინოო...“

ახლა ესეც გავარკვიოთ, მუშაობენ კი? მსგავსი ქალებით გამოტენილია კვლევითი ინსტიტუტები და საპროექტოები, ლაბორატორიები და გამომცემლობები... ჰოდა, ვინ რას აკეთებს? უფრო ერთობიან, ვიდრე მუშაობენ, სამსახური მათთვის ალიბია, სიზარმაცის ალიბი!“

არა, საქმე სულ არც ასეა, როგორც ამას ეს ფრიად დაკვირვებული ახალგაზრდა ქალბატონი გვიხატავს, მაგრამ ამ სურათში სიმართლის, სულ ცოტა, 80 პროცენტი — მუქი ფერი რომ ბრჭყვიანებს, ამას სოციოლოგიური არც გამოკითხვა სჭირდება, არც გამოკვლევა.

დასტურ, საერთოდ გვჭირდება კი ჩვენ რაიმეში სოციოლოგია, როგორც საკვლევადიებო მეცნიერება? ბრძებისთვისაც კი ნათელს, ყველასათვის თვალხილულს და სულ იოლად გონება-

მისანვდომს განა კიდევ სჭირდება რაიმე კირკიმალი და კირკიტი ჩვენს სარკესავით კრიალა სინამდვილეში?!

ერთხელ ცირკში, არენაზე, კლოუნმა პატარა, მინიატურული, მუხლებამდე რომ სწვდებოდა, ჭიშკრის მაკეტი გამოიტანა, ასეთი წარწერით: „შესასვლელი სამოთხეში“.

ჰოდა, რა ხერხს არ მიმართა, რამდენი არ იწრიალა, რათა სამოთხეში შესულიყო, მაგრამ ვერა და ვერ შეაღწია — უბრალოდ, ჭიშკარში ვერ ეტეოდა... მერე უეცრად, თითქოს მის თავზე ცა გაიხსნაო და სამოთხეში უკვე მყოფმა, ალბათ, თვით ალბერტ აინშტაინმა სტყორცნაო თითქოს ეს გენიალური აზრი, ადგა და „ჭიშკარს“ გადააღაჯა და უსაზღვროდ გაიხარა, რაკი საოცნებო ედემში თავი, ბოლოს და ბოლოს, მაინც ამოყო.

შეიხედეთ ჩვენს რომელიც გნებავთ დანესებულებაში და თვითონვე დარწმუნდებით, რამდენი ქალია... ზოგი ქსოვს, ზოგი თვლემს, ზოგიც პირში სიგარეტგაჩრილი ცისა და ბარისაზე ლაპარაკობს, მოკლედ, - საქმეს ერთი თავი რომ გააკეთებს, იმას ცხრას „აკეთებინებენ“.

(**მინი-ცნობა** ანეკდოტების მოყვარულთათვის: თბილისში არსებობს ერთი მუზეუმი... ჩვენი პირველი, სახელმწიფო მუზეუმი კი არა, არც ხელოვნებისა, და არც ეთნოგრაფიული და არც ზაქარია ფალიაშვილისა... და ეს შედარებით პატარა, არცთუ ცნობილი, უმნახველებო მუზეუმი, რომლის საქმიანობა მარტო „ფუნქციონირობით“ იფარგლება... 77 თანამშრომელს ითვლის!).

**გვიანდელი მინანარი** (1990 წლის სექტემბერი): ჩემი ოპონენტი – ქალიშვილი, რომლის მღელვარე ბარათიდან ამონაწერები ეს წუთია, შემოგთავაზეთ, ამ შვიდი წლის წინათ როგორღაც გავიცანი: იგი აღმოჩნდა სასიამოვნო გარეგნობის, უნივერსიტეტდამთავრებული არა მარტო დიპლომით, მართლაც ცოდნით და მართლაც განათლებით... და რაც უფრო სასიხარულოა ჩემთვის დღესაც, სიტყვანი მისი და საქმენი მისი, მით უმეტეს, ეროვნულ სფეროში, ერთმანეთს არასოდეს არ შორდებიან: გათხოვდა და... თუმცა პირველზე ერთობ მძიმედ იმშობიარა, მეორე ბავშვის ყოლას მაინც არ მოერიდა... არც მეორემ ჩაიარა პირველზე ნაკლებ გაუნვალებლად, და მაინც... ახლა მესამეზეა ორსულად და, როგორც მითხრეს, გეგმაში მეოთხეც ჰყავსო, და ეს არც გამიკვირდება, აკი მას ქმარიც ღირსეული შეხვდა, თანამოაზრე...

მიამბეს ესეც: როცა იგი, ფეხმძიმობით შეუძლოდ მყოფი, ერთმა მასზე ადრე გათხოვილმა თანაკურსელმა, ყოველდღიურად ორი „პაჭკა“ სიგარეტმომსუნთქავმა, ყოველდღიურ ცხოვრებაში კი ერთშვილიანობის პრინციპზე სალ კლდესავით მდგარმა, მოინახულა და უსაყვედურა, რას იკლავ, სულელო, თავს, ჯერ მეორე რა იყო და... ეს მესამე მაინც რაღა ჯანდაბად გინდაო, ამაზე ბრალდებულმა ბრალმდებელს მიუგო:

— ზოგი დედად იბადება, ზოგი — ბოზად... მე დედად დავიბადე და ამისთვის ღმერთს უზომო მადლობას ვწირავ.

დედაო ღვთისავ, გვიმრავლე ქართველებს ასეთი დედები, ისეთი „დედები“ კი...მმ...

კიდევ ერთი, ზემო მინანარზე ცოტა უფრო **გვიანდელი**: გუშინ, 10 ოქტომბერს, ჩვენს ტანმომცრო, სულით და სახით ამ ლამაზ ქალბატონს, **ღირსეულ** ქალბატონს ბიჭი შეეძინა: საბა!

ვინ იცის, საბას შეიძლება სულხანიც მოჰყვეს! ასეთი ქართველი დედისაგან ყველაფერი „ავია“ მოსალოდნელი!..

18 ოქტომბერი  
1984 წელი

კ.პ.

„კურთხეულ არს ნაყოფი მუცლისა შინისა...“  
„შავზე შავი წიგნი“, „განათლება“, 1996წ. 370-372გვ.

ახალბაზრდებო,  
შუახნისანო,  
ხნიერებო და მოხუცებო,  
დანო და ძმანო!

ძართველებო!

მრავალი ჩვენი ოჯახური უბედურება გამონვეულია ჩვენი მცირეშვილიანობით, ერთი თუ ორი ხელიხელ საგომამანებელი, ხატად ქცეული, სათაყვანო პირმშოებით!...

ვიცოდეთ და გვახსოვდეს:

— მამაკაცებო, მცირეშვილიანობით ცოლებს ძალაუნებურად თავად თქვენვე უნყობთ ხელს საძრახის გზაზე დადგომაში!

დიახ, როცა ქალს ერთსა და ორ შვილზე ფიქრი და საზრუნავი გამოელევა, მის თავში თქვენი შემარცხვენელი აზრები იკიდებენ ფეხს!

— ცოლებო, ერთი და ორი შვილია მთავარი მიზეზი იმისა, კერია რომ გენგრევათ და მიტოვებული რჩებით; სამი შვილიც კი უკვე ფრთებს უკვეცავს გასაფრენად შეღერებულ ქმრებს!

საერთოდ, გიხაროდენ, ქალებო, თუ დედად დაიბადეთ და არა — ბოზად, და ხელოვნურად ნუ ჩაკლავთ თქვენში საამაყო დედობის ამ მადლცხებულ გრძნობას!

— დედებო და მამებო, სიხარულით კვიცივით ნუ ავკუნტრუშდებით ხოლმე და 18—20 წლით ადრე თავს ნუ დავიმშვიდებთ და ნუ გამოვიტანთ იმ სანეტარო დასკვნას, რომ ჩვენი ერთადერთი სასოება და იმედი უთუოდ ნიჭიერი და ქვეყნის თვალი გამოვა, რაკი უკვე ახლაც, ორი-სამი წლის ასაკშიც კი ტიტინებს — „რაო, ბატონო მელაო...“

გულს ნურც იმით გავიკეთებთ და უდარდელ შვება-ლხენას ნუ მივეცემით იმ იმედით, თუ-კი ნორჩობაში თქვენი იიკო თუ ციიკო „პირდაპირ კუკლაა“, დაქალიშვილებისასაც ასეთივე „კუკლა“ იქნება...

ნუ დაიზარებთ, წაბრძანდით ზოოპარკში და შეათვალიერეთ: პატარაობაში ბეჭემოტიც კი ლამაზი და მიმზიდველია!

კოზაკიც!

ბულდოგიც!

... და როცა მშობლების ეს ვარაუდი მეტწილად არ მართლდება, მათი ერთადერთი „ნაკუკლარი“ რჩება მწარე ბედის მომდურავი და დედ-მამის ცხოვრებიდან ნასვლის შემდეგ კი სულაც მიუსაფარი: გვერდით არც ძმა, არც და... ახლა დრო დაგვიდგა ისეთი, ბიძაშვილ-დეიდაშვილებსაც აღარ სცალიათ სანათესავოდ...

ნუ იქნებით სულელურად გულდაჯერებული და თავს ნუ მოიტყუებთ იმ უნიადაგო რწმენით, რომ ასეთი ბედი შეიძლება ეწიოს თქვენს ნაცნობს, თქვენს მეზობელს, თქვენს ახლობელს, თქვენს მტერს, მაგრამ არა და არა — თქვენს ერთას!...

ახლა ხშირად ამოიკითხავთ, ანდა გაიგონებთ საქებრად ნათქვამს, ესა და ეს ამდენ და ამდენ შვილს უზრდის მამულსო...

კი, მამულსაც, მაგრამ... ეს შორსმჭვრეტელი, გონიერი ადამიანი, უწინარესად, მათ თავის თავს უზრდის, და-ძმებს უზრდის, ოჯახის საძლიეროდ ზრდის...

ჰოდა, სადაც ოჯახი ძლიერია, იქ მამულიც ძლიერია!

...მიიხედ-მოიხედეთ. ბოლო ხანს ამ ჩვენს სიტყვით სათაყვანო მამულში როგორ მომრავლდნენ ქართველი მათხოვრები, წინათ მათ ანთებული კვართაც ვერ ნახავდით...

ყველა ისინი ეულები არიან,

რაკი ამ ფრაზაში ჩაქსოვილი აზრი ორივე „შავი წიგნის“ საფუძველთა საფუძველია, და თუმცა იგი არაერთხელ უკვე ითქვა, მე მას მაინც ერთხელ კიდევ მოგაგონებთ:

— შვილი, რაც მეტი გეყოლება, მით უკეთესია: ზოგი კაი გამოვა და ზოგიც გლახა... ჭკუითაც, გარეგნობითაც, საქციელთაც!

ეს ბუნების სიბრძნეა, დიდი სიბრძნე, რომელიც არც პროფესორს უთქვამს და არც აკადემიკოსს, არც მწერალს, არც მინისტრს....

ამ გონიერებით სავსე დასკვნამდე ერთი ისეთი მრავალშვილიანობის პრაქტიკოსი ქალი მივიდა, რომელსაც სკოლის პირველ კლასშიც კი არასოდეს ფეხი არ შეუდგამს...

მიიხედ-მოიხედეთ: თვითონ ცხოვრება გვიდასტურებს, რომ ხშირად, ძალზე ხშირად მშობლებს ათი შვილიც არ გაამწარებს ისე, როგორც ერთი, მამისა და დედისერთა!

ღიას!

მამ ასე: გულით საყვარელო ჩემო მკითხველო, მოანია დრომ, როცა უნდა დაგემშვიდობო და ერთხელ კიდევ მოგმართო: ის „შავი ნიგნი“ და ეს „შავზე შავიც“ თეთრად რომ იქცნენ და ჩვენმა მძიმე სატკივარმა არ შეგვიწიროს, ეს დიდად არის შენზე დამოკიდებული, და არა მარტო შენზე, — ჩემზეც, მასზეც, ყველა ქართველზე, თუკი იგი, ცხადია, ჯერ საკუთარი თავისა და მერე კი თავისივე ქვეყნის რეგვენი მტერი არ არის...

მე მოგმართავთ თქვენ, ქართველებო, არა სიტყვიერი, გატლექილი ენით გამრავლებისკენ...

პაპა ხარ თუ ბებია, შვილიშვილზე იმოქმედე, მამა ხარ თუ დედა, შვილებზე იმოქმედე, ახლად შეუღლებულნი თუ ხართ, ერთმანეთზე იმოქმედეთ, თუ ასაკი ხელს გიწყობთ და ჯერ არ შეუღლებულხართ, იჩქარეთ, ნუ გადასდებთ...

საქართველო განსაცდელშია, ახლა წყდება ბედი მისი...

ვიხსნათ, ვიხსნათ ჩვენი სამშობლო აღგვისა და მოსულ-მომსვლელთა ნალექვისაგან!

ტსს...

აბა, ყური მიუგდეთ... გესმით? ქართველების სასაფლაოზე ქართველების მესაფლავენი — მიკიჩ-აბდულ-ზაურბეკ-კუმფი ამ სამი წლის წინათ გულში თუ ღიღინებდნენ, ახლა უკვე მოურიდებლად ნახევარი ხმით მღერიან და...

ნუ, ნუ!

ნუ მივცემთ მათ ჩვენი ბელოვლაობით,

ჩვენი უღარღელობით,

ჩვენი ღაუღევრობით,

ჩვენი უშნარობით,

ჩვენი უჭკუობით,

ბახარების საბაბს, რომ მთელი ხმით ამღერდნენ:

საქართველო მაღე თქვენი აღარ იქნება-ა...

10 მარტი—25 ივნისი,

1984 წელი

კიტა ბუაჩიძე



**გიგლა ჭელიძეს!**  
**(ქალაქი ნულუკიძე, გამარჯვების ქუჩა №70)**  
**„შავზე შავი წიგნი“, „განათლება“ 1996 წ. გვ. 397-401**

პატივცემულო გიგლა!

ჩვეულებრივ, ვინც ბავშვობის სახელით თავს არ „იმშვენებს“, მე მათ, როგორც წესი, ყველას ბატონობით მივმართავ ხოლმე.

თქვენ უკვე ოცდათვრამეტის ბრძანებულხართ და, ცხადია, „ბატონო“ უფრო შეგფერით, ვიდრე...

ოღონდ გიგლა და „ბატონო“, ყოველ შემთხვევაში ჩემს წარმოდგენაში, ერთმანეთს როგორღაც ვერ ეწყობა, ამიტომაც „პატივცემულო“-მეთქი, თუმცა... საქართულოდ მიმართვის ამ ფორმას გამორჩეული პატივისცემით მაინცდამაინც არცთუ ვეპყრობი..

მაგრამ ეს საერთოდ...

მწერთ, მარნეულში მივლინებაში ყოფნისას ერთმა აზერბაიჯანელმა სუფრაზე, სადღეგრძელოში მითხრაო, ეს ჩემს მარნეულს და თქვენს საქართველოს გაუმარჯოსო, რამაც გული მოგიკლათ...

აღბათ იცით, მარტო მარნეულის რაიონში ასი ათასამდე მუსულმანი მცხოვრებია, მაშინ, როცა, მაგალითად, ყაზბეგის რაიონში ქართველობა შვიდ ათასამდე ძლივს დაითვლება.

...ინერებით, რომ ორი ბიჭის მამა ხართ და ჩემი „შავი წიგნი“ ცოტა ადრე რომ წაგეკითხათ, უეჭველად ოთხს მაინც იყოლიებდით, ახლა კი იმედი შვილებზე გადაგაქვთ, ჩემს შეცდომას გამოვასწორებინებო...

ო-ო, გიგლა ჩემო, გიგლა ჩემო, ყველაფერი ეს ზღაპარია, ცრუ იმედები და თავისმოტყუებაა!

როცა დღევანდელი ჩვენი მცირეწლოვანი შვილები ჩვენი საბედისწერო შეცდომების გამო მონსორებსა შეუდგებიან (ესეცაა, შეუდგებიან კი?!), მაშინ ნულუკიძე-ხონს „მათმა მარნეულმა“ შეიძლება შემოაღწიოს კიდეც.

აღბათ გახსოვთ, ჩემს წიგნში, რომელსაც თქვენ ასე გაუტაცინხართ, რომ ერთ ღამეში თავაულებლივ წაგიკითხავთ, ვწერ, — ჩვენ ყველას საქართველო თითქოს გვიყვარს კიდეც, ოღონდ სამოთხეში შესვლა ყველას სხვისი ფეხით გვინდა-მეთქი...

ამ მხრივ, როგორც ჩანს, არც თქვენ უნდა იყოთ გამონაკლისი...

კაცი ჯერ ორმოცი წლისაც არ ბრძანდებით, თქვენი მეუღლეც, არა მგონია, თქვენზე უფროსი იყოს და... ვითომ ასე ხანდაზმულნი ხართ, მესამე შვილი, თანაც გოგო, თქვენს ბიჭებს რომ მოუვლინოთ და აგრეთვე თქვენივე თავსაც, — განა არ შეგიმჩნევიათ, მოხუც მშობლებს ქალიშვილები უფრო გულისხმიერებით და მზრუნველობით რომ ეპყრობიან?

ვინ იცის, იქნებ იმის გერცხვინებათ, რომ თქვენი უმცროსი ბიჭი უკვე თერთმეტი წლისაა?!

ჩემი მშობლები თქვენზე ხნიერები იყვნენ, როცა მე ამ ქვეყანას კნავილ-ღნავილით გამოვეცხადე, შვილებში სათვალავით მეცხრე...

ნაბოლარასა და სულ უფროს ქალიშვილს შორის ასაკობრივი განსხვავება თითქმის ოც წელს აღწევდა.

ვიცი, იტყვი, იმ დროს ქართველი ხალხი ჩამორჩენილი და გაუნათლებელი იყო, ახლა კი ყველანი გავნათლდით და დროშიც ათასჯერ უფრო ბედნიერში ვცხოვრობთო და სხვა ამისთანები...

ჰო, მაგრამ...

ჩემს ნაშრომში მოხსენებულმა 46 წლის ქეთევან ნიგურიანმა მეთორმეტე შვილი მაშინ შობა...

არა, კი არ გაპარვია, როგორც ამას ზოგჯერ გულისწუხილით აღნიშნავენ, სრული შეგნებით იყოლია მეთორმეტე შვილი მაშინაც კი, როცა პირველი შვილიშვილი... უკვე სამი წლისა ჰყავდა!

აი, ვინ არის საამაყო ქართველი ქალი და არა გადაგვარების გზაზე შემდგარი ის ერთშვილიანი და ორშვილიანი დღევანდელი ქართველი ქალები, რომლებიც ასეთი მცირეშვილიანობით საკუთარ თავსაც მტრობენ და თავისივე პირმშოებსაც.

ახლა ჩვენში რადიო-ტელევიზორიდან ხშირად გაიგონებთ და ასევე ხშირად პრესაშიც ამოიკითხავთ უკვე ტრაფარეტად ქცეულ გაცვეთილ ფრაზას, ესა და ეს ამდენსა და ამდენ შვილს უზრდის მამულსო, ამან და ამან ამდენი და ამდენი შვილი მამულს აჩუქაო...

არა, ბატონო, მამულს კი არა, თავის თავს აჩუქა, თავისივე შვილები გააბედნიერა...

დიახ, მრავალი შვილი, უწინარეს ყოვლისა, და-ძმების, მშობლების, ოჯახის ძლიერებაა.

მერე კი, რაც აქედან ბუნებრივად გამომდინარეობს, ეს ერისათვის, საქართველოს სამარადჟამო სასიცოცხლოდ ნაბოძები ნობათიცაა!

თქვენ გეამაყებათ, რომ შვილებს მურთაზი და ჯამბული კი არ დაარქვით, არამედ გიორგი და ზურაბი...

ეს თავისთავად, რასაკვირველია, კარგია და მოსაწონი, ოღონდ ნუ ვიფიქრებთ, რომ უკვე ახლაც ათი ათასობით მოზღვავებულ ალიასა და მიკიჩასაგან თითო ოროლა ზურაბი და გიორგი გვიხსნის...

დიახ, „მარნეული“ და „ახალქალაქი“ დღითიდღე სულ უფრო და უფრო გვიახლოვდებიან და თუ გინდათ, გიგლა ჩემო, თქვენი ზურაბი და გიორგი და მათი შვილები და შვილიშვილები თავისივე სამშობლოში ჩვენ შემდეგ ლაღად და გულოვნად ცხოვრობდნენ, ამთავითვე უნდა იმოქმედოთ მათივე სასიკეთოდ.

ეს, რასაკვირველია, მარტო თქვენ როდი გეხებათ, — ასი ათასობით თქვენებრ ქართველთ!

გვახსოვდეს: ჩვენი მხსნელი მხოლოდ პირადი მაგალითია!

ამას, მგონი, მეასეჯერ ვიმეორებ და მისი გამეორებით, თუკი ეს ჩვენს ეროვნულ საქმეს ოდნავ მაინც წინ წასწევს, არც ოდესმე დავიღლები, ოღონდ ესეც არის...

ამას წინათ ჩემთან სტუმრად მოსულმა თერთმეტშვილიანმა სვანმა, დავითიანმა, გულდანყვეტით მითხრა, ბრიყვსა და უგუნურს გინდა შავი წიგნი უკითხე, გინდა თეთრი, სულ ერთია, მაინც აბორტმანერთან გარბისო.

თქვენი წერილის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, უგუნურთა სიაში თქვენი ჩანერა ჯერ ნაადრევი იქნებოდა...

ღმერთმაც ქნას, ამ სამარცხვინო სიაში არც მერე შემეტანეთ.

16 თებერვალი, 1986 წ.  
თბილისი.

კიტა ბუაჩიძე

P.S. რაკი ჩვენი ფოსტის მუშაობას სულ მთლად ვერ ვენდობი, გთხოვთ, ამ ბარათის მიღების ფაქტი თუნდაც სულ ერთი სიტყვით დამიდასტუროთ: „მივიღე“.

სხვათა შორის, ჩვენში ვისაც თავი დიდთავა ინტელიგენტად მოაქვს, წერილზე პასუხისათვის, ჩვეულებრივ, თავს არ ინუხებს, ვისაც კი საამისო პრეტენზია არ გააჩნია, მეტწილად უფრო ისინი იძლევიან პასუხს.

თქვენ კი...

„მე ერთი უბრალო გურული კაცი ვარ“, აკი ჩემდამი მოწერილ ბარათს ასე ინყებთ.

### გიგლა ჩემო!

თქვენი ბარათი მივიღე. მის საპასუხოდ გიგზავნით ჩემს „შავ წიგნს“ საჩუქრად, რაკი მას თქვენზე იმდენად დიდი შთაბეჭდილება მოუხდენია, რომ, როგორც ინერებით, მე და ჩემს მეუღლეს კი არა, ღრმა მოხუცებსაც კი ჩააფიქრებსო.

მაგრამ მარტო ჩაფიქრება და სინანულით გულზე ბაგუნი სულაც არ ეყოფა ახლა ჩვენს ერთსა და ორ შვილს და ჩვენც სამომავლოდ, როგორც მშობლებს, და არც ჩვენს პატარა ქვეყანას ქართველურად სასიცოცხლოდ...

მოხარული ვარ, რომ არ გსურთ, მოხვდეთ „ბრიყვთა და უგუნურთა სიაში“, და რომ თქვენ და თქვენი მეუღლე ყოველთვის იქნებით ერთგული იმ მოწოდებისა, რომ არ გადავშენდეთ და პრაქტიკულად ეცდებით, წვლილი შეიტანოთ თქვენი ოჯახისა და ჩვენი ერის სიძლიერის საქმეში.

თქვენი ეს სიტყვები მე იმგვარად გავიგე, რომ მესამე შვილს უეჭველად იყოლიებთ, და როცა ის გეყოლებათ და ამ სასიხარულო ამბავს შემატყობინებთ, მე თვითონ ჩამოვალ ხონში და სამადლობელ სიტყვებს წაგიწერთ ამ წიგნის თავფურცელზე...

მინდა, იცოდეთ, რომ ავტორისეული წარწერით ერთ ან ორშვილიანისათვის ჯერ ეს წიგნი არავისთვის მიმიძღვნია და არც ოდესმე მივუძღვნი, თუნდაც იგი ქვეყნის მპყრობელი იყოს და ამის საფასურად მეორე სიცოცხლეს მაჩუქოს.

6 მარტი,  
1986 წელი

კიტა ბუაჩიძე

P.S. სიახლისა და პროგრესის მტრობაში ნუ ჩამითვლით, რაკი წულუკიძე ხონად მოვიხსენიე... რა ვქნა, თუმცა ნახევარ საუკუნეზე მეტი გავიდა, რაც ზოგიერთ ქართულ ქალაქს სახელი გვარებზე შეუცვალეს, მე კი ამას დღემდე ვერ შეგვუბივარ, რადგან ასეთი რამ ქართული ენის ბუნებიდან არ გამომდინარეობს.



### ქალბატონო მზია!

„შავზე შავი წიგნი“, „განათლება“, 1996 წ. გვ. 402-406.

მადლობას მოგახსენებთ ბარათის გამოგზავნისათვის და მოხარული ვარ იმის გაგებითაც, რომ თქვენ და თქვენი მეგობარი ქალები ჩემმა „შავმა წიგნმა“, ასე თუ ისე, სულიერად აგაფორი-აქათ და ცოტათი მაინც გამოაღვიძა თქვენში პატრიოტული გრძნობა.

ეს ერთობ კარგია, ოღონდ ცუდი ის იქნება, თუკი თქვენი გულისწუხილი მხოლოდ წუთიერად გაიელვებს და წიგნის დახურვისთანავე აორთქლდება და გაქრება.

ამჟამად ქართველ ერს მარტო სიტყვიერი მოთქმა-კვნესა „ვაი ჩვენს თავს, რა გვეშველება!“ — როდი უშველის, ყველა ჩვენგანმა, პირველ ყოვლისა კი ქალებმა, ჩვენი ეროვნული ტაძრის უკვე ასე ძალუმად მორყეული საძირკვლის გასამაგრებლად, სულ ცოტა, თითო-თითო აგური მაინც მივიტანოთ.

მაგრამ ჩვენი დიდი ეროვნული უბედურება სწორედ ის გახლავთ, რომ ამის გაკეთება თითქმის არავის გვინდა, არ გვინდა, საკუთარი და, ამავე დროს, სასამშობლო საქმისათვის გავისარჯოთ და თავი შევიწუხოთ.

აი, თქვენ ახალგაზრდა ქალი ბრძანდებით, მხოლოდ ორი შვილი გყავთ, თანაც ორივე ბიჭია (ხანში შესვლისას, და მით უმეტეს სიბერეში, როგორც წესი, ვაჟები მშობლების მიმართ უფრო ნაკლებ გულის სითბოს იჩენენ, ვიდრე ქალიშვილები)...

ჰოდა, აბა, ისეთი რა დაგიშავდებათ, რომ ამ ჩვენი დიდი ეროვნული განსაცდელის ჟამს მესამე შვილიც იყოლიოთ და ამით ცოცხალი მაგალითი მისცეთ ნათესავებს, ახლობლებს, ნაცნობ-მეგობართ და, თუ გნებავთ, მეზობლებსაც; დრო რომ გაივლის, მაშინ კი მიხვდებით, რომ ამით საკუთარი თავიც გაიბედნიერეთ, შვილებიც გააბედნიერეთ და, საერთოდ, სამშობლოსაც მხარში ამოუდექით.

მე ჩემს წიგნში ხაზგასმით ვწერ და ახლა პირადად თქვენთვის ვიმეორებ, რომ ჩვენ, როგორც ერს, იმ ტრაგიკული ჩიხიდან, რომელშიც უკვე კარგა ხანია, ვიმყოფებით, შვილიერების პირადი მაგალითი თუ გამოგვიყვანს.



და თუ ჩვენ უკვე კარზე მომდგარ უბედურებას თავს დავალწევთ, მაშინ თქვენს შვილებს 30-40 წლის შემდეგ თავში ველარ ჩასცხებენ, როგორც ნაციონალური უმცირესობის წარმომადგენლებს (თავისივე სამშობლოში!) ვერც სომეხი და ვერც ქურთი, ვერც ოსი და ვერც აფხაზი და ვერც თათარი-აზერბაიჯანელი...

და მაშინ თქვენ და თქვენისთანებს აღარ დაგჭირდებათ სინანულით ლოყაზე ხელის შემორტყმა, როგორადაც ახლა ირტყამენ კიდეც შვილიერების ასაკს გადაცილებული, მცირეშვილიანობით შენუხებული, გვიან გონს მოსული ქართველი „მანდილოსნები-სიგარეტოსნები“...

მე პირადად ამ ბოლო დროს ასეთები ბევრი შემხვედრია, ჰოდა, ნურც თქვენ გაიხდით მომავალში სადარდებლად მსგავს საქციელს.

ამას წინებზე ავთანდილს, თქვენს მეუღლეს, სიტყვა ჩამოვუგდე, რა დაგიშავდებათ, მესამე შვილი რომ იყოლიოთ-მეთქი...

არა, მას ქვა არ აუგდია და მისთვის თავი არ შეუშვერია, ეს კი ბრძანა ლამაზ თვალეზე ცრემლმორეულმა, ცოლს ხომ ვერ დავჩაგრავო...

გამელიმა, სიმწრით, ცხადია... თქვენ ის სხვა მხრივ ნუ დავჩაგრავთ, თორემ ეს დაჩაგრვა კი არა...

დედაჩემმა ცხრა შვილი შობა და ღრმად ვარ ამაში დარწმუნებული, ერთ-ერთი მიზეზი ესეც იყო, რომ მან 95 წელიწადი იცოცხლა, და იცოცხლა არა როგორც ცოცხალმა გვამმა, — სულ საქმით მოფუსფუსემ, შვიდშვილიანმა დედაჩემმა კი — 97!

მშობიარობა ქალის ორგანიზმს მხოლოდ აახალგაზრდავებს, აბორტები კი ხშირად „აკიბოებს“ კიდეც მას.

ერთხელ თქვენმა ქმარმა ესეც მითხრა... ამით უნდოდა, ალბათ, თავის ორშვილიანობისთვის ჩემს თვალში საბოლოოდ ლოგიკური ნერტილი დაესვა, — მე კაი ბიჭები მყავსო.

ეჭვი არ მეპარება, რომ თქვენ „კაი ბიჭებით“ ხშირად იღერებთ ყელს და ეს ბუნებრივიცაა, აბა, ეს რომელ დედას დაეძრახება, ოღონდ...

ღმერთმაც ქნას, თქვენი ბუთხუზა ბიჭები ბუთხუზებად დარჩენილიყვნენ — ამ სიტყვის იდეალური გაგებით — ჭაბუკობასა და მონიფულობაშიც და მერეც, მაგრამ ამით თავის დამშვიდება მეტწილად ნაადრევია ხოლმე და ხშირად იგი საბოლოოდ თავის მოტყუებით მთავრდება; ბავშვობაში, ვიდრე ჩვენ დედის კალთაზე ვართ ჩაფრენილი, ყველანი „უი, დედა, რა კარგები“ ვართ, მერე და მერე კი... ალბათ გაგიგონიათ, რაც უფრო იზრდება, მით უფრო ვირდებაო. მით უფრო ახლა, ამ ჩვენს უკუღმართ დროში, — აბა, ერთი, ირგვლივ მიიხედ-მოიხედეთ, თითქმის მასობრივად რა თავისმომჭრელი ამბები ხდება, თავისმომჭრელი საკუთარი თავისა, თავისმომჭრელი მშობლებისა და თავისმომჭრელი შენივე სამშობლოსი!..

დიახ, რა სრულყოფილადაც უნდა ზრდიდე — მუსიკასაც ასწავლიდე და ინგლისურსაც, ცეკვაზეც დაგყავდეს და ცურვაზედაც, — მაინც არავინ არა ვართ ამისგან, ე.ი. სიგლახისგან დაზღვეული, ამიტომ დედაჩემის აზრი, რომელიც მან საკუთარი შვილების „განაწილებისას“ გამოთქვა, არც ახლა კარგავს ერთგვარ პრაქტიკულ სიბრძნეს: შვილი რაც მეტი გეყოლება, მით უკეთესია; ზოგი კაი გამოვა და ზოგიც — გლახაო.

ადამიანის ავი და კარგი, მისი ხასიათი დედის საშოშივე ჩანასახთან ერთად ისახება და მერე, დიდობაში, იგი აღზრდისა და სოციალური გარემოს ზეგავლენით, შეიძლება ცოტათი გაფუჭდეს, ან ცოტათი გაუკეთესდეს, მაგრამ მხოლოდ ცოტათი...

თქვენ პედაგოგი ბრძანებულხართ და როგორც პედაგოგს, მე ვფიქრობ, არ გაგიჭირდებათ, აი, თუნდაც თქვენი ქმრისა და თქვენი მაზლის ხასიათი შეადარ-შეაპირისპიროთ. განა ისინი ერთმანეთს ყველაფერში ემთხვევიან? არადა, ხომ აბსოლუტურად ერთნაირ პირობებში და ერთნაირ გარემოცვაში იზრდებოდნენ?!

ამ რამდენიმე დღის წინათ ერთშვილიანი ახალგაზრდა ცოლ-ქმარი, წინო და ვანო ყიფიანები მესტუმრნენ და მე იმ დღეს, ავადმყოფ კაცს, გულის გასამხნეველად წამალი აღარ დამჭირვებია, ნიტროგლიცერინის მაგივრობა სინარულმა გამიწია: არათუ ჩემთვის, ღვთის მადლით, ჯერჯერობით კარგად მხედველისთვის კი არა, ნახევრად ბრმისთვისაც ქალის ორსულობა ადვილად შესამჩნევი იქნებოდა, უკვე მეცხრე თვეში იდგა და მე როგორღაც ანაზღად მომაგონდა სახარებიდან: „კურთხეულ არს ნაყოფი მუცლისა შენისა...“

შემოსვლისთანავე ვაჟმა ცოტა ზეანეული ტონით მომმართა, თითქოს უნდოდაო, რომ ეს ცოლსაც გარკვევით გაეგონა:

— ეს სულ თქვენი წიგნის წყალობაა, ბატონო, და თუ ახლო მომავალში მესამესაც არ იყო-  
ლიებს, თქვენი თანდასწრებით ვუცხადებ, - სხვასთან გავაჩენ.

— ო, ღმერთო!..

გვიხსენ, ღმერთო, საქართველოში ახლა ასე მომრავლებული „გადედლებული“ ქართველი  
კაცუნებისგან და გვიმრავლე ასეთი „მამალი“ ქართველი ვაჟკაცები!..

რალაც ბედად, მეორე დღემაც დიდი სიხარული მომიტანა: მივიღე თემქაში მცხოვრებ 160-  
ე საშუალო სკოლის მასწავლებლის, სამშვილიანი ლიანა მარსაგიშვილის ბარათი, რომელშიც  
ასეთი რამეც ამოვიკითხე:

„თქვენი წიგნის წაკითხვისას ჩვენმა პედაგოგმა ნანა კაპატაძემ გადაწყვიტა, აღარ დაღუ-  
პოს ნაყოფი და მესამე შვილის შემდეგ, რომელიც შვიდი თვის მერე დაიბადება, მეოთხეც იყო-  
ლიოს.“

დიახ, მე ის როდი მახარებს ხოლმე, როცა წერილობით თუ სიტყვიერად სულელურად მა-  
ქებენ, თითქოს მე დიდი მამულიშვილი ვიყო, რომ დადგება დრო და წმინდანებში შემრიცხავენ,  
რომ „შავი წიგნი“ ჩვენი დროის „ვეფხისტყაოსანია“ და სხვა ამისთანები, - მე მახარებს მხოლოდ  
ჩემი წიგნის პრაქტიკული ნაყოფი, რაც ასე გადაუდებლად გვჭირდება ყველა ჩვენგანს – გასათ-  
ხოვრებსა და უცოლოებს, ერთსა და ორშვილიანებს, თავად ამ ჩვენს შვილებს და, საერთოდ კი,  
ახლა გადაშენების გზაზე შემდგარ ჩვენს სამშობლო-საქართველოს!..

25 დეკემბერი, 1983 წელი  
თბილისი

იმიდით და პატივისცემით  
კიტა გუაჩიძე



**საიტი მიაქანება ქართული თეატრი?!**  
**„შავზე შავი ნიგნი“, „განათლება“, 1996 წ. გვ. 409-477.**

*Театр – высшая инстанция для решения жизненных вопросов.*  
*А. Герцен*

თეატრის დანიშნულება ხალხის ცხოვრებაში ასე განსაზღვრა ალექსანდრე გერცენმა...

აუ, ჯერ კიდევ როდის!

როცა ნიკოლოზ პირველმა გოგოლის „რევიზორი“ ნახა, სამეფო ლოჟის სავარძლიდან წელი ძლივს აითრია და ნაღვლიანად წარმოთქვა: - „Попало всем, и прежде всего – мне!“

სხვათა შორის, თუმცა „попало и ему“, იმპერატორს გულში ფიქრადაც არ გაუვლია, რომ მისი რეჟიმის გამაბახებელი კომედია აეკრძალა.

და მაინც, ისეთი „თავისუფლების“ დროსაც კი თეატრს არ შეეძლო გადაენწყვიტა ცხოვრებისეული საკითხები და ვერც ვერასოდეს გადაწყვეტს იგი ასეთ საკითხებს. თეატრს მხოლოდ მათი დასმა-ნამოყენება შეუძლია.

ესეც არის, თუ ნამოყენებინეს, თუ საამისოდ გზა არ გადაუღობეს!

ცოტა არ იყოს, მეუხერხულება საკუთარ თავზე ლაპარაკი, მაგრამ ჩემი ამ აზრის გასამაგრებლად სხვა, უფრო დამარწმუნებელი მაგალითი, თანაც დოკუმენტურად შემონახული, არ მეგულება.

თითქმის ოცი წლის წინათ მე დავწერე სატირული კომედია „პლატონი“ („ფორმულა პლატონისა“), რომელშიც, მგონი, პირველმა ავსახე ჩვენი იმდროინდელი ცხოვრების ზოგიერთი მახინჯი მხარე, უფრო შერბილებულად ნეგატიურ გამოვლენებს რომ ვეძახით, და რომლებიც არ გვალამაზებდა (არც ახლა გვალამაზებს).

ეს მაშინ საკმაოდ შესამჩნევი მოქალაქეობრივი და შემოქმედებითი გამბედაობა იყო, რაიც ჩვენს დროში, ეს ბევრს მოეხსენება, - მაინცდამაინც დიდი მონონებით არ სარგებლობს, და ეს იყო, ალბათ, მიზეზი იმისა, რომ ჟურნალ „ცისკრის“ ჯერ ძველმა რედაქტორმა მისი დაბეჭდვა გააძალდა, მერე კი ახალმა, ქალაქის დასუფთავების ტრესტის მსახურთა მეთოდით, როცა რედაქციის დანაგვიანებულ უჯრებს ასუფთავებდა, ერთი ახალგაზრდა მწერლის ხელით უკან გამომიგზავნა - მაღლობა მას! - არა როგორც ნაგავი, არამედ... ეს რომ დავბეჭდოთ, დაგვიჭერენო.

დაჭერით, არა მგონია, დაეჭირათ, მან უფრო ის იანგარიშა, რომ მისთვის უცნობი, ხანდაზმული ავტორის გამოსამზეურებლად არ ღირდა დეფიციტური საჟურნალო ქალაქის განიავება, აკი იგი, მისი დანიშნით გახარებულ თავის უახლოეს მეგობრებსაც არ ეყოფოდა... და არც აუტიკვარი თავის - ვინ იცის! - შესაძლო ატიკვებაც მიიჩნია სავაჟკაცო საქმედ.

შემდეგ კი, როცა საქართველოში 1972 წლის მიწურულს ახალმა სიომ დარის დადგომა გვაუნწა, მე გავიფიქრე, ეს ძველი, ჩამოხუთული ჰაერის გასაფილტრავად დანერილი პიესა ეგებ ახლა მაინც დაიდგას, აი, იმ დიდი ავდრიანობის ამსახველი, თუნდაც როგორც უკვე ისტორიული ნაწარმოები-მეთქი...

თქვენ არ იცით, რა არის პროფესიონალი დრამატურგისათვის დაუდგმელი პიესა, — მკვდარია, რომელიც დროზე, დანიშნულ დროზე უნდა გასვენდეს...

ახსოვს კი ვისმე, ჭირისუფლებს განცხადება გამოეკრათ, უამინდობის გამო გასვენება გადადებულაო?!

ჰოდა, რაკი ასეთ შავ დღეში არა ერთი და ორი წელიწადი ვიყავი, ჩემი მკვდარი რომ დამარხულიყო, რანგით არცთუ ისე დიდი, მაგრამ მაინც საკმაოდ მოზრდილი კაცის შეგუბებით, იმ მართლაც უმაღლეს ინსტანციას მივაკითხე, რომელიც წყვეტს ჩვენში არა მარტო დიდ ცხოვრებისეულ საკითხებს, — სულ პატარასაც კი...

იმ ხანებში იქ ამ მოზრდილი კაცის ხელქვეითად მუშაობა დაიწყო ერთმა ნამდვილმა ლიტერატორმა, პროფესორმა... პირველ დავალებად მას თურმე ჩემი პიესა მისცეს ზეპირ სარე-

ცენზიოდ და, როგორც ჩანს, თავის უფროსს ისე შავად მოახსენა მისი ავ (-კარგის გამოკლებით!), რომ მას, რალა გასაკვირია, სულ დაეკარგა სურვილი დამხმარებოდა, და თუმცა პირველად თავად წამაქეზა, ახლა კი, ვითომ აქ არაფერ შუაში ვარო, თვალსაწიერს გაპონივით მიეფარა, — ჩვენ ვერ ვეცყვით თეატრს, ეს დადგი, ის დადგი, ეს თვითონ თეატრის საქმეა, ჩვენ არ ვერევით თეატრის ფუნქციებშიო...

გამეცინა, რა თქმა უნდა, სიმწრით გამეცინა, აკი მკვდრის გასვენების გზა ამით სულ მეკეტებოდა, და მაინც, რომ არ ეფიქრა, მე ის გულუბრყვილო ფერეიდნელი რეპატრიანტი ვარ, რომელიც ჩვენს ქვეყანაში არც დაბადებულა, არც გაზრდილა და არც დაბერებულა, ცოტა მკვახედ მივუგე, უთქვენოდ თეატრი კი არა, მღვდელიც არ ინიშნება სულ მიყრუებულ ეკლესიაში-მეთქი...

კარს, აბა, რას ვერჩოდი, ამიტომაც უხმაუროდ გამოვიხურე და... ამასობაში ეს ჩემი (და არა ჩემი მკვდრის) დამმარხავი პროფესორიც შემომეყარა: მარმარილოს კიბეზე ვორონცოვ-დაშკოვის დარბაისლური ნაბიჯებით ამოდიოდა და იოლად შევატყვე, წინათ რომ იტყოდნენ, 14 შაურად და ახლა რომ ამბობენ, 70 კაპიკად ღირებული მშვენიერი სადილი მიერთმია მახლობლად მდებარე დახურულ, „წითელ“ სასადილოში და მშვენიერ გუნებაზეც იყო; ჩემს საყვედურზე — თქვენისთანა დიდმა ლიტერატორმა, ძველი ბერძნული და ლათინური ენების მცოდნემ, ჩემისთანა პატარა ლიტერატორს ასე ერთი ხელის დაკვრით, თითქოს ბზიკს კლავდეს, კალამი რატომ უნდა გაავდებინოს ხელიდან-მეთქი, მიპასუხა — აბა, როგორ შეიძლება, სცენიდან გაკიცხვით წარმოითქვას, აი, თუნდაც ასეთი ფრაზა: „ჩვენდენი დიპლომი არავის არა აქვს მსოფლიოშიო...“

ჰაი, დედასა!

თავად მას დიპლომი მართლაც დამსახურებულად უდევს თავშიც და ჯიბეშიც... ჰოდა, მით უარესი, შენ რომ ნამდვილი პროფესორი ხარ, არც ყოველდღიურ 70 კაპიკზე და არც დიდ ოქროულზე უნდა გაყიდო შენი მოქალაქეობრივი სინდისი, და თუ ასეთ, სხვათა ბედის გადამწყვეტ თანამდებობაზე დადგები, ლომობას ვინ მოგთხოვს, მაგრამ არც სულ ტახიკარდით შეპყრობილ ბაჭიას უნდა ემსგავსო, რომ ბელიკოვის „Как бы чего не вышло“-ს აჩრდილივით თან დაგდევეს და მოზომილი ხორცის ნაჭრის დაკარგვის შიში კომმარულ სიზმრებს გგვრიდეს!

რასაკვირველია, ასეთი ბელიკოვების წყალობითაც თეატრმა ჩვენში რა ხანია დაკარგა უმაღლესი „ინსტანციობა“, ის აღარც ტრიბუნაა, აღარც კათედრაა და არც უნივერსიტეტი...

ანდა რა კათედრაზე შეიძლება ლაპარაკი, როცა ჩემი თაობისთვის არცთუ ისე დიდი ხნის წინათ — ამა თუ იმ პიესის დადგმა-არდადგმის საკითხს ცენტრალური კომიტეტის ბიუროზე იხილავდნენ. მახსოვს, რა ყვითელი ციებ-ცხელებით შეპყრობილივით ეხეთქებოდა აქეთ-იქით გენო ქელბაქიანი, რომლის ერთი „საქარხნო“ პიესა დაიწუნა მრენველობის დარგის მდივანმა თოფურიძემ მხოლოდ იმიტომ, რომ მასში ავტორს ადგილკომის თავმჯდომარის გამოყვანა დავიწყებოდა (ადიულტერი — ქმარი, ცოლი, საყვარელი — იმ დროს პიესებში სანარმოო სამკუთხედმა შეცვალა: დირექტორი, პარტკომის მდივანი, ფაბკომ-ქარხკომის თავმჯდომარე და ყველა ამათ რალაც სიყვარულობიაზე არც უნდა ეფიქრათ და არც უნდა ელაპარაკათ, — მხოლოდ გეგმებზე! მოგეცათ ლხენა, სცენაზე, „სანარმოებში“ გეგმები იოლად სრულდებოდა, სანარმოებში კი...).

საბედნიეროდ, ეს ანეკდოტური წამოწყება დიდხანს არ აბოგინა ვალერიან ბაქრაძემ, მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარემ, ბუნებისაგან მომადლებული ინტუიციის წყალობით, — რა ჩემი საქმეა პიესების კითხვა, ან საამისოდ დრო სადა მაქვს, ანდა, დროც რომ მქონდეს, მე პიესას რა უნდა გაუფოო...

ნათელი დაადგეს მის ხსოვნას, სხვა, მისი რანგის კოლეგები განა ასე მსჯელობდნენ, რაკი ერთხელვე ძალაუფლება ჩაიბარეს, ეჭვიც აღარ ეპარებოდათ, რომ მათ ყველაზე უკეთესი თვალთახედვა აქვთ, რომ მათ ყველაზე უკეთესი ყურთასმენა აქვთ, რომ მათ ყველაზე უფრო დახვეწილი გემოვნება აქვთ, რომ ყველაფერი, ყ ვ ე ლ ა ფ ე რ ი იციან და არასოდეს არაფერში, ა რ ა ფ ე რ შ ი არ შეცდებიან, მეიხვეობიდან ბალანჩინის ბალეტამდე!

1955 წელს აკაკი დვალიშვილმა რუსთაველის თეატრში ერთი ადამიანური პიესა — მ. ჯაფარიძის „ჩვენებურები“ — ფსიქოლოგიური სიმართლის ამსახველი ფერებით დადგა და მასაც და დრამატურგსაც რა ცოდვა არ შესწამეს!

ცენტრალური კომიტეტის იმდროინდელმა მდივანმა (იდეოლოგიის დარგში) ბარემ ხუთ-ჯერაც დაადგა მას ცერბერის თვალი — გაეშვა-არ გაეშვა; გაეშვა და... ვაითუ, ამით საბჭოთა ნყობილებას საძირკველი შერყეოდა, მაშინ?! აკი საამისო გაფრთხილება-სიგნალები მის ყურს უხვად მოესმოდა თეატრის ფოიეში, ანტრაქტების დროს მოფუსფუსე სახეანითლებული ფადეი ბულგარინებისაგან; ერთი მისი ყოფილი წინამორბედი, იმჟამად თეატრალური ინსტიტუტის რექტორი, ავტორიტეტულად იმასაც კი ამტკიცებდა, ჩემი მდივნობის დროს (სწორედ იმ დროის ერთი სოფლის ცხოვრებას ასახავდა ეს უკვე ჯვარზე ჩამოცმული დრამა!) ბევრად უკეთესი კოლმეურნეობები გვექონდაო.

„ყვარყვარეც“ გაშვებამდე რამდენჯერმე შეამონმეს თვითდაზღვევის შეუდარებელი ოსტატის, ბელიკოვის შავი სათვალეებით შეიარაღებულებმა, სულ აგერ ახლა კი ილია ჭავჭავაძის სამი ნაწარმოებისაგან შემდგარი სპექტაკლი ერთ დიდ, გავლენიან პირს რომ არ ეხსნა, თითქმის განწირული იყო პატარებისაგან...

მერედა, მოჰყვა კი რომელიმე ამ სპექტაკლს რაიმე ექსცესი მაყურებლის მხრივ? ვინმემ თუნდაც ერთხელ მაინც ყრუ ტაში კი შემოჰკრა მოხვევის შემოსვლისას ან გასვლისას? აკი ყველაზე მეტად ბელიკოვებს ამისა ეშინოდათ, ვაითუ... ვაითუ...

ფიქრი კი „ვაითუზე“ სულ ზედმეტია, თითქმის აღარავის აღარ აინტერესებს, რას იტყვიან სცენიდან, თანაც ისიც იციან, რომ საგულისხმოს ამ „კათედრიდან“ ბევრს არაფერს იტყვიან, ამიტომ განა ის არა სჯობს, თეატრის დარბაზშიც კი იმაზე იფიქროს, ხვალ რა იშოვოს, რა დაითრიოს, რა მოიპაროს, ანდა თავად მას არაფერი მოჰპარონ; ვინ მოატყუოს, არადა, ფრთხილად იყოს, რომ თვითონ ის არ მიაღორრონ?!  
დიახ, თეატრმა დაკარგა არათუ იდეური ზემოქმედების ძალა, მხატვრული ზემოქმედების ძალაც! იდეური ზემოქმედება კი შესაძლებელია მხოლოდ მხატვრული ზემოქმედების გზით! ახლა კი... ზიხარ შენთვის ტომარასავით სავარძელში და არავითარ ემოციას, არავითარ გრძნობებს არ აღვიძებს შენს გულში სცენიდან მონაბერი ქარი, აკი ის ნამდვილი ცხოვრებისეული როდია, ხელოვნური, ვენტილატორით გამონვეული ქარიშხალია ჭიქა წყალში.

საქმე ის კი არ არის, რომ მე პირადად ყველაფერი კლასიკური მხიბლავს – მუსიკაც და არქიტექტურაც, მხატვრობაც და ტრადიციული თეატრიც, და რომ ისინი არასოდეს არ დაძველდებიან, ყოველივე დღევანდელი მოდური დროთა განმავლობაში გაქრება, კლასიკური კი დარჩება...

საქმე საერთოდ ის არის, რომ ყოველგვარი სანახაობა, ფეხბურთიც კი და საცირკო წარმოდგენაც, თუ იგი ემოციურ სამოსში არ არის გახვეული, მაყურებლის გულს ვერ დაიპყრობს და ვერ მოინადირებს. მით უმეტეს, თეატრი, ადამიანის სულიერი სამყაროს ეს ერთ-ერთი მთავარი დასაყრდენთაგანი, უგანცდებოდ დიდი არაფერია. თუ სხვით არა, თეატრი ამით მაინც ხომ უნდა განსხვავდებოდეს საჯარო ბიბლიოთეკის სამკითხველო დარბაზისაგან!

მით უფრო ახლა გვეჭირდება ჩვენ ეს, როცა ადამიანის ბუნება გაველურების გზით მიიმართება, როცა ცრემლი აღარც თავად გვდის და აღარც სხვისი ცრემლი მოქმედებს ჩვენზე... ინტელექტუალური თეატრიო... სისულელეა!

ნამდვილი ხელოვნება, ნამდვილი თეატრი არასოდეს არ იყო მოკლებულ აზრს, გონებრივ სანყისს, ეგრეთ წოდებულ ინტელექტუალობას, ოღონდ მაშინ ახლა უკვე ამ მოარულ სიტყვას არ ხმარობდნენ, ეს თავისთავად იგულისხმებოდა...

როგორ, იბსენი, ჰაუპტმანი, ჩეხოვი, გორკი, რომელთა პიესები სულს (და გონებასაც) უფორიაქებდა იმდროინდელ საზოგადოებას, უინტელექტონი იყვნენ? რევოლუციამდე მცირე თეატრს მოსკოვის მეორე უნივერსიტეტს ეძახდნენ და... ჩვენ შევეჩვიეთ ყველაფერი ძველის გაქიაქებას, მაგრამ ამას მაინც ნუ ვიტყვით, რომ წინათ უნივერსიტეტებში მხოლოდ რიკ-ტაფელას თამაშობდნენ.

ჩვენი ახლანდელი, აღარც თუ ისე ახალგაზრდა რეჟისურა (ახალგაზრდა ხარ 30 წლამდე!) ტყავში ძვრება და რა ხერხებს არ მიმართავს, რომ ინტელექტუალობის სამოსელში მოგვევლინოს, ანდა, უფრო უკეთ, თავი მოგვაჩვენოს ასეთად...

ბევრია კი მათში, ასე თუ ისე, შესამჩნევი ინტელექტით მირონცხებული?

იყო დრო, როცა ფორმალისმთან ბრძოლის საბაბით, ფორმალისტობას აბრალებდნენ სრულიად უვიც „ხელოვანთ“, მაშინ, როცა, თუ გნებავთ, იცოდეთ, ნამდვილი ფორმალისტი მხოლოდ დიდი კულტურის ადამიანისაგან შეიძლება წარმოდგეს.

ჩვენი ამჟამინდელი „ინტელექტუალი“ — რეჟისორები არსებითად ანტითეატრის მეზარბაზნად გამოდიან, უფრო მეტიც — ნამდვილი თეატრის მესაფლავედ, ოღონდ იმ განსხვავებით, საფლავის სანიტარული ნორმა ორი მეტრია, ისინი კი თეატრს საფლავს მხოლოდ ერთ მეტრ სიღრმეზე უჭრიან....

ამ თხუთმეტიოდე წლის წინათ რუსთაველის თეატრში დაიდგა ა.კ. ტოლსტოის დიდად ცნობილი ტრაგედია „იოანე მრისხანეს სიკვდილი...“ წარმატება მას, მით უმეტეს ისეთი, როგორიც ტრაგედია უნდა ახლდეს, სულაც არ ჰქონია.... ან საიდან ექნებოდა, როცა ტრაგედიის მთავარი გმირი, მრისხანე მეფე იოანე, ტრაგიკულ სიტუაციაში, ტრაგიკული მონოლოგის წარმოთქმის უმაღლვე, სცენის ადგილმდებარეობის შესაცვლელად, სცენის მუშებთან ერთად, მაყურებელთა თვალწინ მაგიდებსა და სკამ-ლოგინს აქეთ-იქით თვითონვე ეზიდებოდა, და მერე, ამ დაწყობა-დალაგების შემდეგ, კვლავ იწყებდა ტრაგიკულ აბობოქრებას, რაც, ბუნებრივია, სიცილს უფრო იწვევდა, ვიდრე ჩვენს თანაგრძნობას მისი მუხთალი სახელმწიფოებრივი ბედი-სადმი...

და ამის დამდგმელს სურდა, დავერწმუნებინე მე, მაყურებელი, რომ ის ნოვატორი რეჟისორია, და რომ ეს დაბალი რანგის მაიმუნობა კი არა, მაღალი რანგის ინტელექტუალობაა!

როცა შენ, ნოვატორი-რეჟისორი, სცენის, ე.ი. (უნდა ვიგულისხმობ!) ოთახის ჭერზე მიკიდებ რკინის „კრაოტს“, მე რომ არაინტელექტუალი მაყურებელი ვარ, მოწინებით გეკითხები, — რატომ, რისთვის? რა გამართლება და რა დანიშნულება აქვს? აკი „ვარიაციები“, მგონი, არ ასახავს გერმანელ შილდბურგერელ და ჩვენებურ მოხისელთა ცხოვრებას, ძროხა დასაკლავად სახლის სახურავზე რომ აიყვანეს, დანა იქა ვაქვსო?! ან, ეგებ, ეს ისეთი ღრმა ინტელექტუალობაა, რომ მე, ბეჩავი, გაგრია მაყურებელი ამის აღსაქმელად ჯერ კიდევ არ მოგმწიფებულვარ და, ცხადია, არც უნდა მიკვირდეს, თუკი მას ვერ ჩავწვდები, ა?!

როცა შენ, ნოვატორი-რეჟისორი, მოქმედ პირთ, რაც არ არის ნაგულისხმევი პიესის, მოქმედების მიხედვით, — აკი ის არ ხდება არც მინდორზე და არც პლიაჟზე, — იატაკზე გაშოტილთ ალაპარაკებ, მწოლიარეთ უდგამ წინ ღვინოსა და ღვინის ჭიქებს, - რატომ, რისთვის? ადამიანს მილიონი წლები დასჭირდა, მაიმუნის ნახრილი მდგომარეობიდან რომ გამოსულიყო და ვერტიკალური პოზა მიეღო, ახლა კი მას ისევ მაიმუნობისკენ რომ აბრუნებ, ეგებ გვითხრათ, ბატონო, რატომ, რისთვის და რა ინტელექტუალობაა ამაში ჩაქსოვილი, რომლის ამოსახსნელად ჩემი ლატაკი ინტელექტი, როგორც ვრწმუნდები, საკმარისი არ არის?

როცა შენ აუქმებ ფარდას და მე, მაყურებელს, ფარდის ახდის მომლოდინეს, მართმევ იმ საიდუმლოს შეგრძნების სასიხარულო ინტერესს, თუ რა იმალება მის იქით და რა აღმოჩენა და რისი ხილვა მომელის მისი ახდისას, რა გამართლება აქვს, ჩემო დიდო ბატონო, ამ ინტელექტუალობას, რომლითაც შენ თავი ასე დიდად მოგაქვს ჩემისთანა გამოყრუებულის წინაშე?! ცირკი რომ ცირკია, ფარდას არენაზე ცირკიც კი იყენებს: უნიფორმისტი გასწი-გამოსწევს მას და, ჩემდა სასიხარულოდ და ჩემდა მოულოდნელად, მეცხადებიან ორფეხი თუ ოთხფეხა არტისტები.

აბა, როგორ გავკადნიერდე და შევეპასუხო, უთვალავი მაყურებლის სახელით, ამ ჩვენს დიდ ინტელექტუალებს, თორემ... ჩვენი უბადრუკი აზრით, მოულოდნელობა, ანაზღეულობა ერთი მთავარი პირობათაგანია ყოველგვარი სანახაობისა, მათ შორის სცენური ხელოვნებისაც.

როცა შენ, ნოვატორი-რეჟისორი, სრულებით უგულვებლყოფ გრიმს, რითაც, ჯერ ერთი, ისეც არტისტული საქმიანობისადმი პროფესიულ დამოკიდებულებას გადაჩვეულ მსახიობს კიდევ უფრო აზარმაცებ, მეორეც, დილით ბაზარში რომ ვნახე თავისი სახით, უგრიმოდ, სცენის ეს ოსტატი მარნეულელ ყიზის პამიდორსა და ტარხუნას რომ ევაჭრებოდა, საღამოთი, თეატრში მოსულმა, იმავე „გრიმში“ მყოფი როგორღა ვინამო ინგლისის მეფედ?!

როცა შენ, ინტელექტუალი-რეჟისორი, პირველ ქართულ თეატრში, თითქოს ქართულ სპექტაკლში მოქმედ პირთ ნახევრად ქართულად ალაპარაკებ და ნახევრად რუსულად, და როცა შენ ავტორის სრულიად ბუნებრივ, ნორმალურ ჩანაფიქრს — ჰყავდეს მთლიანი, ერთი ისტორიული პერსონაჟი, შენ კი მას სამად აქუცმაცებ და მახნევ მე, შენი ინტელექტუალური სპექტაკლებით, ბოლოს და ბოლოს უკვე „გაინტელექტუალებულ“ მაყურებელსაც კი, რატომ, რისთვის?! თუ ეს ბრეხტის გაუცხოების მეთოდით აიხსნება?! მე რომ თეატრის დიდი მოტრფიალე

ვარ, მაგრამ მაინც ჩვეულებრივი მაყურებელი ვარ, და რომლის მსგავსთა მოუსვლელია მოუსვლელია თუ შენი თეატრი, დოტაციად მთავრობისაგან მილიონიც რომ მიიღო, მაინც ვერ იარსებებს, არც ვიცი და არც მაინტერესებს არც გაუცხოების არსი და არც სხვა თეატრალური თეორია, მე თეატრში მოვდივარ არა რეჟის-კროსვორდების ამოსახსნელად, მე მოვდივარ იმიტომ, რომ ვიხილო მხატვრულ სახეებად ჩამოქნილი ცხოვრება, წინანდელი და ახლანდელი, ოღონდ სიმართლის თვალთ დანახული...

და თუ შენ მართლაც ნიჭით სავსე რეჟისორი ხარ, სცენიდან თვალის დამაბრმავებელი პროექტორები კი არ უნდა მომანათო და წამდაუნუმ თავში კი არ უნდა მიკაკუნებდე შესახსენებლად, რომ მე თეატრში ვიმყოფები, სადაც ყველაფერი მოგონილია და ყველაფერი ილუზიების ოჩოფეხებზეა შემდგარი, პირიქით, შენი ნიჭის წყალობით, მე თავი უნდა მაგრძნობინო ცხოვრების შუაგულში, ამ ამბების უშუალო მონაწილედ, რომლებიც ჩემ თვალწინ გადაიშლება...

მე არ ვიცი, რას ქადაგებს თავისი თეორიებით ბრეხტი, ოღონდ ეს კი ვიცი, ხშირად, ძალიან ხშირად სიტყვით ქადაგებენ ერთს, საქმით კი აკეთებენ სხვას, უფრო სწორად, ინტუიცია მათ, უნებლიეთ, სულ სხვას, უკეთესს აკეთებინებს (პირიქითაც ხდება ხოლმე, ცხადია!)...

გოგოლი მონარქისტი გახლდათ, მაგრამ რომელიც გნებავთ მისი ნაწარმოები ძირს უთხრიდა მონარქიას. ბრეხტის „სამგროშიანი ოპერა“ „ბერლინერ ანსამბლის“ თეატრის დადგმით – ეს იყო წმინდა წყლის რეალისტური სპექტაკლი, რაღაც გაუცხოების ნატამალიც არ იგრძნობოდა მასში; მე ის ამ ათიოდე წლის წინათ ვნახე, ამ თეატრის თბილისში ჩამოსვლისას, და მიუხედავად გერმანული ენის სუსტი ცოდნისა, მეხსიერებაში ისე ჩამებეჭდა, მაშინ მიღებული შთაბეჭდილება დღესაც არ წამშლია. სამწუხაროდ, ამასვე ვერ ვიტყვი ამავე პიესის რუსთაველის თეატრისეულ დადგმაზე... ჩვენი და მათი მსახიობების შესრულების, თამაშის დონე ისე განსხვავდებოდა ერთმანეთისაგან, როგორც ძველი დროის სასწორი, რომლის ერთ თევზზე ოყა დევს, მეორეზე კი – გირვანქა... თეატრი კი, არსებითად, იმდენად არა რეჟისორით, მსახიობით სულდგმულობს და, მეპატიოს ეს თავხედური აზრი, მგონი, დრამატურგითაც ა?!

მზისა და მთვარის ქვემოთ მოქცეულ მათ საბრძანებელში რეჟისორის ხსენება არც იყო, მაგრამ იყო თეატრი და იყვნენ სოფოკლე და პლავტი, შექსპირი და მოლიერი, ბომარშე და შერიდანი, ტალმა და კინი, ელეონორა დუზე და სარა ბერნარი, ლადო მესხიშვილი და ვასო აბაშიძე... ნამდვილად კარგ პიესას ნიჭიერი მსახიობები ურეჟისოროდაც შეასხამენ ხორცს და ჩაუდგამენ სულს, სიტყვასაც ააღვარებენ უმუსიკოდაც, ახლა კი განსაკუთრებით რუსთაველის თეატრისათვის სახელის მომტანი სპექტაკლების, განსაკუთრებით „კავკასიური ცარცის წრის“ წარმატების, სულ ცოტა, 40 პროცენტი მუსიკას უნდა მიენეროს, მაგრამ ეს ვითომ დიდ ღირსებად უნდა ჩაეთვალოს დრამატულ თეატრს?!

\* \* \*

ტელევიზიაში „თეატრალურ შეხვედრაზე“ საერთაშორისო ასპარეზზე ბოლო დროს ქართული თეატრის წარმატებამ ათქმევინა, ალბათ, ამ შეხვედრის „თამადას“, თავად მსახიობს, - ჩვენ მსოფლიოში ყველაზე უკეთესი მსახიობები გვყავსო.

შენი ერის გულწრფელად მოყვარულ ადამიანს პირდაპირ გული აგერევა ასეთი უკიდევანო ტრაბახისაგან. რასაკვირველია, ქოსატყუილასავით ასე რომ გააფრინო, საამისოდ, ცოტა არ იყოს, საზღვარგარეთული პრესაც გათამამებს. ის კი გვაქებს და გვაქებს, მაგრამ ჩვენც ხომ უნდა გვქონდეს ანალიზის, საკუთარი თავისადმი მიდგომის უნარი?! უპირველეს ყოვლისა, არ უნდა ვივინყებდეთ, რომ იქაურმა თეატრალურმა კრიტიკოსებმა ჩვენი მსახიობები იხილეს ერთ თუ ორ სპექტაკლში, აბა, ერთი ნახონ ჩვენსავით ათობით სპექტაკლში, თანაც წლების მანძილზე, მაშინ ვნახავდით, როგორ შეგვაფასებდნენ.

ესეც არის, სულ არც მაშინ გაგვწირავდნენ. აბა, თვითონვე წარმოიდგინეთ, მოზამბიკელებმა რომ ჩამოგვიტანონ „დარისპანის გასაჭირი...“ როგორ შეხვედებოდით და რას დავენერდით?! ცივ წყალს გადავასხამდით და არც ტაშს დავუკრავდით?! ეს კი არა, როცა ჩვენი მომღერალთა გუნდები საზღვარგარეთის დიდ ქვეყნებში გამოდიან, მათ სიურპრიზად მომზადებული აქვთ საგასტროლოდ ჩასული ქვეყნის სულ ერთადერთი ხალხური სიმღერა, რომელსაც, იქაური მაყურებლის მოულოდნელად, კონცერტის დასასრულს ასრულებენ და... დარბაზი ინგრევა ხოლმე ტაშისაგან, თუმცა, არა მგონია, მათ სიმღერას მათზე უკეთ ჩვენ შევასრულებთ, და მა-

ინც... რას იზამ, ეროვნული გრძობა დიდ ერებსაც ისე აქვთ სისხლში გამჯდარი, როგორც პატარებს. ჩინეთიც კი, ჩვენ რომ კომუნისტური გვეგონა, მილიარდიანი ჩინეთიც კი, საბოლოო ანგარიშით, ისეთივე ნაციონალისტი აღმოჩნდა, როგორაც ერთმილიონიანი ბასკეთი.

რასაკვირველია, „გარეთ“ ეს არ ითქმის, მაგრამ შინ, ჩვენ შორის ამის უთქმელობა, ისეც ყოველხმრივ თვითკმაყოფილებით შეპყრობილ ხალხს მხოლოდ უკან დაგვწევს: ამჟამად საქართველოში რიცხობრივად თეატრი უფრო მეტი გვაქვს, ვიდრე გვყავს ნამდვილი ნიჭიერი მსახიობები, დიდი მსახიობები კი ერთი ხელის თითებზეც არ ჩამოგვეთვლება...

და ასეთი მწირიანობის დროს რა ათმაგად გულსაკლავია ეროსი მანჯგალაძის გაუჩინარება!

მე ბევრი სახალხო არტისტის გასვენებას მოვსწრებივარ, ვანო სარაჯიშვილის გასვენებაც კი არცთუ სულ ბუნდოვნად მახსოვს, მაგრამ ეროსი მანჯგალაძის...

ასე გაასვენა პარიზმა ჟერარ ფილიპი, ასე გაასვენა ლენინგრადმა ნიკოლოზ ჩერკასოვი, ასე გაასვენა თბილისმა...

ეს გრანდიოზული და ნამდვილად ეროვნული გლოვა ხალხმა გულიდან აღმოხეთქილი ტაშით შეამკო და ეს მსახიობს, მიცვლილსაც კი, თითქოს შეჭფერის კიდეც, ოღონდ მტკიცედ არ ვიცი, საქართველოზე ადრე ამას ვინ და სად მიმართა, და თუ ეს პირველად ჩვენში მოხდა, თბილისელებმა იგი ბათუმელებისაგან გადმოიღეს.

(მინიცნობა: საერთოდ, ბათუმი ბევრი კარგი რამის წამომწყებია. მაგალითად, ამ ოციოდენლის წინათ იქაური ახალგაზრდები, სწორი ქართულით ლაპარაკის დასანერგავად, ვისაც ჩიქორთული სიტყვა, რუსიციზმები წამოსცდებოდა („ვობშიემ, ნაგლია, გრუბია, დაჟე და ასობით ამისთანები!), ერთმანეთს აჯარიმებდნენ, რაც „ИЗВЕСТИЯ“-ს თბილისელმა კორესპონდენტმა ზ. ზვიგინმა ნაციონალიზმად მონათლა და „რაზაბლაჩიტელნი“ სტატიაც გამოაცხო; ეს იმ დროს, როცა თვით რუსეთში ტომები გამოდის თუნდაც იმის გასარკვევად, წარმოსათქმელად რომელი სიტყვა უფრო მართებულია ანდა სად უნდა იყოს მახვილი: „желчь თუ жёлчь, звонит თუ звонит, бытиё თუ бытиё, Кижъ თუ Кíжи.“

... დიახ, ასე დიდებულად გაასვენა თბილისმა ეროსი მანჯგალაძე...

რატომ?

სიტყვა მივცეთ ჯერ პოეზიას:

ეიფელის კოშკს შენ გერჩია ჯვარი და გრემი,  
უცხოთა „ბრავოს“ — აღტაცების ქართული ცრემლი,  
დიდებისათვის არ წასულხნარ არსად სალაშქროდ,  
ამერ-იმერში მაინც ქუხდი გაღმა-გამოღმა...

მე-19 საუკუნის დიდმა იტალიელმა ტრაგიკოსმა თომაზო სალვინიმ, რომელმაც ვერ განსჭვრიტა, რომ დადგებოდა დრო, როცა რუსთაველის თეატრის სცენაზე ინტელექტუალური რეჟისურა მიკროფონს დიდ პატივს დასდებდა, თქვა „Актер – это голос“.

მსახიობი – ეს არის დიქციაც, — დავძენდი მე, რაკი მხედველობაში მყავს ქართველი მსახიობი, თორემ, მაგალითად, იტალიელი თუ რუსი მსახიობისათვის ეს უბრალო, ასე ვთქვათ, საყოველღეო, პირველი მოთხოვნილების ქემმარიტებაა, მათ ქვეყნებში არათუ დრამატულ თეატრში, ოპერაშიც კი უნაკლო ფრაზირებაზე, ო, რა დიდად ამახვილებენ ყურადღებას!

საიუბილეო-საზეიმო დღეებში ერთი იუმორისტი პოეტი სულაც არ იყო ხუმრობის გუნებაზე:

შოთა რუსთაველის თეატრო,  
ქართული სიტყვის დიდო ცავ...

ქართული სიტყვის რა დიდი ცაც არის, ამ შემთხვევაში დიქციის მხრივ! თუნდაც რუსთაველისა და სხვა ჩვენი თეატრები, ამ საყოველთაო უბედურებაზე მე უკვე ვწერდი და მის გამეორებას არც ახლა დავიზარებდი, რომ ვიცოდე, ვინმე კეთილი გამკითხავი გამოჩნდება და ამ ნაქცევულ საქმეს თუ ვერ წამოაყენებს, ყოველ შემთხვევაში, შეეცდება მაინც, რომ წამოაყენოს.



ეროსი მანჯგალაძე კი თანამედროვე ქართველ მსახიობთა შორის (დაე, ცოცხლები ნუ მიწყენენ!) პირველი იყო, ვინც შემკობილი იყო იშვიათი ხმით, იშვიათი დიქციით და იშვიათი სცენური მომხიბლაობით.

მე, როგორც, ასე თუ ისე, მაინც გაგებულ მაყურებელს, რომელსაც თეატრმცოდნეობის პრეტენზიები არ გააჩნია, მანჯგალაძის ოიდიპოსს უფრო მალლა ვაყენებ, ვიდრე დანარჩენი სამი ტიტანისას (ხორავა, ზაქარიაძე, ვასაძე)...

და ასეთ ბაჯალლო ტალანტს, მართლაც სტიქიურ და არა ორგანიზებული წესით მიღწეულ ხალხისათვის სათაყვანოს, არ გავუფრთხილდით და, უფრო მეტიც, გული დაუჭიანეთ...

და როცა ასეთი მარგალიტი ხელიდან გამოგვეცლება, მხოლოდ მაშინ შემოვირტყამთ ხოლმე თავში ხელებს და ბევრიც მშობელ დედასავით ავქვითინდებით, ზოგიც – რიჩარდით (იმ შავ დღეებში „ერთი“ წერდა: „მე გეთხოვებით, ბატონო ეროსი, დიდი გულისტკივილით, რომ ბოლომდე ვერ გაგიზიარეთ ჩემი სიყვარული და დიდი სინანულით, რომ ველარასოდეს ვიმუშავებ დიდებულ მსახიობთან – ეროსი მანჯგალაძესთან“).

ზოგიერთი ადამიანის და მით უმეტეს მსახიობის გული ერთობ მგრძნობიარეა, სულ უმნიშვნელო ჩხვლეტასაც კი ხანჯლის დარტყმასავით განიცდის.

ამ თხუთმეტიოდე წლის წინათ თუკი შეიძლებოდა, როგორც რეჟისორს, ნამდვილად კი თეატრალურ ადმინისტრატორს, საბჭოთა ქვეყანაში არტისტისათვის დაწესებული უმაღლესი ნოდება მიეღო, რაც ყველასათვის მოულოდნელი და განსაცვიფრებელი იყო („რა არ იკვავება ამქვეყნად!“), თუკი შეიძლებოდა, ილუზიონისტ კიოსთვის, რომელსაც საქართველოსთან, გარდა გასტროლებისა, არაფერი არ აკავშირებდა, არც დაბადება და არც მოღვაწეობა, ჩვენი რესპუბლიკის ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწის ნოდება მიგვერთმია (მივაქცევ თქვენს ყურადღებას, რომ ამავე დროს მე სადავოდ და სათუოდ არ მიმაჩნია ჩვენი მაღლობის გამოხატულება მოსკოველი კლავდიუს პტიცასა და ლუდმილა ერმაკოვასადმი, მათ მართლაც მიუძღვით ღვანლი ქართული მუსიკის წინაშე), რატომ არ შეიძლებოდა, გაგვეხარებინა ეროსი მანჯგალაძე, რომელსაც საამისოდ ყველაფერი უწყობდა ხელს — ცინცხალი ნიჭი, შემოქმედებითი სტაჟი, ხნოვანება (ხორავას და ვასაძეს თითქმის ბალერინებისათვის დაწესებულ ასაკში მიენიჭათ საბჭოთა კავშირის სახალხო არტისტობა!)...

ეს კი სულ სხვა საკითხია, რომ ოფიციალური გამორჩეულობისათვის ნამდვილად ნიჭიერი, მართლაც შემოქმედი კაცი – რა დარგშიც უნდა იღვწოდეს! – გულს არც უნდა იტეხდეს; დასავლეთში ნოდებებით არტისტების დახარისხება არ არსებობს, მაგრამ იქ მაინც ყველამ იცოდა და იცის, ვინ იყო ჩაპლინი, ანა მანიანი, ჟან გაბენი და ვინ არის ლოურენს ოლივიე, სოფი ლორენი, გრეგორი პეკი... პიტერ ბრუკს არაფერი არ ემძღვარება გვარის წინ, მაგრამ...

(კონტრასტისათვის, ამონაწერი გაზეთ „კომუნისტიდან“:

„სპექტაკლი დადგა თეატრის სამხატვრო ხელმძღვანელმა და დირექტორმა, საქართველოს სსრ ხელოვნების დამსახურებულმა მოღვაწემ, საქართველოს კომკავშირის პრემიისა და საქართველოს სსრ სახელმწიფო პრემიის „ხუთწლედის მატეანის“ ლაურეატმა გოგი ქავთარაძემ.“

გავწიოთ ქალაღის ეკონომიაო, მას კი, საერთოდ, რაში ვხარჯავთ?! ვიდრე დამდგმელის გვარამდე მიაღწევდე, 29 (ოცდაცხრა!) სიტყვა უნდა ჩაიკითხო! სხვას რომ თავი დავანებოთ, ეს ნიჭიერი რეჟისორი საქვეყნოდ დირექტორადაც, ე.ი. არსებითად სამეურნეო მუშაკადაც რომ არ მოვიხსენიოთ, ამით მის რეჟისორულ ნიჭს რამე დააკლდება?!).

სხვათა შორის, არც ჩვენი ლაღო მესხიშვილი იყო მთავრობის განკარგულებით „დამსახურებულიც“ კი, მაგრამ მის სახალხოობაში თავად ხალხს ეჭვი არ ეპარებოდა...

(კურიოზული მინიცნობა: 1930 წელს საქართველოს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის დადგენილებით ვლადიმერ (ლაღო) სარდიონის ძე ალექსი-მესხიშვილს მიენიჭა რესპუბლიკის სახალხო არტისტის ნოდება...

კი, მაგრამ ჩვენი „უკაზი“ მენშევიკების დროისათვის შეიძლებოდა ყოფილიყო უფლებამოსილი?! აკი მესხიშვილი 1920 წელს გარდაიცვალა! ამას უფრო ის ხომ არ აჯობებდა, რომ მისი საფლავისათვის მიგვეხედა, რომელიც, ფიროსმანისა არ იყოს, როგორღაც მიიკარგა...

ისე, კაცმა რომ თქვას, უნათესავებო, მიუსაფარი ფიროსმანის – კიდევ ჰო, მაგრამ... ლაღო მესხიშვილის?! ლაღოს შვილებმა მამის სიკვდილის შემდეგ კიდევ კარგა ხანს იცოცხლეს, შვილიშვილები კი სულ ახლახან მიიცვალნენ!..

აი, ესეც ჩვენში ვითომ არსებული მიცვალებულის კულტი!).

დიახ, ნიჭიერ ადამიანებს ბუნება ძუნწად იძლევა, დიდად ნიჭიერთ კი – მეტისმეტად ძუნწად. მათ, რასაკვირველია, უნდა გაეფრთხილდეთ, კრიზისულ სიტუაციაში კიდევაც მოვეფეროთ და მივუალერსოთ, ოღონდ ეს ისე არ უნდა გავიგოთ, რომ თავზე ნიჭიერი თავზე დავისვათ და „შენ გენაცვალე, შენი ჭირიმეს“ შეძახილებით მუდამ თავზე დასმული ვატაროთ, მონად ვექცეთ და ერთხელაც არ ვაგრძნობინოთ, რომ უტიფრობა და თავგასულობა ნიჭიერს მით უფრო არ ამშვენებენ.

არც ის უნდა დავივიწყოთ, რომ ესა თუ ის რეჟისორი შეიძლება მართლაც ნიჭიერი იყოს, მაგრამ ეს კიდევ იმას როდი ნიშნავს, რომ ყველა ნიჭიერი რეჟისორი გამოდგება მთავარ რეჟისორად და რომ ის თეატრს ღირსეულად წარუძღვება...

ვასილ ყუშიტაშვილი მარჯანიშვილის თეატრს მხოლოდ რამდენიმე თვე ედგა სათავეში, ის კი დიდი რეჟისორი იყო და თუ დღეს ასეთად არ იხსენიება, მარჯანიშვილისა და ახმეტელის შემდეგ არათუ მესამედ, საერთოდაც თითქმის არ იხსენიება, ეს იმით აიხსნება, რომ ზოგიერთ სხვა გარემოებას რომ თავი დავანებოთ, მას, სანყალს, გულშემატკივარი ნათესავები არ დარჩენია, რომლებიც, მაგალითისათვის მოგახსენებთ, თუნდაც ნებას არ მისცემდნენ პატარა რეჟისორს და საკუთარი კეთილდღეობის მრავალწლიანი გეგმების ყოველთვის წარმატებით დიდ შემსრულებელს, თავის დროზე, ერთ-ერთი ჩვენი საზოგადოების თავმჯდომარეობისას, მისი (ყუშიტაშვილის) დაბადების მე-80 წლისთავი თუნდაც სულ მცირე შეკრებილობით მაინც აღენიშნა. და ეს მხოლოდ იმიტომ მოიმოქმედა, ურთიერთობაში პირდაპირობით ცნობილი, „ენაგესლიანი“ ყუშიტაშვილი არასოდეს მისი – არც კაცის და არც შემოქმედის მაქებარი არ ყოფილა...

\* \* \*

წარმოშობით ირლანდიელმა, მაგრამ საყოველთაოდ დიდ ინგლისელ დრამატურგად აღიარებულმა ბერნარდ შოუმ ერთხელ თქვა:

„Пьесы создают театр, а не театр пьесы“.

ჩვენი დროისა და ჩვენი პატარა ქვეყნის წვრილფეხა და მსხვილფეხად მიჩნეული რეჟისორები, როგორც ჩანს, ამ აზრს არ იზიარებენ, ზოგიც, ალბათ, უვიცობის, ყოველ შემთხვევაში, დრამატურგიის სფეროში უვიცობის გამო, ზოგიც — ფულის იოლი შოვნის იმ წყურვილით, რომელმაც ჩვენი ცხოვრების ყველა კუნჭულში შეაღწია და მას წინათ ხელოვნების წმინდა ტაძრად მიჩნეულმა თეატრმაც ვერ გადაუკეცა კარი.

თეატრისა და დრამატურგიის მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის მანძილზე ერთი შემთხვევაც არ მოიპოვება, — მსოფლიოს რომელიმე თეატრში დაწერილიყო თუნდაც ერთი პიესა, რასაკვირველია, მხატვრულ ღირსებათა მქონე ისეთი პიესა, რომელსაც დროის თუნდაც სულ მცირე მონაკვეთისათვის გაეძლო.

ვერც ჩვენი თეატრალური ინსტიტუტის რექტორი და პრორექტორი, ორივენი პროფესორ-დოქტორები და ვერც მათ მიერ შებრანულ-გამოცხობილი თეატრმცოდნეები დამისახლებენ, არათუ საქართველოში, მის გარეთაც ერთ რეჟისორსაც კი, რომელსაც ოდესმე თუნდაც ერთი ხეირიანი პიესა დაენეროს (ბერტოლდ ბრეხტი თავდაპირველადვე ლიტერატორი და დრამატურგი გახლდათ და მხოლოდ ამის შემდეგ ჩაუდგა სათავეში საკუთარ თეატრს, რალა სხვებმა დაასახირონ ჩემი პიესები, მე თავად დავდგამ მათ ისე, როგორც დამინერიაო; ესევე ითქმის ედუარდო დე ფილიპოზეც).

ისეთმა ვებერთელა კულტურის მქონემ, როგორც იყო ვლადიმერ ნემროვიჩი-დანჩენკო, „მხატვი“-ს ერთ-ერთმა დამაარსებელმა და დიდმა რეჟისორმაც ფეხი მოიტეხა დრამატურგიის სარბიელზე. მისი ყველაზე საუკეთესო პიესაც კი — „Цена жизни“ — რუსული თეატრის დღევანდელ ისტორიკოსებსაც აღარ ახსოვთ და თითქმის აღარც ახსენებენ, ამ ბუმბერაზ თეატრალურ მოღვაწეს ჩრდილი რომ არ მიაყენონ...

რაკი ჩრდილზე ჩამოვარდა საუბარი, ბარემ იმასაც ვიტყვი, რომ ამ რამდენიმე წლის წინათ ნიგნის ბაზარზე გამოჩნდა „მარჯანიშვილი როგორც დრამატურგი...“

ჩემს აზრს ამ ნაშრომზე არ გამოვთქვამ, მე მგონია, ბევრად უფრო დამარწმუნებელი იქნებოდა აზრი მასზე ერთი ჩვენი დიდად პატივისცემი, მართლაც ღვაწლმოსილი მეცნიერისა, რომელიც პირადად იცნობდა მარჯანიშვილს და მის მალმერთებლად დარჩა დღემდე: „გამოსცე

ნიგნი „მარჯანიშვილი როგორც დრამატურგი“, ეს იგივეა, გამოსცე... „მარჯანიშვილი როგორც დურგალი“, ანდა „მარჯანიშვილი როგორც კალატოზი...“ სწორედ ამას ჰქვია დათვური სამსახური...

(სული მისწრებს, რომ „ამის“ გვარი დავასახელო, როგორც სარწმუნო ავტორიტეტისა, მაგრამ რაკი მან ეს თავისი მსჯავრი ჩურჩულთ გამანდო, ვაითუ, ეწყინოს და სიბერეში თუნდაც ერთი წამით გული ვატკინო, მან ხომ მთელი თავისი ხანგრძლივი და ნაყოფიერი სიცოცხლე „არავის ვანყენინოს“ დევიზით განვლო და, ღმერთმა ხელი მოუმართოს, გზა კიდევ ელის წინ!).

სიკვდილამდე ორიოდე წლით ადრე რუბენ სიმონოვს, ვახტანგოვის სახელობის მშვენიერი თეატრის ხელმძღვანელსაც წასძლია სულმა და დანერა პიესა „ЖИЗНЬ...“ წაიკითხა კიდევ დასში და, რა გასაკვირია, ზარ-ზეიმით მიიღეს – თეატრი ხომ ყოველთვის იყო და ახლა მით უმეტეს არის პირმოთნეობის, ფარისევლობის, შენიღბული ვერაგობის ბუნაგთა ბუნაგი... მაგრამ აი, დაინყო რეპეტიციები და ეს ჩვენი სამართლიანად ქებული რეჟისორი და უსამართლოდ ნაქები დრამატურგი მსწრაფლ დარწმუნდა, რომ მისი ეს შედეგად მიჩნეული ნაწარმოები, სხვა არაფერია, თუ არა დამწყები (და მ ნ ყ ე ბ ი!) დილექტანტის კალმის ნათხუპნი და... როგორც ჭკვიანმა სომეხმა, თავი ბოლომდე არ შეირცხვინა და რა ბრძანებითაც დაინყო რეპეტიციები, იმავე ბრძანებით შეწყვიტა ისინი...

ღიას, რეჟისორების გადრამატურგება თვალწინდენ რუსეთში, სადაც ოთხასამდე დრამატული თეატრია, ცხადია, ხდება ხოლმე, მაგრამ ხდება ეს იქ შედარებით მაინც იშვიათად, ჩვენში კი, საქართველოში, რამდენიც თეატრია, თითქმის იმდენივე რეჟისორი-დრამატურგი მოგვეპოვება!

\* \* \*

რუსთაველის თეატრის ასი წლის იუბილესთან დაკავშირებით...

ბოდიშს ვიხდი, რომ ამ ფრაზას არ ვამთავრებ, აკი ამ იუბილეს ჩატარების დღიდან დრო თუმცა საკმაოდ ბევრი გავიდა, მე მაინც ახლაც მეხამუშება ეს... რუსთაველის თეატრი ასი წლისააო!

საიდან სადაო, წმინდა საბაო!

ახმეტელმა 1934 წელს იზეიმა მისი მხოლოდ ათი წლის თავი, სულ რაღაც ორიოდე წლის წინათ კი საზღვარგარეთ გასტროლების გამო გამოსულ ბუკლეთ-პროსპექტებში გვეუბნებოდნენ, რუსთაველის თეატრი თავის დასაბამს იწყებს 1922 წლიდან და, მაშასადამე, წლეულს შეუსრულდებოდა მას სამოცი წელი, როგორც მუდმივ, უწყვეტ, ერთიან თეატრალურ ორგანიზმს და, თუ გნებავთ, ჩვენთვის ყველასათვის ნაცნობ და საყვარელ შენობაში მყოფს...

ეს მიბრძანეთ, ხელოვნურად რომ არ დაგვემრგვალებინა ეს ასი წელი და სულ ცოტა ხნის შემდეგ გვედღესასწაულა მისი მესამოცი წლისთავი, ამით რუსთაველის თეატრის სახელსა და დიდებას ვითომ რამე დააკლდებოდა?! ერთგვარი შეჯიბრების სურვილმა ხომ არ გვიბიძგა და მაგალითი მოსკოვის თეატრალური ინსტიტუტის პროფესორ გევორჯ გოიანისაგან ხომ არ ავიღეთ, რომელმაც რაკი იცოდა, რომ მის დიდგანიან ნაშრომს არასომეხი მკითხველი თავს არ მიამტვრევდა, - ნიგნის მალაზიების ვიტრინებში სათაურს ხომ მაინც წაიკითხავენო და... „2000 лет армянского театра“ შეარქვა?!

ისტორია უნდა იყოს მართალი, მით უმეტეს გუშინდელი დღის ისტორია, რომლის თანამედროვენი ბევრი ახლაც ცოცხალია.

აი, ვკითხოთ, თუნდაც, როგორც ადრე მოგახსენებდით, ამჟამადაც გონებაგაუცვეთელ 95 წლის ბატონ აკაკი შანიძეს, რომელი წლიდან ახსოვს რუსთაველის სახელობის თეატრი?

ისტორია არ უნდა იწერებოდეს იმის იმედით, ჩვენ ჩვენი ვთქვათ და... აბა, შედავებას ვინ გაგვიბედავსო; ეს დღეს კი, მაგრამ... ხვალინდელი ისტორია ამას გაბედავს, რის დამადასტურებელი ფაქტები ათობით შემიძლია დავასახელო, მაგრამ საამისოდ ენგურის ქალაღდი, რომელზეც ეს სტრიქონები იწერება, არ გამოდგება: იგი სირცხვილით არ წითლდება.

დღესასწაული, აბა, რის დღესასწაულია, თუ იმ დღეს რამე სასწაული არ მოხდა!... შარშანდელი ფაზისობაც ვერ ასცდა ამ „ღვთის რისხვას“:

„მე ვალში ვარ ჩემი ქალაქის წინაშე“, — თქვა გრძნობამორეულმა პროფესორმა პავლე...

კონსერვატორიის ამ პატივსაცემი პროფესორის გვარს გამოვტოვებ და იმ ჟურნალისტი ქალის გვარსაც არ დავასახელებ, რომელიც ასევე ჭარბად გრძნობამორეული განაგრძობს, თავის მხრივ, კალმის მოსმას:

„პატივცემული პავლე ახლა არქივში მოძიებულ მასალებზე მუშაობს, რომლებიც თაც ირკვევა, რომ პ ი რ ვ ე ლ ი საბავშვო თეატრი რესპუბლიკაში ფოთში ყოფილა.“

ასე რომ, იუბილეებისაგან დაღლილ-მოქანცულ მოქმედებებში მკითხველო, ჯერ ნუ ჩაიმუხლებ და მოსვენებას ნუ მიეცემი, ერთი დიდებული იუბილეც, როგორც ჩანს, კარზეა მომდგარი: ქალაქ ფოთის არქივში უკვე აღმოუჩენიათ საქართველოში პ ი რ ვ ე ლ ი ს ა ბ ა ვ შ ვ ო თ ე - ა ტ რ ი ს არსებობის დამამტკიცებელი სიგელ-გუჯრები და ახლა ისლადარჩენიათ, დაადგინონ, როდის – ასი, სამასი, ხუთასი, ათასი თუ ორი ათას ხუთასი წლის წინათ აიხადა ამ თეატრის ფარდა, ფაზისელი გოგონა-ბიჭუნებისთვის რომ ეჩვენებინათ „კომბლე“.

ჰო, „კომბლე“, ოღონდ ნახუცრიშვილისა კი არა, ხუციშვილისა!..

ო-ო, თქვენ არ იცით, ფოთის არქივის დამტვერილი თაროები რამდენ საიდუმლოს იტევს, აი, ნახავთ, ასეთი დრამატურგიც თუ არ აღმოჩნდეს, ოღონდ...

ეძიებდე და ჰპოვებდე! ეძიებდე და ჰპოვებდე! და მაშინ ვალი მოხდელი გექნება შენი მშობლიური ქალაქის წინაშე!..

ჩვენი დროის თუკიდიდებმა და პლუტარქებმა ყველაფრის უარმყოფლის იარლიყი რომ არ მომაკრან, ვჩქარობ იმის თქმასაც, რომ ჩვენი თეატრალური საზოგადოება მართლაც რომ ასი წლისაა, ამაში ნატამალი ეჭვიც არ მეპარება, აკი გარდა ცოცხალი მოგონებებისა, ამის ისტორიული დოკუმენტიც არსებობს, რომელსაც არქივებში არავის ქექვა არ სჭირდება.

\* \* \*

რუსთაველის თეატრის ასი (!) წლის იუბილესთან დაკავშირებით თავად რუსთაველის თეატრიდან ერთი ისეთი ფრთიანი ორიგინალობის პრეტენზიის მქონე ფრაზა გადმოისროლეს, რომელსაც, ჩემი ფიქრით, მომაბეზრებლადაც ისე ხშირად იმეორებდნენ, თითქოს რაღაცაში ვილაცას ბრალი დასწამეს და ახლა თავს იმართლებსო:

„თაობა მიდის, თაობა მოდის!“

რაიმე ახალი ამით თითქოს არაფერი თქმულა, ეს ბუნების წესია, რომ თაობა მიდიოდეს და თაობა მოდიოდეს, ოღონდ ეს კია, ადამიანებისთვისაც და ბუნებისთვისაც, ცხადია, დიდად სამნუხარო და დასანანი იქნებოდა, თავიანი თაობა თუ წავიდოდა და უთავო მოვიდოდა, ანდა თავიანი თაობის წასვლას უთავო თაობა თუ დააჩქარებდა...

ანალიზის ნიჭი თანდაყოლილია და დავფარავდი კიდეც, რომ ეს მოსახერხებელი იყოს, მე საამისო უნარი არ დამყვა, ამიტომ გადაჭრით ვერც იმას ვიტყვი, მაგალითად, ახმეტელის, როგორც თაობის, წასვლა რა „თავის“ თაობამ დააჩქარა („1935 წელს ახმეტელი ტოვებსო თეატრს“ — არა, ახმეტელს თეატრი დაატოვებინეს!), ანდა, მიხეილ თუმანიშვილის წასვლა და შემდეგ მისი შესაძლებელი დაბრუნება რომელმა თაობამ... შეაბრუნა?!

მაგრამ ვინც უკვე მოვიდა და მათაც, ვინც უკვე გზაშია და მოდის, მე მათ მთელი გულით მივესალმები, წრფელი გულით მივესალმები. წრფელი გულით იმიტომ, რომ ყოველივე ქართული, რაღა თქმა უნდა, მხოლოდ კარგი და მოსაწონი, მე გულით მახარებს, მე ამით ვცოცხლობ.

ცხოვრების ყველა სფეროში, და არა მარტო დრამატურგიასა და თეატრში, ახალი, გონებით და ჯან-ღონით სავსე ახალგაზრდობა თუ არ მოვიდა, ეს ნიშნავს ერის, ამ შემთხვევაში, ჩემი საყვარელი ერის, დაბერებას, ორივე ჩემი „შავი წიგნი“ კი, ალბათ დამეთანხმებით, ამ დაბერების, რომლის ბუნებრივი დასასრული სიკვდილია, თავიდან ასაცილებლად არის მიმართული.

ყოველ დროში ახალგაზრდობას ახალი სუნთქვა, ახალი სურვილები, ახალი მგზნებარება შემოჰქონდა ცხოვრებაში, კერძოდ, იმ დარგებში, რომლებიც ამ ნუთში ყველაზე მეტად გვინტერესებს — თეატრსა და დრამატურგიაში...

ასეა, ალბათ, ახლაც, ყოველ შემთხვევაში, ასე უნდა იყოს, ოღონდ ყველაფერი ახალი როდია ახალი, თანაც არსებობენ, კერძოდ, მორალის მარადიული კანონები, რომლებიც არავითარ გადახედვასა და განახლებას არ საჭიროებენ, ადამიანის ბუნებაში მათ დანერგვასა და დამკვიდრებას კაცობრიობამ მილიონი წლები შეაღია და ახლა მათი შეცვლა-დამხობა, ახლის ძიების და პიროვნების თავისუფლების მომიზეზებით, ვერაფერი ნიჭიერებისა და ვერაფერი ორიგინალობის მაჩვენებელია.

რუსებს აქვთ ერთი მშვენიერი სიტყვა... უფრო სწორად, ის სიტყვა თავისთავად მშვენიერი კი არ არის, მშვენივრად გამოხატავს ნაბეჭდი ან ცოცხალი სიტყვით უკვე უხსოვარი დროიდან გაადამიანებული ადამიანის და მერე კი პირუტყვის დონემდე დასულ მოქცევას სექსუალურ სფეროში — *пошлость, пошлятина*. ჩვენ მას უხამსობას ვეძახით... ფსიქიატრიაში იგი ექსპიზიციონიზმის ტერმინით არის ცნობილი და, საერთოდაც, იგი მთლიანად და სრულად ფსიქიატრიას მიეკუთვნება და არა ლიტერატურას და მით უმეტეს თეატრს, სადაც ათასი თვალი და ათასი ყური მიდარაჯებულია, რას იტყვი და რას აჩვენებ...

მე არ ვიცი, რა ხნისაა „შეშლილი ახალი წლის“ ავტორი, ვვარაუდობ, რომ ახალგაზრდაა, აკი დიდ აფიშაზე მისი გვარი პირველად გამოჩნდა, სამაგიეროდ დანამდვილებით ვიცი, რომ ეს პიესა ჩვენს უპირველესი სახელგანთქმული, აკადემიური, ასი (!) წლის ისტორიის მქონე რუსთაველის სახელობის თეატრის სცენაზე იდგმება და რომ ის, ცხადია, ბევრი კირკიმალის შემდეგ ჯერ თვით თეატრის რაფინირებული გემოვნებით ცნობილმა ხელმძღვანელმა არათუ მიიღო, ალბათ შეასწორ-შემოასწორა კიდევ და მერე კულტურის სამინისტრომ მისცა ვიზა, და რომ მერე მას ეძღვნა აღფრთოვანებული რეცენზიები...

ასეთი საერთო მოწონების ღირსი არის კიდევ, ალბათ, ეს სპექტაკლი, აკი ის თითქმის დღეგამოშვებით იდგმება, მას დილის წარმოდგენადაც უშვებენ ბავშვებისათვის (იხილე განცხადება 1982 წლის 5 იანვრის გაზეთ „ნორჩ ლენინელში“)...

პიესის ავტორზე მტკიცედ და გადაჭრით ვერაფერს ვიტყვი, აკი პიესა ჯერ დაუბეჭდავია და არ წამიკითხავს, ამიტომ არც ვიცი, რაში სცოდავს იგი და რაში სცოდავს თეატრი, მაგრამ სპექტაკლის დამდგმელ, მიმღებ და სიხარულით აყლოჭინებულ რეცენზენტთა გასაგონად კი ვიტყვოდი:

— **დარბაისქლო!** დასავლეთში უკვე კაი ხანია, მოთავდა ეგრეთ წოდებული სექსუალური რევოლუცია, რომელმაც თურმე მრავალსაუკუნოვანი ბორკილები აპყარა ადამიანს წელს ქვემოთ, სქესის სფეროში და მიაღწია საუკუნოვან ოცნებას – გაეთანაბრებინა იგი პირუტყვთან და ის სექს-ფილმები, რომელთა სანახავად უცხოეთში მოხვედრილი ზოგიერთი ჩვენებური ტურისტის მის ხელთ რაც არის, იმ მცირეოდენ ვალუტასაც არ იშურებს, და რომელთა სანახავადაც იმ ქვეყნის მკვიდრი კი სალამოს დროსაც აღარ კარგავენ, **ა რ ა ფ ე რ ი გ ა დ მ ო ს ა ტ ა ნ ი ა** ჩვენს მიწა-წყალზე, მით უმეტეს თეატრში, ორჯერ მით უმეტეს – ჩვენს პირველ თეატრში, ეროვნულ ტაძრად რომ უნდა ითვლებოდეს!

ექვი არ მეპარება, რომ ეს „წამყვანი ამხანაგები“ ამ ჩემს ნათქვამს ყოველად ჩამორჩენილობასა და ბერიკაცულ ბუზღუნში ჩამითვლიან...

არა, ასეთი „დედღური“ მოსაზრება ახლა როდი მწვევია, სიბერეში, რომელსაც უკვე აღარ ეთანამგზავრება ერთი მწერლის სხარტული გამოთქმა — როცა სისხლი ღელავს, ენა ფიცით არ იღლებო. არა, მე ეს ჯერ კიდევ ცხოვრების გარიჟრაჟზე, ადრიან ახალგაზრდობაში ციცერონმა ჩამაგონა:

„Делать не постыдно, а говорить и показывать непристойно“.

„შეშლილ ახალ წელიწადში“ კი სქესობრივი აქტი... თუნდაც მისი შორეული იმიტაცია ისე უგვანოდ და ურცხვად არის ნაჩვენები, იფიქრებ, აქამდე რომ გვეგონა, ეს ორი ადამიანის, ქალისა და ვაჟის საიდუმლო სერობას უნდა წარმოადგენდესო და მისი საჯაროობა კი...

ჰო, მაგრამ, მატებს კი მაინც რამეს ასეთი „მხატვრობა“ პიესის სიუჟეტს, ამდიდრებს და ამრავალფეროვნებს კი პერსონაჟის ხასიათს?!

და, ბოლოს, ეს უნდა გავხადოთ, ეს უნდა ვაქციოთ ხელოვნების საგნად? მაშინ ძაღლებზე უკეთეს ხელოვანთ ადამიანებში განა მოგვნახავთ?!

ამ სპექტაკლის უნახავი მკითხველი, ვფიქრობ, ახლა უკვე მიხვდება, რატომ აჩვენებს თეატრი მას თითქმის დღეგამოშვებით, და რატომ იყიდება მასზე ბილეთები პირდაპირ სალაროში და არა ბილეთების გამავრცელებლის ძალდატანების წყალობით (ურომლისოდაც, სხვათა შორის, ჩვენი დიდი თეატრებიც კი მე-19 საუკუნის მინურულს მოქმედი, დიდი ჯიხაიშის სცენის-მოყვარეთა ფ ა ც ი ა ს თ ი ა თ რ ი ს დღეში ჩავარდებოდნენ და მათი ხელმძღვანელებიც არ დააყოვნებდნენ პროფესიის გამოცვლას).

კი, მაგრამ... აქვს კი რაიმე ფასი ასეთი „სანახაობით“ თეატრში შემოტყუებულ მაყურებელს? ამას ჰქვია „Высшая инстанция для решения жизненных вопросов?“

ეს არის თეატრი-ტრიბუნა, თეატრი-კათედრა?! ამის ჩვენებალა აკლია ჩვენს ახალგაზრდობას, რომლის ზნეობრივი დონე არასოდეს ყოფილა ისე დაცემული, როგორც არის ამჟამად?!

ეს ჩემი „ცილისნამება“, უეჭველია, არ მოეწონება ერთ ჩვენს მეცნიერს, რომელმაც ტელევიზიით გვამცნო, ჩვენ შესანიშნავი ახალგაზრდობა გვყავს, ოღონდ მასში ერთი-ორი ზარმაციც ურევიაო...

კი, მაგრამ თუკი სანატრელად და საოცნებოდ გადაგვექცა, რომ ჩვენი შვილები არ გახდნენ ხულიგნები, ლოთები, მორფინისტები, ქურდები, ავაზაკები, მკვლელები, ერთ-ორ ზარმაცზე ღირს კი ყურადღების შეჩერება?! ანდა ეს... „ჩვენ შესანიშნავ ანმყოში ვცხოვრობთ და მერმისი მასზე უფრო დიდებული გველოდებაო.“ რაკი ასეა, განა არ აჯობებდა, შესანიშნავ ანმყოში მცხოვრებთ დიდებულ მერმისზე ფიქრით ტვინი აღარ დაგვექანცა?!

(გვიანდელი მინანქარი: 17 აგვისტოს, საღამოს ათის ნახევარზე (მოსკოვის დროით), ოსტანკინოს საკონცერტო დარბაზში ლენინგრადელი ნაომარი მწერალი დანიელ გრანინი შეხვდა მრავალრიცხოვან მკითხველთა აუდიტორიას; თუ რა მასშტაბის მწერალია თავად გრანინი, ამის მიხვედრა თუნდაც იმითაც შეიძლება, რომ რუსი მწერლებიდან ამ დარბაზში პატარას და საშუალოს კაციშვილი არ გააჭაჭანებს!

ჰოდა, ერთ-ერთ შეკითხვაზე, როგორ უყურებთ თანამედროვე ახალგაზრდობასო, გრანინმა ასე უპასუხა:

– Как я смотрю? Ну, как вам сказать... Не очень спокойно... Посудите сами: мы плохо работаем, о-очень плохо работаем. Второе... Не знаю, как у вас в Москве, а у нас, в Ленинграде, каждый второй брак оканчивается разводом... В третьих, - пьянство...

როგორც ხედავთ, ამ მოკლე პასუხში მოურიდებლად არის ხაზგასმული არცთუ სახარბიელო მდგომარეობა შრომის, ზნეობის, „სულიერი გართობის“ სფეროებში... და თუ ვისმე ეჭვი შეეპარება გრანინის სიტყვების ჩემ მიერ გამუქებაში, შეუძლია, შეამონმოს, ამიტომაც მივუთითებ კიდევ ასე ზუსტად თარიღსა და დროს, თანაც იმასაც დავძენდი, რომ ეს არ იყო პირდაპირი გადაცემა, მსგავსად ფეხბურთის მატჩისა, რომლის სტიქიურობა ცენზურის მიღმა რჩება ხოლმე).

\* \* \*

მარჯანიშვილის თეატრის ახლად დანიშნულმა ხელმძღვანელმა თემურ ჩხეიძემ მე და ჩემისთანა დრომოჭმულ-დახავსებულნი დიდად გაგვახარა პრესაში გამოქვეყნებული იმ საპროგრამო აზრით, რომ მას უნდა, შექმნას ფსიქოლოგიური თეატრი, მაგრამ თეატრი არსებითად ხომ ახალგაზრდობისათვის არის განკუთვნილი, და არა ხანდაზმულთათვის, და რა ბედნიერება იქნებოდა, თუ მას, ფსიქოლოგიური თეატრის მეშვეობით, მოვაქცევდით ფაქიზი და ხალასი გრძნობების, დიდი, საერო ფიქრების სამყაროში, შევძრავდით მის სულსა და გონებას, რასაც ვერ შეძლებს, უკვე თავისი ჟანრობრივი პროფილის გამო, ვერც ცირკი და ვერც მუსკომედია, ვერც გამაყრუებელი ელექტროგიტარა და ვერც მეცო-ხრინნოს ხმის მფლობელი მიკროფონაქე...

ისე კი, ამასაც შევნიშნავდი, ყოველი ნამდვილი დრამატული თეატრი არ შეიძლება, არ იყოს ფსიქოლოგიურ სანყისებზე დაფუძნებული, ყოველ შემთხვევაში, ასეთი იყო ერთ დროს მოსკოვის სამხატვრო თეატრი და ასეთი იყო, კერძოდ, მარჯანიშვილის სახელობის თეატრიც...

ცხადია, ორი-სამი, დანყებითი სპექტაკლით ფსიქოლოგიური თეატრი ასე ერთი ხელის დაკვრით არ შეიქმნება, საამისოდ, უპირველეს ყოვლისა, სათანადო რეპერტუარია გამოსაძებნი.

ამ მხრივ კი, ცხადია, აბა, ვინ შეიძლება უკეთესი ავტორი მოინახოს, ვიდრე ილია ჭავჭავაძეა?! ილიას კი ძებნა არც სჭირდება, კაცი-მთა, დიდი მთა მარად აზიდულია ჩვენ თვალწინ, უფრო მეტადაც კი, ვიდრე მყინვარი, აკი, მყინვარს დროდადრო ნისლი ფარავს, ილიას კი ვერც ნისლი და ვერც ღრუბელი მუხლებამდეც კი ვერ უბედავენ დარჩრდილვას.

მით უმეტეს, თეატრმა არ უნდა შეჰკადროს ეს, თანაც ისეთმა ხელოვანმა, რომელიც თითქოს მის ყოველ სიტყვას საკუთარი თვალისჩინივით უფროთხილდება (ჩვენი ქართული, ლ ი ტ ე - რ ა ტ უ რ უ ლ ი , ნ ა ბ ე ქ დ ი ქართული ამ ორმოც წელიწადში, მთელი ჩვენი ხალხის საბედნიეროდ, ისე დაიხვეწა და ისე ჩამოყალიბდა, რომ ახლა აღარც ილია დაგვიწერდა „ასის წლის წინათ“ და არც „თარგმანს ინგლისურიდამ“), მაგრამ, თუკი მაინცდამაინც არჩევანზე მიდგება საქმე, როგორც ჩანს, უფრო აჯობებს, დიდი მწერლისას აზრს უფრო ვუფროთხილდებოდეთ, ვიდრე ცალკეულ სიტყვას...

როცა შენ კლასიკურ ნაწარმოებში, რომელიც ყოველმა ჩვენგანმა ზეპირად იცის, ლუარსაბის რძლის, ელისაბედის როლს თანამედროვე კოსტიუმში გამოწყობილ მსახიობ-ვაჟს ათამაშებ, რომლის ქალობაში გინდა დამარწმუნო მისი ჰიპერტროფირებული ქალური მანჭვა-გრეხიანობით, ბაკენბარდებიან თავზე კოპლებიანი თავსაფრის მოხურვით, რად მივიღოთ, ბატონო, ეს, ილია ჭავჭავაძისადმი ფანატიკურ ერთგულებად თუ ილია ჭავჭავაძის ნოვატორულ, ახლებურ ნაკითხვად, ან ეგებ, იმ ღრმა ფსიქოლოგიზმად, რომელსაც ჩვენი შიდანწევით გამხმარი თავის ქალა ასე იოლად ვერ ჩასწვდება?!

შეიძლება ამ მსახიობმა-ვაჟმა ქალების როლის უბადლო შესრულებით თქვენი ყურადღება ჯერ კიდევ თეატრალურ ინსტიტუტში მიიქცია და არ გინდათ, ასეთი ნიჭი დაიკარგოს და გინდათ, რომ ის გამოჩნდეს თეატრის მოყვარულთა სასიხარულოდ...

ამ კეთილშობილურ განზრახვას, აბა, ვინ ერთი დაგინუნებთ, მაგრამ... დაგედგათ, ბატონო, მაშინ სპეციალურად მისთვის წარსულში დიდად ცნობილი ინგლისური კომედია „ჩარლის დეიდა“ და არა „კაცია- ადამიანი?!“

(სულ უახლესი მინი-ცნობა:

#### „Протест драматурга

Сэмюэль Беккет наложил авторское вето на постановку его пьесы «В ожидании Годо» в западногерманском городе Касселе. Режиссер этого театра вознамерился провести эксперимент и отдал мужские роли актрисам. Протест драматурга был удовлетворен. Спектакль не состоится.

«Сов. культура», 21 сентября, 1982 г.

აღბათ, არ იქნება ჩვენთვის ძნელი წარმოსადგენი, თუკი აბსურდული დრამატურგიისა და აბსურდის თეატრის მამამთავარი სამუელ ბეკეტი აღაშფოთა რეჟისორის ხელყოფამ – შეეცვალა სქესი მისი პერსონაჟებისათვის, მაშინ როგორღა მიიღებდა, ცოცხალი რომ იყოს, ქართულ რეალიზმის მამამთავარი ილია ჭავჭავაძე ჯერ კიდევ არცთუ სულ აბსურდულ მარჯანიშვილის თეატრში მისი ელისაბედის... გაელიზბარებას?!).

ამ სპექტაკლშივე, ამაზე ბევრად უფრო სამწუხაროდ (რა თქმა უნდა, მხოლოდ ჩვენთვის – გადაღჯუებულ-ჩამორჩენილთათვის!), „სექსუალური რევოლუციის“ მონაწილედ გვეცხადება... ღმერთო, ნუ მინყენ და... დარეჯანი!

როცა თავის თანამეცხედრე ლუარსაბს იოლად მისახვედრი ქარაგმებით ბრალს სდებს უშვილობაში და, შესაძლოა, ცვედნობაშიც, იატაკზე (აღბათ უნდა ვიგულისხმობთ, რომ ეს „კრაოტია“) ფეხებგაჩაჩხული ისეთ პოზას იღებს, რაც არც რეჟისორის ფანტაზიას ეკადრება, არც მის თეატრს, არც სინითლემორეულ უხერხულობაში ჩავარდნილ მაყურებლებს, ილია ჭავჭავაძეს კი – ხომ არა და არა!

და არც მსახიობმა, მით უმეტეს საქვეყნოდ ცნობილმა მსახიობმა, არ უნდა იკადროს იაფფასიანი „პოშლიატივის“ დემონსტრაცია! ალექსანდრე იუჟინი იქნებოდა თუ ალექსანდრე ნუნუნავა, განა ამაზე დაითანხმებდნენ მარია ერმოლოვას თუ ნუცა ჩხეიძეს?!

ვიცი, საამისო პასუხი „ნოვატორებს“, ისე, როგორც ყოველთვის, ახლაც მზად ექნებათ: საერთოდ,

„ეგრეთ წოდებული „საშუალო“ მაყურებელი ძნელად იღებს ახალს... მას სურს ყოველთვის ნაცნობი, ტრადიციული...“

(იხ. „სკოლა და ცხოვრება“, №3, 1981 წ., გვ.66).

კერძოდ,

მაშინ სხვა დრო იყო...

დრო კი სხვა იყო, მაგრამ ზემოთაც მოგახსენეთ, არსებობს მორალის, ზნეობის მარადიული კანონები, რომლებზეც დრო ხელს ვერ აღმართავს, თუკი, რა თქმა უნდა, სირცხვილის გრძნობას არ ამოვშანთავთ ჩვენში და სულ არ დავეშვებით იმ ჩვენი წინაპრების დონემდე, ზოოპარკის გალიაში, მზეზე, წელს ქვემოთ „საჯაროდ“ რომ იქექებიან და ჩვენ, მათ შთამომავალთ, თვალის წუთიერი შეჩერებაც რომ გვერიდება, თუნდა იმ დროს მარტონიც ვიყოთ...

შარშან ჟურნალ „საბჭოთა ხელოვნებაში“ (№7) დაიბეჭდა „გარეუბნის მარტოსახლი“. ამ პიესის ავტორი, როგორც მითხრეს, ახალგაზრდა დრამატურგია, უფრო სტაჟით, ვიდრე ასაკით. მიუხედავად ამისა, მე მგონია, იგი მაინც უნდა მივაკუთვნოთ იმ თაობას, რომელიც მოდის, სამწუხაროდ, მეტად წელი ნაბიჯებით რომ მოდის და ასე დიდად იგვიანებს...

ახალგაზრდა შილერს „ყაჩაღები“ უკვე დაწერილი ჰქონდა და ის მაინც საგონებელში ჩავარდნილი გულს ეხეთქებოდა:

„22 года, и ничего не сделано для бессмертия!“

სხვათა შორის, „მარტოსახლიც“ მოქმედებენ ყაჩაღები, ყოველ შემთხვევაში, მოყაჩაღო ყაჩაღები, თუმცა არა იმ ზომისა და არც იმ სულის ყაჩაღები, როგორიც იყვნენ გერმანელი დრამატურგისა; შეიძლება ესეც იყოს მიზეზი იმისა, რომ „მარტოსახლის“ ენობრივი ქსოვილი, სიტყვიერი მასალა, შილერთან შედარებით, სულ სხვა შედეგნილობისაა. სადეგუსტაციოდ მხოლოდ ერთ გვერდზე (112) დაბეჭდილს (დაბეჭდილს!), მაღალფარდოვნად რომ იტყვიან ხოლმე, შემოგთავაზებთ:

„ა ლ ე კ ო: ისეთ შავ დღეში ვარ, ჩემო მაგდა... გაჩაჩხული ვარ გაგლეჯამდე. გაგლეჯილი მაქვს შარვლის უბე. კუტუ გარეთა მაქვს გამოვარდნილი. ყვავი მაზის მხარზე. ქვემოდან ნაგაზი ცდილობს ამოხტომას. კუტუს მოჭმას მიპირებს.“

მ ა გ დ ა (თავგამოდებით): მოვუხმობ საშველად ყველას.

ა ლ ე კ ო: ... ასე გაჩაჩხული ვარ მე დღეს, რადგან კუტუს მოჭმას მიპირებს კავკასიური ნაგაზი... მაგდა, რად უნდა ყვავს მაგნიტოფონი? რად უნდა ძალს ჩემი კუტუ?

...უთხარი დოდონას: ალექოს რომ ფისი მოუნდეს-თქო, არ დასჭირდება შარვლის შეხსნა, გამოვარდნილი აქვსო-თქო გარეთ კუტუ.“

ალბათ დაინტერესდებით მოქმედ პირთა წლოვანებით... მოვიშველიოთ ავტორი: ალექო „შუა ხნის წარმოსადეგი მამაკაცია“, მაგდა „მონიფული ქალიშვილია“, დოდონა „ბებიაა მაგდასი, ას წელს მიტანებული“, თუმცა მოძრაობასა და სიტყვა-პასუხში სულაც არ ეტყობა, რომ იგი იმ წელს მოევლინა ამ ქვეყანას, როცა სანკტ-პეტერბურგის ყოფილი გენერალ-გუბერნატორის ქალიშვილმა, სოფიო პეროვსკაიამ სანკტ-პეტერბურგშივე გააგორა იმ დროისათვის ბევრი პროგრესული რეფორმის შემომღები ალექსანდრე მეორე...

ისიც მინდა, შევახსენო მკითხველს, თუ ის მამაკაცია, რომ ათი-თორმეტი წლის შემდეგ შვილები თანდათან შორდებიან მშობლებს, ცალკეედებიან, ბიჭი ამ ასაკში დედას ტანს უკვე აღარ აბანინებს, ერცხვინება...



ახლა კი, ყოველივე ამ მიხვეულ-მოხვევის შემდეგ, გთხოვ, მკითხველო, ერთი ნუთით მაყურებლად გადაიქცე და თავად წარმოიდგინო, რა ამაღლებული, რა შთამაგონებელი, რა სულისა და გონების გამწმენდი სანახაობა გელის, თუმცა, ამ პატარა სცენისა და დიალოგის მიხედვით, როცა „მარტოსახლს“ მთლიანად იხილავ რუსთაველის თეატრის სცენაზე, — დიახ, ეს პიესა თავის „კუთუბიანად“, „მთლიანად და სავსებით“ არათუ ჟურნალის დიდად დახვეწილი გემოვნების მქონე რედაქტორმა დაბეჭდა საუცხოო ცარცის ქალაღზე, იგი აგრეთვე „მთლიანად და სავსებით“ მიიღო კულტურის სამინისტრომ და ახლა მას ამზადებს ჩვენი სახელგანთქმული, რუსთაველის სახელობის, ჩვენი პირველი ეროვნული თეატრი დიდად დახვეწილი გემოვნების მქონე რეჟისორის, რობერტ სტურუას ხელმძღვანელობით; ამზადებს, ცხადია, „მთლიანად და სავსებით“, რაც, რასაკვირველია, ბევრად არც გაუჭირდება ჯერ „რიჩარდში“ ქვედა საცვლების გაუხდელად, მერე კი „შეშლილში“ დიდი ოსტატობით დადგმული იმ სცენის შემდეგ, რომლისთანებზე დასავლეთის პორნოფილმების უნახავმა და ამიტომ უბედურმა ციციერონმა ოცი საუკუნის წინათ თქვა: „...показывать непристойно“-ო.

ამ თხუთმეტიოდე წლის წინათაც კი, აბა, სცენაზე ვინ იტყოდა „ნიფხავსაც“ კი; „ნიფხავი“ კი არა, ერთმა ჩემმა საყვარელმა მსახიობმა ქალმა კუპრის ცრემლებით მატირა, როცა ფრაზაში — „ვიდრე მაგას ბარძაყს არ გამოაჭამს, მანამ არც დაიჯერებს, რომ მისი ძალი იკბინება“, „ბარძაყი“ ამომიგდო, როგორც უცენზურო სიტყვა და თავი რომ მემართლებინა, ვერც ილია მომეშველა და ვერც აკაკი („შე არდასაცალებელო, რისთვის მოუცია ღმერთს ეგ ბარძაყისოდენა მკლავები!“ „ცხელი მჭადი მომეღვა ბარძაყზე და მეცხუნა“).

ახლა კი, იმავე თეატრის სცენაზე, თანაც ქალი -ავტორის პიესებში ისეთი „ანტიკა“ სიტყვებია მიმოხვეული, დიდუბელ ფხაჭი-კოლასაც რომ შეშურდება...

რას იზამთ, განათლდა ხალხი, საოცრად განათლდა!.. ერთმა, როგორც ჩანს, თავზე საყრელად განსწავლულმა მოდრამატურგო დრამატურგმა შარშან მოსკოველთა ღირსსახსოვარ გასტროლებს მხოლოდ ცალი თვალი რომ შეავლო, პირად საუბარში ქედმაღლურად წაუაფორიზმა: „მართლაც მ ც ი რ ე თეატრი ყოფილა მცირე თეატრი“.

მე კი მეორემ, გ. ტოვსტონოგოვის „ცხენის ისტორიის“ პირველი მოქმედების ნახვითაც უკვე გაბრუებულს, ანტრაქტის დროს ისე დამცინავად გადმომხედა, რომ შევატყვე, ცოტათი შევეცოდე კიდეც და ამიტომ სულ ერთიანად არ გამწირა და არ მომახალა — „რა გესმით თქვენ ხელოვნებაში?!“ მან მხოლოდ სასწორზე შემეგდო: „ნუთუ ეს მოგწონთ?!“

ალბათ გასურთ, იცოდეთ ამ „მეორის“ ვინაობა — რუსთაველის თეატრის წამყვანი რეჟისორი გახლდათ (ეს თითქოს ჩვენს თემას არ ეხება, მაგრამ მაინც... რა ენობრივი უბედურებაა ეს... „წამყვანი“, „წამყვანი“...

პროგრამის წამყვანი — კიდეც ჰო, წამყვანი ორთქლმავალიც, მაგრამ „წამყვანი შემოქმედი?“ „წამყვანი უნივერსიტეტი?“ თუ მოწინავე?!

ეს „წამყვანი“ რუსულიდან კი მოდის პირდაპირი გზით, მაგრამ რუსულ-ქართულში ნუთუ ველარ გავინაფეთ ოციანი წლების შემდეგაც, როცა „подпольщик“-ს უსატყვისებდნენ ჭერქვეშელს... ჭერქვეშელი რევოლუციონერიო. ჭერქვეშე ცხოვრობს ყველა მოდგმა ადამიანისა, რევოლუციონერები და კონტრრევოლუციონერებიც. იატაკქვეშ კი იმალებოდნენ და ბეჭდავდნენ პროკლამაციებს მხოლოდ რევოლუციონერები!).

...დიახ, თაობა მიდის, თაობა მოდის! მე ვფიქრობ... ვფიქრობ, ცხადია, გაუბედავად და რა სამწუხაროა, როცა თაობა მიდის, და რა სასიხარულოა, როცა თაობა მოდის, ოღონდ... ორმაგად სასიხარულო იქნებოდა, თუ ეს თაობა თავის სამწერლო, სახელოვნო მოღვაწეობას... ბოდიშს მოვიხდი, „კუთუთი“ არ დაიწყებდა, რომელიც, როგორც „საბავშვო საღალაობო“ სიტყვაც კი, შეტანილი არ არის ჩვენი ეპოქის დიდ ძეგლში - „ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში.“

(**ანდერძისპური:** თუკი ასი წლის შემდეგ საქართველოში ქართველობა კიდეც იქნება შემორჩენილი იმ რაოდენობით, რომ მას კვლავაც ექნება ქართული შრიფტი და ქართული სტამბა, თანაც ვითარებაც იქნება ისეთი, რომ შეეძლება, დაბეჭდონ ჩემი „შავი წიგნი“, ჩემი თხოვნა იქნებოდა, მთელი ეს „სექსუალური“ ნაკვეთი ამოიღონ როგორც ქალაღის ფერის გამშავებელი და ადამიანში ადამიანურობის შეურაცხმყოფელი!).

\* \* \*

ნალბანდი რომ უნდა ნალბანდობდეს და ხაბაზი – ხაბაზობდეს, რაც ადრეულად შეიგნო ნემიროვიჩ-დანჩენკომ, რუბენ სიმონოვმა კი – მოგვიანებით, ამის ჩინებული მაგალითია რეჟისორ რობერტ სტურუას დრამატურგიული საქმიანობა...

ისე კი გადაშალეთ ანტონ ჩეხოვის „Записные книжки“, 1927 წელს მოსკოვში გამოცემული, გვერდი 89, სადაც ამოიკითხავთ:

„Всякий человек может написать пьесу, которую можно поставить“.

ამ აზრის დამადასტურებელი სულ პატარა მაგალითიც:

„ნ ა ზ ი კ ო (სიხარულით, ეხვევა და კოცნის): უი, მადონას ვენაცვალე, სადა ხარ, ქალო, სად დეიკარგე?!“

მ ა დ ო ნ ა (დალლილი ხმით); პაკუპკებზე ვიყავი, მოსკოვში... (უცხად ცოცხლად). დედა, რა სერვანტესები ჩამევიტანე, რო იცოდე, ცეკავშირის ჯუღეტაც დააფჩენს პირს!“

განა არ შეიძლება ეს სცენა-გადალაპარაკება გათამაშდეს თეატრში?! შეიძლება, ცხადია, ჰოდა, ამას კიდევ სხვა მიუმატე, იმ სხვას კიდევ სხვა და...

მოთხრობა-ლექსისაგან პიესის მთავარ განმასხვავებელ ნიშნად ხომ ერთმანეთში ლაპარაკი ითვლება, ამაღლებულად დიალოგს რომ ეძახიან დრამატურგთმცოდნეები, ადამიანები კი ენის ადგმისთანავე სულ ერთმანეთში ვლაპარაკობთ, ჰოდა, ამაზე ადვილი რა უნდა იყოს — ვალაპარაკებ მეც ხან ქალს, ხან კაცს? ვალაპარაკებ დედას მამასთან, ბებიას შვილიშვილთან, მექრთამეს სამსახურის მაძიებელთან, პატარას დიდთან, ავადმყოფს ექიმთან, მინისტრს მდივანთან, მდივანს სათხოვნელად მოსულთან („თათბირი აქვს“) და ასე შემდეგ და ასე ამგვარად... სხვა რაღა ჯანდაბა უნდა პიესას, ახლა ადექი და ითამაშე, ოღონდ ეს კია, ცოტა ძნელი ყოფილა სცენამდე მიღწევა, მაგრამ „შანციან“ კაცს არც ეს გაუჭირდება და არც უჭირს თურმე!..

„შანციანმა“ ისიც კი იცის, თურმე, რომ ჩვენი თეატრები პიესებს უფრო იმის მიხედვით იწონებენ და იწუნებენ, თუ ვისი დანერილია იგი; ფაქტიურად უფრო დამწერს, კაცს დგამენ, ვიდრე ნაწარმოებს, ამიტომაც არის, რომ ახლა დრამატურგია აღარ ითვლება ლიტერატურის ყველაზე რთულ, უძნელეს ჟანრად, და არათუ უძნელეს, საერთოდ, ლიტერატურადაც აღარ ითვლება; „ერთმანეთში ლაპარაკი ორ ნაწილად“ უკვე პიესაა, თუნდაც სახეები მასში უსახური იყოს, ენა გონჯი და მხატვრულ ალლოს მოკლებული, დასაწყისი და ბოლო დაუსაბუთებელი...

თუმცა, რის დასაწყისი, რის ბოლო, როცა მეტ-ნაკლებად მწყობრი სიუჟეტიც კი სულაც აღარ არის სავალდებულო და, მაშასადამე, არც ექსპოზიციან საჭირო და არც კვანძის შეკვრა, არც კონფლიქტის გამძაფრება, რომელსაც მოჰყვება კატასტროფა და გაიხსნება ნასკვი...

ყოველივე ეს სოფოკლეს, შექსპირის, მოლიერის, შილერის, ოსტროვსკის, შოუს უკვე წყალში გადასაყრელი ხერხები ყოფილა. თანაც ამ ძველმოდური კანონებით პიესა რომ დანერო, ამას ერთი ისეთი რაღაცა უნდა თურმე, რომელსაც „შანცი“ არ იძლევა, მას თურმე, ბუნება იძლევა, ისიც ძალზე ძუნნად, მის გასაღვივებელ-გასამდიდრებლად კი საჭიროა, თურმე, მთელი ცხოვრება კვარით იწვოდე...

ვიყავი მხოლოდ დრამით მდიდარი,  
არ მიძებნია მე სხვა ქონება,  
პიესის გარდა არავითარი  
მე არ მხიბლავდა სხვა შთაგონება.

(ვალერიან გაფრინდაშვილის ამ ტაეპში შეცვლილია მხოლოდ ორი ერთი და იგივე სიტყვა: „ლექსი“, „ლექსები“);

დიდება და მადლობა ღმერთს, რომ დრამატურგიაში დაგვიდგა დრო, როცა არათუ კვარით, ექვსშაურიანი სანთელივით რომ იწვოდე, ესეც ზედმეტია, და რომ ყველა ეს „თურმეც“ ბალასტია თურმე!

დიახ, დიდებული რამ ყოფილა დრამატურგობა, თანაც, თურმე, ო, რა უბრალო, იოლი და ადვილი!

(მინი-ცნობა: ოცზე მეტი პიესის, მათ შორის „მდაბიონის“, „მოაგარაკენის“, „ფსკერზე“, „მზის შვილების“, „ეგორ ბულიჩოვის“ ავტორს თავი დრამატურგად არ მიაჩნდა და ამით მაქსიმ გორკი ცრუ თავმდაბლობის სამოსელში როდი ეხვეოდა, მე უფრო ბელეტრისტი ვარო...

„Наконец, я обязан сказать кое-что и о себе, ибо есть опасность, что моя «драматургия», ныне чрезмерно восхваляемая, способна соблазнить молодых людей на бесполезное изучение ее и – того хуже – на подражание ей“.

„О пьесах“ полное собр. сочинений, том 26, стр. 423.

მივაქცევ მკითხველის ყურადღებას ბრჭყალებს, რომლებშიც გორკიმ თავისი დრამატურგია მოაქცია, როგორც, მისი აზრით, მდარე ღირსებისა...

ანტონ ჩეხოვი (ჩ ე ხ ვ ი ც ! ) შეწუხებული სწერდა ა.ი. სუვორინს „თოლიაზე“ („Чайка“):

...„Читая свою новорожденную пьесу, еще раз убеждаюсь, что я совсем не драматург“.  
Полное собр. сочинений, том 16, стр. 285.

კონტრასტისათვის მხოლოდ ერთი მაგალითი იმის საილუსტრაციოდ, თუ როგორ გავიზარდეთ ჩვენ, დრამატურგები, ჩეხოვისა და გორკის შემდეგ:

ჩვენი დროის ისედაც ყოველმხრივ სახელგანთქმული ბელეტრისტი, რომელსაც დრამატურგობასთან იმდენივე კავშირი აქვს, რამდენიც პურის ცომს გამომცხვარ პურთან (მის ნაწერებს რომ სხვები ასცენიურებენ, ეს მთელმა მილეთმა იცის, ლენინგრადადელ ალამირზოიანიდან თბილისელ ლორთქიფანიძემდე!), თავს მაინც დრამატურგად გვაცნობს:

„Прозаик, драматург, поэт“ (იხილე Справочник Союза писателей СССР, Москва, 1981 г.).

ნუ ვიტყვით, რომ ასეთ ცნობარში შემდგენელი, ჩვენ მიერ ცნობის მიუწოდებლად, ჩვენდა დაუკითხავად, ზედმეტ „ჩინმენდალ-ტემლას“ მოგვაკერებს).

სტურუას ორად ორ პიესას, თუ საანგარიშოზე ჩამოვკრავთ და არ შევცდებით, მისი ჩათვლით ხუთი ავტორი ჰყავს!

პირველ პიესას „ბრალდებას“ ბრალს არც წაუყენებთ, რადგან იგი ქაბუკობაში დაიწერა, დაიწერა იმ ასაკში, როცა ცეცხლთან თამაში უბრალო გართობა ჰგონიათ, მეორე კი – „ვარიაციები თანამედროვე თემაზე“ – სულ აგერ ახლა, ჩვენ თვალწინ, ასაკობრივ და შემოქმედებითს ზენიტში მყოფობის დროს!

მართალია, რუსთაველის თეატრისა და მისი მთავარი რეჟისორისთვის საგულდაგულოდ, მისი კრედოს სრულყოფილად წარმოსაჩენად დანერგილი ეს პიესა სამ ავტორს – თითქმის მთელ ბრიგადას ეკუთვნის, მაგრამ მათი ბრიგადირი კალმით თუ არა, სულით მაინც, ხომ სტურუაა და, მაშასადამე, ის არის მისი პირველი და მთავარი ავტორი, რასაც, სხვათა შორის, არ უგულუბელყოფს ნაბეჭდი ქალაქის არც ერთი ნამცეცეცი, რომ აღარაფერი ვთქვათ აფიშა-პროგრამებუკლეტებზე და ფინანსურ მხარეზე.

ისე კი, არ შევცდები, თუ ვიტყვი, რომ მსოფლიო დრამატურგიაში არ მოიძევაბა თუნდაც ერთი, ასე თუ ისე ცნობილი დრამა თუ კომედია, ტრაგედია თუ ვოდევილი, სამ ავტორს რომ ერიოს მასში ხელი, ორის კი, მაგრამ მხატვრული ღირებულებით დიდად არც ისინი გამოირჩევიან. როგორც ჩანს, დრამატურგიაში არსებობს რაღაც კანონზომიერება, რომლითაც რაოდენობა არ გადადის ხარისხში, თუმცა, ესეც არის, „ვარიაციები“ მარტო სტურუასაც რომ დაეწერა, ხარისხობრივად მაინც იმავე ხარისხში იქნებოდა (და, შესაძლოა, უფრო დაბალზეც, ახლა ავტორებში ერთი ჟურნალისტი ქალი მაინც ურევია)... მთელ ამ „ვარიაციებში“ კი გულთან მისატან, გულის გამხარებელ ერთ ვარიაციასაც, ერთ ახლად დანახულ პერსონაჟს, ერთ ფრაზას, მწერალ კაცს რომ შეგშურდება, ნეტავ ამაზე ადრე მე დამენახა, მე მეთქვაო, ვერ ნაანყდებით.

და მაინც,

„ვარიაციები“ — პიესა და სპექტაკლი, რომელიც თეატრის მთავარმა რეჟისორმა თავის გემოზე დაწერა და რომლისთვისაც შეარჩია – აბა, ხელს ვინ შეუშლიდა! – თავისივე თეატრის ყველაზე საუკეთესო მსახიობები (ეროსი მანჯგალაძის გამოკლებით!) და დადგა, მაინც ვერ იქცა საეტიპო, საპროგრამო სპექტაკლად და მან ვერაფერი სიხარული მოუტანა ვერც თეატრს და ვერც მაყურებელს!

ისე კი ჩვენს სახელოვან რეჟისორს თავის დადგმებში ერთობ უყვარს „შტუკებისა და შტუჩკების“ მიმობნევა, ზოგი-საკუთარის, ზოგიც-ნასესხების... მაგალითად, „დამწყებ როლში“ ლაპარაკი სიტყვების წამლერებით ახლა ბევრისათვის უკვე მივიწყებულ მშვენიერი ფრანგული ფილმიდან — „შერბურის ქოლგებიდან“ არის, როგორც იტყვიან, „რბილად“ რომ ვთქვათ, წამოღებული... „ვარიაციების“ მთავარი დრამატურგიული საყრდენი კი, აქაც „რბილად“ რომ ვთქვათ (ო-ო, სიტყვა პლაგიატს არ ვიხმართ!), ცივ-ცივად არის აღებული ინგლისში საკმაოდ ცნობილი ერთი პიესიდან, რომლის ავტორია ფეი უელდონი და რომელიც ამ რამდენიმე წლის წინათ დაიდგა...

არ ვიცი, ეს სხვათა შორის უნდა ითქვას თუ მტკიცედ და გარკვევით, რომ ამ პიესის სათაურიც ინგლისურად „ვარიაციებად“ იკითხება (Fay Weldon, „Action Play“) და აქაც ასე, როგორც ქართულ „ვარიაციებში“, რამდენჯერმე თამაშდება სხვადასხვა გარემოცვაში სცენები, რომელთაც სხვადასხვა დაბოლოება აქვთ.

(მე აღარაფერს ვამბობ გერმანელი დრამატურგის პეტერ ვაისის, დიდად ცნობილ პიესაზე „მარატ სადზე“, საიდანაც ქართულ სამავტოროვან „ვარიაციებში“, ყოველგვარი მოზოდიშების გარეშე, „ნასესხებია“ სიუჟეტური აღნაგობის პრინციპი, და არც ს. ალიოშინის პიესაზე „Тема с вариациями“).

სტალინი, რომელიც სინამდვილეში ხალხს არავითარ ანგარიშს არ უწევდა, მაინც ხშირად იმეორებდა, ხალხი ბრძენიაო („Народ мудр“).

ჰოდა, ბრძენ ხალხს უთქვამს, ნალბანდი უნდა ნალბანდობდეს, ხაბაზი უნდა ხაბაზობდესო.

ახლა ესეც ვიკითხოთ, რამდენად არის რობერტ სტურუა ქართველი... ნალბანდი, ან ქართველი ხაბაზი, ესე იგი ქართველი რეჟისორი?

მარჯანიშვილი სულ ათიოდე წელი ემსახურა ქართულ თეატრს და, მაინც, მიუხედავად იმდროინდელი ქართული დრამატურგიის მწირიანობისა, ამ ხნის მანძილზე „გარუსებულმა მარჯანოვმაც“ კი დადგა, ზოგიც ძველი და ზოგიც ახლად დაწერილი, 17 ქართული პიესა (პანტომიმა „მზეთამზისა“ და „არსენას ლექსის“ ჩაუთვლელად!); არც ახმეტელს დასცალდა, მასზე ბევრად მეტხანს ეგიზგიზებინა ცეცხლი რუსთაველის თეატრის სცენაზე, მაგრამ მანაც მოასწრო, დაედგა 15 ქართული პიესა (გადმოქართულებული „ანზორისა“ და „ნაბიჭვრის“ ჩათვლით!). დი-ახ, ახმეტელმა, მარჯანიშვილისა არ იყოს, მიუხედავად იმდროინდელი ქართული დრამატურგიის სილატაკისა, აკი იმ წლებში ჩვენი დრამატურგია, როგორც ლიტერატურის განცალკევებული ჟანრი, მხოლოდ ყალიბდებოდა.

თავისი რეჟისორული მოღვაწეობის ოცი წლის მანძილზე რობერტ სტურუამ წარმოგვიდგინა 27 სპექტაკლი, აქედან დამოუკიდებლად, მარტო მან, ქართული პიესა დადგა მხოლოდ... ექვსი! (მათ შორის „ლალატი“ ისე დაასაჭურისა, რასაც თვითონ საჭურისი ალა-მაჰმად-ხანიც ვერ მოახერხებდა, ყვარყვარეს კი ნაცარქექიას, არტურო უის ფერ-ხორცი შეასხა, ბრეხტმა მსოფლიოს ამამტუტებელ-დამაქცევარ ადოლფ ჰიტლერად რომ წარმოგვიდგინა!).

თანაც — ეს როგორღაც ნიშანდობლივია! – ქართული პიესა (და არც უცხოური!) ერთიც არ დაუდგამს ისეთი, რომელიც სადმე უკვე დადგმული არ ყოფილიყო („მზიანი ღამე“, როგორც რომანი, უკვე აპრობირებული იყო და მისი ინსცენირება არ იყო რაიმე სიახლესთან თუ რისკთან დაკავშირებული).

ზოგიერთმა ეს შეიძლება ამ ვეება რეჟისორის მორიდებულობით აგვიხსნას, — არ უნდაო, ძველი ფეოდალვით პირველი ღამის უფლებით ისარგებლოს მასზე დაქვემდებარებული დრამატურგიის ლატიფუნდიებში, თუმცა კი ამ უფლებით, მისი წინამორბედნი, მარჯანიშვილი, როგორც „დურგალი“ და ახმეტელი, როგორც „ხურო“, როგორც კი „სპექტაკლ-სკამის“ მზადებას შეუდგებოდნენ, უშიშრად და ფართოდ სარგებლობდნენ: ისინი ერთი წაკითხვით... ბოდიში, ერთი ხელის მოსმით, ერთი თვალის გადავლებით უკვე ხვდებოდნენ, რა ჯიშის ხის მასალასთან

ჰქონდათ საქმე: ეს იყო ძვირფასი მუხა თუ ბზა, თუ, მათთან შედარებით, დაბალი ღირსების თელა თუ ნიფელი...

\* \* \*

საქართველოს გარეთ ქართული თეატრისათვის ისე არავის გაუთქვამს სახელი, როგორც დაც ალექსანდრე ახმეტელმა გაუთქვა.

და ისიც რა დროს? როცა მატარებელი თბილისიდან მოსკოვამდე ჩასვლას ოთხ დღეს უნდებოდა, როცა უჩინმაჩინის ქუდი უფრო რეალური ამბავი იყო, ვიდრე ტელევიზია...

1930 წლის მოსკოვის თეატრალურ ოლიმპიადაზე რუსთაველის თეატრმა არა მარტო ჩვენი დროის ყველაზე დიდი ესთეტი ლუნაჩარსკი განაცვიფრა („რუსთაველის თეატრი მსოფლიო თეატრების პირველ რიგში წინაურდება“) და აგრეთვე ბევრი სხვა, თითქმის მისი ტოლი რუსი თეატრალური მოღვაწე და უბრალო მაყურებელი, არამედ მრავალი უცხოელიც...

ამერიკელებმა მიიწვიეს კიდევ ქართული თეატრი საგასტროლოდ თავის ქვეყანაში, და თუ ეს გასტროლები არ შედგა, ამაში ბრალი მხოლოდ იმ დროს დასში მყოფ ზოგიერთ ჭკუამოკლე და ენაგრძელ, თანაც ნიჭით პატარა მსახიობებს მიუძღვით („თუ მოგვეწონა ამერიკა, დავრჩებით იქ, აპა, რას ვიზამთ.“

როგორ ფიქრობთ, ეს გასტროლები რომ შემდგარიყო, უფრო ნაკლები წარმატება ექნებოდათ მათ, ვიდრე ახლანდელ რუსთაველის თეატრს ჰქონდა მექსიკაში?! ანდა „ურიელ აკოსტას“, რომლის დეკორაციული გაფორმება დღემდე ინარჩუნებს სიახლეს და გვაოცებს მუსიკით, „სტურუასებურად“ რომ იყენებს მარჯანიშვილი, რაც ეგზომ აძლიერებს სპექტაკლის ემოციური ზემოქმედების ძალას?! ან კიდევ მისივე, მარჯანიშვილისავე, „ბეატრიჩე ჩენჩის“ — საუცხოო სპექტაკლს.

იმდროინდელი რუსთაველის თეატრისა და მისი ვაჟკაცი ხელმძღვანელის ალექსანდრე ახმეტელის სასახელოდ და სადიდებლად ხმამაღლა უნდა ითქვას, რომ მათ ქართულ თეატრს სახელი ქართული პიესებით გაუთქვეს, „ლამარა“ და „ანზორი“ — აი, რა იყო მათი თეატრალური თავბრუს დამხვევი სავიზიტო ბარათი! სწორედ ამ სპექტაკლებში ბობოქრობდა ქართული სული და ქართული ბუნება!

— დიახ, შეიძლება სცენაზე ქართულად მეტყველებდნენ, მაგრამ თეატრი მაინც არ იყოს ქართული!

მიხეილ ჯავახიშვილი ავტორის სათქმელს ერთ თავის პერსონაჟს ათქმევინებს:

„ზოგჯერ სახელიც ისე ადვილად რყვის მწერალს, როგორც სილამაზე ქარაფშუტა ქალს.“

პროზაულ ნაწარმოებში ვერ ჩამოთვლიდა, თორემ ისე, რასაკვირველია, ჯავახიშვილი ამ შემთხვევაში მხოლოდ მწერალს კი არ გულისხმობდა, — არტისტსაც, რეჟისორსაც, პროვიზორსაც, სახელმწიფო მოღვაწეებსაც კი...

მართლაცდა, დიდი ნებისყოფის პატრონი უნდა იყო და დიდი ჭკუისაც, რომ ხოტბა-დიდება, თუნდაც დამსახურებულმა, ტვინი არ აგიმღვრიოს, მით უმეტეს დამსახურებულმა... ასეთები კი, დიდი ნებისყოფისა და დიდი ჭკუის გამგებლები, კერძოდ, ხელოვნების დარგში, არათუ იშვიათად არიან, მე მგონია, სულაც არ არიან, ამიტომ მათ მიმართ, ვინც ქების სალაროს განაგებს, უფრო მეტი სიძუნვე მართებს გენიოსობის ერთხელ და სამუდამოდ ბეჭედდარტყმული მონუმენტების ჩამორიგებაში.

ნუ გაასულელებენ და ნუ გაათავხედებენ მით უფრო იმათ, ვისაც ბუნებამ საამისო მონაცემები უხვად მიაფანტა, თუნდაც პროფილაქტიკური მოსაზრებით ნუ შეუნწყობენ ხელს, რომ თავში მათ სისხლი აუვარდეთ, რაც პირველი, მაგრამ მეტად საშიში ნაბიჯია, გადადგმული ტვინის სისხლძარღვთა სისტემის მოსაშლელად.

უმადურობა ყოველთვის ითვლებოდა ადამიანისათვის დიდ სიმახინჯედ და არც ახლა, როცა „ქვეყანა გამოიცვალა, ჩარხი უკუღმა ტრიალებს“ (აკაკი), არ უნდა იყოს, თუ არ ვცდები, მისი შემამკობელი და დამამშვენებელი.

ჩვენი ხალხის დიდმა მეგობარმა, საზღვარგარეთ ქართული ხელოვნების თავგამოდებულმა მაქებარ-აგიტატორმა, არ იქნებოდა გადაჭარბება, თუ ასეც ვიტყვოდი, ჩვენი დროის უორდროშმა თეატრალური ხელოვნების არეში, გერმანელმა რეჟისორმა ჰერმან ვედეკინდმა რუსთაველის თეატრში მე-17 საუკუნის თავისი თანამემამულე დრამატურგის, გრიფიუსის „ქეთევან ქართველი“ დადგა...

მტკიცედ ამის თქმის უფლებას ჩემს თავს არ მივცემ, ისე კი, რეპეტიციების დროს ქალაქში არცთუ ისეთი ხმები გამოდიოდა, რომ თეატრში ჩვენს მოამაგე უცხოელ რეჟისორს ყოველმხრივ ხელს უწყობდნენ მოთამაშენი და არამოთამაშენიც, თუნდაც უბრალო თავაზიანობისა და ზრდილობისათვის...

ასე იყო თუ ისე, შედგა მაინც პრემიერა, რომელმაც მრავალი ხელისშემშლელი სიძნელე გადალახა და მაინც რიგიანად ჩაიარა, და მაინც, მეორე დილით გაფრინდა თუ არა თბილისიდან ვედეკინდი, ახლა უკვე მეორედ ნანამები „ქეთევან ნამებული“ სასწრაფოდ ამოიღეს რეპერტუარიდან, როგორც... ნუ იტყვით, როგორც მხატვრულად არასაკადრისი რუსთაველის თეატრის სამსოფლიო სახელისა!..

ეს, რასაკვირველია, არ გაკეთებულა თეატრის დირექტორისა და მთავარი რეჟისორის უნებართვოდ, რომელნიც ამ შემთხვევაში ერთსახეობაში გვეცხადებინან...

(მინი ცნობა: არსად, არც „პროვინციულ“ ბაქოსა და ერევანში, მოსკოვსა და ლენინგრადში ხომ არა და არა, არ არსებობს თეატრი (გარდა საბავშვო საოპერო თეატრისა), რომლის მთავარი რეჟისორი ერთდროულად დირექტორიც იყოს; ეს კია, ასეთი გაერთიანებული, „სამალაპრესტიჟო“ პოსტი, საქართველოს გარდა, ლილიპუტიაშიც ყოფილა თურმე, მსგავსად „Директор – капитан рыболовного траулера“).

კი, მაგრამ... ასეთი რა უბადლო რეპერტუარი მოეპოვება ამჟამად რუსთაველის თეატრს, რომ გრიფიუს-ვედეკინდის „ქეთევან ნამებული“ შავ ლაქას მოსცხებს მის თოვლივით თეთრ სამოსელს?!

ჩამოვთვალოთ...

„მშვენიერი ქართველი ქალი?“ — ყელგამოღადრული და გულგამოცლილი, გაოპერეტებული გოლდონი?

თუ საერთოდ დაიდგმებოდა ეს პიესა, მაშინ ყველაზე მეტად საჭირო იყო, დაეცვათ ორიგინალი, რომ გაგვეგო, როგორ და რას წერდა ჩვენზე დიდი იტალიელი დრამატურგი...

ეგებ შატროვის „ლურჯი ცხენები ნითელ ბალახზე?“ — ამაზე წინა ერთ გვერდზე ქარაგმულად უკვე მოგახსენეთ...

ანდა, ეგებ სტურუა-ვარსიმაშვილ-ფოფხაძის „ვარიაციები თანამედროვე თემაზე?“ — ამაზე კი ასევე წინა ერთ გვერდზე ყოვლად უქარაგმოდ მოგახსენეთ...

თ. ჭილაძის „როლი დამწყები მსახიობი გოგონასათვის?“ - ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა და ისიც – გულში, და არა საჯაროდ (ვინ გაბედავს?!), მკითხველისთვის მიმინდვია.

ველიეხოს „ოცნება?“ - ხანდაზმული მაყურებელი შემიძლია, დავამშვიდო — ასეთი რამ სპექტაკლი თუ იხილა კიდევ და მის მეხსიერებას სათაურიც არ შემორჩა, სკლეროზს ნუ დააბრალებს, ოცი-ოცდაორი წლისანნიც ველარ იგონებენ ახლა მას...

ჰიგინისა და კარიერის „ჰეროლდი და მოდი?“ — მკითხველს ვთხოვ, ორი სტრიქონით უკან დაიხიოს და კვლავ ნაიკითხოს „ოცნება“, „ოცნება...“

„ტარტიუფი?“ - მოლიერს რომ ასწავლიან 350 წლის შემდეგ, როგორ უნდა დაენერა და დაედგა თურმე მას „ტარტიუფი?!“

ან ეგებ ლიუსის „ამჰერსტის მშვენება“, ერთი ამერიკელი პოეტი ქალის ცხოვრებას რომ ასახავს?..

ვისაც არ ვკითხე, მათ შორის განათლებულ ფილოლოგებსაც, თითქმის არავის არ გაეგონა, შესაძლოა, დიდად ნიჭიერი დიკინსონის გვარი...

ჰოდა, რით უნდა დაიპყროს მან მით უმეტეს „საშუალო“ ქართველი მაყურებლის გულისყური? ამავე დროს თვით პიესაც არ გამოირჩევა შეუდარებელი ღირსებებით...

არა, შეიძლება არც ჩვენ გვაქვს სრულყოფილი პიესები ბარათაშვილზე, ილიაზე, ფიროსმანზე, მაგრამ ჩვენ მათ მაინც ინტერესით ვუყურებთ, რადგან მათ სახილველად ბავშვობიდანვე მომზადებული ვართ და ჩვენი წარმოსახვითაც ვამატებთ და ვამდიდრებთ ამ დიდებულ სახეებს, დიკინსონი კი... ასეც არ იყოს, ნუთუ თეატრმა წინასწარ ვერ უნდა აუღოს ალლო, რომ ერთპერსონაჟიანი ორსაათიანი სპექტაკლი ქართველი მაყურებლის ტემპერამენტიანი ბუნებისათვის მოსაწყენი და მომბაზრებელი იქნება, თუნდაც მის ერთადერთ გმირ ქალს ყველა დროისა და ყველა ხალხის პირველი მსახიობიც კი — ელეონორა დუზე ასახიერებდეს?!

ანდა „შეშლილი, შეშლილი... ახალი წელი?!“ — ძველი ბერძნები კათარსისს რომ ეძახდნენ თეატრის მეშვეობით სულის განწმენდას, როგორ, ეს „შეშლილი ახალი წელი“ უფრო განწმენდს

ჩვენს გაბინძურებულ სულს, ვიდრე „ქეთევან ნამებული“, თუნდა სულ ცუდადაც იყოს იგი დადგმულ-გათამაშებული?!

მე, რა თქმა უნდა, ყველა თეატრალურ ინსტიტუტდამთავრებულსავით თეატრის უცილობელ მცოდნედ თავი არ მომაქვს, მაგრამ რაკი უამინსტიტუტოდაც უკვე ვასხვავებ ამპლუას ამპლუასაგან, თეატრალური ხელოვნების სფეროში გაზეთი „Советская культура“ არ მიმაჩნია მაინცდამაინც ისეთ ურყევ ავტორიტეტად, რომ ჩემი აზრის გასამაგრებლად იგი მოვიშველიო, მაგრამ ამჯერად, რაკი – ვინ იცის! – ეს ჩემი ღარიბი ნააზრევი შეიძლება შემთხვევით „დიდებმაც“ წაიკითხონ, და რომ ეს ცილისწამებად არ ჩათვალონ, ამიტომ მოვიყვან მოსკოვის ამ გაზეთიდან ამონაწერს, რომელიც სპექტაკლის მოხსნის დღიდან საკმაო დროის გასვლის შემდეგ დაიბეჭდა:

„В спектакле ярко и образно раскрыты мужество, гордость, стойкость грузин, которые в кровопролитных боях с иноземными захватчиками защищали родину.“

თავად ვედიკინდმა სპექტაკლზე მუშაობის პროცესში ასე განაცხადა:

„მე მიყვარს საქართველო მთელი ჩემი არსებით, მინდა, მას ამ სიყვარულის ნიშნად ვაჩუქო ეს სპექტაკლი.“ (იხ. ჟურნალი „პარტიული სიტყვა“, №10, 1981წ.).

ჰოდა, ეს არის ჩვენი ქებული ქართველობა, რომ ვედეკინდს, თუნდაც იგი ბოლო დროს, ვთქვათ და, მართლაც შეშლილიყო, ასე უგვანოდ და უპატივცემულოდ მოვპყრობოდით?!

დარჩა კიდევ რამე რუსთაველის თეატრის რეპერტუარიდან? დარჩა-დარჩა: „კავკასიური ცარცის წრე“ და „რიჩარდი...“

„ცარცის წრე“ — კი, ბატონო, მშვენიერი სპექტაკლია, ოღონდ... შეიძლება გაიფიქრო კაცმა, რომ ის როგორღაც მაჭავარიანის „ოტელოს“ ჩამოჰგავს: უჭაბუკიანოდ ოტელო უკვე აღარ იყო ის სულისშემძვრელი „ოტელო“, რომლიდან გამოყოლილი შთაბეჭდილებაც სასიამოვნოდ ნერვებანწილთ ღამის სამ საათამდე აღარ გვაძინებდა. ასევე, ყანჩელის უმუსიკოდ „ცარცის წრე“ ვერა და ვერ შემოხაზავს დიდ, გაშლილ წრეს, რა თქმა უნდა, ესეც ნიჭიერების დამადასტურებელია, მუსიკა ისე მოარგო დრამას, რომ ჩინებული სპექტაკლი გამოგივიდეს.

თუკი ტექსტუალურ მხარეს არ გამოვედავებით, „რიჩარდი“ ერთიანი სტილის, ყოველმხრივ გამართული და, რაც მთავარია, წმინდა დრამატული სპექტაკლია, სადაც შექსპირის სუნთქვა, თუმცა ზოგჯერ არითმიული, მაინც გარკვევით იგრძნობა...

შეიძლება მკითხველებიდან ზოგიერთი გამოერიოს ისეთი, რომელიც თუ პირში არ მეტყვის, გულში მაინც გაიფიქრებს, — ახლა მოხვედი ამ აზრზე, ბიძიკო, როცა მთელმა ევროპამ და, რაც ჩვენთვის განსაკუთრებით უფრო საამაყოა, კრომველის, გლადსტონის, ჩერჩილისა და მარგარეტ ტეტჩერის ინგლისმა უკვე ინამა ქართული „რიჩარდი?!“

არა, ამ აზრზე ახლა არ მოვსულვარ; იმ დროს, როცა „რიჩარდი“ აგონიური მშობიარობის კრუნჩხვებში იმყოფებოდა და მის მიმღებ ბებიაქალებს კულტურის სამინისტროდან ეჭვი არ ეპარებოდათ, რომ იგი მკვდარი დაიბადებოდა, და მერე კი სულ ვინრო წრისათვისაც საცდელად რომ ეჩვენებინათ, რაკი ყოველმხრივ დღენაკლულ და უდღეურად იყო მიჩნეული, ამაზეც კი ჭოჭმანობდნენ, მე როგორღაც მომიხდა, დავსწრებოდი ბოლო რეპეტიციებს, და ერთადერთი მე ვიყავი, რომელსაც გამბედაობა ეყო, გამოეთქვა საპირისპირო აზრი, რის გამოც აქედან და იქიდან, ცხადია, ჩურჩულით, ერთგვარად საიდუმლოდ (თუ გაგვიგო, არც როლს მოგვცემს და არც საზღვარგარეთ წაგვიყვანსო). არა ერთმა და ორმა გამკიცხა: „რას ამბობთ?! როგორ გეკადრებთ?! ეს მოგწონთ?..“

... მაშინდელი დირექტორის თანდასწრებით დამდგმელი რეჟისორი გავამხნევე, რომელსაც, უკლებლივ ყველას აზრით, თითქმის მთელი წლის ნამუშევარი წყალში უნდა გადაეყარა, თანაც არა მდორე ტემზაში, მღვრიე მტკვარში!..

და ახლა „რიჩარდი“ ერთადერთია რუსთაველის სახელობის აკადემიური თეატრის რეპერტუარში, რომელიც მის აკადემიურობას ამართლებს და რომლის სანახავადაც მაყურებლის შემოყვანა ქამანდით, ანდა კოვბოები ამერიკაში გაგარეულებული ცხენების დასაჭერად ლასოს რომ ეძახიან, საჭირო არ არის.

კი, მაგრამ... როდემდე იკმარებს ეს ერთი „რიჩარდი“, თუნდაც ჩინებული, განა მარტო ერთი სპექტაკლი ეყოფა წლების მანძილზე სულიერ საზრდოდ ათიათასობით ქართველ მაყურებელს?! მოსკოვის, ლენინგრადის, კიევის დრამატულ თეატრებს მიმდინარე რეპერტუარში ოცზე მეტი დასახელების სპექტაკლი აქვთ. იქ წარმოდგენას, რომელზეც დასწრება 90 პროცენტამდე დაეცემა, უმაღვე ხსნიან (თუმცა იყო ერთი შემთხვევა, როცა ჩვენდამი, ქართველებისადმი, განსაკუთრებული პატივისცემის ნიშნად, „მხატმა“ რამდენიმე ხანს შეინახა დიმიტრი ალექსიძის დადგმა „Я вижу солнце!“ და მერე, როცა „Комсомольская правда“-ს უმცროსმა ძმამ, „Московский комсомолец“-მა არ დაგვიწოდო და მოათავსა კრიტიკული წერილი სათაურით „А где солнце?“, მაშინ „მხატმა“ იფიქრა, ცარიელი დარბაზი უფრო სახელის გამტეხია პიესისა და სპექტაკლისათვის, ვიდრე მისი საერთოდ არარსებობა რეპერტუარში და...).

„თეატრში იმან უნდა იაროს, ვისაც სურს ეს, ვისაც ამის შინაგანი მოთხოვნილება აქვს, ვისთვისაც თეატრში ყოფნის ყოველი დღე დღესასწაულია“...

ეს ოქროს სიტყვები მარჯანიშვილის თეატრის ახალ ხელმძღვანელს ეკუთვნის და რარიგ მოხარული ვიქნებოდით, თუ მათ ოქროს საქმედაც აქცევდა.

გვახსოვდეს კი: სადღესასწაულო განწყობილება ადამიანს თეატრში უბრალო, ფიზიკური ყოფნით როდი შეექმნება, მხოლოდ და მხოლოდ კარგი სპექტაკლებით და თუ მათ შორის თუნდა ხუთ წელიწადში ერთხელ მაინც სადღესასწაულო სპექტაკლიც გამოერევა, ეს უკვე დიდი დღესასწაული იქნება არა მარტო ხელოვნებისათვის, მთელი ქვეყნისთვისაც.

მაყურებლისათვის თეატრში სასიარულოდ შინაგანი მოთხოვნილების გაღვიძება-გაღვივება, რასაკვირველია, ისევ და ისევ თეატრზეა დამოკიდებული; მაჭავარიან-ჭაბუკიანის „ოტელიომ“ იმ დროს უმაყურებლოდ გამოყრუებული ოპერის თეატრი კვლავ აახმიანა და რამდენიმე სეზონით გამოაცოცხლა; „კავკასიურმა ცარცის წრემაც“ ააფორიაქა ჩვენი უტახტო სატახტო ქალაქი და გაგვახსენა „ესპანელი მღვდლის“ დროინდელი რუსთაველის თეატრი; მარჯანიშვილის თეატრის ამასწინანდელმა ერთმა სპექტაკლმაც, რომლის სათაურში ერთი შინაური ცხოველის სახელია ჩართული, რომელიც, ადამიანებისა არ იყოს; შეიძლება ავიც იყოს და კეთილიც, გამოიწვია მაყურებელთა ცხარე ინტერესი და, მიუხედავად ტელევიზიით მისი უმონყალო ექსპლოატაციისა, ეს ინტერესი შეიძლება ორასი ანშლაგის შემდეგაც არ დამცხრალიყო, რომ... ქათმის გოდებისა არ იყოს, ნუ დამკლავთ და მაშინ ვნახოთ, რამდენ წელიწადსაც ვიცოცხლებო... ჰოდა, რა იმ სპექტაკლის ბრალია, თუკი ის მოსვლისთანავე დაკლა (ამოიღო რეპერტუარიდან) თეატრის ახალმა მხატვრულმა ხელმძღვანელმა, როგორც ანტიმხატვრული...

კი, მაგრამ თუკი ის ანტიმხატვრული ნაკეთობაა (ნაწარმოებო, ამის თქმას ვერ ვბედავ, ვაითუ, ტრაბახში ჩამითვალოს ხელოვანმა ხელოსანს), მაშინ როგორღა გამოძერწეს მისმა მშობლებმა ისეთი მხატვრული სახეები (ჩინჩახელი, სარე), რომლებიც თითქმის 30 წლის შემდეგაც ახსოვს ახლაც ბევრს?! ეგებ ეს მარტო მათი ხალასი ნიჭიერებით აიხსნება და დრამატურგი მათ თავისი ნაცოდვილარით სულაც არ დახმარებია, ა?!

ვინ იცის, ეგებ ასეა მართლაც, მაგრამ... მაშინ რამ შეუშალა ხელი მათს ტალანტს, ასევე გაბრწყინებულიყვნენ თითქმის საბუნეფისოდ, სპეციალურად მათთვის დადგმულ „სარეველასა“ და „სიტუაციაში“?

ჩვენ უკვე ვიცით, რომ თაობა მიდის, ისიც ვიცით, რომ თაობა მოდის...

ჰოდა, ალბათ, რა დიდად ეფონება გულს და რა ამაყად მოიღერებს ყელსა, როცა ერთდროულ გაზეთ „ქართული თეატრის დღეში“ ამოიკითხავს ერთ, ან უკვე მოსულ-მობრძანებული კრიტიკოს-დრამატურგის წერილში:

„თ. ჩხეიძემ უდიდესი რისკი გასწია – მან „ოიდიპოსი“ გაიაზრა არა როგორც ტრაგედია, არამედ როგორც ფსიქოლოგიური დრამა“.

ხედავ, თვალბრიალა მკითხველო, დამდგმელ რეჟისორს რა რისკი გაუწევია, თანაც რა უდიდესი (величайший)? ამ რისკთან შედარებით ნიაგარაზე გაჭიმულ ბაგირზე გავლა განა შეიძლება, საერთოდ, რაიმე რისკად მივიჩნიოთ?!

ესეც არის, დაახსომდა კი ვისმე, ნახვის შემდეგ დაძინებამდე მაინც, ამ უდიდესი რისკის შედეგი - „ოიდიპოსი“, როგორც ტრაგედია ან როგორც ფსიქოლოგიური დრამა?!

მკითხველის ყურადღებას იმასაც მივაქცევდი — როგორ ფიქრობს იგი, ეს მშფოთვარე „ფიქრები თეატრზე“ ამ კრიტიკოს-დრამატურგს ანგარებამ აფიქრებინა თუ უვიცობა-უგემოვნობამ?!



და საერთოდ, ღირდა კი ალექსიძის დიდებული „ოიდიპოსის“ მერე ქართულ სცენაზე დროის ასეთ მცირე მონაკვეთში სხვა „ოიდიპოსების“ გამომზეურება?!

\* \* \*

ეს არაფერია, თუ სხვებმა ისე არ იცინან, როგორც ჩვენ გვინდა, სამაგიეროდ, ჩვენ ხომ ვიცით, რა „დიდი კულტურის ხალხიც“ ვართ ქართველები, განსაკუთრებით კი თეატრალური ინტელიგენცია პირად და საზოგადოებრივ ურთიერთობაში; როგორ ვუფრთხილდებით ერთმანეთს, როგორ ვაფასებთ ერთმანეთს, როგორ ვუხანგრძლივებთ სიცოცხლეს თითქოს უკვე სიცოცხლემოსწრაფებულთაც კი... ამის დამამტკიცებელ მხოლოდ ერთ „ნივთიერ საბუთს“ შორეული წარსულის ჩემი მახსოვრობის არქივიდან წარმოგიდგინო:

ეს იმ დროს მოხდა, როცა ჩვენს ოპერის თეატრს ხალხი ისე აწყდებოდა, როგორადაც ახლა უნივერსალს მიანყდება, თუ გაიგეს, რომ „გაყიდვაშია დუბლიონკები“.

ამ ზღვა მაყურებელში უბილეთო ღარიბ ყმანვილს შეგეძლო, საკონტროლო ბარიერის ფეხებში გამძვრალიყავი, ანდა, ტოლებში ეს უფრო ვაჟკაცობად ითვლებოდა, ზედ ბარიერზე გადაშვებულიყავი. ერთიც და მეორეც მოსახერხებელი იყო მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა მთავარი კონტროლიორი, სათვალისანი, ზორბა ტანის ტრუსევიჩი და მისი თანამემწე, ესეც ზორბა ტანის მისივე ქალიშვილი და წინა ფოიეში მოფუსფუსე ტანმალალი მთავარი ადმინისტრატორი (შემდგომში რეჟისორი) კვალიაშვილი როგორღაც ყურადღებას და სიფხიზლეს მოადუნებდნენ... სწორედ ამ მომენტის მომლოდინე და შემჩერე ვიყავი, როცა ტრუსევიჩის მჭექარე ხმა გაისმა ირგვლივ...

– Я ничего не знаю! Мне приказано не впускать Вас в театр!.. Отойдите! Вам говорят! Не мешайте людям проходить...

მის წინ კი გაცეცხლებული და თითქოს ცეცხლმოდებულიც პატარა ტანის გურული კაცი იდგა, რომელიც აღშოთების გამომხატველ სიტყვებს დიდი ხნის შემდეგ გამოგონილი ავტომატივით ისროდა და სულაც არ აპირებდა „ატაიდის“...

დღესაც არ ვიცი, რა დააშავა, ანდა, უფრო გარკვევით რომ ვთქვათ, რა უნდა დაეშავებინა ისეთი „ქეთო და კოტეს“ შემქმნელ კომპოზიტორ ვიქტორ დოლიძეს, რომ მისთვის — თითქმის საკუთარ სახლში! – ოპერის თეატრში შესასვლელი გზა დაეხშოთ, თანაც ასე თავმოსაჭრელად, საჯაროდ?!

ეგებ ესეც იმით უნდა აიხსნას, რომ „თაობა მიდის, თაობა მოდის?“

ვინ იცის — ვინ იცის, ოღონდ ეს კია, ამ ამბის შემდეგ ნახევარი საუკუნე გავიდა, მაგრამ ვიქტორ დოლიძის ღირსეული შემცვლელი კომიკური ოპერის ჟანრში ჯერ არავინ მოსულა.

სიცოცხლეში ჩადენილი სიგლაზე არც სიკვდილის შემდეგ უნდა ეპატიოს მის მქმნელს: არ ვიცი, ვის მიუძღვის კონკრეტულად ბრალი ზემოთ აღწერილ სიგლაზეში, ეს კი ვიცი, იმ ხანებში ოპერას ინტელიგენტად მიჩნეული ლელი ჯაფარიძე დირექტორობდა...

\* \* \*

ო, უკვე მოაწია დრომ, რათა ბოდიში მოვიხადოთ ასე მრავალგზის გადახვევ-გადმოხვევისათვის და, როგორც იტყვიან, მაღლობაც მოვახსენო მკითხველს ყურადღებისათვის, მაგრამ ჯერ ცოტათი მაინც კვლავ მინდა, ვისარგებლო მისი ყურადღებით და სამიოდე გვერდის უკან შეწყვეტილ აზრს დავუბრუნდე...

...დიახ, საბედნიეროდ, რუსთაველებს, „რიჩარდის“ გარდა, „ცარცის წრეც“ მოეპოვებათ, დიდხანს რომ ემსახურება თეატრსაც და მაყურებელსაც, მაგრამ მან ხომ უკვე კარგა ხანია, საგასტროლო რეპერტუარში გადაინაცვლა...

ო, ეს გასტროლები!..

თუ ჩვენი ქვეყნის ქალაქები, თუ ბებერი ევროპა, თუ ჭაბუკი ამერიკა!..

როგორც ქართველ კაცს, რასაკვირველია, გიხარია შენი პატარა ქვეყნის გაფრენა წითელ ხიდს იქით და თან როგორც იმავე ქართველ კაცს, გულს ჟანგი გედება ჩვენი პირველი ეროვნუ-

ლი თეატრი „ციგნების ხოროს“ ხომ არ უნდა ემსგავსოს, - სულ მოგზაურობაში იყოს, სულ და-  
ნონავდეს?! ამით ჩვენ, როგორც ერს, ვითომ ბევრი რამე გვემატება.

არც ერთი დიდი, სერიოზული თეატრი თავის ადგილსამყოფელს იშვიათად თუ ტოვებს დი-  
დი ხნით და თან ხშირ-ხშირად... ასე რომ იყოს, როგორ ფიქრობთ, მოსკოვის ტაგანკის თეატრს,  
ვახტანგოვის თეატრს, სატირის თეატრს, ტოვსტონოგოვის თეატრს ლენინგრადში, უკრაინის  
ფრანკოს სახელობის, ლიტვის პანევეჟისის, ესტონეთის „ვანემუინეს“ თეატრებს საზღვარგა-  
რეთ მიმპატიჟებლები არ გამოუჩნდებოდნენ და იქ თუნდაც დიდი ხნით დარჩენილიყვნენ, მაყუ-  
რებლები მოაკლდებოდათ?!

რასაკვირველია, არა, მაგრამ ისინი უფრო იმაზე ზრუნავენ და დღენიდაგ იმაზე ფიქრო-  
ბენ, რა გზებით გაახარონ საკუთარი, თავისი მაყურებელი და რით მოხიბლონ (ცხადია, ამ გზებ-  
სა და ამ მოხიბლვაში კარგი სპექტაკლები იგულისხმება).

ჰოდა, ჩვენ, ქართველ მაყურებლებს კი, რით გვახარებს ჩვენი პირველი, „საგასტროლო“  
რუსთაველის თეატრი? ჩვენ ხომ მისი, ასე ვთქვათ, მაინც ძირითადი, მთავარი მაყურებელი  
ვართ?! იგი ხომ ათასჯერ უფრო ჩვენზე უნდა ეყრდნობოდეს, ვიდრე ცხრა მთას იქითურ მექსი-  
კელებზე?!

ნუ მოგვერიდება და ვთქვათ გულახდილად:

გზა, რომლითაც რუსთაველის თეატრი მიდის, არ უნდა იყოს ჩვენი პირველი, ეროვნული  
თეატრის მთავარი გზა: სტილური აღრევა, მომაბეზრებელი და გაუთავებელი მოხისური „ექსპე-  
რიმენტები“; ცოტა პანტომიმა, ცოტა პიროტექნიკა, ცოტაც „მიკროფონიკა“, „ტანცები“ და, სა-  
ერთოდ, დრამატული თეატრისათვის შეუთავსებელი და მისი დამამცირებელი არცთუ ცოტა  
ოპერეტულობა, და ამავე დროს სრული უპატივცემლობა სიტყვისა და მისი გამომხატველი სა-  
შუალებებისადმი. საერთოდ, დრამატურგიული მასალისადმი თვითნებური, დამწყები ყასბის –  
ჯერ კიდევ რომ ვერ გარკვეულა, ჩალაღაჯი სად არის და სუკი სად — დანით მიდგომა დრამის,  
პიესისადმი, რომელიც მუდამ იყო და დარჩება თეატრის საფუძველი, თუკი, ცხადია, გვინდა,  
რომ დრამატული თეატრი ჰგავდეს დრამატულ თეატრს და არა მოცირკო-მოოპერეტო — მობა-  
ლაგანო სანახაობას.

რაკი მე, როგორც შინაურ მღვდელს, ვიცი, შენდობა არ მექნება, ჩვენი რეჟისორ-ნოვატო-  
რების (!) თვალთახედვასა და ყურთასმენას ვთავაზობ „გარეული“, თუნდაც არათუ რიგითი  
„მღვდლების“, „ეპისკოპოსებისა“ და „არქიეპისკოპოსების“, ნაქადაგებს, თუმცა, ესეც ვიცი, —  
კარგ სათქმელს კარგი გამგონე უნდა, კარგად დაწერილს კი — კარგი წამკითხველი...

კონსტანტინე სტანისლავსკი:

„Театр живет идеями драматурга“.

ალექსანდრე სუმბათაშვილი-იუჟინი:

„გადამეტებულ მიმიკას, მოქმედებას, მოძრაობას შეუძლია, ზიანი მოუტანოს  
სიტყვას, რომელიც დრამატურგიისა და სცენური ხელოვნების დედაბოძია“.

რეჟისორი გიორგი ტოვსტონოგოვი:

„ჩვენი პროფესიის კეთილშობილური სიდიადე, მისი ძალა და სიბრძნე ის არის,  
რომ ნებაყოფლობით და შეგნებულად შეიზღუდო თავი. წარმოსახვის საზღვრებს ხომ  
ავტორი გვიდგენს და ამ საზღვრებიდან გადასვლა უნდა ისჯებოდეს კიდევ, რო-  
გორც ავტორის მიმართ ჩადენილი ღალატი და ვერაგობა; მონახო ერთადერთი სწო-  
რი, ზუსტი და მხოლოდ ამ პიესისათვის გამოსადეგი პირობითი ხერხი – აი, რეჟისო-  
რის უმაღლესი და უძნელესი ამოცანა.“

დრამატურგი ვიქტორ როზოვი:

„Еще и еще раз я убеждаюсь: если театр ставит пьесу так, как ее замыслил автор,  
впечатление наиболее сильное“

(„ЛГ“, №23, 1982г.).

როლფ ხოხუტი, ჩვენში ჯერ კიდევ ნაკლებად, მაგრამ დასავლეთში დიდად ცნობილი გერმანელი დრამატურგი:

„Обычно в возрасте сорока лет многие режиссеры переходят к постановкам лишь классических пьес, видимо, полагая, что таким путем и сами они станут классиками. Между тем, история культуры сохранила имена только тех режиссеров, которые работали с авторами – своими современниками.

Постановка произведений современных, живых драматургов предполагает наличие у режиссера мужества, которое присуще подлинному служению в искусстве. Музейные отношения с давно признанными авторами, произведения которых никого более не беспокоят, у дел посредственностей “

(„Театр“, №12, 1981г.).

\* \* \*

(27 სექტემბერი, 1982 წელი, სალამოს 8 საათი: ეს-ეს არის, ტელევიზიით გადასცეს „რუსთაველის თეატრი შორეულ აღმოსავლეთში“, გვესაუბრნენ თეატრის ერთპიროვნული ხელმძღვანელი და სხვა პატივისცემი პირები.

ჩვენება დაიწყო იმ ქართულ-რუსულ-ინგლისურ ენოვანი ემბლემით, რომელიც – ამას ხაზი უნდა გაესვას და არ უნდა ითქვას ეს სხვათა შორის – ჯერ კიდევ თეატრის შარშანდელ იუბილეზე შემოგვაპარეს, რაც, ცხადია, ჯაჭვის იმ ერთ-ერთი რგოლთაგანი იყო, თავდაპირველადვე წინამორბედთა მიმართ სამადლობელი ტლინკებისგან რომ იყო ასხმული...

რუსთაველის თეატრს მშვენიერზე მშვენიერი ირაკლი გამრეკელისეული ემბლემა აქვს და მისი შეცვლა იმდენჯერვე, რამდენჯერაც თეატრში განდიდების მონატრული („ისტორია ჩემით უნდა დაიწყოს!“) ესა თუ ის „დირექტორ-კაპიტანი“ მოვა, არ უნდა იყოს მის ხუმტურზე დამოკიდებული... ორი ემბლემა კი – ერთი შინ სახმარად, მოკვდავთათვის და მეორე გარეთ გასატანად, უკვდავთათვის, არათუ მოსკოვის სამხატვრო თეატრს, რომლის ფარდას, აფიშებს და პროგრამებს თითქმის დღიდან დაარსებისა თოლია ამშვენებს, აფრიკის ეგრეთ წოდებული განვითარებადი ქვეყნების ჯერ კიდევ ძიება-არჩევანში მყოფ არც ერთ თეატრს არ მოეპოვება — ერთი ჩვენთვისო, ზანგებისთვის, მეორე თეთრებისთვის!

\* \* \*

მკითხველი, მით უფრო არათეატრალი მკითხველი, ალბათ, ასე კუპრში ამოვლებული ფუნჯით რომ დაგვიხატეთ ჩვენი საუკუნოვანი, ეროვნული თეატრის სურათი, თუკი აქედან სულ ცოტა რამეც არ ღალატობს სინამდვილეს და ზოგი რამ მაინც, ასე თუ ისე, მართებულია, მაშინ სად არის, რატომ არ იჩიჩქნის ყურებს და არ აქცევს ყურადღებას კულტურის სამინისტრო, მისი კულტურული მინისტრიო...

ო-ო, ჩვენი კულტურული მინისტრი!..

ის ბევრად უფრო მეტია, ვიდრე კულტურული: ნიჭიერი, გონიერი, განათლებული, მართლაც გამოსაჩენი, „საგასტროლო-საექსპორტო“ კაცია, რომელზეც ენა ვერ მოგიბრუნდება, თქვა — У кого нет вкуса, ему нечего делать в искусстве! ალბათ ამიტომაც არის იგი შეუცვლელი მინისტრი აი უკვე 18 წელიწადია და, როგორც ჩანს, რევოლუციის პირველი წლების ერთი პლაკატისა არ იყოს... „Царству рабочих и крестьян не будет конца!“

ჰოდა, თუკი ასეა, მით უმეტესო, — მეუბნებით თქვენ, რის პასუხადაც ერთ პანია კუდმოკვეცილ ზღაპარს გიამბობთ:

იყო და არა იყო რა, მინისტრობაზე უკეთესი, აბა, რა იქნებოდა!..

იყო ერთი პატარა ვაიმარის საჰერცოგო.

ჰერცოგს დიდად ესახელებოდა, რომ მას კულტურის მინისტრად გერმანიის ყველაზე დიდი პოეტი ჰყავდა – იოჰან ვოლფგანგ გოეთე.

და არც გოეთე თაკილობდა ჰერცოგის მინისტრობას: იყო თავისთვის საჰერცოგოში, არაფერზე გული არ შესტკიოდა (თუმცა იმ მშვიდ საუკუნეში არცთუ ბევრ ვინმეს ჰქონდა გული ასატკივებელი), ნელა და დინჯად, უშიშრად და აუჩქარებლად თავის საქმეებს აკეთებდა და არც ის მოსდიოდა აინუნში. ზოგ-ზოგებმა მას, სალონებში, საკუთარ საქმეთა მინისტრიო, რომ შეარქვეს.

ასე, ჩემო პატარებო,  
ლხინი იქა, ჭირი აქა!.. ოი, შემცდა, ჩემო პატარებო,  
ჭირი იქა, ლხინი აქა!..

მარტი, 1984წ.

კიტა ბუაჩიძე

გვიანდელი დამატება:

1984 წლის 23 ოქტომბრის რადიოგადაცემიდან:

„მიკროფონთან არის რესპუბლიკის სახალხო არტისტი მედეა ჩახავა:

„...სარეს როლი ჩემი საყვარელი როლი გახლავთ; იგი ისე კარგად აქვს დაწერილი ავტორს, ყოველი მსახიობისათვის მისი თამაში უთუოდ ბედნიერებაა.

მე დიდ მადლობას მოვახსენებ ბატონ კიტა ბუაჩიძეს, რომელმაც, როგორც ერთხელ თვითონ მითხრა, ეს როლი თავიდანვე ჩემთვის გაიაზრა. მე მას ყოველთვის დიდი ხალისით ვასრულებდი ხოლმე და დღემდე გამომყვა მისადმი სითბო და სიყვარული; აქვე ისიც მინდა შევნიშნო, რომ ამ როლს მერე და მერე ჩემზე უკეთესი შემსრულებლები გამოუჩნდნენ“.

პიესის ავტორი კი ფიქრობს, მეეზოვე სარე, მედეა ჩახავას შესრულებით, ყველაზე უნაკლოა მათ შორის, რომლებიც მას უნახავს, უნახავს კი მას თითქმის ყველა სარე ქართულ, რუსულ, სომხურ, აზერბაიჯანულ სცენებზე.

ავტორი ფიქრობს აგრეთვე, რომ მსახიობი დედის ამ რადიოგამოსვლას, რომელიც დასათაურებული იყო „უღიმილოდ ვერ მოისმენთ“, თუ საერთოდ უსმენდა მისი შვილი – რეჟისორი, უსმენდა, ეჭვი არ არის ირონიული ღიმილით.

რა გაენწყობა,

„თაოზა მიღის, თაოზა მოღის!..“

კ.ბ.



**მჟავანაქამ ვაზგანის თხოვნით არაერთი სომეხი  
რეპატრიანტი ჩაასახლა აზხაჯეთში, ისინი სომხეთის  
ჰაპას ვერ ეგუებოდნენ, ზღვის კლიმატს არიან შიშვეულნიო!..  
პასუხად რამ დავიდოვს  
„საქართველო“, N 18 (1528), 1997.**

**პატივცემულო რამ!**

„საქართველოს რესპუბლიკის“ პირველ გვერდზე წავიკითხე თქვენი რეპლიკისებური ნერილი „ნილაბი ციკლისთვის პირისპირ“, რომელიც ეხება ვალერი კვარაცხელიას ვრცელ ნერილს, „ლაგამამოდებულ სიტყვის ნოსტალგიას“.

ცოტა არ იყოს, გამაკვირვა თქვენი ნერილის სათაურმა, ნილაბიო... ვალერი კვარაცხელია თავის ნერილში სწორედ რომ სრულიად უნილბოდ წარმოგვიდგება და მკითხველს ესაუბრება ყოველგვარი მორიდების, ზურგს უკან მიმალული აზრების გარეშე.

რაც მთავარია, თქვენ აღშფოთებას გამოთქვამთ იმის გამო, რომ, თურმე, ამ „ნილაბს“ ძალიან სწყენია, როცა ჭორიკანა ავისმოსურნებმა იგი, წალენჯიხაში დაბადებული ქართველი კაცი, სომხად მონათლეს...

როგორ, ბატონო რემ, ერევენელ სომეხს, რომელიმე პეტროსიანს ან არუთინიანს რომ უთხრა, შენ სომეხი კი არა, ქართველი ხარო, იგი ამით ვითომ დიდად გაიხარებს და აქეთ არ შემოგვიკურთხებს? ანდა ნაღდი აპონელს რომ აკადრო, ჩინელი ხარო ან პირიქით, განა ისინი ამას შეურაცხყოფად არ აღიქვამენ?!

და ეს სრულიად მარტივი ეროვნული თავმოყვარეობით აიხსნება: მხოლოდ გადაგვარებულს შეუძლია არ იამაყოს თავისი ერის შვილობით, სულ ერთია, იგი ქართველი იქნება, სომეხი იქნება, ჩუქჩი თუ იაკუტი...

ჰოდა, აბა, ერთი მითხარით, ვალერი კვარაცხელია, უდავოდ ნიჭიერი ქართველი ჟურნალისტი, რატომ უნდა იყოს გამონაკლისი? და, საერთოდ, რომელ ნილაბზეა ლაპარაკი? გთხოვთ, არ მიგულოთ ვალერი კვარაცხელიას თავგამოდებულ თანამოაზრედ, მე მას პირადად არც ვიცნობ, მაგრამ ის „პირისპირში“ ნილაბს რომ არ ატარებდა, სწორედ ამიტომაც უარი ეთქვა „პირისპირს“.

თქვენი ნერილის მეორე ნახევარი სომეხი და ქართველი ხალხების მრავალსაუკუნოვან ძმობას ეძღვნება. თქვენ წერთ: „ნუთუ ვალერი კვარაცხელიას დაავიწყდა, რომ ბიბლიურადაც კი ქართველები და სომხები ძმები იყვნენ, ძმურად იზიარებდნენ ერთად ჭირსა და ლხინს ასწლეულებისა და ათასწლეულების მანძილზე.“

მართალი გითხრათ, მე არ ვიცი, რა იყო „ათასწლეულების მანძილზე“, ოღონდ ეს კი ვიცი, რომ ახლა, დღეს, როგორ ფიქრობთ, ეს ძმობა ცალმხრივი ხომ არ არის, ა? ქართველები რომ გეძმობით, ამის დამადასტურებელია თუნდაც ის ფაქტი, რომ ამჟამად საქართველოში ნახევარი მილიონი სომეხი მშვიდად და უზრუნველად ცხოვრობს, მაგრამ ეს ვითომ გვიფასდება?

ამის დასაეჭვებლად, ჩემი აზრით, აი, ეს სულ ბოლოდროინდელი ამბების მოყვანაც საკმარისი იქნება:

ჩვენს პირობებში შედარებით კარგად ინფორმირებულმა გაზეთმა „კავკასიონმა“ ამ ბოლო ხანს თავისი არაერთი ნომერი მიუძღვნა საქართველოს პროკურატურის მიერ აფხაზეთში ქართველების გენოციდის მიკვლეულათასობით ფაქტს.. ამ ზღვა საბრალდებო მასალიდან მხოლოდ რამდენიმეს გაგაცნობთ სანიმუშოდ:

„ინება კვარაცხელიას (გულრიფში, სოფ. ფშაფი) ჩვენებით სომეხი ეროვნების ფშაფში მცხოვრებ ბარბუქს შედგენილი ჰქონდა ქართველი მოსახლეობის სიები, დადიოდა აფხაზეთთან ერთად ქართველთა ოჯახებში, უწვავდა სახლ-კარს, ანადგურებდა ოჯახებს, მის მიერ მოკლულ იქნა ფშაფში მცხოვრები 60 წლის შურა ქობალია და მისი მეუღლე, რომელსაც გამოჭრა ყელი.“

სომეხი ეროვნების კბილის ექიმმა, სახელად ანდრეიმ, ყელი გამოჭრა ექიმ აკაკი სიჭინავას და მის ძმას, რომელიც მუშაობდა რესპუბლიკურ საავადმყოფოში. ანდრეი ცხოვრობს სოფ. ფშაფში, თბილისის გზატკეცილზე, სომხების დასახლებაში.“

ჩვენი „ძმების“, ღორებისათვის ყელის გამოჭრაზე დიდად დასპეციალებული, სომხების, „ვაჟკაცობის“ დამადასტურებელი ამის მსგავსი ოპერაციები ასობით შეგვიძლია ამოვიწეროთ რესპუბლიკის პროკურატურის საგამოძიებო ტომებიდან, რაც, „სხვათა შორის“, ზედმინევნით აღწევდნენ ერევანში სომეხი ერისკაცების ბუნებრივ სასმენ აპარატებამდე, მაგრამ... არც ერთ მათგანს, არც რომელიმე მღვდელმთავარს და არც პოეტ სილვა კაპუტიკიანს (აღრე ახალქალაქში სისტემატურად რომ ჩამოდიოდა და ამხნევებდა და მოუწოდებდა თავისიანებს, კიდევ უფრო მეტად გამრავლდითო) და არც ქართველოლოგ პარუირ მურადიანს და არც საგარეო საქმეთა მინისტრ ფაფაზიანს, ამას წინებზე „ნეზავისიმაია გაზეტა“-ში რომ დაგვემუქრა, ენით უთქმელი ეს მხეცური აქციები, არც წერილობით და არც საჯაროდ, არ დაუგმიათ და მცირეოდენი აღშფოთებაც არ გამოუთქვამთ, არც ერთი მათგანი არ ჩასულა ქართველების სასაკლაოდ გადაქცეულ აფხაზეთში (სადაც, დასტურ, თავის დროზე ვასილ მჟავანაძემ, ვაზგენის თხოვნით, არაერთი სომეხი რეპატრიანტი ჩაასახლა, ისინი სომხეთის ჰავას ვერ ეგუებია, ზღვის კლიმატს არიან შეჩვეულნიო) და თავისი გვარისანებისათვის ამგვარადაც არ მიუმართავთ:

— ხალხნო! ძმანო სომეხნო! რას შვრებით და რას სჩადიხართ? ნუ იჭრით თავს და ნურც ჩვენ გვჭრით თავს და მანდაურ ქართველებს ნუ უწყობთ ისეთ გენოციდს, როგორც ჩვენ მოგვინყვეს ამ საუკუნის დამდეგს თურქებმა, როცა მილიონნახევარი ჩვენიანი ამონყვიტეს, რაკი თვალი რუსეთისკენ ეჭირათ და.. მოდით, ეხლა ეს მაინც ვიკმაროთ, ყარაბაღისთვის აზერბაიჯანს ომი რომ ავუტეხეთ, რითაც ისევ აზერბაიჯანელებმა ისარგებლეს და ორსაუკუნოვანი სახუკვარზე სახუკვარი ოცნება აიხდინეს, გამოყარეს რა თავიანთი ეზო-ყურედან ნახევარი მილიონი ჩვენი ტომისანი... ჰოდა, გვახსოვდეს, რომ სწორედ ამდენივე სომეხი ცხოვრობს ახლა საქართველოში წყნარად და ხელუხლებლად და... ნუ ვიქნებით უმადურები და თუ საქმით არა, სიტყვით მაინც დავაფასოთ, მით უმეტეს, დღევანდელ არაადამიანურ გარემოცვაში, ქართველების ეს ნამდვილი ადამიანობა. პირდაპირ სირცხვილია დავინყება თუნდაც იმისა, რომ იმ საშინელი მიწისძვრისას პირველები სწორედ ქართველები მიეშველნენ სპიტაკს და... ჩვენ, სომხები, ასეთ კეთილ კარის მეზობლებს ყელს უნდა ვლადრავდეთ?..

ო, არავითარი ამის მსგავსი გამოძახილი ჰაიასტანიდან, არც მთავრობის დონეზე, არც ხალხის წარმომადგენელთა დონეზე, თითქოსდა მათი ძმები აფხაზეთში სააღდგომო კრავებივით უცოდველნი იყვნენ...

აფხაზეთში, ომის დროს, სომხების ორი ბატალიონი მოქმედებდა ქართველების ამ ოსახოცად... ჰკითხეთ რომელ ლტოლვილსაც გნებავთ, როგორ ეპყრობოდნენ მათ სომხები: უფრო ულმობლად, დაუნდობლად და სასტიკად, ვიდრე თვით აფხაზები და გადამთიელი ჩეჩნები...

ასე რომ, ბატონო რემ, ნუ აღშფოთდებით და ნუ გაამტყუნებთ ვალერი კვარაცხელიას, როგორც ქართველს, თუკი მან ამ შემთხვევაში სომხობაზე ხელი არ მოგინერათ.

თებერვალი,  
1997 წელი.

კიტა გუაჩიძე



## გამათხოვრებულ საქართველოში ერთ-ერთი მათხოვარი მეც ვარ

მოკლე ღია ბარათი საქართველოს პრეზიდენტ ედ. შევარდნაძეს

„საქართველო“, 3-5 სექტემბერი, 1997წ.

### ბატონო ედუარდ!

უზომო სიამოვნებას მანიჭებს, მოგილოცოთ ქალბატონ ჟაკლინ კენედის ყოფილი თანამეცხედრის, ან განსვენებული ალექსანდრე ონასისის სახელობის პრემია — 250 ათასი ამერიკული დოლარის ოდენობით.

დაე, ეს თანხა კეთილად შემატებოდეს თქვენს „აღორძინების“ ფონდს, ასე გონივრულად რომ აგვარებს ბევრ საქვეყნო-საერო საქმეს: თუ წიგნებს სტამბავს, თუ დასავლეთ ევროპაში ღირსეული მოქალაქეებისათვის უძნელეს სასიცოცხლო ოპერაციებს აფინანსებს, თუ ზოგიერთ წყალს მონატრებულ სოფელში წყაროს ამოაჩუხჩუხებს...

სიმდიდრის მიხედვით თქვენ, როგორც ყური მომიკრავს, საქართველოში მეცამეტე კაცი ბრძანდებით.

სამწუხაროდ, მე არ ვიცი, თქვენ წინ მდგომნი ვინ არიან და რანი არიან, რა გზებით და რა მანქანებით გამდიდრდნენ (ამბობენ, ერთს უთქვამს, დეიდაჩემმა სოფლად მამალი ინდაური გაყიდა და ღირებულება მე მისაჩუქრაო, და ასე, ამგვარად, ჩაეყარაო ბალავარი ჩემს „ქონება უთვალავიას“ (რ. ერისთავი), ოღონდ ეს კი ვიცი, რომ თქვენ სიმდიდრე მოგიტანათ „ჩემმა არჩევანმა“, რომელიც რუსულიდან რამდენიმე ევროპულ ენაზე ითარგმნა.

ღიას, ასე რომ, ჩემს გონებას მიახლოებითაც არ ეკარებიან 1996 წლის 7 მარტის გაზეთ „Советская Россия“-ში მანდილოსან ჟურნალისტის, კლარა აბრამიას მიერ „გამომზეურებული“ მტკიცებანი.

„შევარდნაძის ყველაზე მძაფრ მტრებსაც არ შეეძლოთ, დაეყვედრებინათ ფულის სიყვარული. რესპუბლიკის მეთაურისთვის ბოლო ორ წელიწადში ეს ლეგენდა გაქრა. უფრო და უფრო ხმამაღლა ვრცელდება ხმები შევარდნაძის აურაცხელ სიმდიდრეზე – მის მამულეებზე გერმანიაში, აპარტამენტებზე საფრანგეთში და რუსეთში, რამდენსამე სახლზე და აგარაკზე საქართველოში, მილიონებზე შევიცარულ ბანკში და სხვა.“

რა დაგიმალოთ, ცოტა არ იყოს, მაკვირვებს კლარა აბრამიას დღევანდელი პოზიცია, მეტამორფოზა, აკი რამდენიმე წლის წინათ იგი ხომ ერთ-ერთი პირველი მიესალმა თქვენს დაბრუნებას საქართველოში: 1992 წლის მაისში მან თბილისში გამოსცა საკუთარი გაზეთი „თუთარჩელა“, რომლის მეორე გვერდზე, მთლიანად ერთ გვერდზე მოთავსებულია თქვენი სურათი, თითქოსდა მომღერალთა ანსამბლის დირიჟორის პოზაში, მის ქვემოთ კი იკითხება დიდასობიანი წარწერა:

„სრულიად საქართველოს ვულოცავთ ედუარდ შევარდნაძის დაბრუნებას სამშობლოში.“

სურათის ზემოთ კი მოყვანილია ილიას სიტყვები, რომლებიც, ცხადია, გედღვნებათ თქვენ:

„მხოლოდ დიდ-ბუნებიანთა კაცის თვისებაა... თუ საჭიროება მოითხოვს, შესწირონ თავი თავისი ნიშნად იმისა, რომ ჭეშმარიტება მეტად უღირს, ვიდრე საკუთარი თავი და საკუთარი სიცოცხლე.“

ჰოდა, თუკი ასეთი ღვთისნიერი კაცი ბრძანდებოდით, რომ ჭეშმარიტებისათვის სიცოცხლესაც დასთმობდით, ამის მომდევნო ოთხ წელიწადში ისეთი რა მოხდა... არა, უფრო უბრალოდ და გასაგებად თუ ვიტყვი, ისეთი რა აწყენინეთ კალმოსან ქალბატონს, რომ „Советская Россия“-ში მარტო (მარტო სათაური რად ღირს: „საბჭოთა რუსეთი“) პირდაპირ ხატზე გადაგცათ.

ო, საერთოდ, პრეზიდენტებიც კი, ადამიანებთან ურთიერთობაში ძალზე ფრთხილნი უნდა იყვნენ. აი, მაგალითად, სანყალი ბილ კლინტონი: მის მიმართ საჩივარს ახლა ამერიკის ყველაზე

მაღალი ორგანო – უზენაესი სასამართლო იხილავს; პრეზიდენტს უჩივის ქალი, რომლის მიმართ 12 წლის წინათ, გუბერნატორობისას, კლინტონმა სექსუალური ძალადობა... კი არ იხმარა, დაუპირა თურმე...

ჰოდა, ამ ფაქტს თუ არაფაქტს არჩევს ამერიკის მთავარი სასამართლო მთელი სერიოზულობით და მთელი იურიდიული ატრიბუტიკის მოშველიებით და ყურად არ იღებს ახლაც ლამაზი პრეზიდენტის სასონარკვეთილ წამოძახილს: „მომამორეთ თავიდან ეს აშარი დედაკაცი!“

დასანანი, რომ არც ეს „აშარი დედაკაცი“ და არც ამერიკის უმაღლესი მოსამართლენი არ იცნობენ ერთ ძველ ქართულ სიბრძნეს: კარგი ქალი არც მოგცემს და არც გაგცემსო...

დიახ, ამას ეძახიან ამერიკაში ადამიანის უფლებათა დაცვას და ჩვენც გვმოძღვრავენ და გვაგალობებულენ, მაგალითად, არა საეჭვო კაცის მკვლელს ძიებისას სიგარეტი მივანოდოთ და ყავა მოვუდულოთ...

რაც აქამდე ნაიკითხეთ, ეს პრემბულა იყო. ამბავი ამ წერილის მონერის მიზეზისა ანი იწყება.

არა ყველასათვის, მაგრამ ძალზე ბევრისათვის, დღევანდელ გამათხოვრებულ საქართველოში ერთ-ერთი მათხოვარი მეც ვარ.

ამ ორიოდ წლის წინათ თქვენ ბრძანეთ, ხუთი-ათი წლის შემდეგ საქართველო აყვავებული ქვეყანა იქნებაო. თუ დააკვირდებით, აღთქმული ნატვრის განხორციელებისათვის აქ შუალედი ერთობ დიდია (ხუთი – ათი!), ოთხი-ხუთი წელიც რომ იყოს, ჩემს ასაკში ესეც ბევრია, რაღაც სასიკეთოს რომ კიდევ მოვესწრო, მით უმეტეს, რომ „ცნობილი პოეტი“ შოთა რუსთაველი მისთვის ჩვეული გენიალობით „გვაფრთხილებს.“

„სცთების და სცთების სიკვდილსა ვინ არ მოელის წამისად.“

ჩემს მათხოვრობაში თქვენ მიმართ მე მათამამებს პატარა ბლოკნოტის ერთი ხელნაწერი ფურცელი, რომელიც თქვენმა აპარატმა რატომღაც მე გადმომიგზავნა, ალბათ იფიქრეს, გავახარებთო... გახარებით მართლაც გავიხარე, ოღონდ ჩემი სიხარული უფრო დიდი და ხანგრძლივი იქნებოდა, რომ ამ პატარა ბარათს რაიმე ხელშესახები შედეგი მოჰყოლოდა და იგი სულ მალე არ მივიწყებულიყო როგორც ადრესატის, აგრეთვე ადრესანტის მიერაც:

„ბ-ნ კ(ო)ბა იმედაშვილს,

მე ყოველთვის დიდი გულისყურით ვადევნებდი თვალყურს ბ-ნ კიტა ბუაჩიძის გამოსვლებს, ეხლაც ასეა, ყურადღება კი ვერ მივაქციე, ვიცი, რომ უჭირდა, ალბათ ეხლაც ასეა. იქნებ მოინახულოთ, მერე ერთად შევხვდეთ, თანადგომაა საჭირო.

ქ. შიშვარდნაძე.“

თარიღი არ უზის, მაგრამ კარგად მახსოვს, ეს იყო წარსული წლის დასაწყისში.

დიახ, მე მიჭირს, „ეროვნულ“ — გამანადგურებელი მოძრაობიდან დაწყებული, ყოველნაირად და ყოველმხრივ მიჭირს. იყო დრო, როცა ფული ფულობდა და კილო ფხვნილი შაქარი 94 კაპიკი ღირდა. კარგა ხანს და საკმაოდ დიდხანს კრებულებში აღებულ ჰონორარს და სპექტაკლებიდან მიღებულ შემოსავალს, თითქმის მთლიანად, მრავალშვილიან ოჯახებზე ვარიგებდი ისე, რომ ვის რას ვაძლევდი, ამასაც არ ვინერდი.

ალბათ გახსოვთ, 1982 წელს, თქვენი დავალებით, ჩემს ღარიბულ, სტუდენტურ ბინას ეწვია „პრავდის“ თბილისელი კორესპონდენტი, მეტად სიმპატიური ჟურნალისტი, რომლის ჩემთვის (თითქოს!) საპატიო წინადადებას არ დავთანხმდი („პრავდის“ 70 წლის იუბილესათვის მოსკოვში მზადდებოდა ფილმი, რომლისთვისაც, თქვენი არჩევით, მე უნდა მიმეცა საქართველოდან ინტერვიუ, სადაც უნდა მეთქვა არა ის, რომ ჩემი დანაზოგი ფულადი სახსრები ჩამოვურიგე მრავალშვილიან ოჯახებს, არამედ ის, რომ მე ისინი შევიტანე... თავდაცვის ფონდში! აქაოდა, საბჭოთა ქვეყანაში ყველანი დალხინებულად ცხოვრობენო).

ჩემმა უარმა თქვენ გაგანაწყენათ, შეიძლება გაგაბრაზათ კიდევ, საბჭოთა კავშირში, აბა, რომელი რესპუბლიკის ცეკას პირველი მდივანი მოითმენდა „პატარასგან“ სიტყვის შებრუნებას! თანაც იმ ხანებში „კომუნისტმა“ მოათავსა კორესპონდენცია იმის თაობაზე, ცხაკიას რაიონში სოფელ ხორშაში, ათშვილიან ბენია და ნელი ღვამბერიებს (ამის შემდეგ მათ ორი შვილი



კიდევ იყოლიეს და ერთს ჩემი სახელი დაარქვეს: კიტა ღვამბერია!), თუ როგორ აუშენეს ორსართულიანი სახლი, თანაც ამ სახლის ფოტოც მოათავსეს და იმ ქოხმანისაც, სადაც ღვამბერიები აქამდე საცოდავად თავს აფარებდნენ.

ყოველივე ამაზე თქვენი რეაქცია ის იყო, რომ, ალბათ აღელვებულმა, დაურეკეთ ერთს თქვენს ხელქვეითს, მნიშვნელოვანი თანამდებობის პირს, რომლისგანაც მე პირადად მხოლოდ კარგი მახსოვს. დაურეკეთ და უთხარით, რა არის, რა ამბავი ატეხეთ ამ კიტა ბუაჩიძის „პადაჩკის“ გამო...

„ოი, რა სკანდალს ავცდით, — თქვა მაშინ „კომუნისტის“ რედაქციის კოლეგიის სხდომაზე გიორგი ბედინიშვილმა, ფრთხილმა რედაქტორმა და კარგმა კაცმა, — ჩვენ ხომ კიტა ბუაჩიძეზე, ამასთან დაკავშირებით, სპეციალური წერილის მიცემას ვაპირებდით.“

ღიას, „პადაჩკის“ გამო.

(ცნობისათვის: გამოჩენილი რუსი ლექსიკოგრაფი ოჟეგოვი განმარტავს:

„Подачка: 1. Кусок еды, брошенный животному. 2. То что дают Кому-нибудь из милости, из снисхождения).

რას იზამ, ამქვეყნად არაფერი არ იმალება, დროის რბოლასთან ერთად იცვლება ცხოვრების წესიც, იცვლებიან ჩვენი ფიქრები, ძველებიან ადრინდელი შეფასებანიც.

იმ ჩემს დროს ქველმოქმედება იძრახებოდა, ლამის საბჭოთა სახელმწიფოს შეურაცხყოფად ითვლებოდა, ახლა კი... ახლა პირველი ქველმოქმედი თქვენ ბრძანდებით, თქვენ ბრძანდებით პირველი „მეპადაჩკე“. მე კი ამ „პრეზრიტელნი“ „პადაჩკის“ შემყურე და მომლოდინე — გაიკითხეთ უპოვარნი და გლახაკნი, მაგრამ, მე არავინ არ გამიკითხა, ჩემთვის უკვე დიდი ხანია ჩარაზულია მაგრად გამომცემლობათა კარები, გარდა „განათლებისა“, რომელიც სკოლის სახელმძღვანელოებსაც ვერ აუდის; მე, ასე განსაჯეთ, ახლო ნათესავმაც არ გამიტანა. ასე, მაგალითად, ვედრების ბარათით მივმართე „კოკა-კოლას“ მეთაურს, სიმდიდრით თქვენზე ალბათ წინ მდგომს, რომელსაც ცოლად ჩემი მკვიდრი ბიძაშვილის ქალიშვილი ჰყავს, მაგრამ... რის ნათესაობა, რა ნათესაობა, „პადაჩკად“ ლარის მეასედიც არ გაიმეტეს, არადა, ამის შემდეგ დრო ბევრი არ გასულა და... ერთ მზიან ღამეს წყნეთად წოდებულ აგარაკზე მათ ხუთი ნიღბოსანი მოხალისე „ფირალი“ თავს დაესხა და ძვირფასეულიდან რაც მობოჭეს, ხომ მობოჭეს და ზედ 20 ათასი... სინგაპურის კი არა, ამერიკული დოლარი მიაყოლეს (20 ათასი ეს დაზარალებულთა თქმით, უფრო ზუსტად კი წარმტაცებლები დაითვლიდნენ).

...ბოდიშს გიხდით, ბატონო ედუარდ, ეს „მოკლე ღია ბარათი“ ერთობ გამიგრძელდა, გრძელი უსტარების კითხვის დრო, აბა, სადა გაქვთ ათასი საქმით და ათასი ამბით დატვირთულს, ამიტომ მოკლედ მოვჭრი: დიდი ხანია, მზადა მაქვს ორი წიგნი — ხელნაწერი და რაკი, სამწუხაროდ, მემკვიდრე არავინ მყავს, გულით მინდა, მათ გამოცემას ჩემს სიცოცხლეში მოვესწრო, სასიცოცხლოდაც კი დრო ძალზე ცოტადა მრჩება, ამიტომ, ბუნებრივია, თუ ვიჩქარი.

პირველი წიგნი პუბლიცისტურ ნაწერებს მოიცავს; მასში თავმოყრილია ისეთი წერილებიც, რომელთა დაბეჭდვაზე ყოველდღიური პრესა სიდიდის გამო უარს მეუბნება. ერთი ამათგანია, მაგალითად, „თებერვალი, მარტი, აპრილი, აპრილი, აპრილი, მაისიც!“ რომელიც თითქმის მთლიანად ეხება თქვენს დაბრუნებას საქართველოში:

„...ედუარდ პირველი ისტორიულ-ობიექტური მიზეზების გამო დროის მსახური იყო, ედუარდ მეორე კი, ამას დიდი არაფერი ინტუიციის განჭვრეტა უნდა, სამშობლოს მსახური იქნება, გულით მსახური...“

კონსტანტინე გამსახურდია ბრძანებს: „ო, როგორ გვიყვარს ჩვენ, ქართველებს, გამორჩეულ ადამიანთა დაკორტნა.“

ჰოდა, აწი მაინც ნულარ დაკორტნით ედუარდ შევარდნაძეს, ლომკაცს, რომელიც მძიმე უღელს ეწევა და ამდენ ჭაპანწყვეტას უძლებს.“

„Я очень уважаю этого человека. Это удивительно морально цельный человек. Я думаю, он играл очень важную и нужную роль в жизни вашей страны“

(„Литгазета“, 10.07.91).

ბატონებო, ეს არ უთქვამს ალბანეთის ელჩს, ეს თქვა დიდი ბრიტანეთის ელჩმა, სერ როდრიკ ბრეითვეითმა.

ჰოდა, რაკი „თებერვალი-მაისი“ და ზოგიერთი სხვა მასალაც თქვენი, ასე ვთქვათ, მაღიდე-ბელია, თქვენი ჩარევით ჩემი პუბლიცისტიკის გამოცემას შეიძლება ამიტომ მოერიდოთ, მაშინ გამოეცით

„ხალხის მტრის ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე“ (1929-1979წწ.).

ეს არის კრებული ათასგვარი დაკვირვებისა და ამბებისა, ჩანერილი სისასტიკით აღსავსე იმ წლებში, განსაკუთრებით ცენზურის მხრივ, რომლებიც, მეგონა, ათას წელს მაინც გაგრძელდებოდნენ და ეს ასეც მოხდებოდა, თუკი მომავალი თაობები ქვეყანას წარმართავდნენ სტალინ-ბრუშჩოვ-ბრეჟნევის ნაცადი ხელით...

კაცობრიობის ბედად, ეს ასე არ მოხდა, როგორც ხედავთ, ამ გათენებას მეც მოვესწარი და უკვე შემძლია, სამალავიდან ამოვადვინო ჩემი ცხოვრების მთავარი და ყველაზე სანუკვარი ნაწარმოები „ხალხის მტრის ჩანაწერები“, რომელსაც, სხვათა შორის, თამაზ კვაჭანტირაძე უკვე გაეცნო და თუ მის ლიტერატურულ გემოვნებას ენდობით, მის დაბეჭდვას წინ არაფერი არ უნდა დაუდგეს.

არა მგონია, გახსოვდეთ, 1987 წელს, როდესაც თქვენ ანგოლა-მოზამბიკში წესრიგის დამყარებით იყავით გართული, მე გამოგიგზავნეთ ქსეროქსზე გადაღებული ჩემი „ასტაფიევი“ და წერილობით გთხოვდით, დამხმარებოდით მისი გამოცემის საქმეში... სხვათა შორის, იმხანად მოსკოვიდან დამირეკა თქვენმა თანაშემწემ, ჩემთვის პირადად სრულიად უცნობმა თეიმურაზ სტეპანოვ-მამალაძემ, რომელმაც არაერთი ქება მიაგო ჩემს ნაშრომს, ასე განსაჯეთ, ქართველი მწერლის რუსულიც კი მოიწონა და მითხრა ისიც, შევარდნაძეს ჯერ არ ნაუკითხავსო.

საერთოდ, ნაიკითხეთ კი? ის ხომ ღირსეულად შეაფასა – წერილობით! — რუსეთის სინდისად წოდებულმა აკადემიკოსმა დიმიტრი ლიხაჩოვმა ჯერ კიდევ იმ მძიმე წლებში, აგრეთვე პოეტებმა სერგეი მიხალკოვმა, მიხეილ დუდინმა, რიმა კაზაკოვამ, მწერალმა ტროეპოლსკიმ, ცნობილმა მოსკოველმა ლიტერატორებმა ლევ ანინსკიმ, სტანისლავ რასადინმა, ლაკშინმა, კრუპინმა, ბორშჩაგოვსკიმ...

საინტერესოა, რომ თერთმეტი წლის წინათ „ასტაფიევი“ მე მტკიცედ გამოვთქვი აზრი, „ბერიას გასამართლება“ უნიჭოდ დადგმული ფარსია-მეთქი, აგრეთვე კბილი გავკარი „ლიტერატურნაია გაზეტას“, რომელიც ამ „გასამართლებამდე“ უსაშველოდ სტყუოდა, თუ სექსუალური აღგზნებით შეპყრობილი უკვე მკვდარი ბერია როგორ იხვეწებოდა და ღრიალებდა საკანში: „Дайте мне бабу, бабу мне, бабу!“

სიმართლე როდისმე მაინც ამოყოფს თავს. სულ აგერ ახლა „Известия“-ს დამატება „Неделя“ (№22, 23 ივნისი, 1997წ.) ისტორიულ ფაქტებზე დაყრდნობით, იტყობინება, რომ ლავრენტი ბერია მოკლეს 1953 წლის 26 ივნისს თავისსავე სახლში, კაჩალოვის ქუჩაზე, მკვლელობის ორგანიზატორი იყო მისივე მოადგილე კრუგლოვი.

ღიას, „Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву“, რომელ კრებულშიც შედის აგრეთვე „Беседа во сне в ночь с 1-го на 2-ое января 1988 года с Михаилом Горбачевым“, ღირს იმად, რომ ნაიკითხოთ.

ეჰ, ბატონო ედუარდ, ბატონო ედუარდ! თქვენი „მეფობის“ 25 წლის მანძილზე („მეფობა“ ჯერ მონარქიულ საწყისებზე, შემდეგ კონსტიტუციურზე!) თქვენგან არავითარი თანადგომა არ მახსოვს, გარდა ამ ბოლოდროინდელი სიტყვიერი თანადგომისა, რომელიც ზემოთ მოყვანილ პატარა წერილობით ბარათშია მოხსენიებული, ასე განსაჯეთ, მეცხრე ათეულში გადასული თითქოს პატიოსანი მწერლისთვის „ღირსების ორდენიც“ ვერ გაიმეტეთ (ნურც გაიმეტებთ — არ მივიღებ!).

როგორღაც სასაცილოც კია, რომ „ასტაფიევის“ გამოცემას ხელი უფრო ნაჰკრა თქვენმა მეგობარმა ალექსანდრე იაკოვლევმა, რომელმაც ქართველი ინტელიგენციის ვინრო წრესთან შეხვედრისას, 1988 წლის 21 თებერვალს, განაცხადა: „Очень талантливо написано“ (არსებობს ამის ტელეჩანაწერი) და უფრო საოცრად საკვირველი ისაა, რომ მას, პოლიტბიუროს წევრს, იმდროინდელ საბჭოთა კავშირში მეორე კაცს, არ შეეძლო, არ შეემჩნია, რომ „Такое длинное, длинное письмо“ მიმართული იყო არა იმდენად ვიქტორ ასტაფიევის მიმართ, რამდენადაც საბჭოთა წყობილების წინააღმდეგ.

და ასეთ ნიგნზე, ვისიმე რაიმე პრემიას ვინ ჩივის, გამოიცა-გამოვიდაო, ესეც კი არ დაწერილა ქართულ პრესაში, მსგავს რამეებს ჩვენში, ეს ვინ არ იცის, თუ თანამდებობა არ გამშვენებს, სირბილი და ხვენწა უნდა, რაც ჩემი თავისთვის არასოდეს მიკადრებია... მთელი ჩემი ცხოვრება ამ გზაზე რომ არ ვდგომილიყავი და „დიდებში“ ისე, უბრალოდაც, მეტრიალა, არა მგონია, ჩემი კომედიები, მათ შორის, „ეზოში ავი ძაღლია!“ „შავი ნიგნი“ და „შავზე შავი ნიგნი“, აგრეთვე „Такое длинное письмо“ ვისიმე პრემიას არ დაიმსახურებდა, გნებავთ, ტრაბახში ჩამეთვალოს, თუნდაც რუსთაველისას, რომლის მარტო მწერალი-ლაურეატი საქართველოში ოცდაათამდეა (30-მდე!).

დასტურ, თუ ხმებს დაეჯერებათ, ახლა, თქვენი განკარგულებით, რუსთაველის პრემიის ლაურეატებს 12-ჯერ მეტი ყოველთვიური გასამრჯელო ენიშნებათ, ვიდრე ჩემი პენსიაა (რვა-ნახევარი ლარი!).

ერთობ სანუხარ არს, რომ თქვენ, კერძოდ, არც ახალგაზრდობაში და არც ხანში შესვლისას არც ერთი ჩემი პიესა არ გინახავთ: „ავი ძაღლიც“ კი, რომელიც თქვენი მმართველობის დროს, 1977 წელს დაიდგა მარჯანიშვილის თეატრში (უჩვენებენ ახლაც ტელევიზიით, დაწერიდან 45 წლის და ბოლო დადგმიდან 20 წლის შემდეგ!) და რომელმაც 200 ანშლაგი გააკეთა და ვინ იცის, სცენაზე კიდევ რამდენ ხანს იარსებებდა, რომ თეატრის ახალ ხელმძღვანელს რეპერტუარიდან ამ ამოელო. ცუდი დადგმულიაო.

„ცუდი დადგმის“ გამო ასეთივე ბედი ეწია „ამბავი სიყვარულისას“, რომელიც ამ ორი წლის წინათ დაიდგა და ზოგიერთი მაყურებელი მეორეჯერაც ნახულობდა.

ო, რა ბედნიერება იქნებოდა, ბატონო ედუარდ, ავტორისათვის და სპექტაკლში დაკავებულ მსახიობთათვის სპექტაკლის არსებობის ორი თვის მანძილზე ერთხელ რომ მოზრძანებულიყავით და გენახათ. ვფიქრობ, მოგეწონებოდათ და მაშინ ასე ბრყვეულად არც მოხსნიდნენ, მაგრამ აი, დრო, დრო...

რასაკვირველია, დრო თქვენ, ფაქტობრივად, სრულებით არა გაქვთ, მაგრამ გამონაკლისს მაინც პოულობთ ხოლმე, აკი, მაგალითად, სწორედ იმ ხანებში დაესწარიო რ. კლდიაშვილის „საპოვნელას“ და პიესაც შეაქვთ და მისი ავტორიც. როგორც პიროვნება... მე კი შეიძლება პიროვნება არ ვიყო, მაგრამ, რაც უნდა იყოს, მაინც პროფესიონალი დრამატურგი ვარ, 60 წელზე მეტხანს ვემსახურები ქართულ სცენას (ჩემი ბრალი არ არის, თუკი რვა კომედიიდან სამი დაუდგმელია, ეს უფრო დედაქალაქის თეატრების „მაღალ გემოვნებაზე“ მიგვანიშნებს), რ. კლდიაშვილი კი დამწყები დრამატურგია, პროფესიით ქიმიკოსი, თუმცა... მის დასამშვიდებლად ამასაც ვიტყვი: ალექსანდრე ბოროდინი (გედევანოვი) ქიმიკოსი გახლდათ, მაგრამ ოპერა – შედეგრი დაგვიტოვა, „თავადი იგორი“.

არა, თავს არ გაცოდებთ (შემიცოდებთ კი?!), მე ახლა ყოველმხრივ ძალიან მიჭირს და დიხაც რომ „თანადგომაა საჭირო“, ოღონდ არასიტყვიერი, თუნდაც დოკუმენტურად იყოს გაფორმებული...

მოიღეთ მოწყალება, ბატონო ედუარდ, გაიღეთ „პადაჩკა“, მე არ ვიუკადრისებ.

ჩემი რომელიმე ნიგნის გამოცემა თქვენი 250-ათასიანი პრემიის 2 პროცენტი თუ დაჯდება, შთამომავლობას კი დარჩება კარგი ნიგნი!

ოღონდ მინდა, ესეც იცოდეთ, მე სხვა ბუნების კაცი ვარ ... ამ წერილზე თუ დუმილით მიპასუხებთ, მე მას, ცხადია, უარად მივიჩნევ და, მაინც, წინანდებურად კვლავ დავრჩები თქვენი მხარდამჭერი, რადგან თქვენ ამ უაღრესად რთულ, დახლართულ სახელმწიფოებრივ ვითარებაში მთელი გონით და მთელი გულით ემსახურებით სამშობლოს და დღეს თქვენს შემცვლელს, თქვენზე უფრო ღირსეულს, საქართველოში მე პირადად ვერავის ვხედავ.

ლელა მესხის ჩოგბურთის აკადემიის  
ნამდვილი აკადემიკოსი  
კიტა გუარჩიძე

ივლისი, 1997 წელი.



## ვილუპაპით...

გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, №22, 1997წ.

ამას წინათ 21 თებერვლის გაზეთ „საქართველოს რესპუბლიკაში“ ამოვიკითხე, რომ იტალიელები არ მრავლდებიან და მალე მათ „ნითელ წიგნში“ შეიტანენ, როგორც გადაშენებისკენ მიდრეკილ ერს.

ეს შემაშფოთებელი ამბავი თქმულია... 58-მილიონიან იტალიაზე!..

რუსეთის კომუნისტების მეთაური გენადი ზიუგანოვი პრეზიდენტ ელცინს დიდ ბრალდებად უყენებს, რომ „Страна вымирает...“

ამას ამბობს 140-მილიონიან რუს ხალხზე, რომელსაც არაერთი ათეული წელიწადი დასჭირდება, იმდენად შემცირდეს, რომ საყოველთაო განგაშის ზარები შემოჰკრან.

და მაინც, მოსალოდნელი რეალობის ფაქტით შეშინებული, ამთავითვე მოუწოდებს ქვეყნის მმართველებს, იფიქრონ და მიიღონ გადამჭრელი ზომები მოახლოებული ეროვნული უბედურების თავიდან ასაცილებლად.

ჩვენ კი... ქართველები, საქართველო...

სამმილიონიან ერს, რომელსაც, ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, მილიონზე მეტი პენსიონერი ეყოლება, ცხადია, ის ერი ღრმა სიბერის ასაკშია, სიბერე კი რითიც მთავრდება, აქ იმ საზარელ სიტყვას არ ვიხმარ, რომ გუნება არ მოგვეშხამოს, თუმცა... მოგვეშხამება კი?!

ღიახ, ჩვენი ეს დიდი ეროვნული უბედურება გუშინ არ დაწყებულა და არც გუშინწინ... ჯერ კიდევ ამ საუკუნის ოცდაათიანი წლების დასაწყისში მიხეილ ჯავახიშვილი გულისწუხილით წერდა ქართველი ქალის გაგარეულების თაობაზე, რაც კარგს არაფერს მოგვიტანსო... იოსებ ჟორდანიას, რომლის გმირული სიკვდილი, აბა, რომელ ერს არ დაადგამდა დიდების გვირგვინს, 1963 წელს წერილში — „ოჯახი ერის ბურჯია“ — გვაფრთხილებდა ჩვენი წინდაუხედაობის, უგუნურობის შესახებ, ერთი და ორი ბავშვით რომ ვიფარგლებით და ამით სასიცოცხლო ფესვებს ვაჭრით ჩვენი ერის სამარადისო არსებობას. თქვენი მორჩილი მონაც, აი, უკვე ოცი წელიწადია, „შავი წიგნით“ და „შავზე შავი წიგნით“ გავკვივი ქართველურ უნიათობაზე, მაგრამ უმაღლესი ხელისუფლებიდან, არც კომუნისტური და არც პოსტკომუნისტური წყობილების დროს არავინ არ გამომიჩნდა შემსმენელი და გამგონე და კვლავ და კვლავ ძალაში რჩება აწ განსვენებული სომეხი მღვდელმთავრის, ვაზგენის უკვე დიდი ხნის წინათ ნათქვამი, ქართველებს რომ შეეძლოთ, ნახევარ ბავშვს გააკეთებდნენო...

ჰოდა, თუ რამდენად მართებულია ჩვენ მიმართ ეს „ცილისწამება“, ამის დასადასტურებლად თავს ნებას მივცემ, მოვიყვანო რამდენიმე ნაწყვეტი ახლად გამოქვეყნებული ჩემი ერთი ნაშრომიდან, რომელსაც უსახსრობის გამო დაინტერესებული მკითხველის ხელი და თვალი, როგორც ჩანს, ვერ სწვდება:

„მთებში დაიღუპა უებრო ალპინისტი... დარჩა პატარა ბიჭი... როცა გაიზარდა, სათაყვანებელი მამის გზას დაადგა, უნდოდა, ამით მამის ხსოვნა ერთგვარი შარავანდედით შეემოსა, მაგრამ, ო, ბედო მუხთალო, შვილიც მამასავით ყინულოვანმა მთებმა შეინირეს... ახალნათხოვი ცოლი ორსულად დარჩა... იგი მზად იყო, თავისი სიცოცხლე მსხვერპლად გაეღო, ოღონდ დაეტოვებინა ამ ქვეყნად საყვარელი ქმრის სახსოვარი და მისი გვარის გამგრძელებელი... და, აი, ნევს იგი ერთ-ერთ სამშობიარო სახლში და ვაჟკაცურად იბრძვის ნაყოფის შენარჩუნებისათვის, მთავარი ექიმი კი... არა, ცოდვა იქნებოდა ამის უთქმელობა — მკურნალობით კი მკურნალობს და ყოველმხრივი სათანადო ყურადღებითაც, მაგრამ როცა მშობიარის სარეცლიდან თავის კაბინეტში გადაინაცვლებს, ცინიკურად ეუბნება კოლეგებს:

— სულელი არ არის ახლა ეს ქალი? რად უნდა ამას ანი ბავშვი?!

გინეკოლოგიის დარგში ასეთი ლოგიკით შეიარაღებული შუბლგამლილი მთავარი ექიმები და, მით უმეტეს, რიგითი ექიმები, თქვენც კარგად მოგეხსენებათ, ამჟამინდელ მხრებგამლილ საქართველოში რამდენიცა გვყავს, ჰოდა,

ჩვენ გავმრავლდებით და ჩვენ მოვერევით ვაზგენს?!“

„ერთმა ხალხის ფართო წრეებისათვის ნაკლებად ცნობილმა, მაგრამ მისი პროფესიის მომუშავეთა შორის მსოფლიო მასშტაბის მეცნიერად მიჩნეულმა, ჰიდროტექნიკოსმა (ცოტნე მირცხულავამ), ჩემი ნაშრომის გაცნობის შემდეგ მითხრა, რაც საქართველოს სადიდებელი სადღეგრძელო დაგვილევია, ყველა ჩვენგანს მის ნაცვლად საერო მშენებლობაზე თითო-თითო აგური რომ მიგვეტანა, საქართველო ახლა ზღაპრულ ქვეყანას ემსგავსებოდაო.

ამ აგურებში იგი, რასაკვირველია, შვილიანობასაც გულისხმობდა.

ჰაი, ჰაი, რომ ჩვენდა საბედისწეროდ, თუკი ვინმე მიიტანს აგურს ამ მშენებლობაზე, ეს კი მოგვწონს, მაგრამ თავად ჩვენ მის ასაღებად არც დახრა გვეხალისება და არც ხელი გვემორჩილება...

ჰოდა, ჩვენ გავმრავლდებით და ჩვენ მოვერევით ვაზგენს?!“

ერთმა ჩემმა ყოფილმა თანაკურსელმა გვიან ღამით დამირეკა, ეს-ესაა, დავამთავრე შენი ნიგნი და ისეთ მონამულულ გუნებაზე დავდექი, ახალგაზრდა ქალი რომ ვიყო, უეჭველად ათ შვილს გავაჩენდიო...

გესმით?

ახალგაზრდა რომ ვიყო. დაუბრუნებელს – წლებს – რომ ვეღარ დაიბრუნებს, ეს მან საუცხოოდ იცის და ალბათ ამიტომაც გვპირდება ცაში წეროს და არ გვპირდება, რაც უფრო რეალური იქნებოდა, — ჩემს ორივე შვილს ანი გაგანია ცეცხლს შევუნთებ და მანამდე არ გამოვუნელე, ვიდრე მესამე ბავშვს კალთაში არ ჩამიგორებენ და არც საქვეყნოდ ცნობილ ფეხბურთელს, ჩემს დის შვილიშვილს, მოვეშვები, რომლის პირადი მაგალითი ახალგაზრდებზე ძალზე შთამბეჭდავად იმოქმედებსო.

— არაფერი ამგვარი არ მოუმოქმედებია.

ჰოდა, ჩვენ გავმრავლდებით და ჩვენ მოვერევით ვაზგენს?!“

„უნივერსიტეტის ერთ-ერთი ფაკულტეტის ჩასათვლელ გამოცდაზე პროფესორ „ამას და ამასთან“ შედის მესამე კურსის სტუდენტი „ესა და ეს“...

— მაგ ფორმაში ჩემთან მოსული მეორედ არ გნახო, — მუქარით შეფერილი ტონით მიმართავს მას გამომცდელი, რომელსაც პირველი დანახვისთანავე თვალში არ მოუვიდა ამ სტუდენტის „ფორმა“...

— ახლა ესეც ვიკითხოთ, მაინც რა ასეთ სასირცხვილო ფორმაში გამოეცხადა? ეგებ გულმკერდი ისე გადაუშვლეს, რომ ძუძუები ნახევრად მაინც უჩანს, ანდა იქნებ ჯინსის ისეთ ვინრო შარვალში გამოსალტულა, რომ მიბრუნ-მობრუნებისას ჯერ კიდევ ამ მხნე მამაკაცს სექსუალურმა გრძნობებმა გონება ისე დაუბნოს, რომ დადებითი ნიშანი სულაც არცოდნისთვისაც დაუწეროს, ა?

ო-ო, არც ერთი, არც მეორე: ამ სტუდენტი ქალის საძრახისი ფორმა თურმე ორსულობა ყოფილა, განიერ კაბაშიც რომ ვერ მიუმაღავს, ჩასაბარებელი დისციპლინის, რომელიღაც მოძმე ხალხის ლიტერატურის ისტორიის ასათვისებლად კი აუცილებელია თურმე „ერთსულობა“ და არა დედობა...

ჰოდა, ჩვენს პირველ ეროვნულ ტაძარშიც ასეთი მოაზროვნე გინდ ერთიც თუ გამოერევა, ჩვენ გავმრავლდებით და ჩვენ მოვერევით ვაზგენს?!“

დიახ, „ნითელი ნიგნის“ მესვეურებმა რომ იცოდნენ, რომ ამ ქვეყანაზე არის საქართველო და არსებობენ ქართველები, თავიანთ ნიგნში ბევრად ადრეც კი შეგვიტანდნენ.

1989 წლის აღწერის მიხედვით, მთელი მოსახლეობის 70 პროცენტს თუ შევადგენდით, განსაკუთრებით „ეროვნულ“-გამანადგურებელი მოძრაობის, მიხაკო წერეთლის გამოთქმას თუ დავესესხები, შინაური იდიოტების წყალობით, ახლა 50 პროცენტიც აღარ ვიქნებით და ამის უფრო ოპტიმისტურად წარმოსაჩენად ტყუილად ველით მომავალ, 1999 წლის აღწერის შედეგებს.

ამ ბოლო ხუთ-ექვს წელიწადში, არეულობისა და დუხჭირი ცხოვრების გამო, საქართველოდან ასი ათასობით ქალი და კაცი გაიხიზნა, მეტწილად ჯან-ლონით სავსე ახალგაზრდობა, ჰოდა, განა ჩვენ მომავალი გვიწერია, მით უმეტეს, რომ ეს გახიზნულები, ერთეულების გარდა, აღარასოდეს ყოფილ სამშობლოში არ დაბრუნდებიან, სადაც თავს ამოყოფენ, იქაურ ქუდს დაიხურავენ, მასპინძელ ერებში გაითქვიფებიან, და არა სომხებივით ან ებრაელებივით შეჯგუფულად იცხოვრებენ და მამა-პაპის ტრადიციებსაც შეინარჩუნებენ.

ქართველობაზე ხელის აღება, მშობლიური მიწის სურნელების მივიწყება, საერთოდ, ეროვნული გრძნობის მიძინება, ო, რარიგ გვეადვილება, განსაკუთრებით დასავლეთ საქართველოს მკვიდრთ: ნახევარზე მეტი დღევანდელი აფხაზებისა ყოფილი ქართველებია, თურქეთში, როგორც ამბობენ, ოთხი თუ ხუთი მილიონი გამუსულმანებული ნაქართველარი ცხოვრობს, რომელთაც ქრისტიანობა არც გაეგონებათ და საქართველო თუ საით არის, არც ეს იციან, მაშინ, როცა თურქეთში დიდი ხნით ნაცხოვრები სომხებიდან ერთიც, დიახ, ერთიც არ გათურქებულა.

რაკი სიტყვა თურქეთზე ჩამოვარდა, ბარემ ამასაც ვიტყვოდი, რომ ბევრად ადრეც კი, ვიდრე ამ ბოლო წლების თავის გატანის ჟამი დაგვიდგებოდა და თურქეთის საზღვრის გადალახვა გაიოლდებოდა, ამ ქვეყანას მეძავობის გზაზე შემდგარი ასობით ქართველი ქალი რუს „ნატაშებთან“ ერთად კალიასავით შეესია, მაშინ, როცა იქ სექსუალური „ბიზნესით“ გართულ ერთ აზერბაიჯანელ ქალსაც ვერსად წააწყდებით.

ჰოდა, ამის შემდეგ მოდი და ბრძანე, რომ ისლამი ადამიანის მორალური სინმინდის საგუშაგოზე არა დგას, და რომ ის ჩამორჩენილთა რელიგიაა, და თუ ჩვენ, ქართველები, ისტორიული ქარტეხილების დროს, აი, ისეთის, როგორიცაა თურქეთსა და პაკისტანში (ისლამური ფუნდამენტალიზმის გარეშე), სადაც პრემიერ-მინისტრებად შეიძლება ქალებიც იყვნენ, ჩვენ ახლა, როგორც ერი, თვითამონყვეტის უფსკრულის პირას არ აღმოვჩნდებოდით: შვილთა სიმრავლე, აი, რა არის ისლამის ერთ-ერთი მთავარი მცნება, შვილთა სიმრავლე კი ერის სამარადისო სიცოცხლის მთავარი წყაროა.

ვიცი, ამ აზრის გამოთქმისათვის ბევრი, რასაკვირველია, გამკიცხავს და ბევრიც ამიძულეებს კიდეც, მაგრამ მაინც ვიტყვი: ჩვენ ახლა არაფერი ქრისტიანული არა გვატყვია რა, ჩვენ ახლა მხოლოდ გარეგნულად, ფორმალურად ვართ ქრისტიანები, თუმცა ეკლესიები ლამის ყოველ სოფელში შენდება, ვაშენებთ აგრეთვე მეოცე საუკუნის გამორჩეულ ძეგლს – სამების ტაძარს...

ჰო, მაგრამ, აბა, ვის უნდა დაუფტოვოთ ეს წმინდა ნაგებობანი, თუკი სულ კიდეც რაღაც ოთხი-ხუთი ათეული წელიწადი და... სანთლის დამნთები აღარავინ გვეყოლება, მლოცველი აღარავინ იქნება...

ქართულ ეკლესიას ამ ბოლო ხანს სექტები შეესია, რომლებიც მას საყრდენს უთხრიან... მეც მომაკითხეს შინ ჩინებულად გამოცემული, კარგად შენიღბული სააგიტაციო ლიტერატურით, მაგრამ მე მათ „პლატფორმაზე“ არ გადავსულვარ, ქრისტიანული დოგმატიკისთვის არ მილაღატია, თუმცა როცა გავიგე, რომ იელოველებს აბორტის გაკეთება ეკრძალებათ და ამ ნიადაგზე ზესტაფონის რაიონის ერთ-ერთი სოფლის იელოველ გლეხის ქალს ხუთი შვილი ჰყავს – ხუთი! – აზრი შემეცვალა...

დიახ, ოღონდ გადავრჩეთ, გადაშენებას როგორმე თავი დავალწიოთ და... არათუ იელოველობას, ისლამსაც კი ჩავეკონები, მთელი გულით, მთელი სულით...

დიახ, ისლამსაც, ოღონდ ვიცოცხლოთ, ვიცოცხლოთ, როგორც ერმა სამარადისოდ!

კაცობრიობის მომავალი ისლამის არის, ბუდისტების არის, ინდუიზმის არის... რა გასაჭირს არ განიცდის ინდოეთი, მაგრამ იქაც შვილთა სიმრავლეა... ჩვენ, ქართველებს, ეკონომიკურად სულაც არ გვიჭირდა სამოციან, სამოცდაათიან, ოთხმოციან წლებში და მაინც ერთი შვილით ვიფარგლებოდით, სულ დიდი – ორით... სწორედ ამან ამოგვაყოფინა თავი დღეს ასეთ კატასტროფულ ვითარებაში...

სხვათა შორის, ისლამის მაღიარებლებია ჩეჩნებიც და... ვინ არ იცის, რომ ამ ერთი ხელის დადება ქვეყანამ, ერთმა მუჟა ხალხმა, დიდი და პატარა თითქმის ორი წელიწადი რა თავგამეტებით ებრძოდა ქრისტიანულ ურჩხულს – რუსეთს და საბოლოოდ ამ უზარმაზარ ვეშაპს თითიც მოაკაკვინა...

სულიერ კაცს ძალაუნებურად გაგონდება გუშინდელი ომი აფხაზეთში, რომლის გამოძახილი გალშიც არ იგრძნობოდა, საქართველოს დედაქალაქში კი იმხანად ადგილობრივი ქრისტიანი „მამულიშვილები“ არაბეთის ქვეყნებში წასასვლელად გამალეულ რეკლამას ენეოდნენ, თითქოსდა საქართველოს ბედი დუბაიში წყდებოდა და არა სოხუმში, სადაც რუსული ჯარის შენაერთები ქვას ქვაზე ადუღებდნენ.

(საინტერესოა, რომ ამ შენაერთების ფარული მთავარსარდალი შემდგომ ჩვენთან ქრისტიანულად საზიემოდ მოვნათლეთ, რაც, მგონი, დიდად არც გაგვემტყუნება: პოლიტიკის ცვალებადობა რას არ ჩაგადენინებს!

დასტურ, ქრისტიანული რუსეთისგან ქრისტიანულ საქართველოს, ტოტლებენიდან დაწყებული, აფხაზეთის ამბებამდე, უპირობა ახსოვს მხოლოდ, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ამიტომ რუსულ ენას შევუტოთ და სადაც რუსული წარწერებია, ყველა ისინი მატრაკვეცულად ჩვენთვის მიუწვდომელი ინგლისურით შევცვალოთ: დიდი ბრძოლის შემდეგ როცა ინდოეთი ბრიტანეთის იმპერიას დაუძვრა, ინგლისური ენა მაინც დატოვა თითქმის საერთო სახელმწიფო ენად).

— დიახ, ჩვენ ყველა თავის დროზე აჭარასთან ერთად რომ გაგმუსულმანებულიყავით, დღეს 4 ათასი მეძავი არ გვეყოლებოდა, 300 ათასი ნარკომანი არ „დაგვამშვენებდა“, აბორტი მთელ მოსახლეობას ეპიდემიასავით არ მოედებოდა, განქორწინებათა რიცხვი ქორწინებათა რიცხვს არ გადააჭარბებდა, დასავლეთიდან ელემენტარული ზნეობის წარმრეველი „სექსუალური რევოლუცია“ ისე ვერ შემოაღწევდა, რომ ქართველი ჭაბუკების თვალში ქალწულობა ისე არ გაპარტახდებოდა, რომ ახლა, სექსოპათოლოგ მერაბ ნებიერიძის ცნობით, სკოლის მეათეკლასელი გოგონების ნახევარი გათხოვებამდე უკვე ეწევა სქესობრივ ცხოვრებას და მათ მეცხრეკლასელებიც დიდად არ ჩამორჩებიან, პატარაობიდანვე სიგარეტის ბოლით „ნებივრობაზე“ ხომ სიტყვა არ ითქმის...

ვერაფერ ამის მსგავსს ისლამის ქვეყნებში ვერ შეხვდებით, შორით მგზავრობა არ დაგვჭირდება, გნებავთ, მეზობელ აზერბაიჯანში შეიხედეთ, ჩვენსავით 70 წელიწადი კომუნისტური დიქტატურის არტახებში გამომწვევდელ ქვეყანაში...

ერს, როგორადაც უნდა უჭირდეს, 9 წლის მეძავი რომ ეყოლება, რაზედაც „საქართველოს რესპუბლიკაში“ რ. ლორთქიფანიძე წერდა და ამაზე არაერთხელ თბილისის პოლიციის შეფმა დემურ მიქაძემ ილაპარაკა, ერს, რომლის...

ჩემს მონაყოლს ალბათ უფრო აჯობებს, წარსული წლის 14 ნოემბრის იმავე გაზეთში მოთავსებულ ბ. გულიაშვილის წერილში ამოვიკითხოთ:

„...საშინელი ამბავი მოხდა: ათი წლის გია გვალია საფეხბურთო კლუბ „კოლხეთში“ თამაშობდა, ყველას სჯობდა. რად გვჯობიაო და... 40 თანატოლმა „საგანგებო თათბირზე“ განაჩენი გამოიტანა. ეცნენ, წყალში შეათრეეს, თავი ჩააყოფინეს, მერე ზღვის სიღრმისკენ უბიძგეს, ნაპირს გამოვიდნენ და მშვიდად, უშფოთველად სახლებს მიაშურეს, ჩვეულებრივ ჭამეს, სვეს, დაისვენეს, დაიძინეს.“

ეს ბოლო ორი სტრიქონი ნაიკითხეთ ხელმეორედ: ათ-ათი წლის ბავშვებმა, 40 ბავშვმა, კოლექტიურმა მკვლელებმა „ჩვეულებრივ ჭამეს“... „უშფოთველად დაიძინეს...“

ძალაუნებურად მაგონდება ამ ათიოდე წლის წინათ ჩემ მიერ აღწერილი:

„Совершенно гнусное преступление – страшное убийство вице-адмирала Холостякова и его жены... Комсомолец Калинин (вместе с женой – комсомолкой) убив с целью ограбления умного, доброго, еще мыслящего и здорового героя Отечественной войны, старика и его старуху-жену... спокойно пошел спать“

(„Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву“).

ხედავთ რაიმე განსხვავებას ამ ორ ამბავში? ორმოცმა ბავშვმა, რატომ გვჯობიაო, სიცოცხლე მოუსწრაფა თავისივე თანატოლს და... „უშფოთველად დაიძინეს“, კომკავშირელმა, ალბათ 24—25 წლის კალინინმა მოკლა მოხუცი ცოლ-ქმარი და... „Спокойно пошел спать“.

ორივე შემთხვევაში მკვლელებმა ტკბილად დაიძინეს, ოღონდ პირველ შემთხვევაში ჩადენილის საშინელება ასმაგდება იმით, რომ მკვლელობის მონაწილეა სულ პატარა, ათ-ათი წლის ბავშვები, რომლებიც მოქმედებდნენ შეგნებულად, აკი მოაწყვეს „საგანგებო თათბირი“, 40 ბავშვში ერთიც არ გამოერია ისეთი, საზარელ განზრახვას განდგომოდა, შინ გაქცეულიყო, მშობლებისათვის შეეცდებინებინა...

არავითარი სინდისის ქენჯნა, არავითარი გულისწუხილი, „ჭამეს და დაიძინეს“... ასეთ უმანკო ასაკში საიდან ასეთი მხეცური გამოვლინებანი? მაგალითს ისევე უფროსებისგან ხომ არ იღებენ? მამებისაგან, ძმებისაგან და... ზოგ შემთხვევაში მათ უკვე აღარც ქალები ჩამორჩებიან.

ამ ცოტა ხნის წინათ გურამ ფანჯიკიძე გვიზიარებდა თავის გულის ვარამს: „ერთ-ერთ უმაღლეს სასწავლებელში (თბილისის უნივერსიტეტის ეზოში – კ.ბ.) სტუდენტი მოკლეს. ერთი ჩემი მეგობარი შეძრწუნებული მიაშობდა, ახალგაზრდები როგორ ჩერდებოდნენ სისხლის გუბესთან და კევის ლეჭვით როგორი სიმშვიდით დასჩერებოდნენ უბედური ახალგაზრდის შედეგებულ სისხლს...“

ყოველივე ზემოთ ნაამბობი განა ერის სრულ ზნეობრივ დეგრადაციაზე არ მიგვანიშნებს?

დღევანდელ საქართველოში ადამიანის სიცოცხლე დაფიქრების ფასადაც აღარ ღირს. აგერ ახლა, ნარდის თამაშისას, კაცმა კაცი მოკლა, უბრალო წალაპარაკებისას, დუ შაში საიდან მოგივიდაო... დიახ, მოსახლეობის რიცხვთან შეფარდებით მკვლელობათა ოდენობით მსოფლიოში, კოლუმბიის შემდეგ, ერთ-ერთი პირველი ადგილი ჩვენ გვიჭირავს.

ჰოდა, ჩვენ კიდევ დღეს თუ ხვალ სიკვდილით დასჯა უნდა გავაუქმოთ? დაიხსომეთ ჩემი მორიდებული სიტყვა: გაუქმების შემთხვევაში განზრახ და შეკვეთილი მკვლელობები... ჯერ ახლა რა არის და... მაშინ ერთი ხუთად გაიზრდება.

უმაღლესი ხელისუფლება რომელიღაც სავალუტო ფონდის თუ ევროკავშირის ჩაგონებით („არ მიგიღებთ, თუ არ აკრძალავთ“) მოხარულიც არის, რომ ამაზე დათანხმდეს: „პოლიტიკური“ სიკვდილმისჯილები ბევრი გვყავს და რაკი შერიგებისკენ მივისწრაფვით, მათი სიკვდილით დასჯა მოსახლეობის გარკვეული ფენის დიდ შეშფოთებას გამოიწვევს, რაც ქვეყნის პრეზიდენტმა, რა თქმა უნდა, მშვენივრად იცის, მაგრამ ისიც ხომ იცის, კონსტიტუციის ძალით, თუ არ ვცდები, შეწყალების უფლებაც აქვს, ჰოდა, დღემდე მისჯილები ადგეს და შეიწყალოს, ხვალიდან კი სიკვდილით დასჯა...

შეიცვალოს სამუდამო პატიმრობითო... ჯერ ერთი, სამუდამო პატიმრობისათვის ჩვენ პირობები არ გავაჩნია, მეორეც, ამაოდ ფიქრობენ, რომ ამგვარი პატიმარი ბუნებრივ სიკვდილამდე სულ იმის სინანულსა და გოდებაში იქნება, ეს რა მომივიდა, რატომ ხელი არ შემახმა, რა პირით მოვკალიო...

განზრახ მკვლელი არავითარი დანდობისა და შებრალების ღირსი არ არის, მას გენებში უნერია ავკაცობის ზრახვები; ღმერთმა ვერ შექმნა სრულყოფილი ადამიანი, ამიტომაც ასე აწეწილ-დანწილია ქვეყნიერება.

ის, რაც დღეს ქართველს აწუხებს, ფრანგს არ აწუხებს, არც ინგლისელს, სულ პატარა ისლანდიასაც კი... ამიტომ ნუ გადმოგვაქვს მექანიკურად ეკონომიკურად ყოველმხრივ დალხინებული უცხო ქვეყნების ყოფა-ცხოვრების თარგები... ნიუ-იორკში თურმე მაღაზიებია, ძაღლების მაღაზიები, სადაც ძაღლებს მსურველებზე სასეირნოდ აქირავებენ: ფინიის გასეირნება საათში 25 დოლარი ღირს, დიდის, ბომბორასი – 40... ჩვენთან კი, შარშან თბილისში, ცოფიანი ძაღლებისგან დაკბენილი, ჩვენდა თავმოსაჭრელად, მ ადამიანი მიიცვალა... საერთოდ, „საქართველოს სადა ჰყავს შვილი დასაკარგავი“ და ისიც ცოფისგან, ცოფისგან...

ჰოდა, მოდი და დაეტოლვე: მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში პროფესორი ათასობით გვყავს და ერთ დაბდურსაც ვერ მონახავ, განათლების მონმობა არ ედოს ჯიბეში, „უნივერსიტეტს“ ფეხი ლამის ბ ა ნ ო ჯ ა შ ი ც წამოვჰკრათ, და მაინც, ჩვენ მათთან შედარებით თითქმის ნახევრად ველური, მაგრამ ბუნებით ნიჭიერი ხალხი ვართ: ჩვენ შეგვიძლია ავაგოთ გელათის ტაძარი, შევქმნათ „ვეფხისტყაოსანი“, წარმოვშვათ დავით აღმაშენებელი და ილია ჭავჭავაძე. მსოფლიოს მივცეთ სტალინი...

და ასეთი ხალხი უნდა აღიგავოს დედამიწის ზურგიდან? თანაც თავისივე ხელით, თავისივე ნებით... ეჰ, როდის იწინასწარმეტყველა აკაკიმ:

„შენც მიდიხარ, მეც მივდივარ,  
გეთხოვები საქართველო...  
შენ ნახვალ და სხვა შემოვა,  
შენს ნადგომზე ისადგურებს...“

ო, ვინმე სხვა შორეული როდი შემოვა, შემოვლენ ისევ ჩვენი „ძმები - მეზობლები“.

დიახ, ჩვენი სიკვდილის მომლოდინე „მეგობარი“ მტერი ხითხითებს, რომ ჩვენ, როგორც ერი, ასე იდიოტურად ვინრიტებით და ეჭვი აღარ გვეპარება, რომ, აჰა, სადაცაა კარს შემოაღებს ოცდამეერთე საუკუნე და იგი მოგვიტანს საყოველთაო შვებას, რის აღსანიშნავად სწორედ ამ



საუკუნის დასაწყისში ვიზიუმებთ კიდევ ქართული სახელმწიფოს არსებობის ორი ათას ხუთას თუ სამი ათას ხუთას თუ ოთხი ათას წელს (ძიება მიმდინარეობს!), რითიც მთელ მსოფლიოს ვაცნობებთ, რა უძველესი ერიც ვართ და რა უდიდესი კულტურის მქონეც...

ერთი სიტყვით, დიდი მზადება გველის ლხინისათვის ჟამსა ჭირიანობისას!

ო, ნეტავ რა მოგვცა ამასწინანდელმა ყოვლად ქართველთა ფორუმმა? უცხოეთში მცხოვრები ერთი ქართველი მაინც თუ დაბრუნდა თავის ისტორიულ, მამა-პაპათა სამშობლოში? არადა, ამ „ლონისძიებაზე“ ოცი მილიონი მიიხარჯა, მაშინ, როცა მშვიერ-მწყურვალნი ასობით მანან-ნალა ბავშვი გვყავს და 120 ათასი უგაჭირვებულესი ოჯახია დღევანდელ, საზეიმოდ შემზადებულ, შეჭრილ-შემოჭრილ საქართველოში, წლევანდელ ბიუჯეტში კი ერთი თეთრიც არ არის ნაგულისხმევი ჯერ კიდევ აქა-იქ შემორჩენილი მრავალშვილიანებისთვის დახმარების ხელგასანვდენად, თუმცა ითქვას კი, ესო მომავალი წლიდანო...

სწორედ ამ მომავალმა წლებმა მოგვიყვანა ერის არყოფნის ტრაგიკულ ფინალამდე...

ამ ცოტა ხნის წინათ თამაზ კვაჭანტირაძე ამბობდა და წერდა: „პირადად მე მექმნება ძალზე რეალური შთაბეჭდილება, რომ ქართველმა ერმა დაკარგა ეროვნული თავმოყვარეობა.

არა მგონია, ამ აზრს დაეთანხმოს ახლად დაარსებული „ეროვნული თვითშეცნობის ასოციაცია“, რომელიც უკვე გამოგვეცხადა სპეციალური მანიფესტით და გვაუწყა, რომ გამოსცემს ჟურნალს სათაურით: „რანი ვართ ქართველები“.

სხვათა შორის, ამგვარი ასოციაცია საქართველოსთვის ახალი ამბავი არ არის, იგი თავდაპირველად 1991 წელს ჩამოყალიბდა და იმთავად მას თავმჯდომარეობდა პატივცემული ჯანსუღ ღვინჯილია, რომელსაც ქართული თვითშეცნობის პრობლემა, როგორც ვხედავთ, დიდი ხანია, აწუხებს და, აი, დაუბრუნდა კიდევ მას, ამ შემთხვევაში უფრო ფართო მასშტაბით, რევაზ ბარამიძესთან, დავით გეგეშიძესთან და ჯანსუღ კორძაიასთან ერთად, ოლონდ, ცოტა არ იყოს, გაკვირვებას იწვევს ის ამბავი, რომ ჟურნალის — „რანი ვართ ქართველები“ რედაქტორად მოიხსენიება არა ამ ასოციაციის ორჯერ დამაარსებელი და მისი სულისჩამდგმელი, არამედ სხვა, საზოგადოებისათვის ნაკლებად ცნობილი პიროვნება. როგორც ჩანს, ბატონი ჯანსუღი რაკი სარედაქტოროდ ვერ მოიცლის, ასოციაციას ქართველი ერის შესაცნობად ძალზე დიდი გეგმები აქვს.

გზად სახუმაროდ შევნიშნავდი, რომ იმხანად, 1991 წელს, თვითშეცნობის ასოციაციის პირველ კრებაზე რომელიღაც დამსწრეს ჩემი თავი ასოციაციის საპატიო წევრად წამოუყენებია, რის თაობაზეც მაშინვე თავმჯდომარის სახელზე „სწრაფი რეაგირების“ ბარათი ვაფრინე:

„გთხოვთ, გამომიყვანოთ თქვენი ღირსპატივსაცემი ასოციაციის წევრობიდან – სულ ერთია, იგი საპატიო იქნება თუ რიგითი, მით უმეტეს, რომ ასეთი ასოციაცია მე პირადად გულზე არცთუ ისე მეხატება, და ეს ქვეცნობიერად შეიძლება იმიტომ, რომ ქართული ეროვნული თვითშეცნობა ილია ჭავჭავაძემ ჯერ კიდევ 1871 წლის 9 აგვისტოს შეიცნო ლექსად:

ჩვენისთანა ბედნიერი  
განა არის სადმე ერი?“

სხვათა შორის, „ქართული თვითშეცნობის ასოციაციას“, თავისი დასახული მიზნებით და ამოცანებით, დიდად ენათესავება 1995 წელს შექმნილი „ქართული ფენომენის აკადემია“ (აკადემია!), რომლის პრეზიდენტი რევაზ მიშველაძე და ვიცე-პრეზიდენტი ლევან სანიკიძე საზეიმოდ გვპირდებოდნენ, რომ „სწორ წარმოდგენას შეუქმნიან ქართველს ქართველებზე“, მაგრამ, როგორც ჩანს, არ ჩქარობენ, აკი, დღიდან დაარსებისა, ამ წელიწადნახევარში, ამ აკადემიისა ჩამიჩუმი არ ისმის, ეს კია, მისმა ვიცე-პრეზიდენტმა თავისი ღრმაშინაარსიანი წერილები აქა-იქ დაამშვენა ტიტულით: „აკადემიკოსი ლევან სანიკიძე“ (ძალაუვნებურად გაგონდება პავლე ინგოროყვა – არც პროფესორი იყო, არც აკადემიკოსი, იყო მარტო... მეცნიერი!).

ამას არ უნდა ბჭობა, ამ კრიზისულ სიტუაციაში, როცა ერს სულის ხუთვა ჭირს და მისი სიცოცხლის წლები თითქმის დათვლილია და ყოველგვარ უასოციაციოდ და უაკადემიოდ ისედაც ვიცით, რანიც ვართ ქართველები, მთელი ჩვენი აზრი და ფიქრი, მთელი ჩვენი ენერგია დაავადებული ქართველი ერის შესაძლო გამოჯანმრთელებისკენ წარვმართოთ...

ვინ იცის, ეგებ მოხდეს სასწაული, ეგებ მოხდეს სასწაული და... გადავრჩეთ! როგორც ერი გადავრჩეთ!

ამ სასწაულს ვერც ღმერთი მოგვიხდენს, ვერ პატრიარქის ქადაგებანი და ვერც პრეზიდენტის მოწოდებანი!

ეს სასწაული თვითონ ჩვენ, ყოველმა ქართველმა უნდა მოახდინოს, პარლამენტის წევრებიდან დაწყებული და გათავებული მიკარგულ ადგილას მყოფ 18 წლის ახალგაზრდამდე.

აი, მაშინ უნდა ვთქვათ და ჩვენი სიკვდილის მოსურნე მტრებსაც ვუჩვენოთ, რანიც ვართ ქართველები!..

ღიას, ჩვენი მხსნელი, ჩვენი მშველელი, ჩვენი გადამრჩენი, ქვეყნისა და ერის ამომგდები წამხედურობის ამომმანთავი მხოლოდ და მხოლოდ პირადი მაგალითია, პირადი მაგალითია, პირადი მაგალითია!

ამ დიდ ეროვნულ სასწაულს სათავეში უნდა ჩაუდგეს, რა თქმა უნდა, საქართველოს პრეზიდენტი, რომელიც უშუალოდ გაუძღვება ენის სახელმწიფო პალატის მაგვარ სამთავრობო დაწესებულებას, რომლის მოქმედ აპარატში იმუშავენ არა შემთხვევითი „დემოგრაფები“, რომლებიც უფრო იმაზე ფიქრობენ, თუ რა წაგლიჯონ ჰუმანიტარული დახმარებიდან ობოლ ბავშვებს...

რასაკვირველია, დროებით დაკარგული ტერიტორიების დაბრუნება უფრო იოლია, ვიდრე ჯერ კიდევ შემორჩენილი მთელი ერის ეროვნულ ჭკუაზე მოყვანა და აღორძინების გზაზე შედგომა, მაგრამ პრეზიდენტი ედუარდ შევარდნაძე არ უნდა შეუშინდეს ამ უძნელესი და უსაჭიროესი მისიის შესრულებას... 1980 წლის ივლისში გავუგზავნე რა მას მანქანაზე გადაბეჭდილი „შავი ნიგნი“, ასე მივმართავდი:

„...უზომოდ მოხარული ვიქნები, თუკი ეს არა მხოლოდ ჩემი საგოდებელი არ დარჩება, თქვენის წყალობით, „ხმად მლაღადებლისა უდაბნოსა შინა...“ დიახაც, რომ ეს იქნებოდა დიდი, დიდი საშვილიშვილო, უკვდავი საქმე და როცა მომავალი თაობები ძეგლს დაუდგამენ განსაცდელის ჟამს სამშობლოს გადამრჩენელს. ედუარდ შევარდნაძეს, შთამომავალნი მას სათუთი სიყვარულით მოიხსენიებენ და არა ისე, როგორც ახლა – საბურთალოზე აღმართულ ერთ მონუმენტს, გულგრილად და უსიყვარულოდ რომ ჩაუვლიან ხოლმე.“

მაშინ ამ ჩემს საქვეყნო სათხოვარს ბევრი არაფერი ყურადღება მიაქცია ბატონმა ედუარდმა.

შეიძლება იმ დროის ბრალი იყო, ახლა სხვა დროა... საბურთალოზე საქართველოს პირველი გამაუბედურებლის, სერგო ორჯონიკიძის მონუმენტი წყევლა-კრულვით მიანგრ-მოანგრის...

საქართველო კი ახლა უფრო უარეს დღეშია, ვიდრე იყო მაშინ: კიდევ უფრო შემცირდა მოსახლეობა, შემცირდა ტერიტორიულად...

ამონყდომის პირასა ვართ...

მხოლოდ სასწაული თუ გვიხსნის, სასწაული!

სწორედ ახლა უნდა გამოჩნდეს, სინამდვილეში რანიც ვართ ქართველები...

რა ვქნა, ყოველ შემთხვევაში, ჯერჯერობით მაინც ვერ შევუერთდები პრეზიდენტის ცისფერ ოპტიმიზმს:

„მინდა, ყველას ვუთხრა, მტერსაც და მოყვარესაც: არ დაეცემა ეს ქვეყანა! არ დაიშლება საქართველო, არ გადაგვარდება და არ გადაშენდება ქართველი ხალხი...“

ღმერთმა გისმინოს, ღმერთმა გისმინოს!

იაკობ გოგებაშვილი ამბობს: „რომელიმე ერის გაქრობა ასახიჩრებს თვით კაცობრიობას“ („ბურჯი ეროვნებისა“, გვ. 57).

მით უმეტეს, ჩვენისთანა ნიჭიერი ერისა..

დაბოლოს, ჩემი სურვილია, მკითხველს შევთავაზო სტრიქონები, რომლებიც დაიწერა 1982 წელს:

„მრავალი ჩვენი ოჯახური უბედურება გამონვეულია ჩვენი მცირეშვილიანობით, ერთი თუ ორი ხელიხელ საგოგმანებელი, ხატად ქცეული, სათაყვანო პირმშობით...“

„...გიხაროდენ, ქალებო, თუ დედად დაიბადეთ და არა ბოზად, და ხელოვნურად ნუ ჩაკლავთ საამაყო დედობის ამ მადლცხებულ გრძნობას“.

„რაკი ამ ფრაზაში ჩაქსოვილი აზრი ორივე „შავი წიგნის“ საფუძველთა საფუძველია, და თუმცა იგი არაერთხელ უკვე ითქვა, მე მას მაინც ერთხელ კიდევ მოგაგონებთ:

— შვილი რაც მეტი გეყოლება, მით უკეთესია: ზოგი კაი გამოვა და ზოგიც გლახა... ჭკუითაც, გარეგნობითაც, საქციელითაც...

ამ გონიერებით სავსე დასკვნამდე ერთი ისეთი მრავალშვილიანობის პრაქტიკოსი დედა მივიდა, რომელსაც სკოლის პირველ კლასშიც კი არასოდეს ფეხი არ შეუდგამს.

მიიხედ-მოიხედეთ: თვითონ ცხოვრება გვიდასტურებს, რომ ხშირად მშობლებს ათი შვილი არ გაამწარებს ისე, როგორც ერთი მამისა და დედისერთა.“

მე მოგმართავთ თქვენ, ქართველებო, არა სიტყვიერი, გატლექილი ენით გამრავლებისკენ...

პაპა ხარ თუ ბებია, შვილიშვილზე იმოქმედე, მამა ხარ თუ დედა, შვილებზე იმოქმედე, ახლად შეუღლებულნი თუ ხართ — ერთმანეთზე იმოქმედეთ, თუ ასაკი ხელს გინყობთ და ჯერ არ შეუღლებულხართ — იჩქარეთ, ნუ გადასდებთ...

საქართველო განსაცდელშია, ახლა წყდება ბედი მისი....

ვისხნათ, ვისხნათ ჩვენი სამშობლო აღგვისა და მოსულ-მომსვლელთა წალეკვისაგან!

ტსს...

აბა ყური მიუგდეთ... გესმით? ქართველების სასაფლაოზე ქართველების მესაფლავენი – მიკიჩ-აბდულ-ზაურბეკ-კუმფი ამ სამი წლის წინათ გულში თუ ღიღინებდნენ, ახლა უკვე მოურიდეებლად ნახევარი ხმით მღერიან და...

ნუ, ნუ

ნუ მივცემთ მათ ჩვენი ბედოვლათობით,

ჩვენი უღარღვლოებით,

ჩვენი დაუღვევრობით,

ჩვენი უმწარობით,

ჩვენი უჭკუობით

ბახარების საბაბს, რომ მთელი ხმით ამღერდნენ:

საქართველო მაღე თქვენი აღარ იქნება – ა...

თეგერვალი, 1997 წელი

კიტა ბუაჩიქი



**მწერალსა და პუბლიცისტ თეიმურაზ ჭანტურიშვილს!**  
**მომავალში კიდევ არაერთხელ გაგხსარებინოთ თქვენი მკითხველბი**  
**„საქართველოს რესპუბლიკა“, № 216, 23 აგვისტო, 1998 წელი.**

მწერლისა და პუბლიცისტის, თეიმურაზ ჭანტურიშვილის პრესაში ყოველ გამოსვლას ინტერესით ხვდება მკითხველი (ახლახან გამოცემულ მის წიგნს „წარსულის სევდა“ მშვენიერი რეცენზია უძღვნა პოეტმა ჯანსუღ ჩარკვიანმა, მანვე გაგვაცნო ქვეყნის პრეზიდენტის, ედუარდ შევარდნაძის გულთბილი სიტყვები ამ კრებულზე).

ბატონი თეიმურაზის პუბლიცისტურ წერილებს ჩვენი მსცოვანი მწერლის, კიტა ბუაჩიძის ყურადღება მიუქცევია და ბარათით შეხმინებია ავტორს. იგი უბრალოდ პირადი წერილი არ არის, დღევანდელი მისეული განსჯაა. ამიტომ, ვფიქრობთ, საინტერესო იქნება ფართო მკითხველისათვის.

**დიდად პატივცემულ თეიმურაზ!**

ო, რა სამწუხაროა, რომ ასე გვიან გაგიცანით, თანაც არა პირადად, სახით, არამედ წერილებით:

„რამდენიმე ფაქტი ეროვნული მოძრაობის ისტორიიდან“;

„როსტომ ჩხეიძის მცდარი და ტენდენციური წერილის შესახებ...“

ორივე, განსაკუთრებით კი მეორე, დაწერილია დიდი, დიახ, დიდი პუბლიცისტის ხელით და რარიც სასიხარულოა, რომ თქვენ ჯერ სამოცი წლისაც არ ბრძანებულხართ და, მაშასადამე, მომავალში კიდევ არაერთხელ შეგიძლიათ გაახაროთ თქვენი მკითხველები, რომლებსაც ჩემს თავს ვერა და ველარ მივაკუთვნებ, რადგან სასიცოცხლოდ ძალზე მცირე დროლა დამრჩენია.

დიდად გიმადლით, რომ მე, თქვენთვის სრულიად უცნობი პირი, ორივე წერილში მომიხსენიეთ და თითქოს ჩემს გულში იხედებოდით და გულისჯავრიც ამომყარეთ ორი გვამის მიმართ, რომლებმაც თავისებურად, სხვადასხვა დოზით და სხვადასხვა დროს სიცოცხლე გამიმწარეს.

თქვენ საკუთარი სტილი და საკუთარი ხედვა გაქვთ, ასე რომ, არავის კალმის ნატრობა გჭირდებათ. თქვენი მეორე წერილი სავსეა მწვავე ირონიით, სარკაზმით, რომლითაც სამარადისო-საისტორიოდ მოთხრილი გყავთ ეროვნული მოძრაობა და მისი ადეპტი როსტომ ჩხეიძეც, რომელიც ყველაფერს ედება და საკუთარი დასკვნები ეჭვიმუტანელ ჭეშმარიტებად მიაჩნია; ასე, მაგალითად, 1941 წლის „შეთქმულებას“ იგი ათარილებს 1942 წლისად, მაშინ, როცა ამ წელს ყველა „შეთქმული“ დაპატიმრებული ვიყავით და...

გსმენიათ კი სადმე, ან ოდესმე გაგიგონიათ, რომ ციხეში, მით უმეტეს, „კაგებეს“ შინაგან ციხეში, 32 პატიმარს, სხვადასხვა საკანში თავამოყოფილებს, შეთქმულება მოეწყობა? სრული აბსურდია!

ერთთავად საინტერესოა, რომ როსტომ ჩხეიძეს მე, 32-დან დღეს ერთადერთი ცოცხლად დარჩენილი „შეთქმული“, რომელიც არ გაუმართლებიათ და შეიძნელიანი სასჯელი „От звонка до звонка“ მოახდევინეს, ამ „ისტორიკოსს“ არც ოდესმე ვუნახივარ და არც როდისმე გაცნობის სურვილი გამოუთქვამს.

დიახ, რაკი თქვენ მიერ რეკომენდებული ვახტანგ რაზმაძის წერილი „ახალ საქართველოში“ უკვე წავიკითხე, შემიძლია, თამამად განვაცხადო, თქვენ მასზე უფრო მეტად ამიშვლებთ „პრეზიდენტობაზე შეყვარებულ“ გამსახურდიას და რა დასანანია, რომ ამავე დროს ისეთი ნიჭიერი მწერალი-რედაქტორი, როგორიცაა ნოდარ გრიგალაშვილი, თავისი გაზეთის ფურცლებზე (1998 წლის 4 ივნისი) ალაპარაკებს „ქალბატონ“ ირინე ტალიაშვილს:

„ზვიად გამსახურდიას არც ერთი შეცდომა არ ჰქონია, ხაზს ვუსვამ – **არც ერთი შეცდომა!**“

„ზვიად გამსახურდიას არანაირი შეცდომა არ ჰქონია“.

„არ დააცალეს, მას შეცდომა არ ჰქონია, ის იყო უშეცდომო კაცი“.

ვაი, ჩვენი დროის გაზეთის ქალაქლო, რამდენ პირწავარდნილ სისულელებსაც იტან „ნაფიცი პუბლიცისტებისაგანაც“ კი!

არ ვიცი, გახსოვთ თუ არა, 1993 წლის მარტში „საქართველოს რესპუბლიკაში“ დაიბეჭდა ჩემი „პრეზიდენტი კომპარული ოპერეტიდან, ანუ სატანას აგენტი საქართველოში“, რომლისთვი-

საც ზვიადისტებისგან ათასობით წყევლა-კრულვა ვინვინე („კიდევ ცოცხალი ხარ, შე ბებერო? ჩაკვდი, ჩაძალდი შე... შე...“), ეს ტელეფონით, „გამანადგურებელი“ ნაბეჭდი სიტყვით კი „პუბლიცისტიკა“ ირინე ტალიაშვილმა „მინასთან გამასწორა“.

იცოცხლეთ, მე მას და მისნაირებს პასუხი გავეცი 117 გვერდზე („კიდევ ერთი ცდა სიმართლის დასადგენად“, ანუ „მხილება არაფრად ეჭაშნიკება ავის მქმნელსა“. ილია).

მაგრამ რად გინდა რა, მას შემდეგ უკვე ექვსი წელიწადი გადის, სიდიდისა და სიმძაფრის გამო დღემდე არავინ მიბეჭდავს. ასეთივე ბედს იზიარებს ამაზე ადრინდელი „1992 წლის თებერვალი, მარტი, აპრილი, აპა, მაისიც!“

ასე რომ, ძვირფასო თეიმურაზ, მწერლურ ოსტატობაზე ვერაფერს ვიტყვი, ისე კი, ზვიად გამსახურდიას „გამოცნობის“ პირველობაში, ვფიქრობ, ბევრი ვერავინ შემედავება, მით უმეტეს, რომ ჩემ მიერ მკითხველთან მისი გლახა კაცობის წარდგინება 1981 წლიდან იწყება.

მინდა იცოდეთ, რომ მწერალთა კავშირს 1937 წლიდან არ ვეკარები, „დიდებიდან“, გარდა ემზარ კვიციანიშვილისა, მე იქ ახლოს არავის ვიცნობ, არავის ვეძმაკაცები, რაც, რა თქმა უნდა, საბოლოო ჯამში - „განთქმულობისთვის“ მხოლოდ ზიანის მომტანია.

ამის დასადასტურებლად ერთ უბრალო მაგალითს მოგიყვანთ: ამა წლის 26 ივნისის „ლიტერატურულ საქართველოში“ დაიბეჭდა ილია ბეგიაშვილის მიმართვა მწერალთა კავშირისადმი, დაეხმარეთო თქვენი კაიკაცობით და ქველმოქმედებით დემოგრაფიულ საზოგადოებასო, რომლის დიდი ხნის უცვლელი პრეზიდენცია, სხვათა შორის, თვითონ „ბატონი“ ბეგიაშვილი; იგი ასახელებს 16 მწერალს, მუხრან მაჭავარიანიდან დანწყებული, ლაშა თაბუკაშვილამდე, რომლებიც თურმე „დემოგრაფიული მოძრაობის სათავეებთან იდგნენ“ და მერე მიაწერს — „მრავალი სხვა“.

მადლობას ვწირავ „პრეზიდენტ“ ბეგიაშვილს, თუ ამ „მრავალ სხვაში“ მგულისხმობს მეც — კაცს, რომელმაც ბოლო ოცი წლის მანძილზე ჩვენს კატასტროფულ დემოგრაფიულ ვითარებაზე ორი სევდიანი „შავი წიგნი“ და „შავზე შავი წიგნი“ დაწერა და ათი ათასობით მყარი მანეთები ჩამოურიგა მრავალშვილიან ოჯახებს მაშინ, როცა ამგვარი ქველმოქმედება საბჭოთა სახელმწიფოსათვის შეურაცხყოფად მიითვლებოდა („ჩვენს ქვეყანაში ყველანი უზრუნველად ცხოვრობენ“).

თუ საკუთარ თავზე თვითონ არ ყვირი, ანდა მეგობრებს არ აყვირებინებ, აი, როგორ ეპატარავები თვალში „პრეზიდენტ“ ბეგიაშვილს და მრავალ სხვა არაპრეზიდენტ ბეგიაშვილებსაც...

გიგზავნიო ჩემს „ასტაფიევს“, რომელსაც რუსეთში ბევრი ცნობილი მწერალი, მათ შორის, „რუსეთის სინდისად“ წოდებული, აკადემიკოსი დიმიტრი ლიხაჩოვიც გამოეხმაურა, საქართველოში კი, ქართულ პრესაში, ერთი ობოლი სტრიქონიც არ გაჭაჭანებულა, თუმცა ხალხი მას ათათ ცალობით ყიდულობდა და უგზავნიდა რუს ნაცნობ-მეგობრებს, აი, როგორი ვართ ჩვენ, ქართველებიო...

მაშინ, ასე თუ ისე, მართლაც ვიყავით, ახლა კი... რაც ვართ, ეს თქვენც კარგად მოგეხსენებათ.

მინდა, რომ წაიკითხოთ „ასტაფიევი“, მიუხედავად უდროობისა, მაინც მინდა, წაიკითხოთ, ვინ იცის, შეიძლება მასში რაიმე იუმორის ნაპერწკალსაც წააწყდეთ, თუმცა არა მგონია, რომელიმე თქვენსას გაუტოლდეს...

მე მომწონს, რომ თქვენ თეიმურაზი ხართ და არა თემური, რომელსაც ახლა ათასობით „თემური“ რვაჯერ თუ ცხრაჯერ საქართველოს ამომგდების, თემურ ლენგის ალბათ პატივსაცემად თუ ირქმევენ.

საქართველოში, საერთოდ, ამ საუკუნეში სახელების მინიჭებაში სრული უმეცრება და ისეთი განუკითხაობაა, ტყის ხალხს რომ შეეფერება. გურიის რომელიღაც სკოლაში, თქვენ წარმოიდგინეთ, მასწავლებლობდა და, შეიძლება ახლაც მასწავლებლობს... მუჰამედ ვაშაკიძე!

ერთი მითხარით, აბა, რომელ მუსულმანს მოუვა აზრად, ქრისტიე დაირქვას, მუჰამედ... ვაშაკიძე კი თურმე ქრისტიანია...



## გონივრული ნაბიჯი, გადადგომული, სამსუსაროდ, დაგვიანებით...

„ლიტერატურული საქართველო“, 15 ოქტომბერი, 1998 წელი.

„ლიტერატურული საქართველოს“ რედაქტორს, თ. წივნივაძეს!  
პატონო თამაზ!

როდესაც სახელმწიფო მეთაურმა, უეჭველია, ბევრი ფიქრისა და იქითაც და აქეთაც, მისხალ-მისხალ ანონ-დანონის შემდეგ ერთი შეხედვით თითქოს ერთპიროვნული გადაწყვეტილება მიიღო, შესულიყო საქართველო დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობაში, შეუძლებელია, არ სცოდნობა მას, ამის ირგვლივ რა ქარბორბალას დაატრიალებდნენ გარკვეული ძალები საქართველოში, რა გაორკეცებული გაშმაგებით დაუწყებდნენ მის სახელს ჯიჯგნას წერეთლისნაირი „ერის მოძღვრები“ („ერთხელ და სამუდამოდ ჩამოვშორდეთ რუსეთს!“) და მისი ამყოლ-ჩამყოლნი (შევარდნაძემ ეხლა სულ მთლიანად მიყიდა საქართველო რუსეთს!“) და არც ის პარტიები დაიკრებდნენ მშვიდად გულზე ხელებს, რომლებიც საგარეო პოლიტიკურ კურსს უკვე კარგა ხანია, „ესენგესადმი“ სიძულვილზე აგებენ („სჯობს, სიცოცხლე მოვათავოთ ლამაზი სიკვდილით, ვიდრე გავხდეთ მონები!“) და ამ ამბავს ჩათვლიდნენ თავიანთი პრესტიჟის, თავიანთი პარტიული იდეალების შეურაცხყოფად...

ჰოდა, თუ ეს ასეა, მაშინ რაღა ითქმის წვრილფეხა „პოლიტიკოსებზე“, რომელთაც სადმე შეკრებულობაში თუნდ ერთხელ წამოსცდენიათ რაღაც აუგი „ესენგეზე“ და თუ მსგავსი რამ ოდესმე სადღაც დაუბეჭდავთ. ო-ო, ერთხელ აჩემებულ ნათქვამს, აბა, ახლა როგორ გადათქვამენ, ნაბეჭდს, მით უმეტეს, რა პირით გადაუდგებიან, თუგინდ საქართველოს... წინ წყალი, უკან მენყერი, ოღონდაც ამათ შუა თავად ნუ მოემწყვდევიან...

დიახ, თუმცა იცოდა ედუარდ შევარდნაძემ, ასეთი „ანტიეროვნული“ ნაბიჯის გადადგმისათვის თავს რა რისხვაც დაატყდებოდა და მაინც არც ერთ ამ ფაქტორს არ მოერიდა, არც ერთ მომავალ მაგინებელსა და „მეამბოხეს“ არ შეეპუა, რაკი მას მხოლოდ და მხოლოდ ჭეშმარიტი მამულიშვილობა, ის დიდი მისია ამოძრავებდა, რომელიც დააკისრა განგებამ საქართველოს გადასარჩენად, და არა მის „ლამაზ სასიკვდილოდ“, ანდა მონობაში სამყოფად.

ჩვენი „ანტიესენგისტი“ პოლიტიკოსები, ო, რა მწარედ შეცდებიან, თუ იფიქრებენ — ფიქრობენ კი! — რომ ისინი, მაგალითად, სომეხ პოლიტიკოსებზე უფრო ჭკვიანები და წინდახედულნი არიან, რომლებიც სამანეთო ზონიდანაც არ გამოვიდნენ და „ესენგეს“ ერთხანობას ამ უბენზინო და უიარაღო „მონებმა“ ისე შეუტიეს „ესენგეს“ არა მონა ერთ მეზობელ სახელმწიფოს, რომ მან, საბოლოო დამარცხების შიშით შეპყრობილმა, „ესენგეში“ ისევ შებრუნება ამჯობინა...

ჰოდა, როცა ჩვენ, ერის რჩეული პოლიტიკოსები, ედუარდ შევარდნაძეს ბუნებით უხვად მომადლებულ ვაჟკაცს სისხლს ვუშრობთ სამშობლოს „ლალატისათვის“, ნურც იმას დავივიწყებთ, რომ ვიღაცას, აფხაზეთში ჩვენი მარცხით გათამამებულს, თვალი უკვე მესხეთ-ჯავახეთზე უჭირავს და ზოგიც არც ქვემო ქართლზე ხუჭავს თვალს...

ამ საქმეში კი უფლის იმედათ ნუ დავდგებით, ჩვენ ის გადაგვიდგა, ღმერთს ჩვენთან ალარაფერი ესაქმება....

ისე კი, არ იქნებოდა ცუდი, თუ ჩვენ, ერის რჩეული პოლიტიკოსები, ვიდრე სახელმწიფოს სათავეში მოვექცეოდით შევარდნაძის ნაცვლად, მანამდე სახელმწიფო ეკონომიკის პრიმიტიულ-ელემენტარულ საფუძვლებს ავითვისებდით ქუთაისის სახელგანთქმულ მოქალაქე ჭიჭიკიასაგან და, უწინარესად, ყურს მივუგდებდით მის სევდიან ამონათქვამს. რუსეთის სახით საქართველომ, ვაი, რა კოლონია დაკარგაო, აბა, რომელი ევროპა იყიდის ჩვენს ნაყარნუყარ ჩაის და ვინ ფრანგი და ვინ იტალიელი დახარბდება ერეკლეს დროინდელ ბოთლებში ჩამოსხმულ ჩვენს „ტიბაანზეო?!“

ერთი ახლა უკვე კლასიკურად ქცეული თქმისა — „რა ვქნა, არ მჯერა, არ მჯერა და.... რა ვქნასი“ არ იყოს, არც მე მჯერა, რომ ედუარდ შევარდნაძემ „ესენგეში“ შესვლის აუცილებლობა მხოლოდ სოხუმის ტრაგედიის ფინალის დღეს ირწმუნა და იწამა, და ეს სწორედ იმ კაცმა, რომელიც ამაზე თითქმის ერთი წლის წინათ ამბობდა:

„რუსეთისთვის ზურგის შექცევის ორიენტაცია საქართველოს მთავრებს უდიდესი მასშტაბის ზიანს; ის, რასაც ახლა განვიცდით, რესპუბლიკის წინანდელი ხელმძღვანელობის მიერ თვითბლოკადის შედეგია“. („საქართველოს რესპუბლიკა“, 19.11.92).

„მე გთხოვთ, როგორც „ლიტერატურული საქართველოს“ რედაქტორს, გულდასმით გაეცნოთ და თუ შესაძლებლად მიიჩნევთ, დაბეჭდოთ კიდევ ჩემი თითქმის უკვე სამწლიანი „ესენგიადის ერთი მცირე ნაწილი, რომელიც, რა დავფარო და, ამ ათიოდე დღის წინათ უკან დამიბრუნა ერთმა გაზეთმა.“

...იმ „რა ვქნასი“ არ იყოს, მეც, აბა, რა ვქნა, თუკი სხვათა აზრების გამოკვეთას არასოდეს არ ველოდები, ავად თუ კარგად თვითონ ვკვეთავ ხოლმე დამოუკიდებლად ჩემს ღარიბულ მოსაზრებებს, რასაც, ვფიქრობ, დაადასტურებს ის, რასაც ამის ქვემოთ წაიკითხავთ თქვენ და არ ველევი იმედს, თქვენი გაზეთის მკითხველიც...

8.10.93.

კ.პ.

### „საქართველოს რესპუბლიკის“ რედაქტორს, ბ. გომიანსკის! ბატონო რედაქტორო!

საქართველოსათვის ამ ტრაგიკულ დღეებში აზრთა დიდი შეხლა-შემოხლა მიმდინარეობს იმის ირგვლივ, შევიდეთ თუ არა დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობაში...

ლამის საყოველთაო სახალხო რეფერენდუმზეც კი მიდგეს საქმე, მაგრამ ღირს კი მისი ჩატარება? ჯერ ერთი, რეფერენდუმი დიდ ხარჯებს მოითხოვს და დროსაც, მეორეც, ისეთი დაბალზე დაბალი პოლიტიკური კულტურის ქვეყანაში, როგორც ამჟამინდელი საქართველოა, რეფერენდუმის შედეგს, როგორც უნდა იყოს იგი, გადამწყვეტი სიბრძნის მნიშვნელობა არ უნდა მიეცეს....

ისე კი, თუ მაინცდამაინც ამ მიზნით სოციოლოგიურ გამოკითხვას განახორციელებენ ქუჩაში გამვლელ მოქალაქეთა შორის და „ბადეში“ შემთხვევით მეც მოვხვდები, კითხვაზე – როგორ აფასებთ პარლამენტის სპიკერის, ვახტანგ გოგუაძის განცხადება-მიმართვას „ესენგეში“ შესვლის თაობაზე, ვუპასუხებდი: ფრიად დადებითად, ოღონდ, ჩვენდა დიდად სამწუხაროდ, ძალზე, ძალზე დაგვიანებულად; ამ გზაზე იმთავითვე რომ დავმდგარიყავით და დროულად ალლო აგველო და სახელმწიფოებრივად მოგვეზომა მიხეილ გორბაჩოვის მიერ შეპარვით ტკბილად ნათქვამი მუქარა „...მაშინ ცუდად წავა თქვენი საქმე სამხრეთ ოსეთში და აფხაზეთში“, საქართველო, ყოველ შემთხვევაში, ისეთ უბედურ, შავ დღეში არ ჩავარდებოდა, როგორშიც არის დღეს...

არ ვიცი კი, ეს „სხვათა შორის“ უნდა ითქვას თუ ხაზგასმით — ამის თაობაზე ვრცელი ბართი ვაახლე „საქართველოს რესპუბლიკის პრეზიდენტს, ბ-ნ ზვიად გამსახურდიას“, 1991 წლის ივლისში, ჯერ კიდევ იმ დროს, როცა „ესენგეს“ კონტურებიც არ იყო გამოკვეთილი და მეტწილად უფრო კონფედერაციაზე იყო ლაპარაკი.

„სხვათა შორის“, ამაშიც გამოგიტყდებით: ეს ეპისტოლე გაიგზავნა არა ჩემი, პრეზიდენტის თვალში, ცოტა არ იყოს, შელახული სახელ-გვარით, არამედ ჩემი იმდროინდელი რწმენა-აზრით, პრეზიდენტისათვის ბევრად უფრო კეთილსაიმედო... „მასწავლებელი ჯონდო ნადარაიას“ სახელით (ესეც არის, შეიძლება სწორედ ამიტომაც გაზეთმა „დრონმა“ „ვილაც ჯონდო ნადარაიას უსტარი“ არ მიიჩნია გამოქვეყნების ღირსად).

„სხვათა შორის“, ჩვენს ამბავს „ესენგესა შინა“ მე კვლავ დავუბრუნდი შარშანდელ „თებერვალი, მარტი, აპრილი, აპა, მაის“-შიც, რომლის არსიც, ვფიქრობ, ალბათ ახლაც გახსოვთ და რომელიც არ დაბეჭდეთ მხოლოდ მისი დიდი მოცულობის გამო.

მორიდებით გთხოვთ, ბატონო რედაქტორო, ამ „თხზულებიდან“ ეს მცირე ნაწყვეტი მაინც გააცნოთ თქვენი გაზეთის მკითხველებს, საიდანაც მიუკიბ-მოუკიბავად ჩანს, თუ როგორც რი-

გითი ქართველი მოქალაქე, რა პასუხს გავცემდი „ესენგეში“ საქართველოს შესვლა-შეუსვლელობის თაობაზე სოციოლოგიური გამოკითხვისას...

27.09.93

პ.პ.

\*\*\*

ახლა რომელი მეოცნებე აღარ იმეორებს დოსტოევსკის ფრთიან ფრაზას:

„Красота спасет мир!“.

„მირ“-სამყაროსი რა მოგახსენოთ, ამჟამინდელ გატიალებულ, თითქმის მიწასთან გასწორებულ საქართველოს კი სილამაზე ვერ გადაარჩენს და ვერც თეატრი, ვერც მუსიკა და ვერ „ვეფხისტყაოსნის“ ტოლი ახალი „ვეფხისტყაოსანი“, საქართველოს მხოლოდ შრომა, შრომა, შრომა გადაარჩენს და მხოლოდ შრომა თუ აამალლებს ჩვენს დღევანდელ გაუგონარ, არნახულ ზნედაცემულობას.

(ცნობად: შრომამ, დიახ, სწორედ შრომამ შექმნა დღევანდელი ამერიკა ასე მდიდარი, ასე ძლიერი, ასე ლალი!).

ჰო, მაგრამ... არავის თოხი არ უნდა, არავის წერაქვი არ უნდა, არავის ჭრა-კერვა არ უნდა, არავის ცელი არ უნდა, არავის საოჯახო საქმიანობა და ორი შვილის დედობაც არ უნდა, არავის დაზგა-ჩაქუჩი არ უნდა, ამათ ნაცვლად ყველას ავტომატი უნდა და ვისაც იგი აქვს, - ბევრს კი აქვს!- მასთან გამოთხოვება არ უნდა...

ჰოდა, ასეთ ვითარებაში, აბა, რა სასწაული უნდა მოახდინოს მარტოდმარტო თუნდაც გმირთაგმირმა, თუკი ჩვენ სეირის საყურებლად განზე გავდგებით, მკლავებს არ დავიკაპინებთ და მასთან ერთად ყველანი შრომის საერთო ფერხულში არ ჩავებმებით?!

ხოლო რაც შეეხება უკვე ნამსხვრევებად ქცეულ იმპერიას, რომლის დიდზე დიდი ნამსხვრევი... ჩვენ რუსეთთან ათასი ძაფი, ათასი სისხლძარღვი გვაკავშირებს, 200 წელიწადი სიამის ტყუბებივით შესისხლხორცებული ვიყავით ერთმანეთთან და ახლა ერთი ხელის დაკვრით, ნაჯახის ერთი დარტყმით განვცალკევდეთ, დავშორიშორდეთ, ამით ჩვენ, რუსეთთან შედარებით, ნაგებით ბევრს ნავაგებთ, მოგებით კი ვერაფერს მოვიგებთ...

12 რესპუბლიკიდან, ჩვენ გარდა, ამას ალლო ყველამ აულო, ჩვენ კი, თეთრი ყვავობა ავირჩიეთ, აქაოდა, ბალტიისპირეთის რესპუბლიკების მაგვარადო და იმას როდილა ვუნწვთ ანგარიშს, ლიტვა-ლატვია, ესტონეთი – ეს ევროპაა, 1940 წლამდეც ევროპა იყო და საბჭოთა წყობილების დროსაც, ასე თუ ისე, მაინც ევროპობა შეინარჩუნა, ჩვენ კი გაჩხირული ვართ მაჰმადიანურ ირან-თურქეთს შორის....

ამ აზრს საქართველოში მხოლოდ ერთეულები როდი იზიარებენ, მაგრამ შიშით, უეჭველად და უთუოდ ერის მოღალატეობას დაგვწამებენო, ამჯობინებენ, პირი აკრული იქონიონ.

...მერედა, მოუტანა კი საქართველოს რაიმე სარგებლობა „ესენგეში“ არყოფნამ? – არავითარი, აბსოლუტურად არავითარი, მხოლოდ ზიანი, პერმანენტული ზიანი...

ჰოდა, მაინც რატომ და რა მიზეზით?

...მკითხველი ალბათ იტყვის, საიდან სად გადახტაო და მაინც „გადავხტები“: რაკი აქტიური ჭირისუფლები არ დარჩენია (ისე, როგორც ვასილ ყუშიტაშვილს), ახლა დავინყებას მიცემული სერგო ჭელიძე ჩინებული რეჟისორი გახლდათ, -ომის მომდევნო წლებში სოხუმის ქართულ თეატრს ხელმძღვანელობდა და იმხანად ეს თეატრი საქართველოს იმ ნაწილში, რომელიც მართლაც კულტურულია, დიდადაც ხმინანობდა და აფხაზეთის ქართველობაში ეროვნული გრძნობის გაღვივება-გამძაფრებაში ღირსეულ როლებსაც თამაშობდა... ჰოდა, როცა მისი ნიჭიერი მთავარი რეჟისორი, გუნებაში სულაც არაკომუნისტი, შევიდა პარტიაში და მე ეს ნაბიჯი არაფრად მოვუნწონე, თავი ასე იმართლა: თეატრის დირექტორი პარტიულია, მისი მოადგილე პარტიულია, ადგილკომის თავმჯდომარე პარტიულია, ადმინისტრატორი პარტიულია, ბევრი მსახიობიც პარტიულია და... როცა ისინი, როგორც პარტიის მიერ ყველაზე ჭკვიანებად და პატიოსნებად მიჩნეულები, თუ ბიუროზე, თუ დახურულ კრებაზე უჩემოდ, უპარტიოს გარეშე, თათბირობენ და წყვეტენ ისეთ საკითხებსაც კი, რომლებიც თეატრის ფაქტობრივად წინამძღოლის გარე-



შე არც უნდა იხილებოდეს და არც უნდა წყდებოდეს, ამიტომაც იძულებული გავხდი, მეც შევიარალებულიყავი პარტიულითით.

...ჰოდა, ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკების თანამეგობრობაში საქართველოს თუნდაც სწორედ ამიტომ უნდა დაეჭირა თავისი კუთვნილი ადგილი, რათა უკვე მოკლული დათვის ტყავი უიმისოდ არ გაეყოს და, საერთოდ, იქ უჩვენოდ „არ ემღერათ“.

ერთმა ახალგაზრდა ქალმა ტელევიზიით ბრძანა, „ესენგეში“ შესვლა ჩვენთვის 1788 წლის ტრაქტატის ტოლფასი იქნებაო, არცთუ ახალგაზრდა „წვერ“ — კორესპონდენტმა კი... თუმცა „მე არა ვარ პოლიტიკოსი“, „საქართველო ამ საბედისწერო ნაბიჯს არ გადადგამს და არ შევა სნე-შიო...“

არც მე გახლავართ, ქალბატონებო და ბატონებო, პოლიტიკოსი, მაგრამ მე მაინც, არაპოლიტიკოსს, მგონია, მე-18 საუკუნის მიწურულის მსოფლიო ვითარება და თვით რუსეთიც დიდად განსხვავდება მე-20 საუკუნის მიწურულის საერთაშორისო ვითარება — ძალთა თანაფარდობისგან და დღევანდელი რუსეთისაგან, და რომ დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობა — ეს არც ვირთხის ხაფანგია და არც დათვის მახე, თუ იქ ერთხელ მოხვდი, ვეღარ გამოძვრე (აი, გამწყრალი აზერბაიჯანი იმუქრება კიდევ გასვლით და არავინ მას არ აკავებს).

მსოფლიოს ქვეყნებს შორის ჩვენ მიმართ ჯერჯერობით გერმანიაა ყველაზე უფრო კეთილგანწყობილი, რაც მან უკვე არაერთხელ საქმითაც, მატერიალური დახმარებითაც დაამტკიცა... ჰოდა, ჩვენი ასეთი გულშემატკივარი ქვეყნის სოციალ-დემოკრატთა ვიცე-პრეზიდენტმა ჰანს იოჰან ფოგელმა აგერ ახლა, დედაქალაქში ყოფნისას, განაცხადა:

„თბილისში ჩამოსვლამდე სხვა რესპუბლიკებში გახლდით, მათგან საქართველო ერთადერთია, რომელიც დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობაში შესვლაზე უარს აცხადებს და ამავე დროს ევროპის ქვეყნების მიერ დე იურედ ცნობილი არ არის... თანამეგობრობისადმი სკეპტიკურად განწყობილ სკეპტიკოსთა შორის თვით ყველაზე სკეპტიკოსმა უკრაინის პრეზიდენტმა გულწრფელად განაცხადა, რომ გაერთიანება აუცილებელია თუნდაც **ეკონომიკის გაჯანსაღების მიზნით. ამიტომ ჩემთვის გაუგებარია, რატომ უშვებს საქართველო ამ შანსს ხელიდან**“-ო.

ო, რომ იცნობდეთ, ბატონო ჰანს იოჰან, ჩვენს ეროვნულ ხასიათს, რომლის ქვაკუთხედია აზნაურული კუდაბზიკობა, მაშინ ეს ამბავი სულაც არ გაგაკვირვებდათ... ფუფუნების საგნებს ვილა ჩივის - ხორცს, რძეს, ზეთს, კარაქ-ყველს, კარტოფილს, ელექტრობას და გათბობას, ასანთი არა გვაქვს, მარილი არა გვაქვს, საპონი არა გვაქვს, ნავთი არა გვაქვს, ფულის ნიშნების უქონლობის გამო, ჯამაგირებს ვინ ჩივის, მცირედი პენსიებიც ვერ დაგვირიგებია და მაინც გვირჩევნია, კუდი ყავარზე გვქონდეს გადებული...

მაისი, 1992 წელი.

კიტა გუაჩიძე



**პასუხი ზვიად გამსახურდიას  
პოლიტიკურ წერილზე — „ნახევრად სიმართლეს ტყუილი სჯობია“**

**„ახალი საქართველო“, №11, 7—13 მაისი, 1998 წ.**

**მინაწერი:**

„ახალი საქართველოს“ მე-9 ნომერში დაიბეჭდა რუსუდან იმნაძის ღია წერილი კიტა ბუაჩიძისადმი, სადაც ავტორი ბატონ კიტას სთხოვდა ზვიად გამსახურდიას წერილის გამოქვეყნებას. ბატონი კიტა დაგვთანხმდა. ვაქვეყნებთ ზვიად გამსახურდიას წერილს კიტა ბუაჩიძის „შავ ნიგნთან“ დაკავშირებით. აქვე ვბეჭდავთ ბატონ კიტას პასუხს ზვიად გამსახურდიასადმი.

**ზვიად გამსახურდია:**

**ნახევრად სიმართლეს ტყუილი სჯობია**

**ბატონო კიტა!**

წავიკითხე თქვენი „ღია წიგნი“, რომლის სათაურია: „წამხედურობამ ქვეყანა ამოაგდო, ანუ ყოველ ერს თავისი სატყუარო აქვს“, სადაც მრავალი საინტერესო ფაქტი შეგიგროვებიათ ჩვენი ერის სავალალო მდგომარეობისა და უცხოეთსლთა მოძალების შესახებ. ფაქტების შეგროვება კარგი საქმეა, მაგრამ მათ სათანადო ანალიზი და მართებული გააზრება სჭირდება. ბევრ რამეში მე თქვენ გეთანხმებით და, ალბათ, ყველა შეგნებული ქართველი დაგეთანხმებათ. თუმცა არის პუნქტები, რომელთა შესახებ პირუთვნელად უნდა მოგახსენოთ ჩემი აზრი, თუნდაც რომ განმირისხდეთ ამისათვის. ჩემს ამ მოსაზრებებს რჩევების სახეს მივცემ. გაითვალისწინებთ თუ არა მათ – თქვენი საქმეა. (აქვე მივუთითებ თქვენი წიგნის გვერდებს, რომელთაც ეხებათ ჩემი შენიშვნები).

1. თვითგამოცემის წესით გამოსულ წიგნებში მაინც უნდა შევეშვათ მათეზობას („პოღ-ხალიმოზას“), ოფიციალური პირების პანეგირიკას (გვ, 142, 148, 155). ერთადერთი ფარი უნდა იყოს სიმართლე, „საჭურველად გარე მოგადგეს ჭემმარიტებაჲ მისი“.

2. ოფიციალობის მოსამადლიერებლად და თავის დასაზღვევად სიტყვა „დისიდენტის“ აგ-დებულ კონტექსტში მოხსენება არ უნდა იკადროს კაცმა, რომელიც არაოფიციალურ წიგნს უშ-ვეებს ერის სატყუარზე. ამით უფასურდება თვით მისი მართებული და საქმიანი მოსაზრებები და საეჭვო ხდება მისი გულწრფელობა (გვ. 145). „ერთ დისიდენტს“ მცირეშვილიანობას როცა უკიჟინებთ (სამი შვილის მამას) და თან ბრძანებთ, მას ბინის ფართი და მატერიალური სახსრები ხელს უწყობსო, უნდა უწყოდეთ, რომ მას საერთოდ არავითარი ბინის ფართი არ გააჩნია, ვინაი-დან იმ ბინას, სადაც იგი ამჟამად ცხოვრობს, არ უფორმებენ და არც ისაა მისთვის ცნობილი, როდის გამოაბრძანებენ იქიდან (საამისოდ უკვე აღძრულია სასამართლო საქმე). რაც შეეხება მის „მატერიალურ სახსრებს“, ისინი ამოიწურება მისი ჯამაგირით (ვინაიდან ყველა გამომცემ-ლობა-რედაქციებმა ბოიკოტი გამოუცხადეს ზემდგომი ორგანოების მითითებით და ერთ სტრი-ქონსაც აღარ უბეჭდავენ, ხოლო მამის ჰონორარიდან 12 პროცენტი ეძლევა, რაც უდრის წელი-წადში დაახლოებით 1000 მანეთს და რაც მალე შეწყდება, ვინაიდან კონსტანტინე გამსახურდი-ას ტომეულების გამოცემა დასასრულს უახლოვდება). მისი მეუღლე კი, რომელსაც იქვე იხსენი-ებთ, დიდი ხანია, მოხსნეს სამსახურიდან „დისიდენტის მეუღლეობისათვის“. აი, სინამდვილეში როგორია მდგომარეობა ამ ოჯახისა. ასე რომ, ჭორების აყოლის ნაცვლად სჯობდა, გამოგეკ-ვლიათ საქმის რეალური ვითარება.

3. კონსტიტუციით ქართული ენა სახელმწიფო ენად შევინარჩუნეთო, პირველ პირში რომ ბრძანებთ, არც ის უნდა დაივიწყოთ, რომ თქვენ მიერ აგდებით მოხსენიებული დისიდენტების საქმიანობა რომ არ ყოფილიყო საქართველოში, არც 14 აპრილი იქნებოდა და ვერც ენას შევი-ნარჩუნებდით სახელმწიფო ენად და, შესაძლოა, ვერც თქვენ გაგებდათ მსგავსი წიგნის გამო-ცემა დღესდღეობით. ასე რომ, ნუ იქნებით უმადური და თქვენს წინამორბედთა ღვაწლის მიმ-ჩქმალველი, თუ გსურთ, რომ ერმა სერიოზულად მიიღოს თქვენი სიტყვა.

ლიტრას ესროდნენ და, კოკავ, შენ გესმოდესო!

4. შვილოსნობაზე საუბრისას რაოდენობრიობის პრინციპის პარალელურად თვისობრიობის, ხარისხის პრინციპიც უნდა დავიცვათ. ერთშვილიანობა, ორშვილიანობა მართლაც რომ დიდი ბოროტებაა ჩვენში, მშობლებს მრავალშვილიანობასთან ერთად უნდა მოვუწოდოთ შვილის პატრიოტული სულისკვეთებით აღზრდისაკენ. ამას კი ვერ ვხედავთ თქვენს წიგნში, რატომღაც.

5. თვითგამოცემის იდეების გავლენა ხალხში გაცილებით უფრო დიდია, ვიდრე ოფიციალური პრესისა, ისინი ეპიდემიასავით ვრცელდება. ამიტომ, თავის დაზღვევის მიზნით, თვითგამოცემაში არ უნდა ვავრცელოთ წამლის მაგივრად სანამლაგი: „ზოგიერთ ქართველს შვილი რუსულ სკოლაში შეჰყავს და ბევრი ჩვენგანი ამას დიდ ეროვნულ დანაშაულში უთვლის... მე თუ მკითხავთ, თუ ეს არ ხდება აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში, ეს დიდი არაფერი დანაშაულია არც ერის წინაშე და არც სამშობლოს მიმართ“ (გვ.44). როგორ, განა მარტო აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში გვჭირდება ჩვენ ნამდვილი ეროვნული შეგნების ადამიანები? ფიზიკური შობადობისთვის რომ ილაშქრებთ, მოზარდთა სულიერი დასახიჩრება უნდა გაამართლოთ? „ზოგჯერ თქმა სჯობს არათქმასა, ზოგჯერ თქმითაც დაშავდება.“

6. რუსისათვის ბოდიშის მონმენდა და მთელი დანაშაულის გადაბრალება სომხებისათვის, აფხაზებისათვის, ოსებისათვის და ა.შ. მკაცრი გამოთქმა რომ არ ვიხმაროთ, არაობიექტურობაა (გვ. 157). ისტორიიდან ცნობილია, როგორ რაზმავდა რუსული შოვინიზმი ამ ეროვნებათა წარმომადგენლებს საქართველოს წინააღმდეგ და დღესაც რაზმავს.

ასე რომ, ბატონო კიტა, ნახევარსიმართლეს ტყუილი სჯობია. ნახევარსიმართლე მაცდურია. ტყუილმა, უხეშმა ტყუილმა კი შესაძლოა, გამოაფხიზლოს კაცი და სანინააღმდეგო რეაქციის ძალით სიმართლესთან მიიყვანოს.

კიდევ ერთი რამ მსურს, შეგახსენოთ: ჩვენში როსტომ-ხანებს რომ შესძლებოდათ ცოტნე დადიანობა, საქართველო არ იქნებოდა ისტორიულად ესოდენ უბედური.

ვისაც აქვს ყურნი სმენად, ისმინოს!

სამწუხაროა, რომ თქვენს წიგნში კრინტსაც არ ძრავთ ზოგიერთ ძალზე მნიშვნელოვან საჭირობოროტო ეროვნულ პრობლემაზე. ჩემთვის საინტერესოა, რატომ აუარეთ მათ დუმილით გვერდი, მაგრამ წერილობით ამის შესახებ კითხვებს აღარ დაგისვამთ.

საქართველოს მდგომარეობა მართლაც რომ ტრაგიკულია, როდესაც ეროვნული ტკივილების შესახებ გამოდის ესოდენ საინტერესო წიგნი, ხოლო მისი ავტორი თავად ვერ უჩვენებს ერს პრინციპულობის მაგალითს. გისურვებთ წარმატებებს.

1981 წ. სექტემბერი.

ზვიად გამსახურდია

## **კიტა ბუაჩიძის პასუხი, ბატონ ზვიადის წერილზე:**

**კიდევ ერთი დამატება, საბოლოო და უკანასკნელი**

„Шумим брат шумим“

**А. С. Трабоедов**

ცხოვრებაში ყოველდღე და ყოველ ნაბიჯზე იმდენ რამ თავსამტვრევს ვაწყდებით, რებუს-კროსვორდების ამოსახსნელად აღარც დრო გვრჩება და არც მოთმინება გვეყოფნის.

ერთდროულად ლიტერატურისა და ხელოვნების ეს ცნობილი ქმნილება კი ისე დიდად წააგავს ცხრაფუთიანი ინტელექტით გამოტენილ გამოცანას, — როცა იგი საექსპორტო-სამოსკოვოდ დასჭირდათ და გამოიკითხეს, ვის შეუძლია მისი აზრისა და არსის მიახლოებით მაინც მბო-

ბა-ამოცნობა, ეს თვით, თქვენ წარმოიდგინეთ, ინტელექტუალობით თავმომწონე გამორჩეულეზმაც კი ვერ შეძლეს და... დახმარებისათვის მის მშობელ ავტორს მიმართეს.

ჰოდა, განა უნდა გაგიკვირდეთ, თუ რა უძირო და უნაპირო იყო ჩემი განცვიფრება, როდესაც ამის მერე ერთ უქარო, წვიმიან საღამოს რადიოდან ფსევდომოკრძალებული, ფსევდოთავმდაბლობით აღსავსე, სასიამოვნო მჟღერადი ხმა უსიამოვნოდ შემომექრა მარცხენა ყურის ლაბირინთში (მარჯვენა კაი ხანია, გამიუქმეს „კარატისტებმა“);

„ისიც უნდა მოგახსენოთ, რომ მკითხველ-მაყურებლებისაგან უთვალავი წერილი მივიღე და უამრავმა ადამიანმა დამირეკა.“

მოდით და ნუ შეგშურდებათ!

ჰო, მაგრამ, შური ხომ ადამიანის ქვენა გრძნობაა, დასავმობი და ამოსაშანთავი, შენ კი, ღიმილს ამოფარებული მტრების გარდა, თითქმის ყველას თვალში გვრიტად ითვლები და... ბინიერების ეშმაკს მიეყიდე ძეხორციელივით?!

გრცხვენოდეს!

მრცხვენია კიდეც და მერე როგორ? სირცხვილისაგან მსუქან-მსუქან ტყუილებით მოლაპარაკე ტელევიზიის დიქტორივით ისე ვნითლდები, ღიანდაგთან რომ დამაყენონ, მემანქანე ხიფათის სიგნალად მიმიჩნევს და მატარებელს შეაჩერებს.

და მაინც, ეს თავისმომჭრელი სულმოკლეობა ამ ერთხელ იქნებ მეპატიოს და შემენდოს კიდეც, ა?

აბა, თვითონვე განსაჯეთ:

ხალხისა და გონებისათვის მიუწვდომელ, მისთვის თითქმის სრულებით გაუგებარი ნაწარმოების შემოქმედმა იგივე ხალხისაგან სამადლობელი წერილობითი ნობათები თურმე ტომრობით მიიღო და არც არავინ შეეპუა მორალურ და ფიზიკური წამებას, რაიც ასე ხელიხელ გადაჭდობილია ჩვენი დედაქალაქის სატელეფონო ობობისებურ ქსელთან და...

წკრუ და წკრუუ!

ღიახ, გაუთავებელი, პერმანენტული „წკრუ“, რათა ექსტრა-ქება მიაგონ და ათას ერთი მადლობა მიუძღვნან ზღვა სიხარულისა და მახათას მთის ოდენობა ჰარმონიული სიტკბოების მინიჭებისთვის.

„შავი წიგნის“ ოფლდამდენ ავტორს კი მთელი გრძელი ორი წლის მანძილზე სულ რაღაც ათიოდე ბარათი მოუვიდა და მოშლილი აპარატის ზრიალ-ზუზუნში მხოლოდ ორი ღვთისნიერი ადამიანი შეეხმიანა: ბავშვის შეძენის მონატრული, თვეობით ლოგინს მიჯაჭვული – ნაყოფი რომ შეინარჩუნოს – ნაშინაბერალი და უკვე ხნიერი, ლუდვიგ ვან ბეთჰოვენივით უცოლო და უშვილო, ოღონდ არაყრუ კომპოზიტორი...

თავი კაცმა თითქოს იმით შეგიძლია დაიმშვიდო, რომ „ამ“ ნაწარმოებ-სანახაობის მკითხველ-მაყურებელთა არმია თეორიულად ათასობით დაითვლება, „შავი წიგნის“ მკითხველთა კონტინგენტი კი დღემდე რაჭის დაცარიელებული ერთი სოფლის ბიბლიოთეკის აბონენტთა რიცხვს თუ გაუტოლდება, აკი მისი „ტირაჟი“ მიკროზე მიკროა და ალბათ არც აღემატება იმ საღვთო წიგნების რაოდენობას, წარმართებისაგან დამფრთხალი პირველი ქრისტიანები გამოქვაბულებში ბოჩოლას ტყავზე მალულად რომ წერდნენ.

და მაინც, ასეთი ღარიბული ფოსტა, ასეთი ღარიბული ფოსტა!...

ღიახ, ასეთი ღარიბული ფოსტა თითქოს არ შეჰფერის და არ ეკადრება ერის საბედისწერო სატკივარზე თუნდაც უხეიროდ დანერილ საგაზეთო სტატისასაც, „შავი წიგნი“ კი, ავია თუ კარგია...

არა, სულ ავი თითქოს არ უნდა იყოს, აკი მოარულ ხმებს და ზეპირ გადმოცემებს თუ ვერწმუნებით, ბევრი მის კითხვაში ღამეებს ათენებს და ორასამდე გვერდს ერთი ამოსუნთქვით უღებს ბოლოს, ბევრიც დილიდანვე იწყებს, მაგრამ ვერ ამთავრებს, რადგან... „ერთმანეთს არ ვაცლით და ხელიდან ხელში ვტაცებთ“.

ჰოდა, თუ ეს მართლაც რეალური სურათია და ეს არ არის მირაჟი, მაშინ რით აიხსნება მხოლოდ ორიოდე ზარი და ათიოდე...

თანაც ერთი ამ ბარათთაგანი, უკვე დროა, გამოგიტყდეთ, არათუ მადლობის მაუნყებელია, მოურიდებლად გამომლანძღველი და თითქმის ჩახმახშეყენებულიც... იგი იმდენი ცოდვა-

ბრალით არის სავსე, რომ აღმოსავლეთის ზოგიერთი ქვეყნის კანონმდებლობით, მათი ერთობლივი ჯამით, უეჭველად მომესჯებოდა, სულ ცოტა, 93 წელიწადი.

ჩამოვთვალოთ მთავარზე მთავარი.

თურმე:

„ფაქტების შეგროვება კარგი საქმეა, მაგრამ მათ სათანადო ანალიზი და მართებული გააზრება სჭირდება“.

მაშასადამე, მე ვერ გამიანალიზებია და ვერც გამიაზრებია:  
თურმე მე ვიჩინ

„მაამებლობას („პოდხალიმობას“), ოფიციალური პირების პანეგირიკას“

(როგორც ალბათ გავრილა დერჟავინი *Екатерине великой!*) აქვე გავკადნიერდები და ჩემ უ-უგანათლებულეს პროკურორ-გამქიაქებლის საყურადღებოდ გაუბედავი დაეჭვებით შევნიშნავ: „პოდხალიმობა“ ქართულად, მგონი, მლიქვნელობაა, „მაამებლობა“ კი რუსულად, თუ არ ვცდები, უფრო „უგოდნიჩესტვო“ უნდა იყოს, ვიდრე „პოდხალიმსტვო“).

შემდეგ... თურმე

„მშობლებს მრავალშვილიანობასთან ერთად უნდა მოეუწოდოთ შვილის პატრიოტული სულისკვეთებით აღზრდისაკენ. ამას კი ვერ ვხედავთ თქვენს წიგნში, რატომღაც.“

ხედავთ, მკითხველო, რას ხედავს? მე თურმე ქართველებს სხვა ერებში მალე გათქვეფას მოეუწოდებ; მე თურმე ინტერნაციონალური სიამის ჟრუანტელს მგვრის სომხების ჩასახლების ამბავიც კი შუა გურიაში (ქართველების მხრივ მუშახელის ნაკლებობის გამო, თუმცა მუშახელი სომხეთსაც აკლია და გლეხები იქაც ტოვებენ სოფლებს, მაგრამ ბევრი მათგანი ისევ სოფელში ცხოვრებას ამჯობინებს, თუკი ეს სოფელი წმინდა ქართულ მიწაზეა!), და აგრეთვე ლეკების შემოსევის ცდებიც ჯერ კიდევ მჭიდროდ დასახლებულ კახეთში და დაცარიელებულ თუმ-ფშავ-ხევსურეთში და სხვა მრავალზე მრავალი ხალხთა ძმობის გამომხატველი აქცია ქართველების ხარჯზე.

მე თურმე

„ოფიციალობის მოსამადლიერებლად და თავის დასაზღვევად სიტყვა „დისიდენტს“ აგდებულ კონტექსტში ვიხსენიებ...“

ალბათ შეამჩნევდით, ჩვენი დროის ეს უებრო პერსონოლოგი აკადემიკოს ავლიპი ზურაბაშვილივით ერთი თვალის გადავლებითაც როგორ ჯადოსანივით სწვდება ჩემს ცბიერ გულისნადებს; აკი მე თურმე დისიდენტობას თავქუდმოგლეჯილი იმიტომ არ ვუკრავ ტაშს, რომ „ოფიციალები“ მოვიმადლიერო, რათა ახლა მაინც...

როცა სამარიდან სულ რაღაც ხუთიოდე ადლით ვარ დაცილებული, ახლა მაინც ამისრულდეს ჩემი ხანგრძლივი სიცოცხლის ნატვრა და ოცნება: საქართველოს პრეზიდენტმა, ამხანაგმა პავლე გილაშვილმა ეგებ გაიღოს მოწყალება და მიბოძოს სიგელი (ცხადია, მასზე უფრო დიდი პრეზიდენტის, ამხანაგ ედუარდ შევარდნაძის დასტურით, თორემ ისე, აბა, ვინ გაგაბედნიერებს!), რათა შავი მიწის წიაღის ჩამყურემ ლურჯი ზეცის შემყურეთა წინაშე მკვდარმა მაინც მოვიღერო ყელიც და კისერიც:

ჰეი, თქვენ, ჩემ ზევით მავალნო, ნაიკითხეთ და გასკვდით გულზე შურით:

აქ განისვენებს საპატიო სიგელოსანი  
კიტა ბუაჩიძე...  
გამვლელი, ნუ დაინანებ შენდობას მისთვის,  
რამეთუ  
კაცი ესე მოკლებული იყო ნატამალსაც  
იუმორისას...  
დიახ!  
მე თურმე...

„კონსტიტუციით ქართული ენა სახელმწიფო ენად შევინარჩუნეთო, პირველ პირში რომ ბრძანებთ...“

ო-ო, ახლა გინდა, ნაბრძოლ-ნაომართ მიეგმასნო და მათ მიერ დიდებულად გაშლილ სანადიმო სუფრას მიუჯდე? მაშინ კი სად დალოღავდი? ხომ იყავი თავგვივით სოროში შემძვრალი, ანდა ბუსავით ფულუროში?!

ა-ა, ხომ გამოგათრიეთ, ბიძიკელა, სამზეოზე?!

„ასე რომ, ნუ იქნებით უმადური და თქვენს წინამორბედთა ღვანლის მიმჩქმალველი...“

გმადლობ შენ, უფალო, რამეთუ იოლად იხსენი ცოდვილი სული ჩემი!..

ამდენი ბრალდება და... არც დახვრეტა, არც ჩამოხრჩობა, არც კოცონი და არც მოკვეთა მარჯვენისა, მხოლოდ... ტუსალობის მხოლოდ 93 წელიწადი!

(მინი-ცნობა: მეფის რუსეთის უზარმაზარი იმპერიის ერთ-ერთი გადამტრიალებელი – სტალინი – ციხეებში საერთო ანგარიშით, სულ დიდი, რაღაც ორ წელიწადსაც არ მჯდარა, თანაც განუწყვეტილად კი არა, პაუზ-პაუზ, ამ სტრიქონების ჩამჭიკჭიკებელი კი – თვალისთვის ძნელად შესამჩნევ ჭიამაიაზეც ეს ბევრად პატარა მწერი, რომელსაც დაუკითხავად საზოგადოებრივი კვების საბჭოთა თეფშიც თავუკულმა ერთხელაც არ გადაუტრიალებია, — შვიდ წელიწადს, თანაც ყოველგვარი შესვენება — პაუზის გარეშე; ერთხელაც კი ორთაჭალის კოლონიიდან რამდენიმე საათით მამის გასვენებაზე, კუკიაზეც არ გაუშვეს, თვითმპყრობელობასთან მეზობლად, პოლიტიკურ პატიმარ სოლომონ თავაძეს (პოეტ ობოლ მუშას) კი მეფის სატრაპებმა ნება დართეს, მეტეხის ციხეში ... ჯვარი დაენერა).

ციხის ჟარგონით თუ ვიმსჯელებთ, პატიმრობის 93 წელიწადი, რა თქმა უნდა, „Это же детско-фрайерский срок“, პროსტო იგრუშკაა.

მით უმეტეს, რომ მე თურმე...

„კრინტსაც არ ძრავთ ზოგიერთ ძალზე მნიშვნელოვან საჭირბოროტო ეროვნულ პრობლემაზე.“

ვაგლახ, რომ ამ საჭირბოროტო ეროვნული პრობლემებიდან ერთსაც არ მისახელებს ჩემთვის გონებისა და თვალის ამხელად მოვლენილი ეს დიდი ჭკუისა და დიდი სულის მრჩეველი და დამრიგებელი... რომ დაესახელ-მიეთითებინა, მაინც რომელ ეროვნულ პრობლემაზე დამეძრა კრინტი, ჩემი წიგნის „მეორე, შევსებულ გამოცემაში“ კრინტსაც დავძრავდი და შევეცდებოდი კიდევ, რომ...

ო, არა! საამისოდ მე, ცხადია, არც ინტუიცია მეყოფოდა, არც ნაკითხობა, არც გაანალიზების უნარი და, რაც მთავარია, პატრიოტობა ხომ არა და არა, აკი

„ავტორი თავად ვერ უჩვენებს ერს პრინციპულობის მაგალითს“.

ჰოდა, უპრინციპო კაცი განა ერის ტკივილს შეიგრძნობს? განა იგი მის მკურნალად გა-  
მოდგება? რასაკვირველია, და ამას წამიერი ჩაფიქრებაც არ უნდა, სწეული ივერიის ერთადერ-  
თი ჯანაოზი მხოლოდ და მხოლოდ ამ ბარათის მომწერია...

მომწერო?!

ო, ო, „ეს რა თქვი, დე-სანტოს?“ ფრთხილად, ყური არ მოჰკრას ამ მდაბიო სიტყვას, თორემ  
დედამინას ააყირავენს და ცას ჩამოაქცევს!

და რისხვა მისი მართებული იქნება და სამართლიანიც, აკი თქვენმა მორჩილმა მონამ...

არა, თავხედმა მონამ თავის უპრინციპო და საამებლო, ცრუპატრიოტულ წიგნში, ია-ვარ-  
დით მოფენილ გზად მიმავალმა არათუ ცალკე გამოყო და განადიდა, გაკვრითაც არ მოიხსენია.

წამება მისი და ღვანება მისი, თავდადება მისი და სისხლთა დენა მისი ქართველთა სამ-  
შობლოისათვის!...

ამ უბადლო მამულიშვილს (უასაკობის გამო ჯერ ცხოვრების ღრმა სარკეში ჩაუხედავ  
„იზარდე, მწვანე ჯეჯილოს“ წარმოდგენით!) თავის ბარათში, ჩემი ჩლუნგი აზრით, თითქოს  
უადგილო ადგილას მოჰყავს ანდაზა: „ლიტრას ესროდნენ და, კოკავ, შენ გესმოდესო.“

არ ვიცი, ვერ გავუგე კი, ამ სიტუაციაში ვინ იგულისხმება ლიტრად და ვინ — კოკად,  
ოღონდ ეს კი ვიცი, რომ არსებობს ასეთი ანდაზაც: ისეთმა ფურმა დამწიხლოს, რომელიც ჩემზე  
მეტს იწველიდესო...

ერთ-ერთ უძძიმეს დანაშაულად ზორაბ ბალიშზე თავდადებული მითვლის (დასმენა რომ  
არ გამომივიდეს, სახელს ვუცვლი), რომ მე ვემამებლები და ვემლიქენელები ყველაზე დიდ  
ოფიციალურ პირს საქართველოში...

ჯერ ერთი, რომ ეს ვაკიდან პირდაპირ ამაზონიის ჯუნგლებში მოხვედრილი ყარბის ტრო-  
პიკული ფანტაზიაა, მეორეც, თუნდაც ასეც იყოს, მე ხომ მას ფეხქვეშ არ ვეგები კარიერისტუ-  
ლი მოსაზრებით, მრავალზე მრავალ „ზოგიერთივით“ ჩემი პირადი კეთილდღეობისათვის: ბინა  
მომეცი (მეხუთეჯერ), „ვოლგა“ – მანქანა გამომიყავი (მეშვიდეჯერ!), მწერლების მდივანბეგობა  
ჩამაბარე, პიესების წერის ქავილით შეპყრობილი რეჟისორების მიერ კერძო დუქნებად გადაქ-  
ცეულ სახელმწიფო თეატრებში ათასში ერთხელ ჩემი პიესაც დაადგმევინე...

და არც წერილობით ვემუქრები, თავს მოვიკლავ, თუ დეპუტატად არ გამიყვანთ-მეთქი,  
როგორაც ერთ დროს ვასილ მუჟავენიძისა და გივი ჯავახიშვილის სახით კომუნისტურ პარტი-  
ას და საბჭოთა მთავრობას მიმართა ხან ბარში და ხან მთაში მოსიარულე ქართული მწერლობის  
ერთმა უცნობილესმა ოსტატმა, სომხურად „ვარპეტს“ რომ ეძახიან...

მე ხომ მას მხოლოდ და მხოლოდ ქართველი ხალხის ფიზიკური სიცოცხლის შენარჩუნები-  
სათვის „ვემლიქენელები“...

ანდა, გაუგონია კი ვისმე, კაცი შუა ზღვაში უმწეოდ ფართხალებდე და იქვე, გემზე მდგომ  
კაპიტანს, ხელში მაშველი სარტყელი რომ უჭირავს, ზედ „Грузия“ რომ აწერია, — გადამარჩი-  
ნეო, ეხვეწებოდე და თან მასვე ლანძღავდე და თათხავდე, აი, შე ასეთო და ასეთო, ჩქარა, მალე  
ეგ „სპასატელნი კრუგი“ გადმომიგდე, მე შენი გამჩენი დედაც და მამაცო...

ან არ ვარგა ნავსა ჯდომა, ანდა მენავესთან ბრძოლა — შევახსენებდი ამ ანდაზას ანდაზე-  
ბის, როგორც ჩანს, სათუთ მოყვარულს, რომელიც, კერძოდ, იმის გამოც გაგვიჯავრდ-გაგვიგუ-  
ლისდა, რომ საგანგებოდ არ აღვნიშნეთ მისი გარიბალდისებური როლი კონსტიტუციის იმ მუხ-  
ლის შენარჩუნებისას, რომელზეც ვწერდი „შავი წიგნის“ შუა ნაწილში...

რას გააწყობ, ბრალდება ისეთი, თუნდაც გაექცი, ჭეშმარიტება მაინც პირველსავე მო-  
სახვევში დაგენევა...

მართლაცდა, ამ სფეროში არც მისი როლი გამხსენებია და, ასე განსაჯეთ, არც ზოგიერთი  
სხვისა, რომელთაც, საერთოდ, რიდითა და პატივისცემით ვეპყრობი.

და ეს მხოლოდ იმით აიხსნება, რომ მაშინაც მიმარნდა და ახლაც იმ აზრს ვადგავარ, რომ ის  
სადავო მუხლი ჩვენთვის, როგორც ერისთვის, მხოლოდ ფორმალური, თავის მოსატყუებელი  
ცარიელი სიტყვაა და ის თუნდაც ერთი ქართველი ახალგაზრდის არათუ სიცოცხლედ, მისი  
ცხვირიდანაც კი წარმოდენილ ორიოდ წვეთ სისხლადაც არა ღირს.

ღიას!

პირველ პირში რომ ბრძანებთ, კონსტიტუცია შევინარჩუნეთო...

კი, პირველ პირში ვბრძანებ, მაგრამ არა იმიტომ, რომ ჩემგან დაუმსახურებელი ვისიმე ღვანლი და ამაგი მივითვის-მივინანო...

პირველი პირი აქ და ბევრ სხვაგანაც, ეს ჩემი წიგნის მხოლოდ ლიტერატურული ხერხი და ფორმაა; ძალიან ხშირად მე ამ ხერხით სხვების ბევრ ცოდვასაც ვიღებ საკუთარ თავზე, თუმცა სინამდვილეში იმ ცოდვებისაგან, იცის ღმერთმა, ძალიან, ძალიან დაშორებული ვარ...

მე, მაგალითად, ისიც შემედლო დამენერა, რომ ჩვენ, ჩვენ სტალინს ფეხისწვერებზე შემდგარი ვუკრავდით ხოლმე ტაშს მე-20 საუკუნის, თუნდაც სულ ჩიკრიკელა ადამიანისთვისაც კი შეუფერებელ, ყოვლად გონჯ, ზოგჯერ პირდაპირ ბარბაროსულ „პირად ინიციატივებზე“, დიდი სიბრძნით გარნირმოყრილად წინ რომ დაგვიხათქუნებდნენ და გინდოდა-არგინდოდა, უნდა შეგვეთქვლიოდა და თან მადლობის ნიშნად საამური ცხოვრების მონიჭებისთვის შუბლი უნდა გვეტახუნებინა ქვის იატაკზე...

არა, ათასი „ფხიზელი“ თვალის გარემოცვაში და მათივე თვალის ერთ დახამხამებაში ფიზიკური გაქრობის შიშისქვეშ მყოფი, ცხადია, ტაშს მეც ვაყოლებდი მაგრამ მაინც...

1937 წელს, როცა პურისა და შეშის დამზადების პარალელურად ხალხის „დამზადებაც“ გაუგონარი მასშტაბით მიმდინარეობდა და წარმოება-დანესებულებებში, სკოლებსა და უმაღლეს სასწავლებლებში ყოველდღე. ზოგჯერ დღეში ორჯერაც კი, სახელდახელოდ გამართულ მიტინგებზე ერთსულოვანი მქუხარე ტაშით უნდა გაგვენადგურებინა სულ ახლად და ახლად, ასობით და ათასობით გამომჟღავნებული „ხალხის მტრები“, რომელთა შორის ჩვენს მამებსა და დედებსაც მიითვლიდნენ, ძმებსა და დებს, არცთუ იშვიათად ბალებსაც (ერთმა მამიკოს დამჭერი ეჟოვის სურათი დახია, მეორემ რვეულის თავფურცლიდან „ძია სტალინის“ სურათი ვერ გადმოხატა კოხტად და ლამაზად, ცალი უღვაში მეორეზე ცოტა გრძელი გამოუვიდა და, ასე განგებ დახატაო, დააბეზლა კლასის დამრიგებელმა უფრო იმის შიშით, თუ არ ვამხილე, ვაითუ, სიფხიზლის მოდუნებისთვის მასთან ერთად მეც დამიჭირონო).

ჰოდა, იმ ზარდამცემ დღეებში, რაკი ცალხელას, ასე ყველასათვის საჩინო ფიზიკური ხინჯის გამო, ტაშის დაუკვრელობა შეიძლება (შ ე ი ძ ლ ე ბ ა!) კონტრრევოლუციად არ ჩამთვლოდა, მეც ვითომ დაცემისას ხელი ვიღრძე და ბინტმეხვეულ-მეფუთვნილი გულმკერდზე ჩამოვიკიდე, რათა ჩემი ხელებით მაინც არ გამენადგურებინა ბევრი ჩემი უდანაშაულო ახლობელი და ბევრიც შორეული...

(ამას ახლა, ღმერთის გარდა, უნივერსიტეტის იმდროინდელი ერთი ამხანაგიც დამიმონებებს (ვაჟა ჩინჩალაძე), რომელსაც მაშინ, საბედნიეროდ, დაჭერილი ჯერ კიდევ არავინ ჰყავდა და ამიტომ თავსაც შედარებით ლალად გრძნობდა, თანაც იგი სანდოზე სანდო იყო და „ფერ-შლობასაც“ ის მიწევდა).

დიახ, ცუდკაცობის სწორედ პირველმა ნიშან-თვისებამ — უმადურობამ — შეუჭმუნხა ჩემ მიმართ ნათელი შუბლი ერის ამ მაშვრალ შვილს, აკი მე თურმე მივჩქმალე მისი წინამორბედობის ღვანლი და კვალი... რომ ის არა და მისი ადრეული დისიდენტური საქმიანობა, მე თურმე გზას ვერ გავიგნებდი, ენას ვერ ამოვიღებდი, კალამს სამელნეში ვერ ჩავანებდი და ვერც ამ უდღეურ წიგნს დავწერდი, რომლისთვისაც მასალებს ვაგროვებ ა ქ ტ ი უ რ ა დ, სულ ცოტა, სამი ათეული წელიწადი, მასზე ფიქრი კი გულს მისერავდა (და მისერავს) და გონებას მიფორიაქებდა (და მიფორიაქებს) ჯერ კიდევ იმ დროიდან, როცა ეს ჩემი წინამორბედ-გზისმკვლევია ჩაფიქრებულიც არ ჰყავდათ მის მშობლებს.

თქვენ აგდებულ კონტექსტში იხსენიებთ დისიდენტობასო...

არა, არც აგდებულად ვიხსენიებ და არც გამოცალკეებულ მონიშნებით. ჩემთვის „დისიდენტი“ ისეთივე ჩვეულებრივი სიტყვაა, როგორც, მაგალითად, დისერტანტი, დილეტანტი, დეისტო, დეტერმინისტი და ათასი სხვა. „დისიდენტიც“ ამათსავით ლათინურიდან მოდის და თუ მას რელიგიურ საბურველს ჩამოვაცილებთ, სხვაგვარად მოაზროვნეს ნიშნავს და მეტს არაფერს.

სხვაგვარად მოაზროვნე, სხვანაირად მოაზროვნე. სხვაფერ... სხვაფრივ... სხვარივ...

მერედა, რა უნდა იყოს ამაში საკვირველი და არაბუნებრივი, ანდა რა კრიმინალი უნდა იმალებოდეს მის მიღმა? სამწვერიანი ოჯახიც კი არ არის ყოველთვის და ყველაფერზე ერთი აზრის მქონე, საგიჟეთშიც კი გიჟები გიჟურად კი აზროვნებენ, მაგრამ ყველა გიჟიც არ აზროვნებს ერთსახოვნად და, მით უფრო, 260-მილიონიან სახელმწიფოში — მამაკაცი და დედაკაცი,



მოსუცი და ახალგაზრდა, წვერიანი და უწვერო, ქრისტიანი და მაჰმადიანი, ქურთი და ესტონელი – განა შეიძლება ყველა ერთნაირად ყველაფერზე ერთი აზრისა იყოს?!

ჰოდა, თუ ეს ასეა, მაშინ ასეთი რა უნიკალობის მაჩვენებელია ეს დანყველილი თუ დალოცვილი დისიდენტობა? და თუ იგი თავმოსანონია, მაშინ, ბატონო, ხელწამოსაკრავი არც მე ვყოფილვარ: ერთ დროს – და მერე რა დროს! – როცა, ჰაერის გარდა, ყველაფერი ნორმირებული იყო, გამოთვლილი და გამოზომილი, ნაბიჯის სიგრძეც და ამა თუ იმ ფრაზაში სიტყვათა რაოდენობა და მათი თანმიმდევრობაც, და როცა მილიონები პროკრუსტეს სარეცელზე ვიყავით მოკრუნჩხული, მეც მიმიჩნიეს, ჩემო დიდო ბატონო, დისიდენტად, მაგრამ შვიდწლიანი სასჯელი სამწლიანზე არ გამიცვლია, უფრო მეტიც, შემეძლო, სულაც ამეცდინა, არ ავიცდინე კი, და ამიტომაც ახალგაზრდობის ყველაზე საუკეთესო წლები ჩამომანერეს, მაგრამ ამით ახლა არც თავი მომაქვს და არც ამისათვის პრივილეგიებს მოვითხოვ, ჩემი ამჟამინდელი „გზისგამკაფავი“ კი...

ჩემდამი მოწერილ ბარათს ზარატუსტრასებურად ასათაურებს — „ნახევარსიმართლეს ტყუილი სჯობია“ და მერე: „ერთადერთი ფარი უნდა იყოს სიმართლე“, და იქვე მოაყოლებს საღვთო წერილიდან: „საჭურველად გარე მოგადგეს ქეშმარიტებაჲ მისი“.

რაკი ასეა, სიმართლის ფარს საჭურველად მე მოვიშველიებ და გამოგიტყდებით: როგორც მღვდლის შვილს, სახარებისთვის ხელი მეც მიხლია და გადამიფურცლავს კიდეც, მაგრამ არსად არ ამომიკითხავს, არც ლუკასთან, არც მათესთან, არც მარკოზთან, არც იოანესთან —

რომელიმე წმინდანს, რომელიმე მოციქულს თავისი მლოცველ-მიმდევარნი თუ მეაბჯრენი პალესტინის გაგანია სიცხეში შუა გზაზე მიეტოვებინოს და თავი თვითონ კვიპაროსის საამო ჩრდილისთვის შეეფარებინოს; არც ის ამომიკითხავს, რომელიმე ერის მესიას (ანდა მას, ვისაც თავი ასეთად მოჰქონდა), გნებავთ, მოსეს, არა მარტო ისრაელთა – სხვა ხალხთა მილიონების წინაშეც, სიტყვიერად და სახიერად, თავის ნაქადაგებისათვის მიეფურთხებინოს იმდროინდელ ტელედანადგარ – გოლგოთიდან.

ღიას!

ბოლო დროს როგორღაც აღარ შემხვედრია, წინათ კი ბევრგან, ბალებსა და სკვერებში, სად არ ნახავდით, სამფეხზე შემდგარი ფოტოაპარატის წინ, ტილოზე დახატულ ბედაურზე ამხედრებულ უთავო ჩოხოსანს, თავის ნაცვლად პატარა საცრის ოდენა ადგილი ღიად რომ ჰქონდა და დატოვებულ; გაყოფდი „ბაშკას“ ამ საცერში და, წკაპ!

ხუთ წუთში შენგან მზად იყო... გინდოდა, თორნიკე ერისთავი, გინდოდა, ზაქარია მხარგრძელი!

სხვათა შორის, ჩვენში ახლა ასე ჯგროდ ღვანლმოსილ ერისკაცებად უმირონოდ მონათლულები – მწერალი იქნება იგი, მეცნიერი თუ ხელოვანი, საოცრად ჩამოჰგვანან ამ თავსაცერას, და არა მხოლოდ ისინი...

ნახევარსიმართლეს ტყუილი სჯობიაო... არა, ნახევარსიმართლეს ტყუილი არ სჯობია და, საერთოდ, სჯობია კი ტყუილი რაიმეს?! ასე რომ იყოს, მაშინ რაც ირგვლივ წლითინლობით ტყუილები გვესმის, ჩვენ უკვე ახლაც უნდა აყვავე... „იასნო დალშე!..“

(შალვა დადიანის კომედიის „კაკალ გულშის“ ერთ-ერთი პერსონაჟი სათქმელს, ცენზურული მოსაზრებით, შუა გზაზე წყვეტდა ხოლმე, დანარჩენი ისეც იოლი მისახვედრიაო).

ჰო, მაგრამ, სრულ სიმართლეს, ერთი ეს მიბრძანეთ, ცხრათავიანი დევის გარდა, სხვა, აბა, რომელი იტყვის? თანაც დევები თურმე ვერც წერენ და ვერც მეტყველებენ, ხატავენ მხოლოდ. ასე რომ, თუკი მე ნახევარი სიმართლე მაინც გამოვცერი, აქ კი, ჩვენს დროში ასე ძვირად ღირებული კიტრივით, თავის ქებას ამ ერთხელ უკვე აღარ მოვერიდები —

ბარაქალა ჩემში ჯერ კიდევ მოკიაფე, თუნდაც ოდნავ მბუფტავ გულოვნებას!

... ამ სტრიქონებს ნაჩუქარი, საუცხოო იტალიური პასტით ვწერ, რომელსაც ისე ვიზოგავ და ვუფრთხილდები, როგორც ევერესტზე ამავეალი ალპინისტი ჟანგბადს და, ცხადია, ჩემი „ალიბის“ დასამტკიცებლად მას ასე უხვად არ მივახარჯავდი, რომ „ის“ სამგვერდიანი უსტარი „ღია“ არ იყოს; ეს კი იმას ნიშნავს, რომ უფლებას იტოვებ, ყველას წააკითხო, სამგვერდიანი თხზულების დაბეჭდვას და გავრცელებას, თუნდა იგი რომის პაპის ენციკლიკაც იყოს. აბა, რა დიდი ჯაფა უნდა!

ჰოდა, მისი ავტორიც „გამარჯვებით“ აფოფინებული („ხომ გავაცამტვერე!“) და ღრმად დარწმუნებული იმაში, რომ საქართველოს მესიობა მარტოკა მისი მონოპოლიური მისიაა, სადაც კი ფეხი შეედეგმის და ხელი მიუწვდება, ამ „ენციკლიკას“ ცისფერი ბუშტივით დააფრიალებს...

კი, მაგრამ მოუტანს კი ასეთი საპრესტიჟო გარჯილობა რაიმე სარგებლობას ჩვენს საერთო ეროვნულ სატკივარს?!

სამწუხარო და გულსატკენია აგრეთვე ისიც, რომ ამ მოკლე პასუხსაც კი ჩემი „ამამეტყველებლის და გამაცამტვერებლის“ შესაძლო მრევლიდან ალბათ თითო-ოროლა თუ შეძლებს, გაეცნოს.

ისე კი...

ყველაფერი ძველი როდია დასაგმობი და ყველაფერი ძველი როდია შესაცვლელი; ლოგიკის ჩვენი დროის სახელმძღვანელოში ვერ ამოიკითხავთ, რევოლუციამდელი „ლოგიკა“ კი დაბეჯითებით ასწავლიდა: არის საგნები, რომლებზეც არ კამათობენო, და არიან ადამიანები, რომლებსაც არ ედავებიათ.

ერთხელ ლევ ტოლსტოის მეუღლეს მორიდებით და ტაქტით ჰკითხეს, რა არის მიზეზი, რომ ისეთ გენიოსს, როგორც თქვენი ქმარია, შვილები მაინცდამაინც ისეთი არ გამოუვიდა, როგორც თვითონ არისო. ამაზე სოფია ანდრეევნამ უპასუხა: „Природа отдыхает“.

ანუ, თუ გადმოვაქართულებთ, ბუნება ასე ხშირად როდი ჰბადებს გენიოსებსო.

მაგრამ ზოგჯერ პირიქითაც ხდება: პუშკინის მშობლები უფერული, წყალწყალა ადამიანები იყვნენ, არც ჭკუით გამოირჩეოდნენ, არც ნიჭით, მზეკაცი კი შობეს.

1981 წლის ოქტომბერი.

კ.ბ.



### **„დემოგრაფია არის მეცნიერებათა მეცნიერება“**

**საქართველოს ჯანმრთელობის დაცვის სამინისტროს დემოგრაფიის დეპარტამენტის თავმჯდომარეს ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორს ანზორ თოთაძეს!**

**გაზეთი „ახალი საქართველო“, 1999წ. №№14,15,16**

**ბატონო ანზორ!**

არა მარტო მთლიანად თქვენმა წერილმა, უკვე მისმა ჭკუაზე წამსვე მომთოკავმა სათაურ-მაც „დემოგრაფია დრამატურგია არ არის“ („ახალი საქართველო“, №6, 1999 წელი), როგორც ამბობენ ხოლმე, სულით ხორცამდე შემძრა, დაბეხრეკებულ ბერიკაცს, იმქვეყნად წასასვლელად გამზადებულს, თვალები, სამწუხაროდ, ასე დაგვიანებით, ამიხილა, მუდამ გონებადაბნელებულს გონება გამინათა და ღრმად შთამაგონა, რასაც აქამდე ვითომ ერის გამოსალვიძებლად ვცოდვილობდი, თურმე არაფრის მაქნისობა და სულ წყლის ნაყვა ყოფილა...

ღმერთო, შენ შეგცოდე, ეს, აბა, რა პირით უნდა დამცდეს განსვენებულზე, მაგრამ... რა ვქნა, ბრმად დავენდე ჩემი მეგობრის, მიხეილ ჭაბაშვილის უცხო სიტყვათა ლექსიკონს, სადაც „დემოგრაფია“ ამ სახითაა განმარტებული:

„სტატისტიკის დარგი, რომელიც იკვლევს მოსახლეობის შემადგენლობას და მოძრაობას (შობადობა-სიკვდილიანობას, მიგრაციას და სხვა), ხალხთა აღწერილობა.“

თურმე ნუ იტყვი, თქვენს წერილს თუ დავეყრდნობით, ანდა, რა უფლება გვაქვს, არ დავეყრდნოთ, დემოგრაფია სტატისტიკის დარგი კი არა, მეცნიერებათა მეცნიერებაა, რომლის წინააღმდეგ არაფერი არ ესაქმებათ არასპეციალისტებს, მით უმეტეს, დრამატურგები ასე თავხედურად არ უნდა ყოფდნენ მასში ცხვირს.

ამიტომაც, ინილო-ბინილოს გარეშე, მოურიდებლად და პირდაპირ მწერთ:

„ზოგიერთი თქვენი შეხედულება, არც ისე იშვიათად, არასწორი და მიუღებელია, როგორც დემოგრაფი, დიდი ხნის განმავლობაში სხვადასხვა გარემოების გამო, თავს ვიკავებდი საჯაროდ თქვენთან პაექრობისაგან, მაგრამ ბოლო ხანს ი ს ე მ ი უ შ ვ ი თ ს ა დ ა ვ ე (ხაზი ჩემია – კ.ბ.), საერთო ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე, დუმილი უკვე შეუძლებლად მიმაჩნია.“

ოი, დედა, თურმე რა დიდხანს მითმენდით, მთელი ოცი წელიწადი, „სხვადასხვა გარემოების გამო“, არადა, მე თურმე სადავე მიშვებული ვაქცევდი ჩემს ორთავ თვალის სინათლე საქართველოს, ახლა კი დუმილი შეუძლებლად მიიჩნით ლევ ტოლსტოისავით „Не могу молчать“!

ეჰ, რარიგ ვდარდობ, რომ არ მომეგვლინეთ ბევრად ადრე, ვიდრე სადავეს მივუშვებდი და ჭეშმარიტების გზაზე არ დამაყენებდით.

ამჟამად სხვა რაღა დამრჩენია, გარდა იმისა, რომ თავზე ნაცარი დავიყარო და გუცკოვის ურიელ აკოსტასავით შემოგვალადოთ: „დამნაშავე ვარ, დამნაშავე ვარ“...

მერწმუნეთ და მაპატიეთ, ბოლო ათეული წლების მანძილზე მე ერთი გამოვდექი ასეთი მატრაკვეცა, ისე კი, არათუ რომელიმე სხვა დრამატურგი, ხუთასი ქართველი მწერლიდან ერთსაც არ მოსვლია აზრად, შემოჭრილიყო თქვენს სამეცნიერო შემოგარენში, თუმცა...

ვაგლახ, მე არ ვიცი, რა ერთი წლისა ბრძანდებით, თუმცა დაბეჯითებით შემიძლია ვთქვა, რომ მსგავსად ყველა ანზორისა საქართველოში, დაბადებული იქნებით 1928 წლის შემდეგ, როცა საქართველოს თეატრში სანდრო ახმეტელმა ვსევოლოდ ივანოვის რუსული პიესიდან გადმოქართულებული „ანზორი“ დადგა, თუმცა ამ სახელს კაცი ალექსანდრე ყაზბეგის რომელიმე ნაწარმოებში ადრეც შეხვდებოდა, მაგრამ მან ხალხში ფეხი ისე მაინც ვერ მოიკიდა, როგორადაც ყაზბეგისვე ელგუჯამ, ელისომ, ბერდიამ, მზალომ...

— დიახ, მე არ ვიცი, აი, თუნდაც 1979 წელს თქვენ რა ხნის იქნებოდით, არადა, სწორედ ამ წელს დაიწერა ჩემი „შავი წიგნი“ და იგი, ქსეროასლით გამრავლებული, ავტორისათვის დიდი შიშით, არალეგალურად კანტიკუნტად ვრცელდებოდა იმერ-ამერში, და მაინც, ქვეყანას ასეც არაერთი ბავშვი შესძინა.

თქვენ მაშინ, როგორც მახსოვს, საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის რომელიღაც განყოფილებაში მუშაობდით და მე თქვენზე ვწერდი კიდეც, როგორც ოთხი შვილის მამაზე, ოღონდ გვარი ვერ დავასახელე ზუსტად, თოთაძე თოთაძეში ამერია, არადა, 30-იან წლებში ახლოს ვიცნობდი დიდებულ ვაჟკაცს, ლავრენტი თოთაძეს, რომელიც კინოსტუდიაში – სახკინმრეწვეში მუშაობდა.

დასტურ, იმ დროს, როდესაც „შავი“ და „შავზე შავი“ იწერებოდა, მე თქვენ, როგორც მეცნიერ-დემოგრაფს, არ გიცნობდით და ალბათ ეს გახდა მიზეზი იმისა, რომ ამ წიგნებში, ხელობით დრამატურგს, ენით უთქმელი აზრები კი არა, სრულიად უაზრო აზრიკუნები წამცდა, აი, თუნდაც ასეთი:

„თავს შველა უნდა, ვიდრე გვიან არ არის, ვიდრე სულ გვიან არ არის!...“

ერს სიბერე შემოეპარა მუხანათურად, ჩვენივე მუხანათობით...

აზერბაიჯანსა და სომხეთში მოსახლეობის 45-50% სულ ახალგაზრდაა, საქართველოში კი – ქართველ მოსახლეობაში ოციოდე პროცენტს ძლივს მიაღწევს.“

არც პოეტის აღმაფრენას ვიზიარებდი, როდესაც იგი სიხარულით აღსავსე აღმოთქვამდა:

„ფეხბურთიც ერის დონეა,  
ძალაა მისი არსობის!..“

მე კი, ბრიყვი, ამ დროს სკეპტიკურად მოვთქვამდი:

„არ შეიძლება, ტრაგიკულ სიტუაციაში ჩავარდნილი ერის პირველი, თავიდათავი საზრუნავი ბურთი იყოს, ან ჩაი იყოს, ანდა – ყურძენი.“

განა გაემტყუნება სომხეთის „ინტურისტის“ გიდს, თუკი მან ერევნის ქუჩაზე ნელა მიმავალ ავტობუსში მყოფ უცხოელებს, თითქოს სხვათა შორის, „ძმური“ სამგლოვიარო ხმით ამცნო: Грузины – вымирающая нация!...

გეკითხებით, ეს მისი დიაგნოზი-განაჩენი ვითომ მცდარია? და ნაადრევია?

და თუ არც მცდარია და არც ნაადრევია, მაშინ...

რა დროს ბურთია,

როცა ბედი წყდება საქართველოსი.“

თურმე ნუ იტყვი, ამოდ ვტეხდი განგაშს, — არავითარი ბედი საქართველოსი არ წყდება, აკი ახლაც, ამ პანიკური სტრიქონების დაწერიდან 20 წლის შემდეგაც, ქართველი ხალხი, როგორც ვხედავთ, ცოცხალია და იცოცხლებს კვლავაც, ოცდამეერთე საუკუნეშიც!

არადა, სახუმარო საქმე ხომ არ არის – მთელი 100 წელიწადი!..

საქართველოში, ო, რა ბევრს უყვარს ქყუმიშალავი და ყურყუმალი პროვინციალიზმის ქაობში!

ბატონო ანზორ, ის, რაც თქვენ ეს-ეს არის, წაიკითხეთ, ამ წერილის მხოლოდ წინათქმაა, რომლითაც თქვენი ჩემზე, როგორც დემოგრაფიაში ენაქარტალა დრამატურგზე, განაწყენებული გული მომეგო, ახლა კი გადავიდეთ მთავარზე და არსებითზე...

უნინარესად, არ ახსოვს კაცობრიობას, კერძოდ, ლიტერატურისა და პრესის ისტორიას, ოდესმე და სადმე – ელადასა და ძველ რომს არ გამოვრიცხავ – სოლონის, ნერონის, კარდინალ რიშელიეს, კრომველის, ნაპოლეონის, ბისმარკის, სტალინის ერთმმართველობისას, ბეჭდვადაუმთავრებელ წერილს თუ სტატიას შეპასუხებოდნენ, გნებავთ, დადებითად, გნებავთ, უარყოფითად...

რა დაგიფაროთ, ჩვენ ყველანი, ყოფილი საბჭოთა მოქალაქენი, ჯერ კიდევ შიშის შვილები ვართ, ამიტომ თქვენი თავდასხმა როგორღაც იდეოლოგიურ დივერსიად მივიჩნიე და შევშინდი კიდევ, ვაითუ, ბატონმა რედაქტორმა შეწყვიტოს ჩემი წერილის ბეჭდვა-მეთქი, მაგრამ, საბედნიეროდ, არა, არც შეაჩერა და არც შეწყვიტა, თუმცა ეს კია, როგორც ერთგან შენიშნეს, რედაქცია ავტორს ბევრ რამეში არ ეთანხმებაო.

...ჰოდა „შე“ კაი კაცო, აბა, რა მოხდებოდა, ცოტაოდენი რომ მოგეცადათ, „პეტერე“ რომ დაგელოდათ, ამასობაში წერილის ბეჭდვაც მოთავდებოდა და მერე შეგერისხათ ცოდვა-ბრალის დამწერი, რომლის ნაჯახირევის 110 გვერდიდან მხოლოდ 34 გვერდი ჩაიკითხეთ, მაგრამ თქვენ, როგორც მეცნიერი-დემოგრაფი, ისე აღშფოთდით, მოთმინება არ გეყოთ და წინასწარ განჭვრიტეთ, მერმისას რა ჩმახსაც წააწყდებოდით, არადა, ეს ჩმახი თვითონ რედაქციამ გამოიტანა ცალკეულ გვერდებზე ციტატებად.

ა, ბატონო, ზოგიერთი მათგანი:

„დღითიდღე ვინრიტებით როგორც ერი და სრული თვითამოხოცვისაკენ მივექანებით.“

„ჩვენი ეროვნული უბედურება ორმაგდება თანაც იმით, რომ მეტწილად მკვლევლები და მოკლულები ახალგაზრდები არიან, რაც ისეც გადაბერებულ ერს კიდევ უფრო აბერებს.“

„ჩვენში სიკვდილით დასჯის გაუქმება, ვითომ დიდი დემოკრატები ვართო, ნაადრევზე ნაადრევია: ჩვენ ჯერ ისეთ სახელმწიფოში არ ვცხოვრობთ, რომ, მაგალითად, შვიდი უდანაშაულო ადამიანის დამცხრილავს სიცოცხლე შეუნარჩუნო, ანდა პატარა ბავშვების მკვლელი შეიცოდ-შეიბრალო.“

„სულ ფულის ტომარაც რომ იყო, ცხოვრება მაინც მძიმე ტვირთია და ამ ტვირთს ყველა სათითაოდ ეწევა და, მით უმეტეს, როცა სიბერე წამოგეწევა, ვილა მოიცლის შენთვის, ვინ შეგეშველება, თუ შვილები არა, დები და ძმები?“

„ჯარში უნდა ვნახოთ თანამდებობრივად დიდკაცების შვილებიც, თუ მართლაც გვინდა, დიდსა და პატარას შორის ადამიანური უფლებები თანაბარი იყოს.“

„შვილების სახელების მიხედვით იზომება მშობლების კულტურა: - მითხარი, რა გქვია შენ და მე გეტყვი, რა გონებრივი ავლა-დიდებისაა მშობლები შენი...“

„ყველა ჩვენ, მუშაც, გლეხიც, ინტელიგენტიც, საერთოდ, არასწორად და საზარლად ვლაპარაკობთ ქართულად, რაც სამწუხაროდ, ნაკლად არ გვეთვლება.“

„როგორადაც ახლა მარქსი არ უნდა უარყონ, მისი დაკვირვება, რომ ყოფიერება განსაზღვრავს ცნობიერებას, არასოდეს არ დაძველდება.“

„აბა, თვითონვე განსაჯეთ, რა მასწავლებლები გვყოლია და რა მშობლები, რომლებიც თავიანთ 12 წლის გოგონებს ყოველდღიურად თითო ლარს აძლევენ, სასიკვდილო მოსაწვევის საყიდლად.“

„ფეხმძიმე ქალი თამბაქოს რომ მოსწევს, იმას რა შვილი დაებადება? მეძუძური დედა სიგარეტს რომ არ დასთმობს, მან, აბა რა შვილი უნდა აღზარდოს?“

„რამდენიმე საათის ფრენა გვაშორებს ევროპასთან, მაგრამ ყოფის კულტურით მას მაინც ვერ დავუახლოვდით“.

„იმდენად დავჩიავდით და დავეცით, სამშვილიანებსაც მრავალშვილიანებად ვთვლით, თუმცა აქა-იქ ჯერ კიდევ ნამდვილ მრავალშვილიანებსაც შეხვდებით, რომლებითაც აღტაცებული უნდა ვიყოთ და რომლებსაც ხელს უნდა ვუწყობდეთ; ამას პირველ რიგში, რასაკვირველია, მთავრობა უნდა აკეთებდეს, მაგრამ მთავრობა, ჩვენი მთავრობა...“

თქვენ, რა თქმა უნდა, იცით, რომ გამოდის ერთი ასეთი გაზეთი, რომელსაც უცნაური სახელი ჰქვია „ალია“ (ალია და ოსმანაო... ეს ანდაზა გაგონილი გექნებათ), რომელიც, მგონი, ყველაზე უფრო გავრცელებულია საქართველოში... ჰოდა, 1999 წლის 25 იანვრის ნომერში ერთი მკითხველი, ალბათ მრავალშვილიანი, მას ეკითხება, „არსებობს თუ არა რაიმე შეღავათები მრავალშვილიანებზე?“ ამაზე გაზეთის პასუხი მოკლეა და კატეგორიული: „არ არსებობს“.

კარგი, ვთქვათ, „ალია“ ოპოზიციური გაზეთია და ყველაფერი გლახა, რაც შეიძლება პრეზიდენტს მიანერონ, მას ახარებს კიდევ, მაგრამ, საერთოდ, ყოველმხრივ საინტერესო „სვობოდნაია გრუზია“ ხომ მთავრობის ორგანოა და პრეზიდენტის რაიმე ცუდი სიამეს არ უნდა გვრიდეს, მაგრამ... ისიც კი, აი, რას წერს პირველ გვერდზე მონინავეში (03.03.98): „Исполнительная власть в лице своих государственных чиновников не заинтересована в том, чтобы сохранить и развивать генофонд нации“.

ნინო კახიანი, საბურთალოს რაიონის მრავალშვილიანი დედების კომიტეტის წევრი, შემოფოთებული აცხადებს სახალხოდ პრესკონფერენციაზე:

„საქართველოში უაღრესად მძიმე დემოგრაფიული სიტუაცია საშიშროებას უქმნის ქართველი ერის არსებობას.“

ეს ითქვა შარშან მარტში, მე კი, თქვენი აზრით, მატრიაზი დრამატურგი, რომელსაც დემოგრაფიაში არაფერი გამეგება, ამაზე ბევრად ადრე ვწერდი წერილში „ვილუპებით“, რომ ვილუპებით, როგორც ერი, არადა, თურმე სულაც არ ვილუპებით, აკი, როგორც თქვენ ბრძანებთ, ღრმად არა ვარ „ჩახედული დემოგრაფიული განვითარების ურთულეს პროცესებში, რომლებიც სპეციალურ ცოდნას მოითხოვს, არასწორ, მცდარ დასკვნებს აკეთებთ, სწორედ ვერ აანალიზებთ ჩამოყალიბებულ ტენდენციებს და შეცდომაში შეგყავთ საზოგადოებრიობა.“

ო-ო, ხედავთ კი, მიუდგომელო მკითხველო, ჩემს ამ უამრავ, თანაც უმძიმეს დანაშაულს? უკვე ოცი წელიწადია, ორი პანიკური წიგნით და ასეთივე ცალკეული წერილებით - „როცა ბედი წყდება საქართველოსი“ - თურმე სულ ტყუილ-უბრალოდ ვტეხდი აურზაურს, არავითარი ეროვნული სატიკივარი ჩვენ არ გვქონია და...

რა ვქნა, რატომღაც ეჭვი მეპარება, ამასვე უნდა ფიქრობდეს ჩვენი ღირსპატივსაცემი პრეზიდენტიც და თქვენ, ბატონო ანზორ, ამით ნახალისებულმა, აკი მის საამებლადაც დაწერეთ, — თუნდაც ნაწილობრივ მაინც! — „დემოგრაფია დრამატურგია არ არის“, რომლის (დე-

მოგრაფიის) შესაცნობად აუცილებელია თურმე „სპეციალური ცოდნა“ და მრავალი სხვა ამგვარი რამ, რომლებსაც, საერთოდ, დ რ ა მ ა ტ უ რ გ ი ს ჭკუა-გონება, ბევრიც რომ ეწვალოს, ვერა და ვერ ჩასწვდება...

თქვენ მამშვიდებით, რომ ჩემი წერილი „ვილუპებით“, რამდენადაც თქვენთვის ცნობილია, ბატონ პრეზიდენტს წაკითხული აქვს...

ო-ო, ამით, რასაკვირველია, დიდად გამახარეთ, მაგრამ... მისი დაბეჭდვიდან ლამის უკვე ორი წელიწადი გავიდა და ამ ხნის მანძილზე მიიღო კი – ერთი მაინც! – რაიმე საგანგებო ზომა დალუპვისათვის განწირული ერის ფიზიკურად გადასარჩენად? არა! ვიცით, რომ დემოგრაფიის დეპარტამენტი დააარსა, მაგრამ ამ დაწესებულების თუნდაც ბრძნულზე ბრძნული კონცეფციები იხსნიან უკანმოუხედავად მოჩქარე ერს გადაშენებისაგან?

ამ ოცი წლის წინათ, როდესაც ედუარდ შევარდნაძე საქართველოში უპირველესი კაცი იყო და მის ყოველ სიტყვას კანონზე მეტი ძალა ჰქონდა, მე მას ვწერდი:

„ქვეყნისა და ხალხის თვალში მხოლოდ სიყვარული მოგემატებათ, თუკი თქვენს მრავალწილ საქმიანობაში, ჩაისა და ვაზის გამეჩხერიანების გულისწუხილში, ქართველი ერის ასე უღვთოდ გამეჩხერიანებაც შეგანუხებთ...

...დროდადრო, მინდვრად თუ კაბინეტში, სოფლად თუ ქალაქად, მომსვლელს, წამსვლელს, უბრალოსა და ბრალიანს, განსაკუთრებით ახალგაზრდებს, შეეკითხეთ შვილიანობის თემაზე, თან დასძინეთ, — თავის დროზე მე დიდი შეცდომა მომივიდა, ვერ წავბაძე კარგ საქმეში ვერც ჩემს მშობლებს, ვერც ჩემს უფროს ძმას და მხოლოდ ორით შემოვიფარგლე... ახლა ამას დიდად ვწუხვარ და ასეთ საწუხარს თქვენ მაინც ნუ გაიჩნთ მომავალში.“

მერე? ჩააგდო რამედ ეს ჩემი თხოვნა-ვედრება? ან ეს ჩააგდო რამედ, როცა 1980 წლის ივლისში ვწერდი მას:

— უზომოდ მოხარული ვიქნები, თუკი ეს არა მხოლოდ ჩემი საგოდებელი არ დარჩება, თქვენი წყალობით, „ხმად მლაღადებლისა უდაბნოსა შინა...“

ღიახაც, რომ ეს იქნებოდა დიდი, დიდი საშვილიშვილო უკვდავი საქმე და როცა მომავალი თაობები ძეგლს დაუდგამენ განსაცდელის ჟამს სამშობლოს გადამრჩენელს, ედუარდ შევარდნაძეს, შთამომავალნი მას სათუთი სიყვარულით მოიხსენიებენ, და არა ისე, როგორც საბურთალოში აღმართულ ორჯონიკიძის ძეგლ-მონუმენტს, რომელიც ხალხმა მიანგრ-მოანგრია და როგორც საფრთხობელა ქალაქის ქუჩებში ჩაატარ-ჩამოატარა.

იმ ხანებში არათუ „სოფლად და ქალაქად“, პარტიის ცენტრალური კომიტეტის აპარატი სავსე იყო ერთ და ორშვილიანებით, მათში უცლოლოებიც ერივნენ, რომელთათვის პირველი მდივნის წარბის, ოდნავი შეხრაც კი შიშის ზარს იწვევდა, ჰოდა, რა უნდა ეთქვა მათთვის ისეთი, რომ არ შეესრულებინათ, მაგრამ ერთხელ მაინც მიმართა კი ამ ძალას ერის გასამრავლებლად? ო-ო, თქვენც არ მომიკვდეთ, აინუნშიაც არ ჩააგდო, ვითომ აქ არაფერი, ვითომ ყუყუნა წვიმაც არ მოსულა. „საერო“ ბრძოლა კი წინანდებურად გრძელდებოდა — „ყოველ მოსახლეს თავისი სასურსათო პროგრამა“ და 600 ათასი ტონა ჩაის დასამზადებლად!

რაკი უვიც „დემოგრაფს“ ასე თავგამეტებით მომდექით, მე არ ვიცი, გაქვთ თუ არა წაკითხული დიდად გასაიდუმლოებული, იმ დროისათვის შესამჩნევად კადნიერი, მოურიდებელი ბარათი, რომელიც მივწერე საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივანს, ე. შევარდნაძეს მისი ძღვევამოსილების პერიოდში (1982 წელს) და რომელიც მთავრდებოდა სიტყვებით: „უფრო მეტი პატივისცემით, ვიდრე თქვენ გამოიჩინეთ ჩემდამი...“ (წერილი შეტანილია „შავზე შავ წიგნში“).

აი, სულ აგერ ახლა, 16 თებერვალს (1999წ.), ბატონი პრეზიდენტი ვრცელი მოხსენებით წარდგა მთელი ჩვენი ქვეყნის წინაშე („საქართველოს მოქალაქენო“), რომლის გამჭოლი არსი შეიძლება ასე დახასიათდეს: ყველაფერი თუ მშვენიერი არა, შედარებით მაინც მშვენიერია!

მოხსენებაში, ო, ერთი სიტყვაც არ არის თქმული ჩვენს უმძიმეს დემოგრაფიულ ვითარებაზე, პირიქით, მასში ვკითხულობთ:

„სასიხარულოა, რომ მიღწეულია მოსახლეობის ბუნებრივი მატების, მართალია, უმნიშვნელო, მაგრამ მაინც დაწყება. ეს ძირითადად გამონვეულია სამედიცინო დახმარების ხარჯზე.“

თუ როგორ „მატულობს“ ქართული მოსახლეობა, ამაზე მე უკვე ვწერდი წინა „წერილ-მომართვაში“ სოფელ დვირის მაგალითზე, ახლა კი იმას დავამატებ, რომ სამეგრელოს ერთ მშვენიერ სოფელ რუხში ბოლო წლების მანძილზე ორი ასეული მოსახლე გარდაიცვალა, დაიბადა კი 50 ბავშვი რაც შეეხება სამედიცინო რეფორმებს, მისი დაწყებიდან უსახსრობის გამო უთვალავი ადამიანი გამოეთხოვა წუთისოფელს და ამჟამადაც იხოცება სწორედ გადაუდებელი სამედიცინო „ჩარევით და დახმარებით“.

ბატონ პრეზიდენტს „დღევანდელი სახელმწიფოს ნომერ პირველ პრობლემად“ მიაჩნია კორუფციის დაძლევა, „რაც ხელს შეუწყობს ეკონომიკურ აღმავლობას და საქართველოს საერთაშორისო რეიტინგის ამაღლებას.“

მე კი, პრეზიდენტის ამომრჩეველს, ასე მგონია, რომ კორუფციის დამარცხება-აღმოფხვრას, თუკი ეს საერთოდ შესაძლებელი იქნება, ამას წლები, წლები დასჭირდება და, ვაითუ, ამ დროში საქართველო, მის საერთაშორისო რეიტინგთან ერთად, „საქართველოს მეგობრების – სომხების, აზერბაიჯანელების, აფხაზების, ოსების“ სასიხარულოდ გაქრეს კიდეც, ამიტომ ქვეყანაში რა მძიმე, რა გამოუვალი სიტუაციაც უნდა შეიქმნას, პრეზიდენტისათვის უპირველესზე უპირველესი პრობლემა და საზრუნავი მაინც ქართველი ერის რიცხობრივად ამაღლება-აღმავლობის საკითხი უნდა იდგეს და სუფევდეს.

მე ამას წერილობით გავკვივი უკვე ოცი წელიწადია, მაგრამ ადრე კომუნისტური პარტიის ცეკვას პირველი მდივანი ყურთან ახლოს, აბა, როგორ მიიტანდა, ეს ვილაც კიტა ბუაჩიძეა, რას მებყუტურებაო. სამწუხაროდ, ახლაც, როცა ის პირველი მდივანი „თავისუფალი, დემოკრატიული, სუვერენული“ საქართველოს ბატონ-პატრონია, ჩემსას, უკვე არცთუ სულ ვილაცისას, მაინც არაფერს შეისმენს და არც გაიგონებს...

...სამწუხაროდ, მე არ ვიცი, იცნობთ თუ არა თქვენს „კონკურენტს“, ლეო ჩიქავას: იგი თქვენსავით, მგონი, დოქტორიც არის. ამავე დროს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტიცაა, ასე რომ, მეცნიერული ტიტულები არ აკლია, დემოგრაფიული თანამდებობით თქვენსას თუ არ აღემატება, ყოველ შემთხვევაში, თანაბარი მაინც არის. ჰოდა, მისი ინტერვიუ, რომელიც გამოქვეყნდა „საქართველოს რესპუბლიკაში“ 1997 წლის 10 ივლისს, თავისი პესიმისტური განწყობილებით, როგორც ჩანს, სულაც არ არის ნაამბობი და დაწერილი ქვეყნის პრეზიდენტის დასამშვიდებლად: იგი იმ პოზიციაზე დგას, რაც მე გამოვხატე „არამეცნიერულად“, „არადემოგრაფიულად“ ჩემივე წერილში „ვილუპებით“...

მე მინდა, იცოდეთ თქვენ და, რა თქმა უნდა, გონიერმა მკითხველმაც, აკი ეს პასუხი თქვენ მიმართ კი არის დაწერილი, მაგრამ რაკი იგი იბეჭდება, მას მკითხველი გაეცნობა და მინდა, მანაც შეისმინოს, რომ ლეო ჩიქავას ინტერვიუ გამოქვეყნდა თითქმის თვენახევრის მოხანების შემდეგ, ვიდრე ჩემი წერილი „ლიტერატურულ საქართველოში“ (30.05.97). ასე რომ, მისთვის მე არაფერი არ მომიპარავს და არც არაფერს დავსესხებივარ, ოღონდ ეს კია, ჩვენი დიდი ეროვნული უბედურება ერთი, საერთო თვალთაა დანახული.

მოდით, გავეცნოთ ზოგიერთ მის აზრს დედნის მიხედვით:

„1979-1989 წლებში, მაგალითად, საქართველოში მცხოვრებ აზერბაიჯანულ და სომხურ მოსახლეობაში შობადობის ზოგადი კოეფიციენტი 0,8 და 0,4 პრომილეთი გაიზარდა, ქართული მოსახლეობისა კი, პირიქით, 1,5 პრომილეთი შემცირდა. 80-იანი წლების დასასრულისათვის შობადობის კოეფიციენტი საერთოდ არაქართველებში ქართველებისას 72 პროცენტით აღემატებოდა. ეს თანაფარდობა არც შემდეგ პერიოდში შეცვლილა.“

„— სიკვდილიანობის ინტენსივობის მეტად მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია ჩვილ ბავშვთა მოკვდაობის კოეფიციენტი... როგორია ამ მხრივ ჩვენში არსებული მდგომარეობა?“

— 90-იანი წლების დასაწყისიდან საქართველოში ამ მხრივაც არასასურველი ტენდენცია შეიმჩნევა. ერთ წლამდე ასაკში ბავშვთა რიცხვი ყოველ ათას ცოცხალ შობილზე მარტო ერთი წლის მანძილზე (1993 წელს 1992 წელთან შედარებით) თითქმის 6 პრომი-

ლეთი გაიზარდა და 18,3 პრომილეს მიაღწია. ეს მაჩვენებელი 3-4-ჯერ აღემატება მსოფლიოს მონინავე ქვეყნების დონეს. საგანგაშოა სხვა რამეც – შარშან გარდაცვლილ ჩვილ ბავშვთა თითქმის 90 პროცენტი ქართველი იყო, მაშინ, როცა ქართველების ხვედრითი წილი ქვეყნის მოსახლეობაში მხოლოდ 70 პროცენტს შეადგენს.

— როგორია მოსახლეობის ბუნებრივი მატება?

— რამდენადაც შობადობა ეცემა, ხოლო მოკვდაობა მატულობს (ან სტაბილურია), ცხადია, მოსახლეობის ბუნებრივი მატება დაცემის ტენდენციით ხასიათდება. თუ 1960 წელს იგი შეადგენდა 18,2 პრომილეს, 1990 წელს იგი დაეცა 8,6, ხოლო 1995 წელს – 3,4 პრომილემდე. ესე იგი 35 წლის მანძილზე 5,3-ჯერ შემცირდა, რაც დემოგრაფიული ვითარების უკიდურესი გართულების მაუწყებელია.

გასულ საუკუნეში თუ საქართველო მოსახლეობის მატების მაჩვენებლით სომხეთსა და აზერბაიჯანს არათუ ჩამორჩებოდა, უსწრებდა კიდევ, დღეისათვის სურათი რადიკალურად შეცვლილია. უკანასკნელი აღწერის მონაცემებით, ქართველთა ბუნებრივი მატება არ აღემატება 7,6 პრომილეს, მაშინ, როცა სომხების ეს მაჩვენებელი შეადგენდა 8,4; ხოლო აზერბაიჯანელებისა – 22,9 პრომილეს, ანუ 3-ჯერ მეტს.“

„— დღევანდელ საქართველოში ერთშვილიანობა თითქოსდა მოდად იქცა. ქვეყანაში ერთშვილიანები მომრავლდნენ, მრავალშვილიანი ოჯახები კი უკვე იშვიათობას წარმოადგენენ, როგორ შეაფასებდით ასეთ ტენდენციას?

— რა თქმა უნდა, უარყოფითად. ჩვენში უკვე მწვავედ დგას არა მარტო მესამე და მომდევნო, არამედ მეორე შვილის პრობლემაც.

„... — აი, ბევრმა რომ ქორწინებაზე საერთოდ უარი თქვა?

— ეს მთლად დამანგრეველია ერის მომავლისათვის.“

„— მოსახლეობის დემოგრაფიული დაბერება... ეს საფრთხე ჩვენც ხომ არ გვემუქრება?

— გვემუქრება კი არა, იგი ჩვენთან უკვე სახეზეა... მოსახლეობა დაბერებულად ითვლება, თუ მასში 65 წლისა და უფროსი ასაკის პირთა ხვედრითი წილი 7 პროცენტზე მეტია (თუ 4 პროცენტზე ნაკლებია — ახალგაზრდად). 1995 წელში ასეთი პროცენტი 12,1-ს უტოლდებოდა...

დემოგრაფიული დაბერებით გამორჩეულ რაიონებში სიკვდილიანობა ძალიან მაღალია. ეს უწინარეს ყოვლისა, ქართული ეროვნების მოსახლეობას ეხება“.

ო, ბატონო ანზორ, რომ იცოდეთ, რაოდენი განსხვავებაა თქვენს წერილსა და ბატონ ლეო ჩიქავას წერილ-ინტერვიუს შორის, არადა, ორივენი ერთ ბატონს – დემოგრაფიას ემსახურებით. თქვენი წერილი, როგორადაც არ უნდა ვთქვათ, მაინც ოპტიმისტურ ტალღაზეა ამოზრდილი, ლეო ჩიქავასი კი ამ მხრივ ნაკლები იმედების მომცემია, მთელი ჩვენი საბედისწერო ეროვნული უბედურება უპირბადეოდ აქვს დანახული. მარტო ის რად ღირს, როცა მას ეკითხებიან „დღევანდელ საქართველოში ერთშვილიანობა თითქოსდა მოდად იქცა, ქვეყანაში დედისერთები მომრავლდნენ... როგორ შეაფასებდით ასეთ ტენდენციას?“ ამაზე მეცნიერებათა აკადემიის დემოგრაფიის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორი დაუფიქრებლად პასუხობს: „რა თქმა უნდა, უარყოფითად. ჩვენში უკვე მწვავედ დგას არა მარტო მესამე და მომდევნო, არამედ მეორე შვილის პრობლემაც“.

თქვენ კი წერთ: „რა თქმა უნდა, ნაწილი ქალებისა აჩენს მესამე შვილს, მაგრამ ქალთა დიდი ნაწილი ორი შვილის ამარა რჩება.“ ვთქვათ, რომ ამ საკითხში თქვენ მართალი ბრძანდებით და „ქალთა დიდი ნაწილი ორი შვილის ამარა რჩება“, მაგრამ გვაძლევს კი ეს დამშვიდების უფ-



ლებას მაშინ, როცა ჩვენ უამრავი გაუთხოვარი ქალი გვყავს, მსოფლიოს არც ერთ ქვეყანაში არ არის იმდენი უშვილო, რამდენიცაა საქართველოში (17 პროცენტი!)...

ორი კვდება – ორი რჩება და... რიცხობრივად საიდან უნდა მოიმატოს ერმა? ჩვენ რომ შევდეთი ვიყოთ, კიდევ ჰო, გარედან შეჭრით მას არავინ ემუქრება, ჩვენ კი, სხვებს რომ თავი დავანებოთ, ჩვენს მინა-წყალზე მცხოვრები „საქართველოს შვილები“... ჰმ!

თქვენ წერთ: „დემოგრაფიული თაობის განახლებისათვის საჭიროა, ოჯახთა უმრავლესობას ორი-სამი ბავშვი მაინც ჰყავდეს.“

ჰოდა, მთელ ჩემს „დემოგრაფიულ“, თქვენი აზრით, ჩირთიფრთობაში სწორედ ამას „ვქადაგებ“, ვიღუპებით იმიტომ, რომ ორ შვილსაც აღარ ვაჩენთ-მეთქი, მაშინ, როცა აზერბაიჯანელები შვიდ-რვა შვილსაც არ სჯერდებიან: კარგი, ვთქვათ, მათ საამისოდ რელიგიურ-მუსულმანური ფაქტორი ამოძრავებთ, მაგრამ სომხებს რაღა ამოძრავებთ, ისინი ხომ ჩვენსავით ქრისტიანები არიან და თვით სომხეთში, და ნაწილობრივ საქართველოშიც, ოთხ ბავშვზე ნაკლები თითქმის არავის არა ჰყავს... და განა გაემტყუნებათ, ისტორიულად სულ მოკლე დროში მათი გიდები უცხოელ ტურისტებს თუ ჩვენზე ეტყვიან: Грузины вымирающая нация, они когда-то жили здесь...

თქვენს წერილში ბევრი „პილიულია“ მიმოხეული ჩვენს დასამშვიდებლად, აი, თუნდაც, საფრანგეთში და უკრაინაშიც შობადობა კლებულობსო, დასახელებულია უამრავი სხვა ქვეყანაც, დანიაც და პორტუგალიაც... ჰო, მაგრამ, რაში მეკითხება მე, უბრალო ქართველ კაცს, რა მდგომარეობაა ამ მხრივ შორეულ, თანაც 50-მილიონიან უკრაინაში, ანდა 55 მილიონიან საფრანგეთში რამდენი ბავშვი იბადება, თქვენ ეს მითხარით, ჩვენს ახლო მეზობლებს, ჩვენი თანდათანობით სიკვდილის ნეტარებით შემყურე კარის მეზობლებს რამდენი... (და ასე შემდეგ).

თქვენ, ბატონო ანზორ, არ შეგიძლიათ თურმე, გულისტკივილი და გულისწყრობა არ გამოთქვათ ჩემ მიერ: „ერთი მეტად ფაქიზი საკითხის გამო, აბსოლუტურად მიუღებლად გაშუქების გამო...“

ესაა,

„ზოგიერთი ერის ზოგიერთი წარმომადგენელი თავისად მიითვლის ქართულ მინა-წყალს, ქართველი კაცის კულტურულ ნაამაგარს, უმძიმესი განსაცდელის ჟამს, მხარში ამოდგომის მაგივრად, ზურგში მახვილს გვცემს. მაგრამ ეს ცალკეული დასახანი შემთხვევები არ გვაძლევს იმის უფლებას, რომ აუგად, უკადრისად მოვიხსენიოთ მთელი ერები, რომელთანაც მრავალსაუკუნოვანი, მეგობრული, პოლიტიკური და კულტურული ურთიერთობა, საერთო მტრების წინააღმდეგ ბრძოლა გვაკავშირებს.“

ო-ო, ანზორ ჩემო (ჩემი ასაკი უფლებას მაძლევს, ერთხელ მაინც ამგვარად მოგმართოთ), თქვენ, პირწმინდად ქართველმა, კი არა, ქვეყნის მეთაურმა, ისიც თავიდან ფეხამდე ქართველმა, მაგრამ პროფესიონალმა პოლიტიკოსმა – პოლიტიკა ხომ დროის ცვალებადობას ემორჩილება – სწორედ ასე უნდა ილაპარაკოს (და ლაპარაკობს კიდევ) თუნდაც მსოფლიო სავალუტო ფონდის გასაგონად (ამბობენ, სომხეთს ეს ფონდი ახლოსაც არ გაუკარებიაო, ჩვენ კი თვალეში შევციცინებთ: „კიდევ რას გვიბრძანებთ, ბატონო?“)...

თქვენი ახლანდელი მსჯელობა ძალიან ნააგავს, თარიღი თუ არ მეშლება, 1977 წელს ქართველ მეცნიერთა კრებას კინოს სახლში, სადაც იხილებოდა აფხაზეთის საკითხი ისე, რომ აფხაზეთის მიმართ არაფერი სიმართლე არ თქმულიყო და არაფერი არ ეწყენინებინათ... ამ კრებაზე ცეკვას პირველმა მდივანმა ისტორიკოსი აკაკი ბაქრაძე ფოიეშივე იფრინა და დარბაზში არ შეუშვა, ეს წყალს აამღვრევსო, ჰოდა, ამ წყლის აურევლობის პოლიტიკამ მერე რა „დადებითი“ შედეგიც მოგვიტანა, ეს, ვფიქრობ, თქვენც გეცოდინებათ.

... ამდენი უცხო ხალხი რომ არის შეყრილი საქართველოში, ეს ჩვენს თანდაყოლილ ეროვნულ სიგლახზე მეტყველებს, თორემ... აბა, რა საუკუნოვანი, რის საუკუნოვანი, რა მეგობრობა, რის მეგობრობა, ჩვენის მხრივ – კი, მაგრამ... როგორც ჩანს, „ქვათა ღალადი“ ახალგაზრდობაში გაქვთ ნაკითხული, ნაიკითხეთ ხელმეორედ, გარწმუნებთ, დროს დაკარგულად არ ჩათვლით...

მაგალითისათვის, სომხები ახლაც კი, ზეპირი სიტყვით კი არა, ნაბეჭდით, 600 ქართულ ეკლესიას ისაკუთრებენ, ჩვენი აშენებულიაო, საზღვარგარეთ ჰაიასტანის რუკებს უშვებენ, სადაც თბილისიც კი მოქცეულია სომხეთის „ისტორიულ საზღვრებში“.

მე ნუ მიპასუხებთ, მე მას არ წავიკითხავ, მკითხველებს უპასუხეთ: რაც სომხებმა აფხაზეთში ქართველებს ყელეები გამოლადრეს და თავები წააჭრეს „საფუტბოლოდ“, როგორ, „ეს

ცალკეული დასანანი შემთხვევებია?“ და თქვენ უნდა მისაყვედუროთ მე, თუნდაც პრეზიდენტის სამსახურში მყოფმა, მაგრამ მაინც „თავისუფალი, სუვერენული“ საქართველოს მოქალაქემ, რომ...

„ასევე საფუძველშივე მცდარია თქვენი შემდეგი მოსაზრება: „თქმა არ უნდა, ჩვენი პირველი მტერი სომხებია, ისინი პირველები ელოდებიან ჩვენს ამოხოცვას.“

ამას, თუ გნებავთ, ახლაც გავიმეორებ და ამ აზრის გასამტკიცებლად მეტსაც დავამატებ: ჯავახეთში „ჯავახკმა“ „საკუთარი მშობლიური მხარის“ – კონსტიტუცია შეადგინა, დაბეჭდა და გამოაქვეყნა, ახალქალაქში კი – უკვე კარგა ხანია, ქართველ მაღალჩინოსნებსაც აღარ უშვებენ...

სომხები, რასაკვირველია, ნიჭიერი ხალხია, თითქოს ჭკვიანიც, ამას მონიშნავს თუნდაც ის, რომ რუსეთს მუდამ სიყვარულს ეფიცებოდნენ და ახლაც, რითაც დიდ მოგებასაც ნახულობენ, მაგრამ, მოდით, ამასთან შედარებით, ერთი პატარა, შორს გათვლილი ვითომ წვრილმანი ვახსენოთ: საქართველოში ამჟამად მყოფ 12 ათას პატიმარში სომეხი ეროვნების ათიოდე პატიმარს თუ მონახავთ. ჩვენში მასობრივად მოდებულ დანაშაულობებში ისინი არ მონაწილეობენ, განზე დგანან და, ცხადია, ხელებს თბილად იფშვნეტენ იმის მნახველნი, ქართველები ერთმანეთს თუ როგორ ვხოცავთ...

... თქვენ თავს მესხმით, ბატონო ანზორ, იმისთვისაც, რომ მე „არამცდაარამც“ არ მომწონს ციტატა „საქართველოს რესპუბლიკიდან“:

„ყოველივე უნდა ვიღონოთ, რათა ავამაღლოთ ქალის როლი საზოგადოებაში, გავათავისულოთ იგი ზედმეტი შრომისაგან და მივცეთ საშუალება, მეტი დრო დაუთმოს საზოგადოებრივ ცხოვრებას“.

რომ იცოდეთ, მე ერთი პატივსაცემი მანდილოსნის აზრიც არ მომდის ჭკუაში, რომელიც მოგვიწოდებს, მეტი ქალი ჩავაბათ პოლიტიკაშიო... მერედა, ერთშვილიანობაზე უკვე მტკიცედ მდგომი ერისათვის რა „ბედნიერების“ მომტანია ყოველივე ეს, ამაზე ჯერ კიდევ როდის – 1980 წლის აპრილში! – საბჭოთა კავშირის პირველი დემოგრაფი, პროფესორი ბ. ურნალისი თითქოსდა ქართველების თვალის ასახელად წერდა:

„Грузинская женщина УЖЕ ДАВНО начала ограничивать свою рождаемость и планировать число детей. Так, например, совсем молодые грузинки в возрасте 25-29 лет 5 лет назад рожали 155 детей (на 1000 женщин), а теперь 135 ребенка. В следующей возрастной группе, т.е. 30-34 летних, число рожденных из 1000 женщин уменьшилось за 5 лет с 88 до 80. Особенно сильно сократили свою рождаемость грузинские женщины в возрасте 35-39 лет с 40 детей (на 1000 женщин) до 26, т.е. почти вдвое за 5 лет.“

დიახ, ესეც თქვენი „ქალის როლი ავამაღლოთ საზოგადოებაში“, ესეც თქვენი „მეტი დრო დაუთმოს ქალმა საზოგადოებრივ ცხოვრებას“, ესეც თქვენი „მეტი ქალი ჩავაბათ პოლიტიკაში“... სულ კლება, კლება კლება... ერთშვილიანობამდე.

თქვენ, ბატონო ანზორ, როგორც ჩანს, ცდილობთ, გაგვანათლოთ:

„ტრადიციულად ჩვენში მრავალშვილიანი ოჯახები არ იყო გავრცელებული, რაზედაც თქვენ ასე დაჟინებით წერთ.“

მოდით, „მეცნიერულ“ დემოგრაფიაზე დროებით ხელი ავიღოთ და გადავშალოთ ნიკოლოზის ჩამოგდების წინა პერიოდის და ოციანი წლების პირველი ნახევრის ქართული გაზეთები და ნავიკითხვით მხოლოდ სამგლოვიარო განცხადებები, თან დავითვალოთ, რამდენი შვილი იუნყება მამის ან დედის გარდაცვალებას - სათვალავს ვერ აუხვავალთ, მეათე-მეთერთმეტე უკვე „მეტიას“ სახელით იხსენიება; მე თვითონ ოჯახში მეცხრე ვარ, ჩემი ერთი ბიძაშვილები შვიდნი იყვნენ (მათ შორის, ერთხანობას პოლიტექნიკური ინსტიტუტის რექტორი იოსებ ბუაჩიძე და ან განსვენებული პროფესორი – ქირურგი სოფიო ბუაჩიძე), მეორე ბიძაშვილები, გიგოსანები კი – თერთმეტნი (მათ შორის სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის რექტორი ანდრო ბუაჩიძე – 1937 წლამდე და პროფესორი – ვენეროლოგი პეტრე ბუაჩიძე)...

როგორ ფიქრობთ, ნარსულში, შარდენის დამონებებით, ოსმალეთის ბაზრებზე დასავლეთ საქართველოდან ყოველწლიურად 12 ათას (თუ მეტს არა) ბავშვს რომ ყიდდნენ, ვითომ მათი მშობლები დედისერთებს იმეტიებდნენ?!

თქვენ მიერ შერისხულ „შავ წიგნში“, რომელიც, ვფიქრობ, უფრო ადრე დაინერა, ვიდრე თქვენ სპეციალობად დემოგრაფიას აირჩევდით, მე მომყავს ციტატა გერმანელი მეცნიერის, ო. ვეზენდოკის წიგნიდან, რომელიც 1926 წელს გამოიცა:

„საქართველოში ბავშვთა სიმრავლე ჩვეულებრივია, უამისოდ ქართული მოდგმა დიდი ხანია, მიწის პირიდან ალგვილი იქნებოდა და უკვალოდ გაქრებოდა.“

და აი, უკვე სამოცდაათი წელიწადია, თანდათან ვქრებით და ვქრებით: ბავშვთა სიმრავლე აღარ მეფობს საქართველოში!

და ამის მთავარი მიზეზი თურმე ის არის, რომ –

„ადამიანები უკვე მეტ დაინტერესებას იჩენენ ცხოვრების ხარისხისადმი, თითოეული შვილის აღზრდისადმი...“

ჰო, მაგრამ, ის „თითოეული შვილი“ ხშირად ისე გვეზრდება, რომ სწრაფი კითხვაც არ იცის... ათნაირ ატესტაციან-დიპლომიანს ყოველ ფეხის ნაბიჯზე წააწყდებით, მაგრამ მათში ელემენტარული კულტურის ნასახის მქონეს ათასში ერთსაც ძნელად თუ მონახავთ. არადა, გოგრაში უყრია რამე თუ არ უყრია, დიდკაცობა უნდა ყველას.

რასაკვირველია, არიან გამონაკლისები, რომლებიც ბრწყინავენ ბუნებრივი ნიჭიერებით, უსაზღვრო შრომისმოყვარეობით, სიბეჯითით...

აღბათ გაგიკვირდებათ, მაგრამ, ასე წარმოიდგინეთ, - მრავალშვილიანობა არ იყო გავრცელებული, რომ ბრძანებთ, - დღესაც კი, და ისიც მარტო თბილისშიც, როგორც იშვიათი მარგალიტები, მაინც მოინახებიან: ნყნეთში მცხოვრებ, უმუშევარ კარლო მატიაშვილს 5 შვილი ჰყავს, ინგა და დავით ჭეიშვილებს – 6 შვილი, ნინო და ბესარიონ მენაბდეებს – 8 შვილი, უფროსი 15 წლისაა, უმცროსი — 6 თვის, არქიტექტორებს — ლია ბოკერიას და პაატა შანშიაშვილსაც 8 შვილი ჰყავთ, უფროსი ანა 19 წლისაა, უმცროსი ერეკლე — 2 თვის; ესენი ცხოვრობენ გამსახურდიას პროსპექტზე 35-ში, ოროთახიან ბინაში, ბავშვებისათვის საწოლები მატარებლის კუპესავით აქვთ მოწყობილი, ორ-ორ სართულად...

აი, რა ხალხი უშველის და იხსნის საქართველოს, რათა არ აღიგავოს მიწისა ზედა... თქვენ, ბატონო ანზორ, დემოგრაფიის მთელი დეპარტამენტი გაბარიათ, თქვენ პრეზიდენტთან დაახლოებული პირი ბრძანდებით და იოლად მიგესვლებათ მასთან, ჰოდა, უამბეთ თქმულებასავით ეს საკვირველება და... აღმოუჩინეთ ამ დიდ მამულიშვილებს რაიმე ხელშესახები დახმარება, მათ, ცხადია, უჭირთ. გადაეცით აგრეთვე პრეზიდენტს, რომ უბრძანოს ლევან მამალაძეს, ნუ აწვალებს და ათხოვოს ტრაქტორი სოფელ სიონში მცხოვრებ თორმეტშვილიან ნოდარ ტალიაშვილს, — კაცი მიწას ებრძვის, რათა გამოკვებოს თავისი მრავალრიცხოვანი ოჯახი...

დიახ, ეს იქნებოდა ყველაზე უკეთესი დემოგრაფიული კონცეფცია, რასაც თქვენი დეპარტამენტი შეიმუშავებდა 1999 წელს!

...ბატონი ლეო ჩიქავა, თქვენი არ იყოს, პრეზიდენტის სამსახურშია, მაგრამ მას მაინც ეყო გამბედაობა, ეთქვა: „ოფიციალური სტატისტიკის მონაცემებით“ (რაც ნაკლებად სარწმუნოა)...

ჰოდა, მაისში მოსახლეობის აღწერა რომ ჩატარდება, ჩვენს სტატისტიკოსებს ზოგი რამ „არასარწმუნო მონაცემები“, ვაითუ, გაეპაროთ და ეს არა ხალხის, უფრო პრეზიდენტის კარგ გუნებაზე დასაყენებლად...

ოფიციალური ცნობითაც კი, ამ არეულ წლებში საქართველოდან უცხოეთში უკეთესი ცხოვრების საძიებლად 400 ათასი კაცი გადაიხვეწა, მეტწილად – ახალგაზრდობა. ეს რიცხვი თუნდაც სიმართლეს ღალატობდეს და ნაკლებიც იყოს, სამმილიონიანი ერისათვის მაინც ზურგში მახვილის ჩარტყმაა...

დიახ, დღეს ყოველგვარი დემოგრაფიული თეორიებისა და კონცეფციების გარეშე, ეროვნული კატასტროფის წინაშე ვდგავართ, ეს ამბავი კი არც პარლამენტს და არც პრეზიდენტს, მათი უმოქმედობის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, დიდად არც ანუხებთ, არც აღელვებთ.

ამ ფონზე, რასაკვირველია, სასიხარულოა, რომ საქართველოში რეგისტრირებული ასი პარტიიდან, შალვა ნათელაშვილის შრომის (ინგლისური ლეიბორისტობა ქართულ ყურს როგორღაც ჭრის) პარტიას ჩვენი საერო უბედურება ახლოს მიაქვს გულთან, მათ საარჩევნო პროგრამაში ვკითხულობთ:

„შემამოთვებელია დემოგრაფიული კატასტროფის საფრთხე, რაც გამოიხატება ქორწინებათა და შობადობის მკვეთრ შემცირებაში, სიცოცხლის ხანგრძლივობის შემოკლებასა და სიკვდილიანობის ზრდაში...“

„მრავალშვილიან ოჯახებს უფასოდ უნდა გამოეყოთ ბინები...“

დიახ, მართალია, შრომის პარტია, თქვენს საყვარელ გამოთქმას თუ დავესესხები, ბატონო ანზორ, მხოლოდ ზედაპირულადაა ჩახედული დემოგრაფიის რთულ საკითხებში, მაგრამ დედისერთა, ერთშვილიანი საქართველო რომ სულს დაფავს, ამას ზედმინევენით გრძნობს.

და თუ შალვა ნათელაშვილი დღეს თუ ხვალ რესპუბლიკაში პირველი კაცი გახდება, დაე, იცოდეს, ნიჭიერ, მაგრამ ეროვნულად უჭკუო ქართველ ხალხს ვერავითარი დემოგრაფიული დეპარტამენტები ვერ უშველიან და ვერც პრეზიდენტის ფიცხელი, ცეცხლოვანი პატრიოტული მოწოდებანი, ჩვენი ხსნა, ასე თუ ისე, შეუძლია მხოლოდ საგანგებო ადმინისტრაციულ ზომებს, რომლებზეც არაერთი სიტყვა აქვს თქმული ერთ არადემოგრაფს თავის ნაწერებში.

თქვენ წერთ:

„1940 წლიდან დაწყებული, დღემდე ჩვენს ქვეყანაში სისტემატურად მცირდება შობადობა.“

მე ამაზე, რასაკვირველია, არ შემოგედავებით, თუმცა ვფიქრობ, შობადობის კლება ჩვენში ბევრად ადრე, ოციანი წლების დასაწყისიდან დაიწყო. მე უფრო, ცოტა არ იყოს, ის მაოცებს, რომ თქვენ ალბათ შუახნის კაცი – დემოგრაფი, ეყრდნობით რა სტატისტიკას („რაც ნაკლებად სარწმუნოა“ – ლეო ჩიქავა), აგრეთვე წერთ:

„1959 წელს ქართველების რაოდენობა 2 მილიონ 600 ათას კაცს უდრიდა, ხოლო 1989 წლის 3 მილიონ 787 ათასს, ე.ი. ოცდაათი წლის მანძილზე ქართველების რიცხვნობა მილიონ ორასი ათასით გაიზარდა“-ო.

ო-ო, ანზორ, ანზორ, ზღაპარია ეს, ზღაპართზღაპარია, თუნდაც 1940 წლიდან შობადობა ერთი პრომილეთიც არ შემცირებულყო.

ოცდაათი წლის მანძილზე მილიონ ორასი ათასი კაცით, მე-19 საუკუნეშიც, როცა რუსეთმა ჩვენი თავი შემოიერთა და გარეშე მტრებისაგან, როგორც იქნა, დავისვენეთ და ღრმად ამოვისუნთქეთ, მაშინაც კი... მილიონ ორასი ათასი კაცით... ერიჰა!

ისე კი, ამ დროის მანძილზე რომ აბორტი მასობრივად არ დაგვრეოდა, ყოველ შემთხვევაში, ერს დღევანდელივით შეიძლება საყოველთაო უბედურება არ შეემთხვეოდა. დიახ, ძირითადად აბორტმა გაანადგურა ქართველი ხალხი, თქვენ კი ამისათვის გონებაზე მომყვან ლექციებს მიკითხავთ, მკიცხავთ, მამუნათებთ, ჰოდა, თუ არ იუკადრისებთ, როგორც უალრესად განათლებული მეცნიერ-დემოგრაფი, წაგაკითხებთ ერთ ამონაწერს, რომელიც ეკუთვნის 70-იან წლებში იოსებ ყორდანას უმცროსი კოლეგის, იმ დროს გამოჩენილი გინეკოლოგის, კონსტანტინე ჩაჩავას კალამს:

„საზოგადოების მრისხანება უნდა დაატყდეს თავს ყველა იმ ვაი-ექიმს, ებორტმახერს, ვინც ანგარებას, მომხვეჭელობას ანაცვალებს ადამიანის ბედს, ერის ინტერესებს. სამწუხაროდ, ამ ბოლო ხანს ამ ვაი-ექიმთა რიცხვი მომრავლდა. იატაკქვეშეთა

აბორტმახერები განუზომლად დიდ ზიანს აყენებენ ჩვენს ხალხს. მე მათ ერის მოლა-  
ლატეებს ვუნოდებ და სრულიადაც არ მეშინია ამ სიტყვის დანერა.“

კონსტანტინე ჩაჩავას თუ ამ სიტყვის დანერის არ ეშინია, მე იმის დანერის არ შემეშინდე-  
ბა, რომ პირდაპირ და მოურიდებლად გითხრათ: ჩემი დანაშაული თქვენ წინაშე ის არის, რომ სა-  
ქართველოს უნუგეშო ყოფიერებამ მაიძულა, დრამატურგია მიმეტოვებინა და, თქვენი აზრით,  
„დემოგრაფიული „შავი წიგნი“ დამენერა, რომელსაც თავის დროზე არახელწამოსაკრავმა  
მწერლებმა, ლევან სანიკიძემ და ვლადიმერ ალფენიძემ (რომელთა გვარებს არ ასახელებთ, ალ-  
ბათ შიშობთ, სახელი არ გაუტყდეთ!) ალტაცების სტრიქონები უძღვენეს. ნამდვილმა პროფე-  
სორ-მეცნიერმა, ექვსი შვილის მამამ, გელა ბანძელაძემ კი...

„თქვენ დანერეთ არაჩვეულებრივი წიგნი, რომელიც ღირსია იმისა, რომ ყოველი  
მამულიშვილის ოჯახში იყოს როგორც ძვირფასი განძი.“

თქვენ კი ამ „განძში“ ერთი ნათელი აზრიც ვერ აღმოაჩინეთ და ოცი წლის ჭოჭმანის შემ-  
დეგ ჯაჭვები აიხსენით და გვინწყალობეთ - „დემოგრაფია დრამატურგია არ არის“, რითაც უზო-  
მო შვება იგრძენით, აკი ჭეშმარიტებას აცდენილი საზოგადოება ჭეშმარიტების გზაზე გადმო-  
იყვანეთ. მეც კი თქვენმა წერილმა არათუ უშეცდომო დემოგრაფიაში ჩამახედა, მასწავლა აგ-  
რეთვე, თუ როგორ უნდა ვიცხოვრო უშეცდომოდ. აფსუს, რომ დაგვიანებულია, და მაინც, მე  
ვლოცავ თქვენს მარჯვენას და...

„სჯობს, რომ იმაზე ვიტიროთ,  
მუდამ მთქმელი ვარ ამისა,  
ნუ შეგაშინებთ, არ გავნებთ  
მთიდან ყვირილი ხარისა...“

საქართველოში, ო, რა ბევრს უყვარს ჭყუმპალაობა და ყურყუმალი პროვინციალიზმის ჭა-  
ობში!

ბიბლიის ერთ აბზაცს ძველი ებრაულიდან თანამედროვე ქართულზე თუ ავამეტყველებთ,  
ასეთ თარგმანს მივიღებდით:

„ადამიანებს, რომელთაც სძულთ სიმართლე, სძულთ აგრეთვე ის ადამიანები, რომელთაც  
ყოფნით გამბედაობა, თქვან სიმართლე.“

...მადლობა უფალს, რომ ამდენი მაცალა და თქვენდამი ეს წერილი დამამთავრებინა, რი-  
თაც დიდი ტვირთი მოვიხსენი და ახლა შემძლია, თითქოს გულდამშვიდებულმა გეზი მარადიუ-  
ლი სასუფევლისკენ ავილო, თუმცა... სასუფეველში, ამდენი ცოდვით დამძიმებულს, შემიშვებენ  
კი?!

ამ ბარათის თავში ვწერდი, ახლა მას უფრო მოკლედ ბოლოშიც გავიმეორებ: არ ახსოვს კა-  
ცობრიობის ისტორიას – თუ მას დავაპატარავებთ, დანყებული გუტენბერგიდან (ამბობენ, მე-  
15 საუკუნეში ცხოვრობდა) და დამთავრებული დღევანდელ კომპიუტერიზაციამდე, ბეჭდვა-  
დაუმთავრებელი წერილისათვის წესი აეგოთ, მისი ავტორი როგორი სადავებმიშვებულთა არ  
უნდა ყოფილიყო და თავისი დასკვნებით რა შეცდომაშიც არ შეეყვანა საზოგადოებრიობა,  
თქვენ ამ მხრივ საისტორიო პირველობა დაიმსახურეთ, რაც არცთუ მიკვირს, აკი თქვენ სიტ-  
ყვაც გიჭრით და კალამიც... და მე მაინც ვრჩები თქვენი...

რა დროს წყენაა, რისხვის ფრქვევაა,  
როცა ბედი წყდება საქართველოსი!

...დიახ, მე მაინც ვრჩები თქვენი გულითადი პატივისმცემელი, მაგრამ არა როგორც რომე-  
ლილაც დეპარტამენტის თავმჯდომარისა და არც როგორც დოქტორისა (საქართველოში 12  
ათასი დოქტორია!) არამედ...

1979 წელს მე ვწერდი:

„მეტშვილიანობა ქალაქად, მრავალშვილიანობა სოფლად — ეს უნდა იყოს, ეს უნდა გახდეს ერის ქალობისა და ერისკაცობის საზომი! მამულიშვილობის საზომად სხვა არაფერი არ უნდა ითვლებოდეს!“

დიახ, თქვენ, ოთხი შვილის მამა, მამულიშვილი ბრძანდებით.

იყო მამულიშვილი, ეს რომ უმნიშვნელო ამბავი იყოს, მაშინ ქართული ლიტერატურის — დღიდან დასაბამისა! — უპირველესი რომანის, „დათა თუთაშხიას“ ავტორი ახლახან ასე არ გავგეცნობოდა: „უპირველეს ყოვლისა, მე ჯერ მოქალაქე და მამულიშვილი ვარ, მერეღა მწერალი.“

ამ ჩემი საპასუხო ბარათის დასკვნა ასეთია: საქართველო დიდი ხანია, ალყაშია მოქცეული, ჩვენი მტრები ჯერჯერობით მხოლოდ მშვიდობიანი იარაღით — მრავალსულიანი შობადობით გვიტევენ, ჩვენ კი მათ მოგერიებაზე არც ვფიქრობთ, ერთშვილიანობითაც კმაყოფილი და მოხარული ვართ, „ოღონდ კარგად აღვზარდოთ...“

სწორედ ამან აიძულა, ხუთი შვილის დედა ნინო კახიანს ამოეგმინა „საქართველოში უაღრესად მძიმე დემოგრაფიული სიტუაცია საშიშროებას უქმნის ქართველი ერის არსებობას“.

ქართველ ერზე დღევანდელ მზრუნველ მამებს კი, როგორც ჩანს, ასე ჰგონიათ, ერთი ქართველიც რომ შემორჩეს და დალოდავდეს ქართულ მიწაზე, საქართველოს მაინც საქართველო ერქმევა, ამიტომაც აპირებენ ამ ჭირიანობისას, 2000 წელს, ლხინი გადაიხადონ (Пир во время чумы!) — იზეიმონ სამი ათასი წლის სახელმწიფოებრივი არსებობა...

არადა, სიცოცხლე ქართველი ერისა ბენვზე ჰკიდია, მცირე დროის ისტორიის მიხედვით, ხვალ თუ ზეგ — სულსაც გავაცხებთ, რითაც, ო, რარიგ გამხიარულდებიან პირველ რიგში ისინი, ვინაც ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნეში გიჟ-ვრაცუები შეგვარქვა...

ჰოდა, ნუ გავახარებთ მათ და ნურც სხვა კარზე მომდგარ მტერს!

ახლა მაინც, ა ხ ლ ა მ ა ი ნ ც მივხედოთ საქართველოს და გულსა და გონებაში ჩავინერგოთ, ეგებ რამენაირად ავიცილოთ ბიოლოგიური გადაშენება და დაღუპვა, დ ა ლ უ პ ვ ა . . .

თქვენი მონა-მორჩილი ამის დამწერი კი თუნდ დღესვე დაიფერფლოს, ოღონდ საქართველო ნუ დაიფერფლება...

ნუ, ნუ...

მადლიერების ბრძანებით,  
დემოგრაფიულად თქვენგან განსწავლული

თეგერვალი-მარტი, 1999 წ.

კიტა ბუაჩიძე



## გატონ მიხეილ თუმანიშვილს

*რჩეული თხზულებანი, „ეროვნული მწერლობა“, 2009. 377-383.*

მინანარი:

*გაეგ ზავნა რეჟისორ მიხეილ თუმანიშვილს...*

*შემთხვევით ქუჩაში შეხვედრისას მითხრა, შენი წერილი უნდა გამოქვეყნდეს – დაიბეჭდოსო.*

*არ ვიცი, ამით მე შემაქო თუ ბარათში იმდენი ქება ამოიკითხა საკუთარი თავის მისამართით, რომ ამჯობინა, ეს სხვებსაც გაეგო...*

*ასეა თუ ისე, თუმანიშვილს არც ამის მერე აღძვრია სურვილი, ჩემი რომელიმე პიესა დაედგა.*

*მას ხომ უკვე კარგა ხანია, საკუთარი თეატრი აქვს და რეპერტუარის შერჩევისას არავინ ჰყავს ხელის შემშლელი!..*

*ივლისი, 1984 წელი.*

### მიხეილ გატონო!

ჩემგან ბარათის მიღება, და ისიც ფოსტით, ალბათ გაგაკვირვებს. მაგრამ საქმე ის არის, რომ უკვე რამდენიმე დღეა, წყნეთში სამუშაოდ ამოვედი და... თბილისში ჩამოსვლას გავურბივარ, არა იმიტომ, რომ დროს გაცდენა მენანება, ჰიპერტონია მანუხებს და ექიმები არ მირჩევენ „მალლა-დაბლა, აღმა-დაღმა“ წონიალს. ამას წინათ ჩამოვედი და წნევამ ერთბაშად ისე ამიწია, მთელი ათი დღე ვინექი.

საგარეუბნო კურორტის პირობაზე, წყნეთში ჩინებული ბიბლიოთეკაა, იმდენად ჩინებული, რომ ჟურნალი „საბჭოთა ხელოვნება“ კი აქვთ გამოწერილი. ამა წლის პირველ ნომერს, ვასო კიკნაძის რეცენზიას შენს წიგნზე, მანდ გავეცანი, მეორე ნომერს კი აქ წავაწყდი: შენი თითქმის საპროგრამო სტატია „სცენური სიტყვა“ გულისყურით წავიკითხე, ჯერ ერთი, იმიტომ, რომ შენია, მეორეც, იმიტომ, რომ ჭკვიანურადაა დაწერილი.

არ ვიცი, გახსოვს თუ არა და, ვაითუ, ახლა უარზე დადგე, ფაქტი კი არის — ამ ორიოდ წლის წინათ, ქუჩაში შეხვედრისას, მითხარი, — გვიან დავრწმუნდი, თეატრში მთავარი მაინც დრამატურგიააო. შენი ეს წერილი ამ აზრს კიდევ უფრო აღრმავებს და ალბათ ესაა მიზეზი, რომ ასე დიდად მომეწონა.

მართლაც, „სიტყვის ძალა ხომ განუსაზღვრელია!“ სიტყვას თეატრში მოწინებით უნდა მოვეპყროთ. რა თქმა უნდა, მე ვგულისხმობ (ისე, როგორც შენ) არაჩიქორთულ, არა ნაყარ-ნუყარ სიტყვებს, რომლებითაც ბევრი ქართული პიესა დაწერილა და ახლაც იწერება.

ერთხელ აკ. ბაქრაძემ, ამ ფრიად განათლებულმა და გონებამახვილმა კაცმა, მითხრა, საქართველოში არ მეგულება რეჟისორი, რომელიც პიესის ლიტერატურულ ღირსებაში ერკვეოდესო.

მე მას დავეთანხმე თუ არ დავეთანხმე, ამას „საიდუმლოდ“ შევინახავ, და რაკი დრამატურგი ვარ, დრამატურგობა კი, როგორც მოგეხსენება, სამწუხაროდ, დამოკიდებული პროფესიაა და რაკი არ მინდა, ყველა რეჟისორი გადავიკიდო, ოდნავ გასაგონი ხმით წავილულულეებ, - არა, ერთი-ორი მაინც მოინახება, რომ ერკვევა...

თეატრალური საზოგადოების უკანასკნელი ყრილობის ცნობით, საქართველოში 170 რეჟისორია. ამ უკანასკნელი ხუთი წლის განმავლობაში ამ რიცხვმა ალბათ იმატა კიდევ და თუნდაც არ ემატოს, ერთი-ორის შეფარდება 170-თან მაინცდამაინც ვერაფერი ნუგემის მომცემია.

წერილში თანამედროვე ქართული თეატრის ერთი დიდზე დიდი სატკივარი გამოგჩენია. თუმცა გამოგჩია, თუ არ გამოგჩია, ამაზე შეიძლება არც დამეთანხმო, რადგან შენი წერილის მთელი პათოსი აკი, — ირიბულად მაინც! — ამ საკითხისკენ არის მიმართული, მაგრამ, მე ვფიქრობ ამაზე არა ირიბულად და არა გადაკვრით უნდა ვილაპარაკოთ, უნდა ვიყვიროთ პირდაპირ და თავგამოდებით! განგაში უნდა ავტეხოთ, ზარები შემოვკრათ...

მეტყველების საოცრად დაბალი კულტურა ამჟამინდელი ქართული თეატრის პირველი და უმთავრესი უბედურებაა, თუმცა... აბა, რა კულტურაზე, თუნდაც დაბალზე, შეიძლება ლაპარაკი, როცა ჩვენს ეგრეთ წოდებულ აკადემიურ თეატრებშიც კი სცენიდან წარმოთქმული სიტყვებიდან ერთ მესამედს საერთოდ ვერაფერს გაიგებ, მეორე მესამედიდან კი დიდი ნვალებით შეკონინებულ, აზრისებურ რალაცას თუ გამოიტან...

განა მსახიობი ეთქმის მას, რომელიც თუნდაც სამსახიობო ოსტატობის ყველა კომპონენტით იყოს აღჭურვილი, დიქციის მხრივ კი სათანადო სიმალლეზე არ იდგეს? სიტყვის გასაგებად წარმოთქმა — ეს ხომ ის ელემენტარული რამ არის, რომელიც სულ პა-ატარა, პატარა მსახიობსაც კი მოეთხოვება?! (არათუ მსახიობს, ეს მოეთხოვება ყველას, ვინც სცენაზე, კათედრაზე, ტრიბუნაზე, საერთოდ, მსმენელის წინაშე გამოდის). ჩვენში არათუ „სულ პა-ატარა“, ბევრი „სახალხოც“ კი დიდად სცოდავს — რალაცას დუდლუნებენ, ჩიფჩიფებენ, ჭყიპინებენ, ბრიხინებენ, ბლიყვინებენ... „ეს უზრდელობააო“ (მაყურებლის მიმართ, ცხადია), — ნერ შენ და სავსებით სამართლიანადაც, მაგრამ ეს „ბუტბუტ-ჩიფჩიფი“ მათ არა „ზედმეტი კულტურით“ და ცუდად გაგებულ „თანამედროვე თეატრისათვის ფეხის აწყობის“ შედეგად მოსდით, ისინი, საერთოდ, ფაქტობრივად, მსახიობები არც არიან. თეატრალური ინსტიტუტის მიერ გზადალოცვილი ასეთი „მსახიობებით“ კი ავსებულია ჩვენი თეატრები! რუსთაველისა და მარჯანიშვილის თეატრებშიც კი, თითოეულში რვა-ათი მსახიობი თუ მოინახება, რომლებიც „ქრისტიანულად“ მეტყველებენ. ჰოდა, ბარაქალა და ვაშა ქართველ მაყურებელს, რომ ქართულ თეატრში მაინც დაიარება!

ქართული თეატრის ამ ტრაგედიაში... დიახ, ტრაგედიაში!.. არა მხოლოდ თეატრალური ინსტიტუტია დამნაშავე (რომელიც, გაკვრით ვიტყვი, რაკი წლების მანძილზე თავის უპირველეს მოვალეობას თავს ვერ ართმევს, კარგა ხანია, მისახურია; მანჯგალაძე, გეგეჭკორი, ყიფშიძე და რამდენიმე სხვაც ბუნებამ დაბადა და შეჰქმნა მსახიობებად და არა ამ ინსტიტუტმა!), დამნაშავეა აგრეთვე ჩვენი რეჟისურაც; უყურებ ხოლმე სპექტაკლს, ზოგჯერ, თუ ცალმხრივად ვიმსჯელებთ, კარგსაც და ძალაუნებურად ფიქრობ: დამდგმელს მთელი თავისი ნიჭი და უნარი სპექტაკლის გარეგნული მხარისათვის, ეგრეთ წოდებულ რეჟისორული „შტუჩკებისა“ და „ნახოდკების“ ძეხნაში დაუხარჯავს, თითქოს უნდოდაო, ამით თავისივე კოლეგები გაეკვირვებინა, ხოლო რაც შეეხება სიტყვას, მივა თუ არ მივა ის მაყურებლის ჯერ ყურამდე და მერე გულამდე, ეს მას არც აწუხებს და არც აინტერესებს.

მაგრამ ამ ბარათის მოწერის მიზეზი, მიხეილ ჩემო, ჩვენს თეატრში არა მხოლოდ სიტყვის (და, მამსადაძემ, ავტორის) სრული უპატივცემულობაა, რაც მე, როგორც დრამატურგს, ცხადია, დიდი ხანია, მალეღვებს, არის სხვა მიზეზიც, უფრო სწორად, ამ „სხვა“ მიზეზმა ამაღებინა, როგორც იტყვიან, ხელში კალამი და მომაძებნინა შენი ფოსტის ინდექსი.

შენ ნერ:

„ხშირია შემთხვევები, როდესაც სტადიონზე მომხდარი ფაქტი ანდა ახალი ანეკდოტი მოულოდნელად კ. ბუაჩიძის ალ. ჩხაიძის ან ნ. დუმბაძის პიესების მიხედვით დადგმულ სპექტაკლებში აღმოჩნდება ხოლმე, მაგრამ ყველაზე საკვირველი ის არის, რომ ეს ნიჭიერი მწერლები სრულიად დამშვიდებით შესცქერიან ყოველივე ამას და არავითარ აღშფოთებას არ გამოთქვამენ.“

სწორედ ამაზე იტყვიან, წმინდაო საბაო, საიდან სადაო?!

ამის ნაკითხვისას — რა გასაკვირია! — ჩემს წნევის აპარატში სინდიყი რაკეტასავით ელვისებურად მალა აიჭრა, და რომ დოპეგეტი არა და ფეხები მდულარეში არ მეტუცა, შენგან „ნიჭიერად“ გამოცხადებული მწერალი ფეხებს დამბლადაცემულივით გაჭიმავდა, სული კი მისი რწყილივით გაფრინდებოდა ზეცაში!..

ლენინგრადში ცხოვრობს პროფესორი უგლოვი, ისეთი პროფესორი კი არა, ჩვენ რომ ასობით გვეყვანან ვითომ პროფესორები, ეს მართლა პროფესორია და... ამ მართლა პროფესორმა თავისი ამასწინანდელი სტატია ასე დაასათაურა: „Слово лечит, слово ранит“...

კ. ბუაჩიძე „დამშვიდებით შესცქერისო...“ შე კაი კაცო, ამის ნაცვლად კენედის... შეიძლება უცნაურად მოგეჩვენოს, მაგრამ, რა ვქნა, მიყვარდა რატომღაც კენედი... ჰოდა, ჩემი სათაყვანო კენედის მკვლევლობა რომ დაგებრალებინა, ეს უფრო მერჩია, ვიდრე... „აღშფოთებას არ გამოთქვამსო...“ მერე და ვინ წერს ამას? რეჟისორი თუმანიშვილი, რომელმაც ოდესღაც ერთი ჩემი პიესა დადგა და მას შემდეგ (მთელი ოცდაერთი წლის მანძილზე!!!), როგორც დრამატურგი,



გვერდით აღარ გამიკარა, რადგან მონა ავტორი არ გამოვდექი, ისეთი, რომელიც ყველაფერზე თავს უკანტურებს რეჟისორებს.

ამ ორი თვის წინათ გია ანთაძეს (არ ვიცი, ვისი მოწაფეა, შენი თუ ალექსიძის?) რუსთაველის თეატრში ჩემი „პლატონი“ უნდა დაენყო, მეც მას – რაკი რეჟისორთა „გილდიაში“ ავყია, თითქმის გადარეული დრამატურგის რეპუტაციით ვარ შემოსილი, — სულ წითელ კვერცხებს ვუგორებდი, აბა, არაფერი ენყინოს, არ შევაშინო-მეთქი და... მე არა და, სხვებმა კი შეაშინეს, — ეგ ისეთი კაცია, თუმანიშვილსაც კი ეჩხუბებოდაო. ანთაძემაც ბევრი აღარ დააყოვნა, პირველი შთაბეჭდილებით თითქოს სანდომ და საიმედომ, და რამაც ყველაზე უფრო მომხიბლა – თითქოს ინტელიგენტმა რეჟისორმა მოულოდნელად ქარაქუცა ალექსიძის ნაცადი ფანდი იხმარა და ვერაგულად მიგვერდა — „პლატონის“ ნაცვლად სპეკულანტი (от драматургии!) გელმანის პიესას მოჰკიდა ხელი (მე ახლა ანთაძის დაკარგვას კი არ ვდარდობ, დასაკარგი უნდა დაიკარგოს! ვნანობ და მივტირი ეროსის, აკი თუ ანთაძე დადგამდა, პლატონს ეროსი ითამაშებდა); ანთაძემ იცის, გელმანი, ცხადია, მოსკოვიდან ჩხუბს არ დაუნყებს, მისი მსგავსი დრამატურგი თუნდაც თბილისში ცხოვრობდეს, არც ის აუტეხდა დავას, ოღონდ თავისი პიესა დადგმულიყო და პროცენტები აეკრიფა. მე კი, მაგალითად, „პლატონი“ ორჯერ წამოვიღე მარჯანიშვილის თეატრიდან, მეორედ იმ დროსაც კი, როცა დეკორაციები უკვე მზად იყო და... მაშასადამე, დავკარგე პროცენტებიც! რატომ? იმიტომ კი არა, რომ „მძიმე ხასიათის“ ავტორი ვარ, სწორედ იმ სცენური სიტყვის უპატივცემულობის გამო, რაზეც ასე მართლაც აღშფოთებით წერ (ამ შემთხვევაში „სცენურ სიტყვას“ ფართო გაგებით ვგულისხმობ – პიესის მთელ დრამატურგიულ ქსოვილს). მიუხედავად იმისა, რომ რეჟისორებზე დანატრებული ვარ და მზად ვარ, ჩემი პიესა თუნდაც რეჟისორის თანაშემწე გაბისიანმა დადგას (ოღონდ – თუ დადგამს ისე, როგორც დამინერია), მე მაინც რუსთაველის თეატრში ორ თქვენს ინსტიტუტდამთავრებულ რეჟისორზე (კახაბრიშვილი, სიხარულიძე) უარი განვაცხადე, რაკი შევატყვე, რომ, როგორც ავტორს, თავაგდებით მიპირებდნენ მოპყრობას.

აკ. ბაქრაძეს ბევრისთვის უთქვამს (შესაძლოა, ერთგვარი „დაცინვის“ მიზნითაც), კიტა ბუაჩიძე ერთადერთი დრამატურგია, რომელსაც ასე ახლოს მიაქვს გულთან თავისი პიესის ბედიო; სხვები კი... ზოგი თეატრში რეპეტიციების პერიოდში ერთხელაც არ შემოიხედავს, ზოგი (პროზაიკოს-„დრამატურგი!“) საკუთარი პიესის პრემიერაზეც არ მოდის, ზოგი კი მოიტანს პიესას და გეუბნება რაც გინდათ, ის უყავით, გინდათ, შეამოკლეთ, გინდათ, დააგრძელოთ, გნებავთ, ორ მოქმედებად, გნებავთ – ერთად, აქედან გინდათ, მიუზიკლი გააკეთეთ, გინდათ – ორატორია, ოღონდაც დადგითო...

ამ ერთი კვირის წინათ აკ. დვალიშვილმა მისაყვედურა, „შენი პიესები თუ არ იდგმება, ისევ შენი ბრალია, დაშინებული გყავს რეჟისორები, „ერთ სიტყვასაც არ შევცვლიო...“ ღმერთმანი, არაა ეს მართალი! არათუ სიტყვას, მთელ პიესას გადავაბრუნებ, თუკი ვინმე გონიერი მრჩეველი გამომიჩნდება.

ჰოდა, ახლა ეს მიბრძანე, როგორ ფიქრობ, ასეთი „შუბლმაგარი“ დრამატურგი სიხარულით შეხვდება მსახიობის მიერ სტადიონზე თუ ქუჩაში ყურმოკრული ანეკდოტის თუ „ოსტრობის“ შეტანას მის პიესაში?! და ის ამის გამო არ აღშფოთდება?! ასე განსაჯე, სადღაც ეჭვიც კი მეპარება, მართლა შენ მომანერე ეს თუ... ეგებ რედაქციაში „იხუმრეს“, „იქ“ სხვა დრამატურგი გყავდა მოხსენებული, მათ კი, მის ნაცვლად, შენდა დაუკითხავად, ჩემი გვარი ჩაბეჭდეს?

არათუ ჩვენში, სადაც მსახიობთა საერთო კულტურა, ზოგიერთი გამონაკლისის გარდა, ცივილიზებული ველურობის დონეზეა, მოსკოვში და ლენინგრადშიც კი თუმცა ეომებიან, მაგრამ მაინც ვერაფერს აწყობენ „Актёрская отсевятина“-სთან. ჰოდა, რა ქნას სანყალმა ავტორმა, ამ შემთხვევაში, ვთქვათ, კ. ბუაჩიძემ, თუკი მის „ავ ძალში“, მაგალითად, ავტორის ფრაზას „მეც ვიყავი“, ჩინჩახელის როლის შემსრულებელი ასე „ამდიდრებს“ - „დაჟე მეც ვიყავი...“ ავარდეს სცენაზე და მსახიობს პირი არტამანით აუკრას თუ... მაყურებელთა დარბაზს შესწივლოს, რომ მას არათუ სცენაზე, ბაზარშიც კი როდესაც ქართულ ენას ანაგვიანებენ, მაშინაც კი ტანში ზიზღის ჟრუანტელი უვლის?!  
„აღშფოთებას არ გამოთქვამსო...“ გამოვთქვი, ბატონო, გამოვთქვი, ამის მოწმედ თვითონ „დამნაშავე“ მსახიობი ბერიკაშვილიც კი დამიდგება, მაგრამ... მერე რა? ძალღი (დრამატურგი!) ყეფს, ქარავანი მიდის!... ვინ არის გამკითხავი?! ერთში კი მართალი ხარ, შეიძლება საჭირო იყო,

იმდენად აღვშფოთებულყავი, რომ სამინისტროს სახელზე განცხადება დამენერა, გთხოვთ, მარჯანიშვილის თეატრის რეპერტუარიდან... ამიტომ და ამიტომ... „ჩემი“ სპექტაკლი ამოიღოთ-მეთქი. კი, მაგრამ... ჩემს ამ საქციელს სხვა თეატრები და სხვა რეჟისორები (მათ შორის მიხეილ თუმანიშვილიც!) ვითომ მომიწონებდნენ და წამახალისებდნენ, - არიქა, ჩვენთან მოდი, რაკი ეგეთი პრინციპული ხარ, ჩვენ დავდგამთ შენს პიესასო?! რატომღაც მეეჭვება... უფრო გულმართალი თუ ვიქნები, სულაც არ მეეჭვება. „ნიჭიერიო“, — წერ ჩემზეც, მაგრამ არ მახსოვს, ჩემი ხანგრძლივი, მაინც ასე ვთქვათ, შემოქმედებითი ცხოვრების მანძილზე რომელიმე თეატრს, რომელიმე რეჟისორს ან ეკითხოს, ან ეთქვას, - პიესა ხომ არაფერი გაქვს, ხომ არაფერს წერ, ან - დაგვიწერე, მოგვიტანე... (სხვათა შორის, ჩემი „შემოქმედება“ და ჩემი პიესების ამბები კაპელდინერებს უფრო აინტერესებთ, იციან, ხალხი ივლის!). არათუ „მოგვიტანე რამე“, შიშის ზარი იპყრობთ ხოლმე, ვაითუ, რამე მოგვიტანაო. ჩემდა საბედნიეროდ, მე ამაყი კაცი ვარ, მათხოვარი ავტორი არ გახლავართ, თავს არ ვიმცირებ და არავის ჩემი პიესებით თავს არ ვაბეზრებ. მე მგონია, ამას შენც დამიდასტურებ; უარით გასტუმრება, ვისაც უნდა ეხებოდეს ეს, ასეა თუ ისე, მაინც ძნელი მისიაა და მეც ვცდილობდი ხოლმე, უხერხულ მდგომარეობაში არ ჩამეყენებინე, თუმცა... თუმცა, რასაკვირველია, შენი, როგორც დიდად ნიჭიერი რეჟისორის, აზრი ყოველთვის მაინტერესებდა. რა დაგიმალაო, ამ აზრს კი ფარული გზებით ვიგებდი კიდეც. მაგალითად, მე ვიცი, რომ ამ ათი-თორმეტი წლის წინათ შენ წაგაკითხეს ჩემი „რვა მოქმედი პირი“ და „პლატონი“: ორივე დაიწუნე! დაიწუნე და... რა თქმა უნდა, შეცდი! („ოი, რა თავხედი ავტორია!“ — „და-ასკვნი“, ცხადია).

მაგრამ „გულს ნუ გაიტეხ“, შენ გამონაკლისს არ წარმოადგენ, მე სია მაქვს შედგენილი იმ მართლა რეჟისორებისა და ვითომ რეჟისორებისა, რომლებმაც უარი თქვეს მათ დადგმაზე, ესე იგი - ფაქტობრივად დაიწუნეს (ზოგმა — „პლატონი“, ზოგმა — „რვა“, ზოგმა - ორივე ერთად). ამ სიაში მასწავლებლებიც ურევია და მათი მონაფეხებიც:

ალექსიძე, სტურუა, ჩხეიძე, ჩხაიძე, ანთაძე, ჟორდანიას, კობახიძე - ერთი (მსახიობ-რეჟისორი), კობახიძე - მეორე („მარტო“ რეჟისორი!) მესხი, განწერელია, ქუთათელაძე, დემეტრაშვილი, კვასხვაძე, სურმავა, პაქსაშვილი, კუჭუხიძე, აბაშიძე...

ალბათ შეამჩნევდი, ამ ბრწყინვალე ელიტაში არ არიან მოხსენებული ლორთქიფანიძე, კაკულია და ხატისკაცი... ამ უკანასკნელმა, საერთოდ, არცთუ ოდესმე იკადრა რომელიმე ჩემი პიესის წაკითხვაც კი (წაუკითხავადაც იცის, - „Хлам!“); კაკულიაც მთელი თავისი უკვე თითქმის ოცდაათწლიანი რეჟისორული მოღვაწეობის მანძილზე ასეთივე „პლატფორმაზე“ იდგა და დგას, — აბა, მისი ცოლის ბიძამ ხეირიანი რა უნდა დაწეროს! (არ ვიცი, ამით ცოლს უფრო ამცირებს თუ მე?!); რაც შეეხება ლორთქიფანიძეს, მან თავის დროზე ორივე პიესა მოიწონა, განსაკუთრებით — „რვა მოქმედი პირი“, დადგმით კი არც ერთი არ დადგა, სამაგიეროდ ყოველ სეზონში დგამს - ვსარგებლობ შენი შეფასებით - ნიჭიერ ალ. ჩხაიძის ყოველ ახალ პიესას, დგამს წინასწარ წაუკითხავადაც, ენდობა კაცი! (მონყალება თუ გაიღო და ჩემი „ავი ძალი“ დაადგმევინა თავის (!) თეატრში - ეს მხოლოდ აკ. დვალისშვილის თხოვნით და მის მოსათაფლავად: იმ ხანებში „დათა თუთაშხიას“ იღებდა და „კინოს თავმჯდომარე“ ესაჭიროებოდა).

ჰოდა, ყოველივე ამის შემდეგ გულის მოსაოხებლად კანტიკუნტად „ტრაგიკულად“ თუ წამოვიყვირებ - ოი, დედა, რა ხალხის ხელშია ქართული თეატრი! - გასაკვირია?!

რუსები რომ იტყვიან, без ложной скромности скажу, არც „პლატონი“ და არც „რვა მოქმედი პირი“ არათუ დასაწერი პიესებია, ცოდვია და დიდი უსამართლობა (როგორც ავტორის, ისე მაყურებლის მიმართ), რომ ისინი დადგმის მოლოდინში - ერთი 13 წელიწადს იტანჯებოდეს, მეორე - 17-ს!

მარტო ჩემი მაგალითიდანაც თუ ვიმსჯელებთ, ასეთ პირობებში აბა საიდან შეიქმნება ჟანრობრივად და ხარისხობრივად მდიდარი დრამატურგია, მხოლოდ „ნიჭიერი ჩხაიძის“ პიესები ააყვავებენ ქართულ თეატრს?! თუმცა... ქართული თეატრისა და დრამატურგიის ცისკიდურზე ახალი დიდი ვარსკვლავი გამოჩენილა: თამაზ ჭილაძე!... ამ ამბავს ამ ბოლო დროს ზარ-ზეიმით გვამცნობენ ვასილ კიკნაძე („საბჭოთა ხელოვნების“ ხშირი თანამშრომელი!), ლამარა დოლონაძე, — ბაბუამისი წარსულში! - აზნაურობის მაძიებელი, თვითონ კი ამჟამად - ხარისხის მაძიებელი, რომლის „მოსაძებნად“ „все средства хороши“... მართალია, „აკვარიუმი“, „მკვლელობა“,

„დავინყებულები ამბავი“, — ესენი — სათაურებიც კი! — მათ დამდგმელ რეჟისორებსაც აღარ ახსოვთ, და თუმცა ამ დრამატულ ქმნილებათა შემოქმედს ჯერ კიდევ გამომზეულებული არ ჰქონდა ახალი ქმნილებანი — არც „ბუდე“ და არც „როლი“, მაგრამ ამ დიდად პატივსაცემმა თეორეტიკოსებმა დროულად — ესე იგი სხვებზე ადრე გაითამაშეს მომგებიანი როლები და უკვე გამოაქვეყნეს „თამაზ ჭილაძის დრამატურგია“, „თამაზ ჭილაძის თეატრი“ და სხვა.

Оказывается, в нашей жизни быть редактором журнала — тоже, по-своему, доходное место!

სხვათა შორის, ამ „ახალმა ვარსკვლავმა“ ცეკაში და სამინისტროში ერთი ვაიუშველებელი, ზოგიერთის გადმოცემით კი — პირდაპირ ისტერიკა ატეხა, როდესაც ყური მოჰკრა, რუსთაველის თეატრში ბუაჩიძის პიესის მზადებას იწყებენო, — მე იქ უკვე რამდენიმე თვეა, ახალი პიესა მაქვს მიტანილიო.

და ეს ხდება, იცი, როდის? მარჯანიშვილის თეატრში „ბუდის“ პრემიერის მეორე დღეს!... თითქოს რუსთაველის თეატრი დაიქცეოდა, ამ „დიდ პატრიოტს“ კი არ უნდა, რომ ჩვენი ეს ეროვნული კერა დაინგრეს, თუკი ამ პირველი პრემიერის ტრიუმფიდან (?) მეორე ტრიუმფამდე (ამაში ეჭვს, აბა, როგორ შეიტანს!) სულ რაღაც ორიოდე თვე რომ მოეცადა!.. ანდა, აბა, რატომ მოიცდის, ის ხომ რედაქტორია, სამინისტროს კოლეგიის წევრია, პარტიის წევრია, მწერალთა კავშირის რომელიღაც ინსტანციის წევრია, მოკლედ, დიდი საზოგადო მოღვაწეა და... — რაო? — ბუაჩიძეს რუსთაველის თეატრში რამდენიმე თვე კი არა, რამდენიმე წელიწადია, ათი-თხუთმეტი წელიწადია, პიესა უობდება და... თითქოს მოხდა რაღაც სასწაული და... მის მერე თქვენსას დაუდგამთო?! მით უმეტეს, თქვენი სხვა პიესის პრემიერა ეს-ეს არის, შედგა მარჯანიშვილის თეატრშიო და... სულ ცოტა რომ მოითმინოთ, თუნდაც ელემენტარული ადამიანობისა და პროფესიული კოლეგიალობის გულისთვისო?! ჰმ! რისი კოლეგიალობა, რისი ადამიანობა? ვინ არის ბუაჩიძე?.. ისიც დრამატურგიაო?! დიდი ამბავი! დრამატურგია ხუნწარიაც და მილორავაც!... ასაკს მაინც გაუფნოთ ანგარიში, ჩვენზე უფროსია, სულ ცოტა, თხუთმეტი წლით მაინც? არა!..

ო, ჩვენს დროში რაოდენ ძალას მატებს ადამიანს (!) სახიერო თანამდებობა!

ასევე ეგონა, სხვათა შორის, ამ ოციოდე წლის წინათ ამგვარივე „შემოსავლიანი“ ადგილის მქონე ნამდვილად კარგ პოეტსა და კარგ პროზაიკოსს, რომ ის თუ პიესების წერასაც მოჰკიდებდა და ხელს, ქართულ თეატრსა და ქართულ დრამატურგიას მესიად მოეწვინებოდა და ჩიხიდან გამოიყვანდა... ჰოდა, დაწერა კიდევ იმ დალოცვილმა სამი პიესა და... „სამივე აპატიესა“, თუმცა იმდროინდელმა ათჯერ უფრო დიდი რანგის ბათიაშვილ-დოლონაძეებმა ავტორს უმაღვე ყანგბადის ბალიშები მიაშველეს, — ამ ნოვატორულ პიესებს ნოვატორული თეატრი და ნოვატორი რეჟისორი ესაჭიროებაო...

აღბათ დაინტერესდები ამ, ამჟამად ყოფილი დრამატურგის ვინაობით. გეტყობი, ოღონდ ერთი პირობით: ნოვატორი რეჟისორი შენ ყოველთვის იყავი, მაგრამ საკუთარი ნოვატორული თეატრი არ გქონდა. ახლა გაქვს! ჰოდა, ადექი და მისი რომელიმე ნოვატორული პიესა დადგი შენს სახელოსნოში, რომელიც, სხვათა შორის, მე პირადად სახელოსნოდ კი არა, — და ეს მე არაერთხელ და ბევრგან მითქვამს, თუმცა ვიცი, სხვა თეატრები ასეთი „კრამოლასთვის“ კიდევ უფრო გამრიყავენ, — საქართველოში პირველ თეატრად მიმაჩნია (ესეც უნდა ვთქვა: მეტყველების მხრივ იფნის შოლტი ხანდახან შენს არტისტებსაც სჭირდებათ, ყველას არა, — ზოგიერთს)... დადგი და, ვინ იცის, რაიმე „სამესიო“ ეგებ შენ მაინც გამოგივიდეს. აკი ბერნარდ შოუ ამტკიცებდა: „Пьесы создают театр, а не театр пьесы“, — ნაგვიკითხავს სადმე? თუ ამას პირველად ჩემგან იგებ? ასეც რომ იყოს, ეს სრულებითაც არ მოჰფენს ჩრდილს შენს პროფესიონობას. ადამიანს ყველაფერი არ ეცოდინება. აი, მეც, თავი კაცს „პრაფისორად“ მომაქვს, პირველად კი მოლიერის ეს სტრიქონები შენს წერილში ამოვიკითხე:

„ცნობილია, რომ კომედია იწერება მხოლოდ იმისათვის, რომ ითამაშონ. აი, რატომ ვურჩევთ ამ პიესის წაკითხვას მხოლოდ იმას, ვისაც გამჭრიახი თვალი აქვს და ტექსტის მიღმა შეუძლია, წარმოდგენა დაინახოს.“

ასე მგონია, თავის დროზე შენ რომ ჩემი კომედიები მოლიერის ამ რჩევის მიხედვით წაგეკითხა, მაშინ მათ შეიძლება აღარც დაინუნებდი.

თითქოს ვგრძნობ, ამ სიგრძე უსტარის ნაკითხვამ თავი აგატკივა, მაგრამ რას იზამ, პირიქით – ღმერთს უნდა უმადლო, იოლად გადამირჩი: ჩვენ რომ პუშკინ-გოგოლ-კარატიგინის დროს გვეცხოვრა, თავის მოჭრისათვის („დამშვიდებით შესცქერის... აღშფოთებას არ გამოთქვამს...“) დუელში გამოგინვევდი...

30 მარტი, 1979 წელი  
წყნეთი

„მინც“ შენი გულწრფელი პატივისმცემელი  
კიტა გუაჩიძე

P.S. წერილში ჰაინედან მოგყავს: „...ათენელები ყვიროდნენ: ომი ფილიპეს! სად ეწერებიან ფრონტზე წასასვლელად!“

ორიგინალში ვითომ „ფრონტია“ ნახსენები? რაღაც მეეჭვება. ძველად, მე მგონია, იტყოდნენ: საომრად... ბრძოლის ველზე...



### გატონ აკაკი ბაქრაძის

რჩული თხზულებანი, „ეროვნული მწერლობა“. 2009წ. 373-376.

#### გატონო აკაკი!

იაპონელებს ჩვეულებად აქვთ, არ შესჩივლონ ერთმანეთს თავიანთი სატკივრის შესახებ; თავისებურად ყოველ ადამიანს რაღაც უჭირს და არ ღირს შენი ცუდი ამბით მისი კიდევ შენუხებაო. ეს მართლაც კარგი ჩვეულებაა, მაგრამ რაკი ჩვენ იაპონელები არა ვართ, უნდა გითხრათ, რომ თითქმის მთელი ორი უკანასკნელი თვე მოსკოვის კარდიოლოგიის ინსტიტუტში ვინექი: თბილისში ამ ერთი კვირის წინათ ჩამომიყვანა ერთმა ჩემმა კეთილმა მეგობარმა. ახლა თავს წინანდელთან შედარებით უკეთ ვგრძნობ, მაგრამ მინც შეუძლოდ ვარ და ჯერჯერობით სახლიდან ვერ გამოვდივარ. ეს გახლავთ მიზეზი იმისა, რომ თავის დროზე და პირადი ნახვით ვერ მოგილოცეთ „აღზევება-გადირექტორება“, თუმცა, სიმართლე რომ ითქვას, მოსალოცი იმდენად თქვენ კი არა ხართ, რამდენადაც თეატრია. თქვენ მხოლოდ მძიმე, რკინის უღელი დაიდგით კისერზე, მაგრამ ეს, ჩემი ღრმა რწმენით, აჩქარებით და დაუფიქრებლობით არ მოგივიდოდათ, აკი ჭკვიანმა კაცმა იცის, რა შეუძლია და რა არ შეუძლია.

ამ რამდენიმე ხნის წინათ მოსკოვის ერთმა თეატრმა (театр им. Ленинского комсомола) გადანყვიტა ჩემი „ავი ძაღლის“ დადგმა; მთავარი (ლაითაძის) როლი არჩილ გომიაშვილს უნდა ეთამაშა, რეჟისორად კი გ. ლორთქიფანიძე ჰყავდათ მონვეული. ამ თეატრს ძალზე მომცროსცენა აქვს, უფროსი თაობის ნიჭიერი მსახიობები თითქმის სრულებით არ მოეპოვება. ჰოდა, როცა ყოველივე ეს ავწონ-დავწონე, თეატრს ჩემი პიესის დადგმაზე თანხმობა არ მივეცი. ამის გამო ბევრმა გიჟად მიმიჩნია („მოსკოვის თეატრი და... არ მინდა?!“). ამ წლის დასაწყისში ერთმა ახალგაზრად რეჟისორმა (აბესაძემ), რომელიც სტაჟირებას გადის ვახტანგოვის თეატრში „ავი ძაღლის“ დადგმა მოინდომა ცენტრალურ ტელევიზიაში. მე აქაც დამდგმელ რეჟისორს უარი შევუთვალე, თუმცა ვიცოდი, სპექტაკლში ვახტანგოვის თეატრის ბრწყინვალე ძალები მიიღებდნენ მონაწილეობას, მაგრამ, სამწუხაროდ, მე ისიც ვიცოდი, რომ ტელესპექტაკლი ცოცხალი თეატრალური სპექტაკლის შთაბეჭდილების ოც პროცენტსაც არ იძლევა. სულ აგერ ახლა გრიბოედოვის თეატრს სურდა დაედგა ჩემი პიესა „რვა მოქმედი პირი“ („Восемь действующих лиц“), მაგრამ არც ამ ამბავს შევხვდი ალტაცებით: მე ქართველი დრამატურგი ვარ და, ცხადია, მინდა, ჩემი პიესა თბილისში პირველად ქართულ თეატრში დაიდგას. სხვა „უცნაურობანიც“ შემეძლო ჩამომეთვალა ჩემი „შერეკილობის“ დასამტკიცებლად, მაგრამ, ვფიქრობ, ესეც საკმარისია. ყოველივე ამას კი იმიტომ გწერთ, რომ ოდნავ მინც მერწმუნოთ – შემოქმედებით შეიძლება უმ-

ნიშვნელო მწერალი ვიყო, მაგრამ ბუნებით მაინც ნამდვილი მწერალი-მოქალაქე ვარ, რომელსაც კონიუნქტურული მოსაზრებით ერთი სტრიქონიც არ დაუნერია, ფულისთვის არ დახურდა-ვებულა და ცხრა მთავრობის მსახური არ ყოფილა, მიუხედავად იმისა, რომ დალხინებული ცხოვრების გემო თეორიულად მან ყოველთვის იცოდა.

აკაკი ჩემო, არ მინდა, ეს ბარათი „მონყალეა მოილე“-ს შენიღბულ ვარიანტად მიიღოთ; მართალია, ჩვენში თეატრებმა დრამატურგები მათხოვრებად გადააქციეს, მაგრამ მე პირადად ყოველთვის ვცდილობდი, გლახას არ დავმსგავსებოდი, რეჟისორებისა და დირექტორების წინაშე თავი არ დამემცირებინა; შეიძლება ესეც იყოს მიზეზი იმისა, რომ უკვე ათი წელიწადია, თბილისში ჩემი თითქმის არაფერი დადგმულა; და საერთოდ, რაკი სიტყვამ მოიტანა, აქვე შევნიშნავ, ჩემი ცხოვრების გზაზე თეატრების ხელმძღვანელობის მხრივ თუნდაც ელემენტარული ხელშეწყობა რომ მეგრძნო, მათ რომ ჩემდამი მცირეოდენი ყურადღება გამოეჩინათ (თუნდაც ათასში ერთხელ მაინც ეკითხათ — „ხომ არაფერს წერ?“ „დაგვინერე რამე“), მე ახლა, ხანდაზმული კაცი, არა მხოლოდ რვა პიესის ავტორი ვიქნებოდი (რვიდან სამი დღემდეც დაუდგმელია).

თქვენც კარგად იცით, ნაგავმა მჟავანაძემ თეატრებიც როგორ საარაკოდ დაანაგვიანა, მაგრამ ახლა, პატიოსანი ხალხის სასიხარულოდ, საქართველოში ცხოვრების ყველა დარგში საამო სიამო დაბერა და საქმე ალბათ, ასე თუ ისე, თეატრალურ სფეროშიც გამოსწორდება. მე ეჭვი არ მეპარება, რომ თქვენი დანიშნავ (უფრო მართებული იქნებოდა, თუ ვიტყვოდი, დადგომა) ჩვენი პირველი თეატრის სათავეში ამ დიდ საქმეს ხელს შეუწყობს. მე, რა თქმა უნდა, არ მინდა, გავკადნიერდე და დაგარიგოთ, მაგრამ მაინც შემოგბედავთ (ჩვენ შორის დიდი ასაკობრივი განსხვავება, ძველი ტრადიციით, ამის უფლებას თითქოს მაძლევს, თუმცა ესეცაა, თუ კაცი ახალგაზრდობაში ჭკუანაკლები იყო, სიბერეში იგი ბრძენი ვერ გახდება) და გეტყვით: რეჟისორებს თავზე ნუ დაისვამთ, მათ ქეიფზე ნუ ივლით — „რასაც მინდა, იმას დავდგამ...“ მათმა ასეთმა თავგასულობამ და ხშირად ლიტერატურულმა უგემოვნობამ თეატრს არაერთხელ აჭამა სირცხვილი.

მე უკვე მითხრეს, რომ თქვენ ახლა დრამატურგები და „დრამათურგები“ კარზე მტვერს გიყენებენ. შეიძლება თავს ვიტყუებდე, მაგრამ მაინც მგონია, მიუხედავად თქვენი საერთოდ კრიტიკული სიმკაცრისა, მე დრამატურგად მაინც მთვლით უწინწკლებოდ და თუ ეს მართლაც ასეა, და თანაც, დირექტორად ყოფნას თუ დიდხანს აპირებთ, მაშინ იგულისხმეთ, რომ კ. ბუაჩიძესაც შეუძლია, თქვენი თეატრის რეპერტუარისთვის ცოტა რაღაც სასარგებლო გააკეთოს. მე-პატიოს, თუ ნავიტრაბახებ: ჯერ არ ყოფილა შემთხვევა, რომ სადმე, რომელიმე თეატრში ჩემი პიესა ჩავარდნილიყოს, როგორადაც ცუდად უნდა დაედგათ იგი.

ამას წინათ გაზეთში „პუბლიცისტური მოთხრობა“ „მშვიდობით, არჩილ!“ ნავიკითხე. ის ალბათ არც თქვენ გამოგეპარებოდათ, ოღონდ არ ვიცი, მიაქციეთ თუ არა ყურადღება: ავტორი გვარწმუნებს, რომ ეს მოთხრობა დაწერა მან... 1968 წელს. დაწერა და... უჯრაში შეინახა. ჰმ! ბევრი ახლა ასე ურცხვად ითბობს ხელს უკანა რიცხვით: „ვებრძოდით...“ ჩემი „პლატონი კი 1966 წელს დაიწერა. 67 წლის მარტში იგი ბათუმის თეატრში დადგეს ცენზურულად აჩეხილ-დაჩეხილი, მიჭრილ-მოჭრილი, მაგრამ ბათუმელ პლატონებს ამ სახითაც ის მანკიერად მოეჩვენათ და სპეციალურად კაცი აფრინეს ცეკაში: ვინ მისცა ამ პიესას დადგმის ნებართვაო. რა ვქნა, სიმართლეს ვერ დავუკარგავ – მაშინ დევი სტურუამ (მისი ბიძაშვილები ჩემი ყმანვილობის დროინდელი მეგობრებია) ამ „კრიმინალს“ წაუყრუა, მაგრამ ადგილობრივმა პარტიულმა ელიტამ პიესა მაინც ამოიღო რეპერტუარიდან. ალბათ გახსოვთ, სწორედ იმ ხანებში, ეყრდნობოდა რა თქვენს დადებით რეცენზიას, ხუტა აპირებდა „პლატონის“ დაბეჭდვას „ცისკარში“, მაგრამ დალოცვილმა იმდენ ხანს აძალდა, რომ იგი ახალ რედაქტორს დარჩა მემკვიდრეობად; ამ უკანასკნელმა კი ჩემი ახლო, ნაცინხარი მეგობრის შვილის — ემზარ კვიციანიშვილის ხელით „მომართვა“ უკან – თავს ვერ გავწირავო. სულ აგერ ახლა – წლინახევრის წინათ „პლატონი“ რუსთაველის თეატრის რეჟისურამაც თავზე გადმომახალა ისე, რომ არც ისურვა, შეეტყობინებინა დაწუნების მიზეზი: „კრამოლობის“ თუ მხატვრული უსუსურობის გამო. აი, ეს არის ჩვენი კულტურა...

ორიოდე კვირის წინათ საქართველოს პარტიული აქტივის კრების ანგარიშში ნავიკითხე: „...იხრწნებოდა ზნე-ჩვეულებანი, მოსახლეობის გარკვეული ნაწილის თვალში შეიცვალა კომუნისტისა და ნამდვილი ადამიანის შეფასების კრიტერიუმი.“ „...მოყვანილი იყო მთელი რიგი მაგალითები, როცა ზოგიერთი ხელმძღვანელი და იდეოლოგიური მუშაკის სიტყვა და საქმე ერთი არ არის“ „...მორალურ-ეთიკური თვალსაზრისით მნიშვნელოვნად შეილახა მეცნიერების მა-

ლალი წოდება.“ „...მოხდა სამეცნიერო ხარისხების ერთგვარი დევალვაცია“. ყოველივე ამას, აბა, რომელი ჩვენგანი ვერ ამჩნევდა, მაგრამ ამ საკითხებს ლიტერატურაში მე შევეხე პირველად; იმ დროს, როცა ბევრი სხვა გუნდრუკს უკმევდა მჟავანაძეს – საქართველოს დამლუპველს და დამაქცევარს, მე მას „პლატონში“ დუმკოფაძე შევარქვი (**Dumkopf** – უჭკუო, სულელი, შტერი), ჩემი პიესების რუსული თარგმანი კი ერთი წლის წინათ გამოვიდა, როცა ვასილა რესტორნებამშენებელი ტახტზე ჯერ კიდევ ხონთქარივით იყო წამომჯდარი. ამისათვის მე ახლა არც პრემიას მოვიტხოვ, არც ორდენს, არც თანამდებობას – ღვთის მადლით, არც ერთი ამათგანი ჩემი ოცნების საგანი არასოდეს ყოფილა, მაგრამ ნუთუ იმის ღირსი არა ვარ, რომ პიესა, რომლისთვისაც ასე ვენამე, ახლა მაინც დაიდგას, თუნდაც დაგვიანებით, ცოტათი მაინც რომ გავიხარო? (მთელი ჩემი ავადმყოფობა დრამატურგიასთან დაკავშირებული გაუთავებელი ნერვიულობის ნიადაგზეა აღმოცენებული; იგი კიდევ უფრო მეტად რომ არ განვითარდეს, ამისათვის პირველ რიგში წამლები კი არა, დადებითი ემოციებია საჭიროო, — გამაფრთხილა საავადმყოფოდან გამონერისას ჩემმა მკურნალმა ექიმმა, ოღონდ ეს არ უთქვამს: სად ვიშოვო ეს დადებითი ემოციები? იყიდებოდეს მაინც!).

ამჟამად „პლატონის“ დადგმას თითქოს მარჯანიშვილის თეატრი აპირებს, მაგრამ მე მაინც რატომღაც მგონია, ეს პიესა რუსთაველის თეატრს უფრო მოერგებოდა (თითქოს თვალნათლივ ვხედავ: პლატონი – მანჯგალაძე, ცუცა – ყანჩელი, ანგელინა – ჩახავა, კალისტრატე – ჩხიკვაძე, ბექირბი – გ. გეგეჭკორი); ილბლიანი ავტორის უღიმღამო პიესას ზოგჯერ ერთდროულად ცხრა თეატრი დგამს და ჩემი პიესა, რომელიც ასე ზედმინევენით ეხმაურება დღევანდლობას, ორმა თეატრმა რომ დადგას, ამით არაფერი დაუშავდებათ არც თეატრებს და არც მაცურებლებს. მე გთხოვთ, ერთხელ კიდევ წაიკითხოთ „პლატონი“ – ამჯერად თუნდაც რუსულად (როცა „იმ“ ნიგნს გიგზავნიდით, იცის ღმერთმა, ფიქრადაც არ მომსვლია, რომ თქვენ როდისმე თეატრის დირექტორი გახდებოდით). წაიკითხეთ აგრეთვე „ეზოში ავი ძაღლია“. ეს პიესა თუმცა ოცი წლის წინათ დაიწერა, დღესაც ოდნავაც არ მოძველებულა. იგი ამ ჩვიდმეტი წლის წინათ დაიდგა. დაიდგა ცუდად – რეჟისორმა (გ. პატარაია) თავი ვერაფერს მოაბა, მერე მას დამხმარე ბრიგადა მიაშველეს, ბრიგადული მუშაობა კი ხელოვნების დარგში თუ რა შედეგს იძლევა, ეს თქვენც კარგად მოგეხსენებათ. სხვათა შორის, „ავი ძაღლის“ აღდგენაზე იყო ხოლმე ლაპარაკი თეატრში, მაგრამ თუ ეს საკითხი ახლაც დაისმება და დადებითად გადაწყდება, იგი კი არ უნდა აღდგეს, ხელახლა უნდა დაიდგას ახალი რეჟისურით და ახალი შემსრულებლებით.

ძალიან გრძელი წერილი გამომივიდა, სამაგიეროდ გული მაინც მოვიოხე (ესეც „დადებითი ემოციია!“) და თუ ამ ბარათს ჩემთვის არავითარი სასიამოვნო შედეგი არ მოჰყვება, ღრმა პატივისცემის ის გრძნობა, რომელიც თქვენდამი მუდამ მქონდა და მაქვს, მაინც არ შემინელდება; შეხვედრისას ყოველთვის ხალისით მოგესალმებით, ოღონდ თუ ცოტას ჩავიქირქილებ და გულში ვიტყვი, „სელია ვი“, ამას, იმედი მაქვს, საწყენად არ მიიღებთ: რაც უნდა იყოს, მე მაინც „მეკომედიე“ ვარ...

12 მაისი, 1973 წ.

კიტა ბუაჩიძე

P.S. გიგზავნით „დოკუმენტებს“ ზოგიერთი ჩემი აზრის „გასამაგრებლად“:

1. წერილებს ამასწინანდელი გაზეთებიდან, რომლებიდანაც ჩანს, რომ ჩვენში ავი „ძაღლები“ „აქა-იქ“ კიდევ იკბინებიან

2. „Сов. культура“-ს, საიდანაც ჩანს რომ ჩემი პიესა მართლაც მზადდებოდა მოსკოვის ერთ-ერთ თეატრში.

3. ჟურნალ „Литературное обозрение“-ს, სადაც დაბეჭდილია ვ. კისუნკოს რეცენზია ჩემს ნიგნზე; აქ კი უნდა ენდოთ ჩემს ლიტონ ფიცს: ზოგიერთივით ეს რეცენზია არ „ჩამინყვია“, მისი ავტორის სქესიც კი მოგვიანებით გავიგე: თურმე კაცი ყოფილა, ესთეტიკის სპეციალისტი, ამხანად მუშაობს ამ ჟურნალის კრიტიკის განყოფილების გამგედ. რა დაგიმალოთ, თავის დროზე ამ პატარა სტატიამ დიდად გამახარა: უცნობი კრიტიკოსის ტკბილი სიტყვა ნაცნობისაზე ბევრად ტკბილი ყოფილა.

მადლობელი ვიქნები, ჟურნალსა და „Сов. культура“-ს თუ დამიბრუნებთ.

**მინაწერი:**

აკ. ბაქრაძემ, საერთოდ ნიჰილისტურად განწყობილმა უეჭველად ნიჭიერმა კრიტიკოსმა, ჩემი ეს ბარათი უპასუხდ დატოვა; იმ ხანებში „პლატონის“ დადგმა ფიქრადაც არ მოსვლია; მხოლოდ ამ ერთი წლის წინათ, როცა მისმა დამნიშვნელმა აკაკი დვალიშვილმა სთხოვა („სირცხვილია, კიტა ბუაჩიძეს პიესა ჰქონდეს დასადგმელი და არ იდგმებოდეს!“, მიექცია ჩემი პიესისთვის ყურადღება, ამ სეზონის რეპერტუარში შეიტანა, მაგრამ დამდგმელი რეჟისორი არავინ გამოჩნდა. სტურუამ უარი თქვა, რაკი იცის, რომ მე ისეთი ავტორი არა ვარ, რომ ჩემი პიესის თავდაყირა დაყენების უფლება მივცე, ნავაბილწინო იგი, როგორადაც ნაბილწა მან „ყვარყვარე თუთაბერი“, „ლალატი“... თემურ ჩხეიძეც ყოყმანობს თურმე, აკი მისი არაერთხელ უაპელაციო განცხადების მიხედვით - „ქართული დრამატურგია ძალიან სუსტია“. ჰოდა, აბა, თავს როგორ დაიმცირებს კ. ბუაჩიძის პიესის დადგმით!

ორივე ამ რეჟისორს აქამდე არაერთი ნაგავი დაუდგამთ და არავის მათთვის ამის გამო რეჟისორობა არ ნაურთმევია, ჩემი „ნაგავის“ დადგმაზე კი თავს რატომღაც თავგამოდებით იკავებენ, მიუხედავად იმისა, რომ სტურუას მამა – რობერტი – ჩემი ყმანვილობის დროინდელი მეგობარია. ბიძაც და მამიდებიც ჩემი ახლობლები არიან, თემურის დედ-მამა კი – ნოდარ ჩხეიძე და მედეა ჩახავა – სწორედ ჩემს „ავ ძალღში“ გამობრწყინდნენ განსაკუთრებით (ჩინჩახელი და სარე)...

16 მარტი, 1986 წ.

კიტა ბუაჩიძე



**ქართული ეროვნული თვითშეცნობის ასოციაციის  
თავმჯდომარე ჯ. ღვინჯილიას**

**რჩეული თხზულებანი, „ეროვნული მწერლობა“, 2009 წელი, 384.**

**ბატონო ჯანსუღ!**

ერთმა დამსწრეთაგანმა გადმომცა, რომ გუშინ ქართული თვითშეცნობის ასოციაციის კრებაზე ვილაცას ჩემი თავი დაუსახელებია ამ ასოციაციის საპატიო წევრობის კანდიდატად და თქვენ, როგორც თავმჯდომარე, ამ წინადადების წინააღმდეგი არ წასულხართ.

მადლობას მოგახსენებთ ჩემდამი ასეთი კეთილმოსურნე წყალობის გამოჩენისთვის, იმ ვილაცას კი ბოდიშს ვუხდი ვილაცობით ხსენებისათვის: გვარი მისი, სამწუხაროდ, ვერ დამისახელებეს... ვფიქრობ კი, მე მას ალბათ ძალზე შორიდან ვეცნობი და არ იცის, რომ მისი ეს „საპატიო კანდიდატურა“ არასოდეს არ მიიღტვოდა რაიმის წევრობისაკენ — არც კომკავშირის, არც პარტიის, არც კოლმეურნეობის, არც უღმერთოთა და არც აწ განსვენებული რემედასისა (რევოლუციის მებრძოლთა დამხმარე საერთაშორისო საზოგადოება)... და თუ იგი ამჟამად მწერალთა კავშირის, ფაქტობრივად, მწერალთა ამ პროფკავშირის წევრი მაინც არის, ეს აიხსნება საბინაო დავთარში ჩანერის აუცილებლობით.

კარგი ქართულით თუ მათქმევინებთ, ა ქ ე დ ა ნ გ ა მ ო მ დ ი ნ ა რ ე , გ თ ხ ვ თ, გამომიყვანთ თქვენი ღირსპატივსაცემი ასოციაციის წევრობიდან – სულ ერთია, იგი საპატიო იქნება თუ რიგითი, მით უმეტეს, რომ ასეთი ასოციაცია მე პირადად გულზე მაინცდამაინც არცთუ ისე მეხატება და ეს ქვეცნობიერად შეიძლება იმიტომ, რომ ქართული ეროვნული თვითშეცნობა ილია ჭავჭავაძემ ჯერ კიდევ 1871 წლის 9 აგვისტოს შეიცნო:

„ჩვენისთანა ბედნიერი,  
განა არის სადმე ერი?!  
... ყველა ყრუი,  
ყველა ცრუი,  
ჭკვადამჯდარი, გულხმიერი?  
მცირე, დიდი,  
ყველა ფლიდი,  
ცულლუტი და მანკიერი.“

დასასრულ, მინდა, ვისარგებლო შემთხვევით და მოგაგონოთ, რომ რამდენიმე წლის წინათ, როცა თქვენ ჟურნალ „ცისკრის“ ყოვლისშემძლე, ერთხელისუფლებიანი რედაქტორი ბრძანდებოდით, მე გამოგიგზავნეთ დასაბეჭდად „საით მიექანება ქართული თეატრი?!“ და მასთან ერთად ორგვერდიანი პირადი ბარათიც გაახლეთ.

თქვენ „თეატრი“, ალბათ როგორც კრამოლა, არ მიიჩნიეთ გამოქვეყნების ღირსად და არც ჩემს თავაზიან ბარათზე მიპასუხეთ არც თავაზით, არც უთავაზოდ...

და ეს თითქოს არც გაგემტყუნებთ: ასეთია სადღეისოდ ჩვენი ქართული ეროვნული, კერძოდ, საურთიერთობო თვითშეცნობის მაღალი კულტურა!

კიტა ბუაჩიძე

28.03.91 წ.





## Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву.

книга: Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву и другие послания с картинками в черно-белом цвете, „Ганатлеба”, 1989, 5-187

*Американское гостеприимство беспредельно и далеко оставляет позади все возможное в этом роде, включая гостеприимство сибирское или грузинское.*

**И. Ильф, Е. Петров.**  
«Одноэтажная Америка».

### ЗДРАВСТВУЙТЕ, ВИКТОР ПЕТРОВИЧ!

Ровно полвека назад по приглашению Союза писателей приехал в Страну Советов знаменитый в то время французский писатель Андре Жид, автор романа «Фальшивомонетки».

Приехал он в сопровождении молодых писателей, и все они, что и говорить, были встречены у нас сначала с истинно сибирским, а потом и грузинским гостеприимством.

В Москве высокого гостя и его спутников возили на машине М-1 по фабрикам и заводам, только что построенным или еще находившимся в лесах новостроек.

В отличие от Ромена Роллана, прибывшего в столицу уже больным человеком и, наверно, поэтому редко покидавшего дом и дачу Максима Горького, Андре Жид сравнительно скоро, уже через день-два, изъявил твердое желание без какого-либо сопровождения с нашей стороны ознакомиться с Москвой, без гида походить по ее улицам и закоулкам...

И вот однажды, во время такой пешей прогулки, в компании своих французских друзей он вдруг услышал урчание в собственном животе, и во избежание той неприятности в брюках, какая порою случается на фронте с новобранцами под градом пуль, ему до жути захотелось воспользоваться, говоря простым русским языком, нужником, а если возвышенным французско-нижегородским – туалетом, но...

Хотя находился он в те тревожные минуты почти в самом центре города, – ни нужника тебе, ни туалета!

А катастрофа, о, это, явно чувствовал 67-летний старик, надвигалась, как лавина...

К счастью, какая-то древняя старуха, проходившая мимо, услышав французскую речь, пришла на помощь: она, словно княгиня Марья Васильевна из «Хаджи-Мурата», на превосходном французском языке объяснила им, что стесняться нечего – все мы люди, а такое крайне нужное и, стало быть, высокоуважаемое заведение находится в районе Арбата, в начале Гоголевского бульвара...

И вот, наконец, как-то добравшись до этого заветного уголка, многострадальный мусье (месье, мсье?) Андре с дрожащими коленками направился к кабине, но... Право, не знаю, как назвать, заведующим, директором-распорядителем или просто служителем, – преградил ему дорогу человек в косоворотке с рулоном квитанций, потребовав за пользование плату в 20 копеек (по нынешнему курсу 2 копейки)! Но у Жида, как назло, советской монеты не оказалось, и он протянул чуть ли не золотой франк, лишь бы поскорее впустили, как ему тогда казалось, в этот запретный рай...

И когда он вышел на улицу всесторонне облегченный и в смысле желудка, и в смысле кармана, свободно и глубоко вдохнул тогда еще чистейший московский воздух (в то время машин было мало!), на его тонких, выразительных французских губах словно заиграла какая-то оптимистическая песенка из фильма «Под крышами Парижа», которую наши мастера по дубляжу, вероятно, подогнали бы под слова Лебедева – Кумача из кинокомедии «Веселые ребята»:

Как хорошо на свете жить!..

Между прочим, маститый французский мэтр тут же узнал от поджидавших его молодых коллег, что «там» плату берут только за большую нужду, а за малую же – бесплатно...

Да!

Из Москвы Андре Жид отправился в Грузию, в Тбилиси...

Кстати, через год – в Варфоломеевский год! – одного его тамошнего собеседника, лучшего грузинского романиста Михаила Джавахишвили, расстреляли как врага народа, прибегнув к неотразимой, железной логике: мы-то, мол, приставили тебя к этому империалисту-иностранцу как знающего французский язык, и если ты на самом деле наш, советский человек, почему же выполнил наше поручение?

(Поневоле, наверно, подумаете, что в конце этой фразы у машинистки выпало отрицание «не»... Нет, не выпало!).

Через некоторое время из Тбилиси французский гость выехал для основательного отдыха в Синоп, близ Сухуми, и там его обхаживали, ну, если не как царя Николая Александровича, то, по крайней мере, на уровне великого князя Николая Николаевича, главнокомандующего войсками Кавказского фронта в 1-ю мировую войну.

Когда Жид и его спутники впервые сели за обеденный стол, как это позже стало известно всему цивилизованному миру, мусье Андре, оглядев искусно, прямо артистически расставленные яства, воскликнул:

– Мон дье! Какая культура! Это надо сперва сфотографировать, как натюрморт, а потом приступить к трапезе.

Ему, привыкшему к знаменитой французской кухне, тончайшему гурману, необыкновенно понравились цыплята в чесночном соусе, форель в ореховых листьях, курица, варенная в соке незрелого винограда, баклажаны с толчеными орехами, свежий, молодой имеретинский сыр с мятой, поджаренный молочный сулгуни (французы, как и некоторые другие народы Запада, оказывается, едят сыр после обеда как деликатес), а что касается сациви, то будущий лауреат Нобелевской премии тут же записал рецепт его приготовления.

– А нельзя ли приготовить сациви из петуха? – поинтересовался достойный потомок Александра Дюма, великого романиста и великого кулинара.

– О, нет, мусье! – лаконично, но по-французски изысканно вежливо объяснили ему.

– Я имею в виду галльского петуха!

– Да откуда б ни был этот петух, мусье, пусть даже из нашего городка Гали. Сациви, представьте, даже из курицы не получается... Нет, получается, но все же не тот, не тот... Это вроде кожезаменителя. Настоящий сациви готовят только из индейки, только и только из индейки, мусье! И эти хачапури, которые Вам так понравились, никак не приготовить ни из швейцарского сыра, и ни из Вашего знаменитого рокфора, – только и только из нашего малоизвестного имеретинского сыра, мусье!

(Мини-справка: до войны и в первые годы после войны именно такие хачапури и сациви готовили в московском ресторане «Арагви», и в те времена перед его дверьми, в особенности по вечерам, выстраивались длиннющие очереди не только «простых» москвичей, но и дипломатов самого высокого ранга, включая их дуайена, посла шведского королевства. А потом, когда в этом «подземелье» перестали «орудовать» грузины (вернее, их заставили «перестать»), «Арагви» быстро превратился в «Лже-арагви», словно после сильнейшей засухи совсем обмелел (Арагви – река в Грузии), в сём положении находится и сейчас.

Между прочим, там же, на месте, пекли грузинский «шоти-пури». Пекли в торне – большой яме, обмазанной глиной, на дне которой горят дрова; пекарь, как акробат, должен до пояса нагнуться в это пекло, чтобы на его раскаленные стенки сперва прилепить тесто круглой или рогаобразной формы, а через некоторое время таким же акробатическим приемом достать выпеченный хлеб... И так весь день, и весь месяц, за...90 рублей (с вычетами!). Да еще будучи вдали от родины, от своей семьи, близких и родных...

И все же, раз ты советский человек, будь честен и не орудуй!..

К слову сказать, с тех времен национальный грузинский хлеб так полюбился многим, что в Москве недавно открыли специальный магазин, где, правда, не в торне, а в механических печах пекут «шоти-пури» (вкус, о, не совсем тот!), но почему-то, называют его «кавказским лавашом», хотя он нисколько не походит ни на один лаваш народов Кавказа.

Но бывает и наоборот, иногда, но все же бывает!

Может быть, это и не совсем к месту, но поневоле как-то всплывает в памяти такое: когда народного артиста СССР И. М. Туманишвили назначали главным режиссером Большого театра, его назначили как Туманова, а когда освобождали, освободили как Туманишвили, в похвалу которому вполне достаточно вспомнить только то, что сотворенный им финал московской Олимпиады заставил сто тысяч зрителей в Лужниках и многие миллионы телезрителей прослезиться, прослезиться в «наш

жестокий, бесчувственный век»!..

Кстати, и такому человеку, красавцу и телом и душой, любимцу всей театральной Москвы, при тогдашнем секретаре Московского городского комитета партии Гришине не нашлось места на Новодевичьем кладбище... Поневоле хочется горестно воскликнуть: «Эх, брат, служи прежде всего своему народу!..»

Прошу прощения, ибо вместо мини-справки у меня скорее получилась макси...).

\* \* \*

История умалчивает, пробовал ли Андре Жид, по приезде в Париж, приготовить сациви, но истории досконально известно, что не только он, но и до него другой французский писатель, румын по национальности, Панаит Истрати, прозванный балканским Горьким, приехав домой, облил нашу Советскую Родину грязью и помоями, хотя в бытность свою у нас не сэкономил хвалебных слов...

– Что за полудикая страна, – возмущался Андре Жид в одном своем памфлете, – и что за город Москва, где всего-навсего одна-единственная уборная, да к тому же ею можно пользоваться только за плату. Что ж, у кого денег не окажется, должен... прямо на улице...

Нет, нет! Не буду дальше натурально переводить его слов с языка Мольера и Вольтера, скажу только, что эта сугубо санитарная история чуть не превратилась в остро политическую: Сталин сильно разозлился, но разозлился без бурно выраженных эмоций, как это вообще было ему присуще, на недавнего нашего гостя, теперь уже не столь знаменитого и не такого уж талантливое, обругавшего самый лучший в мире общественный строй – советский!..

Как же не обратить внимание в новой Москве на величественный и чистенький «Шарикоподшипник», а заметить отсутствие каких-то нечистых уборных...

И, по указанию вождя, в «Правде» появился целый подвал – «Смех и слезы Андре Жида», где, между прочим, не так уж завуалированно намекали на одну постыдную страсть этого француза.

(Доказательство? Пожалуйста: во всей его свите не было ни одной писательницы, ни молодой, ни молодящейся!).

Только вот из этой статьи невозможно было узнать, вел ли аморальную жизнь мусье Андре и до нашего приглашения, то есть приехал к нам уже вполне оформленным извращенцем или он впервые предался разврату, возвращаясь на родину в скором поезде Москва-Париж...

В отличие от императора Веспасиана, который, как известно, первым ввел в истории человечества плату за пользование общественными уборными («Деньги не пахнут»), антиимператор Сталин после этого инцидента на всю Европу, сразу же отменил всякую плату за... мм...

И как раз с того времени в столице нашей Родины начали интенсивно строить туалеты то там, то сям, даже с указателями по-английски, что, где, куда... Нельзя не отметить, что некоторые из них, ну, например, тот, что в конце Тверского бульвара, за памятником Тимирязеву, по своему великолепию, простору и кладке кафеля вряд ли уступит (правда, мною никогда еще не виденным) станциям парижского метро!

\* \* \*

Да, Виктор Петрович, именно этот «печальный детектив» всплыл невольно в моей памяти, когда я прочитал в «Нашем современнике» (№5, 1986г.) «Ловлю пескарей в Грузии», произведение почему-то названное Вами рассказом (что ж, и Гоголь назвал «Мертвые души» поэмой, а Чехов свои драмы – комедиями).

Вы, конечно, уже знаете, что рассказ Ваш вызвал у читающей публики – только у ее грузинской части, разумеется, – бурю негодования. Некоторые, по-моему, чересчур ретивые горе-ура-патриоты, как мне передали, даже звонили за три тысячи километров в редакцию, мол, как такой поклеп на Грузию, пасквиль, напраслина могли появиться на страницах советского журнала...

Лично я – если и не писатель в старом, добром понимании этого звания, во всяком случае, полноправный член Союза писателей, аккуратно получающий пенсию за членство в нем и за членство, ни гроша не платящий по возрасту, – ничего предосудительного не вижу в том, что «Пескарей» взяли и опубликовали.

Даже наоборот!

Почему же?

Да потому, что...

Я, кажется, мог бы выразить свою мысль и своими же словами, но боюсь, как бы с моим корявым русским языком не споткнуться даже на ровном месте и не ляпнуть что-то невразумительное, поэтому ради страховки прибегну к помощи одного московского печатного органа:

*«Процесс нынешнего духовного освежения атмосферы нашего общества как раз предполагает, чтобы каждый гражданин своего отечества, невзирая на лица, прямо говорил о том, что мешает нам идти в будущее».*

И как можно после этого запретить Вам – гражданину нашего отечества, да еще какому гражданину! – знаменитому русскому писателю, вместе с Валентином Распутиным, с Василием Беловым, с Юрием Бондаревым, с Сергеем Залыгиным, с Федором Абрамовым (Федор Александрович в моем сердце по-прежнему жив, тем паче в Вашем, нет сомнения, трижды жив), продолжателями прекрасных гуманистических традиций великих русских писателей девятнадцатого века, – **высказаться напрямую** ?!

...И надо полагать, что рассказ «Ловля пескарей в Грузии» написан Вами именно с той целью, чтобы мы все продвинулись, да еще как можно быстрее, в еще более светлое будущее, а это, разумеется, невозможно без правдивого, прямого и разящего слова, и ради этой великой цели, ради блага всего нашего Отечества нельзя считаться, конечно, ни с чем прогнившим, нельзя щадить даже целую (впрочем маленькую) республику, если она, разумеется, опасно болеет, да ещё болеет инфекционной болезнью – ведь она может заразить другие здоровые республики!..

Примерно три года назад в «Известиях» была напечатана Ваша прелестная... Не знаю, как назвать точнее, то ли заметка, то ли статейка. В ней говорилось о том, как мы, современные грузины, утратили красивейшую традицию давать в приданное нашу великую национальную поэму «Витязь в тигровой шкуре». Нынче вместо нее у дочерей и сыновей Грузии глаза разбегаются и останавливаются то на «Волге», то на «Жигулях», а кое у кого даже на западногерманском «Мерседесе» и японской «Тойоте».

К моему великому сожалению, все это сушая правда. Между прочим, Вы об этом и в «Пескарях» пишете. Примечательно то, что Вы в обоих случаях высказываете, как мне показалось, свое уважение к нашему божеству Руставели...

Почетный член Академии наук СССР, американец Томас Алва Эдисон, вовсе не философ, а изобретатель, еще сто лет назад сказал:

*«Величайшая задача цивилизации – научить человека мыслить».*

Если не ошибаюсь, наш брат и тогда и без особой цивилизации умел мыслить, но потом... потом... постепенно... постепенно... на протяжении многих десятилетий нас отучили... мм...

Право, не знаю, как помягче выразиться, чтобы не вышло что-то не так...

Да, мы в течение многих, многих лет постепенно отвыкли от искренности, от прямодушия: думаем одно (правда в себе!), а говорим и пишем другое (неправда вне себя!), но сейчас мне очень хочется верить Вам, что вы и в душе искренне расположены к Руставели.

Если это так, то тогда мой и Ваш Руставели говорит в «Витязе»:

Что содержится в кувшине, то и льется из него.

Так что нельзя корить Вас за то, что Вы «вылили» то, что так долго переполняло Ваше сердце, и попрекать «Наш современник» за то, что «перелил» это «вылитое» на свои страницы.

С моей, быть может, наивной точки зрения, ничего криминального в этом нет, тем более теперь, в наши дни, когда нас так убеждают, что наступила долгожданная эра искренности, эра чистосердечности, эра безбоязненно говорить правду и только правду!..

(Вот склероз проклятый: уже не помню, кто это сказал, или где это я вычитал: «Блажен, кто верует...»).

Хочу особо отметить, что это мое письмо отчасти, так сказать, рикошетом адресовано и Распутину Валентину Григорьевичу... Да только отчасти и рикошетом, ибо я своими ушами не слышал его слов, произнесенных с трибуны только что закончившегося съезда писателей, не слышал непосредственно, лично, его неутешительного (конечно, только для грузин!) диагноза-приговора о болезни Грузии. (Кстати, так до кемалистской революции отзывались об Османской империи: «Большой человек Европы!»).

Кажется, даже в Шемякином суде, прежде чем вынести смертный приговор, обвиняемому давали возможность, пусть коротко, но сказать что-либо в свое оправдание...

Приведу еще более веский пример: знаменитого испанского художника Эль Греко инквизиторы (и н к в и з и т о р ы!) три раза вызывали в суд для установления истины.

Времена инквизиции, сами знаете, давно уже миновали, и все мы давненько живем в радостное

время, ведь Сталин еще полстолетия тому назад сказал: «Жить стало веселее, товарищи!»

Так что, Виктор Петрович, старший наш брат, будьте добры выслушать косноязычную речь Вашего по возрасту старшего, а по национальности младшего брата, к тому же так тяжело больного, что и такой проницательный лекарь, как Валентин Распутин, не считает возможным даже лекарства прописать.

(Не потому ли Важа Пшавела, наш большой поэт, еще в начале века завещал нам:

«Не надейтесь на других,  
сами лечите себя...»)

Ловить «пескарей» в Грузии, конечно, можно и нужно, даже крайне необходимо, к тому же и не только «рыбешек» можно выловить в наших мутных водах, но, к великому нашему огорчению, и более крупных «рыб», даже «рыбищ»...

Дело только в том, каким неводом, какой сетью ловят их и кто ловит, – член Союза охотников и рыболовов или просто браконьер с холодным лбом, которому наплевать и на экологию, и на космогонию, лишь бы ему было привольно...

Я не хочу сказать, что Ваш рассказ о Грузии написан с позиции ненависти, но то, что он написан с позиции нелюбви, с позиции неприязни, в этом нетрудно убедиться, с этой целью и не надо долго в нем копаться.

И нам, грузинам, это, конечно, обидно. Ведь рассказ написал известный, авторитетный современный русский писатель. (Как видите, я опускаю слово «советский», чтобы оно не прозвучало политически обвинительно и как дешевая демагогия).

Ну, а все-таки, что Вас так разозлило, Виктор Петрович? Вы же крупный художник, а не тот недалекий обыватель Иван Прокофьевич, у которого один нахальный «джигит» – грузин отбил красавицу жену, и он после этого на всю жизнь возненавидел всю грузинскую нацию!..

У меня был брат, постарше меня, писатель-критик, настолько талантливый (без хвастовства!), что его, 26-летнего парня, Фадеев, Авербах, Ермилов легко заметили и перевели работать в Москву вторым секретарем Всесоюзной ассоциации пролетарских писателей...

После ликвидации РАПП-а в апреле 1932 года его все же оставили в Москве, так сказать, полпредом грузинской литературы, но на этот «пост», оказывается, исподтишка зарился Аршалуис Аршаруни, армянин, не знающий ни грузинского языка, ни грузинской литературы... И когда наступил Варфоломеевский год, он немедля состряпал донос-статью «Оруженосец Авербаха» для «Литературной газеты», и... моего брата так называемое Особое совещание, председателем которого был Татузов, тоже армянин, без особых совещаний пустило... «в расход!»

После смерти Сталина этих «врагов народа», и Л. Авербаха, и его «оруженосца» Б. Буачидзе, реабилитировали, а «друг народа» «Марат» Аршаруни, кажется, и поныне жив... Во всяком случае, знаю, что ему, как честнейшему коммунисту-литератору, отмечали юбилеи и в связи с 60-летием, и 70-летием, и 80-летием!

Эту печальную историю только потому и рассказываю, что я, в отличие от «Ивана Прокофьевича», хотя и знал, что моего брата погубили армяне – Аршаруни и Татузов, но на этом основании не стал ненавидеть весь армянский народ... Ведь в те годы многие и его прекрасные сыны тоже пострадали, в том числе и высокоталантливый Егише Чаренц, близкий друг моего брата, чью повесть «Воспоминание об эриванском исправдоме» в русском переводе именно мой брат напечатал в «своем» журнале «На рубеже Востока».

\* \* \*

В Вашем же рассказе можно обнаружить, что вся эта «пескарская история» произошла лет двадцать назад, а вот некоторые наши «старожилы» утверждают, видимо, со слов самого «Отара», даже на несколько лет раньше: в 1962 году.

И неужели Вы, Виктор Петрович, мужественный и суровый сибиряк (пользуюсь Вашими же словами, но без кавычек) целых четверть века носили камень...

Нет, не за пазухой, а в самом сердце, что, конечно, гораздо тяжелее и весьма опасно для здоровья, ведь он, этот камень, нет сомнения, подтачивал Ваше сердце, которое так нужно всем нам – почитателям Вашего таланта.

И все это из-за чего?

Да только потому, что Вас в Гагра, в Доме творчества (название-то, вообще, архиглупое: за редким исключением никто там ничего не творит, да и в других подобных Домах тоже), его директор, самодур и неуч, ни бельмеса не понимающий в иерархии современной русской прозы, поместил Вас в комнате № 13, против туалета.

(Жаль, что не уточняете – женского или мужского, впрочем... французская парфюмерная фирма «Кристиан Диор» в их запахах существенного различия не находит).

Но стоило ли Вам из-за этого так обижаться? Правда, это всецело зависит от характера, а он у Вас, наверно, неотходчивый, и это, думаю, с рождения, а не потому, что у Вас было тяжелое детство, росли в детдоме, где, видимо, не на должном уровне велась идейно-воспитательная работа: ведь у нас уверены, что именно такая работа формирует советский характер.

А вот моя мама, мать девятерых детей, читающая по слогам, а писать и вовсе не умеющая, исходя из своей «воспитательной практики» и всецело полагаясь на природу, говорила: чем больше детей в семье, тем лучше; одни получаются хорошими, а другие похуже...

Если я правильно воспринимаю Ваш юмор, то, думается, в Ваших произведениях рассыпаны блестящие сарказма и сатиры, и как жаль, что такой автор, как Вы, не отнесся к комнате № 13 с юмором, пусть даже печальным.

К тому же, поскольку я знаю, а знаю я это достаточно хорошо, ибо в разных Домах творчества и я не раз «творил», тот директор, олух царя небесного, по своей злой воле все-таки не смог бы поместить Вас там, где его нищенской душе было угодно: в путевке всегда значатся номера комнат, а выдает их только Литфонд, который прекрасно знает, где какая комната расположена, с видом на туалет или на море... Кстати, в том корпусе, который Вы описываете, «с видом на железнодорожное полотно», членов Союза писателей, как правило, не поселяют...

Ну, если и поселили...

Один профсоюзный работник довольно высокого ранга, чьи подчиненные даже в пионерских лагерях крадут у детей и манну небесную, и хлеб насущный, «просветил» меня однажды, что это он должен жить хорошо, а я, писатель, если и живу плохо и от этого страдаю, то это вовсе и неплохо, ибо писатели, мол, и из страданий извлекают для себя пользу, и в этом, черт побери, есть, кажется, свой резон.

Если судьба собирается выковать из тебя именно писателя и на старте жизни приходится тебе страдать, это со временем, возможно, и впрямь даст ощутимые литературные плоды, но если ты, начиная со старта и на финише без конца мучаешься, такой жизненный опыт вряд ли на том свете пригодится...

В то время, к которому относятся Ваши «гагринские страдания», Вам было далеко, очень-очень далеко до пенсионного возраста, Вы еще не были так знамениты, «Царь-рыбу», наверно, лишь вынашивали, и если Вас...

Однажды Лев Толстой, уже старый, устав от длительной пешей прогулки, присел на скамейку какого-то полустанка и сразу услышал из окна станционного здания грубый окрик женщины:

– Эй ты, старикашка, вставай и убирайся, это сквер начальника станции!

Толстой безмолвно встал и... убрался. (Надо полагать, что управительница «железнодорожных владений», если даже и читала Толстого, могла его в лицо не узнать и принять его за какого-нибудь крестьянина-отходника: весь девятнадцатый век – век бороды, но только не для артистов – никто из них бороду не носил, и, между прочим, по этой примете их легко узнавали и на улице, и в бане).

Дело не в том, что все это произошло с Толстым на его родине, среди своих, в широком понимании, земляков, но если бы подобная история случилась с ним, допустим, в Грузии, вряд ли можно предположить, что Лев Николаевич этим так бы оскорбился, что оборвал знакомство со своим ревностным почитателем Накашидзе и положил бы конец своей дружбе с военным историком Эсадзе, ибо Толстой не был...

Да не будем уточнять, кем он был и кем он не был, это, наверно, даже тому директору-медведю известно, который так непочтительно отнёсся к Вам, в результате чего на свет появился ныне мною рассматриваемый Ваш рассказ, который, кстати, если и в самом деле рассказ, как художественное произведение вряд ли чего-нибудь прибавит к славе автора «Царь-рыбы», «Последнего поклона», «Печального детектива»...

При чтении «Ловли пескаррей» прежде всего создается такое впечатление, будто бы английский вице-губернатор после некоторого отсутствия прибыл... Я не скажу, что в колонию, нет, в доминион, в какой-нибудь индийский штат, скажем, в Раждестан и... Нахмутив брови, остается всем недовольным, в особенности тем, что эти туземцы-индийцы по-прежнему плохо, крайне плохо говорят на его родном языке – на языке метрополии!..

О, дарагой Виктор Петрович, дарагой Виктор Петрович, Ваш любимый, родной, а мой вовсе не родной, но все же мною горячо любимый русский язык среди мировых языков считается одним из наиболее трудных (сложнее его арабский и японский. Поди-ка предложи произнести американцу или французу, итальянцу или испанцу, ну, например, такое причастие: «прихорашивающемуся»...).

Представьте, это сознавал даже не то граф, не то кучер Бирон...

Ой, простите, как-то ляпнул: не Бирон, нет! – Никита Сергеевич Хрущев, собиравшийся реформировать, в смысле упрощения, – раз он легко не давался студентам-африканцам («Почему «все-таки» пишется с дефисом, а «все же» – нет?») «Почему советские машины, например: «Волга», «Жигули», «Нива» пишутся с заглавной буквой, а несоветские, к примеру, «мерседес», «рено», «фиат» – со строчной?») – великий, могучий, правдивый и свободный русский язык, и он, как и во многих других начинаниях, и в этом деле, безусловно, преуспел бы, если б не угрожающие львиные прыжки со стороны известных лингвистов-языковедов и выдающихся русских писателей: Леонида Леонова, Мариэтты Шагинян, воскликнувших: «Нет, мы не будем есть таких огурцев!»

И вот, оказывается, Ваш сокурсник, да еще по ЛИТинституту, грузин и по национальности, и по невежеству, и после этой неудавшейся реформы по-прежнему ест хрущевских «огурцев», и это Вас до глубины души возмущает, и меня, вовсе не русского, тоже возмущает, но только не до глубины души, и вот почему:

Советские психологи и социологи, одним словом, наши ученые, с малых лет превосходно идейно-политически воспитанные, как бы ни отрицали как буржуазную доктрину, ниспосланную небом человеку божью искру, но она все же существует в природе, в частности, существует способность к языкам.

Иван Алексеевич Бунин в моей рекомендации, разумеется, ни перед кем не нуждается, тем более не нуждается он перед Вами, но один из не столь уж маловажных штрихов его биографии, возможно, не очень известен Вам: Бунин, как Вы знаете, больше тридцати лет прожил во Франции и чувствовал себя там неуютно, как говорится, не в своей тарелке, и это не только потому, что, будучи вдали от родины, тосковал по ней; и это было, конечно, но большей частью потому, что он даже за многие годы никак не научился свободно говорить по-французски, что затрудняло общение с внешним миром, а ему вовсе не хотелось все время быть замкнутым в одной эмигрантской скорлупе...

Пожалуйста, не думайте, что этим я хочу снять Ваше обвинение с нашего «Отара», однако... Убейте меня вместо того дурака-директора Дома творчества, но никак не могу поверить, что он, «Отар», в жизни так страшно, так безбожно изъясняется по-русски, просто уму непостижимо: «тесят», «стелай»...

Вы не шадите даже...

*« – Выпьем еще раз за нашего любимого отыц! – возвала к застолью учительница русского языка. Она все-таки сносно говорила по-русски. Бывает, которые почти ни одного слова не знают, но учат»...*

Ну, это уж слишком, Виктор Петрович... А, впрочем, Вы думаете, в Сибири, в любой сельской местности, учителя иностранных языков лучше знают эти языки, чем наши, преподающие в сельской местности русский?

(Не знаю точно, это полуправда или правда, но рассказывают, что некий грузин где-то в Ваших краях преподавал мегрельский – диалект грузинского языка – как французский... Поверьте, для этого тоже нужен талант, ну, если не литературный, то во всяком случае, талант афериста... А аферисты, к слову, люди вовсе не бездарные.)

Я в свои юношеские годы, живя в деревне, знал одного крестьянина, натурального крестьянина...

(Кстати, не знаю, как у Вас, в Сибири, но у нас, в Грузии, кажется, и в других республиках крестьянство, как таковое, к великой нашей общей беде, если уж не совсем вымерло, то, во всяком случае, находится на грани вымирания. Теперешний так называемый крестьянин, точнее сельский житель, перенял и перенимает самые отвратительные черты и привычки горожан, вплоть до употребления наркотиков, а вот, например, благотворно влияющее на здоровье хождение босиком по траве даже в своем же дворе считается признаком отсталости и бедности, а в Англии и лорды объединяются в специально созданные клубы «босоногих»!)

...И вот, этот простой грузинский крестьянин знал по-русски только одно-единственное слово «великолепно»... Осенью, когда он легко, словно циркач, взбирался на огромное ореховое дерево и разгуливал по его могучим ветвям, стряхивая восьмиметровой палкой его плоды, довольный своей работой, то и дело выкрикивая «великолепно!», нисколько не ошибался в постановке ударения.

А «Ваш» писатель «Отар»... Между прочим, я его давно не видел и, вообще, в жизни с ним встречался всего два или три раза, и наши «беседы» в общей сложности продолжались не больше десяти минут... Как помню, он и на своем родном языке не разговаривал с ярко выраженной дикцией, говорил сбивчиво, скороговоркой, не докончив, перебегая с одной мысли на другую... Он со своим

длинным мундштуком, а иногда, кажется, и «жорж сименоновской» трубкой и «тяжеловатым лицом» (эпитет Ваш) мне почему-то скорее напоминал Кола Брюньона, чем...

Было время – проклятое, заклеименное, когда читателей было больше, чем сочинителей, а вот теперь... По последней переписи писателей в Грузии официально зарегистрировано 537 человек, и надо надеяться, что эта скромная цифра будет расти и расти, ибо рождаемость в наших рядах намного опережает смертность!

Только одна деревня, совсем тесно зажата между лазурным морем и вечно снежными вершинами, щедро дала нам 15 поэтов и беллетристов. (Вступить готовы в Союз еще 10-12 обожателей, о, не физического труда, а разных муз и жанров).

Да что там одна деревня, даже одна семья из тех же краев, в отличие от двух братьев Гримм, от Гонкуров того же количества, от Маннов – тоже, сразу подарила нам трех братьев-писателей!

(Невольно вспоминается – это уже из московского региона изящной словесности! – когда в редакции одного литературного журнала спросили надоедливое, явно бездарного, молодого пиита, почему же он все-таки избрал поэзию, а не, скажем, музыку, он ответил: «О, с музыкой одна морока!.. Надо купить пианино, изучать и разбирать ноты, каждый день упражняться, пока пальцы не онемеют... А здесь... вот тебе лист бумаги и стержень с пастой стоимостью в 8 копеек!»).

Между прочим, в нашем Союзе, разумеется, не только одни грузины, – и абхазцы, и осетины, и армяне, и курды, а кое-кто, кажется, и без определенной национальности!

Да, наш братский Союз давно обогнал все страны мира и, вероятно, и другие союзные республики количеством и пишущих и не пишущих литераторов на душу населения: так, например, на почти 60 миллионов итальянцев приходится 400 писательских единиц, а миллиардный Китай насчитывает всего-навсего две тысячи настоящих писателей!

... Из всего творчества «Отара», к сожалению, я не знаком с его прозой, видел в театре всего две его пьесы, но, говорят, писатель он вообще хороший и, стало быть, если бы у нас, наподобие Франции, функционировала Академия сорока бессмертных, то он, наверно, был бы избран туда, ну, хотя бы по разряду временно бессмертных!

(«Радостная» мини-справка: во всей Франции только один пантеон, а в одном только Тбилиси их... четыре! На одном из них, что на Святой горе, рядом с бессмертными спят вечным сном и те «бессмертные», которые укоротили им жизнь).

...И после всего этого опозорить его на всю страну, подать его чуть ли не как полудикаря, это с Вашей стороны, думается, довольно бестактно... Кстати, если исходить из одной русской же поговорки – «Каков хозяин, таков и гость», – это и на Вас бросает, по-моему, не совсем лучезарную тень.

Когда читаешь «Пескарей», поневоле создается такое впечатление, будто Вы любуетесь, даже радуетесь тому, что вот, смотрите, как грузины страшно, по-зверски говорят по-русски, а это явно говорит об их второсортности в семье советских народов...

Да, к сожалению, немало нас, грузин, неважно говорящих по-русски, ведь мы, в отличие от некоторых других «инородцев», пока учимся в своих же грузинских школах. При царизме мы говорили по-русски прекрасно, но это «прекрасно» нам обходилось очень дорого: во время пребывания в гимназии (разумеется, русской), если кто-то хоть одно слово произносил на родном языке, подвергался телесному наказанию. Теперь этого, слава богу, нет, но все-таки мы не настолько безобразно, повторяю, не так уж уму непостижимо говорим по-русски, как это Вы изображаете в «Пескарях», – явно преднамеренно, просто фантастически искажая...

И зачем это Вам нужно, Виктор Петрович?

Да, где надо сказать «был», мы можем сказать «бил», но не «пыл», как Вы пишете, а вместо «буду» никоим образом не скажем мы «пуду», просто хотя бы потому, что для произнесения «буду» нам никаких усилий со стороны голосовых связок не требуется, а «пуду» требует все же их напряжения...

Чтобы унижить нас, низвести нас намного ниже даже африканского попугая, в Вашем рассказе Вы никого не щадите, даже почти чуть ли не единственного, добропорядочного, как будто нормального грузина, дядю Васю...

Характерно и отчасти даже забавно, что он, по-Вашему, хороший, может быть, только и потому, что его зять Георгий служил в армии на Урале... И раз он «хороший», Вы его имя переделываете на



русский лад; у нас грузина никогда не назовут Васей, про него скорее скажут: Васу, дядя Васу...

Здесь же мимоходом отмечу, что не «Чебукиани», как Вы пишете, а Чабукиани – фамилия в недавнем прошлом всемирно известного танцовщика и балетмейстера Вахтанга Чабукиани...

Вы, может быть, скажете, да подумаешь, что там одна буква?.. Но если Вашу фамилию в Баку произнесут и напечатают – Акстафьев, Вам будет приятно? (Акстафа – железнодорожная станция в Азербайджане).

... И дядю Васю Вы заставляете говорить, например, «торогой...» Писатель «Отар» и все другие у Вас, слава богу, говорят «дарагой».

(И стоит ли сомневаться в том, что, если они вообще умеют по-русски писать, напишут именно так, вроде меня).

... Да, бедный, бедный дядя Вася, хоть бы говорил он не «торогой», а, по крайней мере, «тарагой»... И зачем это Вам нужно, а?

Эх, Виктор Петрович! Разве это к лицу большому писателю?!

Вы, конечно, читали «Евгению Ивановну» Леонова, но читали её, наверно, в те времена, когда сами еще писали только маленькие рассказы...

Осмеливаюсь обратиться к Вам с нижайшей просьбой: прочтите снова! Вас ожидает большое удовольствие, не только читательское, но и писательское.

Действие этой повести, как Вы помните, происходит в одном благодатном (когда-то!) уголке Восточной Грузии, в Кахетии, на родине той, на редкость изумительной женщины, о которой Леонид Максимович на одном юбилейном вечере в Большом театре сказал:

*«Спасибо Грузии, спасибо Нине за нашего Грибоедова. Отсюда пошла старинная кровная связь литератур грузинской и русской!»*

«Евгения Ивановна» была начата в то время, когда имя Сталина гремело на весь мир, а закончена тогда, когда Никита Хрущев уже основательно выкинул его портрет из знаменитой четверки и собирался заполнить вакантное место своим изображением... Но Леонов хотя и знал, что грузины у Никиты из-за ненависти к Сталину (на этой почве даже всемирно популярную пятилетку превратил... в семилетку), давно уже не в почете (если верить «дворцовым» слухам, однажды, будучи пьяным от кахетинского Мукузани, даже пригрозил выселить нас в холодный Северный Казахстан, за что тут же получил увесистую оплеуху от своей дражайшей половины, умницы Нины Петровны), все же не поддавался конъюнктуре и не изменил ни жизненной, ни художественной правде...

В «Евгении Ивановне» фигурируют, как второстепенные персонажи, совсем простые грузины-крестьяне, которые, наверно, не лучше знают русский язык, чем писатель «Отар», но...

Вот, к примеру, всего одна цитата, свидетельствующая о том, как Леонов справляется с «языковыми» трудностями:

*«Переведи ему, генацвале, чтобы имел представление. Вся долина, полтора верста, сплошное вино... вино пополам с огнем течет в жилах Кахетии. Напареули – читал на бутылках? – налево за рекой будет, вон, где шпак идет. Гурджаани, Карданахи – слышал?.. – дальше помещается, в направлении – мимо вон тех белых ворот, за кипарисом. Всю Алазань под звон бокалов проехать можно. Когда потребуется, пусть прямо мне напишет: Мир, Грузия, Сигнахский уезд, больше ничего не надо, прямо на мое лицо. Вышлем наилучшее, какое сами на свадьбах пьем. Будь человек, переведи ему мою фамилию, кацо!»*

А как Толстой справлялся с «языковыми» трудностями, скажем, в «Хаджи-Мурате»? Если он хотел бы унижить своего героя, конечно, заставил бы его изъясняться на чужом языке именно «по-зверски»... Ведь Хаджи-Мурат все же

*«...немного понимал по-русски, но не мог говорить, и когда не понимал, улыбался, и улыбка его понравилась Марье Васильевне так же, как и Полторацкому».*

Вы, конечно, помните Ваньку Жукова, не раз избитого сапожником Аляхиным; ему было тогда девять лет, грамоте научила его «барышня Ольга Игнатьевна», и вот несколько строк из его письма «На деревню дедушке»:

*«А когда вырасту большой, то за это самое буду тебя кормить и в обиду никому не дам, а помрешь, стану за упокой души молить, все равно как за мамку Пелагею».*

Спрашивается, вовсе не вундеркинд, едва прикоснувшийся к азбуке крестьянский мальчонка мог

ли так выстроить фразу, писать без ошибок? Нет, конечно, но Чехова больше интересует его внутренний мир, его мысли, а не правописание...

Я выше выделил слово «унизить», и мне хотелось бы, чтобы Вы обратили на это особое внимание, ибо вся загвоздка как раз в том и состоит, что...

Талант и ум в одном человеке не всегда, даже довольно редко, шагают в ногу. Можно быть талантливым, а по части ума явно хромать; но можно быть умным и в то же время быть бесталанным... Вас бог не обидел, как пишут и еще много, много раз напишут критики, ни талантом, ни умом и... вдруг такая осечка!

Не очень умная осечка, по-моему. Даже я, настолько незаметный грузинский писатель, что из восьми генерал-секретарей Грузинской писательской службы только один знает меня в лицо, не стал бы писать подобным образом: ну если так уж необходимо убедить читателя, как жутко гово... Да не говорит, а скорее мычит по-русски писатель «Отар», я бы ограничился его же первыми «перлами»:

*– «Ты зачем здэс живешь?! Зачэм? Ты зачэм не убьешь этого дурака? Зачэм? Тебе мало моего дома? Мало тэсят комнат? Я построю тебе одиннадцат. Я помешу тебе луччий санаторий Цхалтубо!»*

А в дальнейшем его «речь» изложил бы «по-христиански», только словесному материалу придал бы специфически национальный колорит...

Между прочим, почти все русские писатели до Вас так и поступали, а Вы, почему-то, крепко уцепились за эту «клюкву».

Поверьте, лично на меня, на грузинского читателя, давно и всегда любящего русский язык, русскую культуру, русский театр, это производит просто гнетущее впечатление. Мне даже думается, что Вы, так безжалостно коверкая в устах нерусского русские слова, поневоле, как парадоксально это ни звучит, сами же больше унижаете свой родной язык, чем тех, кто на нем, если воспользоваться дореволюционным выражением, так эфиопски говорит...

Но, к слову сказать, у этой «медали» есть еще и другая сторона, довольно-таки спорная. Я думаю, что не только в Советском Союзе, но и во всем мире вряд ли найдется хоть один человек (в данном случае я исключаю слабоумных русофилов и грузинофилов), которому не хотелось бы знать, кроме своего и другие языки. Ведь знание языков украшает не только самого человека, но и, случается, даже всю ту страну, к которой он принадлежит; так, например, в двадцатые годы, на юбилее двухсотлетия Академии наук, все иностранные гости были буквально поражены и восхищены, когда Анатолий Васильевич Луначарский – в их представлении большевик-людоед – начав свою речь по-русски, затем перешел на немецкий, потом на французский, на английский... (Здесь в чередовании языков, возможно, я не точен).

Маркс, будучи уже стариком (в прошлом веке 50 лет считались уже старостью), стал изучать русский...

Все это, безусловно, прекрасно и достойно подражания, однако вовсе не значит, что раз ты представитель свыше стомиллионного народа-моря, то тебе позволено насмехаться над маленьким, трехмиллионным народом, народом-ручейком, только из-за плохого знания твоего языка.

Русский язык, любишь его, или, допустим, не любишь, в нашей стране крайне нужен, просто практически необходим не только нам, грузинам, но и всем нерусским народам, но нельзя не считаться и с тем, что, хотя с детства и слышим его, он для нас и по грамматической структуре, и в смысле произношения, как-никак все же остается почти иностранным...

Вы об этом хотя нигде и не пишете, но и без словесного излияния чувствуется, как Вас раздражает наш акцент...

О-о, не надо требовать от нас, Виктор Петрович, чтобы все мы были Штирлицами! Мы же не собираемся пробираться в логово врага, чтобы выдавать себя за стопроцентных, в данном случае, русских, и мольбами тоже, кажется, не надоедаем вам, чтобы разрешили нам играть на сцене Малого театра (А. И. Южин избегал говорить по-грузински, боясь, что это отразится на его русском произношении).

Помню, однажды в московском Доме литераторов Алексей Каплер, вспоминая встречи с Серго Орджоникидзе, сказал: «Грузинский акцент придавал его русской речи какую-то ласковость».

Да, вообще, что там акцент, лишь бы человек правильно говорил грамматически и мысли были бы нештампованные, нестертые...

Аварец Расул Гамзатов говорит по-русски, с точки зрения орфоэпии, с жутким акцентом, но он, однако, едва ли не самый читаемый поэт среди русских читателей и в этом отношении ничем не

уступает даже первоклассным русским поэтам, современникам нашим!..

Не скрою, мне очень хотелось бы узнать, – а знаете ли Вы, вовсе не принимая во внимание акцент, какой-нибудь второй язык, ну, например, певучий украинский, ласкающий слух таджико-персидский, очень музыкальный эстонский или же не менее музыкальный литовский? Латышский?

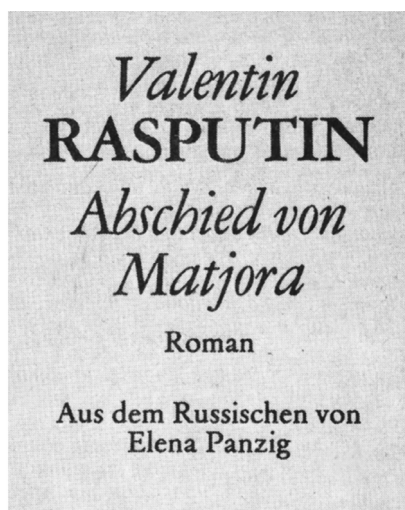
Я вполне понимаю Вас: знание этих языков Вам вовсе и не нужно, Вы же с говорящими на этих языках вполне свободно обходитесь и с помощью своего родного, могучего и правдивого языка.

Да, но... А вот как обстоят у Вас точки соприкосновения с английским? Или немецким? Или с французским? С испанским? Ну хотя бы с одним из этих мировых языков, а?

Я, правда, как грузин, тугодум, но Вас конкретно в данном случае все же понимаю: Вы же не любите, когда напоминают, но прошу извинить меня покорно... Только на этот раз... Знаю, в том возрасте, когда чтению «Хижина дяди Тома» предпочитают игрушечный пистолет, можно играючи изучить иностранные языки, тогда Вам не до них было: детство было у Вас тяжелое, росли в детдоме...

(А я со своим вечно голодным мальчишеским желудком – при живых-то родителях – не раз мечтал попасть в детдом, но меня, как сына священника, не принимали, хотя к тому времени первые комсомольцы – строители нового светозарного мира, насильно сняв с отца рясу, отобрав и присвоив его серебряный крест и опалив его окладистую бороду, публично, на улице лишили духовного сана, но я, малолетка, все же по-прежнему оставался в опале как отпрыск бывшего, но еще живущего распространителя «опиума для народа!»)

Но, если не ошибаюсь, Ваш друг и (о, в этом не могу ошибиться!) тоже превосходный писатель из первой обоймы современных русских писателей, Валентин Распутин, кстати, Ваш Защитник на съезде писателей, ведь не рос в детдоме? А раз так, скажите, пожалуйста, может ли Валентин Григорьевич прочитать вот эту книгу, которая, к слову сказать, уже несколько лет красуется в моей тощей библиотеке?



В Российской империи, если не все языки поработанных народов, то, во всяком случае, языки народов Кавказа считали и называли собачьими (однако со своими собаками русские сановники и вельможи общались-то по-французски!).

Но это все-таки не помешало англичанам Марджори и Оливеру Уордропам изучить наш язык и ознакомить своих соотечественников с грузинской литературой... Но и это как можно забыть: прекрасный русский поэт Константин Бальмонт в те времена, когда никакой дружбы народов не было и в помине и никто не платил за это даже мало-мальски прожиточного гонорара, перевел «Витязя в тигровой шкуре», предпослав ему восторженное предисловие:

*«Как Гомер есть Эллада, Данте – Италия, Шекспир – Англия, Кальдерон и Сервантес – Испания, Руставели есть Грузия. Каждое из этих бессмертных имен не только имя поэта, вознесенного вечной славой, но и лучезарное означение души, которая сумела воплотить в себе сокровищницу духа целого народа, этой душой воссиявшего, цветом пышным и не повторяющимся».*

...А вот за 117 лет нашего «добровольного» единения с царской Россией не нашлось ни одного ученого человека среди русских, который заинтересовался бы нашим «собачьим» языком.

(Я не считаю Маяковского ученым: он знал грузинский язык, и он его отлично применял во многих публичных баталиях, и в Политехническом музее и даже в Америке, когда нужно было своих недоброжелателей послать к чертям собачьим!).

И почти за 70 лет нашей единой, совместной советской жизни только двое русских из ученого мира (Климов и Руденко) обратили внимание на наш язык, о котором в 1928 году академик Н. Я. Марр писал:

*«Грузинский язык один из наиболее развитых и в письменности живых языков мира.*

*Грузинский язык способен полноценно и без искажения передавать понятия отвлеченного мышления.*

*Грузинский легко роднится или сходится с чужеродным языком, легко усваивает достижения мысли и речи соседствующих и зарубежных народов».*

...И Вы думаете, в таком сиротливом положении только грузинский, а другие языки таких же маленьких советских народов процветают?

Примерно, лет десять назад в Ереване состоялся симпозиум арменологов... Со всех концов света собрались ученые в Армению, и все они выступали на одном из древнейших языков мира – на армянском, только один-единственный человек – москвич – выступил не по-армянски!.. Не потому, что не хотел, – просто не знал.

Ученых-грузиноведов называют картвелологами... Их можно найти и в Америке, и в Англии, и во Франции, и в обеих Германиях, и в Бельгии... В Норвегии, в Венгрии, в Польше...

О, нет! Мне надо экономить бумагу и пасту, особенно – пасту, она у меня французская, и ее силой, словно внутри свинец, выдавливать не надо... Но на это жалеть ее, какая бы она ни была, было бы неблагодарностью а la Schwein: даже в крошечном Люксембурге одиноко, но все же звучит грузинская речь... А в швейцарском городе Цюрихе, едва насчитывающем полмиллиона жителей, проживают и постоянно дышат, так сказать, грузинской речью три ученые женщины. Примечательно, что они заочно, никогда не видя до того родину этого языка, изучили наш, в смысле распространения крайне локальный язык...

А ведь они же немцы! Правда, швейцарские, но все-таки немцы, а русские, – не сибиряки, нет-нет! – и не вологжане, и не туляки, и не рядом с нами, иногда даже в одном доме проживающие, которым, как военнослужащим, часто приходится менять место обитания, – о них речь, конечно, не идет, но родившиеся и выросшие на грузинской земле, представьте, даже русские жены грузин не проявляют и малейшего интереса к языку тех людей, которые уже стали для них самыми близкими.

А вот одна китайка... Да, самая натуральная коренная китайка как-то вышла замуж за одного грузинского художника и за сравнительно короткое время так овладела языком мужа и своих детей, что совсем недавно, выступая по нашему телевидению, подробно рассказала – по-грузински! – о поездке в Китай, куда она ездила повидать своих родных.

Не утаю и не побоюсь сказать в адрес, в одно время очень нам дружественного народа, а теперь пока не так уж очень дружественного, что в те минуты во мне зародилось горячее желание обнять и прижать к своей волосатой груди миллиард сто миллионов китайцев, включая даже хунвэйбинов, если они еще уцелели...

Вы талантливый писатель и, стало быть, тонкий психолог, но все же не думаю, что сможете проникнуться этим моим чувством (странным!), ибо Вы сын многомиллионного народа, да еще потому, что Вы уже слишком много немудрых «пескарей» наловили в наших мутных водах...

*«Отец-старик не раз его насчет уды предостерегал. «Пуце всего берегись уды! – говорил он. – Потому что хоть и глупейший это снаряд, да ведь с нами, пискарями, что глупее, то вернее. Бросят нам муху, словно нас же приголубить хотят, ты в нее вцепишься – а в мухе-то смерть».*

М. Е. Салтыков-Щедрин.  
«Премудрый пискарь».

В первый раз Ваш рассказ прочитал я, так сказать, для удовольствия, а в погоне за удовольствием, сами знаете, всегда спешат, и я в этой спешке как-то не обратил должного внимания на страницу 135, где Вы высказываете для грузин, в сущности, трагическую, однако правильную и справедливую

МЫСЛЬ:

*«Дело дошло до того, что любого торгаша нерусского, тем паче кавказского вида, по России презрительно кланут и кличут «грузином»...*

В этих словах, конечно, нет, но мне страстно хочется найти хоть чуть-чуть сочувствия к нам, так сказать, к порядочным грузинам, хоть намек в нашу защиту...

В той же гневной тираде против «алчных торгашей и деляг», к безмерной радости нашей, можно обнаружить и то, что в Грузии, разумеется, по Вашим случайным наблюдениям, кое-где есть еще такие «селяне», у которых спекулянты скупают фрукты, цветы, чачу, стало быть, в Грузии еще не перевелись «работающие крестьяне».

Позвольте мне, Виктор Петрович, за это важное открытие выразить Вам от всей еще работающей части грузин, к которой, кстати, автор этих строк, по нахальности натуры своей и себя причисляет, глубочайшую благодарность!

Благодарность благодарностью, но если в Грузии еще можно встретить работающих, копилка надежды, значит, не совсем еще угасла, а раз так, по-моему, вряд ли следовало Валентину Распутину торопиться и раньше нашей биологической смерти пропеть отходную целой республике, за которую он, правда, пожал бурные аплодисменты!..

И где же?

На форуме инженеров человеческих душ, учителей жизни, умственно-эмоциональных предводителей 270-миллионного советского народа!

О, как красноречиво, как наглядно доказывает это «оживление в зале» незыблемость и нерушимость, а также искренность дружбы всех наших народов!

Прости меня, господи, за инакомыслие (тем более, что Ожегов это слово объясняет как «устарелое»), но не очень уверен, что «там» все были рады «больной Грузии» и что, например, у малочисленных делегаций потрескалась кожа от чрезмерного хлопания в ладоши.

Да, не хочется верить, что в этом высокочтимом зале у всех делегатов и гостей съезда было и есть одно лишь базарное представление о Грузии и грузинах. А вообще мы больше не собираемся обманывать себя: такое представление о нашем народе есть, оказывается, не только у простых обывателей, но и у...

Разрешите мне, пожалуйста, на этом оборвать эту нескладную фразу, но не потому, что она нескладна, боюсь за свою дырявую память, а вдруг потом не вспомню: Грузия в нашей стране единственная республика, которую посетил, да еще дважды (в 1961 и 1968 годах), Михаил Александрович Шолохов. Он, кстати, в Западной Грузии приблизительно в тех же местах побывал, что и Виктор Петрович Астафьев, и, думается, от его пронизательно-зорких глаз вряд ли могли укрыться местные «пискарь-пескари» различных величин и оттенков, но он, наряду с ними, наверно, увидел немало хорошего, иначе трудно понять, почему он через несколько лет вновь приехал сюда...

Ради чачи, что ли? Но ведь этот «нектар» он при малейшем желании мог получать дубовыми бочками, вовсе не выезжая из станицы Вешенской!

\* \* \*

Несмотря на то, что Вы обрадовали нас своей объективностью, сообщив, что по российским базарам рыскают не одни только грузины, я все же готов все грехи нашего дорогостоящего советского базара, фруктово-цветочных спекулянтов принять на себя, как принял их Иисус Христос на суде иудейском... Но при условии – тот, кто осмелится приклеить целому народу ярлык «базарный», сам должен иметь элементарные знания в экономике, хоть поверхностное представление о законах рынка. Тем более, если он член Союза писателей, а не Союза рыбаков.

В июне минувшего года в «Комсомольской правде» была опубликована статья Н. Найдиной, рабочей одного из краснодарских совхозов, в которой она возмущалась «южанами» (читай – грузинами!), продающими цветы «страшно дорого». Позже в той же газете ей ответил слесарь А. Метла из Запорожья:

*«Уважаемая товарищ Н. Найдина!*

*Не спорю, у Вас найдутся единомышленники, и немало. В основном, такие же завистники, как и Вы. Таким людям наплевать, что всевозможной продукции на рынках станет меньше, если этих людей – «частников» начать в чем-то ограничивать. Вам нужно, чтобы денег у них было меньше,*

которые Вам мешают спокойно спать.

*Роза и любой цветок – это не хлеб и не мясо. И если человек покупает розу, то мясо и хлеб у него наверняка уже есть. Так что человек, покупающий цветок, тоже не без дохода».*

(«Комсомольская правда», 6.06.85.).

Скажите, пожалуйста, чем не Адам Смит этот товарищ Метла, а?

(От себя добавил бы: Краснодарский край – это еще вовсе не Красноярский край, он является почти продолжением и по климату, и по почве Западной Грузии, и кто и что мешает краснодарцам выращивать у себя майские розы и стыдливые мимозы? Ну и виноград тоже!

Но я все же предупредил бы не только теплолюбивых краснодарцев, но и не боящихся трескучих морозов красноярцев, да и вообще всех, кого так кусает безбожная цена этих товаров: цветы и виноград – не картошка и даже не арбуз; за цветами надо ухаживать, как за грудным ребенком, а за виноградом... Подсчитано: крестьянин за сезон заходит в виноградники, в среднем, восемьдесят раз, разумеется, для работы... 80 раз! И не так уж редко бывает, что весь затраченный труд идет насмарку: в какие-то минуты град уничтожает все!).

У арабов есть пословица: «Базар не знает ни отца, ни матери».

И как Вы думаете, «алчный торгаш» – грузин прилетит за тысячи километров в Новосибирск или Иркутск и будет продавать там, к примеру, мандарины за рубль килограмм, когда само государство продает их за два рубля? (Совсем недавно они стоили рубль 10 копеек и вдруг сразу же подорожали, и не на 3 или 5%, как это обычно бывает в презренном капиталистическом мире, чему мы, то есть наша пресса от нашего имени донельзя возмущается, – а прямо на 90%!).

Давайте помечтаем: если б цитрусы росли в Сибири, а в Грузии только рябина, да и та не успевала бы созреть из-за внезапно ударивших морозов, сибиряки, этот мужественный и суровый, честнейший народ, зная, что на вырученные от продажи мандаринов деньги приобретут давно вожеленную «Волгу», как Вы думаете, Ваши земляки продали бы их нам по божеской цене только за то, что у нас непривычные для них черные глаза и смоляно-курчавые волосы?

Вы пишете, что, мол, грузины-спекулянты обдирают доверчивых северян, продавая им полумертвые цветы и прогнившие фрукты...

В защиту этих подлых грузинских спекулянтов я не прибегну к помощи одного чисто русского выражения – не обманешь – не продашь, – а только позволю себе обратиться с следующим монологом:

– Дорогие северяне, наши старшие братья и сестры! Вы же не пещерные люди, вы, произведшие научно-техническую революцию, вы, современники и свидетели воплощения человеческой мечты всех времен, когда нога человека коснулась поверхности Луны, и неужели вы и теперь не отличаете съедобный фрукт от несъедобного, а полумертвый цветок от живого?! А коли так, мой вам совет: покупайте, пожалуйста, цветы бумажные, и надолго, и по цене доступно.

А вообще-то мы, кое-где еще не совсем вымершие честные грузины, будем несказанно рады и премного благодарны вам, и иркутянам, и норильчанам, и пермякам, и смолянам, и...

О-о, москвичам, разумеется, в особенности, если вы с ваших рынков огнем и мечом изгоните всех грузин, сосущих вашу трудовую кровь группы «А»! (Только среди них попадаются и обыкновенные покупатели-грузины, их, ради бога, не гоните).

Но этих чернооких вампиров, к сожалению, никто не гонит, и именно в силу законов экономики, которым, кстати, подчиняются и развитой социализм, и тот социализм, долгие годы существовавший до развитого!

У советских людей, в том числе, надо полагать, и у сибиряков, накопилось много денег, а расходование их, как это ни странно и удивительно, связано скорее с мучениями, чем с радостями... Ну, ковры уже куплены, и это прекрасно, но они только для глаз, для осязания, а у советского человека, как у всякого другого, есть еще и другие потребности, ну, например, желание полакомиться фруктами...

И вот перед его взором маячат яблоки (и вовсе не с червоточиной, как Вам кажется, хоть Вы и не разрезали их), которые этот проклятый... Не вообще южанин – не азербайджанец, не армянин, не абхазец и не осетин, не дагестанец и не молдаванин и не таджик-узбек-туркмен, а именно «грузин» продает так дорого, словно они золотые, и все же приходится купить...

А Вы думаете, на родине этих яблок они стоят не дорого, как и вообще все, что выносится на наш с первого взгляда красочный южный базар?..

Теперь и мы смеемся, ну, конечно, горько, сквозь слезы смеемся над одной пословицей, широко бытовавшей у нас до революции: «Самовосхваление и одного огурца не стоит, а огурец – в копейку».

А нынче советский-то огурец, прапрапрадед которого стоил копейку, так подорожал – так так подорожал... Зато самохвальство, да и вообще похвала так подешевели, так подешевели, что уже и тому не веришь, когда хвалят даже достойного человека.

И во всем этом, Виктор Петрович, виноваты грузины, пусть даже неработающие, пусть даже оголтелые спекулянты-грузины?!?

\* \* \*

Козьма Прутков советовал: «Смотри в корень!»

\* \* \*

Если бы, скажем, у благородных чукчей было что продавать, то, как Вы думаете, ради сохранения за собой сего прекрасного эпитета, ограничились бы они одним Камчатским полуостровом и не сбывали бы в других краях гранаты азербайджанские, персики армянские, дыни среднеазиатские, арбузы астраханские?!

В Краснодарском крае уже широко возделывают (по возможности, скрытно, конечно!) опийный мак и индийскую коноплю, чтобы «выкурить» из них «белую смерть», разумеется, не для того, чтобы ускорить свою собственную, – в Грузии много таких «просветителей» задержали с поличным!

У Платона в «Государстве» сказано: «В обществе процветает лишь то, что оно само насаждает»... Впрочем, в оригинале говорится чуть крепче (для советского уха!), но в точности привести боюсь, ибо и поныне страдаю комплексом страха...

Кстати, не кажется ли Вам, в языковом и смысловом отношении неправильным, когда осужденного спрашивают, сколько лет ему дали? Мне лично, в свое время, дать-то ничего не дали, но отобрать-то... Отняли лучшие годы молодости...

О, нет! Не за спекуляцию мочалкой, а... идеями!).

Да, огурец и в тех местах России, где его продают не южане-живодеры, а добропорядочные северяне-русские, стоит... А стоит так дорого потому, что землелюбцев стало мало... Прошу простить за, может быть, неправильное словообразование – землелюбцы везде и всюду почти перевелись, а огурец, как показывает наша многолетняя практика, никак не может вырасти даже на такой бумаге, на какой Екатерина Великая печатала свои 250-рублевые ассигнации.

... И даже Вы, истинный сын гигантской русской земли, не доискиваетесь истоков этого, в сущности для всех нас малоутешительного явления, и все беды вместе с Валентином Распутиным сваливаете на песчинку в море – «большую Грузию»...

(Мне стало известно, что один балной грузин так безмерно возмутился из-за «балной Грузии» автором «Денег для Марии» и «Пожара», что настрочил гневное письмо:

*«Нет сомнения, Валентин Григорьевич Распутин – прямой внук Григория Распутина или же его внучатый племянник, и он целиком оправдывает распутную фамилию своего знаменитого предка».*

С моей стороны было бы, конечно, неразумно извиняться за всех дураков, хоть и земляков, но на сей раз можно быть снисходительным к автору этой эпистолы, который, как оказалось, в детстве переболел энцефалитом, да и кроме того – не только в «балной» Грузии, но и в здоровой России миллионы людей не знают, что настоящая фамилия Гришки – Новых!

И он, Григорий Ефимович, скорее «наш родственник», чем Валентин Григорьевич Григорию Ефимовичу; если верить преданиям, одна дочь фаворита последней императрицы России вышла замуж за грузина, Шервашидзе...

А что касается Валентина Распутина, честь и хвала ему за то, что он не побоялся и не постыдился и вошел в литературу, что правда, то правда, с сильно подмоченной, ставшей нарицательной, фамилией и вновь заставил загреметь ее, но теперь уж, так сказать, позитивно...

Да, такова сила таланта!

Фамилия Пушкин до появления на русском небосклоне Александра Сергеевича тоже не звучала, подобно фамилиям Румянцева, Шереметьева, Трубецкого или Вершинина, а потом все вершины затмила, и если можно было бы выстрелить из Царь-пушки, и ее перекрыла бы своим громоподобным звучанием...).

Прошу прощения за отход в сторону...

... Итак, во всех бедах Вы и Валентин Распутин вините песчинку-Грузию...

И разве к лицу это большим русским писателям?! Тем более таким, которые, судя по их произведениям, никак не являются служителями комплиментарного «реализма».

(Насколько мне помнится, честная литература во все времена, от Гомера до нашей эпохи, то есть до Семена Бабаевского – трижды (подряд!!!) лауреата Сталинской премии (1949, 1950, 1951 гг.), – вовсе не зная и не думая о каких-то «измах», всегда придерживалась критического реализма ради усовершенствования общества.).

Писатели испокон веков считались совестью и мозгом страны и народа, авангардом человечества, цветом мыслящей интеллигенции, и разве можем мы теперь простить этой «властительнице дум», выкрикнувшей на съезде:

– Грузины пошли на базар!

(Подразумевалось, естественно, продавать, а не покупать...).

И правильно поступили грузины, что «пошли на базар»!

Молодцы они, что покинули, хоть на время, но все же покинули тот «Дом», в котором все мы живем, но беда в том, что точно не знаем, кто на каком этаже живет и на какой стороне, –

*«с окнами на лазурное море или с видом на грохочущую железную дорогу»...*

Нет, как ни измельчали мы – грузины, как ни переродились, но все же живет в нас, может, и в малых дозах, чувство человеческого достоинства и еле дышащий дух гордости и непокорности.

Один большой русский писатель считал самоубийство актом малодушия. Его имя мне неудобно называть, ибо я намерен набраться нахальства и с ним не согласиться: обдуманное самоубийство психически нормального человека – акт величайшего мужества.

Именно так и поступили недавно в нашей республике, вероятно, с целью искупления вины, два крупных представителя высшей власти, погрязшие – как у нас принято мягко квалифицировать – в неблагоприятных делах...

Когда в 1978 году принимали новую Конституцию, не общесоюзную, а республиканскую, и при ее, так называемом, всенародном обсуждении в ней вдруг не оказался пункт, согласно которому «Грузинский язык является государственным языком республики», в знак бурного протеста вышла на проспект Руставели многотысячная демонстрация, в основном молодежная, и громко потребовала восстановления изъятого пункта...

Скажу прямо, ни тогда, ни сейчас я лично не считаю умным и оправданным такой опрометчивый поступок моего народа, ибо, хотя в прежней Конституции в течении почти полувека грузинский язык и фигурировал как государственный, но от этого нам не было, как говорится, ни тепло, ни холодно.

И стоило ли теперь из-за какой-то пустой формальности, филькиной грамоты играть с огнем? Не с театральным, не с бенгальским, а с настоящим огнем? С повторением 9-го марта 1956 года, стоившего нескольких сотен молодых жизней?

Это великое наше счастье, что на этот раз как-то и в самом деле обошлось без такого огня: в Москве в этот критический для грузин день оказался человек, много прозорливее Никиты Хрущева, великодушно уступивший «строптивому народу» без всякого ущерба для своего мундира.

(Впрочем, он был бы еще умнее и проницательнее, если б этот ни к чему не обязывающий и ничего не дающий пункт с самого начала, как и в других республиках, не превратили бы в яблоко раздора, в причину скрытого возмущения... братских народов!).

Уже не помню, какой это цветок, который не каждый год, а редко, очень редко цветет (не агава ли?)...

Теперешние грузины, в том числе, конечно, и наши делегаты – писатели, давно приучились жить по принципу одного литературного персонажа:

*«Лучше слыть ослом и жить как человек, чем быть человеком и жить, как осел!»*

И как радостно, когда этот «осел», привыкший к понуканию и повиновению, вдруг взбрыкнет что-то человеческое. Грузинская делегация (к сожалению, не вся) именно так и поступила, и сей «скандал в благородном семействе», поверьте, высоко поднял престиж всего съезда, и, стало быть, не так правы зеленые...

Ой, простите, я ведь дальтоник, ошибся в цвете: то есть... желтые писаки, пишущие и говорящие про нас, будто все мы перманентные овцы, ведомые козами, или безжизненные роботы, слепо подчиняющиеся радиокоманде...



Нет и нет, господа клеветники, и у нас могут быть разные мнения, и у нас бывают, хоть изредка, как видите, расхождения во взглядах!

Да, да!

А как же! Даже в семье, состоящей из трех человек – маменьки, папеньки и доченьки, редко бывает единомыслие, а на съезде, тем паче на писательском, где собралось свыше тысячи человек, и все умники-преумники, хоть и единой советской крови, но все-таки с непохожими характерами, темпераментами и, возможно, с разными отпечатками пальцев в случаях взлома человеческих душ!..

И чему вы удивляетесь, заокеанские холопы империализма, если кое-кто из них – у нас ведь свобода передвижения! – и пойдет на базар продавать...

О-о, плохо то, что и продавать уже больше нечего: совесть давно продана без остатка, да и вообще спрос на нее стал нулевой, так что спекуляция одним лишь этим ветхозаветным товаром в наши дни никакой прибыли не приносит, поэтому...

Вот вспомнилась поневоле еще одна... Ничего не поделаешь, раз я грузин, то, естественно, в моей голове вертятся только одни базарные истории...

Это было еще при Хрущеве, который, к слову сказать, к грузинскому народу, породившему Отца советских народов, симпатии не питал.

(Рассказывали: однажды Сталин на глобусоподобную голову своего ученика и соратника будто бы вытряхнул пепел из своей знаменитой трубки, сказав: «Эх, Никита-дурачок, Никита-дурачок!». И тот это запомнил, как кусок королевской кобры!).

... В то самое «смутное время» на Свердловском стадионе в матче футбольных команд первой лиги, когда тбилисец Торадзе забил второй безответный гол свердловчанам, со всех трибун раздались воинственные свистки, нецензурные крылатые выражения (цитировать не буду из-за уважения к финской бумаге, на которой пишутся эти строки) и оскорбительные выкрики:

– Ах ты, спекулянт! Паршивый спекулянт!..

На что Торадзе, уже получивший подобные тумачи и затрещины и после первого забитого гола, будучи совсем не знаком с нейрофизиологией, интуитивно прибег к активно оборонительной позиции:

– Вот вам паршивый спекулянт! – и, чуть спустив трусы, величественным жестом, достойным императора-философа Марка Аврелия, указал на тот орган, который, как известно, дает жизнь и футболистам-спекулянтам и болельщикам-хулиганам!

Я вовсе не оправдываю, но и не предаю анафеме этот неэтичный, невежливый поступок, который, может быть смягчается отсутствием в тот день на стадионе женщин, к тому же футболисту, да еще игроку первой лиги, по-моему, иногда, только иногда, в особо стрессовых ситуациях, позволительно апеллировать к тому, что ниже живота...

До последних дней июня 1986 года никогда не предполагал, что может существовать что-то общее между футбольным стадионом и писательским съездом, так велика дистанция между ними, ну, сами понимаете, где мыслящие головы и где играющие ноги, но...

Оказывается, отнюдь нет!

«Грузины идут на базар», – завопил на этот раз не пропойца-болельщик, а инженер человеческих душ в образе дородной дамы, думающей, бесспорно, и за письменным столом не башкой, а кобыл...

Я был бы рад позаимствовать у Вас меткое слово из «Пескарей», но нет, не dokonчу этой фразы, дабы не задеть даже косвенно прекрасных писательниц: Майю Ганину, Беллу Ахмадулину, Екатерину Шевелеву, Сильву Капутикян, Фазу Алиеву и еще некоторых других, чьи уста, думается, никак не могли повторить бред сивой кобылы и этим невыразимо оскорбить «тоже идущих на базар»...

Называю только в Москве живущих:

Ираклия Андроникова, чье отчество – Луарсабович – так трудно произносить не грузинам, но «все же» всеобщего любимца многих миллионов телезрителей и сотен тысяч читателей;

Симона Вирсаладзе – народного художника СССР, которого сам Юрий Григорович считает (без преувеличения!) соавтором всех своих чудесных балетных постановок;

Владимира Канделаки – народного артиста СССР, любимца Вл. Ив. Немировича-Данченко, и уже этим нетрудно будет определить его возраст, но и поныне выступающего на сцене Оперного театра, что на улице Пушкина...

(В дальнейшем постараюсь, по возможности, без перечисления, как это у нас принято, множества регалий и нескончаемых титулов, которые, кстати, «кое-когда» и «кое-кем» вовсе не талантом добывались; истинно талантливых и без «эполетов» всегда знал народ).

Иосифа Сумбаташвили – главного художника театра им. Вахтангова;

Маквалу Касрашвили и Зураба Соткилава – солистов Большого театра, одинаково удивляющих «немузыкальную» Америку и сверхмузыкальную Италию;

Алексея Чичинадзе – до недавнего времени главного балетмейстера театра им. Станиславского и Немировича-Данченко;

Александра Товстоногова – главного режиссера драматического театра им. Станиславского, на две трети грузина, сына первого режиссера страны Георгия Товстоногова (по матери грузина);

Элисо Вирсаладзе – пианистку, лауреата многих международных конкурсов, профессора Московской консерватории;

Нину Ананиашвили – еще совсем молоденькую балерину Большого театра, получившую недавно на Международном конкурсе артистов балета в американском городе Джексоне первую премию – золотую медаль, и о которой во время гастролей Большого театра в Англии лондонская газета «Обсервер» писала:

*«Каждая смена состава в «Раймонде» приносит новую радость. А Нина Ананиашвили была самой романтической героиней. Миниатюрная брюнетка, очень красивая, являет собой редкое сочетание деликатности и силы, утонченности и жизненной энергии».*

(«Известия», 15.08.86.).

Георгия Данелия – кинорежиссера, постановщика широко известных фильмов: «Я шагаю по Москве», «Не горюй», «Афоня», «Мимино», «Осенний марафон»;

Мэлора Стуруа, чьи памфлеты захватывают миллионы читателей газеты «Известия», «так себе» говорящего по-русски и пишущего прелестные стихи на родном языке;

Булата Окуджаву – поэта, прозаика, певца;

Георгия Ломидзе – члена-корреспондента Академии наук СССР, заведующего отделом литератур народов СССР Института мировой литературы им. А. М. Горького;

Александра Надирадзе – академика Академии наук СССР, дважды Героя Социалистического Труда, лауреата Ленинской премии, выдающегося ученого и конструктора в области механики летательных аппаратов;

Альберта Тавхелидзе – члена-корреспондента Академии наук СССР, директора Института ядерных исследований Академии наук СССР;

Реваза Гамкрелидзе – члена-корреспондента Академии наук СССР, лауреата Ленинской премии, редактора журнала «Математика» – органа Академии;

Андрея Бицадзе – члена-корреспондента той же Академии, заведующего отделом Института математики им. Стеклова, долгое время работавшего в Новосибирском университете;

Владимира Мшвениерадзе – члена-корреспондента Академии наук СССР, заместителя директора Института философии Академии наук СССР;

Бориса Курашвили – доктора юридических наук, ведущего научного сотрудника Института государства и права АН СССР;

Игоря Шхвацабая – не только директора Московского института кардиологии, но и всемирно известного практика-кардиолога;

Вахтанга Немсадзе – главного педиатра города Москвы, хирурга-кудесника;

Отца и сына Мшвениерадзе – бывшего и нынешнего членов сборной команды СССР по ватерполо.

Фраза «Грузины пошли на базар» и последующие за ней аплодисменты бросили зловещую тень гнусной неблагодарности и на память недавно почивших (поскольку Вы с Распутиным сибиряки, называю только «сибиряков»):

Илью Несторовича Векуа – союзного академика, лауреата Ленинской премии, одного из основателей и первого ректора Новосибирского университета, *математика* (подчеркиваю, ибо к гуманитарным дисциплинам и бездарный пройдоха легко может примазаться и жить в избранной им науке, как ученый, припеваючи до конца дней своих, а вот к математике, да ещё получить в ней высшую премию – это исключено).

Когда отмечали 70-летие со дня рождения Векуа, находящегося уже в Тбилиси, тогдашний проректор Новосибирского университета профессор Ширков прислал письмо, в котором отмечалось,

что во времена ректорства Ильи Несторовича Новосибирский университет, быстро пройдя детство, юность и возмужалость, превратился в одно из могучих высших учебных заведений страны:

*«Любой человек, который побывал в грузинском селении, – заключал он, – знает, что это селение, вне зависимости от родственных отношений, являет собой одну большую семью, и все его жители разделяют между собой и радость, и горести. Илья Несторович смог превратить коллектив Новосибирского университета именно в такую единую семью».*

Пойдем дальше и познакомимся со вторым «сибиряком», к сожалению, с помощью некролога:

*«Советская наука понесла тяжёлую утрату. 20 марта 1986 года скончался выдающийся советский ученый в области энергетики, теплофизики, физической гидродинамики, крупный организатор науки, член Президиума Сибирского отделения АН СССР, директор Института теплофизики Сибирского отделения АН СССР, Герой Социалистического Труда, лауреат Государственной премии СССР, академик Самсон Семенович Кутателадзе».*

(«Известия», 23.03.86.).

(Мне все же кажется, что не повредило бы заглянуть хоть на полминуты в новейшую историю и вспомнить человека, прозванного ласково «Сибирским дедом» (в 40 лет) и прочитать в одноименном «Энциклопедическом словаре» на букву «К»:

*«Каландаришвили Нестор Ал-др (1876 или 1874-1922), один из руководителей партиз. движения в Вост. Сибири в Гражд. войне. Член КПСС с 1921г. Командовал войсками в Якутии с 1921. Погиб в бою».*

Этому «первому грузину-спекулянту на сибирской земле» сибиряки в Иркутске поставили памятник и одну из улиц города, несмотря на километровую фамилию, назвали его именем).

И поскольку Вы, Виктор Петрович, фронтовик, назову только двух Ваших старших, говоря условно, однополчан:

Джанелидзе Юстин Юлианович, академик...

Ох, боюсь все-таки, как бы меня не одолел квасной патриотизм и я не стал бы приукрашивать его личность, поэтому лучше дадим слово человеку русскому с ног до головы – Федору Углову, лауреату Ленинской премии, чьи и с литературной точки зрения отлично написанные статьи на медицинские темы, вероятно, могли привлечь и Ваше внимание, но это из толстой книги «Сердце хирурга»:

*«Январь 1950 года опечалил нас, ленинградских врачей, известием о внезапной кончине Юстина Юлиановича Джанелидзе. Ушел из жизни крупный ученый, превосходный хирург, очень одаренный педагог, прирожденный организатор».*

*Будучи одним из руководителей Института скорой помощи в Ленинграде, Ю. Ю. Джанелидзе провел немало всесоюзных конференций по узловым вопросам неотложной хирургии брюшной полости. Они привлекли внимание всей медицинской общественности, оказали благотворное влияние на развитие этого раздела отечественной хирургии...*

*Неоднократно он выезжал за границу с научными докладами. Последняя его поездка была в Соединённые Штаты Америки. Оттуда Юстин Юлианович вернулся, полный впечатлений от прогресса мирной хирургии, которого добились американские хирурги в послевоенные годы... И на одном заседании, где Юстин Юлианович делился своими впечатлениями, вдруг поднялся молодой подполковник медслужбы С. и во всеуслышание обвинил Джанелидзе «в преклонении перед Западом». Не сделавший для хирургии и тысячной доли того, что сделал известный профессор, он резко, в патетической форме поучал Юстина Юлиановича «с должным уважением относиться к нашим выдающимся достижениям», «не позорить безответственными заявлениями форму, которую мы носим» и т. п.*

*Тут нужно заметить, что у Джанелидзе, как у главного хирурга Военно-Морского Флота, были на плечах погоны генерал-лейтенанта медицинской службы.*

*...И над ним все время висела угроза суда. Ему становилось все хуже. Так он и не поправился.*

*Потеря для отечественной хирургии была невозполнимой...»*

(А вот театральные критики – и только ли театральные? – с давних пор говорят и утверждают, что наша жизнь, действительность наша не дают материала для создания трагедии).

Раз вышеприведенная цитата, для цитаты-то получилась длинной-предлинной и Ваше внимание могло рассеяться, хочу напомнить о моем намерении познакомить Вас еще с одним главным... Иосифом Федоровичем Жордания, во время войны главным гинекологом Советской Армии (Вы, надеюсь, не удивитесь тому, что в годы войны требовалась и такая специальность). А вот в мирное время он... Нет, будет лучше – и на этот раз! – если о нем расскажет «постороннее лицо», «Неделя», и ее беспристрастный и постоянный автор Е. Манучарова:

*«Может быть, достаточно сказать, как погиб Жордания. Он летел в Америку и попал в катастрофу. Авиационная компания обеспечила всех пассажиров, имеющих билеты, спасательными жилетами и раздала их перед тем как самолет рухнул в воду. Такой жилет не достался только маленькой безбилетной бразильской девочке. Жордания надел на нее свой... Так погиб этот замечательный врач»...*

Ну вот видите, как бесславно за прилавком читинского базара нашел смерть этот только о своем кармане и о своем брюхе думающий и заботящийся «грузин-спекулянт»...

...И, наконец, восстановим в памяти более пожилых, чем Вы, фронтовиков, сравнительно недавно умершего Сталина Иосифа Виссарионовича, победившего Гитлера и этим спасшего Россию от тысячелетнего господства новоявленных тевтонов, но вряд ли кто-либо, во всяком случае в ближайшие десятилетия, назовёт его, сына маленького народа, грузина, спасителем России, как в своё время назвали Кутузова за победу над Наполеоном. Впрочем, гигантскую роль Сталина в Отечественной войне и после того, как его, мертвого, свергли с пьедестала и лишили ореола, даже маршал Жуков в своих «Воспоминаниях и размышлениях» нисколько не умаляет.

Но почему даже?!

Да потому, что Сталин по окончании войны, разозлившись на Жукова, и не без оснований, перебрал его в Одессу командующим военным округом, но у Георгия Константиновича душа была не похожей на мелкую душонку Никитки, в 1956 году оповестившего весь мир (его «тайный», дополнительный доклад на двадцатом съезде, как ни странно и уму непостижимо, на второй же день появился в «Нью-Йорк таймсе»!), что советский Главнокомандующий и в карте-то не разбирался, и крутил перед собой только глобус (наверно, как Чарли Чаплин, изображая Гитлера в фильме «Диктатор»).

Но вот, что говорил о нем его явный враг до войны, во время войны – ни враг, ни друг, а после войны вновь откровенный враг, Уинстон Черчилль (речь была произнесена в палате общин в декабре 1959 года по случаю 80-й годовщины со дня рождения Сталина; переведена из «Ежегодника Британской энциклопедии»):

*«Большим счастьем для войны было то, что в годы тяжелых испытаний Россию возглавлял непоколебимый полководец Сталин. Он был выдающейся личностью, импонирующей нашему жестокому времени того периода, в котором протекала вся его жизнь. Сталин был человеком необычайной энергии, эрудиции и несгибаемой силы воли, резким, жестоким и беспощадным как в деле, так и в беседе, которому даже я, воспитанный в английском парламенте, не мог ничего противопоставить.*

*Сталин прежде всего обладал большим чувством юмора, сарказма, а также способностью точно выразить свои мысли. Сталин и речи писал только сам, и в его произведениях всегда звучала исполинская сила: Эта сила настолько велика в Сталине, что он казался неповторимым среди руководителей государств всех стран и народов. Его влияние на людей было неотразимо. Когда он входил в зал Ялтинской конференции, все мы, словно по команде, вставали и, странное дело, почему-то держали руки по швам. Он обладал глубокой, лишенной всякой паники, логической и осмысленной мудростью. Он был непревзойденным мастером находить в трудные минуты пути выхода из самого безвыходного положения. В самые трагические моменты, а также в моменты торжественности, был одинаково сдержан, никогда не поддавался иллюзии, он был необычайно сложной личностью.*

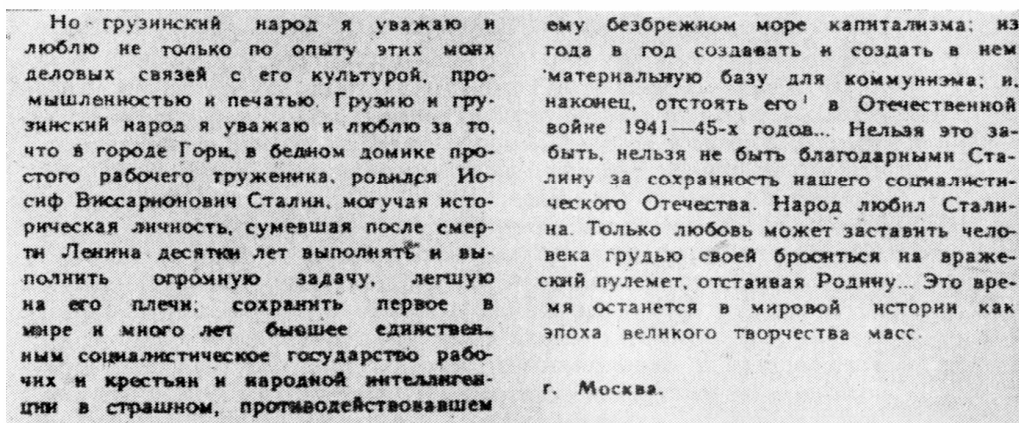
*Он создал и подчинил себе огромную империю – это был человек, который своего врага уничтожал руками своих же врагов и заставил даже ас, которых открыто называл империалистами, воевать против империалистов.*

*Сталин был величайший, не имеющий себе равных в мире, диктатор. Он принял Россию с сохой, а оставил ее оснащенной атомным оружием.*

*Нет! Что бы ни говорили о нем, таких история и народ не забывают».\**

А теперь давайте прочтем отрывок из статьи Мариэтты Шагинян, русской советской писательницы, по национальности армянки, автора трилогии «Лениниана», за которую ей была присуждена Ленинская премия (Статья напечатана в журнале «Партийное слово», №19, 1980 г.):

(фотокопия)



(В редакции, видимо, побоялись, как бы не прозвучало слишком громко... Ибо в подлиннике: «Это время останется в мировой истории как эпоха великого Сталина»).

Я не знаю, как Вы лично относитесь к «великому грузину» (так надписал Константин Бальмонт на своем переводе «Витязя в тигровой шкуре», посланном им из Парижа в Кремль в 1933 году), но знаю точно: фронтовики и теперь, по прошествии сорока лет после войны, вспоминают своего Главнокомандующего с громадным уважением и любовью; ведь именно их, шедших в смертельную атаку на врага, вдохновлял магический клич – «За Родину, за Сталина!» (А потом, после хрущевского разжалования маршала, генералиссимуса в рядовые солдаты, не только в «историко» – художественных, даже хроникальных фильмах того времени Вы не увидите и не услышите второй части этого призыва: Никита успел стереть их даже на танках «Т-34»).

...Да, Виктор Петрович, Грузия – страна контрастов и в смысле природы, и в смысле людей. Наряду с малодоступными снежными вершинами и парящими над ними могучими горными орлами, там же, в низинах, можно встретить попахивающие болота – раздолье для лягушек и жаб!

(Между прочим, как уже стало известно, природе, оказывается, нужны и болота, и жабы, и гиены, даже клопы, – когда клопы были в избытке и они сосали кровь людскую, гипертоники не размножались, как клопы!).

Да, Грузия может родить и Руставели, и Сталина, но она может произвести на свет и людей самых никчемных, вроде «моего спутника» Максима Горького, «князя» – подонка Шакро, а в наше время – афериста Рцхиладзе, с которым недавно познакомил нас на страницах «Известий» любитель-фельетонист Хазин, но...

Несколько лет назад академик Дмитрий Сергеевич Лихачев (Лихачев!) тоже представил читающей публике:

\* Позднее примечание (апрель 1988 г.): как теперь иные утверждают, этот панегирик Сталину принадлежит отнюдь не Черчиллю, а... Точно не называют, кому именно: «Нечто подобное говорил известный английский троцкист И. Дойчер». В таком случае она, эта оценка, на мой взгляд, становится еще веселее: несмотря на то, что Сталин весьма активно способствовал созданию еврейского государства Израиль, ни одна нация в мире так враждебно не относится к Сталину, как евреи, тем паче еврей-троцкисты... А Ицхак Дойчер, «к сожалению», по национальности еврей, а по убеждениям – троцкист!

ДМИТРИЙ ЛИХАЧЕВ,  
академик

## БАГРАТИОН РУССКОГО ИСКУССТВА

ГРУЗИЯ — это прежде всего грузины. И хотя природа Грузии — и счастливая, и грозная, и радостная, и трагическая, т.е. такая, что может заставить забыть все на свете, — людей в Грузии она не заслоняет. Грузины в Грузии всегда на переднем плане: горы их сопровождают. С самым грузинским из грузин я познакомился в Москве, и это было лет тридцать назад. Это был Давид Ильич Арсенишвили — организатор и основатель теперь всемирно известного Музея древнерусского искусства имени Андрея Рублева. На всю жизнь запечатлелся в памяти его облик. Человек уже к тому времени не молодой, к тому же не искусствовед, но обладавший «чутьем к искусству», он увлеклся древнерусским искусством в ту самую пору, когда оно меньше всего ценилось в нашей стране — в конце 40-х — начале 50-х годов. Он жил в Москве совершенным бедняком — без квартиры, без денег, гордым и независимым. Он спал где-то в служебном помещении на раскладушке, имел только один, но всегда аккуратно выглаженный костюм, а разговаривал он в

самом высоком начальством как равный. Он всегда требовал, а не просил. Он ощущал, себя власть имеющим. Это ощущение давалось ему его рыцарственным служением древнерусскому искусству. Он был слугой древнерусского искусства, а потому господином в отношениях с теми, кто не понимал этого русского искусства, а вместе с тем застенчивым и скромным, когда он общался с теми, кто был выше его по познаниям. Он учился и слушался своих подчиненных, в ком ощущал свое собственное «горение идей», но несколько не смущался тех из «начальни-

ков» и «председателей», в ком не признавал этого права вершить судьбами русского искусства. Он жил одной идеей — основать в Москве на остатках Андроникова монастыря, где работал и умер Рублев, музей древнерусского искусства. Насколько труднее организовать что-то новое, чем принимать «бразды правления» уже существующим! Он был именно организатором, бойцом, совершенно преданным своей благородной деятельности. Благородство, рыцарственность, самопожертвование, сознание собственного достоинства, соз-

нание своего служения высшей идее — вот, что в моих глазах стало главным в представлениях о грузинах. Вечным и лучшим памятником грузинского характера навсегда останется основанный грузином в Москве Музей древнерусского искусства имени Андрея Рублева. Низкий поклон Давиду Ильичу Арсенишвили. Разумеется, он не единственный грузин, кого я люблю всем сердцем. Хотите узнать больше о Д. И. Арсенишвили — посмотрите фильм о нем — «Многая лета».

г. ЛЕНИНГРАД.

(«Партийное слово», №10, 1981 г.)

Когда писались эти строки, я как-то случайно наткнулся на одну книгу мемуарного характера. Ее автора, кинорежиссёра, никогда в жизни не видел, но видел его картины: «Зори Парижа», «Петербургская ночь», «Семья Оппенгейм», трилогия «Хождение по мукам»...

И каково было мое изумление, когда в «Киноленте жизни» — так она называется — Григорий Рошаль вспоминает, наряду с талантливейшими людьми, такими, как Горький, Луначарский, Эйзенштейн, Довженко, и моего одного старого знакомого, чья фамилия абсолютно ничего не говорит широкому читателю; это — Виктор Циргиладзе, всего-навсего административный работник, директор картины, ну, среди них, можно сказать, прямо-таки, муравей, затесавшийся муравей...

Но, по правде говоря, можно ли так сказать о нем — «затесавшийся»? Когда «Кинолента» писалась, Виктора Циргиладзе уже не было в живых — у него не осталось ни влиятельных родственников, ни состоятельных друзей, так что подозревать здесь мемуариста в какой-либо корысти неправомерно; ведь среди нас бытует суждение, что в наши дни едва ли кто живет и действует без задней мысли...

Так или иначе, Циргиладзе муравей, и все! Винтик, и все тут!

Но я хочу все же ознакомить Вас с несколькими коротенькими выдержками из этой книги, касающимися Виктора Циргиладзе:

«Мне приходилось работать и с другими директорами... Но я прямо считаю счастьем моей жизни, что работал с ним».

«Грузин по национальности, грузин по темпераменту, он до конца дней своих говорил по-русски с таким грузинским акцентом, который невольно располагал к нему, как к хорошему застольному грузинскому тосту».

«Он был одарен истинным талантом организатора. Это был человек, я бы даже сказал, полководческого масштаба».

«Как известно, в «Войне и мире» он показал огромные способности, возглавляя целый штаб директоров и, как известно, вызывал восторг и искреннее уважение у Сергея Бондарчука, понимавшего, что только Циргиладзе и мог поднять громадную махину четырехсерийного фильма».

В то же время это был по-детски трогательный человек. В нем детское не угасло до последней минуты.

И я не знаю ни одного человека, который бы позволил себе быть при Циргиладзе неточным, неумным, я бы даже сказал, неостроумным. Тянулись! А сам он приходил всегда задолго. Ничего, кроме работы и своей семьи, Циргиладзе не знал. Он не пил, не курил, *не стяжательствовал*». (Подчеркнуто мной, — директор-то кинокартины!).

«Не так скоро мы найдем второго Циргиладзе, и второй будет все же второй. А первый

Циргиладзе был один – Виктор Серапионович».

«О Циргиладзе – истинном художнике организации кино-производства – должна быть написана серьезная искусствоведческая работа».

Ну вот Вам еще один «базарный грузин», но...

Кому не известно, что часто, весьма часто, о целом народе представитель другого народа судит как раз по худшему его представителю...

И это присуще не только обывателям типа Ивана Прокофьяча – людям с узким кругозором, но, к сожалению, и...

В этом отношении больше всего страдают маленькие народы. В Италии бесчисленное множество мафиози, итальянская мафия свои щупальца протянула даже за океан («Коза ностра»), но русский человек, даже и недалекого ума, все же не скажет, что все итальянцы занимаются преступным бизнесом, а вот про базарных грузин...

Но вот все ли из них грузины, этим не интересуются не только в отдаленном Омске или Томске, но даже в сравнительно близкой к нам Костроме или Сызрани, и никому в голову не приходит, что... Словно ничего не изменилось в сознании этих людей с тех пор, когда не такие уж далекие их предки из простонародья были уверены, что на этом свете только два народа: русские и евреи (со временем, слава богу, к ним прибавился еще один, на этот раз «немой» народ – немцы!).

\* \* \*

Помните у Державина?

Нам нужны великие могилы,  
Раз нет величия в живых.

Да, у нас, у грузин, есть великие могилы, и не только, так сказать, местного и союзного значения, но и в мировом масштабе, но хвалиться прошлым при плачевном настоящем – на этом не только далеко не уедешь, – от беспечности скорее свалишься в пропасть.

Вы не думайте, пожалуйста, что мы – уж не обессудьте нас за такую, быть может, по-Вашему, саморекламу – добросовестные грузины – не воспринимаем болезненно наших общих бед и, в частности, своих собственно национальных... А их у нас много, даже очень много, и чтобы одолеть, выкорчевать их, у нас ведется энергичная борьба, но...

В конце 1972 года, когда старший брат, наконец-то, решил сменить прогнившее руководство республики, в Грузии началась такая широкомасштабная нравственная революция, что ее эхо разнеслось почти по всему Союзу; вдали от Грузии, во многих местах приезжих грузин спрашивали с удивлением: «Что там у Вас происходит? Это правда, что стали притеснять красных князей?»

А в Грузии тогда не только «красных князей» стали притеснять, но и решительно взялись за очищение Авгиевых конюшен, в которых после смерти Сталина в течение 19 лет накопилось столько нечистот, что вывезти их было не по плечу не только одному Геркулесу, но даже и многим Геркулесам...

А где их найдешь, когда вокруг снуют одни пигмеи – своекорыстные дельцы и воротилы, к тому же козыряющие партийными билетами!

Поэтому, к искреннему огорчению честной части населения, слишком скоро оправдались слова Отто Бауэра, современника Маркса:

«Все великие начинания кончаются неудачей».

Думаю, что Вы со мною согласитесь, если скажу, что нашей торговле вовсе не нужна реклама, – мы, покупатели, и без всякой рекламы бросаемся на всякий мало-мальски добротный товар и на пищевые продукты, если их вообще можно съесть, а в этом Вы, возможно, не разделите моего мнения: нам и социология не нужна! Мы, даже сугубо простые люди, винтики, как нас правильно назвал товарищ Сталин, прекрасно видим – и без социологических исследований – даже невидимые движущие винтики нашего общества.

Однажды в молодости видел я в цирке на арене перед воображаемым райским садом маленькие ворота, через которые клоун безуспешно пытался попасть в рай, пока его не осенило – перешагнуть через них и, оказавшись в «раю», предаться телячьему восторгу.

Многие наши социологи, с их научными выводами, добытыми в поте лица, очень часто заставляют поневоле вспомнить этого клоуна...

...Да, хорошо начатая у нас нравственная революция почти в зародыше заглохла не только потому, что она происходила в крайне захламленной безнравственной атмосфере, но и еще потому, что она не имела общесоюзный характер, к тому же, по тогда просочившимся слухам, сверху пожурили нашего руководителя за измену прославленному советскому гуманизму – за крутые меры, за строгость.

А для характеристики светлой природы нашего гуманизма, по-моему, достаточно будет, если приведу, ну, хотя бы один такой факт: в самом разгаре той же нравственной революции второй секретарь Центрального Комитета партии – не из местных кадров! – Чуркин, видимо, не в ущерб активной партийной работе, занимался...

О, жаль, жаль, что из-за приблизительного знания русского языка в нюансах слов – лихоимство, мздоимство, взяточничество – не разбираюсь, а ведь хотелось бы выразиться помягче, ибо после долгого обдумывания («Как бы внизу не подумали, что мы когда-нибудь в чем-либо ошибаемся») товарища Чуркина из Грузии отозвали и как ничем не скомпрометированного коммуниста назначили под Москвой, кажется, директором не то совхоза, не то научно-исследовательского института...

(А в Америке, если я еще не совсем впал в старческий маразм и память безжалостно не подводит, был когда-то президент, по фамилии, кажется, Никсон, по имени, кажется, Ричард, которого с треском сместили с президентства за какой-то недозволенный прием во время предвыборной кампании!).

Да, у нас, у грузин, много, много, «пескарей», но наивно думать, что все мы настолько ослеплены «красивой и сладкой жизнью», что нам нужна помощь извне, чтобы у нас раскрылись глаза на собственные, прямо скажем, немалые бедствия...

Несколько лет назад я об этом написал чуть ли не трактат с мрачноватым названием: «Черная книга, или У каждой нации своя боль и свой недуг». Понять ее общий дух, по-моему, нетрудно будет Вам, если ознакомитесь хотя бы с одной ее страницей (прошу верить, перевод точный, ничего не прибавлено, ничего не убавлено):

*«Не следует себя обманывать: хотя мы и считаем себя народом древней и большой культуры, но в настоящее время слава наша так пала среди других советских народов, что при произнесении слова «грузин» перед взором людей предстаёт образ цыгана в том неприглядном обличи, в каком мы представляли его до нашего собственного «оцыганивания».*

*Сейчас за грузина выдает себя (пока не заглянут в его паспорт) каждый брюнет – аферист и жулик, спекулянт и дебошир, одним словом, душевно нечистоплотные люди всех мастей... Русские перестали называть армян унижительной кличкой «армяшка», мы же, признанные раньше теми же русскими д'Артаньянами, сейчас уже не обходимся без оскорбительного прозвища. Не надо быть социологом, чтобы найти причину этому явлению... Она очень проста. Между прочим, главной подоплекой зарождения в 19-м веке нашего антагонизма с армянами (только живущими в пределах Восточной Грузии) послужило их торгашество, кичливость богатством, мещанско-купеческий дух...*

*Теперь-то мы заняли место этих «миллиончиков» и, о господи, как мне было стыдно услышать однажды в Москве, на Центральном рынке, что недалеко от старого цирка, такой «диалог»:*

*– ...Боже мой, как дорого! Да у Вас же совсем нет совести...*

*– Зато у меня есть деньги!*

*Русский человек во Владивостоке или Ленинграде не принимает в расчет того, что ты приволок издалека южные фрукты, и всю дорогу, да и здесь на базаре, приходилось тебе нести накладные расходы, откупаясь взятками разных размеров, потому и ценишь их так дорого. Покупатель становится злобным потому, что вынужден заплатить тебе рубль за одно яблоко, которое ему действительно нужно для больного... В эту самую минуту – позже тоже! – ты для него грузин-кровопийца, и не тешишь себя надеждой, что ничего не теряешь в его глазах, раз твои предки построили Гелати, создали «Витязя в тигровой шкуре»; его совсем не утешает твоя Икалтойская Академия, и если он, к слову, участник войны, за твоей персоной-пиявкой вовсе не видит Сталина, письменную благодарность которого он, может быть, хранит как зеницу ока».*



И вот после такой, так сказать, самокритичной исповеди давайте все же поставим вопрос: неужели в нашей необъятной стране только одна братская Грузия болеет, а в других братских республиках тишь да гладь – в здоровом теле здоровый дух? Ни тебе стяжателей, ни тебе спекулянтов, ни алкоголиков, ни распространителей наркотиков, ни казнокрадов, ни должностных преступлений, ни мздоимства, и нигде, нигде нет попрания законов, и повсюду неподкупные судьи, торжество единства, братства и равенства?!?

Но коли это так и есть, зачем тогда началась и ведется сейчас такая решительная и планомерная борьба за обновление советского общества? Разве только за оздоровление Грузии, которая, кстати, не занимает даже одного процента территории Советского Союза (0,31%), ведь в одном Вашем Красноярском крае можно поместить... 35 Грузий!

Допустим, что Грузия непрестанно пребывает в пьяном разгуле, но неужели для нее одной, чтобы положить конец этому злу, обнародовали на весь мир – на радость «свободному миру»! – постановление против пьянства и алкоголизма? И только одна Грузия живет на нетрудовые доходы, и вообще, ради наведения в ней порядка и дисциплины, опять же на радость «свободному миру», принято постановление о том, чтобы...

С моей стороны было бы глупо отрицать, что Грузия не болеет всеми вышеназванными болезнями, о, нет, болеет еще, к стыду своему, открыто и карикатурно...

А другие?! Может быть, другие болеют в меру, втихомолку и без стонов, с той температурой, которая предотвращает гниение всего организма, а?

Давайте посмотрим только ярко просвечиваемые рентгеновские снимки, вот перед нами лежащие...

О, их вообще бесчисленное множество, и чтобы расшифровать все, на это уйдет уйма времени, а мы с Вами (в особенности я) в таком возрасте, когда нужно его расходовать разумно, словно фляжку с водой, находясь в пустыне, к тому же не в конце ее, а в середине:

«За последнее время проведены крупные процессы. На 1 месте среди этих процессов стоят дела, совершенные в Узбекистане».

«Дважды Героям Соц. Труда ставили бюсты в совхозах, а хлопка-то не было».

«... Организатором хищения был первый секретарь Бухарского обкома партии. В вину этому человеку вменяется получение взяток на сумму 3,5 млн. руб.».

«У одного из секретарей райкома при аресте было изъято 18 млн. руб., 200 кг золотых вещей (серьги, кольца, браслеты, цепочки)».

«В Кашкадарьинской области один из секретарей райкома при аресте выдал наличными 600 тыс. руб. и облигации «золотого займа» на 500 тыс. руб. Одна из дочерей во время обыска пыталась вынести мешок. В нём оказалось 300 тыс. руб.».

«Продавались депутатские места, ордена».

«Другим после Узбекистана регионом больших процессов является Краснодарский край и Астраханская область. Крупные хищения совершались работниками мясо-молочной промышленности. Был арестован министр Тарада (скончался в тюрьме)».

«Многие по делу о взятках в Ростове приговорены к расстрелу: приговор приведен в исполнение».

«Вышняков – бывший зам. министра тракторного и с/х машиностроения брал взятки за квартиры и машины. За короткий период времени получил несколько сот тысяч рублей».

«Торговля дает большую долю процессов. Арестован начальник Главного управления торговли г. Москвы Трегубов. Вместе с ним по уголовному делу привлечены еще 150 человек – сотрудники управления, заведующие универсамами».

«Директор гастронома №1 («Елисейевский») Соколов за хищения и взятку получил исключительную меру наказания – расстрел».

«Группа в 17 человек во главе с директором плодо-овощной базы Амбарцумяном разворовала государственного добра на сумму 100 тыс. руб. Амбарцумян расстрелян».

«Начальник Белокаменского управления межколхозстроя за 10 лет присвоил 250 тыс. руб. Построил себе 2-этажный дом площадью 115 кв. м. Имел «Волгу», дачу».

«Московское ателье №14 (меховое)...»

«Московский завод по переработке вторичного сырья драгоценных металлов...»

«Куйбышевская фабрика шоколада...»

«Ленинградский завод алкогольных напитков...»

«Кишиневский завод по производству сахара...»

«Воровство импортных товаров работниками речных судов на Сурхан-Дарье...»

«...Процесс по делу военнослужащих пограничников. За взятки они пропускали через границу контрабандистов (даже освещали путь прожекторами в определенных местах).

Один из них получил взятку 50 тыс. руб. Что с ними делать? Взял посылочный ящик, запечатал 40 тыс. руб., написал стоимость посылки 15 руб. и отправил родителям в село на Украину. Там получили, раскрыли. Пачки денег! Изумились. Потом решили: служить на границе с Афганистаном, видимо, очень трудно, раз платят столько денег. Приговорен к расстрелу».

«Жажда иметь деньги толкнула на путь предательства двух сотрудников нашего посольства в Афганистане (Раджабова – бывшего министра юстиции Таджикистана, Сейдова – секретаря посольства). Они вступили в контакт с афганскими купцами».

«Сотрудники импортно-коммерческой конторы «Технопром-экспорт» Павлов и Смоляков при составлении контрактов брали с иностранцев (представители фирмы) взятки в размере 1% от суммы контракта за то, что сделки были выгодны им и не выгодны нашему государству. Заручались бумагами об «Ослабленном контроле при досмотре» (есть такие таможенные бумаги). По этим бумагам возили за границу и из-за границы все, что хотели. У Смолякова было изъято 115 тыс. рублей, у Павлова – 1 млн. руб. Павлов приобрел дачу за 109 тыс. руб.».

«Совершено гнусное преступление – страшное убийство вице-адмирала Холостякова и его жены. Холостяков – Герой Советского Союза, имел много наград, в том числе орден Суворова, награды других государств. 1902 года рождения. Фактором посягательства послужили его ордена. Убийца найден, хотя сделать это было нелегко. Он оказался жителем г. Иванова, неким Г. В. Калинин, 1958 года рождения. Жена его – студентка строительного института, 1964 года рождения. В целях обогащения решили завладеть орденами Холостякова. Орден Ленина на черном рынке, оказывается, стоит 7 тыс. руб., орден Суворова – 12 тыс. Пришли под видом корреспондентов взять интервью. Старик растрогался, много рассказывал, показывал свой китель с орденами (попросили надеть.). Ушли, сказав, что еще раз придут, чтобы подробнее все записать из его воспоминаний. На следующее утро очень рано пришли, сказали, что уезжают в командировку, необходимо до отъезда кое-что у него выяснить. Холостяков впустил их в квартиру. Ударили его по голове, на кухне находилась его жена, убили и ее».

«Бывший министр внутренних дел Шелоков был снят с работы и арестован. Умер в тюрьме... Вещи, конфискованные у граждан, должны поступать в государственную казну, так как их похитили у государства. Что же делал Шелоков? Был организован специальный закрытый магазин, конфискованные вещи сдавались туда, а цены на них устанавливались в 10 раз меньше государственных. По распоряжению Шелокова некоторые сотрудники Министерства покупали конфискованные вещи в этом магазине. Например, канадская дубленка стоит 1440 руб., ее продавали за 140 руб. Этим нанесен ущерб государству не только материально, но и морально. Подрыв социалистической законности людьми, которые должны зорко следить за их исполнением. Сам Шелоков присвоил 160 тыс. руб. Его первый заместитель Чурбанов привлечен к уголовной ответственности. (Чурбанов – муж Брежневой Г. Л.)».

«Микроб – страсть к деньгам заразил наше общество, разъедает души отдельных мелких, ничтожных людей, и это весьма тревожно».

«Алчность не знает границ. Богатство, богатство, трижды богатство!!!

Что делать? Как приостановить эту алчность, болезнь, которая разъедает наше общество?»

\* \* \*

То, что Вы только что прочитали, было сказано год назад публично высокопоставленным лицом в области юстиции и стало нам известно благодаря той гласности, которой совсем недавно открыли шлюзы и которая, безусловно, принесет основательную пользу всему нашему обществу, если даже истина не всегда и не совсем в голом виде предстанет перед нами.

Несколько лет назад близ Батуми произошла чудовищная катастрофа: товарный поезд по нерадивости «станционных смотрителей» врезался в пригородный поезд; во вспыхнувшем пожаре сгорело столько людей, что их даже точно сосчитать не смогли, но об этом ни одной строчки не появилось даже в местной прессе...

О, если вдруг это станет известно в злорадствующей Америке или в дружественном нам Мозамбике, что тогда?

И ни открытого, всем доступного судебного процесса (чтоб хотя бы на железной дороге воцарилась железная дисциплина!), а приговор, походя, сообщили по телевизору, а это почти то же самое, что писать на льду или на песке, ибо телевизор не все смотрят одновременно.

Ну и после такого – «Все хорошо, прекрасная маркиза» (без последующего «только ваш дом

сгорел!»), какую же всенародную пользу могли принести абстрактные призывы об укреплении трудовой дисциплины и многие другие, по существу благородные лозунги и обращения?

И не приносили! Поэтому мы даже не на одном месте, так сказать, стабильно стояли, а пятились все назад и назад...

Пример, о, это великая сила, но только с той разницей, что дурной пример, как известно, более заразителен и люди его скорее перенимают, тем более, когда сам страж закона и порядка равнодушно, а порою вовсе не осуждающе взирает на происходящие вокруг вопиющие безобразия...

После отстранения Хрущева, в течение почти двадцати лет нас уверяли, что войну в основном выиграла 18-я армия, да еще не под командованием генерал-полковника Леселидзе, а ее политкомиссара, полковника Брежнева, который, кстати, через много лет после окончания войны наградил себя в мирное время высшим боевым орденом Победы, присвоил себе звание маршала, а звание Героя – четырежды! Кстати, между вторым и третьим прошло всего два года, и всех нас интересовало, что за геройство совершено в такой короткий промежуток времени, когда сам Сталин ограничился всего лишь одним «Героем», а император Николай II дослужился лишь до полковника!\*

(Господи помилуй, иногда в часы предрассветной бессонницы нехорошие мысли лезут в отяжелевшую башку: культ личности не только Сталина, а вообще – не порождение ли советского общественного строя?!).

В те времена, между прочим, мои знакомые москвичи упрасивали меня полушутливо:

– Грузины! Дайте нам второго Сталина!

\* В 1915 году Великий князь Николай Николаевич представил Императора Всероссийского Николая II к награждению орденом «Георгиевский крест», но комитет георгиевских кавалеров отказал в этом представлении.

И что ж? Император из-за этого ни на кого не затаил злобы.

А я, «принц грузинский», как Гамлет, колебался, «дать или не дать»?

Но и в дни этих «мучительных колебаний», если б и дал, ни за что, ни за какие золотые горы, даже за постановку какой-либо моей сатирической комедии, только не в общипанном виде, в каком-нибудь хорошем московском или ленинградском театре, все равно не дал бы того Сталина, который, подобно гоголевскому персонажу с неблагозвучной фамилией, – «для порядка всем ставил фонари под глазами, и правому и виноватому».

Беда Сталина, стало быть, и трагедия всего нашего народа состояла именно в том, что в его эпоху без разбора бросали в кипящий котел «и тех, и этих», и большей частью как раз безгрешных, ни в чем невиновных, и таким образом искусственно создавали «врагов».

Да, я не дал бы им того Сталина, который на основе, а если сформулировать по-марксистски, – на базисе страха извратил даже мало-мальски нормальные, благородные человеческие взаимоотношения, посеял среди людей ядовитые семена недоверия и фарисейства, двурушничества, лицемерия и вероломства; пышно взрастил ложь, повальную подозрительность и всеобщее доносительство, зато даже видимость свободы слова и возможности хоть чуточку поразмыслить в корне изничтожил, и из всех прав, которыми общественное животное – человек говорящий – отличается от животного, лишеного дара речи, оставил нам, молчаливым, только право аплодировать, да еще с тем условием, чтобы бурные аплодисменты обязательно переходили в овации...

Да, Сталин создал в военном отношении могучее государство, но в то же время вытравил в человеке все то, что украшает человека как высшее создание природы...

\* \* \*

Американский философ минувшего века Ральф Эмерсон сказал:

*«Истинный показатель цивилизации и государства – не уровень богатства и образования, не величина городов, не обилие урожая, а облик человека, воспитываемого страной».*

\* \* \*

*«Калигула – жестокий тиран, желал видеть у римского народа одну голову, чтобы разом отрубить ее»,* – вычитал я в одной старой книге без сохранившейся обложки, но если ее назвать по-нынешнему, то будет: «Кто есть кто?», вернее, «Кто был кто!»!

\* \*  
\*

Да, мы построили новый мир, который в корне отличается от старого, и человека тоже воспитали нового, но...

За весь девятнадцатый век в огромной Российской империи была написана одна-единственная анонимка... Правда, это была роковая анонимка, стоившая жизни поэту-солнцу, но как-никак она была одна-единственная, а в наше время их...

Да, Родион Раскольников, убив *«глупую, бессмысленную, ничтожную, злую, больную, никому не нужную, а напротив, вредную старушонку»-процентщицу* и взяв ее деньги, испытывает нравственные муки.

А комсомолец Калинин (вместе с женой-комсомолкой), убив с целью ограбления умного, доброго, еще мыслящего и здорового вице-адмирала, героя Отечественной войны, старика и его старуху-жену... спокойно пошел спать.

Монархист Гоголь вовсе не жил в довольстве (за неимением выходного платья, его похоронили в том же сюртуке, что он носил каждый день), но он все же материально помогал – инкогнито! – петербургским студентам...

А коммунист-писатель, очень известный и имеющий огромные гонорары, да еще получающий зарплату за «литгенеральство» (350 руб.), за депутатство (200 руб.), не полез в карман, когда к нему обратились с просьбой молодые писательницы, рассказав о страшной трагедии: пятеро маленьких детей вмиг лишились родителей, попавших в автокатастрофу, и остались без средств к существованию... Знаменитый писатель, о котором его контора собственных критиков не раз писала, что он чуть ли не первым заложил основы гуманизма в мировой литературе, небрежно ответил непрошеным просителям: «О них позаботится государство».

А другой писатель, малоталанливый, но лауреат чего-то, живущий в роскоши отнюдь не благодаря литературному труду, в помощь чернобыльцам пожертвовал 150 рублей, но кудахтал об этом «инкогнито» на все 1500 и не успокоился, пока пресса не оповестила о его героически-благородном поступке всю страну.

Золотопромышленник Александр Сибиряков, не похваляясь, пожертвовал большую сумму на создание сибирского университета...

Теперь в нашей стране, правда, легальных золотопромышленников не найти, но людей, промышленяющих идеями и зарабатывающих на этом золото, сколько угодно, но они...

И этому, если вспомним изречение Платона о том, как и что процветает в обществе, не стоит удивляться...

Новые времена, новые нравы!

Обобщать не буду, но один крошечный пример все же приведу: во времена Сибирякова, когда, как мы знаем со школьной скамьи, человек человеку был волк и враг, женщину с отзывчивой душой и человеколюбивой профессией называли сестрой милосердия, а когда наступило наше героическое время, которое милосердие, душевность, совесть, доброту, сострадание, жалость сочло отжившим и старомодным, то и сестра милосердия превратилась в... медицинскую сестру, но... на деле сестра ли она?!

Дочь-десятиклассница одного моего хорошего знакомого москвича, истинного интеллигента, несмотря на просьбы и уговоры отца, ни за что не хотела прочитать «Войну и мир» («Ой, папа, длинно и тяжело, пять килограммов!»)... Родитель переживал это как личную трагедию...

Возможно, она и слышала о Державине, но едва ли знала, что блестящий русский поэт Гаврила Романович был министром юстиции Александра, и когда однажды его спросили, как обстоят дела в империи, он ответил: «Воруют, батенька, все воруют»...

А сейчас?

О, жив курилка, к сожалению, по-прежнему жив курилка, не умер, нет!

*«Воруют у нас, ох как воруют на железной дороге. Что делать? И почему до сих пор не внедрили пломбу Шафиркина?»*

(«Комсомольская правда», 26.08.86.).

Как тут не припомнить, кажется, концовку одного произведения большого русского писателя, писателя-гражданина (такие-то редкость): человек, освободившийся из заключения, на железнодорожной станции, чтобы взять билет, свой деревянный чемодан крепко ставит между ног, а рукой протягивает деньги в кассу...

Так было сравнительно давно, а я и теперь поступаю так, только не деревянным, а – прогресс! – с дерматиновым чемоданом. А если вдруг приходится отложить что-то в сторону, по сторонам таращу глаза, чтоб моментально из-под носа не сперли...

Да, воровство стало чуть ли не нашей национальной чертой и...

О, пусть Ваша писательская совесть скажет, хотя бы мысленно – что это стало только национальной грузинской чертой или всего нашего... мм... Боюсь сказать, старый комплекс по-прежнему давит...

Боюсь, боюсь!

А вот что пишет не имперский министр-поэт Державин, а наш союзный министр юстиции Б. Кравцов («Правда», 28.06.86):

*«...Скупщики краденного нашли подходы к жулью и в ряде случаев стали организаторами хищений на многие сотни тысяч рублей»...*

(Прошу прощения, если не удержусь и прерву здесь авторский текст: от хрущевской денежной реформы чувствительно пострадал трудовой люд, что, впрочем, длится и по сей день, зато в десять раз больше увеличился аппетит тогдашних подпольных миллионеров; теперь они гребут по-старому 10 миллионов и только после этого считают себя миллионерами!).

*«...В суде было установлено, что расхитители жили не по средствам. Получая скромную зарплату, скажем, заготовителя или агента по снабжению, они были обладателями домов стоимостью в десятки тысяч рублей, автомашин, дорогих мебельных гарнитуров. Вот что показал подсудимый Юдин по делу о хищении золота на Дулевском фарфоровом заводе: «Сначала понадобились деньги на мотоцикл. Затем приобрел «Москвич», поменял на «Жигули», а их – на «Волгу». В дальнейшем перешел на скупку бриллиантов». По показаниям многочисленных свидетелей, Юдин, буквально, сорил деньгами»...*

Как Вы думаете, Виктор Петрович, этот Юдин, раз так сорил деньгами, может быть, вовсе и не русский, а? Может, он грузин, ну Иудашвили или Иудадзе, Иудиани, а? А если он действительно и русский, то, возможно, на него оказали свое пагубное влияние опять-таки грузины, эти несносные младшие братишки, а?!

\* \* \*

Вы, конечно, не могли не заметить, что в наше время многие жалуются почти на повсеместную бездуховность, в особенности на бездуховность молодежи...

Чем это объяснить? Наши социологи это безотрадное явление, наверное, объяснят отсутствием в достаточном количестве дискотек, танцплощадок, медицинских выпрезвителей, молодежных кафе, где и газету можно почитать, и кофе без молока попить...

Возможно-возможно, но, на мой взгляд, на взгляд доморощенного «социолога», и в безмолвии народа, которое у нас длилось десятки лет, нужно искать корни этой беды...

Когда народ безмолвствует, его духовные интересы, очевидно, сужаются и сужаются, и он, плюнув на душу, брюхом катится и катится к тому индифферентному состоянию души, которое окрестили новообразованным словом – бездуховность...

Да, новообразованным... Духовность – да, а «бездуховность» не найти ни у Даля, ни у Ушакова, ни у Ожегова, ни в «Словаре русского языка» Академии наук СССР...

Новые веяния в жизни общества, как видно, поневоле рождают необходимость образования новых слов.

Трюгве Ли, в бытность свою генеральным секретарем ООН, сказал:

*«Народы существуют для того, чтобы ими повелевать».*

То есть, по нему выходит, что все народы должны безмолствовать, и безмолвствуют!

Но раз Трюгве Ли для меня нижестоящий господин, а не вышестоящий товарищ, позволю с ним не согласиться: если б все народы безмолствовали, тогда...

*«Крестьянин Тихакиро Окубо не согласился продать для сноса свой дом, стоящий на трассе строящейся автомагистрали №18 Токио-Осака. Тогда автомастрада была построена так, что злополучный дом оказался посередине дороги. Сейчас Окубо должен быть предельно внимательным, выходя из дома».*

(Взято из нашей прессы – из рубрики «Зарубежная мозаика»).

Я предпочитаю по некоторым причинам скрыть свою точку зрения на этот поступок японского крестьянина, а Вы, Виктор Петрович, как это расцениваете, – как признак деградации личности или как знак высокого чувства человеческого достоинства, пусть даже с некоторой примесью упрямства?

Недавно по Центральному телевидению показали небольшой японский остров и его обитателей, которые отказываются допустить туда хоть одного американского солдата, даже без оружия!

Так что соотечественник Генрика Ибсена и Руаля Амундсена и современник Тура Хейердала Трюгве Ли вряд ли прав в своем категоричном суждении...

Когда народ безмолвствует, это не приносит пользу ни народу, ни государству.

Признаться, я питаю большую симпатию к маленькому, четырехмиллионному, талантливому и мужественному норвежскому народу, а японцы, о, эти «дети восходящего солнца», во всех проявлениях своей небезмолвствующей человеческой жизни меня просто фантастически поражают! И как мне было отрадно прочитать в «Правде» 29-го июля 1986 года:

*«В державу первостепенного значения превратилась Япония. Страна, ставшая первой жертвой американского ядерного оружия, проделала за короткий срок огромный путь, продемонстрировала поразительные достижения в промышленности, торговле, образовании, науке и технике».*

И это сказал не кто иной, как молодой лидер нашей страны!

(Слава богу, дождались-то, наконец, молодого лидера, который к тому же говорит без бумажки и с кубанской дояркой, и с американским президентом).

\* \* \*

Но пора вернуться к основной теме моего нехудожественного рассказа...

...Да, руководители моей республики, потерпев в целом неудачу совершить нравственную революцию, все же не сложили оружия и всеми доступными средствами по-прежнему ведут решительную борьбу против социальных раковых опухолей – стяжателей и мздоимцев, спекуляции и коррупции (хотя это слово почти никогда не употребляется – мол, оно присуще только растленному капиталистическому обществу!)...

Грузия – единственная республика в Союзе, где запрещен вывоз сельскохозяйственных продуктов за ее пределы, дабы хоть этим воздвигнуть «китайскую стену» на пути позорящих нас, повсюду разъезжающих типчиков, мечтающих о сказочном обогащении...

Борьба-то против этого постыдного зла идет, но, к сожалению, не всегда оканчивается победой добра: хитрецы-грузины и негрызины ловко учли, что «моя милиция» не только «меня бережёт», но и себя в обиду не дает: когда нужно, то и дело закрывает глаза, словно искусно сделанная механическая кукла...

Мне почему-то кажется, что Вы неравнодушны к черному юмору, поэтому хочется рассказать об одном недавнем случае, тем более, что произошел он в тех местах, которые Вам хорошо знакомы с тех малорадостных времен...

В огромном грузовике вокруг закрытого гроба сидят в черном траурном одеянии женщины-армянки, большей частью старухи, и причитают по покойнику:

– Ой, Артавазд... Бедный наш Артавазд... Зачем раньше тебя не мы закрыли глаза... И как теперь предать тебя сырой и темной земле... Ты ведь любил море и солнце... Ой-ой, наш бедный, бедный Артавазд...

Милиция и эту машину остановила для осмотра у нашей формальной границы, неподалеку от Сочи, и хоровой плач усилился, а кое-кто из плакальщиц стал головой биться, не очень, правда, иступленно, о крышку гроба... А стражи порядка...

Ну, что делать? Такое глубокое горе и... Скорее им посочувствовать надо, а не холодно и сухо спрашивать, что везете, откуда везете, где ваши товарно-транспортные накладные и тому подобное...

...И в том, что рыдают без слез – ничего подозрительного нет, ведь от долгого плача высыхают, и слезные железы, но... мм... Почему же все-таки своего дорогого покойника хотят похоронить непременно в Краснодарском крае, а не в Армении, куда ехать надо в противоположную сторону?

Допустим, и это тоже ничего, но вот что удивительно: почему же свежевыкрашенный гроб закрыт, а? Мы же, как правило, хороним покойников не на европейский и не на африканский лад: наши покойники с незапамятных времен любят, прежде чем спуститься в тьму кромешную, еще раз,

в последний раз, насытиться солнцем и морем, если оно, разумеется, не за тридевять земель, а рядом?!

И что крайне жизненно важно, вернее, мертвецки важно, почему этот гроб такой превеликий, а?! Там Петр Великий лежит, что ли, который, кстати, по измерительным подсчетам Вашего сокурсника «Отара», оказывается, на два сантиметра был ниже нашего богатыря-царя Давида Строителя!

Между прочим, в этих строках «Пескарей» я уловил скрытую иронию автора на возможную недоговоренность «Отара» насчет якобы грузинской национальности Петра...

Но это не столь смешно, Виктор Петрович, может быть, оно и лишено основания, но не лишено всяких оснований...

Не наберусь наглости и не стану Вас спрашивать, знакома ли Вам не очень распространенная русская поговорка: «Как бы мал огонь ни был, всегда от него дым»... (Ее, видимо, вытеснила более короткая – «Нет дыма без огня!»).

В первой половине девятнадцатого века даже некоторые историки допускали мысль о грузинском происхождении Петра, и сам Петр, по преданию, не верил, что он родной сын Алексея Михайловича, тем более, что до него доходили слухи, тайные дворцовые перешептывания пожилых придворных о том, что он побочный сын находящегося в те времена при дворе Алексея Михайловича грузинского царевича Эрекле – Николая Давидовича. Известно, что вторая жена государя Наталия Кирилловна была моложе мужа на двадцать лет... В сравнении со своей предшественницей, покойной царицей Марией, в личной жизни она была довольно «вольной птицей»... (Об этом кое-что можно почерпнуть в «Дворцовых разрядах», том III, с 1645 по 1676, СПб, 1852).

Между прочим, именно в таком духе собирался Алексей Толстой построить свой роман о Петре Первом, но Сталин отсоветовал.

(Это я знаю по устному рассказу С. И. Кавтарадзе, в высшей степени широкообразованного, интеллигентного человека, друга Сталина по революционной борьбе, а потом им арестованного за «национал-уклонизм», а еще «потом» им же выпущенного из «застенок имени Сталина» и вновь приближенного к себе).

К сожалению, ввиду чрезмерной скудости моего словарного фонда русского языка, я вынужден снова прибегнуть к назойливому «между прочим»: так, совсем недавно и Юлиан Семенов в своей «Версии» коснулся «грузинства» Петра, но он, разумеется, не такой уж простак, чтобы вложить в уста талантливейшего первого русского императора: «–Конечно, я грузин!» Да нет же, у Семенова Петр говорит: «–Какой же я грузин?»

Но сам по себе и этот факт любопытен и интересен тем, что и писатель наших дней не смог пройти мимо, пусть даже мнимого, «грузинства» Петра...

О, боюсь, Виктор Петрович, что Вы в знак возмущения прекратите читать мои дальнейшие, по-Вашему, может быть, бредовые строки... И раз такая опасность висит надо мной, поспешу, хоть куцым финалом, закончить ту печальную историю, так некстати брошенную мною на полдороге...

...Убитые горем женщины, как ни стойко оборонялись и не позволяли осквернить своего ненаглядного, драгоценного покойника, милиции – после второго штурма – все же удалось снять крышку гроба-саркофага, и... оттуда тотчас же улыбнулись южному солнцу тонны золотистых цитрусовых!.. А Артавазд, бедный-бедный Артавазд, будучи одной ногой, наверно, уже в раю, другую хмуро нажал на педаль тормозов...

\* \* \*

...Нет-нет, я все же рассчитываю на Ваше великодушие и терпеливость, поэтому решаюсь, минуя всяких ничтожных замаскированных и незамаскированных спекулянтов, вновь возвратиться к великим теням...

Но заранее хочу успокоить Вас: честное слово, мы не собираемся присвоить, отнять у вас, русских Петра и даже когда-либо и где-нибудь сказать, подобно уже свергнутому императору Эфиопии Хайле Селассие, приехавшему к нам с дружественным визитом в начале семидесятых годов и в своей речи на обеде в Кремле сказавшему:

– Мы вам дали Пушкина!

Да, мне понравилось, что Вы в своем рассказе называете Петра не Первым, а Великим...

Очень давно, когда Сергей Есенин, мой самый любимый из русских поэтов двадцатого века, был в загоне как упадочнический поэт, я спрашивал в письме моего старшего доброго знакомого Корнелия Зелинского, зачем вы, русские, обедняете русскую поэзию, изгоняя из нее Есенина, и историю тоже обедняете, ну, хотя бы тем, что Петра Великого превращаете в Первого... Неужели ни

одного великого царя не было у русских, они были только у французов, немцев, англичан, шведов?!

(Потом, при личной встрече, Корнелий Люцианович сильно отчитал меня за то, что я такие неуместные мысли доверяю бумаге и этим ставлю не только себя, но и его в сомнительное положение).

Может быть, у Петра «великость» надо было отобрать для того, чтобы ею украсить вовсе не царя, не короля, не императора, а того, кого я, кстати говоря, при всей моей нелюбви к нему, в особенности с 1937 года, все же считаю величайшей фигурой в истории человечества, несмотря на все его изъязны.

(Великие дела, даже кажущиеся, наверно, никогда не обходятся без великих жертв. И Петр построил Санкт-Петербург на бесчисленных костях русского крестьянства).

Скажу откровенно и, разумеется, предположительно: что бы ни говорили, Петр Великий по старинным его портретам, по облику своему, горячекровному (ух, опять граблю Вас!) выражению своих больших карих глаз, все-таки больше похож на...

Нет-нет, не теперешнего, обрюзгшего и рыхлого от непомерного чревоугодия, да еще по глупой для нас моде, безусого грузина...

(Если Вам когда-нибудь предстоит какое-либо путешествие (как туристу или как литературному гостю) в Германскую Демократическую Республику, посетите, пожалуйста, сравнительно небольшой, но древний город Гота. Он примечателен не только всем хорошо известной «Критикой Готской программы», но мало кому из нас известным прекрасным музеем: в нем, между прочим, Вам бросится в глаза большой портрет красивого, стройного bruneta во весь рост, с волевым лицом, очень похожего на... мм... и совсем не похожего на... мм...

И Вы удивитесь, когда на Ваш вопрос «Кто это?», получите ответ экскурсовода: «Это молодой русский государь Петр... Работа неизвестного нидерландского художника, выполненная с натуры в то время, когда царь в 1697 году инкогнито находился в Амстердаме, изучая опыт постройки судов и шлюпок».

Этот портрет Петра, тогда еще не императора и не Великого, из всех его портретов, по-моему, можно считать самым объективным, ибо его рисовал при жизни художник-иностранец...

Ведь бывает... Вот, например, совсем недавно, рисуя Сталина, скажем, китайский художник в черты лица, как в те времена говорили, вождя всего прогрессивного человечества, грузина, вкладывал что-то «от китайского», а киргизский художник – что-то «от киргизского» и т. п. И все это получалось у них инстинктивно и поневоле, а не преднамеренно).

...Скажу еще больше: Петр по широте своей государственной природы, по размаху, по масштабности великих деяний, по истинной любви к России скорее похож, чем не похож на сына... «пламенной Колхиды»!

Ну, конечно, и разница между ними немалая, и даже весьма и весьма существенная. Так, например, Петр Великий, как известно, прорубил окно в Европу, а великий Сталин, это тоже известно, закрыл это окно, но поступил так не по злему умыслу и не для того, чтобы Россию по-прежнему держать в темноте, а сделал это с умом и проницательностью, взвесив все «за» и «против», и, когда подсчитал, увидел, что «против» гораздо больше накопилось, чем «за»; в семнадцатом веке очень кстати прорубленное окно теперь, в двадцатом, никак не отвечало новым веяниям и интересам молодого Советского государства: ведь с тех пор феодальная Европа стала капиталистической, а это, как мы знаем даже из политграмоты для детей дошкольного возраста, самый негодный и отвратительный строй во всей истории классового общества.

И Сталину не надо было быть особенно мудрым, чтобы не понять и не почувствовать: коли наглухо не закрыть уже отжившее свой век петровское окно, оттуда проникает к нам зловоние капитализма...

Так и получилось: после его смерти, когда все больше и больше стали приоткрывать (ну, не совсем, конечно!) закрытое Сталиным окно, это не принесло... Нет, принесло... мм... не прин...

Наши соотечественники, то есть советские люди, даже отлично воспитанные с самого младенчества в коммунистическом духе (октябренки, пионер, комсомолец, партизаны), донельзя подкованные идейно-политически, как только очутятся «на той стороне», моментально теряют и остроту зрения, и остроту обоняния, и они, к сожалению, ни капельки не ощущают омерзительного запаха разлагающегося частнособственнического Запада и, вернувшись на Родину, не так громко, конечно, чтобы и стены слышали, но...

«Ни одного полупомешанного лица не видели ни на улице, ни в транспорте, ни на вокзалах»!



«Ни у кого ни на что глаза не разбегаются, ни у кого в руке «авоськи» не увидишь»!

«Слова «гуманизм» нигде не услышишь и нигде не прочтешь, а вот старикам и женщинам с грудными детьми сразу же, без колебаний – встать или не встать – места уступают»!

«Везде и всюду такая обходительность, такая вежливость! Только и слышишь – «мерси», «данке», «битте», «сенк-ю», «грация»...

«О, в гастрономах – что душе угодно... 20 сортов сыра и 80 сортов колбасы»!

«На рынках... Надписи, надписи, как на лекарствах: это утром собранные и стоят столько-то... Сегодня собранная, ну, скажем, клубника стоит немного дороже, чем вчерашняя, а позавчерашнего на базаре вообще ничего и не бывает»!

«В универсамах столько улыбок вокруг, только купите, только купите»!..

«... – Что? И нигде не обвешивают и нигде не обсчитывают? И продавец не смотрит на тебя, покупателя, свысока: ты, мол, хоть и с деньгами, а вот в сравнении со мной ты все же ничто, ноль без палочки, ибо зависишь от меня»...

«В Париже, в Бонне, в Лондоне весь цветочный базар у голландцев: они и тюльпаны продают, и гвоздики, и хризантемы, и левкои, но никто на них с презрением не смотрит, и никто их спекулянтами не называет»!..

«Во Франции, оказывается, письмо, брошенное сегодня в почтовый ящик, завтра же дойдет до адресата, где бы он ни жил... А мои письма из Москвы в Калугу дней пять гуляют... И конвертов без марки и разных размеров везде и всюду сколько угодно»!..

«Нет-нет, в музеи надо было нас силой затащить, мы только по магазинам, по магазинам»!..

Телевидение у нас в начале пятидесятых годов только зарождалось, но если б Сталин дождался его расцвета, не думаю, чтобы он воспользовался троянским... Простите, американским гостеприимством и разрешил бы редакторам «Времени» включить в свою программу, к примеру, сюжет о том, как наш корреспондент Владимир Дунаев, стоя с микрофоном у самого парадного подъезда Пентагона, громит и крошит (правда, на словах) этот же Пентагон!.. Тот же Сталин, теоретически (и «немного» практически тоже!) прекрасно понимавший толк в диктатуре, вряд ли одобрил и пропустил бы в программе «Время» документальные кадры о том, как Пиночет разгоняет многотысячную демонстрацию возмущенных чилийцев на улицах Сантьяго, кричащих – «Долой диктатуру Пиночета!» – то слезоточивым газом, то водяными струями из брандспойта...

(А в 1956 году, 9 марта, в Тбилиси при правлении бывшего верного ученика и соратника Сталина – Никиты Сергеевича Хрущева, даже без предупреждения, не пожалели патронов (да еще каких? Разрывных!) против многих сотен подростков и молодых людей, собравшихся в защиту чести того человека, о котором им чуть ли не с возвращения их матерей из родильного дома внушали, что Сталин – чуткий отец всех советских народов, мудрый, гениальный вождь и учитель, лучший друг советской молодежи, «Сталин – наше счастье! Сталин – наше знамя!» (Из наобум взятого журнала «Искусство кино», №6, 1949 г.).

История точно знает, сколько человек погибло 9-го января 1905 года в Петербурге, но она только приблизительно знает, сколько погибло через столетия, 9-го марта 1956 года в Тбилиси, ибо многих унесли мутные волны Куры в Каспийское море... Но эти цифры, пусть даже приблизительные, приводить не стоит, дабы на том свете не покраснел тот, который и при жизни не обладал чувством стыда!)\*

Да, Сталин хорошенько вправил бы мозги и «Литературной газете», чей корреспондент проник в американскую тюрьму к невинно осужденному Леонарду Пелтиеру... Пробрал бы редактора,

---

\* Позднее примечание: как зловеща для нашего века и для нашей страны цифра «9»!

9-ое января 1905 года – Кровавое воскресенье, 9-ое марта 1956 года – Кровавый день и...

«На рассвете 9 апреля у Дома правительства люди пели. Песня была оборвана неслыханной трагедией... Было убито 19 человек, из них большинство женщины преклонного возраста и совсем юные, 2500 получили отравление, 300 с лишним человек и сейчас продолжают лечение»... («Правда», 18 мая 1989 г.)

Да, так расправилась саперными лопатками и удушающими газами (их, кстати, даже фашисты на последнем своем издыхании, не посмели применить против врага) наша родная, доблестная, непобедимая Советская, то бишь русская Армия с мирно стоявшими, сидевшими и лежавшими грузинами, «вооруженными» только горящими свечами, единственным прегрешением которых была любовь к своей маленькой Родине и внезапно пробудившееся после многолетнего рабства ощущение свободы.

Кровавый тбилисский рассвет 9-го апреля 1989 года никогда не изгладится из памяти просвещенного человечества, как не изгладилась и поныне страшная Варфоломеевская ночь Парижа 24 августа 1572 года...

конечно, не за то, что его ловкому советскому журналисту удалось пролезть в американскую тюрьму, а за то, что он там увидел и даже описал для миллионов советских читателей: в камере нами очень уважаемого американского «зэка» (по-нашему «Захар Кузьмич») оказывается «всего-навсего», только... постель, столик, умывальник и... унитаз!!!

– Ах, какая бедная обстановка! – на этот раз, наверное, заорал бы Иосиф Виссарионович, пусть даже иронически, но все же заорал бы, хотя он всегда – что, сами знаете, совсем не присуще грузину, – говорил тихо, почти никогда не повышая голоса. (Известен только один случай, когда в передаче по радио из приказа Главнокомандующего как-то выпала фамилия Конева, накануне взявшего какой-то город: Сталин в сильной ярости велел снова, тотчас же – чего раньше никогда не случалось – вторично прочесть его приказ, дабы отдать должное своему отличившемуся генералу армии!).

Вы, конечно, читали одну из глубоко интересных книг нашего века: «Подводя итоги» Сомерсета Моэма; в ней много вдумчивых, даже мудрых мыслей, примечательных жизненных наблюдений... И вот в связи с вышеупомянутым мною унитазом вдруг вспомнилась из этой книги одна мудрая... Нет, скорее не мудрая, а совсем прозаическая мысль: не забывай, что ты человек, и пока ты жив, всегда будешь нуждаться в туалетной бумаге...

О да, этот и впрямь многоуважаемый унитаз!..

Да как же его не будешь почитать... Не только в тюрьме, где мы, «Захары Кузьмичи», во время оправки в уборной, в страшной тесноте, чтобы не испачкаться в небуранных испражнениях, старались, как цапли, стоять на одной ноге, а после выхода на волю лично я четыре года при Сталине и пять лет при Хрущеве жил в таком доме, что пришлось фундаментально запомнить, где, на каких улицах города находятся общественные... мм... Помните французскую кинокартину «Скандал в Клошмерле»?!

И после всего этого, скажите, разве не будешь воспевать даже поэтически... унитаз, тем более, если он к тому же... «персональный»?!

Совсем недавно в телепрограмме «Сегодня в мире» нам сообщили, конечно, с изрядной долей возмущения, что в Сеуле арестован северокорейский коммунист, чья для меня сложная, трехэтажная фамилия не задержалась в памяти, но вот что прочно засело в ней: того товарища, оказывается, арестовывают в восемнадцатый раз!

Услышав это, Сталин, несомненно, в два счета разогнал бы всех наших телеповаров, как разогнал всю нашу футбольную команду за проигрыш титовцам-югославам на Хельсинкской олимпиаде в 1952 году!

И он был бы по-своему прав: южнокорейские власти арестовывали того коммуниста, правда, семнадцать раз, но, выходит, столько же раз и освобождали, а это ведь лучше того, когда тебя всего один раз сажают, но надолго и прочно?!

(Меня ровно сорок лет назад из тбилисской колонии даже на два часа не выпустили под конвоем, чтобы проститься с покойным отцом, а социал-демократу (не то меньшевику, не то большевику), поэту Оболи Муша (Тавадзе) царские сатрапы разрешили в тюремной церкви обвенчаться!).

Сталин по-детски любил кино – это я знаю по рассказам Михаила Чиаурели, постановщика знаменитого фильма «Падение Берлина», давно уже положенного на такую высокую полку, куда дотянуться могут только единицы...

К слову, после смерти Сталина Хрущев свой гнев обрушил не только на режиссера Чиаурели, создавшего несколько фильмов о Сталине, но и на Михаила Геловани, воплотившего его образ в этих же фильмах...

Просто анекдот: артист на то и артист, чтобы сегодня играть Сталина, а завтра – Гитлера или святого Франциска Ассизского, а послезавтра, если Вашей душе угодно, то перевоплотиться и в Вас, Никита Сергеич!

(Знаменательно, что Геловани – талантливый драматический актер и душевный человек, остававшийся долгое время без работы, – умер от разрыва сердца как раз в день рождения Сталина – 21 декабря)...

...И Сталин, так любящий смотреть фильмы, если б увидел на кремлевском экране один из сюжетов нашей «Иностранной кинохроники» о том, как аргентинские трамвайные рабочие во время перерыва у дорожной насыпи жарят на мангале большие куски мяса и там же, на земле, стоит у них несколько бутылок с красочными этикетками, то наших киноцензоров не мог бы спасти даже печально-сочувствующий, заунывно-тоскливый комментарий диктора: «...И они запивают дешевым вином».

(То есть, смотрите, какие они нищие... Кстати, у меня черно-белый телевизор, и когда однажды я познакомился с одним диктором (не буду уточнять – он или она) телевидения (Центрального или

республиканского – тоже не буду уточнять), то удивился тому, что у него (у нее) цвет лица отнюдь не красный... В ответ, обворожительно улыбнувшись, он (она) сказал (а): «Способность краснеть, смущаться мы давно потеряли»).

...Да, повторяю, Сталин был мудр и знал, если в такой «безунитазовой» обстановке приоткрыть еще и окно на Запад, то где гарантия того, что оттуда юго-западный ветер не занесет к нам бациллы недоверия и сомнения в преимуществе социализма над капитализмом?

(Тогда развитого социализма еще не было. Впрочем, благодаря старческому... Но за что благодарить-то? Так что не благодаря старческому слабоумию я не вижу существенной разницы между развитым и неразвитым социализмом).

\* \* \*

Это произошло, примерно, лет десять назад в Москве: жил я тогда у брата на улице Герцена, совсем рядом с Домом литераторов, и мне часто приходилось, направляясь к Пушкинской площади, пересекать Тверской бульвар. И вот однажды вечером мне бросилось в глаза, как будто где-то, да еще много раз виденное мною чуть плосковатое лицо одного невысокого старика, прогуливающегося в сопровождении довольно пожилого, но никак еще не старого мужчины, которого, кстати, и в молодые годы, наверное, не взяли бы в личную охрану из-за тщедушия...

...На второй день я к нему присмотрелся, и на третий... Разумеется, издали и неназойливо, как это подобает хорошо воспитанному (с идейной нагрузкой!) седовласому советскому человеку, и...

Боже мой, как мне его очки знакомы, да где же я его видел? Не на фотографиях ли?..

Ба! Это же Молотов, Вячеслав Михайлович, в юные годы носивший прекрасную музыкальную фамилию: Скрыбин!.. Долгие годы – и еще в какие годы! – был вторым человеком в великом государстве, да еще после кого? После великого Сталина!

...И вот я, теперь уже бывший «враг народа», а, следовательно, в те времена его личный «враг», хотя был он тогда для меня так далек и недосыгаем, как полярная звезда, могу сейчас пройти мимо него совсем близко и, если совесть позволит, даже не извинившись, как бы случайно задеть его серый пиджак, на лацканах которого уже нет никаких знаков отличия, словно мы с ним ныне равноправные из равноправных: и он избиратель, и я избиратель, но не избираемые...

А было время, когда я на коленях (в буквальном смысле – столика-то не было!) писал ему (и разве только ему?!) из мест заключения:

*«...Меня обвинили по многим статьям Уголовного кодекса, но самая страшная из них – 58 пункт 2, предусматривающий террор... Будто бы я намеревался убить Микояна и Берия... Неправда и чудовищно... И не только потому, что знал: не они вырабатывают у нас государственную политику, а потому, что во мне от природы не сидит и малюсенькая Шарлотта Корде, пронзившая кинжалом в ванне друга народа Марата, да я и не актер Бутс, стрелявший в театре в президента Линкольна, когда-то сказавшего:*

*«Можно все время обманывать некоторую часть народа, можно некоторое время обманывать весь народ, но невозможно обманывать весь народ все время».*

*Я родился и рос в семье бедного священника, где было много детей, и отец из рук вон плохо готовил нас к советской жизни, поминутно внушая и напоминая, что не только убить сына земли – величайший грех, но и доносить, ябедничать, фискалить – самые отвратительные качества человека...*

*Это и привело меня на скамью подсудимых: в конце концов, во время судебного разбирательства террор и другие тяжкие обвинения сняли, но оставили статью 58 пункт 12 (недонесение) и по нему дали семь долгих лет...*

(А Сталин – один из низвергателей царизма – сидел в общей сложности, с перерывами, около двух с половиной лет, – мелькнуло у меня в мыслях, но этого ведь не напишешь, и того не напишешь, что аналогичной статьи – недонесение «болтовни»! – нет ни в одном уголовном кодексе стран Запада).

*Да, семь долгих!... Кто сидел в тюрьме или кто учился в школе, особенно двоечник, только те знают, как мучительно медленно проходит время в заключении и на уроках, когда не знаешь урока и дрожишь в ожидании вызова к доске.*

*Мне бы очень хотелось обратиться к Вам по имени и отчеству, прибавив к ним и «дорогой», но знаю, как каеровец,*

(то есть контрреволюционер, а не политический заключенный, как выражались при царском режиме, при котором, между прочим, такого рода арестантов, видимо, в знак некоторого уважения, никогда не сажали в одну камеру с ворами, грабителями, убийцами, педерастами, кровосмесителями),

*не имею на это права, поэтому обращаюсь к Вам как человек, лишенный гражданских прав, по-тюремному:*

*Высочайший гражданин начальник!*

*Прошу и умоляю Вас ограничиться уже отбытым мною сроком наказания и отправить меня в штрафной батальон на передовую: лучше погибнуть моментально от пули на воле, чем гнить в неволе»...*

Это мое письмо-прошение, как и другие прошения (называемые по-новому заявлениями, формально будто возвышающими заявителей, а вовсе не просителей) энного количества «Захаров Кузьмичей» доходили до высочайших особ так же, как дошло письмо Ваньки «На деревню дедушке, Константину Макарычу»...

Ну, а если б и дошло?

«Оставь надежду всяк сюда входящий»...

...И вот теперь этот «дедушка» (впрочем, и впрямь дедушка – 86 лет!) передо мною философски медленно разгуливает по бульвару, как и я.

А не подойти ли мне к нему, не представиться ли? Тем более, что из всех учеников и соратников покойного вождя, когда Хрущев взялся за развенчивание «культа личности»... Кстати, во вред всему международному коммунистическому движению, а внутри страны посеявшему повальное недоверие и массовое равнодушие к государственным делам и вообще к политике (именно с того времени и пошло тотальное стремление всеми доступными путями, – кроме трудового! – к стяжательству и обогащению), будто бы нельзя было, вовсе не ругая почившего повелителя во всеуслышание на весь мир, не идти по его стопам, но... с другой стороны, как же тогда лилипуту возвыситься над Гулливером?!

(Ради бога, не подумайте, что я вообще против выведения Сталина на чистую воду, – напротив, – но этим должны были заняться не те временщики, которые вместе с ним творили черные дела, а пострадавшие от них – «враги народа»)...

...Да, Молотов из всех сподвижников Сталина при его «разоблачении» держался сравнительно достойно, а вот, например, Микоян Анастас Иванович... Ему, как-никак «нацмену», больше, чем другим, следовало из окна особенно не высовываться, но он, наоборот, по наущению Никиты Сергеевича первым лягнул Сталина, видимо, практически руководствуясь одной «армянской» мудростью: лучше живой осел, чем мертвый лев!

Вот, пожалуй, только две цитаты из его творческого наследия:

*«Товарищ Сталин – гений социализма. Товарищ Сталин – великий зодчий коммунизма».*

(Журнал «Большевик», №24, 1949, стр. 54).

И через шесть лет:

*«...в течение 20 лет у нас фактически не было коллективного руководства, процветал культ личности... И это, конечно, не могло не оказать крайне отрицательного влияния на положение в партии и на ее деятельность».*

(«XX съезд Коммунистической партии Советского Союза».

Стенографический отчет. Стр. 302).

О! Когда хитроумный человек роет яму другому, то он выроет ее с тем расчетом, чтобы, если вдруг самому в нее свалиться, почувствовать себя там не так уж скверно...

Ну, если в течение 20 лет (фактически – 30!) Сталин никого не подпускал к руководству и все делал сам: и плохое, и хорошее – то тогда именно ему следует приписать – среди великих деяний! – и сказочно быструю индустриализацию огромнейшей страны и выигрыш невиданной доселе тяжелейшей войны!

...Но лучше давайте вернемся на Тверской бульвар, в излюбленное место прогулок В. М. Молотова...

(Живет он совсем недалеко отсюда, на улице Грановского... А это тот Грановский, который, узнав, от сильно обрадованного С. М. Соловьева, о смерти императора Николая Палкина, воскликнул: «То, что он умер, может, и не удивительно, удивительно то, что мы с Вами живы!»).

С малых лет привыкший почитать старших по возрасту, я очень вежливо, но не так уж робко, подошел к бывшему Председателю Совета Народных Комиссаров СССР, подошел как равный к равному: он ведь уже не в силах выбросить меня, человека – «самый ценный капитал!» – даже за пределы этого бульвара!

И когда я с ним поздоровался, по моему акценту сразу же узнал:

– А-а, Вы грузин?! Что ж, никогда не скрывал и сейчас не скрываю: я всегда питал особую симпатию к грузинам.

– Это из-за Сталина, наверно...

– Пожалуй, да.

После любезных расспросов о здоровье:

– Вот Вы, Вячеслав Михайлович, многие годы, – да еще в какие годы! – плечом к плечу работали со Сталиным, это только Вы один имели право разговаривать с ним на «ты», называть его то юношеским именем «Сосо», то конспиративно-партийным «Коба»... Не думаете ли Вы написать о нем правдивые воспоминания? Для истории это, знаете, весьма важно.

– Ну и написал бы, но... А кто напечатает?!

О-о, «А кто напечатает» – Вячеслав Михайлович с такою грустью произнес, словно не он (со Сталиным!) насадил это самое в нашей жизни, а кто-то другой, ну, скажем, человек вроде меня, то есть враг народа, пусть даже реабилитированный...

Известно, что Сталин не раз (кажется, чуть ли не шесть раз!) бежал из ссылки, в частности, из Сибири – это при Николае II, а вот и я надумал однажды – это уже при нем – вырваться из лагеря под Баку (Старая Кала), где в октябре 1942 года наш этап, направляющийся на Урал, в Богословские медные копи, застрял из-за закрытия дороги в результате военных действий и где «Захары Кузьмичи» ежедневно в таком быстром темпе «освобождались» без получения справки об освобождении, что наш кормилец-бригадир каждое утро медлил с выдачей хлеба: не в шесть утра раздавал его, как это было положено по распорядку, а «чуть» опоздав, ну хотя бы на полчаса, надеясь, что за это время кто-то может умереть, и пайка умершего достанется ему...

Само собою разумеется, что там «никто не хотел умирать»; признаться, и я не хотел околеть, поэтому и решил убежать от приближающейся, неминуемой смерти, но...

Не удалось!

Не потому, что я был ничтожный на выдумки человек и план бегства составил бездарно, а Сталин всегда с большим умом составлял его, вроде английского полковника Лоуренса, пробравшегося в одеянии и в гриме араба в святейшее место мусульман – в Мекку. (Что до него ни одному немусульманину не удавалось).

Когда Вам было, Виктор Петрович, шесть лет, а потом и семь, восемь, девять, десять, одиннадцать... На Севере, в частности, в Вашей родной Сибири, тому, кто задержал беглеца из мест заключения и сдал его властям, за мужество и преданность социалистическому отечеству давали награду талоны на покупку промышленных товаров на 150 рублей (по нынешнему курсу 15 рублей, но по реальной стоимости тогдашняя эта сумма во многом превышала сегодняшнюю!)

Может быть, не все представители мужественных и суровых сибиряков, но «кое-где» и «кое-кто» из них, согласитесь, соблазн этот был настолько велик, что, возможно... мм...

Однако интересно – удалось бы в этих условиях бежать так удачно и неоднократно Иосифу Сталину, как и многим другим революционерам, сумевшим вначале расшатать, а затем и разгромить трёхсотлетний трон Романовых?!

\* \* \*

О-о, Виктор Петрович, несмотря на такое фантастическое расстояние от Тбилиси до Красноярска, я, благодаря телепатии, все же чувствую, как Вы устали от чтения моего такого длинного, длинного письма, поэтому прошу Вас – передохните, пожалуйста, часок, два-три, даже целый день, наберитесь терпения и сил: Вам предстоит преодолеть перевал, может быть, и перевалы, да и не такие, которые одолели под водительством «Отара» по дороге Гагра – Цхалтубо...

*Знакомство с обычаями чуждой страны дается не так-то легко и почти всегда сопровождается конфузом.*

И. Ильф, Е. Петров.  
«Одноэтажная Америка».

*Коли человек тебе не мил, походка его кажется медвежьей, а манера есть – волчьей.*

Грузинская пословица.

Нет сомнения, Вам со школьной скамьи известна тютчевская строка, ставшая крылатой, – «Нам не дано предугадать как слово наше отзовется»...

Поэтому, думается, ни Вас, ни Валентина Распутина, да и всех тех, кто так старательно аплодировал «больной Грузии», не должно удивлять, что мы, грузины, так тяжело обиделись на Ваш «правдивый и безобидный рассказ»...

Механизм нашей обиды весьма прост: ну если всех этих «пескарей», даже с более горьким гарниром, преподнес бы нам вовсе не чужанин, а гражданин нашей республики...

Не думайте, пожалуйста, что у нас ничего критического не пишется о наших болячках... И многих из нас волнуют и даже до глубины души потрясают невиданно разросшиеся масштабы эгоизма, цинизма, бессердечия, жестокости и хамства, постыдного равнодушия ко всему и ко всем, потеря чувства национального достоинства и гордости, порою ради однодневной «сладкой» жизни...

Выше я вскользь уже говорил, что об этих, да еще о многих других наших недугах, мною была написана – семь лет назад – почти целая книга... Поверьте, более резкая, более хлесткая, более щемящая душу (разумеется, нашу), но за это мои сородичи не сожгли меня, как Яна Гуса, на костре... Во всяком случае, пока еще не сожгли, и, надеюсь, не сожгут вовсе, ибо она написана с болью в сердце, с любовью к своему народу, а Вы...

Ну, скажите... Прошу прощения, что предупреждаю, – только честно: если б даже я, незаметный грузинский писатель, к чьему слову мало кто прислушивается, написал бы что-то уничижительное, пусть даже правдивое, но увиденное неуважительным грузинским глазом о Вашем селе Овсянке, где Вы родились, росли, играли, собирали грибы, где каждый кустик и каждый камушек Вам знаком и Вами любим, где Вы еще мальчуганом чистили и купали лошадку в красавце Енисее и садились на нее, возможно, голышом и, вцепившись в гриву, неслись вскачь, – что ж, была бы Вам приятна моя хула по адресу Вашей родной Овсянки? (А родина Ваша именно Овсянка, Красноярский край, а не где-нибудь, скажем, в Краснодарском крае или даже в Вологодской области!).

В одном русском романе можно прочесть: «С кем не будут гулять русские девки...» (Говорится о гуляньи с нерусскими, к тому же враждебно относящимися к России).

За эту фразу, сказанную с горечью, еще ни один русский не осудил того писателя! Не потому, что он великий, а потому, что – русский...

Но если, допустим, ту же фразу, фразу-приговор написал бы, скажем, Илья Эренбург или Мариэтта Шагинян, Чингиз Айтматов или Георгий Гулиа, тоже русские писатели, но не русские по национальности, то как бы вы, русские, отнеслись к ней, а?! Разве не кольнула бы она ваши сердца?!

(...Да, Айтматов русский писатель, и Гулиа тоже никакой не абхазский... Ты писатель той нации, на чьем языке пишешь. Если б не так, Гоголь считался бы украинским писателем, а Бернард Шоу – ирландским).

Совсем недавно в Тбилиси задержали некоего Залобуева, жителя Воронежа, который привез для сбыта 23 (двадцать три!) килограмма наркотиков...

И если б грузинский писатель сделал главным персонажем своего рассказа этого русского Залобуева, то как бы Вы, русский писатель, к этому отнеслись?!

А вот еще совсем новенький сюжет, который могло бы осилить только перо Федора Михайловича Достоевского (переписано с официального документа):

*«Во дворе церкви на улице Калинина в Тбилиси часто можно было заметить двух женщин с протянутыми руками. Днем они попрошайничали, а затем до поздней ночи гуляли направо на деньги, вырученные за счет доброты».*

*Одна из них, Маргарита Одинцова, с дипломом вуза, беспаспортная, ранее судимая, безработная.. Место ее жительства оставалось в тайне.*

*Валентина Комиссарова тоже была бездомной. Она уже успела побывать в заключении. Их частым пристанищем был один из подъездов, недалеко от церкви, где жила одинокая М.Мерабишвили. Она встречалась с ними в «святом месте», одаривала «богомолок», давала им еду...*

*Однажды после вечернего богослужения Одинцова и Комиссарова явились по знакомому адресу и, постучавшись в дверь, вошли в комнату Мерабишвили, связали несчастной руки и ноги, а в рот засунули кляп. Одинцова накалила на газовой плите нож и начала прикладывать его к телу жертвы. А Комиссарова дважды ударила ее по голове палкой... А затем, не довольствуясь этим, задушили и скрылись, сняв с неё кольцо и серьги»...*

Вот Вам, без о б о б щ е н и я, русские женщины, Одинцова и Комиссарова, первая с высшим образованием, вторая – со средним... И старая грузинка Мерабишвили, не знакомая, видимо, как и многие, многие грузины, с девизом, если не ошибаюсь, философов – циников: «Никому не делайте добра, и никто не оплатит вам злом».

И если я, грузинский драматург, этот почти готовый сюжет, вовсе не меняя национальности персонажей, использую для пьесы под названием «Благочестивые», как это отзовется в Вас, в душе русского человека?!

...Да, если я написал бы... Или, может быть, только старший брат вправе понукать младшего и, рассчитывая на безнаказанность, давать ему иной раз совершенно незаслуженно подзатыльники?

Уверяю Вас, Виктор Петрович, и у русских, в частности, у сибиряков, тоже найдутся, ну, если не гнойные раны, то, во всяком случае, уязвимые места, и, с нашей точки зрения, смешные и неприятные черты и в характере, и в поведении, но мы и не помышляем о них писать, даже на потеху узкому кругу...

К слову сказать, наши руководящие товарищи, всегда направляющие нас в любых обстоятельствах, словно опытные лоцманы, на правильный путь (на их взгляд!), в этом отношении особенно насторожены, как бы чего не прокралось, как бы не обидеть, вернее, не разгневать старшего брата, ибо... Помните, конечно, и Раскольников утверждал – «Кто силен, тот и прав».

Еще на заре Советской власти один наш хороший писатель – Ш. Дадиани – написал исторический роман из жизни Грузии двенадцатого века: как царица Тамара вышла замуж за русского князя Георгия (Юрия Боголюбского), и как он оказался не способным выполнить супружеские обязанности, и чтобы страна не осталась без престолонаследника, его заставили покинуть негостеприимную Грузию... Роман этот среди грузинских читателей долгое время был известен под названием «Несчастный россиянин» и вдруг был переименован в... «Георгия русского».

Гм! Будто бы среди миллионов русских не найти ни одного несчастного, все счастливые!

(Разрешите, пожалуйста, ознакомить Вас с одним анекдотом, не политическим и не сексуальным, а «научным», который у грузин вызывает не смех, а слезы обиды: в 1980 году в Москве вышел пробный учебник «История СССР» под редакцией А. М. Сахарова. На странице 46 можно прочесть:

*«В конце XII в. на грузинском престоле оказалась правнучка Давида Строителя царица Тамара. Ей пришлось выдержать тяжелую борьбу с грузинской феодальной знатью. Мужем царицы был русский князь Георгий, правнук Мономаха и сын Андрея Боголюбского. Он одержал ряд побед и расширил пределы Грузии от Черного моря до Каспийского».*

Давно известную нам нашу историю вот так трактует один из наших старших братьев! «На грузинском престоле оказалась»... Как будто наша легендарная царица Тамара случайно оказалась на престоле – нечто вроде Лжедмитрия, Гришки Отрепьева, а «правнук Мономаха», как об этом свидетельствуют исторические хроники, изгнанный из Грузии за беспробудное пьянство и содомские наклонности, оказывается, «расширил пределы Грузии от Черного моря до Каспийского»!..

Мы, грузины, нынче можем себя успокоить только тем, что этот «пробный учебник» появился не в этом и не в прошлом году и что А. М. Сахаров не тот Андрей Дмитриевич Сахаров, истинный русский гражданин!

А вот другому сыну России Анатолию Васильевичу Луначарскому принадлежат такие слова:

*«Пожалуй, из всех стран, составляющих Советский Союз, Грузия по давности своей культуры является наиболее древнецивилизованной».*

Наверное, это же имел в виду один из лидеров меньшевиков Н. С. Чхеидзе, п е р в ы й председатель Петроградского Совета в 1917 году, выступая в Государственной думе и услышав выкрик одного черносотенца по своему адресу – «Дикарь!» – спокойно ответил ему и ему подобным, видимо, исходя из того, что мы, грузины, христианство приняли в четвертом веке, а русские – в десятом: «Когда вы по лесу бродили, мы Евангелие переводили»).

Приведу еще один глупый пример нашей, правда, вынужденной мудрости: в будущем году Грузия будет отмечать 150-летие со дня рождения своего великого сына Ильи Чавчавадзе...

Вы не хуже меня знаете, царизмом не восторгались и многие выдающиеся сыны России... В противном случае Пушкин за несколько месяцев до смерти не написал бы жене: «...черт догадал меня родиться в России с душой и с талантом»!

А Лермонтов:

Прощай, немытая Россия,  
Страна рабов, страна господ...  
И вы, мундиры голубые,  
И ты, послушный им народ.

А наш Илья Чавчавадзе, чья любимая родина находилась под двойным царским гнетом – и национальным, колониальным, – будучи в глубокой печали, однажды выразился так:

И что хорошего русским штыком сотворено,  
Пусть сторицею Бог тому же русскому воздаст.

И теперь эти строки, видимо, как крамольные, будут изымать из нового издания его сочинений в угоду старшему брату... Но нуждается ли наш брат в такой далеко не братской, а лакейской угодливости?! Трудно понять!..

И это непонятно: то, что при царизме считалось крамольным, почему же оно и в наши дни должно считаться крамольным, а? Ей-богу, как-то неловко получается...

Между прочим, Чавчавадзе, современник Герцена и Чернышевского, после советизации многие годы по вине вышестоящих товарищей (республиканского значения!) был в опале как «ненавистный помещик и князь», и только Сталин вернул его своему родному народу, назвав в 1937 году великим деятелем национально-освободительного движения...

Кстати, тот же Сталин – не надо и этого забывать! – прочно воскресил Маяковского: на письмо Л. Брик (24.11.35.) Сталин отозвался довольно пространной резолюцией, адресованной тогдашнему секретарю Центрального Комитета... «Тов. Ежов, очень прошу вас обратить внимание на письмо Брик. Маяковский был и остается лучшим, талантливейшим поэтом нашей советской эпохи. Безразличное отношение к его памяти и произведениям – преступление»...), и он же в одно время, «по мере своих сил», своеобразно покровительствовал Михаилу Булгакову.

(Просто удивительно: при его непомерной государственной загруженности более десяти раз смотрел «Дни Турбиных» во МХАТе!).

Но в то же время – и это надо помнить! – один из его особо влиятельных соратников гневно крикнул по адресу Ахматовой и Зощенко: «Вон из советской литературы»!

А другой его ученик, Никита Хрущев, будучи уже сам единоличным хозяином и кукурузных полей, и литературных нив, сердито накричал на одного прекрасного писателя, только что побывавшего за границей и там сказавшего что-то, не совсем соответствующее тому, чему учат нас в вечерних политкружках: «Что это Вы там говорили в Париже, а»?

(Фамилия проштрафившегося писателя, если в моей памяти за столько лет имена хаотично не надели друг на друга, – Паустовский Константин Георгиевич).

Возможно, Вы все это примете за непроверенный, ходячий фольклор, тогда, с Вашего разрешения, вырву я один документ из списка хрущевских литературных благодеяний:



Правление Литературного фонда СССР извещает о смерти писателя, члена Литфонда, **ПАСТЕРНАКА** Бориса Леонидовича, последовавшей 30 мая с. г. на 71-м году жизни после тяжелой, продолжительной болезни, и выражает соболезнование семье покойного.

**С. СМИРНОВ, В. Н. БОЛХОВИТИНОВ, Ю. В. БОНДАРЕВ,  
Б. А. ГАЛИН, КОРАБЕЛЬНИКОВ, В. А. КОСОЛАПОВ**  
(зам. главного КУЗНЕЦОВ (зам. главного редактора), **Б. Л. ЛЕОНТЬЕВ,  
МЕДВЕДЕВ, Г. Г. РАДОВ, В. А. СОЛОУХИН, Е. Д. СУРКОВ,**

«...член Литфонда...» Это Пастернак-то! Человек, отказавшийся от Нобелевской премии только потому, что страстную сыновнюю любовь питал к Родине, к России... Хрущев и так угрожал выслать его за «Доктора Живаго», и эта угроза, висящая над ним как дамоклов меч, укоротила ему жизнь...

И что ж?

Есть категория, даже большая категория людей, о которой много хвалебного говорят при жизни, но после смерти о них ничего не говорят, ибо говорить плохо о мертвых, как известно, не принято.

(Однако, наряду – De mortuis aut bene, aut nihil – «О мертвых только хорошо или ничего», есть и другая латинская поговорка – De mortuis – Veritas – «О мертвых – правда».)

И если б у нас «осиротевшее общество» в некрологе о пакостном человеке не писало, как правило, что «ушел из жизни кристально честный коммунист», то он, боясь посмертного возмездия, возможно, при жизни делал бы поменьше пакостей).

Но бывает и наоборот: есть люди, по-настоящему талантливые и по-граждански честные, неподкупные, о которых при жизни почти ничего не говорят или говорят плохо, а вот после смерти, спустя, разумеется, определенное время, о них говорят, как о живых, помогающих жить живым.

А какова была в те времена не социальная вообще, а литературная справедливость, об этом тоже документально свидетельствует вот и это траурное объявление, напечатанное в том же году и в той же газете:

Правление Московского отделения Союза писателей РСФСР с глубоким прискорбием извещает о скоростижной кончине старейшего театрального деятеля, писателя-драматурга, члена Союза писателей  
**ТИПОТА (Гинзбурга)**  
Виктора Яковлевича,  
последовавшей 12 октября 1960 года в Ленинграде, на 67-м году жизни, и выражает искреннее соболезнование семье покойного.  
Гражданская панихида состоится 15 октября 1960 года, в субботу, в Центральном Доме актера по адресу: ул. Горького, 16, в 13 часов.  
Кремация в 15 часов.

Я склоняю голову перед памятью Типота Виктора Яковлевича и вовсе не хочу хоть на йоту умалить его заслуги перед советской опереттой, но если он был достоин некролога из 30-ти строк в «Литгазете», неужели Пастернак Борис Леонидович абсолютно ничем не отличался в советской литературе, чтобы и ему уделили, ну хотя бы двадцать прощальных строк в той же газете?!

Вам, очевидно, небезынтересно узнать, что первые стихи еще совсем юного семинариста Сосо Джугашвили, будущего Сталина, именно Илья Чавчавадзе напечатал в своей «Иверии».

Не стоит сегодня гадать, кто оказался бы в выигрыше, если б Сталин полем своей деятельности избрал не политику, а изящную словесность... Одно несомненно: Сталин, безусловно, обладал

литературным даром, в частности, поэтическим.

На русском языке пока существует пять переводов «Витязя в тигровой шкуре»; один из них – Шалвы Нуцубидзе, большого ученого, филолога и мыслителя... В те мрачные годы перед войной и он попал в компанию дровозаготовок, то есть, простите, человекозаготовок... И, не дожидаясь, когда его пустят в расход, он обратился к Сталину, не с мольбой о помиловании (вся его вина заключалась в том, что в молодости учился в Германии – не гитлеровской, вильгельмовской!), а с просьбой дать ему бумагу, чернила и... поэму Руставели, обещая между допросами перевести ее на русский язык.

Письмо это каким-то чудом дошло до «дедушки, Константина Макарыча» и «изменнику-каеровцу» были созданы «все условия» для свободного творчества: фиолетовые чернила и ручка с двумя запасными перьями, бумага с желтоватым оттенком и хромоногий столик, для которого нашлось место возле парашаи...

Эх! Если бы у нас тогда были бы... да его поместили бы... к примеру, в такую камеру, в какой долгие годы томится Леонард Пелтиер...

Однако и возле общей парашаи перевод все же был сделан: его отвезли вождю, и переводчика вскоре освободили и пригласили в Кремль, где Хозяин великой земли Советской сделал по переводу весьма толковые замечания и даже предложил свой собственный вариант одной из строф:

– Прочтите, и, если она Вам понравится, по-настоящему понравится, внесите в текст, только обо мне никому ни слова, – гость был категорически предупрежден.

И бывший сталинский узник воспользовался этим удивительным подарком не из-за того, что получил его из рук великого Сталина, а...

Ну, вот эта строфа, и судите сами. Лично мне кажется, что я читаю Руставели в подлиннике (замечу вскользь, что все переводы «Витязя» на русский язык, сделанные до сих пор, лишь отдаленно передают величие стиха грузинского поэта):

Вдруг коней вперед рванули, засвистели плети мигом.  
Кони врезались, весь город огласился воем, визгом.  
С трех сторон втроем ворвались, понеслись буйно, с гиком,  
Гром атаки, бой литавров вмиг смешались с воплем, криком.

\* \* \*

Из всех иранских сатрапов-правителей, опустошавших христианскую Грузию, самую страшную память по себе оставил шах Аббас, перегнавший в 17 веке в Персию сто тысяч грузин, огнем и мечом заставив их поклоняться Аллаху. И по сей день его именем пугают у нас детей, проклинают разоблаченных соседей-анонимщиков...

И вот, как это ни парадоксально, сегодня в Грузии никто не мечтает о советизации Ирана.

Постыдно, но факт...

И без моих объяснений Вы сможете догадаться – отчего постыдно, а вот почему, объясню: бояться, что потом во имя дружбы народов запретят нам ругать и проклинать шаха Аббаса.

Как видите, ларчик просто открывается.

...Может быть, это и впрямь мудро, и нам и Вам, да и вообще всем народам бывшей царской империи не следует непочтительно отзываться о царизме, а?! И резко отрицательные суждения о нем, бытовавшие в нашем сознании многие-многие годы, нужно нынче переосмыслить и пересмотреть?!

Демографическое положение сейчас в нашей республике – среди основного ее населения (кстати, и среди «наших» русских) – крайне тревожно-плачевное... Да простится мне такое неуклюжее умозаключение, но... детских писательниц у нас гораздо больше, чем у них детей... Они-то, с точки зрения формального мастерства, пишут, на мой взгляд, много лучше, чем, например, Екатерина Габашвили, детская писательница дореволюционных времен. Но все их произведения, вместе взятые, ни своим социальным звучанием, ни эмоциональным воздействием не могут сравниться со знаменитым рассказом «Ослик Магданы» Е. Габашвили (не в пример нынешним «жорж зандам», родившей и воспитавшей к тому же одиннадцать детей!).

Сюжет «Ослика» незатейлив: в беднейшей крестьянской семье вдовы Магданы растут впроголодь дети... У них нет никакого вьючного животного, а без него как прожить в деревне! И вот случайно на дороге дети находят издыхающего осла, видимо, брошенного хозяином на съедение шакалам и гиенам... Но дети и их мать не доставляют такого удовольствия лесным санитарам: благодаря неимоверным стараниям, они выхаживают, ставят на ноги осла, в чьих грустных глазах словно затаилась вся мировая скорбь...

Для них это не просто ишак, облегчающий им тяжелую жизнь, а пегий мерин, Буцефал, великая радость!.. Но, увы, их ликование длится недолго: осла узнает его бывший хозяин, торговец углями, и, когда ему не возвращают животное добровольно, подает жалобу в суд... А суд его иск отклоняет и ослика оставляет вдове.

По этому рассказу в пятидесятые годы нашими, тогда молодыми, а теперь широко известными кинематографистами был снят фильм, получивший немало разных призов и наград. Но не для восхваления наших талантов рассказал я Вам эту для Вас, возможно, совсем не интересную историю, а скорее для того, чтобы...

Финал рассказа начисто изменен: в фильме суд отбирает у сирот кормильца-осла и передает его законному хозяину, богатею, ротшильдуду... Дети на экране ревут, а их мать, Магдана, готова от отчаяния повеситься, и повесилась бы, если б не путающаяся у ног детвора...

Мораль фильма: видите, каков был царский суд, несправедливый и зверский, а ведь наш, советский, суд никогда, никогда так не поступил бы, ибо он в высшей степени гуманный, неподкупный и правый!

Ну хорошо, пусть будет так, тем более, рассказ все же есть рассказ, построен на вымысле, но как объяснить такой исторический факт: молодая революционерка Вера Засулич при Александре II, мстя за жестокое обращение с политическими заключенными, стреляла из револьвера и ранила петербургского градоначальника генерала Трепова, а суд присяжных ее... оправдал!

Конечно, и этот финал легко можно повернуть в нужную нам сторону, чтобы правда истории кусала не нас, но следует ли?!

(Любопытно, что за эти годы один из создателей упомянутой выше кинокартины с ее «советизированным» финалом, режиссер Абуладзе, человек безусловно высокоталантливый, так «идеально» вырос, что осмелился снять два года назад потрясающий во всех отношениях фильм «Покаяние» с намеком на тридцать седьмой год и Берия – главного для Грузии «героя» в то страшное время... Картину эту, вероятно, по причине искажения нашей славной действительности, запрятали за семью замками, и нет к ней доступа и самым-самым «избранным»... А когда же нужно было опорочить Берия, что Хрущев счел возможным сделать после смерти Сталина и ареста Берия, в Тбилиси устроили даже открытый процесс при участии Генерального прокурора СССР над бывшими подручными бывшего министра внутренних дел. Замечу, кстати, что при допросе свидетелей, уцелевших «врагов народа», рассказавших, как их пытали, многих из присутствовавших на процессе выносили из зала в обморочном состоянии...

Как же тут не вспомнить тюремного врача времен Николая. Ф. П. Гааза, прозванного арестантами «святым доктором» («От Гааза нет отказа!»), которого за его человеколюбие хоронила вся Москва, а вот я не знаю, как будут хоронить «моего» врача «тех времен» Р., который при «таких манипуляциях», проверяя иногда пульс, гуманно разрешал: «Бейте, бейте! Еще выдержит»...

...И неужели даже через полвека художник не имеет права, хоть краешком глаза, заглянуть в нашу давнюю историю, и если в ней окажется не все так, как нам сегодня хотелось бы, то надо ли ее приукрашивать или замалчивать совсем?! Ведь в этом никак не виноваты нынешние руководители нашей страны, которым в те времена было шесть, семь, восемь, самое большее – 10 лет!

Правдивая история нужна народу и в кино, и в театре, и в литературе, и в учебниках для того, чтоб впредь не повторялось то, что достойно общественного презрения и осуждения).

Если б я жил тогда, когда верили в загробную жизнь, то в завещании я бы обязал своих близких положить в мой деревянный тулуп из русских книг – «Энциклопедический словарь» Павленкова. Эта по толщине семисантиметровая книга издавалась пять раз (прошу на это обратить особое внимание!): и до революции 1905 года, в предгрозовые годы, и после этой революции, в годы реакции...

И «до» и «после» в этой энциклопедии воспроизведены портреты Самодержца Всея Руси Николая II и его могильщика Карла Маркса... в одинаковом масштабе!

Ни больше, ни меньше!

Но это еще что! Прямо остолбенеть можно: здравствующему императору уделены 23 строки, а покойному Марксу... 36!

... – Простите, что Вы спросили? О, не-ет! Это вовсе не подпольное издание, дозволено цензурой, царским «Главлитом»!

– «Да, написал бы, но... А кто напечатает?!»

Признаться, боюсь, после такого экскурса во вчерашнюю историю, как бы меня не сочли

легитимистом, в частности, поборником русского монархизма... Хотя, если маленький грузинский писатель вдруг окажется в компании таких великанов, как Гоголь и Достоевский, даже и такой чести не хочу; ну, быть хриплым певцом символического монархизма, такого как, скажем, норвежский, датский, шведский, даже английский, еще куда ни шло, но... самодержавного деспотизма?! Упаси боже!

Я в своей долгой жизни (по сравнению с древнеримскими временами, когда жизненный путь равнялся 35-40 годам) ни одного дня не служил нигде: и начальником не хотел быть, чтобы не иметь подчиненных, зависящих от меня и боящихся, но и в подчиненных, которых третируют начальники, тоже не было желания пребывать.

К слову сказать, у нас почти все: и умные, и неумные, и совершенно бесчестные, и сравнительно честные (во всех отношениях честных нынче так же трудно найти, как и ослов-альбиносов!) – чуть ли не с шестнадцати лет стремятся в партию, чтобы потом выбиться в крупные начальники, что гарантирует получение разных привилегий и казенных благ, большею частью вовсе не заслуженных ни талантом, ни трудом...

Ну, а если даже в большие начальники и не выйдешь, все равно какая-то выгода будет.

Недавно в вечерней газете прочитал перечень лиц, имеющих право пользоваться бесплатно городским транспортом. Среди этих счастливиц упоминались и пенсионеры республиканского значения, чему я так обрадовался, так обрадовался!..

И в тот же день расселся в троллейбусе с чувством собственного превосходства, высоко помахивая – мысленно! – своей серой книжечкой:

– Смотрите, завидуйте! Я – пенсионер республиканского значения!

Но... моя радость длилась недолго: на третий день, во время четвертой поездки, двое, вошедшие в салон троллейбуса как-то таинственно, с видом и повадками агентов «Интеллидженс сервис», тут же меня пристыдили и оштрафовали, как надувалу-зайца, на два рубля (хм, хватило бы на сорок поездок!): оказывается, это «бесплатно» распространяется только на пенсионеров с тридцатилетним партийным стажем и выше, а я...

Я уже говорил, как плохо своих сыновей и дочерей готовил к светской... простите, к советской жизни мой тятя-батя...

А вот один мой близкий знакомый моих же лет, кандидат новейших философских наук, только что вернулся из Кисловодска, куда ездил по даровой путевке в лучший санаторий, а в прошлое лето таким же образом побывал в Трускавце, в позапрошлом...

И все это лишь за большие заслуги на поприще усердно-неискренних рукоплесканий... Я знал также одного, как у нас принято говорить; временно безработного; когда на бюро райкома его спросили, куда он хочет пойти работать, он с гордостью ответил: «Я солдат партии, куда пошлете, туда и пойду». Но когда этому «солдату» предложили «солдатскую» работу, он наотрез отказался: «У меня торговая жилка! Я хочу жить и умереть в торговле, как коммунист!»

Да, все стремятся уцепиться за доходное место! И если оно, на первый взгляд, вовсе и не кажется доходным, то и его без особой инициативы и без углубления в вопросы экономики, разными путями (читай – махинациями!) превращают в доходное... Ну, например, разве мог я когда-либо предположить, что из вырезвителя можно что-нибудь выудить? Оказывается, можно, и даже не так уж мало!

А на кладбищах? Да еще где? Не в «балной» Грузии, а в суровой и честной Сибири!

*«На Маратовском кладбище, одном из старейших в городе, за выкопанную могилу с «клиента» брали сумму, в десять-двадцать раз превышающую государственные расценки. Промышлял этим самый разнообразный люд. В 1980 году место заведующего кладбищем получил инженер лаборатории при кафедре политэкономии Иркутского университета Сергей Шкурко. И тут же принялся взимать дань с работ, производимых на вверенной ему территории с применением личного, так сказать, коэффициента: с одного землекопа, допустим, брал всю выручку за каждую пятую могилу, с другого – за каждую четвертую и т. д. Заведующий брал с землекопа, а тот, естественно, с родственников и близких покойного. Система поборов поначалу вызвала недовольство и даже легкий ропот, но всякий протест тут же был сломлен: никому не хотелось терять «высокооплачиваемую работу».*

*«... Чистый доход Шкурко составил не сколько десятков тысяч рублей».*

(«За оградой». «Известия». 27.08.86.).

(Подчеркнуто везде, к сожалению, мной... Нет сомнения, заведующий кладбищем был коммунистом: беспартийного, как бы он ни славился честностью, на руководящий пост не назначают).

О, доходное место!

Какая это правда, что классика не умирает! Не умерло же и в наши дни «Доходное место» Островского, пьеса, написанная ровно 130 лет назад! А вот захотели же сдать ее в архив, и ведь сдали однажды: сравнительно не так давно в Московском театре сатиры Марк Захаров поставил ее и...

Это был один из интереснейших и удивительных спектаклей не только Театра сатиры, но и вообще всего советского театрального искусства, но тогдашний министр культуры Фурцева быстро выкинула его из репертуара, т. е. просто-напросто запретила («Не так расставлены акценты!»). Замечу попутно, что Екатерина Алексеевна (Невеликая!) только тогда совершала молниеносные набеги в театры, когда надо было что-либо запретить, конечно, по бдительному донесению и мудрому совету работников ее аппарата...

А вот у Николая I таких советчиков не было и, может быть, поэтому, побывав на премьере «Ревизора» в Александрийском театре, ему и в голову не пришло запретить, как тогда говорили, не спектакль, а представление, – он только с некоторой грустью изрек: «Попало всем, и прежде всего – мне»!

Может быть, это и не совсем к месту, но как же мне не заглянуть в свою истрепанную записную книжку шестнадцатилетней давности и не прочесть:

«В театре Вахтангова на панихиде Рубена Николаевича Симонова первой выступила Фурцева:

– *Дорогие товарищи! Я не нахожу в русском языке слов утешения, чтобы выразить скорбь нашего народа...*

*О-о, если «даже и» Фурцева не может в достаточной степени найти слов утешения в русском языке, тогда нетрудно представить, насколько язык Пушкина будет «бедным-бедным»!*

Между прочим, при Фурцевой в Министерстве культуры театрами Союза заведовал А. Тарасов, человек не только во всех отношениях интеллигентный, но и богатырь-красавец, прямо Добрыня Никитич: родился он в Америке, на президентских выборах у своего соперника, несомненно, отхватил бы львиную долю голосов – женских!

...И вот сегодня этот мягкий, в душе, вероятно, либеральный начальник уже в третий раз смотрит в Театре на Таганке «Тартюф» Мольера, и... перед ним маячит неприятная дилемма: запретить – не запретить? Неприятная потому, что уже на первом просмотре чаша весов резко отклонилась к запрещению («Что-то и как-то ассоциируется с нашей действительностью...»).

К моему счастью, сам Тарасов любезно повел меня на этот, пока еще «крамольный», в муках рождающийся спектакль и по окончании первого действия спросил, скорее из вежливости, а не потому, что мое мнение имело для него какое-либо решающее значение:

— Ну, как?

— Да, так, Андрей Павлович... Знаете, «Тартюфа» триста лет назад Людовик Четырнадцатый разрешил, и Сталин разрешил МХАТу, а если теперь Брежнев его запретит Любимову, как Вы думаете, не стыдно ли будет?!

Но!..

С другой стороны, и покойного Тарасова, а вместе с ним и многих покойных ныне здравствующих разных запретителей и перестраховщиков можно понять просто по-человечески: да, они чрезвычайно, невообразимо дорожат своими креслами-должностями, ибо у них (как и почти у всех нас!) никакого состояния, никакой собственности нет, ни движимого, ни недвижимого, как говорится, гол как сокол...

О чем говорить, среди них немало и таких людишек, для которых запретить, наложить вето, «власть употребить» – величайшее удовольствие, не связанное, кстати, ни с малейшим риском (на моей памяти еще не было ни одного случая, чтобы запретителей за превышение своих полномочий, за проявление сталинской сверхбдительности хотя бы слегка пожурили), но среди этих свирепых цензоров попадаются и такие, которые все это делают скрепя сердце, внутренне неохотно... И если бы они не получали «таких» предписаний, возможно, и не стали бы «такими»...

О, наше время!

Это время спортивного мужества, время мужества по спасению утопающих (на воде!), но это не время гражданского мужества, умственного мужества!

(И сам чувствую, что фраза эта звучит не совсем по-русски, но заключенная в ней мысль, хочу надеяться, будет Вам понятна).

И все же писатель, если он подлинный, а не просто член Союза писателей, если и не хватает ему духу хоть тихо промямлить: «Не могу молчать!», то хотя бы символически должен стремиться к этому, а не к тому, чтоб, во что бы то ни стало, подняться вверх по лестнице, ведущей вниз...

Квазиписателям это еще как-то простительно, ибо логика их мышления такова: нас, мол, после смерти будут судить по нашим произведениям, а не по нашим поступкам.

Ошибаются: их и по произведениям не будут судить – от их произведений ничего не останется.

Ну, кто помнит, кто читает сегодня «Ивана Выжигина», «Дмитрия Самозванца»? Автора этих романов помнят нынче только по его низменным поступкам...

Это Фаддей Булгарин!

\* \* \*

Ох, это мое послание к Вам так разрослось, так разрослось, что мне стыдно и неловко и перед Руставели, сказавшем:

Весь простор могучих мыслей заключает краткий стих,  
Тем прекрасна речь поэта, тем отлична от других.

И перед Антоном Чеховым тоже, – «Краткость – сестра таланта».

Но я очень постараюсь, если, конечно, во мне найдутся хоть крупинцы его – как-то собрать их воедино, и хоть теперь буду стремиться быть немногословным и кратким...

Но, знаете, если исходить из Вашего же рассказа, боюсь, это мне вряд ли удастся, ведь Вы столько внимания уделяете мелочам грузинской жизни, что порою удивляешься, как же это такой писатель-мастер занимается ловлей таких мелких пескарей...

Вот, например, Вы пишете, что Ваши, то есть сибирские собаки крупнее наших, т. е. грузинских коров...

Эх, Виктор Петрович, Виктор Петрович!

Не мне учить Вас, как надо говорить красиво, тем более красиво писать, но все-таки... Судить обо всем по сибирским просторам и по сибирским вкусам... Это, знаете...

Ну, если б мальчик-сибиряк попал летом в пионерский лагерь в Грузию и среди наших ребятишек стал хвастаться этим, и даже с известной долей злорадства и с чувством превосходства (что, кстати, явно чувствуется и в Ваших строках), это еще куда ни шло, ибо все это природой заложено в детском характере и вполне простительно: безотчетная любовь к родному краю в юном возрасте еще сильнее проявляется, но Вы же этот возраст давно прош... мм...

Я уже не помню, что об этом пишет Альфред Брем, но и без Брема, думается, самому нетрудно догадаться, что географический рельеф страны, ее климат накладывают свой отпечаток не только на людей, но и на обитающих в ней животных...

В Грузию в разное время завозили ярославских коров высокопродуктивной породы, дающих на их родине до пяти тысяч килограммов молока в год, но Грузия для них, увы, не стала второй родиной.

Ну кто не хочет вместо трех-четырех литров молока в сутки, иметь два-три десятка, но даже при тщательном уходе эти коровы все же никак не прижились у нас: видимо, инстинктивно привыкшие к огромным российским просторам, к равнине, к сочным лугам и, если хотите, даже к холоду, они зачахли на новом месте и со временем почти все поголовно вымерли. (Наверное, болезненная тоска по родине, своеобразная ностальгия присуща и животным).

А наши коровы меньше, как Вы пишете, красноярских собак, «с вымечком с детский кулачок», это, знаете, коровы... альпинистки, лазающие по крутым горам, щиплющие скудную траву по скалистым отрогам, и, представьте, жирность их молока (и вкус тоже) намного превосходит...

Не хочется доканчивать эту фразу, дабы не обидеть Ваших славных коров!

В самых высоких горах Восточной Грузии, так сказать, в царстве Всевышнего, приютился небольшой уголок нашей многоцветной и многоплеменной республики – Хевсурети... К сожалению, сейчас там населения, в сущности, и нет: не в столь давние времена по неосмотрительности (пусть простят мне господа-товарищи, чуть не ляпнул – по глупости!) вышестоящих органов (наших, наших!) часть хевсуров переселили в низменные районы, а часть их постепенно сама попала под очарование городского асфальта...

А до этого, в начале тридцатых годов, в Хевсурети в условиях невыносимого бездорожья очень

трудное, даже опасное путешествие совершил Виктор Шкловский, и он видел не только парящих в небе могучих орлов, способных при столкновении разломать крылья самолета, но и по размеру меньших коров, чем, скажем, в равнинной Кахетии; и лошадей тоже видел, чуть крупнее и рослее, чем шотландские пони, и ничуть не удивился тому, что по отвесным горным тропам не разгуливали среднерусские ломовые лошади-тяжеловозы...

И больше всего удивляет то, что Виктор Борисович никак не принял за дикость каменного века древний обычай хевсурок – перед родами удаляться в самрело – небольшое каменное строение – и там, почти без чьей-либо помощи, рожать таких крепышей и телом, и духом, что в смысле здоровья в дальнейшей жизни им позавидовали бы теперешние даже пятикилограммовые новорожденные антисептических родильных домов города Тбилиси.

Раз речь зашла о килограммах, скажу, кстати, что Вы совершенно справедливо браните нас за наших «жирных детей», за «четырепудового одышливого Гогию, восьми лет от роду»... Но, к великому нашему огорчению, у нас в избытке не только малолетние «Гогии»... Пузо, брюхо – это не только для многих немолодых, но даже для молодых наглядная визитная карточка, выставлять которую в открытую они нисколько не стыдятся.

Да, это у нас превращается чуть ли не в национальный позор, но это, Виктор Петрович, такая явная выставка беззащитного стекла, что не Вы ее первым заметили и не Вы первый открыли нам глаза на это... Год назад наша первая республиканская газета, выходящая тиражом в 700 тысяч экземпляров, напечатала мою статью: «Сколько весит ваш жених?», написанную не столь с медицинской точки зрения, сколь с саркастической... Хочу тут же заметить, что огромная, то есть худая часть населения, из тех, кто статью прочитал, приняла ее восторженно, а вот «женихи» стали на дыбы: «Да что вы от нас хотите, мы же вашего ничего не едим»...

Логика, достойная и впрямь Гаргантюа и Пантагрюэля!

Но, слава богу, кроме таких «женихов», у нас есть и такие «суженые», благодаря которым «пузатая» Грузия опережает многие непузатые республики на проходящей нынче Спартакиаде народов СССР.

Что ж, было уже сказано: Грузия – страна контрастов.

Вот Вам еще один «контраст»: у нас и «моржи» водятся и, представьте, зимой на соревнованиях в Калуге наши южные «моржи» на удивление северным заняли... почетное третье место!\*

Так что берегитесь, сибиряки, как бы мы и до вас не дотянулись! (Примите это, пожалуйста, как потуги на остроумие)!

Между прочим, в той статье я не счел целесообразным одновременно наживать себе врагов в обеих половинах человечества и не затронул наших, еле передвигающихся и еле дышащих горожанок – квадратных грузинок, «комодов» и «сейфов»!

К слову сказать, эта беда присуща не только восточному типу женщин – «черноглазым с длинными ресницами»... Возможно, не всем известно, что советские внешнеторговые организации почти не импортируют женское белье, в особенности нижнее, ввиду их нормальных размеров...

И, знаете, как-то обидно, что в мире сейчас единственная страна – это Марокко, где чрезмерная женская полнота еще ценится высоко, представьте, гораздо выше, чем даже нефть!

(Вспоминается: в годы первой пятилетки, когда повсюду крайне остро ощущалась нехватка во всем, в частности, в хозяйственных товарах, и мыле в особенности (на черном рынке оно ценилось страшно дорого), сравнительно полные женщины – а их было так мало! – боялись выходить на улицу поздно вечером: ходили слухи, что какие-то темные субъекты ловят таких особ для... перетопки-переплавки на туалетно-«земляничное» мыло...

В те времена беспокойно чувствовали себя, к сожалению, и худые женщины; некоторые из них, так сказать, более состоятельные, всегда носили с собою добытые с трудом два-три куска, дабы откупиться и избежать кипящего котла).

В этой части моего письма мне бы хотелось раз и навсегда покончить, так сказать, с женским вопросом, касающимся, разумеется, только грузинок, с такой болью затронутым в Вашем рассказе...

---

\* Позднее примечание (октябрь 1988 г.): на XXIV Олимпиаде в Сеуле трехмиллионный народ, грузины, завоевал пять золотых медалей, а многомиллионные Бразилия, Испания, Турция – по одной, а Аргентина, Индонезия, Пакистан – ни одной...

И это не благодаря допингу и «мандаринам!»

О, Виктор Петрович, Вы так сочувственно относитесь к этим угнетенным, бедным и бесправным созданиям, к «безмолвной расе»...

Спасибо Вам за это, но так ли это на самом деле? Не подвела ли на этот раз автора «Пастуха и пастушки» присущая ему острая наблюдательность? Не во время ли солнечного затмения вынес такое безотрадное впечатление его зоркий глаз?

Вы крайне удивлены и весьма недовольны тем, что женщины за стол не садились, а ходили то в кухню, то из кухни...

А как же они должны были поступать? К ним пожаловал писатель, да еще русский писатель, не только сокурсник, как Вы пишете, а друг и товарищ их сына, мужа и отца (во всяком случае они именно так могли Вас воспринимать, а то заезжих «простых» русских в Цхалтубо не так уж мало, чтобы им удивляться), и что ж поразительного и неестественного в том, что они изо всех сил старались не ударить лицом в грязь перед таким редким гостем и доставить ему, во время пребывания в их доме, максимум удовольствия и радости?!

Я тех женщин никогда не видел, но мне думается, мать «Отара» – крестьянка, а жена полугорожанка, и обе они если вообще и говорят по-русски, говорят, нет сомнения, много хуже, чем глава семьи (впрочем, хуже этого что может быть!) и как люди, видимо, вовсе не глупые, сознают это и не в пример писателю «Отару» предпочитают молчать, а не нечленораздельно заливаться соловьем!

И за столом сидеть им, как статуям, тоже, наверно, не хотелось, дабы не мешать Вашей мудрой беседе на литературные темы и Вашей спокойно-аппетитной трапезе...

Да, они ходили из кухни в комнату, где Вы сидели за «пиршественным» столом, и из комнаты в кухню, где для Вас варили, жарили, парили, месили и пекли!..

И стоит ли этому изумляться и принимать такой образ действий за признак средневековой отсталости, который Вы, как и многое другое, не прощаете «Отару», тем более, что он учился, мол, в Москве!

А разве в Москве он учился в Институте международных отношений, где и тому учат, что некультурно резать ножом рыбу и котлеты, в том числе котлеты по-красноярски?!

А вообще-то мне кажется, умный человек и без какой-либо специальной учебы в Москве ли, в Мадриде или Житомире, сам должен учить себя и сам себя воспитывать...

Я-то, например, в Москве не учился, но, бывая там в русских семьях, правда, не в полукрестьянских, а в интеллигентных (только далеких от дореволюционной интеллигентности), наблюдая, насколько не удивлялся тому, что хозяйка тоже поминутно ходила из гостиной в кухню и из кухни...

А если гостей было много, ей в этой «ходьбе туда-сюда» и дочка помогала, и свекруха, и все они от души старались как можно лучше потчевать приглашенных то холодненьким, то горяченьким...

А как у Вас, в Сибири, Виктор Петрович, ну, например, знаменитые (для меня пока только теоретически!) сибирские пельмени едят в остывшем виде и их еще до прихода гостей хозяйка ставит на стол, а сама тут же разваливается в кресле основательно и надолго?!

Я Вам уже не раз признавался, что, к моей беде, плохо знаю великий русский язык, но не настолько плохо, чтобы не знать, что «холуй» – это вовсе не хвалебное слово, а довольно ругательное... Вы пишете, порицая:

*«Принадлежа к безмолвной расе, мать, жена и девочка Манана во время завтрака за стол не садились, как з а с п и н н ы е х о л у и, они тенями скользили вокруг стола, незаметно меняли тарелки, подтирали стол, наливали вино». (Выделено мной. – К- Б.).*

Я согласен с Вами: все это достойно осуждения, ибо и мать «Отара», и жена «Отара», и дочка «Отара» родились и выросли в наше время, стало быть, все они – люди советские и, как таковые, гордящиеся своей вольностью и всеми правами истинных граждан, а обслуживали Вас, советского гостя, так же, как в самом первоклассном ресторане буржуазной Америки, где за спиной каждого обедающего миллионера, как правило, стоит, как тень, вежливейший холуй-официант и зорко следит, когда тарелки поменять, когда стол вытереть и не опоздать налить вина в опорожненный бокал...

«Заспинные холуи»...

Не скрою, сперва я подумал, не опечатка ли здесь, – не «заспинные», а «заспанные»... Мои сомнения еще больше усилились от того, что этого слова даже у Даля не нашел... Возможно, плохо искал, ведь и со словарем не все могут обращаться умело... Так или иначе, одно для меня и без помощи лексикографов все-таки ясно: «заспинный», впрочем, как и «заспанный», безусловно,



содержит в себе ругательный оттенок и еще больше усиливает и без того ругательное «холуй»...

Да, поделом им, и матери, и жене, и дочери «Отара» – чего они незаметно тарелки меняли, стол вытирали, вино наливали?! Отчего они вместе с Вами за стол не сядились, чем еще больше обеславили «Грузыю», и без того признанную Вами Terra incognita.

Нет сомнения, для «Отара»-то «ФранцЫя», а для Вас – Франция, нисколько не является незнакомой и непонятной землей, так что...

*«Все ли знают, что в некоторых деревнях в Провансе, в крестьянских семьях, строже других соблюдающих обычаи, мать семейства до сих пор стоя прислуживает за столом мужу и сыновьям и ест сама, лишь когда те закончат трапезу?*

*А когда отец умирает, то же почтение переходит по наследству к старшему сыну и ему прислуживают так же, как раньше главе семьи?*

*Не думаю, что женщина, верная этой традиции, чувствует себя порабощенной, я скорее склонен предположить, что она гордится своей ролью, ибо ей ведомо, что, в сущности, ее роль главная».*

(«Над Сеной и Уазой.» Москва, 1985 г., стр. 382).

А знаете ли Вы, Виктор Петрович, кому принадлежат эти строки? Человеку, написавшему свыше двухсот романов да еще кое-что другое...

О, интересно было бы знать, почему Жорж Сименон так плодовит и многие его коллеги в тех же краях, правда, не столь плодовиты, как он, но нас все же опережают так, как...

Ну, как датско-швейцарско-голландские коровы, дающие каждая в сутки 30-40 литров молока, а наша, к примеру, грузинская – 3-4 литра?

Как Вы думаете, главная причина не в том ли, что им (не коровам, разумеется!) не приходится ломать голову над алхимией – как превратить ложь в правду, глубокую скорбь в телячий восторг, страх в бесстрашие?

В нашей яловости не повинны ли товарищи Сыроквасовы, хотя бы отчасти? Ведь когда мы ерзаем за своим письменным столом, постоянно ощущая, как они, словно человеки-невидимки, стоят за нашей спиной (не отсюда ли пошло слово «заспанный»?) и направляют нас не по широкому пушкинскому руслу – «Я жить хочу, чтоб мыслить и страдать», а загоняют на тропинку, – страдать страдайте, но мыслить за вас будем мы!..

Не по этой ли причине у многих наших физически здоровых писателей, даже у тех, кто перешагнул за шестой десяток, с трудом набирается собрание сочинений в четырех-пяти томах, а вот почти всю жизнь тяжело болевший Чехов в какие-то 44 года оставил нам двадцать томов (включая письма) не алхимической литературы?

А Пушкин сколько – в 37 лет?! А Лермонтов – в 28 лет?! А Гоголь – в 43 года?!

И вот в задаче спрашивается, если б их опекали редактора, вроде Сыроквасовых, то сколько же томов они оставили бы нам, перешагнув и за 90 лет?

Собственно говоря, нужен ли вообще подлинному писателю редактор, поучающий его, как писать и что писать?

Право, не знаю, но это знаю твердо: Льва Толстого «редактировала» Софья Андреевна, а Эрнеста Хемингуэя – Мери Хэмингуэй, говоря словами некролога, его жена и друг...

Прошу прощения, что с главной магистрали поневоле приходится свернуть на дорожку, которая, кажется, заведет меня в запретную зону, но хочется надеяться, что нынче иные времена и за это не подвергнут меня остракизму, тем более, что я же, слава богу, не сказал, например, что наша издательская редакция выполняет роль первичных и к тому же очень строгих цензоров...

Вот я, к примеру, уже несколько месяцев веду бои с моими редакторами из нашего «родного» издательства «Советский писатель», что для моей и без того на волоске висящей жизни бесследно не проходит, не говоря уже о потере времени на переписку с ними, из которой ради потехи мне хотелось бы ознакомить Вас с некоторыми «избранными перлами-выжимками»:

«Отредактированные Вами мои комедии читал и проверял с перерывами: давление то поднималось, то падало до угрожающих отметок; это в зависимости от того, на какие редакторские исправления наталкивался при чтении.

Все Ваши улучшения-дополнения-обогащения можно классифицировать, как:

- 1) высокограмотные, исходящие от непомерной самоуверенности в непогрешимости выводов;
- 2) просто анекдотические

и

3) просто-напросто варварские...

Приведу несколько примеров:

У меня: «Гость, как рыба – на второй день с душком».

Вы «душок» переправляете на «попахивает». Конечно, в данном случае и «попахивать» допустимо, но зачем трогать авторский текст, когда в этом нет и малейшей необходимости?!

Давайте все же заглянем в «Словарь русского языка»:

«Душок, – шка, м. Запах от чего-нибудь загнивающего. Рыба с душком».

Для примера, как видите, приведен «душок», а не «попахивать»...

У меня непутевый юноша говорит: «Дрался я на романической почве», то есть дрался на почве любви, но Вы – строгая классная наставница – «романическое» решительно переправляете на «романТическое», т. е. что связано с возвышенными мыслями, идеями, с мечтательностью...

И теперь я, ученик четвертого класса, не имея собственного ума, не знаю, кому верить: П. И. Ожегову и академику С. П. Обнорскому или Вам, ведь Вы окончили МГУ и к тому же являетесь дочерью писателя, но все-таки и на этот раз заглянем в тот-же «Словарь»:

«Роман2 – любовные отношения между мужчиной и женщиной... Романическая история. На романической почве».

У меня: «Я не представляла Платона с бородой».

Вы: «Я представляла себе античного Платона без бороды».

Ну, зачем, зачем трогать эту бедную злосчастную бороду? Я забочусь о музыкальности фразы, а Вы своей перестановкой слов разрушаете ее, да еще добавляете лишнее слово «античного»... Но ведь читатель (и будущий зритель) уже знает, что здесь речь идет именно о бюсте *античного* Платона...

У меня: «...и на них зарабатывает капитал».

Вы «капитал» меняете на «деньги»... Но – опять! – зачем, зачем?

Разве выражение «зарабатывать капитал» чуждо разговорной речи? К тому же «капитал» вообще употребляется не только в одном значении денег.

У меня: «Я обыкновенный читатель...»

А Вы «обогащаете» меня и добавляете: «Я обыкновенный слушатель, читатель»...

Боже мой, за какие грехи ты меня так караешь? При чем тут «слушатель»?

У меня: «...не спеши вводить сюда (т. е. в наш неоаристократический, престижный дом!) дочь караульщика».

«Караульщика» Вы исправляете на «караульного»... Но в данной ситуации новоявленная мешанка Цуца хочет унижить хорошего человека, сторожа Нико, а ведь «караульщик» в ее устах звучит более прозаично, чем официально чуть возвышенный «караульный».

Комедия «Восемь действующих лиц» у меня заканчивается так (речь идет о пасхальных яйцах):

«А н т и о ф а. Взгляните, как красивы эти крашенные яйца! И попробуйте! Они покажутся вам гораздо вкуснее некрашенных!»

В Вашей редакции это звучит так:

« – Взгляните, как красивы эти *раскрашенные* яйца! И попробуйте! *Ручаюсь, что теперь* они покажутся вам гораздо вкуснее некрашенных».

О, скажите, пожалуйста, где раскрашенные и где крашенные яйца, тем более пасхальные?!

И зачем лишними словами – «Ручаюсь, что теперь...» делать грузной финальную реплику?!

Все эти примеры из области редакторской, так сказать, художественной помощи автору, а сейчас рассмотрим бегло некоторые Ваши правки идейно-политического характера, которые, как Вы мне пишете, «согласованы с руководством редакции и являются обязательными».

1. «Формула Платона», из сцены, где автор, т. е. я намекаю, только намекаю на 1937 год:

*«А н г е л и н а. Даже для видимости не поссорившись со мной, он вдруг бросил меня, свою официальную невесту и женился на дочери крупного партийного работника. Но когда его тестя, – между прочим, весьма честного, порядочного человека, – захлестнула волна страшных событий, которых Вы по малости лет не можете помнить (указывает на фотопортрет Абайдзе), этот тип сломя голову примчался в институт чуть не в одних трусах: «Товарищи дорогие! Я – бедный крестьянский сын – попал, не зная, не ведая, в зятя к врагу народа», и с трибуны назвал отца своей жены «трижды презренным подонком» и потребовал выявления классовой сущности своей юной супруги».*

Вычеркнув все это, Вы хотите лишить автора возможности хотя бы чуть-чуть задеть ужасающий,

именно сталинский год *полувековой давности*?

(А в Англии даже военная тайна по прошествии тридцати лет становится доступной для любого исследователя).

2. К этому разряду относится и Ваше табу в отношении «Черного ворона»: Лайтадзе, демагог и анонимщик, прохвост и вор, в ожидании мнимого ареста, плача, лепечет жене: «Через пять минут подадут машину... Закрытую! «Черный ворон»...

Да что Вас тревожит в этом? Что же, у нас никого не арестовывают? Нет больше в нашей стране уголовных преступников?

А если они «кое-где» «иногда» и попадаются, что ж, отвозят их к месту заключения...

Недавно в Тбилиси арестовали даже двух министров – финансов и культуры (кстати, последний в свое время был назначен по настоянию одного из приближенных К. У. Черненко за полмешка сторублевых купюр!) и, насколько я знаю, в следственную тюрьму их, кажется, не отвозили в колеснице царицы Тамары, запряженной белыми лошадьми! И «вашему», скажем, директору гастронома № 1 (Елисеевский магазин) в четыре часа утра тоже не подавали золотую карету из Оружейной палаты, чтобы довести его до Петровки №38...

«Черный ворон» в народе везде и всюду известен, как хлеб, как вода, и если о нем сказать, допустим, со сцены, да еще в комедии, – это что, бросит тень на нашу великую страну в глазах африканских государств, недавно освободившихся от колониального ига?!

3. «Во дворе злая собака» написана в 1952 году. В то время в нашей стране не было ни одного дома, ни одной квартиры, где бы не висел портрет Сталина; одни вывешивали эти портреты с истинной любовью, а «кое-кто» из страха, дабы не навлечь на себя подозрения в нелюбви к Советской власти... Разумеется, и у моего героя, склочника и прохиндея с партийным билетом, тоже висит над изголовьем (как примета времени!) портрет Вождя... Вернее, висел до тех пор, пока его моя редакция не сняла, а вот мольбу-обращение персонажа к нему, вернее, к голой стене... оставила.

Ну зачем такая несуразность?!

4. Моя высокоавторитетная и на редкость бдительная редакция налагает вето даже на такие, по моему наивному разумению, во всех отношениях безобидные фразы, как, например:

*«Не всякое изобретение двигает общество вперед. Все нервные болезни от телевизора».*

Но зачем надо прибегать к такой суровой каре, а?! Вы что, прочитав эту сакраментальную фразу, сразу же перестали смотреть телевизионные передачи, чтобы не нажать себе нервный тик или болезнь Паркинсона? Или же Вы больше заботитесь о здоровье моих (!) будущих читателей, которые, уверовав в этот необдуманно поставленный диагноз, перестанут смотреть телевизор, а от этого пострадает идейно-воспитательная работа во всенародном масштабе?!

5. Вы категорически против «замызганного красного сукна», которым накрыт стол заведующей загсом...

И раз о н о красное, не может быть замызганным, да? И поэтому это «красное» надо перекрасить в зеленый цвет или в оранжевый, можно и в серо-буро-малиновый, и тогда все станет на свои правильные идеологические места?!

6. Вы изымаете концовку второго действия «Золотого человека – на волоске»:

- И, взяв Нуцу за руку, подводит ее к иконе, падает на колени и осеняет себя крестным знаменем...

*Ч и ч и б е л и. Господи, молю тебя, храни мою жену от всякого зла, и дурного глаза и озари души наши райским светом твоим... Аминь!»*

Изыять эту сценку Вы хотите, вероятно, потому, чтоб она не растлила советскую молодежь своей набожностью.

Вот сие и есть, дорогая, суперварварство!

Вышеприведенную фразу произносит вовсе не верующий человек; он – Чичибели – это современный, советский «Тартюфчик», пройдоха и плут, открыто носящий, для видимости, даже крестик (золотой!), явно спекулирующий своей мнимой религиозностью.

Так что Вы напрасно боитесь что, если даже произойдет невиданно-неслыханное чудо и ее поставят, ну, скажем, хоть в клубе медиков, что совсем недалеко от шашлычной у Никитских ворот, – зрители, послушав «Господи, молю тебя...» даже не дождутся начала третьего действия и, охваченные богомольным экстазом (по-марксистски, дурманом!), гуртом побегут молиться в совсем близко расположенную церковь, где венчался Пушкин!

(Кстати, она, то есть церковь Большого Вознесения, до «изобретения» центрального отопления в Москве, долгие-долгие годы функционировала, как... дровяной склад).

...Нет-нет, это не произойдет еще и потому, что у нас давно и отдельно существует и театральная цензура, живая, вполне видимая и осязаемая, которая вправе во время просмотра выкинуть из спектакля не только отдельные фразы – «кусачки», но и целые сцены и таким образом довести, в особенности его словарный фонд, до нужной кондиции, то есть до уровня людоедки-Элочки...

А к лицу ли Вам опережать их, отбирать у них кусок хлеба с сыром, маслом и ветчиной? Оставьте им тоже хотя бы часть работы.

(Если у нас вообще лишить работы всевозможных цензоров и упразднить бесчисленную синекуру, то не окажемся ли мы перед угрозой безработицы?!).

И наконец:

Парнишка, выгнанный из общежития за драку и теперь ищущий и ни у кого не нашедший ночлега, говорит возлюбленной:

*– У-ух, буржуи советские! Сами расположились в стометровых квартирах... А послушать их на трибуне... «Человек человеку друг и брат»...*

Вас возмущают слова «советские буржуи» и категорически требуете выкинуть их, но сие выражение принадлежит, оказывается, как мне раньше казалось, вовсе не мне... Приоритет, к сожалению, придется уступить... Сталину Иосифу Виссарионовичу!

Мы-то, мол, не позволим...

*«...приспособить нашу политику ко вкусам «советской» буржуазии»...*

(См. «О правом уклоне в ВКП(б)», стр. 200, Ленпартиздат. 1933 г.).

А сказал это Сталин тогда, когда с нэпманами было уже покончено, а советских поклонников – накопителей золотого тельца во всей нашей громадной стране можно было исчислять трехзначными цифрами, а нынче их... мм...

Да, все нынешние правки, присланные на этот раз как обязательные, то есть подлежащие изъятию, носят исключительно цензурный характер...

Не касаясь «Пожара», хочу Вас спросить, а читали ли Вы «Печальный детектив» Виктора Астафьева?

Простите, но Вы его, по-моему, еще не читали. А жаль! Именно редактора, так мудро направляющие нас, писателей, по нужному руслу нашей многоводной литературной реки, в первую очередь должны знакомиться с литературными новинками.

Сыроковасова Октябрина Перфильевна не такой уж идеальный редактор, на которого стоило бы походить.

Выход книги должен быть праздником для автора, а не панихидой по нему.

30 апреля 1986 г.»

...Да, на всякие житейские мелочи уходит девять десятых нашего писательского времени, в особенности, если ты литератор без выгодной начальнической должности, без громких званий и регалий...

*«В наши дни даже собака без какой-либо медали на ошейнике – и та имеет жалкий вид», – из одной неизвестной русскоязычному зрителю пьесы).*

\* \* \*

Надеюсь, Вы более или менее развлеклись моим петушиным боем с редактурой и, стало быть, чуточку отдохнули; теперь разрешите мне опять вернуться к прерванному «женскому вопросу»...

...Ну да, Вы, возможно, и впрямь жалеете нашу «безмолвную расу», но, прошу верить, она не нуждается ни в чьей жалости и ни в чьей защите. И не только наши современницы...

Во всей нашей истории грузинки никогда не ощущали какого-либо ущемления ни в семейных, ни в гражданских правах... Они у нас и царицами были, и святыми, и, представьте, даже предводителями крестьянских масс против – как у нас принято выражаться – иноземных захватчиков...

У нас не было никакого Домостроя, ни словесного, ни письменного... Грузинки никогда не носили даже отдаленного подобия чадры или паранджи. Старые женщины, конечно, на людях без головного убора, без косынки не появлялись, но это и не запрещалось, как, например, на Руси, что наглядно видно на полотне великого Вашего земляка В. И. Сурикова «Утро стрелецкой казни», где прекрасные головы русских женщин, перешагнувших юный, двенадцатилетний возраст, наполовину прикрыты чепцом (чинчиком?).

Среди многочисленных грузинских пословиц и поговорок на семейные темы не найти ни одной, хоть чуть-чуть напоминающей такое суемудрие, как, например:

«Бей жену обухом, приходи да понюхай, дышит и морочит, еще хочет»!

«Чем больше жену бьешь, тем щи вкуснее»!

Ну, раз слово зашло о пословицах, приведу еще одну, только на этот раз старинную туркменскую: «Когда женщина сядет на коня, настанет конец света»!

К нашей всеобщей радости, прогноз этот пока не подтвердился, но только частично: женщина и у нас в Грузии, и в самой Туркмении, а тем паче в России не только на коня села, но, говоря метафорически, села и на голову мужчине...

И такое равноправие, если уж быть искренним до конца, и Вы меня за это «не арестуете и дела не создадите», выскажусь прямо: ничего хорошего не принесло ни самим женщинам, ни всей стране в целом.

Наши информационные органы часто напоминают нам, что вот де в Америке нет женского равноправия, что у нас женщин сотнями избирают в депутаты, а за океаном всего-навсего семь конгрессмен-женщин...

Но ведь у нас и у них разные избирательные системы!

А так было бы просто интересно в случае, если б и мы избирали «по-американски», а не придерживались принципа «никого не обидеть» и определенных процентов (мужчин столько, женщин столько, партийцев столько, а беспартийных... для блока...), то тогда сколько женщин-депутатов восседало бы, в частности, в парламенте моей республики?! (Сейчас их 160 из 440).

Вообще-то, на мой взгляд, нам вовсе и не следует тратить драгоценные, как теперь медицина утверждает, невосстанавливаемые нервные клетки на сочувствие американкам в их бедственном положении. В большинстве штатов они сами выступают за «рабство»: оставьте, мол, нас в покое, мы родились женщинами и вполне довольны тем, что мы женщины.

А все-таки, как ни покажется нам странным, на неравноправном Западе немало представительниц так называемого прекрасного пола, занимающих самые высокие посты в государстве, – и министры, и премьер-министры, и президенты, даже главнокомандующие (Корасон Акино, Филиппины).

И все это только и только благодаря собственным выдающимся талантам. Они честными путями пробивают себе дорогу наверх, при этом оставаясь женщинами в самом изначальном, «натуральном» виде.

(Хочется особо подчеркнуть, что Маргарет Тэтчер, премьер-министр Великобритании, достойно сидящая в кресле Кромуэля, Гладстона, Черчилля, высоко подняла престиж женщин во всем мире).

А у нас как?

И что у нас не так, это, на мой взгляд, очень даже хорошо!

Однажды Индиру Ганди сместили с поста премьер-министра, но она в знак протеста, как незаслуженно оскорбленная, не покончила с собою... Вскоре ее и в тюрьму упрятали, но и там не попрощалась она с жизнью, и, когда вышла на свободу, народ снова поставил ее во главе Индии – огромного и сложного государства, ибо она была блистательно талантливой Личностью.

А у нас...

Екатерина Фурцева, наделенная только данными комсомольского агитатора двадцатых годов, почувствовав, что ее кресло министра культуры стало что-то подозрительно шататься и ей, возможно, больше не придется руководить, точнее, командовать искусством, в отместку отравилась, а раньше, когда ее не ввели вновь в Политбюро, и вены себе перерезала.

(Кстати, Хрущев тогда немедленно навестил ее и обещал дать пост министра. И дал!).

А этот товарищ (она!) сперва убила... своего ребенка, а потом наложила на себя руки: как же это «они» посмели освободить ее (как несправившуюся) с поста второго секретаря райкома, ведь она стремилась еще выше и выше...

Гм! Детоубийца и самоубийца одновременно...

Это страшно!..

Впрочем, мы так привыкли ко всевозможным чудовищным вещам, что нам уже ничего не

кажется страшным.

И разве это не признак морального одичания?!

А моральное, духовное одичание всего народа разве не опаснее ядерной войны?!

Она-то не разразится никогда, а это...

Да, на ядерную войну вряд ли кто решится, ну, если, конечно, во главе атомного государства не окажется какой-нибудь диктатор-шизофреник, что, кстати, при подлинной демократии исключается.

\* \* \*

Да, к великому нашему несчастью, грузинки наших дней даже отдаленно не напоминают грузинок тех времен, когда, например, Екатерина Чавчавадзе, сестра вдовы Грибоедова, потрясенная тем, что некий грузин был уличен в воровстве, в знак траура оделась во все черное...

А теперь не только грузины, но, к стыду нашему, и грузинки, разумеется, не все, но и не единицы, обуреваемые так называемым вещизмом, чувством ненасытного обогащения, сами толкают своих близких и на казнокрадство, и на взятки, и на другие «дела», которые раньше считались порочными и срамными, а ныне стали «делом чести, делом славы, делом доблести и геройства»! Еще хуже: многие из них вовсе не остаются пассивными созерцателями и сами берутся за «дело»...

Вот так меняются времена, и вместе с ними меняются и люди.

А Вы еще, повторяю, так безмерно жалеете наших женщин, бедных представительниц «безмолвной расы»...

Ах, если б это было так на самом деле, если б никто из них не попадал в вытрезвитель и не сидел бы за рулем в пьяном виде (уже зафиксировано несколько случаев даже в сельской местности!), не дымили бы, как дряхлые паровозы, отапливающиеся в годы гражданской войны дровами, и не выходили бы на улицу в одеянии тех клоунов (не клоунесс, а клоунов!), которые паясничали на арене цирка Чинизелли сто лет назад.

Я не знаю, как Вам нравится или понравится женский футбол, но у нас, в республике «безмолвной расы», в нескольких городах не стихийно, а планомерно, с ведома государственных организаций уже обосновались... футболистки, и я ничуть не удивлюсь, если у их тренеров теперь висят на видном месте списки воспитанниц, оповещающие, у кого в какие дни бывает то, чем природа физически резко разграничила женщину от мужчины.

И в другие дни, разумеется, но в эти дни в особенности непрерывная беготня в течение 90 минут, частые падения на землю с поднятыми кверху ногами, нервные пререкания с судьями – небезопасны для женского организма, будущей матери...

К тому же, смотреть на все это и с точки зрения зрелищности, кажется, и не так уж эстетично, а?!

(Знакомый студент поведал мне, как у одной его сокурсницы от чрезмерных спортивных нагрузок фигура стала настолько мужеподобной, что теперь никто из парней не обращает на нее внимания).

От женского футбола до женского... бокса дело у нас пока еще не дошло, но надо надеяться – дошло же до дзюдо! – дойдет, непременно дойдет, мы только не хотим опережать, ну, к примеру, королевскую Швецию, где коров давно уже кормят и доят согласно указаниям компьютера...

Да, пусть Запад скажет первое слово и в сфере женского бокса, и в сфере женской штанги, и мы сразу подхватим его.

(Не дай бог, опоздать – неровен час, внесут их в программу Олимпиады, и если мы и по ним не займем первые места, не завоюем золотые медали, то, кто знает, может пошатнуться наш престиж на африканском континенте!).

А что касается доения по компьютеру, это нам не к спеху, до двухтысячного года у нас еще немало времени...

Как-то одолевает меня желание вырвать один сильно пожелтевший листик из моих детско-отроческих воспоминаний: в нашей стране, примерно до 1927 года не только женский, но и мужской бокс был запрещен (кстати, как и упоминание слов «Родина» и «патриот»)...

О, просвети, господи, седую мою головушку и не дай мне ошибиться: в те времена А. В. Луначарский и книжечку выпустил против этого «варварского мордобоя»... Но как это сейчас проверить? Ведь в Москве в память об этой феноменальной личности нашего века, которой, не задумываясь, может гордиться русский народ (если простит ему, разумеется, проповедь богостроительства в возрасте распятого Христа!), ничего нет, кроме стандартной мемориальной доски «Здесь жил и умер...»

На Западе следует позаимствовать разумное, хорошее, ибо, наряду с ним, в порядке частной инициативы там возникает и немало скороспелых несуразностей, не поддающихся иногда мало-

мальски здравому осмыслению.

Давайте не тому будем учиться у Запада, как, например, плюнуть дальше всех, чтобы попасть в Книгу рекордов Гиннеса, а как, например, бороться с курением, этим губительным злом, разрушающим наше здоровье... В Швеции уже такие меры принимаются против курения, что через 25 лет страна станет некурящей, а в Америке в последнее время заметно снизился контингент курящих и среди мужчин, и среди женщин, да, и с р е д и ж е н щ и н, а у нас...

Недавно моя племянница провела такой эксперимент: для гостей в день рождения одного из сыновей, – а все они были студенческого возраста, – пепельницы на столе расставила для девушек и юношей отдельно, и каково же было ее изумление, когда после ухода гостей был собран «обильный урожай»: в девичьих пепельницах окурков оказалось значительно больше, чем у ребят.

Вот Вам и молодая поросль нашей «безмолвной расы»!

Какого же потомства можно ожидать от них при подобных «плодах просвещения»?

Женщины сравнительно легче «осваивают» плохие привычки, но гораздо труднее расстаются с ними, что определено женской психикой.

Я отнюдь не претендую на славу Колумба: не человек создал природу, а природа создала человека, поэтому она и умнее и прозорливее нас. Женщина должна оставаться женщиной со всеми тончайшими фибрами своей души, а мужчина быть... не суррогатом мужчины.

И тогда, когда перестанут «боксировать» с природой, мужеподобных женщин станет меньше, и импотентов тоже станет меньше, а это, думается, в интересах и самих женщин, и государства тоже.

Для людей моего поколения и следующего за ним наиболее сильным «наркотиком» было обладание женщиной, даже простое прикосновение к ней...

Не в первый раз слышим и читаем: «Крепка семья – крепка держава»!

Сталин однажды особо подчеркнул: «Женщина – большая сила в колхозе».

Ах, если б он сказал тогда: «Женщина – большая сила в семье»!

Нет, он этого не говорил, но зато окружил ореолом героя (стихи, поэмы, симфонии, монументы!) Павлика Морозова, пионера, донесшего властям на отца... Пусть даже – по тогдашним понятиям – на кулака-отца! (Или, кажется, на дядю... А, впрочем, нет в этом никакой разницы).

Не потому ли воспитанная в таком предательско-«общественном» духе дочь и самого Сталина отплатила папе той же монетой? К слову сказать, аналога этому во всей мировой истории, по-моему, не найти: со стороны сына – да, но со стороны дочери... мм... Чтоб дочь обливала помоями покойного отца – великого человека?.. Не знаю, я что-то не припоминаю.

...Да что и говорить, семьи как таковой, в традиционном понимании этого слова, в нашей стране давно уже не существует.

Где нет старшинства, где на нет сведено уважение к родителям, где нет контроля над детьми (несовершеннолетними), где даже в неделю раз – по воскресеньям – не обедают вместе, это разве семья?!

Женский отрывной календарь с гордостью делится с нами своей радостью:

*«В 1922 году насчитывалось 1 миллион 560 тысяч женщин – рабочих и служащих, в довоенном 1 9 4 0 г о д у – 13 миллионов 190 тысяч, в 1 9 8 4 г о д у – 59 миллионов 700 тысяч!»*

Не потому ли, подавляющее большинство наших детей фактически воспитывается на улице, а улица воспитывает их так, как это положено улице...

До революции женщины-преступницы, женщины, отбывающие тюремное наказание, были такой же редкостью, как появление кометы Галлея, а подростков-преступников вообще и в помине не было.

А теперь... и тех, и этих только в одной Грузии тысячи...

«Все прекрасное на земле родилось от любви к женщине», – пусть простится мне, если Горького цитирую по памяти, но, кажется, все же его мысль и слова тоже привожу не в искаженном виде.

А Константина Бальмонта могу привести безошибочно:

Женщина – с нами, когда мы рождаемся,  
Женщина – с нами в последний наш час,  
Женщина – знамя, когда мы сражаемся,  
Женщина – радость раскрывшихся глаз.  
...Женщина – музыка. Женщина – свет.

А можно ли и сегодня сказать что-то подобное о нашей современнице, а если, допустим, нельзя, то кто же виноват в этом?

Как стать спиной к правде и с горечью не признаться в том, что наша такая хваленая жизнь всех нас, в том числе, разумеется, и женщин, превратила в существа без сердца и без души, а огромное большинство из нас лишила и совести, и стыда...

Было время, когда думали, что, если, например, в торговлю, то есть в наиболее нечистоплотную сферу нашей повседневной жизни, привлечь побольше женщин, то тогда многим негативным явлениям, бытующим в ней, наступит конец... Женщины, мол, честнее и т. п.

К сожалению, эти надежды не оправдались, ибо у нас тургеневских женщин давным-давно нет, а не тургеневские – еще задолго до выпускного бала постигают бессмертную мудрость формулировки Маркса: «Житие определяет сознание!»! (Не ошибся, нет! Знаю: бытие, а не прозаическое житие).

А как хочется любить, боготворить их, драться за их честь и счастье, находиться, как и в старые, недобрые времена, под их благотворным влиянием, перенимать от них все хорошее, чем природа одарила женщин, чего нас, мужчин, обдуманно лишила только потому, чтобы мы их любили, ибо, по определению Байрона, «жизнь без любви – это пустой сосуд».

Я преклоняюсь перед воспитанностью и вежливостью, от кого бы они ни исходили, тем более, если эта вежливость исходит от «бывшего» прекрасного пола.

И как это было бы прекрасно, если... Вот, к примеру, Вы пишете на странице 129, что женщины-крестьянки «кланялись путникам до пыльной дороги»...

Прочитав это, откровенно говоря, я засомневался: это у Вас, Виктор Петрович, случайно, не из другой тетради путевых заметок, а?!

Может быть, Вы когда-то совершили путешествие по Белуджистану...

(Боже милосердный, чуть не написал «Афганистан», но в самый раз опомнился и взял себя в руки с пером!).

Ведь таких женщин, до земли кланяющихся незнакомым, да пусть даже знакомым, путникам, даже триста лет назад путешествовавший и свыше года проживший здесь, не встречал и, стало быть, и не описал в своём «Путешествии» француз Жан Шарден, а также итальянский миссионер Арканджело Ламберти...

Кстати говоря, таких наблюдений, не совсем правильных и уместных, словно увиденных и написанных «под градусом», в Ваших «Пескарях» предостаточно. Для доказательства подобного «обвинения» приведу лишь некоторые из них:

...Проезжая, Вы увидели

*«желтые плешины убранных хлебных полей и ячменя...»*

О! В Западной Грузии после открытия Америки, откуда и завезли к нам кукурузу, никаких хлебных полей невозможно увидеть ни издалека, ни с близкого расстояния: а ячмень сеют (вернее, сеяли!) высоко-высоко в горах. До сороковых годов кукуруза была основной «хлебной культурой» этого региона, потом многие его земли прихватил чай, в чем какую-то роль сыграл (если вообще верите в то, что в наше время литература может повлиять на общественную жизнь) роман К. Лордкипанидзе «Долой кукурузную республику!»

Кукурузная-то республика со временем действительно пала, но зато теперь, когда она стала «чайной», килограмм кукурузной муки стоит на рынке полтора рубля – стоимость пяти килограммов печеного белого хлеба!..

Пойдем дальше:

*«...И потом, когда мы уже в полной и плотной южной ночной темноте одолевали перевал за перевалом, гора за горой...»*

И это по дороге Гагра-Сухуми в Цхалтубо?!?

Черт побери, сомнения опять гложут меня: неужели эти строки не вкрались случайно, Виктор Петрович, в «Пескари» из Вашей же, может быть, еще не законченной рукописи «Путешествие по Непалу»?!?

Ведь на самом деле вся эта дорога в основном идет по низине, правда, на ней хватает опасных ямок и выдолбин, впрочем, как и на всех дорогах местного значения в нашей стране...

От Гагра до Тбилиси всего один-единственный перевал – Сурамский, а селение Гвиштиби до него очень, очень далеко (это, разумеется, по грузинским масштабам).

«...перевал за перевалом...» «...одолевали...»

Нет слов, миражные перевалы легче одолеть во хмелю, и ничего в этом, с моей точки зрения,



ззорного нет.

(Не в похвалу пьянству будь сказано, но и от правды не уйдёшь: свои лучшие стихи Ваш Сергей Есенин и наш Галактион Табидзе писали именно в тесной дружбе с Бахусом!)...

Но не будем задерживаться, пойдем дальше:

*«Чтобы разобраться в грузинских друзьях и родичах, надо самому побыть грузином, иначе насадишься, заблудишься в этой кавказской тайге».*

О, Виктор Петрович, как жаль, что Вы, человек, еще ни разу не заблудившийся в бескрайней сибирской тайге, вдруг заблудились в вовсе не существующей кавказской, т. е. грузинской тайге!

Мы, православные, вернее, по хорошо известным Вам причинам, бывшие православные, имеем точно такие же степени родства, как и вы, русские: дедушки и бабушки, родители, братья и сестры, дяди и тети по материнской и по отцовской линиям, двоюродные и троюродные братья и сестры... Разница, может быть, только в том, что в нашем не великом, не могучем языке, в отличие от русского, к примеру, сестра матери и ее дети («дейда», «дейдашвили») по названию отличаются от сестры отца и ее детей («мамида», «мамидашвили»)...

Недавно в Новой Гвинее французские ученые обнаружили доселе миру неизвестное племя кукукуку (это не опечатка, нет, – четырежды «ку»!). К сожалению, этнографы еще не успели разобраться в их родичах, а что касается друзей, то и у кукукуку, оказывается, как и у всех народов мира, в том числе и у грузин, друзья различаются совсем просто – очень близкие и не очень близкие... Так что по этой «тайге» можно шагать смело, нисколько не опасаясь заблудиться.

Вас, такого талантливое писателя, а также, думается, искусного рыбака крайне удивляет, что...

*«...рак еще шибче пескаря привередлив к воде, мрет первым в наших реках с испорченной, мутной водой, но это ж Грузия! Чем дальше вглубь, тем менее понятная земля». (Sic!).*

Не скрою, сперва даже хотел особо подчеркнуть двумя линиями последнюю фразу, но подумал и для ясности предпочел прибегнуть к способу древних римлян, ибо переход от раков и пескарей прямо к Грузии, по-моему, не очень удачен...

Ну, в какую глубину Грузии вошли Вы, Виктор Петрович, с берега одной мутной речки, что вся земля грузинская показалась Вам такой непонятной и, надо полагать, что и проживающие на ней люди – загадочными?

Ведь даже за *пятьсот* лет своего существования американцы не сумели оформиться как единый народ (может, и потому, что само государство безрассудно, рьяно не стремилось к этому) и поэтому там все этнические группы так искренне гордятся тем, что они американцы!

А мы-то всего за *семьдесят* лет так стали, к сожалению, друг на друга похожи... Не лицом, нет, а характером, укладом жизни, что теперь ничем не отличишь, скажем, бывшего христианина-сибиряка от бывшего мусульманина-азербайджанца... Ну, а если и есть в чем-либо различие, так, к примеру, в том, что отопительный сезон в Новосибирске начинается в конце сентября, а в Баку – в середине ноября (если даже холода и ударят намного раньше – что ж, экономия энергонефти!)...

...Ну, да, Грузия – такая «непонятная земля»!

А как же в Ваших глазах не быть ей непонятной, если на тбилисском стадионе «Локомотив»...

*«...все восемьдесят тысяч болельщиков (это только по билетам! А поди узнай у грузин, сколько еще там и родных, и близких – без билетов!) вскакивали в едином порыве, прыгали, орали, воздев руки к небу, целовались, плакали, слабые сердцем, случилось, и умирали от восторга чувств».*

(Прежде чем прокомментировать эту пафосную цитату, последую Вашему примеру и сообщу в скобках же: стадион «Локомотив», правда, у нас довольно эластичный, но... «все восемьдесят тысяч...» знаете... Как его ни растягивай, болельщиков там – с билетами и без билетов! – по всем расчетам тысяч на пятнадцать с трудом поместится).

«Целовались... плакали... умирали...» Пусть даже «от восторга чувств», но, Виктор Петрович, как думаете, здесь Ваша и без того богатая, поистине сибирская фантазия не слишком ли разгулялась, а?

Но если в самом деле даже и так, то почему это Вас удивляет? Что же в этом узко-национального грузинского?

Разве не так же ведут себя, да еще «вооруженные до зубов» свистульками, рожками, барабанами, транспарантами, государственными знаменами, полукультурные, по сравнению с полудикими грузинами, латиноамериканцы?!

А культурнейшие европейцы? Разве не так же кричат, орут и «умирают» французы, немцы, испанцы, шведы, датчане... Хочу воспользоваться удачным случаем и еще ограбить Вас словесно: а что, *горячекровные* итальянцы сидят на стадионах как страдающие малокровием?!

А англичане, считающие себя первым народом мира (kozyри: Шекспир и... футбол!), уравновешенные, сдержанные во всех сферах человеческой деятельности, а на стадионах, и на своих и на чужих, порою ломают все деревянное, как их предки – луддиты – ломали все железное на фабриках и заводах...

Да что там ломать скамейки без спинок, – они иногда доходят до рукопашных боев и, о боже, даже убивают иноземных болельщиков, как это случилось на брюссельском стадионе в мае 1985 года!

А ведь мы, грузины, слава богу, пока еще никого не убили и, будьте уверены, и впредь никого не убьем, а если от избытка нахлынувших, радостных чувств и отдадим душу полосатому мячу весом 445 граммов, то... (*«Лучше умереть во время бега на стадионе во цвете лет, чем дряхлым стариком в постели, да еще взывая «Воды мне, воды...»*).

Впрочем, за последнее время из нашего сознания так испарился пресловутый грузинский национализм, что, как это ни прискорбно, такая славная смерть уже никого не ожидает.

Когда умный человек отрешивается от ошибочного взгляда, необдуманного высказывания, то от этого он в глазах умных же не только не становится менее умным, но еще более возвышается.

Так что я все же надеюсь, что Вы согласитесь с моим скромным мнением: ничего хорошего не будет в том, если и стадионы у нас будут походить на всевозможные наши собрания разных рангов, одинаково лишённые эмоций и малейших душевных волнений, где из зала ни по адресу докладчика, ни по адресу выступающих в так называемых прениях (по Ожегову прения – «публичный спор по каким-нибудь вопросам») ни разу не раздаётся даже безобидное «Неправильно!»

Однако вернемся назад, к странице 129, где Вы говорите о том, что своих гостей грузины насильно заставляют...

*«Иди уж без сопротивления, куда велят, езжай, куда везут, делай, что скажут, ешь и пей, чего подадут».*

О, Виктор Петрович, здесь Вы сделали нам одновременно столько уколов, да еще совсем в неподобающее место, что они непременно окажут на нас целебное воздействие и...

Мы исправимся, ей-богу, обязательно исправимся, как это нам ни будет трудно, все же любой ценой возьмемся за ум и больше не будем подавать северным гостям кошатину, поджаренную на крысином жире, и вместо натурального кахетинского не поставим на стол плохо профильтрованную политуру, содержащую в себе изрядное количество технического спирта; все наши блюда будем готовить на сибирский вкус, то есть без всяких острых специй, без ореха, без пахучих, душистых трав и без этого проклятого перца, которым когда-то западные грузины, жившие в болотистых местах, как говорят, защищались от лихорадки-малярии...

Мы также напишем тревожные письма о губительном вреде перца индийцам, мексиканцам, киргизам, и в первую очередь – венгерским друзьям, о которых только что писал не такой известный, как это сплошь и рядом пишут о совершенно неизвестных, а действительно известный журналист В. Песков «Комсомольской правде»:

*«Связки перца украшают почти любое торговое место. И продается он на каждом шагу. Венгерская кухня – от рыбного супа халасле до колбас и окороков без перца немыслима».*

«Иди... куда велят... езжай, куда везут...»

Все это правда, истинная правда!

Ведь «Отар» вытащил же Вас из вонючего Дома творчества, да еще из захлавленной комнаты по соседству с нужником, насильно повез в свою деревню, уложил в белоснежную постель... И с утра со всеми своими чадами и домочадцами только о том и думал, как лучше ублажить Вас... В программу Вашего увеселения внес даже ловлю пескарей в мутной воде, а потом и в гости потащил к дяде Васе, где

*«Застолье было невелико, скромно, однако так радушно, что мы засиделись за столом до позднего, почти предутреннего часа, не чувствуя усталости, скованности»...*

Здесь же читаем:

*«Было много раз пито за здоровье хозяина – дяди Васи, который, рассказала нам тихим голосом дочь, в войну часто отдавал шахтерский паек эвакуированным детям, своя семья, случалось, ложилась спать голодной».*

(Поскольку гитлеровцам, к счастью, не удалось ворваться в Грузию, можно, кажется, предположить, что эти эвакуированные дети были не грузины, а русские, украинцы, белорусы...).

...И раз

*«...одному русскому с двумя вошедшими в раж и впавшими в безумство грузинами непосильно»*

справиться, поэтому

*«Мы побывали в гостях у очень приветливого и серьезного человека – сельского учителя Отара, бывшего уже на пенсии и жившего в соседнем селе».*

И здесь Вы

*«...чтобы поддержать вселюдную молву о стойкости и кондивости сибирского характера, выпил из серебряного рога такую дозу домашнего вина, что»...*

Нет-нет, я не буду разглашать тайну, как Вы «такую дозу» перенесли, да и дело не в этом, а в том, что Вы этот серебряный рог осушили без подталкивания, без насильственных мер извне, так что есть, кажется, надежда, что мы, дикари-грузины, можем все-таки исправиться, возможно, даже и быстро, вопреки утверждению вовсе не славянофила, а такого же западника, как Белинский и Герцен, Грановского Тимофея Николаевича:

*«Таков закон природы: от варварства к образованности переход труден, от образованности к варварству недалек».*

Пожалуйста, еще одна констатация абсурдности этого «закона природы»:

*«...за столом, на котором все время появлялось что-то острое и горячее – то лобио, то сациви, то еще какое-нибудь раздробленное мясо или птица с такими жгучими приправами, с таким перцем, что они сворачивали набок слабые славянские челюсти и скулы, но женщины откуда-то, скорее от братьев, узнали, что я не могу есть слишком острое, мне подавали и лобио, и горячее, приготовленное в щадящем режиме...»*

О-о! А разве это не признак того, что мы все-таки способны приобщиться по крайней мере к элементарной человеческой культуре и в конце концов совсем искореним позорящие нас пороки грузинского застолья, что, кстати, не Вы первым заметили, Виктор Петрович!

Вот, например, что об этом писал до Вас другой, хорошо известный Вам русский писатель, стопроцентный русский и по национальности, и по творчеству:

О, «... эти грузинские застольные речи».

*«...Я однажды тайком прохронометрировал... грузинский банкет, на котором присутствовало около сорока человек. Из ста пятидесяти банкетных минут (два с половиной часа) в течение ста семнадцати минут пришлось держать рюмку в руке и слушать речи и только в течение тридцати трех минут, урывками, есть, пить и разговаривать с соседями. Словно они боятся, что им будет скучно, что они не сумеют сами занять себя без организующего и направляющего тамады».*

*«Во время первых речей застольная паства более или менее послушна тамаде, но потом, когда хмель начнет делать свое дело, утихомиривать людей не так уж просто. Оратор произносит речь, а они продолжают разговаривать между собой, да еще и смеются».*

*Приходится, призывая к тишине, стучать ножом о бутылку или фужер, о графин, приходится и прикрикивать. Кое-как, слава богу, притихнет, уgomонится стол, но хмель действует разлагающе не только на массы, но и на ораторские способности выступающих. Речи становятся все длиннее, пустее и зануднее. Вдруг прямо среди речи опять возникает шум, говор, а то и хихиканье. И понимают уж сидящие во главе стола, что надо бы прекратить выступления, но и прекратить их нельзя: не каждый выговорился, не за всех еще выпито. Жуть!»*

Никуда не денешься, ничего не скажешь, действительно, жуть!

Какая это истинно неприглядная картина знаменитого грузинского стола!

Каким пронизывающим глазом увиденные детали!

Да, жуть, жуть, жуть!!!

Но...

Виктор Петрович! Великодушно прошу прощения, коленопреклоненный прошу прощения! Если хотите, сочтите это за грузинское безумство, но простите, только простите: я разыграл Вас...

Ведь все это сказано не о грузинском застолье (хотя очень и очень похоже на него), а о... русском!

Да, о русском! Я лишь кое-где заменил слова, вместо «русского» – «грузинский», вместо «ведущего» – «тамада», вместо «мы» – «они»... Впрочем, все это Вы можете в самом нетронutom, первоизданном виде прочесть в книге: «Бедствия с голубями». (Москва. Изд-во «Сов. писатель». 1984. Стр. 111-112).

... – Извините, что Вы соизволили спросить? Пожалуйста, скажите мне в левое ухо, правое у меня вроде декорации: слуха лишился еще 44 года назад от двухпудового следовательского тумака... А-а, кто автор?

О-о, Владимир Солоухин, только вот беда – не знаю, входит ли он в Вашу первую обойму современных русских писателей, ну, если это зависело бы от меня – от читателя, конечно, без колебаний определил бы ему место в этой обойме, да к тому же не последнее и не предпоследнее.

Хочу заранее извиниться за эту длинную и витиеватую фразу:

Когда в конце шестидесятых годов некий доцент Агаев из Дагестана громогласно заявил, вероятно, чтобы хотя бы с опозданием искупить грехи свыше тридцатилетней борьбы своего земляка, Шамиля против русских, по его конъюнктурному мнению, не завоевателей, а освободителей-просветителей (а до этого он специально сшил себе в Москве вельветовый пиджак с непомерно широкими лацканами в надежде получить многочисленные награды и знаки отличия), что уже наступила пора всем народам Советского Союза писать только на одном русском языке, то одним из первых, давших ему отпор, был Солоухин.

(Среди первых был и грузинский критик Бесо Жгенти, а земляк Агаева Расул Гамзатов взревел, словно кит, пронзенный гарпуном: если узнаю, что мой родной язык умрет завтра, то сегодня же покончу с собой...).

Вот пишу я эти корявые строки, а кто-то сзади подкрадывается ко мне (кто знает, может, и нечистая сила!) и журчит на ушко: «Остановись, Глупышкин, Солоухин – славянофил, Солоухин – славянофил»...

Ну и что ж! Ничего предосудительного я лично в этом не нахожу, и ничуть не удивлюсь, если мне скажут, что и Астафьев славянофил, и Распутин, и Белов... Не это плохо, а плохо то, когда тот или иной славянофил в то же время страдает разными «фобиями», ну, например, иудефобией, грузинофобией, цыганефобией (любя при этом цыганские песни!) и т. п.

А Владимир Солоухин никакими такими «фобиями» не страдает и при своей безмерной любви к великому русскому народу, однако, не смотрит на малые народы бывшей царской империи свысока и не поддерживает еще крепко живучую традиционную неприязнь северян к южанам...

(Лет пять назад я оказался свидетелем одной забавной словесной перестрелки в автобусе, в столице нашей Родины... Не буду касаться причин заурядной транспортной стычки, приведу только ее кульминацию:

– Ах ты, длинноносый грузин! – выстрелил прямо в сердце темнокудрому брюнету блондин-северянин, а тот вместо того, чтобы горой стать на защиту вообще всех «длинноносых» южан, с гордостью древнего римлянина бросил обидчику в лицо:

– Я – армянин!

А блондин моментально же вылил на него ушат холодно-отрезвляющей воды:

– Что грузин, что армянин – одно г...).

Горестно переживая судьбу Зарядья (а, между прочим, Леонид Леонов еще в 1935 году в статье «Падение Зарядья» уже тогда, правда, не столь громко, предупреждал: «...мне грустно сегодня и жаль чего-то... чего?»), Солоухин пишет в той же книге о бережном отношении к старине:

*«В Тбилиси есть «Старый Тбилиси». Это полные очарования и дыхания истории, уютные узкие и кривые улочки и переулочки, образованные характернейшими, неповторимо оригинальными домами – каждый когда-то был на одну семью. Для того чтобы попасть в эти кварталы, в кварталы «старого Тбилиси», надо от шумной и современной площади Ленина пройти каких-нибудь двести-триста шагов. Если бы кому-нибудь пришло в голову ликвидировать «Старый Тбилиси» и построить на его месте огромное современное здание, это была бы ничем и никогда невозполнимая потеря».*

Прочитав это, я вовсе не хочу, чтобы Вы подумали, – «Ах, какие умницы эти грузины, как они берегут свою седую старину, и природу тоже...»

В том же Тбилиси, в конце проспекта Руставели, возвышался широковетвистый, двухсотлетний красавец-платан... И в наши дни, когда у нас конца-края нет разговорам о защите окружающей среды, именно ее «защитники» глубокой ночью тайком подкрались к нему и... срубили! Срубили и впрямь достопримечательность центра города, и без того крайне бедного зеленой растительностью, и спешно, еще до наступления рассвета, вывезли зеленого великана, а то место тщательно заасфальтировали.

И все это сделано было для того, чтобы машинам не приходилось у этого «столба» чуть-чуть сворачивать, а, значит, на какую-то долю уменьшать скорость.

Несколько лет назад, как Вы знаете, и шепотом не говорили о благотворности гласности для общества, поэтому мы, горожане, бывшие (?) винтики, до сих пор не знаем, чья руководящая рука была замешана в этом, без преувеличения, злодеянии, ибо запросто, без благословения какого-нибудь современного «губернатора с фаршированной головой» это дикое убийство Зеленого Друга не состоялось бы...

Что ж, приходится повторяться, Грузия – страна контрастов, и в мире природы, и в мире людей, и в мире животных, где можно встретить не только осла, но...

О, к слову, Вы ведь так жалеете наших бедных ослов...

*«Мы ехали долго... реже видели... дремлющих на ходу, облезлых от работы осликов, запряженных в повозку с непомерно огромными, почти мельничными колесами»...*

При всем моем уважении к ослам (не к двуногим, разумеется)... Поневоле и, может быть, совсем не ко времени и не к месту приходит на память один случай, происшедший у меня на глазах в подмосковном лесу, в районе Истры: уже немолодой, по-видимому, подвыпивший мужчина, как банный лист пристал к прекрасной незнакомке, в одиночку блуждающей по лесу в поисках грибов... И она, когда лопнуло терпение:

– Отстаньте от меня! Осел!

– Думаете, оскорбили! Ни на копейку! Осел – благородное животное.

Безусловно! Осел, например, как бы его ни мучила жажда, ни за что не выпьет из мутного источника. Осел верен в дружбе, в особенности с детьми, а что касается его пресловутого упрямства, все это клевета, выдуманная теми бездушными людьми, которые порою нагружают многострадального длинноухого поклажей, в два раза превышающей его собственный вес, да к тому же еще и требуют, что бы он мчался, как чистокровный скакун бедуина.

Да, осел – великодушное животное, но заносчивые, чванливые грузины из Западной Грузии считали зазорным иметь его еще до изобретения механически передвигающегося тарантаса.

Как видите, у меня специально подчеркнута – Западная, ибо в Восточной Грузии, наоборот, искони существовал чуть ли не культ осла! (Вот Вам и еще один грузинский «контраст»).

...И восточные грузины порою язвительно подтрунивали над западными: «Да чем же они сами не ослы?! Груз, что ослы должны везти, сами несут на своих спинах, и только из-за того, что стыдятся ослиного крика в своем дворе».

...А что это за повозка у Вас, Виктор Петрович, «с непомерно огромными, почти мельничными

колесами?»

Я, человек, выросший, в основном, в деревне, именно в Западной Грузии, но описанные Вами повозки видел лишь в кинофильмах из украинской жизни времен борьбы против Махно, да еще в кинематографических цыганских таборах.

Наша «повозка» – это арба, совсем небольшого размера, с двумя маленькими колесами, так сказать, с низкой посадкой, а роль передних колес выполняют деревянные полозья лыж. Что ж, люди еще в доисторические времена стали приспособляться к профилю горных дорог, вернее, к сплошному бездорожью, от которого, кстати, не очень далеко ушли мы и в наше время.

Вам делает честь, что Вы не только наших «облезлых осликов» жалеете, но и *«костлявых быков»* и *«всеми брошенных кляч, бывших когда-то конями, может, и жеребцами джигитов»*...

Жаль, что мне придется Вас разочаровать: джигиты у нас давным-давно перевелись (а в начале века они и в американских цирках выступали), и сиротливо пасущихся их кляч тоже редко где увидеть можно, а то «автоджигиты» немедля сдали бы их зоопарку на съедение львам, разумеется, за плату.

Да, эти «автоджигиты»!

К нашему великому несчастью, их расплодилось такое множество, тьма-тьмуца! Многие из них не только считают непристижным иметь резвого коня, но даже малолитражку «Запорожец» ставят ниже облезлого ишака.

Вы же пишете о *«мальчиках», «гоняющих машины на пределе всех скоростей»*.

*«изображая потомков храбрых джигитов, павших, правда, не ради пустой забавы – за свою землю павших, за детей и матерей, за свой народ».*

Вы в этом совершенно правы, и все это сущая правда, и спасибо Вам за эту пощечину, которую нанесли нам за нашу дурацкую автоманию.

С другой стороны, не буду скрывать, мне приятно, что я точно такую же мысль высказал еще лет двадцать назад в одной своей «искажающей нашу героическую действительность» и поэтому до сих пор еще не поставленной комедии, но только не в автомобильной, а в футбольной сфере.

Мне ведомо, что Вы и драматург, автор пьес «Черемуха» и «Прости меня», так что, надеюсь, не будете корить меня, если ознакомлю Вас с одной сценкой из этой пьесы:

С о с е д к а (входит): – О, я со страшной вестью... У Нестора Абаидзе... инфаркт!

Х о з я и н : – Что Вы! Когда это случилось?

С о с е д к а : – Вчера. Говорят, московское «Торпедо» нам такой гол забило... Ба-ац – в самое сердце Нестору, как торпеда...

Х о з я й к а : – Господи! Какой великий патриот сражен на поле брани!

С о с е д к а : – Оставь, пожалуйста! Тоже мне поле брани – стадион... А какой он патриот, позвольте мне знать: за пару сосисок, даже без горчицы, всю отчизну продаст... Боже мой, какое удивительное время настало! Наши предки посвящали свою жизнь Родине, а их потомки – футбольному полю, игре в мяч!

Х о з я и н : – Вспомните Маркса: «История повторяется дважды: один раз, как трагедия, а второй раз, как фарс».

(«Только комедии». Москва, 1972).

...Да это зловещий наш недуг... Не футбол, конечно! Что там футбол! Как бы ни возводили его в верхнюю иерархию национального престижа, – все же игра, а вот автомобиль... В неумелых руках чокнутых, «храбрых», пьяных водителей – это игра со смертью, которая часто оканчивается ее победой, и таких исходов у нас многие сотни...

Вы, возможно, заметили, в этом послании я нигде не отзываюсь лестно о Никите Сергеевиче Хрущеве, но на этот раз, объективности ради, не могу не отдать ему должное: он ратовал за широкое развитие общественного транспорта, а не частного, индивидуального. Вероятно, он исходил из того, что дорог у нас пока мало, а те, что есть, огромное большинство из них, в таком чудовищном, первобытном состоянии, что по ним даже дедовским телегам трудно проехать...

Это, во-первых, а во-вторых, машины стоят дорого, их честные труженики вряд ли смогут приобрести на свои, фактически не существующие, трудовые сбережения, а это, хочешь не хочешь, порождает...

Нет, не буду рассуждать в масштабе всей страны, ограничусь только «ГрузИей», но только не поймите, пожалуйста, так, что этим самобичеванием я намерен доставить кому-то особую радость,

ибо этой нехорошей и все больше распространяющейся болезнью страдают не одни только грузины...

Индивидуальная автомобилизация внесла в нашу повседневную жизнь гораздо больше бедствий, чем пользы и радости. Машина породила зависть, ложную авторитетность, непомерно облегчила и увеличила преступные деяния; став идолом, она растлеивает молодежь и физически, и нравственно...

Словом, мы, как народ, оказались не готовы к ней ни в смысле более или менее удобных дорог, ни психологически...

Французы говорят: люди водят машины так, как поступают в жизни.

А мы водим еще хуже, чем поступаем в жизни.

Европа хотя и приблизилась к нам по сравнению с минувшим веком, – ведь ныне за несколько часов можно долететь до Парижа, – а вот азиатами остаемся по-прежнему, даже еще большими азиатами, чем мы были ровно сто лет назад, когда первый автомобиль Бенца появился на дорогах Германии, а предкам нашим приходилось добираться до сердцевины Франции в течение многих, многих дней.

Да, крайне злую шутку сыграл с нами мотор внутреннего сгорания, вместе с ним горим и мы, как говорится, со всеми потрохами: автоаварии уносят у нас немало жизней, преимущественно молодых мужского пола...

Где стол был яств, там гроб стоит...

И это каждый день, каждый день!.. И мы так привыкли к смерти на дорогах, как к утреннему умыванию... И это страшно, страшно...

Если ты даже едешь со светлой головой и скрупулезно соблюдаешь все правила уличного движения, то это еще не значит, что ты гарантирован от роковой беды: в тебя может врезаться и с противоположной стороны мчащийся вдребезги пьяный, которому уже не подчиняется рулевое управление... 9-го июля недалеко от родины Сталина именно такой случай погубил всю семью, пять человек, детей, отца и беременную мать...

И если такая ужасная трагедия разыгралась бы в безумном, безумном, безумном капиталистическом мире, скажем, в Англии или Панаме, то ТАСС сразу же сообщил бы нам об этом, а вот когда такое случается в нашей какой-нибудь мудрой, мудрой-премудрой республике, то тогда... Ну, зачем же расстраивать наших милых трудящихся, скажем, нефтяников Тюмени или украинских свекловодов!..

Да, пока такой убаюкивающей гласностью воспитываемся мы, советские люди...

Во многих странах мира (Дания, Норвегия, Португалия, Югославия, Канада, Япония), намного превосходящих Грузию и по численности населения и по культуре быта, строжайше наказывают пьяных водителей, вплоть до тюремного заключения, конфискации машины и лишения водительских прав... навсегда!!!

А у нас... мм... Видимо, исходя из славного советского гуманизма, лишают прав на шесть месяцев, ну, на год, на два, на три (большей частью это зависит от размера взятки), но они, «лишенцы», если не все, то, во всяком случае, многие из них по-прежнему без боязни и без прав сломя голову мчатся вверх и вниз, вниз и вверх...

Ну, если б они только себе ломали головы, это еще куда ни шло, но они отнимают жизнь и у ни в чем не повинных людей, иногда даже на тротуарах.

Я понимаю, что принять общесоюзный строжайший закон против пьяных водителей – дело, наверно, трудное и хлопотное, ведь таких пьянчужек за рулем бесчисленное множество, и, если это было бы лишь локальным явлением (читай – трагедией), тогда не сняли бы в Москве фильм «Смерть на колесах» и не показали бы по Центральному телевидению 21 июля.\*

Спрашивается, как можно искоренить пьянство среди населения в масштабе всей страны, если мы не справляемся даже с пьяными водителями – этими потенциальными самоубийцами и убийцами,

---

\* Прости, господи, но рад, что эта моя тревожная озабоченность не оказалась беспочвенной и раздутой; много позже, когда писались те строки, в «Известиях» прочитал еще более страшное:

«Сводки о дорожно-транспортных происшествиях, которые каждые сутки поступают в Главное управление ГАИ МВД СССР, напоминают донесения с полей сражения. Погибли, ранены... Суммированные цифры складываются в картину катастрофы, перед которой бледнеют потери, связанные с грозными стихийными бедствиями. Ежегодно в стране в автопроисшествиях гибнут десятки тысяч людей – население целого города исчезает в мирное время»...

несущими обществу неизмеримые душевные страдания и материальный урон?!

А они ведь не космонавты, чтобы их лелеять и оберегать от общественного гнева: сегодня водительская профессия самая доступная, самая распространенная, но раз у нас не решаются лишить этих моторизованных безумцев «высокого сана» в общесоюзном масштабе, то для Грузии, только для Грузии, принять такой «сепаратный» закон все же, по-моему, можно и, несомненно, крайне нужно, ну, хотя бы в экспериментальном порядке, пусть даже для урока всей стране!

По этому закону у пьяных водителей на месте же без суда и следствия должны конфисковать машину с лишением навсегда водительских прав, как это практикуется в 120-миллионной Японии, для которой, казалось бы, потеря нескольких тысяч жизней в год на дорогах ничего не должна значить, но нет: японцы народ умный и жизнью каждого своего гражданина дорожат не только на трибуне и на бумаге...

Да, такой закон для Грузии чрезвычайно необходим, он сохранит жизнь многим «Камикадзе» и их жертвам. (Вы, конечно, знаете, что этой «грузинской фамилией» в Японии называют добровольцев-смертников).

Я здесь этот предлагаемый закон рисую, так сказать, одним мазком, а он разработан мною (смейтесь, пожалуйста, смех, как уверяют шведские медики, укрепляет здоровье!) почти посоломоновски мудро, всесторонне и детально с учетом и нечистых на руку автоинспекторов, и наших столь уж неподкупных судей.

(В «балной» Грузии выносят самые мягкие, наверное, во всей нашей стране приговоры. Скинутый год стоит... Нет, не выдам «секрета» и того не скажу, что не раз бывал и на таких судебных заседаниях: судья – взяточник, прокурор – взяточник, защитник – посредник во взяточничестве судят взяточника!)

Да, метастазы взяточничества и коррупции так повсеместно распространились, что честный человек порою стесняется делать добро, боясь, как бы не подумали, что он делает это из-за корысти, ради своего блага, ради барашка в бумажке).

Думается, небезынтересно будет Вам узнать, что, когда я своими «законными мыслями» поделился с одним нашим законодателем (назовем его условно Ликургадзе – от имени Ликурга), то он...

Давайте, Виктор Петрович, допустим, будто мы с Вами сейчас смотрим в ненавистном Вам Доме творчества детективную киноленту, и вдруг она оборвалась, и пока ее починят и зал, заполненный членами Союза писателей, будет неистово кричать в адрес бедного киномеханика – «Сапожник!» «Акушерка!» – я Вам коротко напомню одну забавную историю, не менее интересную, чем та, что разыгрывается на экране...

\* \* \*

Спустя год после Вашего рождения, в одном небольшом американском городе судили школьного учителя за то, что он сказал своим ученикам, будто человек путем эволюции произошел от обезьяны...

И, узнав это, вероятно, от своих детишек-учеников, все взрослое население города встало от ярости на дыбы: как же это так, мы, люди, произошли от противной макаки, пусть даже от могучего орангутанга или гориллы, мы – высшее создание Всевышнего, человек – венец природы!

И вот я хочу спросить Вас, разумеется, вовсе не требуя ответа: если скажем нашим, в широком понимании этого прекрасного слова и, к сожалению, уже изрядно потускневшего, товарищам, независимо от их национальности и вероисповедания, что мы, советские люди, оказывается, произошли от смеси, к примеру, полосатой гиены и серовато-желтого шакала, как Вы думаете, кто-нибудь из нас придет в ярость от такой неслыханной клеветы?

Признаюсь честно: я-то в порядке установления истины уже спрашивал в разных местах и у разных людей, но, к сожалению, никто из них не только не обиделся и не подал на меня хотя бы в товарищеский суд, но, увы, многие назвали нашими предтечами даже более неблагородных животных, чем шакал и гиена с лисой.

Ну, я, конечно, понимаю, что это говорит о нашей воинственной антирелигиозности (помните журнал «Безбожник»?!!? Одно название чего стоит!), но...

Боюсь спросить, но все же спрошу чуть слышно: а принесла ли она нам, людям, хоть капельку пользы? Сделала ли она нас чище, справедливее, совестливее, одним словом – благороднее?

У нас в Тбилиси, например, зорко следят, кто из молодых людей-комсомольцев заходит в церковь, – о, лишь бы не туда, а так, куда хочешь, – хоть в подпольный вертеп, хоть в Куру бросайся...



А вот в Польше костелов строят больше, чем домов культуры; там 90% населения верующие, и среди них, между прочим, немало коммунистов – членов правящей партии, но это вовсе не подрывает основы государственной власти...

А мы за многие десятилетия никак не смогли убедиться в том, что сперва уголок Ленина, а потом красный уголок, несмотря на нашу неустанную наступательную агитацию, так и не заменил тот уголок, где раньше висела икона с изображением Божьей Матери!

Не буду касаться вопроса в масштабе всей огромной страны – это не в моей компетенции, но что касается Грузии... Насколько я знаю из устной статистики, преступность в сорокамиллионной верующей социалистической Польше, в сравнении с пятимиллионной безбожной социалистической Грузией ниже...

И вот поневоле возникает вопрос: что лучше – верить, скажем, в несуществующего бога и быть порядочным – не убивать, не красть, не ябедничать, не прелюбодействовать, любить ближнего, как самого себя или...

Не верить в бога, но зато иметь головы наши и руки наши свободными для сотворения всевозможных антихристовых черных дел?!

И как Вы думаете, это ускорит построение лучезарного общества, называемого коммунизмом?!

Вы, возможно, помните, Никита Хрущев в одной из своих многочисленных речей пообещал нам наступление коммунизма в 1980 году, но к сожалению, в том году двери нашей страны приоткрыл не коммунизм, а Олимпиада...

Впрочем, мы и Олимпиаде были весьма рады, но она длилась всего 16 дней, а коммунизм, как известно, должен прийти на вечные времена, как неизменяемая общественная формация.

(Диалектический материализм, как видно, только в этом случае допускает исключение из правил, а так, кто не знает его незыблемое, основное кредо – все течет, все изменяется).

Итак... Когда я своими «законными мыслями» против автоубийц и автосоубийц поделился с одним нашим законодателем Ликургадзе...

О да! У нас есть свое законодательство, как есть и Министерство иностранных дел, которое владеет и тщательно охраняет сервиз севрского фарфора на 12 персон, в последний раз употребленный во время приезда к нам непальского короля Дэва Шава Хандра. (Это было так давно, что за точность фамилии Его Величества уже не ручаюсь).

Кстати, это тот король Хандра, который осматривал Третьяковскую галерею, не снимая солнцезащитных очков)!

\* \* \*

Ух, опять придется возвращаться...

...И когда я с одним нашим законодателем... Он с грустью в голосе признался, закон этот, мол, очень и очень нужен, он, безусловно, принесет большую пользу и образумит если не всех, то многие безрассудные сорвиголовы, но...

Москва не разрешит! Только для одной республики не разрешит, а для всего Союза такого закона не примет, – кем же тогда этих пьянчужек немедля заменить? А не заменить – сразу же пострадают многие отрасли народного хозяйства. К тому же, дружище, мы не полуфеодалная, полуотсталая Япония и не королевская Норвегия, где однажды за нарушение правил уличного движения на две недели упрятали в тюрьму молодого члена королевской семьи, (а у нас и пальцем не тронь даже сына третьего секретаря райкома).

...Да, того учителя из штата Теннесси, как оскорбителя человеческого рода, приговорили... Нет, не к тюремному заключению, а к денежному штрафу.

(Как видите, легко отделался этот хулиган Творца, Творца, способного произвести на свет и Льва Толстого, и извозчика Петрова, который в Москве в двадцатые годы завлекал в подвал своего дома людей разных возрастов и убивал их из садистских побуждений).

Эту давнюю, но до сих пор у нас не забытую историю (позор Америке!) я вспомнил только потому, что тот учитель Скопе, если б он жил в другом штате Америки, ну, хотя бы в известной своим оголтелым расизмом Алабаме, его бы за такие проповеди не осудили и словесно, ибо в разных штатах разные законодательства, иногда довольно существенно отличающиеся друг от друга.

А у нас, во всех наших республиках, как будто и есть собственные Уголовные кодексы, но они так похожи друг на друга, как календари одного тиража.

А вот недуги и болячки у всех у нас разные, и лечить их надо по-разному, а не так, как в

мольеровские времена, когда осмеянные великим французским драматургом эскулапы всем больным выписывали... клизму.

Ваш друг Валентин Распутин, между прочим, чья пьеса «Живи и помни» была поставлена в Тбилиском театре им. Марджанишвили в 1983 году, уверяет нас, что раз мы живем в одном доме (разумеется, не вынужденно, а добровольно!), то и должны, обязаны следить за здоровьем друг друга.

Если это так, то вы, наши старшие братья, высокоавторитетные, знаменитые писатели, к чьим нелицеприятным словам прислушиваются и сильные мира сего, и если действительно вас беспокоит пошатнувшееся здоровье младшего брата, то будьте нашими добрыми врачами и потрудитесь выписать такое лекарство, благодаря которому мы, утром выходя из дома, не боялись бы весь день, «что эти сумасшедшие кутаисские автогонщики врежутся в нас». (Впрочем, только ли кутаисские?!).

Конечно, в массовых автоавариях на наших дорогах не сибиряки и не таджики виноваты, виноваты мы сами же, – ну, что поделать, в многодетной семье, состоящей из пятнадцати братьев, не все разумны, природа не так щедра, но, Виктор Петрович, наше и без того слабое здоровье еще сильнее и глубже подтачивает другая болезнь, которая, кстати, вовсе не по нашей глупости, «врезалась» в нас...

Вы как-то между прочим, походя, пишете о «согбенных женщинах», которых видели на чайных плантациях... Не Вам, разумеется, но нам об этих «согбенных женщинах» писать и говорить «походя», «между прочим» было бы кощунством...

Эти «согбенные женщины» – великое наше национальное горе, а их ведь тысячи, десятки тысяч...

У этих женщин от «согбенности на чайных плантациях» из поколения в поколение перерождается то, что делает женщину матерью...

И результаты, как говорится, налицо: в районах, где выращивают чай, с каждым годом падает и падает рождаемость, и не так уж далек тот день, когда тревожный колокольный звон возвестит (может быть, и на радость некоторым «братьям»!) о полном вымирании аборигенов!..

Спрашивается, где разум и гуманизм (только не бумажный!) тех, кто обязывает крошечную Грузию, даже ее небольшую часть – несколько миниатюрных районов Западной Грузии – напоить чаем... шестую часть мира?!

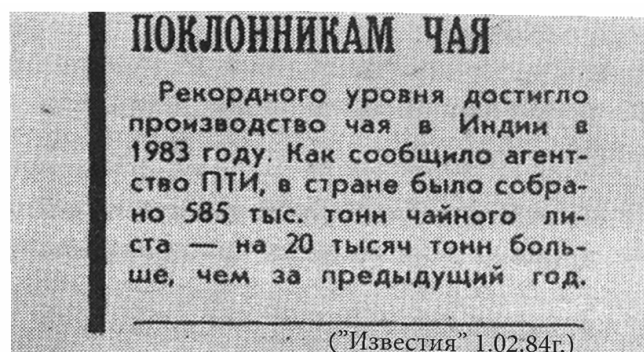
270 миллионов граждан!

Да это же фантастический по величине самовар!

Я не знаю, как в этом году, но два года назад у нас план сбора чая равнялся... 650 тысячам тонн!

Трудно даже представить: шестьсот пятьдесят тысяч тонн!

Даже Индия...



Как видите, даже солнцелюбивая Индия не заготавливает столько, а она круглый год может и собирает чай, мы же – лишь с мая по октябрь, да к тому же очень часто при неблагоприятных погодных условиях; в последние годы в особенности, в этих районах непрерывно лили дожди...

Пожалуйста, хоть слегка вникните в эту официальную справку: площадь Грузии – 69,7 тыс. км<sup>2</sup>, а Индии – 3,3 млн. км<sup>2</sup>; население Грузии около 5 миллионов (в а «чайных» районах всего несколько десятков тысяч, да и это по переписи 1979 года, – с тех пор население там вряд ли прибавилось, если не убавилось)... Население же Индии по переписи 1976 года – 610 миллионов! (Нетрудно представить, насколько оно могло увеличиться за 10 лет!..).

И разве это благоразумно, разве гуманно взваливать рассчитанную на индийского слона тяжесть на микроскопическую спину грузинского муравья?!

А вы, то есть наши братья во всех уголках Советского Союза, упрекаете нас за низкое качество грузинского чая и хотите, чтобы он не уступал по качеству ни индийскому, ни цейлонскому, ни

китайскому...

Такое желание, кстати, весьма похоже на то «кредо», о котором писал я в начале этого послания: приготовить сациви из индейки без индейки.

Ни климат, ни почва не позволят нам собирать сотни тысяч тонн высокосортного чая. При таком немислимо гигантском плане мы можем снабжать вас только чаеобразным месивом...

К глубочайшему сожалению!

Вот вы, первоклассные русские писатели, и не только писатели-сибиряки, так болеете, я бы сказал, гневно болеете за ваш Байкал, за северные реки, которым угрожает переброска с привычных русел...

(Дело это, между прочим, не новое. «Мы не можем ждать милостей от природы, взять их у нее – наша задача», с этой мичуринской задачей мы еще в конце двадцатых годов «отлично» справились: лишили Кутаиси украшающей его реки Риони, перебросив ее «в сторону» ради ГЭС, чьей мощности, к слову сказать, теперь едва хватает телевизорам обезвоженного города, а вот реку все же не возвращают в прежнее русло.

Диву даешься: наши далекие предки, по образованности стоявшие намного ниже нас, города строили именно на берегах рек, а мы, проникшие даже в царство Ильи пророка – в космос, порой совершаем такие несуразности).

Уже, наверное, в третий раз читаю эти грустные строки:

*«Последний родник на окраине моего родного села был придушен лесхозовским трактором, мимоходом, гусеницей заткнувшим его желтый, песчаный, словно у птенца, доверчиво открытый рот».*

Не сомневаюсь, когда Вы их писали, у Вас сжималось сердце.

Хочется думать, что Вы не удивились тому, что и нам, Вашим коллегам, нестерпимо было больно и теперь, естественно, горестно, когда, расширяя чайные плантации, безжалостно вырубали прекрасные леса, редкие деревья, такие, например, как дзелква, самшит, лавровишня, бамбук, карагач, истинную цену которым среди нас лучше всех знает обожаемый всеми читающими грузинами Леонид Максимович Леонов – первый друг Зеленого Друга!..

Когда в начале нынешнего века Николаю II с радостью доложили, что недалеко от Батуми, в небольшой местности Чаква можно, оказывается, возделывать чай, он на докладной, недолго раздумывая, написал:

*«Как мне известно, чай требует колониального труда, и мне не хотелось, чтобы такая прекрасная нация, как грузины, перерождалась».*

И если даже Николай II, прозванный Кровавым, не желал нашего перерождения в «паршивую нацию» и полнейшего вымирания, да это еще в то время, когда все мы жили в ненавистной нам тюрьме народов – ведь так окрестили Российскую империю двух Николаев и трех Александров выдающиеся русские марксисты, и не только они...

И что ж теперь с нами происходит, в дни нашего не только братства, но чуть ли не родства по советской крови, когда все мы живем в одном доме, в ласковом коммунальном доме, где, как об этом, усмехнувшись, сказал бы Бернард Шоу, не разбиваются сердца...

Хотя это было давным-давно, но все же можно представить: если б Николаю II сказали, что не только маленькую Чакву, а почти всю Западную Грузию можно колонизировать под чай, к тому же не совсем похожий на настоящий, ароматный, он, надо полагать, эту идею, даже не посоветовавшись с Гришкой Распутиным, счел бы для своей империи неуместной, вредной, а возможно, даже дикой...

Я, конечно, понимаю, что теперь другие времена, что тогда Россия, опираясь лишь на соху, всю Европу кормила хлебом, а теперь нам и для хлеба нужна валюта, поэтому, может, и не везде, но во многих регионах страны и такой чай сойдет – лишь бы при долгом настое хоть белесый цвет получился.

(Как это ни огорчительно для сборщиков чая и для пьющих его, и такой цвет не всегда получается).

Я понимаю и без напоминания извне, что Советский Союз – наш общий дом, наша общая Родина, и, когда нужно строить, например, БАМ, имеющий для всей страны не только хозяйственное, но и военно-стратегическое значение, ее должны строить и грузины, и армяне, и азербайджанцы, и башкиры, и калмыки, и литовцы, и молдаване, и... Короче говоря, все до единого: и северяне, и южане, даже во вред своему здоровью, но, естественно, не ценой жизни...

Это только на войне, будь во веки веков проклят тот, кто ее выдумал и кто ее первым начинает!

В минувшей войне только одна маленькая Грузия потеряла, самое меньшее, 300 тысяч своих сыновей, и все молодых: это же просто истребление, в потенции, всего народа наполовину...

Хочется воспользоваться случаем и попутно отметить, что многие узколобые «Иваны Прокофьевичи» (и не только узколобые) нисколько не сомневались, что Сталин покровительствовал грузинам: будто бы нас и в армию не призывал, и налогов мы не платили и т. д., и т. п.

Но Сталин не был бы Сталиным, если б он кого-либо выделял особо среди народов Советского Союза, кроме, пожалуй, русского (вспомним его знаменитый тост, провозглашенный после окончания войны, в 1945 году).

Сталин для своих сородичей особенно хорошего ничего не сделал, а вот плохого... Достаточно сказать, что в 1937 году с его благословения Берия истребил весь цвет грузинской поистине настоящей интеллигенции – совести народа, а он сам лично не пощадил даже брата своей первой жены, ученого Александра Сванидзе, о котором вот что можно прочесть в «Советском энциклопедическом словаре»:

*«...Участник гражданской войны... Торгпред СССР в Германии, пред. Правления Внешторгбанка, зам. пред. Госбанка СССР. Труды по истории Древнего Востока».*

Да, на счет Сталина уйма тяжких грехов, так что вряд ли стоит нам следовать его примеру и приписывать кому-либо, в данном случае самому Сталину, несуществующие, выдуманные прегрешения. Так, например, десять лет назад одна дама-доцент (теперь, наверно, уже профессор) Ереванского педагогического института Маргарита Левоновна А. в Переделкине экспансивно убеждала меня в том, что Сталин, дескать, собирался выселить всех армян из Армении... Для большей аргументации своего обвинения она называла и место «Новой Армении», якобы указанное самим Сталиным: даже не южный, а Северный Казахстан, где, с ее слов, «властвуют якутские морозы, свирепствуют пыльные ураганы, где не только нежные армянские персики, но и дикая яблоня не растет».

Моя досточтимая собеседница совсем забыла, что в царстве Сталина постоянно находились на самых высоких постах и Микоян, и Баграмян, и Тевосян, и Акопов, и что именно Сталин даже в самые трудные послевоенные годы собрал во многих странах мира почти до трехсот тысяч армян-репатриантов и поселил их в «Старой Армении», а о грузинах, проживающих в Иране по воле злой судьбы, не нашел время вспомнить.

«...Требовать благодарности – глупость, не быть благодарным – подлость» – так определяет сущность этих противоположных человеческих качеств крупнейший русский историк В. О. Ключевский.

...Немало евреев обвиняет Сталина в антисемитизме, но... грузин и... антисемит? Это вообще неслыханно, просто невысказано!

На втором съезде сионистов в 1902 году раввин Давид Баазов свою речь начал так:

– Я из той маленькой христианской страны, из Грузии, где мы, евреи, уже свыше двух тысяч лет живем и не знаем, что такое нелюбовь к евреям, а такого слова, как «погром», в грузинском языке и вовсе нет.\*

Да, все это так, но вот Сталин... Впрочем, большая политика в зависимости от ситуации на что только не подтолкнет, тем более, если тебе «на помощь» приходят разнокалиберные рюмины и тимошуки...

И все-таки евреи, наши и не наши, т. е. живущие в других странах, имя Сталина, думается, должны произносить хотя бы с, некоторой благодарностью, ибо если б Гитлер одолел Сталина, то тот не ограничился бы только шестью миллионами уже загубленных еврейских жизней.

Федор Абрамов в своем выступлении в Останкино (в 1981 году) с невыразимой горечью сказал: «Сколько русских гениев полегло в землю в этой войне»...

---

\* Позднее примечание (март 1989 г.): крайне интересно, что грузинские евреи, уехавшие в Израиль, не порывают связи с Грузией и не остывает их любовь к своей бывшей родине.

И свои сыновние чувства они выражают не только словесными делами: в Израиле в данное время функционируют два грузинских театра, до двадцати ансамблей грузинского танца и песни, выходят газеты на грузинском языке, даже дети, родившиеся уже там, приобщаются к грузинской речи.

Конечно, это редкое явление, и оно кажется еще более уникальным на фоне того, что не так давно «благодарных братьев», проживающих на грузинской земле, тайком, глубокой ночью намалевал огромными буквами в разных подземных переходах города Тбилиси: «Смерть грузинам»!..

Кстати, этот «призыв» хотя и был написан по-русски, но он вовсе не принадлежал русским, да и молодым людям тоже – выходцам из смуглой Индии или из черной Африки, обучающимся в грузинских вузах.

Он не сказал, сколько украинских, эстонских, еврейских, армянских, литовских, киргизских...

Нет, – русских гениев...

И этим я вовсе не хочу бросить тень неуважения на его светлую память, – он был, по возможности, всегда искренен и за письменным столом, и на трибуне еще задолго до провозглашения правды новым фундаментом нашей жизни.

Но правда и в том, что мы, советские народы, как бы дружны и едины ни были в своих стремлениях и взаимоотношениях и сколько БАМов бы ни строили с завидным энтузиазмом и на одном дыхании, все равно, все мы в первую очередь будем оплакивать именно своего покойника, что вполне естественно, – это в природе человека.

...На БАМе, в частности, мои земляки построили всеми признанную прекрасной Нию-Грузинскую, а теперь заканчивают Икабью...

И это в сибирскую стужу, в метель, в крепчайшие морозы, что для южан невероятно тяжело...

Да, я это как-то еще понимаю, но не могу понять, когда грузин (и других южан, наверное) посылают, скажем, в Вологду строить... коровник, сушильщик... Или же в Смоленск, в Пензу, то крышу починить, то баню отремонтировать, то это, того...

В середине января этого года в Тюмень послали 250 грузинских юношей; тогда в Тбилиси стояла мягкая, солнечная погода, а в Тюмени в дни их приезда морозы доходили до 35 градусов!

– О, дорогие наши северные друзья, поймите нас правильно, мы как-никак все же родились и выросли в теплом крае, «в жаркой Сибири»! Конечно, мы вовсе не ласточки и не нежные фиалки, но мы, ей-богу, и не Ермаки Тимофеевичи!

Эту нашу боль, Виктор Петрович, думается, острее других Вы можете почувствовать, возможно, даже и посочувствовать; Вы же только что признались в одном из августовских номеров «Огонька»:

*«В тягость становится лишний перелет в Москву, давит разница во времени».*

А ведь Вы с ног до головы закаленный, кондовый сибиряк, а не чахлое оранжерейное растение, вроде нас, на которых разница во времени, да еще такая разница (Тбилиси – Красноярск!), знаете...

Беда наша еще и в том, что к вам посылают не пузатых наших тунейдцев, дабы наказать их и исправить с помощью комариного лета и зимнего обмораживания длинных грузинских носов, а посылают самых отборных, проверенных ребят.

Сегодня, может быть, и смешно вспомнить, что, провожая партию молодых людей в далекий Уренгой, с трибуны пожелал им счастливой дороги и продуктивной работы «во глубине сибирских руд» («держите себя достойно, негативными поступками не позорьте Грузию!») именно тот, кто в знак протеста против «больной Грузии» одним из первых покинул заседание писательского съезда!

(Ну откуда мог он знать, бедный, что через пять месяцев один наш современник, уважаемый сибиряк, и его бросит в «негативную» грузинскую воду, где обитают рахитичные пескари).

...Нет-нет, этих парней не отправляют в суровую Сибирь, как каторжан или как рекрутов Николая I, но и – если сказать прямо и откровенно, по-абрамовски, – никакой сибирский патриотизм туда их не влечет... Здесь лишь пряник, слегка покрытый яблочным повидлом (а выдается за медовый!), является приманкой: то машину обещают, то устройство в тамошние вузы...

И то и другое, смею думать, Вы со мной согласитесь, развращает их, а ведь нынче ведется борьба против всяких извращений, убивающих в человеке человечность.

(В настоящее время не одна тысяча грузин, знающих русский язык не лучше «Отара», «учится» во многих российских вузах. Спрашивается, как же они выдержали экзамены, за какие знания удостоили их чести быть студентами?)

Право, не знаю, как ответить: своими «красивыми глазами» мы развращаем вас или же вы нас – своей любовью к нашим «красивым глазам»?

Одно все же ясно: в размножении наших дипломированных неучей повинна и простертая длань нашего северного друга и брата).

Я понимаю, что во многих местах многомиллионной России, как это ни странно, не хватает рабочих рук...

(Зато вполне хватает, как и во всех других республиках, «ученых», «писателей», «мастеров искусств», «инженеров», «врачей», «коллегских регистраторов» всех мастей; только в одной Грузии с ее пятиmillionным населением 41 министерство (включая комитеты), а в Америке, превосходящей Грузию по численности населения в 40 раз, – 16).

Но, позвольте Вас спросить, а что – у нас, в Грузии, рабочие руки в избытке?

Мы же не пятидесятиллионная Турция и не пятидесятивосьмимиллионная Италия, снабжающие всю Западную Европу, как у нас говорят, даровой рабочей силой.

И в прошлом, и в позапрошлом, и в особенности в этом году, стихийные бедствия обрушились на нас одно за другим: то ливни, то перманентные грады, то землетрясения... Разрушенные дома, школы, больницы... Смытые дороги, унесенные мосты...

И сколько рабочих рук нужно для их восстановления? Очень, очень много, а где их взять?! И при этом наших студентов посылают на так называемую трудовую вахту... в соседний Краснодарский край, на который, кстати, в этом году ни земные, ни небесные силы, слава богу, не разгневались...

Но не этот край протягивает нам братскую руку помощи, а наоборот – мы ему...

И Север, конечно, Север, но нам хотелось бы, чтобы и оттуда к нам шло душевное тепло, а не веяло холодком...

Сказать по правде, все эти «наоборот», по моему наивному разумению, что-то не вяжутся ни с формальной логикой, ни с математической...

Дружба, если она не обоюдная и не равноправная, вряд ли может считаться дружбой; этот «афоризм» настолько элементарен и обыден, что нет смысла приписывать его какому-нибудь древнему мудрецу для многозначительности.

А раз так, то мы не должны давать повод внешним врагам и внутренним острякам говорить, что Советский Союз, мол, не псевдоним ли России?!

Я только что говорил о том, что наши юноши едут на Север даже в собачий холод только за «сладким пряником»: авось в награду примут нас, ну, если не в Иркутский, не в Новосибирский университеты, то на худой конец хоть в какой-нибудь рыбный институт.

Не думаю, чтобы кого-нибудь из них терзала бы ломоносовская жажда знаний, желание взобраться на вершины науки...

Лишь бы диплом заполучить, а потом посвятить себя скорее не своей специальности: экономист-плановик пойдет в официанты, а инженер-металлург будет торговать бижутерией...

Да, в нашей стране считается почти постыдным не иметь диплома о высшем образовании, хотя не иметь элементарных знаний (при аттестате зрелости!) никто не стыдится.

О, среднее образование так у нас обесценилось, так девальвировалось, ибо... (Об этом «ибо» – ниже).

Вот Вы колете нас, утверждая, что неучи в Грузии пишут учебники даже по языкознанию...

В этом утверждении или, может быть, в злой шутке одновременно соседствует правда с неправдой. Правда то, что неучей (с аттестатами и дипломами!) у нас полным-полно. А неправда в том, что неучи у нас пишут учебники по языкознанию...

Языковедение – чуть ли не точная наука, а где требуется точность и логическое мышление, туда неучам не пробраться, даже в том обществе, – вспомним еще раз слова Платона, – где процветает лишь то, что оно само насаждает.

А ведь у нас, где хотите, и в ученом мире, в частности, так привольно летают и те, у кого от природы и рудиментов крыльев нет... У нас и Менделеев ученый, и некий Мандолошкин тоже ученый!

В одной молодежной газете прочитал ответ десятиклассницы на вопрос: «Кем хотите быть?» – «Мама у меня философ. И я тоже хочу стать философом».

Ни мир Соломона мудрого, ни мир Аристотеля, ни последующие за ними миры не дали и тысячной доли того количества «философов», которое развелось в советское время в нашей стране... Живет с нами в одном доме, этажом ниже, или этажом выше, человек, и вдруг он, бедный, в преклонном возрасте умирает, и мы, соседи, только теперь узнаем из некролога, что... «ушел из жизни...»

Нет, то, что ушел и больше никогда не вернется, мы это знали и без философии, но то, что он был философ, да еще известный, чего греха таить, об этом и не подозревали.

Лет двадцать назад один мой московский знакомый, в те времена довольно заметный театральный критик, Н. И. Громов, крайне удивился, узнав от меня, что в наших вузах без всякого труда преподают высшую математику на родном языке.

Не думаю, что он до конца поверил мне, теперь и в Вас сомневаюсь, поверите ли, но грузинская языковедческая школа настолько сильна и общеизвестна в мире, что невежды туда, как бы ни старались, никак не пролезут.

Проверить в точности, сколько ядерных боеголовок несут подводные лодки Америки, будет не то что трудно, но и невозможно, а вот проверить, действительно ли сравнительно молодой грузинский

ученый-языковед Тамаз Гамкрелидзе совсем недавно произвел – без преувеличения! – переворот в индоевропеистике, за что многие иностранные академии избрали его своим почетным членом, а год назад Академия наук СССР – своим действительным членом, проще простого, конечно, при желании и любви к истине.

В нашей стране, как Вы давно знаете, действует закон всеобщего обязательного среднего образования, что выдается за великое достояние социалистического общества, на зависть капиталистическим странам и на радость африканским республикам.

Но это «великое достояние» уже явно подрывает и подтачивает фундамент советского общества, словно ракушки-моллюски дно гигантского корабля.

Нет сомнения, всеобщее обязательное среднее образование в конце концов принесет такую же непоправимую «пользу», как сплошная коллективизация принесла нашему сельскому хозяйству, которому, кстати говоря, подложенные еще Сталиным кислородные подушки – закрепление земли за колхозами навечно, разумеется, соответствующими актами и грамотами с Государственным гербом и печатью (о, сколько рисовой бумаги ушло на это!) – не облегчили тяжелого дыхания.

Вот Вам не нравится, и Вы в этом, конечно, до небес правы, когда осуждаете, я бы сказал, наш дикий обычай (но только в «простонародье» и, слава богу, уже постепенно исчезающий) заставлять гостя выпить большущий рог вина. Но насильно заставлять человека, иногда от природы явно к этому не способного, учиться, чтобы и он непременно окончил среднюю школу, разве это меньше достойно осуждения?!

По-моему, именно это – хочешь не хочешь, а учишься – в тысячу раз больше вреда приносит обществу и государству, чем «рог вина»: ты можешь не пойти в гости к «медведю», а в храм знаний – в школу – ходить обязан, по закону обязан!

И в силу этого закона школа поневоле обязана – учишься не учишься, но раз ходишь, пусть даже изредка, – на десятый год «обучения» преподнести тебе документ, что ты зрел, как... среднеобразованный человек!

А уж коли таковым признали тебя официально, то и считаешь ниже своего достоинства заниматься «черной», физической работой.

И это еще где? В государстве, на гербе которого красуются символы самого благородного крестьянского труда – серп, и труда рабочего – молот!

(А в «гнилой» Англии в психическом отношении вполне нормальный, вовсе не эксцентричный лорд работал... почтальоном!

Между прочим, лорды хотя и чинно заседают в верхней палате, но за это никакого жалованья и никакой пенсии не получают, а у нас... мм... Высокооплачиваемых синекур не счесть, их сотни тысяч! В той же Англии, где, кстати, не раз говорили, что Советская страна – рай для бездельников, только члены кабинета имеют персональных шоферов, а у нас... все, занимающие более или менее заметные должности!

Кстати, наши персональные «механические кучера» не очень отличаются от дореволюционных батраков: они не только развозят своих хозяев и членов их семей, но и выполняют всевозможные их домашние дела и поручения. Правда, не безвозмездно: в обмен за право халтурить в свободное время).

Типун мне на язык, но, кажется, что и новая школьная реформа ничего серьезно положительного не даст.

(...Наши дети, мол, стали умнее и... Давайте учить их – шестилеток! Но зачем же укорачивать «этим умным» золотое детство и еще больше удлинять безалаберное детство взрослых сынков, которое и без того длится в среднем до тридцати лет, а порою и до кончины обоих родителей?!).

В прошлом году «Комсомольская правда» напечатала в разное время две статьи с одним и тем же заглавием: «Надоело!».

Они, правда, касались вечерних школ, но ведь от них и «утренние» школы недалеко ушли...

В обеих статьях говорится о том, что все делается «для галочки»; как бедные учителя стараются «охватить» учащихся, как они унижаются, ходят по домам и чуть ли не на коленях упрашивают не имеющих среднего образования: хотя бы запишитесь, хотя бы просто запишитесь!..

*«В вечерних школах во всех классах горит свет, вовремя дают звонки... только нет учеников».*

*«Ведь знаний-то никаких наши ученики не получают! Значит, речь идет только о том,*

*чтобы снабдить всех аттестатами».*

*«Нам платят деньги за то, что мы приносим вред обществу».*

Хотя все, о чем здесь сказано, происходит в России, а не в Грузии, но не думаю, чтобы и там стыдились получать деньги за обман, в котором они, в сущности, и не виноваты.

Мы гордимся на весь мир, что мы страна сплошной грамотности, а вот в Америке, судя по сообщениям нашей прессы, столько-то миллионов практически совершенно неграмотны (называют то 12, то 20, даже 30!), и в Англии их миллионы, во Франции тоже (к тому же каждый четвертый француз, оказывается, думает, что солнце вращается вокруг земли!), и в Италии немало этих несчастных, не умеющих ни читать, ни писать, однако все эти неграмотные, как ни удивительно, умеют безошибочно считать свои честным трудом заработанные деньги, к тому же цену времени знают отлично!

О, надо быть твердолобой свиньей, чтобы не признать: и Сталин тратил огромные средства на наше поголовное образование, но только отец наш хотел, чтобы мы, его покорные дети, были б так широко образованны, чтобы все плохое казалось нам хорошим и, не имея во рту халвы, кричали бы во весь голос: «О, сладко, сладко, ох, как сладко!»

Да, никуда не денешься, что правда, то правда, на Западе бесчисленное множество неграмотных, но давайте хоть теперь, когда горизонт наш несравненно расширился и над головой мы видим не только клочок неба, а почти весь небосвод, не будем скрывать правду в себе и скажем прямо: во многих странах Запады начальное обучение бесплатное.

(А в Австралии, которая, кстати, ни о каких революциях, ни о буржуазной, ни о пролетарской, никогда даже и слыхом не слыхивала, и высшее образование бесплатное, да еще там, в отличие от нас, посещение лекций, впрочем, как и во всех странах Запады, вольное, необязательное, по-видимому, исходя из того, что это еще не означает, что он в аудитории сразу же станет «весь внимание» и все то, что выпалит посредственный жрец науки, забросит в свою голову, словно шар в бильярдную лузу).

...Да, во многих странах Запады начальное обучение бесплатное («кое-где» даже с бесплатными завтраками!)... Разумеется, это не в частных колледжах и пансионах, а в государственных школах, только там принцип учебы другой, свободный: есть желание учиться, учись, пожалуйста! Даже больше: если ты живешь в сельской местности и школа достаточно далека от твоего дома, к тебе и твоим сверстникам утром автобус подъедет, отвезет и после уроков привезет домой. Но если ты, допустим, учебе предпочитаешь сон, – спи, «дарагой», ни один школьный инспектор тебе утренний сон не нарушит.

Это во-первых, а во-вторых...

Имея столько миллионов неграмотных, стало быть, темных, умственно неразвитых людей, да еще, кстати, безработных (но только не тунеядцев!), Запады, кажется, все же не отстает от нас: ни в науке и технике, ни в медицине, ни в организации производства, ни по урожайности продуктов сельского хозяйства, ни в сфере бытового обслуживания, комфорта и сервиса...

(Недавно Центральное телевидение оповестило нас, что 56 американцев – лауреатов Нобелевской премии – написали письмо президенту, в котором они клеймят его идею звездных войн... Сказать по правде, в этом сообщении меня больше всего заинтересовало количество Нобелевских лауреатов – 56!

А сколько еще и тех, которые, видимо, не захотели подписаться или равнодушно отнеслись к своей подписи! Гадать не стану, но их тоже, вероятно, не единицы.\*

И все это чуть ли не в почти полуграмотной Америке, а у нас, в стране, где скорее найдешь снежного человека, чем хоть одного неграмотного, где миллион миллионнов со средним образованием, а с высшим – миллионы, Нобелевских лауреатов насчитывается от силы до двадцати, причем в это число при моем подсчете входят и покойные, начиная с академика Павлова, и те, чьи имена в прессе как лауреатов Нобелевской премии (Бунин, Пастернак, Солженицын, Сахаров) строго-настрого запрещается упоминать).

Мне думается, это неплохой аргумент для общего вывода: сплошная грамотность страны, даже со сплошным средним образованием, это еще не гарантия того, что можно во всем опередить

---

\* Позднее примечание (июнь 1988 г.): по последним данным, со дня окончания войны 157 американцев удостоились звания лауреатов Нобелевской премии.



несоциалистические малограмотные страны.

Кстати, совсем вскользь еще об одной беде обязательного среднего образования: фактически из-за него во многих республиках Союза запрещается вступать в брачный союз до достижения восемнадцатилетнего возраста (надо окончить школу, а как же!..).

А мудрость ислама в том и заключается, что его приверженцы мало с этим считаются, и это тоже одна из причин, что в мусульманской части советского населения демографическая обстановка и в малейшей степени не вызывает беспокойства, а вот мы, христиане, вернее, к сожалению, бывшие христиане, в этой самой жизненной области твердо стали на путь постепенного и, возможно, даже ускоренного вымирания...

...Если не сочтете меня совсем заурядным обывателем – «западником», преклоняющимся перед всякой иностранной «жевательной резинкой», то скажу еще больше: мы даже кое-что (когда крайне вынуждены!) перенимаем у них, и перенимаем, к сожалению, иногда во вред себе, с большим опозданием; так, например, когда у них кибернетика всюду цвела, мы отвергали ее как реакционную лженауку.

(К счастью, на этот раз сравнительно быстро опомнились и через некоторое время даже выпустили толстый сборник: «Кибернетика и коммунизм»).

Может быть, это и не столь важные открытия, но все-таки...

Они раньше нас додумались запретить машинам сигнализировать на городских улицах, чтобы универсамы работали без продавцов, а городской транспорт – без кондукторов, чтобы туберкулезников лечили в санаториях за счет государства, а летнее время...

Ох, уж это летнее время!.. Мы его так поздно ввели, что убытков от этого опоздания, несомненно, на много миллионов рублей больше понесли, чем несет Запад от тех миллионов, которые смотрят в книгу и видят фигу...

Я, конечно, не имею права говорить от имени всего народа, но думаю, что большинство разделит мое мнение: – нет ничего предосудительного в подобных заимствованиях.

На этой позиции давно стоит и наша соседка Япония – там всегда зорко следят за «неграмотными» странами и, если появляется что-либо новое, тотчас же перенимают и совершенствуют плоды чужих трудов и мыслей. Именно это одна из причин того тройного прыжка, сделанного Японией за короткий для истории миг, благодаря которому она оказалась в шеренге самых передовых стран мира.

Но это одна из причин, повторяю, только одна из причин, ведь японцы при своей поразительной сметливости не тот народ, который будет спустя рукава работать в пятницу, раз завтра суббота – день отдыха, и в понедельник – тоже, раз вчера было воскресенье, второй день отдыха.

(Два дня «передохнуть» в неделю – такую роскошь могут позволить себе только в странах капитала, где производительность труда почти в два раза выше, чем у нас).

Японцы, говорят, очень любознательны и жадны на всякое ученье, но в Стране восходящего солнца все же не культивируется среднее образование как обязательное...

И все-таки она... как только что было сказано... за короткий срок... в шеренге самых передовых...

Короче говоря, как без околичностей ответить на вопрос: благо или не благо для государства обязательное среднее образование, если оно даже не псевдомнимое?

И неужели на обдумывание ответа на этот вопрос и теперь придется потратить 30-40 лет, как у нас порой случалось?

Я всего один-единственный факт могу припомнить, когда на поставленный жизнью вопрос ответили быстро. После окончания войны, в 1947 году, Сталин совершил совсем не свойственное его характеру чудо: отменили смертную казнь в мирное время, но через два с половиной года ее вновь восстановили, правда, частично, а в дальнейшем – в 1954, и в особенности в 1958 году, этому Закону вернули прежний вид.

Поверьте, я не тот человек, который вообще жаждет крови, но этот акт, акт возвращения к старому, вовсе не считаю жестокостью: советское общество отнюдь не состоит из одних канадских сердобольных духоборов, для которых даже социализм – христианский! – уже не витает в мире мечтаний.

Как ни тяжело мне это признать, на моей Родине, в советское время убийства, даже умышленные убийства с особой жестокостью, стали чуть ли не обычным явлением, ибо убийца знает и уверен... тебя убьет, а он сам-то останется жив! Судя по судебной статистике, так и бывает почти в 99 случаях из 100...

(Да, скрывать нет смысла: в Грузии совершаются и уму непостижимые преступления, но ведь и омерзительное преступление молодых людей из Подмоскovie, разорвавших живьем королеву собак – сенбернара «Гай Цезаря», дабы сшить из ее шкуры зимние шапки, тоже не укладывалось ни в одной из статей советского Уголовного кодекса.

А злодеяния гробокопателей, ищущих в захоронениях ордена и золотые зубы, под какую статью Уголовного кодекса подогнать?!).

...Но, а как все-таки со всеобщей обязательной раздачей аттестатов... То есть, простите, со средним образованием – благо оно или не благо для народа?

Если б у нас существовала независимая Академия жизненных наук, куда я, к слову сказать, всеми доступными средствами, в том числе и ценой унижения, постарался бы пролезть, она бы на этот вопрос ответила, может, и уклончиво, но все же жизненно ясно: когда не было у нас такого «образования», тогда и не так уж остро ощущалась нехватка, к примеру, молока и мяса тоже...

А живому человеку, в частности, советскому, как это ни странно покажется некоторым вышестоящим товарищам, если у него не будет ни молока, ни мяса, то ему в конце концов наплевать на то – земля вращается вокруг солнца, или солнце крутится вокруг земли.

Давайте на этот счет послушаем и буржуазных...

Но как же нам пойти на такой шаг? Ведь мы, когда хотим кого-нибудь и что-нибудь представить в неприглядном, отталкивающем виде, сразу же прибегаем к ругательному прилагательному: буржуазный, буржуазная, буржуазное...

Вот, к примеру, в книжке о Грузии писателя Михаила Квливидзе, изданной одним из московских издательств, на странице 57 читаем:

*«...29 ноября знамя Советов взвилось и над Арменией. После этого Грузия осталась единственной буржуазной республикой на Кавказе»...*

Слыхали? Б у р ж у а з н о й!

Это про ту Грузию, в которой «хозяйничали» когда-то единоутробные братья большевиков – меньшевики... Между прочим, при их трехгодичном «хозяйничании», в самые страшные годы разрухи и голода во всех уголках бывшей царской империи, в том числе, разумеется, и в Грузии, в Тбилиси был создан первый на Кавказе университет, была открыта тоже первая на Кавказе консерватория, поставлена первая монументальная грузинская опера «Абесалом и Этери»...

И в этой презренной «буржуазной» республике в те годы был всего-навсего один-единственный «буржуа» – Лагидзе, создавший по интуиции (вкусовой!) и поныне знаменитые фруктовые воды, которые, кстати... То есть этот «ужасный буржуа», несмотря на свои ограниченные денежные средства (вода-то хоть райская, но все-таки вода, а не коньяк и не шампанское), помогал революционерам.

(Сергей Есенин еще при жизни Митрофана Лагидзе воздал должное его... кизиловой воде!

Ты научи мой русский стих  
Кизиловым струиться соком...

А Евгений Евтушенко – много лет спустя после смерти чародея безалкогольного питья:

Старик Лагидзе умирал, как надо,  
бесслезно смерть приняв, как благодать,  
с ним умирала тайна лимонада,  
и мастер знал – ее не передать.  
А юноша, рискнув над ним склониться,  
«В чем ваш секрет?» – спросил у старика,  
и высунул, смеясь, язык Лагидзе и  
показал на кончик языка).

Да, такова была при меньшевиках, этих «злейших врагах грузинского народа», наша «буржуазная» республика, а какова она была до республики, т. е. при самодержавии, об этом почти достоверно можно судить из одной забавной стычки мировых кинозвезд немого кино: «американка» Пола Негри (по происхождению полька, Барбара Халупец) и Глория Свенсон (шведка) в Голливуде

враждовали между собою и как женщины, и как киноактрисы... И вдруг Пола Негри вышла замуж за сына генерала-эмигранта Мдивани, за редкого красавца (снимок этой супружеской четы был помещен, если не ошибаюсь в дате, в 1928 году в тонком ленинградском журнале «Красная панорама»), но что более существенно: вышла она замуж за блистательного князя!

(Мдивани в Грузии всегда считались ищущими дворянского звания крестьянами, но «наше» эмигрантское правительство не поскупилось дать сыну своего генерала княжескую грамоту).

Оспорить красоту мужа Пола Негри, поскольку это было, как говорится, налицо, никто не решался, но вот что касается его княжеского титула... Нет, нанятые Глорией Свенсон журналисты не смогли разнохатать, что новобрачный только по филькиной грамоте князь, но в своей порочащей новобрачную книжечке они написали одну такую убийственную фразу, которая непременно ввергла бы в смятение мировую кинознаменитость:

*«В Грузии кто имеет сто овец, тот уже считается князем».*

...Овцы овцами и князья князьями, но не лучше ли после такой «артподготовки» вернуться, на мой взгляд, к тому спорному вопросу и рискнуть, то есть ознакомить Вас с одним высказыванием известного французского социолога, по нашей мерке, вероятно, буржуазного:

*«Чрезмерная любовь к науке подрывает в конечном итоге моральные устои общества в еще большей степени, чем чрезмерная любовь к деньгам».*

*(«ЛГ» № 24, 1969 г.).*

Автор этих строк Э. Мишен, как видите, говорит здесь только об истинной любви к науке, и он ничего не пишет ни о лженауке, ни о лжеученых, ибо его статья написана для французов и для Франции, где, видимо, нет научно-исследовательских институтов ни по кефиру, ни по мозоли, в которых с утра на свежую голову «ученые» обсуждают хоккейно-футбольные новости, а «ученые» женщины курят Мальборо и вяжут, вяжут джемпера...

...Но вот, черт побери, эта буржуазная мысль (стало быть, гнилая!) все же не дает мне покоя. Ведь до сих пор я был глубоко убежден, что для общества опаснее всего именно любовь к деньгам, то есть, по нашим понятиям, стяжательство, неодолимое стремление к обогащению, накопительство, вещизм и т. п.

А нам говорят – нет, не любовь к деньгам, а скорее к науке, да еще не к псевдонауке, а, о боже, к настоящей, к истинной...

Академик Н. Я. Марр однажды, не в царское, а в советское время, безмерно удивился: «Как? Чтоб ученый спрашивал, сколько он будет получать жалованья?! Какой же он тогда ученый?!»

Я не знаю, сколько таких ученых среди сотен тысяч наших служителей науки, которые не ради денег обогащают советскую науку, но знаю «кое-кого», кто больше заботится о своей автомашине, чем о «своей» науке; знаю и таких, которые вверенную им науку просто-напросто рассматривают как дойную корову.

(Когда мне для этого письма понадобилось разузнать, сколько литров молока может дать корова такой-то породы в сутки, я спросил об этом одного доктора биологических наук, и он, нисколько не смутившись, ответил, что на этот счет не сможет обогатить мои знания, ибо он доктор по молоку, а не по коровам... Словно коровье молоко не корова дает, а уссурийский тигр).

...Да, это мнение, может быть, и недалекого буржуазного ученого, но нам, по-моему, все-таки не мешало бы хоть чуточку над ним призадуматься...

Если даже бескорыстная чрезмерная любовь к науке в состоянии подрывать моральные устои общества, что же тогда хорошего можно ожидать от чрезвычайно поддельной, корыстной, торгашеской любви к науке?!

О, так хочется порою вскричать: «Да здравствует культ рабочего человека!» Как и было в двадцатые-тридцатые годы!

Если население всей страны будет состоять из одной интеллигенции, будь она даже не мнимой, не ложной, кому же тогда за пашнями ухаживать? Кому же станок приводить в действие? Кому же в больнице тяжелому больному подушку подправить? Кому за прилавком стоять?

9 августа в программе «Мир и молодежь» Центрального телевидения рабочий-москвич с грустью отметил, что молодежь на заводы и фабрики не идет, а если часть ее решается на это, то неохотно...

И это неудивительно! Ведь у ничем не занятого молодого человека в кармане свидетельство о

том, что он проучился десять лет, и на кой черт ему еще учиться слесарному делу, для овладения которым и двух лет достаточно, а вот чтобы стать, скажем, сантехником, стекольщиком, электромонтером, парикмахером, – и того меньше.

Да, зачем, зачем? Когда так легко выбрать какую-нибудь «культуру» и стать в ней сперва начинающим... Ну, например, начинающим ученым, начинающим писателем!

Но, позвольте!.. Разве Эварист Галуа, умерший в возрасте 21 года и к тому времени уже основательно обогативший основу основ всех наук – математику, – был начинающим ученым?! А, Шолохов, в 22 года написавший первую книгу «Тихого Дона», – еще не созревший писатель?! А Иммануил Кант в 23 года был начинающий философ?! У Шиллера «Разбойники» были уже написаны, а он все же с грустью восклицал: «22 года и ничего не сделано для бессмертия!»

Нетрудно проследить, что из огромной массы наших «начинающих», как правило, только единицы не застывают на уровне «вечно начинающих»,

Ну, а польза какая, если поневоле с пеленок будут развивать в них непомерный аппетит к юбилейному лавровому венку?!

У нас давно все упростилось. Упростились взаимоотношения среди людей, понятия чести и долга, культура человеческого общения; исчезают – если еще совсем не исчезли – воспитанность и вежливость... Легко достижимо стало, даже при отсутствии заметного труда и проблесков таланта, получение всевозможных ученых степеней и званий по искусству (а это последнее нужно ли вообще?)... Благодаря поверхностно-облегченной учебе у нас так много развелось – и в нравственном отношении – плохих учителей, плохих врачей, инженеров, юристов...

И что же?

Из деликатности не буду касаться других республик, ограничусь только моей, «собственной»: по статистике (без приписок!) большинство преступлений совершается людьми, имеющими среднее и высшее образование. (Нет сомнения, у многих из них такое образование скорее в кармане, нежели в голове).

Сталин в 1936 году, прежде чем составить так называемую Сталинскую конституцию, внимательно ознакомился с конституциями многих стран мира и, почерпнув из них все самое хорошее, внес в «свою» конституцию. (Другой вопрос, насколько он «все это хорошее» претворял в жизнь).

Думается, было бы неплохо, если б и наши просвещенцы ознакомились с постановкой образования в зарубежных странах и даже оглянулись назад... на проклятую царскую систему просвещения. Кое-что верное и разумное можно было бы взять и там, хотя бы в урезанном виде, за исключением, разумеется, телесных наказаний, но, не отвергая (боюсь сказать, весь дрожу)... волчьего билета!

Да неужели еще не настало время убедиться в том, что, исходя из советского гуманизма, давать «овечий билет» «волкам», еще в превеликом множестве обитающим в нашем обществе, вовсе не способствует их очеловечиванию и уменьшению численности!

Думается, даже, наоборот: от такой снисходительности они еще больше наглют и еще больше множатся их ряды.

А что касается вообще гуманизма, которым у нас так любят хвастаться, то порядочный человек никак не пойдет против своей совести и не совершит преступления, так что он и не нуждается в гуманизме государства.

Американский миллиардер Поль Гетти умер накануне своего восьмидесятипятилетнего юбилея, не дождавшись своих мемуаров, которые заканчиваются следующей фразой:

*«Люди должны смириться с тем, что между ними никогда не было равенства, нет и не будет».*

Но в истории человечества не он первый высказал такую зловещую мысль... К примеру, еще в середине прошлого века персонаж одной из повестей Ильи Чавчавадзе, лежебока-князь Таткаридзе, чтобы оправдать крепостное право, поднимал руку и говорил: «Вот посмотрите на эти пальцы – разве они одной величины? Так и люди!»

Нет слов, это была ужасающая социальная несправедливость, когда трудяге-крестьянину по сравнению со своим господином, бездельником-князем жилось много-много раз хуже, но и это тоже пахнет социальной несправедливостью, когда в закуской «среднеобразованный», фактически малограмотный продавец хинкали (это вроде пельменей, но с перцем!) наслаждается советской жизнью во много раз больше кадрового рабочего или честного врача, из тех, кто не смотрит в руки больному.

По моему не очень марксистскому разумению, достичь абсолютной социальной справедливости ни в каком человеческом обществе невозможно, и как мне горестно, что я, не имеющий даже письменного стола, должен разделить мнение миллиардера...

Да, ничего не поделаешь, жизнь так устроена, что равенства граждан нет даже на кладбищах; под землей – да, а вот над землей... Бывает, совершеннейшему ничтожеству такое надгробие... О, умирающий лебедь из черного мрамора...

И пока люди рождаются красивыми и некрасивыми, глупыми и умными, способными и малоспособными, очень талантливыми и совсем бесталанными, работягами и ленивыми, храбрыми и трусливыми...

Один мой знакомый, «Иван Прокофьевич», кандидат экономических наук, сильно возмущался тем, почему, к примеру, космонавт должен жить лучше него... А между тем этот «космонавт» -экономист боится войти даже в собственную темную комнату, прежде чем не зажжет свет снаружи...

Такой «несправедливостью» неумно возмущаться, а так вообще... К относительной справедливости нам, разумеется, надо стремиться.

*Одним дегтем «великие произведения» пишутся только на заборах.*

Неизвестный мудрец неизвестной национальности, живший в неизвестное нам время.

«Ловлю пескарей в Грузии» Вы, Виктор Петрович, посвящаете «Адольфу Николаевичу Овчинникову». Имя, отчество, фамилия!

Просто и сухо: ни тебе «Милому другу с любовью и преданностью», ни тебе – «Однополчанину в память грозных военных лет», ни тебе «Искуснику-рыбаку»...

(Кто знает, может, и Адольфу Николаевичу пришлось ловить пескарей в Грузии, и не без досадных приключений?!).

Как ни говори, читатель потому и читает, чтобы расширить свой кругозор, обогатить свои знания. Но и писатель, естественно, вовсе не обязан раскрывать перед ним все свои карты, обнажать всю свою душу.

Наоборот, на этот раз Вы заслуживаете даже особой нашей читательской благодарности: ведь могли же сие посвящение окутать таинственной завесой, ограничиться просто инициалами «А. Н. О.» и этим, кстати, со временем задать головоломку биографам и исследователям Вашего творчества: да кто ж скрывается, господи, под этим загадочным «А. Н. О.»?

Однако, к счастью, два обстоятельства нам все же ясны: раз не пишете «Светлой памяти» (не дай бог!), стало быть, объект Вашего посвящения жив, и он наш современник, и второе: если б вы его не уважали и не ценили – и не посвятили бы.

А это другой вопрос, стоило ли такой, я бы сказал, не очень... мм... рассказ посвящать человеку, к которому относитесь, возможно, даже с нежными чувствами?

Впрочем, в «Пескарях» встречаются и такие абзацы, даже страницы (две-три), которые вполне достойны посвящения, ибо они написаны рукой мастера.

Вы, наверное, подумаете, что я хвалю эти страницы за то, что в них наша национальная гордость не ущемлена.

Нет, отнюдь нет, они просто-напросто написаны настоящим писателем, а не одним из членов двенадцатитысячной армии Союза писателей, до зубов вооруженных шариковыми ручками.

Честно признаться, и я мало отличаюсь от таких членов, но вот меня все же до чертиков интересует возраст многоуважаемого Овчинникова... Не степень Вашего родства с ним или степень знакомства и дружбы, а только возраст.

Если он Ваш ровесник или старше Вас, не имел ли он из-за своего имени «Адольф»...

У меня был школьный товарищ с таким же именем... О-о, если б Вы знали, какие муки он пережил в военные годы, какие страдания!.. А его, бедного, нарекли так еще до того, как Адольф Шикльгрубер стал всему миру известен как Адольф Гитлер...

...И «моего» Адольфа, еще ни в чем не прощтрафившегося, взяли и послали в штрафной батальон: раз и ты Адольф, иди и сражайся врукопашную со своим бесноватым тезкой...

О, вообще, эти имена!..

После того, как мы стали богоугодными... то есть, простите, властеугодными атеистами и

отказались от крестин, нынче никто не заглядывает в святцы в поисках традиционных, благозвучных имён – греческих, римских, библейских... Кругом такое нашествие иностранщины!.. У нас, в Грузии, столько теперь Гамлетов и Офелий, сколько их, вероятно и в шекспировские времена не было в «неладном Датском королевстве!»

Не буду скрывать своего злорадства: и в Россию проникли «Эдисоны» и «Мараты»... А это звучит еще смешнее, ибо у русских обращение по батюшке является обязательным знаком уважения, и вот вам... Ричард Харлампович... Альберт Адольфович... Дездемона Сидоровна...

В Москве одна ученая дама, химик, после долгих стараний и страданий получила какое-то химическое соединение и дала ему, исходя из его составных частей, длинное, трудно выговариваемое название... А потом, когда, сделав перерыв на фронте науки, произвела на свет лучшее из своих творений, включая и научные, первенца, окрестила его в честь своего изобретения именем своего же изобретения!

О, что там, в сравнении с ним... На-ву-хо-до-но-сор!..

Слава богу, времена маккартизма... Простите, простите, я хотел сказать – космополитизма, когда французскую булку спешно переименовали в городскую, и писание рецептов по-латыни расценивалось чуть ли не изменой Родине, давно позади, а то, знаете, будь и сейчас тогдашние сверхбдительные сталинисты...

...Инструктор-пропагандист райкома партии товарищ Мурадов в свои еще сравнительно молодые годы, до войны, с любовью вытатуировал на груди профиль Сталина, а потом, после войны, в честь Сталина и Берия имя свое – Арто – изменил на комбинированно-гордое: Сталбер! Сталбер Мурадов...

Но когда всем нам, в том числе и товарищу Мурадову, неожиданно открыли глаза на то, что Берия «хотел в нашей стране возродить буржуазно-помещичий строй в духе Броз Тито» (припомним дату – середина 1953 года, когда Тито еще рассматривался у нас как злейший враг коммунизма) и Очкастого (так называли Берия в Грузии) убрали из жизни так незаметно, как будто он вообще и не существовал на свете и, стало быть, роли никакой не сыграл ни в защите Кавказа, ни в «похищении огня» двадцатого века (замечу мимоходом, что у нас ведь нет шпионов; а вот «ихний» шпион – это и есть шпион, а наш... мм... – разведчик), товарищ Мурадов был вынужден, не без сожаления, отсечь вторую половину своего некогда славного имени и превратился в Стал Мурадова...

Не знал несчастный тогда, что через три года кукурузовед Никита Хрущев и на его уже и без того усеченное имя обрушит новый удар; на двадцатом съезде Сталин окажется не лучше своего младшего соотечественника: «Сельского хозяйства не знал... В финансах не разбирался... Думается, был замешан в убийстве Кирова... За войной наблюдал из-за угла...»

(Ну, это уж «точно»! А вот Никита-то принимал «самое непосредственное участие»! В конце 50-х годов, когда он был уже в зените своей сомнительной славы, в прессе появилась фотография: «Товарищ Н. С. Хрущев на Сталинградском фронте»; лежит в подмосковных снегах Никита и через полевой бинокль рассматривает «Сталинградский фронт», то есть снимающего его фотографа, которого на снимке, разумеется, не видно).

...О, в те дни очень обеспокоенный, с тревогой признался мне товарищ Мурадов:

– В баню-то перестану ходить, черт с ней, пусть вши и грязь съедят меня, но что ж с именем делать-то? Я, кажется, совсем без имени остаюсь... А вдруг будут спрашивать, как Вас зовут, что же мне отвечать? Я Безымени Мурадов... – Как, как? Безымени Мурадов? – Да, Безымени Мурадов...

Эх, в наше время эти имена, имена! Этот неодолимый зуд всему присваивать чье-либо имя!..

И университету, и птицеферме, и стадиону, и оросительному каналу...

И среди них сколько несуразных! В Абхазии есть «Гульрипшский туберкулезный санаторий им. В. И. Ленина». Есть и колхоз имени... Пушкина. Хм! Пушкин и... колхоз?! («Отец мой дает мне 200 душ крестьян, я их заложу в ломбард», – из письма Александра Сергеевича Вере Федоровне Вяземской).

Нет, если б у нас функционировали публичные дома, то, наверняка, их тоже не оставили бы без «крестин»...

А переименования? Во Франции генерала де Голля считают первым среди великих французов со времен Наполеона, а вот чтобы в его честь переименовать одну из старинных площадей Парижа (Этуаль), в парламенте два дня шли горячие дебаты, и с трудом удалось (большинством в два голоса!) достичь компромиссного результата. А у нас не только площади и улицы, но и целые города, веками носящие... мм... И вдруг...

Самая большая площадь города Тбилиси в царское время называлась Эриванской. А потом, когда

мы обрели долгожданную волю, ее переименовали в Площадь Свободы. Прошло некоторое время, и, по-видимому, кому-то не понравилась наша «свобода», и ее перекрестили в Площадь Закавказской Федерации, а потом снова перекрестили, но теперь уже в Площадь Берия. И так она называлась долгие годы, но, как известно, ничего не вечно под луной, особенно под той ее частью, которая освещает Землю советскую: в первые же месяцы правления Хрущева Берия вдруг оказался тем презренным, трижды подонком, который хотел «реставрации капитализма в СССР».

А вот что его вовремя не раскусили, не вывели на чистую воду, не сорвали с него маску, в этом, представьте, виновата, оказывается, Грузия, где он единолично властвовал лет семь, а в Москве сидел лет пятнадцать бок о бок с тогдашними его разоблачителями и перед их носом (с некоторыми из них заодно) творил черные дела...

Короче говоря, Площадь Берия, как географическое название, в одну ночь исчезла с лица земли, и ей дали новое название. Но ее старое название не могло исчезнуть за одну ночь, ведь от укоренившейся привычки трудно сразу отвыкнуть.

Помню, в дни того «народного гнева» против «агента мирового империализма», кондуктор троллейбуса, по старой памяти выкрикнув – «Конечная остановка – Площадь Берия», так испугалась своего объявления, словно совершила такой непростительный антисоветский поступок, что Площадь Берия станет нынче для нее и впрямь конечной остановкой, и... тут же упала в обморок!

Не в защиту Берия будь сказано, ибо он и ему подобные расстреляли моего брата, отца трижды арестовывали, сестру сослали за мужа «врага народа», под конец и меня «осчастливили», не говоря уж о двух моих расстрелянных двоюродных братьях и близких родственниках, так что было бы глупо думать, что все это я пишу для того, чтобы хоть немножко обелить, реабилитировать Берия... Ничуть! Я только хочу сказать тем, кто возьмётся со временем писать объективно правдивую историю нашей страны (думается, это будет не скоро), что этот «славный сын грузинского народа», был переведен в Москву в октябре 1938 года, после чего приостановились массовые, массовые репрессии, но репрессии вообще, конечно, остались...

А до этого предшественник Берия на Лубянке...

Но лучше послушаем известного авиаконструктора А. С. Яковлева, который в течение нескольких лет довольно близко общался со Сталиным и как заместитель министра авиационной промышленности.

Каждое высказывание вождя и учителя он, приходя домой, по горячим следам слово в слово записывал:

*«После арестов в 1937-1938 годах с кадрами было нелегко. Однажды Сталин дома за ужином сам заговорил о том, что во всех областях не хватает хороших работников.*

*– Ежов – мерзавец! Погубил наши лучшие кадры, разложившийся человек. Звонишь к нему в наркомат – говорят: уехал в ЦК. Звонишь в ЦК – говорят: уехал на работу. Посылаешь к нему на дом – оказывается лежит на кровати мертвецки пьяный. Многих невинных погубил. Мы его за это расстреляли».*

«Цель жизни». Стр. 509. Москва, 1968).

Да! «Мы его за это расстреляли»...

А теперь, то есть после смерти Сталина и ареста Берия в июле 1953 года, только и слышишь: Берия да Берия... Исчадие ада!

Да, это так и есть, но где же другое исчадие ада, где Ежов, где ежовщина?

Кто же заложил фундамент 1937 года – Берия, тогдашний секретарь ЦК компартии Грузии, окраинной республики, или Ежов – народный комиссар внутренних дел СССР тех лет?!

(Известно, что Ежов собирался покончить и с Берия, как с врагом народа, но последний как-то выкрутился как друг народа).

Ежову, в бытность его «сталинским наркомом», за сверхбдительность, то есть за расправу, за гибель сотен тысяч невинных людей курили фимиам, возносили его до небес!

Мое поколение еще помнит знаменитый как бы дружеский шарж «Ежовые рукавицы» Бор. Ефимова в «Известиях»... Между прочим, в те «Ежовые рукавицы» чуть позже попал и родной брат Ефимова – талантливый Михаил Кольцов...

Да, так...

Про одного из главных зачинателей страшнейшего в истории человечества тридцать седьмого года, про Ежова, почти нигде не услышишь и не прочтешь слов осуждения, только Берия и Берия...

Поневоле приходится думать, а не потому ли это, что Ежов – сын великого русского народа, а

Берия... нерусский?!

А разве и это не характерно? В Москву прибыл с официальным визитом премьер – министр Италии Джулио Андреотти. На обеде в честь его Председатель Совета Министров СССР А. Н. Косыгин сказал: «...имя советского героя-партизана Федора Полетаева стало символом совместной борьбы советского и итальянского народов против фашизма»...

Высокий гость в своей ответной речи внес коррективы в вышесказанное:

*«Двое из этих партизан – запомнить их имена считаю для себя большой честью – Федор Полетаев и Форе Мосулишвили – были удостоены высшей итальянской награды – золотой медали за воинскую доблесть».*

(«Известия», 26.10.72.).

Как видите, товарищ Косыгин не счел для себя большой честью, подобно синьору Андреотти, запомнить и упомянуть имя и другого советского партизана – героя Форе Мосулишвили, ибо он был грузин...

\* \* \*

В моей долгой и малорадостной жизни только один единственный раз столкнулся я с невиданным, неслыханным чудом, когда на выборах, как у нас принято говорить, рекомендованного вышестоящими органами товарища...

Ой, господи, не избрали!..

И что крайне поразительно, за такое беспримерное ослушание не последовали суровые организационные меры.

Сие пренеприятное событие произошло в одном из районов Западной Грузии, недалеко от хорошо Вам известного Ткибули, где секретарем райкома работал чванливый, грубый, прямо скажем, болван из болванов... А на этот пост он попал еще благодаря своему приятному голосу и довольно проникновенной игре на гитаре.

(Ведь нас не ангелы назначают, а люди во плоти, которым ничто человеческое не чуждо, в том числе и жажда развлечения в те редкие минуты, когда они нами непосредственно не руководят).

Но первого человека в районе за надменно поднятый кверху нос, за важничанье и вызывающую игру в барина, за хамские замашки никто не любил. Не любили ни подчиненные, которые были вынуждены выполнять волю самодура, ни крестьяне...

Эта неприязнь еще больше усилилась после того, как он счел ниже своего достоинства пользоваться общим плебейским нужником и велел выстроить для себя персональный, территориально довольно далеко от общего, но в том же райкомовском дворе, так как канализации в маленьком районном городишке вообще не было...

...И он всегда чинно, словно вождь в миниатюре, направляясь «туда», на подступах к нему доставал из кармана со звоном связку ключей и, подобрав один из них... мм...

А «потом»... Запирать никогда не забывал!

Через некоторое время, а за это время он по-прежнему неустанно терзал крестьян, приходящих к нему с разными житейскими просьбами, а заодно и работников своего аппарата.

(Начальников, сколько у нас, нет ни у одного народа в мире; и не потому ли среди наших «товарищей» так пышно цветет постыдное чиновничество!).

...Кто-то из них – только неизвестно, по коллективному ли заговору или террорист – одиночка, – ночью подкрался с лопатой и пилой к его «владениям», вырыл сзади землю для того, чтобы просунуть руку и подпилить доски...

А наутро, когда он, как всегда, с чувством великой собственной значимости вошел «туда» и согнул колени... мм... Подпиленные доски не выдержали тяжести власти секретаря райкома, и он рухнул а яму, в свое же персональное дерьмо...

Вы, конечно, не раз замечали: когда милиционер останавливает провинившегося автоводителя, страж порядка, нисколько не торопясь, нарочно замедленными шагами направляется к его машине...

Точно так же, когда из секретарского лично-личного нужника раздались почти замогильный голос и стоны, вызывающие о помощи, хотя к тому времени во дворе уже успела собраться глазающая публика, никто из них не поспешил, не бросился стремглав выручать своего идейного вдохновителя и предводителя...

Выдержав длительную, надо полагать, мстительную паузу, – будто бы ищут брезентовые рукавицы, – только тогда и принялись за спасательные работы: чем черт не шутит, а вдруг его и



после такого вонючего случая оставят на своем посту, и тогда – берегись!..

Но это всего лишь первое действие такой незаурядной истории. А из второго действия нам станет известно, что героя нашего времени в том районе, правда, не оставили, но поскольку он числился в номенклатуре, а номенклатурному работнику, как мы знаем, до конца дней своих суждено летать на номенклатурной орбите, решили лишь на одну ступеньку понизить в должности и назначить...

Ой, что я болтаю... Из-бра-ть! Избрать председателем исполкома соседнего района, откуда, кстати, родом Ваш покорный слуга.

Но... Чудо моего века и моей жизни как раз в том и состоит, что собрание районного партактива, несмотря на то, что этого кандидата представлял и рекомендовал от имени вышестоящих органов очень энергичный товарищ из Тбилиси (а энергию свою, столь ему необходимую, черпал (и черпает!) он в специальном, не для всех открытом магазине!), единодушно восстало:

– У нас есть свои кадры, почище его! Он воняет! Он воняет!

Скрепя сердце, пришлось уступить, но...

Нынче редко кто пишет пьесу в трех действиях, только в двух, случается, и в одном... Так ведь писать легче и удобнее (только не для зрителя!): ни тебе экспозиции, ни тебе кульминации! Как, дескать, в жизни – «У самовара я и моя Маша», – но жизнь, каждодневная, ведь это еще не искусство!

Ну, разве, к примеру, этот трагифарс о персональном нужнике, если будем придерживаться строгих правил классической драматургии, а не абсурдной, может уместиться в двух куцых актах?!

Нет, здесь без третьего действия не обойтись; а раз так, ему следует предпослать эпиграфом расхожую народную мудрость: шуку в наказание выбросили в море!

Точно так и нашу номенклатурную шуку взяли и из районного центра перебросили в центр республики и тут же избрали по профсоюзной линии председателем всех артистов и художников, режиссеров и дирижеров, певцов и оркестрантов, и балерин тоже... Словом, множество разных лауреатов и народных, а председатель таких творцов вправе ли сам остаться без звания, да еще при его заслугах перед многострадальным искусством? Ведь он, будучи в седьмом классе, сорок лет назад, пел в школьном хоре!

...И он без проволочек стал заслуженным деятелем искусств, хотя свой певческий голос – сладкозвучный тенор, – все время пребывая на командных постах, давно потерял, но зато остался барственный гонор... Возможно, потому и избирали его председателем бесменно в течение свыше 30 лет!

(Во избежание недоразумений, на всякий случай, число напишем и прописью: в течение свыше тридцати лет!!!).

В старом мире в конце таких вовсе не майскими розами пахнущих историй говорили: *Finita la comedia*, а в нашем новом мире такие комедии, и не только комедии...

\* \* \*

Старые сказки, как Вы помните, начинались...

«В некотором царстве, в некотором государстве, за тридевять земель отсюда жил-был визирь»...

Но я хочу рассказать Вам современную сказку...

В некоторой республике, в некоторой столице, не за горами и не за морями, жил-был визирь... Простите, то есть министр, не то музыки, не то беллетристики, не то театральной этики и поэтики, сам же сочинитель, и у всех на виду...

Нет, не обдeldывал, а безбоязненно делал свои дела, то есть пробивал, прошибал, проталкивал творения свои, – не бездарные, нет, но только свои, свои сочинения, среди них – для идеологического равновесия! – и «Оду партии», и «Кантату о партии», хотя сам черт не разберется, где там музыка и где там партия, его все-таки...

Да к тому же, поскольку не был он ни взяточником, ни казнокрадом, что в том царстве-государстве считалось первейшим признаком чуть ли не христовой порядочности, его и пальцем не трогали и сквозь пальцы смотрели, как приходило в запустение его ведомство-министерство не то культуры, не то беску... мм...

Но когда цистерна терпения совсем-совсем переполнилась, в один туманный день набрались храбрости и, глубоко извиняясь, обратились к нему с просьбой, не соизволит ли он освободить пришедшее в ветхость от многолетнего сидения министерское кресло и взамен, в виде компенсации, пересест в депутатское кресло самого высокого ранга...

Предложение это было принято без энтузиазма, но все же было принято великодушно, и бывший министр отбыл в один из приморских городов, где ему надлежало встретиться со своими избирателями в драматическом театре имени такого-то...

Ох, как все были рады!

И артисты, и режиссеры, и осветители, и реквизиторы, и капелдинеры рады были безмерно разглядывать его на сцене, выступающего со словами благодарности за оказанное ему искреннее и высокое доверие...

– Это великое наше счастье, что он наш депутат, и лицезреть его так близко тоже великое счастье наше! Ведь он за восемнадцать лет своей министерской деятельности ни разу не побывал в нашем театре!

В диком восторге были в особенности бутафоры, и они первыми же отдали ему свои бутафорские голоса!

Сталин – о-о! – великий режиссер! Не в трагедийном, а в комедийном жанре самая смешная комедия в его постановке – это, конечно, всеобщие выборы: при стечении ликующего народа к избирательным урнам... Выбрать одного из одного!.. Да еще тайно голосуя...

Это, пожалуй, единственный спектакль в мировом театре, когда он так долго-долго живет и после смерти его творца: свыше тридцати лет!

И все же мораль этой сказки: впредь мы не должны так выбирать, если не хотим, чтобы живительное обновление нашего общества закончилось плачевно, чем бы мы доставили радость еще не истлевшим, пророческим костям Отто Бауэра, современника Маркса, изрекшего: «Все великие начинания кончаются неудачей».

...Ах, как было бы желательно, чтобы кандидат в депутаты хотя бы в ночь перед выборами не спал спокойно и безмятежно, а этого достичь можно лишь в том случае, если он будет чувствовать дыхание конку...

Нет, «конкурент» считается у нас нехорошим словом, – соперника!

\* \* \*

Крылатая фраза «Депутат – слуга народа» принадлежит Сталину, и поэтому она давно вышла, вернее, вывели ее из разговорного обихода, но смысл ее – теоретически – вовсе не упразднен.

Есть у нас один, по-настоящему маститый, но, к сожалению, не всеми уважаемый писатель. Он несколько раз справлял юбилеи, но справлял их, особенно в последние годы, не в писательском клубе и не в театре, и не на стадионе (кто посмел бы ему отказать!), а... на телевидении: в просторном зале телестудии сидит юбиляр в окружении своей свиты близких ему литераторов и слушает внимательно, и мы, «уважаемые телезрители», тоже слушаем, правда, не так уж внимательно, очередные выступления – вариации на тему «Славься, славься...».

Но что это за новая мода устраивать юбилей за «голубым занавесом», в плотно закрытом помещении, среди тщательно отобранных немногочисленных тебе известных почитателей, а не всенародно, в театре, в присутствии любящих тебя читателей?! Не боязнь ли толкает на это – а вдруг какой-то хулиганствующий элемент с галерки громогласно процитирует твои же, быть может, давно забытые тобой строки:

Только и только большевик –  
Вот кто для меня человек!

Или же:

Мне все равно, что Ираклий, что Ага-Махмуд-хан,  
Куда ни пойду, родину свою везде найду!

(Ираклий II – последний царь Грузии, боготворимый народом; Ага-Махмуд-хан – шах Ирана, в конце восемнадцатого века камня на камне не оставил от Тбилиси).

На свете существует много теорий, есть и такая: теория дистанции, теория времени.

Когда в спешке ради «сладко-красивой» жизни, ради знаков отличия изменяешь этой теории, со временем та же жизнь мстит тебе за это...

Как досадно, что не хватает мне умения сосредоточиться на одном объекте, и, как кузнечик, прыгаю с одного стебелька на другой: ведь вначале я вовсе не собирался рассказать про юбилей, а о том, как этот наш почтенный мастер родного слова однажды, почуяв угрозу, что, кажется, хотят сделать перерыв в его служении народу, послал коротенькое письмецо руководящему лицу: «Если не выберете меня вновь в депутаты, я покончу с собой».

К счастью, ему не пришлось расстаться с жизнью и народу тоже, к превеликому счастью, не пришлось расстаться со своим верным слугой...

Избрали!

Почти подобная же история произошла и с одним членом двух академий, который чуть ли не с пионерского возраста занимает руководящие посты и с того же возраста ревностно собирает и накапливает всевозможные звания и титулы, и теперь у него их столько, что... О, последний русский государь по сравнению с ним покажется мальчишкой с Невского проспекта:

*«Николай II Император и Самодержец Всероссийский, Царь Польский, Государь Псковский и Царь Грузии, Великий князь Смоленский, Литовский, Финляндский, Князь Эстляндский, Лифляндский, Курляндский и прочая, и прочая, и прочая...».*

А наш просветитель во многих областях жизни «и прочая, и прочая, и прочая» не признает: все свои титулы целиком и полностью, без всякой «прочей», и баста! Незачем брать пример с Николая Романова, он был скрягой, когда по утрам повара вызывал, долго колебался, заказать обед на восемь или на девять персон, и на бумаге экономил, а наш брат...

Около тридцати пяти (35!) лет служит он народу, как депутат... Да не физик он и не кибернетик! Те могут не уметь хорошо писать, но мыслить – да, а этот и пишет хорошо, и говорит – дай бог! И когда стенографистки дают ему на сверку его же речь, произнесенную на сессии о бюджете республики на следующий год, он тщательно исправляет неточности, допущенные ими: ну, если у них написано просто – (Аплодисменты), он исправляет на (Бурные аплодисменты)...

И напрасно хихикают втихомолку девушки-стенографистки над «бурными», наш оратор лучше их знает, у него, несмотря на солидный возраст, слух стопроцентный...

О, как далеко от нас и как близко чеховское время!

Эх, Антон Павлович, Антон Павлович!..

Если б Вы знали, как Вы нам нужны! Мы создали нового человека, новых людей, и как было бы приятно, как было бы приятно, если б Вы могли с ними познакомиться!

И если бы Вы вновь взялись за перо!..

О, боюсь, однако, как бы Вас после двух-трех рассказов не обвинили в мелкотемье, и напрасны будут тогда Ваши попытки оправдаться: будто бы в литературе мелких тем и нет, что это только у мелких писателей произведения, написанные даже на исполинские темы, получаются карликовыми и пустячными...

Ведь вся Ваша беллетристика – прекрасное тому доказательство. Возьмем, к примеру, хотя бы «Смерть чиновника»: маленький человек, дореволюционный винтик, как-то чихнул и чуть брызнул на голову генерала и с тех пор лишился душевного покоя...

Ну что это за тема? По нашим понятиям, конечно, мелкая, а вот перед нами зримо вырисовывается жизнь целого народа в определенную эпоху...

О, нам не только Вы нужны, Антон Павлович, нам и Свифт нужен, Джонатан! У нас и для него найдутся уникальные, умопомрачительные темы!

Да не станем же мы ему предлагать заурядно-простые... Мы ему...

Вот, например, вроде этого: «Писатель и ученый». В том городе, где в газете была напечатана эта юбилейная статья, многие знают, что этот писатель и ученый в то же время является председателем жилищно-кооперативного товарищества, но не знают главного: чему посвящает больше времени наш семидесятилетний юбиляр, – служению науке, мукам слова или поискам шпингалетов и чешских цветных унитадов...

О (о-о, опять «О!»), боюсь, боюсь, что Свифт, Джонатан, отмахнется даже от такой темы и, возможно, гневно пошлет нас к чертям собачьим, не хочу, мол, вновь возвращаться в Лилипутию...

\* \* \*

Это произошло в канун всеми нами почитаемого всенародного праздника: в столице одной из наших республик в магазине хозяйственных товаров «выбросили» на радость людям глиняные ночные горшки...

Случайно проходивший мимо профессор Д. Д., не побоявшись столпотворения и несмотря на свой третий юбилейный возраст, тоже ринулся в бой, ибо многие годы мечтал иметь такой горшок, алюминиевый казался холодновато-неуютным для его старых костей, а глиняный, по воспоминаниям детства... мм...

К счастью, обошлось без поломанных ребер, без увечий достался ему горшок, и вот теперь с этим неожиданным подарком судьбы идет он, заслуженный деятель науки, по улице в приподнятом

настроении и думает о том, сколько радостей бывает, черт побери, в нашей жизни: сегодня – этот горшок, вчера – поезд пришел только с трехчасовым опозданием, позавчера утром – раздобыл туалетную бумагу, а вечером по талону получил полкило сыру и килограмм мяса (это не злопахательское преувеличение – в городе Тбилиси на эти продукты карточная система, только с той разницей, что масло дают регулярно, ежемесячно, а сыр и мясо – к большим праздникам: к Новому году, к 1 Мая и 7 ноября), а неделю назад, слава тебе, господи, какая-то молоденькая девушка, судя по белому халату, выглядывавшему из-под пальто, вероятно, студентка-медичка, даже не встретившись прямо с его устало-умоляющими глазами, уступила ему в троллейбусе место, и он, удивившись ее такому благородно-героическому поступку и несказанно обрадованный тем, что в нашей жизни еще можно встретить мифического человека, подарил ей настольный календарь на 1986 год, легко распрощавшись с той радостью, которую доставило ему данное приобретение.

Да, много радостей в нашей жизни, их даже не счесть!

И вдруг от таких радужных дум его отрезвил вопрос одной немолодой дамы, чьи обе руки были заняты авоськами, туго набитыми облепленной землей картошкой.

– Простите, где Вы его купили?

– Что? – очнувшись, спросил седовласый профессор без единого волоска на голове и чисто выбритый...

– Да этот!

– Что «этот»? – Доктор искусствоведения еще витал в сладких мечтах...

Дама была вынуждена назвать вещь своим именем:

– Да горшок-то, ночной...

– Ах, этот горшок?! Вот недалеко отсюда, дорогая, рядом с антикварным магазином... Но они уже кончились.

– Что Вы! Какая досада! Значит, если и побегу, не достанется, да?

– Уверен, что нет. После меня лишь один оставался, да и то с поломанной ручкой.

И заведующий кафедрой изящных наук, сделав несколько шагов вперед, словно попал в окружение... Некоторые, вытаращив глаза, поспешно, даже без извинений...

– Ой, где Вы его достали?

– Где дают?

– Где Вам так повезло?

Выйдя из окружения смертельно усталый – всем надо отвечать одно и то же, – и чтобы избавиться в дальнейшем от таких расспросов, профессор попробовал сунуть горшок в пузатый портфель, но не удалось: место было занято рукописями его научных изысканий по древнеримскому театру... Да и газет, черт возьми, нет под рукой, чтобы завернуть и скрыть его от завистливых взоров... А ездить на такси он возненавидел еще с тех пор, когда таксист, не спросив разрешения, посадил в машину какую-то расфуфыренную даму, а их каким-то роковым образом заметила жена, и, когда он вернулся к родным пенатам, на почве ревности она применила к нему все приемы каратэ, подпольные курсы которого только что окончила с отличием.

...Освободившись от этого кошмарного воспоминания, он вспомнил, что дом его еще далеко-далеко, и он сел в автобус, но и здесь... «Где Вы... где Вы... где Вы...» и, почувствовав, что без инсульта ему до дому не добраться, сошел на первой же остановке и со всей силой грохнул о тротуар свою давнишнюю мечту, так быстро истаявшую великую радость свою – горшок, ночной горшок, глиняный ночной горшок!

От него каким-то чудом только ручка уцелела...

Для нашего времени и для нас это, конечно, мелкая тема даже «для небольшого рассказа» («Подумаешь, временные затруднения, длящиеся всего десятки лет!»), а Чехов, взявшись за нее, кто знает, может сотворил бы что-нибудь бессмертное...

\* \* \*

А это было давно, но не так уж давно, примерно в конце той пятилетки, которую назвали пятилеткой качества...

(А что, до того все предыдущие пятилетки были некачественными?!).

...Приехал в Москву впервые один наш довольно известный поэт (А. Б.) в том возрасте, когда любовные стихи пишут только по очень далеким воспоминаниям, приехал, как говорится, и на людей посмотреть, и себя показать – а вдруг книгу издадут, которая, кстати, кроме него никому не нужна, – да и кое-какие покупки сделать.

(Ах, если б он сейчас собрался ехать, я его очень-очень попросил бы привезти мне из Москвы хоть одну скляночку йода: благодаря неплановому хозяйству Афродита из морской пены чаще появляется у нас в Черном море, чем, благодаря плановому хозяйству, йод появляется в наших аптеках!).

...Конечно, он и не надеялся, что даже в столице купит что-нибудь без очереди, поэтому, увидев в Парке культуры и отдыха имени Горького длинный «шлейф», исцеляющей трусцой побежал туда и, минуто простояв, спросил впереди стоявшего человека в полосатых брюках...

В брюках-то брюках, но, однако, женщину, и спросил на ломаном русском языке, что, мол, здесь дают... Женщина в полосатом, видимо, сразу смекнула, что он, несомненно, инопланетянин, только что спустившийся на нашу грешную землю на летающей надежде, и, сдерживая красивую русскую, окрашенную в явное гостеприимство улыбку, ответила:

– Подойдете и увидите.

И немолодой грузинский Растиньяк, думающий покорить столицу нашей Родины своей поэтической персоной, видит, что очередь быстрее увеличивается сзади, чем уменьшается спереди, и – что самое странное – в нее становятся одни женщины, которые с нескрываемым интересом (как ему казалось) и почему-то пересмеиваясь, поглядывают на него...

А его-то не покидают радужные думы; наверно, дают что-нибудь сугубо женское, и тем лучше: все равно что будет – купит и обрадует жену – поэтессу, и она это вполне заслужила. Уже сколько чудесных стихов написала она, милая, о личной Продовольственной программе!

...И вдруг подходит к нему не очень молодая, на удивление голубоглазая цыганка (?) и говорит:

– Дайте мне пять рублей и я уступлю Вам свою очередь. Вон где я стою...

Наш поэт так и поступил, и теперь, когда он сильно продвинулся вперед и почти подошел к заветной цели, то обнаружил доселе ему неведомую, черт побери, женскую передвижную вагон-уборную!

Ну, чем же плохой сюжет для небольшого рассказа в чеховском духе, а? У меня и название придумано:

«Великое чувство очереди»,

или же

«Приобретенное чувство, ставшее врожденным».

\* \* \*

Ах, Виктор Петрович, в какое удивительное время мы с Вами живем, то есть в удивительно хорошее время живем!

Ощутить это больше Вас могу я, ибо дольше Вас жил в то удивительное время, когда...

В одном неприступном и засекреченном месте неизвестно откуда взявшийся телефонный разговор оставил сомнительно-тревожный след; в нем звучала одна странная фраза:

– А как эту операцию комментирует радиостанция Кантере?

...И пошла писать губерния: моментально десятки людей были брошены на поиски местонахождения «тайной вражеской станции Кантере»... Кого только не притянули за уши, и всем в упор одни и те же слова:

– От нас ничего не скроется. Мы все слышим, все видим, все знаем! Мы и это знаем, конечно, но мы хотим, чтобы ты сам признался: где спрятана радиостанция Кантере?

...И, несмотря на чистосердечные признания – не знаем, не ведаем, не слышали, – в конце концов «вражеская радиостанция» была обнаружена: она оказалась... в правом ухе Абрама Исааковича Кантере, старого коммуниста, бежавшего из оккупированной Одессы и нашедшего гостеприимный приют в Тбилиси!

В то время Кантере читал лекции по коммунистической этике в вечернем университете марксизма-ленинизма и носил постоянно слуховой аппарат (оглох во время дежурства на крыше от разорвавшейся вблизи бомбы), который товарищи-коллеги за его громоздкость шутливо окрестили «радиостанцией», соединив в одно понятие лектора Кантере и его аппарат...

Да, в удивительное время мы с Вами живем, Виктор Петрович!! Что там «Кантере»! Вот Вы пишете, что в каком-то районном грузинском городишке можно купить и самолет, и автомат, почти так же, как в Америке – чуть ли не космический корабль многоцелевого использования.

(Кстати, раз речь зашла об оружии, так хочется мне обратиться к Вам – пронизательному

писателю-фронтовику, знающему толк в огнестрельном оружии, с совершенно непостижимым для меня вопросом: вот в Америке, где, по нашей статистике двадцать миллионов угнетенных негров, где недовольных своей неграмотностью 30 миллионов неграмотных, где три миллиона бездомных, восемь миллионов полуголодных безработных, а совсем голодных, увы, даже не счесть, – ведь это громадная революционная сила, тем более, когда ее авангард – коммунистическая партия – имеет свою бесцензурную печать, и, что самое главное, в стране, где любое оружие продается на каждом перекрестке свободно, без ограничения, стало быть, и вооружаться нетрудно (а деньги найдутся!), – почему же в такой стране не совершаются революции и даже и слабых попыток не бывает к низвержению власти кучки эксплуататоров-богачей?!).

...Да и здесь, то есть в районном центре Грузинской ССР как и в Соединенных Штатах, никто не спрашивает, кто это оружие изготовил, как изготовили, где изготовили, и вообще, никому в голову не приходит, хотя бы в интересах безопасности государства, вовремя пресечь эту незаконную куплю-продажу и изолировать от общества продающих и покупающих в провинциальном Зугдиди самолеты ТУ-154 и автоматы Калашникова разных калибров...

Боже, какое это счастье! Так хочется жить и жить, и писать сатирические опусы, только без...

Чехов был гений, но и он вряд ли раскрылся бы в тисках нормированной правды, а мы – тем паче... (В этом множественном числе я подразумеваю, естественно, не Вас, а себя и себе подобных).

А разве история с «радиостанцией Кантере» плохой «сюжет для небольшого рассказа?» Да и вообще, неужели наша жизнь дает мало сюжетов и для больших сатирических полотен?!

О-о, на этот счет и Антон Павлович нам бы позавидовал, так бы нам позавидовал!

(При Чехове в Российской империи выходили десятки еженедельных – каждое воскресенье! – сатирико-юмористических журналов, а теперь один «Крокодил» на 270 миллионов населения, да и тот выходит в месяц три раза...

Кстати, и в названии есть что-то «заморско-импортное»: ну, где у нас водятся крокодилы, в Белом, Черном морях или, может, в Енисее, а?!).

\* \* \*

...Был у нас великий актер Хорава, и, по мнению авторитетных русских театральных и литературных критиков, в том числе и известного шекспироведа М. Морозова, один из лучших создателей образа Отелло в мировом театре; человек, наделенный всеми существующими у нас регалиями, званиями и десятком общественных нагрузок, он все же более всего дорожил креслом директора театра им. Руставели...

И однажды, когда наверху подумали, что народ, кажется, приклонил голову к подушке и задремал, раздался внеочередной рев-призыв об усилении критики и самокритики, и Хорава, немедля собрав труппу, выступил перед ней, постепенно повышая свой удивительно бархатно-громовой голос:

– Товарищи, нам нужна критика и самокритика, как воздух, как хлеб, как вода родниковая! Без них мы, нет и нет, не сможем семимильными сталинскими шагами идти вперед, к коммунизму! Так что, товарищи, давайте выступайте с критикой и самокритикой! Смелее, смелее выступайте – будто бы вы в английском парламенте времен Кромвеля! Критикуя себя, и меня критикуйте, товарищи! – и он пудовым кулаком так ударил об стол, что стоявший на нём графин с «родниковой водой» затанцевал, как во время землетрясения во столько-то баллов, когда «жертв и разрушений нет»; а последние призывные слова – «и меня критикуйте» – произнес с такой интонацией, что сидевший неподалеку молодой режиссер (М. Т.) от испуга упал со стула в обморок, и пришлось вызвать «Скорую» для его реанимации...

Ну, что скажете, чем это не сюжет для небольшого рассказа в чеховском духе, и разве он до некоторой степени не напоминает Вам «Смерть чиновника»? Разница только в том, что в отличие от забитого, трусливого Червякова этому нашему независимому молодому гражданину (ныне народный артист СССР, вполне заслуженно, по таланту), вернувшемуся с фронта со шрамами на лице, не боявшемуся пуль смельчаков-фрицев, здесь у себя дома уже в мирное время даже призыв вышестоящего товарища к критике по своему адресу показался опаснее пуль иноземного захватчика... Возможно, у него была в то время болезненно-обостренная фантазия на почве контузии, но, а так... вообще... мм...

Критика и самокритика может ли заменить любой, даже, скажем, тихий исландский парламент, а

социалистическое соревнование, замечу попутно, здоровую конкуренцию?!

Но это, между прочим, и, разумеется, между нами...

Ни гу-гу, пожалуйста!

Что делать, в моих ушах, может, теперь и без основания, но до сих пор звенит предостережение «подпольной радиостанции Кантере»:

– Лишь бы хуже не было, пока, славу богу, плохо...

\* \* \*

Летом в Тбилиси иногда так печет солнце, что под его прямыми лучами в течение пяти минут может свариться яйцо, а наши вышестоящие товарищи, начиная с министров, и в такое пекло ходят в костюмах, большей частью в благородно-черных, видимо, чтобы выделиться из толпы, облаченной в белые сорочки, и показать ей, как они серьезны и солидны, как они мудры и погружены в думы и заботы о благе государства и народа тоже, разумеется.

(А американский президент без всякого стеснения даже на пресс-конференциях перед критикующими его журналистами может появиться в тенниске, вовсе не думая о том, что он этим демонстрирует узорность своего мышления и плохое воспитание).

При жизни Сталина – я это точно знаю по рассказу тогдашнего большого начальника, а теперь пенсионера союзного значения – работникам Центрального Комитета Коммунистической партии (Грузии) давали наставления, чтобы они дружили только между собою, чтобы в гости ходили друг к другу, а не якшались со всякой «шантрапой»!

И это после священной войны – «Вставай, страна огромная»...

При такой развитой клановой демократии неудивительно, конечно, что, когда умер один из секретарей Центрального Комитета (Топуридзе), в траурном объявлении в «Вечерке»... Такие-то извещают о смерти такого-то, жены остальных здравствующих секретарей извещали об этом совместно и притом строго придерживались официального чередования: жена первого секретаря, чья фамилия начиналась чуть ли не с последней буквы алфавита, значилась первой, а второго – второй...

Но допустим, я-то пятый секретарь, но фамилия моя начинается на «А», к тому же моя жена старше по возрасту всех остальных жен, и если не красивее их, то, безусловно, умнее, и все же она должна быть, исходя из занимаемого поста мужа, в хвосте соболезующих?!

\* \* \*

Ваш бывший сокурсник «Отар» пишет по-русски, нет сомнения, еще хуже, чем говорит.

Меня никто и не спрашивает об этом, но – что делать – люблю прихвастнуть: в смысле орфографии пишу лучше, чем говорю. Ну, если, например, «Отар» написал бы – «Адеса швितить вопасно», я бы... «С Одессой шутить опасно».

Да-да, опасно! Одесса, наряду с Ленинградом, Севастополем и Сталинградом, первой получила в 1945 году звание города-героя, а Сталин, как известно, таких высочайших титулов по знакомству не раздавал.

Даже Москву не удостоил этой чести, где он, кстати, в самые тревожные, критические дни оставался без малейшего видимого страха и паники, словно неприступный утес, и своим непосредственным присутствием и неутомимой повседневной работой в столице вдохновлял ее защитников, в том числе и бойцов-сибиряков, на битву с осатанелыми «арийцами», отчаянно рвущимися к своей близко, как им казалось, уже перед их не длинным, а коротким носом находящейся победе...

А если б Сталин удрал из Москвы, скажем, на Урал или в Куйбышев, куда в свое время отправил почти все правительство, и, стало быть, показал бы немцам пятки, что было бы тогда?!

Оказывается, мудрое полководческое мужество можно проявлять и в кабинетных условиях, а оно, когда встал вопрос – жить или не жить Советской стране, – сыграло существенную роль в победе «над коварным и сильным врагом». (Г. К. Жуков).

Монархист В. В. Шульгин однажды сказал своим сотоварищам-белоэмигрантам: «Нам незачем обижаться на Сталина. То, к чему мы стремились и не смогли сделать для России, сделал для нее Сталин. Он еще больше расширил ее границы».

(Думается, небезынтересно будет Вам узнать, что в начале шестидесятых годов была снята документальная кинолента «Диалог. Ф. Н. Петрова с В. В., Шульгиным». Кстати, оба они были почти ровесниками, и оба прожили без малого по сто лет.

Уж точно не помню, каким чудом удалось мне тогда попасть в небольшой зал «Мосфильма», где показывали эту только что законченную картину, но помню хорошо, как на экране обменивались совершенно противоположными мыслями и аргументами, порою даже пикировались последние из могикиан: Шульгин – ярый монархист, Петров – ярый коммунист, член партии с 1896 года, долгое время занимавший пост заместителя главного редактора Большой Советской Энциклопедии.

Тогда у меня от фильма осталось такое впечатление, как будто старейший монархист Шульгин со своими доводами, правдами и неправдами сильнее старейшего большевика Петрова. Наверное, такое же впечатление создалось и у более, чем я, проницательных людей, к тому же власть имущих, поэтому его сразу же положили на самую-самую высокую, запретную полку).

Да, Одесса достойна нашего уважения еще и потому, что она дала нам прекрасных писателей и музыкантов, в особенности в двадцатые-тридцатые годы... Один Бабель чего стоит! А Ильф, а Утёсов, а Гилельс?!

По-моему, и сибирякам следовало бы не меньше уважать Одессу, ну, хотя бы потому, что Новосибирский театр «Красный факел» зародился именно в этом городе в голодном и нищем 1920 году.

Между тем, Вы не только «грузинов-пескарей» высмеиваете, но иронизируете и над «плешивыми одесскими мыслителями»...

Нехорошо! Клянусь Юпитером, это нехорошо, Виктор Петрович!

Ведь, может быть, именно какой-нибудь их предок, настоящий мыслитель, ну например, Шолом Алейхем или Шолом Аш, а возможно, Давид Фридман устами Менделя Маранца высказал ту крылатую мудрость, передавать которую перед сном в программе «Итоги дня» так любила «радиостанция Кантере»:

Когда еврей плачет – не верьте, ему хорошо живется!

К слову, среди защитников Одессы было и немало евреев. Но они, впрочем, не только за сохранность «своей» Одессы сражались...

Одно время я был знаком с евреем, вовсе не одесситом – дважды Героем Советского Союза... Нетрудно представить, сколько героизма он должен был проявить, чтобы удостоиться такого высокого двукратного звания. В Доме творчества может и нетворческий «плешивый мыслитель» получить по благу солнечную комнату, но в войну стать Героем по благу, да еще дважды... Нет и нет!

Вы словно руководствуетесь девизом – ради красного словца не пожалеть и собственного отца, – и греческого армянина-репатрианта не щадите: не зная русского языка, других учил русскому...

Это, конечно, пахнет нахальством, но этот его грешок легко могут искупить даже одной лекцией другие армяне: специалист в области русского языка Бархударов, член-корреспондент Академии наук СССР, или Будагов, тоже русист и тоже член-корр., или Аванесов Рубен Иванович, человек точь-в-точь с такими же данными.

Так что могу, кажется, воскликнуть: хорошее знание русского языка – это привилегия, пожалуй, не одних лишь русских... И представители маленьких народов могут кое-чем обогатить, и не только русскую языковедческую школу...

И вообще, вряд ли следует «русософилам» бояться, что «инородцы» где-нибудь или в чем-нибудь займут их места. В Москве, к примеру, около тридцати драматических театров, а в шести или семи из них в качестве главных режиссеров евреи, но они не занимают чужие места, которые, между прочим, до их прихода долгое время были свободными.

\* \* \*

Однажды Николай II пригласил обер-прокурора Синода Победоносцева на завтрак. Я бы назвал этот завтрак деловым, ибо Самодержец Всея Руси между первой и второй чашкой чая почти просительно сказал своему сановнику, что, мол, такого-то такого, давно уже почившего, следовало бы причислить к лику святых... Победоносцев, которого все мы из наших так часто в угоду конъюнктуре меняющихся учебников истории знаем как холуя и до мозга костей монархиста (не потому ли был дружен с ним Достоевский?!), вежливо, но категорически отказал царю: ни Вы, мол, Государь, и ни Священный Синод не вправе причислять кого-либо к лику святых... Это дело народа, и только народа, только народ имеет на это право...

(Можно ли хоть на минуту представить себе такую ситуацию: вовсе не Самодержец, а просто-



напросто наш товарищ Сталин или наш товарищ Хрущев, или наш товарищ Брежнев вдруг захотели бы возвести кого-либо в какой-нибудь ранг, присвоить высокое звание, а против этого пошел бы... мм... Нет, не могу докончить... Во мне просыпается старый рефлекс – трясутся поджилки, мутнеет сознание)...

...И вот, если б и в наши дни практиковалось причисление к лику святых и это на самом деле зависело бы от народа, как Вы думаете, Лихачева Дмитрия Сергеевича не возвели бы в сан святого?!

Но с одним условием: для того, чтобы получилось действительно всеобщее ликование, необходимо повторение той телевизионной передачи, в которой выступил Дмитрий Сергеевич и которую не все посмотрели в ту незабываемую ночь, поскольку не ожидали «явления Христа народу» в наш советский атеистический век!

Один (впрочем, только ли один?) известный писатель с красивой фамилией чуть ли не с юношеских лет до хрипоты славословил – и при Сталине, и при Хрущеве, и при Брежнев, – возглашая, «Мы живем в героическое время, мы живем в героическое время, мы живем в героическое время», и за это ему к первой же юбилейной дате преподнесли высочайшее звание Героя Социалистического Труда, а вот Лихачев, великий труженик и великий интеллигент, такого признания не удостоился даже в 75 лет! И что ж?

Тот Герой, писатель-академик, хотя часто выступает по телевидению, но лично я слушаю его так, будто читаю в «Крокодиле» рубрику «Нарочно не придумаешь», а вот академика Лихачева Дмитрия Сергеевича...

Особенно до глубины души меня потрясли его слова о том, что надо беречь маленькие народы, их литературу, их фольклор, их самобытность...

Эх, Виктор Петрович, если б Вы знали, как легко большому народу покорить сердце маленького народа!

Вот я теперь уже нисколько не сетую на то, что наши ребята строят в Вологодской области коровники и сушильщики, ибо этот край, оказывается, является родиной Василия Белова, того Белова, который на съезде писателей сказал:

*«Меня, русского человека, отнюдь не радует, допустим, перспектива медленного, постепенного исчезновения одного народа, его полного слияния с другими народами. Какая тоска пришла бы на Землю, какая скука нахлынула бы, если бы остался всего один язык, похожий на эсперанто! Зачем мне такое будущее, если люди будут есть одинаковую еду, носить одинаковые одежды, строить одинаковые жилища?»*

(Будь жив сейчас А. Н. Островский, первым заплотировал бы В.И. Белову, ведь и он, великий драматург, обожал многообразие жизни; побывав в Грузии незадолго до смерти, в 1883 году, он, например, писал:

*«...красота жителей, их живописные костюмы — все это способно наполнить восторгом самую черную душу. На станции Самтредиа огромная толпа народа: и лица, исполненные экспрессии, и костюмы... так картинны, что смотришь на них уже не с удивлением, а с изумлением, и думаешь, не сон ли это?..»*

Увы, ни экспрессивных лиц, ни живописных костюмов теперь больше нигде не встретите в Грузии).

Не буду скрывать, что я рад и немного даже горжусь тем, что, не будучи сыном великого народа, ни Героем, ни ветераном ни войны, ни труда и ни партии, даже и не медаленосцем «За оборону Кавказа», еще несколько лет назад написал что-то подобное (Вам придется поверить мне на слово, перевод точный):

*«Хотя в студенческие годы я и получил по марксизму круглую пятерку, но все-таки и тогда не знал, да и теперь не знаю, говорил ли вообще Маркс – а если да, где именно?– о слиянии наций наподобие винегрета... А если действительно говорил, то извиняюсь, с должным уважением, но не раболепно (ведь Маркс всю свою жизнь боролся против рабства!), я не побоюсь сказать его великой тени: само по себе, без огня и меча, подобное никогда не произойдет, а если и произойдет, то тогда жить на свете и не стоит: мир будет походять на огромное пастбище, – выходи рано утром, как скотина, траву ципать и гляди на твоих двойников, как они пасутся»...*

К этим словам я, окрыленный выступлениями в последнее время таких славных сынов русского народа, как Лихачев, Солоухин, Евтушенко, Вознесенский, Белов, о пагубности «слияния наций»,

добавил бы следующее: все мне известные малочисленные народы нашей страны с огромной болью в сердце воспринимали и воспринимают то и дело провозглашенные «по-марксистски», «научно» обоснованные «теории» о «слиянии советских народов» некоторых современных русских философов и социологов, академиков и профессоров, типа федосеевых, рыбаковых, бромлеев... Мы, небольшие советские народы, рассматриваем это как продолжение плохо завуалированной политики царизма, политики обрусения и русификации «инородцев»...

«Слияние» акулы с хамсой – это всегда в пользу ненасытного брюха акулы, но и хамса тоже хочет жить, и жить как хамса!.. И разве это преступление против природы с ее стороны?!

Не думаю, что гуманнейший и интеллигентнейший Дмитрий Сергеевич рассердится на меня, если я выскажусь в том духе, что и маленькие народы нашей страны – неславянского происхождения – армяне и киргизы, литовцы и латыши, евреи и грузины и многие другие не обедняют, а, наоборот, по-своему обогащают русскую культуру...

Конечно, она и без нас обойдется, но, как говорится, чуть больше масла кашу не испортит.

Вот, к примеру, какой же урон понесло современное русское искусство от того, что спектакль «Пушкин» в Московском государственном театре балета СССР оформил грузинский художник? Давайте лучше на этот счет познакомимся с мнением патриарха советского русского танцевального искусства Игоря Моисеева:

*«Органична сценография И. Сумбаташвили. Художник взволнованно передает настроение, душевное состояние героев, Болдинскую осень, хладность петербургского света, сгущающуюся мрачность последних дней поэта».* («Известия», 12.08.86).

Не думайте, пожалуйста, что Иосиф Сумбаташвили давно обрусел или же он «грузин московского разлива»: он уроженец одной из окраин города Тбилиси, даже не вполне сносно говорящий по-русски... А вот проникся же пушкинской эпохой до мельчайших подробностей!

...Иногда непривычное, которое исходит от малых народов, может, и режет глаз и ухо, но оно не должно затуманивать разум большого народа только потому, что он большой...

Вот у Вас в «Пескарях», например, все грузины то «орут», то «кричат на своем языке»... И Вы не можете скрыть своего раздражения.

Насколько я знаю, Вам пока еще не довелось побывать в Италии, но зато точно знаю, что Гоголь в этой стране не только побывал, но и жил там некоторое время, и его ничуть не удивляло, что итальянцы везде и всюду, почти везде и всюду громко-громко, «страшно» громко говорили «на своем языке»...

С тех времен в области, так сказать, разговорной речи в Италии ничего не изменилось, даже, может быть, «крик» усилился, ибо теперь итальянцам приходится кричать с одного тротуара на противоположный: – «Чао, синьор Феллини!» – «Как дела, Марчелло?» – под грохот проезжающих машин.

И думаю, если б Вы стали свидетелем подобных «перекличек», то не сочли бы это за национальный недостаток итальянцев, ибо это великий народ, их почти 60 миллионов, и Вы не стали б над ними подсмеиваться.

Не сочтите, пожалуйста, за поучение, но скажу все-таки: народы-южане, как правило, даже не сердясь, «орут» и «кричат» на собеседника и при этом чрезмерно жестикулируют, а вот финны, шведы, норвежцы, исландцы – народы-«молчуны»; они не кричат и не орут, даже если, допустим, жена застанет мужа с чужой женой, а муж – свою жену с чужим мужем.

К сожалению, я никогда не бывал в Сибири, ни тогда, когда был полусвободным, и ни тогда, когда совсем не был свободным, так что не могу знать, в какой тональности говорят сибиряки, но думаю все же, наверное, чуть громче, чем вышеназванные северные народы... Может, потому и запротестовало Ваше чуткое ухо против нашего «оранья».

Да и вообще, мною давным-давно замечено, и это всегда меня удивляло, что спесивым, претенциозным англичанам языки маленьких, даже колониальных народов не кажутся неблагозвучными, режущими их мелодичный слух, а вот неспесивым, непретенциозным русским-то... даже имена грузинские...

Не могу не вспомнить для наглядности одну мою «драматическую историю», связанную с Вашим земляком, иркутянином Охлопковым Николаем Павловичем... С этим знаменитым в то время режиссером был дружен один мой знакомый грузин, человек весьма порядочный, но с одной слабинкой: любил греться в тени талантливых людей, но и со своей стороны стремился доставлять им тоже радость. Он отлично готовил грузинские блюда, а Николай Павлович, мужчина баскетбольного роста, прекрасно разбирался в том, что вкусно и что невкусно...

И вот однажды мой соплеменник, зная мои страдания как драматурга, попросил Охлопкова почитать одну мою комедию, но мэтр, перелистав две-три страницы, вернул пьесу обратно:

– Знаешь, Саша, меня раздражают эти ваши имена и фамилии... Они неудобоваримы...

До этого в его театре была поставлена какая-то японская пьеса и японские имена, и фамилии, как, например, Хидадзи Одзадзи, надо полагать, его не раздражали, а вот грузинские...

Итальянские имена, скажем, «Андже», «Джинджер» его никак не могли разнервировать, а вот грузинские «Андро», «Джимшер»... мм... И грузинские фамилии, например, такие, как Абуладзе, Камарели, Гелашвили, его вывели бы, наверное, из равновесия, а вот такие русские фамилии, как, например, Почечуев или Выхухолев (теперешний корреспондент телевидения в Японии), в его ушах прозвучали бы, вероятно, колыбельной...

Раз речь зашла о театре, воспользуюсь случаем и признаюсь в данном случае Вам как драматургу, что я хоть и не являюсь опытным рыбаком, но, в частности, в светлом московском театральном море тоже мог бы наловить «пескарей» не меньше, чем Вы – в наших мутных водах...

Если под интеллигентностью подразумевается честность, порядочность, бескорыстие, нелживость, то есть неприязнь к запланированному вранью, то тогда в столичной театральной среде я не встречал ни одного интеллигентного человека, кроме покойного Юрия Александровича Завадского и ныне здравствующего Валентина Николаевича Плучека...

Правда, в коротенькой беседе с последним я так и не понял, читал ли он вообще мои сатиры, из-за которых я уже нажил два инфаркта, но зато он открыл мне глаза на Маяковского: до этой беседы я не считал моего прославленного земляка («Да, я грузин, но не старенькой нации...» «Грузин я, но не кинто, озорной...») величайшим драматургом и его «Клопа» тоже не рассматривал как выдающееся драматическое произведение.

Творения высокого уровня (как, например, многие пьесы Островского) и в среднем театре и в посредственной постановке более или менее получают и без обогащения спектакля музыкой и танцами, песнями и цирковым фейерверком, а вот «Клоп» много лет назад даже в театре имени Маяковского не удался, и, насколько знаю, вновь поставить его не собираются.

И кто знает, может быть, это и лучше для Маяковского как драматурга: пьеса эта написана в 1928 году; главный ее персонаж Присыпкин, клоп, как говорится, с мурлом мещанина... Идея пьесы в год ее написания заключалась в том, что через пятьдесят лет, то есть в 1979 году, Присыпкина, чуть ли не как доисторическое ископаемое, выставят в зоопарке перед нашими потомками для всеобщего обозрения в единственном экземпляре.

Очень, очень жаль, что предвидение большого поэта не оправдалось: по моим подсчетам, конечно, приблизительно, в 1979 году клопов-Присыпкиных насчитывалось в нашей стране не единицы, а миллионы!

Но, возможно, за последние семь лет их ряды поредели, а?!?

*Бюрократия – это гигантская сила,  
приводимая в действие пигмеями.*

О. Бальзак.

Нет, нет, Виктор Петрович, Вам явно повезло: увидеть столько ослов – натуральных! – всего раз проезжая по Западной Грузии, да еще при скорости 90-100 км в час!

Ведь мы, грузины, – и гурийцы, и имеретины, и мегрелы – постоянно живя в тех же местах, редко, вернее, почти совсем не видим ослов натуральных, а не натуральных, о-о...

Ну как же мне не вспомнить один эпизод из моего далекого прошлого: на рассвете холодного февральского утра 1942 года, как всегда, внезапно открывается дверь (не из фанеры!) моей рассчитанной на двоих «палаты», куда невидимая, но мне уже хорошо знакомая сила вталкивает потрясенного, дрожащего, находящегося почти в шоке, словно очутившегося в филиале преисподней, немолодого мужчину...

К стыду своему, я был рад его появлению в моих «апартаментах»: трудно и тоскливо, ох, как тоскливо, быть одному, где бы то ни было, тем более «там», где днями, а то и месяцами не видишь ни кусочка неба, ни пяди земли...

И вот ликуй, Сталин-бог послал тебе коллегу, новенького «Захара Кузьмича», а ты, давно оторванный от внешнего мира, можешь теперь узнать от него последние новости – и дела фронтовые, и дела тыловые, также и города, в самом центре которого находишься, но давно уже не знаешь, кто, к примеру, из известных ушел из жизни сам, а кого «увели» из нее (а вот кого отсюда выпустили, об

этом и спрашивать не стоит, ведь знаешь, чудес в нашей жизни не бывает).

Но радость моя оказалась преждевременной: три дня понадобилось моему сокамернику, чтобы прийти в себя, да еще два дня – мне, чтобы заслужить его доверие.

Он оказался рабочим паровозо-вагоноремонтного завода им. Сталина (к слову, на этом заводе на заре века работал М. И. Калинин, его станок и поныне сохраняется как реликвия), арестованным за то, что не поспешил выявить безмерную радость и бурный энтузиазм по поводу выпуска нового, очередного займа и после торжественного общезаводского митинга не побежал сразу в цех подписываться...

Да еще имел глупую неосмотрительность на вопрос мастерам – Ты что, Капитон, не собираешься подписаться? – ляпнуть в ответ:

– Подпишусь, а как же! На этом заводе три тысячи ослов, а я что, не из этого же стада?!

Вот из-за этого-то «осла» и «стада» и заработал наш «ездок» десять лет целковых и ни копейки меньше, да и потом ко времени истечения срока могли прибавить еще, в зависимости от международного и внутреннего положения страны, а оно, как Вам известно, никогда не было безоблачным.

...Камера наша, прозванная «Захарами Кузьмичами» инкубатором, была настолько крохотной, что в знак утреннего приветствия мы, не вставая с постели, пожимали друг другу руки...

А по вечерам, когда черные тучи скорби еще больше окутывали нас, хотя ни он, ни я не обладали ни певческими способностями, ни музыкальным слухом (он-то с трудом отличал траурный марш от «Интернационала», а я только приблизительно мог воспроизвести горячо любимый мной «Танец маленьких лебедей»!), все же отваживались петь, но петь, конечно, так тихо, чтоб только нам было слышно:

Широка страна моя родна-а-ая...  
...Я другой такой страны не зна-а-аю,  
Где так вольно дышит челове-е-ек...

...Ну, теперь на радость миллионам и миллионам подул другой ветер, настолько теплый, что не верится – и впрямь северный ли он? Да, северный, а все-таки такой мягкий, освежающий, душу и тело ласкающий...

Нас даже призывают мыслить, мыслить по-новому, но мы, увы, и по-старому давно уже не мыслим, даже и не помним, когда нас отучили мыслить.

...Мы теперь, как Маугли: заново должны учиться ходить, выпрямившись, а не на четвереньках, думать, размышлять и говорить без страха, без боязни...

Маугли боялся не зверей, а людей, а мы, люди, боялись...

О, это во сто крат страшнее, когда человек боится получеловека, вынужден рассыпаться перед ним мелким бесом, кланяться до земли:

– Чего изволите?.. А не беспокоит ли Вас, что я вообще дышу?!

Да, превратить нас ныне в настоящих, полноценных людей – процесс очень сложный, трудно обратимый и, по-моему, длительный...

Искоренить настороженность, установить доверие, возродить веру!

Люди моего поколения еще не забыли пресловутую сталинскую фразу: «Сын за отца не отвечает», а на самом деле красивая фраза превращалась в некрасивые дела: не только сыновьям (порой и несовершеннолетним) приходилось отвечать за отцов, но и далеко не близким их родственникам, да еще за несуществующие политические преступления.

(В 1937 году двенадцатилетний крестьянский мальчик Сосо Гвенцадзе подобрал на улице задавленную машиной курицу и повесил на заборе, снабдив ее «предсмертной запиской»: «Потеряв надежду снести в год 380 яиц, кончаю с собой». И за это... мм... В том же году и шестиклассника Анри Буачидзе бросили в тюрьму (там и погиб!) за то, что разорвал фотографию Ежова: «Это он посадил моего папу», ректора сельскохозяйственного института, ныне реабилитированного; в 1943 году арестовали еще совсем мальчонкой – горца Левана Матурели (пятилетний срок отбывал одно время вместе со мною) за то, что он, с любовью перерисовывая с обложки ученической тетради портрет Сталина, одну половину его усов невольюно нарисовал длиннее второй... Кстати, и на Анри, и на Левана донесли их же классные руководители, видимо, побоявшиеся, что если этих «врагов народа» незамедлительно не разоблачат, то и сами они будут репрессированы за притупление бдительности).

Допустим, все это было в «доисторические времена», а вот совсем недавно, при Брежнев, у нас

арестовали совсем молоденьких девушек, по сообщению местной печати, за «нарушение общественного порядка».

А на самом деле эти «нарушители общественного порядка» всего лишь своим юношеским горением, не допуская никаких противоправных действий, «боролись» за улучшение именно общественного порядка нашего общества.

Небезынтересно, что одной из «возмутительниц спокойствия» является дочь Реваза Чхеидзе, давно уже немолодого коммуниста, неоднократного депутата, члена высших партийных органов, постановщика прекрасного фильма «Отец солдата»...

Многие: и те, которые «за большие заслуги» уже находятся, как говорится, на заслуженном отдыхе, и те, которые еще только накапливают «большие заслуги», удивлялись и возмущались, как могла вырасти такая антисоветская дочь в такой сугубо советской семье, и упрекали отца, как это у нас принято, трафаретным – когда, где и что проглядел он в процессе идейного воспитания...

Не знаю, право, как на это отвечал отец такой недостойной партийца дочери, но он мог сослаться на недостаток времени, ведь кинорежиссерам часто приходится отлучаться от семьи, разъезжать в экспедициях, снимать картины...

Да, но... Что тогда сказать о Льве Перовском, генерал-губернаторе Санкт-Петербурга (до покушения Каракозова на Александра II), чья дочь Софья стала революционеркой-народницей и организовала убийство царя...

А ведь он, отец Софьи, в экспедиции не уезжал, семью ни на один день не покидал, ибо «Секретаря райкома» не снимал!

Недавно, точнее, в апреле, в газете «Советская культура» появилась необычайно смелая статья весьма мною уважаемого автора – назовем его условно Евтихием Бойченко, – и если б у нас существовал Институт Гэллапа, который вел бы общественный опрос читателей, то 90% из них восторженно воскликнули бы: «Браво, браво! Молодец, Бойченко!»

Но среди них нашлись бы и менее экзальтированные, вроде меня, которые сказали бы: «Бойченко, безусловно, молодец, но дважды молодец редактор газеты, решившийся напечатать, судя по старым понятиям, такую явную антисоветчину, но трижды, и не только трижды, но и много-многожды молодец тот, и честь и хвала, и слава тому, от кого исходят такие, доселе невысказанные перемены в нашей жизни, в нашей стране!»

Ведь то, что сейчас Евтихий Бойченко говорит п е ч а т н ы м словом, разве многие из нас все это не говорили у с т н о в семьях, в кулуарах, «на воздухе» между собой, на всякий случай поминутно озираясь?

Говорили...

Вот и я с каких пор хочу высказаться всенародно, что колхозы давно уже не оправдывают себя, но разве найдется у нас, фигурально выражаясь, хоть одна гидра, пусть даже с девятью головами, которая решится сегодня это напечатать?!

Хотя та же гидра не меньше меня из нашей долголетней практики знает, что именно колхозы приучили людей равнодушно, пренебрежительно относиться к труду и, что того хуже – к матушке-земле, издавна великой нашей кормилице...

Я пока еще нигде не слышал и не читал, что крестьяне во Франции, в Испании, в Голландии, в Дании покидали бы свои земли и очертя голову устремлялись за счастьем в город...

...Да, Бойченко, повторяю, молодец, но только отчасти, ибо и я, отнюдь не молодец, но во второй части своей «Черной книги» еще два года назад писал:

*«...Когда над советским небом нависли черные тучи гитлеровского нашествия и возникла угроза существованию Советской страны, Сталин обратился к народу, так сказать, нежно-ласково: «Братья и сестры...»*

*Но когда опасность миновала и он вновь прочно уселся в седле, из которого враг намеревался его выбить, и уверенно вдел ноги в стремя, он к тому же народу, уже победившему, но безмерно уставшему, обратился сухо-официально: «Товарищи!»*

*Даже в тот период, когда Сталина разносили в пух и прах, Илья Эренбург в своих мемуарах все же назвал его «человеком большого ума», и как удивительно, что Сталин, умный человек, не припомнил свою же речь, произнесенную в начале войны и не повторил точь-в-точь те же слова по окончании войны... Это и «драматургически» было бы оправдано, ибо он этим еще больше покори́л бы сердца «братьев и сестер...»*

Как видите, совсем простые, безобидные слова, но я их не то что напечатать в газете, даже на ксероксе не мог воспроизвести, а теперь, когда читаешь центральную прессу, жмуришься, боже мой, не сон ли вижу я с открытыми глазами?!

Дай бог, чтобы этот «сон» длился долго-долго, а, впрочем, что значит долго? Навсегда, на вечные времена!

Народ наш, перенесший за многие-многое годы невообразимые невзгоды, неопикуемые страдания, право, этого заслуживает.

Да и просто по-человечески стыдно за человека, если в двадцатом веке еще где-либо в мире может бытовать  
с р е д н е в е к о в ь е!

\* \* \*

Это я вычитал в нашей же прессе, в рубрике «Зарубежный калейдоскоп»: один молодой датчанин вместо своей фотографии вклеил в паспорт фото одной симпатично-миловидной обезьяны и с этим документом пересек границы Голландии, Бельгии, Франции, Италии, Люксембурга...

А это «вычитал» из нашей сегодняшней жизни: день был прекрасный, и настроение было у меня торжественно-прекрасное, ведь я только что одержал, по шкале Платона, самую большую победу – победу над собой: наконец-то выудил из себя, по моему убеждению, что-то удачное, и вот сейчас с этим «товаром» направился к тому зданию, где помещаются редакции главной газеты республики, ее младшей сестры – вечерней, да еще тонкого женского журнала...

Еще не знаю, напечатают ли, а душа уже заранее поет, и на языке почему-то вертится Маяковский:

Читайте,  
завидуйте, я – гражданин  
Советского союза.

(В те времена и в этом сочетании «союз» писался с маленькой буквы).

...Вот я открыл стеклянные двери... Нет, я вовсе не удивился тому, что у входа на первом этаже милицейская комната и там же на посту всегда два-три милиционера (гм! «Стране не хватает рабочих рук!»), а удивился тому, что мне преградили дорогу и не пускают...

– Позвони, и если скажут – пустить, то и пустим...

– Но, поймите, я ведь не в лабораторию секретных космических исследований иду, я иду в редакцию, я член Союза писателей, вот Вам книжка...

– Зачем мне книжка, и зачем много говорить?! Без звонка и без пропуска у нас только в церковь пускают. Что, не знаешь?

И он, упиваясь своей властью... Я с ним на «Вы», а он... Ему – под тридцать, мне – за семьдесят...

Но не это испортило мне солнечно-приподнятое настроение, – что ж, простительно, у человека пока лишь среднее образование (в кармане), а воспитание – нижесреднее... Впрочем, он, нет сомнения, и этим вполне доволен, ибо и с таким багажом по жизни широко шагает, и если никого не опережает, то и ни от кого не отстает...

Да! Всеобщее обязательное среднее образование (потемкинское!) – отличная питательная среда для всеобщего хамства, которое так многолико и так прочно вошло в наш повседневный быт, что, будь сейчас жив С. И Ожегов, в новом издании своего «Словаря» даже такие ни к чему не обязывающие слова, как: «Спасибо», «Извините», «Позвольте», «Простите», «Винюват» – сопроводил бы словом: «устарелое... устарелое... устарелое»...

В старые времена была чернь и была аристократия. И чернь могла выучиться у знати и вежливости, и хорошим манерам. А ныне не с кого брать пример, ибо все наше общество состоит... Не дай бог, конечно, сказать – из одной амбициозной, псевдообразованной черни, но и не грех заметить, что в нем воспитанных и истинно образованных, по-настоящему интеллигентных людей малая толика, а подавляющее большинство... мм...

...И я с упавшим сердцем, прикрыв за собою стеклянные двери, вспомнил ту обезьяну, которая так легко и беспрепятственно пересекла границы многих стран несоветской Европы, а меня, советского писателя, обладателя членского билета в ярко-красном переплете, на котором красуется орден Ленина, государственный страж даже в редакцию не пускает без особого пропуска-звонка...

И как же мне гордиться тем, что я... Нет-нет, обобщать не буду...

...И как же мне гордиться тем, что я гражданин одной из советских республик, если приходится завидовать... обезьяне?!?

\* \* \*

Не буду уточнять, когда это было...

Я, может быть, по глупости своей, все же думаю, что Вы эту мою эпистолярную писанину дадите кому-нибудь почитать – пусть даже в наказание! – ну, хотя бы членам своей семьи, а возможно, и Валентину Распутину (был бы весьма рад).

Стало быть, в их лице я обрету энное количество читателей, а раз мы твердо знаем, что наш родной советский читатель самый умный, самый просвещенный в мире, так зачем же им подавать все в раздробленном, разжеванном виде, словно инкубаторским цыплятам, дадим же возможность кое над чем и самим поразмыслить, покумекать...

Итак... На многолюдной улице, в самом центре города, мужчина средних лет, неряшливо одетый, с давно невымытыми, засаленными волосами (в те годы даже осенью редко кто выходил на улицу без головного убора), с лицом со следами былой интеллигентности, как об этом сказал бы Оноре де Бальзак, и по общему виду вовсе не классический попрошайка, и не очень пьяный, с почти завидной дикцией Сумбатова-Южина, громогласно произносил монолог в духе Гамлета:

– Нас двести миллионов лицемеров! Нас двести миллионов подхалимов! Нас двести миллионов двуликих Янусов! Нас двести миллионов клакеров!.. Жить так, как мы живем, можно только по приговору... К тому же приговор этот окончательный и обжалованию не подлежит...

Прохожие в летах, хотя все это и слушали, затаив дыхание и чувствуя душевное облегчение, но делали вид, будто бы ничего и не слышат и ускоряли шаг, словно ясное небо вот-вот обрушит на них сильнейший ливень и надо поскорее где-нибудь укрыться, а вот молодежь, зеленая молодежь...

Помните у Горького? «Толпе больше нужен шут, чем герой».

– Нас двести миллионов хамелеонов! Нас...

...И откуда ни возьмись, вдруг появился кряжистый милиционер, по манере разговора и повадкам скорее похожий на крестьянина, сбжавшего от коллективного труда в город: он так сноровисто схватил «шута» за лацкан помятого пиджака, словно брал быка за рога, и потащил в ту сторону, откуда только что сам появился...

А «трибун Жан Жорес» последовал за ним без особого сопротивления, но не отказавшись от ораторствования:

– Нас двести миллионов гиен и шакалов! Нас двести миллионов попугаев и проститутток!.. Мы все носим маски – одни прозрачные, другие – куда свет человеческих глаз не проникает... Рабы мы, рабы! И жить так, как мы живем, можно только по приговору. А после отбытия наказания всем, кто перешагнет за пятьдесят, надо присваивать для украшения некролога звание Героя Советской жизни!.. Мы родились не для радости – для мучений... Да отпусти руки, не убегу... Что здесь, что там... Я еще когда сидел в исправдоме!

Так, в противовес, в отместку царскому режиму в первые годы советской власти переименовали тюрьму; камеры не закрывались, и заключенные вольно разгуливали по всем уголкам исправительного заведения, словно студенты в совместном для юношей и девушек общежитии... А потом...

(Ох, эти теории, как часто не подкрепляются они практикой!):

Некоторые из молодых людей, уже приняв известную порцию бесплатно дарованного веселья, преградили путь охранителю общественного спокойствия и идейной чистоты наших рядов:

– Куда ты его, не стыдно? Человек пьяный, к тому же бедный, не в своем уме, чокнутый!

Страж порядка, наверно, против своей воли как-то выпалил:

– Чокнутый не чокнутый, а правду-то говорит?!

Не могу понять, до сих пор не могу понять, как я, оказавшись невольным свидетелем такой неприкрытой антисоветской вылазки, сломя голову не помчался прочь, тогда еще на своих молодых ногах, и не вспомнил того крестьянина, кахетинского «Захара Кузьмича», который на мой вопрос, за что он сидит, неохотно, ответил:

– За лень...

Да разве за лень можно сажать за решетку празднлюбивого человека?! Оказывается, можно: зимним вечером сидели они со своим соседом у горящего камина и попивали Цинандали... И когда хмель сделал свое дело и затуманил головы, стали нелестно отзываться о колхозе и его творце Сталине, а на второй день его посадили...

Видимо, сосед, выйдя на свежий морозный воздух, быстро очнулся, опомнился и, испугавшись, как бы сотрапезник не донес на него, поспешил опередить его, и вот он уже шестой годик расплачивается за свою медлительность, то есть за лень...

...Да, времена были такие, когда все – без «почти»! – все считали, что лучше гнуться, чем переломиться...

*«Смотри, сынок, – говорил старый пискарь, умирая, – коли хочешь жизнью жуировать, так гляди в оба!»*

*«И прожил премудрый пискарь таким родом с лишком сто лет. Все дрожал, все дрожал».*

*«Жил – дрожал, и умирал – дрожал».*

М. Е. Салтыков-Шедрин.

Эх, а вот нашим «пискарям» не суждено было прожить «таким родом с лишком сто лет». Только единицы перешагнули чуть-чуть за семьдесят...

Сестра репрессированного в 1937 году грузинского драматурга Герцеля Баазова выпустила в Израиле книгу воспоминаний. Она снабжена предисловием, написанным профессором Михаилом Зандом, где, между прочим, рассказывается:

*«На одной Всесоюзной конференции по национальным литературам народов СССР особенно выделился соотечественник Сталина критик Ж. Он выступил с обличительной речью, сказав, что Герцель Баазов пал жертвой правонарушений периода культа личности.*

*После конференции я, как еврей, выразил ему восхищение его смелостью. На это Ж-ответил:*

*– Смелость? Какая смелость? Я и смелость – суть две несовместимые вещи. Будь я смел, меня бы давно уже расстреляли, или я просто умер бы под пытками, как Герцель... Мы учились на одном факультете, юридическом. Были друзьями. Когда его арестовали, я должен был кричать, сотрясти весь мир, доказать, что он невиновен, требовать, чтобы его освободили. Ничего я не сделал. Никто из нас, его друзей, не сделал ничего. Все мы дрожали от страха. Исчезло все наше грузинское рыцарство. Мы так наклали тогда в штаны, что до сих пор воняем и будем вонять до конца наших дней. Сколько задниц я вылизал, боже мой, сколько задниц. Сколько дерьма я проглотил! Глотая и нахваливая»...*

Я бы не раскрыл «загадку Ж.», если б эта исповедь совсем уничтожила его в наших глазах: Жгенти Виссарион Давидович. Блестящий оратор и не всегда объективный критик. Из племени «Нас двести миллионов»... Умер естественной смертью 10 лет назад, немного перешагнув за седьмой десяток...

Премудрый пискарь

*«...каждый день восклицал: «Слава тебе господи! Жив! Ах, что-то завтра будет?»*

В 1956 году в советской литературной среде произошел редчайший случай: известный всей стране писатель на почве угрызений совести, видимо, в связи с его общественной деятельностью в эпоху Сталина, расстался с жизнью...

И расстался не так, как старый пискарь, умирая, весь дрожа...

Александр Фадеев покинул тот захламленный, лживый, холопский мир по-рыцарски, мужественно... «Надоело лгать»...

\* \* \*

Мое письмо к Вам, Виктор Петрович, слава тебе, господи, кажется, подходит к концу. Но прежде чем поставить последнюю точку, хотелось бы ознакомить Вас с отрывком из речи одного московского писателя:

*«...Мы переживаем добрую пору, когда наш народ дышит воздухом перемен, борьбы и надежд, когда в науке, в экономике, в других сферах нашей жизни нарождаются новые идеи, без шума-грому поднимаются свежие, крепкие силы, чтобы улучшить общие наши дела не на словах, а практически».*



Думается, все это Вы прочитали с той же сосредоточенностью, с какою люди читают на эскалаторе, спускаясь в метро, отчет о хоккейном матче.

Поэтому я прошу Вас вновь вернуться к этим строкам и вникнуть в слова...

«...переживаем добрую пору народ дышит воздухом перемен... нарождаются новые идеи...»

– Что Вы ко мне пристали, – скажете Вы, вероятно, раздраженно, – немало речей в подобном духе слышал я на только что закончившемся VIII съезде писателей.

Да, но... А, может, Вас все-таки заинтересует, кто же это выступал... Если да, то я долго интриговать Вас не стану, скажу прямо: Владимир Чивилихин...

– Чивилихин?.. Ведь Чивилихин, к глубокому нашему сожалению, не дожил до VIII съезда?

Вы правы, он на съезде и не выступал, выступил на пленуме правления Союза писателей РСФСР в... 1966 году! («Наш современник», №5, 1986 г. стр. 182).

Ровно двадцать лет назад!!!

На второй же год после отстранения Хрущева за... волюнтаризм!

(О, его деятельность окрестили для народа таким «трансцендентальным» словом, которое ранее даже и не все философы слышали).

И что же потом? Долго ли дали народу возможность дышать воздухом перемен? Новые идеи воплотились в жизнь? Общие наши дела улучшились ли практически? Или же прекрасные слова отцвели, так и не распустившись?!

И все это за восемнадцать лет руководства нами Леонидом Ильичем Брежневым!

Кстати, Никита Сергеевич бразды правления держал 11 лет, Сталин – 30 (из них пять – «скрытно»).

Однажды Хрущев сказал, что партия создала авторитет Сталину...

Да, Сталин пользовался в партии и в народе невиданно и неслыханно огромнейшим, непререкаемым авторитетом, но, спрашивается, почему та же партия не смогла создать за 11 лет хотя бы минимальный авторитет Хрущеву, а Брежневу – и за 18?

(О Черненко речь и не идет, ибо один год даже и в эпоху электроники и телевидения, видимо, слишком малый срок для создания какого-либо авторитета, кроме смехотворного).

Мне кажется, как, по-видимому, и всем, рассуждающим вопреки Декарту: «Не мыслю – значит, существую!» – что никакая партия не в состоянии создать своему избраннику истинный авторитет ни в самой партии, ни тем более в народе, – человек сам кузнец своего авторитета.

Допустим, что Сталин действительно насаждал культ своей личности, ну а Хрущев долго ли был верен коллективному руководству – «триумvirату» (Хрущев – Булганин – Брежнев), и разве не стремился вначале особо выделить, а потом и очертя голову возвеличить свою персону?! А Брежнев?! Не довольствуясь постом Генерального секретаря ЦК КПСС, вкупе с Суловым прогнал Подгорного, чтобы возглавить и Президиум Верховного Совета СССР. (Вообще на этот счет было бы не бесполезно вновь прочесть стр. 66).

Сталин в революционном круговороте вовсе не был случайной фигурой, и что бы ни говорили, но только не с точки зрения субъективной правды каждого, а правды объективной, исторической, это была могучая личность, «человек с железной волей» (М. Горький). Ленин еще в 1922 году выделял его из членов ЦК, тогда совсем малоизвестного широким массам (наряду с очень популярным Троцким – Председателем Военного совета республики, народным комиссаром по военным и морским делам). А в то время в состав Центрального Комитета входили такие выдающиеся партийные деятели, как Зиновьев, Каменев, Бухарин, Рыков, Пятаков и другие...

Сталин, на каждом шагу восхваляя Ленина и всегда клянясь в верности его знамени и его курса, однако не шел по его пути и строил (и построил!) советское общество на основе лжи и страха. Хрущев, всенародно ругая Сталина, в то же время не расставался с оставленным им порядком в сфере «демократии», а экономику с ее совнархозами и агрогородами довел до развала; Брежнев хотя всенародно и не ругал Хрущева, но своим «Ленинским курсом» ничуть не отходил от «Ленинского курса» по-хрущевски...

И тот, и другой упорно делали, говоря, конечно, в переносном смысле, сациви из индейки без индейки, а в итоге получалось блюдо из кролика, которое, безусловно, можно было есть в такой жизни, где движущим принципом является «Не мыслю»... Но разве такой жизни достоин человек космической эры?!

Нынче почти совершенно обновленное, помолодевшее, весьма энергичное руководство

Советского Союза критикует не словами, а делами, на радость миллионам и миллионам советских граждан, своих предшественников, доведших огромную страну до кризисного состояния.

И, дай бог ему удачи, чтобы через двадцать лет, в 2006 году, на XII съезде писателей СССР не выступил какой-нибудь «доброжелатель» и фарисейски не повторил бы слова, сказанные Чивилихиным тогда уже сорок лет назад: «Мы переживаем добрую пору, друзья!.. Народ наш уже дышит живительным воздухом перемен... И в экономике, и в науке, во всех сферах нашей жизни явно чувствуются радикальные сдвиги к лучшему»...

А такая заученная неискренность никому тогда не понадобится, если мы теперь...

Нет и нет! Знаю, не только Вам, но и мне самому опостылело, и не позволю себе сказать в сто первый раз что настоящий сациви делается не из муляжной, а только из натуральной индейки...

И как ни трудно будет поднять экономику, ее все же можно поднять, но как поднять человека, на протяжении многих десятилетий привыкшего ползать на брюхе, расстилаться, – о, это намного труднее; и о том, как с этим справиться, надо думать, прежде всего, вам, русским братьям, от которых, кстати, мы, младшие братья, всегда перенимали и перенимаем и хорошее, и плохое, иногда даже плохое как хорошее, и не потому, что не ведаем, но что делать, если мы не раз убеждались – сила силу ломит...

Но давайте лучше ради всеобщего нашего блага, всенародного дела на минутку оглянемся назад: в то время, когда перелететь через Атлантический океан отважился лишь один Чарльз Линдберг, которого весь мир признал новоявленным Икаром, Сталин, несмотря на то, что Новый Свет игнорировал и не признавал нас, мечтал о соединении «русского революционного размаха с американской деловитостью».

Со временем мы, как известно, революционный размах мало-помалу порастеряли, не приобретя при этом ни капельки американской деловитости...

А она, американская деловитость, в приложении к нашим понятиям и меркам такая сверхчеловеческая расторопность, что на этой беговой дорожке нам Америку вряд ли догнать, не то что перегнать, но обычная деловитость вполне нам под силу, а для нее необходимо, прежде всего, дать свободу нашим рукам, ногам и башке тоже.

В своей речи лет двадцать назад писатель Чивилихин ни словом не обмолвился о демократии – ни в кавычках, ни без кавычек, – ведь она не входила даже в пустые обещания Брежнева «планов перемен», ибо он, как и его предшественники, отлично понимал, что при устоявшейся, не раз проверенной на прочность сталинской «демократии» повелевать народом не представляет какого-либо особого труда...

\* \* \*

Кажется...

Не кажется, а давно пора попроситься с Вами, Виктор Петрович, и просить прощения за такое длинное, почти нескончаемое письмо.

«Скрывать не стану», в нем я попытался сделать чуть ли не химический анализ «Пескарей», и в него поневоле вкрались и мои несистематизированные, разрозненные, фрагментарные соображения и мысли (если, разумеется, сочтете их за мысли, пусть даже ошибочные), пришедшие мне в голову при чтении Вашего творения на грузинскую тему.

Вероятно, не все они, тем более при частых «лирических» отступлениях от главной темы, органично связаны с Вашим рассказом, но, что поделать, раз наткнулся на редкий и удобный случай вскарабкаться на долгожданную трибуну, брошенную (надолго ли?) стражами, – надеюсь, без последующей порки! – вылить оттуда хотя бы часть того, что содержится в моем «кувшине»...

Признаться, я мало заботился о том, чтобы это «вылитое» имело композиционно-целостный характер, отличалось изящной стройностью и тростниковой осанкой...

Когда ноет душа и трещат суставы, не заботишься о том, чтобы стоны твои были музыкальны и доставляли удовольствие навещающим тебя знакомым, может, и не из-за искреннего сострадания, а скорее согласно этикету вежливости.

В этом письме Вы, наверное, найдете и досадные повторения, но надеюсь, что не станете упрекать меня за это, ведь автор предисловия четырехтомного собрания Ваших произведений В. Курбатов не упрекает же Вас, видимо, исходя из слов мудрого Гете, что простые истины приходится повторять, ибо всегда найдутся люди, которые их забывают:

*«Эта мысль о сохранении рода так важна для Астафьева, что не боится почти дословного ее повторения в разных сочинениях...»*

*«Это знаменательная забывчивость, и за нее не хочется корить».*

Думал, на этом и поставлю последнюю точку, но вот опять попал мне в руки тот свежий, августовский номер обновленного журнала «Огонёк», где говорится, что из Сибири...

*«...вышел шестьдесят два года назад русский писатель, к чьему слову сегодня мы прислушиваемся, чьему слову мы верим».*

И вновь перечитал Ваш рассказ – того и гляди, не выпало ли из моего старческого поля зрения какое-нибудь такое слово, к которому я невзначай не прислушался так, как следует, и не пропустил ли мимо ушей хоть одно такое слово, которому нужно верить...

Да, господи, боже мой, воистину и выпало, и пропустил:

*«Потом мы поехали во владения хозяина и оказались в районном селении Гали...*

*– Я имею всего шестьдесят тысяч дохода в год, – жаловался хозяин, – мои соседи двести, пятьсот. Это потому, что мои мама и папа старые. Я жалею их».*

И я к этим глубокомысленным словам так прислушался, так остро прислушался, правда, только одним ухом (второе – я уже писал – у меня в молодости аннулировали), возможно, потому-то и вкралось сомнение, и захотелось воскликнуть б la Станиславский: «Не верю!»

Шестьдесят тысяч дохода в год! По-видимому, каждый год! Не много ли?! А было бы, наверное, гораздо больше, если б у него «мои мама и папа старые» не были, и если бы он, сын-гуманист, не жалел их...

Но а все-таки, шестьдесят тысяч!..

Да оставим их в покое, в кубышке, они и без того подозрительно пахнут, но, с другой стороны... мм... Но как позволить себе заметить Вам, такому многоопытному ясновидцу человеческих душ, что... здесь... хотя бы чуточку не изменяет ли Вам чувство жизненной и психологической правды, а?!

Вокруг нас при таком повсеместном бандитизме, при стольких так привольно снующих моторизованных разбойниках, какой же советский спекулянт скажет первому встречному, плюс почти чужестранцу, что у него гора денег?! Не только пришлому человеку... Я знаю немало вовсе не спекулянтов и не торгашей, а уже немолодых, уважаемых супружеских пар, о разводах и не помышляющих, а вот свои сберкнижки – даже горбом нажитые сбережения – рьяно прячущих друг от друга.

Как это ни прискорбно, Виктор Петрович, но в нашей жизни Пульхерии Ивановны и Афанасии Ивановичи давным-давно вымерли! Теперь не только люди, – даже вороны уже не те, что были в крыловские времена. Ныне лиса, наша советская лиса, вряд ли сможет провести советскую ворону: она, ворона-то, кусочек сыра сперва из клюва переложит в когти и только потом спросит: «Ну что тебе надо, уважаемая лиса?»

Если слепо, некритически прислушаться к Вам и верить каждому Вашему слову, то...

Да неужели Вы сами верите тому, что у «соседей двести, пятьсот тысяч дохода в год?...» Если да, то тогда...

Какая это, господи, «гроссфантазия», так далеко заплывать в дегтярное море?!

И Адам Смит, и Давид Рикардо, и Рудольф Гильфердинг, если вызвать их души на спиритический сеанс в Гали – Зугдиди, вновь протянули бы ноги, теперь уже от смеха, узнав, что кто-то из советских людей, тем более серьезный писатель, может предположить, что из цветов, мандарин, чачи можно выкачать пятьсот тысяч рублей дохода не только в год, но и за двадцать-тридцать лет (пять миллионов по дохрущевскому курсу)?!

Кстати, не такие ли «проверенные сведения» являются причиной того, что многие «светлые головы» в России считают всех грузин миллионерами?!

И вот, чтобы убедить Вас лично в обратном, я готов пригласить Вас к себе, в Тбилиси...

(Что правда, то правда: я не рассчитываю на ответное приглашение от Вас, но... В этой многословной писанине набралось столько, по нашим закоренелым понятиям, рискованных и вольнодумных мыслей, что боюсь, как бы чего не вышло... Но в случае драматической развязки хочу надеяться, если окажусь в Ваших хладных краях, где так много грузинских костей погребено, начиная с 1801 года, хоть один раз навестите меня с сибирскими пельменями).

В этом письме настолько, повторяю, длинном, что, узнай о его существовании на Западе, непременно внесли бы в Книгу необычных рекордов Гиннеса, накопилось много пословиц. К ним

придется добавить еще одну, на этот раз шутивную: «Гость – что осел: куда хочешь, туда и привяжешь».

Но не пугайтесь, бога ради, я ведь прогрессивный грузин! Я Вам предоставлю столько человеческих прав, сколько нет ни в одной конституции мира: полная свобода передвижения (хотите – на своих на двоих, хотите – на четырех колесах); полная свобода питания (хотите – с перцем, хотите – без перца); полная свобода выпить (хотите – вино из рюмки, хотите – виноградный сок из рога); полная свобода мыслывления (как в лондонском Гайд-парке, и даже чуть больше: можете ругать и английскую королеву!)...

Заранее знаю, что наша столица на Вас (впрочем, как и на меня) произведет настолько удручающее впечатление, что, возможно, и не поверите, что когда-то Толстой, Лев Николаевич, писал:

*«Тифлис цивилизованный город... Общество избранное и большое, есть русский театр и итальянская опера...»*

Теперь-то я бы не назвал Тбилиси – судя по европейскому эталону – цивилизованным городом, хотя есть у нас по-прежнему и русский театр (довольно плохой), и первоклассная, хоть и не итальянская, опера, которую, кстати, мало кто посещает из «общества избранного и большого»...

В Тбилиси Вам, к великому нашему огорчению, много такого бросится в глаза, что вслед за Чеховым, наверно, скажете (хотя Чеховым это не про нас было сказано):

*«Самолюбие и самомнение у нас европейское, а развитие и поступки азиатские».*

Но не потому хочется пригласить Вас в Тбилиси, чтобы еще раз убедились Вы в нашей азиатчине...

Во время добровольного пешего передвижения по нашему хаотично-анархичному городу, я думаю, Вы волей-неволей заглянете и в магазины «Фрукты, овощи»... И, очевидно, не раз, и не два, ибо при «первых попытках» Вы там, возможно, ничего и не обнаружите, а когда повезет... Вы воочию убедитесь какие длиннющие очереди выстраиваются за помоями помидорами, за полувисохшей зеленью, за неказистой картошкой, за далеко еще не зрелыми яблоками, от которых, когда земля еще считалась у нас матушкой-кормилицей, и свиньи отворачивались...

Увидев все эти «яркие, сочные» картины, Вы, я надеюсь на Вашу высочайшую писательскую совесть, не напишите, что этим имущим, богатым грузинам-миллионерам, так толпящимся в тесных магазинчиках «Фрукты, овощи», лень пойти на базар, где красавцы-помидоры стоят – что для их туго набитого кармана? – «всего» столько-то, а краснощекие яблоки – тоже «всего» столько-то...

Я почему-то уверен, что Вы дружили с Федором Абрамовым, и, когда Вы ступите ногой второй раз на «непонятную и загадочную землю» грузинскую, мы, если возникнет у Вас желание, пойдём именно по тем местам, где...

Дело в том, что в 1979 году Федор Александрович с женой Л. Крутиковой приехали в Тбилиси именно из Гагра, где они отдыхали. Он свой приезд приурочил к гастролям Московского театра на Таганке, который привез его «Деревянные кони».

Они побывали на могиле Грибоедова, ездили по Военно-Грузинской дороге, в Гори осмотрели единственный в стране музей И. В. Сталина; писатель беседовал с секретарем Карельского райкома и был приятно удивлен, что провинциальный партийный работник неплохо разбирается в современной литературе и даже знаком с произведениями нежданного гостя – большого русского писателя.

Я не думаю, что Федор Абрамов уехал из Грузии с гнетущим впечатлениями, иначе не прислал бы новым, грузинским знакомым своих книг с дарственными надписями. Вот одна из них:

Дорогому  
Михаилу  
Алексеевичу, в  
котором так уди-  
вительно и неподра-  
жаемо истинная  
интеллектуальность  
сочетается с широ-  
ким демократизмом  
и сердечностью.  
Обнимаю и жду  
в Питере.  
28.11.1971. Федоров —

(Дорогому Михаилу Алексеевичу, в котором так удивительно и неподражаемо истинная интеллигентность сочетается с широким демократизмом и сердечностью. Обнимаю и жду в Питере.

Федор Абрамов).

Прошу обратить внимание на эту, на мой взгляд, многозначительную деталь; Федор Александрович приглашает в Питер Михаила Алексеевича Чичинадзе, своего спутника по кратковременной поездке по Восточной Грузии, видимо, в знак благодарности!..

Приглашает!..

Да, разные бывают на свете люди, потому интересно жить на Земле... Есть такие, которые живут по принципу – «После меня хоть потоп!..» Но встречаются и такие, вроде моей мамы, и в предсмертные дни мечтавшей о ясной погоде, дабы не промокли под дождем пришедшие проводить ее на кладбище...

Ну, а я, когда смогу прислать Вам приглашение?

По-видимому, не так уж скоро. Загвоздка в том, что моя русская речь среди прочих существенных недостатков страдает еще одним внушительным изъяном: мне не дается произношение мягкого «ль»... Не во всех словах, но во многих... А вести беседы с знаменитым русским писателем, который больше следит за твоим выговором, чем за твоими тощими мыслями, это, знаете...

Когда заика старается не заикаться, он еще больше спотыкается...

Правда, я могу прибегнуть к наивной хитрости и вместо «учитель» сказать «педагог», вместо «болной» – «нездоровый» или «хворающий», но стоит ли так изводить себя в поисках слов-заменителей, да еще при третьей стадии гипертонии?!

Нет, я лучше обращусь к логопеду, и когда он поправит мое русское произношение до терпимого для придирчиво русского уха, то тогда и... Нет смысла повторяться, об этом говорится чуть выше.

Я понимаю, что от «болшого», «постолку-посколку» и подобных им слов, от фонетики легко спрятаться на бумаге, но как укроешься на той же бум а г е от множества грамматических, стилистических, орфографических «огурцей», которые Вы без труда сможете обнаружить в этом послании?! Зная Ваш строгий нрав, ну, хотя бы по отношению к «Отару», я не рассчитываю на Вашу снисходительность, но напоминаю все же, что я не школьный учитель русского языка и не на этом языке пишущий литератор...

Но чтобы хоть немного смягчить в Ваших глазах мои прегрешения (неправильные обороты речи, «грузинизмы», неуместные сочетания слов), я с величайшим почтением попрошу великие тени встать в шеренгу и протянуть мне руку помощи и защиты: Иван Сергеевич Тургенев не раз (подсчитано: шесть раз!) писал: «Как хорошЫ, как свежЫ были розы!». У Николая Васильевича Гоголя в этом плане столько было... мм... Алексей Толстой, бывший граф, однажды (только непечатно и не с кафедры) о своем великом однофамильце, тоже о графе, сказал, что он иногда в такие языковые лабиринты впутывается, что никак не может из них выпутаться... В музее Горького в Москве на Малой Никитской в выставленных рукописях кое-где бросились мне в глаза такие разного рода... мм... Но ученый сотрудник музея сразу же внесла луч света в мое мозговое темное царство: «Это не ошибки, это стиль Горького»!

Так что, Виктор Петрович, «генацвале», знайте, все мои грехи перед великим русским языком – это не что иное, как «стиль мой», но только он... враг мой!

Не знаю, насколько это правда, но я слышал, будто Вы не прочь принести извинения нам за «Ловлю пескарей в Грузии».

По-моему, этого делать не надо, это ни к чему: то, что написано пером и напечатано способом Гутенберга, не вырубить... извинениями.

«Злословие даже без доказательств оставляет почти вечные следы». (А. Пушкин).

А Вы ведь уверены, что «Ловля пескарей», если, допустим, и злословие, но с доказательствами!

Вот было бы идеально, и с точки зрения самой простой, и социальной, и литературной справедливости, если б и потерпевшая сторона тоже имела бы право и возможность ответить обидчику печатным словом, – не «самиздатовским», а обычным, законно-легальным, но у нас такие печатные «дуэли» (если они в пользу слабых) и дуэли без кавычек строго запрещены, что, по-моему, вполне логично: раз у нас человеческое достоинство обесценилось до гроша ломаного, нет нужды и в дуэлях! К тому же все знают, что они унесли двух величайших поэтов, а теперь прибавить к ним еще и беллетристов, по-новому – прозаиков?!

О, нет, упаси боже! Ну а все-таки... Когда вето наложено только на оскорбленного и на его оправдательно-печатное слово, это, знаете, как-то напоминает одностороннее движение...

Вы, как человек дальновидный, сами посудите (все великие русские писатели минувшего века всегда были на стороне униженных и оскорбленных): разве справедливо, если на многотысячном читающем стадионе бьют по тебе, словно по мячу, а у тебя руки-ноги крепко-накрепко связаны, и ты не в состоянии даже символически размахнуться, дабы забить, пусть хоть один, престижный гол, в данном случае в сибирские ворота?!

А это, ей-богу, не по гамбургскому счету, Виктор Петрович!

Я знал одного на редкость преуспевающего писателя-драматурга, ни разу на своем творческом пути не споткнувшегося и не допустившего ни одной ошибки. Его творения имели только зеленую улицу. Он всегда шел в ногу со временем. Изменялось время, изменялся и он. Как самый чувствительный сейсмограф, чувствовал он его дыхание...

И поэтому его пьесы «охотно» ставили самые хорошие театры и самые хорошие режиссеры (кроме, пожалуй, Товстоногова).

Однажды свою новую не то «героическую драму», не то «героическую комедию» принес он в журнал «Театр», Прочитав ее, сотрудники редакции пришли в тихий ужас. Но как отказать такому всеильному автору, Кукольник наших славных дней!

С идейной точки зрения к пьесе никак не придерешься, все честь честью, все компоненты

предусмотрены на самом высоком уровне, но вот в художественно-языковом отношении «огурцей» в ней хоть отбавляй...

И когда вновь прочитавшие ее работники редакции поделились своими тревожными мыслями с редактором, то Николай Федорович Погодин, по обыкновению, прищурился левый глаз, сразу же внес в их трепещущие души некоторое успокоение:

– Править не будем! Напечатаем именно в том виде, в каком он нам ее принес. Пусть читатели знают, какой он у нас писатель.

...О, если б и мое послание к Вам, Виктор Петрович, с Вашего благословения напечатали тоже без всякой правки, со всеми позорящими меня, как автора, «огурцами», без купюр

(кроме, разве, мест порнографических, – а такие пассажи в нем, вероятно, найдутся, – и элементов государственной тайны, если они у меня, по моей глупой слепоте, все же просочились),

тогда я, ей-богу, больше не стал бы сетовать на судьбу, подобно Важа Пшавела:

Почему я создан человеком?  
Почему, исполненный красы,  
В сонме туч, в высоком мире неком  
Не рожден я капелькой росы?

(Перевод Заболоцкого... Между прочим, и Николай Заболоцкий, и Борис Пастернак, несмотря на свое не ахти какое материальное положение, переводили не со всех языков народов СССР, а только с одного – грузинского).

...Жаль, что тот мой знакомый драматург не дожил до дней великого обновления нашего общества, а то и он сам одним махом обновился бы и «про это» написал бы в самом ускоренном темпе что-нибудь самое-самое героико-оптимистическое в «двух обновлениях».

Выйдя из заключения, безжалостно лишившего меня на несколько лет драгоценного права голоса, на полусвободу и боясь нового ареста, теперь уже только по подозрению, что я вновь мыслю, – скрывался одно время в многомиллионной Москве, так сказать, перед самым носом самого Сталина...

(О, в этих двух абзацах как много набралось этого «самого-самого»!).

И вот он, мой знакомый, процветающий драматург – нельзя не отдать ему должное – не побоялся моего прокаженного прошлого и пригласил обедать в свою шикарную квартиру... Провозгласив тост за мое гражданское протрезвление, он сказал:

– Ведь человек так ничтожно мало живет на свете, а ты еще выбрасываешь из короткой жизни семь цветущих лет! И зачем? Неужели ты думаешь, что кто-либо на свете сможет изменить сталинский мир?! Наивный ты человек! Допустим, что мир этот и переменится, ну и что ж? Разве ты сумеешь меня опередить и ворваться в новый мир?!

В ответ я поблагодарил хлебосольного хозяина и за роскошную «баланду», и за мое прозрение: я и впрямь вряд ли смог тогда (впрочем, как и сегодня) обогнать его в захвате привилегированного кресла под солнцем уже нового, переменившегося к лучшему мира, где он вновь стал бы запевалой:

Мы путь Земле укажем новый,  
Владыкой мира будет труд...  
(Из песни первых лет революции).

\* \* \*

Вы, вероятно, заметили, что я в более или менее здравом рассудке и по натуре не квасной патриот, а потому и не все Ваши обвинения по нашему адресу отвергаю...

К сожалению, приходится возвращаться на круги своя...  
к базару!

И как это ни прискорбно, видимо, так создан человек, хочешь-не хочешь, будь ты хоть Иваном Прокофьевичем или Ив Монтаном, а вот на базаре, оказывается, и мыслишь по-базарному... Вот пошел я вчера на наш, говорю скрепя сердце, красочный базар с твердой решимостью купить молодой лучок, в котором, как уверяет Институт питания, много полезных для изношенного организма витаминов... А пучок, составленный из нескольких малюсеньких головок, чьи полухилые листья время от времени торговли оживляют водяными брызгами, оценили мне... в 50 копеек! (Стоимость почти

двух килограммов белого хлеба).

Базар на то и базар, тем более восточный, что надо торговаться, и я тоже, скорее ради «искусства» стал цыганить, но никто из этих «купчих» не уступил даже 5 копеек! Пришлось признать, себя потерпевшим фиаско в этой «торговой войне» и взять два пучка за бумажный рубль («серебряных» иной раз и не принимают – карманы, мол, рвутся!). Но чтобы как-то компенсировать не столь финансовый, сколь моральный урон, самовольно «захватил» микроскопический пучок петрушки стоимостью в 15 копеек. Но правоверная мусульманка (замечу, кстати, что все тбилисские рынки буквально «захвачены» азербайджанками, торгующими зеленью) так самоотверженно вцепилась в меня, словно я отнимал у нее от груди младенца с намерением бросить его в пучину Ниагары...

Признаюсь, к моему стыду, и писательскому, и гражданскому, в тот момент я совсем забыл и про большого писателя-просветителя Мирзу Фатали Ахундова, и про прекрасного композитора Кара Караева – гордости азербайджанского народа прошлого и настоящего веков... Перед моим взором во весь рост маячила только эта «кровопийца»-зеленщица!

Да, антисемитизм зародился не только потому, что евреи нашего Христа распяли на кресте, но и потому, что в торговле многих стран мира (кроме, разве, Греции и Армении) они главенствовали над коренным населением, «шейлоктвовали»... Но евреи, всесторонне талантливый народ, давно забросили и мелкую, и крупную торговлю, а вот предубеждение по традиции кое-где, к сожалению, еще живуче.

Наша грузинская «базарная» драма воспринимается нами, «небазарными» грузинами, особенно болезненно еще и потому, что мы как народ со дня появления в мире денежного обращения ко всякой торговле относились с презрением, и к торгашам тоже... Большинство грузинских крестьян – до коллективизации! – даже при острой нужде стыдились торговать на рынках. Ну, барана, быка, корову – это еще куда ни шло, но яблоки, груши, ткемали (вид кислой сливы), о-о...

А теперь вообще торговать никто не чурается, даже врачи и учителя, на которых люди раньше смотрели, как на полубожества.

В то же время мы требуем от представителей, в частности, этих профессий и примерной нравственной чистоты, и высокого авторитета....

И все это при небольшом окладе!

(Социалистический реализм еще вчера запрещал писать и говорить, в особенности со сцены... «У меня денег не хватает», «На мою зарплату и двух живых гусей не купишь», «Одолжи мне, пожалуйста, пять рублей до получки», «И золото подорожало, и железо подорожало...»).

...Так или иначе, как бы мы ни рыпались, факт остается фактом: слово «грузин», как и Вы пишете, стало нарицательно-ругательным...

Наша базарная драма иной раз поднимается до трагедии потому, что нынче все шишки падают на бедного Макара... Даже в далеком, мною особо почитаемом Красноярске — (если бы я сказал, что особо почитаю этот город потому, что Вы там живете, это было бы примитивной застольной лестью: в Вашем драматическом театре им. Пушкина ровно двадцать лет назад была поставлена одна моя ранняя комедия) — и монголоидных «фруктовщиков» принимают за грузин, а те тоже выдают себя за грузин, дабы не бросить тень на собственную нацию.

Дурная слава, ох, как прочна, Виктор Петрович!

И как мудра одна наша поговорка: лучше разбить себе голову, чем опозорить доброе имя.

И что ж нам делать, как поступить, чтобы очиститься от скверны, прилипшей к нам, как вернуть себе доброе имя, которое у нас было еще в совсем недалеком прошлом?!

...Уходя незаслуженно побитым той «базарной бабой», в укоризну бросил ей, – подумаешь, взял какую-то траву на копейку, – а она вдогонку мне:

– Травы – да?! Копейка – травы, да?! Иди, иди, собирай на асфальт... Много травы не асфальт...

Право, если хорошенько вдуматься, ее ответ глубоко философичен: ведь и зелень – дитя матушки-земли, которую возделывать надо, а у нас много ли осталось нынче охотников ее возделывать?!

Возможно, и некрасиво цитировать персонажа собственной пьесы, а все-таки придется:

*– Люди совсем отучились глядеть друг другу в лицо. Идешь по улице, и никто твоей физиономией не интересуется, все смотрят в руки: что у тебя в авоське, что ты достал, счастливый ты, советский человек!..*

(Написано двадцать лет назад; последние слова подвергнуты «аутодафе» нашими литературными



«помощниками»).

И думается, как только настанет этот чудо-день, когда все мы, и на Чукотке и на Кавказе, будем смотреть друг другу не в руки загребушие, а в улыбающиеся лица, когда и с халвой во рту не станем кричать «сладко, сладко», ибо сочтем это, наконец, обычной, не достойной удивления нормой жизни, тогда и «грузин» – прозвище, бытующее на базаре, потеряет свой бранный смысл...

К сожалению, я не страдаю безмятежным оптимизмом и знаю, что мне не суждено дожить до этого светлого времени. Но все же я премного благодарен судьбе за то, что вопреки ожиданиям дожил до того волшебного дня, когда нам дали понять, что наше десятилетиями восхваляемое до небес общество нуждается в коренном изменении и что безмолвие народа ни к чему хорошему не приводит, и жить дальше так – нельзя!

Даже одна констатация этого факта уже великое дело, и тот, кто решился на это, прочно войдет в Историю.

\* \* \*

В моем послании обилие цитат, но мне кажется, что оно от этого не стало тяжелее, и пусть простится мне, если я в заключение добавлю еще одну – о моей Родине и о нас, на этот раз из Максима Горького:

*«Я так горячо люблю эту прекрасную страну, олицетворение грандиозной красоты и силы, ее горы, окрыленные снегами, долины и ущелья, полные веселого шума быстрых, певучих рек, и ее красивых, гордых детей...»*

*«...Можно думать, что именно величественная природа страны и романтическая мягкость ее народа – именно эти две силы – дали мне толчок, который сделал из бродяги – литератора»...*

Горы, окрыленные снегами, и долины, и ущелья, полные веселого шума быстрых, певучих рек, и сейчас такие же, какими они были при написании этих восторженных слов, но куда делась та «романтическая мягкость ее народа», где же ее «красивые, гордые дети»?

За многие века владычества над нами то арабов, то сельджуков, то монголов, то персов, то турок мы не изменялись к худшему так, как изменились за последние неполные семьдесят лет.

Вы своим рассказом о Грузии, Виктор Петрович, наступили прямо на сердце наше, и мы почувствовали его боль.

И она становится острее от того, что Вы, будучи тонким психологом, даже не пытаетесь объяснить хотя бы намеком, хоть завуалированно, ЧТО привело нас к такому горестному состоянию, когда так оскудела душа народа, катастрофически пали понятия морали, чести, совести, любви и ненависти, а главным побудителем нашей жизни стало всего лишь благополучие мещанского быта, короче – как в прошлом такая «прекрасная нация» на протяжении жизни всего лишь трех поколений превратилась в «паршивую?»

(Просто интересно: если поставить в наши условия на долгие годы скажем, гордого сына туманного Альбиона, не станет ли и он похожим на нас?).

С потерей религии мы потеряли в человеке человечность, о возрождении которой не очень громким голосом говорят сейчас то там, то сям...

У В. Вересаева в книге «Живая жизнь» сказано: «Достоевский говорит: отсутствие жизни – от безбожия; Толстой говорит: безбожие — от отсутствия жизни».)

И, кстати, только ли мы одни, грузины, утратили это великое чувство, и как возродить его без веры во что-нибудь возвышенное?

В последнее время вместо ожидаемого смягчения наступления на «боженьку», еще больше усилилась война против него, словно именно он, бедный «боженька», тормозил и тормозит наше наступательное шествие к коммунизму...

Нет-нет, теперь действительно пора кончать, а то, черт знает, что еще ляпну...

Да, даже за эти два месяца, пока сочинялось это письмо, в нашей стране произошло столько удивительно положительного, что по-настоящему появилась надежда на эру безбоязненно говорить правду, но, хочу быть искренним, уверенность эта не настолько сильна во мне, чтобы доверить бумаге (и трибуне) все, что придет в мою протухшую от многолетнего и поминутного кивания в знак полного согласия во всем и по всякому поводу голову...

\* \* \*

Надеюсь, Вы помните, что это письмо начиналось с Андре Жида и Сталина, и хочу, если позволите, закончить его теми же персонажами.

Я как-никак, хорош или плох, а все же драматург, и если вдруг вспыхнет во мне вулканическое нахальство и решусь написать по-русски трагифарс о той «санитарно-политической» истории, то в уста Сталина вложу следующий монолог:

– Да, разные бывают народы, разумеется, и в языковом отношении. К примеру, немцам ничего не стоит и со сцены произнести слово Arsch, что соответствует русскому... прошу прощения... начинающемуся на букву «ж»... И делают они это вовсе не потому, что их вдохновляет определение – «Зад – самая существенная и очаровательная часть женского тела», принадлежащее Анатолю Франсу, земляку и современнику этого безнравственного Андре Жида, обругавшего нашу страну за наше же гостеприимство...

А вот мы, грузины, даже в обычной разговорной речи избегаем не только подобных «арш», но и таких невинных для русского слуха выражений, как... «Наплевать мне на него», «Плевое дело», «Плевать в потолок», «Плевизм»... И не потому, что мы тоньше, чище, вежливее или святее других народов... Но когда больно задевают за живое, то, пожалуй, и грузин может излить свои чувства, позаимствовав у русских это многвыражающее слово, что я и делаю:

– Будучи в гостях, безусловно, непохвально плевать из гостиной на улицу, но трижды грешно и осудительно, уже попрощавшись с гостеприимными хозяевами и их домом, плевать с улицы в ту гостиную, где вы только что побывали.

**С тем же уважением, какое Вы станете питать ко мне после прочтения этого длинного, длинного-предлинного письма:**

**К . Буачидзе.**

Июль-август  
1986 года.



**БЕСЕДА ВО СНЕ В НОЧЬ С 1 НА 2 ЯНВАРЯ  
1988 ГОДА С МИХАИЛОМ ГОРБАЧЕВЫМ**

**книга: Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву  
и другие послания с картинками в черно-белом цвете,  
„Ганатлеба”, 1989,193-239**

**УВАЖАЕМЫЙ МИХАИЛ СЕРГЕЕВИЧ!**

Ровно сто пятьдесят лет назад, в 1837 году, прибыл в Эривань император Российский Николай I. Своим орлиным взором государь еще издали приметил, как в его сторону шла толпа – исхудалая, костлявая, разутая, в одних лохмотьях.

Идущий впереди нес, словно знамя, вздернутого на палку общипанного, тощего, еле дышавшего гуся, клюв которого был обмотан грязной тряпкой.

Заметил самодержец и то, что часть сопровождавшей его свиты спешно преградила дорогу туземцам.

И тогда высочайшая особа пальцем поманила к себе стоящего на почтительном расстоянии мелкую сошку – губернатора.

— Что это они несут? Гуся? А почему он без перьев, такой облезлый?

— Это... мм... Здешний обычай, Ваше Величество! Так они выражают радость по случаю прибытия своего освободителя – благодетеля.

Однако монарх, не удовлетворившись объяснением перепуганного сановника, поручил флигель-адъютанту лично разузнать, в чем тут дело. Тот вскоре возвратился и, приложив к миниатюрному козырьку высокой шапки руку в белоснежной перчатке, доложил:

– Ваше Императорское Величество! Они жалуются на свою горькую судьбу: мы, мол, как и этот гусь, еле дышим, рот наш зажат кляпом и о наших злосчастьях слова не можем вымолвить, и что наша жизнь, и что жизнь этого издыхающего гуся...

В той старой книге, рассказывающей о путешествии венценосца России по недавно присоединенным к империи владениям на Кавказе ровно ничего не говорилось о том, облегчил ли царь-батюшка тяжелую участь своим верноподданным, доведенным местными властями до состояния полуживой водоплавающей птицы.

...По прошествии свыше ста сорока лет со дня этой истории, и трагичной, и забавной (время все лечит!) в Закавказье, в город Баку, прибыл глава Советского государства Леонид Ильич Брежнев.

Встречали его здесь, буквально, все горожане, стар и млад, одетые в красочные, праздничные костюмы. Встречали с таким невиданно-неслыханным общенародным ликованием, которого, я думаю, ни разу не удостоились ни фараон Рамзес, ни император Нерон, да и Наполеон Бонапарт даже после победы под Аустерлицем.

(Все это, если покажется преувеличением, можно проверить по, видимо, еще сохранившейся кинохронике).

Как раз в те приподнято-торжественные дни из уст Леонида Ильича вылетела фраза, облетевшая всю страну и разом превратившаяся в крылатую: «Широко шагает Азербайджан!»

(Как известно, в этом «широко шагающем Азербайджане» совсем недавно Москве пришлось прикрыть целый институт, снабжавший и оптом и в розницу учеными дипломами явных неучей).

Спустя некоторое время Леонид Брежнев побывал и в Тбилиси, где его, разумеется, встречали, ну, если не с таким грандиозным, как в Баку, размахом – куда нам! – но, во всяком случае, тоже весьма и весьма впечатляюще.

Для этого были приняты заблаговременно, говоря газетным языком, соответствующие меры: так, например, ответственный работник нашего Центрального Комитета партии поодиночке вызывал проверенных активистов и глав приехавших провинциальных делегаций и давал им строгое наставление: аплодировать как можно сильнее и как можно дольше!

(На этот счет план был даже значительно перевыполнен. К примеру, когда во время

торжественного заседания по случаю 60-летия советизации Грузии Брежневу пришлось, по видимому, по нужде (все мы люди, все мы человеки!) чуть ли не на полчаса покинуть собрание – в зале воцарилась мертвая тишина. А ораторы, кому выпала горькая доля восхвалять *его* в *его* отсутствие, так расстроились (словно только для него и готовили свои приветственные речи!), что один из них – представитель далекой Прибалтики – упорно путал Грузию ... с Арменией!

А вот благополучное возвращение дорогого Леонида Ильича из туалета две тысячи человек стоя приветствовали в едином порыве бурными аплодисментами).

И Леонид Ильич, наверное, вполне был покорен и нашими ласкающими ухо продолжительными овациями, ибо осчастливил и нас исторической фразой, вселившей в негрешную душу нашу энергию и бодрость для новых героических свершений: «Дела в Грузии спорятся!»

И впрямь, дела в Грузии настолько спорились, что, будучи чуть ли не в самом хвосте среди пятнадцати республик, из года в год мы регулярно получали переходящее Красное знамя, так что вряд ли можно было называть его переходящим.

(Замечу в скобках, что в тот торжественный день, во время парада, мы, телезрители, и то заметили, как Брежнева, поднимавшегося по лестнице на трибуну и тяжело дышавшего, подобно рыбе, выброшенной на берег, слегка, осторожненько поддержало за руку самое Важное лицо в нашей республике и как генерал, всюду и всегда сопровождавший Леонида Ильича, довольно грубо отвел его руку, словно наш высокий гость, член Политбюро, от прикосновения кандидата в члены Политбюро мог растаять, как фруктовое мороженое.

А вот Вы дважды в Лондоне и однажды в Москве могли в знак почтительности взять под руку миссис Маргарет Робертс как женщину, и госпожу Маргарет Тэтчер как премьер-министра недемократичной Англии, и Вы за это, как мне кажется, не получили бы ни словесного замечания, ни осуждающего взгляда со стороны чопорных англичан, как у нас их принято называть).

...Совсем недавно, а если быть точным, в ночь с 1-го на 2-ое января мне приснился во всех отношениях удивительный сон: будто бы Вы прилетели к нам в Тбилиси, и вдруг, еще не совсем спустившись с трапа, увидели шедшую навстречу Вам толпу... Охрана, и Ваша, и наша, оперативно бросилась... Так и так, но Вы воспрепятствовали этому, и пока «предводитель местного дворянства» и его «блистательная свита» предстали перед Вами, Вы обратились к стоящему рядом с Вами, если позволите выразиться по старинке, шутливо, конечно, – Вашему Наместнику в Грузии:

– Скажите, почему этих товарищей не пускают ко мне?

– Право, затрудняюсь ответить, – честно призналось Вам сильно обеспокоенное таким неожиданным, незапланированным «визитом» наше Руководящее лицо.

По мере приближения толпы Вам бросились в глаза плакаты, написанные не столь каллиграфически, но вполне без труда читаемые:

«Когда людей ставят в условия, подобающие только животным, им ничего более не остается, как или восстать, или на самом деле превратиться в животных».

*Ф. Энгельс.*

«Государство сильно сознательностью масс.  
Оно сильно тогда, когда массы все знают,  
обо всем могут судить и идут на все сознательно».

*В. И. Ленин.*

«Народ все видит, все знает».

*М. С. Горбачев.*

– Здравствуйте, дорогой Михаил Сергеевич! – приблизившись, к Вам обратился с заметной дрожью в голосе «предводитель»...

– Здравствуйте, здравствуйте, хором вторила ему и толпа, кстати сказать, вовсе не разутая, а вполне сносно одетая.

– С Новым годом, товарищи! Радости и счастья вам! – с такой доброй, неартистической улыбкой и таким ласково-располагающим тоном были произнесены эти как будто уже стертые слова, что они вряд ли могли показаться таковыми. – Вы, надеюсь, слушали мое Новогоднее обращение, так что не буду повторяться. Вы мне лучше скажите, что вас будоражит?

– Да сказать боимся мы, а вдруг будете гневаться...

– Ну что вы! Говорите, пожалуйста, и говорите откровенно, смелее, во весь голос, никого не стесняясь и ничего не боясь. Поделитесь всем, что вас беспокоит, а беспокоит вас, без сомнения, пока многое, даже очень многое.

Слова эти, сказанные доверительно и искренне, видимо, проложили тропинку к сердцам пришедших, и они заговорили...

Заговорили, словно немые от рождения, которым, если не бог, то экстрасенс Джуна Давиташвили нежданно-негаданно вернула дар речи: сперва, правда, оглядываясь и запинаясь, а потом заметно храбрее, а еще потом даже дерзостно-храбро, лишь изредка останавливаясь и на секунду задумываясь, не слишком ли перебарщивают...

– Да знаете... мм... Дорогой Михаил Сергеевич, живется нам... мм... очень хорошо... то есть... мм... живем мы... мм... плохо... Почти плохо... мм...

– Да вы не мычите, и не мямлите, – перебила его немолодая женщина, по всей вероятности, учительница, и, судя по лицу без следов косметики и в некричащей одежде, вовсе не стремящаяся казаться дамочкой. – Нам же разрешили говорить откровенно, во весь голос... Ну, если и не будем говорить во весь голос, то давайте говорить хотя бы вполголоса, но лаконично и прямо: перед Вами, как говорят в обиходе, простые люди, то есть в и н т и к и ... Да, мы – винтики, Михаил Сергеевич, и с нас, винтиков, везде и всюду, двигатели всех мастей три шкуры сдирают, словно и впрямь овцы мы, а не люди, да еще так громко именуемые – советские люди.

– Простите, но я Вас, к сожалению, не совсем понял. Винтик-то я понимаю, а вот двигатели... Хм! Это что, в переносном смысле?

– Точно! Двигатели – в противовес винтикам почти все те, кто занимает высокие должности, и поголовно все те, кто занимает не такие уж высокие, но все-таки должности, и даже совсем уж незначительные...

– Да, это те, кто разъезжает в персональных черных «Волгах», а кто и не в черных, купленных на награбленные народные деньги...

– Это они всерьез уверены в своей избранности и нисколько не сомневаются, что советский строй зиждется именно на них и что как раз они, а не какие-то там винтики, двигают наше общество вперед, к коммунизму.

– И это они, «товарищи-двигатели», неустанно и страстно призывают нас, винтиков, быть порядочными и честными, добрыми и милосердными, и при этом непременно оставаясь воинствующими атеистами! Призывают к кристальной нравственности героев первых пятилеток, а сами, как кроты, пекутся лишь о своих норах, о своем мещанско-личном благополучии.

– Ох, если бы Вы знали, дорогой Михаил Сергеевич, как трудно нам живется... Теоретически Вы это, конечно, можете себе представить, но а практически... Не будучи самим винтиком, о, трудно, очень трудно вообразить себе наши мытарства...

– От кого только мы не зависим! И от секретаря райкома, и от продавца, и от министра, и от сантехника, и от гробовщика в день смерти и от роддома в день рождения...

– Пахотная земля у нас вроде и не продается, а вот кладбищенская... Похоронить человека иногда дороже обходится, чем вырастить его...

– Везде и всюду обман, обман, обман!.. Все строится на обмане, и шага не ступить без бакшиша, то завуалированно-замаскированного, а то и явно-открытого... Пикнешь что, сразу отрежут: «Не нравится – иди-ка ты на мое место за нищенскую зарплату». Словно государство именно нас обязывает содержать подобных «нищих»!

– Содержишь!.. После Сталина они так обнаглели и так чудовищно выросли у них аппетиты и крылья, что назначь им теперь хоть тысячу в месяц, брать и красть все равно не перестанут.

– Я замечаю, что вот Вы, гражданочка, хотите что-то сказать. Пожалуйста! Не надо стесняться.

– Спасибо Вам, но... как-то неудобно... А, с другой стороны, когда я Вас еще увижу... На днях статистики с радостью сообщили, что нас, мол, уже двести восемьдесят миллионов... Но, если нет у тебя своей семьи; ежели ты одинок, то это, согласитесь, не такое уж большое утешение... Я не о похоронах, нет, хотя и это наболевшая проблема... Уже лет пять я борюсь с собою: родить ли второго ребенка? Ей-богу, так не хочется оставлять дочурку в этом жестоком мире одну-одинешеньку, без братишки, без сестренки, но как на это решиться, если первые роды обошлись мне в шестьсот рублей?!

– Да лучше купить из-под полы в Детском доме готового ребенка – куда дешевле обойдется.

– ...То вахтеру надо дать за то, что он тебе двери распахнул, то – санитарке, принесшей тебе... Неудобно называть... То – медсестре, которая сделала тебе укол и помогла перевернуться на другой

бок, то – врачу, принявшему роды, то – тому, кто раньше всех обрадовал тебя – мальчик или девочка... Да не счесть еще кому да кому... Но когда же скоплю я еще такую сумму при моей более чем скромной зарплате? А годы-то идут, и быть матерью... ведь «не все возрасты покорны»!

– А еще жужжат нам в уши о каком-то бесплатном медицинском обслуживании, дарованном нам сперва Сталинской, а потом и Брежневской конституцией, самой лучшей в мире.

– Лучшая-то лучшая, а вот при совсем нелучшей конституции, как я слыхала, в одном из небольших западных государств, не то в королевской Бельгии, не то в нереспубликанской Дании жена сотрудника нашего посольства, воспользовавшись длительным пребыванием на чужбине, троих родила и всех их без мучений в поисках пеленок и детского питания поставила на шаловливые ноги именно благодаря тому обществу, где человек человеку, как мы знаем, волк и враг.

– А у нас даже родильные дома не везде отапливаются.

– Да что там тепло, в одном из них – а это нынче и Чазову, новому стражу нашего здоровья, стало известно, – крысы новорожденного загрызли.

– Ой, господи! В том роддоме, видно, в кресле главврача темная повивальная бабка сидела.

– А кто у нас сидит на своем месте? Все восседают... Ну, п о ч т и все восседают на чужих, и не потому ли так «опережаем» западные страны, где все... Ну, если не все, то почти все добывают блага жизни соразмерно своему труду и таланту.

– Если у нас многие-многие занимают и не свои места, это вина и всеобщего обязательного среднего образования... Я, старая учительница, скажу Вам прямо... Никакая реформа не спасет нашу школу, пока не станем, придерживаясь принципа: не заставлять насильно учиться того, кто не хочет учиться. Мы же люди не тупоумные, и неужели до сих пор не можем убедиться в том, что из этого ничего путного не выходит... Между прочим, на таком «учении» кое-кто даже спекулирует. Числился у нас один – ни грузин, ни русский, ни армянин, ни еврей, – редко-редко ходивший в школу, а потом совсем переставший... Пришлось мне, как классной наставнице, пойти к нему домой... Квартира трехкомнатная, ковры, цветной телевизор, даже финский холодильник... А мама говорит: сын не ходит в школу потому, что у него старое пальто и обувь изношенная... Ну и пришлось нам как-то выкрутиться и купить ему и пальто, и туфли, да еще самого лучшего качества, – а вдруг забракуют?! И он стал ходить на занятия, но не занимался... А потом снова забросил школу, и мне вновь пришлось пойти к нему домой, словно он не заурядный советский гражданин, а малолетний престолонаследник Марокканского королевства... А «королева»-мать мне, старой женщине, даже не предлагает сесть и почти нападает:

– Он не может готовить уроки в обшарпанной квартире... Отремонтируйте нам квартиру, тогда и будем ходить к вам...

Спрашивается: ну а если он без аттестата зрелости пойдет, скажем, в дворники, что ж, он без этого аттестата зрелости всю жизнь останется незрелым дворником? Лев Толстой, граф, убедившись, что один из его сыновей напрасно старается идти по стопам отца, и как бы ему, отцу, ни было тяжело, он все же сказал сыну:

– Зачем ты пишешь? Посмотри, сколько вокруг полезных дел! Подметать улицы тоже полезное дело.

А мы думаем, полезное дело может делать только человек с аттестатом среднего или дипломом высшего образования... И это припомним: обязательное среднее образование узаконил Брежнев... Он же протянул «братскую руку помощи» Афганистану – ввел туда войска...

— Сказано: один дурак сбросит в пропасть каменную глыбу, а потом ее и сто умных не вытянут.

— Вот и мы, женщины, в стране нашей не то место занимаем, что природой предназначено. Конечно, жизнь не только радость, но и мучение. И мы знаем, без ярма жизни не бывает. Еве Бог деревянное ярмо определил, а Сталин, Иосиф Сталин, впряг нас в железобетонное ярмо... И так тянем, тянем его до сих пор... Ох, как трудно, трудно нести такой тяжелейший крест! Ведь, прежде всего, мы должны быть матерями и женами, поддерживать огонь в семейном очаге...

– Услышьте нас, Михаил Сергеевич! Не надо рассматривать нас, как орудие производства. Помогите стать вновь женщинами!..

– Прошу Вас... И мне разрешите... Ведь такой редкий случай подвернулся... Да, и я винтик, Михаил Сергеевич, только вот не городской, – колхозный винтик я... Что скрывать, двигателей и у нас хватает... Я как-то слышал, что один американский фермер кормит 67 американцев, а наш колхозник если хоть себя прокормит, и на том спасибо... На наших полях командующих товарищей больше, чем тех, кто их обрабатывает... И то – одни старики. Молодых к земле лишь под угрозой расстрела привяжешь... Сыновья мои тоже сбежали... И вот приехал я к ним в гости... Стыдно даже сказать – помыться приехал. Что делать, больше СПИДа чесотки боюсь. Однажды уже прилипла

окаянная... Ведь бани-то у нас нет! Да и дорог нет... Даже радио уже год как языка лишилось, а так рады были бы все-таки утром Государственный гимн послушать, а то, бывает, пока хорошо не очнешься, так и не знаешь, в какой стране-то живешь, в развитой или еще не совсем развитой... Телевизор? Есть, есть, только... Как мусульманка-персиянка, то откроет нам лицо, то надолго прикроет... Ведь и лампочка-то Ильича не всегда нам светит. А раз читать научили, порой и почитать есть потребность...

– О, возбуждение аппетита это дело государства, а вот утоление его, друг мой, в нашем государстве дело уже твое, выкручивайся, как можешь.

– Прошу не перебивать!.. Собраться с мыслями мне также трудно, как человеку в столбняке собрать зернышки риса, разбросанные по полу... Мм... Да о чем я? Ну да!.. И с керосином в райцентре туго очень, редко завозят... Да и лампы не у всех есть, а у кого они есть, нет ламповых стекол. А где их достать?! Так и мыкаемся без света, в особенности зимой... Если б и лучины не было б... Слава Всевышнему, порой она выручает, как во времена...

— Эх, об идиотизме деревенской жизни когда еще Маркс говорил, и Ленин его поддержал, а мы от него до сих пор не избавились.

– Нет-нет, жить так, как мы живем, и впрямь...

– Тихо!.. Не хуже нас знают, как мы живем, но что из этого?! Помнится, в ту полосу, когда Вы родились, Михаил Сергеевич, и в новогоднюю ночь, и в новогодний день весь советский народ в поте лица с удвоенной энергией трудился, ибо Сталин объявил тогда 1-ое января Днем ударника, и мы из-за этого, ей-богу, ничуть не роптали, ведь были убеждены, что все это делается ради нашего же светлого будущего, ради социализма... И сравнительно скоро, через несколько лет, то есть полвека тому назад, нас и оповестили, мол, социализм уже в основном построен и, стало быть, долгожданное светлое будущее наступило. И вот сегодня, полвека спустя, мы в светлом настоящем – не двигатели, нет! – винтики новый, 1988 год встречаем в темноте... Да еще где? В столице той республики, где возведена самая высокая в мире плотина Ингурской гидроэлектростанции.

(Иные уверяют, что, если вдруг в том районе случится ощутимое землетрясение и эта самая высокая в мире плотина даст трещину, и многомиллионная вода прорвется, то она, как при потопе, сметет с лица земли всю Западную Грузию).

– И стоит ли нам бахвалиться этой «самой-самой», и какая польза нам, скажите на милость, от этой «во всем мире самой высокой-высокой», если даже в новогоднюю ночь... Знаете, и Ваше Новогоднее обращение не удалось нам послушать.

– И вчера и сегодня телевидение не раз приносило извинения тем, у кого был омрачен Новый год... и объясняли это падением напряжения в электросети, что было обусловлено якобы непомерно большим расходом энергии в электронагревательных приборах населения, что, в свою очередь, было вызвано резким похолоданием.

– Но это «резкое похолодание», во-первых, не опускалось ниже минус трех градусов, а во-вторых, ничего не было сказано о том, почему квартиры наши не были – и не бывают! – обеспечены центральным отоплением на нужном уровне, а то сплошь и рядом и без всякого уровня.

– Эх, говорим-то квартиры, квартиры... О, если б видели Вы, Михаил Сергеевич, наши квартиры...

– И тогда воочию убедились бы, что такое и идиотизм городской жизни... Нашей, нашей!

– Ждешь их получения лет двадцать, двадцать пять, порой и тридцать, а что получаешь? Дом принят, возможно, и на «отлично», а в нем – ни воды, ни тепла, ни газа, и шахта для лифта без лифта... Да не квартира, а каркас один! Все, кроме стен и потолка, заново надо обстроить... А где средства взять? Да и что приобретешь по своей цене, обычным путем? И вот приходится, если вдруг выдастся удобный случай, хочешь-не хочешь, и самому стать ворюгой и покупать все ворованное за ворованные деньги.

– Нет, если такие «домостроители» считаются у нас друзьями народа, да кто же тогда враги народа? Разве лишь тот, кто осмелился ляпнуть, что дела наши идут неважно и что глупо сеять кукурузу в Якутии, и что если автор «Малой земли» так проникновенно-художественно, если и не как Лев Толстой, то, во всяком случае, как Алексей Толстой, может писать, то зачем же он в начале своего жизненного пути не избрал служение литературе, а подался в партийные работники?!

– ...Да мы порой при лучине...

– Эй, ты, старик, повремени со своей лучиной... В век атома стоит ли говорить о лучине? А так, впрочем, если честно, и то обидно, что в такой век наша гидроэлектростанция, «самая-самая», снабжает не породившую ее родную Грузию, а соседнюю Турцию. И как Вы считаете, Михаил Сергеевич, неужели не стыдно, и разве не пахнет это, доставшееся Вам в наследство хрущевско-брежневской

колониальной политикой, если даже в новогоднюю ночь вокруг электрическими гирляндами освещенной и украшенной елки внуки Абдуль Гамида весело кружатся, в то время, как внуки Маркса, Энгельса, Ленина и Сс... Ой, извините и простите, по старой памяти чуть ли не выпалил так укоренившиеся в моих мозгах «и Сталина...» Еще раз прошу извинить и простить, ради бога... мм... А внуки Маркса и Ленина в эту наиболее празднично-лучезарную во всем году ночь должны сидеть в кромешной темноте и не радоваться своей советской елке?! Разве не достаточно и того, что в двадцатые годы и в начале тридцатых их деда начисто были лишены этой радости?!

(В ту пору в нашей стране елка была запрещена как атрибут религиозного ритуала...

Еще школьником я слышал, будто существует в русском переводе не то с немецкого, не то с английского, книга, изданная в давние времена, еще в Санкт-Петербурге: «История человеческой глупости».

О-о, как это было бы интересно, если бы вновь издали ее, дополненной и обогащенной всеми глупостями, совершенными в наше, советское время! Какой пухлый том составили бы только те глупости, которые выдавались у нас за мудрость!).

– У кого что болит, о том и говорит... И вот я... Верьте-не верьте, нигде ламповых стекол не достать, потому и прибегаем к лучине, как семьдесят лет назад, при царствовании Николая Второго... Ой, мать честная, что это я брякнул, несчастный... Похвала вроде получилась самодержавию... Господи, это же контрреволюция!.. Не взывайте, не прогневайтесь, я, ей-богу, республиканец, и не надо меня за это... туда... на Колыму... Вы же не Сталин, не Хрущев, не Брежнев... Вы человек хороший... Как я слышал, пока хороший, и не надо меня... в лютый мороз...

– На что это похоже? Не стыдно Вам? Встаньте!

– Да не надо меня...

– Встань, дед, сказали же. Ох, не будь ты убелен сединами, и будь это в моей власти, я бы тебя и впрямь познакомил с белыми медведями... Позоришь нас, винтиков! Заладил одно и то же, то лучина, то ламповые стекла... Ну и что ж, нет и нет! Катаракта у тебя на глазах, что ли? Не видишь разве, наш советский человек по космосу шагает!

– Да, он-то шагает, но... Ежели тебе ботинки жмут, то какая польза от того, что мир просторен?!

– Спасибо, сынок, что помогли... Не только с колен, но и со стула уже с трудом встаю... Старые кости так хрустят, так хрустят, как кукурузные палочки в мальчишеском рту... С моими болезнями... не надо, не надо, Михаил Сергеевич, туда... в трескучий мороз деревья валить...

– Не беспокойтесь, отец, теперь другие времена. Никто Вас не тронет, и никто не заставит деревья валить ни здесь, ни «там»... Говорите! Я Вас слушаю.

– Тогда мне позвольте... Я намного моложе его, если что – в северных лесах и вековые деревья повалю одним махом. Вот что я хотел бы, с Вашего позволения, сказать... Допустим, если б не произошли ни Февральская, ни Октябрьская революции и теперь на троне по-прежнему Романов восседал бы... Ну, скажем, Николай, Шестой или Седьмой... И что ж, как Вы думаете, за семьдесят лет Российская империя так и не продвинулась бы вперед, не прогрессировала бы ни в области образования, ни в области промышленности, да и в сфере прав человека тоже, и мы, ее подданные, за это время хоть немного не вылезли бы из того вонючего болота, в котором задыхались до этих революций?! Нет слов, во многих областях жизни мы многого достигли, а в военном отношении даже превратились в такую силищу, что нынче почти пять шестых земного шара после полуночи спит тревожно, но... Но все это, к великой нашей беде, достигнуто лишь благодаря постепенной утечке из нас человеческого духа, невысказанному упадку нравственности, ценой утери гуманизма, не показушно-словесного, а реального гуманизма, давно осмеянного и забытого, и того милосердия, которое сегодня вдруг стало модным словом, но пока еще не стало потребностью души...

– За столько лет из нашей жизни так и не смогли устранить даже простые неурядицы, которые мешают человеку чувствовать себя человеком, пускай и с маленькой буквы. Зато культ отдельных особ, редко-редко достойных, а недостойных, имя которым легион, сплошь и рядом легко возносили, как пушинку, до таких высот, что и богам было, наверно, завидно.

– А вот культ нашего брата, винтика, то есть обыкновенного, непретенциозного человека, гражданина своей страны без громогласных званий и кричащих титулов, скажу без экивоков, до сих пор находится в эмбриональном состоянии.

*«Действительно, нужно сознаться, что наша общественная жизнь – грустная вещь. Что это отсутствие общественного мнения, это циничное презрение к человеческой мысли и достоинству – поистине могут привести в отчаяние».*



И как вы думаете, люди русские, люди хорошие, когда эти строки были написаны и кем написаны? Сто пятьдесят лет назад, как теперь любят его называть, нашим современником, великим Пушкиным Чаадаеву, которого, кстати говоря, Николай I одно время упрятал, если сказать по-нынешнему, в психушку за «сумасшедшие» – недозволенные мысли...

— Да, мы не без предков, и наша история не вчера началась!

— Жить так, как мы живем, можно лишь...

— Все время только и старались, как переиначить жизнь, как поставить ее дыбом...

— И поставили!

— В этом и Сталин во многом, конечно, повинен, но он все же был голова, а после него нами управляли такие головы, что был бы жив сейчас шотландский поэт Роберт Бернс, сказал бы вновь:

—

Законодателя страны  
Я не хочу бесславить,  
Сказав, что вы не так умны,  
Чтоб наш народ возглавить.  
Но вы изволили чины  
И званья предоставить  
Шутам, что хлев мести должны,  
А не страну править  
В столь трудный день.

– И это великое счастье наше, Михаил Сергеевич, «в столь трудный день» страну нашу возглавили Вы... Ради бога, не думайте, что это неискренний, заштампованный комплимент, который у нас двигатели разных рангов, опережая друг друга, так спешат преподнести только что вступившему на «престол» советскому «негосударю-батюшке».

– Мы, винтики, любим Вас!

– Не надо, пожалуйста, громких слов. Все равно не поверю. Любовь масс я еще не заслужил.

– Любовь честного народа?! Но как ему не любить Вас и как ему не быть благодарным! Ведь Вы сняли с нас намордник, вытащили кляп, разжали нам рот...

– Будем честны перед историей: даже до 17-го года он не был так железно зажат.

– Теперь язык служит нам не только для проглатывания пищи, но и для выражения своих мыслей и чувств, в известной мере...

– Не приписывайте, товарищи, лично мне такие глубокие перемены в нашем обществе. Все это исходит от партии.

– Позвольте не поверить! Мы-то, правда, винтики, но не такие уж тупоголовые, чтоб... мм... Среди нас есть и по-настоящему образованные, смекалистые, с ясным умом люди... Впрочем, Вы, как глава государства, иначе и не можете говорить о партии, являющейся правящей и единственной в стране.

– О, какое это лицемерие: представьте, ни в чем неповинный человек, многие годы сидевший «за подрывную контрреволюционную деятельность» и каким-то чудом оставшийся в живых, теперь мажорно пишет, что, несмотря на зверские порядки в концлагерях, он ни на минуту не терял веру в нашу родную коммунистическую партию, в чистоту ее помыслов!.. Да, он-то «верил», и бог с ним, если «верил», только Вы не верьте, Михаил Сергеевич, таким лживым, притворным словам, – они написаны для украшения газетных полос.

– Разрешите представиться: перед Вами человек подобной судьбы, и пусть отсохнет у меня язык, если я солгу: в те годы я не встречал ни одного, если говорить дореволюционным языком, политического заключенного, а если послереволюционным, – такого «контрреволюционера», который искренне бы радовался нашим победам на фронтах... Вот видите, воцарилась тягостная, неловкая тишина, ибо вы все впервые слышите такую голую правду, и за эту, быть может, дерзкую откровенность прошу меня не осуждать.

– В те «славные» времена всякий разумный поступок, даже мысль, направленная на благо народа, на лечение глубоко больного общества, рассматривалась как контрреволюция, и на людей с такой «антисоветской начинкой» власти смотрели не как на людей, а как на удобрение для почвы... А у нас ведь партия и власть понятие однозначное!

– Лет двадцать назад, стало быть, при Брежневе, в пятиэтажном доме с одним подъездом, специально построенном в престижном районе для высокодолжностных лиц, будто бы для всех,

получил квартиру и я, по всей видимости, как человек рабочий. Только прошу верить, при вселении я стал злиться не потому, что мне достались две комнаты с одним унитазом, а «им» – по шесть комнат с двумя, и не за то, что именно на стороне двухкомнатных квартир архитекторы расположили и лифт, и мусоропровод, значит, и шум, и зловоние достались лишь на нашу долю... Меня скорее и больше всего раздражали разный подход строителей, вернее их вдохновителей. Даже наружные двери в квартиры были сделаны не из одинакового материала: для винтиков – из фанеры, а у двигателей – то ли из орехового дерева, то ли из самшита. Кстати, те двери висят у меня до сих пор, и если Вы, Михаил Сергеевич, окажете честь и заглянете ко мне в гости, собственными глазами в этом убедитесь. Помню, спросил я тогда молодого рабочего, паркетчика:

– Допустимо ли в одном и том же доме квартиры строить по-разному: одни кричаще богато, а другие по-нищенски? Что люди, что народ скажет?

Он довольно долго глядел на меня с удивлением, удивляясь моему удивлению, а потом, опустив голову, задумчиво пробормотал:

– Что люди скажут, что народ скажет...

И вдруг, оживившись и гордо подняв голову, торжественно произнес:

– Да здравствует партия!

– Это естественно. Какая бы ни была партия, коммунистическая или, скажем, право-христианская, веришь в нее в зависимости... Ну, кто во главе ее стоит. Разве поверишь в ту, которой, к примеру, руководит коммунист, скорее смахивающий то ли на турецкого султана, то ли на персидского шаха?! Между прочим, эти были... Кстати, и Гитлер тоже... Они беспощадны и свирепы были скорее к чужим народам, а не к своему, как мы...

– А Вы, Михаил Сергеевич, о чем говорить, вполне достойны быть во главе и партии, и государства нашего, но вот только неприятность какая: все Ваши предшественники, и Черненко, и Брежнев, и Хрущев, как «великие кормчие», так обеславили себя в глазах народа, что ныне и Вам, и Вашим коллегам придется немало потрудиться, чтобы народ вновь воспрянул духом и поверил в свою единственную в стране «правительственную» партию, как однажды назвал ее Ленин.

– И вот, раз она «правительственная», потому и рвутся туда, кроме служителей культа, все!.. Даже за деньги.

– Знает же «товарищ»: расходы эти потом быстро окупятся. С лихвой!

– О-о, в особенности после Сталина в партии столько нечестных людей нашли теплое, беззаботное пристанище, что, если теперь вдруг посетит Вас мысль почистить ее ряды, придется задуматься, а найдется ли столько честных коммунистов, которым можно поручить это святое дело – чистку партии?! Не скажут ли те, кого нужно будет изгнать из ее рядов: «А судьи кто?»

(Коммунистов надо карать строже, чем некоммунистов, говорил Ленин, а вот у нас при Брежневе одно высокопоставленное лицо – не из местных кадров – за взяточничество перевели в Москву на новое почетное место, а беспартийному взяточдателю дали... 10 лет тюрьмы! (Хм! «Перед законом мы все равны!»).

Эту историю я припомнил вдруг, когда вновь стал перечитывать двухтомник Л. И. Брежнева в синей обложке: «Ленинским курсом».

Из декрета о взяточничестве 8 мая 1918 г.

*«Лица, состоящие на государственной или общественной службе... виновные в принятии взятки за выполнение действия, входящего в круг их обязанностей... наказываются лишением свободы на срок не менее пяти лет, соединенным с принудительными работами на тот же срок...»*

В наши дни за взятку карают уже до 15 лет... но... все же...

На пленуме одного из райкомов партии, где много говорилось о борьбе со взяточничеством, один чудак-винтик, выйдя на трибуну, лаконично отрезал:

– Есть простой способ уничтожить взятку! Вот вы, товарищи, – он обратился в зал, – не давайте!

А вы, товарищи – обернулся к президиуму, – не берите! И дело с концом!

Зал встретил эти слова аплодисментами, а президиум – молчанием.

Отсюда вывод: взяточдатель дает не с радостью – он вынужден давать...

– Не знаю, как в других регионах страны, а вот у нас, после по-настоящему справедливой чистки, вряд ли останется столько коммунистов, чтобы их хватило даже на замещение крупных руководящих постов.

– Да, однопартийная система, с одной стороны, как будто очень хорошо, а с другой... Кажется, и не очень хорошо. Вот мы уже давно не удивляемся тому, что многие, многие нисколько не верящие ни в социализм, ни тем паче в коммунизм, для которых что Маркс, что Конфуций, а вот в партию они вступают, а то и просто лезут. Ну как же не удивляться нам, что, к примеру, в Коммунистическую партию Китая, тоже едино-правлящую в стране, пролезла даже в Политбюро... «банда четырех»: Цзян Цин, Чжан Чучьяо, Ван Хунвень, Яо Веньюан. Даже подумать страшно: четыре бандита в Политбюро! Среди них – и бандитка! Правда, только одна – вдова Мао Цзедуна! Поневоле подумаешь, и Мао, видимо, был бандитом, если женился на бандитке.

– А что у нас, Берия не был бандитом? А Ежов? Состояли же оба в Политбюро?!

– Нынче разные писатели и даже академики и Сталина рисуют нам не только как бандита, но и как параноика-сумасшедшего.

– Ну, здравствуйте! Если три десятка лет бандит управлял нами – это еще куда ни шло, ведь и среди бандитов бывают по-бандитски умные, но если столько лет нами верховодил сумасшедший, а мы этого не понимали, не ощущали, значит, мы сами были сумасшедшими... И если при таком всенародном сумасшествии мы умудрились под руководством Главного сумасшедшего сделать много хорошего, а не только плохое, то представляете, что можно было бы сотворить, если бы Главный был в своем уме, да и мы сами не были бы, мягко говоря, чокнутыми.

– Боже, дай нам и теперь такую веру в Коммунистическую партию, какая была при Ленине и Сталине... Да-да, я не оговорился, и при Сталине. Народ верил в Сталина... Возможно, народ ошибался, что верил, но ничего не поделаешь, этого из истории не вычеркнуть, верили даже беззаветно. И это не миф времен Александра Македонского и не легенда эпохи персидского царя Кира, а вчерашний факт, непреложный факт, и как жалки потуги ныне модных не только «историков», вдруг расплодившихся, словно земляные черви после июльского дождя, доказать нечто обратное.

– Самую объективную оценку тому времени, одновременно и светлому и мрачному, дали Вы: «Сталин и его окружение»... Да-да! Не только Сталин, но и его окружение...

– А нынешние разоблачители все плохое, все негодное, что было в избытке в то бурное время, приписывают одному Сталину – этому «Вельзевулу и сатане», а все хорошее и прекрасное... Снегурочке и Деду Морозу! То есть партии и народу...

– Вы были тогда в том возрасте, когда больше увлекаются девушками, чем судьбами государства, так что в деталях вряд ли можете помнить ту эпоху, поэтому доверьтесь, пожалуйста, мне – кузнецу-ударнику, а потом и стахановцу тридцатых годов. Хоть с сегодняшней точки зрения это и некрасиво, но факт: тогда вся партия, весь советский народ находились, буквально, в рабском подчинении у Сталина, под пятой его не такого уж мягкого сапога!..

– Чтобы Вы знали, Михаил Сергеевич, он у нас орденосец!.. Первой пятилетки! Тогда ордена не так раздавали, с бухты-барахты! А вот сравнительно недавно одного крупного партийного босса за «долголетнюю плодотворную деятельность» и «в связи с семидесятилетием со дня рождения» вместо того, чтобы повесить его на дереве, повесили ему на грудь орден Трудового Красного Знамени, а вот другому, совсем недавно, из той же республики, крупнейшему ученому, гордости народа, да еще к столетию со дня рождения с трудом расщедрились дать... «Знак Почета».

– О, да, в те годы... Кое-где на могильных плитах тех времен, наверно, и на Новодевичьем кладбище тоже и сейчас можно прочесть: «Здесь покоится орденосец» такой-то такой... А нынче, кто так будет аттестовать своего покойника ради придания ему веса и значимости? Скорее напишут: «Здесь покоится неорденосец», скажем, Иванавили или Иванов, Иванченко, Иванян, Ивантайтис, Иванеску...

– Вот Вы улыбаетесь, и это придает нам смелость поделиться с Вами мыслями, которые мы многие годы так усердно скрывали, и все же каждый час, каждую ночь дрожали от страха, боясь, как бы в них не проникли вездесущие, сверхбдительные... мм... Даже и теперь опасаемся назвать их по имени. Ведь о них принято говорить как о людях с чистой совестью и чистыми руками... А вот не очень-то сие уживается даже с простой логикой: начальник – палач, а его подчиненные – чистейшей воды ангелы! Да еще в карательном учреждении... То Ягода, то Ежов, то Берия, Меркулов, Абакумов, Рюмин... Нет-нет, не буду больше болтать... За «болтовню» и отсидел 10 лет...

– Мы Вас и так задержали...

– Да говорите, пожалуйста! Я не тороплюсь. Потому и прилетел сюда, чтобы встретиться и

поговорить с народом, и именно с малым народом. И раз вы себя считаете «винтиками», то ваше мнение, умонастроение меня особенно интересует, ибо «винтики» как истинные трудящиеся и являются барометром общества и страны.

– Да, мы, конечно, трудящиеся, но жаль только, что не такие уж мы работяги, какие сегодня требуются стране. Всеобщая утрата интереса к труду и нас коснулась.

– А вот в Америке... В той Америке, которую до недавних пор наша информация одной только черной краской усердно мазала и мазала, и во что мы, кстати, ни капельки не верили...

(Один наш номенклатурный работник довольно высокого ранга, вернувшись ошеломленный позитивными впечатлениями из поездки по Америке, с грустью признавался своим доверенным друзьям: «Жить не хочется... Мы в каменном веке!.. Какая великая страна!.. И наша страна тоже великая... территориально!»).

— Ну, так вот, в одно придорожное кафе зашли советские журналисты. Их обслуживала симпатичная девушка лет восемнадцати. Она оказалась дочерью губернатора – миллионера того же штата, и вовсе не жадюги и не Плюшкина. А дочка вот работает в летние каникулы официанткой, чтобы сколотить деньги на уплату за учебу. И никого это там, в «буржуазно»-трудоу Америке, не удивляет. У них это норма жизни.

– А у нас... Богатство, нажитое пусть даже не путем махинаций и воровства, все же ничего хорошего не принесло и не приносит нам в нравственном отношении. Применение богатства, по видимому, тоже требует определенной культуры.

– Вот еще пример из их пресловутого образа жизни: наши туристы, учителя, осматривая одну из школ в Осло, в такой же маленькой стране, как Грузия, увидели, как в день занятий в одном классе еще молодая женщина, на вид интеллигентная, мыла полы... Она оказалась женой директора той же школы, материально вовсе не нуждающейся, и она призналась удивленным коллегам из Советского Союза: «Пусть дети видят и знают, что никакой труд не зазорен».

Вот и подумаем, друзья, если труд, как мы знаем, является основой всего возвышенного на Земле, а теперь и в небе тоже, то в какой же стране скорее можно построить... мм... у нас или... мм... Не буду уточнять, и без того слишком разгулялся...

– О, нет! Мы непременно обломом в себе Обломовых, обломом непременно! Нынче, когда Вы вернули нам давно утерянную свободу, дарованную Октябрем, мы так будем трудиться в том обществе, где происходят такие глубокие революционные перемены...

– А знаете, обидно все-таки, что Великая Октябрьская революция после Ленина оказалась не столь уж великой, раз понадобилась чуть ли не новая революция, пусть даже в его духе.

– Октябрь семнадцатого года одной из первых задач поставил себе ликвидацию всенародной неграмотности, а Апрель восемьдесят пятого – всенародное насаждение демократии...

– Жаль только, да и стыдно, что нам в таком солидном возрасте, в 70 лет, приходится вновь садиться в подготовительный класс, дабы постичь азы демократии... Когда же это мы окончим полный курс? Да и вообще, окончим ли? Не выкинут ли нас из второго или третьего класса со словами: – Все! Хватит баловаться! Р-р-разойдитесь!

– Ну и пусть! Мы и так будем благодарны до гроба за два года воли, позволившим нам хоть частично выплеснуть наболевшее в душе нашей... Э-эх, какое это, оказывается, счастье быть мыслящим человеком и говорить, что думаешь.

Все революции, какие когда-либо совершались в мире, в народе всегда вызывали безмерное ликование, а вот эта, последняя, не сразу взорвавшаяся, а постепенно, изо дня в день входящая в нашу жизнь, быть может, поэтому и не вызвала в нас беспредельный экстаз.

– А иные закоренелые скептики, много горя хлебнувшие и не раз обманутые на своем веку, да еще вспомнив предупреждение одной заморской пословицы – когда речь держит лисица, пусть ее хорошенько обдумывают петухи, – отнеслись к всенародно объявленной гласности с подозрением: а не затеяно ли все это с тем, чтобы выяснить, кто есть кто...

– Ну да! И мы, «петухи», только тогда вздохнули с облегчением, когда сообразили: весь советский народ, за исключением «красных князей», кстати, не столь малочисленных, оказывается, является именно тем «кто», кого не бросишь за решетку хотя бы потому, что для изоляции миллионов просто пространства не хватит.

– Да, народ все видит, все знает!..

– А за такие думы и сомнения, недоверие и опасения не стоит кого-либо корить и осуждать. Ведь все революции совершались народными массами, разумеется, под руководством великих и выдающихся личностей, а эта... Если позволите, назовем ее Октябрьско-Апрельская революция 1985 года! В ней ведь массы не участвовали, она свалилась на нас, как снег... Как приятный,

долгожданный снег на голову после такой духоты, что хоть топор вешай... И, слава богу, что она, то есть Апрельская, оказалась такой же бескровной, как и Октябрьская...

(Впрочем, это по доступным нам историческим источникам, а вот Маяковский «подбирает» довольно много убитых:

Каждой лестницы  
каждый выступ  
брали,  
перешагивая  
через юнкеров).

– Ясно, нас страшно интересует, как все это произошло, но не станем спрашивать Вас об этом, а если и спросим, что ж, ответ Ваш нам заранее известен: «Это было решено коллективно».

– Но и в этом-то коллективе, каким бы ни был он дружным, кто-то должен был первым сказать «А»?

– И мы, народ, не сомневаемся, что для нас такое великое и радостное «А», услышать которое мы уже не ожидали ни при жизни своей, ни при жизни наших детей, внуков и правнуков, произнесли именно Вы, Михаил Сергеевич Горбачев, и за это Вам наша огромнейшая благодарность!

– Народ все видит, все знает...

– Вы не только умный, но и мужественный человек. Умных не так уж мало, но, чтобы умный был в то же время мужественным, таких в нашей стране, где власть десятки лет подавляла человека... Хоть в Красную книгу заноси!

– Когда народ явно чувствует, что вершитель судеб его и всей страны, нисколько не превосходит обыкновенного человека, сколько бы со страниц газет и с высоких трибун, радио и телевидения ежеминутно ни убеждали в блистательности его талантов, в его исключительности, все равно он не будет пользоваться любовью и уважением народа.

– А вот силу Вашу народ чувствует, и он желает Вам удачи в полном переустройстве нашего общества, давно законсервированного и прокисшего, и не только пассивно желает, но и сам живо будет дело делать.

– Вы прочли мысли честных людей, как большой, вдумчивый писатель, и решились на то, на что, по нашему убеждению, кроме Вас никто и не решился бы! Вы дали нам свободу – духовную пищу. А это великий дар. Ведь мы все эти годы испытывали именно нехватку такой пищи и отсутствие ее угнетало нас больше, чем дефицит материальной пищи... С этим мы как-то все же справлялись и справляемся, то честным путем, то нечестным... Как там ни крути, голодных у нас нет! Однако попрошайки в избытке... Вдруг раздастся звонок, и ты в спешке прихорашиваясь, с приготовленной улыбкой – того и гляди наведется желанный гость! – открываешь дверь и... Нет-нет, он не просит куска хлеба, как его вчерашние предки, а просит... деньги. («Только что вышел из больницы... из тюрьмы... Отстал от поезда... Приехал в ваш прекрасный город и... здравствуйте, обокрали до нитки...»). И такие бесстыжие паразиты не переведутся никогда. Да-да! Рождаются люди и хорошими, и плохими. И так будет всегда. Миллионы лет понадобилось обезьяне, чтобы стать человеком и, пожалуй, столько же времени понадобится, чтобы человек дошел до сознания, что общественные интересы надо ставить выше личных.

– Михаил Сергеевич, ради бога, не обращайтесь на него внимания. Он у нас политически плохо подкованный пессимист и, воспользовавшись гласностью, как видите, сморозил такую несусветную чушь.

– Нет, конечно, всегда были и есть исключения, отдельные личности, кстати, большей частью, среди верующих, не жалевшие и не жалеющие даже жизни своей ради ближнего, ради благоденствия общества и народа.

– Хоть бейте, но трудно поверить, что Вас лишь тогда осенила мысль о необходимости основательного лечения советской державы, когда Вы стали во главе ее. «Теперь или никогда!» Без сомнения, что способы ее лечения Вы вынашивали ни день и ни два, и вынашивали тайно, предпочитая быть в тени и при Брежнев, и при Черненко...

– И какое это для нас счастье, что Вы в те времена отмалчивались и не высывали головы... Ну а если б вздумали хоть слегка намекнуть Леониду Ильичу, что страна наша, «кажется, чуть-чуть прихварывает» и было бы разумно ее «чуть-чуть подлечить», то он, не раздумывая, такого «лекаря» немедленно убрал бы из Кремля... («Что, я сам не вижу, кого надо лечить, а кого оперировать?»).

– Ничего не поделаете, таково «коллективное руководство» везде и всюду при однопартийной

системе.

– И Вы молчали. И это наше счастье, что молчали. А то черт знает, на нашу беду, кто сегодня правил бы нами. Наверно, человек опять же б Ia Брежнев, разве чуть помельче его или чуть покрупнее...

– Да, на наше счастье Вы молчали, к примеру, и тогда, когда Брежнев нацепил себе орден Победы, и тогда молчали, когда он за «Малую землю» наградил себя совсем не малой премией...

**(Из речи власть имущего писателя  
на XXVI съезде КПСС:**

*«Огромное воздействие на все виды и жанры литературы и искусства в эти годы оказали книги Леонида Ильича Брежнева «Малая земля», «Возрождение», «Целина», удостоенные Ленинской премии. (Аплодисменты.) Эти подлинно народные книги обогатили духовную жизнь советского общества, показали высокий образец партийного мышления, побудили художников всех поколений на более объемные и глубокие исследования современности, на более весомые художественные обобщения».*

Советские писатели...

*«не пожалеют своих усилий для создания новых глубоко партийных, истинно народных произведений о советском человеке, о нашем героическом времени».*

*(«Когда впервые отправилась в Голливуд, я слышала, как писатели рассуждали о том, что приходится быть шлюхами. Но если тебе не хочется быть шлюхой, то к этому и не потянет».*

Лиллиан Хелман, американский драматург).

– О, можно не сомневаться, что у писателей-певцов застойно-«героического времени» ни разу рука не поднялась написать подобно Лермонтову:

«Проклинаю мое гнусное стремление к примирению с гнусной действительностью». (Из письма В. П. Боткину).

– Жаль, что среди тех писателей, с которыми Вы встречались в июне 1986 года, не было А. И. Солженицына: это он еще в глухую пору первым заговорил о «кошмарах прошлого», о чем сейчас у нас многие писатели и неписатели так охотно, «мужественно и смело» поднимают голос!

Без сомнения, если Александр Солженицын, великий русский писатель, писатель-гражданин, вернется на Родину, Москва встретит его так, как Париж встречал возвращение Виктора Гюго, изгнанного Наполеоном III).

– И что самое примечательное, в том году автору «Малой земли» и «Целины», как литератору, отдельно вручили Ленинскую премию, отдельно чествовали...

(На фотоснимке запечатлен бюст Ленина, притом в таком ракурсе, что создается впечатление, будто вождь благосклонно взирает и словно даже осеняет Леонида Ильича, которому Г. М. Марков, председатель Комитета по Ленинским премиям по литературе, прикрепляет медаль...



Возможно, этим и намекнули нам, что ... «Брежнев – это Ленин сегодня!»).

– Впрочем, а как же иначе? Надо же отделить Первого человека-двигателя в стране, где правит народная власть, от рядовых граждан, чуть ли не паршивых овец, пусть даже и Ленинских лауреатов!

– Народ все видит, все знает!

– И еще пример: не могли же Вы искренне одобрить, но в силу обстоятельств, разумеется, и не могли выражать свое несогласие, когда Брежнев, учредив нагрудный знак за 50 лет пребывания в партии, первым же прикрепил его к своей груди, которая и так от горла до пупа, как у опереточного генерала, была перенаселена всевозможными орденами и медалями.

– Да ведь маршал Леонид Брежнев, как и... маршал Георгий Жуков... И тот, и другой четырежды Герои Советского Союза!!! Оба! Одинаково!

– И это отметим, что и маршальский жезл, и звание Героя получены Брежневым спустя многие годы после войны, во время его царствования.

– А вот «сатана» Сталин был награжден всего одним «Героем», да еще без его согласия, за что Председатель М. И. Калинин...

**(Выписка из архива  
Президиума Верховного Совета СССР)**

*Указом Президиума Верховного Совета СССР от 26 июня 1945 года возглавившему Красную Армию в тяжелые дни защиты нашей Родины и ее столицы Москвы, с исключительным мужеством и решительностью руководившему борьбой с гитлеровской Германией, Маршалу Советского Союза И. В. Сталину присвоено звание Героя Советского Союза.*

Прочитав в «Правде» Указ о присвоении ему звания Героя Советского Союза, И. В. Сталин пригласил к себе М. И. Калинина:

— Скажите, товарищ Калинин, знаете ли Вы положение о звании «Герой Советского Союза», кому и за что присваивается это звание?

М. И. Калинин ответил...

— Оказывается, Вы знаете это положение, знаете, что звание Герой Советского Союза присваивается лишь рядовым бойцам и командирам за героизм на поле боя... А как

*можно увешивать золотыми звездами нас, сидящих в теплых кабинетах... Что скажет народ? У меня есть звание Героя Социалистического Труда, разве этого не достаточно? Я не имею права носить вторую звезду Героя...*

*Показав М. И. Калинин «Правду» с Указом, И. В. Сталин сказал:*

*– Вы, товарищ Калинин, заслуживаете сурового наказания за подписание этого Указа, но Ваша многолетняя безупречная служба Советскому народу и Ленинской партии, а также наша с Вами давнишняя дружба удерживает нас от того, чтобы строго Вас наказать. Не повторяйте больше этой ошибки. А я отказываюсь получать эту высокую награду как незаслуженную.*

Золотая Звезда Героя Советского Союза и орден Ленина, которыми И. В. Сталин был награжден, остались в наградном отделе Президиума Верховного Совета СССР. И только после смерти Сталина по поручению руководства партии Золотая Звезда Героя Советского Союза и орден Ленина были там получены двумя работниками ЦК КПСС и они несли их за гробом И. В. Сталина).

– Тогда мы, наивные винтики, не сомневались, что нагрудные знаки за пребывание в рядах КПСС в течение 50 лет вручат в первую очередь, конечно, в то время еще здравствующим старым революционерам, среди которых были и участники Октября! Но нет! Эта награда была придумана в 1981 году только потому, что как раз в этом году исполнялось 50 лет пребывания Брежнева в партии, и впервые она торжественно была вручена именно ему...

– Леониду Ильичу, видимо, помешала тяжесть годов, а то, кто знает, для полноты абсолютной власти прибрал бы себе и право первой ночи!

– О, власть – это такая отравка, вернее, такая сильно действующая сладкая отравка, что почти любой советский человек рвется к ней и готов ею отравиться. Ведь у нас без власти, как иные утверждают, ты – просто ничто!

– Но а зачем же, скажем, писателю, по выражению Горького, учителю жизни, власть? Бытует же среди них такой не то житейский девиз, не то кулуарный афоризм: «Советский писатель без власти – это не писатель».

– Нет, мы понимаем, что и Толстой тоже властвовал... Но не над своими собратьями-«однопольчанами», Чеховым, Горьким, Короленко, Андреевым, а над... читателями! Также и Пушкин, и, Шекспир тоже, и Достоевский, и наш Чавчавадзе...

– Это же совсем другое дело, и мы это вполне понимаем, но вот как-то не разумею, зачем же, ну, хотя бы Союзу писателей Грузии 8 секретарей (а Союзу художников, кстати, еще больше, не считая председателя и его заместителей!..).

– Думается, не надо быть американским экономистом Леонтьевым и советским – Абалкиным, чтобы раскрыть тайну, почему у нас при населении в двести восемьдесят три миллиона такая нехватка рабочих рук! Голов-то хватает, даже не знаем, куда излишки девать, а вот рук не хватает! Словно люди у нас вовсе без рук рождаются, только с головами, с головами!

– А разве стоит этому удивляться при такой тяге к власти-должности от мала до велика?! «Зачем же я тогда вступил в партию?.. Только членские взносы платить?..» И дайте ему... И дают, но никак не может «товарищ» насытиться... Рвется и рвется все выше и выше, даже при головенке, скорее похожей на кочан капусты.

– Далеко ходить не придется... Вот пример из высшего эшелона... Черненко, Константин Устинович, совершенно бесцветная, ничем не примечательная фигура, к тому же серьезно больной человек, не отказался ведь от своей кандидатуры в «великие кормчие», да еще какого государства? Не Андорры и не Сан-Марино, и не Лихтенштейна! Но, если честно, разве и мы в то время не заслуживали именно такого предводителя, ежели сами были похожи скорее на стадо обстриженных овец, чем на хоть немного уважающий себя народ?

– Помните, как он шел впереди гроба на похоронах товарища Андропова, в длинном пальто? Да не шел, а почти бежал, словно боялся, как бы его не опередили первым войти в Кремль...

– Народ все видит, все знает!

– Мы давно привыкли ничему не удивляться, но этому?! Как же он решился, боже, стать капитаном не государства-суденышка, а государства-атомохода?!

(Китайская пословица: «Глупый становится впереди всех, чтобы его видели, а умный сзади, чтобы видеть впереди стоящих»).

– И это тоже великое счастье наше, что Вы не выступили против выдвижения его в капитаны,



ведь его все равно выдвинули бы, а он Вас через два-три месяца в отместку выбросил бы, на нашу беду, в Аральское море, а может, и в еще более холодное – Баренцево!

– В истории нашей страны подобных случаев немало... А, впрочем, можно ли это рассматривать, как случай? Или же это врожденная закономерность нашей государственной Системы?!

– И вот, дорогой Михаил Сергеевич, признаться, боимся мы... Нет, лучше смягчим и скажем так: мы побаиваемся, как бы подобные случаи и впредь не нашли благодатной почвы в нашем обществе, находящемся сейчас на пути очищения от всякого мусора и грязи.

– Когда вся, да еще гигантская власть в руках одного человека, это знаете... Когда нет официальной, узаконенной оппозиции... Когда даже и суд, и церковь подчиняются одному владыке, не только от его ума, но и от характера можно ожидать всякое: и весьма хорошее, и страшно плохое...

– Вот Сталин, мол, страдал подозрительностью... А сколько бед натворила она!.. А изменить характер и при глубоком уме и сильной воле невозможно. Руководитель с дурным характером, все равно, какого бы ранга он ни был – вождь, лидер или столоначальник, – это ведь форменный ад для ему подвластных... Даже в солидном учреждении это как-никак еще терпимо, – в конце концов, горе-руководителя, дубоватого и бестолкового грубияна и хама, могут и отстранить, ведь над ним все же есть вышестоящая власть, ну а если ты сам вышестоящая, бесконтрольная власть в масштабе всей страны? Да еще чуть ли не пожизненно, что тогда?! В таких случаях полагаться лишь на критику и самокритику... Ведь они же на всем пути существования Советской власти никак не оправдали себя, одна фикция... В особенности самокритика курам на смех.

– Пожалуйста, не принимайте это, как анекдот: один ленивый московский доктор юриспруденции, будучи оппонентом, предложил диссертанту самому написать рецензию на свою диссертацию, только с условием, чтобы непременно были отмечены также и ее изъяны.

Бедный диссертант был в крайнем недоумении: если б я знал какие недостатки есть в моей диссертации, я бы их сперва исправил, а потом уж представил на соискание...

– Древние римляне говорили: «Если хотите погубить человека, дайте ему все, что он захочет». Вот, к примеру, Хрущеву тоже дали все, что он хотел. Вернее, без чьего-либо сопротивления он прибрал к рукам всю власть, и законодательную, и исполнительную, но при этой бесконтрольной власти и сломал себе шею...

– И это не анекдот: будучи уже на «заслуженном отдыхе», Никита Сергеевич пригласил на свою дачу Владимира Высоцкого, и после того, как он спел бывшему громовержцу – а тот с удовольствием послушал неодобренные когда-то им же самим песни, – поинтересовался и спросил Хрущева, почему же он, в бытность главой великого государства, приказал бульдозерами снести выставку абстракционистов, на что бывший глава развел руками: «Меня ввели в заблуждение, я же крестьянин».

– Видите? Вдруг стал крестьянином, очутившись у разбитого корыта, а тогда, при власти, чувствовал себя всемогущим владетельным, светлейшим князем, и в этом качестве — все знал, все понимал, был и жнецом, и на дуде игроцом, и творцом, и мудрецом!

– Да, власть необъятная, всеобъемлющая, безграничная кому только не вскружит голову, даже очень умному человеку, и даже великому, ведь сказано Иоганом Вольфгангом Гете: «И великий человек всего лишь человек». Стало быть, это в человеческой природе. Возможны, конечно, редчайшие исключения.

– Дай бог, Михаил Сергеевич, чтобы, на наше счастье, и Вы оказались этим исключением... А для этого, кроме всего прочего, надо, чтобы не возносили Вас до небес, не курили фимиам ни в период перестройки, ни после, когда, даст бог, начнете собирать богатый урожай. Осмелимся заметить, что на людей, на какой социальной ступени они ни стояли бы, это скорее производит отталкивающее, тягостное впечатление. Создать подобным образом авторитет невозможно.

– О ком бы ни говорили, частое употребление его имени в известной мере обесценивает это имя. На двадцать шестом съезде КПСС руководители всех советских республик, казалось, соревновались, кто кого перещеголяет в панегириках Брежневу, кто в своих сравнительно небольших речах наибольшее число раз упомянет его фамилию, разумеется, в суперхвалебном тоне. И, по подсчету людей, счет любящих, рекорд установил товарищ из одной среднеазиатской республики: фамилию Брежнева он провозгласил шестнадцать раз! Да, шестнадцать, но от этого Леонид Ильич не стал милее и дороже народу, ни «винтикам», ни «двигателям».

– Конечно, лезть, угодничество, холопский подхалимаж при нашем образе жизни не вытравишь, не искоренишь. Вся история нашей страны, начиная со времен Сталина, красноречиво говорит об этом: мы все ведь едиными цепями связаны друг с другом, мы – как маленькие матрешки, втиснутые одна в другую в гигантскую матрешку.

– И Хрущев вначале, когда ему по старой привычке стоя и бурно, как Сталину, аплодировали,

жестом давал понять, что не надо этого делать, хватит, мол, садитесь... А потом... потом... Когда он уверился в том, что Советская страна под его ясновидящим руководством, без всякой гласности и малейшей демократии, так фантастически шагнула вперед, что огни коммунизма и без полевого бинокля стали уже видны и по его подсчетам осталось каких-нибудь двадцать... шагов, и нате вам Эдем и Эльдорадо!

– Скатиться в пропасть – дело несложное, но чтобы выкарабкаться оттуда – нужны невероятные усилия и не один год...

– Что там год... Даже китайцы, трудяги как муравьи и пчелы, и к водке непристрастные, также опустившиеся в бездну под мудрым водительством Великого кормчего Мао, а потом и банды четырех, на то, чтобы выползти из нее, отводят ни много ни мало – сто лет! И лишь тогда, по их мнению, возможно, почувствовать запах социализма.

– А Хрущев всего за два десятка лет собирался открыть нам врата и до того давно обещанного коммунизма!

– Будто бы нам так уж наскучило жить при социализме, если только он реальный...

– Будучи у Эйзенхауэра в гостях, Никита Сергеевич, как начинающий кукурузник, заглянул и на ферму своего новоиспеченного друга, опытного кукурузника Росуэлла Гарста. На вопрос фермера, как нравится Америка, глава Советского государства, поскольку было утро и он еще не протрезвился, стал в ответ что-то мямлить... Тогда дородный хозяин фермы, улыбаясь и размахивая огромным початком кукурузы, сказал ему:

– Неудивительно, если она Вам не нравится. Наши страны и родственные, и неродственные: Америка – страна индивидуального капитализма, а Советский Союз – государственного капитализма. Все в ваших руках: и бюстгальтеры, и прокатные станы, и зубная паста, и блюминги. То, что покупаете у населения за три цента, ему же продаете за три доллара. Если, скажем, то или иное изобретение даст государству сто миллионов прибыли, то вы самому же изобретателю бросите в награду лишь тыщонку...

И по-американски хлебосольный Гарст налил высокому гостю в высокий фужер смирновскую водку американского производства, и оба, подняв бокалы, ежели верить тогдашнему «Голосу Америки», чокнулись дружно, сказав в стиле Хемингуэя:

– За капитализм! – сказал Гарст.

– За коммунизм! – сказал Хрущев.

(В античные времена говорили: «Самое сильное опьянение – это опьянение властью». А если к этому еще и «Столичную» прибавишь, тогда пик коммунизма померестится совсем перед носом).

– На наш, возможно, близорукий взгляд, и не следует вообще называть точную дату осуществления великих целей. Горький опыт учит: такие прогнозы редко когда оправдываются.

– Тем паче, что Вам досталось тяжелейшее, прямо скажем, удручающее наследство. И какие только сложнейшие задачи не придется решать Вам и Вашим коллегам! Титанические усилия понадобятся для воплощения их в жизнь. Очистить бесчисленные Авгиевы конюшни в экономике... А разве только в экономике?... Вернуть моральный облик советскому человеку, давно лишившемуся его... Оживить в нем чувство потребности к труду и чувство собственного достоинства, да и вообще утерянную человечность, без чего человек лишь физически похож на сына Земли...

– Быть самим собою, – весьма высоко ценил Владимир Ильич Ленин. А мы все старались – все, все! – буквально, все старались не быть самими собой, ибо это могло стоить нам очень многих потерь, порой даже жизни. Хотя сейчас и стремимся не скрывать своего истинного лица, но... Разве так легко освободиться от двоедушия и фарисейства, от лицемерия и пресмыкательства, от раболепия и подлости, от обезьянничания ради выгоды?

(Одно значительное должностное лицо, командированное по культурным делам в Париж, вернулось даже на два дня раньше положенного срока: «Можно задохнуться в этом болоте... Ностальгия по советской Родине каждый день, каждый час грызла меня...»)

И это он говорил везде и всюду во всеуслышание; надеясь, что крик его души дойдет «куда надо», и его снова пошлют в то же «болото», на этот раз, дай бог, может и на более длительный срок).

– Все это так въелось, так въелось в наши души...

– А комплекс страха, прочно, основательно поселившийся в нас? Раскабалить от него, прости господи, не только в ближайшем будущем, но и вообще возможно ли?

– И неужели это наша вина, если жизнь была устроена так, что перед каждым проходивцем и негодяем, наделенным властью, приходилось лебезить и заискивать?! Впрочем, еще рано говорить об

этом в прошедшем времени...

– Иногда порой диву даешься, что это за государство создал Иосиф Сталин, которое вот уже лет 35 «свои» же рушат, рушат и никак не разрушат.

– Нет, с культом личности все-таки можно покончить, но как покончишь при нашем строе с культом должности?! Впрочем, они у нас взаимосвязаны.

– А мы все же с надеждой смотрим в будущее. Рассчитываем на Вашу решимость и отвагу, на Вами же провозглашенное новое мышление.

– И мы будем безгранично рады, если не будут вновь вливать молодое вино в старые бурдюки!

– А ежели да, то мы станем громко, громко кричать о надувательстве... Ведь было сказано, что отныне мы все должны жить только по правде.

– И винтики, и двигатели!

– Вот именно: и д в и г а т е л и !

– Правда – это великий дар, долгожданный подарок Октябрьско-Апрельской революции, и дай-то бог, чтобы она, правда, не улетучилась и на этот раз, как и после Октября!

– Какое это будет тогда всенародное бедствие! Жить, по-прежнему, во мраке...

(Как не вспомнить: ни одна революция не смогла достичь тех идеалов, ради которых она совершалась).

– Ох, как народ боготворит правду!.. Владимир Высоцкий ведь не Александр Пушкин, не Пьер Жан Беранже, подтрунивавший над наполеоновским режимом, и не Качалов (словно о нем сказал Томмазо Сальвини: «Актер – это голос, голос и голос!»), а вот народ все же возвел его чуть ли не в национальные герои. И это только потому, что он своими песнями говорил правду в то время, когда она была в кандалах.

– Высоцкий, кстати... Ежели уж по правде... Нет, не был он трагической фигурой, как теперь иные утверждают... Ну, допустим, если это и так, что ж тогда сказать о великом ученом Николае Вавилове, замученном и до ареста, и после ареста? Или о Марине Цветаевой, о Всеволоде Мейерхольде, о Лесе Курбасе, о Соломоне Михоэлсе, о Сандро Ахметели, об Осипе Мандельштаме, о Тициане Табидзе, об Егише Чаренце, об Евгении Микеладзе, всего несколько лет стоявшем за дирижерским пультом, но успевшим стать «гордостью советской дирижерской школы» (Дм. Шостакович)?! А Высоцкий... Даже не верится, что в те времена Владимир Высоцкий пел, что хотел, играл, что хотел и кого хотел, уезжал, куда хотел – то Франция, то Италия, то Северная Америка, то Южная, то Голливуд, то Гаити, – вся Таганка была у его ног, да еще женат был на знаменитой «колдунье». Но есть, правда, одно «но»: определенные ограничения, разумеется, чувствовал. Ну, например, не печатали. Но мало ли таких, кого и сейчас-то не печатают?

– Как винтик винтику скажу вам: имейте терпение, не все сразу... Ведь это не манна небесная... Придет время, и вас напечатают... Нет-нет, почему? Возможно, и не после смерти.

– Беда наша в том, что мы только два вида воды признаем: горячую и ледяную. А ведь есть в природе еще и теплая, и тепловатая, да и холодная и холодноватая...

– Тебя будут купать в лучах порой и незаслуженной славы, или же несправедливо давить, как тлю...

– Это уже исключено. Поверьте, навсегда ис-кдю-чено!

– Дай Вам бог крепкого здоровья на радость нам, Михаил Сергеевич!.. Только вот простите, что упомянул бога, но это, ей-богу, словесная шелуха.

– А что, если перестанет она быть словесной шелухой, и Вы восстановите Бога, хотя бы в минимальных правах, пусть даже формально? И повод у Вас имеется сейчас веский: тысяча лет крещения Руси! Да еще великая ломка старого нашего общества...

– «Сегодня или никогда!» И это «сегодня» нисколько не повредило бы ни социализму, ни демократии. Скорее наоборот.

– Ну и что, если когда-то, чуть ли не во времена Мафусаила, Маркс черкнул: «Религия – опиум для народа». Сколько воды утекло после этого... Практика ведь, сама жизнь начисто опровергает многие теории...

(По марксизму, государство, в конце концов, при коммунизме должно отмереть... Но если при еще живущем государстве происходят такие умопомрачительные безобразия, что ж тогда будет, когда оно уйдет в небытие? Разве тогда и воцарятся всеобщие благоденствие и ангельский порядок?

И это ведь предполагали: как только пролетарская революция победит, сразу же наступит эра социализма!).

– Нынче даже дремучие фанатики ислама пересматривают некоторые воззрения своих пророков и проповедников...

– Ежели за это не ждет меня, тем более при нынешней нехватке бензина даже для авиарейсов, участь Джордано Бруно и Яна Гуса, осмелился бы сказать: существенная ошибка Ленина и всей Октябрьской революции в том, что именно после нее началось у нас тотальное гонение на религию. И как раз оно и сыграло немаловажную и зловещую роль в нравственной деградации советских народов.

– В двадцатые годы на каждом углу призывали: «Даешь культурный, безбожный быт!» Безбожного и мира, и быта в два счета достигли, а вот культурного... И поныне что-то не очень ощущаем.

– В Москве много переулков. Есть и такой: Безбожный переулок.

– И разве разумно тратить огромные средства на борьбу с церковью?

– Как винтик винтику говорю: не беспокойся, деньги эти берут у той же самой церкви. Вспомним: сколько миллионов отдала она Сталину в годы войны!

– Атеизм в нашей стране – кормушка для тех, кто сегодня торгует Христом, а завтра – только скажите! – продаст и Маркса и Энгельса, вместе взятых, даже еще дешевле, чем Христа-Спасителя!..

– Ну, если в Америке и процветают всевозможные вероисповедания, что ж она, эта верующая Америка, в чем-нибудь отстает от нас? Впрочем, помню и такое: писали у нас хвастливо, мы, мол, больше, чем Америка, производим мяса...

– Возможно, но она производит столько, сколько ей требуется...

– То было при Брежневе, и при Черненко тоже, например... В «Литературной газете» (18.07.84.) можно было прочесть огромными буквами: «Израиль: выборы без выбора». Ну, это, скажем, для тех времен вполне закономерно, но когда, буквально, на днях в «Советской культуре» читаем материал с аналогичным заглавием – «Выборы без выбора» – про Гаити... Ну знаете, это по-моему, не совсем пристойно, и пора перестать так долго говорить о веревке в доме повешенного... Мы часто называем себя самым образованным народом мира, и если это так, то тогда, прочитав такое, поневоле поставим на одну параллель и Гаити, страну величиной с булавочную головку, и шестую часть мира – Советский Союз, да еще скажем: – Молодцы! Ученики наши прилежные!

– Спасибо Вам, Михаил Сергеевич, что позволяете нам так вольно высказываться... Огромное спасибо и за то, что Вы вновь прорубили окно и в Америку, и в Европу! Оттуда к нам, будьте уверены, трупный запах не донесется!

– Мы хотим любить все народы мира, а не только кампучийцев и афганцев, в том числе – только не сердитесь! – душманов тоже...

– Да их ведь пять миллионов, треть всего населения страны, покинувших веками насиженные места, чему нет примера во всей новейшей истории мира... И они, эти душманы, враги себе и своему народу?!

(В одном из высших учебных заведений, одному важному лицу, приехавшему к студентам с целью профилактики возможных «беспорядков», студенты не анонимно-письменно, а громогласно устно задавали вопросы, от которых старший товарищ не знал, куда деться и как укрыться: отвечать газетно-штампованно ему не хотелось, – как-никак перед ним серьезные молодые люди, истово грызущие гранит науки, – ведь раз гласность, могут и освистать, а как ответишь, чтобы хотя бы маломальски пахло разумом:

– Почему это советский парень, сплошь и рядом единственная надежда и единственная опора матери, должен погибнуть в Афганистане? Нередко вместе с сыновьями погибают от беспросветного горя и родители. Да, война в Афганистане – это двойная война, зримая и незримая. А стоит ли она этого? Ну чем может угрожать нам такая чуть ли не средневековая страна? А, может, боимся, что через Афганистан на нас нападет... Пакистан? Остерегаться Японии из-за Курильских островов – это еще можно понять с натяжкой, но Пакистан?! И самое главное, – назовите хоть одного сына больших людей, посланного за восемь лет войны в Афганистан и сражавшегося там против так называемых душманов? Это что, только мы одни должны погибать «за правое дело?»).

Сколько времени сеяли у нас неприязнь к другим... Если ты из края социализма, то ты ангел, а если из другого, – черт и дьявол!

– Мы хотим любить и детей Страны восходящего солнца, и детей Нового света!.. И пора нашей прессе распротиться с ехидной рубрикой: «Их образ жизни». Если бы мы вообще побольше перенимали из их образа жизни, то нынче образ нашей жизни был бы, пожалуй, гораздо красивее, и здоровее.

– А вот какая у нас к Вам просьба... Ежели вникнуть, сугубо патриотическая: пока мы еще стоим на протезах, а не на настоящих ногах, не следует нам, думается, перекидывать теломосты с ними... А

то, знаете, что получается? Хотя мы против них выставляем лучшие умы, к тому же наделенные завидным красноречием, а вот на ринге-то они... мм... Словно тяжеловес-верзила избивает мальчугана, веса мухи... Их «мостовики», нисколько не волнуясь, спокойненько, лишь одним, да еще очень вежливым, ударом посылают нас в глубокий нокаут, и пока Фил Донахью или еще кто-то там у них считает до девяти, мы, ничком распластавшиеся и явно обозленные за их вероломные вопросы, вроде – «Можете ли Вы критиковать свое правительство?» – стараемся парировать лишь одним...

– Не вмешивайтесь в наши внутренние дела!.. Не вмешивайтесь...

– И это единственный наш аперкот против их нареканий в наш адрес. Единственный! И смешно немного, и грустно очень.

– А Донахью считать продолжает... «...шесть, семь, во-о-семь...» И мы, слава и Богу, и Аллаху, поднимаемся, едва поднимаемся, и при том вовсе не краснея, и... Опять вежливый удар, на этот раз слева и прямо в наш советский подбородок, и мы снова на полу, уже плашмя и... Пока Фил Донахью или еще кто-то у них там считает до девяти, мы лепечем с разбитой челюстью:

– Мы лучше вас знаем, как нам жить... И все это вы, вы говорите нам? А Хайдер? Ваш Чарльз Хайдер? Это же позор Америки! Человек свыше двухсот дней голодал! В знак протеста против ваших порядков...

А в ответ нам американцы...

– Да, но... Как вы сами о себе говорите, вы же самый образованный народ в мире, и вы верите, что человек может голодать двести дней?! Если так, то разве в Ленинградскую блокаду могло бы погибнуть столько людей от голода?! Не только двести дней, даже два месяца голодания были бы удивительным вызовом природе, и это как сенсационный рекорд сразу бы внесли в Книгу Гиннесса, а вот, видите, «двести дней» Хайдера туда не внесли.

– И среди астрофизиков бывают чудачки и мистификаторы. Прославиться, чем-нибудь прославиться, это в природе человека. И Хайдер тоже стремился к этому... Стать всенародно популярным, а там того и гляди, и президентские выборы приближаются и, чем черт не шутит, а вдруг... Но Хайдер, кажется, передумал выставлять свою кандидатуру, видимо, убедившись, что за него, кроме членов его семьи голосовать не будет никто... Америка, как об этом у вас пишут, падка на сенсации, но не на такие... Да, к слову, на его «голодовку» во всем мире, кроме вас, мало кто обратил внимание. Человек не у себя дома, а на самом видном месте, чуть ли не на южной лужайке Белого дома, устроил себе лежбище... Кстати, а можете ли вы на Красной площади, даже не в знак протеста, хотя бы поспать часок-другой на своей раскладушке? Ну если и не там, то, по крайней мере, на площади Пушкина рядом с великим вашим поэтом, который «милость к падшим призывал...»

– У нас нет падших! – У нас даровое медицинское обслуживание!

(Потому и не следим за своим здоровьем: семьдесят миллионов курильщиков, столько же миллионов с избытком веса, миллионы пьяниц!).

– Всему миру известно: наш советский больной здоровее американского больного!

(И то всем известно, что по детской смертности мы занимаем 50-е место в мире, уступая даже самым отсталым африканским странам).

– А вот еще: у вас миллионы неграмотных, а у нас бесплатное образование! И среднее, и высшее...

(Не потому ли и не стараемся усердно учиться: куда ни глянь, видимо-невидимо невежд и недоучек с аттестатами и дипломами, порой даже таблицы умножения не знающих)...

– У вас страшная безработица, а у нас ни-ка-кой безработицы!

(О-о, это же, вообще, первейший наш конек кардинального преимущества социализма над капитализмом, но... Зато у нас бездельников, разгильдяев, бракоделов, лодырей, тунеядцев не меньше, чем у них безработных).

А так, вообще, хотелось бы узнать у наших экономистов, современный капитализм такой ли же бесчеловечный, как был при Марксе?

Автор этих строк, вовсе не экономист, еще когда писал:

*«Небольшая безработица не только не вредна обществу, а до некоторой степени даже полезна. При безработице человек дорожит своим рабочим местом: стремится работать честно, ибо опасается, как бы, на его место не приняли другого»).*

– У нас и право на жилье, и право на отдых! А у вас миллионы бездомных, которые только в парках «отдыхают»... Вот какие у нас великие завоевания! Идите и завидуйте!

И вместо того, чтобы завидовать нам, вдруг последует уже не такой вежливый, а скорее

решительный удар, кажется, от самого Фила Донахью или еще от кого-то из американской команды, и слава Всевышнему, и Колумбу тоже, к счастью, мы отделаемся только нокдауном:

– Все эти великие завоевания завоеваны вами за счет мизерной зарплаты.

– Не помню, кто эту мысль высказал, возможно, она мне, винтику, самому пришла в голову: будь ты хоть гением, но если ты служишь заведомой лжи, как ни старайся, ложь за правду все равно не выдать, а судить о тебе будут, как о врале, недостойном уважения.

– Сила только временно побеждает правду. Разве не так случилось со сталинской «правдой»?

– Еще восемь веков назад Руставели изрек:

Зло сразив, добро пребудет в этом мире беспредельно!

– Правда, как хлеб...

– Хле-еб... О, молодые друзья мои, до сих пор я только слушал вас, хотя не все понимал, о чем вы говорили. Неудивительно... Ежели и Хрущев был простым крестьянином, то я и подавно. Но, о хлебе... Извините, я ведь сам хлебороб, и здесь больше других мне пристало о нем говорить... Михаил Сергеевич, дорогой, не надо удораживать хлеб! Не думайте, ради бога, что я о своем желудке забочусь, о своем кармане... Что мне деньги? Ведь мне так много лет и хочешь-не хочешь, а все же придется скоро в лучший мир отправляться... Ох, простите, простите, что вдруг, как дурак, рассмеялся... Есть тому причина... А, может, Вы уже слыхали, а? Мне-то сын рассказал, а я... Что делать, не могу удержаться от пересказа... Будто Сталин... Да, Сталин... Эх, как нынче ни стараются, никто не сумеет вытравить любовь к нему из сердец огромного большинства его современников и гордость за него... И вот, Сталин, Иосиф Виссарионович, звонит с того света в Москву, в Верховный Совет с просьбой, если, мол, кто – сюда, пусть привезет ножи и вилки... И ложки... Как только Гитлер стал заведующим красной столовой, отобрал их у всех нас, коммунистов, и теперь, в первую очередь, меня и Молотова заставляет есть и котлеты, и суп... серпом и молотом! И норму хлеба урезал, подлец, до воробьиной порции: ешьте, мол, не как восточные варвары, а как культурнейшие арийцы... Вот так мелко мстит мне этот бесноватый фюрер-котенок за мою победу над ним...

– Вот Вы, кажется, улыбаетесь, Михаил Сергеевич, и это нас ничуть не удивляет: Вам же не чуждо чувство юмора, иначе Вы не поведали бы народу, что члены «Общества друзей Бахуса» окрестили Вас «минеральным секретарем». И что ж? Думаете, Вы что-нибудь проиграли в глазах миллионов-трезвенников? Ни капельки! Этим Вы нас еще больше подкупили.

– Да, хлеб ведь основной продукт нашего питания. Мы привыкли насыщаться хлебом, ибо другие продукты в магазинах не так уж легко найти, а на рынке и картофель, и мясо, и капуста, а сыр подавно... Не по нашему карману, дорого очень...

– Ну и что ж из того, что хлеб в Америке в пять раз дороже, чем у нас, а во Франции в три с половиной раза... Зато у них и зарплата, дай бог, разнится от нашей... И одежда, и обувь, и мебель, и машины там не кусаются... Одна наша туристка весьма приличные туфли приобрела в Нью-Йорке за семь долларов, какие у нас на руках и за сто пятьдесят рублей не купишь... А электронные часы за четыре доллара... Нет-нет, они и сейчас работают, и очень точно показывают и московское время!

– Нет, Гитлер прав: люди на Западе хлеб едят в аптечных дозах, по сто, по двести граммов в день, а у нас и килограмма не хватает на брата. «Повышать цены на хлеб или нет», не надо это обсуждать всенародно... Знаем ведь заранее, каковы будут итоги обсуждения. И Никита Хрущев, когда за килограмм мяса стал брать вместо шестнадцати рублей двадцать, сказал, это, мол, делается только ради блага народа. Кстати, для «блага» народа он ликвидировал даже на окраинах маленьких городишек домашний скот и безобидных кур тоже... Все это, мол, можете покупать в ближайшем от вас колхозе... И люди бегом шли туда... А там... ни кур, ни коров!

– «Обсуждать всенародно...» Недавно Центральное телевидение произвело опрос покупателей у одной из булочных Москвы, довольны ли они качеством хлеба... И одна немолодая домохозяйка буркнула в ответ: «Стало дороже, и стало еще хуже...» Вот и глас народа!

– Ну, если в Москве, в столице-выставке нашей Родины так обстоит дело с хлебом, можете себе представить, что будет в отдаленных от нее городах! Эх, еще с каких пор тоскуем мы по запаху хлеба, настоящего хлеба! И если он станет еще дороже, поверьте, это будет очень неприятная палка в колеса перестройки.

– Повышайте, пожалуйста, цены на автомобили, на дубленки, на губительные табак и водку, но только не на хлеб... Введите плату за учение, за лечение, но только не...

Говорят, большие деньги поглощает глушение иностранных радиоголосов. Право, не надо на это тратить финансы. И не надо бояться, что мы попадем под их влияние. Мы же народ образованный: не

хуже их разбираемся в своих делах, и никто не сумеет еще шире открыть нам глаза, чем они у нас сейчас, да и вообще всегда были открыты, но мы притворялись дальтониками: видели черное, а восторгались, что видим розовое...

– Наивно думать, что, если хлеб подорожает, то тогда советские барчуки, дети узаконенных партийных взяточников, грабителей и разбойников, разве лишь без огнестрельного оружия, перестанут на улицах булочками и бубликами играть в футбол...

– Вы, кажется, задумались, дорогой Михаил Сергеевич, но стоит ли? Пусть все будет по-Вашему, и с хлебом тоже! Я, колхозный винтик, уверяю Вас, что мы никогда не восстанем, нет! Сталинская закваска у нас в крови настолько сильна, что с лихвой хватит и нашим потомкам еще на целое столетие...

– О, сталинская закваска, этим все сказано. Восстать из-за хлеба, – какие глупости! Мы же не на броненосце «Потемкин», и не его мы матросы, которые в одной из тарелок борща обнаружили червей и... пошло, поехало, давай бунтовать!.. Мы и не таких червей глотали, при этом «восхищаясь» и аплодируя, и при Сталине, и при Хрущеве, и при Брежневом... И что же? Ровно ничего! Привыкать к плохому лишь вначале трудно, а когда привыкнешь, все пойдет гладко...

(Рыбаки утверждают: если на долгие годы окунуть человека в воду, у него вместо ушей вырастут жабры).

– Вот совсем недавно в консервной банке одного местного завода – не поверите! – гребешок нашли. И что ж? Восстали? Даже и тот не восстал, кто уже приготовившись с аппетитом пообедать, на десерт откопал такое несъедобное инородное тело.

– Э, что там гребешок?! Ему еще можно найти применение – расчесывать свои же собственные кудри, но вот что поделаться с кальмарами Мурманского рыбного завода, которыми многие отравились, а кое-кто из них и...

– Пойдите! Не говорите об этом! Смертей на нашем веку было так много, так много...

– Да здравствует жизнь! Новая наша жизнь без страха и фальши! Да здравствует правда во всем, везде и всюду, на любой ступеньке нашей жизненной лестницы!

– И еще раз спасибо Вам, Михаил Сергеевич, что мы можем теперь без боязни провозглашать такие, в сущности, безобидные лозунги, за которые еще вчера могли нам наглухо закрыть окно жизни...

– Можете не сомневаться, мы верные солдаты Ваши, и останемся такими во всех справедливых деяниях, которые Вы предпримете.

– Да, в с п р а в е д л и в ы х !.. И в м у д р ы х !..

– Мы рады и гордимся, что американский «Тайм» считает Вас «человеком с высоким интеллектом», а такой человек, как нам кажется, не может не быть справедливым и добрым.

– Вы же освободили нас от оков, вытащили из нашего рта кляп и вернули великое человеческое достояние – дар речи!

– Да, жить так, как мы жили, и впрямь можно было только по приговору...

– Правда, мы еще кое-где запинаясь и боязливо оглядываемся назад и, наверно, еще долго, долго будем запинаться. Ну что ж, и это для нас, только что освободившихся рабов, – немыслимо безграничная свобода!

– Прощаясь с Вами, разрешите еще раз повторить: за все это мы любим Вас, и, дай бог, чтобы эта любовь никогда не заволоклась тучами, даже белыми!..

\* \* \*

Боже, вздрогнув от грома аплодисментов и подскочив в постели, словно на батуте, дрожа от ожидаемого наказания, с усилием открываю глаза и, постепенно придя в себя, несказанно радуюсь, что ныне, слава богу, не сталинское время, и не хрущевско-брежневское, а эра Горбачева, и, стало быть, если даже расскажу кому-нибудь об этом моем сомнительном и подозрительном сне, меня не привлекут к суду, и мне не придется после оглашения приговора (который, кстати, еще совсем недавно, если он касался «контрреволюционера», то слуги советского правосудия согласовывали его с компетентным партийным начальством) сказать:

– Граждане судьи! Вы мне присудили пять лет за антисоветский сон... Приношу вам искреннюю благодарность: ведь я очень старый человек, носящий к тому же в себе одиннадцать болезней. Я не рассчитывал прожить еще столько... Спасибо вам за продление мне жизни!

...Да, было время, и за сны сажали... Было время, сны «политические» бросали спящих в дрожь...

Отбывал же вместе со мной восьмилетний срок один, не то балкарец, не то карачаевец, в лагере Старая Кала, под Баку (строили военный аэродром), который, кстати, только отсутствием газовых камер и отличался от Освенцима... Этому жителю Приэльбрусья приснился «всего на всего»... Гитлер в черной бурке, браво сидящий на белом коне, о чем и рассказал утром своим сослуживцам, видимо, не зная, как подобный сон толкует сонник:

*«Ежели большой человек приснится человеку маленькому, то это к беде».*

И сбылось: вечером того же дня он очутился в том месте, где, несмотря на всенародные призывы «Экономьте электроэнергию!», днем и ночью горел свет, яркий и ослепляющий, как на Бродвее (хотя там – после наступления сумерек. Американцы – народ расчетливый!).

...А вот другой сон имел, к сожалению, еще более трагическое последствие: в тридцатые годы одному корректору, с прекрасной княжеской фамилией Андроникашвили, после предельно трудового и полуголодного дня приснилось, будто в материалах газеты на завтра прокралась у него непозволительная ошибка: на газетной строке в фамилии Сталин был сделан перенос... И он, с трудом вырвавшись из объятий Морфея, с ужасом подумал: «там» ведь не сочтут это невинной оплошностью, пришьют идеологическую диверсию против Отца народов, вдобавок припомнят и его княжеское происхождение...

И он в невероятной спешке, чуть ли не в одном нижнем белье, выбежал на улицу: как бы успеть, как бы успеть, пока еще не начали печатать!..

А на дворе зима и три часа ночи... Транспорта никакого, а типография не близко...

И он бежит по пустынным улицам – далеко не молодой, тощий и слабый от хронического недоедания, бежит во всю прыть, словно заяц от тигра-людоеда...

И наконец, еле дыша, добежав до заветной цели, видит, что «его» газету «Коммунист» уже весело и ритмично выбрасывает ротационная машина...

И он падает, как срубленное дерево, так и не узнав, действительно ли совершил такую страшнейшую ошибку: Ста-лин...

\* \* \*

Все, что прочитали выше, – хочу надеяться, что прочитали! – было, так сказать, преамбулой, а теперь, с Вашего позволения, перейду к тому более существенному, из-за чего Вас беспокою и стараюсь привлечь Ваше внимание.

Прошу верить, мне неловко и даже стыдно, что с такой по сути пустячной просьбой вынужден обратиться к Вам – главе многомиллионного государства, да еще в такое – и внутри страны и вне ее – напряженное время, когда у Вас и одной свободной минуты нет, но что делать, если...

Есть такая парадоксальная грузинская пословица: «Безвыходность заставит лечь и с царицей...»

Конечно, лечь с царицей, даже и при безвыходности, было бы неплохо (ежели, разумеется, потом головы не отсекут), но в данном случае необходимость обратиться к Вам вызывает у меня, поверьте, чувство не из приятных.

Ну, если честно, в этом я не вижу ни своей вины, ни дерзости, ибо с такой просьбой никому не придет в голову обратиться ни к американскому президенту, ни к французскому, ни к английской королеве...

На Западе люди ищут правду только в судах, а у нас...

Мы, к сожалению, построили такое общество, что... В поисках правды порой приходится апеллировать в самые высокие инстанции...

И хотя Вы и Ваши коллеги самым решительным образом взялись преобразовать наше общество, оно пока, в основном, пребывает в прежнем состоянии, и думается, что так будет еще долго.

Ведь даже на исходе третьего года гласности и перестройки мы порой сталкиваемся не с такими уж сложными (идеологического характера) проблемами, решить которые, как выясняется, можете Вы, и только Вы!

Расул Гамзатов, член Президиума Верховного Совета СССР свыше двадцати лет, только теперь признается:

*«И я голосовал за те или иные ошибочные указы, постановления, за награждение тех или иных «героев», как мы теперь знаем, недостойных людей. Если честно, я думал: сколько золота идет на эти ордена и медали, сколько средств тратится».*



Д у м а л , но не говорил!..

Да, не говорил даже такой большой поэт, у которого никто не сумел бы отобрать поэтического таланта, а вот положение и связанные с ним привилегии... Как сказать!.. Ныне он этого не боится и, как видите, говорит правду и о себе и даже ставит вопрос – и совершенно справедливо! – о реабилитации «реакционера, продажного агента Турции» – Шамиля! И без малейшего страха оповещает нас:

«Тысячи людей ищут правду!»

Да, ищут...

И я, к несчастью, из этой же «тысячи», уважаемый Михаил Сергеевич!

Еще полтора года назад написал я вот это лежащее перед Вами (если, конечно, его положили) «Письмо Виктору Астафьеву», которое до сих пор не печатается.

Возможно, и Вы знаете, что Астафьев в своем рассказе (?) – «Ловля пескарей в Грузии» – ославил грузин-«пескарей», что вызвало в республике бурю возмущения, не утихающую и поныне.

И я, сын своей земли, грузинский писатель, написал ему ответ.

Не скажу, что «Такое длинное письмо» касается только «Ловли пескарей», – оно и о многих реалиях нашей жизни, о негативных, так сказать, явлениях, пока еще не отошедших в прошлое: о лжи и правде, о национальном вопросе, об образовании, о Сталине, Хрущеве, Брежнев; мимоходом говорится и о Вас, хотя Вашей фамилии не упоминается.

Хотелось бы повторить, что написано оно полтора года назад, когда гласность еще робко входила в нашу жизнь и в нее не все верили, в том числе и я...

Ведь даже два месяца назад, в ноябре, на Пленуме Московского городского комитета партии один товарищ, солидное должностное лицо, чистосердечно признался:

*«...Ошибки т. Ельцина мы видели и вовремя его не остановили... Смелости у нас не хватило выступить... Видимо, мы не до конца поверили и в гласность, и в перестройку».*

Что ж тогда от беспартийного, на всю жизнь напуганного винтика...

Еще год назад в одном московском издательстве мне запретили и слегка намекнуть на 37-ой год, а сегодня о нем говорят открыто и бесстрашно.

Да и вообще, о чем теперь не пишут и не говорят! Полтора года назад я побоялся в «Письме Астафьеву» прямо назвать фамилию того соратника Сталина, который в 1946 году на весь Советский Союз крикнул Ахматовой и Зощенко: «Вон из советской литературы!», а сегодня уже печатно требуют, чтобы городу Жданову вернули прежнее название – Мариуполь! А одна читательница истошно кричит, чтобы всей стране было слышно: «Я не хочу жить на улице Жданова!»

Короче говоря, сейчас в нашей прессе разве что не встретишь призывов, типа... «Долой советскую власть», а так...

И этому, по-моему, надо радоваться, даже и при определенных издержках, часто и недалековидных, ибо все это убедительно свидетельствует о том, что у нас и впрямь произошла революция, правда, в каком-то своеобразном виде.

Только вот мне лично обидно, что она, эта революция, вовсе не коснулась меня, человека, который и при новом «старом режиме» страдал: в школе избивали как сына священника, в университете – как брата «врагов народа», а потом и меня самого объявили врагом... А после выхода на «свободу» прилепили ярлык «злопыхателя» и «очернителя» светлого советского строя (одна моя «клеветническая» комедия «Формула Платона», написанная 22 года назад, до сих пор в театре не ставится).

Признаюсь: «Письмо Астафьеву» писалось мною не без страха; как бы за такое «вольномудство» не упрятали меня опять в каталажку, но, не всегда, побеждая свирепого внутреннего цензора, все же писал... К счастью, тогда мои опасения не оправдались, а сейчас и подавно не оправдаются: многие положения моего труда за эти почти два года в поисках «издателя», ежели и не устарели, то заметно потускнели.

И обидно как-то, то, что ты сказал раньше других, порой и первым, теперь в официальной печати стало почти обыденным.

Я, конечно, далек от мысли, что кое-кто кое-что, возможно, и заимствовал у меня, – ведь простую истину, на долгие годы запретную, всякий более или менее умный человек и без чужой подсказки, самостоятельно может постичь. Но, с другой стороны, ничего не поделаешь, червь сомнения все же гложет автора... Ведь это мое «Письмо» уже сравнительно давно ходит по рукам, да еще и не в единичных экземплярах.

Между прочим, один широко известный московский критик, подобно иным прославленным Беликовым, не оставил мое «Письмо» без ответа и любезно, по-своему обрадовал меня: «...Если и не напечатают, можете не отчаиваться: оно читается с живейшим интересом, и, вообще, в наше время неопубликованные вещи больше читают, чем опубликованные».

И раз оно читается с интересом, стало быть, оно не лишено хотя бы некоторых литературных достоинств: в наши дни, когда нам уже дарована почти полная свобода слова, одной «самиздатовской клюквой» внимание читателей уже не привлечешь.

...И вот такое «Письмо» не может, никак не может завернуться в типографское одеяние. И беда моя, беда автора, усугубляется еще тем, что не могу узнать, по какой причине оно отвергается...

Быть может, публикация нежелательна потому, что «Письмо» написано в защиту грузинского народа (да и вообще, в защиту малых народов), но это не значит, что оно направлено против русского народа.

Гласность, слава богу, оголила язвы нашего общества, замалчиваемые многие десятилетия. К примеру, только теперь убеждаемся, что наша хваленая дружба народов имеет скорее декларативно-декоративный характер и что она – а это главное! – вовсе не покоится на равенстве. А разве можно считать истинной дружбу без равенства?!

Будем откровенны и искренни: по поводу нерушимой дружбы советских народов восторгаются ораторы с трибун разных рангов, но в повседневной жизни подобное далеко не часто встретишь.

В «Письме Астафьеву» об этом у меня довольно подробно говорится, так что сейчас ограничусь всего двумя, совсем свежими примерами: американскую выставку информатики в Тбилиси открывал вступительным словом, и не таким уж кратким, полномочный посол Америки Дж. Мэтлок... по-грузински!

Да, как это ни удивительно, по-грузински!.. Коренной американец, выучивший уже не в молодые годы язык маленького, далекого народа... по самоучителю!

Как это расценить, как это рассмотреть?

Приезжают в Тбилиси молодые люди, студенты из Америки, Японии и... на наших сценах поют сложнейшие полифонические грузинские песни не хуже грузин!

А как это расценить, как это рассмотреть?

В Тбилиси проживают многие, многие тысячи русских, родившихся и выросших на грузинской земле и... многие, многие из них не только не интересуются грузинским языком и не знают его (в детстве, когда «грамматика» сама собой усваивается, можно выучить и язык ирокезов!), даже ни разу в жизни не побывали во всемирно прославленном Театре имени Руставели, на спектаклях которого в близкой от нас Москве и... в далеком Буэнос-Айресе всегда аншлаги.

Подобными «жалобами» могут поделиться с Вами не только грузины, но и другие «меньшие братья» – армяне и литовцы, казахи и эстонцы, киргизы и латыши... Всех не перечислишь!

Вы, наверно, помните Ваши слова, золотые слова:

*«Истинный интернационализм, истинная дружба народов возможны только при глубоком уважении к достоинству, чести, культуре, языку и истории каждого народа, широком общении между ними».*

А вот русский писатель Виктор Астафьев, побывав всего несколько дней в Грузии, да еще в гостях у своего коллеги – «меньшего брата», в своих «Пескарях» проявил именно НЕуважение и к достоинству, и к чести, и к языку (буду объективным – но не к истории!) грузинского народа.

И поневоле хочется спросить, что это за дружба народов, при которой грузинский писатель упорно будет лишаться права выступать в печати в защиту национального достоинства, чести и языка своего народа?

И эти золотые слова тоже Ваши:

*«Газета и журнал – это общественное дело. И если будет присутствовать в них только одна точка зрения, не будет обмена мнениями, то, что ж из этого родится?»*

А теперь почитаем, что сам Виктор Астафьев пишет о «двусторонних спорах»:

*«В последние годы «Комсомольская правда» не отказывает мне в чувствах. То и дело на ее страницах появляются злые слова в мой адрес. Я не против критики, если она проходит в равном двустороннем споре, но когда бьют в одном направлении, то невольно начинаешь задумываться...»*

Как видите, судя по этой цитате, и сам Виктор Астафьев за равный двусторонний спор, против «битья в одном направлении...»

Истинный писатель-гражданин, разумеется, так будет и рассуждать, и поступать... А вот в данном случае, смягчим и скажем так, некоторые наши журналы не придерживаются этого правила. Ну вот, например, из-за какого-то грузинского пустяка – что он Гекубе, что она ему? – стоит ли обижать и тревожить талантливого русского писателя?!

Да, для них главная и единственная забота – оберегать литературную репутацию своего знаменитого собрата.

Но...

Но ведь Астафьев пока еще не Лев Толстой!

А ведь было время, когда и на Толстого нападали, и это никто не рассматривал как святотатство, как ЧП, говоря сегодняшним языком.

Революционер Шелгунов считал «Войну и мир» социально вредным произведением, а издатель Суворин «Анну Каренину»

— «ароматным представлением царства одеколона», но Лев Николаевич не стал биться в истерике, ибо в то литературное несветлое время не было г о с у д а р с т в е н н ы х писателей, которых и мизинцем тронуть нельзя.

Я, разумеется, знаю, что Вы всегда очень и очень заняты. Но и Сталин, согласитесь, не меньше Вас бывал, наверное, занят, но, как известно, он находил время для чтения... В частности, читал все литературные произведения, представленные к Сталинской премии.

Правда, мое «Длинное письмо» не из «премиальных», но поскольку судьбу его опубликования в нашей необъятной стране, как видно, можете решить только Вы, прошу его прочесть.

Хочу заверить Вас, что даже если его судьбу решите отрицательно, время, потраченное на его чтение, все же не сочтете совсем потерянным: в нем кое-где встретите и мудрые мысли... Упаси, боже, не мои, конечно... К примеру, вот такую:

*«Бюрократия – это гигантская сила, приводимая в действие пигмеями».*

(Автора з д е с ь не называю, дабы «заинтриговать» Вас – побудить к чтению).

Уже не помню точно, кто и кому это сказал, но помню, что человек маленький, зависимый винтик, обратился к лицу, облеченному высокой властью (кажется, Бухарину). И «маленький» не побоялся сказать «большому»:

– За вашей спиной стоит исполинское государство, такая сильная Красная армия и такой сильный Красный флот, и вы боитесь моей жалкой писанины?!

Было это в двадцатые годы, а ныне восьмидесятые... С тех пор Советское государство стало во много раз мощнее, а Советская армия и Советский флот оснастились еще и атомным оружием и... Следует ли такой сверхдержаве бояться моего «сочинения», даже рассматривая его через лупу с идейно-политической точки зрения?

Если не сочтете за дерзость, скажу Вам, не стесняясь, напрямик: я такой же «антисоветчик»... как и Вы!

Ежели исходить из тех пунктов нашего «гуманнейшего» Уголовного кодекса, касающихся «контрреволюционеров», то меня в сталинское время не напрасно посадили, отняв у меня лучшие годы молодости; посадили даже не за активную, а за пассивную ненависть к стране, отнявшей у миллионов своих сынов слово, чтобы не рассуждать, и ум, чтобы не мыслить...

Да, и Вы – «антисоветчик», Михаил Сергеевич, ибо уже три года мужественно боретесь, чтобы вернуть миллионам и слово, и ум, и чтобы поэты больше так не писали, да еще с гордостью:

Я не мыслю,  
вместо меня мыслит партия!

...Боритесь, чтобы разные «маркизы» нашего времени не имели основания и впредь писать о Советской стране, как писали о России сто пятьдесят лет назад:

*«Правительство в России живет только ложью, ибо и тиран, и раб страшатся правды».*

*«В стране, подавляемой деспотизмом, люди кажутся иступканами, частичками государственной машины, слепо выполняющими чужую волю, кажутся маленькими колесиками часового механизма, а в России их называют людьми».*

(Маркиз де-Кюстин: «Николаевская Россия»).

Хотелось бы заверить Вас, что в этой Вашей благородной борьбе я, только теперь полностью исправившийся «антисоветчик», всей душой и телом – под Вашим знаменем! Да, и телом... Ну и что ж что я старик...

(В Древней Греции один спартанец упорно добивался, чтобы его взяли в солдаты, которым предстояло сразиться с афинянами, но его просьбе не вняли, так как был он хромой...

И тогда он сказал полководцу:

– А я думал: Вам нужны солдаты для боя, а не для бегства...).

Надеюсь, Вы еще помните, что в беседе с Вами в декабре только что канувшего в Лету года американец Том Брокау первым назвал нынешнее советское время «эрой Горбачева...»

Рад, что этот американец, несмотря на то, что он американец и, стало быть, не «истукан», не «колесико», на этот раз меня не опередил: еще за полтора года до него писал я в своем «Письме», что тот, кто дал нам понять, что так жить дальше нельзя, прочно войдет в Историю...

А Вы действительно за эти полтора года прочно вошли в Историю (разумеется, как крупная политическая фигура, а то в ней и Герострат пребывает, и Калигула). И будет обидно, если историки, изучая Вашу деятельность, прибегнут к настораживающему слову «но...»

О, это «но» лично у меня за последнее время выработало какое-то необъяснимое чувство страха...

Читаешь, и у тебя от радости крылья вырастают, а потом... после «но...» Не всегда, конечно, но... Те же крылья, что готовы были к полету в небеса, безнадежно опадают...

*«Мы за гласность без всяких оговорок, без ограничений. Но за гласность – в интересах социализма».*

Но это «НО», к примеру, можно толковать и так и этак... Еще не вымерший перестраховщик (впрочем, вымрут ли они вообще?), руководствуясь этим «НО», по-прежнему будет загонять нас в прокрустово ложе.

Мне думается, я даже уверен, что мое «Длинное письмо» и не увидит света сегодня-завтра, ибо сегодняшним перестраховщикам нетрудно занести его в список тех опусов, которые якобы могут принести вред социализму. НО в один прекрасный день, хотя бы через много лет, оно все-таки будет напечатано.

И стоит ли, чтобы эта историйка, хоть для истории весьма и весьма незначительная, все же оказалась когда-либо злополучным «НО», бросающим тень на эру Горбачева?

Сейчас в повседневной жизни, и даже в прессе, – и не только в письмах обывателей-читателей! – явно чувствуется, мягко говоря, нелюбовь к грузинам из-за Сталина и Берия... В газете «Известия» даже штатный сотрудник Ю. Орлик так исхитрился, что из поступивших в редакцию тысяч писем «случайно» выбрал и «обозрел» именно такое «послание»:

*«Шульга из Краснодарского края, помянув «Джугашвили и Берию», как виновников всех наших несчастий, высказывается в том смысле, что нынче «русским труженикам нет житья от кавказских спекулянтов...»*

(Наверное, помните, когда на одной из встреч с народом Вам пожаловались, что спекулянты продают за 15 рублей килограмм яблок, Вы ответили, что в этом виновата экономика).

...И такое можно встретить не только в прессе... В телевизионном фильме «Больше света» режиссер на фоне портрета Сталина высвечивает «палача Берию» (отчасти даже забавно, что при жизни Берия, его фамилию не склоняли, ибо нерусские фамилии подобного написания в правильном русском языке не склоняются).\*

А вот тот же режиссер в том же фильме ни разу не упоминает и даже тусклого света не направляет в сторону предшественника «Берии» Ежова, видимо, он без всякого света рассматривает

---

\* «Нерусские фамилии на неударяемые –а, –я, (в основном славянские и романские) склоняются... Исключение составляют фамилии на –а, –я, с предшествующим согласным –и: сонеты Эредиа, стихи Гарсия, рассказы Гулия».  
Д. Э. Розенталь. «Справочник по правописанию и литературной правке». Стр. 188-189. Москва. 1985 г.

его, как ягненка святого Авраама...

Не ошибусь, если скажу, что в фундамент нынешней антигрузинской почти кампании первый и наиболее весомый кирпич, хочется верить, вовсе и не по злему умыслу, заложил именно Виктор Астафьев «Ловлей пескарей в Грузии», которую я подробно и объективно, по крупницам анализирую в своем «Длинном письме».

И если оно будет напечатано, смею заверить Вас, этому обрадуются не только грузины, но и другие, так называемые нацмены...

*«Здравствуйте, сотрудники «Комсомолки!» (Кроме евреев и нацменов). Мы целиком поддерживаем «Память».*

(«Комсомольская правда». 19.12.87.).

(В устах многих ненацменов что «жид», что «нацмен!»). Но дайте и «нацмену» слово!

Дайте и ему возможность хоть частично оправдаться: быть может, не такой уж он дикарь, как вы, «друзья», его себе представляете!

...Да, привет всем, «кроме евреев и нацменов!» «Мы – лучше всех!»

(Между прочим, так рассуждают обыватели всех стран и народов мира! Даже те, чей уже свергнутый Бокассе совсем недавно в бытность президентом успел съесть 10... человек! (Только неизвестно – своих ли чернокожих соплеменников или людей с бело-нежной кожей...).

*«При таких условиях очень естественно, что «свобода выхода из союза», которой мы оправдываем себя, окажется пустой бумажкой, неспособной защитить российских инородцев от нашествия того истинно русского человека, великоросса-шовиниста, в сущности, подлеца и насильника, каким является типичный русский бюрократ».*

В. И. Ленин. Полное собрание сочинений.  
Том 45, стр. 357. Издание пятое.

Просьба просьбой, но, если честно, дойдет ли до Вас это писание? На этот счет перспектива у меня почти нулевая, но что делать...

А вдруг...

Человек, давно известно, жив хлебом и надеждой... Впрочем, и то, и другое имеет свои минусы: хлеб быстро черствеет, а надежда редко сбывается...

С глубоким уважением

**К. Буачидзе,**

в ожидании Вашего решения, пусть для него и неблагоприятного, но независимо от этого, по-прежнему остающийся верным солдатом эры Горбачева, именно той, в которой сейчас пребываем, когда даже за такое нехолуйское, неверноподданническое письмо автора не ожидает (как, разумеется, и ему подобных) участь Дмитрия Кипиани, ровно сто лет назад высланного за защиту чести своей Родины, за любовь к ней и мужество в Ставрополь, где агенты охранки размозжили ему, семидесятитрехлетнему старику, голову...

Январь  
1988 года.



**ОТКРЫТОЕ ПИСЬМО,  
С ОДНИМ ФОТО,  
ГАНИНОЙ МАЙЕ АНАТОЛЬЕВНЕ**

**книга: Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву  
и другие послания с картинками в черно-белом цвете,  
„Ганатлеба”, 1989, с. 240-259**

**ДОБРЫЙ ДЕНЬ,  
ГАНИНА МАЙЯ АНАТОЛЬЕВНА!**

На странице 33 «Такого длинного, длинного письма Виктору Астафьеву» можно прочесть и в очках и без оных:

*– «Грузины идут на базар», – завопил на этот раз не пропойца-болельщик, а инженер человеческих душ в образе дородной дамы, думающей, бесспорно, и за письменным столом не башкой, а кобыл...»*

(Теперь можно уже убрать здесь многоточие и плавно закончить: «кобыльим задом», что, кстати, заимствовано мною у Виктора Астафьева, за что приношу ему, правда, с опозданием, благодарность).

На этой же странице говорится, что среди «властительниц дум», выкрикнувших на съезде писателей этакую базарно-крылатую фразу, не могли быть такие прекрасные писательницы, как Майя Ганина, Белла Ахмадулина, Екатерина Шевелева, Сильва Капутикян, Фаза Алиева и еще некоторые другие.

Не знаю уж точно, как насчет Ахмадулиной, Шевелевой, Капутикян, Алиевой и тем более «некоторых других», но, что касается Вас, то, прочитав Ваше выступление на пленуме правления Союза писателей СССР, понял, что явно ошибся, поторопившись зачислить Вас в список «властительниц дум», и этим, возможно, невольно принизил Ваши заслуги в защите великого русского народа от наскоков великогрузинского шовиниста...

Меня, к сожалению, только что просветили, что Вы большей частью живете в деревне, дабы с максимальной плодотворностью использовать время для творчества – ведь в городских условиях оно особенно быстротечно, и поэтому, свято дорожа Вашим писательским временем, только коротко коснусь Ваших обвинений, всех Ваших обвинений по моему адресу...

*«Один грузинский писатель прислал мне письмо на пятистах страницах...»*

Но, позвольте, позвольте, «дорогая» Ганина Майя Анатольевна!.. Когда это я присылал Вам письмо на пятистах страницах?

Клянусь моей, как мне кажется, еще не прохудившейся памятью, я прислал Вам «Письмо Виктору Астафьеву», которое содержит в себе сто восемьдесят шесть (186) страниц! И вместе с ним, лично Вам еще одиннадцать (11) строк. Как тогда мне, старому хрычу казалось, шутивого характера.

(Судя по боевитости Ваших публицистических выступлений, тогда я думал, что Вам не больше тридцати пяти лет).

Слава богу, копию этого «письма» я сохранил. Оно, кстати, без всякого обращения и без подписи:

*«Ох, как у меня от стыда щеки и уши горят за такую патологически позднюю, позднюю любовь!*

*Мое смущение усиливается еще и тем, что я не в силах скрыть свои чувства: влюблен я, горемыка, в Майю Ганину!*

*А влюбился я в нее после прочтения двух ее последних статей в «Литературной газете» и речи, произнесенной на съезде писателей.*

*В знак этой всепоглощающей любви посылаю ей «Такое куцое, куцое письмецо», не очень надеясь, однако, что она его прочтет...*

Но от этого моя любовь к ней все же не остынет...  
Май, 1987 г.»

И как я счастлив теперь, как безмерно счастлив, что любовь моя к Вам моментально, в течение каких-нибудь 10-15 минут, основательно испарилась: затуманенный старческий разум, с Вашей помощью, вдруг просветлел сразу...

Да разве подобает человеку в моем возрасте быть влюбленным вообще, да еще любить клеветницу, если даже явится она в обольстительном одеянии красавицы-писательницы?!

*«...письмо на пятистах страницах, где, ища моего сочувствия...»*

Но все-таки... Позвольте, позвольте, «дорогая» Ганина Майя Анатольевна, в каком именно месте моего письма к Вам, то есть в вышеприведенных одиннадцати строках вычитали Вы мою просьбу о сочувствии?

А, может, Вашего, сочувствия ищу я и прошу о нем у Вас в тех несуществующих трехстах страницах (186+300=500!), которые Вашему ясному и трезвому уму понадобились в выступлении с высокой трибуны для саморекламы?

Я не только Вам, но и другим, довольно многим, послал свое «Длинное письмо», но ни у кого не просил какого-либо сочувствия, даже у Дмитрия Сергеевича Лихачева, великого человека-гражданина и умом, и душой, который действительно может и не только посочувствовать, ежели ты, конечно, в чем-нибудь прав.

А Вы... Сомневаюсь, поверите ли, но я нахожусь еще в абсолютно здравом рассудке и Вас, Ганину Майю Анатольевну, пока еще не принимаю за бабушку русской революции Брежко-Брежковскую, чтобы просить...

*«...ища моего сочувствия, обвиняя русских во многих грехах. Он писал также, что какое-то время назад вдруг явилась идея сделать «главным» языком Грузии русский язык».*

Опять позвольте, позвольте, «дорогая», на какой странице Вы все это прочитали, а? На первой, на двадцать первой, на сто первой или на сто восемьдесят шестой? Или, может быть, на триста семьдесят седьмой, а? Но как же так? Мое «Письмо Астафьеву», как я это еще твердо помню, ограничивается, если округлить, двумястами, а мое послание к Вам – прошу сосчитать вновь! – из одиннадцати строк, и они свободно уместились на одной страничке.

Не только Вам, но и вообще, я ни в «какое-то время назад», ни «вдруг» ни разу не писал о том, о чем Вы здесь говорите, ибо я никогда не ходил и не хожу по грязным закоулкам клепа и инсинуаций.

А если хотите знать, Грузия, пожалуй, единственная республика в Союзе, где, так сказать, местный язык – грузинский – для грузин пока еще остается «главным» языком... Во Фрунзе, в Алма-Ате, в Минске, в Киеве и в некоторых других столицах союзных республик школы на «местных», «национальных» языках насчитываются единицами, а вот, в одном Тбилиси их 120 (русских 73).

Конечно, не вина русских, если киргиз ли, белорус ли своих детей отдаст в русскую школу, ведь их к этому русские – будем честны! – вовсе не принуждают, все это происходит добровольно, по личному усмотрению.

Правда, с другой стороны, именно это «личное усмотрение» имеет свое прагматическое оправдание: наше общество так сложилось и так устроено, что без русского языка – ты даже в своей республике далеко не пойдешь, ведь и простое делопроизводство ведется на русском языке...

Теперь, например, многие удивляются, что армяне в Союзе почти везде и всюду блистают своими талантами. А это объясняется не только тем, что армяне, вообще – без скидок! – талантливый народ, а еще и тем, что они больше других нацменов (слово-то какое оскорбительное, но не для Вас, конечно!) с самого детства, в ущерб своему, приобщаются к русскому языку, к русскому образованию и культуре. Но, думается, вряд ли в самой Армении этому все были бы рады, писатели, например. Ведь талантливость порой и в своей национальной среде мешает – наживаешь завистников и врагов...

*«...обвиняет русских во многих грехах...»*

Это Вы про автора «Письма Астафьеву» и жгуче-любовного «Послания» к Вам?.. Но, извиняюсь

за надоевший и мне вопрос: на какой же, все-таки, странице моего эпистолярного «творчества» Вы это нашли? Возможно, Вы имеете в виду страницу 158-ю, где говорится о насильственном...

*«Слияние» акулы с хамсой – это всегда в пользу ненасытного брюха акулы, но и хамса тоже хочет жить, и жить, как хамса!.. И разве это преступление против природы с ее стороны?!»*

Ну да, разве это преступление со стороны малюсенькой, но по-своему вкусной хамсы?

А, может, Вас привели в неопишемое раздражение эти две стихотворные строки (стр. 73), сказанные для Вас, по всей вероятности, заурядным, а для грузинского народа великим его сыном Ильей Чавчавадзе:

И что хорошего русским штыком сотворено,  
Пусть сторицею Бог тому же русскому воздаст.

Но это сказано давно, свыше ста лет назад... В те времена так рассуждали не только «нацмены»-инородцы...

А для подтверждения этих строк Вам, тем более как прозаику, будет бесполезно перечисть «Хаджи-Мурат»: произведение по объему небольшое, так что на его чтение времени в ущерб Вашему творчеству много не уйдет, а пока я все же ознакомлю Вас с двумя выдержками:

*«Бутлер с своей ротой бегом, вслед за казаками, вошел в аул. Жителей никого не было. Солдатам было велено жечь хлеб, сено и сакли».*

*«Садо, у которого останавливался Хаджи-Мурат, уходил с семьей в горы, когда русские подходили к аулу. Вернувшись в свой аул, Садо нашел свою саклю разрушенной: крыша была провалена, и дверь и столбы галлерейки сожжены, и внутренность огажена. Сын же его, тот красивый, с блестящими глазами мальчик, который восторженно смотрел на Хаджи-Мурата, был привезен мертвым к мечети на покрытой буркой лошади. Он был проткнут штыком в спину».*

Да, так писал Толстой в конце века, а Пушкин почти в год рождения Толстого...

Так буйную вольность законы теснят,  
Так дикое племя под властью тоскует,  
Так ныне безмолвный Кавказ негодует,  
Так чуждые силы его тяготят...

Но сегодня не это столь важно, что про нас писали или говорили, скажем, сто, сто пятьдесят лет назад... Тогда, к слову, и то говорили, что Россия – жандарм Европы... Важнее, чтобы теперь, теперь не говорили за пределами нашего огромного государства, а внутри нашей страны никто бы и не думал, что новая, скажем мягко, бывшая сталинская Россия – жандарм не только Восточной Европы... (Вы, наверное, знаете, что за границей многие Советский Союз упорно называют Россией и почти всех советских людей рассматривают как русских).

Человек, который не знаком с моим трудом (да, с трудом!), прочитав только Ваше выступление, может подумать, что он целиком, все «пятьсот страниц», состоит из одних нападок на русских со стороны «одного грузинского писателя», который занимается только и только восхвалением одних своих сородичей...

Во всяком случае, у Вас-то ведь такое впечатление сложилось, и это, конечно, плачевно, но, если сказать по правде, не так уж очень...

Ведь кое-кому, не буду утаивать и хвалиться, именно только кое-кому из известных литераторов, ознакомившихся с моим «Письмом», хватило и дореволюционной русской интеллигентности, и мужества (не считаясь... «Ах, как бы Астафьев не узнал и не обиделся!») поделиться с автором своим мнением, ведь оно не только про рассказ Астафьева, – в нем поднято много животрепещущих, кровоточащих проблем нашей жизни.. Да еще когда? Почти два года назад, когда сказать живое слово только те и отваживались, кому Центральным Комитетом партии это специально поручалось, дабы вывести народ из безмолвия и спячки страха...

...Ну и что ж, что мой «родной», преимущественно «нацменовский» журнал «Дружба народов...»



То есть, простите, споткнулся... «Журнал для друзей» меня и ответом не удостоил, что ж, надо же исходить из интересов своего клуба, на то они и интеллигенты советского покроя...

Кстати, среди тех, кто приободрил меня своим умным ответом – письменным! – есть и одна женщина, в стране не менее известная, чем Вы... Только не как трибун, как Вы!

И что главное: никто из моих «корреспондентов» не нашел в моем «сочинении» ничего обидного для русского народа, именно народа, а не правителей...

Раз речь зашла о правителях, так хочется, так хочется вновь и вновь прочитать подытоживающую концовку Вашего выступления:

*«Не слишком ли часто русскому народу с легкостью приписывают грехи грузина Сталина, грузина Берия, еврея Кагановича, русских Хрущева (который тоже далеко не был свободен от ошибок!), Брежнева...»*

Что скажете, слова Ваши выписаны мною с ювелирной точностью, не правда ли? А не так, как Вы...

В период гласности и перестройки, как теперь нас уверяют, за унижение человеческого достоинства, по всей вероятности, и авторского, за навет, можно привлекать оскорбителя-клеветника к суду...

(Но Вы не расстраивайтесь, пожалуйста! Раз Вам не тридцать пять, а гораздо больше, я, как гуманист и верующий-всепрошенец, не буду таскать Вас по судам, тем паче, что хорошо знаком с советским правосудием: в Тбилиси Вас оправдают из-за боязни Москвы, а в Москве – из-за небоязни Тбилиси!).

...Так, значит: Хрущев «тоже далеко не был свободен от ошибок», да? А Брежневу отпускаете все грехи великодушно, даете ему стопроцентную индульгенцию...

Впрочем, я Вас понимаю, – он не только русский, но и русский писатель, автор знаменитой трилогии, лауреат Ленинской премии по литературе!.. А я, как-никак, все же член Союза писателей, пусть и рядовой, и поэтому здесь и я его, как сочинитель сочинителя, трогать не буду, но Хрущева, Никиту Сергеевича...

Он не только «далеко не был свободен от ошибок!» – вся его деятельность, сперва как вице-вице-правителя, а потом вице-правителя, а еще потом правителя без вице, состояла из одних...

Ошибки бывают разные, – невольные, необдуманные, торопливые, неумные, глупые, глупейшие, и даже преступные...

Я Вас никогда не видел, но допускаю, что у Вас красивое лицо (северянки, не в пример южанкам, реже бывают некрасивыми), и я даже отсюда, на расстоянии трех тысяч километров, вижу, как при чтении этих строк Ваше милое лицо вдруг принимает выражение разъяренной пантеры... И голос Ваш слышу, нетерпеливый и суровый:

– Вам, как грузину, не нравится, что русский Хрущев развенчал культ грузина Сталина!

Нет, мадам-сударыня, не поэтому...

И раз Вы сами затронули «грузина Сталина, грузина Берия», и если хотите знать и хотите глубоко и без предвзятости вникнуть в события тех времен, как прозаик (простите, что не прибегаю к эпитету «талантливый», – прозу Вашу, к сожалению, я не читал «ни при какой погоде!»), скажу Вам, что задолго до Хрущева за развенчивание культа личности Сталина очень и очень деловито принялся... Только, ради бога, садитесь, а то я боюсь, как бы от сильного удивления не подкосились у Вас ноги...

...Да, взялся его же соотечественник... Берия!

Да, Берия, как его теперь именуют – палач Берия, кстати, уже давно оставшийся без имени (Лаврентий) и отчества (Павлович)...

(Здесь же, в скобках, сообщу Вам, как женщине, как писательнице: мать у него была на удивление богомольная; даже в двадцатые – тридцатые годы, когда «Христос» писался у нас с маленькой буквы, как «горшок», «веник», «клизет», она, не считаясь со всемогущим в республике сыном, регулярно ходила в церковь молиться, помогала обездоленным... И жена была у Берия на редкость порядочная и красивая (он ее похитил будучи молодым, уже закона не боящимся «джигитом»-чекистом!), и сын у них – в высшей степени личность всесторонне положительная, был женат на внучке Горького...

После ареста главы «Семьи преступника» (помните пьесу Джакометти?) жену и сына выслали «Далеко от Москвы» (роман Ажаева, конечно, помните!), и скоро уже минет сорок лет, как их не возвращают не только в Москву или Тбилиси, но даже в какой-нибудь захудалый, бездорожный

горный район Грузии... А вот, как Вы знаете, величайший жандарм Николай Первый-Палкин вдове Рылеева назначил пенсию, а через несколько лет по-своему, более или менее, смиловившись и над своими кровными врагами, самими декабристами...

Ну, раз упомянул слово «декабрист», скажу и то, что Марфа Пешкова, не в пример графине Марии Николаевне Волконской, не только не последовала в ссылку за своим ни в чем не виновным мужем, в пожарном порядке отрекшись, бросила его...

Сказано, как видите, «ни в чем не виновный», и сказано это только потому, чтобы слова Сталина – «Сын за отца не отвечает» – и в наши дни не оставались только пустыми словами, как это было и при Сталине, и в течение трех десятилетий после его смерти...

Впрочем, и отцы, и матери не должны отвечать за поступки своих в з р о с л ы х , взрослых детей.

Иногда не мешало бы заглянуть и в мрачные страницы истории: не ответила же, то есть не понесла же наказание за своих сыновей Мария Александровна Ульянова!..

Кстати, и жены тоже, если они, разумеется, не принимали участия в преступных деяниях своих мужей.

...Итак, на Ваше удивление и сожаление, ибо я этого не хотел бы, и на Ваше раздражение... Задолго до Хрущева именно Берия принялся за свержение Сталина с невиданного по высоте пьедестала... Ну да, если Берия и палач, – палач на то и палач, что ему все равно кого казнить, лишь бы казнить... Да плевать ему и на своего отца-учителя, и на своего благодетеля, что ему Гекуба – соотечественник! Главное для него – куда ветер дует, чем пахнет время, что весы показывают...

Незадолго до смерти Сталин с недоверием стал вглядываться в Берия («мингрельское дело»), а дальнорукый и проницательный, вовсе неглупый Берия не мог этого не заметить, не почувствовать и не позаботиться о том, как спасти свою шкуру...

Тайны мадридского... То есть, простите, тогдашнего кремлевского двора еще окутаны густым туманом, и, возможно, он и не рассеется, к великому нашему огорчению, и для ныне живущих и для их ближайших потомков, да и для отдаленных тоже... О самоубийстве Серго Орджоникидзе не только народ, но и многие не самого высокого ранга обитатели Кремля узнали только через двадцать лет...

Бытуют и нынче разные версии вокруг смерти Сталина, о непосредственной причастности к этому именно Берия, заодно как и об аресте, суде и расстреле самого Берия, в особенности о суде, состоявшемся якобы через несколько месяцев после его ареста...

Признаться, сообщениям нашей прессы на этот счет доверяешь с опаской, а как же иначе, если многое из этих историй преподносится, например, в таком духе: «Я это знаю точно по рассказу отца...» И дальше идет букет избранной ругани в адрес и Сталина, и Берия...

Но кто ж не знает, что «отцы», например, незабвенный Анастас Иванович Микоян («От Ильича до Ильича без инфаркта и паралича!») многие, многие годы прохлорированным языком лизал носок сапога Сталина («Товарищ Сталин – великий зодчий коммунизма! Кстати, слово «зодчий» украдено у К. Радека, напечатавшего еще в 1934 году большую статью о Сталине: «Зодчий социалистического общества»), а перед Берия дрожал, как разбивший школьное стекло третьеклассник перед грозным директором...

О суде или о «суде» над Берия тоже «делятся» с нами, читателями, чуть ли не внуки и правнуки присутствовавших на суде или на «суде» дедушек и бабушек, а вот ныне еще здравствующего, бодро прохаживающегося среди нас, «мингрела» Кучава, Митрофана Ионовича... Действительно судившего или «судившего» среди других судей или «судей» своего же земляка, моя любимая, мною весьма уважаемая «Неделя» вовсе ничего не спрашивает...

Впрочем, если б даже спросила, он, о-о, из тех цыплят, которые еще хотят жить; от принятой официальной версии ни за какие гонорары и ни на йоту не отойдет: жизнь дороже денег!

...Да, Берия, в те дни еще Лаврентий Павлович, был единственным из тех, кто увидев мертвого Сталина, нисколько не испугался: может быть, в этом ему помогла чекистская закалка...

(Давайте будем не гуманными, а просто справедливыми и не конфискуем принадлежащего ему «всего имущества»: именно и чекистскую закалку, и организацию убийства Льва Троцкого, и большого вклада в защиту Кавказа от немецких оккупантов, и искусную, прямо артистическую кражу заморских секретов... Как-никак, он все же был государственный деятель, преступный, вероломный, но государственный, и глупо рисовать его теперь, как амбарную крысу...

Во всей мировой истории вообще не найти главы секретной службы, министра полиции, который бы долго продержался на своем посту будучи бездарным человеком).

...Да, кроме Берия, все члены Политбюро, увидев мертвого Сталина, от страха по-прежнему

затрепетали: а вдруг он не мертв, а? А вдруг воскреснет, а? Эти тревожные чувства беспокоили их даже после похорон человека, чья популярность, чье имя во всех уголках земного шара, уступали, возможно, лишь Чаплину.

(Здесь я опускаю имя «Чарли», дабы Вы это сравнение не восприняли в комедийно-пародийном плане).

Не надо быть большим психологом, чтобы предположить: Берия, в то время еще Лаврентий Павлович, считал, что из всех членов Политбюро (точнее, тогда еще Президиума), за исключением Молотова (у этого, к счастью, возраст уже не тот!), он самый достойный, чтобы занять место почившего Сталина (убиенного или отравленного им же самим... О, прости, господи, за фиксацию этого, может быть, и беспочвенного слуха! ).\*

Извините, но Лаврентий Павлович вовсе не был тупицей: эту акцию следовало отложить...: Чтобы на «Российский престол» взошел опять грузин?! Это было бы очень неразумно. К тому же Берия прекрасно понимал, что в народе он вряд ли выдержит сравнение с только что умершим Сталиным.

Потому и выдвинул своего друга, не столь уж властного, сравнительно мягкого Георгия Маленкова, истинно русского человека во главу фактически русского государства. Тем более, что в последнее время тот и у Сталина пользовался предпочтением: ведь именно ему было поручено сделать отчетный доклад на девятнадцатом съезде КПСС.

(Если Вам не лень, сравните, пожалуйста: Сталин «даже» в 72 года, считая себя для этого, вероятно, уже стариком, не позволил себе выступить с докладом на съезде, а вот Брежнев Леонид Ильич, доживающий жизнь на стимуляторах, и в 76 лет не отказался от такого удовольствия: что ж, в нем, наверно, еще клокотала «душа писателя!»).

Да именно Берия, в первые же дни после смерти вождя, начал подрывать фундамент этого советского «Колосса Родосского». Этим он хотел дать знать, по его мнению, вовсе не осиротевшему народу, что рыдать о Сталине, заливаясь слезами, реветь белугой о нем, как о невосполнимой утрате, нет никаких оснований...

А шок в народе, вызванный смертью «Отца народов», был поистине невиданно и неслыханно огромный.

(Совсем недавно один историк-социолог писал, что этот шок отразился даже на рождаемости: в те первые годы по всей стране она заметно снизилась).

И чтобы обрадовать народ и вновь посеять в нем семена бодрости и веры, по инициативе самого Берия была объявлена, чуть ли не на десятый день после похорон... амнистия!

Это, насколько я знаю, редчайший случай в мировой истории, когда всенародный глубокий траур становится поводом для радостного события. А через месяц после того скорбного дня (если 5-е марта примем за точную дату кончины, согласно сообщению «мадридского двора» того времени), Берия шумно выпускает на свободу и «врачей-вредителей»: словно не он сфабриковал их «дело», и не он их арестовывал... Берия же первый наложил вето на выпуск фильма Михаила Чиаурели и Сергея Герасимова «Великое прощание», – похороны И. В. Сталина. (Это я действительно знаю не со слов «моих тетушек», а от самого Чиаурели).

Именно Берия поспешил прикрыть на улице Горького, в помещении Музея Революции, изумительную по красоте и по богатству Выставку подарков И. В. Сталину, присланных со всех концов мира. (Народ до сих пор не ведает, куда девались ее экспонаты).

Как видите, первые капиталы хорошего парня, тогда еще Лаврентия Павловича, быстро были нажиты...

Но... Нет сомнения, Вы скажете, что все это было сделано не Берия, или, как теперь пишут, не Берией, а Хрущевым: ведь тогда он уже был секретарем Центрального Комитета... Да, был даже первым секретарем, но этого поста в те дни он удостоился по милости именно Берия с Маленковым...

При жизни Сталина в нашей стране над всеми, но, разумеется, не над самим Сталиным,

---

\* Позднее примечание (июль 1988 года): да, слух этот и в самом деле оказался беспочвенным! В этом нас убеждает близко общавшийся со Сталиным и в дни его мучительной смерти А. Т. Рыбин, чьим воспоминаниям, опубликованным в журнале «Социологические исследования» (№ 3, 1988 г.), для истории нет цены.

главенствовала Чека, под разными, то и дело меняющимися названиями... Этот статус Берия думал сохранить и после смерти Хозяина, тем более, что Министерство госбезопасности всегда находилось в его беспрекословном подчинении, под его ястребиным взором, пронизывающим сквозь пенсне...

Нетрудно предположить, что Берия с Маленковым уже не придавали первостепенного значения партии, намереваясь отодвинуть ее на задний план, да потому и поставили во главе ее «Никитушку-дурачка», как его, если верить молве, Сталин называл, и...

Ох, как они просчитались! Жестоко просчитались!..

Никита, временно притаившись тихо-мирно в партийной норе, на этот раз вовсе не оказался дурачком: воспользовавшись общей ненавистью членов Политбюро к Берия как к потенциальному диктатору и без особого труда переманив на свою сторону Маленкова, да еще опираясь на мощную спину министра обороны маршала Жукова (в тот день вокруг Москвы были выставлены и танки), он свернул шею Берия, ставшего как раз после этого часа без имени и отчества, а после суда или «суда»...

(«Суда» потому, что... Нет, то, что он был расстрелян, в этом никто не сомневается, но был ли расстрелян по судебному приговору?! При Сталине были изданы судебные отчеты по делу «Антисоветского троцкистского центра по обвинению Пятакова Ю. Л., Радека К. Б. и других» (1937 г.) и по делу «Антисоветского право-троцкистского блока по обвинению Бухарина Н. И., Рыкова А. И., Ягоды Г. Г. и других» (1938 г.), а также «Обвинительное заключение по делу Зиновьева Г. Е., Каменева Л. Б. и других» (1936 г.), а вот Хрущев почему-то не опубликовал ни обвинительного заключения и ни судебного отчета процесса над «наймитом иностранных разведок, который хотел возродить в нашей стране буржуазно-помещичий строй...»

Не в пример этим судам, на суде или «суде» над Берия не присутствовал ни один представитель ни «красной» и ни «желтой» прессы).\*

...А после суда или «суда» упоминание фамилии Берия в печати, даже в ругательном смысле, до последнего времени было запрещено.

Недаром говорится, что история повторяется: с 1815 года по 1830 год Бурбоны тоже запрещали произносить имя Наполеона.

...И не только ему, «агенту мирового империализма», свернул Хрущев голову (не без помощи «теоретика» Суслова!), но и своим же соратникам-помощникам в этой опаснейшей операции: и Маленкову, и Булганину, и Молотову, и Кагановичу, и «примкнувшему» к ним, Шепилову, и даже – этого ему уже простить нельзя – маршалу Жукову...

Да, вот как виртуозно показал всем им... кузькину мать «Наш дорогой Никита Сергеевич» (помните фильм под таким названием?), он же «Никита-дурачок», «простой крестьянин», как он, кстати, выдавал себя после того, как «ушел» «по состоянию здоровья» на «заслуженный отдых» (хотя до того, пока «врачи» из Политбюро его не «освидетельствовали», всенародно заявил, что у него еще море энергии и что он щедро будет ее тратить на благо героического советского народа).

...Не тронул только он в то время незаметного, паиньку-Брежнева, будущего своего могильщика (не без решающей помощи того же Суслова!).

Начатый Берия, тогда еще Лаврентием Павловичем, подрыв культа личности Сталина, Хрущев продолжил, но поступал осмотрительнее: боясь народного, пусть даже рабского, гнева, он только через три года после смерти вождя стал тягаться со Сталиным – с «Колоссом Родосским» и своим обличительным, так сказать, «тайным» докладом на двадцатом съезде, хоть и вызвал разброд и замешательство в верхних рядах партии, но желаемого, ощутимого положительного результата все же не достиг...

Но об этом более конкретно говорится у меня в «Письме Астафьеву», так что нет смысла повторяться: боюсь, как бы и это письмо не приняло размеры «Такого длинного, длинного письма...» Скажу только: теперь, то здесь, то там, требуют опубликования «тайного» доклада Хрущева...

И я, незаметный винтик нашего общества, вовсе не против этого. Но лично я его читать, наверно, не стану: если в сочинении высшего партийного руководителя, годы бок о бок работавшего с Верховным Главнокомандующим, будет говориться, что он, Сталин, «руководил» войной по глобусу (!), – простите,

---

\* В одной уважаемой газете можно прочесть сложную для понимания статью ученого психолога: «Откуда рождаются слухи?»

Но если по-простецки, не по ученому рассуждать, слухи рождаются и от недоверия к официальной, во многих случаях сомнительной правде.

К примеру, если б во время судебного разбирательства хотя бы на несколько минут показали, разумеется, не нашим, а иностранным журналистам «натурального» Берия, то ни у кого бы не зародились сомнения в факте суда над ним.

такое «сочинение уже не может вызвать во мне доверия, будь в нем даже и много подлинных фактов.

А тому, кто решится обнародовать этот злополучный «тайный» доклад, пусть хватит мужества показать народу, ставший такой же тайной, рекем по Сталину – документальный фильм «Великое прощание» (только не в изрезанном виде, как «восстановили» в 1984 году «Парад Победы»).

Просто интересно: сильнее ли пошатнется «Колосс» от доклада Хрущева или укрепитя от «Прощания».

Сталин, еще при жизни, прочно вошел в историю, и вытащить его из нее после смерти, к каким бы документам и «документам», фактам и «фактам» ни прибегали, никому не удастся... Как однажды было уже сказано, «напрасны ваши совершенства...»

О столь значительной исторической личности «детям» Арбата не следовало бы писать, окунув перо в заранее приготовленную желчь *одной ненависти*, также как, к примеру, «детям» Кунцева, – обмакивая перо в патоку одной любви...

Увы, как видно, за письменным столом современникам исторической личности подобного подхода не избежать. Тем более в наше время и в наших условиях. Мы же не в состоянии жить без кампаний: или целиком и полностью за, или полностью и целиком против... А теперь, раз пошла кампания против... У Сталина, например, и лоб низкий, и лицо испещрено оспинами, и голос неприятно глуховат, но что-то этого не чувствовалось, когда он выступал по радио 3-го июля 1941 года...

...И рука одна короче другой, и акцент «кавказский...» Во-первых, нет в природе общего кавказского акцента (как и нет, кстати, общей кавказской кухни), а есть акцент армянский, аварский, осетинский, азербайджанский... Во-первых, его грузинский акцент не мешал и не раздражал миллионы советских людей – не грузин; да его и не замечали, когда он выступал на Красной площади, на параде в хмуро-снежное утро 7-го ноября 1941 года...

И этого «комплекса неполноценности» не забывают: ростом не вышел, всего 160 сантиметров...

Ну, «дети» мои, инженеры дорогие человеческих душ, если судить о величии человека по его росту, тогда великан Рустам, телохранитель, должен занять больше места в истории Франции, чем его «подопечный», «птичка-невеличка» Наполеон!

(Патагонцы считаются в мире самым высоким народом, но, однако, пока еще не подарили миру ни одного великого человека. Вообще среди замечательных, тем более среди великих, единицами насчитываются люди заметно высокого роста).



Стоят: М. В. Фрунзе, К. Е. Ворошилов,  
И. В. Сталин, Г. К. Орджоникидзе.  
1925 год.

Да, впрочем, Сталин и не был такого уж маленького роста; он был, конечно, намного ниже Шарля де Голля, но не был ниже Ленина, Бухарина, Жукова, Конева (и других своих маршалов, кроме Рокоссовского), Черчилля, Трумэна, Этли, Монгомери, не говоря уже о Гитлере, Муссолини и о совсем коротышке Франко...

Кстати, ищущим в Сталине дополнительные комплексы неполноценности, могу подкинуть безвозмездно – б е з в о з м е з д н о ! – еще один его комплекс, который, как видно, мало кто знает: на обеих его ногах по два пальца были сросшиеся.

...Ну, положим, что он внешне был явный урод, «почти Вольтер», но неужели у наших писателей и с Арбата, и с Переделкина, и с Лаврушинского переулка, и с улицы Черняховского не возникает мысли о том, почему же производил он такое глубокое впечатление на окружающих, и на очень умных (и хитрых!) людей, и совсем близко видевших его и общавшихся с ним чуть ли не повседневно? Может, он владел великим даром актерского перевоплощения, ну, как, например, Лоренс Оливье, а?

Эта версия отпадает, ибо...

*«В своих выступлениях Сталин был безапелляционен, но прост. С людьми – это мы иногда видели в кинохронике – держался просто. Одевался просто, одинаково. В нем не чувствовалось ничего показного, никаких внешних претензий на величие и избранность».*

(Константин Симонов. «Глазами человека моего поколения». «Знамя», №3, 1988 г.).

А, может быть, в почти поголовно всенародном поклонении ему решающую роль сыграл... страх? Даже смертельный страх... Допустим, философ-академик, еврей М. Б. Митин в частной беседе про живого Сталина только из боязни восклицал, что «Сталин – это бог, бог!», а вот какой же смертельный страх двигал русской Ольгой Берггольц – кстати, репрессированной в совсем еще молодые годы – написать такие строки на смерть Сталина (ради гонорара, что ли?):

*Обливается сердце кровью...  
Наш родимый, наш дорогой!  
Обхватив твоё изголовье,  
плачет Родина над тобой.  
Плачет Родина, не стирая  
слез, струящихся по лицу,  
всею жизнью своей присягая  
Полководцу,  
Вождю,  
Отцу.*

(Не очень прошу прощения, что, вынудив прочитать эти строки, расстроил Вас, Ганину Майю Анатольевну, но и Вы, Ганина Майя Анатольевна, не поберегли же мои почти насквозь уже высохшие мозговые извилины и чуть до инсульта не довели своим кипуче-пенистым выступлением).

Да, Сталин... Те, кто и теперь, в пору чуть ли не всеобщей антисталинской вакханалии, не решаются целиком выбросить его на свалку истории, говорят, что он противоречивая личность. Это, бесспорно, близко к истине, но ведь чтобы нарисовать портрет во весь рост такой сложнейшей личности, пусть даже с оспинами и с неаккуратно причесанными усами, для этого не только дистанция времени требуется, но и перо нужно большого психологического таланта, по крайней мере не меньше Стефана Цвейга, Ромена Роллана, Андре Моруа...

Только что в мартовском номере одного из самых серьезных журналов, выходящих на русском языке, прочитал:

*«Близится двухсотлетие Великой французской революции. Похоже, что лишь теперь настанет время судить о ней здраво и спокойно».*

А вот со дня смерти Сталина, да и вообще со времени тех великих событий, которые разыгрались, буквально, на наших глазах и на нашей памяти, и ста лет еще не прошло, так что об этом судить мы

пока вряд ли можем спокойно и здраво...

И когда двести лет пройдет... Возможно, тогда и писатели, и историки-академики, слуги несиюминутной конъюнктуры, а великой истины, обозрев далекий двадцатый век, нисколько не боясь за «вольнодумство» лишиться вольности или жизненных благ, в привычной для них естественной манере напишут именно то, что думают: в тот бурный и жестокий век миллионы людей были принесены в жертву построению социализма... И Сталин во имя воплощения этой мечты марксизма-ленинизма создал устрашающую и удручающую атмосферу, которая после его смерти, правда, постепенно стала очищаться, но мечта о социализме так и осталась мечтой... Кстати, тогда покойному Сталину многие ставили в вину, что именно он создал систему недемократичного правления и единовластия, но, как доказало последующее развитие истории, это неверно: подобное в крови и плоти всякой правящей партии, если она единственная в той или другой стране...

Выше я писал: «...почти всенародном поклонении Сталину...» Да, почти, ибо, к примеру, хоть я и грузин, но не адепт и не защитник «великого грузина» (по выражению Константина Бальмонта), в чем легко убедиться познакомившись с такой пространной цитатой:

*«В те времена (т.е. в шестидесятые годы), между прочим, мои знакомые москвичи упрашивали меня полушутливо:*

*– Грузины! Дайте нам второго Сталина!*

*А я, «принц грузинский», как Гамлет, колебался, «дать или не дать?»*

*Но и в дни этих «мучительных колебаний», если бы и дал, ни за что, ни за какие золотые горы... не «дал» бы того Сталина, который, подобно гоголевскому персонажу с неблагозвучной фамилией, – «для порядка всем ставил фонари под глазами, и правому, и виноватому».*

*Беда Сталина, стало быть, и трагедия всего нашего народа состояла именно в том, что в его эпоху без разбора бросали в кипящий котел «и тех, и этих», и большей частью как раз безгрешных, ни в чем не виновных, и таким образом искусственно создавали «врагов».*

*Да, я не дал бы ни того Сталина, который на основе, а если сформулировать по-марксистски, – на базисе с т р а х а извратил даже мало-мальски нормальные, благородные человеческие взаимоотношения, посеял среди людей ядовитые семена недоверия и фарисейства, двурушничества, лицемерия и вероломства; пышно взрастил ложь, повальную подозрительность и всеобщее доноительство, зато даже видимость свободы слова и возможности хоть чуточку поразмыслить в корне изничтожил, и из всех прав, которыми общественное животное – человек говорящий – отличается от животного, лишеного дара речи, оставил нам, молчаливым, только право аплодировать, да еще с тем условием, чтобы бурные аплодисменты обязательно переходили в овации...*

*Да, Сталин создал в военном отношении могучее государство, но в то же время вытравил в человеке все то, что украшает человека как высшее создание природы...»*

Примите во внимание, что вышеприведенные строки были обнародованы по-русски почти два года назад (в «Письме Астафьеву», стр. 66), а по-грузински ровно девять лет назад, только, к моему сожалению, в виде «самиздата»: ведь даже сейчас, на исходе третьего года гласности, не жалуется меня официальная печать ни в Москве, ни в Тбилиси...

К слову, из-за своей «Черной книги», «выпущенной» в 1979 году, натерпелся я немало от охраняющих чистоту советской власти.

Ныне обо всем этом легко говорить, и, конечно, на, так сказать, бывшие запретные темы писать стало куда легче, а вот тогда, когда люди и своей тени боялись, и невинной писчей бумаге не доверяли, когда в общественных местах каждое слово свое взвешивали, как золотых дел мастер взвешивает драгоценные камни и...

С одной стороны, смешно, а с другой – весьма и весьма грустно, что многие, в их числе и очень солидного возраста доктора наук, и их меньшие братья – кандидаты, философы и публицисты, даже историки – академики марксизма-ленинизма, стараются убедить нас, читателей, что им только теперь открылись глаза и на «зверства» Сталина, и на «никчемность» его личности, да и вообще на все страшное и ужасное в те тяжелые времена... Словно при жизни Сталина они находились в утробе матери или еще гоняли мяч и голубей...

Да, только теперь «открылись глаза» на Сталина в массовом масштабе даже у пожилых наследников Достоевского – «инженеров человеческих душ» – раз, мол, документы тех времен стали уже доступны...

Но разве для современников Сталина так уж необходимы были подобные документы, чтобы прозреть?

(...Остановитесь! Прошу внимания!.. Лишь одного слова Сталина было бы достаточно, чтобы жители той или иной национальности с «радостью» стерли бы с лица земли даже всю свою республику, а вот «такой» Сталин и пальцем не тронул архивы, где хранились документы, позорящие и обесславливающие его в истории...

«Правдолюбцы» – историки и публицисты, философы и писатели, да и просто малосведущие, недалекие читатели, жаждущие видеть свою фамилию в печатном виде, и этому «феномену» Сталина без особого труда найдут ныне оправдание: Сталин, мол, собирался, но не успел сжечь их...).

Боюсь, как бы это не выглядело похвалой собственной персоне, но меня сравнительно еще в совсем молодые годы изолировали от советского общества именно за ненависть к диктатуре вообще и к диктатуре Сталина и его режиму, в частности, что подтверждается текстом приговора, вынесенного мне Трибуналом Закавказского военного округа 20 сентября 1942 года...

Но и тогда я не был слеп, и сегодня не остаюсь настолько слепым, чтобы не быть в состоянии судить о Сталине объективно.

Документы, мол...

Поневоле всплывает в памяти один весьма пронизательный путник, не то историк-философ, не то поэт-прозаик, который, увидев на ровной дороге нечто выпукло-круглое, никак не мог определить и с близкого расстояния, что же это такое. И только взяв в руки это «нечто» и понюхав, убедился, что оно, черт побери, не что иное, как обыкновенное засохшее дерьмо...

Ну да, когда ты – слуга конъюнктуры, а не истины, то, конечно, не «отличишь» дерьма от... мм... Не стоит сравнивать, неэстетично...

...И я спрашиваю Вас... Нет, я не буду Вас, Ганину Майю Анатольевну, спрашивать, – если Вы даже пришлете ответ на мой вопрос, я его все равно читать не буду и пришлю обратно в ту деревню, где Вы в течение целого года...

*«Я так и не ответила своему грузинскому адресату. Не хватило у меня запаса мудрости, чтобы ответить».*

Спасибо, спасибо Вам от грузинского адресата, а не от коллеги-собрата...

Коллега... О, если б Вы так выразились на пленуме правления Союза писателей СССР, это ведь унизило бы Вас, русского адресанта, знаменитую писательницу, в глазах присутствующих в зале многочисленных Ваших коллег...

*«Мудрости не хватило...»*

Мудрости не хватило Вам и на самую простую «почтовую» вежливость: «Вашу бандероль получила», даже без «спасибо»...

Но зато вполне хватило Вам мудрости, чтобы злобу вынашиваемую в себе в течение года вылить со всесоюзной трибуны на неизвестного грузинского автора и на его «Письмо Виктору Астафьеву»...

Да! И то примечательно, что Вы в своей речи ни разу не упомянули фамилию Астафьева: словно то «Письмо» на «пятистах» страницах адресовано не Виктору Петровичу Астафьеву, а Вам, Ганиной Майе Анатольевне...

Конечно, это было Вам гораздо удобнее, ведь...

*«Клеветцы, клеветцы, да что-нибудь останется...»*

Можете не беспокоиться, осталось: Ваше «сольное» выступление, напечатанное в «Литературной газете» от 9 марта 1988 года.

И Вы, в сравнении со мною, конечно, в крупном выигрыше: «Литгазета» выходит тиражом в два миллиона экземпляров, а читают ее, наверно, не менее двадцати миллионов, а вот мое это недлинное письмо, где без труда опровергается Ваша нехудожественно-неизящная, скажем прямо, примитивная «беллетристика», даже в эти дни гласности и перестройки будет доступна только единицам, ибо его, подобно «Длинному письму», никто не напечатает.

И я этому нисколько не удивлюсь, ведь изречение Станислава Ежи Леца, несмотря на свою



давность, еще не устарело, а при нашем общественном строе, когда «нацмены» так боятся окрика из Москвы, вряд ли устаревает:

*«Сатирическая комедия никогда не выдержит экзамена, ибо в жюри сидят ее прототипы».*

Да ведь этих-то прототипов и силой Ивана Поддубного не оторвешь от своих редакционных кресел, словно они крепко-накрепко вмонтированы в них...

А вот стоило ли Вам пользоваться этой заранее гарантированной привилегией и, понося, в кривом зеркале преподносить читающей публике неизвестное для нее, неопубликованное «творение», пусть даже написанное на ненавистном Вам языке эсперанто а la Rus?

Разве это красиво, разве это корректно, разве это...

Разве это не отзвук тех времен, когда люди толком не знакомые с тем или с другим произведением, всенародно его предавали анафеме, а у автора, сплошь и рядом, за закрытой дверью пародийного судебного разбирательства отнимали годы жизни?

И поступать так, да еще по прошествии почти сорока лет после кончины Сталина, которого Вы, без сомнения, проклинаете и ругаете на чем свет стоит, разве этично?

И не стыдно Вам?

Да я говорю не о стыде вообще, в частности, даже не о чувстве женского стыда, а о стыде писательском...

Я не знаю, лично для Вас это хорошо или плохо, но Вы от него, как видно, уже освободились...

И ежели это для Вас и впрямь хорошо, с тем Вас и поздравляю, и ставлю здесь точку.

Неуважающий Вас Ваш  
бывший грузинский адресат

К. Буачидзе

Март 1988 года.  
Тбилиси.



## О СТАЛИНЕ

ნიგნი „ვილუპეზიო...“, „თბილისი“, 1999 წ., გვ. 164-173.

/Из мемуаров А.А. Громыко - "Памятное"/

На Крымской, а впоследствии и на Потсдамской конференциях мне довелось работать и находится вблизи Сталина. Рассказ вкратце о нем, возможно, заслуживает внимания. Рассказ о некоторых чертах его характера, его поведения, некоторых приемах общения с людьми - прежде всего через призму конференций.

В дни Ялтинской конференции Рузвельт приболел. Сталин захотел навестить больного. Он пригласил наркома иностранных дел В.М.Молотова и меня сопровождать его во время визита.

В тот день заседание участников конференции было отменено, и мы пошли в покои президента, где когда-то почивала царица. Они находились здесь же, на втором этаже Ливадийского дворца. Из окна открывался отличный вид на море, и картина ласкала взор.

Президент лежал в постели и обрадовался, едва увидев гостей. Мы приветливо поздоровались. Выглядел он усталым, в таких случаях говорят: на нем лица нет. Тяжелая болезнь подтачивала силы этого человека. Рузвельт, конечно, страдал, но старался этого не показывать. Не надо было быть психологом, чтобы все это заметить.

Мы посидели возле него некоторое время. Видимо, минут двадцать. Сталин с ним обменялся вежливыми фразами о здоровье, о погоде и красотах Крыма. Я пристально наблюдал за президентом и думал, глядя на него, что у Рузвельта какой-то отрешенный взгляд. Он как будто всех нас видел и в то же время смотрел куда-то вдаль.

Вышли из его комнаты и начали спускаться по узкой лестнице. Сталин вдруг остановился, вытащил из кармана трубку, неторопливо набил ее табаком и тихо, как бы про себя, но так, чтобы слышали Молотов и я, обронил:

- Ну скажите, чем этот человек хуже других, зачем природа его наказала?

После того как мы спустились на первый этаж, Сталин задал мне вопрос:

Правду говорят, что президент по происхождению не из англичан?

Как бы размышляя вслух, он продолжил:

Однако по своему поведению и манере выражать мысли он больше похож на англичанина, чем Черчилль. Последний как-то меньше к о н т р о л и р у е т с в о и э м о ц и и . Рузвельт же, наоборот, сама рассудительность и немногословность.

Чувствовалось, Сталин не прочь услышать, что мне известно о родословной Рузвельта. Я сказал:

У американского президента предки были голландского происхождения. Это установлено точно. Но рядовой американец как-то не проявляет к такой теме особого интереса. А литература на этот счет скупа.

На следующий день Рузвельт уже был в форме, и заседания конференции возобновились. Но усталость, которая отчетливо была заметна на лице президента, не покидала его до самого окончания ялтинской встречи.

Рузвельту тогда оставалось жить всего около двух месяцев.

Откровенно говоря, - я уже повторяю эту мысль, - Сталин симпатизировал Рузвельту как человеку, и он ясно давал это нам. понять, рассуждая и о болезни президента. Нечасто Сталин дарил симпатии деятелям другого социального мира и еще, реже, говорил об этом.

Были и другие случаи выражения своих чувств со стороны Сталина по отношению к тем или иным людям. Например, Сталин в Период Потсдамской конференции при всех участниках расцеловал скрипачку Баринову и пианиста Гилельса, которые прекрасно выступили после официальной обеда.

Несмотря на жесткость в характере, Сталин давал выход и положительным человеческим эмоциям, однако это случалось очень редко.

Возможно, уместно сказать более подробно о Сталине - и как о деятеле, и как о человеке - на основе того, что сохранилось в моей памяти. Всё, что здесь говорится о нем, - впечатления от встреч, обобщение личных наблюдений во время заседаний, когда мне приходилось докладывать некоторые вопросы, оставшиеся в памяти эпизоды, имевшие место в ходе конференций, во время бесед в период пребывания в Советском Союзе иностранных государственных деятелей, - всё это, вместе взятое, впоследствии переросло в какой-то образ человека, каким я его тогда воспринимал.

При этом я, разумеется, не ставил себе цель изучить, кто такой Сталин, что он собой представляет. Просто наблюдал его, будучи занят конкретной работой по выполнению служебных обязанностей. Сложившиеся впечатления о нем - это побочный результат, и я вовсе не хочу представить его как неоспоримую истину.

Военные знают - бывало так в боях - высаживают два десанта: один основной, а другой дополнительный, второстепенный, отвлекающий. Развиваются боевые действия, и вдруг этот второстепенный со временем становится значительным, а порой важным и, наконец, главным. Так бывает не только во время войны, но и в обычные дни мирной жизни: делаешь сразу два дела - свое, повседневное и, кроме того, что-то попутное. И глядишь, то, что считал чем-то для себя личным, если хотите, интимным, через некоторое время становится особым, значительным, необходимым и для людей. Вот и кажется мне теперь, что рассказ о нестандартной фигуре Сталина, к которой не раз еще будут обращаться историки, представляет интерес, особенно если об этом вспоминают люди, с ним общавшиеся.

Вполне возможно, кое-что из моих впечатлений может не совпадать с тем, что о нем сказано, написано и, наверно, еще будет написано другими. Фактом является то, что присущие ему черты проявлялись по-разному в различных обстоятельствах и при различных встречах. Даже определенно, так оно и было. Но, в конце концов, любой оригинал всегда богаче копии, особенно когда речь идет о личности такого масштаба и такой драматической судьбы, как Сталин.

Конечно, все, кто окружал Сталина или находился близко к нему хотя бы временами, и особенно мы, тогда относительно молодые люди, всегда внимательно за ним наблюдали. Собственно, каждое его слово каждый жест ловил любой из присутствовавших. Никто в этом не видел ничего удивительного. Ведь чем внушительнее выглядит грозная туча, тем с большей опаской на нее смотрит человек.

Для его современника уже пребывание рядом со Сталиным, тем более разговор с ним или даже присутствие при разговоре, возможность услышать его высказывания в узком кругу представлялись чем-то особым. Ведь свидетель того, что говорил и делал Сталин, сознавал, что перед ним находится человек, от воли которого зависит многое в судьбе страны и народа, да и в судьбе мира.

Это вовсе не противоречит научному, марксистскому взгляду на роль личности в истории. Выдающиеся личности являются продуктом условий определенного конкретного времени. Но, с другой стороны, эти люди могут сами оказывать и оказывают влияние на развитие событий, на развитие общества. Маркс, Энгельс, а затем и Ленин глубоко обосновали это в своих философских трудах.

Что бросалось в глаза при первом взгляде на Сталина? Где бы ни доводилось его видеть, прежде всего обращало на себя внимание, что он человек мысли. Я никогда не замечал, чтобы сказанное им не выражало его определенного отношения к обсуждаемому вопросу. Вводных слов, длинных предложений или ничего не выражающих заявлений он не любил. Его тяготило, если кто-либо говорил многословно и было невозможно уловить мысль, понять, чего же Человек хочет. В то же время Сталин мог терпимо, более того, снисходительно относиться к людям,

которые из-за своего уровня развития испытывали трудности в том, чтобы четко сформулировать мысль

Глядя на Сталина, когда он высказывал свои мысли, я всегда отмечал про себя, что у него говорит даже лицо. Особенно выразительными были глаза, он их временами прищуривал. Это делало его взгляд еще острее. Но этот взгляд таил в себе и тысячу загадок.

Лицо у Сталина было чуть полноватое. Мне случалось, и не раз, уже после смерти Сталина слышать и читать, что, дескать, у него виднелись следы оспы. Этого я не помню, хотя много раз с близкого расстояния смотрел на него. Что же, коли эти следы имелись, то, вероятно, настолько незначительные, что я глядевший на это лицо, ничего подобного не замечал.

Сталин имел обыкновение, выступая, скажем, с упреком по адресу того или иного зарубежного деятеля или в полемике с ним, смотреть на него пристально, не отводя глаз в течение какого-то времени. И надо сказать, объект его внимания чувствовал себя в эти минуты неуютно. Шипы этого взгляда пронизывали.

Когда Сталин говорил сидя, он мог слегка менять положение, наклоняясь то в одну, то в другую сторону, иногда мог легким движением руки подчеркнуть мысль, которую хотел выделить, хотя в целом на жесты был очень скуп. В редких случаях повышал голос. Он вообще говорил тихо, ровно, как бы приглушенно. Впрочем, там, где он беседовал или выступал, всегда стояла абсолютная тишина, сколько бы людей ни присутствовало. Это помогало ему быть самим собой.

Речам Сталина была присуща своеобразная манера. Он брал точностью в Формулировании мыслей и, главное, нестандартностью мышления.

Что касается зарубежных деятелей, то следует добавить, что Сталин их не особенно баловал своим вниманием. Уже только поэтому увидеть и услышать Сталина считалось у них крупным событием.

В движениях Сталин всегда проявлял неторопливость. Я никогда не видел, чтобы он, скажем, заметно прибавил шаг, куда-то спешил. Иногда предполагали, что с учетом обстановки Сталин должен поскорее провести то или иное совещание, быстрее говорить или торопить других, чтобы сэкономить время. Но этого на моих глазах никогда не было. Казалось, само время прекращает бег, пока этот человек занят делом.

Очень часто на заседаниях с небольшим числом участников, на которых иногда присутствовали также товарищи, вызванные на доклад, Сталин медленно расхаживал по кабинету. Ходил и одновременно слушал выступающих или высказывал свои мысли. Проходил несколько шагов, приостанавливался, глядел на докладчика, на присутствующих, иногда приближался к ним, пытаясь уловить их реакцию, и опять принимался ходить.

З а т е м о н н а п р а в л я л с я к с т о л у , с а д и л с я н а м е с т о председателяствующего. Присаживался на несколько минут. Были и такие моменты. Наступала пауза. Это значит, он ожидал, какое впечатление на участников произведет то, о чем идет речь. Либо сам спрашивал:

- Что вы думаете?

Присутствовавшие обычно высказывались кратко, стараясь по возможности избежать лишних слов. Сталин внимательно слушал. По ходу выступлений, замечаний участников он подавал реплики.

В кинофильмах, сделанных через много лет после его смерти, иногда показывают заседания Политбюро, когда он встает и ходит, в то время как другие участники заседания сидят. Да, это так и было, коль скоро речь идет о заседаниях внутреннего плана.

Однако мне приходилось видеть его на международных конференциях, когда он всегда сидел, внимательно слушал выступающих. Поднимался от стола, только если объявлялся перерыв или заседание уже заканчивалось.

Обращало на себя внимание то, что Сталин не носил с собой никогда никаких папок с бумагами. Так он появлялся на заседаниях, на любых совещаниях, которые проводил. Так приходил и на международные встречи - в ходе конференций в Тегеране, Ялте и Потсдаме. Не видел я никогда в его руках на таких заседаниях ни карандаша, ни ручки. Он на виду не вел никаких записей.

Любые необходимые материалы у него, как правило, находились под рукой, в его кабинете. Работал Сталин и по ночам. С ночной работой, он был даже более дружен, чем с дневной.

Приходил он на совещание или на заседания международных конференций подготовленным. Когда делегация вместе с ним шла на заседание, то всегда знала, о чем он будет говорить. От Советского Союза почти всегда выступал только он. По внешним делам его главной опорой был В.М.Молотов. Если нужно, в определенный момент Сталин, склонившись над столом, советовался с кем-либо из членов делегации и потом высказывал свое мнение.

Запомнился такой случай. Произошел он во время одного заседания. На нем мне пришлось докладывать некоторые международные вопросы, связанные с последствиями войны. В ходе обсуждения говорилось о том, как гитлеровцы пытались использовать в своих интересах Балканские страны, заигрывая с их правящей верхушкой и не понимая, что народ и верхушка - это не одно и то же.

Речь зашла, в частности, о Болгарии, народ которой гитлеровцы третировали, считая его отсталым, но делали реверансы перед монархическими кругами страны. Сталин высказался так:

Политика Гитлера в отношении Болгарии, рассчитанная на то, чтобы приобрести в ней союзника, основывалась, помимо прочего, еще и на прусской спеси. Немцы полагали, что якобы отсталых болгар вовсе не трудно повернуть в нужную для Германии сторону.

При этом Сталин встал из-за стола. Потом продолжил:

-Только, прусское зазнайство и чванство объясняют такое отношение к Болгарии!

-Сделал паузу и, подчеркивая каждое слово, произнес:

-Исторические факты говорят о том, что болгарский народ ничуть не ниже немцев по уровню своего общего развития. В давние времена, когда предки немцев еще жили в лесах, у болгар уже была высокая культура.

Это высказывание Сталина о болгарях очень понравилось всем присутствовавшим, которые с ним солидаризировались.

Однажды разговор зашел о бессмысленности упорства гитлеровского командования и сопротивления немцев в конце войны, когда дело фашизма уже было проиграно, только слепые не могли этого видеть. Говорили об этом несколько человек. Сталин внимательно всех выслушал, а потом, как будто подводя итог услышанному по этому вопросу, сказал сам:

Все это так. Я согласен с вами. Но в то же время нельзя не отметить одно характерное для немцев качество, которое они уже не раз демонстрировали в войнах, - упорство, стойкость немецкого солдата.

Тут же он высказал и такую мысль:

- История говорит о том, что самый стойкий солдат - это русский; на втором месте по стойкости находятся немцы, на третьем месте...

Несколько секунд он помолчал и добавил:

... поляки, польские солдаты, да, поляки.

Товарищи, участвовавшие в заседании, согласились с тем, что эта характеристика справедлива. На меня лично она произвела большое впечатление. Немецкая армия, по существу, уже была разгромлена, потерпела в войне сокрушительное поражение. Казалось бы, эту армию агрессора, армию насильников, грабителей и палачей он должен был охарактеризовать в самых резких выражениях и с точки зрения личностных качеств солдата. Между тем Сталин дал немецкому солдату оценку в историческом плане, основываясь на фактах, оставив эмоции в стороне.

Сталин относился к той категории людей, которые никогда не позволяли тревоге, вызванной теми или иными неудачами на фронте, заслонить трезвый учет обстановки, веру в силы и возможности партии коммунистов, народа, его вооруженных сил. Патриотизм советских людей, их священный гнев в отношении фашистских захватчиков вселяли в партию, ее Центральный Комитет, в Сталина уверенность в конечной победе над врагом. Без этого победа не стала бы возможной.

Позже выяснилось, что напряжение и колоссальные трудности военного времени не могли не подточить физические силы Сталина. И приходится лишь удивляться тому, что, несмотря на работу, которая, конечно, изнуряла его, Сталин дожил до Победы.

А сколько крупных государственных и военных деятелей подорвали свои силы, и война безжалостно скосила их - нет, не на фронте, а в тылу! Таким был, например, Борис Михайлович Шапошников, начальник Генерального штаба Красной Армии в самое тяжелое время боев в июле 1941 - мае 1942 года, впоследствии крупный советский военачальник, единственный наш маршал, не доживший до Победы, - он умер за несколько дней до нее. Таким был крупный государственный и партийный деятель, первый секретарь Московского горкома ВКП (б) Александр Сергеевич Щербаков, ушедший из жизни рано, - ему было всего сорок четыре, а его в победные дни уже хоронили...

Заботился ли о своем здоровье Сталин? Я, например, ни разу не видел, чтобы во время союзнических конференций трех держав рядом с ним находился врач.

Не думаю, что со стороны Сталина проявлялась в этом какая-то нарочитая бравада. Сталин не любил длительных прогулок. То, что он, находясь на даче, выходил на короткое время на свежий воздух, нельзя считать настоящими прогулками в том понимании, в каком врачи обычно рекомендуют их своим пациентам.

Если говорить о его внешности, то он был человеком среднего роста. Неверно бытующее мнение, что Сталин был сильно предрасположен к полноте. Конечно, как человек не физического груда, он, возможно, имел склонность к этому, но явно старался держать себя в форме. Я никогда не наблюдал, чтобы Сталин за столом усердствовал ложкой и вилкой. Можно даже сказать, что ел он как-то вяло.

Крепкие напитки Сталин не употреблял, мне этого видеть не доводилось. Пил сухое виноградное вино, причем неизменно сам открывал бутылку. Подойдет, внимательно рассмотрит этикетку, будто оценивает ее художественные достоинства, а затем уже открывает.

Бросалось в глаза, что он почти всегда внешне выглядел усталым. Не раз приходилось видеть его шагающим по кремлевским коридорам. Ему шла маршальская форма, безукоризненно сшитая, и чувствовалось, что она ему нравилась. Если же он надевал не военную форму, то носил полувоенную-полугражданскую одежду. Небрежность в одежде, неопрятность ему не были свойственны.

Все обращали внимание на то, что Сталин почти никогда сам не заговаривал ни с кем, в том числе и с иностранцами, о своей семье - жене, детях. Иностранцы мне не раз об этом говорили. Даже спрашивали:

Почему?

Многое из опубликованного за рубежом об отношениях Сталина с женой, детьми, родственниками является в значительной части плодом досужего вымысла.

Когда разговор заходит о Сталине, задают иногда вопрос:

Как он относился к искусству, литературе, особенно художественной?

Думаю, едва ли кто-нибудь возьмется дать на этот вопрос точный ответ. Мои собственные впечатления сводятся к следующему.

Музыку Сталин любил. Концерты, которые устраивались в Кремле, особенно с участием вокалистов, он воспринимал с большим интересом, аплодировал артистам. Причем любил сильные голоса, мужские и женские. С увлечением он я был свидетелем этого - слушал

классическую музыку, когда за роялем сидел наш выдающийся пианист Эмиль Гилельс. Восторженно отзывался о некоторых солистах Большого театра, например об Иване Семеновиче Козловском.

Помню, как во время выступления Козловского на одном из концертов некоторые члены Политбюро стали громко выражать пожелание, чтобы он спел задорную народную песню. Сталин спокойно, но во всеуслышание сказал:

Зачем нажимать на товарища Козловского. Пусть он исполнит то, что сам желает. А желает он исполнить арию Ленского из оперы Чайковского „Евгений Онегин“.

Все дружно засмеялись, в том числе и Козловский. Он сразу же спел арию Ленского. Сталинский юмор все воспринимали с удовольствием.

Что касается литературы, то могу определенно утверждать, что Сталин читал много. Его начитанность, эрудиция проявлялись не только в выступлениях. Он знал неплохо русскую классическую литературу. Любил в частности, произведения Гоголя и Салтыкова-Щедрина. Труднее мне говорить о его знаниях в области иностранной литературы. Но, судя по моим некоторым наблюдениям, Сталин был знаком с книгами Шекспира, Гейне, Бальзака, Гюго, Ги де Мопассана - и последнего очень хвалил, - а также с произведениями многих других западноевропейских писателей. По всей видимости, много книг прочитал и по истории. В его речах часто содержались примеры, которые можно привести только в том случае, если знаешь соответствующий исторический источник.

Одним словом, Сталин был образованным человеком, и, видимо, никакое формальное образование не могло дать ему столько, сколько дала работа над собой. Результатом такого труда явился известный сталинский язык его умение просто и популярно формулировать сложную мысль.

В манере поведения Сталина справедливо отмечали неброскую корректность. Он не допускал панибратства, хлопанья по плечу, по спине, которое иной раз считается признаком добродушия, общительности и снисходительности. Даже в гневе - а мне приходилось наблюдать и это - Сталин обычно не выходил за рамки допустимого. Избегал он и нецензурных выражений.

Много раз мне приходилось наблюдать Сталина в общении с другими советскими руководящими деятелями того времени. К каждому из них у него имелся свой подход. Некоторые проявления фамильярной формы общения со Сталиным могли позволить себе лишь Ворошилов и Молотов. Объяснялось это в основном тем, что знал он их лучше, чем других, притом давно - еще по подпольной работе до революции.

Находясь за обеденным столом, Сталин держался свободно, независимо от уровня гостей или хозяев!

В ходе протокольных мероприятий на конференциях Сталин задавал вопросы Рузвельту, Черчиллю и сам охотно отвечал, если его спрашивали. Разговоры касались кроме политических тем, также и чисто житейских, вплоть до оценки достоинств тех или иных блюд, напитков, выяснения их популярности в различных странах.

В Ялте, например, Сталин похваливал грузинские сухие вина, а потом спросил:

- А вы знаете грузинскую виноградную водку - чачу?

Ни Черчилль, ни Рузвельт о чаче и слыхом не слыхивали. А Сталин продолжал:

Это, по-моему, лучшая из всех видов водки. Правда, я сам ее не пью. Предпочитаю легкие сухие вина.

- А как ее попробовать?

- Постараюсь сделать так, чтобы вы ее попробовали. На другой день Сталин послал и одному, и другому в подарок чачу.







# ჰენრი II

გამოუქვეყნებელი  
ჰირადი  
წერილები



## საქართველოს ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივანს ელშარდ შევაშვიდაძეს

ბატონო ელშარდ!

თქვენი სიტყვიერი და წერილობითი გამოსვლების მიხედვით შეიძლება კაცმა დაასკვნას, რომ მიუხედავად დიდი სახელმწიფოებრივი დატვირთულობისა, თქვენ მაინც პოულობთ ხოლმე დროს ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაწარმოებთა გასაცნობად, თუკი ისინი, რა თქმა უნდა, ცნობილ ავტორებს ეკუთვნიან.

არა მგონია, მე თქვენთვის თუნდაც ოდნავ ნაცნობი ავტორი ვიყო და მაინც გთხოვთ, წაიკითხოთ ეს „ღია ბარათი“ („შავი წიგნი“). მე ის უკვე კარგა ხანია, გავუგზავნე აქვე დასახელებულ საქართველოს სახელოვან შვილთ, მაგრამ, სამწუხაროდ, დღემდე ისიც კი ვერ შევიტყვე, ჩვენი დიდი ეროვნული სატკივარი ამ დიდმა მამულიშვილებმა რამდენად მიიტანეს გულთან ახლოს; ძალაუბრებურად უნდა იფიქრო, რომ ისინი ამჯობინებენ, არც თვითონ შენუხდნენ და არც თქვენ შეგანუხონ, ამიტომ, როგორც ძველად იტყოდნენ, ვკადნიერდები და თავად მოგმართავთ იმით გათამამებული, რომ ჩემი „წიგნი“ არავითარ პირად სათხოვარს არ შეიცავს, მე მხოლოდ ჩვენი დღევანდელი სავალალო მდგომარეობა – ფიზიკური ამონყომის გზით რომ მივექანებით, ეს მალონებს. ეჭვი არ მეპარება, რომ ეს ამბავი თქვენც გაფიქრებთ და რაკი ასეა, ვინ იცის, ამ ნაწერში შეიძლება ზოგი რამ ისეთი ამოიკითხოთ, რაიც, ეგებ ყურადღების ღირსადაც მიიჩნიოთ, აკი ზოგჯერ ქვეცნობიერად სულელებსაც კი წამოსცდებთ გონივრულის მსგავსი რაღაც; ჰოდა, ის თუნდაც ჭკუანაკლებისგან მომდინარეობდეს, არ იქნებოდა მართებული, განზე გადაგედოთ (ხანდახან, როგორც ახლა ირკვევა, სტალინიც კი ისმენდა თურმე „ვინტიკების“ ბოდიშს და იქიდან საერთო საქმისათვის სასიკეთო მარცვლების ამოკრეფას არც ის უკადრისობდა)...

მე, რასაკვირველია, წინასწარ ვგრძნობ, არათუ ზოგიერთი რამ, შეიძლება ბევრი რამეც კი არ გაიზიაროთ ამ წიგნში გამოთქმული მოსაზრებებიდან, და მაინც, ჩემი დიდი სურვილია, პირადად, უშუალოდ გაეცნოთ მას შინაურ გარემოცვაში, ამიტომაც გიგზავნით არაოფიციალური გზით და უზომოდ მოხარული ვიქნები, თუკი ეს, არა მარტო ჩემი საგოდებელი, არ დარჩება, თქვენი წყალობით, „ხმად მლაღადებლისა უდაბნოსა შინა“...

დიახაც რომ, ეს იქნებოდა დიდი, დიდი საშვილიშვილო, უკვდავი საქმე და როცა მომავალი თაობები ძეგლს დაუდგამენ განსაცდელის ჟამს სამშობლოს გადამრჩენელს, ედუარდ შევარდნაძეს, შთამომავალნი მას სათუთი სიყვარულით მოიხსენიებენ და არა ისე, როგორც ახლა – საბურთალოში აღმართულ ერთ მონუმენტს გულგრილად და უსიყვარულოდ რომ ჩაუვლიან ხოლმე...

ივლისი, 1980წ.

კიტა ბუაჩიძე



## რეჟისორ გურამ აბესაძეს

პატივცემულო გურამ!

ვასო კიკნაძემ გადმომცა, რომ თქვენ აპირებთ, დადგათ ჩემი პიესა „ეზოში ავი ძაღლია“ ცენტრალურ ტელევიზიაში. რაკი ვიცი, რომ ჩვენში საავტორო უფლება თითქმის სრულებით არ ზრუნავს ავტორის უფლებებზე და შეიძლება ჩემმა ოფიციალურმა პროტესტმა არც გასჭრას, ამიტომ მოგმართავთ თხოვნით: ნუ გამიწევთ დათვურ სამსახურს.

ეს ჩემი კომედია რამდენიმე წლის წინათ მიღებული იყო დასადგმელად მცირე თეატრში, მას მოსკოვის ზოგიერთ სხვა თეატრშიც იცნობენ და ახლა, როცა „Искусство“-მ ჩემი კომედიების კრებული გამოსცა, ჩემი ამ პიესის დადგმის საკითხი, შესაძლოა, ხელახლა დადგეს, მით უმეტეს, რომ ამჟამად ამ ამბით დაინტერესდა კულტურის სამინისტრო, სატელევიზიო დადგმა

ამ საქმეში არათუ ხელს შემიშლის, სრულებით და საბოლოოდ გაანიავეს ჩემს დიდი ხნის ოცნებას: ამ პიესას თეატრები აღარ გაეკარებიან, საერთოდ, სიმართლე რომ გითხრათ, მე არც კინო მწამს და არც ტელევიზორი; მე მირჩევნია, ჩემი პიესა სადღაც, თუნდაც ყარაგანდის „ცოცხალ“ თეატრში დაიდგას, ვიდრე მოსკოვის ტელევიზიაში, თუნდაც ისეთი ბრწყინვალე მსახიობთა მონაწილეობითაც კი, როგორც ვახტანგოვის თეატრის მსახიობები არიან.

გაძლევთ პატიოსანი დრამატურგის სიტყვას: თუკი მოსკოვის რომელიმე თეატრი მიიღებს ჩემს პიესას, მე ვეცდები, რომ ის თქვენ დაგადგმევინონ.

ისე კი, ცოტა არ იყოს, ძალიან მიკვირს, — თუ ასეთ დიდ საქმეში ებმებოდით, რატომ არ მინახულეთ და არაფერი მკითხეთ? თქვენ ხომ ამას წინათ თბილისში ბრძანდებოდით?! საერთოდ, რეჟისორებს ავტორების აბუჩად აგდება ნორმალურ ამბავად მიგაჩნიათ; ზოგიერთი ავტორი, რომელიც მხოლოდ ფულზე და აფიშაზე ფიქრობს, ამის ღირსი შეიძლება იყოს კიდეც, მაგრამ მე ასეთ ავტორებს არ ვეკუთვნი, რასაც, თუ გნებავთ, თქვენი მეგობარი ვასო კიკნაძეც დაგიდასტურებთ.

თუ თქვენ სხვა ავტორის პიესას მაინცდამაინც ვერ მონახავთ, მაშინ მე გირჩევდით, დადგით არა „ავი ძაღლი“, არამედ „პროვინციელი ქალიშვილი“ ან „ოქრო კაცი ბენვის ხიდზე“. ეს უკანასკნელი, ჩემი აზრით, უეჭველად ჩინებულად გამოვა ტელევიზიაში. ორივე ეს პიესა დაბეჭდილია ჩემს ახლახან მოსკოვში გამოსულ პიესების კრებულში „Только комедии“. თუ არ გეჩქარებათ, მე თვითონ გამოგიგზავნით მას. თუ გეჩქარებათ, მიაკითხეთ თეატრალურ ბიბლიოთეკას, პუშკინის ქუჩაზე.

თუ სურვილი გექნებათ, დამირეკეთ – 22-78-08 — დილით ადრე და გვიან საღამოთი ყოველთვის შინა ვარ.

28.11.72  
თბილისი.

პატივისცემით  
კიტა ბუაჩიძე

მინაწერი :

ეს წერილი გავუგზავნე შედარებით ახალგაზრდა რეჟისორ გურამ აბესაძეს, რომელსაც ადრე აზრადაც არ მოსვლია, რომელიმე ჩემი პიესა დაედგა. ამჟამად სტაჟირებას გადის ვახტანგოვის თეატრში.

კ. ბ.



## ღია წერილი

### ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორს ღვინო ჩხიკვიძელს

ბატონო ღვინო!

ჩემგან ბარათის მიღება ალბათ გაგაკვირვებთ, თანაც ასე გრძელი ბარათისა...

საქმე ის არის, რომ მე, როგორც სულით ხორცამდე „ნაციონალისტი“ ქართველი კაცი, ყოველთვის ვიყავი ალექსანდრე სუმბათაშვილის მათაყვანებელი, ახლა კი, თქვენი წიგნის წაკითხვის შემდეგ, ორმაგად მისი მაღივებელი გავხდი და მიხდა, ამისათვის – ჩემი სულიერი გამდიდრებისათვის – მაღლობა მოგიძღვნათ წერილობით და არა ჰაერში აორთქლებული სიტყვით... თუმცა ჩემს ამჟამინდელ მდგომარეობაში ტელეფონით, ტექნიკის ამ დიდი მონაპოვართ, სულ ერთია, მაინც ვერ ვისარგებლებდი: რამდენიმე ხნის წინათ, მიქელ-გაბრიელის მშვილდ-ისარს აცდენილმა, მშობლიურ სოფელს მივაშურე, სადაც სუფთა ჰაერიცაა და ყოველდღიური გულის ხეთქის მიზეზებიც, ქალაქთან შედარებით, ბევრად ნაკლებია...

თქვენს ამ ნაშრომს ნაწყვეტების სახით, ალბათ არცთუ რეგულარულად, ადრეც ვეცნობო-  
დი, მაგრამ, აბა, სად დროგამოშვებით ნაკუნ-ნაკუნ გაცნობა და სად ერთ მთლიანობაში ჩამოს-  
ხმული წიგნის წაკითხვა!

ისე კი, როგორც ახლა დავრწმუნდი, მაშინაც ამომინერია თურმე სუმბათაშვილის ერთი  
აზრი, რომელიც შემდეგ ერთ ჩემს ნაწერში გამოვიყენე კიდევ.

თქვენ გააკეთეთ ნამდვილად ეროვნული საქმე, დანერეთ მშვენიერი წიგნი, რომელსაც, ასე  
მგონია, ორი წლის მანძილზე ათკაცრიანი ჩვენებური საკვლევი ინსტიტუტიც თავს ვერ გაარ-  
თმევდა.

...ო, ვიცოდი, როგორ არ ვიცოდი, რომ იუჟინი დიდი მსახიობი იყო და სუმბათაშვილი კი –  
ღირსეული პიროვნება, მაგრამ თუ ასეთი ბუმბერაზი იყო ყოველმხრივ, თქვენი წიგნის წაკით-  
ხვამდე, – ამაში გამოტყდომის არ მერცხვინება — მეც კი, კაცი ასე თუ ისე, თეატრალურად  
თითქოს გათვითცნობიერებული, ვერ ვიფიქრებდი... სუმბათაშვილის მოგონებების ვებერთე-  
ლა წიგნს მე ჯერ კიდევ ომამდე, სტუდენტობისას დავეწაფე, მაგრამ, მგონია, არ დამეძრახება,  
თუკი დღეს ჩემს მეხსიერებას 45 წლის წინათ წაკითხულიდან თითქმის არაფერი შემორჩა, ამ  
„თითქმისში“ კი შედის ერთი მოკლე ფრაზა, მაშინ გონებაში რომ ჩამებეჭდა და იგი მის მერე  
ჩემში ვერავითარმა ძალამ ვერ ამოშანთა: „Среди них только я был грузин“.

ვიცოდი აგრეთვე, რასაკვირველია, რომ სუმბათაშვილი მოსკოვის ქართველთა სათვისტო-  
მოს მესვეური ბრძანდებოდა, მაგრამ არ მეგონა, თუკი იგი ისეთი თავგამოდებული ქართველი  
იყო, რომ ქართველობით ამაყოფა და ამით თავიც კი მოჰქონდა, — და ეს მერე რა დროს!

ჩვენს დროში კი... სულ აგერ ახლა აფხაზეთში საბჭოთა ლიტერატურის დღეებთან დაკავ-  
შირებით თბილისის ტელევიზია სახელდახელოდ გაესაუბრა ბულატ ოკუჯავას, რომელმაც  
თითქოს ხაზგასმითაც კი თქვა: „По отцу я грузин...“ (დედა სომეხი ჰყავდა).

რამდენიმე წლის წინათ ტოვსტონოგოვმაც მოსკოვში, „თეატრალურ შეხვედრებში“ გა-  
მოსვლისას თითქოს მოიბოდიშა: „В известной мере я грузин...“ (დედამისი პაპიტაშვილის ქალი  
გახლდათ).

იუჟინი კი თავის ეროვნებას ასე პროცენტობით როდი ანგარიშობდა, იგი...

ო, ისე არ გამომივიდეს, შვილიშვილი ბაბუას მისი ჭაბუკობის დროინდელი ომების ამბებს  
უყვებოდაო.

თქვენს წიგნში იუჟინის დიდი ქართველობა – ახლანდელი გაგებით კი არა, როცა ხშირად  
კაცმაცუნასაც ასეთ საქებ სიტყვას სულ იოლად რომ მიატყუებენ, და თანაც, არა მარტო სად-  
ღეგრძელოებში, — დოკუმენტურად არის დასაბუთებული.

და მაინც, იუჟინი არც რუსეთში და არც ჩვენში ღირსეულად ჯერ კიდევ არ არის დაფასე-  
ბული. მცირე თეატრის ქალ-მსახიობ გიგანტიდან ერმოლოვა თუ ღირსია მისი სახლ-მუზეუ-  
მის არსებობისა (მდებარეობს ტვერსკოი ბულვარის ბოლოში, ტიმირიაზევის ძეგლის მახლობ-  
ლად), შჩეპკინისა და მოჩალოვ-კარატიგინის შემდეგ ამავე თეატრის ვაჟ-მსახიობთა შორის ყვე-  
ლაზე დიდი გიგანტის, რევოლუციას პირველი დღეებიდანვე მხარში რომ ამოუდგა, იუჟინის მუ-  
ზეუმი ნუთუ არ უნდა არსებობდეს в Южинском переулке, რომელიც ტვერსკოი ბულვარის და-  
საწყისის მახლობლად, ხელმარჯვნივ მდებარეობს და სადაც, როგორც თქვენ წერთ, 12 ოთახი  
ეჭირა თურმე...

განა ეს ცუდი სამუზეუმო ფართობი იქნებოდა?! რუსეთში ოთხასამდე დრამატული თეატ-  
რია და ნუთუ ერთი ქალაქიც არ მოინახა თუნდაც აი ისეთი, სადაც იუჟინი საგასტროლოდ ხში-  
რად ჩადიოდა, მისი სახელობა რომ შერქმეოდა?!

60-იანი წლების ბოლოს ჩვენში შეიქმნა ლაპარაკი, რომ რუსთავის თეატრისათვის ალ.  
სუმბათაშვილის სახელი მიენიჭებინათ; „ქვედა ფენებში“ ეს ამბავი დადებითად თითქოს უკვე  
გადაწყვეტილიც კი იყო, როცა ამ საქმეში ერთი „ცოცხალი კლასიკოსი“ ჩაერია და სულ უკუღმა  
შეატრიალა ეს გონივრული წამოწყება.

მახსოვს, ამის თაობაზე მე მას საკმაოდ მწვავედ შეველაპარაკე, მაგრამ „დამწყები დრამა-  
ტურგი“, აბა, რას გავხდებოდი ქართული დრამატურგიის დედაბოძად, მსცოვნად საყოველთა-  
ოდ აღიარებულთან: სუმბათაშვილი რუსი მოღვაწე იყო... ამდაგვარი „იდუური“ ლათაიებით  
გაიტანა მაშინ მან ლელო!..

ნუ იტყვით, ამ შემთხვევაში ძალზე ვინრო მასშტაბით მოაზროვნე, პროვინციულ პატრიო-  
ტებს წინამორბედნიც ჰყოლიათ თურმე! ეს ნათლად ჩანს თქვენი წიგნის 452-453 გვერდებზე.

ისე, გითხრათ სიმართლე, მიკვირს კი, რომ ისეთი გონებანათელი პიროვნება, როგორც ივანე გომართელი იყო, მათს ბანაკში როგორ აღმოჩნდა!..

თქვენს წიგნს ახლა ასე გულდასმით იმიტომაც გავეცანი, რომ მინდოდა, მომენახა მასში ჩემი ზურგის გასამაგრებელი კიდევ უფრო ძლიერი საყრდენი და მემოქმედნა, მაგრამ როცა სუმბათაშვილს ისეთი მეურვე, მზრუნველი, მოჭირისუფლე ჰყავს, როგორც თქვენ ბრძანდებით, უხერხულიც კი არის, მეცამეტე გოჭივით მე გამოვხტე და თქვენს ყანაში მოხნულს ხვნა დავუწყო...

საქართველოში ამჟამად რუსთავის თეატრი ერთადერთი თეატრია, რომელიც ჯერჯერობით არავის სახელს არ ატარებს.

... და როცა მას, თქვენი მეცადინეობით, ალ. სუმბათაშვილის სახელს მიაკუთვნებენ, ჩემი სურვილი იქნებოდა, ამ თეატრის ფოიეში გამოეკიდათ და აფიშაზე ემბლემის სახით მოეთავსებინათ სუმბათაშვილის ის პორტრეტი, რომელიც მოყვანილია თქვენს წიგნში, ასორმოცდამეცხრე გვერდის წინ: ამ ფოტოზე მას წმინდა ქართული სახე აქვს, სახე ძველი დროის ქართველი ვაჟკაცისა და თუ თქვენ, როგორც ხელმძღვანელ პარტიულ ამხანაგს, არ გეხამუშებათ პირად ბარათში მაინც ამ სიტყვის საქებარ კონტექსტში ხსენება, - კეთილშობილი თავადისა!..

(რაკი სიტყვამ მოიტანა, თქვენ, სამწუხაროდ, არსად არ წერთ, რომ სუმბათაშვილი ერთადერთი ბრწყინვალე ჩამომავლობის თავადი იყო, რომელმაც პირველმა შედგა ფეხი რუსული დრამატული თეატრის სცენაზე).

მე რატომღაც ვფიქრობ, რომ ახლო მომავალში თქვენი წიგნი ხელმეორედ გამოიცემა და ეს ასეც უნდა მოხდეს: ამ წიგნს ბევრზე ბევრი ქართველი უნდა გაეცნოს, იგი ერთგვარად ხელს შეუწყობს ჩვენში ფაქტობრივად უკვე თითქმის სულ მიკარგული ეროვნული გრძნობის გაღვივებას...

თქვენი წიგნი ისეთი წიგნია, რომელშიც ვერ უნდა მოინახოს სულ მცირეოდენი ნაკლიც კი. ამის მიღწევა მეორე გამოცემისათვის სულაც არ იქნება ძნელი, აკი იგი უკვე ახლაც ასეთი არის კიდევ, ოღონდ აქა-იქ, მართლაც აქა-იქ მაინც მოინახება სხვადასხვა სახის, თუ შეიძლება ასე ითქვას, უსწორობა-უზუსტობანი.

მე ისინი სიყვარულით ჩამოვწერე... სიყვარულით-მეთქი და ამას, მე მგონია, ჭკვიანი ავტორისათვის მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს, მაგრამ ავტორი, აბა, რის ავტორია, თუ თავი არ დაიცვა, ამიტომაც ჩემი შენიშვნებიდან ზოგი შეიძლება არამართებულად, მიუღებლად მოგეჩვენოთ, ზოგი კი — უმნიშვნელოდ და ანგარიში არც გაუწიოთ, ზოგიერთისთვის კი, ჩემი აზრით, ანგარიშგაუწეველობა სიბრძნის მაჩვენებელი სულაც არ იქნებოდა...

1. მთელ წიგნში იშვიათად შეხვდები ისეთ გვარს, რომელსაც სახელის ინიციალი არ უძლოდეს... „ა. იუჟინი“, „ნ. ეფროსი“, „ა. ოსტროვსკი“, „მ. ერმოლოვა“, „ა. ლენსკი“...

ასეთ თავაზიანობას თქვენ ერთგან, ასე განსაჯეთ, პიესის პერსონაჟისადმიც კი იჩინთ: „გ. ოტრეპოვი“ (გვ. 198)... ეს ღლის თვალს და, მერწმუნეთ როგორც საკმაოდ კვალიფიცირებულ მკითხველს მაინც, აძნელებს კითხვის პროცესს.

პირველ გაცნობისას, დასაწყისში, ცხადია, ახალ პირს უნდა გავეცნოთ სრული სახელით და თუკი ის რუსია, მამის სახელითაც, მაგრამ მერე და მერე კი ეს სრულიად ზედმეტია და უამისობა მკითხველის თვალში ოდნავაც არ ამცირებს მათ პიროვნულ ღირსებას, მით უმეტეს, რომ ბევრი მათგანი უთვალავჯერაც კი არის დასახელებული.

კერძოდ, ამ წიგნში და, საერთოდ, ბუნებაში კიდევ რომ იყოს სხვა „ა. იუჟინი“, სხვა „მ. ერმოლოვა“, მაშინ – კი, ბატონო!..

ეფროსს კი „დაგითმობთ“, რადგან ნ. ეფროსის თითქმის თანამედროვე იყო მეორე, ასევე დიდად ცნობილი ეფროსი – აბრამი.

2. შესამჩნევი აღრევაა გვარების – სუმბათაშვილისა და იუჟინის ხსენებაში... ჩემი აზრით, უფრო მართებული იქნებოდა „იუჟინი“, როცა ეს ეხება მის მსახიობობას, სასცენო მოღვაწეობას, დანარჩენ შემთხვევაში კი – სუმბათაშვილი...

აბა, ბრძანეთ, ორასმეცამეტე გვერდის წინ მოთავსებულ სურათს – „ა. იუჟინი სტუმრად თბილისში თავის ნათესავებთან. 1924 წ. – უფრო არ მოუხდებოდა „ალ. სუმბათაშვილი სტუმრად...“ ის ხომ თავის ქართველ ნათესავებს შორის იმყოფება! ზოგიერთი მათგანი, შესაძლოა, გვარად სუმბათაშვილიც არის!

სამწუხაროდ, ან არ წამიკითხავს, ანდა აღარ მახსოვს გ. ბუხნიკაშვილის ნაშრომი სუმბათაშვილზე და თუ თქვენ პირველი ბრძანდებით, ვინც ეს სურათი და მოსე ჯანაშვილისადმი მიმართვა სუმბათაშვილის ფაქსიმილეთი გამოაქვეყნა, აფერუმ თქვენს ავტორობას!

3. თქვენ რევოლუციამდელ თეატრალურ მოღვაწეებს, თეატრალურ კრიტიკოსებს – ეფროსს, კუგელს, ამფითეატროვს და ბევრ სხვასაც თეატრმცოდნეებად იხსენიებთ...

ჩემი ღრმა რწმენით, ეს სწორი არ არის. „თეატრმცოდნე“ ახლად შემოღებული, ჩვენი დროის სიტყვაა, სხვათა შორის, ამასაც ვიტყვოდი, – ერთობ უხეირო პრეტენზიულიც, ისე, როგორც ბევრი სხვა „მცოდნეც“, ამიტომ, მე ვფიქრობ, დიდად აჯობებდა ამ „ძველებს“ მაინც თუ შეუნარჩუნებდით ყველგან, მთელ წიგნში იმ „წოდებას“, რომლითაც მათ იმდროინდელი საზოგადოება იცნობდა და თავადაც ასეთად მიაჩნდათ თავი: თეატრალური კრიტიკოსი.

4. მიახლოებით ასევე შეიძლება ითქვას „ნამყვანზეც“. ესეც ახალი, ჩვენი დროის სიტყვაა, რომელიც რუსულთან შედარებით (Ведущий) ქართულად უგვანოდ და სასაცილოდაც კი ისმის... „მცირე თეატრის ნამყვანი მსახიობი მ. ერმოლოვა...“ „სამიოდე ადგილას თვითონვე გაქვთ მონახული ამ იდიოტური „ნამყვანის“ „ქრისტიანული“ შესატყვისი: მცირე თეატრის ერთ-ერთი პირველი მსახიობი... დიდი მსახიობი... აკი თავად იუჟინიც წერს (გვ. 99): „ამ როლმა განსაზღვრა ჩემი შემდგომი ნაბიჯები, მისით გავხდი პირველი მსახიობი“, და არა ნამყვანი... ორთქლმავალი!.. (ამ „ორთქლმავალზე“ გაკვირვებით უკვე ვწერდი „საით მიექანება ქართულ თეატრში“).

მეორასე გვერდზე ასეთი ფრაზა ამოვიკითხე: „...ამ პერიოდში მცირე თეატრს არსებითად არ ჰყავდა ნამყვანი დამდგმელი რეჟისორი...“ ეს ფრაზა სასხვათაშორისოდ მომყავს; თქვენ, დავით ბატონო, როგორც ჩანს, ახლახან დამკვიდრებულ, ამასაც ვიტყვოდი, სულელურად დამკვიდრებულ გაბუქვის ანკესს წამოეგეთ: აბა, რა არის ეს... „დამდგმელი რეჟისორი, დამდგმელი მხატვარი“? რეჟისორი უკვე თავისთავად გულისხმობს დადგმასა და დამდგმელობასაც, თუკი იგი, რასაკვირველია, თეატრში იღვწის და არა თვეობით შინ არაბულ დივანზეა ხონთქარივით წამონოლილი...

საერთოდ კი, იმ დროს არათუ „დამდგმელი რეჟისორი“, „მთავარი რეჟისორიც“ არ ჰყავდა თეატრს; რეჟისორის ფუნქციას, ფაქტობრივად, სპექტაკლში მონაწილე მთავარი როლების მოთამაშენი ასრულებდნენ.

5. ჩემი აზრით, წიგნში აღრეულია სახისა და როლის გაგება, ისინი გაიგივებულნი არიან... მეხუთე გვერდზე ვკითხულობთ: „255-ზე მეტი მხატვრული სახე შექმნა ა. სუმბათაშვილ-იუჟინმა თეატრის სცენაზე. დიახ, 255—ზე მეტი!“

ეს საზღაპრო ფანტასტიკაა!

ამდენი სახე (Однак) ერთ მსახიობს კი არა, რა გენიალურიც უნდა იყოს იგი, რომ დავთვალთ, ტალმა-კინ-ელეონორა დუზე-სალვინ-სარა ბერნარდინი და ნანკებულის, დღევანდელი ოლივიე – მელვინეთუხუცეს — ულიანოვით დამთავრებული, ყველა ესენი ერთ გუდურადაც რომ შევკრათ, ამათაც არ ექნებათ შექმნილი.

და ეს უფრო იმიტომაც, რომ ამდენი სახე თავად დრამატურგიაშიც, სოფოკლედან კაკაბაძემდე, ჯერ არც შექმნილა!..

დიახ! ჰამლეტი სახეა, მაგრამ როზენკრანცი როლია; ოტელო და იაგო სახეებია, მაგრამ როდერიგო და ემილია მეტ-ნაკლებად მხოლოდ კარგი როლებია...

ვფიქრობ, დამეთანხმებით, აკაკი ხორავაც დიდი დიპაზონის მსახიობი გახლდათ, მაგრამ მის მიერ შექმნილი სახეები ერთი ხელის თითებზე ჩამოითვლება: იჩო, ანზორი, კარლ მოორი, დიდი ხელმწიფე, ოტელო, ასე თუ ისე, ბერსენევიც... ჰოდა, აბა, კიდევ რომელს დაუმატებდით? არსენას? პლატონ კრეჩეტს?.. პიესა კი რამდენი აქვს ნათამაშევი, ჩამოთვლითაც კი დავიღლებოდით.

რა სახეები უნდა შეექმნა იუჟინს ნეჟინ-შპაჟინსკის, კრილოვ-პოლევოის პიესებში?

უხეირო როლს თავისი დიდი არტისტული მომხიბვლელით და მის მათავყანებელ მაყურებელთა მხარდაჭერით, როცა პატარაც დიდად მოგეჩვენება, დროებით და ისიც ცოტათი, სულს კი ჩაჰბერავდა, მაგრამ მეტს ვერაფერს მოუხერხებდა.

იუჟინს 255 სახე კი არა, ათიოდეც რომ შეექმნა, მაინც ვეებერთელა მსახიობის კვალს დატოვებდა რუსული თეატრის ისტორიაში.

საერთოდ, დიდი რეჟისორის ან დიდი მსახიობის სახელი რომ მოიპოვო, ამისათვის, როგორც ჩვენი ცხოვრება გვიჩვენებს, სულ რამდენიმე გამორჩეული სპექტაკლის დადგმა და რამდენიმე დიდი სცენური სახის გამოძერწვაც საკმარისია; ვახტანგოვს ასეთი სულ ორი სპექტაკლი ჰქონდა: „Чудо святого Антония“ და „Принцесса Турандот“, ოსტუჟევს – ოტელო და ურიელ აკოსტა, ჩვენს უმანგი ჩხეიძეს კი ამაზე ცოტა მეტი...

როცა თქვენ ალექსადრე სუმბათაშვილი-იუჟინი ზევსის ზეციდან ათასში ერთხელ ჩვენს ცოდვილ მინაზე ჩამოგყავთ ხოლმე, ის ჩემს თვალში ამით სულაც არ მცირდება, პირიქით, მე, როგორც მკითხველი, კიდევ უფრო ვიყვარებ მას და კიდევ უფრო დიდად მეჩვენება. აღნიშნული კი მაქვს, მაგრამ იმ გვერდს ახლა უცბად ველარ ვაგნებ: „ამ საკითხში სუმბათაშვილი აშკარად ცდებოდაო“, მაზურკის ცეკვა ვერა და ვერ ისწავლაო, ძალზე გაგიქარაგმებიათ, მაგრამ მაინც იგრძნობა, ბანქოს თამაში უყვარდაო...

მსგავსი „ნაკლები“ მეტიც რომ აღგენიშნათ, იუჟინ-სუმბათაშვილის მონუმენტურ სახეს ჩვენს თვალში ასეთი ჭორფლი შეუხედავს მაინც ცოტათიც ვერ გახდიდა. გოეთეს უთქვამს, დიდი ადამიანიც მაინც ადამიანიაო.

7. ო-ო, რას ნიშნავს, იყო რექტორი და შენს ხელქვეით სტამბაში იბეჭდებოდე!... მე სწორედ ამით ავხსნი იმ გამოცანას, რომ საგანგებოდ აწყობილ თქვენს წიგნში სულ რაღაც სამიოდე კორექტურულ შეცდომას წავაწყდი... არ ვიცი, ეს მეოთხე კორექტორს გაეპარა, თუ ასეთი პიროვნება მართლაც არსებობდა: „ვ.ა.გიდიაროვსკიმ წაიკითხა აკაკისადმი მიძღვნილი ექსპრომტი, რომელმაც საყოველთაო აღტაცება გამოიწვია“ (გვ. 463).

ეგებ ეს ორჯერ მოხსენიებული გიდიაროვსკი კი არა, გიდიაროვსკია, ძველი მოსკოვის მეტად კოლორიტული ფიგურა, რომელიც ახალ მოსკოვსაც კარგა ხანს ამშვენებდა, ავტორი საუცხოო წიგნებისა: „Москва и москвичи“, „Люди театра“ და სხვა.

ტექსტში ორჯერ თუ სამჯერ ნახსენები გყავთ „ნიკო გვარამაძე“, პირთა საძიებელშიც ამგვარად იხსენიება, მაგრამ... ეს გვარამაძე კი არა, გვარამაძე ნიკო ხომ არ არის, ჩემი ახალგაზრდობის თანამედროვე, ტანითაც და შემოქმედებითაც საკმაოდ პატარა მსახიობი თეატრისა და კინოსი, მსახიობი, რომელმაც საინტერესო მემუარები დაგვიტოვა?

8. ორასმეცამეტე გვერდზე ამოვიკითხე: „ერთი კვირის შემდეგ, 8 ნოემბერს, გარდაიცვალა დიდი კომპოზიტორი და მუსიკოსი ნ.გ. რუბინშტეინი“.

მე თქვენი წიგნი სოლიდურ ნაშრომად მიმაჩნია, ასეთი ხასიათის ნაწარმოებში კი ყველას უნდა მიეზღოს ნიჭისა და დამსახურების მიხედვით, ვუფროთხილდებოდეთ ეპითეტებს, აღმატებით ხარისხს და შეფასებებს, და არ ვბაძავდეთ ჩვენს ყოველდღიურ პრესას, სადაც ხშირზე ხშირად, მაგალითად, მუცლისკაცი ერისკაცად სალდება, გლახაკი – გმირად, პატარა-უდიდესად...

ეს საერთოდ და სასხვათაშორისოდ, კერძოდ კი, ამ ფრაზაში რამდენიმე შეუსაბამობაა: კომპოზიტორი თავისთავად უკვე მუსიკოსია... ასე რომ ეწეროს „კომპოზიტორი და პიანისტი“, მაშინ „შარს“ არც მოგდებდით; სულაც არ არის სავალდებულო, და ეს ცხოვრებაში არც შეინიშნება, რომ ყველა კომპოზიტორი ერთდროულად დიდებული პიანისტიც ყოფილიყო, ანდა მომღერალი... ეს კი არის, ვერც ერთი მომღერალი ისე გულშიჩამწვდომად ვერ იმღერებს, როგორადაც დიდი კომპოზიტორი მღერის თ ა ვ ი ს გ უ ნ ე ბ ა შ ი მის მიერვე შექმნილ, ვთქვათ, არიას!..

ეს რუბინშტეინი კი არ იყო დიდი კომპოზიტორი (ალბათ ამისთვის არ „გამებუტებით“. არც ჩვენი დიდი მოამაგე იპოლიტოვ-ივანოვი გახლდათ დიდი კომპოზიტორი!), „გავთავხედდები“ და გეტყვით, - არათუ დიდი, ის საერთოდ არც იყო კომპოზიტორი; ის იყო მართლაც კარგი მუსიკოსი – პიანისტი, პეტერბურგის კონსერვატორიის დირექტორი და, მგონი, მისი დამაარსებელიც კი, ებრაელი კაცი!..

კომპოზიტორი იყო მისი ძმა, ანტონი; არც მასზე შეიძლება ითქვას „დიდი“, მისი ყველაზე ცნობილი, დღემდე შემორჩენილი ოპერა „დემონია“, მაგრამ ანტონ რუბინშტეინი იყო ამავე დროს პიანისტი-ვირტუოზი, თავისი დროის სვიატოსლავ რიხტერი, შეიძლება მეტიც კი... ეს ძმაც, ცხადია, ესეც ებრაელი, მოსკოვის კონსერვატორიას ედგა სათავეში. საკვირველი კია თითქოს, მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის ან ტ ი ს ე მ ი ტ ე ბ ს ძ მ ე ბ ი რუბინშტეინები, როგორც ვხედავთ, არც ერთი არ შეუჭამიათ...

თქვენი წიგნის რუსული თარგმანი ჯერ თვალითაც არ მინახავს. ალბათ შემოკლებულია, აკი მასში ბევრ ქართულ ამბავს, რაც მარტო ჩვენთვის არის საინტერესო და ჩვენი ეროვნული გულის მოსაფხანია, არ შეიტანდით...



ექვე არ მეპარება, რედაქტორიც გაცილებით ყოველმხრივ უკეთესი გეყოლებოდათ, ვიდრე ქართული გამოცემის რედაქტორია, რომელსაც, არა მგონია, ავტორისათვის რაიმე პრაქტიკული დახმარების განწევა შეძლებოდა. ეს რომ ასეა, ამას თუნდაც ერთი უბრალო ფაქტიც ადასტურებს: თქვენ წერთ (გვ. 162): „ვინმე დოროშევიჩი წერდა“-ო... ესე იგი Некий Доросевич...

ო-ო, ბატონო დავით, დოროშევიჩის ვინმეობით მოხსენიება, აბა, რა საკადრისია! თუ ეს, რასაკვირველია, ვლას დოროშევიჩია, რომლის ფელეტონებს, პუბლიცისტურ წერილებს იმ დროს მთელი განათლებული რუსეთი სულმოუთქმელად კითხულობდა, აი, ისე, როგორც ჩვენში ოციან-ოცდაათიან წლებში მიხეილ კოლცოვისას! იგი თეატრალური კრიტიკოსიც იყო და, მერწმუნეთ, დიდი არაფერი დანაშაულია, თუკი ამ დიდად გონება მახვილმა, მართლაც ბრწყინვალე იუმორისტმა სადღაც იუჟინ-ჰამლეტის „ბრახუნა ფეხსაცმელსაც“ დაადგა ფეხი!

რამდენადაც მახსოვს, რევოლუციის შემდეგ დოროშევიჩმა არცაღი ავერჩენკოსავით ემიგრაციაში ამოყო თავი; მიუხედავად ამისა, ამ ოციოდე წლის წინათ მოსკოვში გამოსცეს მისი რჩეული ნაწერების კრებული, და თუ დროს გამონახავთ და მას თუნდაც „აქა-იქ“ გაცნობით, გარწმუნებთ, დიდი სიამოვნება გელით.

ჩემი ზერელე დაკვირვებით, თქვენ არავისას არაფერს არ ითვისებთ, ყოველთვის უთითებთ წყაროზე... მეათე გვერდზე მოგყავთ ციტატა სუმბათაშვილიდან, რომ რუსეთმა... „...დაიცვა საქართველო მისი უძველესი მტრების ველური ხელყოფისაგან...“ და ასე შემდეგ.

სწორედ აქ და კიდევ ორიოდ სხვა ადგილას რატომღაც ლალატობთ ამ პრინციპს. საინტერესო კი არის, კერძოდ ამ შემთხვევაში ეს ციტატა საიდან მოგყავთ? მე ვიცნობ სუმბათაშვილის ერთ ორასგვერდიან ქმნილებას, რომელსაც თქვენ, სხვათა შორის, არსად არ ასახელებთ. იქიდან ხომ არ არის ამოღებული და მას – ღმერთო, შენ შეგცოდე! – ტაბუ ხომ არ ადევს?.. ეს ყოველმხრივ ღირსშესანიშნავი, ამჟამად ძნელზე ძნელი ხელმისაწვდენი ნიგნი, ჩვენდა სამარცხვინოდ, დღემდე არ არის ქართულად თარგმნილი (А.И. Сумбатов-Южин. «В мощных объятиях». (Общие очертания 117 лет русско-грузинского объединения), Петроград. 1919г.).

წერილი, როგორც ხედავთ, ერთობ გრძელი გამომივიდა და მისი კითხვით ალბათ კიდევ დაიღალეთ, ამიტომ აქ დავსვამ წერტილს, თუმცა შენიშვნები – ზოგი შეიძლება მართებული, ზოგი ალბათ უმართებულო, ზოგი მნიშვნელოვანი, ზოგიც უმნიშვნელო – კიდევ საკმაოდ მომეპოვება, და თუ მათდამი ინტერესი აღგეძვრებათ და შემატყობინებთ, დაუზარებლად მოგანვდით.

ნოემბერი, 1984 წელი.  
სოფ. ფარცხნალი.

კიტა ბუაჩიძე

P.S. ეს წერილი გადაეცა ბ-ნ დავით ჩხიკვიშვილს, როგორც უნივერსიტეტის რექტორ-მეცნიერს, მკვლევარს და არა როგორც ერთ დროს კულტურის, ამჟამად კი უმაღლესი და საშუალო განათლების მინისტრს.

რაკი ამ ხანგრძლივი დროის მანძილზე, როგორც მისადმი პატივისცემით გამსჭვალულ, გულმოდგინე მკითხველს, არც წერილობით და არც „აორთქლებული სიტყვით“ არაფერი მიპასუხა, უნდა ვივარაუდოთ, რომ მასში მინისტრობამ უფრო გადასცალა, ვიდრე სწავლულმა ავტორმა.

სამწუხაროდ, ველარ მომიგონებია, მინისტრობისას გოეთეშიც სიტყვის დიდი ოსტატი უფრო სჭარბობდა თუ დიდი თანამდებობის პირი?

აგვისტო, 1985 წელი,  
თბილისი.



## გაზეთ „ლელოს“ რედაქტორს არჩილ გოგილიას

უფალო რედაქტორო!

ერთობ მოხარული ვარ იმით, რომ თქვენი მონა-მორჩილი მკითხველი, კ. დრამურგებაძე, იმ აბსოლუტურ უმრავლესობაში აღმოვჩნდი, „თბილისის“ რვაგვერდიანი ფორმატის დასაცავად ერთიანი ფრონტით რომ აღსდგა თურმე!..

არა მგონია, იფიქროთ, გამარჯვებულებს გამარჯვების შემდეგ ვეტმასნები; რომ ეს ასე არ არის, საამისო საბუთი, ვიმედოვნებ, უკვე თქვენს ხელთაა: მიუხედავად ჩვენი ფოსტის ხამუშ-ხამუშ მუშაობისა, მაინც მგონია, ჩემ მიერ 26 დეკემბერს თითქმის მთის სოფლიდან გამოგზავნილ ორ განცხადებას – სამგლოვიაროს და სამხიარულოს – 31 დეკემბრამდე მიიღებდით და, ვინ იცის, ეგებ „ოლოლოშიც“ კი ჩააგდებდით, რომ თქვენი გაზეთი მონარქიულ დანია-ესპანეთ-ნორვეგია-შვეიციაში გამოდიოდა და არა რესპუბლიკურ საქართველოში...

თქვენს მიმართ ჩემი საახალწლო სურვილი- მაქსიმუმი იქნებოდა:

წელსაც ისეთივე გამართული ნაბიჯით გველოთ, როგორც შარშან დადიოდით და მხოლოდ იშვიათ შემთხვევაში ნაგეფორხილებინოთ, ურომლისოდაც ჩვენს დროში არჩილ ჯორჯაძეც ვერ გამოსცემდა კედლის გაზეთსაც კი...

ჩვენი სურვილი-მინიმუმი კი ასეთია:

მხოლოდ ათასში ერთხელ, ნამდვილად საჭიროებისას გეხმარათ სიტყვა „უდიდესი“ და მის ნაცვლად დაკმაყოფილებულიყავით პრესიდან და საჯარო სალაპარაკო ენიდან კარგა ხნის წინათ საფუძვლიანად, მაგრამ უსაფუძვლოდ განდევნილი „დიდით“, რომელიც, სხვათა შორის, ახლაც, უმეტეს წილად, არამი იქნება ყველა მათზე, ვინც ზეკაცურ ქებათა ქებას ისე მიეჩვია, როგორც დილის საუზმისას დაშაქრულ ჩაის, მაგრამ რას იზამთ, ზეციდან მათი მორიდებით ჩამოყვანასაც კი მიწაზე დანარცხებად მიიჩნევენ და შეეცდებიან, შურისძიებით თავიანთი ლელობურთი გაიტანონ და თქვენ ისევ „ლელოში“ გიკრან თავი...

მინდა, ისიც შევნიშნო, რომ ეს „უდიდესი“ ეხება არა მარტო ადამიანებს, ისეთ პროვინციულ „სიტყვაქმნადობასაც“, როგორც არის, მაგალითად (ზუსტად მაქვს ამონერილი დედაქალაქის გაზეთებიდან): „უდიდესი გემოვნებით“, „უდიდესი ტაქტით“, „უდიდესი პატივისცემით“; „შემდეგ ჯანსუღ ჩარკვიანმა ნაიკითხა ახალი ლექსები და მაცურებელთა წინაშე უდიდესი პოეტური სამყარო გადაიშალა...“

ნაკლებად გეხმაროთ აგრეთვე „საოცარი“, „გასაოცარი“, „შესანიშნავი“, „შეუდარებელი“, „უბადლო“ და, საერთოდ, ამ რანგის ერთ დროს ოქროდ ღირებული, ახლა კი გაკაპეიკებული ეპითეტები...

... არ გაგეჭაჭანებინოთ, გარდა სამგლოვიარო განცხადებებისა, საალერსო-მოფერებითი, კნინობითი-შინაურული სახელები, რათა ამით არ დამსგავსებოდით ოქტომბრულ-პიონერთა გაზეთ „ნორჩ ლენინელს“... (ამთავითვე გეთქვათ თქვენს მუდმივ თანამშრომელ იოსებ ჭუმბურიძისათვის, რომ ახლობლებისთვის იოსებ გრიშაშვილიც სოსო იყო, მაგრამ იგი მკითხველ საზოგადოებას სოსოთი მაინც არ ეცხადებოდა).

თქვენ მოსკოველი კორესპონდენტის, კლარა აბრამიას, ამ ჟენევიევა ტაბუის რეპორტაჟები ცხრილში კი არა, ძალზე წვრილნასვრეტებიან საცერში გაგეტარებინოთ ყოველთვის, რადგან მას, როგორც უკვე ჩანს, ახალ „თბილისშიც“ გადმოაქვს პათეტიკური ტყუილები და „უდიდესი“ ცოდნა-განათლების „ბრჭყვიალა კალკები“ (20.12.85):

ტიციან ტაბიძეს... „ხელში მუდამ ანთებული სიგარეტი ეჭირაო...“

იმ დროს საბჭოეთში სიგარეტი „ტორგსინშიც“ არ იყიდებოდა და, საერთოდ, მისი არსებობა, რაკი საზღვარგარეთ მიმოსვლა არ იყო, თითქმის არც არავინ იცოდა (სიგარისა კი)...

„გუგუნებდა პირთამდე სავსე დარბაზიო...“

ეტყობა, მამა აბრამის ამ კლარა-ჟურნალისტმა, ძველი „თბილისის“ ფურცლებზე ქართველ ახალგაზრდობას სამუშაოდ და საცხოვრებლად ბარე სამი დღე იაკუტიაში გულმოდგინედ რომ ეპატიჟებოდა, ახლა მოსკოველი რუსი მწერლების კლუბის დარბაზი თბილისის სპორტის სასახლედ წარმოიდგინა, მაგრამ აქაც კი, კრივზე თუ ჭიდაობაზე, რა ჯოღლო-მოღლო ხალხიც იყოს იქ თავშეყრილი, ისიც უკვე აღარ გუგუნებს ხოლმე...

„ოვაციებს დასასრული არ უჩანდაო...“

ჰო, მაგრამ... ვის გაუმართეს უსასრულო ოვაცია? პრეზიდენტს? ცალკეულ მთარგმნელ პოეტებს? ეგებ ტიცციან ტაბიძის სურათსა?!

ოვაცია, ჩვეულებრივ, ეგზალტირებული ტაშისკვრით და ზოგან ფეხების იატაკზე ბაკუნითაც ხასიათდება, რაც, სულ ცოტა, 10-15 წუთი მაინც გრძელდება...

როგორ ფიქრობთ, იმ საღამოს დამსწრეთა შორის, რაღაც სასწაულით, პუშკინიც რომ გამოცხადებულყო, ასეთი ამბავი ატყდებოდა კი?!

„ქართველი პოეტების ლექსებს გულში იხუტებდა მსმენელიო...“

ცირკში საჰაერო გიმნასტებს, ქვეშ რომ დამზღვევი ბადე აქვთ გაჭიმული, ზოგიერთი მაყურებელი, ვითომ შეშინებული, ფარული ირონიით რომ შესძახებს ხოლმე: „Довольно, опасно!“, ასევე ჩვენც, ეს უკვე აღარ ღირს საკომენტაროდ...

ღიას, ასეთი პროვინციული ცრუალტყინებანი ვერ დაამშვენებენ სათაურითაც ახალ „თბილისს...“

სხვათა შორის, არც...

„მაღკა გარდაიცვალა“ (02.01.86).

„გარდაიცვალა, გარდაცვალება“ – მსგავსი სიტყვა თავისი შინაარსობრივი რაღაცნაირი იდუმალებით მსოფლიოს სამი ათას ხუთასი ენიდან არც ერთ ენაში არ მოინახება და, მოდით, მას ცხოველზე, თუნდაც ჭკვიან სპილოზე, რა დასანანიც უნდა იყოს ჩვენთვის მისი მოკვდომა, ნუ გავავრცელებთ.

ქართულში „გარდაიცვალას“ მხოლოდ ადამიანზე ამბობენ და ისიც მეტწილად კარგზე, ცუდზე კი... ჩაძაღდაო, იტყვიან.

დავშთები მარადყამს თქვენი... ო, არა!

სამარადყამოდ ქების სიგელის მოცემა, ვფიქრობ, ჯერ ნაადრევია...

06.01.86.

სოფ. ფარცხნალი

პატივისცემით  
პ. ღრამშრბაძე

პ. ბუაჩიძე



### პროფესორ ალექსანდრე ღლონტს

ბატონო ალექსანდრე!

მე თქვენ სახითაც არ გიცნობთ, გიცნობთ მხოლოდ თქვენი ნაწერებით.

მე მათ ყოველთვის გულისყურით ვკითხულობ ხოლმე, აკი ისინი განსახილველი საკითხის საფუძვლიანი ცოდნით, მეცნიერული სიღარბაისლით გამოირჩევიან.

ალბათ უფრო ამიტომაც გამაკვირვა წუხანდელ გაზეთ „თბილისში“ მოთავსებულმა თქვენმა წერილმა, მიძღვნილმა ოთხმოცდაცხრამეტი წლის აკაკი შანიძისადმი...

უფრო ზუსტად თუ ვიტყვი, გამაკვირვა არა იმდენად მთლიანობაში აღებულმა წერილმა, რამდენადაც მისმა დასაწყისმა:

„დიდასაკოვნობისას ასეთი ნათელი გონებითა და დაუცხრომელი გარჯით აკაკი შანიძეს უძველესთაგან გრიგოლ ხანძთელს, ხოლო ჩვენი ეპოქიდან ლეგენდარულ ჯამბულ ჯაბაევს თუ შევადარებთ მხოლოდ.“

ო-ო, ბატონო ალექსანდრე, ბატონო ალექსანდრე,

აკაკი შანიძის გრიგოლ ხანძთელის გვერდით ამოყენება ბუნებრივია და კანონზომიერიც, მაგრამ ამავე დროს მათს „კამპანიაში“ „ლეგენდარული“ ჯამბულ ჯაბაევს თუნდაც უბრალოდ მოხსენიებაც მე პირადად, ცოტა არ იყოს, ერთგვარ შეურაცხყოფელადაც კი მიმაჩნია.

არაფერი ლეგენდარული ფიგურა ჯაბაევი არ ყოფილა იმ დროს განათლების მხრივ ჯერ კიდევ საკმაოდ ჩამორჩენილ თვით ყაზახეთისათვისაც კი: სახელ-დიდებისა და კონიუნქტურული პოეზიის ზედაპირზე ჯამბული ოფიციალურმა წრეებმა უფრო იმიტომ ამოაყურყუმალეს, რომ უკვე ღრმად მოხუცმა, დაახლოებით ოთხმოცდაათი წლისამ, სამოცს ჯერ კიდევ მიუტანებელ სტალინს მამობით მიმართა:

„ჩვენო მამავ, ჩვენო მწყემსო, ჩვენო დიდო ბელადო!“

სხვათა შორის, იმხანად ყაზახეთში მისი ხნისანი არა, მაგრამ მისი ნიჭის ტოლი, მისებრ წერა-კითხვის უცოდინარი, ხალხურ საკრავთა შორის ყველაზე მარტივ ორსიმიან დომბრაზე მელექსე-მოსიმღერე აკინები სხვებიც იყვნენ, მაგრამ ერთმა დიდად გაქნილ-გამოქექილმა, წმინდა რუსული გვარის მქონე, მაგრამ არარუსმა მესამეხარისხოვან პოეტ-მთარგმნელმა კუზნეცოვმა დომბრაზე მისი ბუტბუტ-დუდუნი თავისივე საგამორჩენო პოეზიის საშუალებად გაიხადა.

რამდენადაც მახსოვს, ჯამბულის სიკვდილის შემდეგ ეს კუზნეცოვი პოეზიის ასპარეზზე არც თარგმნილი და არც ორიგინალური ლექსებით აღარ გამოჩენილა.

ასე რომ, ასაკით კი, მაგრამ ნათელი გონებისა და დაუცხრომელი გარჯის მხრივ, აკაკი შანიძისა და ჯამბულ ჯაბაევის ერთმანეთთან შედარება ეს იგივეა, გოშია სენბერნარს შეადარო – ტანით და საზრიანობით დიდად გამორჩეულ ძალს, ავსტრია-შვეიცარიის ნამქერიან ალპებში მიკარგული ადამიანების მომნახავს და ხშირ შემთხვევაში მათ გადამრჩენელსაც.

თქვენ, რა თქმა უნდა, გეხსომებათ სენეკას გამონათქვამი, ადამიანის სიცოცხლე, იგავ-არაკისა არ იყოს, სიგრძით კი არ ფასდება, — შინაარსითო.

ბატონ აკაკი შანიძის ცხოვრება და მოღვაწეობა კი საერთოდ და, კერძოდ, „გალეგენდებულ“ ჯამბულ ჯაბაევისაგან განსხვავებით, სწორედ ამ უნიკალობითაა გასაოცარი: მისი ცხოვრება ერთდროულად ღირსშესანიშნავია შინაარსითაც და ხანგრძლივობითაც.

სამწუხაროდ, მე არ ვიცნობ თქვენს ხასიათს და ამიტომაც არ ვიცი, ამ ჩემს უწყინარ შენიშვნას რა გულით მიიღებთ, გარწმუნებთ კი, მე არ მინდა, რომ მან ოდნავ მაინც შეგანუხოთ...

და არც უნდა შენუხდეთ თუნდაც იმიტომ, რომ მსგავსი რამ – უმნიშვნელო პიროვნების დაუფიქრებელი, უნებლიე-უანგარო „გადიდპიროვნება“ – სხვებსაც არაერთხელ მოსვლიათ.

ასე, მაგალითად, ოცდაათიანი წლების დასაწყისში მაქსიმ გორკიმ ერთ დაღესტნელ მთქმელ-მელექსეს, სულიმან სტალსკის, მეოცე საუკუნის ჰომეროსი უწოდა...

მერედა, ახსოვს კი ახლა ვისმე, ახსენებს კი ახლა ვინმე ამ ჩვენი ჯერ კიდევ დაუმთავრებელი საუკუნის... ჰომეროსს?!

თქვენ, ბატონო ალექსანდრე, მრავალ სხვა საინტერესო ნაშრომთან ერთად „ქართველური საკუთარი სახელების“ წიგნის ავტორიც ბრძანდებით...

ჰოდა, თქვენი არ ვიცი, მე კი გულს მიკლავს ის ამბავი, რომ ახლა საქართველოში, ქართველებს შორის ჯამბულს უფრო ხშირად წააწყდებით, ვიდრე შოთას...

განა ეს ჩვენი უჭკუო წამხედურობისა და თავქარიანობის მაჩვენებელი არ არის?!

26.02.86

სოფ. ფარცხნალი

პატივისცემით

კიტა ბუაჩიძე



## „თეატრალური მოამბის“ რედაქტორს გურამ ბათიაშვილს

ბატონო გურამ!

ვიდრე თქვენ რედაქტორად გიხილავდით, „თეატრალური მოამბე“ უფრო კულტურის სამინისტროს იმ კედლის გაზეთს წააგავდა, ჩვეულებრივ, პირველ მაისს, შვიდ ნომბერს და, ზოგ ბედნიერ წელიწადს რვა მარტსაც გამოაკრავენ ხოლმე.

ახლა კი „თეატრალური მოამბე“ სრულებითაც აღარ ჰგავს „კედლის ჟურნალს“, მას ცოცხალი ორგანიზმის ნიშანწყალი დაეტყო და მე პირადად მასში მოთავსებულ მასალებს – არა ყველას, ცხადია, — გულისყურით ვკითხულობ ხოლმე.

თქვენ, როგორც რედაქტორი, განსაკუთრებით მას შემდეგ ამაღლდით ჩემს თვალში, როცა ვახტანგ ტაბლიაშვილის მოგონებებში სულის შემხუთველი სტრიქონები ამოვიკითხე იმის ირგვლივ, თუ როგორ ღორულად... ბოდიში, უმადურად მოექცნენ კოტე მარჯანიშვილს მისივე აღზრდილ-დაფრთიანებული, მის მიერვე საქვეყნო ასპარეზზე გამოყვანილი მსახიობები, ფართო საზოგადოებისათვის აქამდე წმინდანების სამოსელში რომ იყვნენ გახვეულნი...

სხვათა შორის, საკვირველი ის არის, რომ დღემდე მხოლოდ ერთეულებისათვის ცნობილი ეს ფაქტი სამზეოზე გამოიტანა იმ ხელოვანმა, რომელიც თავის ხანგრძლივ თეატრალურ-რეჟისორულ პრაქტიკაში მოქალაქეობრივი გამბედაობით, სულ მცირეოდენითაც კი, არასოდეს არ გამოირჩეოდა (ცოდვაში ნუ ჩავუთვლით, თუკი ახლაც მარჯანიშვილისთვის ტალახის გუნდის მიმყრელთა შორის ერთ ჩვენს ამჟამინდელ თანამედროვეს გვერდს უვლის და არ ასახელებს).

რა თქმა უნდა, ტაბლიაშვილი ამისთვის ჩვენგან, მეტადრე კი ქართული თეატრის მომავალი მეთოროიეებისაგან გულითადი მადლობის ღირსია, მაგრამ არანაკლები მადლობის ღირსია თვით რედაქტორიც, რომელმაც ასეთი „სახიფათო-საფათერაკო რამის“ დაბეჭდვა იკისრა.

ამით ერთგვარად გათამამებული, გიგზავნით გასაცნობად და დასაბეჭდად ჩემს „ღია ბარათს ბ-ნ დავით ჩხიკვიშვილისადმი“ და ბარემ აქვე, დროით ამასაც გეტყვი:

ექვი არ მეპარება, რომ მას გულდასმით გაეცნობით, ოღონდ ეჭვი მეპარება, რომ დაბეჭდავთ, აკი მასში ქება-დიდების გამაბრუებელი საკმევლის ბოლი და სუნი უმადლეს წერტილამდე არ ადის, თუმცა ეს თითქოს რაღაც ხელისშემშლელი არც უნდა იყოს, ამბავი ხომ უმადლესი განათლების მინისტრის სამინისტრო საქმიანობას კი არ ეხება, არამედ მის ლიტერატურულ ნაშრომს...

მაგრამ ეს თეორიულად, პრაქტიკულად კი...

თქვენ შვილები უმადლესში, ალბათ აწი გყავთ მოსაწყობ-მისაბარებელი და, ბუნებრივია, თუკი ჩხიკვიშვილის წარბის ოდნავ უსიამოვნოდ შეხრასაც მოერიდებით და, კაცმა რომ თქვას, არც გაგემტყუნებთ, აკი ფრანგები ამბობენ – Se lavi, ქართველები კი ამ აზრს უფრო გრძლად გამოთქვამენ:

— რას იზამ, ძამია, ასეა აწყობილი ცხოვრება ჩვენი!..

ჰო, მაგრამ...

უკვე ხომ საკმაო ხანია, გვარნმუნებენ, ჩვენს ცხოვრებაში ახალმა, მასიცოცხლებელმა სიომ დაჰბერაო, რაიც ბევრ სხვა ადამიანურ სიგლახესთან ერთად „ჩინოპაჩიტანიის“ წინააღმდეგაც არის მიმართული:

თუნდაც მინისტრი ბრძანდებოდე, თუ მართალი არ ბრძანდები, სიმართლის პირში თქმის მე, პატარა საბჭოთა კაცს, არც უნდა მომერიდოს და არც უნდა გემლიქნელო...

ეს კია: რალა მაინცდამაინც თქვენ, გურამ ბათიაშვილმა უნდა პირველმა დაიწყოთ ამ დიდებული პრინციპის ცხოვრებაში პრაქტიკულად გატარება, ა?!

ასე რომ...

თუკი ეს ჩემი ბარათი, თქვენი დასკვნით, საუკუნის წინათ მცხოვრებ ბელიკოვის დევიზის, ჩვენს დროში კიდევ უფრო გაფურჩქვნილი – как ны чего не вышло-ს გამო თქვენს „მოამბეში“ საამბობად არ გამოდგება, ილორის ხატს ვფიცავ, არ დაგემდურებით.

ერთს კი გთხოვთ: „ალექსანდრე სუმბათაშვილი-იუჟინი“ ახლა, მგონი, მეორე გამოსაცემად მზადდება, რომლის გამოსვლასაც მე, ადვილი შესაძლებელია, ველარც მოვესწრო: ნაინფარქტალს მანამდე, ვინ იცის, ან ინსულტი წამომეწევა, ან მანქანა დამეჯახება, ან კიბო შემომიძვრება...

არადა, მინდა კი, ვიცოდე, ამ ჩემი შენიშვნებიდან ცოტაოდენით მაინც თუ ისარგებლებს უმადლესი განათლების მინისტრი...

ამის შემონმება მინდა ანდერძით, ამ შემთხვევაში როგორც თეატრალურ კრიტიკოსს, თქვენ დაგავალოთ, თუკი, რასაკვირველია, ჩემს შენიშვნებს თქვენც მართებულად მიიჩნევთ.

ერთი ჩემი კომედიური პერსონაჟი ამბობს, ვირზე შემთხვევით თუ შეცდომით შეიძლება ჭკვიანიც შეჯდეს, მაგრამ თუ ბედაურს მიუყვან, უმალვე მასზე გადაჯდებაო.

ჰოდა, მე ახლა „ინტერესი მკლავს“, ეს ჩვენი დარბაისელი ავტორი (ჰმ!) ამ მარტივ სიტუაციაში როგორ მოიქცევა: ისევ ვირზე ჯდომას ამჯობინებს, თავისი სიჭკვიანე რომ დაგვიმტკიცოს, თუ...

10 აპრილი, 1986 წელი.  
თბილისი.

კიტა ბუაჩიძე



## საქართველოს მწერალთა კავშირის თავმჯდომარეს გ. ციციშვილს

ბატონო გიორგი!

საჯარო ბიბლიოთეკაში მსახურობს ერთი ახალგაზრდა ინგილო ქალი ლუდმილა ტარტარაშვილი; ჰყავს ჯერჯერობით ორი შვილი, ექვსი და-ძმა, რომელთა ნაწილი ცხოვრობს საინგილოს სოფელ ალათემურში.

თვითონ ლუდმილა ქმარ-შვილით შეხიზნულია ერთ ნაქირავებ ოთახში, რომლის პატრონი წარამარა გასახლებით ემუქრება ხოლმე.

რაკი ჩვენში კეთილი ადამიანები ჯერ კიდევ სულ არ ამომწყდარან, მათ გულთან ახლოს მიიტანეს ამ პატარა ინგილო ქალის დიდი გასაჭირი; აქეთ ეცნენ, იქით ეცნენ და ბრძოლის შემდეგ მიაღწიეს იმას, რომ სათანადო ორგანოებმა, გამონაკლისის სახით, ამ მართლაც მიუსაფარ ქალს ნება დართეს, შესულიყო რომელიმე საბინაო კოოპერატიულ ამხანაგობაში...

ალბათ უკვე შეამჩნიეთ, ყოველივე ამას ისე გიყვებით, თითქოს ეს ამბავი თქვენთვის უცნობი იყოს...

და თუ ცნობილია, მიკვირს. დავიჯერო, თქვენ, ასეთი ლამაზი გვარის პატრონმა, ავტორმა „სძლიე სიხარბესა შენსა“, გუშინ მწერალთა კავშირის სამდივნოს სხდომაზე საბინაო კოოპერატივში მიღებაზე ტარტარაშვილისთვის უარი გითქვამთ, თუმცა ამას აქამდე დიდხანს აიმედებდნენ, რომ მიიღებდნენ.

მე არ ვიცი, ზუსტად რა არის მიზეზი თქვენი ამგვარი განჩინებისა, მაგრამ ვვარაუდობ, რაკი იგი მწერალთა კავშირის წევრი არ არის...

კი, მაგრამ, როგორ, საქართველოს მწერალთა კავშირის ყველა წევრი ნამდვილად მწერალია?!

მილიარდიან ჩინეთში, „ლიტგაზეთის“ ცნობით, მხოლოდ ორი ათასი მწერალია, ხუთმილიონიან საქართველოში კი, უკანასკნელი დათვლა – აღწერის თანახმად, 537 პოეტი, კრიტიკოსი, დრამატურგი და ბელეტრისტი... ბოდიშს მოვიხდი, პროზაიკოსია! („ბელეტრისტი“ ჩვენს დროში როგორღაც თითქმის სალანძღავ სიტყვად იქცა).

კარგი, ბატონო, ეს 537 ერთეული იყოს თუნდაც ყველა ტაბიძე-ჯავახიშვილი, და მაინც, თქვენს წმინდა კოოპერატივს განა რაიმე ჩირქს მოსცხებს ერთი მკითხველი პატრიოტი ინგილო ქალი?!

ახლა რომ ცოცხალი იყოს ჩვენი ერთი საერთო ნაცნობი, მწერალთა ცნობარის მიხედვით პოეტი, დრამატურგი და პუბლიცისტი, იგი უეჭველად იტყოდა, ციციშვილი და ფორჩხიძე სწორედ იმიტომ არ ლებულობენ ამ ტარტარაშვილს, რომ ის საწყალი და ღარიბიაო.

სხვათა შორის, როცა ბოლო დროს განსვენებული ახალი „ვოლგის“ მიღება-არმიღების გამო თავს გესხმოდათ, მე მას შეძლებისდაგვარად ვაკავებდი და ვეუბნებოდი, ციციშვილი ასეთ ტლინკებს არ იმსახურებს, მისი ხასიათის ჩემ მიერ შემჩნეული ნაკლი ის არის, რომ უმნიკვლოს და მნიკვლიანს, მუნიანსა და უმუნოს, ყველას ერთნაირი გულის სითბოთი ეპყრობა-მეთქი...

ჰოდა, გიორგი ბატონო, ახლა ასეთი რა დაგემართათ, რომ ამჯერად ამ ინგილო ქალისთვის თქვენი გულის სითბო ვერ გაიმეტეთ, ა?

ინგილო ქალისთვის – ვიმეორებ და კვლავაც ხაზს ვუსვამ!

საქართველოს მწერალთა კავშირის მდივანბეგებს არ ეკადრებათ, არ შეჰფერით, ინგილოებს „ალი-კირპიჩ-ბრასაი ოლლივით“ მოექცნენ!

მე ჩინებულად ვიცი, ჩვენი დროის ამ ცხოვრებაში არაფერს არ წარმოვადგენ და, მაშასადამე, არც ოდესმე რამეში დაგჭირდებით, თქვენ კი მე, ჩვენი ქვეყანა ისეა აწყობილი, როგორც თანამდებობის პირი, ბევრ რამეშიც დამჭირდებით, და მაინც, თუ თქვენ ამ გადაწყვეტილებას არ შეცვლით იმ ერთი საწყალი ინგილო ქალის სასარგებლოდ, არასოდეს თავს არ დაგიკრავთ და ხელს არ ჩამოგართმევთ.

მე, რასაკვირველია, ისიც ვიცი, რომ ჩვენი დროისათვის ამ ჩემი სულელური საქციელით არც არაფერი დაგაკლდებათ, მაგრამ ქართველი კაცისა და ქართველი მწერლის რეპუტაციას, თუკი მას საერთოდ უფროსხილდებით, არც არაფერ კარგს შემატებს.

25 თებერვალი, 1987 წელი.

ჯერჯერობით კვლავ  
წინანდებური პატივისცემით  
კიტა ბუაჩიძე.



### საჭმთა კავშირის საგარეო საქმეთა მინისტრს ედუარდ შივარდნაძეს

ბატონო ედუარდ!

სულ აგერ ახლა თბილისს მოედო ასეთი „ისტორია“: თითქოს „ის მესვეურები“ ერთგვარი მუქარით მოადგნენ საგარეო საქმეთა სამინისტროს და მოითხოვეს თქვენი ნახვა.

და როცა ისინი შენობაშიც არ შემოუშვეს და თქვენ ეს გაიგეთ, ერთი ვერსიის თანახმად, თვითონ ჩამობრძანდით ვესტიბიულში და უშიშრად შეხვდით მათ (ეს არცაა მაინცდამაინც მოულოდნელი და გასაკვირი იმ კაცისაგან, რომელიც ერთხელ თბილისში გამძვინვარებულ სტადიონსაც არ შეეპუა); მეორე ვერსიით – ისინი კაბინეტში მიიღეთ, სადაც, თუკი ხმებს დაეჯერებათ, ასეთი საუბარი გამართულა:

- Мы требуем, чтобы Вы оставили пост министра иностранных дел.

- А почему?

- Нерусский не должен быть на этом посту!..

- Но я же не министр иностранных дел РСФСР, а министр иностранных дел Советского Союза, где проживают не только одни русские.

არავინ იცის, რამდენად სწორია ეს ამბავი, არც მე ვიცი, ცხადია, სამაგიეროდ ზედმინვენით ვიცნობ ნახევარი საუკუნის წინანდელ მეორე ისტორიას, ფრიად სარწმუნოს; ოცდაათიანი წლების დასაწყისში, როცა „შეურაცხყოფილმა“ რუსმა ემიგრანტებმა სამსოფლიო ხმაური ატეხეს, რუსეთს ნახევრად ველური ხალხის შვილი, ქართველი უდგას სათავეშიო, სტალინმა მაშინ გამოჩენილი რუსი პოეტის – თანაც ემიგრანტის! – კონსტანტინე ბალმონტის მიერ თარგმნილი „ვეფხისტყაოსანი“ მოიშველია და გამოაცემინა, რითაც ქარაგმულად აგრძნობინა საზღვარგარეთ მისი წარმომშობი ერის აუგად მხსენებლებს და მათს გუნებაში! — შინაურ თანამოაზრეებსაც, რა „ველური ხალხის“ შვილიც ის გახლდათ.

არა მგონია, ისე გამოთავყვანებულად მიმიჩნიოთ, რომ იფიქროთ, ჩემს „წერილს“ ასტაფიევისადმი, გარეშე თვალში ჩვენი არაველურობის დასამტკიცებლად, „ვეფხისტყაოსნის“ გვერდით ვაყენებდე, მაგრამ ახლა, დღევანდელ სიტუაციაში, როცა „პამიატის“ ერთ-ერთმა ფარულმა სულისჩამდგმელმა, ასტაფიევმა, ჩვენ, ქართველები, კატკოვისებურად აბუჩად აგვიგდო, არ შეეძლოს ამ ჩემს ნაშრომს საკადრისი პასუხის როლის შესრულება.

ყოველ შემთხვევაში, სწორედ ასეთი დადებითი აზრისანი არიან მასზე არაქართველებიდან დიდი ერის შვილი, აკადემიკოსი დიმიტრი ლიხაჩოვი და პატარა ერის დიდი შვილი სილვა კაპუტიკიანი, რომელიც არა მხოლოდ მშვენიერი პოეზიითაა ცნობილი, - გამორჩეული ქკუითაც.

ჰოდა, ახლა, როცა რა არ იბეჭდება ცენტრალურ პრესაში, რატომ არ შეიძლება გამოქვეყნდეს „Такое длинное, длинное письмо“, რომელიც, სხვათა შორის, არა მხოლოდ ასტაფიევს ეხება, - ბევრ სხვა საჭირობოროტო საკითხსაც შეიცავს, მომეტებულად ეროვნულს, ხალხთა მეგობრობას, მოსაჩვენარსა და ნამდვილს...

ეს მით უფრო ახლაა საჭირო, როცა განზრახულია პარტიის სპეციალური პლენუმის მონვევა კი, რომელიც მიეძღვნება ნაციონალურ საკითხს, საბჭოთა ერების საურთიერთო პრობლემებს...

ტრაბახში თუ არ ჩამომართმევთ, გეტყვით, რომ ამ მხრივ ჩემს „ასტაფიევში“ გონიერი ადამიანი საგულისხმოს ბევრ რამეს ამოიკითხავს, თანაც ესეც გაითვალისწინეთ, რომ იგი თითქმის ორი წლის წინათ დაიწერა, როცა ხალხთაშორისო ამ ეროვნულ სატკივრებზე, ამჟამად ასე ტრაგიკულადაც თავი რომ იჩინეს, არც არავის ანუხებდა და მასზე არც არავინ კრინტს სძრავდა (საერთოდ, დღეს საქართველოში ბევრი კალმოსანი - „რაინდი“ იცოხნის თავმომწონედ იმას, რასაც მე ჯერ კიდევ როდის ვწერდი „შავ წიგნში“, დაჭერის შიშის ზარის ქვეშ!).

„ასტაფიევი“ თქვენ საკმაოდ დიდი ხნის წინათ გამოგიგზავნეთ, ოღონდ არ ვიცი კი, მის გასაცნობ-ნასაკითხად დრო უკვე გამონახეთ თუ არა... შარშან იგი, აგვისტოში, მდულარე ცრემლებით სავსე წერილითურთ ა.ნ. იაკოვლევსაც გაუგზავნე, თქვენს მეგობარს (ასე ვფიქრობ, რაკი გაფრენა-ჩამოფრენისას აეროდრომზე მეტწილად იგი გაცილებით და გხვდებათ ხოლმე), ოღონდ მისგან ისეთივე პასუხი მივიღე, როგორიც... აიატოლა ხომეინისაგან ჩემს გაუგზავნელ ბარათზე!

ამჟამად „Беседа“-ს გიგზავნით, რომელიც ამ რამდენიმე ხნის წინათ მიხეილ გორბაჩოვს „ასტაფიევის“ თანდართვით გაეგზავნა.

როგორც ცნობილია, ამერიკელები სტატისტიკის დიდი მოტრფიალენი არიან. ამას წინათ ყურნალ „რიდერს დაიჯესტ“-ში მკითხველს შეეძლო გასცნობოდა იმას, თუ რა ხდება ამერიკაში ყოველდღიურად:

„ძაღლები კბენენ II ათას კაცს, მათ შორის ფოსტალიონს - ოცს“...

„მთელი ქვეყნის მოსახლეობა მიირთმევს 167 მილიონ კვერცხს...“

„ოცი ათასი ამერიკელი წერილს წერს პრეზიდენტს...“

აბა, თვითონ წარმოიდგინეთ და განსაჯეთ, ბატონო ედუარდ, თუკი რონალდ რეიგანი ყოველდღიურად ოცი ათას წერილს ღებულობს, რომლებშიც არც ერთი ამერიკელი თავის პრეზიდენტს არც ბინას სთხოვს, არც სამსახურს, არც ტელეფონის დადგმას, არც დამსახურებას, არც რაიმის დაბეჭდვა-გადაბეჭდვის ნებართვას, მაშინ ჩვენი დიდად პატივცემული მიხეილ გორბაჩოვი რამდენ ათასნაირი თხოვნა-ვედრებით აღსავსე წერილს მიიღებს ყოველდღიურად?

ჰოდა, ამ ზღვა წერილებში მისი აპარატი ვითომ ჩემს მოზრდილ კორესპონდენტციას ამოარჩევს და გადასცემს მას ნასაკითხად?

ღიახაც რომ, აქ საჭიროა თქვენი დახმარება და რეკომენდაცია... და ეს არც უნდა დაიზაროთ!

ჩვენ, ქართველებს, დიდად გვესახელება, რომ თქვენ ამოდენა სახელმწიფოს საგარეო საქმეებს განაგებთ, მაგრამ იმ „გარე-გარე საქმეებს“ ბევრი არაფერი დაუშავდებათ ათასში ერთხელ ქართულ საქმესაც, სამართლიან ქართულ საქმესაც თუ ნაჰკრავთ ხოლმე სასიკეთოდ ხელს...

ცოტა მეუხერხულება, ასეთი უბრალოზე უბრალო ჭეშმარიტება შეგახსენოთ, მაგრამ...

ქართველი ხალხის მეხსიერებაში საისტორიო კაცად იმით კი არ დარჩებით, ედუარდ შევარდნაძემ ანგოლაში მშვიდობა დაამყარა და კამპუჩიელებს უპატრონაო... „Такое длинное, длинное письмо Виктору Астапьеву“-ს დაბეჭდვა მოსკოვში (უკიდურეს შემთხვევაში საქართველოში მაინც) ჩემს პირად წისქვილზე კი არ დაასხამს წყალს... მისი დაბეჭდვით მე ის როდი მინდა, რუსულად მკითხველის თვალში მწერლად გამოვჩნდე, მე ამით ის მინდა, რომ საქართველო არ ჩანდეს უცხოთა თვალში ისეთ საფრთხობელად, როგორადაც ამას ასტაფიევი ხატავს და აგვიწერს...

ეს საერთო საერო, საქართულო საქმე იქნება, რაც ასე დიდად გვჭირდება ახლა ქართველებს: ჩვენზე უფრო სახელგატეხილი ხალხი სხვა არავინაა ამჟამად საბჭოთა კავშირში (ჩვენ შორის დარჩეს და... ამაში ბრალი მართო ასტაფიევეს როდი მიუძღვით, მათ საამისოდ ჩვენივე მრავალნაირი სახის უზნეო, უღირსი, ყოველად საძრახისი საქციელიც აძლევთ საბაბს).



მე ორჯერ მომმართეს, თქვენს ამ წიგნს საზღვარგარეთ გავაპარებთ და იქ ხალისითაც კი გამოსცემენო, მაგრამ მე არც თანხმობა მიმიცია და ამის გამო არც სიხარულით ავფოფინებულვარ: უცხოეთში ქართველებს თითო - ოროლა კაცი თუ იცნობს და იქ ჩვენ არც მტრები გვყავს, თავის დაცვა ჩვენ მლანძღავ - მაგინებლებთან აქ უფრო გვჭირდება, ჩვენივე ქვეყანაში!

მინდა, ესეც გითხრათ: როცა ამა წლის 31 მარტის ერთ-ერთ რუსულ გაზეთში ასეთი რამ საკვირველება ამოვიკითხე:

„М.С. Горбачев по-ленински действует. Пока. Если только пресса не постарается внушить ему мысль об исключительности“...

გავიფიქრე, რატომ არ შეიძლება „ასტაფიევთან“ ერთად „Беседа во сне...“ დაიბეჭდოს?!

4 აპრილი, 1988 წელი.  
თბილისი.

პატივისცემით  
კიტა გუაჩიძე



### ჟურნალ „კრიტიკის“ რედაქტორს რევაზ მიშველაძეს

ბატონო რევაზ!

ვფიქრობ, დიდსულოვნების გრძნობა არც ახლა გიღალატებთ და არ გამკიცხავთ საძრახისი უმადურობისათვის; თქვენთვის მადლობა განა, აბა, ასე დაგვიანებით უნდა მომეხსენებინა იმ მწერლური სიკეთისათვის, რაც თქვენ კარგა ხნის წინათ გამოიჩინეთ ჩემდამი, იმ ავტორისადმი, რომელიც თქვენს კაბინეტში მოუხსენებლად რომ შემოვიდეს, ვერც კი იცნობთ.

აღბათ უკვე მიმიხვდით: მე მხედველობაში მაქვს ჩემი ბოლოდროინდელი ნაწერ-ნათით-ხნი, რომლებსაც თქვენ, ათეისტმა კაცმა, ჯვარი გადაწერეთ და ქრისტიანულად გზა დაანათლეთ ჟურნალ „კრიტიკის“, საერთოდ, პილპილმოყრილი ფურცლებისაკენ...

ასე, მაგალითად, „კრიტიკის“ მე-7 ნომერში ერთი მზა მასალა სასწრაფოდ ამოაგდეთ და ჩემი ჩასვით – საკმაოდ მოკრიტიკო ღია წერილი პროფესორ შალვა ამონაშვილისადმი, და ეს მიუხედავად იმისა, რომ ბატონი შალვა თქვენი ახლო მეგობარი თუ არა, ყოველი შემთხვევაში, ახლო ნაცნობი იქნება მაინც („Профессор профессора видит издалека!“).

თქვენ ასევე არ მოერიდეთ მინისტრსა და პროფესორს დავით ჩხიკვიშვილს და ჯერ კიდევ მის სიცოცხლეში, მინისტრობისას, „ბუთქეთ“ „კრიტიკის“ მე-8 ნომერში ჩემი არსებითად უწყინარი – ესეც ღია! – ეპისტოლე მისდამი;

და რაც ყველაზე უფრო საკვირველი და საოცარია, და რაც თქვენს ქრისტესებრ თავდადებაზე და მოუსყიდველობაზე მეტყველებს, თქვენ, არა როგორც მხოლოდ რედაქტორი, როგორც დ რ ა მ ა ტ უ რ გ ი ც კი, არ მოერიდეთ თქვენთვის ასე საჭირო რეჟისორების, პირველ რიგში მძლეთა მძლე რობერტ სტურუას და თემურ ჩხეიძის მომდურებას და არ შეეპუეთ, აღბათ თქვენი აზრით, ჩემგან მათს უსამართლო განქიქებას და „კრიტიკის“ მე-9 ნომერში ქათქათა ადგილი მიუჩინეთ ამ რამდენიმე წლის წინათ დაწერილ და ამ რამდენიმე წლის მანძილზე სხვა, თავის ატკივებისგან დაზღვეული რედაქტორების მიერ გვემულ-წამებულ „საით მიექანება ქართულ თეატრს...“

და ეს კვლავ მიუხედავად იმისა, რომ თქვენ, როგორც პროფესიონალი თეატრალი, არა მგონია იზიარებდეთ მასში გამოთქმულ ჩემს მოსაზრებას იმის თაობაზე, რომ არგენტინა-ავსტრალიის ტაში სულაც ვერ შეაყოვნებს ქართული თეატრის აჩქარებულ სვლას... დ რ ა ნ ტ ე ს ა კ ე ნ !

სავარაუდებელია, რომ ამ თქვენს რედაქტორულ გულადობას უთუოდ ხელი შეუწყო ახლა ჩვენში აზრთა პლიურალიზმის ასე ჩინებულად დაკვირტიანებამაც.

ამჯერად, ბატონო რევაზ, გიგზავნით დასასტამბავად კვლავ ღია ბარათს, ამ შემთხვევაში გაზეთ „თბილისის“ დროდადრო დროებით რედაქტორისადმი და ვიმედოვნებ, თქვენ თუმცა ქალბატონ ნარგიზა მგელაძისათვის დიდად სასურველი ავტორი ბრძანდებით, მას მაინც გამო-

აქვეყნებთ – უშიშრად და უკან მოუხედავად! — „კრიტიკის“ თუ მორიგ ნომერში არა, ამა წლის დამატებით, მე-13 ნომერში მაინც, რისთვისაც შესაძლო რეციდივის შიშით შეპყრობილი, წინასწარ გიხდით მადლობას.

16 დეკემბერი,  
1988 წელი.

მუდამ თქვენთან გასარეზული  
კიტა გუაჩიქი  
(პროზა-კინოში — ხაჩიქი!)

ორი მიკროცნობა:

გაუცნობიერებელი მკითხველისათვის:

1. „კრიტიკა“ ორთვიური ჟურნალია და წელიწადში გამოდის ექვსი ნომერი.
2. ხაჩიქი — რ. მიშველადის ერთი ნოველის („ქველი“) და მის მიხედვით შექმნილი მოკლემეტრაჟიანი ფილმის პერსონაჟია; მასში ავტორი, რამდენადაც ვიცი, მე და ჩემ მიერ მრავალშვილიანებზე ჩამორიგებულ ფულებს გულისხმობს.



### სტამბა „სამუშაოს“ მკინძკის თენგიზ თომაძის

ჩემო თენგიზ!

გვიან გავიგე შენს ოჯახზე დამტყდარი უბედურების ამბავი, ამიტომ მოხდა, რომ იმ შავ დღეებში ვერ მოგიწახვალე და ვერ მოგიხამძიმრე.

ჩემი „შავი წიგნის“ ჰონორარიდან გიგზავნი ათას მანეთს ობლად დარჩენილი ორი ლლაპი შვილიშვილის აღზრდისათვის დასახმარებლად.

მოგილოცავ ახალ, 1990 წელს და ვისურვებდი, მომავალში მარტო სიხარული ყოფილიყო შენი და შენი მეუღლის, შენი შვილებისა და შვილიშვილების თანამგზავრი!

28 დეკემბერი, 1989 წელი  
თბილისი

კიტა გუაჩიქი



### ქალბატონ მ. გ. გაქრაქის!

მაპატიეთ, თუკი მიმართვის უკეთესი ფორმა ვერ გამოვნახე: რაკი მისამართს მატყობინებთ, ალბათ გსურთ, თქვენი ბარათი უპასუხოდ არ დავეტოვო, და მაინც, რატომღაც ინიციალებს ეფარებით (მ.გ.).

ცოტა არ იყოს, მაკვირვებს ისიც, რომ თქვენ, როგორც ასტაფიევის წერთ, არც რუსულ სკოლაში გისწავლიათ და არც დიდი ხნით მოსკოვში გიცხოვრიათ, და მაინც მე, ქართველ მწერალს ქართველი მკითხველი „Никита Михайлович“ -ობით მომმართავთ, ბარათსაც რუსულად მწერთ და „Царица Тамары“ -ს პროსპექტიდან (?!?) „Улица Барнов“ -ამდე ფოსტალიონმა იგი „რუსულად“ უნდა მომიტანოს!.. (თბილისში ჯერჯერობით ყველა ფოსტალიონმა იცის, ავად თუ კარგად, ქართული წერა-კითხვა).

ახლა მოკლედ არსებითზე: თქვენ, მაღლობა ღმერთს, მხოლოდ ერთი საყვედურით იფარ-  
გლებით ჩემი წიგნის მიმართ, არ უნდა დაგენერათო ქართველებზე „Черезчур ретивые ура-  
патриоты“-ო, რომლებმაც აღშფოთებით მიმართეს რედაქციას და ასტაფიევსო...

ამ „ურა-პატრიოტებში“ პირველ რიგში, ცხადია, საკუთარ თავს გულისხმობთ მაგრამ საქ-  
მე ის არის, რომ მე თვითონ მათში თქვენ თავს სულაც არ ვგულისხმობ, და არც შემძლო მეგუ-  
ლისხმა: თქვენი წერილი ასტაფიევისადმი, თარიღის მიხედვით, 1987 წლის მაისშია დაწერილი,  
ჩემი „Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву“ კი, ქსეროქსზე გადაღებული, 1986  
წლის სექტემბრიდან ვრცელდებოდა არა მარტო საქართველოში (თუ „სამართალში მიმცემთ“,  
თავის გასამართლებელ საბუთად აკადემიკოს ლიხაჩოვის მიერ ჩემდამი მოწერილ ბარათს მო-  
ვიშველიებ, დათარიღებულს 1987 წლის 30 მაისით, რომლის ასლსაც გაახლებთ).

საერთოდ, თქვენი წერილის არსებობის ამბავი პირველად გავიგე და პირველად წავიკითხე  
გუშინ, როცა ის თქვენგან მივიღე: დაწერილია უთუოდ პროფესიონალურ დონეზე და თუ მას  
ადრესატი არ გამოეხმაურა, ეს მაინცდამაინც ნუ დაგამწუხრებთ; ასტაფიევმა არც ქსეროქსზე  
და არც სტამბურად დაბეჭდილ წიგნზე მეც არაფერი მიპასუხა, ალბათ როგორც კუდმომწვარ-  
მა...

პირველ ხანებში, ცხელ გულზე „Наш Современник“-ის რედაქციას და თვით ასტაფიევს ლა-  
მის დედის საგინებელ წერილებს უგზავნიდნენ საქართველოდან („Ты подонок“ ... „Ты подлец“...  
„Негодяй ты“...).

ჰოდა, როცა ამ სიტუაციაში და ამ ფონზე მეც დავაპირე მეპასუხნა მისთვის, მთავარ მიზ-  
ნად დავისახე, ჩემი „უსტარი“ დამენერა იმგვარად, რომ ასტაფიევს და, საერთოდ, რუსულენო-  
ვან მკითხველს ეგრძნო, რომ ამის დამწერი მართლაც მწერალია და არა ვიღაც განწინმატებული,  
მანდარინებით მოვაჭრე ქართველი სპეკულანტი...

და ამას, მგონი, ნაწილობრივ მაინც მივალწიე კიდევ, რასაც თითქოს არც თქვენ უარ-  
ყოფთ.

18 იანვარი, 1990 წელი  
თბილისი

პატივისცემით თქვენი  
„Никита Михайлович“  
ანუ იბივე კიტა ბუაჩიძე



## საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრს შოთა გორგოძას

გატონო შოთა!

როცა ამ პაკეტს გახსნით, ვფიქრობ, არ გაგიძნელდებათ, მიხვდეთ, რატომ გეგზავნებათ  
გაზეთი „კაბადონი“, გ. გუმბარიძისადმი გაგზავნილი წერილის ასლი და „შავი წიგნი“, რომლის  
მთლიანად წასაკითხად დროს თუ ვერ გამოიხატავთ, მაშინ მის ერთ თავს მაინც გაეცანით: 99-  
106 გვერდებს.

დამატებით პირადად თქვენ დაბეჯითებით გთხოვთ, მიიღოთ გადამჭრელი ზომები, რათა  
აიკრძალოს ტროტუარებზე მანქანების გაჩერება-დაყენება და ამით ადამიანებისთვის სასიარუ-  
ლოდ განკუთვნილ ამ გზებზე დაუსჯელობის იმედით გათავხედებული მძღოლების თარეში.

თბილისის ტროტუარები ავტომობილებით ისეა უკვე ახლაც გადახერგილი და სულ ახლო  
მომავალში უეჭველია, კიდევ უფრო ისე გადაიხერგება, რომ ქვეითებს თავისივე გზაზე მიხვე-  
ულ-მოხვეულად სიარულის საშუალებაც მოესპობათ.

ამ სფეროში მტკიცე წესრიგის დამყარება, ვიცი, იოლი არ იქნება, მაგრამ ძალ-ღონეს მა-  
ინც ნუ დაიშურებთ თუნდაც იმიტომ, რომ დღევანდელივით არც თქვენ ივლით მუდამ და ყველ-

გან მანქანით, საპენსიო ასაკი და სიბერე როდისმე თქვენც აუცილებლად მოგაკითხავთ და... ვაითუ, პრაქტიკულად მხოლოდ მაშინ შეგანუხვით „ფეხოსანთა“ საცოდაობამ...

ჰოდა, ვიდრე სულ გვიან არ არის...

ბუზი მანამდე უნდა მოკლა, ვიდრე სპილოდ გადაიქცევა... სამწუხაროდ, საბჭოთა ხელი-სუფალთ, არა მხოლოდ საქართველოს მასშტაბით, ამის მიხვედრის უნარი ყოველთვის აკლდათ, ამიტომაც დაზღვავედა ქვეყნად ამდენი ვაი-უშველელები...

ვშიშობ, ეგებ იფიქროთ, მანქანებისადმი ასეთი მიდგომით, უგარაჟობით ისედაც განვალე-ბული მათი მფლობელები, ვაითუ, კიდევ უფრო განვალდნენო...

უეჭველად განვალდებიან და...

დაე, განვალდნენ!..

ამ განვალდებამ შეიძლება ზოგიერთს მაინც დაუკარგოს ჩვენში ასე პათოლოგიურად მოდე-ბული მანქანის შექენა-პატრონობის საღერღელი!..

გვახსოვდეს: ქართველებმა უკვე იმ საბედისწერო ზღვარს მივალნიეთ, როცა ყოველი მანქანა კუბოდ უნდა გვესახებოდეს.

გონიერი კაცი სიკვდილს ისე არ უნდა დახარბდეს, რომ კუბოს სიცოცხლეშივე წინასწარ იმზადებდეს...

24 მაისი, 1990 წელი.

კიტა ბუაჩიძე



### თბილისის აღმასკომის თავმჯდომარეს ირაკლი ანდრიაძეს

**ბატონო ირაკლი!**

ამ თვენახევრის წინათ თქვენი დავალებით კვლავ დამირეკა არველაძემ და მაცნობა, რომ ისინი უკვე შეუდგნენ მრგვალ ბალთან მიწისქვეშა გასასვლელის პროექტის შედგენას...

მართალი გითხრათ, ჩემთვის ამ ფრიად სასიამოვნო ამბავმა დიდად გამაკვირვა: აკი ამ ზა-რამდე ორი თვით ადრე იმავე არველაძემ ცივი წყალი გადამასხა თავისი ცივი უარით და... აი, ახ-ლა კი....

არ ვიცი (მაინტერესებს კი ძალიან!), ეს საკითხი ხელახლა ვინ წამოჭრა, თქვენ თუ გივი გუმბარიძემ?

ასეა თუ ისე, სასიკეთოს აქ, ადგილზე, ჯერჯერობით მაინც ვერაფერს ვხედავ და მრგვალ ბალთან ამ ჯოჯოხეთურ მონაკვეთზე გადასვლა-გადმოსვლისას ისევე წინანდებურად ქოქოლას ვუთვლი ხოლმე არა მარტო სინდისგარეცხილ, ტუტუც მძლოლთ!

გიგზავნით 3 ნომბრის გაზეთ „კაბადონს“, რომელშიც ჩემი წერილია დაბეჭდილი, „ბლავი-ლი ბებერ ხარისა!“

მთლიანად მის წაკითხვას არ გავალდებულებთ, ამის დროს, აბა, სად გამონახავთ, ამიტომ წაიკითხეთ მხოლოდ ის ადგილი, რომელიც კარლო გარდაფხაძეს ეხება, ოღონდ წაიკითხეთ ლი-მილით და გული სულაც არ დამეთუთქება, თუ იტყვი, რვა წლის წინანდელი ნაწყენობა ახლა რამ გაახსენა ამ ოჯახკეტიანსო...

5 ნოემბერი  
1990 წელი,

თუ „ლამანუის გვირაბის“ გაყვანას დაიწყებთ  
მაშინ თქვენი მარად მლოცველი

კიტა ბუაჩიძე



## სახელმწიფოს მეთაურის მთავარ მრჩეველს კულტურის დარგში ვალერიან ასათიანს

ბატონო ვალერი!

ბოლო ხანს ერთმანეთს ისეთი დღეები წაებანრა, უადგილოდ და უხერხულად მივიჩნიე თქვენი მოცდენა უფრო მნიშვნელოვანი სახელმწიფო საქმეებისაგან, ვიდრე ჩემი დღევანდელი ლიტერატურული საქმიანობაა.

ამასობაში კი ამ ჩემს ბოლოდროინდელ ნამუშევარს ვიქტორ რცხილაძე გულდასმით გაეცნო და მისი სასწრაფოდ გამოქვეყნება ძალზე საჭიროდ მიიჩნია, ყველა იმ ამბავს, რაც ახლა ჩვენში ხდება, მალამოსავით დაედებაო, დაურეკა კიდეც გურამ გოგიაშვილს, ამის დასაბეჭდი ქალაქი ეგებ მე თვითონ გამოვნახო, მაგრამ მისი ცდა, თუმცა ამაში „ოქროს თევზიც“ თითქოს ხელს უმართავდა, უნაყოფო გამოდგა; მაშინ მან „ლიტერატურულ საქართველოს“ მიმართა და, როგორც გადმომცა, მთავრობის ტელეფონთან თამაზ წივნივაძის ნაცვლად ჯუმბერ თითმერიას გადაეყარა, რომელმაც იუცხოვა თურმე, კიტა ბუაჩიძეს ჩვენთან ვისი რა პროტექცია სჭირდებაო, ვიქტორს კი ეთქვა, დიდი წერილიაო, - იყოსო...

ჰო, მაგრამ, თქვენც იცით, მოადგილე მაინც მოადგილეა, „თლათ უფროსის“ გარეშე მნიშვნელოვან საკითხს ვერ გადაწყვეტს.

ჩემი ეს წერილი კი, როგორც ხედავთ, გაზეთისთვის მართლაც დიდზე დიდია, ოღონდ ესეც არის, თუკი „ლიტერატურული საქართველო“ ნომრიდან ნომერში თუნდაც ნამდვილად კარგი მწერლის რომანს ბეჭდავს, რატომ არ შეიძლება, იგივე გაზეთმა ჩვენი ტრაგიკული დროის მიმომხილველი, მწვავე პუბლიცისტური ნაშრომი დაბეჭდოს.

საერთოდ, ბატონო ვალერი, დღეს რომანებს კი არა, ლექსებსაც თითქმის აღარავინ კითხულობს, ყველა, დიდიც და პატარაც, პოლიტიკურ პუბლიცისტკას ეტანება.

ასეც არ იყოს, ჟორჟ სიმენონი ანდა აგატა კრისტი უნდა იყო და ამათი კალმის ღირსი დეტექტივი შექმნა, რომ მას ყოველმხრივ დალხინებული ევროპელი და არა დღევანდელი აფორიაქებული. უპურობითაც კი გამწარებული ქართველი მკითხველი დაენაფოს, თანაც იმ პირობით, რომ მას ეს დეტექტივი წიგნის სახით ედება წინ და არა კვირიდან კვირამდე მისი გაგრძელებების მომლოდინე იქნება: საინტერესო დეტექტივი ხომ ერთი ამოსუნთქვით, ზოგჯერ ერთ ღამეშიც იკითხება...

რას იზამ, საქართველოშიც უკვე კარგა ხანია, წავიდა ის დრო, როცა ალექსანდრე ყაზბეგის „მამის მკვლელის“ გაგრძელებებს გულისფანცქალით კითხულობდნენ, ან კიდეც ანასტასია ერისთავ-ხოშტარიას „მოლიპულ გზაზე“.

მოკლედ, ასეა თუ ისე, ახლა თქვენ წინ დევს უქალაქობის, ულენტობის, „უკაპირკობის“ ბაზაზე გადაბეჭდილი ჩემი მოზრდილი „დეტექტივი...“

ო, ასეთი კი არა, მანქანაზე დიდებულად გადაბეჭდილი ესა თუ ის ნაწარმოები, ლიტერატურული თუ მეცნიერული, მკითხველზე ისეთ შთაბეჭდილებას ვერ ახდენს, როგორც იგივე ნაწარმოები, სტამბურად ხორცშესხმული. არა მგონია, თქვენ ეს პირადად არ გქონდეთ შენიშნული და დაცდილი.

და მაინც. რაკი ამ „გრძელზე გრძელი უსტარის“ პირველი 28 გვერდი ამ რამდენიმე ხნის წინათ უკვე წაიკითხეთ, მოიწონეთ და მიიჩნიეთ გამოქვეყნების ღირსად (მასში ზოგი რამ ახალიც ჩაემატა). შეიძლება ამიტომაც ასე თავხედურად ვფიქრობ, არც ეს „გვიანდელი ჩანამატი“ გაგანბილებთ: მასში მრავალ მტკივნეულ საკითხს ვიხილავ და მრავალ პირს ვეხები; ისეთსაც კი, როგორც „ყველას მომრევი“ რევაზ მიშველაძეა, რომელმაც გუშინდელ „ლიტერატურულ საქართველოში“, მართალია, ჩემი მისამართით ქების სიტყვები არ დაიშურა, მე მაინც, ამის მადლობის ნიშნად, არც ერთი კრიტიკული სიტყვა არ ამომიგდია და არც რაიმე შემირბილებია: რა ვქნა. შევარდნაძის გადადგომის საკითხში „კიკა“ წერეთლის გვერდით დგომა მისი ბიოგრაფიის სამარცხვინო ფაქტად მიმაჩნია.

დასტურ, თუ გახსოვთ, ერთხელ მკითხეთ, სად და როდის დაიბეჭდაო ტალიაშვილის წერილი, არ ვიცი კი, შემდგომ მოიძიეთ ის გაზეთი („საქართველოს სამრეკლო“, 07.05.93) და წაიკითხეთ თუ არა: მასში ქალთა შორის „ზვიადიზმის“ ეს პეტრიაშვილისნაირი დამცველი და პროპაგანდისტი სასიკვდილო ბრალდებად „შევარდნაძის აგენტობას“ მიყენებს.

ცოტა არ იყოს, უცნაური კია, შევარდნაძის ცეკას მდივანობისას არავინ არ მთვლიდა მის აგენტად და ალბათ ამიტომაც არც პიესებს მიდგამდნენ და არც წერილებს მიბეჭდავენ, ახლა კი, შევარდნაძის სახელმწიფოს მეთაურობისას, ტალიაშვილები მის აგენტად მაცხადებენ, და მაინც, გოგიაშვილები დროულად არაფერს მიბეჭდავენ; ჰოდა, რა ქნას, აბა, სანყალმა ბერიკაც-მა, რომელსაც ტალიაშვილ-ქორიძის უმაღლესი განჩინებით, არც თავი უჭრის და არც კალამი, იმ ქვეყნის იმედით ჩავიდეს მოახლოებულ სამარეში?!

ღიახ, გონივრული ნაბიჯი, გადადგმული, სამწუხაროდ, დაგვიანებით...“ პირველად სწორედ გურამ გოგიაშვილს გავუგზავნე და მას მიმტანისათვის ეთქვა, ვახტანგ გოგუაძის წერილმა ხალხში დიდი აღშფოთება და მკვეთრად უარყოფითი რეაქცია გამოიწვია და... ვერ დავბეჭდავო! (ამის შემდეგ გავიდა სამი დღე და... ედუარდ შევარდნაძემ „ესენგეში“ შესვლის ამბავი გვაუწყა!).

„გონივრული ნაბიჯი“ „ლიტერატურულმა საქართველომ“ სწრაფად და ხალისითაც კი დაბეჭდა (15.10.93) ოღონდ ამას ჩემთვის ის სანუხარი მოჰყვა, რომ ის ორსტრიქონიანი ადგილი, თუ რატომ დამინუნა იგი „საქართველოს რესპუბლიკამ“ (გოგიაშვილს გვართ არც ვიხსენებდი) შემიცვალა ისე, რომ კოლეგისთვის არ ეწყენინებინა.

კი, მაგრამ... მწერალ კაცს იმის შიში უნდა ჰქონდეს, მწერალთა გაზეთში რას ამოუგდებენ და რას შეუცვლიან?! ჩემი აზრებისთვის მე უნდა ვაგო პასუხი და არა რედაქციის შინამუშაკებმა!

ასე რომ, ბატონო ვალერი, თუკი თქვენ, „ხელმწიფის“ ჩრდილში მყოფი „ნაზირ-ვეზირი“, ახლა ამ სტატიის მხოლოდ გულწრფელი მონონების შემთხვევაში ვაჟკაცურად მოიქნევთ კუდს და დააბეჭდინებთ მას, რაც საერო საქმეა და არა პირადი ჩემი, ისიც სთხოვეთ რედაქტორს, დაბეჭდოს ხელუხლებლად (მანამდე კი, თუ ასეთი რამ იქნება, ყველა თქვენს რჩევას, როგორც იტყვიან, მადლობით მივიღებ და ანგარიშსაც გავუწევ).

და რაც ყველაზე უფრო მთავარია, წერილი რომ უფრო მეტი მამხილებელი ძალით აჟღერდეს, იგი უნდა დაიბეჭდოს, სულ დიდი, ორ ნომერში მაინც: ბევრი არაფერი დაუშავდება, გაზეთს სახე არ შეელახება, სხვა მასალებს — „რედაქტორის გვერდისა“ და, ღმერთმა ნუ ქნას, ნეკროლოგების გარდა, უახლოესი მომავლისათვის თუ გადასდებს.

18.10.93

კიტა ბუაჩიძე

P.S. როგორც ყური მომიკრავს, თქვენ, მგონი, ძველი ბერძნული იცით და თუ ეს ასეა, რომ არ შენუხდეთ და ამ წერილში (და სხვაგანაც) მიმობნეულ ზენონის გამონათქვამებს დედანში ძებნა არ დაუნყოთ, გამოგიტყდებით: მე მათ ფილოსოფოსს უფრო მეტი შთამბეჭდაობისთვის ვაწერ.



**ჯარჯაროვით არცთუ სულ ღია ბარათი...**  
**პეტიარკურგის ტოვსტონომოვოს სახ. დრამატული**  
**თეატრის მთავარ რეჟისორს თემურ ჩხეიძეს**

ასლი ჩემი სიკვდილის შემდეგ – თეატრალურ მუზეუმს

„ესეცა პრეამბულა“:

ვიდრე არსებითს შევეხებოდე, რისთვისაც ეს ბარათი იწერება, რაკი ჩემს ადრესატზე რამდენიმე ათეული წლით უფროსი ვარ და ძალზე ახლოს ვიცნობდი მამამისს (მამიდასაც, ვსწავლობდით ერთ სკოლაში) და მან ერთხელ თავისი შვილი, მომავალი თეატრალური მოღვაწე, ყმანვილი წარმომიდგინა დრამატურგს გასაცნობად („მე კარგი ბიჭი მყავს!“), ვფიქრობ, უზრდელობაში არ ჩამომერთმევა, თუკი მას ახლაც შენობით მივმართავ, მიუხედავად იმისა, რომ იგი ამ დღეებში რუსეთის სახალხო არტისტიც გახდა (ეს გვამცნო ანატოლი სობჩაკმა, პეტერბურგის მერმა, თბილისში ყოფნისას, ამა წლის 3 თებერვალს, თუმცა იმხანად პრეზიდენტ ელცინს საამისო ბრძანებულებაზე ხელი ჯერ კიდევ არ ჰქონდა მოწერილი, მაგრამ ამ სამ კვირაში, ცხადია, უკვე მოაწერდა).

„აქაცა თავიღათავი ტექსტი“:

თემურ ჩემო, ნოდარის ძე!

ამ სიცივეში პასტამიმხმარი კალამი ხელში ამაღებინა გუშინდელ „საქართველოს რესპუბლიკაში“ მოთავსებულ ჟურნალისტ პეტმარ აბაიშვილის წერილში ამონაკითხმა:

„ანექლოტი“: ებრაელი ისრაელში მიდის, ეკითხებიან, რატომ მიდიხარო... უპასუხებს: პურს აიღებ, გიხარია, წყალი მოდის, გიხარია, მეტროდან ცოცხალი ამოხვალ, გიხარია... რა ვქნა, ამდენი სიხარულისაგან მეშინია, გული არ გამისკდესო...

რაკი ყველა ჩემი კომედია ახლაც თითქმის ზეპირად მახსოვს, უმალ გამახსენდა „ამბავი სიყვარულისა“ („მოვიგონოთ ჩვენი ახალგაზრდობა“), მაგრამ ვიდრე ამ „ანექლოტთან“ დაკავშირებით ორ პატარა ნაწყვეტს მოვიყვანდე, შევნიშნავდი: რახან რუს მკითხველს თუ მაყურებელს სრულებით არაფერს ეტყოდა დღეს მოძველებული, თითქოს სასაცილოდ გამხდარი სახელი „ექვთიმე“ და ძნელად წარმოსათქმელი „ვეფხვია“, მე ისინი ქართულსავე სანდროზე და ლადოზე შევცვალე, პროფესორი მემანვნიშვილი კი მანონიშვილზე, ფინალში რჩევას რომ აძლევს გულმტკივან სანდროს:

– Антибиотиками, пожалуйста, не увлекайтесь. единственное радикальное средство для укрепления сердца, это...

„Сандро – ... спокойная жизнь! Вашу книгу, профессор, «Советы сердечникам», я выучил наизусть. Стараюсь не обращать внимания ни на какие жизненные невзгоды – жить просто, по системе йогов, и, доложу вам, по части положительных эмоций, уже достиг некоторых успехов. Я черпаю их из гущи жизни. Вот, н а п р и м е р , сегодня раздобыл табуретку...

Профессор М а ц о н и ш в и л и (словно отрезвляясь): Где вы ее достали?

С а н д р о : На Вокзальной площади.

Профессор М а ц о н и ш в и л и (убегает с юношеской резвостью): Такси! Такси!..

С а н д р о (рассматривает «находку»): разве этой радости не хватит на целый год? (Ивлите):  
Ведь хватит, а?

ნაწყვეტი მეორე:

Л а д о (входит): Вот тебе и новый дом: в кухне потолок обвалился, дядя Сандро! Я чудом спасся... Я-то что, паркет жалко – весь изгажен.

С а н д р о (левой рукой держится за сердце, правую поднимает вверх): Господи, столько радости слишком много для одного человека! Не своди меня с ума, пощади!

(„Только комедии“, стр. 165).

არა მგონია, რომ თქვენ... რომ შენ, თემურ ჩემო, ამ ორ „ანექდოტს“ შორის პირდაპირი მსგავსება ვერ მონახო, და თუ მონახავ, მოგაგონებ, ჩემი „სცენური ანექდოტი“ შექმნილია 35 წლით ადრე, ვიდრე მეორე, დღევანდელი ცხოვრებისეული, ასე რომ, პლაგიატობაში ბრალს ახლა, ცოცხალი რომ იყოს, ბესარიონ ჟღენტიც ვერ დამდებდა...

არ გამიკვირდება, თუ გაიკვირვებ, ბესო ჟღენტი აქ რა მოსატანიას... ო, მოსატანი თუ მოსაყვანი იმიტომ გახლავს, რომ ნეტარხსენებული ჩვენი ბესო, როგორც ამაზე ერთ დროს უკვე სადღაც ვწერდი, არა ერთი და ათი წელიწადი ისე თავგამოდებით და მეთოდურად დამდევდა, როგორადაც ჟავერი ჟან ვალჟანს, და ეს უფრო იმიტომ, რომ მის წინაშე თავს არ ვიმცირებდი და არ ვეცნობოდი, ერთი სხვა, ჩემი თანამედროვე, „ახალგაზრდა მასწავლებელ“-დრამატურგით ხვეწნით კალთას არ ვახევედი, „რას მერჩი, ბესო, რა იქნება, ვჭამო მეც პური“ („წადი, ძმაო, ჭამე, ჭამე, შენთვის მეტს აღარ მოვიცლი...“); ამაზე უფრო მეტად თავს ესხმოდა ჩემს კომედიებს უფრო იმისათვის, რომ ვერა და ვერ მოენელებინა, რომ ორმოცდაათიანი წლების დასაწყისში მარჯანიშვილის თეატრმა ჩემი, ნაპატიმრალის, ერთი „საკოლმეურნეო“ პიესის დადგმა ამჯობინა, ვიდრე ბესოს იმდროინდელი შავგვრემანი (ბუნებას კონტრასტები უყვარს!) საყვარლის კალმის ნაწრიპინევი...

ჰოდა, მიუხედავად ასეთი პათოლოგიური ამოჩემებისა („...არა, ჯერ არ მინახავს, მაგრამ... აბა, რა უნდა დანეროს, კაცო, კიტა ბუაჩიძემ, კიტა ბუაჩიძემ რა უნდა დანეროს?! „ავ ძაღლში“ ერთადერთი დადებითი გმირი ჰყავს გამოყვანილი და ისიც სომეხია, ჩინჩახოვი!“), და მაინც, ერთხელ ბესომ... ვფიქრობ, ბევრად უფრო აჯობებს ჩემი სიტყვებით მონათხრობს თვით ბატონ ბესოს კრიტიკული მსჯელობა მიუმატებელ-გამოუკლებლად, შეურყენელად წარმოგიდგინო:

„Особо следует поговорить о комедии К. Буачидзе „Вспомним нашу молодость“ („Повесть о любви“), поставленной театром имени Руставели. К. Буачидзе- автор, обладающий определенным комедийным дарованием. Он умеет строить отдельные остро задуманные сценические ситуации, он, б е з у с л о в н о, т а л а н т л и в ы й м а с т е р к о м е д и й н о г о д и а л о г а . Благодаря этим достоинствам, комедии К. Буачидзе вызывают живую реакцию зрителя и привлекают к себе внимание театров.“

ამას მოჰყვება „კომედიური დიალოგის უთუოდ ნიჭიერი ოსტატის“ ძაგება „იმიტვინა რომა..“

„И тем досаднее, что свой талант и умение автор использует в ложном, ошибочном направлении. У м е я с м е ш и т ь з р и т е л я и небезуспешно добиваясь этого, драматург не заботится о том, чтобы осмыслить этот смех, придать ему социально-эстетическую функцию.“

მოკლედ, უ ი დ ე ი ა ო კიტა ბუაჩიძის კომედიებისაგან გამონვეული სიცილიო, ბრძანებს სოციალისტურ რეალიზმზე ნაფიცი კრიტიკოსი, იგი საზოგადოებაში დადებით იდეალს (ესე იგი კომუნისტურ იდეებს – კ.ბ.) არ ამკვიდრებსო, და რარიგ სამწუხაროა, რომ...

„мы не так уж богаты писателями комедийного дарования. Потому заслуживают внимания настойчивые поиски драматурга К. Буачидзе в этом жанре первостепенной важности. Потому и обязаны мы убедительно разьяснять ему ошибочность и неплодотворность творческого пути, по которому он упорно продолжает путь“.

და, აი, ამ ჭკუის შემავონებელი სტრიქონების ამოკითხვის შემდეგაც, არ ვიცი კი, ჩემდა საბედნიეროდ თუ საუბედუროდ, მაინც არ დავდექი მოძღვართმოდღვარი კრიტიკოსის მიერ მითითებულ შემოქმედებით გზაზე და კვლავ ძველებური „სიჯიუტით“ დავწერე სამი კომედია:



„ოქრო კაცი ბენვის ხიდზე“, „რვა მოქმედი პირი“, „ფორმულა პლატონისა“, მცირეოდენი ანგარიშიც არ გავუწიე მის იმ სიბრძნეს, რომ

„Народу, советскому зрителю нужен смех, здоровый, осмысленный, социально и эстетически значимый, целенаправленный“ („Литературная Грузия, №5, 1960г. стр. 77-78.)

არ გავუწიე ანგარიში არა ვილაცის ჯინაზე, უფრო იმიტომ, რომ არა მგონია, ბუნებაში არსებობდეს რალაც ჯანსალი სიცილი და რალაც არაჯანსალი სიცილი... სიცილი სიცილია და თუ მაინცდამაინც საქმე საქმეზე მიდგება, თუნდაც ორაზროვანი უხამსობითაც გამოწვეული „არა-ჯანსალი“ სიცილიც კი ადამიანის ჯანმრთელობისათვის, ფიზიოლოგიურად ნაკლებ სასარგებლო როდი არის, ვიდრე გერმანული თუ ამერიკული ასპირინი, მით უმეტეს, ახლა მუდამ უარყოფითი ემოციებით დამუხტული, უწყვეტად ტრაგიკულ პერიპეტებში გახვეული ხალხისათვის... ო, სწორედ სიცილი ასე კარდინალურად ასხვავებს პირმეტყველს პირუტყვისაგან, რომლის, რომელიც გნებავთ, სახეობისთვის სიცილის გრძნობა აბსოლუტურად უცნობია, მაიმუნებისთვისაც კი...

აქვე გაკვრით იმასაც შევნიშნავდი, რომ მე არ ვიზიარებ იმ, საერთოდ, გავრცელებულ აზრს, თითქოს ხელოვნებას, სიცილისა არ იყოს, შეუძლია, დაამკვიდროს საზოგადოებაში რალაც მაღალი იდეალები.

„ხელოვნების დანიშნულება სულ უბრალოა: მოჰგვაროს ადამიანებს სიხარული“ (მარჯანიშვილი).

ჩემი კომედიებიც, თემურ ჩემო, სწორედ ასეთი პატარა პრეტენზიისანი არიან. ერთხელ შენ, შეიძლება არაერთხელაც, რამდენადაც მახსოვს ბრძანე, კომედია ჩემი სტიქია არ არისო, რომ იუმორთან თითქოს მწყრაღად იყვე... ეს რომ მართლაც ასე იყოს, ეს დიდი ნაკლი იქნებოდა შემოქმედისათვის: რალაც ეს არ ეტყობა სარკაზმით სავსე „ჯაყოს ხიზნების“ არც ტელე და არც თეატრალურ ვარიანტს; ამას წინათ მარჯანიშვილში ერთი ამერიკული კომედია მგონი, სიამონის, დაგიდგამს, რომელიც მე, უტრანსპორტობის გამო, სამწუხაროდ, არ მინახავს... ასე რომ, ამ ბოლო დროს, როგორც ჩანს, შენი რეჟისორული პალიტრა მრავალფეროვნდება.

ჰოდა, რაკი ასეა, მოდი ერთი და...რუსულად თარგმნილ ჩემს კომედიებს გაეცანი, ოღონდ გაეცანი კეთილი გულით და მათი დაწუნების მიზნით ნუ გაიხსენებ, ავტორმა თუ ოდესმე რამე განყენინა, და თუ გაიხსენებ, მაშინ ისიც გაიხსენე, ეს მოხდა მხოლოდ მის მერე, როცა შენ მას, უკვე დიდად ხანმოთეულს, როდესაც პროფესიას უკვე ველარ შეიცვლი, ს ა ა რ ს ე ბ ო წყაროც კი მოუსპე: დიახ, ამ თხუთმეტიოდე წლის წინათ მოევლინე თუ არა მთავარ რეჟისორად მარჯანიშვილის თეატრს, შენი პირველი „პრიკაზი“ ის იყო, რომ იმხანად უკვე ორას ანშლაგს მიღწეული „ეზოში ავი ძაღლია!“ სასწრაფოდ რეპერტუარიდან ამოეგდოთ...

კი, მაგრამ, მაინც რას ერჩოდი, თუნდ იგი სულაც ანტიმხატვრულიც ყოფილიყო: უკვე შენს თეატრში თუკი უკეთესი სპექტაკლები „მოყურებოდნენ“, მაყურებელი ხომ თვითონვე შეაქცევდა მას ზურგს და მექანიკურად ამოვარდებოდა?! არა, დალოცვილო, ის მაინც რატომ არ მოგაგონდა, რუსთაველის თეატრში 25 წლის წინათ დადგმულ ამ პიესაში რარიგ ბრწყინავდნენ დედაშენი (სარე) და მამაშენი (ჩინჩახოვ-ჩინჩახელი), ეს როლები მათთვის სპეციალურად რომ დაწერა დრამატურგმა?!

ალბათ შენიშნე, „25 წლის წინათ“-ს ხაზი გავუსვი, რითაც ის აზრი მინდოდა „შემომეპარებინა“, რომ კომედია თუ საერთოდ შედარებით სწრაფად ძველდება, ჩემი კომედიები ისე იოლად არ ძველდებიან და, იმედი მაქვს, არც დაძველდებიან, გარდა ერთისა („ვარდი ასფურცლოვანი“).

ასეა თუ ისე, მოკლედ, ერთი სიმღერისა არ იყოს, „დავივინყოთ რაც იყო...“

ჰოდა, ჩემი დიდი სურვილია, ვიდრე კართან უკვე ატუზული მიქელ-გაბრიელი მოუსავლეთში წამაძანძალებდეს, რეჟისორმა თემურ ჩხეიძემ, სწორედ რუსეთის სახალხო არტისტმა, ერთ დიდზე დიდ სიხარულს მაზიაროს: დადგას რომელიმე ჩემი კომედია რუსულ სცენაზე, კერძოდ, შენს მეორე, ადრე გორკის, ამჟამად ტოვსტონოგოვის სახელობის თეატრში!

... და მაინც, რომელი კომედია? ეს, ცხადია, მხოლოდ შენს თვალთახედვაზე დამოკიდებული, ოღონდ მე რატომღაც მაინც „Восемь действующих лиц“-ს ვარჩევდი.

ნუ მიაქცევ იმ გარემოებას ყურადღებას, რომ ის ჯერ ქართულ სცენაზეც არ დადგმულა: დანერისას რუსთაველში და მარჯანიშვილშიც იგი ანტისაბჭოურ პიესად ცნეს იმის გამო, რომ საბჭოთა ბინათმშენებლობას სახელს უტეხსო (ხალტურულად ნაშენებ სახლში სხვადასხვა სართულზე მობინადრეთ ერთმანეთის ლაპარაკი ესმით!), ახლა კი მისი დადგმა ჩვენმა თეატრებმა თუნდაც მოისურვონ, ნებას არ დავრთავ: დღის სამ საათზე სპექტაკლი რომ დაიწყება, ჩვეულებრივი გაგებით, ის უკვე თეატრი აღარ არის და... მას ვერ „გაათეატრებს“ ვერც შექსპირი, ვერც ერისთავი – სარდლუ-მახარაძე კოტე და, მით უმეტეს, ვერც თქვენი მონა-მორჩილი წვრილფეხა დრამატურგი...

ასეც არ იყოს, რა ვქნა, რაღაც ათიოდეჯერ საჩვენებლად ჩემს აქამდე დაუდგმელ პიესას, ვერც „პოლიხრონ ჩიჩიას“, ვერც „რვა მოქმედ პირს“ და ვერც „ფორმულა პლატონისას“ ვერ გავწირავ...

სხვათა შორის, არსებობს „რვა მოქმედი პირის“ გერმანული თარგმანი, რომლის დადგმა განზრახული ჰქონდა ჰერმან ვედეკინდს (ამის მოწმენია ნელი ამაშუკელი და ვახტანგ კუპრავა), მაგრამ ვერ განახორციელა იმის გამო, რომ გერმანიაში მეტწილად, კერძოდ კი ზაარბრიუკენში, სასცენო მოედნები მცირე გაბარიტისანი არიან და „რვა მოქმედი პირის“ ორსართულიანი ნაგებობა ვერ აიმართებოდა, მაგრამ უკვე თავად ეს ფაქტი ირიბულად იმის დამადასტურებელია, რომ, თუ ვედეკინდს ვენდობით, ჩემი ეს კომედია გერმანელი და, მაშასადამე, ევროპელი მაყურებლისთვის, თუკი დაიდგმება, უცხო და გაუგებარი არ იქნება...

და განა მართლაც ეს კომედია? დასავლეთში შეიძლება „ავი ძაღლი“ ეხამუშოთ, რადგან მასში წმინდა წყლის საბჭოური ყოფითი ვნებები ბოხოქრობენ, ასეთი „ძაღლები“ იქ არ ჭაჭანებენ, თორემ სხვა, მაგალითად, „მოვიგონოთ ჩვენი ახალგაზრდობა“, „ოქრო კაცი ბენვის ხიდზე“, „ფორმულა პლატონისა“ მათთვის რეზუსი არ იქნებოდა, მით უმეტეს, რუსი მაყურებლისთვის, თუგინდ ის გუშინდელი ლენინგრადელი იყოს, გნებავთ, დღევანდელი სანკტ-პეტერბურგელი, აკი ჩვენ, ერთმანეთთან „ჩახუტებულები“ ათეული წლები ერთ ტაფაში ვინვოდით... რომ ასე არა, ჩემი სტუდენტური კომედია „მკაცრი ქალიშვილები“ („Провинциальная девушка“) 300-ჯერ არ დაიდგმებოდა რეჟისორ მაიოროვის დროს в Московском драматическом театре, რომელსაც თეატრი კი ერქვა, მაგრამ, არსებითად, მისი მსახიობების ნიჭიერების დონე სცენის მოყვარეთა დონეს არც აღემატებოდა, და მაინც... ნავიდა სამასჯერ! (ეს თეატრი მართლაც კარგ თეატრად იქცა გონჩაროვ-ფეროსის მოსვლისას).

მე ვფიქრობ, ამაზე ბევრად უფრო მეტი წარმატება ელის პეტერბურგის ტოვსტონოგოვის სახელობის თეატრში, რომელიც გნებავს ჩემს კომედიას, კერძოდ, „რვა მოქმედ პირს“, მით უმეტეს, თუ მას დადგამს, „მდაბიურად“ თუ ვიტყვი, რ ე ა ლ ი ს ტ ი რეჟისორი თემურ ჩხეიძე და მასში ითამაშებენ ძველებიდან ისეთი „კიტები“, როგორც არიან: ბასილაშვილი (გაიოზი), ლებედევი (იასონი), ანტიოფა (ფრეინდლიხი), ახალგაზრდებიდან უცნობობის გამო ვერავის ვასახელებ.

(სულმა წამძლია და, აი, სახელდახელოდ გადავიკითხე ზოგიერთი სცენა „მოვიგონოთ ჩვენი ახალგაზრდობისა“ და თვალწინ დამიდგნენ: კომენტატორი-ლავროვი, სანდრო (ექვთიმე) – ბასილაშვილი, ზაქრო – ლებედევი, ივლიტა ბოსტოლანაშვილი – ფრეინდლიხი (თუ ჯერ კიდევ ცოტათი მაინც შერჩენია ახალგაზრდული იერი)...

როცა თქვენ...

ბოდიში სტილის აღრევისათვის: როდესაც შენ 10-11 წლისა იყავი, გიორგი ტოვსტონოგოვმა დააპირა, დაედგა „ავი ძაღლი“ (იმ დროს ლენინგრადის ლენინური კომკავშირის თეატრში მუშაობდა), რომელშიც მთავარი, ლაითაძის როლი ეგგენი ლებედევს უნდა ეთამაშა, მაგრამ იმხანად, ჩემს ავბედად, მთელ საბჭოთა კავშირში ძლიერი ანტისატირული კამპანია გაჩაღდა, რომლის საბაბად ერმოლოვას სახელობის თეატრში დადგმული ლეონიდ ზორინის პიესა „Гости“ იქცა (სპექტაკლი მოხსნეს კიდევ). და ახლაც ზუსტად მასხოვს თარგმანზე ჩვენი საერთო მუშაობისას „ჩემი რეჟისორის ნათქვამი:

- В такой ситуации стоит ли нам класть голову на плаху?!

რასაკვირველია, მე მოხარულიც ვიქნებოდი, დამედო „გალავა“ „პლახაზე“, მაგრამ როცა რეჟისორს დასადგმელად პიესა მრავლად აქვს ასარჩევი, შენი ტრაგიკული განწყობილება მას კაპიკის ფასადაც არ უღირს...

თეატრალეზიდან ალბათ ყველამ იცის, რომ თითქმის გარუსებულმა ტოვსტონოგოვმა ლენინგრადის გორკის სახელობის თეატრში ვ ა უ კ ა ც უ რ ა დ სამ, ს ა მ ქართულ პიესას მიუჩინა რეპერტუარში ადგილი, შენ კი, თემურ მამით-დედით და თანდაყოლილი ბუნებით წმინდა წყლის ქართველმა რეჟისორმა იგივე თეატრში, თუ სათვალავში არ ვცდები, უკვე სამი პიესა დადგი და... მათ შორის ქართული არც ერთი, და რამდენადაც გამიგია არც ან აპირებ ამ მხრივ თავი დაიმცრო (!), რაც არა მგონია, დროთა განმავლობაში შენს რეჟისორულ ბიოგრაფიაში საქებ ფურცლად ჩაინეროს.

ასე რომ, თუ არ გინდა, გიორგი ქუჩიშვილის შვილიშვილი საქართველოს გარეთ არაპატრიოტად გამოჩნდე და... არ თქვან შენზე, როგორც ახლა ბრიყვები სტალინზე ამბობენ რა გაუკეთა საქართველოსო, პეტერბურგში მოღვაწეობისას ქართული პიესა ერთი მაინც უნდა... მმ...

აქვე კაცურად გამოგიტყდები: როდესაც საქმე ექსპორტზე მიდგება ხოლმე, ჩვეულებრივ ყველა შემოქმედი, მწერალი იქნება ის თუ მზარეული, საექსპორტოდ პირველ რიგში თავის თავს წარადგენს, ამ მხრივ მე ცოდვილს არც ჩემი თავი მიმაჩნია გამონაკლისად.

ამჯერად პანანკინტელა ეჭვიც რომ მეპარებოდე რომელიმე ჩემი კომედიის დადგმით ჩემზე უფრო ბევრად რუს მაყურებელს არ გაახარებდი, მაშინ ამ სიგრძე უსტარზე დროს არც მივახარჯავდი. დრო მე ცოტალა მრჩება ჩემდა სამწუხაროდ.

20 თებერვალი 1994 წ.

კიტა ბუაჩიძე



### დიდად პატივცემულ მოქალაქე

(ანბანით)

**მამრადე პეტრე!**

**ჟვანია ზურაბ!**

**შენგელაია ელდარ!**

რაკი ვიცი, რა გულწრფელი სიყვარულით და პატივისცემით ეპყრობით ედუარდ შევარდნაძეს, გიგზავნით ამ ჩემს წერილს გასაცნობად და თუ ჭკუაში დაგიჯდებათ, რა თქმა უნდა, დასაბუქდადაც.

„თებერვალი-მაისი“, არსებითად, გაგრძელებაა ჩემივე სტატიისა „პრეზიდენტი კომმარული ოპერეტიდან, ანუ სატანას აგენტი საქართველოში“, რომელიც 1992 წლის იანვრის ამბებს მოიცავდა; იგი ბევრი წვალეების, დაწერიდან ერთი წილს შემდეგ, როგორც იქნა, გამოქვეყნდა გურამ გოგიაშვილის „საქართველოს რესპუბლიკაში“ და ისიც ვაჟა ლორთქიფანიძის „ზემოდან“ მტკიცე ჩარევის წყალობით, „თებერვალი-მაისი“ კი, აი, უკვე ოთხი წელიწადია გაკრულია ჯვარზე და... ვაჟასი არ იყოს, ამ ჯვარიდან, ვინ იცის, იქნებ თქვენ ჩამოხსნათ ა?!

ჩამოხსნათ, ერთის ნაცვლად, სამმა ინტელექტუალმა ვაჟაკაცმა და, რაც მთავარია, ჭეშმარიტად მოქალაქეებმა გამოიჩინოთ მოქალაქეობრივი გამბედაობა ჩვენი საერთო, საერო საქმის საკეთილდღეოდ და...

და ეს, რასაკვირველია, მხოლოდ და მხოლოდ მოწონების შემთხვევაში, ესე იგი მისი კითხვა თუ არ მოგბეზრდებათ ოცდამეხუთე გვერდამდე მაინც, როცა... „მზე ამოვა ჩრდილოეთიდან!“

რაკი სიტყვას მოჰყვა, ეგებ მოიგონოთ, წაგიკითხავთ კი სადმე მსგავსი რამ იმის გასამართლებლად, რომ „მზე ამოდის ჩრდილოეთიდან“, რისთვისაც შევარდნაძეს დღემდე, ლამის უკვე მეოცე წელიწადია, ჯვარზე აცვამენ და აცვამენ...

საერთოდ, ამ ოთხ წელიწადში ჩემი ეს ნაშრომი, არა მგონია, დაძველებულიყოს, პირიქით, ახლა იგი, ამ საარჩევნო ციებ-ცხელების ჟამს უფრო აქტუალურადაც კი ჟღერს, აკი თუ „მუსი-

კას“ არ დამინუნებთ, ესაა „სიმღერა ედუარდ შევარდნაძეზე“, საქართველოს შესაძლო ამაღლორ-ძინებელზე.

დიახ, „თებერვალი-მაისი“ ბოლო წლების ჩვენი ისტორიაა, მიუკერძოებელი თანამედრო-ვის მიერ დაწერილი, რომელშიც მე ახლა რაიმე შელამაზება-დაუშნოების მიზნით არც არაფერი შემიტანია და არც არაფერი შემისწორებია, ეს კია, ბოლო ნაწილიდან დროებით ამოვიღე ათამ-დე გვერდი შემცირების მიზნით: ვრცელიაო...

ჰოდა, რატომ არ შეიძლება, ამჟამად იმავე, უკვე რედაქტორშეცვლილ გაზეთში მასზე ბევ-რად მომცრო „სიმღერა შევარდნაძეზე“ დაიბეჭდოს, მით უმეტეს, რომ იქ სულ აგერ ახლა წიგ-ნებად გამზადებული შრომები დაიბეჭდა ჯერ აფხაზეთ-აფსუებზე, მერე ჩეკა-ჩეკისტებზე...

ოღონდ უბედურება ის არის, რომ გოგიაშვილი ადრეც არ მაკარებდა „თავის“ გაზეთში, ახ-ლა, მით უმეტეს აღარ გამაკარებს თქვენი მტკიცე, „ზემოდან“ ჩარევის გარეშე.

არა მგონია კი, რომ ამ შემთხვევაში თქვენ ყოფილი ცხაკაიას რაიკომის ყოფილი მდივანი-ვით, რომელმაც, ნაიკითხა რა ჩემი წერილი „ვინმე“ მწერალ ჩაჩუაზე 1 სექტემბრის „ლიტერა-ტურულ საქართველოში“, მტკიცედ გადაწყვიტა, რეპლიკისებური რალაც დაენერა-დაებეჭდა ჩემს დასაცავად, მაგრამ ამის ცოტა მერე, გაეცნო რა ჩემივე წერილს 18 სექტემბრის „მთანმინ-დაში“, ხელათვე გადაიფიქრა, აკი თუ შემაქებდა, ამით გოგიაშვილს ვანყენებო. თითქოს არც გაემტყუნება, ჟურნალისტ-პრაგმატისტს რედაქტორი გოგიაშვილი უფრო დასჭირდება და გა-მოადგება, ვიდრე ბეხრეკი პენსიონერი კიტა ბუაჩიძე...

ჰოდა, ნუთუ ჩემ გამო თქვენც მოერიდებით გოგიაშვილის წყენინებას?!

და თუ მოერიდებით, არის სხვა გაზეთებიც, რომლებისკენაც თქვენი ავტორიტეტული ხე-ლი სულ ადვილად მისწვდება.

ასე იქნება თუ ისე, ყოველ შემთხვევაში, ეგზემპლარს ნუ დამიკარგავთ, მისი გადაბეჭდვა ძალზე მიჭირს...

3 ოქტომბერი, 1995 წ.

კიტა ბუაჩიძე



**გაზეთ „კავკასიონის“ სარედაქციო კოლეგიის  
თავმჯდომარის ვასილ მაღლაფერიძის  
მთავარ რედაქტორს მამუკა ფაჩუაშვილს**

**გატონებო!**

თქვენთვის, რასაკვირველია, ყმანვილობიდანვე ცნობილია ერთი ისეთი პარადოქსული ანდაზა, როგორცაა, გაჭირვებამ დედოფალთან დამანვინაო (დალხინება კი, აბა ვისთან აღარ დაანვენდა!).

და, აი, მეც იმდენად არა საკუთარი, რამდენადაც ამაზე ბევრად უფრო დიდი, ეროვნული გასაჭირ-განსაცდელი მაიძულებს, მოგმართოთ – ჩემთვის სახით უცნობ ვასილს (მომიტევოს, კლარა აბრამიას „დახატულს“, რა ვქნა, ვერ ვენდობი) და ჩემთვის საკმაოდ კარგად ნაცნობ მა-მუკას, რომელმაც, დასტურ, „საქართველოს რესპუბლიკის“ რედაქტორობისას ორი თუ სამი სტატია ისე უწვალეებლად დამიბეჭდა, ყოველგვარი საბაზი მომისპო, მამაზეციერისთვის წუნუ-ნით შემეჩვილა:

რად მოველ პუბლიცისტადა,

და არ მოვედი წვიმადა...

თუმცაღა, რამდენიმე თვის წინათ სწორედაც ამგვარად ავკრიახდი, როდესაც თქვენთვის ერ-თმა მეტად პატივისცემმა პირმა გთხოვათ, ალბათ ცალკებით (ამიტომაც არ გაჭრა მისმა რეკომენ-

დაცვიამ!) ჩემი რამე დაგებეჭდათ და... პეტრიაშვილის ქუჩიდან ტელეფონის ზარმაც არ დააყოვნა, თქვენ ვისი რა პროტექცია გჭირდებათ, ოღონდ იცოდეთ, ჩვენ გრძელ წერილებს არ ვბეჭდავთ.

არადა, ის ჩემი წერილი მართლაც დიდი იყო (და არა „გრძელი“), ისე კი, ცოტა სანყენად დამრჩა, თქვენმა თანამშრომელმა ისე მოათავა ჩემთან ხანმოკლე მუსაიფ-მასლაათი, უბრალო ფორმალობისთვისაც არ დაინტერესებულა და არ უკითხავს, მაინც რამდენი გვერდიაო (ამას გულში გაიფიქრებდა) ეს თქვენი კალმის ნაცოდვილევი...

ესეც არის, თუ იმ დღეებში არა, მოგვიანებით თქვენს გაზეთში ერთ-ორჯერ ისეთ წერილებსაც წავანყდი, დიდი ფორმატის მთელ გვერდს რომ მოიცავდნენ.

ადვილი შესაძლებელია, „კავკასიონს“ მე ისეთ ავტორად მივაჩნივარ, როცა დილაადრიანად კიოსკთან მას მკითხველი ათვალისწინებს და ბჭობს, იყიდოს – არ იყიდოს, და თუ ჩემს გვარ-სახელს გადაეყრება, ნაუკითხავადაც ბითურობად ჩათვლის და ეგ ზემპლარს უკანვე დააბრუნებს.

ჰოდა, მიუხედავად ამჟამად ჩემთვის ასეთი არახელსაყრელი სიტუაციისა, თქვენგან უარის მომლოდინე გამოსაქვეყნებლად მაინც გიგზავნით სულაც არა გრძელ, სტანდარტულ რვაგვერდიან წერილს, ამოღებულს ჩემი მართლაც დიდი სტატიიდან („გამოფიტული ნიორის სადღეისო ჩანაწერები“), რომელიც აგერ ახლა „მთანმიდამ“ დაბეჭდა (№7), ოღონდ როგორ და რა სახით?! მე-14 საუკუნეში, როცა იოჰან გუტენბერგი ჯერ კიდევ დასაბადებლად ემზადებოდა, მაგრამ თემურ ლენგს უკვე ჰქონდა საკუთარი ტიპოგრაფია და საკუთარი გაზეთი „შემოღამება მთანმიდამზე“, ისიც კი, როგორც რედაქტორი, ქრისტიან ავტორსაც კი თვალებს ისე უღვთოდ არ დაუღამებდა, როგორც მე დამიღამეს „მთანმიდამში“; უკორექტურობას თუნდაც თავი დავანებოთ, რაკი, ცხადია, იცოდნენ, ამაზე ცოცხალი თავით, აბა, რა პირით დავთანხმდებოდი, ჩემთვის შეუტყობინებლად ისე მიმჩიებ-მომჩიებეს... მოკლედ, ბევრად უფრო უარესად, ვიდრე ეს აკადრეს „ნიორის“ პირველ ნახევარს გაზეთის წინა ნომერში.

ჩემთვის სამწუხარო უფრო ის არის, რომ „მთანმიდის“ რედაქტორი უდავოდ ნიჭიერი და განათლებული კაცია, დროდადრო სწორი ანალიტიკოსიც, მაგრამ რედაქტორობას, როგორც ჩანს, კიდევ სხვა რალაც სჭირდება, და ეს „რალაცა“ ა დ ა მ ი ა ნ უ რ უ რ თ ი ე რ თ ო ბ ა თ ა კ უ ლ ტ უ რ ა ს განეკუთვნება, რაიც ჩვენ, ქართველებს, ყოველთვის გვაკლდა, მაშინაც კი, როცა საქართველოში კალმოსნები დღევანდელსავით ასობით კი არა, თითებზე ჩამოითვლებოდა; ამ აზრის დასადასტურებლად, ვფიქრობ, ლაშარის ჯვარის მადლი არ შემრისხავს, თუკი ქართული მწერლობის ერთ-ერთი ბუმბერაზის სულს მოვუხმობ: ლუკა რაზიკაშვილი, უკვე საქვეყნოდ ცნობილი ვაჟა-ფშაველა, ერთი ჟურნალის რედაქტორს თითქმის ეხვეწებოდა, ქართული ლიტერატურისთვის ნუთუ იმდენი არაფერი გამიკეთებია, რომ ამის და ამის დაბეჭდვაზე უარი არ მითხრათო...

რაკი თქვენს სარედაქციო სამზარეულოს მიახლოებითაც არ ვიცნობ, არ მინდა, ეს როგორღაც გადაკრულად გაიგოთ და თქვენი მისამართითაც მიიღოთ. ისე კი, აქვე ამასაც ვიტყვოდი, რომ წინანდელი სახელმწიფო ცენზურა დღეს რედაქტორის ცენზურამ შეცვალა, როცა ბევრი რამ არის დამოკიდებული არა იმდენად ქეშმარიტება-სიმართლეზე, რომელსაც შენ, ავტორი, შეიძლება უშიშრადაც აფრქვევდე და ლაღადებდე, რამდენადაც, კერძოდ, იმაზე, მაგალითად, შენ მიერ თუნდაც დამსახურებულად აუგად ნახსენებ ამა თუ იმ პირთან თვითონ ის, ბატონი რედაქტორი, რა ურთიერთობაშია.

ჩემს „გამოფიტულ ნიორს“ ზუსტად ერთი წლის ისტორია აქვს, მაგრამ რაკი დაწერის თარიღი რატომღაც ამოგდეს, მკითხველისთვის წერილში ბევრი რამ გაუგებარია „გვახსოვდეს აფხაზეთი!“ კი მას სულ აგერ ახლა დაემატა, დაინერა კი იგი დიდი გულისტკივილით, ოღონდ ჩოლონ ნაბეჭდის წაკითხვამ კი ეს ტკივილი გამიათქეცა; თქვენ, რა თქმა უნდა, გიგზავნით მის პირვანდელ, შეუბღალავ ტექსტს.

და ბოლოს, „კავკასიონმა“, ამ „საერთოდ კარგმა გაზეთმა“ (მადლობა მთავარანგელოზს, ჩემი ეს შეფასება, რომელიც პირველად ითქვა და დაიბეჭდა ჩვენს პრესაში, ამოგდებას გადაურჩა) დაარსებიდანვე გულთან ახლოს მიიტანა აფხაზეთის ამბები და ახლაც ცოტას როდი აკეთებს მის დასაბრუნებლად, მაგრამ... გვინდა კი ისეთი აფხაზეთი, სადაც დაბრუნებიდან ერთი-ორი წლის შემდეგ იქ ქართველის ჭაჭანება აღარ იქნება?

ჰოდა, სწორედ ამ ჩვენს დიდ ეროვნულ უბედურებას ეხება ეს ჩემი პატარა წერილიც და თუ მას არ დაბეჭდავთ, ყოველ შემთხვევაში, უარად ნუ შემომითვლით, ჩვენ ჩვენი კურსი გვაქვს და სხვა გაზეთებს არაფერს ვესესხებითო...

კი, მაგრამ... როცა გჭირდებოდათ თქვენი სამართლიანი პოზიციის გამაგრება პრეზიდენტობის ერთ-ერთი პრეტენდენტის საწინააღმდეგოდ, ხომ გადმობეჭდეთ სხვა გაზეთიდან 2 ნომბრის „კავკასიონში“ შოთა გორგოძის „ჩემი უდიდესი შეცდომა იყო ის, რომ პატიაშვილს დავუჯერე და აფხაზეთი დავტოვე“?

14.11.1995

კიტა ბუაჩიძე



## გატონ ჭაბუა ამირეჯიბს

### ძვირფასო ჭაბუა!

დიდი მადლიერებისა და უზომო პატივისცემის ნიშნად გიგზავნით გასაცნობად ერთ ჩემს ვრცელ წერილს - „თამაზ კვაჭანტირაძეს, როგორც მინისტრს და როგორც ლიტერატორს“, რომელიც „ხულიგნურმა“ გაზეთმა „შანსმა“ ყოველგვარი წვალების გარეშე დამიბეჭდა, მაშინ, როდესაც მას ახლოსაც არ გაიკარებდნენ „ლიტერატურული საქართველო“, „საქართველოს რესპუბლიკა“, „კავკასიონი“.

სხვათა შორის, ამას წინებზე ხუთგვერდიანი „ამერიკის ხმის“ ქართული რედაქციაც არ მიიჩნია თამაზ ნივნივაძემ დაბეჭდვის ღირსად და უკან დამიბრუნა, არადა, იგი უფრო „ლიტერატურულში“ უნდა დაბეჭდილიყო, ვიდრე რომელიმე სხვა გაზეთში.

დიდ მადლობას გიძღვნი „გორა მბორგალის“ ბოძებისათვის და თუ ამის ირგვლივ ამდენ ხანს არ შეგეხმიანეთ, ამის მიზეზი მხოლოდ ისაა, რომ ამასობაში ეგებ ჩემი წიგნიც გამოვიდეს-მეთქი და...

ო, ჩემი წიგნი ექვსწლიანი ყურყუტის შემდეგ კი გამოვა, მაგრამ უკვე ამთავითვე შიში მიპყრობს, შვიდლარიანი პენსიონერი შევძლებ კი წიგნების ამ სიძვირეში მის ყიდვას, თუნდაც რამდენიმე ეგზემპლარისას, ჩემს სულ ახლობელთ-დამპურებელთ მაინც რომ ვუსახსოვრო, აკი, ოღონდ სტამბისკენ გზა გახსნოდა, რაიმე ანაზღაურებაზე უარი ვთქვი; არადა, მე ეს ვთქვი ყასიდად, მაგრამ... ჩემი ეს „ყასიდად“, ვაითუ, მათ ნამდვილში მიითვალეს?!

ვერ გეტყვით, რომ „გორა მბორგალი“ მე ერთი ამოსუნთქვით წავიკითხე, როგორადაც ამას ერთი თქვენი ახლო მეგობარი და ჩემი შორეული ნაცნობი წერდა, სიცხიანმაო და... მოვრჩი კიდეც დილით განკურნებულყო.

დედაჩემი სრულიად უსწავლელი ქალი იყო, მაგრამ ბუნებით როგორღაც მაინც საკმაოდ განათლებული და... ერთხელ მან აუჩქარებელი კითხვისას ერთ საინტერესო წიგნზე ასე თქვა, ამ წიგნს ისე ვიზოგავო, როგორც კარგ საჭმელს...

ღიახ, „გორა მბორგალი“ „Королева Марго“ როდია, ერთ ღამეში წაიკითხო, „გორა მბორგალი“ დასაფიქრებელი, ჩამაფიქრებელი წიგნია. მე პირადად ზოგიერთ თავს, შეიძლება როგორც ნაპატიმრალი კაცი, დროდადრო ხელახლა ვუბრუნდებოდი ხოლმე.

სხვათა შორის, ის თქვენი მეგობარი კრიტიკოსი (და ის არა მარტო კრიტიკოსია!) იმასაც კი წერს, მამაჩემი გვემული იყოო ციხეშიც და კოლონიაშიც...

ციხის რა მოგახსენოთ (თუმცა არ მჯერა, არა!), კოლონიაში კი.... ტრასაზე ის არ გაჰყავდათ, ეტაპში ის არ წაუყვანიათ, „Камера хранения“-ს მუდმივი უფროსობისას შინაური (არა თავისი სახლის!) საჭმელი და სასმელი არასოდეს მოჰკლებია (ერთხელ მეც მერგო დათიკო ნიკოლაძის მიერ მიბარებული ჭედილა ცხვრის ოდენა ზესტაფონური ინდაურის ვეება ბარკალი!)...

ღიახ, საწყალ ილიკო ჯაყელს სულ ნუ კი მოვჭრით თავს, მექრთამე კი იყო, მაგრამ ვინმეს მგვემელი არ ყოფილა; ავჭალის კოლონიაში, ალბათ გახსოვთ, კარცერი არც იყო.

მე მგონია, არაფერი ვაჟკაცობაა, საბჭოთა ხელისუფლების მსახურთ ახლა არარსებული ცოდვებიც ავკიდოთ...

ო, როგორ არ მინდა, მეხსიერებამ მიღალატოს: თქვენ სადღაც, მგონი, მურმან ლებანიძესთან საუბარში თქვით, სადაც კი სასჯელს ვიხდიდი, ყველგან კარგად ვცხოვრობდიო...

ამის მსგავსი რამ არც ერთი „კონტრრევოლუციონერის“ მოგონებაში არ წამიკითხავს, არც სოლჟენიცინთან, არც შალამოვთან, ქართველებიდან ხომ არავისთან და არავისთან...

ასე რომ, ცხოვრების ამ სფეროშიც კი თქვენთვის დამახასიათებელი ვაჟკაცობა გამოიჩინეთ და...

ვაშა თქვენ!

1 ივნისი 1995 წ.

სიყვარულით  
კიტა ბუაჩიძე



### კ. მარჯანიშვილის სახ. სახელმწიფო დრამატული თეატრის სამხატვრო ხელმძღვანელს ოთარ მელვინიეთსუცანს

პატივცემულო ოთარ!

თვენს პატარა პასუხში „ლიტერატურული საქართველოს“ 1997 წლის 28 მარტის ნომერში რედაქტორის მიმართ მომიხსენიეთ როგორც „ღვანლმოსილი მოქალაქე და კომედიის დიდი ოსტატი“.

მინდა, მადლობა მოგიძღვნათ ასეთი გამორჩეული შეფასებისათვის და თან მსურს ისიც, რომ კორექტივი შევიტანო თქვენ მიერ ამ „ნიხრის“ დადებაში: ღვანლმოსილებას ვერ დავიჩემებ, მაგრამ მოქალაქე ნამდვილადაც ვარ და ეს მემამაყება კიდევ: მოქალაქე დიდი მცნებაა, რომელიც კომუნისტებმა დააკნინეს, დააბეჩავეს, შეცვალეს რა იგი „ამხანაგოზე“.

თქვენი ქების მეორე ნაწილსაც მთლიანად ვერ მივითვისებ: ზედმეტ თავმდაბლობას თუ განზე გადავდებთ, კომედიის ოსტატი მართლაც ვარ, მაგრამ არა დიდი: კომედიის ნამდვილად დიდი ოსტატი საქართველოში აწი უნდა დაიბადოს.

ჩემი კომედიები, ვიდრე ამქვეყნად ქართველები იარსებებენ (ამჟამინდელ დემოგრაფიულ ვითარებაში ამას, საუბედუროდ, სასიკეთო პირი არ უჩანს), ყოველ დროში დაიდგმება, რადგან ისინი ერთ დროს – საბჭოთა დროს არ ემლიქვნელებიან.

თქვენ წერთ, რომ ჩემი კომედიები არ იდგმება მხოლოდ იმიტომ, რომ მათ ახალგაზრდა რეჟისორები ხელს არ ჰკიდებენ, მე კი დღევანდელი ახალგაზრდა რეჟისორები სულაც არ მეპიტნავენ: ჯერ ერთი, იმიტომ, რომ ისინი დ ა უ დ გ მ ე ლ პ ი ე ს ე ბ ს , საერთოდ, ახლოსაც არ ეკარებიან, მეორეც, იმიტომ, რომ ნიჭით სავსე, ორიგინალური რეჟისორის სახელი რომ დაიმკვიდრონ, „თანამედროვე თვალით“ ჩეხენ და მისებურად „ამდიდრებენ“ უცნობილესი ავტორების კლასიკად მიჩნეულ პიესებსაც კი... ამის სანიშნო მაგალითია თუნდაც თქვენი თეატრის უკანასკნელი დადგმა - „ვილაც“, ჩეხოვის „სამი და“.

მე არა ვარ წინააღმდეგი, რომ ჩემი რომელიმე აქამდე დაუდგმელი კომედია გაასცენიუროს, ასე ვთქვათ, ისეთმა ხანმოთეულმა რეჟისორმა, როგორც მედია კუჭუხიძეა, მაგრამ, როგორც ჩანს, ის ამას არ აპირებს; ისე კი, რარიგ სამწუხაროა, რომ ჩემი ორი ოქრო („ფორმულა პლატონისა“, „რვა მოქმედი პირი“) და ერთიც ვერცხლის პიესიდან („პოლიხრონ ჩიჩია“) დასადგმელად არც ერთი არ აირჩია. ეს ორმაგად სამწუხაროა კიდევ უფრო იმიტომ, რომ ის აგრეთვე დრამატურგიც არის და როგორც ასეთმა უნდა იცოდეს, თუ რა ძნელია „პ უ ს თ შ ე მ ო ქ მ ე დ ე ბ ა“.

ეჰ, კაცს, აბა, როგორ არ გაგახსენდება, რომ 1953 წელს მარჯანიშვილის თეატრის მთელმა დასმა (ვ. ტაბლიაშვილი, შ. ლამბაშიძე, გ. ლორთქიფანიძე, ივ. გვინჩიძე და მრავალი სხვა, აკ. კვანტალიანის გამოკლებით) თითქმის ერთხმად დაიწუნა „ეზოში ავი ძაღლია!“, რომელიც, დასტურ, ამ დაწუნებიდან ლამის ნახევარი საუკუნის გასვლის შემდეგ ეს „ძაღლი“ ახლაც ბოხი ხმით „ყეფს“.

პიესის ცნობა თითქოს არ უნდა იყოს ძნელი მსახიობებისა და, მით უმეტეს, რეჟისორების მიერ, მაგრამ რას იზამ, ასეთი „კულტურული“ ვართ საქართველოში... ზოგჯერ ისეთ ბითურობას შეაქებენ, თმა თუ გაქვს, ყალყზე დაგიდგება...

თქვენ წერთ, „ჩვენი სასიქადულო მწერლების ერთი ჯგუფის“ სურვილია, იხილოს მარჯანიშვილის თეატრის სცენაზე კიტა ბუაჩიძის რომელიმე ნაწარმოებიო...

გარწმუნებთ, მე იმ „სასიქადულო მწერლების“ წერილთან ოდნავი კავშირიც არა მაქვს, იგი დაინერა და ხელი მოეწერა ჩემი ყოველგვარი ჩარევისა და თხოვნის გარეშე და ნუთუ თქვენ, თეატრის ხელმძღვანელმა, რომელმაც დიდი მსახიობობა ნაპოლეონ ჭინჭილეიშვილით დაიწყეთ, არაფრად არ უნდა ჩააგდოთ ჭაბუა ამირეჯიბის, ანა კალანდაძის, გურამ ფანჯიკიძის, ეთერ გუგუშვილის, თამაზ წივნივაძის, რეზო ჭეიშვილის, მიხეილ ქვლივიძის და სხვათა თხოვნა-სურვილი?

ჰოდა, რაკი ახალგაზრდა რეჟისორები „მსცოვანი“ დრამატურგის პიესას ხელს არ ჰკიდებენ და თუ მოჰკიდებენ, თავიანთ ჭკუაზე მიჩეხ-მოჩეხენ, თავდაყირა დააყენებენ, რის საფუძველზეც მე მეორე ინფარქტი დამემართება.

- დადგით თქვენ, ოთარ მეღვინეთუხუცესმა, დიდმა მსახიობმა და... ამ პირველ შემთხვევაში არარეჟისორმა!

ამის თაობაზე წინა ვრცელ წერილშიც გთხოვდით და გწერდით... „შე კაცო“, რეჟისორის „დუხი“ სულაც არ იყო სოფოკლესა და ევრიპიდეს დროს, შექსპირისა და ლოპე დე-ვეგას დროს, შჩეპკინისა და ვასო აბაშიძის დროს, მაგრამ თეატრი არსებობდა და პიესები იდგმებოდა: შეიკრიბებოდნენ ნიჭიერი მსახიობები და სულს ჩაბერავდნენ დრამატულ ნაწარმოებს...

მაკვირვებს, ეს რეჟისორობა ასე მიუწვდომელი რატომ მიგაჩნიათ და რატომ უფრთხით: მსახიობი იყო შალვა ღამბაშიძე, მაგრამ დადგა „კოლმეურნის ქორწინება“ მსახიობი იყო ვასო გომიაშვილი, მაგრამ დადგა „ძველი ვოდევილები“ – დადგით ამ ერთხელ თქვენც კიტა ბუაჩიძის „რვა მოქმედი პირი“, მასობრივ სცენებს მოკლებული კამერული პიესა. თუ არ გამოგივათ, თქვენს დიდ მსახიობობას ამით არაფერი არ დააკლდება, თანაც თავის მართლება სულ იოლი იქნება: — რა მექნა, იმდენი მეხვენა, ხათრი ვერ გავუტეხე ღრმა მოხუცს, უკვე გამოჩერჩეტებულ დრამატურგს და...

ო-ო, მე თქვენ გენდობით და ვენდობი, ცხადია, ჩემს პიესასაც: სადაც კი დაიდგა ჩემი კომედიები, არც ერთ თეატრში არ ჩავარდნილა; თქვენი თეატრის რეპერტუარიდან ამოგდებულ „ამბავი სიყვარულისას“ ზოგი მაყურებელი, ვინც მოასწრო, ორჯერაც კი ესწრებოდა...

მთავარია, სცენიდან ავტორის სიტყვა მოიტანოთ, სცენაზე განწყობილება შექმნათ...

მორიდებით, როგორც რეჟისორს, შემოგთავაზებთ (სავარაუდო?) შემსრულებლებს:

გაიოზ არსენიშვილი – ოთარ მეღვინეთუხუცესი;

ცაგუნა - გურანდა გაბუნია.

ელიკო – ქეთევან კიკნაძე

იასონ დარაბაიძე – გივი ბერიკაშვილი;

ანტიოფა ნინუა – ელენე ყიფშიძე (სოფიკო ჭიაურელი);

ბერდო ცვარიაშვილი – ნოდარ მგალობლიშვილი (?);

ვასიკო – მიხეილ გომიაშვილი(?);

მარიკა - ?;

შარშან ჩემი კომედიების კრებული დამიბრუნეთ,—იანვრამდე რეპერტუარი უკვე შედგენილი გვაქვს და, ვაითუ, მანამდე წიგნი დაგვეკარგოსო.

ხელახლა ხომ არ გამოგიგზავნოთ?

28 მაისი 1997 წელი.

„კომედიის დიდი ოსტატი“  
კიტა ბუაჩიძე





## Народной артистке Латвии Ви́е Артмане

### Глубокоуважаемая Ви́я!

Автор этого грустного послания - грузинский драматург, уже, к сожалению, убеленный круглой юбидейной сединой, но, к счастью, еще не потерявший, условно говоря, молодости духа и способности ставить - исходя из пятибалльной системы - отметки женской красоте!

Впрочем, Вы для него уже давно стоите выше всяких баллов, даже если б они состояли из ста единиц...

По молодости лет Вы вряд ли помните, а слышать-то, возможно, слышали о Нате Вачнадзе, о женщине удивительно ослепительной красоты, именно благодаря которой она и проложила сказочно легко путь в знаменитые киноактрисы! и, стало быть, в сердца миллионов!.. Она тридцать лет назад, еще соперничающая своей красотой со звездами, сгорела, как комета, но Грузия и теперь по-прежнему боготворит и гордится ею (маленькой нации, думается, такая похвальба простительна).

В моем возрасте уже безбоязненно можно - даже публично! - посмеяться над собою и с самокритичным юмором вспомнить милые глупости молодых лет... И вот однажды эта, и при жизни легендарная кинобогиня как-то бросила на меня, по тогдашнему моему разумению и восприятию, заинтересованно ласковый взгляд, и хотя этот взор-"интерес" длился, наверно, не больше пяти секунд, я тотчас же, со скоростью рыжего таракана, помчался и окунулся в море радости, и не дожидаясь, когда оттуда выплыву, сразу засел за студенческий кривоногий столик и сочинил о ней оду-панегирик высочайшей пробы. (Напечатали!).

В нем, между прочим, были и такие строки: "Ни одна книга ни по географии, ни по истории Грузии не разнесла славу о нашей родине, вне ее пределов, так широко, как Ната Вачнадзе",

И впрямь, на фильмы-картины, с ее участием валом валили и москвичи, и омичи, и украинцы, и узбеки, и киргизы, и "друг степей калмык!". (Латвия, к сожалению, была лишена этого громадного эстетического упоения, ибо она в те мрачные годы находилась под грязным (видимо, за неимением ваксы!) сапогом цроклятой буржуазии!).

Для меня как-то прискорбно, что я, несмотря на то, что почти каждый год бываю в Дубултах, точно все же не ведаю в теперешней трудовой Латвии, в какую степень возведен культ Ви́и Артмане!

Ведь Ви́я Артмане, что и Ната Вачнадзе, только, может быть, с той разницей, что у первой нордическая красота...

В последний раз я имел счастье совсем близко любоваться и восторгаться Вами 30 октября 1981 года на юбилее театра им. Руставели.

Вы сидели по левой стороне зала в седьмом ряду, в кресле номер восемь, а я на той же территории, только гораздо ближе к сцене (вот и наше хваленое грузинское гостеприимство!), и я так часто оборачивался в Вашу сторону, что с того вечера заболел радикулитом шеи (лебединой!) и поныне страдаю, выражаясь, кажется, полатыни, остеохондрозом...

Увы, за эти мои адские душевно-физические терзания в награду Вы меня все же ни разу, ни тогда, ни потом, на банкете, не удостоили даже равнодушно-презрительным взглядом! Вы восседали как живое древнегреческое изваяние, как мудрая жена Перикла – величаво, но не надменно-спесиво... А потом поднялись на сцену и...

О, Боже как несправедлив бываешь иногда даже и ты! Всю свою благодать можешь вдруг обрушить на одно свое любимое создание, лишая в то же время многих и многих своих же верных существ даже крупницы и таланта и красоты!

Да!

Для меня было откровением, что Вы, оказывается, не только талантливая актриса и красивейшая женщина, но и... блистательный оратор!

Еще больше украшавший Вас чуть заметный, пленительный латышский акцент до сих пор как бы ласкает мой немзыкальный слух, а контуры Вашего длинного платья и его цвет еще никак не выходят из моей, в общем-то дырявой, головы...

Да, но... Что это? Мне это показалось-послышалось или...

Или Вы в самом деле прервали ход моих мыслей и мою писанину?..

- Ну, хватит! Надоело!. Подобное словоизлияние я не в первый раз слышу, - всю жизнь купалась в море супер-экстра комплиментов!...

А это еще что? Вы прислали пьесу?! Но зачем же мне, я же не руковожу театром...

Как? Прислали в знак любви? Господи, что за дикая форма изъявления любви! Я ведь должна потратить на ее чтение 2-3 часа, да это в то время, когда меня даже по понедельникам тысяча одно дело ожидает, и дома, и вне дома!..

Что-что? Ну и что ж, что комедия... Тоже мне, сразу найду в ней роль, подобную Элизы Дулитл, которую я давным-давно с блеском сыграла...

Что? В Вашей комедии три женских образа, и я в них с одинаковым мастерством вдохнула бы сценическую жизнь?.. Но Вы же сами говорите, что одна из этих женщин от своей малопривлекательной внешности остро чувствует себя не в своей (женской!) тарелке, а я, в таком случае, если верить Вам, при моей царственности, как смогу влезть в ее шкуру, а вторая-де, правда, очень красивая, но ей за тридцать, а мне уже за сорок...

Что-что? Говорите внятно и чуть смелее!.. У меня такое впечатление, будто бы Вы передо мной чувствуете себя, словно кролик перед львицей...

Ну вот, теперь-то слышу:

При большом таланте, если артист(ка) еще в состоянии без скрипа вставать со стула, возраст для перевоплощения не имеет решающего значения...

Возможно, это так и есть, но все же... Да к тому же, мы уже ставили грузинскую пьесу... Ну да, Александра Чхаидзе... Что? Он начисто оккупировал весь театральный Союз, в том числе и Латвию?! И это потому, что он самый крупный драматург - весит-то он 120 килограммов, а Вы только 72 при росте...

Да ну, полноте! Не интересует меня ни Ваш рост, ни Ваш нос!.. А если Вы крайне нуждаетесь в подруге старости, чтобы при ее помощи как-нибудь дотянуться до 21 века, из-за моего, вообще, некоторого расположения к Грузии - пожалуйста, окажу протекцию, чтобы Ваше объявление вне очереди поместили в нашей газете "Ригас блас"!..

А? Что Вы просите в особенности? Чтобы я Вашу пьесу при получении же не отдала в литературную часть, ибо все литчасти во всех театрах являются для неизвестных авторов кладбищем, правда, хорошо ухоженным, но все-таки кладбищем, и чтобы ее непременно сама я прочитала бы, хоть через год, но сама... Да еще не торопясь и не спеша, без предубеждения, и чтобы я при чтении посчиталась с тем, что Вы драматург "старомодный" и даже гордитесь своей "отсталостью" и теперь продолжаете писать по старинке, то есть не аморфно, не по так называемому потоку жизни, когда ни во что не ставят даже самые элементарные законы классической драматургии, и что так писать, по Вашему мнению, гораздо легче...

Ну ладно!

Честно говоря, хорошего ничего не обещаю, однако ж хочется Вам прямо сказать, что из всего Вашего "эпистолярного творчества" мне больше всего нравится его концовка:

24.01.84

С большим уважением и с большой любовью  
и без малейшей надежды на постановку и на взаимную  
симпатию

**К. Буачидзе**



## Виталию Михайловичу

### Многоуважаемый Виталий Михайлович!

Однажды из Америки я получил совершенно неожиданный подарок: шикарно изданную книгу о кинозвездах Голливуда.

Признаться, от испуга у меня задрожали коленки: боже, как бы чего не вышло!..

Ведь у меня ни в одной стране капиталистического мира (впрочем, как и социалистического!) нет ни родственников, ни знакомых!

И вдруг к моей бесцветно-скромной фигуре такое благоговейное отношение, не то от Мерелин Монро, не то от Филадельфийского благотворительного общества глухонемых!

Слава и Богу, и Аллаху, тогда и впрямь ничего не вышло, все обошлось благополучно.

А совсем недавно Французское посольство на французском языке прислало мне несколько выпусков, кажется, "Бюллетеня по культуре и литературе", напечатанного на такой супер-бумаге, на которой Екатерина Великая (после 17-го года Екатерина Вторая!) печатала свои 250-рублевые ассигнации!

На этот раз у меня стали трястись уже поджилки, но, к счастью, вскоре они пришли в исходное положение: с помощью японского компьютера мне удалось постичь эту зловещую тайну; собака, оказывается, зарыта в нашем писательском Справочнике, в котором я, кстати, имею честь фигурировать уже много-много лет: такие знаки внимания оказывают тому, кто, раскрыв Справочник, просто первым попадетс я им в глаза...

Да, это так, но чем объяснить такое отрадное явление: вчера я получил от Вас телеграмму приглашения - принять участие в Конгрессе, который состоится в сентябре в Алма-Ате...

Да неужели и Вы, уважаемый Виталий Михайлович, наподобие французского посла, раскрыв наобум...мм...

А как думать иначе, ведь я даже писателем-прапорщиком не числюсь в громадной армии (на пять миллионов населения - шестьсот, а точнее, пока... 597 членов!) Союза писателей Грузии...

И вдруг такая генеральская честь!

А ведь мои литературные генералы, в том числе и маршал-председатель, меня даже в лицо не знают: я никогда не хожу к ним отдавать честь!..

Так что вряд ли они одобрили бы мою кандидатуру, если бы, допустим, посоветовались, бы с ними насчет моего участия в таком высочайшем конгрессе-симпозиуме!

Возможно, Вы в какой-то, присущей нашему времени, динамической спешке, случайно послав мне такую лестную телеграмму, перепутали меня с Тенгизом Павловичем Буачидзе, редактором "Литературной Грузии", а?

А так, раз знаю, что чрезмерная скромность — путь к забвению, скажу Вам, что я драматург неплохой, в чем Вы, как критик, осмеливаюсь думать, убедились бы, если б ознакомились со сборником моих комедий, который по той простой причине не посылаю Вам, что являюсь ревностным почитателем Бернарда Шоу: на просьбу одной леди подарить ей свою книгу он ответил отказом:

- Подаренных книг не читают!

08 06 85  
Тбилиси

С искренним уважением  
Кита (Никита) Буачидзе



## КВЛИВИДЗЕ Н. М.

**Уважаемая Наталья Михайловна!**

Я прочитал два действия "Формулы Платона"... Очень и очоь расстроился... Сперва подумал, что эти "поправки" внесены рукой машинистки, но потом пришел к заключению, что она вряд ли позволила бы себе такую вольность...

Эти "поправки" принадлежат, видимо, моему благодетелю-редактору, и если эти исправления внесены Вами после прочтения моего письма к Вам, то тогда наша авторско-редакторская дружба вряд ли получится.

Приведу только несколько примеров:

1. У меня: ...голове надо придать истинное назначение...

Вы исправляете: ...голове надо найти истинное назначение. ..

А зачем это? Чем плохо "придать"?

2. У меня: Я не представляла Платона с бородой.

Вы: Я представляла себе а н т и ч н о г о Платона без бороды.

Я забочусь о музыкальности фразы, а Вы своей перестановкой слов разрушаете ее, а еще добавляете лишнее слово "античного.."

Но ведь читатель (и будущий зритель) уже знает, что здесь речь идет именно о бюсте античного Платона...

3. у меня: ...на них зарабатывает капитал?

Вы: "капитал" меняете на "деньги"...

Но зачем? Разве чуждо разговорной речи выражение "зарабатывать капитал"?

Да еще это, по-Вашему, высокопарное слово в характере героя.

4. У меня: Я обыкновенный читатель...

А Вы "обогащаете" меня и добавляете: Я обыкновенный слушатель, читатель...

5. У меня: Эта реформа обогатила лишь попрошаек...

Вас, видимо, напугала "реформа", и Вы меняете ее на непонятную "участь"...

Дорогая, таких "страшных" слов Вы встретите немало и в дальнейшем; 13 лет назад мой тогдашний редактор и цензура без всяких возражений пропустили их, а теперь, когда наступили более лучшие времена, Вас почему-то коробит даже слово "реформа".

Чтобы облегчить Вам труд сверки-правки, я Вам по телефону сказал, что несмотря на свою громадную занятость, все это проделаю сам... Тогда я думал, что дело буду иметь только с ошибками машинистки...

Теперь же мне придется, опасаясь чрезмерного обилия таких "поправок" и учитывая свое нездоровье, отказаться от такой помощи. ..

**24.01.86.**

**Тбилиси**

**Кита Буачидзе**



**Редактору журнала "Советский писатель"  
Бузылеву И.М.**

**Уважаемый Игорь Михайлович!**

Как это ни удивительно и как это ни прискорбно, посылаю Вам письма, посланные мною в разное время Наталье Михайловне Квливидзе – редактору моего сборника комедий.

В них имеются и такие строки:

"Я в своей долгой и труднейшей жизни ни на кого не нападаю первым, никого первым не обижал, но когда меня принимают за очень низкий забор, тогда я..."

Моя писательская жизнь мне дороже моей физической жизни, и в случае покушения на неё... я буду обороняться, но обороняться лишь „дозволенными приемами“.

И вот, к моему великому сожалению, наступило время, когда нет больше мочи терпеть, и надо перейти к необходимой обороне с дозволенным приемом: прошу Вас заменить мне редактора, - на более опытного, желательно и на более грамотного /конечно, не в смысле орфографии и грамматических правил!, а если он окажется к тому же и интеллигентным человеком, тогда моей авторской радости разумеется, не будет предела.

К стати, даже элементарная интеллигентность тех, от которых мы, так или иначе, зависим, облегчает нам жизнь. .

Вот уже три месяца, как мой нынешний редактор не отвечает на мои тревожные письма, и не звонит, а в последние дни на мои звонки из Тбилиси, ее телефон отзывается только размеренным зумером.

Я хочу быть кратким и не утомлять Вас моими жалобами в адрес Квливидзе, тем более, что прилагаемые мною письма недвусмысленно излагают мои расхождения с ней.

Но если Вы сочтете нужным, я могу прислать и более подробный разбор ее неуместных редакторских правок.

Было бы хорошо, если бы Вы взглянули, и кое-где и перелистали книгу моих пьес, изданной "Искусством", она находится у Н.Квливидзе.

Надеюсь, Вы не оставите это письмо без ответа.

20.04.86

С уважением  
**К. Буачидзе**

PS: Аналогичное письмо посылаю и А.О.Тамму



**РОЗОВУ В. С.**

**Уважаемый Виктор Сергеевич!**

Пишет Вам один из грузинских поклонников Вашей драматургии.

Но в этом небольшом письмеце речь пойдет не о Ваших пьесах.

Вот только что я прочитал в "Советской культуре" Ваши воспоминания о том, как снимался фильм "Летят журавли".

Если мне память не изменяет, нечто подобное я уже читал несколько лет тому назад.

Кажется, Вы и тогда писали о "кавказских блюдах" и я...

Но нет! Ведь мне вовсе не кажется, что Вы человек не только талантливый, но, и умный и если бы я об этом Вам уже писал, Вы не стали бы, по-моему, упрячиться...

Кавказская кухня, кавказские блюда, конечно, существуют, но это вовсе не значит, что Михаил Калатозов угощал Вас именно "кавказскими блюдами". Грузины, армяне, азербайджанцы, географически, близкие соседи, но кухня у них отнюдь не общая... Вряд ли Михаил Константинович готовил у себя дома люля-кебаб или гюфту.

Кстати, и В. Бережков, переводчик Сталина, тоже пишет в своих воспоминаниях о таких "блюдах", которыми Сталин, якобы, угощал... Рузвельта!

Я не совсем понимаю, почему теперешние русские продолжают "традиции" дореволюционных времён, когда в России очень и очень многие даже не знали, какую веру исповедовали грузины, мусульманскую или христианскую...

Из Вашей статьи я узнал, что тогдашнее "начальство" приняло "Летят журавли" довольно холодно.

От "начальства" это вполне естественно и закономерно!

А знаете ли Вы, уважаемый Виктор Сергеевич, что в свое время и "Чапаева" тоже холодно приняли? Но только на этот раз, к счастью, не начальство, нет!

В первые же дни демонстрации "Чапаева" в "Известиях" появилась водянистая рецензия Хр. Херсонского, а на второй же день "Правда" поместила, по указанию разозлившегося Сталина, передовую: "Чапаева" посмотрит вся страна!"

Так и случилось, а бедный Херсонский с того же дня, почти сорок лет ходил согбенный, словно пораженный остеохондрозом...

12. 05. 86.  
Тбилиси.

Искренне уважающий Вас  
К. Буачидзе



**Секретарю Союза писателей  
Тамму А.О.**

**Дорогой Арнольд Освальдович!**

Верстку получил с большим опозданием: посланная из Москвы в конце сентября, в Тбилиси она дошла в середине октября.

Читал и проверял её с перерывами: давление то поднималось, то падало до угрожающих отметок; это в зависимости от того, на какие редакторские исправления и "улучшения" наталкивался при чтении.

В моём пространном письме от 30-го апреля И.Сергеевой я довольно подробно останавливался на необоснованности этих корректив, порой анекдотических: в результате того послания в двух-трёх местах автору по-рыцарски, во вред себе, уступили /ну, например, восстановили такую чисто "антисоветскую" фразу, как..."Все нервные болезни от телевизора!"/, но многое по-прежнему осталось нетронутым.

Вы в своём ободряющем письме сообщаете мне, что "хорошо вести дела с комедпографом, который сможет смотреть на вещи с юмором и-любую драму и трагедию переводить в шутку".

Но когда такие "метаморфозы" тянутся слишком долго и они преобразуются в настоящую драму, тогда человеку уже не до шуток

Иногда я думаю: где же, в конце концов, моя книга издаётся, в Москве или...Чебоксарах? /Спешу принести извинения перед этим быть может, во всех отношениях городом-авангардом!/.

Недавно Григорий Бакланов в "Неделе" писал о "некоторых" редакторах наших издательств: сами они никогда в жизни не пахали и не жали, а вот других-то учат, как пахать и жать...

Не хочу отнимать у Вас драгоценное время, поэтому приведу лишь два примера:

1. У меня: "Гость, как рыба - на второй день с душком".

Редактор моей книги Наталья Квливидзе "с душком" переправляет на "попахивает", видимо, думая, что этим оказывает малосведующему автору величайшую редакторскую помощь, ведь она на мои просьбы восстановить прежнее слово, никак не соглашается...

Конечно, в данном случае и "попахивать" допустимо, но зачем трогать авторский текст, когда в этом нет и малейшей необходимости?!

Давайте на всякий случай заглянем в "Словарь русского языка":

"Душок - запах от чего-нибудь гнивающего. Рыба с душком".

Видите? Для примера известный лексикограф Ожегов приводит именно "с душком", а не "попахивает".

Кстати, может быть мне, ученику четвёртого класса, дядя Ожегов ещё раз поможет:..

У меня непутёвый юноша говорит: "Дрался я на романической почве", т. е. на почве любви, но меня мудрые тётки - классные наставницы строго поправили, что и из вёрстки видно: мол, не на романической, а на романтической, т. е. что связано с возвышенными мыслями, идеями, с мечтательностью...

И вот теперь я, не имея собственного ума, не знаю кому верить - моим добрым феям или... И. И. Ожегову и академику С. П. Обнорскому: Роман - любовные отношения между мужчиной и женщиной.... Романическая история. На романической почве".

2. Комедия "Восемь действующих лиц" у меня заканчивается так /речь идёт о пасхальных яйцах/:

А н т и о ф а. Взгляните, как красивы эти крашенные яйца! И попробуйте! Они покажутся вам гораздо вкуснее некрашенных".

Теперь эти строки, несмотря на мои протесты, и в вёрстке читаются так:

"Взгляните, как красивы эти раскрашенные яйца! И попробуйте! Ручаюсь, что теперь они покажутся вам гораздо вкуснее некрашенных".

Ну, скажите, пожалуйста, где раскрашенные и где крашенные яйца, тем более пасхальные!

И зачем лишними словами - "Теперь я ручаюсь..." - делать грузной финальную реплику?

Не потому ли подобно одному моему персонажу приходится взывать к небесам:

- Боже, за что ты меня так караешь? В чём я перед тобой провинился?..

"Во дворе злая собака" написана в 1952 году. В то время, если помните, в нашей стране не было ни одного дома, ни одной квартиры, где бы не висел портрет Сталина: одни вывешивали эти портреты с истинной любовью, а "кое-кто" от страха, дабы не навлечь на себя подозрения в нелюбви к советской власти... Разумеется, и у моего героя, демагога, тоже висит над изголовьем (как примета времени!) портрет Вождя и Отца народов... Вернее, висел до тех пор, пока его мои редакторы в спешном порядке не сняли... И чтобы рассеять их необоснованный испуг, я в своё время послал им страницы из "Печального детектива", напечатанных в первом номере журнала "Октябрь" за этот год, где имя Сталина обыгрывается даже довольно саркастически...

Но и это, как видно, не повлияло на их решение, ведь портрета в верстке по-прежнему нет, но зато есть ...мм... обращение к портрету /стр. 267/... Но, помилуйте, какому портрету? Ведь о нём ничего не написано в начале той картины, строка, говорящая об этом, основательно вымарана...

Поневоле приходится думать, что моя редактура по-прежнему живёт теми понятиями, которые освещали, вернее, затемняли нам жизненный путь до недавнего времени.

Несколько лет назад уже немолодой режиссёр Т. Абуладзе снял просто потрясающий фильм "Покаяние", в основу которого заложены события 1937 года.... Тогда, при первом же узком просмотре, запретили его так, что даже "избранные, власть имущие" не могли хоть краешком глаз взглянуть на него...

А вот теперь, как раз в эти дни идёт он во многих кинотеатрах нашей столицы, без преувеличения, с небывалым успехом. Нет сомнения, эта картина дойдёт и до Вас, Ведь именно Москва сняла с неё запрет, а не Ермаш и не Кулиджанов! Её разрешили ко всеобщему показу, как говорится, на самом высоком уровне...

А моя редакция продолжает и ныне чистить, в частности, в цензурном отношении ту книгу, которая была выпущена вполне легальным образом...в 1972 году!

И стоит ли после этого удивляться, почему мы так малоплодовиты по сравнению с писателями зарубежных стран и почему за нами так легко охотятся инфаркты, инсульты и диабет с чесоткой

Вы мне пишете: "При чтении верстки, можете спокойно вносить необходимые исправления".

Не скажу, что те исправления, которые сейчас посылаю в Ваше издательство, вносил я спокойно... Я их вносил дрожащей рукой и со страхом за мою на редкость бдительную редактуру... Но теперь я уже надеюсь на Вашу светлую голову и вкус.

Только на одном исправлении не настаиваю, оно, может быть, даже Вас заставит задуматься из-за его "новизны", а что касается остальных, то они безобидны, безопасны и крайне необходимы.

Оригинал верстки оставляю себе на память, документ как-никак...

23.10.86

Тбилиси.

С искренним  
уважением

**К . Буачидзе**

PS: 1. Я ещё в апреле просил И. Сергееву включить небольшой текст в "Формулу Платона", ну вот его в верстке не обнаружил... Возможно, со временем она позабыла об этом и та страничка тоже затерялась среди её более важных бумаг.

Тот текст посылаю вновь и снова прошу включить его в пьесу...

2. Мой благодатель-редактор, по-видимому, с целью моего просвещения, с самого же начала, уже с названий стала громить мои комедии, то есть, по мнению её, улучшать их, доводить до кондиции... С этими "кондициями" мне ещё не удалось ознакомиться, так как в верстке их нет /в ней, кстати, не хватает, стало быть, не читал и не проверял страниц: 243-248/..

Стыдно, конечно, об этом просить, но прошу всё же: все мои названия оставьте в первоначальном виде.

Выход книги должен быть праздником для автора, а не панихидой по нему.



**Секретарю Центрального Комитета КПСС  
Яковлеву А. Н.**

**Многоуважаемый Александр Николаевич!**

Посылаю Вам "Такое длинное, длинное письмо" для ознакомления.

Уже минуло четыре месяца, как я его послал в редакцию журнала "Дружба народов", но до сих пор, как говорится, ни ответа, ни привета.



Поневоле думается, что мои незнакомые друзья из "Дружбы народов" не считают нужным его опубликовать, а по какой причине - это для меня остается тайной.

Но догадаться, по-моему, все-таки можно: это, во-первых, "дерзость" адресанта называть все вещи своими именами и, во-вторых, попытка подрыва писательского авторитета адресата, то есть Виктора Астафьева.

Да, я в своей эпистолярной писанине, которая, между прочим, написана ровно год назад и по своему жанру скорее приближается к эссе, если не все, то многие вещи действительно называю своими именами, однако в нем вряд ли можно найти то, чего теперь не встретишь в нашей, на радость миллионам советских граждан, обновленной прессе. Приведу только несколько примеров:

"...И почему мы, представители самой свободной державы, так робки, забиты и запуганы?"

"...Страх подсказывал: держи язык за зубами и помалкивай. Ты - винтик, а потому: каждый сверчок знай свой шесток! Есть для этого у нас большие головы!"

"Жизнь складывалась так, что люди, обретшие двойное дно, процветали... Словом, жили, "как все", с двумя обличьями, с двумя моральями, не отягощая свою душу сомнениями, а жизнь - совестью. Тех же,- кто обличал или мешал жить, объявляли демагогами, очернителями, злопыхателями и еще бог знает кем". (Я бы написал (и пишу) более точно: врагами народа).

"Начавшаяся перестройка спасла нас от деградации, от превращения, нас в нацию пьяниц, несунув, холуев и негодяев". ("Комсомольская правда". 09.07,87.).

"Гласность - это не только объективная информация о сегодняшнем положении дел в стране. Это и необходимость говорить правду о прошлом, не забывать, почему и по чьей вине были возможны разорительные волевые решения. Иначе все вернется на круги своя" ("Известия". 15.03,87.).

И вот, чтобы все не вернулось на круги своя, я, быть может, без особого стеснения, воспроизвожу некоторые мрачные картины прошлого и не избегаю прямо называть имена тех, по чьей вине были возможны разорительные волевые решения...

Да, в моем "Письме" кое-где можно встретить, наверное, и такие "неудобные", "кусающиеся" фразы, которые в печати еще никто не употреблял, и поэтому они с непривычки, возможно, и покажутся "громкозвучающим вольнодумством". Но если это и так, то, ей-богу, они направлены только и только на нравственное очищение нашего перестраивающегося общества.

И скажу без ложной скромности, что я имею на это моральное право, ибо в своей долгой жизни именно в нравственном отношении не грешил против чистой совести. Теперь это, может, и покажется забавным, но "тогда", даже в страшнейшем и опаснейшем 1937 году, когда на собраниях и митингах громили "врагов народа", я будучи студентом, на этих средневековых сборищах появлялся с повязанной рукой, в гипсе, чтобы не аплодировать призывам: "Уничтожим трижды подонков", то есть честных, ни в чем не повинных людей...

Теперь два слова о второй причине, из-за которой в основном видимо, не решаются обнародовать мое "скользкое" "Письмо": оно адресовано Астафьеву - "совести нашей советской литературы"... Ну зачем портить отношения с известным русским писателем из-за неизвестного грузинского писателя, подрывать его, Астафьева, литературный авторитет...

Но подорвать вообще литературный авторитет того иди иного знаменитого писателя не так уж легко, и я, честно говоря, в своем "Письме" не стараюсь бросить тень на талантливое писателя, я с ним только полемизирую, и полемизирую с изысканной вежливостью. Но если он из этой полемики не выходит, на мой взгляд, победителем, то это уже не моя вина, ибо его рассказ "Ловля пескарей в Грузии" написан не тем пером, которым должен сражаться взвешивающий каждое своё слово большой писатель.

Прошу верить, я вовсе не против критики даже критики целого народа, но...

"Критика - орудие острое, и им нужно умело, умно и осмотрительно пользоваться..."

Особенно недопустимы односторонность, искажение фактов, оскорбление чести и достоинства личности..." ("Правда", 16.07.87.)

А Виктор Астафьев, "Ловлей пескарей в Грузии", форменным образом оскорбляет честь и достоинство не только отдельных личностей (кстати, не только одних грузин!), но весь грузинский народ, всю республику...

Там же, в "Правде", можно прочесть следующее:

"Критикующим нужно отвечать за допущенные прегрешения".

Но если это так, то почему я не должен, иметь право и возможность отвечать критикующему за допущенные прегрешения?

Только ли потому, что он всей стране известный писатель? Но он, однако, не столь известен всему миру, как был известен в свое время Лев Толстой!

А вот что пишет обновленный и ставший за самое короткое время популярнейшим журнал "Огонек" (№ 23):

"Лев Николаевич Толстой, как известно почитался совестью нашей литературы. Это не помешало, однако, Николаю Шелтунову назвать "Войну и мир" романом "социально вредным"...

"Анну Каренину" Суворин назвал "ароматным представлением царства одеколона".

"Нельзя сказать, что все эти обидные и несправедливые наскоки так-таки уж совсем не огорчали Льва Николаевича, Вероятно, огорчали. Но как бы то ни было, ни самому Толстому, ни многочисленным его поклонникам даже в голову не приходило, что можно воззвать к властям предержавшим или хотя бы даже к общественности требуя о г р а д и т ь "совесть нашей литературы" от критических нападков, запретить критикам писать о Толстом в таком неподобаемом тоне".

В годы застоя, как Вы знаете, была целая каста сочинителей, которых...

"С писателем такого ранга так поступать нельзя!" "О писателе такого ранга говорить в таких выражениях непозволительно!" - все эти формулы прочно въелись в сознание наших литературных-генералов".

Между прочим, он и это пишет: "За это все я люблю литературу. В русской литературэ сражения, шли на поле литературы с XI века".

Жаль, что в двадцатом, в нашем бурном веке, такие сражения начисто отменены...

(фамилии этого академика не называю только потому, чтоб не получилось, будто я торгую его громким именем, но если вдруг - не дай бог! - меня привлекут за аферу, тогда выложу перед следователем по неважнейшим делам оригинал, письма).

"Огонек" получил... "Большое, большое спасибо, что прислали".

10. 08 .87. г.

уважением

Тбилиси

С искренним

**Кита Буачидзе**

PS: Не очень давно один мой земляк, в прошлом крупный партийный работник, а к тому времени уже пенсионер, написал письмо Генеральному секретарю К.У.Черненко, стараясь убедить его в том, что если в стране станут бесплатно раздавать соль и спички, то народ еще больше ощутит благотворность развитого социализма...

Примерно через месяц его, по профессии вовсе не экономиста, вызвали в наш Центральный Комитет и какой-то инспектор обрадовал его тем, что аппарат товарища Черненко, ознакомившись с его письмом, выражает благодарность ему, но предложение его пока к сожалению, не может быть осуществимо.

Ну, если и меня, пенсионера республиканского значения и, стало быть, менее прозорливого, чем тот пенсионер- союзного значения, пригласят, скорее вызовут в наш Цека для выражения благодарности из Москвы, я вряд - ли пойду туда, если даже не инспектор, а сам секретарь по идеологии захочет меня "обрадовать"...



**Члену Союза писателей  
Аннинскому Л. А.**

**Дорогой Лев Александрович!**

Ваше письмо, датированное от 5 сентября, я получил только 19-го... Словно его доставляли на перекладных, а не ковром-самолетом.

И на том спасибо! Я трижды славлю бога ( и почту!) за то, что оно вообще дошло до меня.

О, сколько радости я бы лишился, если оно затерялось где-нибудь в воздушном пространстве или же на нашей благодатной земле!..

Признаться, "Такое длинное письмо" я послал не только Вам, но и некоторым другим, так сказать, испытанным и проверенным друзьям моего народа, но от них даже простой строчки - "Вашу бандероль получил" не удостоился.

Я вовсе не сомневаюсь, что они мои бандероли получили, и ознакомились с их содержимым, возможно, даже нашли его более или менее достойным внимания, но...

Ну, зачем портить отношения с известным русским писателем из-за неизвестного грузинского писателя!

Я не буду скрывать, что даже горжусь тем, что среди них однако нашлись и те, которые без оглядки поделились с автором своими впечатлениями о прочитанном. Среди них, кроме Вас, и Дмитрий Сергеевич Лихачев!

В своем письмеце я просил его ознакомиться только с теми тремя страницами, где упоминается его имя, а он... " Вчера вечером получил Ваш пакет. Прочел все до поздней ночи".

Так что, дорогой Лев Александрович! если еврей Эйдельман или грузин Георгий Ломидзе и не откликнулись на мой "плод вдохновения", то теперь это для меня не так уж прискорбно,, тем паче что их "вину", как сыновей маленьких народов, "искупила" представительница другого маленького народа, армянка Сильва Капутикян своей телеграммой! доселе совершенно неизвестному ей автору: "С наслаждением читаю Ваше Длинное письмо. Спасибо..."

Я совсем не удивился тому, что Вы легко угадали, что мое "Письмо" не только про Астафьева, а оно... "... намного превышает тот повод из-за которого Вы это " Письмо написали".

Но вот одно я никак не пойму: из-за чего редакция "Дружбы народов" не хочет его обнародовать - из-за этого ли "повода" или боясь обидеть Виктора Астафьева?! А если Астафьев не прочь лягнуть весь "братский" народ, и неужели же тот "братский народ" не в праве, хоть тихим голосом, что-то промямлить в свою защиту?!

Меня весьма обрадовала заключительная фраза Вашего письма о том, что мой текст отнюдь не будет лежать у Вас под спудом...

Воодушевленный этим посылаю Вам еще один экземпляр, но это уже "подарочное издание", только-что "выпущенное";, кстати,, оно вовсе не исправленное, а наоборот - дополненное: поскольку „первое издание“, вопреки ожиданиям, не принесло мне пока каких-либо душевных огорчений то я решил внести в него почти всё то, что многие годы, как могильная плита, лежало

на моем сердце. /Эти дополнения разбросаны на страницах: 4, 13, 14-15, 49, 66, 134, 137, 146-147, 150, 158, 173, 176, 181/.

Посылаю Вам также сборник моих пьес с извинением, в данном, конкретном случае за скверный вкус издательства: фамилия автора напечатана такими огромными, да еще золотыми буквами, что мне крайне неловко и даже стыдно... А вот "Комедии" - мелкой, трудно разборчивой вязью /как раз это надо было выделить, чтобы хоть немного привлечь внимание читателя-покупателя/.

И в текстуальном отношении этот сборник вовсе не на том уровне, как мне хотелось бы, да и тот отвоевал с нервно - изнуряющими баталиями.

Мне бы, конечно, хотелось, чтобы Вы, как "важкаци", выбросили бы часов примерно пять из бюджета Вашего драгоценного времени и из шести комедий прочли бы только две: "Формулу Платона" и "Восемь действующих лиц". Первая написана двадцать лет назад и не ставилась из-за... "поклепа на нашу светлую действительность", а вторая написана четверть века назад и не... "Где же автор видел у нас такие новые дома, где через стену все слышно?"

Кстати, я давно уже не пишу пьес, и если вообще к ним вернуться, то вернуться по-прежнему как старомодный драматург: я приверженец того, уже ушедшего, театра, который был способен расшевелить человеческую душу. Впрочем, расшевелить нынче душу советского человека будет, по-моему, очень трудно, а, может и невозможно.

У меня к Вам, Лев Александрович, одна немаловажная просьба, и прошу верить в мою искренность: я не сомневаюсь, что эту бандероль Вы наверняка получите, и если Вы мне об этом и не сообщите, я ничуть не обижусь. В наше время на переписку мало кому остается времени, и с этим нельзя не считаться.

Вы мне уже одно очень приятное письмо прислали, и это для меня вполне достаточно. .

30. 09. 87.  
уважения  
Тбилиси.

С чувством благодарности и

**К. Буачидзе**



### **Журналисту Войну Вл...**

#### **Уважаемый Владимир!...**

Это многоточие означает, что я, к сожалению, не знаю Вашего отчества, и Рамаза нет в Тбилиси, чтобы у него разузнать, а с Теймуразом Маглаперидзе я не знаком.

Признаться, я уже не ожидал, что получу от Вас какую-либо весточку: ведь Вы довольно долго находились в Абастумани, но оттуда мне ничего не писали, и в Москву уехали, не выразив желаний встретиться со мной.

Ну я и подумал, и товарищ Война принадлежит, видимо, к той армии **советских** интеллигентов, которые всегда бряцают оружием (на бумаге!) примерной воспитанности, но когда на деле нужно выстрелить из него, у них рука не поднимается.

Я свое "Длинное письмо" послал и Коротичу, и Солоухину, и Евтушенко, и Вознесенскому, и некоторым другим, так сказать, друзьям грузинского народа, но они даже одной строчкой ("Вашу бандероль получил".) меня не удостоили, ну, хотя бы для того, чтобы я не стал поносить почту за хреновую работу.

... И вдруг - такое пространное письмо от В.Войны (не уверен в точности, склоняется ли Ваша, кажется, польская фамилия?), да еще какое письмо! Оно доставило мне уйму радости, в особенности... "читая, много смеялся".

"Смеялся", это, конечно, слишком гиперболизированно, но если при чтении публицистического сочинения пусть даже изредка чуть-чуть улыбался такой известный журналист, как Вы, это, безусловно, делает автору честь, тем более, коли он мнит себя комедиографом.

Если верить сильно преувеличенным слухам, один наш **всемирно** известный психиатр, который со дня ощущения в себе полового влечения, да и после полнейшего его угасания, пишет весьма посредственные любовные стихи, в чем его даже жена не может убедить, а раз так, он готов всю свою психиатрию с радостью поменять на свою же поэзию, что, на мой взгляд, вряд ли достойно порицания: ведь ни ему, ни его коллегам, даже мировым светилам психиатрии еще ни разу не удалось привести в устойчивое нормальное состояние хотя бы одного психопата.

Возможно, наподобие этого психиатра-поэта, и я больше люблю свои, быть может, так называемые комедии, чем свои же "Эссе-мессе..." И раз Вы мне о них ничего не пишете, значит, они не затронули струн Вашего сердца, которое, думается, вообще-то легко и безошибочно реагирует на подлинные юмор, сарказм и иронию.

И все же, тот психиатр-академик, как поэт, в сравнении со мною, драматургом, более счастлив: когда он читает свои стихотворения, если употребить давно уже отвергнутые, устаревшие названия, в сумасшедшем доме, и все они, то есть сумасшедшие, приходят в неопикуемый, бурный восторг, он воочию видит благотворные плоды своего поэтического труда, а я...

Я могу успокоить себя, да и то отчасти, лишь мудрейшим высказыванием Гегеля: "Комедия проверяется на сцене".

Но чтобы прорваться на сцену и доказать там свою правоту, нет и малейшей возможности. .

Вот Плучек, например, хотя и не говорит об этом вовсе услышание, но в душе ни на йоту не сомневается, что писать комедии могут только евреи, а если он кое-когда и ставит то Салынского, то Михалкова, то Белова... Ну как откажешь влиятельным великороссам в ихней же столице!...

Но лучше давайте вернемся немного назад...

Да, мне даже Эйдельман, „Натан мудрый“, ничего не ответил, но зато некто Аверьянов, наверно, еще неоформленный член "Неосоюза защиты русского народа" прислал довольно ругательно-грозное письмо, Вы, мол, в своем пасквиле защищаете... Но я в своем "пасквиле" не только "еврейчат" защищаю, но и всех маленьких народов, живущих в нашей стране, да еще обнажаю кое-что другое... Вы-то верно подметили, "Виктор Петрович - лишь подвернувшийся повод"...

Я все же полагаю, что "они" хотя и не обмолвились ни словом, но в сердце все-таки находятся на моей стороне, однако подтвердить это письменно, "документально", - избегают. Ну, какого черта им портить отношения с знаменитым русским писателем из-за неизвестного грузинского литератора?!

Но Россия никогда не была на одно лицо, даже за последние семьдесят лет, по крайней мере в тайниках души своей...

Да! Говоря словами бравого юбиляра в благодарственной речи, на мой **скромный** труд сразу же откликнулся Дмитрий Сергеевич Лихачев ("Вчера вечером получил Ваш пакет. Прочел все до поздней ночи.").

Как видите, его фамилию я не украшаю внушительным титулом "академик..." Лихачев в этом не нуждается. В дни его восьмидесятилетия "Комсомольская правда" писала о нем, что он "совесть Советской России..."

А я ей в ответ... Не скрою, в "анонимках" и я грешен: "Дорогая редакция, Вы ошиблись; совесть Советской России не Лихачев, Дмитрий Сергеевич, а Михалков, Сергей Владимирович!"

Кстати, коротенькие письма прислали мне также Лев Аннинский и Владимир Лакшин, а Сильва Капутикян даже телеграмму: "С наслаждением читаю Ваше Длинное письмо. Спасибо." (Между прочим, и я в свое время с не меньшим наслаждением прочитал в "Неделе", если ошибочно не приписываю Вам, статью о том, что в Ереване нет вытрезвителей, и также статью в защиту "мандариновых" аджарцев, а что касается предпоследнего Вашего опуса в той же "Неделе" - "Нет больше сил терпеть" то он даже укрепил начало моего "Письма" об Андре Жиде и страданиях его живота в районе Арбата).

Спасибо Вам за похвалу моего русского языка...

О-о, я в нем, конечно, не так уж силен, как хотелось бы, но и не так бессилён и беспомощен, как я приbedняюсь в своем "Длинном письме". Это просто литературный прием.

Псылаю Вам (в подарок!) последнее "издание" моей "Астафиады" это первоначальный вариант, стало быть, более полный и более...мм...

6. 12. 87 г.  
Тбилиси.

Искренне Ваш  
Кита буачидзе



**Члену Союза писателей  
Дудину М. А.**

**Дорогой Михаил Александрович!**

Присланные Вами пространное письмо и книга Ваших замечательных стихов доставили мне большую радость.

Кстати, точно такую же радость испытал я в свое время от письма Дмитрия Сергеевича Лихачева.

Как-то знаменательно: оба письма из Ленинграда!

Разве это не говорит о том, что в городе на Неве кое-где еще живуч дореволюционный дух истинной русской интеллигентности?

Я и в "Москву кабацкую" послал довольно многим писателям свою "Астафиаду", но от них, за исключением троих, ни слуху ни духу...

Я понимаю, что многие избегают давать свою оценку моей писанине, дабы не испортить отношение с Виктором Астафьевым, но могут же все-таки, хотя бы ради "почтовой" вежливости, черкнуть два слова: "Вашу бандероль получил. Благодарю".

Тем более на этом фоне Ваша щедрость (и письмо, и книга) приобретает для меня, конечно, особую ценность!

18. 11. 89 г. г.  
Искренне Ваш  
Тбилиси

Спасибо Вам!

**Кита Буачидзе.**



**Джугашвили Е. Я.**

**Уважаемый Евгений Яковлевич!**

Вашу бандероль получил. Спасибо большое!

Материалы, присланные Вами, мне показались весьма интересными: я их переснял и, как видите, возвращаю.

Дело в том, что если время и обстоятельства позволят, я собираюсь написать вовсе не научный, а сатирико-юмористический "трактат ответ тем рьяным антисталинистам, "историкам" и "ученым", которые нынче нападают на Сталина с глупыми обвинениями.

Заглавие давно уже придумано:

**И о с и ф С т а л и н,**

**или**

**Каждый мнит себя стратегом, видя бой со стороны!**

Не буду скрывать: в этом деле мною движет прежде всего, конечно ущемленное чувство национальной гордости. А так, вообще, мне приятно, что Вы так любите своего деда, но это не значит, что Вы и с меня должны требовать такой же любви к нему; я ведь не внук его, а все-таки писатель, не закрывающий глаза на объективную истину...

Между прочим, я питаю к Вам особое уважение не только потому, что Вы внук Сталина, а потому, что Вы женились на грузинке и что Ваши дети, выросшие в Москве, все же прекрасно говорят по-грузински.

30. 11 89 г.

г. Тбилиси

**Кита Буачидзе**



**Члену Союза Писателей,  
Троепольскому Г. Н.**

**Дорогой Говриил Николаевич!**

Ваше "запоздалое" письмо доставило мне большую радость.

**Нет сомнения, оно имеет историческое значение.**

**Поэтому копию того письма уже сейчас – конечно, с Вашего разрешения – я передам нашему литературному музею.**

**Пусть потомки (и современники тоже) знают, что честнейшего русского писателя Говриила Троепольского никто не принуждал и никто не уговаривал выступить в справедливую защиту Грузии на писательском съезде в 1986 году.**

Кстати, Вы напрасно сетуете на свой "древний возраст": судя по ясности стиля и логическим суждениям, он нисколько не влияет на остроту Вашего ума.

Я как-то узнал, что в Ленинграде чай выдают по талонам. Наверное, и в Воронеже тоже. Поэтому посылаю Вам самый отборный чай, вспоминая при этом "бессмертные" слова, сказанные однажды моей покойной мамой: **"Пить чай никогда не надоест: молоко надоест, а чай нет"**.

Поздравляю Вас с Наступающим Новым годом и желаю Вам долгой жизни при ясном уме и физическом здравии.

14 декабря 1989 года.

Тбилиси

Буачидзе

Искренне Ваш

Кита



**Члену Союза писателей  
Казаковой Р.Ф.**

**Многоуважаемая Римма Федоровна!**

Ваше письмо доставило мне, правда, запоздалую, но, однако, большую радость.

Спасибо Вам!

**К сожалению, я очень, очень поздно узнал (от Вахтанга, ведь я с нашими "братьями-писателями" почти не общаюсь), что Вы "тогда" покинули зал вместе с грузинскими писателями.**

Только этим объясняется то, что в моей книге среди "прекрасных писательниц" отсутствует имя Риммы Казаковой.

Думаю, что со временем я это непременно исправлю. Дело в том, что "Такое длинное письмо" очень быстро разошлось, и его бы вторично издали хоть сейчас, если бы не бумага: у нас ее не хватает даже для учебников.

Я, правда, по возрасту чуть ли не **Мафусайл**, но Ваш далекий нежный поцелуй все же по-Вертеровски расстроил меня!

Я не уверен, что когда-нибудь воспользуюсь Вашим гостеприимством, но меня все-таки глубоко тронула последняя фраза Вашего чудного письма: "**Будете в Москве - дом мой для Вас распахнут**".

Отвечаю Вам тем же, хотя мой холостяцкий дом скорее похож на Авгиеву конюшню.

Еще, раз спасибо!

8.01.90

Тбилиси

Искренне Ваш

К. Буачидзе



**Редактору журнала  
"Книжное обозрение" Аверину Е .**

**Милостивый государь-редактор!**

Примите, пожалуйста, мое "ретро" - обращение, как шутку: к сожалению, я не имею чести знать Вашего имени и отчества (Вы сами подписались только фамилией без инициалов).

А так...



Приношу Вам огромную благодарность за новогоднее поздравление и за те слова, которые резко подняли: мой жизненный тонус.

А понижен он был - правда, на короткое время, - пространной „Репликой в "Литературной России" (№ 47) некоего доктора философских наук Э.Володина.

Я нисколько не сомневаюсь в том, что "Литературная Россия" специально наняла этого "нейтрального философа" и дала ему твердое задание: во что бы то ни стало раздолбать книгу какого-то, ей совершенно неизвестного грузинского писака Буачидзе, пусть даже без аргументации, обвинив его в "поношении России, русского народа и русской культуры"; опорочить книгу, которая "не обогащает русскую словесность" (будто бы любое сочинение даже широко известных русских писателей всегда обогащает русскую литературу!).

Признаться, фактически от персонального еженедельника Распутина, Астафьева, Белова, Ганиной и многих других вдохновителей "Неосоюза русского народа" мне иного ждать и не следовало.

Но вот даже после появления этой напичканной кураре "Реплики" я подучил весьма доброжелательные письма от **Михаила Дудина** ("**Ваша книга у стольких моих друзей побывала, что она изрядно износилась и пришлось отдать переплетчику для обновления**"), от **Риммы Казаковой** ("**Я с Вами солидарна во всем... Да еще обогатили Вы меня многими новыми знаниями, что очень важно... Я Вам как автору за это беспредельно благодарна**"), от **Гавриэла Тропольского** ("**То, что Вы написали, не может не войти в историю литературы, кто бы этого ни захотел и как бы ни захотел**").

А до "Реплики" мне прислали письма Дмитрий Лихачев, Лев Аннинский, Сергей Михалков, Станислав Рассадин (этот последний не разделяет только моей оценки Сталина), а Сильва Капутикян прислала даже телеграмму ("**с наслаждением читаю Ваше Длинное письмо**").

Как это было для меня неожиданно, весьма вежливое и довольно хвалебное письмо прислал (даже с подарком - образок Святого Георгия!) Владимир Крупин - близкий друг Астафьева, Распутина, Белова...

"Литературную Россию" и ее "философа" Володина я вряд ли оставлю без ответа... Может, и не ответил бы, если бы меня "Смертельно" не задело одно утверждение автора (а, стало быть, и редакции) о том, что..."сучны, очень сучны эти длинные послания..."

Не буду говорить о многих рядовых читателях. ("**...на одном дыхании прочитад**"... "**взахлеб читала**"...),- а вот академику Лихачеву мое "**Длинное письмо**" вовсе не показалось ни длинным, ни скучным: "**Вчера вечером получил Ваш пакет. Прочел все до поздней ночи**".

А разве скучную книгу прочитывают за одну ночь, тем более, когда читателю 80 лет? (С моим трудом Дмитрий Сергеевич ознакомился еще в ксерокопии).

Еще раз большое спасибо Вам за любезно-"тонизирующее" письмо.

8.01.90

Искренне Ваш  
Тбилиси  
Буачидзе

Кита



## Многоуважаемому Анисимову В. Н.

Ваше супермудрое письмо (на 10-ти страницах!!!) доставило мне много веселых минут: при его чтении то улыбался, то смеялся, однажды даже расхохотался...

Огромное спасибо Вам за это, ибо в тот день я находился в самом гнетущем настроении: представьте, 8 Марта на носу, а вот чем поздравить милых и умных женщин моего издательства не знаю; в Тбилиси в магазинах кроме хлеба ничего не найдешь, и не станешь же их потчевать в такой праздник одним хлебом...

Да, тоска смертельная, и вдруг Ваше разъяренно-ругательное послание, развеселившее мою уставшую душу и взбодрившее мое немощное тело!..

В конце длинного письма Вы пишете про В. П. Астафьева: "Он, конечно, не унизится до того, чтобы ответить Вам. Есть письма, на которые не отвечают".

А вот я, как видите, отвечаю на Ваше письмо, ибо он с обратным адресом, и я считаю элементарным долгом вежливости своим ответом пожать Вашу, надеюсь, еще здоровенную руку работяги-геолога настолько крепко, насколько это позволяют - принятый Вами всерьез - мой старческий маразм и мой проклятый склероз...

Даю слово, если я когда-нибудь еще напишу по-русски что-либо зловерное, то непременно вышлю для пополнения библиотеки ругательской литературы, о которой Вы пишете.

К слову сказать, "спид" по-русски пишется с заглавными буквами: СПИД.

5.03.90. Тбилиси  
почтением

С

**К.Буачидзе**

PS:Прошу разделить мою радость, я, кажется, выпутался из трагической ситуации: только что получил из глубины России от одной женщины, в знак читательской благодарности, большую коробку с шоколадными конфетами, купленную за 9 рублей 60 копеек в Прибалтике, кстати, **„яростно рвущейся из заржавленных цепей Российской империи...”**

Признаться, это меня сильно удивило, однако тут же осенила мысль: да ведь многомиллионный русский народ может породить не только такого читателя, как Анисимов В. Н., но и таких, как Дмитрий Лихачев, Михаил Дудин, Гавриил Троепольский и совсем-совсем неизвестному читающему миру Иванову Надежду Георгиевну из старинного русского города Печоры, что в Псковской области.

6.03.90.

**К.Б.**



*კარგად მიყვარს ამოუფრან-ჯაბრ  
ს. ს. მ. მ. მ.*

*1932 წ.  
11 აპრილი*

სანდრო მირიანაშვილი

# დავლივარ ლამე ბნელადა

საშუალო ხმისათვის ფორტეპიანოს თანხლებით

*სანდრო მირიანაშვილი*  
Сандро Мирианашвили

# ВСЕ БРОЖУ ПОЛОН ГРУСТИ Я

Для среднего голоса в сопровождении фортепиано

სსრ კავშირის მუსიკალური ფონდის საქართველოს განყოფილება  
თ ბ ლ ი ს ი

Грузинское отделение Музфонда Союза ССР  
19 Т б и л и с и 60

# დავლივარ ლაგა ვნელად

მუს. ს. მირიანაშვილის  
ტექსტი კ. ბუციძის

# ВСЕ БРОЖУ ПОЛОН ГРУСТИ Я

Муз. С. Мирянашвили  
Текст К. Бучидзе  
Русс. пер. И. Аракишвили



Allegretto

და - ვლი - ვარ ლა - გა - ვნელ - ად და - ვლი - ვარ ლა - გა - ვნელ - ად  
Все бро - жу по - лон гру - сти я, где же ми - ла - я



- н -        з -        р -        з -        н -        з -        з -  
 я        про -        шел,        до -        ли -        ны.        Вне -        ве'

н -        з -        з -        в -        з -        з -        з -        з -        з -        з -  
 слы -        шал        крик        ор -        ли -        ный.        Не бо - ясь я впе -

н -        з -        н -        з -        н -        з -        з -        з -        з -        з -        з -  
 - ред и - ду. Но коль хо - лод в те - бе най - ду,        Знай,        не мил

რა - ჰო - თხოვს ოკვა - ლეხვი ო - ვა ვა! რა ჰო-ვათი რა-ვა-  
 бу - дет свет мне, лю - би - ма - я! Все брожу по-лону

ვბე - რთა - რა სავთხოვს ვაბ სავ - ვბე - რთა - რა.  
 грус - ти я, где же ми-ла-я, ты мо - я?

1. ვა! ვა!  
 ხა! ხა!

2. ო - ვ - რა ვა!  
 и - о - да хә!





## სარჩევი

1. შემდგენელისგან — თინათინ ბარამიძე..... 4
2. ზღურბლზე სათქმელი — ნოდარ ტაბიძე ..... 7
3. მოკლე ბიოგრაფიული მონაცემები(სურათებითურთ) — ნოდარ ტაბიძე ..... 10

### კარი I

#### გამოქვეყნებული პუბლიცისტური ნერილები

4. კინო ბავშვებს  
ჟურნალი „საბჭოთა ხელოვნება“, 23 ივლისი, 1933წ. .... 33
5. შენიშვნები ენის პრობლემის შესახებ ხმოვან კინოში  
ჟურნალი „საბჭოთა ხელოვნება“, №2, 1935წ. .... 34
6. კლასიკოსისა და ისტორიული სინამდვილის გამყალბებელი ფილმი  
ჟურნალი „საბჭოთა ხელოვნება“, №2, 1937წ. .... 37
7. რ უ ს თ ა ვ ე ლ ი  
გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, 30 მარტი, 1984წ. .... 45
8. რამდენს იწონის თქვენი საქმრო, ანუ უსამიკიტნო მიკიტნები  
გაზეთი „კომუნისტი“, 12 აგვისტო, 1985წ. .... 48
9. ამა თუ იმ ქათამს ფარშავანგი რომ შევარქვავთ,  
ის ქათამი ამით ვითომ იფარშავანგებს?!  
გაზეთი „კომუნისტი“ 24 ოქტომბერი, 1988წ. .... 52
10. „ხალხის მტრის“ ჩანაწერები ნახევარი საუკუნის მანძილზე (1929-1979წწ.)  
გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, 13 იანვარი, 1989წ. .... 58
11. ღია ბარათი (იგივე შავი წიგნი)  
საქართველოს მწერალთა კავშირის თავმჯდომარეს,  
გრიგოლ აბაშიძეს;  
საქართველოს მწერალთა კავშირის მდივანს ნოდარ დუმბაძეს;  
საქართველოს კულტურის მინისტრს ოთარ თაქთაქიშვილს;  
„ლიტერატურული საქართველოს“ რედაქტორს ვახტანგ ჭელიძეს;  
(„შავი წიგნი“, „განათლება“, 1990წ. 5— 234 გვ.) ..... 62
12. ღია ბარათი  
აკადემიკოს გიორგი მელიქიშვილს  
გაზეთი „კაბადონი-8“, 8 აპრილი, 1990წ. .... 163
13. ვაცალოთ ბალს დამწიფება...  
გაზეთი „კომუნისტი“ 10 ივნისი, 1990წ. .... 166
14. გვიშველე, მამაუფალო  
გაზეთი „კომუნისტი“, 21 ივლისი, 1990წ. .... 175
15. საიდუმლო წერილი  
საქართველოს კვ ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივანს ედ. შევარდნაძეს  
გაზეთი „კაბადონი-8“, №7, 1990წ. .... 179
16. პასუხი „ხასიათნამხდარ მკითხველს“ მერაბ კუსრაშვილს ანუ ბლავილი ბებერი ხარისა  
გაზეთი „კაბადონი-8“, 13 ოქტომბერი, 1990 წ. .... 187
17. ქეთი, თემურ-ლენგი, კოსმოსა და სხვები...  
გაზეთი „კომუნისტი“, 4 ნოემბერი, 1990 წ. .... 194

18. დიდად პატივცემულ ბატონო ქურდებო! ჟურნალი „ნიანგი“, 21 ნოემბერი, 1990წ. ....	208
19. ინდოეთის სპილოები საქართველოში ანუ სიმახინჯე, რომლის ტარებაც არ ემძიმებათ გაზეთი ლიტერატურული საქართველო, 22 ნოემბერი, 1991 წელი. ....	210
20. გაზეთ „შარავანდის“ 18-კაციან სარედაქციო კოლეგიას და მის მეთაურს ბატონ გურამ ფანჯიკიძეს გაზეთი „შარავანდი“, №9(13) სექტემბერი, 1991წ. ....	219
21. უსახელო ღია ბარათი პროფესორ შალვა ამონაშვილს გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, №54(74), 20 მარტი, 1991წ. ....	220
22. საქართველოს რესპუბლიკის პრეზიდენტს, ბატონ ზვიად გამსახურდიას გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, 25 დეკემბერი, 1992წ. ....	227
23. ღია ბარათი – ხსოვნის საერთაშორისო საზოგადოება „სტალინის“ თავმჯდომარეს გრ. ონიანს გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, 18 მარტი, 1994წ. ....	232
24. არავითარი საუპირატესო სტატუსი გაზეთი „მთანმინდა“, №7, 1995წ. ....	239
25. საპრეზიდენტოდ ვის ვაძლევთ ხმას?! გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, 3-10 ნოემბერი, 1995წ. ....	242
26. თამაზ კვაჭანტირაძეს, როგორც ლიტერატორს და როგორც მინისტრს გაზეთი „მანსი“, №3, 1996წ. ....	245
27. „განა ჩვენ გულით რასმე ვაკეთებთ...“ „შავზე შავი წიგნი“, „განათლება“, 1996წ. გვ.36-51. ....	250
28. რა ღირს დაბადება და სიკვდილი თბილისში?! „შავზე შავი წიგნი“, „განათლება“, 1996წ. გვ. 124-134. ....	258
29. კენესი ისე, როგორც გეკენესება... „შავზე შავი წიგნი“, „განათლება“, 1996წ. გვ. 182-186. ....	263
30. სოფელს საძირკველი არ უნდა გამოეცალოს!.. „შავზე შავი წიგნი“, „განათლება“, 1996წ. გვ. 307-312. ....	265
31. უნდა ვიმრავლოთ!.. „შავზე შავი წიგნი“, „განათლება“, 1996წ. გვ. 313-325. ....	268
32. აკადემიკოს ავლიპი ზურაბაშვილს „შავზე შავი წიგნი“, „განათლება“, 1996წ., გვ. 340. ....	275
33. გვიმრავლე ქართველებს ასეთი დედები!.. „შავზე შავი წიგნი“, „განათლება“, 1996წ. გვ. 352-356.; ....	275
34. კურთხეულ არს ნაყოფი მუცლისა შენისა... „შავზე შავი წიგნი“, „განათლება“, 1996წ. გვ. 370-372. ....	278
35. გიგლა ჭელიძეს (ქ. წულუკიძე, გამარჯვების ქ. №70). „შავზე შავი წიგნი“, „განათლება“, 1996წ. გვ. 397-401. ....	280
36. ქალბატონ მზიას „შავზე შავი წიგნი“, „განათლება“, 1996წ. გვ. 402-406. ....	282

37. საით მიეჯანება ქართული თეატრი, „შავზე შავი წიგნი“, „განათლება“, 1996წ. გვ. 409-477.....	285
38. პასუხად რემ დავიდოვს მჭაფანაძემ ვაზგენის თხოვნით არაერთი სომეხი რეპატრიანტი ჩაასახლა აფხაზეთში, ისინი სომხეთის ჰავას ვერ ეგუებიან, ზღვის კლიმატს არიან შერყეულნიო!.. გაზეთი „საქართველო“, №18, 1997წ .....	311
39. მოკლე ლია ბარათი საქართველოს პრეზიდენტს ედ. შვეარდნაძეს „გამათხოვრებულ საქართველოში ერთ-ერთი მათხოვარი მეც ვარ“ გაზეთი „საქართველო“, 3-5 სექტემბერი, 1997წ .....	313
40. ვილუპებით... გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, №22, 1997წ.....	318
41. მწერალსა და პუბლიცისტს თეიმურაზ ჭანტურიშვილს მომავალში კიდევ არაერთხელ გაგეხარებინოთ თქვენი მკითხველები გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, №216, 1998წ. ....	326
42. გონივრული ნაბიჯი, გადადგმული, სამწუხაროდ, დაგვიანებით... გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, 14 ოქტომბერი, 1998წ. ....	328
43. პასუხი ზვიად გამსახურდიას პოლემიკურ წერილზე - „ნახევრად სიმართლეს ტყუილი სჯობია“. გაზეთი „ახალი საქართველო“, №11, 1998წ.....	332
44. „დემოგრაფია არის მეცნიერებათა მეცნიერება“ საქართველოს ჯანმრთელობის დაცვის სამინისტროს დემოგრაფიის დეპარტამენტის თავმჯდომარეს, ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორს ანზორ თოთაძეს გაზეთი „ახალი საქართველო“, №№14, 15, 16, 1999წ.....	340
45. ბატონ მიხეილ თუმანიშვილს „რჩეული თხზულებანი“, „ეროვნული მწერლობა“, 2009წ. გვ. 377-383. ....	353
46. ბატონ აკაკი ბაქრაძეს, „რჩეული თხზულებანი“, „ეროვნული მწერლობა“ 2009წ. გვ. 373-376. ....	358
47. ქართული ეროვნული თვითშეცნობის ასოციაციის თავმჯდომარეს ჯანსუღ ლვინჯილიას „რჩეული თხზულებანი“, ეროვნული მწერლობა, 2009წ. გვ. 384. ....	361
48. Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву! книга «Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву и другие послания с картинками в черно белом цвете». «Ганатлеба», 1989, стр. 5-186, .....	363
49. Беседа во сне в ночь с 1 на 2 января 1988 года с Михайлом Горбачевым книга – Такое длинное письмо Виктору Астафьеву и другие послания с картинками черно-белом цвете», «Ганатлеба», 1989 стр. 193-237. ....	469
50. Открытое письмо, с одним фото, Ганиной Майе Анатольевне! книга – «Такое длинное, длинное письмо Виктору Астафьеву и другие послания с картинками в черно-белом цвете», «Ганатлеба», 1989г. стр. 240-258.....	496
51. О С т а л и н е წიგნი: “ვილუპებით...”, “თბილისი”, 1999წ. გვ.164-173.....	508

## კარი II.

### გამოუქვეყნებელი პირადი წერილები

52. საქართველოს კპ ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივანს ედუარდ შვეარდნაძეს .....	517
53. რეჟისორ გურამ აბესაძეს.....	517
54. ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორს დ. ჩხიკვიშვილს.....	518
55. გაზეთ „ლელოს“ რედაქტორს არჩილ გოგელიას .....	524
56. პროფესორ ალექსანდრე ლლონტს.....	525
57. „თეატრალური მოამბის“ რედაქტორს გურამ ბათიაშვილს.....	526
58. საქართველოს მწერალთა კავშირის თავმჯდომარეს გ. ციციშვილს.....	528
59. საბჭოთა კავშირის საგარეო საქმეთა მინისტრს ედუარდ შვეარდნაძეს.....	529
60. ჟურნალ „კრიტიკის“ რედაქტორს რევაზ მიშველაძეს .....	531
61. სტამბა „სამშობლოს“ მკინძავს თენგიზ თომაძეს .....	532
62. ქალბატონ მ.გ.ბაქრაძეს .....	532
63. საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრს შ. გორგოძეს.....	533
64. თბილისის აღმასკომის თავმჯდომარეს ირაკლი ანდრიაძეს.....	534
65. სახელმწიფო მეთაურის მთავარ მრჩეველს კულტურის დარგში ვ. ასათიანს.....	535
66. გ. ტოვსტონოგოვის სახ. სახელმწიფო დრამატული თეატრის მთავარ რეჟისორს თეიმურაზ ჩხეიძეს .....	537
67. დიდად პატივცემულო მოქალაქენო (ანბანით) მამრადე პეტრე! ჟვანია ზურაბ! შენგელაია ელდარ! .....	541
68. გაზეთ „კავკასიონის“ სარედაქციო კოლეგიის თავმჯდომარეს ვასილ მაღლაფერიძეს, მთავარ რედაქტორს მამუკა ფაჩუაშვილს .....	542
69. ბატონ ჭაბუა ამირეჯიბს.....	544
70. კ. მარჯანიშვილის სახ. სახელმწიფო დრამატული თეატრის სამხატვრო ხელმძღვანელს ოთარ მეღვინეთუხუცესს .....	545
71. Народной артистке Латвии Вие Артмане .....	547
72. Виталию Михайловичу! .....	549
73. Редактору сборника пьес Квливидзе Н.М. ....	550
74. Редактору журнала «Советский писатель», Бузылеву Е.М. ....	551
75. Драматургу Розову В.С.! .....	551
76. Секретарю Союза писателей Тамму А.О.....	552
77. Секретарю Центрального Комитета КПСС Яковлеву А. Н.....	554
78. Члену Союза писателей Аннинскому Л.А.....	557
79. Журналисту Владимиру Войну .....	558
80. Члену Союза писателей. Поэту Дудину М.А.....	560
81. Джугашвили Е.Я .....	561
82. Члену Союза писателей. Троепольскому Г.Н .....	561
83. Члену Союза писателей Казаковой Р.Ф.....	562
84. Редактору журнала «Книжное обозрение» Аверину Е. ....	562
85. Многоуважаемому Анисимову В.Н.!.....	564
86. დავდივარ ლამე ბნელადა—(გამარჯვებული სიმღერის ნოტები) მუსიკა— სანდრო მირიანასვილის ტექსტი— კიტა ბუაჩიძისა(1980 წელი).....	565



გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის ბაზ. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30  
E-mail: universal@internet.ge